ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ BAŞKANLIĞI

RİSÂLE-İ MEVKÛTE-İ BAHRİYEDE

ÇANAKKALE DENİZ SAVAŞLARI

Hafsa Boynukalın

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ BAŞKANLIĞI
1983

RİSÂLE-İ MEVKÛTE-İ BAHRİYEDE

ÇANAKKALE DENİZ SAVAŞLARI

Hafsa Boynukalın

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ
Ankara ♦ 2025

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI 602

RİSÂLE-İ MEVKÛTE-İ BAHRİYEDE
ÇANAKKALE DENİZ SAVAŞLARI

[CANAKKALE NAVAL BATTLES IN THE RİSÂLE-İ MEVKÛTE-İ BAHRİYE]

Yazar
Hafsa Boynukalın

İnceleyiciler
Erol Karcı
Ahmet Demir

Çevrim içi, Ankara, 2025
ISBN: 978-975-17-6100-2

Kapak ve Sayfa Tasarımı
Tuğçe Açıkgöz – Recep Yalçın

Atatürk Araştırma Merkezi
Genel Ağ: atam.gov.tr
E-Mağaza Genel Ağ: emagaza-atam.ayk.gov.tr

Baskı ve Hazırlık
KD Karton Dijital Matbaacılık ve Baskı Hizmetleri Ltd. Şti.
Sertifika No: 44423

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları Atatürk Araştırma Merkezine aittir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **III**

TAKDİM ..... **V**

KİTAP HAKKINDA ..... **VII**

ÇANAKKALE BOĞAZI'NIN TARİHÎ VE COĞRÂFÎ DURUMU ..... **XI**

KISALTMALAR ..... **XXIII**

YARDIMCI MATERYAL ..... **XXV**

GİRİŞ ..... **XXIX**

MAKALELER

AKDENİZ BOĞAZI MUHÂREBELERİ - 1 - **1**

AKDENİZ BOĞAZI MUHÂREBELERİ- 2 - **19**

AKDENİZ BOĞAZI MUHÂREBELERİ - 3 - **39**

AKDENİZ BOĞAZI MUHÂREBELERİ - 4 - **55**

AKDENİZ BOĞAZI MUHÂREBELERİ - 5 - **73**

AKDENİZ BOĞAZI MUHÂREBELERİ - 6 - **89**

AKDENİZ BOĞAZI MUHÂREBELERİ - 7 - **107**

AKDENİZ BOĞAZI MUHÂREBELERİ - 8 - **129**

GELİBOLU NASIL TAHLİYE EDİLDİ? **159**

BOĞAZLAR MESELESİ **185**

HARP TECRÜBELERİNE NAZARAN SÂHİL İSTİHKÂMLARININ TESLÎHÂTI **215**

ALMAN DONANMASI ETRÂFINDA **229**

DENİZ HARBİNDEN ALINAN DERSLERDEN: TORPİDO **295**

HARB-İ BAHRÎDEN ALINAN MALÛMÂT-I ESÂSİYYE **327**

ÇANAKKALE BOĞAZI ÖNLERİNDE - 1 - **351**

ÇANAKKALE ÖNLERİNDE - 2 - **375**

LORD FISHER'IN HÂTIRÂTI **393**

YAVUZ'UN ÇANAKKALE'DEN İLK DEFA GEÇİŞİ **401**

HARB-İ UMÛMİ'NİN BAHRÎ NOKTA-İ NAZARDAN TÂRİHÇESİ **417**

ÇANAKKALE HÜCÛMUNUN SEBEB-İ AKÂMETİ -1- **453**
ÇANAKKALE BOĞAZI SEFERİNİN ESBÂB-I AKÂMETİ -2- **467**
ÇANAKALE SEFERİNİN ESBÂB-I AKÂMETİ -3- **489**
MÜTTEFİKLER TARAFINDAN ÇANAKKALE ÜZERİNE İCRÂ EDİLEN SEVKU'L CEYŞ-İ BAHRÎ **505**
SÂHİL MÜDÂFAASI **527**
5-18 MART HÜCÛMU **535**
ÇANAKKALE ZAFERİ'NDE TÜRK BAHRİYESİ **549**
SAHİL MÜDÂFAASI **627**
BAHR-İ SEFÎD'DE YAVUZ VE MİDİLLİ **635**
MİDİLLİ'NİN TÜRK SULARINDAKİ MENÂKİBİNDEN **665**
ÇANAKKALE'DE ALMAN BAHRİYESİ **681**
ÇANAKKALE'DE TÜRK BAHRİYESİ **729**

SÖZLÜK **735**
KAYNAKÇA **787**
DİZİN **791**

TAKDİM

Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı (ATAM), Anayasanın 134. maddesi gereğince 1983 yılında Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu bünyesinde kurulmuştur. Kuruluşundan itibaren, kendisine mevzuatla verilen görev ve sorumluluklar doğrultusunda, yurt içi ve yurt dışındaki paydaşlarıyla iş birliği içinde çeşitli akademik çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalar arasında, başta Türkçe olmak üzere farklı dillerde yayımlanan monografik eserler, seçkin indekslerde taranan ATAM Dergisi, ulusal ve uluslararası sempozyumlar, kongreler, paneller, konferanslar ve bilimsel projeler yer almaktadır. ATAM, Mustafa Kemal Atatürk, Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti tarihine dair konularda, alanında yetkin akademisyenler ve araştırmacılar ile iş birliği yaparak bilimsel çıktı üretimi yapmakta ve yaptırmaktadır. Bu doğrultuda sürdürdüğü faaliyetlerle, geçmişi geleceğe bağlayan akademik bir köprü olma görevini de yerine getirmektedir.

Millî Mücadelemiz, her biri çok kıymetli, eşsiz ve sadece ülkemiz açısından değil dünya tarihi açısından örnek teşkil eden askerî operasyonlar ile doludur. Bunlar arasında Çanakkale Deniz Savaşlarının kendisine has bir konumunun olduğu ifade edilmelidir. Çanakkale Deniz Savaşları'na dair teknik ve tarihî bilgileri sunarak dönemin askerî bakış açısını ortaya koyan elinizdeki bu eser Risâle-i Mevkûte-i Bahriye dergilerinde 1914-1928 tarihleri arasında yayınlanan, "Çanakkale Deniz Savaşları" konusunu içeren ve transkripsiyonu yapılan toplam 31 adet makalelerden oluşmaktadır.

Askerî kurumlar, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte, yenilikleri takip eden ve birçok alanda öncü kuruluşlar olarak çeşitli alanlarda yaptıkları çalışmalar gibi askerî yayınlar konusunda da nitelikli çalışmalara imza atmıştır. 26 Haziran 1890 tarihinde yayın hayatına başlayan "Cerîde-i Bahriye" dergisi, 28 Ekim 1914 tarihli Nizamname ile Risâle-i Mevkûte-i Bahriye adını almıştır. Günümüzde de "Deniz Kuvvetleri Dergisi" olarak yayın hayatına devam etmektedir. Bu dergiler, dünyada denizcilik konusundaki teknolojik değişimlerden bihaber kalmamak, denizcilik ve gemicilik konularındaki gelişmeleri takip etmek amacını taşırken, o zamanın deniz subayları için meslekî gelişimlerinde bir eğitim vazifesi de görmüştür.

Elinizdeki eser bir yandan Çanakkale Deniz Savaşları hakkında ortaya koyduğu bilgilerin ilk kez ortaya çıkması öte yandan da yazar tarafından resmedilen her makalenin sonunda bulunan dönem gemi resimleri, Çanakkale cephe haritası ve gemi ana yapı elamanları ile özgün bir niteliği haizdir. Bu görseller ile aynı zamanda verilen teknik terimlerin daha rahat anlaşılması sağlanmak istenmiştir.

Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı olarak, görev alanımıza giren Millî Mücadele'ye ilişkin bu yayının Çanakkale Deniz Savaşları ile dönemin teknik ve askerî durumunun bir portresini sunarak yeni akademik çalışmaları teşvik etmesini ve kamuoyunun farklı bakış açıları kazanmasına katkı sağlamasını temenni ederiz. Bu vesile ile başta Gazi Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere, Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ve gelişimine katkı sağlayan bütün kahramanlarımızı, şehitlerimizi ve gazilerimizi minnet ve saygıyla anıyoruz. Eseri hazırlayan Hafsa Boynukalın'a, kitabın inceleyicilerine, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı BE Prof. Dr. Derya Örs'e, kitabı yayına hazırlayan ATAM Başkan Yardımcısı ve Yüksek Kurum Uzmanı Arzu Güvenç Saygın'a ve idari personele teşekkür eder, bu eserin, tarih meraklıları ve akademik camia için faydalı bir kaynak olmasını dileriz.

Doç. Dr. Ahmet KILINÇ
Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı

KİTAP HAKKINDA

Tarihimizde askerî kurumlar, yeniliklere açık ve öncü kuruluşlar olarak her alanda yaptıkları çalışmalar gibi askerî yayınlar konusunda da nitelikli çalışmalara imza atmıştır.

Tarihimizde askerî süreli yayınların yayın sürecinde, Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Karadeniz'de filo komutanı olarak görev yapan Bozcaadalı Hasan Hüsnü Paşa ve Binbaşı Süleyman Nutki Bey'in öncülüğü bulunmaktadır. Hasan Hüsnü Paşa, 12 Ocak 1881 yılında Bahriye Müşiri (Mareşal) rütbesiyle Bahriye Nâzırı olmuştur. 23 yıl süre ile bu görevi yürütecektir. Görevi sırasında kendileri ve Fen Komisyonu üyesi olan Binbaşı Süleyman Nutki Bey'in gayretleri ile 26 Haziran 1890 (26 Şevval 1306) tarihinde "Cerîde-i Bahriye" ve "Mecmûa-i Fünûn-u Bahriye" adlı dergilerin yayınlanması için II. Abdülhamid'den padişah irâdesi alınmış ve bu dergiler yayın hayatına başlamıştır.

Süleyman Nutki Bey dergilerin yayına başlamasının güzel bir hizmet olduğunu "Bahriye Müze ve Kütüphanesi" başlıklı yazısında belirtmektedir:

> *"Cerîde ve Mecmuâ-i Funûn-u Bahriyye'nin hidmet-i tahrîriyyesine ve daha bir takım vezâif-i fenniyeye memuren teşekkül eden "Bahriye Fen Komisyonu" âzâsından bulunduğum için hayat-ı şebâb-ı askeriyemden beri muhîtim olan tersâne sanâyi mağazalarının, mensî ve metruk köşelerinin, fabrikalarının hepsine girip çıkmakta, istediğim tetkîkâtı yapmakta serbest idim. O zaman Bahriye Nâzırı esbakı meşhur Bozcaadalı Hasan Hüsnü Paşa'nın ihtimal bahriyeye yegâne müsmir bir hizmeti olmak üzere tesis eylediği Cerîde ile Mecmuâ-i Bahriyye'nin heyet-i tahrîriyyesi olan fen komisyonu o kadar tazyîkat arasında bile Paşa'nın fikrinde bir teveccühe bir nüfuz-ı irfâna mâlik olduğundan...."* [1]

[1] Süleyman Nutki, Bahriye Müze ve Kütüphanesi, **Donanma Dergisi**, 13 Eylül 1912, Cilt 3, Sayı 31, s. 348-49

Bu dergiler, dünyanın yaşamakta olduğu denizcilik hususundaki teknolojik değişimlerden bihaber kalmamak, denizcilik ve gemicilik konularındaki gelişmeleri takip etmek amacını taşır. Devrin deniz subayları için meslekî gelişimlerinde bir eğitim vazîfesi de görmüştür.

1903 yılında dergilerin yayınlarına son verilmiştir. Yayın hayatına, II. Meşrûtiyetin ilânı ve Şûrâ-yı Bahrî kararı ile 26 Ağustos 1908 tarihinden itibaren tekrar başlamıştır. Cemal Paşa'nın Bahriye Nâzırlığı sırasında kabul edilen 28 Ekim 1914 tarihli Nizâmnâmeye kadar 214 sayı yayınlanmıştır. Bu tarihten sonra derginin adı Risâle-i Mevkûte-i Bahriye olarak değişecektir.

Derginin I.Dünya Savaşı sırasında da yayınına devam ettiği görülmektedir. Fakat mütâreke döneminde "Sevr Antlaşması"nı izleyen günlerde, mütâreke aleyhine 1 Eylül 1920 tarihli 6. cilt 11. sayısında yayınlanan bir yazı sebebiyle İşgal Kuvvetleri Komutanlığı'nın vermiş olduğu emir sonucu yayın hayatına son verilmiştir. Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Deniz Kurmay Başkanlığı tarafından tekrar yayınlanmaya başlayacaktır.

Bahriye Vekâleti'nin ortadan kaldırılmasıyla 28 Ekim 1914 tarihli Nizamnâme de yürürlükten kalktığından [2] 1 Temmuz 1928 tarihinden

---

[2] "Donanma emirnamesi, Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Mecmuâ-i Seneviye-i Bahriye, nizamnâmesinin lağvına dair nizamnâme hakkında. Donanma emirnamesi, Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Mecmuâ-i Seneviye-i Bahriye Nizamnâmesi'nin lağvı hakkındaki Nizamnâmenin meriyete vaz'ına dair olup Müdevvenat müdüriyetinden tebliğ edilen İcravekilleri hey'etinin 7-10-1928 tarih ve 7193 numaralı Kararnâmesile mezkûr nizamnamenin müsattak sureti leffen gönderildi efendim.

3-11-1928

Kararname 7193

Donanma emirnâmesi, Risâle-i Mevkûte-i Bahriye ve Mecmuâ-i Seneviye-i Bahriye nizamnâmesinin lağvı hakkında Mudafaai milliye vekâleti celilesince tanzin ve Şurâ-yı Devlet Heyeti Umûmiyesince de tedkik ve tâdil edilip vekâleti müşarulileyhanın 13-10-28 tarih ve 3707 numaralı tezkeresile tevdi olunan merbut nizamnâmenin meriyete va'zı, icrâ vekilleri heyetinin 7-10-928 tarihli ictimaında tasvip ve kabul olunmuştur.

7-10-1928

21 ZİLHİCCE 1332,

28 TESRİNİEVEL 1330 TARİHLİ

"Donanma emirnamesi, Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Mecmuâ-i Seneviye-i Bahriye, nizamnâmesinin lağvına dâir nizamnâme Neşri tarihi: 24-10-1928

Madde: 1 — 21 zilhicce 1332 ve 28 Teşrînievvel 1330 tarihli Donanma emirnamesi, Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Mecmuâ-i Seneviye-i Bahriye nizamnâmesi ilgâ edilmiştir

itibaren isim değişikliğine gidilmiştir. Bu dergi ilk önce “Deniz Mecmuası” daha sonraki yıllarda da “Donanma Dergisi” adını alır. Günümüzde “Deniz Kuvvetleri Dergisi” olarak yayın hayatına devam etmektedir. Deniz Kuvvetleri Dergisi’nin nüvelerini bu dergiler oluşturmaktadır.

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Erkân-ı Harbiye 3. Şûbesi tarafından çıkarılmış, çıkış tarihi 1914, son sayı tarihi 1928’dir. 4 yıllık bir ara dışında 11 cilt, 94 sayı olarak yayınlanmıştır. Dergi, 48 sayfadan ibârettir.

Bu kitabın amacı ise Risâle-i Mevkûte-i Bahriye’de 1914-1928 tarihleri arasında yayınlanan, “Çanakkale Deniz Savaşları” konusunu ihtivâ eden makaleleri, arşivlerde bırakmayıp transkripsiyonu yapılarak bu değerli çalışmaları günyüzüne çıkarmak ve literatüre katkı sağlamaktır.

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye’nin 11 cildi îtina ile taranmış, yapılan tetkikler sonucunda “Çanakkale Deniz Savaşları” konusunda 32 adet makale tespit edilmiş olup bu makalelerden sadece bir makaleye ulaşılamamıştır. Cilt 8, sayı 3, sayfa 2333-2339 aralığında bulunan "Karadeniz'de İlk Ateş" isimli Nizameddin Süleyman'a ait makalenin, derginin ilgili sayfalarından çıkarıldığı görülmektedir. Dönemin şartları itibariyle makalenin sansüre uğramış olabileceği akıllara gelmektedir.

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye’deki transkripsiyonu yapılan 31 makaleden 10 makalenin uluslararası yayınlardan tercüme edildiği görülmektedir. Tercümelerde hâtıratlardan, yabancı kaynaklı askerî risâlelerden yapılan makale, konferans vb. tercümeler bulunmaktadır. Bu tercümeler arasında Çanakkale Deniz Savaşları’nda bizzat asker olarak bulunmuş şahısların elinden çıkmış birincil kaynaklar da mevcuttur. Böylece süreli yayınlarda dönemin uluslararası yayınlarının da takip edildiği anlaşılmaktadır.

Çevirisi yapılan makaleler incelendiğinde Çanakkale Boğazı'nda gerçekleşen deniz muharebeleri tarihsel bir süreç olarak takip edilebilmektedir. Ayrıca sahil müdafaasında silahlanma, top çeşitleri, torpido konuları gibi askerî teknik bilgilendirme makaleleri de mevcuttur.

Madde: 2 — Şurayi devletçe görülmüş olan bu nizamname neşri tarihinden muteberdir

Madde: 3 — Bu nizamname ehkâmının icrasına mudafaai milliye vekili memurdur. Bkz. **İdare Mecmuâsı**, Yıl 1 Teşrînisâni 1928, Sayı 8 s.60-61

Kitapta makaleler yayın sırasına göre düzenlenmiştir. Makalede ismi geçen şahıs, gemi ve mevki fotoğrafları, makale sonlarına eklenerek; şahısları, gemileri ve mevkileri tanımanın, okuyucuya katkı temin etmesi amaçlanmıştır. İlave olarak haritalar eklenmiştir. Ayrıca çevirmenin notu (Ç.n) kısaltması kullanılarak dipnotlarda bilgi paylaşımlarında bulunulmuştur.

Her makalenin sonunda bulunan dönem gemi resimleri, tarafımca resmedilmiş, diğer makaleye geçmeden önce bir durak ve dinlenme olarak düşünülmüştür. Çanakkale cephe haritası ve gemi ana yapı elamanları ile ilgili görseller yine tarafımca resmedilerek verilen teknik terimlerin daha rahat anlaşılmasını sağlamak hedeflenmiştir. Cephe haritası da bölgeyi tanıma amacıyla okuyucuya sunulmuştur.

Tarih konusunda formasyonu olmayan okuyucular için Çanakkale Boğazı'nın tarihî ve coğrâfî durumu hakkında özet bilgilendirmede bulunulmuştur. Okuyucuya kolaylık sağlamak amacıyla bu kitaba özgü Osmanlı Türkçesi kelimeleri için bir de küçük bir sözlük hazırlanmıştır.

Çanakkale Deniz Savaşları konusunda araştırma yapan ve çalışmada bulunan meslektaşlarıma katkı sağlamak temennimdir.

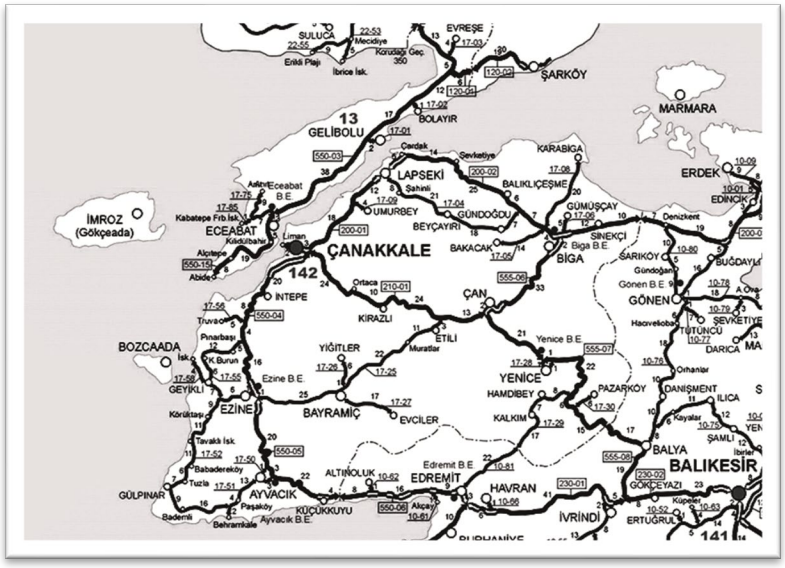
Çanakkale Savaşı'nda büyük dedem Yüzbaşı Ömer BOYNUKALIN başta olmak üzere bu süreçte en üst kademesinden en alt kademesine kadar kahramanca mücadele veren vatanperver kahraman Mehmetçik'e bu kitap armağan olsun.

Hafsa BOYNUKALIN
İstanbul - 9 Ocak 2022

ÇANAKKALE BOĞAZI'NIN TARİHÎ VE COĞRÂFÎ DURUMU

Boğaz denilicince Avrupa'dan Asya'ya Karadeniz'den Akdeniz'e geçmek veya aksi istikametlerde hareket icra etmek için geçilecek sular akıllara gelmektedir.

Marmara Denizi'nin Karadeniz kapısı olan İstanbul Boğazı ile Adalar Denizi kapısı olan Çanakkale Boğazı, tarihte sahip olduğu nitelik ve ehemmiyet bakımından dünyanın büyük parçalarını ve mühim denizlerini birleştirmiş olmasından sebep ikdisâdî ve siyâsî tesiri çok büyüktür. Avrupalıların Asya'ya olan her türlü faaliyeti askerî harekat hep boğazlar sahnesinde cereyan etmiştir. Marmara Denizi'ne geçiş Çanakkale Boğazı vasıtasıyla gerçekleşir.

Avrupa ve Asya kısımlarına hakim olmak için boğazlara hakim olmak mecburiyeti eski tarihlerde de idrak olunmuştur. Bundan dolayı boğazlar tarihte dünyanın her parçasından fazla mücadeleye tanıktır. Bizans Şehri ise vücut bulduğu tarihten itibaren sahnenin kalpgâhı olmuştur. Büyük Harp'e kadar ve hatta Büyük Harp'de dâhil olduğu halde boğazlar etrafında vukua gelen ve ekseriya İstanbul'un zaptını hedef alan muharebeler dâima boğazlara çatmıştır. İstanbul'un zaptı için evvela boğazları elde etmek lazımdır. Bir eve sahip olmak için evvel emirde o hanenin anahtarlarına

mâlik olmak gerektiğine şüphe yoktur.[3] Birinci Dünya Savaşı'nda da amaç budur. Çanakkale Boğazı'nın önemi bu noktadan ileri gelmektedir.

Boğaz'ın Coğrâfî Durumu

Çanakale Boğazı, Asya ile Avrupa kıtalarını birbirinden ayırırken Ege ve Marmara Denizi'ni birbirine bağlar. Gelibolu Yarımadası Boğazın batı yakasını, Biga Yarımadası ise doğu yakasını oluşturmaktadır. Boğaz, Gelibolu'nun kuzeyinde Çankaya burnu ile Bitlice kıvrımından itibaren güneybatı yönünde uzanarak, Ege Denizi'ne ulaşır. Coğrafî açıdan eski çağlardan günümüze konum itibariyle önemli bir stratejik mevkiye sahiptir. En dar boğazlardan biri olan Çanakkale Boğazı 61 kilometre (38 mil) uzunluğunda 1,2 ila 6 kilometre (0,75 ila 3,73 mil) genişliğinde ve ortalama 55 metre (180 ft) derinliğindedir. Bu konum geçmişte de bölgede yaşayan topluluklara askerî üstünlük sağlamıştır. Çanakkale Boğazı'na denizden yapılacak herhangi bir taarruza karşı Boğazın doğal konumu ve istihkâmlar güçlü bir engel oluşturmaktadır.

Çanakkale Boğazı'na giriş yapan gemiler, istenilen tarafa sevk olunur. Fakat Boğaz'ın genişliği, bordo düzeninde muharebeye girecek gemi sayısını sınırlamaktadır. Nara burnuna kadar kıyılar, birbirine paralel ve geniştir. Bu noktada Boğaz darlaşıp güneye doğru yönelir. Çanakkale hizalarında bu daralma artıp, askerî taktik bakımından büyük bir öneme sahip olan merkez tahkimatını oluşturur. Bu kesim Boğaz'ın en dar yeridir. Bu kesime dış kaynaklarda The Narrows (Neros) denilmektedir. Boğaz'ın tekrar genişlemesi Kepez burnu ile Baykuş arasında başlar, Erenköy burnundan Anadolu kıyılarına doğru genişleme devam ederek Erenköy ve Karanlık limanlarını oluşturur. Boğaz'ın en geniş noktası, Erenköy koyu ile Tengerderesi ağzı arasındadır. Eskihisarlık burnundan sonra batıya doğru bir kıvrım vardır. Bu kıvrım Morto limanını oluşturur. Boğaz, Karanlık ve Morto limanlarından sonra, darlaşarak Kumkale- Seddülbahir giriş bölgesini meydana getirmektedir.

Boğaz'ın derinliği ortalama 50-60 metre civarındadır. Doğu kıyılarına göre batı kıyılarının daha derin olduğu görülmektedir. En derin yeri Çanakkale-Kilitbahir arasında 106 metredir. Aynı zamanda batı kıyıları,

[3] Mirliva Sedat, Coğrafya Ve Tarih Nokta-i Nazarından Boğazlar, **Askerî Mecmua Tarih Kısmı**, Mart 1927, s. 1

doğu kıyılarına göre daha sarp ve egemendir. Boğaz sularının derin oluşu, büyük savaş gemilerinin hareketinde bir sınırlama yapmaz. Seddülbahir'den itibaren arazi yavaş yavaş yükselerek boğaza dönük yüzü, dik olarak denize iner. Eskihisarlık burnu ile Kilitbahir arasındaki kıyının, daha dik yamaçlarla, kesik kayalar ve yarlardan oluştuğu müşâhede edilmektedir. Kerevizdere, Domuzdere, Tenger, Soğanlı, Havuzlar derelerinin ağızlarında küçük kumsallar bulunmaktadır.[4]

Boğazdaki üst akıntı ise küçük gemilerin hareketini kısıtlar. Mayın dökülmesi ve mayın arama-tarama işleri akıntı hızı arttığında güçleşmektedir. Boğazdaki alt akıntı ise denizaltıların hareketini etkilemektedir. Çanakkale Boğazı'ndaki üst akıntının varlığı eski çağlardan bu yana bilinmesine rağmen Boğaz'ın alt akıntısı XIX. yüzyılın ortalarından itibaren yapılan ilmî araştırmalarla ortaya konulmuştur.[5]

Akıntı rüzgâr ve görüş koşulları, boğaza yapılacak taarruza etkili olacağından, taarruzun yapılacağı mevsim tercihinde meteorolojik koşulların göz önünde tutulması elzemdir.[6]

Boğaz'ın Târihi

"Çanakkale Boğazı" geçmişten günümüze önemli bir konuma sahip bölgelerden biri olmuştur. Osmanlılara ait eserlerde "Akdeniz Boğazı" olarak adlandırılmaktadır. Çanakkale Boğazı farklı tarihî dönemlerde başka adlar ile de tesmiye edilmiştir. "Hellespontos" ve "Dardanelles" Çanakkale Boğazı'nın antik dönem isimleridir.

Antik Yunan Tarihçi Heredot ve Yunan Tarihçi-Coğrafyacı Strabon'un "Hellespontos" adını Çanakkale Boğazı için kullandıkları eserlerinde görülmektedir.

Mitolojide Kral Athamas'ın kızı Helle'ye atfen Hellespontos ismi verilmiştir. "Helle'nin Denizi" anlamını taşır. "Dardanelles" ismi için de bir

---

[4] **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi** V. Cilt Çanakkale Cephesi Harekâtı 1. 2. ve 3. Kitaplarin Özetlenmiş Tarihi (Haziran 1914-9 Ocak 1916) Genelkurmay Askerî Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanliği Yayınları, Ankara, 1997 s.7-8

[5] **TDV İslam Ansiklopedisi**, Metin Tuncel, "Çanakkale Boğazı" Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993 cilt.8, s.203

[6] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi **a.e.g**., s.7-8

çok efsane mevcuttur. Bunlardan biri Samotras Kralı Kortios'un oğlu Dardanos'un, kral olduktan sonra kendi adını taşıyan bir kent kurmasıdır. Bu kentin adı dolayısıyla "Hellespontos" olan Boğazın adı "Dardanelles" olarak anılmaya başlar. Avrupa'da günümüzde dahi "Dardaneller" adı kullanılmaktadır.

Yapılan alan çalışmalarında, Çanakkale'de prehistorya (tarih öncesi) dönemlerde bölgede yerleşim yerlerinin olduğu buluntularda Paleolitik döneme (m.ö. 2.000.000-m.ö. 10.000) ait tarihlenen aletler ile tespit edilmiştir. Epi-Paleolitik/Mezolitik Çağ'a ait (m.ö. 10.000-m.ö. 8.000) bölgede yontma taş malzemeler bulunmuştur. Neolitik Çağ'da (m.ö. 8.000 - m.ö. 5.500) ise Çanakkale çevresinde yoğunlukla yerleşim yerleri; Değirmenlik, Çalca, Gavurtarla, Karaağaçtepe, Kaynarca ve Anzavurtepe'dir. Kalkolitik dönemde de (Taş-Bakır Çağı m.ö. 5.500 - m.ö. 3.000) Beşiktepe ve Kumtepe'de yoğun yerleşmeler olduğu saptanmıştır.

Bölge bir çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Kıyılarında Truva, Dardanos, Lampsakos, Sestos, Abidos gibi tarîhi öneme sahip şehirler kurulmuştur. Hitit İmparatorluğu'nun (m.ö. 1650-1200) son bulması ile politik olarak istikrarsız bir dönemde Lydia Krallığı, Çanakkale bölgesini egemenliği altına almıştır. Hellen ticaret kolonisi olarak çok sayıda koloni şehirlerinin varlığı da bilinmektedir.

Pers Hakimiyeti m.ö. 6. yüzyılda başlar. Pers İmparatorları, bölgeyi Avrupa'ya ulaşma noktasında bir kilit bölge olarak görmüştür. Herodotos, Asya'dan Avrupa'ya geçmek için ilk köprü inşa edenin Pers İmparatoru Kserkses olduğunu söyler. Yunanistan'ı işgal etmek amacı ile boğazı geçmek üzere Pers gemileri halatlarla bağlanarak kurulmuş olan bu köprü ile dünyanın ilk Boğaz köprüsünü de kurmuş olur. Rivayete göre Pers Hükümdarı köprünün yıkılması üzerine kızarak denizi cezalandırma yoluna gider, kılıç ve sopalarla denizi döver.

Yunan-Pers Savaşları Çanakkale Boğazı etrafında cereyan etmiştir. Yunanlılar tarafından "Med hadiseleri" olarak tanımlanan bu çekişmeler m.ö. 499-449 yılları arasında gerçekleşmiştir. Pers İmparatorluğu'nun Büyük İskerder tarafından dağıltılmasına kadar da devam edecektir.

Hellenistik Dönem'de Makedonya Kralı Büyük İskender, Persler ile büyük bir mücadeleye girişmiş ve Çanakkale Boğazı'nı geçmiştir. Perslerle gerçekleşen "Grakinos Meydan Savaşı" sonucunda Pers ordusunun mağlubiyeti ile Perslerin egemenliğini de sona erdirmiştir.

Büyük İskender'in ölümü üzerine Çanakkale bölgesinin yönetimi İskender'in generallarinden olan Antigonos'un eline geçmiştir. Bölgede bulunan küçük kentler bir araya getirilerek "Aleksandria Troas" adı altında büyük bir kent kurulmuştur. "İpsos Savaşı" sonrası yönetim tekrar el değiştirmiştir. Bir süre bölgede Keltler/Galatlar egemen olmuştur. İstanbul Boğazı ile Çanakkale Boğazı, Galatların Anadolu'ya geçiş güzergâhıdır. Galatlar bir süre sonra bölgeden ayrılmış, aynı bölgede Pergamon/Bergama Krallığı kurulmuştur. Seleukos Krallığı ile mücadele içinde olan Pergamon Krallığı Romalılar ile yakınlaşmıştır. Romalılar ile savaşan Kral III.Antiokhos'un aldığı yenilgi üzerine, Romalılar elde ettikleri bölgeyi Pergamon kralına vermiştir. Sonraki dönemlerde vârisi olmayan Pergamon Kralı III.Attalos, bölgeyi Roma İmparatorluğu'na bırakacaktır.

Roma yönetimi bölgeyi eyalet sistemi içerisine almış "Asia Eyaleti"ne bağlamıştır. Roma İmparatorluğu'nun, 375 yılındaki "Kavimler Göçü" ile başlayan iç karışıklıklar netîcesinde 395 tarihinde Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılması ile beraber, bölge Doğu Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girmiştir. Abidos Şehri'nde Roma İmparatorluğu'na ait gümrük kurulmuştur. Boğaz'a gelen gemilerin gümrük ücreti ödeme zoronluluğu vardır. İmparator I.Iustinianos Boğazı kontrol altında tutabilmek için surlarla çevirmiş ve bir kale inşa ettirmiştir. 668 ve 672 tarihlerinde Emevî donanması Boğaz'da görünmüş ve İstanbul önlerine kadar gelmiştir. İmparatorluk tüm gayretlerine rağmen bu duruma engel olamamıştır. 717 yılında Komutan Abdülmelik ve İslam donanması İstanbul'u kuşatmıştır. İmparatorluğun, gemilerin Çanakkale Boğazı'na girişlerini engellemek maksadı ile Boğaza zincirler gerdiği konusunda çeşitli rivâyetler vardır.

Çanakkale Boğazı "Haçlı Seferleri" sırasında önemli bir güzârgah konumundadır. Dönemin deniz ticaretinde başta Venedik olmak üzere Cenova, Piza gibi İtalyan devletleri Haçlı Seferleri sırasında Boğaz'dan faydalanmak konusunda aralarında bir yarış halini alan mücadeleye girişmişlerdir. Haçlılar, 1204 yılında Roma İmparatorluğu'nu pay etme yoluna gidince Boğaz'ın Gelibolu çevresini Venediklilere, diğer bir kısmını

da Latin İmparatorluğu'nun yönetimine vermiştir. Venedikliler ve Cenevizliler ticâret güzergâhı olarak Boğaz uğruna rekâbetlerini sürdürdürürken dönem dönem çarpışmaya girişmişlerdir.

Doğu Roma İmparatorluğu'nun zayıflaması ile beraber Çanakkale Boğazı'na Türkmen Beyleri'nden Ece Halil Bey ve Melik İshak çeşitli akınlarda bulunmuşlardı. Aydınoğulları'dan Umur Bey ve Saruhanoğlu Gelibolu'ya kadar ulaşmış, Osmanlılardan önce Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılması ile beraber Türkler bölgeye yerleşerek askerî güç olarak görünmeye başlamışlardır. Çaka Bey'in 1095 yılında Nara Burnu önlerine kadar ilerlemesi başlangıcı oluşturur. Beylikler döneminde Karesi Beyliği sınırlarının Çanakkale'ye doğru genişlediği görülür. Çanakkale Boğazı'nda Osmanlılar ile Türk hâkimiyeti kökleşmeye başlar. Karesi Beyliği topraklarını 1345'de ilhak eden Osmanlılar, 1354 yılında Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa'nın Çimpe Kalesi'ni fethetmesi ve Gelibolu'yu ele geçirmesi ile Çanakkale Boğazı üzerindeki hâkimiyet Osmanlıların eline geçmiş olur. Çardak'ta yeni bir kale inşa edilir. Bundan sonra Anadolu kıyılarının tamamı Sultan I. Murad döneminde Osmanlıların hakimiyeti altına girecektir.

Sultan Yıldırım Bayezid, bölgede "Boğaz Muhâfızlığı" kurmuştur. 29 Mayıs 1416'da Venedik donanması ile Çalı Bey'in komutasındaki gemilerle bir deniz savaşı yapılır, ilk mücâdelede Osmanlı kuvvetleri galip gelirken ikinci muhârebede mağlup olmuştur.

Boğaz, II. Murad döneminde yabancı gemilerin girişine kapatılmıştır. Sultan II. Murad'ın Selânik'i zaptı üzerine intikam almak yoluna giden Venedikliler, 1431'de Çanakkale Boğazı'na gelerek Anadolu yakasında bulunan istihkâmları tahrip etmiş, II. Murad Venediklilerle anlaşma imzalayarak barış yoluna gitmiştir.

1440 yılında Sultan II. Murat'ın Belgrad önlerinden çekilmesi önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. 1441-1442'de János Hunyadi'nin kumandanlığı altında Osmanlı kuvvetlerini, Macar birlikleri yenilgiye uğrattı. Osmanlı kuvvetlerinin direnememesi Papa IV.Eugenius'un liderliğinde yeni bir Haçlı Seferi düzenlemesine sebep oldu. Bu ittifakta Macarlar, Ulahlar, Sırplar ve Lehlerin dışında diğer ülkelerden gönüllüler de iştirak etti. İlk olarak Niş'i ele geçirmişler daha sonra Sofya'ya ilerleyek

burada bir hâkimiyet tesis ettikten sonra Sultan II. Murad, İzladi derbendi önünde düşmanla karşı karşıya gelmiş ve mağlup olmuştur. Filibe ovasında da aynı sonuç tekrar etmiştir. Bu karşılaşmalarda Hunyadi János "Tabur cengi" adını verdiği bir savaş taktiği ile Osmanlılar karşısında zaferler elde etmiştir. Bu sistem bir müdâfaa hattı oluşturma üzerinedir. Bu müdâfaa hattı ateşli silah kullanan askerlerle doldurulan arabalar ve tahta paravan ve kalkanlarla birbirlerine zincirlenerek oluşturulan bir müdâfaa sistemidir. II. Murad barış yoluna giderek "Segedin Antlaşması"nı imzalamıştır.

Fatih Sultan Mehmed tahta çıktığında ilk hedefi İstanbul'un fethidir. 1452 yılında Rumeli Hisarı'nın inşası ve Anadolu Hisarı'nın tamiri sırasında yabancı gemilerin kontrol edilmesini ve geçiş harcı alınmasını emretmiştir. Bu uygulamanın adı "İzn-i Sefîne" idi. Çanakale ve İstanbul Boğazları'ndan geçen gemilerin gidiş-dönüş serbestliğini ifade ve kara yolu için alınan "Mürur tezkiresi" karşılığında kullanılmıştır.[7]

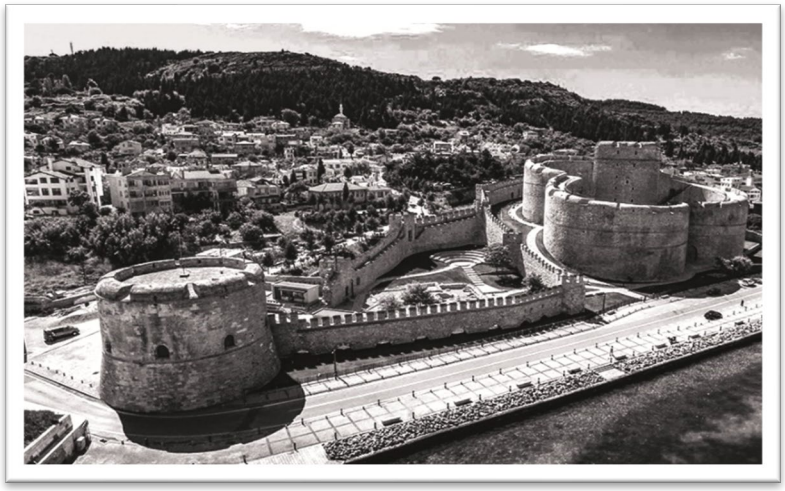
İstanbul'un kuşatılması sırasında Doğu Roma İmparatorluğu'na gelen yardım gemilerinin Çanakkale Boğazı'ndan geçmesi üzerine İstanbul'un savunması için Çanakkale Boğazı'nın kilit bir nokta teşkil ettiğini anlayan Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'un fethini müteakip verdiği emirle Boğaz'ın coğrâfi konumu konusunda tetkîkatlar yaptırmıştır. Boğaz'ın genişliğini ölçtürmüş ve en dar yerinin 8 stad olduğunu tespit ettirmiştir. Bir stad = 185 m. olduğuna göre bu genişlik 1480 m. olarak ölçülmüş olmaktadır. Günümüzde modern metotlarla yapılan ölçmeler aynı yerin genişliğini 1375 m. olarak verdiğine bakılırsa bu ölçmenin zamanına göre çok sıhhatli yapılmış olduğu anlaşılır. [8] Boğaz'ın en dar bu iki noktasına Rumeli Yakası'nda Kilitbahir (Denizin kilidi), Anadolu Yakası'nda ise Kal'a-i Sultâniyye (Çimenlik Kalesi) inşa edilmiştir. Tursun Bey, "Kritovulos Historia" adlı eserinde 1463 yılı olaylarından bahsederken Gelibolu ve Bolayır Valisi olan Donanma Kumandanı Yâkub Bey'in bu kalelerin inşasıyla görevlendirildiğini, 1464-65 yılı olaylarını anlatırken de inşaatın tamamlanmış olduğunu belirtir.[9]

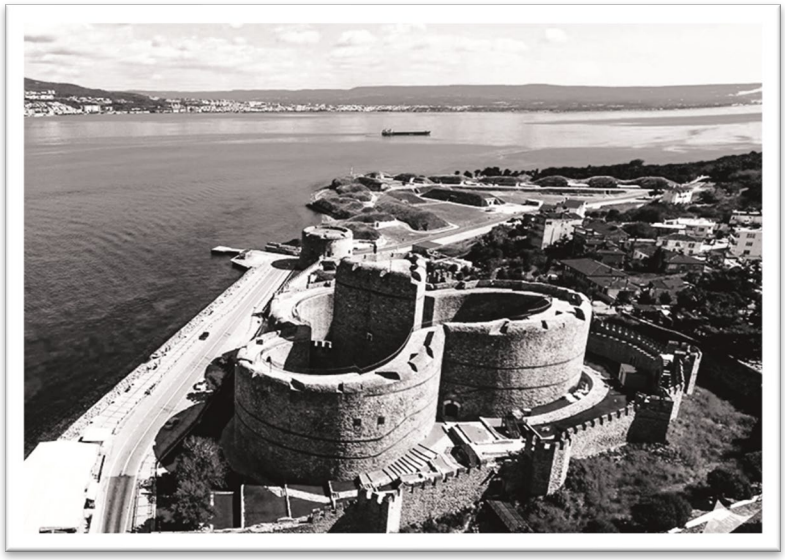
[7] **TDV İslam Ansiklopedisi**, İdris Bostan, "İzn-i Sefîne" Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001 cilt.23, s.542

[8] **TDV İslam Ansiklopedisi**, a.g.e, s.202

[9] https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/canakkale/gezilecekyer/kilitbahir-kalesi

Kilitbahir Kalesi- Çanakkale[10]

Kilitbahir Kalesi- Çanakkale

Kilitbahir iç kale ve dış kale şeklinde iki bölümden oluşur. İç kale askerî mimaride başka bir örneği olmayan üç yapraklı yonca biçimindedir. Etrafında ikinci bir tahkimat duvarı bulunmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman

[10] Fotoğraflar; Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/canakkale/gezilecekyer/kilitbahir-kalesi

devrinde yapılan tadilatta, bu duvar güneye doğru uzatılarak yuvarlak bir kule inşa edilmiştir.[11] Amaç bu bölgede tam kontrolü sağlamaktır. Bu kaleler İstanbul için de kilit öneme sahip olacaktır.

Fatih Sultan Mehmed zamanında Çanakkale Boğazı'nı savunma tedbirleri kapsamında, Boğazın çevresinde bulunan bir çok ada fethedilir. Donanma kuvvetlendirilir. Donanmanın başında Baltaoğlu Süleyman bulunmaktadır.

Çanakkale Boğazı, 1464 yılından 1645 yılına kadar bir hücum ve zorlama görmemiştir. Girit Seferleri'nin 1645 yılında başlamasıyla taarruzlar da başlamıştır. Osmanlılar Hanya'yı zaptederken Venedik donanması da Çanakkale Boğazı'nı ablukası altına almıştır.

1654 tarihinde Venedik ve Osmanlı arasında şiddetli bir deniz muhârebesi meydana gelmiştir. Kaptan-ı Deryâ Kara Murad Paşa, Osmanlı Deniz Kuvvetleri'nin başındadır. Venediklilere karşı üstün başarılar elde eder. 26 Haziran 1656 yılında Sarı Kenan Paşa aynı başarıyı elde edemeyecek ve Osmanlı kuvvetlerinin yenilgisi üzerine İstanbul'un Akdeniz ile irtibâtı kesilmiş olacaktır. Bu abluka, Köprülü Mahmed Paşa'nın Çanakkale Boğazı'na gönderdiği gemilerle yaptığı savunma sonucunda kalkmıştır.

Bu durum üzerine Köprülü Mehmed Paşa, Padişah IV. Mehmed ve Vâlide Sultan'ı Çanakkale Boğazı'ndaki savunma sisteminin güçlendirilmesi gerektiği konusunda iknâ ederek, aldığı yetki ile Çanakkale Boğazı'nı tahkim etmek için iki kalenin daha inşasını başlattı. Yeni kaleler Fâtih Sultan Mehmed'in yaptırdığı kalelerin daha güneyinde bulunuyordu. Rumeli kıyısına inşa edilene Seddülbahir, Anadolu kıyısında inşa edilene Kumkale adı verildiği gibi Seddülbahir'in masrafını Vâlide Sultan üstlendiğinden Kal'a-i Sultâniyye, Kumkale'nin masrafını padişah karşıladığı için bu kaleye de Kal'a-i Hâkâniyye de denilmiştir. İnşaları 1659 yılında tamamlanan karşılıklı bu iki kale ile Boğaz mükemmel bir savunma sistemi altına alınmıştır.[12]

[11] **TDV İslam Ansiklopedisi**, Semavi Eyice, "Kilitbahir Kalesi" Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara , 2002 cilt.26, s.22

[12] **TDV İslam Ansiklopedisi**, a.g.e, s.202

Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Ruslar, 1770 "Çeşme Vakası"nda Osmanlı donanmasına ait otuz kadar gemiyi ateşe vermiş çok sayıda da asker kaybımız olmuştur. Rus donanmasının Çanakkale Boğazı'na kadar gelebilmesi Boğaz'ın savunma sisteminin yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğini göstermiş, Sultan III.Mustafa bu durum üzerine Boğazın tekrar tahkim edilme görevi ile François Baron de Tott'u görevlendirmiştir. Nara burnundan Kumkale'ye kadar tabyalar meydana getirilir. Namazgâh Tabyası inşa edilir. Bu tabya Çanakkale Boğazı'nın en dar yerine yapılan ilk ve en büyük tabyadır. 26 adet bonetten (cephânelik) oluşur.

Baron de Tott'un çizmiş olduğu Çanakkale istihkâmlarını gösteren kroki[13]

III.Selim 1789-1807 tahta çıktığında bir çok reforma girişicektir. Çanakkale Boğazı için alınan güçlendirme kararları doğrultusunda da İstihkâm Subayı Mühendis Joseph Gabriel Monnier ve François Kauffer'e

[13] **İstanbul Teknik Üniversitesi ve Mühendislik Tarihimiz**, Editör: Mehmet Karaca, İstanbul, 2012, Sayfa,51

kale tahkimi ve tamiri için Mimar Ağa nezdinde rapor hazırlamaları konusunda görev verilmiştir. Boğaz'ın o günkü savunma planı çıkartılmıştır. Monnier, Boğaz girişinin her iki yakasında gemilerin geçişine mani olacak yeni bir savunma planı teklif etmiştir. Bu doğrultuda güçlendirme çalışmaları yapılmış, yeni tabyalar inşa edilmiştir.

II.Abdülhamid döneminde Çanakkale Savaşı'nda adlarını sıkça duyduğumuz Rumeli Yıldız Tabyası (1888-1889), Orhaniye Tabyası (1889), Hamidiye Tabyası (1892), Rumeli Mecidiye Tabyası (1892), Ertuğrul Tabyası inşa edilerek Boğaz tahkim edilmiştir.

Hamidiye Tabyası'nda 10 adet bonet yapısının aralarında, yarım daire formunda 9 adet top atış alanı bulunmaktadır. Rumeli Mecidiye Tabyası, 8 adet bonet ve 6 adet top yerinden oluşmaktadır. Ertuğrul Tabyası, Asaf Paşa'nın çalışmalarının neticesinde inşa edilmiştir. 3 adet bonet ve 2 adet top platformu bulunmaktadır. Bu toplar, uzun namlulu toplardır. Rumeli Yıldız Tabyası'da Kilitbahir Köyü'nün güneybatısında yer alır. Orhaniye Tabyası kuzeydoğu-güneybatı doğrusunda yapılmış, Ege'den Boğaza girecek düşman gemilerini hedef alacak konumdadır.

Tarih 1915'i gösterdiğinde I. Dünya Savaşı (1914-1918) içinde Çanakkale Boğazı tarihin en kanlı savaşlarından birine tanıklık edecektir. İtilaf Devletleri (Britanya İmparatorluğu, Fransa ve Rusya) I.Dünya Savaşı'nda iki ana ittifaktan biridir. Müttefikleri Rusya'ya askerî mühimmat ve erzak tedariği için ikmal yolu açmak, İstanbul'u alarak Boğazalara sahip olmak hırs ve emeliyle Çanakkale Boğazı'na yaptıkları saldırılar başarısız olmuş, geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Türkün Zaferi, Çanakkale'nin geçilmez olduğunu dünyaya ilân etmiştir.

Bir deniz yolu geçişi olarak Çanakkale Boğazı günümüzde de önemini korumaktadır. Türkiye'nin Çanakkale Boğazı üzerinde kontrolü ve uluslararası geçişlerle ilgili hukukî durum 20 Temmuz 1936 "Montrö Boğazlar Sözleşmesi" ile düzenlenmiştir. Sözleşme 29 maddeden oluşmaktadır. 9 Kasım 1936 yılında yürürlüğe girmiştir. 15 Ağustos 1936 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti yeni geçiş düzenlemesini uygulamaya koymuştur. Sözleşme Türkiye'ye tam kontrol hakkı vermekte sivil ve ticâri gemilerin barış zamanında geçişleri serbest olurken savaş zamanı, savaş gemilerinin geçişini sınırlar. Karadeniz'de kıyısı bulunan devletlerle

bulunmayanlara göre savaş gemilerinin barışta ve savaşta geçiş düzeni değişiklik gösterecek şekilde düzenlenmiştir. Türkiye 1 Temmuz 1994'te Boğazlar ve Marmara'da deniz trafik düzenine ilişkin bir tüzük hazırlayarak yürürlüğe koymuştur.

KISALTMALAR

Ç.n: Çevirmenin notu

Bkz. Bakınız

GEMİ ÖN ADLARI

Türkiye-Türk Donanması

TCG: Türkiye Cumhuriyeti Gemisi

Alman İmparatorluğu-Alman İmparatorluk Donanması

SMS: Seiner Majestät Schiff: Ekselanslarının Gemisi

Birleşik Krallık-Kraliyet Donanması

HMS: His/Her Majesty's Ship: Majestelerinin Gemisi.

HM Submarine: Majestelerinin hizmetindeki denizaltılar.

Birleşik Devletler-Birleşik Devletler Donanması

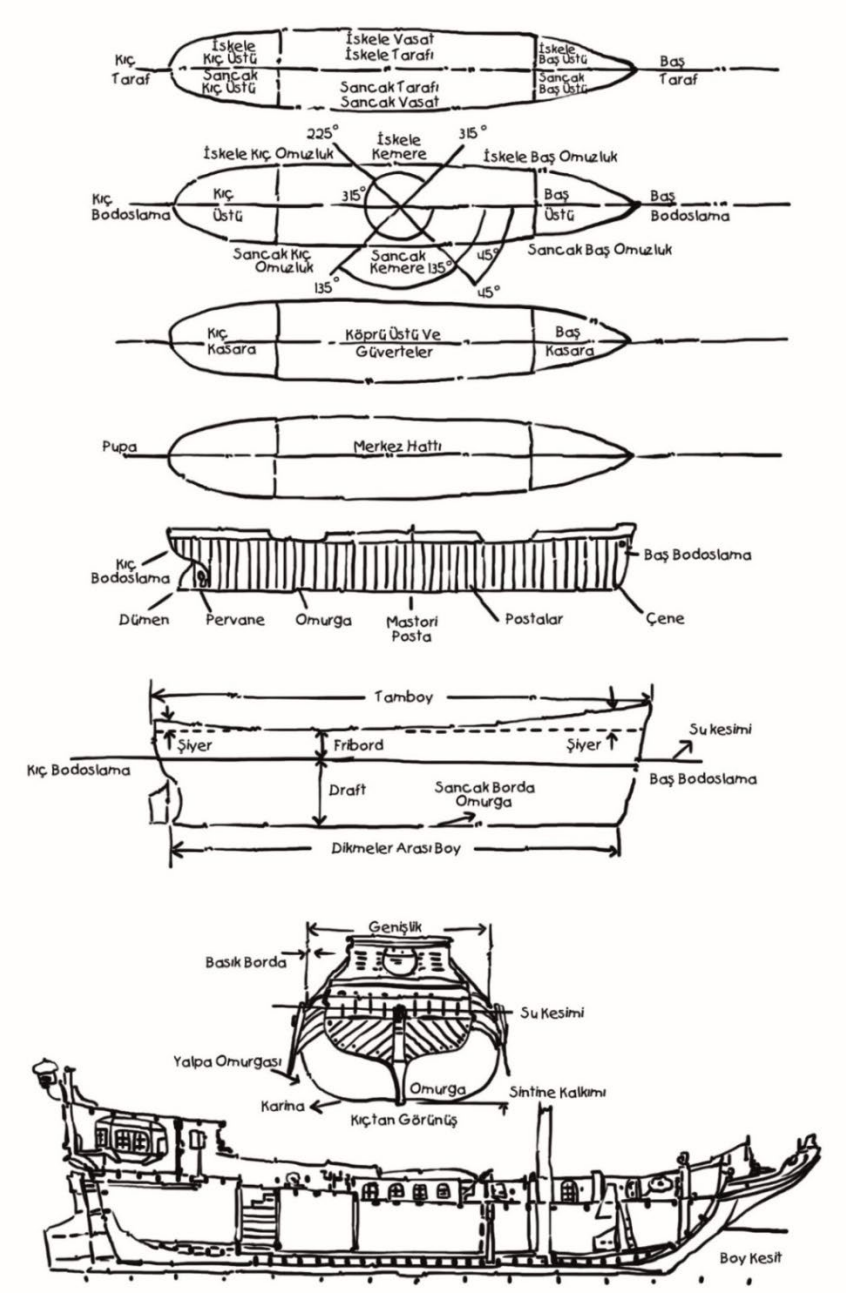
USS: United States Ship:Birleşik Devletler Gemisi

Avustralya-Avustralya Kraliyet Donanması

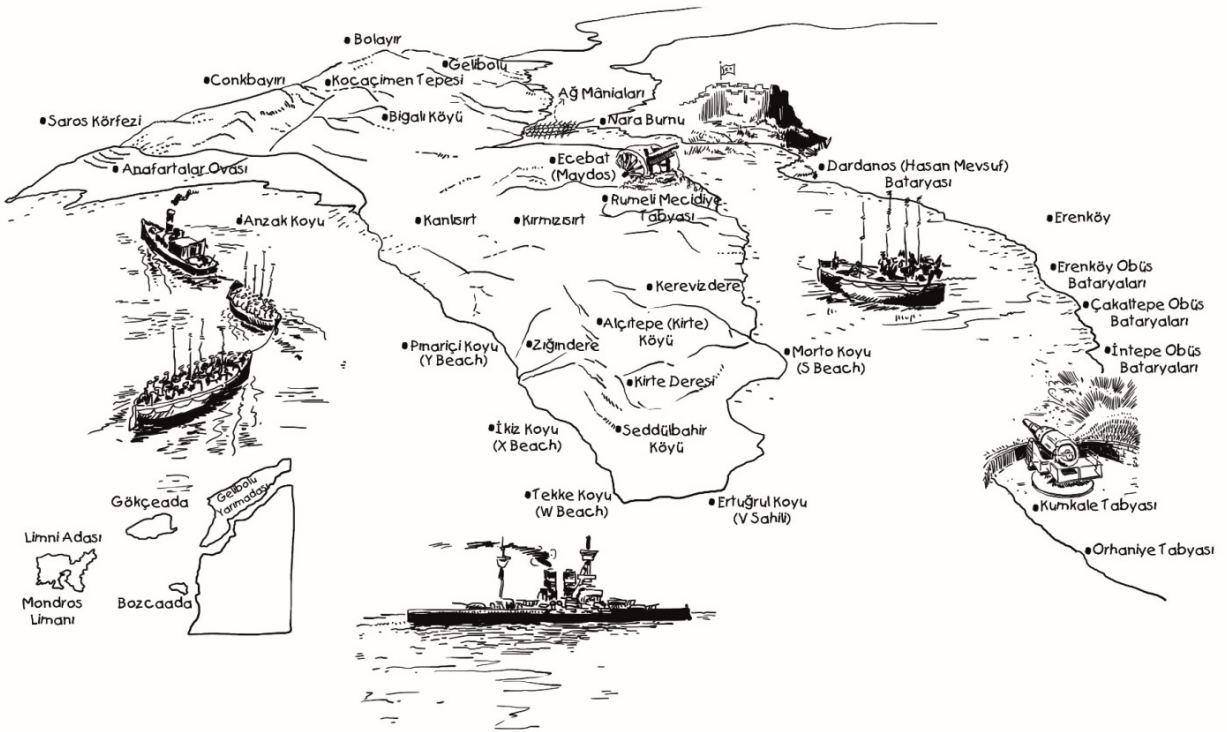
HMAS: His/Her Majesty's Australian Ship: Majestelerinin Avustralya Gemisi

YARDIMCI MATERYAL

BİR GEMİNİN KISIMLARI - ANA ELAMANLARI

ÇANAKKALE CEPHE HARİTASI

GİRİŞ

I.Dünya Savaşı; karşılıklı çatışma ve hırsların, şiddetleri eşit bulunan bu güçler arasında artık çözülemeyen içinden çıkılması güç bir duruma dönüşmesinden kaynaklanmaktadır.

Balkan Savaşları sonucu Avrupa'da değişen siyâsî harita bir çok problemi de beraberinde getirmiştir. Rusya'nın Slav ırkından olan halkları, kendi hâkimiyeti altında toplama politikası olan panslavizmin gücünü arttırdığı görülmektedir. Bilindiği üzere 19. yüzyıl dünyasında Avrupa'da görülen yeni bir takım toplumsal ve siyasal fenomenler kendini göstermiştir. Milliyetçilik ile sıkı sıkıya bağlantılı bu bağ, ulus devletlerini ve toplumsal görüşleri etkisi altına almıştır. "Militarizm" kelimesi ile nitelendirilen olası her türlü sorunu askerî yöntemlere başvurarak çözme eğilimi, Howard'ın tanımlamasıyla "Askerî altkültüre ait değerlerin toplumun egemen değerleri olarak algılanması"[14] ve bunun getirisi olarak silahlı kuvvetlere öncelik tanıma, zorunlu askerlik, askerî-sınai veya askerî-endüstriyel kompleks olarak tanımlanan, bir ülkenin dünyada söz sahibi olmasının en temel unsuru olarak görülen silah endüstrisine yatırım yapmaktan geçtiğidir. O dönem Almanyası tam da bu forma uyan bir siyâset geliştirmiştir. Birinci Dünya Savaşı hemen öncesi Almanya nasıl bir politika güdüyordu sorusuna "Dünya Gücü" olma yolunda hırs, rekabet dolu bir dış politika cevabı verilebilir.

İngiltere, Fransa, Hollanda ve Portekiz denizaşırı sömürgelere sahip devletlerdir. Almanya bu sömürgecilik yarışında rakibi devletlere karşı geride kalmıştır. Sömürgecilik, ekonomik maksat dışında askerî egemenliği de sembolize etmekteydi. II. Wilhelm'in tahta çıkışı (1890) ile Amiral Alfred von Tirpitz önderliğinde "İmparatorluk Donanması" güçlendirilmişti. Almanların deniz kuvvetlerine yaptığı yatırımdan rahatsızlık duyan İngilizler, bu durumu gözdağı olarak algılıyordu. Avrupa, İngilizler ve Almanlar arasındaki denizlerde silahlanma yarışına sahne olmuştur. Bu askerî yatırım da Almanların yayılmacı politikasını destekler niteliktedir. Almanya, ayrıca olası bir savaşa hazırlık halindedir.

28 Haziran 1914'de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu birinci varisi Arşidük Fransuva Ferdinand ile eşi Sophie, Bosna-Saraybosna'da

[14] Michael Howard; **War And The Nation State**, Clarendon Press, Oxford, 1978

resmi bir ziyaret sırasında uğradıkları suikast sonucu ölmeleri uluslararası bir krize dönüştü. "Temmuz Ültimatomu" adı ile tarihte yerini alan siyasî kriz, I.Dünya Savaşı'nın başlangıcını fitilleyen hadiselerin başlangıcı oldu.[15]

Bu süreç içerisinde yapılan arabuluculuk girişimleri sonuçsuz kaldı. Almanya'nın tüm arzusu ve ısrarı Avusturya'nın bir an önce savaşı başlatmasıydı. Almanya'nın bu isteği 28 Temmuz 1914 tarihinde Avusturya-Macaristan ordusunun Sırbistan'a savaş ilan etmesiyle karşılığını buldu. Almanya Avusturya'ya Rusya ise Sırbistan'a destek vermekteydi. Suikastten bir ay gibi kısa bir süre sonra Rusya, Sırbistan'ın yanında savaşa girdi. Almanya, Rusya'ya ve Rusya'nın askerî müttefiki Fransa'ya savaş ilan etti. Almanya'nın saldırısı ile Belçika'nın tarafsızlığını ihlal etmiş olması İngiltere'yi harekete geçirdi. İngiltere, 1839'da Belçika'nın tarafsızlığını milletlerarası teminat altına aldırmış olduğundan Almanya'nın bu teminata uymamasını İngiltere bir tehdit olarak algıladı. Bu durum, İngiltere'nin Almanya'ya 4 Ağustos 1914'te savaş ilan etmesi ile sonuçlandı.[16]

Fakat, Almanya'nın I.Marne Muharebesi sonucu sekteye uğrayan "Schlieffen Planı" zor duruma düşen Almanya'yı Osmanlı Devleti ile müttefikliğe itti. Almanya'nın doğuya inme arzusu, Türkiye'yi müttefik olarak İngiltere-Fransa ve Rusya Devletlerine kaptırma tehlikesi, Almanya açısından çok ciddî sonuçları beraberinde getireceği âşikârdı. Asırlardır değişmeyen Türkiye'nin jeopolitik konumu ve iki denizi, iki kıtayı birleştiren İstanbul'un ehemmiyeti, I.Dünya Savaşı esnasında gerek İtilaf Devletleri ve gerekse Merkezî Devletlerin boğazlara mâlik olmak arzusunu aynı temele dayandırmaktadır.[17] Bu güzârgah, bir taraf için ne kadar lazımsa, bunu men etmek ve boğazları elde bulundurmak diğer taraf için de o kadar mühimdi.

İttifak kuruldu. Bu kurulan ittifak; Türkiye açısından bir çok zâyiâta sebep olurken, Almanya için Türkiye'nin coğrafi konumu itibariyle bir çok kazanım elde etmesine yaradı. Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne vermiş

---

[15] Enver Ziya Karal; **Osmanlı Tarihi İkinci Meşrutiyet Ve Birinci Dünya Savaşı 1908-1918**, TTK Yayınları, Ankara,1999 Cilt 9 s. 366-367

[16] Fahir Armaoğlu; **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Alkım Yayınevi, İstanbul, s.57

[17] **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi** V. Cilt Çanakkale Cephesi Harekâtı 1 Nci, 2 Nci Ve 3 Ncü Kitaplarin Özetlenmiş Tarihi (Haziran 1914-9 Ocak 1916) Ankara Genelkurmay Basim Evi 1997 s.247

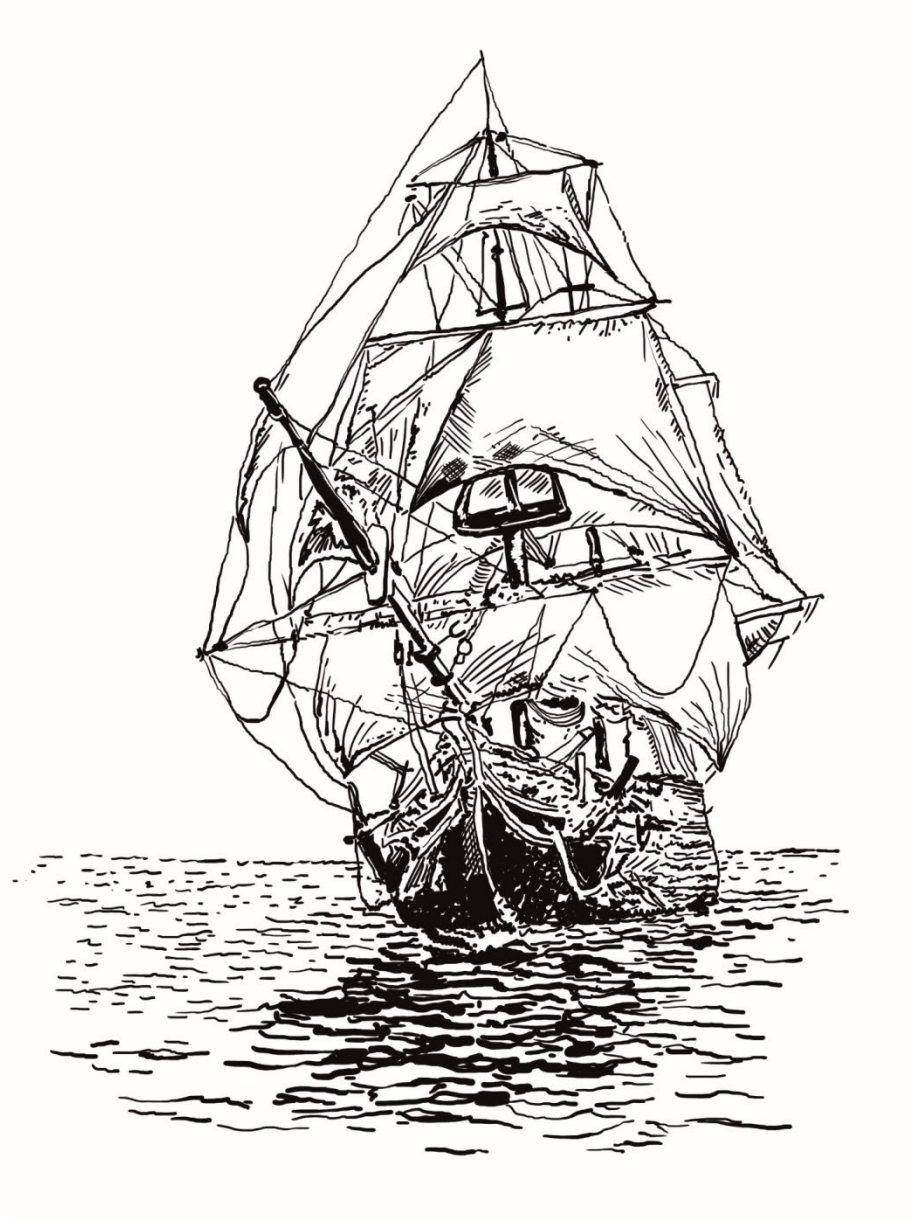
olduğu borç ve askerî malzeme Türkiye'nin savaşa girmesine ve anlaşma maddelerinin yerine getirmesi şartına bağlandı. Goeben ve Breslau gemileri ise Osmanlı Devleti'ni harbe sürüklemek için bir araç olarak kullanıldı. Çanakkale Savaşı boyunca, bu iki geminin Türkiye için bir katkısı olmadı. Almanya içinse İstanbul cephenin güney mihveriydi.[18] Almanya, Avusturya ve Macaristan'ın etrafında çekilmiş olan demir çember parçalandı.[19] Tam üç sene Rusya kendi topraklarında hapsedildi ve kendi müttefiklerinden ayrı kalmaya mecbur edildi. İtilaf Devletlerinin, siyâsî ve askerî hesapları sekteye uğradı.

Almanya için bir çok faydayı içinde barındıran bu ittifak, hadiseye Türkiye cephesinden bakınca, millî bir mücadele ile tecrübe ettiğimiz Kurtuluş Savaşı dikkat-i nazara alarak, müttefiksiz gireceğimiz I.Dünya Savaşı, bizim için her yönüyle daha az zâyiat vermemize sebep olur muydu? Sorusunu hatıra getirmektedir. Türk komutanlarının kendi inisiyatiflerini kullanmaları sonucu gelen Çanakkale Zaferi; Mustafa Kemal Paşa'nın, Türk olan herşeyin, özellikle Türk askerî kuvvetlerinin Almanlara teslimine başlangıçtan itibaren karşı çıkmaktaki [20] haklılığını ortaya koymaktadır. Bunun bir örneğini Kurtuluş Savaşı zamanında, millî bir mücadele ile tecrübe ettiğimiz de unutulmamalıdır.

[18] "Türkiye'nin Harb-i Umûmiye Girmesi Tarihinin Onuncu Sene-i Devriyesi" (Çev. Feridun Dirimtekin), **Mecmuâ-i Askerî,** 1925 Cilt.5 Sayı. 56 s.151

[19] Carl Mülmann; "Büyük Harpte Türkiye'nin Almanya'ya Muâveneti", **Mecmuâ-i Askerî**, Sayı 68, İstanbul Yıl:1928 Sayı: 68 s.93,94

[20] Charles H. Sherrill; **Bir Elçiden Gazi Mustafa Kemal**, (Çev. Alp Ilgaz) Kervan Kitapçılık s.68

AKDENİZ BOĞAZI MUHÂREBELERİ[21] - 1 -

İstanbul, dünyanın en büyük imparatorluktan birine pâyitaht olduğu günden îtibâren Akdeniz Boğazı favkalâde bir ehemmiyet-i askeriyye almış ve Boğaz önünde mevcut adaların vaziyet-i nisbiyyeside aynı zamanda tavzih eylemiştir. Bizans Hükûmeti'nin teşkîlinden evvel, Bahr-i Siyah'ın şimal sâhilleri mütemeddin ve tâcir milletlerle meskûn bulunmadığı için Boğazların ehemmiyet-i ticâriyyesi bile hissolunur derecede değil idi. Son zamanlarda Venedik, Ceneviz, Ragoz gibi düvel-i bahriyye, Marmara ve Karadeniz kıyılarında ticâret iskeleleri tesis ederek Cenûbî Rusya havâlisiyle temas ü münâsebet peydâ etmişler ve bu sûretle Boğazlar bîtaraf ve gayr-i müstahkem mâber-i ticâriyye olmak üzere ihsâs-ı mevcûdiyyete başlamışlardı. Ve orduların eslihasına nazaran bu mâberlerin seddi, kuvvetli bir filo olmadıkça zâten gayr-i kâbil bulunuyordu.

Boğazlar, Bizans eline geçtikten sonra dahi bu bîtaraflığını muhâfaza etmiş ve asla sâhiplerinin taht-ı hâkimiyyetine geçmemiştir. İmparatorluğun zaaf ü sukûtuna doğru ise ehemmiyetini büsbütün gâib eylemiştir. Târih tesis ü umrânı Bizans Şehri'nden çok kadim olan Kadıköy ile İstanbul'un karşısında peydâ olup Rum pâyitahtının inân-ı iktisat ü ticâretini eline alan Galata, iki rakib-i ezelî olmak üzere Marmara Denizi'ni Venedik ve Ceneviz filolarına dâimî bir sahne-i cidal ederek bu denizin sâhib-i asliyyesi âdeta unutulmuştur. İmparatorluk, kuvvetli ticâret ve harp donanmalarıyla Boğazlardan girip çıkan hükûmât-ı bahriyyeden kat'-ı nazar, Gelibolu'da tahassun etmiş korsanları ve arasıra Karadeniz Boğazı'na girip etrafı nehib ü gâret eden Kazak haydutlarını bile icrâ-yı şekâvetten men'e muktedir olamıyordu.

Onların başladığını Türkler ikmal etti. Osmanlı Türkleri, Akdeniz Boğazı'nın evvelâ Asya sevâhilini elde etmişlerdi. Ve bu sâhillere karadan gitmişlerdi[22] (736 h. 1336 m.). Top, henüz bidâyet ihtrâında bulunduğundan o târihlerde Boğaz'da muhâsım filoların mürûrunu men edecek bir gûna tahkîmat yoktu. Yirmi iki sene sonra Boğaz'ın Rumeli sâhilleri de teshir edilerek Akdeniz Boğazı tamâmıyle Türk kontrolü altına alındı. Şehzâde Süleyman Paşa, Gelibolu'yu tâmir ü termim ederek eskiden kalmış olan

[21] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye** Cilt 1, Sayı 8, Haziran 1331 [1915], Sayfa 337-352

[22] Mâmâfih, Osmanlı Türklerinin istilâsı hengâmında bu sevâhil yine Türklerin, Karesi Türklerinin elinde idi, Sultan Orhan havâli-i mezbûreyi sulhen zaptetmiştir.

tahkîmâtı takviye ettiği gibi Çardak civârına yeniden bir kule inşâ etmiş. Ve buna top vaz' eylemişti.[23] Daha sonra, ilk defa olarak "Boğaz Muhâfızlığı" teşkil edilerek Gelibolu ve Süleyman Paşa Mevâki-i Müstahkemesi bu makâmın idâresine verildi. Boğaz muhâfızı, Boğaz'ın müdâfaasına tahsis edilen kuvâ-yı bahriyye ve berriyyenin kumandanı idi. İdâresinde miktârı-ı kâfi asker ve birde filo vardı.

Bu esnâda Gelibolu Kalesi *(Fotoğraf 1)* bir defâ daha tâmir ve yeni toplar ilâvesiyle tahkim edilmişti.

İlk Boğaz Muhâfızı olan Sarıca Paşa, Akdeniz Boğazı'nda Türk hâkimiyetini hilâf-ı memnûiyyet Boğazı geçmek isteyen bir ecnebi sefîneyi zapt ve mürettebâtını esir etmekle fiilen isbat ü îlân etmiştir.[24]

Sarıca Paşa, Gelibolu ve Çardak noktalarına istinâden elindeki hafif filo vâsıtasıyla Boğazı seddedebilir miydi? Bunu halletmek için Gelibolu ve Çardak mevkiilerine tâbiye edilmiş olan topların havas u evsâfını bilmeye lüzum olduğu halde elimizde buna dâir hiç bir mâlûmat yoktur. Mâhâzâ biz, topun ihtirâından îtibâren muhtelif yıllarda geçirdiği terakkî ü tekâmül safhalarına göre hiç olmazsa bir kanaat hâsıl edebiliriz. 1303 sene-i mîlâdiyyesinde İngiltere Kralı Birinci Edward, Stirling muhâsarasında 300 libre sıkletinde taş mermi atar makinalar kullanmış, bu makinaların ise barut ile işlemiş olmadığı şüphesizdir. 1327'de Üçüncü Edward'ın İskoçya Seferi'nde top istîmal ettiği mervî ise de bu topun ib'ad ü evsâfı hakkında tafsîlât mevcut değildir. 1340'da yâni Çardak Kulesi'nin inşâsından biraz sonra, Fransa'da kâin Quesnay Kalesi'nin *(Fotoğraf 2)* muhâsarasında istîmal edilen topların, bargirleri ürkütmekten başka pek az tesirât yaptığı muhakkaktır. Demek oluyor ki, o târihte Gelibolu ve Çardak mevkiilerine konulmuş olan toplar, gâyet yakın menzillere, nihâyet sefâinde yangın îkâına sebebiyet verecek vesâit-i endaht edebilirdi. Halbuki Boğaz'ın en dar yeri Gelibolu-Çardak arası değildir.

---

[23] Bu kulenin inşâsından bizim târihçiler bahsetmiyorlar. Yalnız Dukas tahrîbini ve Halkondil ise Türkler tarafından tamâmen hedmedildiğini beyan ettiğinden kulenin mevcûdiyetine şüphe kalmıyor. O arâzide tetkîkat-ı ciddiyye icrâ edilirse târih-i bahriyemizin ilk sahîfelerine bâzı kıymetdar mâlûmat ilâve edilebileceği muhtemeldir.

[24] Bu zat, Sultan Orhan zamanından Fatih Devri'ne kadar yaşamış ve dâima tecrübelerle tekâmül eden zekâ ve faâliyetiyle altı padişaha hizmet eylemiştir. Kendisi kale topçuluğu mütehassısı olup en son hizmeti Rumeli Hisarı'nın inşâ ü techîzi idi. Gelibolu'da Hamza Bey Limanı'na nâzır bir tepede medfundur.

Süleyman Paşa, Gelibolu-Çardak hatt-ı müdâfaasını meselâ şimdiki Çanakkale-Kilitbahir mevkiinde tesis etmiş olsaydı bile vesâit-i harbiyye ile Boğaz'ı yine seddetmeyecekti. Bununla beraber, herhalde bu gibi vesâit-i tedâfüîinin mevkii Boğaz'ın en geniş yeri değildi. Sultan Mehmed-i Evvel zamanında "Gelibolu Muhâfızlığı" ihyâ edilmiş ve bu defa daha kuvvetlice bir filo vücûda getirilmişti. Hellas Burnu'ndan Gelibolu'ya kadar açık olan Akdeniz Boğazı'ndan bilâ-mâni geçen bir Venedik filosu, Gelibolu'nun önünde vukûa gelen muhârebede Çalı Bey'in [25] kumandasında bulunan muhâfız filoyu perişan ve Çardak Kulesi'ni de tahrip etmiştir. Bu muhârebe sâhası, Gelibolu ve Çardak tahkîmâtının tesiri hâricinde bulunmuş ve hatta Venedik filosu Gelibolu Kalesi'ne tecâvüz edememiş olduğu halde Çardak Kulesi'ni kemal-i muvaffakiyetle ve hiç bir hasâra uğramaksızın yıkabilmiştir. (1416 m.)

Bu, Osmanlı Türklerinin Bahr-i Sefîd Boğazı'nda icrâ ettikleri ilk muhârebe-i bahriyyedir ki bunu tâkip edecek diğer muhârebelerde avdet edeceğimiz nikât-ı mühimmesini şu birkaç fıkrada hülâsa etmek lâzımdır:

1-Muhârebenin vukûu ânına kadar tarafeyn yekdiğerine karşı hâl-i harb îlân etmemişti.

2-Venedik filosu kumandanı Peter Loredano, Boğaz'a hücûmunda Bozcaada'yı muvakkat üssü'l-hareke ittihaz eylemişti. Evvelâ burada dinlenmiş, gemilerini yağlamış ve muhârebeyi müteâkip yine buraya dönerek hastalarını çıkarmış, suyunu levâzımını tazelemiş, filosunun sakatlarını ayıklamış ve bâdehu tekrar Boğaz'a dâhil olmuştu.

3- Loredano, Boğaz'ı baştan başa bilâ-mâni geçmişti. Bu, Sarıca Paşa zamanından beri cârî olan memnûiyete muhâlif idi. Mâhâzâ topların seksen senelik terakkiyâtından Boğaz aslâ istifâde etmemişti. Elyevm pîş-i tetkikimizde 1440 senesinde yâni bu muhârebenin vukûundan yirmi dört yıl sonra yapılmış bir top namlusunun bir büyücek parçası mevcuttur. Bu parçanın tetkikiyle anlıyoruz ki mezkur topun katarı 4,25 pus, namlusunun tûli 7 kadem 6 pus ve sıkleti 896 libre imiş. Kezâlik 1346 senesine âit olan

[25] Hammer mütercimi Atâ Bey Efendi, Rumların tehrîfen Çalis Bekis dedikleri bu ismin "Halil Bey" olması muhtemel olduğunu zikrediyorlarsa da isim Türkçe Çalı'dan başka bir şey değildir. Hatta Türkçe büyük peder mânâsına olan "Ede" ile efendi mânâsında olan "Bali" kelimelerinin bir araya gelmesinden ibâret olan "Edebali" dahi Müverrih Muhterem Murad Bey'in gayretiyle "Adanalı-Adalı" kadar olmuştu.

topların -ki bunların kale şehri muhâsarasında iyi işler görmüşlerdi- içinde 204 kurşun mermi bulunan gülleler attığı mâlumdur. Bunlar arasında vasatî bir çap takdir ederek 1416 modelli topların o saf havası hakkında bir fikir edinmek mümkün olur ve bu fikir, eslihâ-i mezkûrenin 1336 senesine nispetle hayli terakkî etmiş olduğunu gösterir. İşte Gelibolu Muhârebe-i Bahriyyesi'nde bu iki cins top -ikincisi karada olmak üzere- karşı karşıya gelmiş ve bittabi galebe yeni toplarda kalmıştır.

4-Loredano'nun donanması ile Çalı Bey'in hafif filosu arasında ne materyal ne de personal îtibâriyle hiç bir müşâbehet yoktur. Muhâsım taraf, muntazam bir harp filosudur. Halbuki diğeri Şimâlî Arşipel Adaları'na baskın yapmak için hazırlanmış derme çatma gemilerden müteşekkildir. Kürekçileri Rumdur. Hatta Rumlar muhârip efrâdın arasına da karışmıştır. Asıl Türk muhâripler, azap neferâtıdır ki bunların usûl-i harbi karaya âittir. Venedikliler deniz cengi icrâ ederken muhâsımları onlarla yaka paça bir kara muhârebesi imkânını aramışlar ve bu imkânı elde etmeksizin münhezim olmuşlardır.

5-Çalı Bey filosu, hatt-ı ricatini temin etmeden denize çıkmıştır. Kendisi Eğriboz Adası üzerinde iken Loredano, serî hareketle Boğaz medhalini tutmuş olsaydı, Gelibolu Muhârebesi'nden çok vahim felâketin vukûu gayr-i kâbil içtinap bir hâle gelecekti.

6-Türk filosu, hasmın topuna ok ile mukâbele eylemiştir. Bu fark, eslihânın tekâmülüyle hâiz-i alâka değildir. Bugün 38'lik bir top ile 24'lük arasındaki nisbette ancak bundan ibârettir.

7-Akdedilen sulh, ihmâlin cezâsıdır. Bu musâlaha mûcibince padişah, Adalar Denizi'nde ve Çanakkale Boğazı'nda seyr-i sefâine halel verecek korsanlara düşman gemisi muâmelesi etmek hakkını Venediklilere bahşediyor. [26] Bu hakkın bir ecnebi kuvve-i harbiyyesine verilmesi, hâkimiyetin en bâhir bir nişâne-i zaafıdır. Çanakkale Boğaz'ı Osmanlı karasuyudur; demek Osmanlı Devleti kendi karasuyunda seyr-i sefâine halel verecek eşkiyâyı te'dîbe muktedir değildi.

Bu musâlahadan sonra Akdeniz Boğazı ecnebi sefâin-i harbiyyesine mütemâdiyen pâyimal olmuş, gerek Boğaz'da ve gerek Marmara

[26] Lojye'den naklen Hammer. Lojye, vesâik-i resmiyyeye müstenit bir Venedik târihi yazmış ve bu büyük kitabın muhteviyâtı şimdiye kadar vüsûkunu muhâfaza eylemiştir.

Havzası'nda Türk kontrolünden eser kalmamıştır. Münâkalât-ı ticâriyye, başka devletlerin gemileri vâsıtasıyla icrâ edildikten mâadâ sevkiyât-ı harbiyye dahi yine onlardan kira ile tutulmuş sefâin ile yapılmaya mecbûriyet hissedilmiştir. Hele târih-i bahriyyemizde, Sultan Murad-ı Sâni'ye âit iki levha vardır ki bir padişahın kendi ülkesi içinde bir yabancı bayrağın sâye-i lûtf u âtıfetine sığınmış olmasını ihtivâ ettiği cihetle bir levha-i ibret olmak üzere dâima çeşm-i im'ân önünde tutulmak iktizâ eder.

Murad-ı Sâni cülûs eder etmez, Türk Devleti'nin kendi sularına sâhip olması lüzûmunu âmir bir hâdise karşısında bulundu: Ankara Muhârbesi'nde gâib olan Şehzâde Mustafa Çelebi olmak iddiasıyla, Sultan Mehmed-i Evvel zamanında ortaya çıkıp bilâhare Bizans hükümdârı tarafından Limni Adası'na hapsedilmiş olan zat, imparatorun bir hîlesi üzerine tekrar zuhur etmişti. Müddeî saltanat, bir Bizans filosuyla Boğaz'ı geçmiş, Gelibolu'yu teslim almıştı. Biraz sonra hemen bütün Rumeli kendisine bîat eylemişti. Önü alınmadığı takdirde bu vâkıa, Rumeli'nin ziyâ'ı ve Osmanlı Hükûmeti'nin ikiye inkısâmı demekti. Padişah Bursa'da kalmış, denizle ayrılan bir koca kıtanın, mâhiyeti meşkûk bir müddeînin taht-ı hükmüne geçmesine mâni olamamıştı. Müddeî, filhakîka Sultan Bayezid-i Evvel'in şehzâdesi olsa bile, bu nifak benî-i devleti dûçar-ı vehn ü zaif edecek ve zâten hedef ve maksadı bundan ibâret olan imparator, netîcede maksadına nâil olacaktı. Bizans, "Fâsıla-i Saltanat" nâmıyla mevsum devirde dahi aynı rotayı tâkip eylemiş ve o devrin fenâlıkları henüz yeni temizlenmişti. İkinci bir fetret, Ankara hezîmeti ve şehzadeler kavgası gibi iki büyük felâket geçirmiş olan Devlet-i Osmâniyye'nin hayat ü âtîsine kastedecekti.

Bütün Rumeli, müddeîyi tanımış ve hakk-ı saltanâtını tasdik etmiş gibiydi. Nereye gitse ahâliyi istikbâline çekerek kendisine tâbi oluyordu. Koca Rumeli ordusu emri altına girmişti. Ve Bizans gibi kavî ü hud'a-kâr bir de müttefiki vardı. Rumeli'nin en eski, en asil Türk hânedanları, babalarına arkadaşlık etmiş bu zâtın hizmetine şitap etmişlerdi. Ve onların bu şitâbı Anadolu âyânını da düşündürecek bir sebep kâfi idi.

Henüz genç olan yeni padişah, Rumeli'ye bir nefer sevkedecek vâsıtaya mâlik değildi. Çünkü hasmının elinde Boğaz'a ve Marmara'ya hâkim Bizans filoları vardı. Bu filolar, asrın en büyük bir kuvve-i bahriyyesi

olmakla beraber, Murad-ı Sâni'nin himâyesiz nakliye gemilerini imhâ edecek kudrete hâiz idiler.

Bunun üzerine padişah, denizlerde Bizans'a fâik bir müttefik aramış ve Ceneviz Cumhûriyeti'nin uzattığı dest-i muhâdenetini kabûle mecbur olmuştu. Bu Cumhûriyet, Rumeli'ye geçirilecek askerin ağırlığınca menâfi istiyordu. Mâhâza, Ceneviz sefîn-i harbiyyesi'nin muâvenete lüzum kalmaksızın meselenin yarısı halledildi. Çünkü müddeî saltanat, ordusuyla Anadolu'ya geçerek Ulubat Muhârebesi'nde mağlup edildi.

Lâkin bu muzafferiyet padişaha Rumeli'yi iâde etmedi. Müddeî saltanat sâhile kadar tâkip olundu. Ve muakkipler orada, denizin kenarında kalarak, Mustafa Çelebi'nin Rumeli'ye geçmesine ve Gelibolu'da tahassun etmesine şâhit oldular. Onu tâkiben Rumeli'ye geçmek oradaki kuvvetini de kırıp vücûdunu izâle eylemek lâzımdı. Aksi takdirde Ulubat Muhârebesi'nin netîcesi yalnız muvakkat bir zaman için Anadolu'yu kurtarmaktan ibâret kalacaktı.

Murad-ı Sâni'nin sâhildeki vaziyeti, Çalı Bey'in inhizâmını Gelibolu'dan temâşâ eden Hamza Bey'in vaziyetinin aynı idi. Ve yıllarca sonra Fatih Hazretleri de Baltaoğlu'nun mağlûbiyetini Ayestefenos'dan aynı hiss-i gazab u intikam ile seyredecekti.

O zaman müttefiki padişahın imdâdına yetişiyor; Murad-ı Sâni, askeriyle Ceneviz gemilerine binerek Gelibolu'ya çıkmak üzere denize açılıyor. Kendi bulunduğu gemiye altı yüz müsellah u müntahap Yeniçeri almıştır. Diğer sefâinde de frenklere muâdil kuvâ-yı müselleha var. Bu manzarayı Gelibolu'dan seyreden müddeî, derhal donanma kumandanına adam yollayıp altmış bin duka mukâbilinde padişahın teslîmini teklif ediyor, bu para o kadar askerin Rumeli'ye imrârı için Murad-ı Sâni'nin verdiği paraya müsâvîdir. Eğer Podesta, Ceneviz filosu kumandanı, bu teklifi kabul etse, padişahın o kadar ihtiyat u te'nisine rağmen maksadını kolayca icrâ edebilir. Görülüyor ki Murad-ı Sâni'nin hayatı, bir Ceneviz'in sadâ-yı vicdâniyyesine tâbi kalmıştır.

Bu sadâ, Podesta'ya ihânet emretmedi. Teklif reddedildi. Murad-ı Sâni kurtuldu. Yâni Memâlik-i Osmâniyye âkibeti meçhul bir muhâtaradan halâs oldu. Bu hâdise padişahı, hiç olmazsa Boğazlara ve Marmara'ya sâhip ü hâkim olmak husûsunda îkaz etmeli değil miydi?

Hayır!

Sultan Murad-ı Sâni Hazretleri fütûhâtına peder-i mükrimenin bıraktığı noktadan başlayarak tâ Hunyad ismindeki Türk kumandanı, karşısına dikilinceye kadar onu tâkip eylemiş ve denizlerini Ceneviz gemilerinin taht-ı hükm ü nüfûzuna bırakmıştır. Fakat târih kendisini ilk cülûsundaki vaziyette bir kere daha görmüştür:

Uzun, üzücü muhârebelerden sonra, padişah ile Macaristan ve Lehistan kralı arasında on sene müddetle akd-i sulh edilmişti. Yâni, biri Türklerin İslâmından evvel Avrupa'ya geçerek yeni unvân-ı millet altında Hristiyan hayatı yaşamaya başlamış olan ve diğeri şiâr-ı İslâmiyet'le müzeyyen kavmiyet-i mübeccelesine mağrur, fâtihâne adımlarla Balkanları ve Tunaları aşmış, Avrupa'nın naf-ı satvet ü azametine yaklaşmış bulunan iki kardeş, birbirini tanımaksızın icrâ ettikleri kanlı boğuşmalarla on yıl fâsıla vereceklerdi. Neşve-i fütûhat ile dâima ilerlerken birbirini müteâkip gayr-i me'mul mukâvemetlere ve nihâyet mağlûbiyetlere uğrayan hazret-i padişah, bu musâlaha üzerine dağdağa-i saltanâtı on dört yaşındaki oğluna bırakmış ve son yıllarını huzur u sükûn ile geçirmek için Manisa'ya çekilmişti.

1443 senesi Temmuz'unun on beşinde musâlahanâmeyi imzâ etmiş olan düşman, İdâre-i Osmâniyye'nin on dört yaşında bir gencin eline düşmesini, Rumeli'nin istirdâdı için büyük bir fırsat telakkî eylemiş ve papalık makamında nakz-ı uhde sevk ü teşvîk edilmişti. Osmanlı müessir-i hâkimiyetinden âzâde olan Akdeniz Boğazı'nda Papa idâre-i cismâniyyesinin bir donanması geziyor ve bu donanmanın kumandanı Francesco Gondolmieri dahi yazdığı mektuplarda, ele geçen bu fırsatın fevt edilmesi lüzûmundan bahsediyordu. Gondolmieri'nin iddiasına göre Akdeniz Boğazı ve Marmara Denizi kendi ellerinde bulunduğundan Anadolu ordularından bir tek neferin bile Rumeli'ye geçmesi ve şahsının büyük bir tesir ü nüfûzu olan Sultan Murad-ı Sâni'nin Rumeli Kuvâ-yı Osmâniyye'nin kumandasını ele alması mümkün olamayacaktı. Diğer taraftan Bizans İmparatoru, Karadeniz Boğazı'nın Türklere mesdud bulunuşundan bahsediyordu.

Elhâsıl Rumeli tecrit edilmişti. Anadolu ona yardım edemeyecekti. Ve oda kendisini, Ehl-i Salib ordularına karşı ili nihâye-i müdâfaaya

muktedir değildi. Bu sûretle, Osmanlı Türklerinin hemen bir asırlık mesâi ile ele geçirmiş oldukları yarı vatan kemâl-i sühûletle geri alınabilecekti.

Ağustos'un dördünde, yâni musâlahanâmenin imzasından üç hafta sonra resmen nakz-i ahd ettiler. Üç bin Macar süvârisiyle Hunyadi önde ve kuvâ-yi asliyye ile Kral Vladislas arkada olmak üzere Ehl-i Salib ordusu hudûdu geçti. Hazreti İsa nâmına silahlanmış olan bu tehlikeli kuvâ-yı harbiyye, Karadeniz sâhiline doğru yürümeye başladı. Kamçik Nehri'nde yirmi mütecâviz Türk nakliyesi ihrak edildi. Sine, Balçık, Kavarna, Varna Şehirleri şeciâne müdâfaalardan sonra birer birer sukut ettiler. Şimdi ordunun hedef-i hareketi Edirne idi.

Muhâcimlerin hudûdu geçtiği günden îtibâren, Anadolu'ya feryâdcılar gelmeye başlamıştı. Sultan Murad-ı Sâni, ordusunu toplamış, Rumeli'ye şitâba hazırlanmış fakat geçilmez bir hâil olan denizin kenarında kemâl-i ıztırar ü ıztırap ile âciz kalmıştı.

Bu esnâda ise Rumeli kılâının birer birer sukut haberleri geliyordu.

Şimdi Sultan Murad-ı Sâni, bidâyet-i cülûsunda Şehzâde Mustafa Çelebi olduğunu iddia eden zâtı tâkip ederken düşmüş olduğu vaziyet-i acz ü ıztırar içinde idi. Bütün bir devre-i saltanat, ilk hâdiseden iber-i tebeyyün olduğunu gösterir bir gûna-i mesâi icrâsına kâfi gelememişti. Tenkîli iktizâ eden tehlike yine Rumeli idi. Ve emir-i tenkîli temin edecek unsur-ı kuvvet Anadolu'da idi. Arada yine o deniz vardı. Ve bu denizin hâkimi yine başkalarıydı. Boğaz'da o zaman Bizans ve şimdi Papa sefâini dolaşıyordu. Vladislas'ın ordusuna karşı bütün Rumeli, Hazret-i Padişah'tan ve onun istishap edeceği kuvvetten imdat bekliyordu. Bu kuvve-i imdâdiyye ise, kemâ fi's-sabık bir neferi Avrupa Yakası'na geçirecek vâsıtaya mâlik değildi.

Bahriyelerini, bahriyesiz devletlerin âvân-ı mecbûriyyetinde emre âmâde bulunduran ve bu sûretle harben nâil olacaklardan çok fazla istifâdeler temin eden hükûmetler târihin her devrinde görülmüştür. Cenovalıların ise bu hususta ihtisasları vardır. Sultan Murad-ı Sâni vaktiyle imdâdına yetişmiş olan bu devletle müzâkereye girişiyor, uyuşuyor ve ordusunu nâ me'mul bir vakitte Karadeniz Boğazı tarikiyle Rumeli'ye naklediyordu. Mâhâzâ bu defa katlandığı şerâit, ilk tecrübesindekinden çok ağırdır. Bu sevkiyatta, koca Osmanlı İmparatorluğu'nun en güzîde kuvveti,

padişahı ve kumandanları ile beraber muhâtarada kalmış ve her neferin nakli kendi ağırlığınca altına mal olmuştur.

İşte Varne Muhârebesi, bu hareketin semeresi olup Türk muzafferiyetinin bütün bâr-ı minnet ü şükrânı Ceneviz sadâkatine yüklemiştir.

Ve muzafferiyeti tâkip eden senelerde dahi, oğlunu tahtan indirip idâre-i umûru tekrar deruhte eden Murad-ı Sâni'nin Boğaz'a bir top koyduğunu veya bir harp gemisi inşâ ettirdiğini bilmiyoruz. İstanbul muhâsarasını ikmâl için Sultan Mehmed-i Sâni Hazretleri Baltaoğlu filosunu kâmilen yeniden yaptırmıştır.

Aynı hatâ fakat daha büyük bir mikyas ile Bizans Hükûmeti'ne de mâtufdur. O Bizans ki ufak bir gayretle, denizi bu derece ihmal etmiş olan Türklerin memâlikini iki parça edebilirdi. Marmara, iki hükûmet arasında müşterek bir havza ve Boğazlar, Avrupa ve Asya'yı birbirine yaklaştıran ve Türk sevkiyât-ı askeriyyesine vâsıta olan iki tarik idi. Şehzâde Süleyman Paşa'nın mürûrundan İstanbul'un sukûtuna kadar hiç bir defa bir Türk nakliyesi Bizans gemisi tarafından batırılmamıştır.

Bizans, âşikar olarak son zamanını yaşıyordu. Ve ölüm ona, sûret-i kat'iyyede Türkler tarafından gelecekti. Bizans'ı inkırazından kurtaracak yegâne vâsıta, donanma idi. Dokuzuncu asr-ı hicriyyede, müessir bir donanma vücûda getirmek o kadar mesârife muhtaç bir iş değildi. Bu şerâit, sahiplerin değişmesiyle tebeddül etmiştir. Büyük bir tezelzül, Boğazların şeklini ve Bizans'ın vaziyetini altüst etmedikçe, aynı şerâit dâima pâyidar kalacaktır.

Bütün âmâl ü tasavvurâtı İstanbul zaptını istihdâf eden ve pederinin irtihâli üzerine üçüncü ve sonuncu defa olarak sûret-i kat'iyyede câlis-i taht-ı saltanat olan Sultan Mehmed-i Sâni Hazretleri, Memâlik-i Osmâniyye ortasında mütefessih ü tezvîrkâr bir şeyi muzırr gibi yaşayan Bizans'ı ortadan tamâmıyle kaldırmak için umûmî bir proje yapmış idi ki, hutût-ı asliyyesi harekât-ı hasriyyenin inkişâfından anlaşılan bu projenin, rûh-ı bahse temâsı îtibâriyle, biraz tetkîki iktizâ eder.

Evvelâ: İlk pîşdar hareketleri üzerine Bizans İmparatorluğu'nun tekmil-i mevcûdiyeti İstanbul Şehri'ne sıkışacaktı. Şiddetli bir darbe ile bu

şehir ıskât edildiği takdirde târihin Şarkî Roma'sı nihâyet bulmuş olacaktı. Binâenaleyh, nazar-ı dikkate alınacak yegâne hedef İstanbul'un kendisi idi.

Sâniyen: Maksadı temin edecek olan hedef-i aslî şu sûretle tâyin ettikten sonra hedefin evsâf ü şerâit-i mahsûsası tetkîk olunmak lâzımdı. Muhâsara ve hücum planları bu evsâf ü şerâite tâbi olunacaktı. İstanbul, Balat'tan Yedikule'ye kadar kara, ve Balat'tan Sarayburnu tarikiyle yine Yedikule'ye kadar deniz ile muhat bir müselles teşkîl ediyordu. Kara dıl'ı gâyet kuvvetli surlar ve mevzii kalelerle taht-ı müdâfaaya alınmıştı. Mâmâfih bunun ilerisinde bir ilk hatt-ı müdâfaa mevcut değildi. Hücum ordusu surların karşısına kadar bilâ-mâni gelebilecekti. Bundan başka Bizans, muhâcim orduyu şehir hâricinde karşılayarak orada İstanbul'un âtîsini tâyin edecek bir meydan muhârebesi icrâ edecek kuvâ-yı berriyyeye de mâlik olmadığından, harekât-ı harbiyyenin yalnız muhâsaraya inhisar edeceği âşikâr idi. Genç padişah, bu cihetleri bizzat yaptığı keşiflerle tahkîk ederek ordusunu, topçusunu ona göre hazırladı. Bu ordunun ve bu topçunun, vezâif-i mertebesini bihakkın îfâ edildiği mâlumdur ki bu muvaffakiyetin şerefi onu tanzîm ü tertip edene âittir.

Deniz dıl'larına gelince, bu hutûtu müdâfaa edecek duvarlar nispeten kuvvetsiz idi. Bunlar, kara toplarından fevkalâde hafif olan deniz toplarına karşı yapılmıştı. Ve sur ile sâhil arasındaki dar sâhaya asker ihraç edip bu surları aşmak için bir çok husûsî vesâit lâzımdı. İstanbul, bütün hücumlara karadan mâruz kalmış olduğundan en ziyâde etrafa ehemmiyet verilmişti. Müsellesin bir dıl'ı kâmilen Haliç içinde kalıyordu ki bunun medhaline vesâit-i muhtelifeden bir hatt-ı müdâfaa yapılmıştı. Şerâit-i tedâfüînin bu cihetleri hakkında hâsıl edilecek vukuf, İstanbul'a zayıf noktasından hücum etmek esbâbının ihzârını âmir olacaktı. Halbuki Cenâb-ı Fatih'in vücûda getirdiği ince donanma, bu esbâb-ı lâzime cümlesinden değildir. Padişah, hedefine vâsıl olmak istemiştir. Yalnız bu esnâda İstanbul'un ablukasını itmam etmek ve mahsurların hâriçle irtibatlarını kesmek zarûretini hisseylemiştir ki öyle bir donanma ile bu maksadın temin edilip edilmeyeceğinin tâyin olunamaması, bahriye hakkında seleften beri intikal edegelen bıkıntının semere-i tabiiyyesidir.

Sâlisen: Bahr-i Sefîd ve Siyah Boğazları İstanbul'un hârice açılır iki kapısı idi ki bunlardan en ehemmiyetsizi, Karadeniz Boğazı, karşılıklı iki kale ile seddolunmuştu. Karadeniz'den Bizans'a ancak erzak gelebiliyordu.

Ve Anadolu-Rumeli Hisarları bu nakliyâta filhakîka mâni olabilirdi. Mâmâfih, erzak hamûleli gemiler Boğaz'dan sâlimen indikten sonra, Baltaoğlu donanması muvâcehesinde İstanbul'a hamûle çıkarabilir miydi? Karadeniz Boğazı filo vâsıtasıyla daha kolay seddedilebilirdi. Bahr-i Siyah'dan Bizans imdâdına kuvvetli filolar gelemezdi. Bu ihtimâlat, Akdeniz Boğazı hakkında vârit idi. Evrattan her gûnâ kuvâ-yı imdâdiyyenin Marmara'ya girmesi imkânı vardı. Binâenaleyh Karadeniz Boğaz'ında nakliyâtın kat'ını filoya bırakıp, Akdeniz Boğazı'na atf-ı nazar eylemek iktizâ ederdi. Nitekim, Anadolu Rumeli Hisarları İstanbul muhâsarasında hiç bir vazife îfâ etmemiş ve halbuki Akdeniz Boğazı'nın gayr-i müstahkem bulunmasından bir çok zararlar tevlit eylemiştir ki eğer Avrupa ahvâl-i umûmiyye-i düveliyyesi tesâdüfen İstanbul'a yardım edemeyecek bir hâl-i teşvişde bulunmamış olsaydı bu musâmaha, İstanbul fethine pek büyük müşkülât ü mevâni îkâ edebilecek idi.

Seddülbahir istihkâmı Cenâb-ı Fatih tarafından, fakat İstanbul zaptından sonra tesis edildi. Bu, vaktinde yapılacaktı. İstanbul muhâsarasında, takrîben iki bin metro [27] menzili hâiz toplar istîmal olunmuştu. Binâenaleyh padişahın himmet-i fâtihânesi, Çanakkale-Kilitbahir hattını top ile seddedebilirdi. Elhâsıl projede bir teşebbüsün mevkii tebdil edilmiş yâni Akdeniz Boğazı'nın muhtaç olduğu tahkîmât Karadeniz Boğazı'na tatbik olunmuştur.

Râbian: İstanbul ablukasını itmam etmek vazifesi, Baltaoğlu filosuna tevdî edilmişti. Burada, filonun kuvvetini ve îfâsına mecbur kalacağı vazâifin mâhiyetini takdir husûsunda büyük bir yanlış vardır. Bir kalenin ablukası, sevâhilinde sancak göstermekten ibâret olmadığı bedîhîdir. Kısmen ahâliden toplanmış ve kısmen alelacele inşâ ettirilmiş çektirilerden mürekkep ve miktârı, vahdet-i idâreyi imkân hâricine çıkaracak kadar ziyâde bir donanmadan ne bekleniyordu? Filhakîka gerek Bizans ve gerek ona yardım için Haliç'te kalmış ecnebi sefâini, Marmara'da bir muhârebe-i bahriyye yaparak Türk gemilerini İstanbul karşısından defedecek bir kudreti gayr-i hâiz farz edebilir. Lâkin bu kudret mevcut olsa dahi öyle bir muhârebe-i bahriyye, İstanbul'u kurtaramazdı. Nitekim Ayestafenos muhârebe-i bahriyyesi müddet-i muhâsarayı hissolunur derecede bile

[27] Ç.n: Kelime önce İtalyanca'dan Türkçe'ye geçmiş, daha sonra Fr. metre şekli giderek yaygınlaşmıştır; metro biçimi bugün halk ağzında kullanılmaktadır. Bkz. www.lugatim.com

uzatamamıştı. Mâhâza, İstanbul'un Türklerin eline geçmesi maksadıyla Avrupa'da husûle gelecek bir mukaddes ittifak Papa'nın, Venedik'in, Ceneviz'in, İspanya'nın, Fransa'nın donanmalarını ve bu hükûmetlerin kuvâ-yı berriyyesini İstanbul'un dâhil ü hâricine doğru ve bu sûretle muhâsaranın akâmeti şüphesiz bir hâle girdi. Bu ihtimâlin adem-i tahakkuku, Avrupa'nın ittifak akdedemeyecek bir karışıklıkta bulunmasındandı. İşte bunun içindir ki Akdeniz Boğazı'nı ihmâl eden bir projede İstanbul ablukasına tahsis edilecek bir filonun daha kuvvetli, daha muazzam olması ve bir kısmının Bahr-i Sefîd Boğazı muhâfazasına memur edilmesi iktizâ ederdi. Boğaz'ın küçük bir filo vâsıtasıyla büyük donanmalara karşı kâbil-i müdâfaa olduğu, bu târihten sonra vukûa gelmiş müteaddit muhârebat ile sâbit olmuştur.

Hâmisen: Boğaz hâricindeki adaların, İstanbul zaptından sonra Osmanlı eline geçtiği mâlûmumuzdur. Bizans'a hücum tanzim edilmiş iyi bir planda, hiç olmazsa -o devr-i eslihâsının kudretine nazaran- Bozcaada'nın bir mevkii olmalıydı. Liman veya boğaz bir gibi bir mevki-i bahriyyenin müdâfaasında en mücbir vesâitten biri de mümkün olduğu kadar uzaklara şâmil bir tarassuttan ibârettir. Böyle bir tarassut ile der ki zaman hücûmu evvelden mâlum olmayan bir filonun ansızın bastırmasından halâs olmak mümkün olur. Târih-i bahriyyemizde bu vâsıtaya ehemmiyet vermediğimiz için ale-l-gafle bir limanda bastırılmış ve derlenip toplanmaya vakit bulmadan perîşânîye uğramış bir çok donanmalarımız vardır. Akdeniz Boğazı müdâfaasına tahsis edilecek olan filo, Boğaz haricinde yapacağı tarassut için bir mıntıka tesis ederken Bozcaada'nın ehemmiyeti bütün vuzûhuyla meydana çıkacaktı. Bu ada, İstanbul hücûmu harekât-ı evveliyyesi esnâlarında Silivri ve Ereğli gibi sühûletle işgâl ve karakol sefâinine üssü'l hareke ittihaz edilebilirdi. Bozcaada'nın elde bulunması, Boğaz medhali tarassutunu müşkül ve belki gayr-i kâbil kılacak bu ise Boğaz müdâfaasına memur olan filonun gâfil olunmasına bâis olacaktı. Üçüncü fıkrada zikredildiği vechile Akdeniz Boğazı'nın nazar-ı dikkate alınması, muhârebe-i bahriyyesi Ayestafenos önüne getirmişti. Eğer Boğaz'da bir filo bırakılmış ve sonra Boğaz medhali tarassutuna ehemmiyet verilmiş olsaydı, şüphe yoktur ki Ayestafenos Muhârebesi aynı netîce ile Çanakkale önünde vukûa gelecekti.

İşte İstanbul muhâsarası projesi'nin bahrî noksanları. Hazret-i Fatih, böyle bir tertîbat ile işe girişerek maksat yine vâsıl olmuş ise bu, projenin gayr-i nâkıs olmasından değil, ahval ü şerâit-i mahsûsanın tesirindendir. İstanbul'un sûret-i zaptı, bizim tarafımızdan emr-i müdâfaasının ihzârında asla misâl-i imtisal olamaz ve olmamalıdır.

İstanbul, muhtelif devirlerde muhtelif ordular tarafından bir çok defalar muhâsara edilmiş ve bütün muhâsaraların yüzde doksan sekiz adem-i muvaffakiyetle neticelenmiştir. Şâyân-ı dikkat olan cihet şudur ki, bu muhâsaraların cümlesinde şiddetle icrâ-yı tesir eden yegâne âmil, asla fark edilmemiştir. Bu âmil, Akdeniz Boğazı'dır. Karadeniz'den gelen ordular, İstanbul meselesinin bir dıl'ını hasr ü tazyik etmişler ve bütün kuvvetleriyle bu duvarların önünde aylarca, yıllarca beklemişlerdir. Halbuki mahsurlar Bahr-i Sefîd'den gelen ve Boğaz'dan giren gemiler vâsıtasıyla adam, yiyecek, para, vesâit-i harbiyye gibi kendilerine lâzım herşeyi almışlar ve muhâsırların karşısında sarsılmaz ve eksilmez bir kudretle, tâ muhâsırların zevâl ü inhilâline kadar direnip durmuşlardır.

Bu âmil, bidâyetten nihâyete kadar nazara çarpmamıştır. Çünkü İstanbul'u muhâsara eden ilk kumandan gibi son kumandanın da donanması yoktur!

Padişah, Çatalca hattı ilerisindeki Rum palangalarına[28] müteferrik hücumlarla işe başlıyor. İlk hamlede sur dışarısındaki mesnetler, kâmilen düşürüyor ve bütün hayvânat sürüleri kale içerisine sürülüyor. Ordu, şimdi surun önünü ve Haliç'e hâkim Okmeydanı sırtlarını tutmuştur. Baltaoğlu, tekmil filosuyla Karadeniz Boğazı'ndadır. Müfrez filolarla denizi kesmiş ve Kızıl adaları zapteylemiştir. Marmara'nın tekmil sevâhili taht-ı istilâda bulunduğu için mahsurların Marmara tarikiyle Asya Yakası'ndan erzak almalarına imkan yoktur. Cihetle, Büyükada Kalesi'nin zaptı için yaptığı kanlı muhârebeden sonra, Baltaoğlu filosuna yapacak iş kalmamış gibidir.

İmparatorun, Venedik ve Papa gibi, biri donanmasıyla ve diğeri Avrupa Hükûmat-ı Berriyyesi üzerindeki nüfûzuyla Bizans'ı kurtarmaya muktedir makâmat nezdinde icrâ ettiği teşebbüsat akim kalmıştır. Vaat

[28] Ç.n: Bir mil üzerine yerleştirilmiş iki ayrı makara grubu ile bunların oluklarında dolaştırılan bir halattan meydana gelen ve ağır yükleri küçük bir kuvvetle kaldırmaya, sağa sola hareket ettirmeye yarayan düzenek. Bkz. www.lugatim.com

olunan yardım, pek cüz'îdir. Bu esnâda ise ordu, dünyanın en büyük toplarıyla İstanbul Surları'nı baştan başa sarsmaktadır.

İki umûmî taarruz, adem-i muvaffakiyyetle netîcelendi. Bizans, kendini nevmîdâne müdâfaa ediyordu. Haliç hâl-i mesdud idi. Bunun dâhilinde ne cereyan ettiği mâlûm olamıyordu. Galata, bir Ceneviz müstemlekesi ve Ceneviz ise bir bîtaraf hükûmet idi. Mâhâzâ bu hükûmetin, Galata ve oradan Haliç vâsıtasıyla Bizans'a yardım ettiği şüphesizdi.

Bir gün, Akdeniz Boğazı tarafından gelen bir tâcir sefînesi, dört büyük geminin Marmara'ya girmiş olduğu haberini getirdi. Donanma, derhal muhârebe emrini aldı. Ayastefanos önünde düşmanla karşılaştı. Cenge girişti. Muhâsırlar ve mahsurlar harekât-ı harbiyyeyi tâtil ederek sâhillerden, tepelerden, surların ve hânelerin üstünden bu deniz sahnesini temâşâya başladılar.

Gelenler asker ve mühimmat yüklü dört kıta büyük kalyon idi. Muhâsaranın başlamasından evvel İstanbul'a girmek üzere yola çıktıkları halde aylarca rüzgâr bekledikleri için bu kadar geç kalmışlardı.

Ayastefanos Muhârebe-i Bahriyyesi'nin tafsîli bu mevzûun hudûdu hâricindedir. Netîce olarak şunu söylemek lâzımdır ki birkaç saat süren mahuf boğuşmadan sonra kalyonlar Haliç'e girmişler ve perîşân filonun bedbaht kumandanı Baltaoğlu dahi Hazret-i Padişah'ın en şiddetli tevbîhâtına hedef olmuştur.

Deniz üstünde husûle gelen bu sahnenin, muhâsırları ne kadar me'yus ettiğini zikretmek fazladır. Mâmâfih bu küçük muzafferiyetin mahsurların kuvve-i mâneviyyesine icrâ eylediği tesir gâyet azîm olmuştur. Bizans bugünden sonra daha şedit, daha canlı bir azim ile kendini müdâfaaya başlamıştır. Bu mağlûbiyet, Çanakkale veya Gelibolu önlerinde vukûa gelmiş olsaydı mahsûrin üzerindeki tesîri daha az olacağı tabiidir.

Bundan başka, bu dört kalyonun Haliç'te yatan diğer sefâinine inzimâmıyla pek büyük bir filo vücûda gelmiş oluyordu. Yalnız dört gemisi Türk filosunu münhezim etmeye kâfi olan bu filo techiz edilerek denize çıkarılsa, İstanbul'un yolunu Akdeniz'e kadar açılabilirdi. Müdâfiler böyle bir kuvvetten istifâde etmemişlerdir. Bunun sebebi, tekmil sefâin mürettebât ve techîzâtının, esbâb-ı müdâfaası nâkıs olan kara cephesine nakledilmiş bulunmasıdır. Hatta Fatih Hazretleri kara tarikiyle Haliç'e bir filo indirmeye

muvaffak olduktan sonra bile Bizans gemileri bu sefâine karşı en ufak bir eser-i hayat ü hareket göstermemiştir.

Muhâsırlar için yapılmak lâzım geldiği halde yapılamayan tedâbire karşı müdâfilerin yapacağı bir iş vardı: dört kalyonun inzimâmıyla büyük bir kuvvet kazanan filoyu techîz etmek. Bu kuvvetle deniz yolunu açarak Bahr-i Sefîd ile muhâfaza-i temas eylemek. Bu esnâda kara cephesini son derece gayretle müdâfaaya çalışmak ve diğer taraftan Bahr-i Sefîd Hükûmat-ı Sâhiliyyesi'nin gönderecekleri kuvâ-yı imdâdiyyeyi peyderpey İstanbul'a taşımak.

Bizans buna muvaffak olduğu takdir de Fatih Hazretleri, İstanbul'a karşı vaktiyle Arapların dûçâr oldukları vaziyete düşecekti. Bu gâyet tabii idi. Bu, Akdeniz Boğazı'nın İstanbul muhâsaralarında ne kadar mühim bir âmil olduğunu düşünmemenin netîcesi olacaktı.

Bir devletin hayatına şiddetle taalluk eden bir muhârebe, memleketin bilcümle menâbi kuvvetinden istifâde etmeye ve hiç bir şeyin âtıl ve işsiz bırakmayı istilzâm eder. Böyle zamanlarda, silâhın mâhiyet ü maksat a'malini düşünmeye, vakt-i sulha mahsus mutâlaalar yürütmeye imkân yoktur. Güzel bir kadının saçları, elbette o sîmâ-yı sabahta bir revnak-ı değer vermek için yaratılmıştır. Mâmâfih bir gün gelir, bu güzel saçlar sâhibesinin eliyle kesilir. Bir ok vücûda getirir.Ve evvelce üftâdegânın kalbine sehm-endâz muhabbet olan o saçlar, şimdi vatanın hayat-ı azîzine kasteden a'dânın can evine ölümler saçar.

Târih, cami-i şerif kubbelerini setreden kurşunların. Kilise ve manastırları tezyin eden kıymetdâr muiddinlerin müzelere ziynet veren asr-ı dîde silahların, en nâ me'mul bir felâket gününde vatanı tahlis için fedâ edildiğini kerrat ile kayd ü zabt eylemiştir.

Bu mülâhazat, pek doğru olmakla beraber, imparatorluğun te'min-i halâsı için birinci derecede müessir bir silah olan donanmayı boşaltıp efrat ve eslihâsını kara cephesine taşıyan Bizans'ı haklı göstermeye asla kâfi değildir. Akdeniz Boğazı, hem Bizans hem de Türkiye tarafından ihmal olunmuştur. Osmanlıların Rumeli'ye geçmeleri, Avrupa sâhasındaki terakkîyât-ı askeriyyeleri, ve nihâyet İstanbul'u zaptederek Şarkî Roma'yı mahv ü münkariz etmeleri Boğaz'ın Bizans tarafından ihmal edilmesinin netîcesi olduğu gibi devr-i fetrette şehzâdegânın, İstanbul muhâsaralarında

yıldırmak, Gelibolu Muhârebe-i Bahriyyesi'nde Sultan Mehmed-i Evvel'in, vukûat-ı âdiyyede de Sultan Murad-ı Sâni'nin ve nihâyet İstanbul Fethi'nde Cenâb-ı Fatih'in dûçâr olduğu müşkülâtta yine Boğaz'ın Türkler tarafından ihmal edilmesinin semeresidir. Ve dokuzuncu asr-ı hicriyyeden sonra Osmanlı hayat-ı askeriyyesinde Akdeniz Boğazı'nın oynadığı rol, makâlât-ı âtiyyede tasrih edilecektir.

Ali Haydar Emir

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

(Fotoğraf 1) **Gelibolu Kalesi - Çanakkale**[29]

(Fotoğraf 2) **Quesnay Kalesi - Fransa**[30]

[29] https://canakkale.ktb.gov.tr/Resim/64580,gelibolu2jpg.png?0

[30] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/39/Ch%C3%A2teau_du_Quesney_8.jpg

AKDENİZ BOĞAZI MUHÂREBELERİ[31]- 2 -

İstanbul'un sukûtu üzerine Silivri ve Bigados gibi Marmara kaleleri de bilâ-harp kapılarını Türklere açtılar. Marmara Denizi lekesiz bir Türk gölü oldu. Boğazların ehemmiyeti birkaç kat daha arttı.

Dikkat edilmek lâzımdır ki Türkler pâyitahtlarını, dâima genişleyen ülkelerinin merkezinden merkezine nakledegelmişlerdir. Söğüt, Bursa, Edirne ve İstanbul merkeziyet şartını ihraz ettikten sonra merkez-i hükûmet ittihaz edilmiştir. Bu sebepten, kara ciheti Tuna ve Balkan hatlarıyla müdâfaa altında bulunan İstanbul'un, deniz yollarından başka zayıf damarı yoktu.

Deniz yollarından biri Karadeniz'e açılıyordu. Karadeniz'de ise, ufak bir Trabzon Hükûmeti ile Kırım sâhilerinde birkaç Ceneviz müstemlekesinden başka korkacak birşeyi mevcut değildi. Halbuki ne Trabzon ne de müstemlekeler, İstanbul'u tehlikeye düşürecek bir kuvvet çıkaramazlardı. Bilakis Boğazlar'ın Türk eline geçmesiyle bunlar Karadeniz'de hapsedilmiş oluyorlardı. Lâkin Akdeniz Boğazı'nda vaziyet bu kadar basit olmaktan pek uzaktı. Akdeniz Boğazı, Marmara'yı öyle bir denizle birleştiriyordu ki bu denizde bütün muazzam hükûmetlerin kuvvetli filoları cevelân etmekte idi. Öteden beri şark ile ticârî ve iktisâdî râbıta ve münâsebetleri mevcut olan Venedik ve Ceneviz Hükûmetleri şark yollarının kapanmak ihtimâli karşısında titremişler ve bu ihtimâlin tahakkuk etmemesi için en vahim fedâkârlıkları ihtiyara hazırlanmışlardı.

Dünyanın en büyük fenn-i harp mütehassıslarından biri olmak liyakâtini dâima muhâfaza eden İkinci Sultan Mehmed, memleketinin fâide ve zarar damarlarını güzelce tetkik etmiş ve İstanbul'a mâlik olduğu dakîkadan îtibâren pîş-i istilâsına gemilerin dikileceğini evvelden tâyin eylemişti. Akdeniz'e doğru atacağı ilk adımda, Venedik ile karşılaşacaktı.

Venedik, Adriyatik Denizi'nin müntehâ-yı garbîsinde küçük adaların üstüne kurmuş olduğu serir-i hâkimiyetinden, yüzlerce Cezayir ve müstemlekâtı idâre ediyordu. On üçüncü asrın İngilteresine has bir fikr-i sevku'l-ceyşî ile Akdeniz'in bilcümle boğazlarını, üssü'l hareke ittihâzına sâlih adalarını, merkez-i ticârî ve iktisâdî olabilecek limanlarını tutmuştu.

---

[31] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 1, Sayı 10, Ağustos 1331 [1915], Sayfa 433-448

Midilli Adası'nda oturan Prens, Limni ve Taşöz Adaları'nı Cumhûriyet nâmına idâre ediyordu. Bozcaada ile İmroz, Enez Prensliği'nin havza-i hâkimiyetinde idi.

Cenâb-ı Fatih, Akdeniz'de Venedik vaziyet-i bahriyyesini pek güzel takdir etmiş ve onu ihlâl ü iskâta hâdim olmak üzere gâyet dûrbinâne bir siyâset-i bahriyye tutmuştu. Evvelemirde Enez merkezi zaptolunarak bu prenslik ortadan kaldırıldı. Ve muzafferiyetin semeresi olarak Taşöz, Semadirek ve İmroz Adaları sukût etti. (1456=860)

Bu hücum, doğrudan doğruya Cumhûriyet'in hayatına tevcih edilmiş olduğu halde Türkiye ile uzun bir harbe girmek için hazırlanmakta bulunan Venedik Hükûmeti, işi sulhe bağlamakta istîcal eylemişti. Halbuki altı sene sonra Fatih, Midilli'ye hücum etti. Ve onun iskâtıyla Limni ve Bozcaada'yı kazandı. Boğaz'ın müdâfaasında mühim mevkiileri olan bu adaların heyet-i mecmuâsını bir askerî sancak ittihaz ederek valiliğine de ötedenberi umûr-u bahriyyede ihtisas etmiş olan Hamza Paşa'yı getirdi.[32]

Şu fütûhatın kıymeti, efkâr-ı harbiyye ve askeriyyeden mahrum eski târihçilerimizin âdî mülâhazalarıyla tenzil edilmiştir. Meselâ, Enez Fethi'ni "İpsala ve Fere halkı Enez kâfirlerinin şark şûrundan bîhuzurdur deyu Karacık kadısı arz etmekle evvel mahzulleri istîsâle azm-i hümâyun mukarrer olup..." gibi küçük bir sebebe isnat ederler. Eflâk Seferi'ni tâkip eden Midilli Hücûmu'nu da atfedecek bir esâs bulamadakları için "Mülk-ü Osmâniyye'nin içerlerine sokulmuş böyle bir cezîre-i ferîdenin hâlâ frenk ellerinde bulunması şân-ı Osmâniyye mugâyir idu ki..."ni ileriye sürerler. Lâkin Cenâb-ı Fatih'in İstanbul zaptını velî eden fütûhât ve teşebbüsâtı bir asker nazarı karşısında hep birbirine merbut ve heyet-i umûmiyyesi yekpâre ve muaazzam bir sevku'l-ceyş plânının fürû'undan ibâret olmak üzere arz-ı endam etmektedir.

[32] Aynı tarihlerde Sakız Adası'da senevî on bin duka vergiye bağlanmıştı. Hamza Paşa, mukaddemâ Boğaz Kumandanı ve Gelibolu Vâlisi idi. Bahriye azapları da taht-ı idâresine verilmişti. Sarıca Paşa'dan sonra Boğaz muhâfızlarının en değerlisidir. Gelibolu limanlarını tekrar temizlemiş, filodan Rum erbâb-ı sanatın kökünü kazımış idi. Bir aralık padişahın gazabına uğrayarak Antalya Vâliliği'ne gönderilmiş iken Boğazönü adalarının müstakil bir sancak ittihâzı üzerine bu mansıp için kendisinden münâsip bir zat bulunamamıştır. Gelibolu'nun fener ile askerî hastahâne arasındaki limanı elyevm bu zâtın ismine izâfetle beynelhak "Hamza Bey Limanı" nâmıyla mâruf olup mezkur limana kıymet-i bahş olan dört büyük bahrî çeşme ile baruthâne, mîr-i müşârünileyhin eser-i himmetidir. Hamza Paşa'nın son memuriyeti ile müddefinini tâyin edemedim.

Bir şeyi almak, onu muhâfaza etmekten daha güç değildir. Avrupa âlem-i askeriyyesinin muvakkat bir şorşundan bilâ-istifâde Bizans'ı tecrit ederek nihâyet îlâm-ı zaferini İstanbul'un burç ve bârûsuna diktikten sonra, padişahın bütün efkar ü âmâli onun esbâb-ı müdâfaasını tâyin ü ikmâle mâtuf kalmıştır. Bozcaada, İmroz, Limni, Semadirek ve Taşöz'ün müstakil bir eyâlet haline ifrağıyla idâresi başına Hamza Paşa gibi bir tecrübe-dîde bahriyelinin tâyini ve aynı zamanda bu adaların tâmir ü termimiyle beraber Bozcaada üzerine yeniden bir kale inşâsı ve Kilitbahir *(Fotoğraf 3)* ile Çanak Kaleleri'nin tesîsi, fütûhat-ı mezkûrenin maksad-ı icrâsının nasıl askerî ve harbî bir mâhiyette olduğunu isbâta kâfi birer delildir.[33] Yoksa meselâ Bozcaada'nın tahkîmi "Kale ve bikâddan hallî olmayla deryada gezen leventlerin ilticâları"nı menetmek gibi münferit bir maksada mâtuf değildir. 867=1463'de tesis edilmiş olan Kilitbahir ve Çanak Kale'leri Akdeniz Boğazı'nın tahkîmine doğru Türkler tarafından atılmış ikinci adımdır. (Geçen mâkalede, Gelibolu istihkâmâtından lüzûmu kadar bahsedilmişti.) Bu kalelere 30'ar kıta top tâbiye edilmişti.[34] Akdeniz Boğazı'nın bu vechile tahkîminden sonra der ki Türkiye, Venedik Hükûmeti'ne karşı öyle uzun bir devre-i harp açmış Cumhûriyet dahi bu harbi, bilmecbûriyye kabul eylemiştir.

Luiçi Loredano, Venedik Cumhûriyeti'nin Umûm-ı Kuvâ-yı Bahriyye Başkumandanı tâyin edilmişti. Donanmasının kıymet-i harbiyyesini Ayastefanos önünde bizzat görmüş olan Hazret-i Padişah, bu on altı yıllık harbin bilcümle edvârında, denizlerde tedâfüî bir vaziyet alıyor, buna mukâbil Cumhûriyet, bütün kuvvetiyle tecâvüze geçiyor. Loredano, senatonun tasvîbi ile Hükûmet-i Osmâniyye'ye karşı öyle bir taarruz planı hazırlıyor ki bu târihten üç yüz sene sonra Rusya İmparatoriçesi Katerina dahi aynı planı kemal-i muvaffakiyyetle tatbik eylemiştir: Bu plan, Akdeniz

[33] Müverrih Hammer, bu kalelerden birincisinin Seddülbahir *(Fotoğraf 4)* olduğunu söylüyor. Yâhut, daha ihtimâle karib olanı esnâ-yı tercümede bir sehv-i vâki' olduğudur. Zîra aynı eserin aynı satırında "Aydos" ve "Ayidos" isimleri geçmektedir ki bunlar, bugünkü Çimenlik ve Kilitbahir yakınlarından ibârettir. Ve zâten Seddülbahir Kalesi'nde elyevm mahfuz olan kitâbe, bu kalenin Sultan Mehmed-i Râbi Devri'nde yapılmış olduğunu ispat eder. İhtimal ki Kilitbahir'de de taharriyat yapılsa târih-i inşâsına âit bir vesîka bulunacaktır.

[34] Müverrih Hammer, bu topların karşıki sâhile kadar vâsıl olduğunu zikrediyor. Mâmâfih Cenâb-ı Fatih'in İstanbul muhâsarasında döktürdüğü en büyük topun menzili 1850 metre olduğu halde Çanak ve Kilitbahir Kaleleri'ne konulan topların her halde bu büyük toptan daha küçük oldukları elyevm mevcut olan bâzı mermilerinin katarıyla sâbit olduğu cihetle menzillerinin 1000 metreden her halde dûn olduğu âşikardır.

Boğazı'nı kapamak, Bahr-i Sefîd'deki Osmanlı kuvvetini imhâ etmek, denize hâkim olmak, Mora'yı isyân ettirmekten ibârettir. Loredano, 25 kadırga ve 12 nakliyeden mürekkep olan bir Venedik filosuyla 2000 İtalyan süvârisini ve vaktiyle Girit'e ilticâ etmiş olan 4000 mücrimi Mora'ya çıkarıyor. Rumlara zahîre ve mühimmat veriyor. Tahrîkâtının güzel netîcelerini pek çabuk görüyor. Tenerus, Epidamnus, Arkadia ve Atina ahâlisi isyan ediyor. Venediklilerin yardımıyla Korinet berzahı üzerine 31,680 kadem tûlünde ve 12 kadem irtifâında bir dîvar yapılarak münâsip yerlerine inşâ kılınan 136 kaleye 200 kıta top tâbiye ediliyor. Bu sûretle Mora, karadan gayr-i kâbil istîlâ bir hâle geldiği gibi, denizden dahi Venedik filoları tarafından zâten taht-ı muhâfazada bulunduğundan, Rumlar, henüz devr-i izmihlâllerinin ferdâsında yeniden dirilmek âmiline kuvvet veriyorlar, bu da Osmanlı kuvâ-yı umûmiyyesinin en mühimlerinin taarruzundan Venedik arazisini tahlis ediyor.

Fakat Loredano, Akdeniz Boğazı'nı kapamak ve denizleri muhâsım gemilerden temizlemek husûsâtında muvaffak olamamıştır. Tekmil filosuyla Midilli'yi abluka etmiş iken imdâda gelen Türk sefâin ve asâkiri karşısında geri çekiliyor (1464). Diğer taraftan 30 bin amelenin iki hafta çalışarak vücûda getirmiş olduğu Korinet sedd-i müstahkemi, Mahmud Paşa ordusunun ilk hücûmunda sernigûn olmuştur.

Luiçi Loredano'nun muvaffak olamadığı bir işi, halefi Jak Loredano ikmal etti. Donanmanın kumandasını deruhte eder etmez Akdeniz Boğazı'na geldi. Medhali geçti. Çanak Kalesi'nde geriye döndü. Bu dönüş kalelere karşı verdiği zâyiatın kesretinden ziyâde, filosunun Marmara'ya girmesi ve hatta İstanbul önüne demirlemesiyle harbin netîcesine icrâ-yı tesir edecek bir şeyi yapmış olmayacağı mülâhazasından dolayı idi. Victor Capello, İmroz, Taşöz ve Semadirek Adaları'nı zaptederek Boğazı dâimî ablukaya almayı, Marmara'ya girmek teşebbüsüne tercih etti. Bütün bu yılların Cumhûriyet'in en karışık ve en zayıf zamanlarına tesâdüf ettiğini burada hatırlatmak lâzımdır.

Capello ve Loredano familyaları, Cumhûriyet'in en asil ve en kadim ailelerinden olup yetiştirdikleri mâruf amiraller, en ziyâde Türklere karşı icrâ ettikleri harekât-ı harbiyye ile iştihar etmişlerdir. Venedik filolarının kumanda mevkiine, ehil olmayanların getirildiği ikinci devre-i harp esnâsında, büyük bir Türk donanmasının kemal-i muvaffakiyyetle Akdeniz

Boğazı'ndan çıkarak Şira'yı tahrip ve Eğriboz'u zaptettiğini görüyoruz. Türkler, adaya köprü kurup binlerce askeri Eğriboz'a çıkardığı müddet zarfında Venedik Amirali Nikola Katala, sâlamına oturup geriden gelecek kuvâ-yı muâvineyi beklemiştir.

Mâmâfih, Türk donanmasının bu muzafferiyeti, deniz hâkimiyetinin sûret-i kat'iyyede istirdâdına delil değildir. Nitekim ertesi yıl Papa ve Napoli Hükûmetleri'nin mazhar-ı muâvenetleri olan ve İran ve Karaman Hükûmetleri ile Türkiye aleyhine ittifak eden Venedik, 85 kadırgadan müteşekkil kuvvetli bir donanmayı Pietro Moçenigo'nun kumandasına vererek denize çıkarmış ve bu kuvvet, 869 senesine kadar, Bahr-i Sefîd'de îkâ etmeden hasar bırakmamıştır.

Moçenigo, Akdeniz Boğazı önündeki adaları eslâfından tevârüs etmiş olduğundan Boğaz'a nezâret etmek üzere orada bir filo terk ettikten sonra, Midilli'ye hücum etti, bunu tahrip ve yağma ederek İzmir'e geçti, yaktı ve nâmını kanlı harflerle târihe geçirdi. Bunu müteâkip, müttefiki Karamanlıların Osmanlılarla harp etmekte oldukları Konya sâhillerine indi. Antalya muhâsarasına iştirâk etti. Mâhâzâ, Karamanlılar bir avuç Türk müdâfiin karşısında ricat ettikleri için orada icrâ-yı tahrîbat etmeksizin Rados tarikiyle geriye döndü. İzmir'e bir defa daha uğradı. Ve bu defa şehri Cumhûriyet'in taht-ı hâkimiyyetine aldı.

İkinci cevelânında Silifke'yi muhâsara Karikos ve Meğri'yi zaptetti. Akdeniz sâhillerini baştan başa yaktı, yıktı. Bir denize hâkim olan ve karşısında hasmının kuvve-i asliyyesini bulamayan bir filo, muhâsımına ancak bu kadar zarar verebilirdi.

Asıl sahne-i harpte ise Türk orduları evvelâ İran'ı mağlup ediyor. Karaman memba-ı fesâdını ortadan kaldırıyor ve sonra bütün azamet ü ihtişâmıyla Cumhûriyeti'ne dönüyordu. Bu âna kadar Hazret-i Padişah garptaki düşmanına doğrudan doğruya hücum etmemiş, bilhassa Uzun Hasan ve Karaman ile uğraşmıştı. Cumhûriyet, müttefiklerinden mahrum ve takarrüp etmekte olan tehlike-i azîme karşısında âciz, yorgun idi. Yeni harekât için yeni istihzârâta lüzum gören Türkiye, Senatonun teklifini kabul ederek bir sene müddetle mütâreke akdolundu. (689 ilâ 870)

Harbin üçüncü devresinde, Venedik filoları için yapacak iş kalmamıştı. Akdeniz adaları kâmilen geri alınmış ve sevâhilde tahrip

edilmedik liman bırakılmamıştı. Fakat Türk orduları Venedik ekseninde idi. Bugün Avusturyalıların İtalyanlara karşı kahramanca müdâfaa ettikleri Isonzo vâdilerini Türk orduları ilk hamlede geçmişler ve Cumhûriyet'in arâzi-i asliyyesine dâhil olmuşlardı. Senato, "Denizler Kraliçesi"nin önüne gelinceye kadar asla mâruz kalmadığı bu muhâtara karşısında şaşırmış, gerilemiş, Fatih'in dâman-ı emânına düşman mecbûriyetini kemâl-i havf ü hiras ile hissetmekteydi. (883=1479)

Cumhûriyet, akdedilen musâlahanâme mûcibince, İşkodra ve havâlisi dâhil olduğu halde harp esnâsında zaptetmiş olduğu kalelerin hepsini Hükûmet-i Osmâniyye'ye terk ediyordu. Bundan başka ötedenberi iki devlet arasında münâzaunfih olan şap iltizâmı bedeli olarak 200 bin dukayı def'aten verecekti.

16 senelik muhârebelerden sonra kazanılan sulhun hangi taraf için gâlibâne olduğunu tâyin etmek kolay değildir. Venedik filolarının, Türkiye sâhillerine verdiği büyük zarar, Cumhûriyet tarafından tazmin edilmemiştir. O târihte mâmur ve âbâdan olan İzmir ve Konya sâhilleri baştan başa harap ve halkın büyük mikyâsta müştakil olduğu ticâret-i bahriyye dahi mahv ü nâyab olmuştu. Kezâlik, Moralı Rumların, İtalyalı mücrimlerin, zindan kaçkınlarının eliyle dökülen kanlar, söndürülen ocaklar, hetk edilen ırzlar, bütün bu fezâhat ve cinâyetler Cumhûriyet'in yanına kalmıştı. Büyük fedâkârlıklar mukâbilinde ele geçirilen Akdeniz adaları meyânında yalnız Limni, Hükûmet-i Seniyye'ye geri verilmişti. Yâni Türkiye'nin müstakbel donanmaları, Arşipel'de mesnetsiz, uğraksız dolaşmaya mahkûm edilmişti. Bunların en fenâsı, Cumhûriyet'in dûrbinâne bir hud'asına uğrayarak senevî 10 bin duka haraç mukâbilinde Venedik ticâret-i bahriyyesi'ne serbestî-i tam verilmiş olmasaydı Venedik Hükûmet-i Bahriyyesi'nin haraçgüzâr olması, resmî Türkiye'nin gurur ve azamet hissini okşamıştı. Fakat bu hakîkat-i halde haraç değil, şark limanları ile münâsebât-ı ticâriyyede bulunacak olan Cumhûriyet'in, bir senelik kömürün abonesi demekti. Halbuki bu kömürün rüsûmunun seneliği, mikdâr-ı mezkûrun yüzlerce misline bâliğ olacak. Venedik, sevâhil-i Osmâniyye'de yerli ecnebi her gûnâ rakipten âzâde, her gûnâ kuyut u ukuddan müberrâ olarak icrâ-yı ticâret edecekti. Bu hud'a, Venedik filolarının Türk ticâret-i bahriyyesi'ne vurduğu darbenin diplomatlar tarafından ikmâl edilmiş bir mütemmimi idi.

Bütün bu elim şerâit-i sulhiyyeye Türkiye ne için katlanmıştı?

Akdeniz hâkimiyeti elde edilemediği için Venedik'ten kalkan Cumhûriyet filoları Akdeniz Boğazı'na kadar gelerek senatonun planlarını muvaffakiyetle tatbik ettiği halde, Türk filolarının bu on altı senelik devre-i harpte en uzun seferi Eğriboz ile mahdut kalmıştı. Ordular İran'da Uzun Hasan ile Konya'da Karaman askerleriyle çarpışırken bir kuvvetli Türk donanmasının Lagünler önünde görünmesi, musâlahanın akdini on beş sene ileriye götürebilecekti. Yine bu muhârebat ispat eylemiştir ki, Akdeniz Boğazı'nın tahkîmâtı, Marmara'yı ve İstanbul'u müdâfaaya asla kâfi değildi. Pek az hasâra uğramak şartıyla bir filo Boğazı zorlayabilirdi.

Lâkin Akdeniz Boğazı İstihkâmâtı'na Fatih'ten sonra bir top bile vaz' edilmemiştir ki bu, siyâset-i devletin zâtî ve binâberin nâpâyidar olmasındandır. Yalnız Kemal Reis'in Osmanlı donanmasını kumanda ettiği zamanlarda Boğazönü adaları[35] kâmilen geri alınmış, Venedik donanmasına, Burak Adası önünde iyi bir darbe vurulmuş 973'de Sakız ve 977'de Kıbrıs Adaları zaptolunmuş idi. Korsanlar devrinde Bahr-i Sefîd hâkimiyet-i kat'iyyesi, Venedik, İspanya, Fransa, Papa ve hükûmat-ı sâire donanmalarına karşı Türk bahriyesi elinde kalmıştı. Osmanlı filolarının pîş-i mukâbelesine çıkmaya hiç bir bahriyenin cüret ü kudreti olmadığı bu şanlı günlerde Akdeniz Boğazı her türlü taarruzdan masun idi. Ve Hükûmet-i Osmâniyye, siyâset-i bahriyyesini seyyar ve muazzam filosuna isnat ederek sevâhil muhâfazası husûsunu düşünmekten vâreste kamıştı.

Osmanlı sâhillerinin en rahat, en âsûde yaşadığı günler bu günlerdir. Sâhilleri Türkiye kadar uzun olan bir hükûmet terekkiyat-ı fenniyyenin hiç bir devresinde bu sâhilleri müdâfaa edecek derecede zengin olamaz. Bu kadar uzun sâhiller, dolayısıyla bu kadar yüksek menâfi-i bahriyye ancak seyyar donanma ile müdâfaa edilebilir. Denizlerde tedâfüîye geçtiğimiz on altı yıllık Venedik muhârebâtı ile menâfi-i bahriyyemizi seyyar donanmanın dûş-ı himmetine yüklediğimiz korsanlar devrinin münâkaşası, Hükûmet-i Seniyye'nin imkân-ı bekâ ü îtilâsının bu iki şıktan hangisinde olduğunu izhâra kâfîdir.

Akdeniz Boğazı, Türk târih-i bahriyyesindeki rollerinin en mühinini Girit Seferi'nde oynamıştır. Aynı zamanda bu sefer, târih-i bahriyyemizin en ziyâde muhtâc-ı tetkik bir faslını ihtivâ eder. Girit'in zaptına bir sebep

[35] Ç.n: Kuzey Ege denizinde yer alan Taşöz, Semadirek, Gökçeada, Bozcaada ve Limni adalarına verilen isim.

sevku'l-ceyşî üzerine başlanmıştır. Venedik Hükûmeti ile hal-i sulhde yaşamakta iken nâgehânî bir hâdise padişahın mûcib-i gazabı olmuş ve bunun netîcesi olmak üzere hâdisenin cereyânında irâde ve alâkası olmayan Cumhûriyet'e îlân-ı harp edilmiştir.[36]

Harbin îlânından evvel, Girit aleyhine istihzârâta başlanmıştı. Mahâfil-i resmiyyece hedef-i hareket mektum tutuluyordu. Mâhâzâ Cumhûriyet, bu hedefi öğrenmiş ve bilmukâbele harp hazırlığına tevessül eylemişti. Girit istihkâmâtı tâmir edildi. İktizâ eden noktalarda yeni tâbiyeler vücûda getirildi. Donanmanın techiz ü takviyesine ihtimam olundu. Harbin uzaması ihtimâline karşı ayrıca tedâbir-i fevkâlâde ihtihâzına lüzum görüldü. Her Venedikli mâlik olduğu altın ve gümüş eşyanın dörtte üçünü darphâneye teslime dâvet olundu. Cumhûriyet'in en yüksek mansıpları müzâyedeye kondu. Asâletin para ile tevcihine müsâade edildi. "Sen Mark Muhâfızlığı" yirmi beş bin dukaya satılığa çıkarıldı. Venedik patrisyenleri evvelce beş âileye münhasır iken seksen âileye iblâğ edildi. Buna tâlip olan âilelerden her biri bin askeri bir sene iâşe edecek ve bunu temin etmek üzere hazîne-i hükûmete def'aten altmış bin duka depozit bırakacaktı. Hatta patrisyenlik, Türkler ve Mûsevîler müstesnâ olmak üzere gâyet yüksek ücret mukâbilinde bir kaç ecnebi âileye bile verilmek fedâkârlığına katlanıldı.

Teşkil edilen orduya, âdetin hilâfına olarak, bizzat Duka Francesco Erizzo kumandan nasbedildi. Seksen yaşında gayur bir vatanperver olan bu adam, kumandayı bilfiil deruhte edemeden öldü. Yerine Francesco Molino getirildi.

Türkiye, bu uzun seferi doğrudan doğruya Girit'e tevcih etmişti. *(Harita 1)* Zâten aslı esâsı olmayan harp planının hedefi Girit'i almaktan ibâret idi. Cumhûriyet'in -karadan veya denizden- nâzik bir damarına basarak onu adanın terkine icbar etmek yerine, hedefe tam cephesinden hücum edilmek şıkkı akıllara daha mülâyim gelmişti. İlk hareket fenâ değildi: Anadolu

[36] Hâdise şudur: Kösem Sultan'ın hüküm-fermâ olduğu bu sırada Kızlar Ağası Sümbül, tebaa ve eşyasıyla Mısır'a nefiy edilmişti. Ağa'nın irkâp edildiği gemiye bir çok da hüccac binmişti. Maltızlar böyle kıymetdâr hamûleli bir geminin hareketini haber alarak yolunu beklerler. Karpathos açığında ordular emvâlini zaptederler. Sonra Girit'e uğrayıp Prens'e bâzı hediyeler verilir. Prens de bu hediyeleri kabul etmek küstahlığında bulunur ve korsanların Girit limanlarında dinlenmelerine müsâade eder. Cumhûriyet ise Hükûmet-i Seniyye-i Bahriyyesi'ni ızrar eden korsanları himâye etmeği aynı şart mukâbilinde bâ muâhedenâme taahhüt eylemişti.

ordularına Çeşme ve Rumeli ordularına Selânik limanları tahaşşüt ü sevk merkezi ittihaz edildi. Müsâdere ve istîcar tarikiyle tedârik edilen 150 nakliyenin doksanı Selânik'e ve altmışı Çeşme'ye gönderildi. Silahdâr Yusuf Paşa[37], Umûm-ı Kuvâ-yı Berriyye ve Bahriyye Kumandanı tâyin olundu.

Kerbe hâdisesinden dolayı Malta'ya sefer yapılacağı şâyiası çıkarıldı. Mâhâza bu şâyia, yalnız Türkleri aldatıp düşmanı iğfal husûsunda hiç bir işe yaramadı. Çünkü sarayın ve İstanbul'un hâkim-i münferidi para idi. Ve her cinse, her millete mensup cevârî ve gılman veya bunların mensûbiyeti arasında düvel-i ecnebiyye ile şedîden hâiz-i irtibat bir teşkîlât-ı muzırra vardı. İstanbul'daki Venedik Sefîri Giovanni Soranzo hedef-i istihzârâtın Girit olduğunu senatoya yazdı.

1055 senesi Nisan'ının yirmisinde kuvâ-yı Osmâniyye Navarin'e müteveccihen hareket etti. Orada bey gemileride gelip kısm-ı külliyye iltihak ettiler. Çuha Adası garbında Girit'e mühimmat götüren bir Venedik gemisi gördüler, yakaladılar. Hâlâ Cumhûriyet'e îlân-ı harp olunmamış ve Malta seferi işâalarında sebat edilmişti. Navarin'den kalkılıp denize açıldıktan sonra, sefâin süvârileri ve derya beyleri kumandan gemisine dâvet edilerek hatt-ı hümâyun okundu ve herkes gemisinin başını Girit'e çevirdi.[38] Amiral Marin Capello'nun kumandasında bulunan bir Venedik filosu, Türk donanmasından evvel Hanya'ya gelmiş, imdâdını çıkarmış ve Suda'ya demirlemiş idi. Cumhûriyet, bir taraftan Girit'i son kudretle müdâfaaya

[37] Bu zat, Josef Mašković isminde bir Hırvattır. Sinan Paşa'nın ahırında müstahdem iken kartadan biri kapıcılıkla Saray-ı Hümâyun'a sokmuş ve orada baltacı, bostancı derken Sultan İbrahim'in cülûsunda padişahın hemşiresini tezevvüç ederek dâmat olmuştu. Ne silah ve ne de silâhdar ile hiç bir münâsebeti olmadığı halde padişahın arzusuyla evvelâ silâhdar ve müteâkiben kaptan-ı derya yapılmış ve Hanya'nın zaptından sonra az hediye getirdi bahânesiyle mahnûkan îdam edilmişti. Sultan İbrahim'in bir an sonra nâdim olarak cenazesini huzuruna getirttiği ve üstüne kapanarak: "Ne güzel de elma gibi kırmızı yanakları var!" diye ağladığı meşhurdur.

[38] Bu, bahriyemizde eski bir an'anedir. Türk filolarının ilk ciddi seferi olan Enez hücûmunda, Sultan Mehmed-i Sâni Yusuf Paşa'yı çağırıp: "Enez fethine azîmet vardır, gerektir ki aleltâcil hazır bulunan azapları cem' edip on pâre kadırga donatıp evvel cânibe şitap edesin ve mahal tevcîhi evvel semte varmayınca bir kimseye iş'ar etmeyesin." tâlimâtını vermiş idi. Bundan sonra mahal azîmeti mu'lin olan hatt-ı hümâyunu, ikinci derecede âmirlere ancak açık denizde okumak, âdet olmuştur. Yunus Paşa, târih-i bahriyyemizde "Has Yunus" lâkabı ile mâruftur. Kendisi Baltaoğlu Süleyman Bey'in filo ile İstanbul muhâsarasına iştirâki üzerine Boğaz muhâfızı ve azaplar kumandanı tâyin olunmuş idi ki bu azaplar kumandanlığının bizim eski kaptan paşalık mesnedine münşi olduğu âşikârdır. Has Yunus Paşa'nın Gelibolu'da bir çok hayrat ve meberratı varmış. Elyevm bunlardan pâyidar olanı "Yunus Hamamı" nâmıyla mâruf hamamdır. Merkadını ve târih-i irtihâlini bulumadım.

çalışmakla bir bir Akdeniz Boğazı'nı abluka etmek hedefini tâkip ediyordu. 24 kadırga ile Thomas Morosini Boğaz'a gönderildi. Ancak Limni açıklarına vâsıl olduğu zaman Hanya Kalesi sukut etmişti. *(Harita 2)*

Yusuf Paşa ilk adımda Aya Todori = San Teodoro Adası'nı *(Harita 3)* aldı bu ada kalesinin muhâfızı Biagio Giuliani cephâneliği berhevâ etmişti. Müteâkiben Türkler Hanya'yı muhâsara ettiler 17 Haziran muhâsaranın on dördüncü günü ikinci bir Venedik filosu gelip Suda'da bekleyenleri iltihak etti. Ve derhal Cezayir gemileri bu limanı ablukaya aldı. Hanya, elli yedi gün dayandı. Venedik sefâini Suda ablukasını yarıp Türk donanmasını iz'aç edemediler. Nihâyet Hâkim Navaciero, müsâit şerâit ile şehri teslime mecbur oldu. (13 Ağustos 1055-23 Ağustos 1645)

İşte Girit Seferleri'nin en faal ve en müsemmir devresi budur. Hanya'nın zaptını müteâkip Yusuf Paşa bütün sefâini alıp Boğaz'a dönmüş, Marmara'ya girmiş ve İstanbul'a gelerek âkibet-i fecîasına kavuşmuştur. Türk kuvve-i bahriyyesi Marmara'ya girer girmez Morosini gelip Bozcaada'yı muhâsara etmiş ve Akdeniz Boğazı medhalini tutmuştu. Binâenaleyh bütün kış Hanya'da bulunan kuvâ-yı berriyye imdatsız, iânesiz ve zâhiresiz kaldı. Ufuklarda her an bir yelken, bir yardım nişânesi gözleyen enzâr-ı mahrûmiyetleri karşısında Venedik'ten Girit'e erzak, mühimmat ve adam taşınıyor, tâze kuvvetlerle tecdîd-i sufuf eyleyen Başkumandan Ciorolamo Morosini dâimî hücumlarla cünûd-u İslâmı bîzar ediyordu. İstanbul'da ise, her gün yeni inkişaf eden ânat-ı zevk ü huzuz arasında Girit çoktan unutulmuştu. Kösem Sultan (Padişahın vâlidesi), umûr-ı idâreyi bilâ-rakip yed-i iktidârına almak için bütün kuvâ-yı devleti birbirine çarpıyor, her birini diğerlerine karşı kullanıyordu. Saray-ı Hümâyun, gözdelerin, hasekilerin nüfuz u mergûbiyyet-i muhâsedeleri içinde alt üst oluyor, Yeniçeri ve Sipâhiler birbirine giriyordu. Murad-ı Râbi Devri'nden beri makâm-ı sadârette bulunan Kara Mustafa Paşa padişahın arzusu vechile beşyüz çeki odunu tedârik edemediği için îdam edilmiş ve kendisini istihlâf eden Ahmed Paşa zamanında emr-i idâre bir kat daha berbat olmuştu. Kış esnâsında tersânede takviye ve techîzine çalışılan sefâin-i harbiyyeye sarfedecek bir akçe bulmakta bin müşkülât çekilirken Ahmed Paşa 40 bin altın sarfıyla bir mükellef kayık yaptırıp padişaha hediye ediyor, Zât-ı Şâhâne'nin her tersâneyi ziyâretinde darphâneden yeni çıkmış 40 bin altının kaptan paşa tarafından hâhipay-ı hümâyuna takdim edilmesi âdet-i mekrûhesi tesis ediliyordu. Eğlencelerin birinde Çingâne Ahmed ile Kör

Musullu'nun maskaralıkları padişahın fevkâlâde hoşuna gidiyor, birine yeniçeri ağalığı, diğerine kaptan paşalık fermânı çıkıyor. Nâmuskârân vüzerâ bu maskaralığın önünü alıncaya kadar me'lumler geçiriyorlardı.[39]

1055 sonlarında, Sadrâzam Mehmed Paşa [40] azledildi. Bu kargaşalıklar arasında ilkbahar, o zamanın bahriye tâbirince deryâ mevsimi gelmişti.

Yeni kaptan paşa 1056'da 25 kadırga ile Boğaza yol verdi. Thomas Morosini bu kuvvet karşısında hâlâ zaptına muvaffak olamadığı Bozcaada muhâsarasını ref' ederek Beşike'ye çekildi. Bunun üzerine tekmil Türk donanması Gelibolu'da toplanıp Boğaz'dan çıktı. Morosini o gün muârızda dolanıyordu, derhal yelken üzerine kalktı. Donanmaya mâni olmak istedi. Mâhâzâ dört saat devam eden muhârebeden sonra kaptan paşa yol açarak Girit'e tevcih etti.

24 harp gemisi ile Morosini'nin altı ayda Bozcaada'yı iskat edememesi şâyân-ı hayrettir. Halbuki bu adalar zaptolunmadıkça Boğaz'ın ablukası mümkün değildi. Diğer taraftan Türk filosunun hedef-i asliyyesi Morosini filosu olmalıydı. Bu imhâ edilmedikçe Hellas-Girit arası her an taht-ı tehlikede kalacaktı. Aynı hatâ bunu tâkip eden seferlerde mütemâdiyen tekrar edilmiştir.

1056=1646 kışı esnâsında donanma, İstanbul'a dönemedi. Bu geçen sene vukûatından alınmış bir ders olmak îtibâriyle şâyân-ı tezkârdır. Mâhâzâ, yekdiğerine muttasıl bir takım fer'alardan müteşekkil olan bir vak'anın, her fer'andan lâzım gelen ders, ibret alınarak harekât sûret-i umûmiyyede tensîkan tâtil edilemez. Yalnız fürûattan birinin tashihi harekât-ı sâire ile tesâdüm eder ve netîceyi daha mülevves bir hâle koyar. Üssü'l harekeden uzak Girit gibi adaya ilk kuvve-i seferiyye vâsıl olur olmaz ada üzerinde yapılacak ilk iş, sefâin-i harbiyye ve nakliyyenin selâmetini temin edecek ve

[39] Ç.n: Sultan İbrahim, Ahmed nâmında bir çingene soytarıyı yeniçeri ağası nasb etmiş ve bir muhâsara ile muhârebe tasvir eder Kör Musullu-oğlu nâmında bir ateşbaza kaptan paşa unvanını vermişti. Lâkin Ahmed ve Musullu-oğlu ihsan olunan bu tehlikeli şerefleri - yeniçeriler ve gemiciler tarafından parça parça edileceklerinden haklı olarak korkup- kendilerinin selâmeti için reddettiler. Bkz.Hammer, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Cilt 10, S.55

[40] Ahmed Paşa'nın halefini, bu zat, küçüklüğünde müstesnâ bir güzelliğe mâlik idi. Enderun terbiyesi gördükten sonra kapıcı paşalık ile ihraç edilmişti. Ehlidil mahâfilinde "Civan Kapıcıbaşı" şöhretiyle muanvendir. Bu memuriyetten sonra makâm-ı sadârete getirilmişti. Kendisine ısdar edilen ve (Bre mütevellî yapılı kodoş...) elkabıyla başlayan ferman-ı hümâyunu hüsn-i telakkî etmesi haysiyet-i zâtiyyesinin derecesine mîzandır.

kış esnâsında onu üssü'l harekesine avdet mecbûriyetinden kurtaracak bir münâsip liman elde etmek olmalıydı. Bu hususta bütün şerâit-i münâsebeyi, yalnız Suda Limanı câmi idi. Ve Hanya'nın zaptı o gün ki tahkîmâta nazaran Suda'nın iskâtından daha kolay değildi. Lâkin Yusuf Paşa, askerî mülâhaza ile hareket istîdâdından bittabi mahrum olduğundan memleket zaptında sevku'l-ceyşî ehemmiyetten ziyâde yağma bolluğunu nazar-ı dikkate almakta haklı idi.

Bu yanlış tercihinin bedelini, kendisi, hayatıyla ödemiştir. Girit'te kalan heyet-i seferiyyede yanı başlarında Suda Limanı durdukça, ne Hanya'dan ne de Todori Adası'nda rahat edemeyeceklerini sûret-i kat'iyyede anladılar. Daha Kaptan Paşa Girit'te iken kendisini Suda'ya hücûma teşvik eder bir hâdise cereyan etmişti: Venedik'te kendisinden pek büyük işler beklenilen Amiral Marin Capello ötedenberi Suda'nın pek müstahkem ve binâenaleyh gayr-i kâbil-i terk ve tahliye olduğunu mütemâdiyen iddia etmesine rağmen, daha Türk yelkenleri Suda önünde gözükmeden, su bulmak bahanesiyle limandan kaçmış ve Liman Kumandanı Minotto'nun bütün şikâyet ve istirhamları bu korkakça firâra mâni olamamıştı. Bu an karadan denizden Suda'ya taarruz edilecek bir an idi. Halbuki, bir an evvel pâyitahta avdet emelinde olan Yusuf Paşa, Minotto'ya cevab-ı redd ile karşılanmış bir teslim teklifi ile iktifâ ederek kış gelmeden bervech-i mâruz İstanbul'a dönmüştür.

Suda, Hanya için bilhassa kış mevsimlerinde mahuf bir muhâtara menbaı idi. Nitekim donanmanın kışı İstanbul'da geçirdiği ilk sene, Suda'da mütehaşşid Venedik ve müttefikin filoları başkumandanları Todori Adası'nı bir hücûm-ı nâgehânî ile iskat ederek müteâkiben Hanya'ya taarruz etmeye karar vermişler ve bu plan mûcibince harekâta da başlamışlardı. 70 kadırga ve mavna, 35 burton ile bir gün ansızın ada ile Hanya arasında arz-ı endam ettiler. Kale mücehhez olduğu toplarla kendisini müdâfaaya başladı. Mâhâzâ sukutu gayr-i kâbil-i içtinap idi. O sırada şedit bir fırtına çıkıp da muhâsım filoyu perişan etmeseydi, Hanya bile müşkül bir vaziyete düşecekti. Her biri bir tarafa dağılan müttefik filolar, büyük hasârat alarak dört günde Suda'ya toplanabildiler. Planın tâkibi emrinde aralarında hâsıl olan ihtilâf üzerine Papa; Malta, Toskana ve İspanya filoları, Cumhûriyet donanmasını terk edip gittiler. Muhâcim donanmayı dağıtan fırtına ile amiraller arasındaki ihtilâfı körükleyen Papa Filosu Kumandanı Ludovico her zaman Türklerin bu vechile imdâdına koşabilir miydi?

İkinci yıl, donanmanın kışlağına koşamamasından, daha başka bir semerede iktitaf edilmiştir ki ilk senenin ticâreti bu semerâta inzimam ederek esfâr-ı âtiyyede tatbik edilecek planların tanzîmi husûsunda bu muhassala, en fâideli bir esâs olabilirdi:

Serdar Deli Hüseyin Paşa, Kaptan Paşa vesâir ricâl-i askeriyyeyi toplayıp bir meclis-i harp akdedildi. Ve bu meclis, Suda ile Resmo Kaleleri'nden hangisinin tercîhan zaptı lâzım geldiğini dur u diraz münâkaşa etti. Meclis âzâsı meyânında Hüseyin Paşa gibi, Hasan Paşa gibi, Murad Ağa gibi cidden asker ve değerli ricâl vardı. Ne çâre ki bahrî bir nokta-i nazar tâkip ederek bu ricâl-i askeriyyeye karşı ârâ u efkârı tevzine muktedir bir bahriyeli yoktu. Kaptan-ı Deryâ Musa Paşa, valilikten gelme bir ümmî idi. Meclis-i harp, Suda istikâmâtından ürktü. Bunun zaptı vakte muhtaçtır mütâlaasıyla Resmo'nun fethini tercih etti. *(Harita 4)* Halbuki Resmo, tahkîmat cihetiyle Suda'nın dûnunda değildi. Bir dehşetli kaya üzerine yapılmış olan iç kalesi hemen gayr-i kâbil-i hücum idi. Bunun hâricinde bulunan dış kale ise on bin hânelik bir şehri ihtivâ ediyordu. Dış kale hâricinde, iki müntehâsından denize dayanmış bir geniş hendek vardı. Ve bu hendek dahi kazıklardan, siperlerden bataryalardan müteşekkil bir mânia ile taht-ı müdâfaaya alınmıştı. Kalenin heyet-i mecmûası 10 bin muntazam ve 30 bin milis asker tarafından müdâfaa ediliyordu. Buna hücum edildiği takdirde, koca bir donanmada deniz tarafından kalenin müdâfaasına koşacaktı. Bu kadar esbâb-ı müdâfaaya rağmen Türk ordu ve donanması Resmo'yu otuz dokuz günde iskat eylemiştir ki böyle azimkâr bir kuvvetin Suda karşısında daha ziyâde vakit geçirmeyeceğine şüphe yoktur.

Meclis-i harp Resmo'nun fethini tercih ettiği cihetle netîceden mübâhî olabilir. Fakat biraz sonra donanmayı fedâ etmek mecbûriyetine düştüğü zaman, Suda Limanı'nın düşman elinde kalmasındaki mahzûru da belki idrak etmiştir. Filhakîka, Resmo'nun ferdâ-yı zaptında o kadar müthiş bir fırtına zuhur etti ki Musa Paşa'nın donanması ne yeni kale-i meftûha önünde, ne Hanya-Todori Limanı'nda barınabildi. Denizlerin önüne düşerek Eğriboz'a kadar yükseldi. Fenâ halde dağılmış, hasârızda olmuştu. Eğriboz açıklarında cesim bir Venedik kalyonu ile karşılaştı. O hâl-i harâbî içinde muhârebeye mecbur oldu. Bu muhârebede Musa Paşa öldü. Kumandansız kalan ve zâten fırtınanın muhâcemâtıyla zebunlanmış olan donanma perişan oldu. (15 Zilhicce 1056) bu muvaffakiyeti ise Venedik kalyonu değil, Venedik Suda'sı kazandırmıştı.

Girit Seferleri'nin *(Harita 5)* ilk iki yılından alınacak bir çok dersler mevcut olabilir. Fakat bunların en mühimi, istilâ edilmek matlûp olan deniz aşırı bir kıta üzerinde her şeyden evvel mahfuz u müsâit bir liman temin etmek esâsından ibârettir. Bu limanın temini ne kadar büyük fedâkarlıklara mütevakkıf olursa olsun, hiç bir mâni, istilâ kuvvetini bu ilk adımı atmaktan geri bırakmaz. Zîra bilâhare iktiham edilecek müşkülâta nazaran ilk adımdaki fedâkârlıklar hiç mesâbesindedir.

Yusuf Paşa'nın Hanya'yı tercih edişi, Girit Seferleri'nin reb-i asır devam etmesini intâç eylemiştir. Biz Türkler, deniz aşırı bir kıtada harekât-ı harbiyye icrâsını tasmim eden bir devletin, herşeyden evvel üssü'l hareke mesele-i mühimmesini derpiş etmek mecbûriyetinde bulunduğunu pek yeni iki misal ile gâyet yakından gördük. Bu misallerin birincisi, Akdeniz adalarımıza tecâvüz etmezden evvel İtalya'nın Avusturalya'yı ve ikincisi, Bahr-i Sefîd Boğazı'nda harekât-ı harbiyyeye başlamazdan evvel İngiltere'nin Limni ve Bozcaada'yı işgal eylemesidir.

Girit seferlerine başlayacak olan Hükûmet-i Osmâniyye, donanmasına verdiği tâlîmatta herşeyden evvel Suda'nın temin edilmesini tavsiye edecek ve bundan başka Rodos, Navarin, Marmaris gibi limanlardan birini tahkim ü tarsin ederek Girit'e karşı bir ileri mesnet ittihaz eyleyecekti.

Diğer taraftan, kuvâ-yı imdâdiyyenin denize çıkacak yegâne mahreci olan Boğaz'da, Morto ve Karanlık Liman'da düşman filolarının barınmasını menedecek tedâbirin derakap yapılması îcap ederdi. Vukuât-ı âtiyye; bu limanların Venedik amiralleri tarafından ne kadar mâhirâne kullanıldığını ve donanmalarımızın bu iki noktaya istinat ederek yaz kış Boğaz'da nöbet bekleyen düşman sefâin-i harbiyyesine karşı Kilitbahir-Çanakkale hattından ileriye gidemediğini gösterecektir.

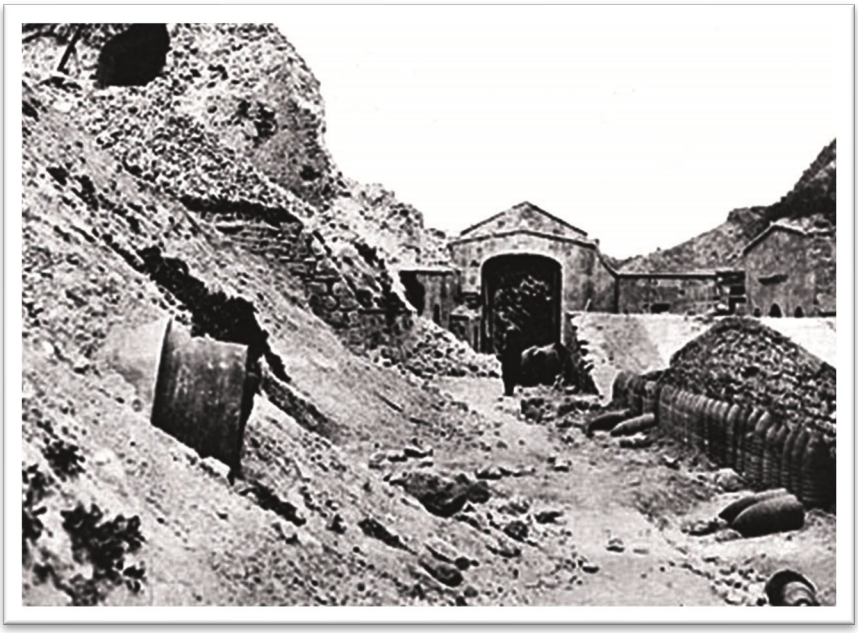
Netîce olarak söylemek lâzımdır ki: Harbin ilk iki yılını dolduran hâdisât-ı harbiyyeden sinîn-i âtiyye için hiç bir ders ibret-i istihrâç edilememiş ve bu da kanlı ve kıymetli fedâkârlıkların beyhûde yere iz'af-ı muzâafesiyle tezâyütünü mûcip olmuştur.

Ali Haydar Emir

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

(Fotoğraf 3) **Kilitbahir - Çanakkale**[41]

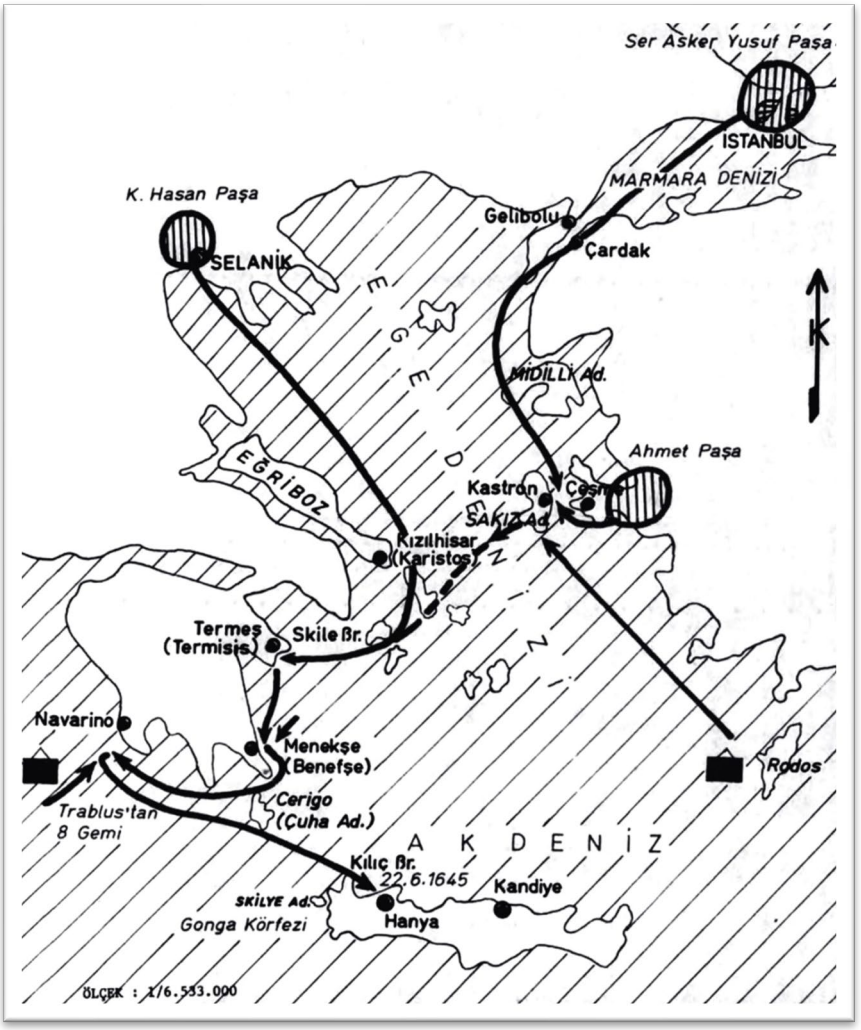

(Fotoğraf 4) **Seddülbahir - Çanakkale**[42]

[41] https://www.prints-online.com/kilid-bahr-fort-opposite-canakkale-turkey-14345345.html#openModal

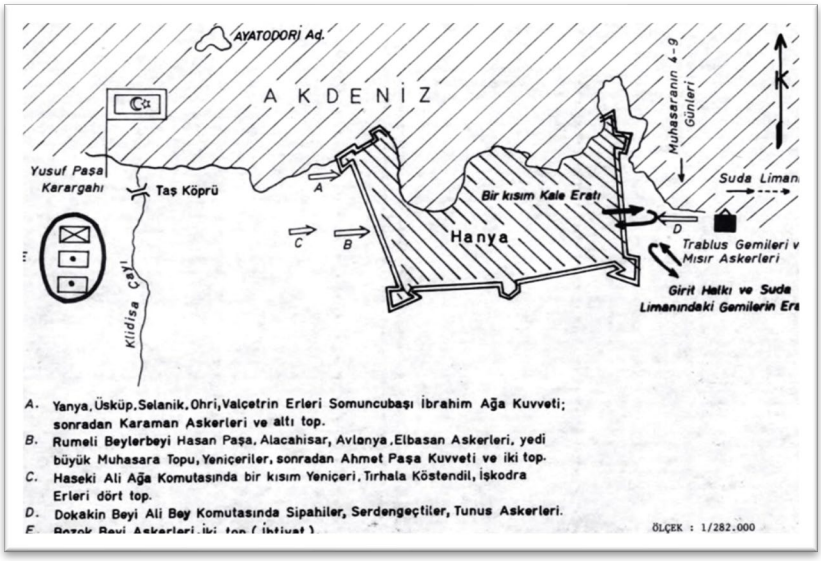
[42] http://www.navyingallipoli.com/zdjecia/forty/sedd18.jpg

HARİTALAR

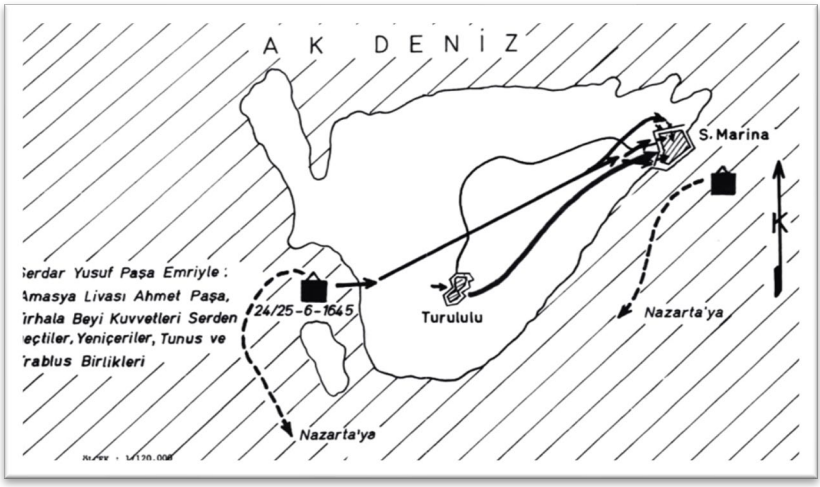

(Harita 1) **1645-1669 Girit Seferi ve Deniz Harekâtı**[43]

[43] **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi** III. Cilt, 3. Kısım Eki T.C Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları, Ankara 1977, Sayfa 23

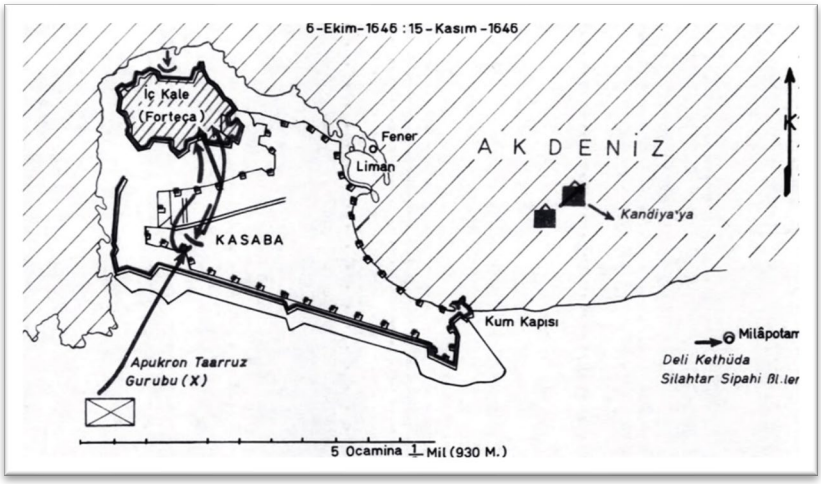
(Harita 2) **Hanya Kalesi'nin Kuşatılması ve Kalenin Teslim Olması 27- Haziran-20 Ağustos 1645**[44]

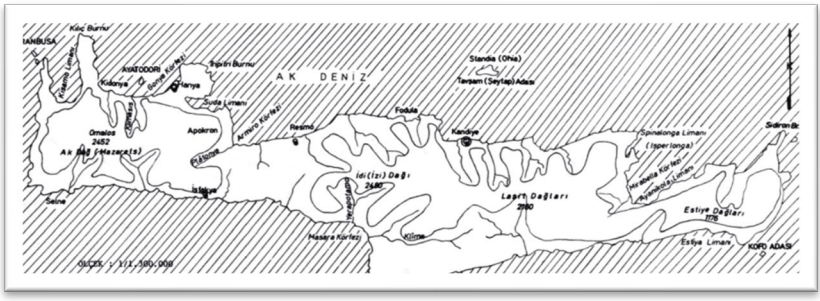
(Harita 3) **Aya Todori (San Teodoro) Adası'nın Zaptı**[45]

[44] **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi** III. Cilt, 3. Kısım Eki T.C Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları, Ankara 1977, Sayfa 21

[45] **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi** III. Cilt, 3. Kısım Eki T.C Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları, Ankara 1977, Sayfa 19

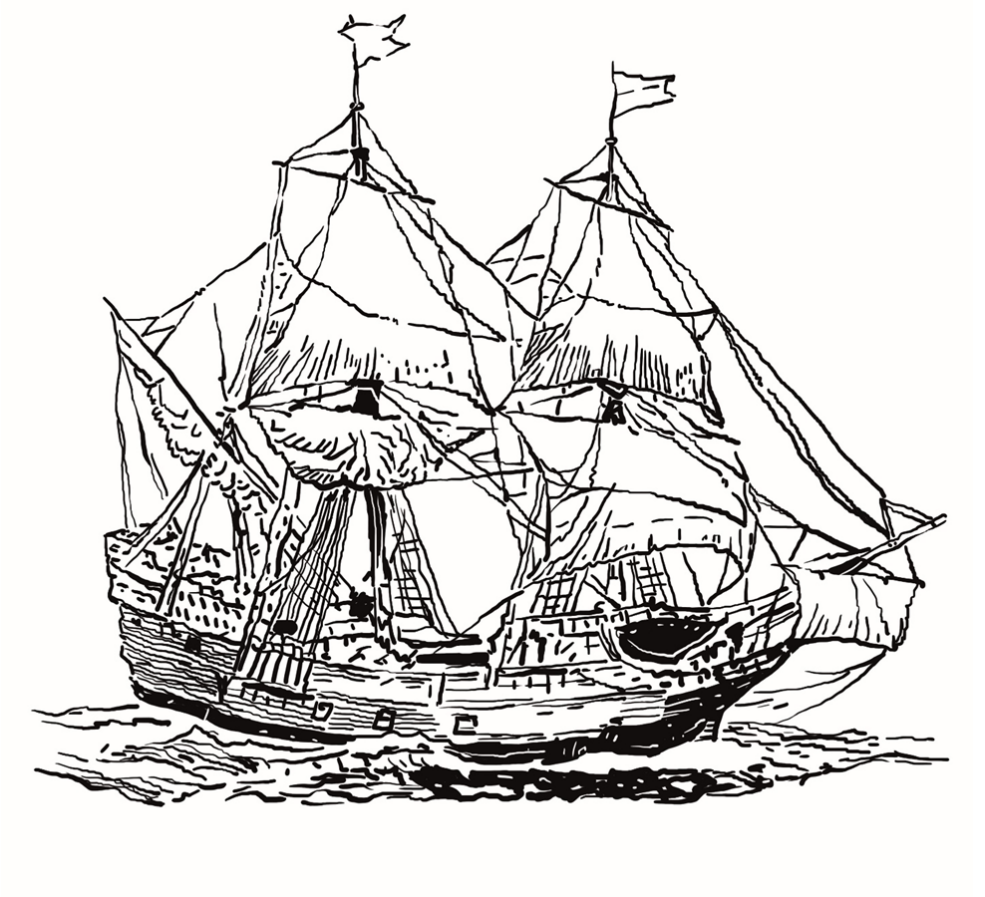
(Harita 4) **Resmo Kalesi'nin Zaptı - 15 Kasım 1646**[46]

(Harita 5) **Girit** Haritası[47]

[46] **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi** III. Cilt, 3. Kısım Eki T.C Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları, Ankara 1977, Sayfa 39

[47] **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi** III. Cilt, 3. Kısım Eki T.C Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları, Ankara 1977, Sayfa 5

AKDENİZ BOĞAZI MUHÂREBELERİ[48] - 3 -

Girit Seferleri'nin, on yıl süren ikinci devresinde vukuâta, doğrudan doğruya Akdeniz Boğazı hâkim olmuştur. Filvâki, 1056 ile 1066 târihleri arası, Cumhûriyet'in Boğaz'ı kapamak ve Türkiye'nin buna mâni olmak uğrunda masruf-ı mesâisi ile doludur. Bu devre zarfında asıl maksat-ı harp olan Girit, ve bu ada üzerinde gece gündüz cereyan eden kanlı muhârebeler ehemmiyetce âdeta ikinci dereceye inmiş, herkesin enzârı Boğaz'a, Boğaz'da cereyan eden vukûata mâtuf kalmıştır. Altı buçuk asırlık Osmanlı târih mutantanında başka hiç bir vâkıa mevcut olmasaydı, yalnız bu devre, Akdeniz Boğazı'nın gayr-i kâbil-i mürur bir hâle gelinceye kadar tahkîmi husûsunda bizi iknâ ü icbar etmeye kâfî idi. Boğaz'da zuhûra gelmiş her hâdise, Boğaz müdâfaasının zayıf ve kavî noktalarını tenvir ü izhâr etti. Bunlar akib vak'ada unutulmasıydı. Her hâdise tetkik ü tâmik edilerek istinbat olunacak derse göre zayıf noktalar takviye kılınsaydı, pâyitahtın şiryân-ı hayatı demek olan o mâber-i mühim, bugün bütün cihân-ı askeriyyeye bilâ-pervâ meydan okuyacak bir hale gelebilirdi.

1056 Zilhicce'sinin 15'inde, evvelâ fırtınanın ve müteâkiben bir Venedik kalyonunun muhâcimâtıyla Musa Paşa kumandasındaki Osmanlı donanması perişan olup gitmişti. Bu târihten sonra 13 kaptan değiştirdik. Ve denize 700 sefîne çıkardık. Kaptan paşaların 8'i Girit'e kadar gidebildi ki bunların nokta-i matlûbeye sâlimen îsal edebildikleri sefâinin adedi 430 kıtadan yâni on senelik donanmalarımızı teşkil eden gemilerin takrîben 100 de 60'şından ibârettir. Ve bu devre zarfında Akdeniz Boğazı'nda 7 defa muhârebe vukûa gelmiş, bunlarında yalnız üçü kazanılmıştır.

Gâlibâne veya mağlubâne cereyan etmiş olan tekmil vukûât-ı harbiyye, şu esasları gayr-i kâbil-i inkâr u tevil bir sûrette tesis eder:

1- Başkumandanların ehliyeti Türk donanmalarının en büyük istinatgâhıdır.

2- Filolar, her türlü levâzım ve techîzâtını aldıktan sonra denize çıkmalıdırlar.

3- Yeniçeriler, filoların dâima en muzır bir unsuru olmuştur.

---

[48] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 1, Sayı 12, Teşrînievvel 1331 [1915], Sayfa 529-544

4- Bir taraftan hükümdârı aldatmak, diğer taraftan mevkiini temine çalışmakla vakit geçiren vükelâ meclisleri, hiç bir zaman şerâit-i fenniyye tahtında bir harp projesi tanzim ettirmeyi derhatır etmemişlerdir.

5-Tekmil seferlerde milletin yüzünü güldüren ve mesleğin şeref ü haysiyetini ikmal eden unsur, bey gemileri ile ocak filolarından ibârettir.

6- Hangi kaptan paşa hakîki bahriyelilere îtibâr ü istinâd ve umûr-ı harbiyyede onlarla istişâre eylemişse muzafferiyete ermiştir.

7- Kuvâ-yı berriyyeyi muhârebe gemilerine yükletmenin esnâ-yı harpte bir çok mazarratı görülmüş ve binâberin denizde harp edecek anâsırın, sevk edilecek heyet-i seferiyyeden tamâmıyle ayrılması lüzûmu meydana çıkmıştır.

8-İhtiyâc-ı kat'î olmadıkça kumandan tebdil etmemek zarûreti olanca bedâhetiyle âşikâr olmuştur.

Musa Paşa'nın haber-i şehâdeti pâyitahta vâsıl olduğu zaman sâbık defterdâr, yâni o zamanın Mâliye Nâzırı Musa Paşa kaptân-ı deryâ nasbolundu! Kuvâ-yı bahriyyemiz umûmî bir seferberlikte idi. Ve zamanın âdetince donanmamız, harekât-ı umûmiyyesinde bilfiil kaptan paşaların kumandasında bulunacaktı. Defterdâr Paşa, bir filo ile muhârebe etmek fenninin hangi kâidesine vâkıf olabilirdi.

Bu bapta tâmik-i efkâr ile mantıkî bir netîceye dest-res olmak mümkün değildir. Esâsen hiç bir mevkiye ehli getirilmiyordu. Gözdeler meyânında o sırada en ziyâde temâyüz etmiş olan Şekerpâre Kalfa'nın bendelerinden Salih Paşa, sadrâzam olmuştu. Sedâret-i uzmânın şeref ü haysiyeti bu âdî ellerde kâmil-i dehşetle sukut etmişti. Ne padişah ne de halk nazarında sadrâzamların kadr ü îtibarları kalmıştı. Birkaç sene evvel Kara Mustafa Paşa'yı beşyüz çeki odun için katlettiren Sultan İbrahim, Kalfa Hanım'ın Salih Paşa'sını da, İstanbul sokaklarında hilâf-ı irâde bir arabaya tesâdüf ettiği için hemen oracıkta bir hânenin kuyu ipi ile îdâm ettiriyordu! Bu kadar sudan can veren bir selefi, Ahmed Paşa gibi mürteşî bir halef tâkip etti. Ahmed Paşa'nın irtişâsı devletin başına Anadolu'da pek azîm bir gâile açmıştı. Haydaroğlu Mehmed Ağa ismindeki mütegallibeden, bir memuriyet vaadi mukâbilinde otuz bin lira almış, fakat vaat ettiği memuriyeti bir diğerine vererek Haydaroğlu'nun isyanına zemin hazırlamıştı. Yine böyle bir

sebepten dolayı Hüsnü Ağa'yı kaldırmış ve Anadolu baştan başa sarsılmaya başlamıştı.[49]

Ne muzafferiyetlerin esbab ü avâmilinde yeni muzafferiyetler hazırlayacak tetkîkat yapılıyor ne de hezîmetlere müntehî harekât-ı bâtılanın safhâtı tâmik olunarak kuvvetleri yeni felâketlerden kurtarmak çâreleri taharrî ediliyordu. Her galebe ve her inhizam, İstanbul'da hükümran olan zümreler, partiler arasındaki mücâdeleyi teşdit ederek yüksek makamlarda garip tebdillere bâis oluyordu.

1057 ilkbaharında eski defterdâr ve yeni Kaptan Musa Paşa, derme çatma filosuyla denize çıktı. Bu filoyu teşkil eden sefâin îfâ edecekleri vazîfeler nazar-ı dikkate alınarak yapılmış gemiler değildi. Muhâsım filolar yüzlerce top ve binlerce muhârip taşıyan kalyon sınıfı sefâinden mürekkep olduğu ve yelken ile top, düvel-i bahriyyede hayli ilerlemiş bulunduğu halde Türk bahriyesi hâlâ çektiriden dönemiyor, câhilâne bir taannüt ile korsan gemileri inşâsında sebat ediyordu. Ve bu çektirilere koyacak eslihâyı bulmak bir mesele-i mühimme olmuştu. Her sene bir çok sefâin, top ve cephânesiyle batıyor, fakat İstanbul'da yeni toplar dökülemiyor, zâyiat telâfi edilemiyordu. Bunun için o kereste bolluğunda vücûda getirilen kadırgalara gâyet eski topların tâbiyesine mecbûriyet hâsıl oluyordu.

Materyali bu halde olan filonun personeli daha şâyân-ı hayret idi. Türk bahriyesinde meslek erbâbı kalmamıştı. Sefâinde bulunması lâbüd olan üç sınıf halk -ki biri kürekçi, biri gemici ve biri cenkcidir- eskiden esirler ile meslekten yetişme bahriyelilerden temin edilirken şimdi elde ne küreğe konacak esir ne de gemiyi ve cengi sevk ü idâre edecek gemici ve cenkci vardı. Bu zarûret şu sûretle tâdil ediliyordu:

Kürekçi- Kısmen reâyâ ve üserâ, kısmen iş aramak üzere Dersaâdet'e gelmiş ve ötede beride iş ararken memurlar tarafından yakalanmış Anadolu ahâlisinden.

Gemici- Mehmâemken Tersâne-i Âmire'den.

Cenkci- Pâyitahtta her gün yeni bir fesâd ü ihtilâl çıkaran Yeniçerilerden.

[49] Ahmed Paşa, nihâyet cinâyetlerinin cezâsını gördü. Hayatını kaybetti. Cesedini parça parça ettiler. Bunun için kendisine "Hezarpâre Ahmed Paşa" derler.

İşte böyle bir filo ile Musa Paşa-yı Sâni denize çıkmıştı. Boğazı düşmandan hâlî buldu. Çünkü, geçen yıl Türk donanmasının hurûcuna mâni olamayan Tommaso Morosini azledilerek yerine Giovanni Capello tâyin olunmuş ve bu amiralde vefât ettiğinden kendisini istihlâf eden Amiral Battista Grimani henüz mahal-i memûriyetine gelmemişti.

Musa Paşa doğru Eğriboz'a gitti. Girit'e sevk olunacak Rumeli askeri orada ve Cezayir ve Tunus gemileri limanın içinde idi. Şimdi, sâbık defterdârın hatırına gâyet parlak bir plan sahne oluyor: "Evvelâ Anadolu askerini Girit'e geçirmek daha muktezîdânedir!" bunun üzerine donanma, Sakız'a iniyor fakat orada defterdârın hesabı bozuluyor. Çünkü Anadolu üssü'l harekâtını bir Venedik filosu abluka etmiştir! Binâenaleyh Musa Paşa için Eğriboz'a tevcih lâzım geliyor. Ve donanma tekrar geri dönüyor.

Ne çâre ki Paşa, gâyet tâliasızdır. Eğriboz'a geldiği vakit daha vahîm bir manzara kendisini karşılıyor. Diğer bir düşman filosu limanı kapamış ve ocak gemilerini içeriye tıkamıştır.

Netîce, Rumeli askeri Eğriboz'da; Anadolu askeri Çeşme'de kaldı. Musa Paşa, yalnız İstanbul'dan almış olduğu iki yüz lağımcı ile Girit'e muvâsalat etti. Kandiye muhâsarasına hazırlanan ve şiddetli kuvâ-yı imdâdiyye bekleyen Girit asâkiri mahzun mahzun bakakaldılar. (21 Rebîülâhir 1057) Girit Serdârı'nın gâyet haklı serzenişlerine hedef olan Musa Paşa'nın mârifeti bundan ibâret değildir. O, adem-i muvaffakiyetten hisse-yab-ı ibret olarak yeni bir manevra ihtirâ eylemiştir. Tekrar Mavra'ya dönmek, Eğriboz'daki askeri Anapoli'den yükleyip Girit'e getirmek. Bunun için Paşa, yetmiş gemi ile Anapoli'ye girdi. plan mûcibince askeri çağırdı. Mâhâzâ asker geldiği zaman donanmayı limanda, Bir Venedik filosu tarafından abluka edilmiş buldu. (8 Cemâzülevveli 1057)

Tarafeynin vaziyeti, 1804'deki İngiliz-Fransız vaziyet-i bahriyyesinin hemen aynı idi. Arada bir fark varsa o da, Fransız filololarının her taraftan düşman ablukasına düşmelerine dâhiyâne bir Napolyon sevku'l-ceyş-i bahriyyesinin müteredditamiraller elinde parça parça olması sebebiyet verdiği halde Türk filololarının harekâtında zerre kadar bir fikir harbi mevcut olmamasıdır.

Senato, planını mükemmel bir istihbârat teşkîlâtıyla mezcederek vaziyetini pek ziyâde ıslâh eylemişti. Akdeniz Boğazı kapanmış, Anadolu ve

Rumeli sevk merkezleri tutulmuş, Türk donanmasının kısm-ı asliyyesi Anapoli'de ve bir kısmı Eğriboz'da hapsedilmişti. Bu vaziyet Girit'in tecrîdi demekti. Biraz daha imtidâdı, hayli ilerlemiş bulunan Girit istilâsına fecî bir darbe-i hitâm olabilirdi.

Bunun üzerine, padişahın üç yaşındaki kerimesine nikahlanarak dâmad-ı şehriyâri olan Fazlı Paşa, birkaç gemi ile Sakız'dan Girit'e gitmek tâlimâtıyla serasker tâyin edildi. Zîra İstanbul'da Boğaz'dan harben çıkacak bir donanma yoktu. Sadrâzamla araları gâyet açık olan Dâmat Paşa, sefer hazırlıklarına başladı. Aynı zamanda Girit'e gitmek üzere on aydır Çeşme'de bekleyen Anadolu askerinin zahîre gemileriyle Girit'e sevk olunacak mühimmât ve erzâkı hâmil sefâin Sakız'dan tahaşşüde başladı. Ne çâre ki daha Serasker Paşa yola çıkmadan birkaç düşman gemisi gelip Sakız'daki gemileri yaktı. Fakat bu müellim hâdise, Dâmat Paşa için büyük bir zafer yerine geçti. Zîra Paşa bu vak'a üzerine kaptan-ı deryâ tâyin buyruldu.

Yaza kadar Marmara ve Karadeniz tersâneleri 30 kadırga hazırlamıştı. Fazlı Paşa, beş bin Yeniçeriyi hâmil bir konvoyu ile yola çıkıyor, Boğazı düşmandan hâli bularak doğru Sakız'a iniyor, Anadolu askerini irkâba başlıyor.

Venedik filosu, Türk kuvve-i asliyyesi'ni Boğaz hâricindeki limanlarda hapsettikten sonra, Battista Grimani'nin kumandasına tahaşşüt etmek ve yeni kuvvetlerin ilhâkıyla takviye edilmek üzere geri çağrılmıştı. Fazlı Paşa ise mûtad olan mevsimden evvel hareket etmek kârgüzârlığında bulunmuştu. Sakız'daki irkâb-ı ameliyyesiyle Anapoli ablukasına memur olan düşman kuvvetinin büyük bir kısmını üzerine celbetti. Binâenaleyh yeni Kaptan Paşa Sakız'da kanlı bir muhârebe icrâ ederken Kaptan Paşa'nın derhal Rumeli'ye askeri yükleyip Girit'e koşması muvaffak olurdu. Halbuki, sukuttan mütevellit ye's bu tesâdüfü sevku'l-ceyş manevrasını semeresiz bıraktı. Musa Paşa ne Anapoli'de bekleyen Rumeli askerini aldı ne de Eğriboz ablukasını devam ettiren zayıf düşman filosunu defederek ocak gemilerini kurtardı. Geçen sene yalnız kuru gemilerle Girit'e gittiği gibi bu defa da yalnız donanmasıyla Sakız açıklarında Kaptan Paşa'ya iltihak etti. Birlikte muazzam bir donanma ile Girit'e gittiler.

Girit'te Kandiye muhâsarası esbâbına tevessül edilmişti. Çünkü İstanbul'dan gelen emirnâmede ancak Kandiye fethiyle din ve devlete lâyık bir hizmet îfâ olunabileceği dermeyân ediliyordu. Serdârın Kaptan Paşa

huzuruyla akdettiği Meclis-i Harp'te donanmanın kışı denizde geçirip muhâsaraya yardım etmesi mevzûubahis olmuş ise de, 1056 felâketinin tahatturu, buna cüret bırakmadı. Donanma kışlağına döndü.

Fazlı Paşa, bu sefer de istihfaf edilemeyecek bir muvaffakiyet göstermişti. Kendisini mevkiinde îkâ ederek muvaffakiyet yolunda ne dereceye kadar ilerleyeceği tecrübe olunmalıydı. Zâten bir devre-i harpte başkumandan tebdîli o kadar vahim bir meseledir ki ahval fevkâlâde icbar etmedikçe böyle bir tebdîli asla tercih etmemek bir kâide-i umûmiyyedir. Kumandanlıkların sık sık tebdîli, âmir ile mâiyetin birbirine dâima yabancı kalmalarını tasvip demektir. Bu yabancılık, tarafeyn arasında îtimatsızlık tevlit eder. Esnâ-yı harpte en ziyâde lâzım u mühim olan bir şeyi varsa o da tarafeynin yekdiğerine îtimad-ı kâmilidir.

Girit Seferleri'nin ibtidâsından biri tersâne kâhyalığında bulunan ve bir aralık Bozcaada'yı düşman muhâsarasından kurtarmak gibi bir de ufak hizmeti sebk etmiş olan Himaroğlu Mehmed Ağa, bu sırada Cinci Hoca'ya çatarak esâsen sadrâzam ile münâsebeti gâyet gergin olan Fazlı Paşa'yı düşürdü. Kaptan paşa oldu.

Bu esnâda Akdeniz, Himaroğlu'nun menfaatine gâyet fecî bir hâdiseye sahne-i cereyan olmuştu. Yâni, Akdeniz Boğazı'nı sedde memur büyük düşman donanması, Venedik'in meşhur Amirali Battista Grimani'nin kumandasında olarak mevki-i memuriyyetine gelirken Psara[50] Adası'nda gâyet mahuf bir fırtınaya tutulmuş yirmi sekiz gemi, amirali ve mürettebâtıyla beraber batmış, o muazzam donanmadan ancak bir enkaz yığını kalmıştı. Fakat yeni kaptan paşa, bu fırsatı ganîmet bilerek hemen denize koşmak yerine, pâyitahtta Cinci Hocasıyla baş başa vererek tezvir ü fesâda devam ediyordu. Vâkıa 1058 Rebîülâhire'nin on ikisinde hareket edebilmiş ve Boğaz'a vâsıl olmuş ise de orasını müdebbir ü fedâkâr muhâsım tarafından kapatılmış buldu.

Bu filo nereden çıkmıştı?

Hiç bir şeyden değil, azm ü irâdeden: Grimani'nin perişan donanmasından kalan kırık dökük gemiler, George Morosini'nin kumandasında toplanarak bir ay tâmire Girit'e gidiyorlardı. Artık Boğaz

[50] Ç.n: İpsara Adası

ablukası imkan-ı hâricine çıkmıştı. Morosini, yolda Kandiye'ye ve Venedik'ten kuvâ-yı imdâdiyye götürmekte olan Giacomo Rameau filosuna tesâdüf etti. Amiraller arasında serî bir müşâvere geçti. Plan değişti. Amiral Rameau, filosunun en değerli gemilerini Morosini'nin kumandasına vererek onu takviye etti. Ve Morosini bu sûretle tecdit eden filosunun başını Boğaz'a çevirdi. İşte Himaroğlu'nun karşısına çıkan azimkâr filo. Ve kendisi bu kuvvetle mücâdeleye girişemedi. Boğaz'dan çıkamadı. Bu korkaklığının pâyitahtta îkâ ettiği feverânı taraftarlarının füsun u iltiması teskin edemedi. Ve Himaroğlu katledildi.

Serdar Hüseyin Paşa'nın Girit'deki mevzii Anibal'ın Roma'daki vaziyetine müşâbihtir! Bu teşbih ile, dünyanın en büyük kumandanları idâdına geçirilmiş olan Kartaca generalini, Deli Hüseyin Paşa'nın hem-ayâr-ı kıyas ettiğim zannolunmasın. Pön Seferleri'nin kurûn-ı ûlâ'da ortaya koyduğu bir hakîkat-i kat'iyyeyi Girit Seferleri bütün kuvvetiyle tekrar teyit eylemiştir.

Deniz aşırı bir kıta-i arza sefer vermek için her şeyden evvel deniz hâkimiyetini temin etmek, değişmez bir kâidedir. Hâkimiyet-i bahriyye temini, muhâsım kuvve-i asliyyesinin imhâsına veya bir limanda hapis sûretiyle iptaline vâbestedir. Ahşap sefâin devrinde bir donanmanın imhâsı ne kadar kolay idiyse, yeniden inşâsı da menâbi-i lâzımeye mâlik bir devlet için aynı derecede sehl-i husul idi. Bu mülâhaza münferit sûrette derpiş edilirse, bir muzafferiyet-i azîme ile ele geçirilen deniz kontrolünün, nihâyet altı ay muhâfaza edilebileceği ve bu kadar bir müddetin hitâmında hâkim donanmanın yine kavî bir muhâsım kuvvet karşısında ikinci bir muzafferiyet ihrâzı mecbûriyetinde kalacağı netîcesi çıkar. Ve halbuki hâl-i hâzırda, büyük bir donanmanın yeniden inşâsındaki müşkülât-ı mâliyye hasebiyle bu hal cârî değildir. Lâkin, bir donanmanın kıymet-i harbiyyesi her asırda personelinin kifâyet ü liyâkatına tâbî olagelmiştir. Geçen sene zarfında gemileriyle beraber kıymetli efrâdını da kaybeden bir devlet, bu yılın başında denize materyalce aynı cesâmette bir filo çıkarsa bile yeni ve acemi mürettebât ile techiz edilmiş olan bu filonun eski gâlibi muvâcehesinde hâiz-i ehemmiyyet bir kuvvet göstereceği gâyet şüphelidir. Ve bu hakîkat, Venedik gibi bahriye-i ticâriyyesi şâmil ü kadim olmayan bir kara devleti için daha kat'îdir.

Osmanlı bahriyesi, asırların zübdesi olan personelini Lepanto'da bir kere zâyi ettikten sonra, artık eski devre-i şan ü şerefine avdet edemedi. Çünkü denizcilik milletin umûmuna şâmil bir sanat değildi. Zaman zaman denize çıkarılan cesim filolar, mürettep cihetiyle gâyet zayıf idiler. Halbuki Venedik, korsanlar devrinde yüzlerce defa kat'î hezîmetlere uğradığı halde yine denizlerde kıymet-i hakîkiyyeyi hâiz donanmalar gezdirebilmişti. Çünkü Venedik, resmî donanmalarını techîz edecek bîpâyan bir kuvve-i ihtiyâtiyyeye mâliktir.

Binâenaleyh Sultan İbrahim Devri gibi idâre-i devletin giriftâr vehn-i inkırâz olduğu ve en ziyâde Osmanlı bahriyesinin bozulup yıkıldığı bir zamanda Girit fethine teşebbüs, büyük bir cesâret eseriydi. Girit'i zaptedecek bir devlet, Venedik filolarını Lagünlere tıkamaya veyâ hiç olmazsa Adriyatik'te kapamaya kadar ve bu kudreti idâmeye muktedir bir donanmaya sahip olmalıydı. Planın bu kısmını tatbik ettikten sonra istilâ ordusunun işi fevkalâde mazhâr-ı sühûlet olurdu. Türk bahriyesi ise Lagünlere donanma yollayacak veya meselâ Preveze, Lepantoi, Navarin gibi bir mevkii üssü'l hareke ittihaz ederek Venedik'ten kalkan kuvâ-yı bahriyyeyi Adriyatik ağzında mütemâdiyen tepeleyecek bir halde değildi. O halde ise Girit'in tecrîdi, istilâ ordusunun takviyesi teşebbüslerinin eşkâli, Boğaz'ın seddi, adaların kâmilen elden çıkması, yüzlerce geminin ve binlerce insanın ve yüzbinlerce altının telefi gâyet tabiîdir.

Himaroğlu donanmasının Boğaz'da kapanıp kalması üzerine, Girit'e imdat meselesi kaçakçılığa döküldü. Bey gemileri, yâni Türkiye'nin asıl ciddî bahriyelileri, bin türlü mehâlik ü müşkülât içinde biraz mühimmat yüklenip Cemâziyülâhire'nin sekizinde Kandiye'ye vâsıl oldular. Bu gemilerde kuvve-i imdâdiyye nâmına 470 lağmancıdan başka bir nefer yoktu. Halbuki muhâsara ordusu, azîm miktarda mühimmat ve para ve asker gönderileceğinden haberdâr edilmişlerdi. Bey gemilerinin vürûduyla Çanakkale Boğazı ablukasının tebliği bittabi muhâsara ordusunu meyus etti. Kandiye muhâsarası ref' olundu. Büyük fedâkârlıklar mukâbilinde o güne kadar elde edilmiş olan Hanya, Resmo, Apokoron, Kladiso, Kisamo'nun vaziyetleri bile tehlikeye düştü.

Boğazı açamadığı için Himaroğlu îdam edildi! Bu kabahat kaptan paşada değildi. Onun bu işi yapamayacağı tabiî idi. Ve izâlesi de Boğaz'ın küşâdını temim edemezdi. Fakat İstanbul'da işler çığırından çıkmıştı. Başta

Kösem Sultan bulunduğu halde Yeniçeri zorbalarından Bektaş, Maslahaddin, Karaçavuş ve Murad Ağa gibi mütegallipler, hükûmetin en nâzik emrine kadar yed-i müdâhaleyi uzatmışlardı. Sadrâzam Ahmed Paşa, bir düğün tertip ederek zorbaları bu cemiyete dâvet ve orada alelgafle îdam etmeyi düşündü. Memurîn-i hafiyye, ağaları işten haberdâr ettiler. Patırtı koptu. Büyük bir isyan şekline girdi. Sadrâzam cezâsını çekti. Mâmâfih iş bununla bitmeyerek Sultan İbrahim'in izâlesine kadar dayandı. Kösem Sultan'ın torunu Sultan Mehmed-i Râbi, taht-ı Osmâniyye'ye geçirildi. Ve kadın taht-ı saltanatına bu sûretle Kösem Vâlide'den başka bir de Padişah'ın vâlidesi Turhan Sultan teşrik edilmiş oldu. Bu ise evvelkinden tehlikeli bir vaziyet idi. (Recep, 1058)

Bu günler, bahriye târihimizde inşaât-ı sefâin nokta-i nazarından dahi ehemmiyet-i mahsûsayı hâizdir. Sefâininde kuvve-i muharrike olarak yelkenin istîmâli, bâhusus Amerika ve Avusturalya yollarının keşfinden sonra süratle taammüm ederek bu münâsebetle gemilerin tonası artmış, topu ziyâdeleşmiş, nısf-ı kutur seyri ilânihâye tezâyüt eylemişti. Çektirilerde, sefâin-i harbiyyenin bordaları kürek lombarlarıyla mestur olduğundan bu sınıf gemilerin topu, baş ve kıça ve binâenaleyh 3 ilâ 7 adete inhisar ettiği halde bordaları serbest olan kalyonların top adeti kemâl-i süratle yüz yürmiye kadar çıkmıştı. Hükûmet-i Seniyye dahi îcâb-ı zamâne imtisâlen hasmın silâhıyla mücehhez olmak mecbûriyetine düşmüştü. Donanmaya kalyon sınıfının idhâli hakkında kîl u kâl olmaya başlamıştı. Kadırgaların kalyonlara karşı tevâlî eden bozgunlukları pâyitahtta kalyon taraftarları peydâ etmekte idi. Zâten yelken, Türk donanmasına Kemal Reis zamanından evvel girmişti. Küreğin yelkene karşı ne kadar âciz olduğunu bizzat görmüş olan Fatih, üç bin tonalık bir gemi kurdurmuş ve bu gemi yelkenle hareket etmek üzere dizayn edilmişti. Burak Adası Muhârebesi'ni kazanan kukalar[51], hem kürek ve hem yelkenle müteharrikti. Yâni üst katları kalyon ve alt katları çektiri tarzında tertip olunmuştu. Sonraları, korsan devrinde, yelken tâli bir derece-i ehemmiyyete düştü. Filhakîka kadırganın sevk ü idâresinde bir sistem sâhibi olan korsanlar, bu hafif gemilerle düşmanın her sınıf donanmasına isbât-ı tevaffuk ettiler.

[51] Ç.n: Osmanlı Donanması'nda üstü kalyon, altı mavna biçiminde bir gemi. Bkz. www.lugatim.com

Fakat bu, böyle devam edemezdi. Nitekim korsanların büyük mikyâsda dâhil ü müşterek olduğu en son muhârebe-i bahriyye olan Lepanto'da büyük kadırgaları müttefik kalyonların karşısından mağlûbâne çekildiler. Bu muâharebe iki sınıfın en kat'î bir sahne-i imtihânı idi ki bunda partiyi çektiriler kaybetmişti. Bin tarihinden sonra çektirilerin bütün mahâzîri gayr-i kâbil-i teâmî bir sûrette meydana çıkmıştı. Bu sınıf gemilerden müteşekkil bir donanma:

Evvelen- Kuvve-i muharrikeden mahrum idi. Çünkü dört ilâ sekiz kişi ile tahrik edilen o cesim kürekleri günde sekiz saat kullanacak forsa yoktu. Eski devirlerde düşman üserâsı bu ağır işte istihdam edilirken muzafferiyetlerin inkıtâı bu nev' üserânın miktâr-ı kifâyede teminini imkân hâricine çıkarmış olduğundan bu öldürücü işin başına, harp ve darptan başka bir şeye alışmamış olan Anadolu yavrularının getirilmesi mecbûriyet-i müellimesi hâsıl olmuştu. Bir taraftan dere beylerinin, mütesellimlerin elinde mâmelekini zâyi eden bir taraftan deniz ve karada cârî uzun ve kanlı muhârebelerde teselli tükenen Anadolu Türkleri hiç alışık olmadıkları bu ağır ve mücrimlere mahsus vazîfede pek çabuk sönüyorlardı. Bundan başka tam kürekçi ile mücehhez bir kadırga filosunun yevmî sâha-i seyri mahdud ve sürati ise saatten saate mütenezzil olurdu. Kalyonlar, kürekçi nâmıyla ayrı ve dâima tehlikeli bir sınıf mürettebattan âzâde ve bunun yerini muhârip unsurun miktârını tezyit ile doldurmak fâidesine mâlik idiler. Muvâfık rüzgâr buldukları takdirde sâha-i seyirleri gayr-i mahdut ve süratleri tahavvül ü tenezzül mahzûrundan ârî idi.

Sâniyen- Eslihâca zayıf idi. Çünkü kadırgaların bordası kürek derdiyle alçak yapıldıktan mâadâ bunlara çok miktarda top tâbiyesi mümkün olamıyordu. Bu cihetle kadırgaların başlıca kuvve-i taarruziyyesi pruva bataryalarından ibâret kalıyordu. Böyle donanma, her biri yüzü mütecâviz top ile mücehhez kalyonların karşısında âciz, hücum u firâra gayr-i muktedir, çiğnenip ezilmeye mahkum bir hale düşüyordu. Hatta bir çok kadırgaların tek bir kalyonla musâraası dahi alelekser kadırgaların perişan olmasıyla netîcelenmişti.

Sâlisen- Kadırgalar kuvve-i muharrikelerinin temini düşüncesine mukâbil muhârip unsur cihetiyle kaybediyor ve dâhillerinde bir menbâ-ı isyan besliyorlardı. Bir çektiri donanmasının 30 kadırgadan müteşekkil olduğunu farz edelim. Beher kadırganın tam mürettibi 330 kişi olduğuna

göre bu filonun mevcûdu 9900 kişi olur. Halbuki beher kadırgada 34 gemici, 196 kürekçi ve 100 cenkci buluduğundan bu 9900 kişinin ancak 3000'ni cenkci olup 4880'ni forsa ve 1020'si gemicidir. Tam mürettebi sekiz yüzbin kişiye varan bir kalyonda ise gemiciler, cenkcilere nazaran miktarca ehemmiyetsiz kalır. Kadırgalarda esnâ-yı muhârebede kürekçilerden harben istifâde kâbil değildir. Ve bunların miktârı tenkîs edilip yerini cenkci ile doldurmak imkânı yoktur. Bundan başka mevcûdunun üç bin cenkci ve beş bin forsa olan bir donanmada -işbu forsaların ecnebi üserâsı olduğuna nazaran- isyân ihtimâlâtı her vakit hazırdır. Nitekim bir çok muhârebelerde alâim-i inhizâm hissedilir edilmez forsalar o durakları terk ederek Türklere hücum etmişler ve hezîmetin ikmâline gayret eylemişlerdir.

Kalyoncular diyorlardı ki: "...Çünkü küffar, kalyonlar ile deryâda gezip ve cenk esnâsında rüzgâr kullanıp kadırgayı çiğnetir. Lâcerem donanma-yı hümâyun önünden savulmak lâzım geldiğinden gayri gelip Boğaz'da lenger bırakır, sedd-i rah eder. Kadırgalar ile mukâvemet olunmaz. Beri tarafta kalyon tedârik olunmak gerek ki kalyona kalyonla varıla."

Kadırgacılar cevap veriyorlardı: "Vâkıa kütüb-i tevârihde Kıbrıs ve Halk-ül Vâd Fethi gibi büyük seferlere azîm donanmalar gidip asker ve top ve mühimmât nakli için kalyon ve burton vesâir sefâin envâını götürdükleri mesturdur. Lâkin bilhassa deryâ cengi cümle kadırga ve mavna ile olagelmiştir. Hayreddin Paşa yüz dört pâre kadırga ile küffârın bu denli kalyon ve çektirisine karşı durup cenk eyledi ve gâlip geldi. Mâhâzâ hâlâ iktizâ etti ise, gemi yapmak hüner değildir. Top ve mühimmâtını ikmâlden sonra kullanır mâhir gemiciler ve topçular tedârik etmek lâzımdır."

İki yüz yetmiş beş sene evvel pâyitahtta cereyân etmiş olan bu münâkaşa, esas îtibâriyle hâl-i hâzıra pek ziyâde müşâbihtir. O zaman da Akdeniz Boğazı bugünkü gibi kapalı idi. Bahr-i Sefîd'i, tekmil Asya sâhillerimizi ve adalarımızı hasmın hâkimiyetine terk eylemiştik. Hükûmetin kuvve-i bahriyyesi kıymet-i harbiyye îtibâriyle mâdum hükmüne girmişti. Ve pâyitaht, âtî için yeni bir donanma tesis etmek çâresini arıyor, donanmanın hangi sınıf gemilerden teşekkül etmesi lâzım geldiği mevzûubahis ve müzâkere oluyordu.

O vakit söz ayağa düşmüştü. Dîvanda, yâni Meclis-i Vükalâ'da cereyan eden bahsin aynı düğünlerde, kahvelerde, kışlalarda, sokaklarda da her sınıf ve mesleğe mensup halkın kîl u kâline zemîn teşkîl etmişti.

Kalyon mu, kadırga mı?

Mâmâfih, kıymet-i fenniye îtibâriyle mahâfil-i âliyyede cereyan eden müzâkerât ve dermeyan edilen muhâkemâtın, elsine-i halkındaki mütâlaattan bir farkı yoktu. O mahâfil-i âliyye ki bu mühim meselede en faal uzvu şeyhülislâm idi. Zamanın küberâsı şu fikirde ittihat etmişler gibiydi. Küçük kayıklar ile varılıp kalyonların dipleri delinebilir! Bu yüklerin hulâsâ-i muhâkemâtı bu olunca, avâmın ne mantıklar serdettiği tahmin edilebilir.

Mesele ise, pek ziyâde mühim idi. Koca bir hükûmetin iki cenah hayat ü teâlîsinden biri mevzûubahis oluyordu. Bunun için, asırları ortadan kaldırmak şartıyla, vech-i âtînin nazar-ı dikkate alınması her zaman lâzımdır.

1- Devletin âtiyen ittihaz edeceği siyâset-i hâriciyye.

2- Devletin bugün bulunduğu ve yarın bulunacağı vaziyet-i mâliyye ü îktisâdiyye

3- Devletin dâhil ü sevâhil îtibâriyle bulunduğu vaziyet-i coğrâfiyye

4- Memleketin, hiç bir zaman kurtulamayacağı îcâbât-ı beynelmileliyye.

Bu vechelerden birincisi, hükûmetin tâkip edeceği siyâset-i askeriyyenin tecâvüz veya müdâfaa esaslarından hangisi nazar-ı îtibâra alınarak bir donanma tesis etmek lâzım geleceği meselesini halleder. Bir kuvve-i bahriyyenin müdâfaa veya tecâvüzden birini îfâle muvazzaf olmasının tâyini, kuvve-i mezkûre vâhitlerinin tâyin-i cins ü nevîne yegâne miftâhtır. İkincisi tanzîm edilecek kuvve-i bahriyye programının hududlarını çizer. Ve o programın zamâna taksîminde elimize bir esas, bir mîzan verir. Üçüncüsü, kuvvetin vazîfesi tezâhür ettikten sonra, tercîhan yapılması matlûp olan nev'a mahsus program teferrüâtına rehberlik eder. Bununla beraber, vaziyet-i coğrâfiyye meselesi dâima hâkimdir. Tabiatın îcâbaâtına beşer îtiraz edemez. İstese bile cezâsını mutlaka çeker. Vücuh-ı sâlifenin dördüncüsü de aynı kudrette bulunur. Elhâsıl mesele, orduca kolay halledilecek bir seviyede bulunmaktan çok yüksektir.

1058 senesi Receb'inde, münâkaşaların netîcesi, bir kalyon kurmaktan ve birkaç gün sonra inşaatı tâtil ederek işi yine kadırgaya dökmekten ibâret kaldı. Yâni çektiricilerin galebesiyle hitâm buldu.

Kalyonun, rüzgârsız havalarda âtıl bir silah menziline inmesi, kadırga taraftarlarının yegâne silah ilzâmı idi.

İzâhât-ı sâfileden anlaşılır ki yeni kaptan ve Yanık Ahmed Paşa'nın donanması da kadırgalardan mürekkep olmak üzere hazırlanıyordu. Bunlar yapılıp bittikten sonra zavallı Anadolu ahâlisinden İstanbul'da ele geçirilenler küreklerine oturtulacak içleri âsi ve padişah kâtili Bektaş Ağa'nın Yeniçerileri ile doldurulacak. Boğazı açıp Girit'e imdat götürmek vazîfesiyle yola çıkarılacaktı.

Girit'te serdârın mevkii vahim idi. Anadolu ve Rumeli ümerâsıyla zeâmet erbâbı, üç senedir Girit'te kaldıklarından ve artık terhis ü tebdilleri vakti geldiğinden bahsediyorlardı. Arâzî-i meftûha hâsılâtı, askerin iâşe ve aylığını temin edemiyor ve İstanbul'dan erzak, para gelmediği zamanlarda zâten şîrâze-i zabt u rabtı serdârın zâtıyla kâim olan efrâd-ı askeriyye arasında vahim hâdiseler zuhûra geliyordu. Serdar, bâzen korkunç bâzen yalvarıcı ve ağlatıcı mektuplarla bütün bu vaziyeti pâyitahta ifhâma çalışıyordu. Halbuki pâyitaht her millete, her ırka kabullerini açarak yalnız maatteessüf yalnız Türk ırkının kızlarına ebedî boykot yapan Saray-ı Hümâyun kadınlarının... en mühim uzuvlarının kat' u tâtilinden dolayı tekmil-i nev-i beşerden intikâm almak emeliyle kavrulan câhil ü gâfil musâhiplerin,... ahırcılıktan, esirlikten yetişmiş ve ihtilâf-ı ırk hasabiyle Türk toprağına, Türk vatanına hiç bir gûnâ merbûtiyet ü vicdâniyyesi olmayan hamiyetsiz ecnebi paşaların gayretiyle Venedik elçisinin saff-ı temâsında senatonun taht-ı ittifâkına girmiş gibiydi.[52] Tersâne işleri rüşvet mukâbilinde

[52] Bu acı hâdiseyi hiç unutmamalıyız Venedik'le üç yıldır harp içinde olduğumuz halde düşmanımızın Elçisi Soranzo pâyitahtta serbest serbest geziyor, her yere girip çıkıyordu. Nihâyet bir gün dîni bütün bir kimse, elçinin iç yüzünü meydana koydu mu. Sadrâzam Sofu (?) Mehmed Paşa sefâretin posta çantasını tevkif ve elçinin dâiresini tahrîbe mecbur oldu. Bütün foyalar zâhire çıktı. Ele geçen mektupların biri Venedik dukâsından geliyordu ve Soranzo'ya: "Türk donanmasını bugüne kadar geri bıraktığı" için iltifatlar yağdırıyor ve - Cumhûriyet'in 70 gemi ihzâr etmek üzere olduğundan bahsederek bu yeni kuvvetin ikiye bittefrik bir kısmının Cezayir ve bir kısmının Tunus ve Trablus yollarını kesmeye gönderileceğini söylüyordu. Mektubun nihâyetinde Cumhurreisi diyordu ki: "İşimiz daha bitmedi. Sen ne yaparsan yap, sultanlar mı, musâhiplerle mi, yoksa paşalarla mı, kim ile olursa olsun bir iş çevir, Türkleri bir ay kadar daha oyala rüşvet ver, bahşiş ver, hediye ver. Senden hesap sormayacağız." Yine aynı mektuptan, Boğazdaki Venedik gemilerinin muhtaç-ı tâmir bir hâle geldiği, asker ve zâbitanın basur ve iskorbütten döküldüğü anlaşılıyordu. Bunun üzerine Sefir Rumeli Hisarı'na atıldı. Tecümânı katlolundu. O sırada Türkiye'yi oyalamak maksadıyla Venedik'ten gelmiş olan murahhas da Soranzo'ya terfik edildi. Fakat İstanbul'un bir düşman devlet uğrunda bu derece hâinâne bir sûrette hizmet eden ehemmiyetsiz, vatansız muhiti temizlenmedi bâhusus Saray-ı Hümâyun'a âit olan bahisler hemen örtüldü.

bilâ-ihtiyar ta'vik ediliyordu. donanmaların azîmeti tehir olunuyor, Serdârın istimdatları meskût geçiliyordu. Soranzo meselesi üzerine Voynuk Ahmed Paşa[53] donanmasının Boğaz'a hareketi tâcil edildi. Bu da bir nev' ihânet idi. Daha yapılacak donanmanın miktârı mevzûubahis olurken Kaptan Paşa 100 gemi üzerinde ısrar etmiş ve halbuki Sadrâzam 80 geminin de bu hizmeti îfâ edebileceğini iddia ederek matlûbunu terviçde ettirmişti. Hakîkatte Kaptan Paşa'nın iddiâsında korkaklık, Sadrâzam'ın dâvâsında alçaklık vardı. İkisi de ihtiyâcın takdirinden doğma değildi ve nihâyet 65 kadırga, 6 mavna ve 7 nakliyeden mürekkep olduğu, yâni Sadrâzam'ın iddia eylediği miktâra dahi vâsıl olmadığı halde, tam mürettep ve mühimmâtını almadan [54] yola çıkarıldı. (18 Rebîülâhir 1058)

Venedik filoları, Kirte altındaki Morto Limanı'nı üssü'l hareke ittihaz etmişlerdi. Havanın tebdilâtına göre burada veya Karanlık Liman'da barınıyorlardı. Bu sene eyâletten gelen Derviş Mehmed Paşa[55] Akdeniz Boğazı Muhafızlığı'na tâyin olundu. Ve mahâl-i memûriyyetine gider gitmez Kirte sırtlarına dört kıta top tâbiye ederek düşmanı tâciz etmeye başladı.

Donanma geldiği vakit, zâten düşmanın mevkii vahim idi. İlk hücumda Amiral Tommaso Morosini telef oldu ve donanma ile sâhil bataryalarının arasında kalan düşman filosu artık Boğaz'da barınamayarak Beşike'ye doğru gittiler. Ahmed Paşa, donanmayı tensik ederek denize çıktı. Bozcaada'ya teveccüh etti. Beşike önlerinde yeniden toplanan düşman filosu Eğriboz'a ricat ederken tekrar Türk filosu ile karşılaştı. Ve biraz müsâdemeden sonra onlar Eğriboz'a ve Türkler Sakız'a doğru giderek birbirinden ayrıldılar. Filomuzun kıymet-i harbiyyesine bu hâdise, bilâhare vukûa gelen Foça inhizâmından büyük burhandır. Venedik donanması 24 muhtelifü'l cins gemiden mürekkep idi. Ve sefâinin son derece muhtâc-ı tâmir bir hâle geldiği, efrat ve zâbitânın eksikliği Kaptan Paşa'nın bittesâdüf mâlûmu olmuştu. Fazla olarak bu donanma, Boğaz muhârebesinde amiralini de kaybetmiş, uğradığı zâyiat üzerine ricate mecbur olmuştu. Binâenaleyh

[53] Voynuk (Voy-nuk= Slavca asker manasına) Eskiden Rumeli'de bir Voynuk tâifesi varmış ki ordunun geri hizmetinde istihdam olunurlarmış. Ahmed Paşa'nın bu lakabı milleti hakında iyi bir zann hâsıl etmese gerektir.

[54] Donanma nâmına hazîneden çıkmış olan 100 kese, bu istîcal-ı ısrârına Kaptan Paşa'ya verilmemiş ve Sofu (?) Mehmed Paşa'nın husûsâ-ı zâtiyyesine sarfedilmiştir!

[55] Bu zât bilâhare kaptan paşa ve sonra sadrâzam olmuştur.

Bozcaada önüdeki telâkî, Paşa için bir nîmet-i gayr-i müterakkıbe olmalı değil miydi?

Anlaşılıyor ki, Venedik filosunda herşeye rağmen bir ruh-ı askerî vardı. Ve buna mukâbil Türk donanmasının noksanları bervechiâtî idi:

1- Baş kaptan; Çünkü Voynuk Ahmed Paşa'nın umûr-ı bahriyyeden zerre kadar haberi olamaz.

2- Muhârip; Çünkü sefâini dolduran Yeniçerilerden ibârettir.

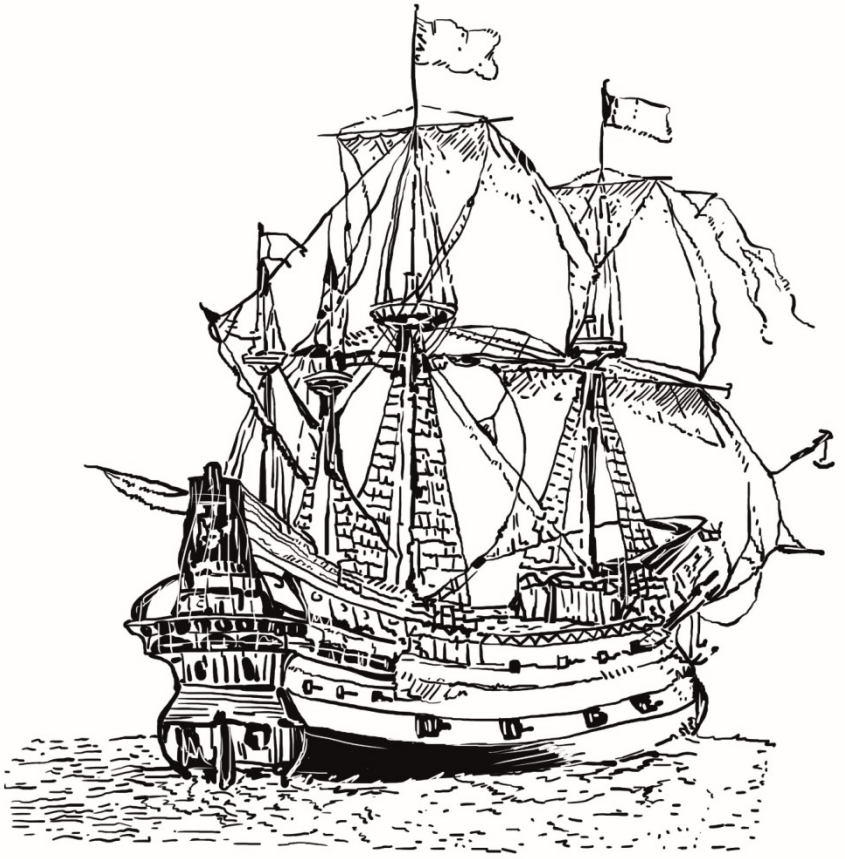
3- Kuvve-i muharrike; Çünkü Anadolu Türkleri kırbaç altında kürek çekmek için yaratılmıştır.

Bu üç büyük noksanın bir kuvve-i bahriyyede ictimâı, o kuvvetin adamı demektir. Ahmed Paşa ne yapsın?

O, zâten yapacağını yapmıştır. Yani evvelâ Foça'da mükemmel sûrette münhezim olmuş [56] ve sonra Girit'te Suda Limanı'nı kayıklarla fethetmek maksadıyla telef olup gitmiştir.

Ali Haydar Emir

[56] Kaptan Paşa, bey gemilerinin Türk donanmalarındaki mevkiini asla takdir etmemiş olduğundan bu gemiler kendisine Sakız'da iltihak ettikleri halde o kuvve-i asliyyesiyle Foça Limanı'na inerken beyleri Midili'ye sevketmişti. Ertesi gün düşman bastı. Zâten yattığı yer, kale altı idi. Donanma hisârın toplarını gürletiyordu. Paşa, baştardasını düşmana karşı sürdü. Cenge başladı. Baştarda, yedeği ile beraber bir düşman kalyonuna aborda olmuştu. Kalyon mürettebâtı mağlup olurken cephânesini ateşledi. Yedek gemisi ondan ayrılamadadığı için birlikte yandı. İçleri Yeniçerilerle dolu olan kadırgalar, bu cenge alargadan seyirci kaldılar. Çünkü zorbalar, "Bizim deniz cenginde işimiz yoktur!" Nârasıyla yatağanları gemi reislerinin gırtlağına dayanmışlardı. Netîcede baştarda yedeği yandı. Kaptanı mühtedî olan bir mavna düşmana teslim oldu. Liman ağzında oturan diğer biri düşman tarafından yakıldı. Bundan başka 3 burton 1 kadırga Venedikler tarafından esir edildi. Akşam oldu. Düşman çekildi. Muhârebe de bitti.

AKDENİZ BOĞAZI MUHÂREBELERİ[57] - 4 -

Foça hezîmetinin pâyitahttaki tesîrâtı da şâyân-ı dikkattir. Ahmed Paşa'nın inhizâmı Sadrâzam'ın iskâtına Yeniçeri Ağası Kara Murad'ın sedâretine bâis olmuştur.[58]

Kaptan Paşa'nın Suda'da şehâdeti (18 Recep 1059) üzerine "Her donanmaya bir kaptan lâzımdır!" kaziyesine ittibâen Serdar Deli Hüseyin Paşa, Rumeli beylerbeyi olup üç seneden beri Girit'te bulunan Bıyıklı Mustafa Paşa'yı kumandan vekili yapmıştı. İstanbul ise "Ocaktan yetişmedir. Kul tâifesine sözü geçer!" Nüktesine binâen Haydar Ağazâde Mehmed Paşa'yı kaptan-ı deryâlığa getirdi.

Mehmed Paşa, iki kadırga ile Şevval'in sekizinde Girit'e gitti. Diğer taraftan Mustafa Paşa donanmayı alıp 26 Zilkâde'de pâyitahta getirmişti. Arkasından asıl kaptan paşada geldi. Fakat kul tâifesine sözü geçer bir adam olduğunu ispâta muvaffak olamadı. Donanmanın İstanbul'a girmesini müteâkip, 20 kalyon ve 8 kadırgadan mürekkep bir Venedik **[50]** filosu bir mûtad Boğaz'ı tutmuştu. Ankebut Ahmed Paşa muhâfız idi. Haydar Ağazâde 1060 senesi Cemâziyülevvel'isinin beşinde Boğaz'a tevcih etti.

Soğanlıdere tepelerine tâbiye edilmiş olan bataryalar, düşman filosunu Rumeli sâhilinde iyice rahatsız ediyordu. Abdurrahman Paşa, Boğaz'ın Anadolu Sâhili Muhâfızlığı'na tâyin edilmekle o da Kepez tarafına birkaç top vaz' ederek Venedik filosunu oradan da kaçırmıştı. Bu, büyük muvaffakiyet üzerine Akdeniz'e çıkmak üzere 25 kadırga hazırlandı. Bütün gece "Yarın güçtür, hazır olun." Nidâları afâkı tuttu. Fakat ertesi gün kimsenin aldırmadığı görüldü. Haydar Ağazâde kul tayfasına söz geçiremiyordu. Artık huruçtan vazgeçilmişti. Mâmâfih, göz boyamak için

---

[57] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 2, Sayı 2, Kânûnuevvel 1331 [1915], Sayfa 49-64

[58] Foça hezîmeti üzerine Saray-ı Hümâyun'da akdedilen Dîvân-ı Âlî bizzat Hazret-i Pâdişâhi'nin, daha doğrusu Vâlide Turhan Sultan'ın riyâseti altında idi. Burada Padişah, vâlidesinin tâlimiyle sadrâzama soruyor: "Donanmayı niçin hazırlıksız çıkardın?" Sofu Paşa'da cevap veriyor: "Padişahım hiç bir vakitte donanmaya bu kadar ihtimam olunmamış ve selefte böyle mükemmel bir donanma denize çıkmamıştır!" Bunun üzerine daha hitânı icrâ edilmemiş olan padişah hiddetleniyor: "Sen vüzerâta lâyık değilsin. Getir mührümü ver!" Sofu Paşa ağlayarak ve elleri titreyerek mührü veriyor. Ve bu mühür, dört Yeniçeri zorbasının en mahufu olan Kara Murad'a tevdî ediliyor. Bu Kara Murad, o dehşetli Türktür ki, iki büyük inkılâbın âmili olmuş, en sarsılmaz mâniâları devirerek iki defa sedârete çıkmış ve bir aralık kaptan paşalığı deruhte ederek Akdeniz Boğazı'nda Venedik donanmasına, korsanlar devrinden beri görmedikleri mükemmel bir kötek atmıştır.

olsun Girit'e birkaç geminin gitmesi lâzımdı. Bu cihetle Kaptan Paşa karadan Truva sahillerine varıp bey gemilerine giriş, mümkün mertebe alabildiği mühimmât ile Girit'e vâsıl olmuş, ne çâre ki ihraç ederken açıklarda düşman yelkenleri hayâlâtı göründüğünden gemileri denize açmış, askerin bir kısmı karada bir kısmı gemilerde kalmış ve Kaptan Paşa bu hal ile Sakız'a kaçıp bey gemilerine ruhsat verdikten sonra karadan İstanbul'a gelerek makâmını, Hüsam Beyzâde Ali Paşa'ya tevdî etmiştir. (11 Şevval 1060)

Girit'deki istilâ ordusunun ahvali ve buna karşı Serdâr'ın vaziyeti Haydar Ağazâde'nin firârı üzerine bir kat daha vehâmet kesbetmişti. Asker, terhisini talep ediyordu. Bu matlubun is'afı, yerine konacak yeni askere ve ellerine verilecek müterâkim paranın vücûduna mütevaffıktı. Halbuki ne asker ne para gelebiliyordu. Bu iki şey, İstanbul'un da en büyük meselesi, ihtiyacı idi. Yeniçerilerin askere benzer hiç bir yeri kalmamıştı. Onlar şimdi zorbalarını hükûmetin en büyük menâsıbını idâreye memur etmişlerdi. Murad Paşa sadrâzam olmuş, rütbeleri, memuriyetleri Yeniçerilerin arzusuna göre tevcihte imsak ettiği cihetle Budin Valiliği ile pâyitahttan defedilerek yerine Melek Ahmed Paşa nâmerdi oturtulmuştu. Bektaş Ağa bütün İstanbul ve memâlik-i mücâvire piyasalarını tutmuştu. Ahalinin elinde halisü'l ayar para kalmamış, yerine Bektaş Ağa'nın züyuf akçesi kâim olmuştu. Kara Çavuş dilediği gibi asıp kesiyordu. Askerî ve mülkî en vâridâtlı memuriyetler, umûr-ı mâliyye ve ticâriyye hep kul tâifesi eline geçmişti. Böyle bir ordu, nasıl harbe gidiyordu?

Bir gün padişah, vükelâsına şöyle bir nutuk irâd ediyor: "Askere, donanmaya para yetiştirilemediğinden muttasıl bahsedersiniz. Hazînenin müzâyakası var dersiniz. Halbuki cümlenizin hal ü hareketinize bakılırsa müzâyaka olduğuna hükmedilemez. İsraf ve ihtişâmınız, bolluğu gösterir. Ezcümle, Defterdâr Paşa'nın dört yerde köşkler inşa ettirdiğini, odalarının tavanlarını, duvarlarını altın nakışlarla tezyin edildiğini söylüyorlar. Bunlar yalan mı?..."

Bunlar, yalan değildi. Para, erbab-ı hal ü akdin elinde bîpâyan idi. Yalnız ahali, Bektaş Ağa'nın gâlib akçesi ve hep kul tâifesinin taht-ı iğtisâbında olan esnafın ihtikârı yüzünden sefil ü sergerdan idi. Kaht ü galâ, derece-i nihâyeye gelmişti ve bunun sebebi Boğaz'ın mesdûdiyetinden ziyâde, İstanbul'un yiyeceğini temin eden kurâ ü bilâd mücâvere

piyasalarının Bektaş Ağa çetesi elinde bulunması idi. Padişah'ın tehdîdiyle para bulmak çarelerini aramak üzere Meclis-i Vükelâ ictimâ ettiği zaman Yeniçeri Ağası "Vüzerânın hassalarını hazîneye almak" teklifini dermeyan eylemiş ve derhal vüzerâ nâmına Kenan Paşa'dan şu cevabı almıştı: "Yeniçeri mevâcibi 300 bin kuruşla kapanabilirken 800 bin kuruş alıyorsunuz. Üst tarafı size kalıyor. Bu makûle malları alanlar, askerin ulûfesine, hazînenin müzâyakasına yardım etmelidirler. Yoksa vüzerânın 20, 30 keselik hassından bir şey olmaz bunu verelim de bu kadar içoğlanını, bu kadar evlâd u iyâli aç mı bırakalım?"

Netîce de meclis dağılır. Münâkaşa yarım ve tedâbir akîm kalır. Mesele kapanır. Çünkü zamanın en gaddar ü kahhar iki kuvveti karşı karşıya gelmiştir. Kenan Paşa, dâmat. Yeniçeri Ağası Bektaş!

Ve içoğlanı mevâdisi, şâyân-ı istikrah bir dereceye gelmişti. Vükelâ, birbirinin gılmanlarını aşırıyorlar ve bâzen dâvâları Divân-ı Âlî'ye kadar düşüyordu. Kazasker Çivizâde'nin menfur u meşhur hikâyesi bu halin en beliğ burhanıdır. Saray, hepsinin fevkinde bir meclis-i âhenin ve tarab olmuştu. Ayasofya müezzinleri, Saray'ın çalgısızlarından şaşırdıklarını dermeyan ederek ezân okumaktan imtina ediyorlardı...

Yâre gösteriş ve ağyara gözdağı olmak üzere Sadrâzam Melek Ahmed Paşa'nın Bahçekapı'da gödürdüğü kalyon denize tenzil edilirken batmıştı. Hiç kimse bunun inşâ resmindeki noksandan devrildiğini düşünmedi. Kimisi: "Fazla tekellüf edilmişti. Nazara uğradı." Dedi. Kimisi: "Ah ile battı. Vezirin gemisi deryâya." Mısrâını târih düşürüp zamanın tazallümâtına tercümân oldu."[59]

Serdâr, işte bu İstanbul'dan istimdat ediyordu!

Ali Paşa'nın kaptanlığı târihî bir hâdise idi. Yıllardan beri ilk defa olarak bir bahriyeli, donanma kumandanlığına getiriliyordu. Tersânede dahi artık kemâl-i keremi ile kalyonlar yapılıyordu. Ali Paşa, kış içinde 18

[59] Hazîne müzâyakasını defetmek üzere duâgûyân mütekâidîn ü vezâif-i ulemâ ü meşâyih u sâdat u dervişinin iâneleri kesilmek için terhis edilmişti. Senede bin 170 yük akçe tutuyordu. Büyük Vâlide Kösem Sultan îtirâz etti: "Otuz bin biçârenin erzâkını def'aten kat' etmekle bedduâlarını hanginiz boynuna alacak?" Buna müsteşâr cevap verdi: "Bunca zamanda kaleler fethedilip muhârebeler kazanılıyor. Hiç filân mollanın, filân şeyhin, filân dervişin duâsıyla kazanıldığı işittilir mi? Hep onlar, kazananlar sarhoş filân paşa, zâlim filân beydir!" Melek Ahmed Paşa kalyonun garkına târih yapanların bu zümre-i duâgûyândan olması melhuzdur.

kadırga donatmış, dört bin de kara askeri ve mühimmât vesâire almış, Sakız tarikiyle Girit'e gitmiş ve hamûlesini çıkardıktan sonra sâlimen pâyitahta avdet ederek ehlinin iş başına geçirildiği takdirde neler yapabileceğini küçük fakat ehemmiyetli bir numûne göstermişti. 30 kalyon, 38 kadırga ve 6 mavnadan mürekkep olan kuvve-i asliyye, 1061 senesi baharında denize çıktı. Bu donanma, azîm miktarda kuvve-i imdâdiyyeyi hâmil idi. Recep'te Sakız'a indi. Bey gemilerinin iltihâkıyla küçük büyük 150 kıtaya bâliğ oldu. ve 12 Recep'te Girit'e yelken açtı.

Evvelâ Girit'e yakın Santorin Adaları önünde ve sonra, Nakşa Adaları arasında Venedik donanmasıyla çarpışarak[60] Girit'e muvâsalat etti. İstanbul'a döndü.

Foça Vakıâsı, Ali Paşa'ya beylik donanmanın mâhiyetini lâyıkıyla ifham etmişti. Ve kendisi bey gemileri ve ocak filolarının liyâkt-ı harbiyyesini evvelden beri biliyordu. Pâyitahtı altüst eden müthiş ihtilâl yıllarında, o, bir taraftan yeni bir donanma hazırlamak diğer taraftan da bunu techiz edecek personal bulmaya uğraşıyordu. Kış içinde Girit'e para götürmek mecbûriyeti kemâl-i ehemmiyyetle hissolunmuş ve Sadrâzam Gürcü Mehmed Paşa Kaptan Paşa'ya: "Kadırgalarla filân sâhile git, tahsildarlar sana şu kadar kese akçe verecekler, şu miktarı senindir. Bâkîsinide Girit'e götür." Emrini vermişti. Ali Paşa bu emrin değerine

[60] Santorin Adası Muhârebesi, hiç bir netîceye müncer olmadan, düşman filosu akşam üstü meydan-ı muhârebeyi Ali Paşa'ya terk ederek çekilmişti. Binâenaleyh Türk donanmasının seyre devamına bir mâni yoktu. Paşa da tekrar Girit'e tevcih etti. Gece ise, asker nakleden sefâinimizin son zamanlara kadar mâruz kaldığı bir hâdise çıktı: donanmada mühim miktarda Yeniçeri olduktan mâadâ Ahmed Paşa kumandasındaki Anadolu eyâlet askeri de vardı. Gündüzün başlayan ağır bir rüzgâr, geceleyin fırtınaya dönmüştü. Gemiler fenâ sallanmaya, içindekilerde alışmadıkları bir sûrette sarsılmaya başlamışlardı. Bunun üzerine, Nakşa Limanı'nda yatarak geceyi geçirmek için feryâd-ı ayyûka çıkardılar. Buldukları bahâne ise, eğer Nakşa'dan su alınmazsa Girit'e vâsıl olmazdan evvel bu kadar askerin susuz kalması ihtimâli idi. Bir donanmada hâkim-i mutlak, ancak donanma kumandanı olabilir. Hatta rakipler meyânında hükümdâr olsa bile Bonapart, İskenderiye Seferi'ni icrâ ederken bu kaziyeye en parlak bir misâl göstermiştir. Lâkin Ali Paşa söz geçiremedi. Bizzarûre Nakşa adalarına bocaladı. Asker sulanmaya başladı. Venedik filosu ise haber almış, ale-l-gafle bastırdı. Kaptan Paşa, baştardasıyla merdâne dövüştü. Bir çok gemiler uzaktan seyrettiler. Ahmed Paşa'nın kalyonu battı. Kaptan Paşa'nın gemisi de büyük fedâkârlıklar mukâbilinde oğlu kurtardı. Netîcede düşman 6 kalyon ve 1 mavna zaptetti. 20 kalyon da karaya düştü. Mâhâzâ Ali Paşa'nın mevcûdiyeti bu azîm donanmayı bir mahv-ı muhakkaktan kurtardı. Paşa, Rodos'ta kuvvetini yeniden tensik ederek yoluna devam edebildi. Bu muhârebe, "Paros Muzafferiyeti" nâmıyla Venedik bahriye târihlerinde şanlı bir sayfa işgâl ederse de iki Moçenigo birâderlerden birinin itlâkı ve bizim kadar onların da gemi ziyâıyla netîcelenen muhârebe-i mezkûrede zafer-i azîmin nerede olduğu güç anlaşılır.

vâkıftı. Tereddüt etti. Ve "Senin başını keserim, sözümü dinleyeni kaptan yaparım!" cevabını aldı. Bu cevap, kendi aralarında yetişmeyen ve meslekten gelen bir donanma kumandanının vüzerâ nazarındaki mevkiini ve kaptan paşalık makâmının haysiyetini ne kadar vuzuh u kat'iyyetle izhâr eder!

Ali Paşa, çaresizlik içinde çırpınıyordu. Cemâziyülevvelî'de hazırlanmış kırk kadırganın ancak otuzuna kürekçi bulunabilmişti. Diğerleri, muhâlefetlerine rağmen seele ve bîkârlar ile doldurulmuştu. Nihâyet ertesi ay pâyitahttan kalktı. Ali Paşa Boğaz'a geldiği zaman icrâ ettirdiği istikşafta 19 kıta Venedik kalyonunun karakol ettiğini ve kuvve-i külliyyenin de Girit'te bulunduğunu anladı. Mâiyetindeki gayr-i muntazam kuvvetle düşmana hücûm etmek gayr-i kâbil idi. Kadırgalarını teftiş ederek mürettebât ve tekne cihetiyle en muvâfık bulduğu sekiz gemiyi ayrı bir karanlık gecede bu gemileri düşmana göstermeden Boğaz'dan çıkardı. Sakız'da deryâ beylerinin donanmayı bekleyen sefâini ile birleşti. Erzak ve mühimmâtı yükledi. Bu yılda Girit, biraz imdat yüzü gördü.[61] Kaptan Paşa iki senelik muvaffakiyetiyle Girit'te büyük bir hiss-i şükran uyandırmış ise de pâyitahtta hiçbir teveccüh kazanmamıştı. Hiç bir mesned ü müttekâsı yoktu. Ve zamanını denizde veya Tersâne-i Âmire'de geçirmişti. Bizans'ın mezheb-i perde-i riyâ altında gizlenen cihân-ı levs ü tezvirine nüfûz u hulûl etmek kâbiliyeti kendisinde bittabi mevcut değildi. Zâten deryâ beyleri resmî bahriyemizle korsan bahriyemiz arasında bir hatt-ı ittisaldir. Deryâ beyleri

[61] Ali Paşa'nın Boğaz'dan harben çıkmaya muvaffak olamayışı, İstanbul'da tebeddül-i sedârete müntehî bir garip hâdisenin cereyânına sebep oluyor. Bu defa Dîvân-ı Âlî'nin hatib-i yegânesi meşhur kadırga taraftârı Kazasker Mesud Efendi'dir. O kadar harâretli bir hatip ki nihâyet Yeniçeri Ağası dayanamıyor, soruyor ki: "Efendi! Sen hiç deryâ seferi ettin mi?" Mesud Efendi köpürüyor: "Etmedim, lâkin edenlerle çok söyleştim. Devletin evvelinden bu âna gelinceye kadar Al Osman'ın donanması kadırga olagelmiştir. Harpte kalyon kullandığı yoktur. Lüzûmu kadar kadırga yapılırsa iş görülür. Lâkin bu devletli (yâni sadrâzam) cenkci ve kürekçi vermiyor. Kaptan paşalara ne kadarına mümteniü't-tahsil havâleler veriyor. Meselâ Neceflioğlu dedikleri kezzab-ı maskarayı tahsîle gönderiyor. Güyâ onun tahsîlâtından kaptan paşa para alacakmış. Böyle laklakiyat ile iş görülemez!" Bu münâkaşadan sonra, içeriden hatt-ı hümâyun gelir. Sadrâzam: "Ben okuma bilmem. Reis Efendi'yi yâni Hâriciye Nâzırı'nı çağırsınlar!" derse de Mesud Efendi alır, okur: "Sen ki Vezirim Mehmed Paşa'sın, mührümü şimdi veresin!" Ve Gürcü Mehmed gider. Tarhuncu Ahmed gelir! Aynı zamanda, Boğaz'ın Kilitbahir-Çanak Kaleleri hattının hâricine karşılıklı iki kale daha yapılarak bir ileri hatt-ı müdâfaa tesis edilmesi fikirleri hâsıl olmuştu. Filhakîka bu Girit Seferleri'nden alınmış gâyet fâideli bir ders olacaktı. Mâhâzâ devrin ümmî ü câhil vâkıf külli şeyleri, mesâfe uzundur. Konulacak toplar yarıya kadar bile gitmez diyerek buna da mâni oldular. Acaba, bu mümânaatta da senatonun paraları bir rol îfâ etmemiş miydi?

içinde ikinci sınıf korsanlarımızla hem ayar olacak meşhur u mühib amiraller yetişmiş olduğu gibi Tersâne-i Âmire âdab u teşrîkâtına göre perveriş-yâb-ı terakkî olmuş ricâl-i resmîyye akrânı paşalarda zuhur eylemiştir. Deryâ beylerinin korsanlardan farkı, harekât u icrâatlarında merkez-i hükûmete tâbi olmaları ve resmî bahriyemizden farkı ise pâyitahtın fesâd u fitnesinden uzak ve binâenaleyh ricâl-i devletin mâlûl oldukları avârız-ı vicdâniyyeden âzâde bulunmalarıdır.

Ali Paşa, işte bu evsâfına binâen kaptanlıktan sadrâzamlığa çıkamamış, hatta kaptanlığını da muhâfaza edememiştir. Mora Sancağı Beyliği ile İstanbul'dan uzaklaşmıştır. (29 Şevval 1065) Halbuki kaptan paşalık makam-ı sedârete müntehî bir merdiven hükmüne geçmişti. Yerine tâyin edilen Derviş Mehmed Paşa, merdivenin basamaklarını dörder dörder atlamayla, vukât-ı adîde ile müsbet olan bu kaziyeyi parlak bir sûrette teyit etti. Yâni Murad-ı Râbi'den kalmış bu mühib adam beş ay sonra, Sadrâzam Tarhuncu Ahmed Paşa'yı azl ü katl ettirip onun yerine geçti. Ve kaptanlığa da Sivas Eyâleti'nden munfasıl Çavuşoğlu Mehmed Paşa'yı getirdi. Fakat bu zat Ali Paşa'nın yerini tutamadı. Musa Paşa'ya nazîre yaptı. Boğaz'ın düşmandan hâlî bir zamanında çıkıp Girit'e bir miktar mühimmât götürdü. Avdetinde Rados Limanı'nda gâfilâne yatarken abluka edildi. Ve İstanbul, derhal sadr-ı esbak Murad Paşa'yı İstanbul'a celb ve Çavuşoğlu'nun yerine kaptan nasbetti. (Muharrem 1063)

Murad-ı Râbi'nin Bağdat Fethi'nden beri vezir olan ve dâiresi halkı iki bini geçen Derviş Mehmed Paşa gibi zengin, cerî, korkunç bir sadrâzamın karşısında Kara Murad gibi bir kaptan paşa lâzımdır. Kara Murad ki kuvvet ü şecâat-ı zâtiyyesiyle Yeniçeri zorbaları meyânında temâyüz etmiş, meşhur üçlerin dördüncüsü olmuş Kösem Sultan gibi bir hâkime-i zamânî pençe-i idâresine almıştı. Sonra kendisini arkadaşlarının seviye-i mevcûdiyyetinden yükselterek zümre-i vüzerâya girmiş, yalnız At Meydanı'nın değil idâre-i umûr-ı hükûmetin de eri olduğunu göstermişti. Bir eli Ağakapısı'nda, bir eli Kubbealtı'nda olan böyle sahib-i azm u vakar bir vezirin İstanbul'a gelmesi, Derviş Mehmed Paşa'nın takarrüb-i âkibetine bir îmâ idi. Bu günden îtibâren Sadrâzam ile Kaptan Paşa arasında gizli, sessiz, mâmâfih kâsıd-ı hayat bir mücâdele başladı.

Sadrâzam'ın Kaptan Paşa'ya karşı açmış olduğu harbin hedefi, Murad Paşa"nın mahvı idi. Bu da onun ilk muhârebe-i bahriyyede mağlup

olması ile mümkün olabilirdi. Bunun için Sadrâzam bir taraftan sûret-i hakdan görünerek Murad Paşa'ya güleryüz göstermekle beraber diğer taraftan bütün kuvvetiyle donanmanın harp hazırlıklarını sekte ve ârızalara uğratmaya, kıymet-i harbiyyesini tenkis etmeye çalıştı.

Murad Paşa, tersâne ve bahriye umûrunda ehl-i vukûf olmak üzere tanıdığı resmî ve gayr-i resmî zevâtı hep etrafına toplamış, istişâre ile işe başlamıştı ki Donanma-yı Osmânî Kumandanlığı'nda ihraz edildiği muvaffakiyâtın ruhu, işte budur.

İstişâre heyetinin başında, Kalyon Filosu Kumandanı Küçük Mehmed ile Trablus Filosu Kumandanı Mehmed Ağa bulunuyordu. Evvelce kaptan olup Mora Beyliği ile teb'id edilmiş olan ve sonra bi-gayri hakkın İstanbul'da habs ü emval ü eşyası müsâdere edilmiş olan Ali Paşa'da, Murad Paşa'nın başlıca müsteşarlarından idi. Vâkıf olmadığı bir iş hakkında ehli ile istişârenin güzel semereleri derakap görüldü. Donanmanın ihzâr u techiz işi intizam altına alındı. Ve aynı zamanda, Boğaz'da istikşaf yapmak üzere üç seri kadırga ile Ali Paşa, o tarafa gönderildi. İstikşaf, bu devirlerde artık mâziye âit bir iş idi...

Derviş Paşa da çalışıyordu. Tersâne kâhyâsı, Sadâret'in tâlimiyle Trablus kalyonlarına, ba-irâde-i seniyye tâyin edilmiş olan mühimmâtın nısfını verdi. Kalyonların topları demir olduğu cihetle her birine dörder kıta tunç top verilmek emredilmiş iken gâyet eski sakat ve işe yaramaz birkaç top îtâ etti. Beylik gemilerin ihzârı emrindeki müşkilât bundan pek ziyâde idi.

Murad Paşa, bu muâmelâta bilfiil mukâbele etmiyor ve mâmâfih nüfuz u kudret-i zâtiyyesiyle donanmanın istihzâratını ikmâle çalışmaktan, taraf-ı sadâretten havâle edilen mâniaları çiğnemekten hâlî kalmıyordu. Nihâyet yevm-i hareket geldi. Türk donanması büyük bir alayla Beşiktaş önüne demirledi. Burada, iki rakibin son mülâkâtını tasvir etmek, gâyet fâidelidir. Bu mülâkatta kaptan, para istiyor ve sadrâzam bir mûtad-ı müzâyakadan bahsediyor. Kendi servet-i zâtiyyesinden sarf etmesini söylüyordu. Murad Paşa: "Ben maldan ziyâdesiyle harç ettim. Akçe istendiğine niçin rencide olursunuz? Bir zaman ben de sadrâzam idim fakat kaptanlara mühimmât-ı lâzıme için istedikleri kadar akçe verdim. Zâten beytülmalın, umûr-ı gazâdan ehem ne maslahatı var?" Diye ilzâm-ı hasma çalıştı. Sadrâzam parayı vermeye mecbur oldu. fakat dişleri arasından kaçırdığı iki söz, menvîyâtını inşâ etti: "O zaman ben seninle beraber

değildim!" Bu zamandan murâdı Sultan İbrahim Vâkıası idi. Ve Murad Paşa da lâzım gelen tesîri husûle getirmişti. Murad Paşa bir mahremine: "Bu herif beni bir tarafa atacak, gazâ için çekilen emekler hebâ olacak." Diyerek meyûsiyetini izhar eylemişti. Ve filhakîka Sadrâzam'ın kararı, Murad Paşa ile Deli Hüseyin Paşa'yı becâyiş etmekten ibâretti. Şâyân-ı şükr-i ender ki Murad Paşa'nın "Çanakkale Muzafferiyeti", bütün bu efkârı u makâsıda bir darbe-i ebedi-i akâmet örmüştür.

Evvelce Ali Paşa'nın 3 kadırga ile bir ay istikşaf Boğaz'a îzam edildiği söylenmişti. Paşa, Boğaz'a vâsıl olduğu vakit, Rumeli ve Anadolu sâhillerine tâbiye edilmiş bataryaların, Venedik filosunu oralarda barındırmadığını gördü. Ve sâha-i keşfini tevsî ederek Bozcaada'ya kadar uzadı. Bey gemilerine randevu verdi. Ve 15 parça Mısır sefînesiyle birleşti. Bu sûretle, düşman haberi olmaksızın Bozcaada suları, esnâ-yı harpte Venedik donanmasını arkadan vurmak kudretini hâiz bir filoya mahal-i tahaşşüt oluyordu.

1063 senesi Cemâziyülahire'sinin 22'inci günü Sarayburnu'dan kalkan Türk kuvve-i asliyyesi üç gün sonra Boğaz'a vâsıl oldu. filonun muhârebe teşkîlâtı yapıldı. Murad Paşa ocak ve tersâne amiralleriyle vâki olan müzâkerâtında deniz muhârebelerinin dahi muhârebat-ı berriyyede olduğu gibi sağ ve sol cenahlar, merkez, pîşdar ve dümdar teşkîlâtıyla edilmesinin muvâfık olacağını öğrenmiş idi. Dokuzuncu asr-ı hicriyyede deniz harbine esas vukuatta vaz' eden bir muazzam bahriyenin, 1060 târihinde nizâm-ı harbi korsanlardan tâlim etmesi ne esef-engiz bir sukut alâmetidir!

Ayın 26'sında Türk kuvve-i asliyyesi muhârebe maksadıyla Boğaz'ın hâricine doğru ilerledi. Kalyonlar birinci, mavnalar ikinci ve kadırgalar üçüncü safı teşkil ediyorlardı. Her saf harbin ayrı bir kumandanı vardı ve umûm-ı kumandanlık mevkiinde bulunan Murad Paşa, baştardasını terk edip bir serî firkateye binerek safların, gemilerin arasında dolaşıyor, tâlimat veriyor, teşvîkatta bulunuyordu.

26 kıta büyük muhârebe gemisinden mürekkep olan Venedik donanması Amiral Giuseppe Dolphin'in kumandasında idi. Bu zat, Cumhûriyet'in muktedir kumandanlarından biriydi. Ve mâiyetinde bulunan zâbitânın kifâyet-i harbiyyelerine pek ziyâde îtimâd ediliyordu.

Giuseppe Dolfin, demir üzerinde yatıyor ve muhâsım donanmanın kendince matlûp olan mesâfeye kadar yaklaşmasını bekliyordu. An matlûbun hulûliyle beraber çektiği işâret üzerine 26 parça gemi hep birden demir zincirlerini keserek Murad Paşa'nın karşısına çıktılar. Muhârebe başladı.

Sıkı bir batî lodos esiyordu. Bu hava düşmanın harekâtına daha müsâit idi. Kalyonlar, bütün düşmana tevcih edilen toplarla gürültülü bir düelloya başlamakla beraber tedrîcen birbirine takarrüp eden ilk saflarda hücum ve rampa arzularıyla adem-i intizam emâreleri baş göstermişti.

Francesko Morosini kumandasında 8 kalyondan müteşekkil bir filo, hatt-ı harbin ilerisine çıkmıştı. Bizzat Amiral Dolfin'in, Büyük Sen George, Altın Kartal, Ursula Bonaventura ve Margarita Kalyonları'ndan mürekkep olan filosu, muhârebe hattını bozmadan ilerledi.

Top muhârebesinin pek ziyâde kesb-i şiddet ettiği bir anda Daniel Morosini tarafından kumanda edilen Altın Kartal Kalyonu -ki patrona sancağını hâmildi- Emir Kaptan Kalyonu'nun hücûmuna uğramıştı. Bu iki cesim harp gemisi yekdiğerine çatarak üç saat gâyet kanlı ve bahâdırâne cenk ettiler. Türk kalyonu mürettebâtının çoğu mecruh ve şehit olmuştu. Fakat Altın Kartal'ın zâyiâtı da bundan az değildi. Nihâyet Emir Kaptan, hasmını ateşleyip kendisini ayırmaya muvaffak oldu. Altın Kartal, mahuf tarrâkalarla sarsılıp battı. Daniel Morosini tahlis-i cana çalışırken, bir çok düşman efrâdıyla birlikte denizden toplanıp esir edildi.

Bu esnâda, saff-ı harbin her noktasında kalyonlar birbirine çatışmıştı. İskenderiyeli Mehmed Kaptan Kalyonu, Sebastiano Molino kumandasında bulunan Orsola Bonaventura Kalyonu'na rampa olmuştu. Emir Kaptan'ın icrâ ettiği hûnin musâraanın bir aynı da bu iki sefîne güvertelerinde cereyan ediyordu. Ve tıpkı onun gibi Mehmed Kaptan, hasmına ateş verdi. Fakat kendisini ayıramadı. İkisi de berhevâ oldu. her iki sefînenin denize dökülen mürettebâtı meyânında Sebastiano Molino dahi bulunarak taht-ı esârete alındı.

Trablus kalyonları, Francesko Morosini'nin sekiz kalyonuyla başa baş cenk ediyorlardı. Ve şimdiye kadar birini zaptetmişlerdi. Bu esnâda idi ki Bozcaada sularında Mısır ve Deryâ Beyleri Sefâini ile birleşen Ali Paşa filosu düşmana arkadan savlet etti. Venedik donanmasının mevkii bir kat daha vahimleşti.

Şimdi, başkumandan bayrağını taşıyan Büyük Sen Goerge Kalyonu, Patrona Gemisi'yle cenge tutuşmuştu. Batan Venedik sefâininin ölüm ve esirlikten kurtulabilen zâbitan ve efrâdı bu gemiye ilticâ etmişlerdi. Muhârebenin en şiddetli bir devresinde, beş kıta Venedik mavnası, amiralin imdâdına şitap etti. Ve sufuf-ı harbiyye arasında dolaşarak mecruh gazilere ihsanlar, muhâriplere istimâletler veren Murad Paşa, derhal Türk mavnalarını Patrona'nın refâkatine gönderdi. Muhârebe orada temerküz etmişti. Büyük Sen Goerge, hem toplarıyla kendisini rampadan kurtarmaya çalışıyor ve aynı zamanda Rumeli sâhiline, sığlıklara doğru sürülüyordu. İçinde bulunanlar teslim olmaktansa ölmeyi tercih ediyorlardı. Artık diğerleri devrilmiş, yelkenleri parçalanmıştı. Her taraftan su hücum ediyordu. Dümen donanımı tahrip edilmiş olduğundan gayr-i kâbil-i idâre bir hâle gelmişti. Türklerin top ateşi altında karaya doğru sürüklenip gidiyordu. Sığlıklara tamâmıyle yaklaştığı anda yegâne demirini fundo etti. Dümenini tâmire başladı.

Bu sûretle amiral gemisi de hatt-ı harp hâricine çıkarılmıştı. Patrona Kalyonu, onu mavnaların taht-ı tarassutuna bırakıp sahne-i harbin başka bir noktasına atıldı. Venedik filosunun bakıyesi, kumandanlarını zâyi olmuş telakkî ettiklerinden kendisinden sonra gelen en kıdemli amiral, başkumandan forsunu çekmiş olduğu halde firâr ediyorlardı. Ali Paşa hâriçten ve Türk mavnaları pey-tâkiblerinde, bunları tahripkâr toplarıyla teşyî ettiler. Bir kalyon zapt ve birini garketmeye muvaffak oldular. Diğer bir kalyon, top darbesiyle açılan rahnelerden giren suyu yenemediği için kaçarken battı.

Sen George Kalyonu, son dakikada cephânesini ateşleyip kendisini berhevâ etmek kararını çoktan vermişti. Mâhâzâ kurtulmak için bütün mümkün olan tedâbiri ittihaz eylemişti. Kırık ve yarım direklere çarşaf vesâireden yelken yaparak demir almıştı. Ve onu muhâfaza için dört kıta düşman kadırgası etrafını sarmıştı. Murad Paşa, muhârebenin en karışık devresinde, bir taraftan firar eden düşman gemilerini tâkip ettirirken kadırgaları, amiral gemisinin zaptına sevketti. Kadırgaların birbirleriyle muhârebesi uzun sürmedi. Dört Venedik kadırgası batırıldı. Mâmâfih onlar, kendilerini fedâ ederek amiral gemisinin firârını teshil etmek sûretiyle vazifelerini ikmâl etmişlerdi.

Murad Paşa'nın, hakîki bahriyelileri iş başına getirmek sâyesinde ihraz ettiği bu muzafferiyet, netîce îtibâriyle olduğundan ziyâde sanat-ı harp îtibâriyle, büyük ve ebedî bir kıymeti hâizdir. Burada resmî Türk donanması Lepanto'dan beri ilk defa olarak kavâid-i fenn-i harbe muvâfık olmak üzere muhârebe etmiştir. Bu muhârebede, başıbozukluğun mevkii yoktur. Askerce başlamış, askerce yapılmış ve askerce netîcelendirilmiştir.

Türk donanmasının kıymet-i maddiyyesine zerre kadar halel gelmediği ve kıymet-i mâneviyyesi fevkâlâde yükseldiği halde Venedik donanması, kuvvetinin hemen yarısını kaybetmişti. En değerli kumandanları ölmüş, esir olmuş, ve efrat ve zâbitandan hiç olmazsa yara almadık kimse kalmamıştı. Felâket havâdisi Venedik'te şâyi olduğu zaman onlar, Dolfin"in halâsını bir nîmet addettiler ve kiliselerde âyin-i ruhâniler yaptılar.

Murad Paşa, muzafferiyeti yarım bırakacak fıtratta bir adam olmadığını faâliyette devamıyla gösterdi. Eski İstanbul önünde Ali Paşa filosu ve Tunus sefâini ile birleştikten sonra Bozcaada'da şühedânın namazlarını kıldı. Ve Sakız'a inip 11 kıta Cezayir kalyonunu alarak düşman filosu bekâyâsını aramak üzere Eğriboz'a yol verdi. Seyir esnâsında düşmanın Değirmenlik'te bulunduğu istihbar edildiğinden İstendil Adası tahrip edilerek Değirmenlik'e indiler.

26 Recep'te muhârebe için adanın etrafını dolaşıp Venedik filosunu muhârebeye icbâra çalıştılar. Mâhâzâ rüzgârın şiddeti bu maksatlarını icrâya mâni oldu. Murad Paşa, fâikiyetini bu sûretle bilfiil ibrâz ettikten sonra, kalyon ve mavna filolarını Foça Limanı'nda bıraktı. Ve sebük-bar elli kadırga ile Rumeli sâhillerini tarayarak Eğriboz'a geldi. Oradan tekrar Anadolu sâhiline uğradı ve yolda İstendil Adası'nı bir kere daha tahrip ederek ve Sakız'da Tunus'tan yeni gelmiş beş kadırgayı da mâiyetine alarak Foça'ya vâsıl oldu.

Foça'da gemiyi yağladı. Ramazan'ın nısf-ı âhiri ile Şevval'in nısf-ı evveli zarfında Foça-Midilli- İmroz-Taşöz-Selânik-Koloz-İşkoroz-Sakız tarikiyle bir devr-i hâkimâne icrâ ettikten sonra, Garp ocakları sefâinine icâzet verdi. Şevval'in 17'inde, tekmil donanma ve azîm miktarda kuvâ-yı imdâdiyye ile Girit'e dümen tuttu.

Murad Paşa'nın Girit'e muvâsalâtı, zaman ve mekânın ehemiyeti nazar-ı dikkate alınmak şartıyla, Büyük Piyale'nin Cerbe dönüşünde

İstanbul'a girmesi kadar büyük ve şâşaadar idi. Girit kuvve-i işgâliyyesi, dokuz yıldır böyle şanlı ve şetâretli bir gün yaşamamışlardı. Murad Paşa, Boğaz'da cebrî bir yol açarak, veya Sakız'dan bey gemilerine binerek geliyordu. Belki büyük bir deniz muhârebesi kazanarak ve bu muzafferiyet üzerine aylarca adalar denizinde düşman arayarak hâkimâne ü gâlibâne bir vaz'-ı vakar ile geliyordu.

Murad Paşa'nın muzafferiyeti, ne gibi esbâb u avâmilin mahsûlü idi? Bunun tetkikiyle vukûat-ı müteâkibenin tersliği daha ayan bir sûrette nümâyan olacaktır. Paşa, fıtraten zorba, cenkci ve kahraman idi. Türkler, bi't-tahsîs Yeniçeriler, târihlerinin her devresinde kahramanlığa meftun u hürmetkâr olmuştur. Yeniçerilerin târihü'l ihtilâli, hep kahramanlara, sarf-ı yiğitlikleri için meftun u müsahhar olmaları esâsına müstenittir. Sâniyen, Murad Paşa, Türk askerinin ruhuna, âmil ü efkârına, tab' u mizâcına, bünye ü ahlâkına tamâmıyle vâkıftı. Bu vukûf o mâiyeti idâre için kendisine büyük bir liyâkat bahşetmiştir. Timar ve zeâmet ve hassa takımları içinde yaşayarak uzak eyâlet beyliğinden gelme kaptan paşaların en büyük noksanlarından biri de Yeniçeriyi bir timâr-ı askerî gibi sevk ü idâre etmek dâiyesiden ibâret idi. Sâlisen Murad Paşa, umûr-ı bahriyyedeki noksânını, erbâb-ı mesleğin muâvenetiyle örtmek tevâzuunu göstermişti. Donanmayı, âdeta ciddî bir erkân-ı harp heyetinin idâresine vermiş ve kendisini hepsinin fevkinde bir başkumandan mevkiine yükseltmişti. O, kavâid-i meslekiyye dâiresinde dönen çarh-ı umûrun yalnız nâzımlığını îfâ eylemişti.

Biraz ileriye gideceğimden korkmayarak diyebilirim ki Murad Paşa, makâmında kalmış ve kendisine şerâit-i müsâadeyi hâiz bir sahne-i mesâî verilmiş olsaydı devrinin "Büyük Piyalesi" olabilirdi. Ne çâre ki İpşir Paşa Vak'ası üzerine sadrâzam olmuş ve mevkiini, Bozcaada Muhâfızı Zurnacı Mustafa Paşa'ya terk eylemişti.

Murat Paşa halefine, miktâr-ı fâik, efrâdı oldukça mâlum u bâhusus neşve-i muzafferiyetiyle kâmyâb bir donanma tevdî ediyordu. Mâhâzâ Mustafa Paşa, bu kuvveti ancak kendi kâbiliyeti derecesinde sevk ü idâre edebilirdi.

1065 Şubat'ının 16'ıncı günü, Akdeniz Boğazı'nda icrâ ettiği muhârebe-i bahriyyede, galebe ile inhizam arasında kaldı. Bir mûtad kalyonlar önde ve 8 pâre mavna arkada ve birer kıta kadırga kalyonlara kafadar idi. İlk hamle de akıntı, Türk kalyonlarını Rumeli sâhiline sürmüştü.

Guruba kadar azîm-i cenk edildi. Bektaş Ağa mavnası şanlı bir muhârebe edip sakatlandı. Yedi pâre düşman gemisiyle çarpışan Katırcıoğlu Kalyonu serenleri, direkleri budanmış, dümeni tahrip edilmiş ve 480 mürettebattan 30 kişi kalmış olduğu halde akıntı ile Anadolu sâhiline düşerek yandı.

Mustafa Paşa'nın karşısında, 1651'de temeyyüz eden Amiral Lazzaro Moçenigo vardı. Moçenigo, Türk filosunun kâbiliyet-i harbiyyesindeki ağırlığı muhârebe uzadıkça daha ziyâde hissediyordu. En güzel gemilerinden olan "David Goliath" Türkler tarafından yakılmıştı. Müteâkiben güzel bir kalyon, bütün mevcûduyla birlikte battı. Gecenin karanlığı iki muhâsım filoyu birbirinden ayırdı. Mustafa Paşa, donanmasıyla Bozcaada'ya gidip yüzyirmi şehidin namazını kıldı. Ağır mecruhlar kaleye bırakıldı. Sonra Sakız'a indi.

Bu muhârebe, cereyan ve netîce îtibâriyle geçen seneki meselenin dûnundadır. Ve her türlü esbâb-ı harb ü darbın Murad Paşa donanmasıyla hem ayar olduğu nazar-ı dikkate alınınca Mustafa Paşa donanmasındaki yegâne eksikliğin başkumandandan ibâret olduğu anlaşılır. Murad Paşa, ne zaferi yarım bırakmış ne de semerâtını toplamakta ihmal etmişti. Halbuki Mustafa Paşa bütün gayret ü fedâkârîsine rağmen hasmına ezici bir darbe vuramamış ve Menekşe önlerinde onunla tekrar karşılaşmaya mecbur olmuştur.[62]

Mustafa Paşa, Boğaz'dan çıkabildiği ve hatta Menekşe Adası müsâdemesinde hasmını önünden kaçırdığı halde Girit'e gidememişti. İstanbul'a geldiği vakit kendisine Erzurum Eyâleti verilerek teb'id olundu. Ve Dânişmend Yegâne-i Zaman Müftü Mesud Efendi'nin "Sâbık Haleb Valisi Mustafa Paşa'yı kaptan yapalım. Gerçi silahdarlıktan yeni çıktı deniz ahvâline vukûfu yoktur. Lâkin kuvve-i mâliyyesi vardır. Mîrinin bu müzâyakalı zamanında kesesinden masraf eder!" Mantık-ı acîbi mâkul görülerek Haleb Vâlisi kaptan-ı deryâ tâyin edildi. Fakat bu zat, akıllı bir adamış. İstenbul'a gelir, tersâneyi gezer, bir defada Meclis-i Vükelâ'da

[62] Donanma-yı hümâyun Sakız'da iken Venedik filosunun Menekşe Hisârı'nı muhâsara ettiğini istihbar eylemişti. Derhâl bir filo ve miktâr-ı kifâyede askeri hâmil-i nakliyyelerle hisârın imdâdına koşmuş ve karaya döktüğü asker, muhâsara kıtâtını arkadan ateş altına aldığı gibi Anapoli'den nakledilen toplar da düşman gemilerini sâhilde tâciz ettiğinden Moçenigo, ref-i muhâsara ileri ricatte muztar kalmıştı.

bulunur, bir bahriyenin bir de hükûmetin haline bakar, düşünür, taşınır. Dört yüz kese rüşvet verip Mısır Vâliliği'ni alır, geçer gider.[63]

Mustafa Paşa'nın yerine Silistre Vâlisi Sarı Kenan Paşa getirildi. Bunun alet-i intihâbı da: "Vâlide Hazretleri'nin dâmadıdır. Kusur ederse iğmaz edilir!" düsturu idi! Böyle bir sebeple iş başına gelen Dâmat Paşa, Zurnacı kadar da isbât-ı ehliyet edememiştir.

Kenan Paşa'nın hezîmeti, tekmil Girit seferleri esnâsında Türk donanmalarının Akdeniz Boğazı'nda uğradıkları mağlubiyetlerin en felâket-engizidir. Paşa, 1066 senesi Şubat'ının 22'sinde 30 kalyon, 10 mavna, 40 kadırga ve 20 bin gemisi ile İstanbul'dan çıkmış ve ikmâl-i levâzım etmesine vakit kalmaksızın Boğaz'a sevk edilmişti pîş-i muhâsamâtında, Lazzaro Moçenigo'nun kumandasında mütehaşşid koca bir Venedik donanması vardı. Antonio Barbaro, Petro Contarino ve Giuseppe Morosini gibi her biri Türklerle müteaddit muhârebeler icrâ etmiş ve hususât-ı bahriyyede kıymetdâr tecrübeler kazanmış bir çok mâruf amiraller Moçenigo donanmasın da bir filo idâresini deruhte etmişlerdi.

Mustafa Paşa ile geçen sene vâki olan muhârebenin devr-i seneviyyesinden on yedi gün sonra yâni 1066 senesi Ramazan'ının üçüncü ve (1656 senesi Haziran'ının 26'ıncı) günü, iki filo, Morto ve Karanlık Liman arasında karşılaştılar.

Venedik Donanması, bir ucu Morto ve bir ucu Karanlık Liman'a müstenit ve Boğaz'ın dâhiline müteveccih hilâl şeklinde bir hatt-ı harp almıştı. Cenahlarından biri Antonio Barbaro ve diğeri Petro Contarino'nun kumandası altında idi. Kalyon hattının arkasında bir Malta filosu dümdar vazifesini îfâ etmek üzere ahz-ı mevki etmişti. Daha Girit'te bulunan kadırga filosu Amiral Giuseppe Morosini'nin idâresine tevdî edilmişti.

Türk donanması, yekdiğerine muvâzî kalyon, mavna ve kadırga hatlarından mürekkep olmak üzere tertib-i sufuf eylemişti. Fakat filoların tensikinde deryâ beylerine ve ocak gemilerine mevki verilmişti. Her deniz beyi, yalnız kendi gemisinin kumandanı idi. Ve donanma meyânında ehemmiyetli miktarda, Mısır, Trablus, Tunus veya Cezayir sefînesi yoktu. Beylik gemileri yâni Tersâne-i Âmire'ye âit kalyon, mavna ve kadırgalara

[63] Kendisine "Firârî Mustafa Paşa" dediklerinin sebebi bu hâdise olmak gerektir.

Girit'e nakli matlûp olan Yeniçeri ve eyâlât-ı askerî irkâp edilmişti. Bunlar ise bindikleri geminin derhal kumandan-ı mutlakı oluvermek îtiyâdında idiler.

Moçenigo'nun hedefi: Boğaz'ın mesdûdiyetini idâme etmek. Kenan Paşa'nın hedefi ise bir yol açıp Girit'e gitmek idi. Venedik amirali hedefine vâsıl olmak için orada vukâa gelecek muhârebelerde hasmını perişan etmeye mecbur idi. Bu mecbûriyet kendisini dâima ve mutlaka "muhârebeyi kazanmak"a sevk edecekti. Binâenaleyh Venedik donanması, yalnız muhârebeye hazırlanmıştır.

Halbuki Türk donanmasının Girit'e yol açmak'tan ibâret olan hedefi, donanmayı usûl hâricinde bir konvoy haline getirmişti. [64] Topu, askeri, erzağı ve parayı hâmil olan sefâin, aynı zamanda hem harp hem de nakliye vazifesiyle mükellef idiler. Yâni, vâki olacak muhârebede düşmanı mağlup ve ordudan çekilmeye mecbur ettikten sonra karada veya ayrı nakliyelerle münâsip bir mevkiide -kuvve-i harbiyyeden ayrı olarak- netîce-i muhârebeyi bekleyen askeri bil-istishâp mahal-i matlûbe tevcih eylemek lâzım gelirken, Girit'e gidecek bilcümle kuvâ-yı imdâdiyyeyi karışık bir halde sefâin-i harbiyyeye yükletip harben yol açacak ve buna muvaffak oldukları takdirde der-an yola çıkacaklardı.

Böyle gayr-i mantıkî bir maksat ve hedefle müteharrik olan Kenan Paşa donanması, vürutlarını bekleyen düşman saff-ı harbine hücum etti. Top muhârebesi başladı.

Rüzgâr, düşmanın pupasından esiyor ve ters akıntı da kendisine yardım ediyordu. Lorenzo Marcello'yu hâmil olan Venedik kalyonu, nâ bî-hengâm bir cüretle hatt-ı harpten çıkarak Türk donanmasını karşıladı. Bütün yelkenlerini şişirerek kalyonlara şedit bir top ateşi açtı. Bu cüret, zâten rüzgâr ve akıntının tesiriyle teşvişe başlamış olan Türk hatlarını karmakarışık etti. Ve bir takım kalyonlar, bu top tûfanından kurtulmak için Kepez sâhilerine sıkıştılar. Mavnalar, kalyonlar ve kadırgalar birbirine girdi. Bu esnâda tarefeyn muhârebe menziline dâhil olmuş bulunuyordu.

Bey gemileri, disiplin ve techîzat hususunda tersâne safâinine fâik olduklarını parlak bir sûrettte ispat ettiler. Fakat onlar, gâyet mahdut olan

[64] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 2, Sayı 4, Şubat 1331 [1915], Sayfa 145-146

miktarlarıyla düşmana fedâkarâne çatarken Yeniçeriler, bir mûtad, yatağanlarını kaptanların Boğazı'na dayayıp gemileri baştan kara ettirmeye başlamışlardı.

Karışıklık bir anda umûmiyet kesbetmişti. Lorenzo Marcello, cüretin cezâsını bir mermi isâbeti ile çekti. Ve bunun ölmesi oğlu Giovanni Marcello tarafından ketmedilerek yanlız halefi Badoer Barbaro'ya haber verildi ki şu ufak hâdise Venedik donanmasındaki zabt u rabt askerinin mertebesine mîyardır.

Moçenigo, bir aralık açılıp karışmış olan filolarını yeniden tensik ettikten sonra tekrar hücum edildi. Mâhâzâ karşısında muhârip bir düşman değil, gemiyi demirlemiş ve efrâdı tarafından terk olunmuş, gemisi karaya oturmuş, yanmaya başlamış, kimi rûy-i deryâda serseri bir halde seyre başlamış bir azîm donanma enkâzı vardı. Fırsat bulan forsalar hâkim olabildikleri çektirileri sapasağlam düşmana teslim etmişlerdi. Ve akşama doğru o muazzam donanmadan 1 amiral baştardası, 1 mavna 17 kadırga kalmıştı. On bin kişi helâk olmuş, beş bin esir düşman tarafından tahliye edilmişti. Moçenigo bu ciddî muzafferiyetin semerâtını Bozcaada ve Limni gibi Boğazönü adalarının zaptı sûretiyle iktitaf ederken pâyitahtın şâirleri, Dâmat Paşa'nın iğmaz edimesi pek me'mul olan bu kusuruna, neşîdeler, târihler söylüyordu:

"Verdiler küffâra donanmayı bîcenk ü cidâl." 1066

Ali Haydar Emir

AKDENİZ BOĞAZI MUHÂREBELERİ[65] - 5 -

Sarı Kenan Paşa'nın hezîmeti İstanbul'da: "Düşmanın Boğazı geçerek pâyitahta geleceği" korkusunu tevlit etmişti. Sadrâzam Boynuyaralı Mehmed Paşa, Venedik donanması Marmara'ya girdiği vakit yeni zannederek kuvve-i mâneviyyesi kırılsın diye, İstanbul Surları'nı badana ettiriyor ve deniz tarafındaki hâneleri, hedef göstermeleri için alelacele yıktırıyordu. Ahâli, bu tedâbir-i meftûrâneyi görerek kâfile kâfile Asya tarafına hicret etmeye başlamış ve pâyitahtı, emsâli görülmedik bir havf u hiras-ı umûmî kaplamıştı. Evler, arsası fiyatına satılıyor. Galâ-yı es'ar her saat mahuf bir sûrette artıyor, herkes birbirini çiğneyerek Üsküdar'a kaçıyor. İstanbul kemâl-i süratle boşalıyordu.

Hazret-i Padişah, Üsküdar'a çoktan geçmişti. Ve halk, böyle mahşer-nümun bir zamanda Zât-ı Şâhâneleri'nin Üsküdar köşklerinde, bütün ahvâl-i âleme lâkayt bir hayat-ı zevk ü sefa yaşadığına zâhip olduğundan, tehlikeli kîl ü kâller meydan alıyordu. Kenan Paşa'yı istihlâf eden Haydar Ağazâde Mehmed Paşa, bu ikinci kaptan paşalığında çok yaşamadan Silivri'deki çiftliğinde katledilmiş ve yerine Seydi Ahmed Paşa tâyin olunmuştu. Bu zat ise tedârikât-ı harbiyyeyi tesrî ederek Boğaz'a koşacak yerde, sadâret tahsîline kalkmıştı. Düşmanın daha Boğaz önü adalarının zaptını ikmâl etmediği ve hele Boğaz Hisarları'nı zorlayıp Marmara'ya girmeyi hatırından bile geçirmediği şu zamanda, İstanbul halkı havf u heyecânın son derecesine çıkmıştı.

Fitne ü ihtilâl alâimi bütün dehşetiyle nümâyan olunca Hazret-i Padişah İstanbul'a geçiyor, Meclis-i Meşveret akdediyor, bizzat sefere azîmet-i hümâyun maksadıyla berren ve bahren tedârikât-ı seferiyye icrâsını Sadrâzam ferman buyuruyor ve mâmâfih Zât-ı Şâhâneleri'nin sefere azîmetleri takdirinde Hazîne-i Hassaları'ndan yirmi bin kese ihsan buyrulmak lâzım geleceği Sadrâzam tarafından dermeyan edilince maksad-ı hümâyunlarından nükûl ediliyor.

Venedik'te ise ahvâl-i umûmiyye tamâmıyle bir askerdir: Senato, Moçenigo'nun müjde-i muzafferiyyetini alınca, muhârebenin tesâdüf ettiği Sen Jan ve Sen Pol günleri, eaz-i merkûmeye âit kiliselerde her sene âyin-i mahsus icrâsını irâde ediyor. Lazzaro Moçenigo'ya kaptan-general rütbesi

[65] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 2, Sayı 4, Şubat 1331 [1916], Sayfa 147-160

veriliyor. Ve ertesi yıl doğruca pâyitahta hücum için istihzârat-ı fevkalâdeye kemal-i müsâraatla başlanıyordu. Bu kadar kıymetsiz bir şöhret-i sehleye mazhar olan Moçenigo ise tek filosunun tamâmıyle tahrîbini, Boğaz'ı cebren ve kahren açmayı ve nihâyet Bizans'ı zaptetmeyi kararlaştırmıştı.

İşte böyle bir sırada Köprülü Mehmed Paşa makâm-ı sadâret-i uzmâya getirilmiş ve bütün süratiyle girdab-ı sukut u izmihlâle doğru sürüklenen sefîne-i devlet, vezir-i müşârünileyhin tedâbir-i mücerribânesiyle mersâ-yı silah u teâliye tevcîh olunabilmiştir.

Köprülü, bahriyede herşeyden evvel "Deli Türk" lakabıyla mâruf olan Seydi Ahmed Paşa'yı azletmiş ve bu yüzden oldukça tehlikeli günler geçirmişti. Aynı zamanda, ilk işin İstanbul'u tehlikeden kurtarmak olduğu ve bunun da kavî bir donanmanın vücûduna mütevakkıf bulunduğu takdir edilerek tersânede yeni harp gemileri inşâsına başlandı.

Moçenigo, henüz Akdeniz Boğazı'na gelmemişti. Yeni Kaptan Mehmed Paşa, 36 kadırga ve 4 mavna ile asker ve mühimmâtı hâmilen Sakız'a gönderildi. Bu, Murad Paşa zamanında ittihaz edilen tedbir-i sevku'l ceyşînin aynı ise de, netîce onun gibi zuhûr etmemiştir.

Mehmed Paşa, Rodos'a doğru giderken iki Malta kalyonu ile cenk ederek birini gark etmiş birini de zâyiatla püskürtmüştü. Ve bu küçük mücâdelede 180 esir ve 70 top almıştı. Bilâhare üçüncü bir kalyona tesâdüf eden Mehmed Paşa, top darbesiyle bu geminin cephânesini tutuşturmuş ve süvârisini esir eylemişti. Fakat yoluna devam ederek Girit'e gitmekten korkmuş, Sakız'a avdet etmişti. Murad Paşa muhârebesinde, Bozcaada'da en münâsip hulûlunu bekleyen ve tam zamanında düşmanı gerisinden vuran Ali Paşa'nın manevrası henüz hatırlarda bulunmak lâzım gelirken, Mehmed Paşa, Köprülü'nün Boğaz muhârebesine Sakız'dan seyirci kalmıştır.

Kuvve-i asliyye 19 kalyon, 10 mavna, 3 kadırga ve 150 nakliyeden mürekkep olduğu halde kumandan vekili Şemsi Paşa'nın idâresinde Boğaz'a müteveccihen pâyitahttan hareket etti. (23 Şaban 1066 ve 16 Temmuz 1657) Köprülü Mehmed Paşa dahi karadan yola çıktı.

Diğer taraftan büyük işe yâni Bizans'a girmeye teşebbüs etmiş olan Cumhûriyet donanması, müttefik filolarla telâhuk etmek de idi. 1657 Nisan'ının 14'üncü günü Papa filosu Amiral Bichi'nin kumandasında olarak, Civitavecchia limanı terk etti. Fenâ havalar bu filoya iyice vakit kaybettirmiş

ise de Malta filosunun yevmü'l iltihâkı 1 Haziran olarak tâyin edilmiş olduğundan vaktin izâası tesirsiz kalmıştı. Papa filosu Messina'da kuvâ-yı sâirenin vürûdunu beklemekle geçirdiği zaman zarfında sefâini harbe ihzar ve eslihâyı prova ile iştigâl eyledi.

1 Haziran'da Amiral Karafa'nın kumandasında bulunan Malta filosu Messina'ya vâsıl olduğundan iki müttehit filo şark sularına müveccihen demir kaldırdı. Ve 14 Haziran'da Midilli'de Venedik filosuna iltihak eyledi. Kaptan-General Lazzaro Moçenigo, bu adayı üssü'l-hareke ittihaz ederek Mısır-Boğaz yolunu kesmeye gayret etmekte idi. Ve son günlerde Çanak Kale'sini de sekiz bin askerle muhâsara altına almıştı.

Daha iltihak gününden îtibâren Venedik ve Papa filoları arasında münâferet başladı. Denizlerin rakipsiz kraliçesi geçinen Cumhûriyet'in bahriyelileri, her yerde ve herkese karşı müteazzım u mütekebbir idiler. Hatta Moçenigo, Papa Filosu Kumandanı Bichi'yi bizzat selamlayarak ona îfâ-yı hoş-âmedî için bir adamını yollamış ve bu istihfaf, Papa Yedinci Aleksander tarafından umûm-ı müttehit filolara başkumandan nasb u salîbin îlâ-yı şânına memur edilen Bichi'nin nazar-ı dikatinden kaçmamıştı. Amiral Bichi, Moçenigo'nun istihkârına sükût ile mukâbele ederek, Cumhûriyet'e ne vechile hizmet edebileceğini sordu. Bu suâl, Moçenigo'nun tevaffukunu îtirâf demekti. Venedik Amirali bundan derhal istifâde ile mevkiini tahkim eyledi.

Ahval-i rûhiyyesi bu halde olan müttehit filo, 23 Haziran'da Bozcaada'ya doğru ilerleri. Bu ada, geçen sene Amiral Boris tarafından Türklerden zaptolunmuştu. Ve şimdi bu Amiral Kaptan-General Lorenzo Marcello donanmasının bir fırkasına kumanda ediyordu. 25 Temmuz'da bir Hristiyan esir, Türklerin Bozcaada'yı istirdat ve Boğazı küşat için berrî ve bahrî tedârikât-ı fevkâlâde icrâ etmekte oldukları haberini getirdi. Bunun üzerine Boğaz'a yol verildi. 26 Temmuz'da umum donanma, madhalde demirlemiş bulunuyordu.

Boğaz'ı abluka eden düşman donanmalarının en büyük derdi, dâima su meselesi olagelmiştir. Moçenigo donanmasının da suları taaffün etmiş ve taze su almak ihtiyacı hâsıl olmuştu. 27 Temmuz'da bir takım çektiriler, Soğanlıdere mansıbına yaklaştılar ve karaya bir bahriye müfrezesi çıkarıp nikât-ı lâzimeyi tuttular. Meydan da Türklerden eser yoktu. Sonra su almak için tefrik edilen asker karaya çıktı. İşte bu anda, nâgehânî yüzlerce Türk

fedâisi, yerden biter gibi bunlara hücum etti. İki taraf birbirine karıştı. Venedik sefâini toplarını kullanamadılar. İki yüz kişi telef oldu bir o kadar mecruh veya Türkler tarafından esir edildi. Bu hâdise, Boğaz'ı forsa etmek isteyen a'dâya, güzel bir ders-i intibah oldu.

Müttehit filoda, gece gündüz planlar yapılıyor. Boğaz'ın zorlanması, Gelibolu önünde Türk filosunun imhâsı, İstanbul'un bombardımanı gibi mesâilin bütün teferrüât-ı dâhiyâne bir mûşikâfelikle hallediliyordu. Yalnız bir nokta, nazar-ı dikkatlerinden kaçıyordu ki o da, bu defa karşılarına çıkacak olan Türk kuvvâsının başında târihin en büyük ricâl-i müebbedesinden birinin bulunduğu idi.

Moçenigo, planlarının bir noktasında daha yanlış olduğunu, 3 Ağustos'da tekmil Türk donanmasının Boğaz kaleleri arasına demirlediğini görmekle anladı. O, geçen seneki bozgunluk üzerine böyle bir kuvvetin Boğaz'a gelmeyeceğini kaviyyen zannediyordu.

Venedik amiral gemisinde büyük bir meclis-i harp akdedildi. Muhârebe esnâsında herkesin bulunacağı muvâzaan münâkaşası ortaya sürüldü. Moçenigo, Amiral Bichi'nin üçüncü saff-ı harpte ve Malta gemileri meyânında ahz-ı mevkii etmesini istiyordu. Bichi'de buna şiddetle îtirâz etti. Lâkin Moçenigo, mâdemki Bichi'nin gemisi Venedik bayrağını taşıyor, o halde kendisinin mâdunu olduğunu ve binâenaleyh emre itaat lâzım geldiğini ve mâhâzâ eğer Bichi, Papa'nın livâ-yı mukaddesini çekerse o vakit kendisinin ona itâate mecbur olacağını dermeyan ettiğinden Amiral Bichi, zâten muvazzaf olduğu vechile pruvasına salip bayrağını keşîde ederek umûm filoların başkumandasını deruhte eyledi.

Venedik donanmasında yine su ihtiyacı kemâl-i şiddetle ihsâs-ı mevcûdiyyet ediyordu. Fakat Anadolu ve Rumeli sâhilleri artık tamâmen Türk askeriyle mestur olduğundan bu ihtiyâcı, yalnız İmroz Adası'ndan defedebileceklerdi. Bu kaziye dahi Boğaz harekât-ı harbiyyesinde adaların ehemmiyet-i azîmesini izhâr eder. 7 Ağustos'da yalnız kalyonlar ve mavnalar Boğaz medhalinde bırakılarak diğer çektirilerin kâffesi su almak üzere İmroz'a azîmet ettiler. Fakat ertesi akşam avdet edeceğini ümit eden bu müfrez filo, İmroz'da sıkı bir fırtınaya tutulmuş, ayın on altısına kadar orada kapanıp kalmıştı.

Bu hâdise, Türkler lehine büyük bir fırsat idi. Mâhâzâ Köprülü Boğaz'da başka işler ile meşgul olduğu gibi, Kaptan Paşa'da koca bir donanma ile Sakız'da bekleyip duruyordu. Köprülü, Soğanlıdere ve Kepez sâhillerine toplar tâbiye ettirmişti. Pek muhtemeldir ki müttehit filoların teşkilâtında husûle gelen boşluklar, Türklerin nazar-ı dikkatine çarpmıştı. Yoksa bu günlerde icrâ edilecek bir nâgehânî hücum ile düşmanı zayıf ve susuzluktan nâtüvan bir halde yakalamak pek mümkündü. Ayın 16'ıncı günü sabahı en kuvvetli altı kadırga ayrılarak ve bunlara bir çok su depoları bağlanarak İmroz'dan donanmaya sevk edilmiş ve akşama doğru sâir gemilerde İmroz'dan hareket ederek 17'inci günü alessabah kısm-ı asliyye iltihak etmişlerdir.

Türklerin bu fırsatı nasıl kaçırmış oldukarı müttehit filoca gayr-i kâbil-i hal ü idrak bir muammâ halinde kalmıştı. Müfrez fırkanın İmroz'dan ayrılmasını imkan hâricine çıkaran rüzgâr, Türklerin hasım onların kuvve-i asliyyesine hücûmu için mühim bir muâvin idi. Bâzıları Türklerin bu sene hiç bir harekete tasaddî etmeyeceklerini söylüyorlar ve bâzıları ise düşman tarafından bir hud'a-i harbiyyeye uğramak endişesiyle muhâfaza-i sükûn ettiklerini dermeyan ediyorlardı. Nihâyet Türk ahvâl-i rûhiyye ve mahalliyyesine vâkıf birkaç şahıs, onların bayram içinde bulunduklarını anlatarak muammâyı hall etti.?"

Çektirilerin kürekçileri bütün gece bilâ-âram kürek çektiklerinden gâyet muztarip ve bîtab idiler. Onları karîbü'l-zuhur olan harekâtın müzâhimine hazırlamak için dinlendirmek lâzımdı. Lâkin buna vakit bulmadan amiral gemisinden işâret çekildi:

"Türkler geliyor!" Ve sonra işâretler tevâlî etti:

"Harbe hazır ol! Düşman filosu yaklaşıyor!"

Düşmanın geri hatları, Osmanlı donanmasını göremiyordu. Mâhâzâ önündeki büyük hatt-ı harp gemilerinin muhârebeye hazırlandıklarını müşâhede edebiliyorlardı. O esnâda esmeye başlayan bir şark rüzgârı, düşman hatlarına adem-i intizam îras etmiş ve bir Fransız gemisi demir tarayıp karaya düşmüştü.

1067 senesi Şevval'inin 5'inci ve 1657 senesi Ağustos'unun 18'inci günü idi. Birinci Türk hatt-ı harbinde 29 kalyon vardı. 5 kıta mavna kalyonları tâkip ediyordu. Kadırgalar, biraz fâsıla ile Girit'ten geliyorlardı.

Türk kalyonları dolu yelken, Kaptan Battaglia'nın mavnası yanından geçtiler. Bu gemi düşmanın müntehâ-yı cenâhını muhâfazaya memur idi. Ve Türk mavnaları müttehiden ona hücum ettiler. Battaglia, bütün toplarını ateşleyerek üçünü uzak tutabilmiş ise de diğer ikisi rampa oldular. Şimdi bu üç sefîne üzerinde mahuf bir boğuşma başladı. Bu iki fedâkâr Türk mavnası Ömer ve Halil Kaptanlar'ın idâresinde idi. Artık Battaglia'nın râkip olduğu sefîne için teslimden başka çâre yoktu. Bu esnâda Kaptan Foscari'nin mavnası, refîkinin imdâdına koştu ve Süleyman Kaptan'ın mavnası tarafından karşılandı. Birbirine aborda oldular. Hemen aynı zamanda Girolamo Priuli'nin mavnası Ömer Kaptan'ın gemisine rampa oldu.

Kalyon hattı, Moçenigo'nun kuvve-i külliyyesini yarıp Arşipal'a çıkmış ve Kaptan Paşa'ya iltihak etmek üzere Sakız'a yol vermişti. İki kıta mavna, Kepez önünde Sığlık'a oturmuştu. Yeniçerilerle dolu 30 kadırga, Rumeli sâhiline sokularak mavnalar arasındaki cengi lâkaydâne temâşâ ediyordu.

Ömer Kaptan'ın gemisi, artık faaliyetten kalmış olduğundan sulara terk edilmiş ve oda, evvelce iki mavnanın oturmuş olduğu yere kadar sürülmüştü. Süleyman Kaptan, Battaglia'nın mavnasını zaptetmiş iken, bir çok düşman sefâininin müdâhalesiyle 300 mürettebinden 260'ını fedâ ederek kendisi zaptolunmak raddesine gelmişti. Bu esnâda Alâiye Beyi Küçük Mehmed, altmış gönüllü ile mücehhez iki kayık ile hücum u beşeriyyetin fevkinde fedâkârlık göstererek mavnayı istirdat eylemiştir. Halil Kaptan mavnası da pek büyük zâyiat vermiş idi.

Bu müddet zarfında düşman mavnaları dahi ikinci bir muhârebeye giremeyecek kadar telefât u hasarâta dûçar olmuşlardı.

Türk kalyon hattı, Moçenigo kalyonlarının yanından geçerken en yakınlardaki Aquila Coronata'nın râkip olduğu cesim düşman gemisini müthiş bir ateş altına aldılar. Aynı zamanda, mukaddemâ karaya gitmiş olan La Petite Fortune ismindeki Fransız gemisini yalama ateşiyle tahrip ettiler. Moçenigo, filosunu bu mahuf ateş altında düzeltip Şemsi Paşa'nın pey tâkibine düşünceye kadar o, epey yol almış ve nihâyet Sakız'da Kaptan Paşa kuvvetine iltihak etmiş olduğu gibi düşman kalyon filosu da mağlûben Bozcaada'ya ilticâ eylemişti. Her iki kalyon filosu bu sûretle sahne-i harpten çekildikten sonra ortada yalnız kadırgalar kalıyorlardı. Çünkü tarafeynin mavnaları da ekseriyet îtibâriyle hatt-ı harp hâricine çıkmıştı.

Bu esnâda Köprülü Mehmed Paşa bir firkate ile kadırga filosuna gitti. Onları cebren kaldırıp medhale sürdü. 150 kıta nakliyeyi de arkadan kaldırdı.

Cereyan u vak'adan, İmroz'dan o sabah gelmiş ve Kumkale hâricine demirlemiş bulunan düşman kadırga filosunun bizim kadırga filomuzca mechul ü mestur kaldığı anlaşılıyor. Halbuki Amiral Bichi, Türk kadırga filosunun hurûcunu görmüş, onları beklemeye ve geldikleri zaman karanın mehâliki ile kendi ateşi altında bulundurmaya karar vermişti. Bichi diyorki: "Mâdem ki akıntı, rüzgâr ve yorgunluk Türklere karşı hücûmumuzu imkân hâricine çıkarıyor o halde bulunduğumuz yerde kalıp Türk filosunu demir mahalimize gelinceye kadar beklemek ve sonra onu cenâhından veya gerisinden vurmak muvâfık olur. O zaman hem akıntı ve hem de rüzgâr bizim lehimize dönecek ve aynı zamanda Türklerin kaleye ricat tarikleri kat' edilmiş olacaktır. Denize doğru firâra kalkışsalar bile Anadolu sâhilinin sığlıkları gâyet tehlikeli olduğundan, biz fâik gemilerimizle onlara yetişip kolayca tahrip veya zaptedebiliriz."

Türklerin bu defa, vezirin gayretiyle sahne-i mücâdeleye gelen saff-ı harbi, üç mavna, 30 kadırgadan mürekkepti. Ve bu sefâinin başlıca unsur-ı harbî de Yeniçerilerden ibâret idi.

Yukardaki plan, Bichi'in o sözüne göre icrâ edilemedi. Papa'nın büyük amirali emirlerini henüz Moçenigo'ya iblâğ etmeden, mûmâileyh demir kaldırdı. Sükûn içinde hasmının takarrübünü beklemek îtidâlini göstermeyerek yalnızca hareket etti. Bichi ve Karafa kemâl-i heyecan ile bakıyorlardı. Arkadaşlarını tehlikede bırakamazlardı. Binâenaleyh artık tevakkuf münâsip değildi. Mütebâkî filoya hücûm işâreti çekildi.

Moçenigo'nun ne kadar mulâhazasızca hareket etmiş olduğu şimdi anlaşılıyordu: Türkler, Boğaz'ın düşmandan hâlî kalmadığını görünce Yeniçeriler filoyu bilâ-harb-i ricat-i icbar ettiklerinden gemiler düşman kadırgaları arasında muvaffakiyetle geri döndüler. Düşman sefâini meyânında -Lâtin müverrihlerinin rivâyetlerine göre- onlara yetişebilecek 2 Venedik, 4 Papa ve 6 Malta gemisinden ibâret on iki kadırga vardı. Bu az kuvvetle ise Türkleri tâkibe veya yollarını kat'a imkân yoktu. 2 Mavna ile 15 kadırga sâhile kırıp sâlimen Kepez'e avdet ettiler.

Düşman onları yalnız uzaktan dövmekle iktifâya mecbur kaldı. Yine aynı filoya mensup 15 kadırga Rumeli'sinde yaka sığlıklara sokuldu.

Müttehit donanmanın görecekleri tamâmıyle bîtap kalmışlardı. Biraz istirâhatleri için iki saat demirlemeye ihtiyaç vardı. Sonra tekrar kaleye doğru harekete devam etmek istediler, lâkin buna imkan yoktu. Tekrar demirlemeye ihtiyaç hâsıl oldu. Bu dinlenme esnâsında Moçenigo ve Karafa, muzafferiyeti tebrik için kumandan gemisine geldiler! Halbuki ortada bir muzafferiyet varsa o da Türk kalyon filosuyla bir çok mavnaların Boğaz'dan çıkmaya muvaffak olmaları idi. Bu vechile Bichi, kendi planı tatbik olunsaydı muzafferiyetin daha kat'î olacağını söyledi. Moçenigo cevâben daha fazla emir beklemenin Türklere firâr fırsatı vereceğinden korktuğu için acele ettiğini beyân etti. Erkân, gemilerine çekildiler. Gecenin zulmeti çöküyor ve rüzgâr gittikçe geriliyordu.

Moçenigo, gecenin karanlığı içinde Rumeli sâhilinde karaya gitmiş olan on beş kadırgadan beşinin kaleye doğru azîmete kalkıştığını görmüştü. Hemen onları men için demir kaldırdı. Kendisini bu işte istîcâle sevk eden Bichi'de ona refâkât fikrine düşdüyse de ikinci kaptan, geminin suyu ziyâde olduğunu dermeyan ettiğinden vazgeçmeye mecbur kaldı. Moçenigo'nun gemisi zulmet-i leyl arasında nazardan nihân olmuştu.

Biraz sonra gelen bir filika Moçenigo'nun beş kıta Türk gemisi tarafından hücûma uğradığını kumandana ihbar etti. Bunun üzerine Bichi, dipten bulmak tehlikesine rağmen demir kaldırıp Reale ismini taşıyan Venedik amiral gemisinin imdâdına koştu.

Halbuki bu tehlike vâki olmakla beraber Reale yalnız bir Türk gemisinin hücûmuna uğramıştı. Beş Türk gemisinden en büyüğü diğer refiklerinin hatt-ı ricatlerini muhâfaza için manevra yaparak Boğaz'ın ortasına tevcih ve Moçenigo karşına çıkmıştı. İki gemi aborda olunca Türklerle Venedikliler boğaz boğaza cenge başladılar Türk kaptanı amiral gemisini kendisine bağlamıştı. Ve onun efrâdını, Türk yatağanlarıyla işgal ederken kendisi bir kaç yelken açmış ve rüzgârın sevkiyle sâhile doğru gitmeye ve bu hareketin farkına varmayan hasmını da birlikte sürüklemeye başlamıştı. Bu gemi kol kahyasının yedek gemisi idi.

Papa filosunun kumandan gemisi olan Capitana, işte bu anda sahneye geldi. Yedek gemisine misket ateşi açtı. Ve Moçenigo'nun gemisini

kıçtan bağlayıp açmaya tasaddî etti. Bu esnâda dört diğer Türk gemisi cesur ve fedâkâr arkadaşlarının metâneti sâyesinde Rumeli bataryaları altına ilticâya muvaffak olmuşlardı. Kol kahyâsının yedek gemisi iki büyük amiral gemisine karşı kendisini bittabi müdâfaa edemedi.

Kadırga filosunun arkasından gelen yüzelli nakliye, bu netîceyi görünce kalenin berisinde tevakkuf ederek tehlikeden kurtulmuşlardı.

Şöyle ki altıncı günü esen rüzgâr iki filoyu da demir üzerinde ârama mecbur etti. Bu rüzgâr akşama doğru biraz düşmüştü. Moçenigo, Bichi ve Karafa'ya haber gönderip ya karanlıktan bilistifâde sâhilde yatmakta bulunan Türk gemilerini yakalamaya yâhut şiddetli ateşle tahrip etmeyi teklif etti. Bichi ve Karafa, gecenin karanlığı ile beraber sâhil bataryalarının ateşine munzam olan sığlığın muhâtarâtına karşı bu işi icrâdaki müşkülâtı takdir ettileri halde, mahzâ Venedik amiralinden daha az cesur görünmek için teklifi kabul ettiler. Geceye kadar bir çok uğraştıkları halde sâhil bataryalarının müdâfaasına karşı bir şeye muvaffak olamadılar ve zulmet tamâmıyle çöktükten sonra tekrar sâha-i faâliyetlerine yaklaştılarsa da yanlış istikâmet tâkip etmiş olduklarından Türk gemilerini seçemediler. Sabahı beklemek lâzım geldi.

Şevval'in yedinci günü Türk gemileri hâlâ o noktada yatıyordu. Mâhâzâ bu gemiler karaya gider gitmez tahliye olunmuş ve hatta cebînâne karaya çıkanlardan sekizyüz kişi Köprülü'nün emriyle hemen oracıkta îdam ve bu tesîr ile sefâin-i mezkûre bi-tekrâr tâifesi tarafından techîz edilmişti. Moçenigo'nun teklifâtını mevki-i icrâya koymak için bu gemilere ateşe başlandı. Sâhil bataryaları mukâbele ediyordu. Ateş üzerine efrat ikinci defa olarak gemilerini terke mecbur oldular. Bâzıları kendilerini denize attı. Fakat silahlarının ağrlıklarıyla battılar. Bâzı filikaları da düşman topla batırdı. Venedikliler bu gemileri yedeğe almak için çalıştı ise de sâhil bataryalarının ateşine karşı muvaffak olamadılar.

Türk bahriyunca "Kör Kaptan" nâmıyla mâruf olan Moçenigo Türklere kat'î bir darbe vurmak fikrinde idi. Akşama doğru, her tehlikeye rağmen gidip tahliye edilmiş Türk gemilerini çekmeyi teklif etti. Mâhâzâ geceleyin şaşırmamak için gündüzden sâbit bir nokta tâyin etmek lâzım geliyordu. Moçenigo beklemedi. Henüz guruba 1 saat vardı. Moçenigo, Venediklilerin nelere muktedir olduklarını göstermek istiyordu. Baştardaya hücum gösterdi. Ve Türk gemilerine takarrüp eder etmez sâhil bataryalarına

ateş açtı. Bataryalar bâhusus Kumburnu'ndaki toplar, bu defa ki mukâbelelerinde müthiş bir isâbet gösteriyorlardı.

Nâgehânî bir sadme ü feverân tarakası işitildi. Bir anda Venedik amiral gemisinin kesif bir duman içinde kaldığı görüldü. Mahv o kadat süratli oldu ki aynı lahzada geminin bâzı aksâmıyla mürettebinin aksam u vücûdu havada uçmaya başladı. Bu felâketin sebeb-i asliyyesi düşmanlarca bilinemedi. Cephânesi mi ateş aldı, toplardan birine mi bir dikkatsizlik yapıldı, yoksa bir esir mi ihânet etti anlaşılamadı. Halbuki Türkler, feverânın sebebini pekâlâ biliyordu. Kumburnu metrislerinden Kara Mehmed'in attığı topun mermisi doğruca amiral gemisinin cephâneliğine isâbet ederek gemiyi ân-ı vâhitte nâbud etmişti. Geminin vasatı berhevâ oldu. Baş tarafı battı. Kıç tarafı yüzmekte idi. Düşmanlar için felâketin en büyüğü, dümencinin yakınında durmakta olan amiralin, bir ağaç parçası isâbetle başından vurulup derhal ölmesi idi. Mürettebâtın pek azı kurtulmuştu. Kendilerini serbest bulan Türk esirleri, su içinde çırpınan, bir an evvelki efendilerini yakalamak için hücum ettiklerinden rûy-i deryâda mahuf bir musâraa başlamıştı. Her ne kadar mahal-i vak'aya karib olan müttefik sefâin, mayna filika edip felâketzedelerin imdâdına koştularsa da bin mevcuttan üç yüz kadarı tahlis edilebildi. Ve kurtulanlar meyânında maktul amiralin birâderi Francesco Moçenigo'da dâhildi. Yarı ölmüş olan bu adamın gözünü açar açmaz ilk sözü Venedik bayrağını sormak oldu. Eğer mümkünse bayrağın tahlisini ve birâderinin cesedinin bulunmasını istedi. Metâlibi kâmilen yapıldı. Ve yalnız ceset değil bayrak, miktâr-ı külli para ve bir takım evrak dahi kurtarıldı.

Diğer taraftan Köprülü, muzafferiyet-i nihâiyyeyi temin hususunda en büyük mahâreti gösteren Kara Mehmed yüz altın ihsan ve yetmiş akçe ulûfe tahsis eylemiş olduğu gibi hârikulâde besâleti görülen Küçük Mehmed'in de alnından öpüp arkasındaki kürkü ona giydiriyor ve başına iki çelenk takıyor eline iki yüz altın ihsan veriyordu. Ve cenkten evvel kalyonunu baştan kara ederek kaçan Ferhad Paşa'yı kendi huzurunda katlediyor, Kol Kahyâsı Yusuf Ağa'yı, firârilere rehber olduğu için boğdurup cesedini denize atıyor. Velhâsıl muhârebeyi kazanmış bir gâlibin bâde'l muhârebe icrâ edeceği tedâbiri birer birer ittihaz ile iştigal eyliyordu. Venedik amiral gemisinin mağrukîti efrâdın kuvve-i mâneviyyesini pek ziyâde kırmıştı. Şimdi Türklerin top ateşi onlara daha felâket-engiz geliyordu. Türkler tarafından tekrar istirdat edilmiş olan kadırgaya

hücumdam vazgeçtiler. Ertesi gün dahi bu işe tasaddî etmediler. Bichi, artık oradan çekilmek hususunu tefekkür etmeye kendisini mecbur görüyordu. Zâten düşman filoları için artık ricatten başka çâre yoktu. Bozcaada'da muhtâc-ı tâmir bir halde bekleyen büyük gemilerden hayır kalmamıştı. Kadırgalar ise perişan olmuşlar ve en fenâsı, umum donanmanın rûh-ı mevcûdiyeti olan bir kumandan elden çıkmıştı. Bundan mâadâ her geçen gün Türklerin istihkâmâtı takviye etmeleri husûsunda büyük bir fırsat yerine geçiyor ve düşmanı dûçar-ı dehşet eden bu sâhil bataryaları her gün daha mahuf ateşler saçıyorlardı. Mâhâzâ, müttefiklerin ricati nâgehânî olmadı. Onlar hiç olmazsa ricat hareketini icrâ edebilmek için biraz toplanmaya muhtaç olduklarından iki gün daha demir üzerinde yattılar. Şevval'in önünde ricat meselesini kararlaştırmak üzere harb-i meclis kurdular ertesi gün zevalde Bozcaada'ya hareket ve orada büyük gemilerine iltihak ederek ikmal-i nevâkısa müsâraat ettiler.

Boğaz'dan hîn-i ricatte, tarafeyn biribirine son defa olarak ateş açmış ise de mesâfenin uzunluğu bu ateşi selâm sûretine tahvil etmişti. İşte bu sûretle düşmanın mutantan filosu yelkensiz küreksiz, akıntı sevkiyle batî ve münhezim Boğaz'dan çıktı.

14 Ağustos'da da Bichi, felâket haberlerini bir zafer müjdesi şekline koyarak her tarafa îsal etti. Fakat Moçenigo'nun o kadar bedbehtâne telef olması Venediklilerde masal dinleyecek tahammül bırakmamıştı. Senato, umum filoların başkumandanlığına tâlip olan Bichi'yi reddetti. Bunun üzerine Roma, Papa filosunu geri çağırdı. İttifak inhilâle uğradı.

Diğer taraftan Köprülü, muzafferiyetin semerelerini toplamak için yeni tedârikâtın icrâsında acele ediyordu. Bir çok gemilerin efrâdı etrâfa dağılmış ve kumanyaları târumar olmuştu. Bunları yeniden tedârik için memâlik-i mücâvereye kat'î emirler neşredildi. Ve kendisi 4 Zilkâde'de karadan eski İstanbul civârına gelip ordugâh kurdu. Esnâ-yı muhârebedeki gafleti yüzünden büyük bir felâkete sebebiyet vermesine ramak kalmış olan Kaptan Paşa, Köprülü'nün mücâzatından korkarak bütün gemilerle Mağrib'e kaçmak endişesine düşmüş idi. Bunu işiten Köprülü ise, cinâyetini ihânetiyle netîcelendirmesi pek muhtemel olan bu bozuk sütlü Kaptan Paşa'yı hil'at ve bin altın ihsânıyla tatyib ederek o kadar geminin ziyâ'ı tehlikesinin önünü aldı. Ve kendisini Bozcaada'nın istirdâdına dâvet ettiği bu fetih, Boğaz muzafferiyetinin ilk meyvesi olacaktı. Mehmed Paşa 86 hafif gemiden

mürekkep bir donanma hazırladı. Kudret Paşa, Kuvve-i Seferiyye Kumandanlığı'nı aldı Zilkâde'nin 15'inde geceleyin adaya hücum ettiler. Bir çok hunrîzâne muhârebelerden sonra ayın 21'inde kale düşman tarafından tahliye edilerek ada zaptolundu. Bundan sonra sıra Limni'nin istirdâdına gelmişti. Adaya asker çıkarılıp kale muhâsara edildi. Francesco Moçenigo, on beş gemi ile kerdeşinin intikâmını almak için Limni'nin imdâdına gelmişti. Altmış gün muhâsaradan sonra kalenin sukûtuna da şâhit oldu. Ve seferin 8'inde Limni fethi de itmam edildi.

Girit Seferleri'nin bundan sonraki devresinde, Akdeniz Boğaz'ı tamâmıyle açıktır. Venedik filoları, 1067 Muhârebesi ile tamâmen îtiraf-ı acz ederek artık Boğaz önlerinde gözükmemişlerdi. Ve nihâyet, mâlum olduğu üzere, Fâzıl Ahmed Paşa, Kandiye Kalesi'ni de zaptederek Boğaz'dan devre-i harbe hitâm vermiştir. *(Harita 6-7)*

Girit zaptının uzamasına Boğaz'ın ve Türk bahriyesinin zaafı sebep olduğu gibi kısalmasında bunun kuvveti âmil olmuştur. Köprülü Mehmed Paşa vakt-i münâsibin hulûlunda Kumkale ve Seddülbahir mevkiilerine birer kale inşâasını Vâlide Turhan Sultan'a arz etmiş ve teklifi mazhar-ı kabul olmakla kalelerin inşaâtına memur edilen Kaptan-ı Deryâ Ali Paşa'nın himmeti ile az zamanda vücûda gelerek Boğaz dâhilî düşman sefâinin duhûlü tehlikesinden kurtarılmıştır. Düşman filoları bu âna kadar ablukalarını Karanlık Liman ve Morto Limanı sâyesinde temin edegeldiklerinden Kumkale-Seddülbahir hattının mevcûdiyeti bu limanlardan kendilerini mahrum etmişti. Onlar artık mutlaka Mondros ve Bozcaada'yı üssü'l hareke ittihâzına ve Boğaz harekâtında bunlara istinâda mecbur edilir. Halbuki ellerindeki kuvvet bu adaların müdâfaasından bile âciz olduğu cihetle tekrar zaptetmek onlar için müstahil olmuştu.

Elhâsıl, bu 1069 târihi Akdeniz Boğazı'nın târih-i sulh u sükûnuna mübdei olmuştur denilirse asla hatâ edilmiş olmaz.

Akdeniz Boğazı'nın destân-ı celâdetini bu noktaya kadar îsal ettikten sonra, birinci makâleden beri tahkiye edilen vukûat-ı harbiyyeye umûmî bir nazar-ı intikat ile ricat eylemek fâideden hâlî olmayacaktır. Fakat kahraman Akdeniz Boğazı'nın menâkıb-ı şeref-resânını burada kesmeye ve bu pek mühim târihçeyi, Selim-i Sâlis zamanındaki hâdise-i mârufe ile son İtalya hücumlarından ve alelhusus 1330 sâl-ı hicriyyesini gıbta-keş îsar eyleyen müdâfâ-i delîrâneden mahrum etmeye hangi Türkün vicdânı kâil

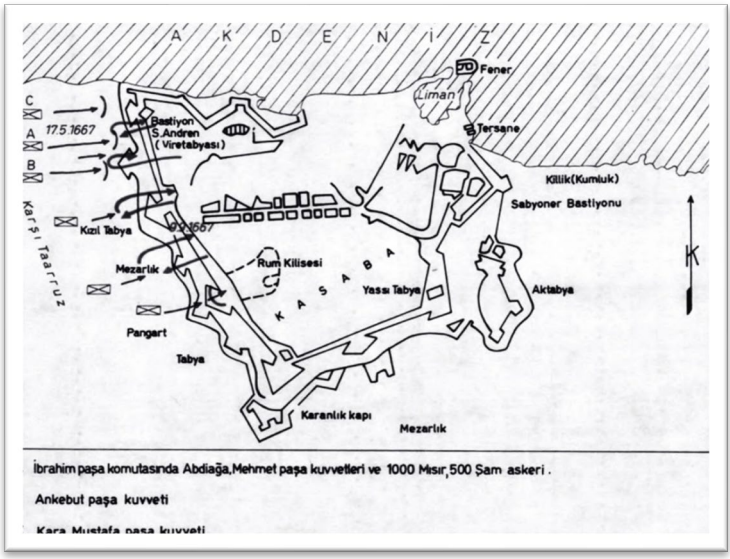
olur? İşte bu mülâhazanın sevkiyle menâkıbı biraz daha temdit ederek zübde-i hâdisât ü harekât olan makâle-i intikâdiyyeyi en sona bırakmayı muvâfık gördük.

Köprülü Mehmed Paşa zamanında cereyan etmiş ve bu makâlede mücmelen beyân edilmiş olan muhârebe-i azîmenin düşman filolarına taalluk eden tafsîlâtı, esas îtibâriyle, Amiral Bichi'nin gemisinde mühim bir vazîfe deruhte ederek harekât-ı harbiyyeyi doğrudan doğruya tâkip eylemiş bir Papasın birâderine yazdığı mufassal mektuptan istihsal olunmuştur. Tafsîlât-ı mezkûre, şimdiye kadar intişar eden Türkçe müellefâtın dâire-i ıttılâ'ından hâriç kaldığı gibi Venedik bahriyesi târihlerinin dahi elde edebildiğimiz nüshalarının hiçbirinde görülmemiştir. Teferrüât-ı mezkûreyi Türkçe mehazların îzâhâtıyla kaşılaştırdığımız vakit, hissiyât-ı milliyye ve dîniyyenin sevkiyle gayr-i ihtiyârî dermeyan olunmuş mütâlaât-ı indiyye müstesnâ olmak üzere, hakîkate mutâbık bulduk ve bu da mektubun kıymet-i târihiyyesini nazar-ı takdirimizde îlâ etti.

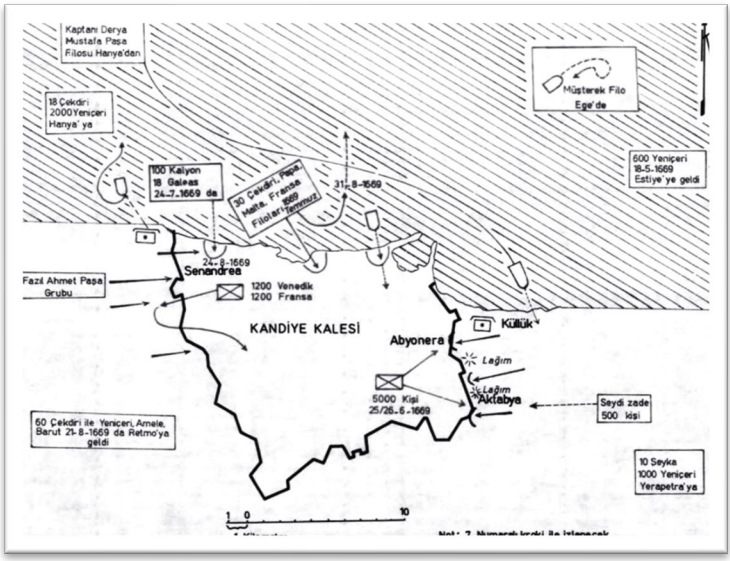
Akdeniz Boğazı Muhârebeleri'nin Girit Seferleri henkâmına tesâdüf eden kısmının heyet-i umûmiyyesinde çıkarılabilecek netâyiç gâyet çoktur. Kâh bir tarafın kâh diğer tarafın inhizam u perişânisiyle nihayetlenmiş o kanlı masâri'alar, Türkiye'nin menâbi-i bahriyyesini hiç bir vakit kurutamamış ve halbuki Venedik Cumhûriyet-i Bahriyyesi'nin donanmasını ve hatta hayât-ı askeriyyesini mahv-ı ebediyeye mahkum eylemiştir. Sarı Kenan Paşa bozgunluğu gibi bir hükûmetin esâs bünyâdını sarsmak istidâdını hâiz bir hezîmetin ertesi yılında, Türklerin yine muazzam bir donanma ile a'adânın karşısında pâbercâ-yı cidâl olması, târihin ekseriya kaydettiği havârık-ı milliyyeden değildir. Bütün cihân-ı medeniyyetin defalarca ittihâdına karşı Akdeniz Boğazı ilk fatihlerinin yed-i metin muhâfazalarında kalmış bundan böyle dahi o bükülmez ellerden çıkmayacağı muhakkak bulunmuştur.

Ali Haydar Emir

HARİTALAR

(Harita 6) **Fazıl Ahmed Paşa'nın Kandiye Harekâtı – 16 Mayıs 1667**[66]

(Harita 7) **Kandiye Harekâtı 1669**[67]

[66] Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III. Cilt, 3. Kısım Eki T.C Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları, Ankara 1977, Sayfa 65

[67] **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, III. Cilt, 3. Kısım Eki T.C Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları, Ankara 1977, Sayfa 69

AKDENİZ BOĞAZI MUHÂREBELERİ[68] - 6 -

İngilizlerin İlk Hücûmu -1-

Mîlâdın 1806 ve 1807'inci yıllarına tesâdüf eden 1221 sene-i hicriyyesi, Devlet-i Osmâniyye için, dâhil ü hâriç işleri îtibâriyle, nâzik ve buhranlı bir sene idi. Napolyon Bonapart, Avrupa Kıtası'nı altüst ediyordu. Fransa'nın karşısına, denizlerde İngiltere ve karalarda Rusya dikilmişti. Yıllardan beri boğuşuyorlardı. Her ne kadar İngiliz donanması Abukir Muhârebe-i Bahriyesi'nde Bonapart'ın elinden Akdeniz hâkimiyetini almış, Akka'da Cezzar Ahmed Paşa, Fransızlara şark yollarını kapamış ve Trafalgar muzafferiyeti dahi Britanya adalarını Fransa istilâsından kurtarmış idi. Fakat Napolyon'un Rusya içerilerine doğru yürümesine kimse mâni olamamıştı.

Büyük, küçük hemen tekmil Avrupa Hükûmetleri'nin ister istemez karıştıkları bu Birinci Harb-i Umûmi'de Türkiye zaman zaman tarafeynin tecâvüzlerine uğramış harp etmiş ve nihâyet bîtaraflıkta sebâta karar vermişti. Mâhâzâ öteden beri şecaaât-ı askeriyyenin muhib u meftûnu olan Türkler, bütün Avrupa'ya meydan okuyan Fransa hâkimiyet-i askeriyyesine takdir-i hân idiler. Bundan başka, Türkiye'nin târihi düşmanı olan Rusya'nın da Fransa'ya muhâsım olması, Türkiye-Fransa münâsebât-ı umûmiyyesine hiss-i tesir-i icrâ edecek mühim bir âmil olmuş idi.

1806 Ağustos'unun önünde Dersaâdet'e gelmiş olan Fransa Sefîri General Sebastiani *(Fotoğraf 5),* mahsus bir teveccüh-i umûmi ile karşılanmıştı. Ve İngiliz Sefîri Sir Arbuthnot'un *(Fotoğraf 6)* vezâifi, bu günden îtibâren pek ziyâde kesb-i müşkîlat eylemişti. İngiltere Hükûmeti, Türkiye ile Rusya arasının bir ittifak akdi mümkün olacak kadar düzelmesi için uğraşıyor ve Fransa sefîri ise bütün kuvvetiyle, Bâbıâli'yi bir Rus harbine sürüklemek istiyordu.

Birbirinin müttefîki olan Rusya ile İngiltere'nin en kestirme tarik ittisâli, Boğazlar dolayısıyla Türkiye idi. Binâenaleyh Türkiye'nin, tarafeynin herhangi birine iltihak ederek harbe karışmasının, hatta bîtaraflığını tarafeynden herhangi birine daha müsâit bir tarzda istîmal etmesinin pek büyük ehemmiyeti vardı. Halbuki Türkiye, bir tarafta ezelî

[68] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 2, Sayı 6, Nisan 1332 [1916], Sayfa 241-252

düşmanıyla elele vermiş olan eski dostu İngiltere'yi, diğer tarafta ise ezelî düşmanıyla öldürücü bir musâraaya girişmiş olan dünkü muhâsımı Fransa'yı görüyor ve bunlardan hangisine daha ziyâde temâyül etmek lâzım geleceği hakkında mücâdele-i hissiyyeden kurtulamıyordu.

Sultan Selim-i Sâlis Hazretleri, Bonapart'ın muhibbi idiler. Vükelâ-yı devlet meyânında İngiliz dostluğunu tercih edenler hâiz-i ehemmiyyet bir fırka teşkil ediyorlardı. Fakat Moskof düşmanlığı, hepsinin fevkinde ve bilâistisnâ her hisse hâkim bir hedef-i umûmî halinde idi. Nihâyet, tafsîlî kütüb-i târihiyyeye âit olan bir takım esbâb u hâdisâtın cereyânından sonra, Rusların ansızın Moldovya hudûdumuzu tecâvüz etmesi (23 Teşrînisâni 1806) üzerine Bâbıâli, Rusya'ya îlân-ı harp ederek sûret-i kat'iyyede Fransa'nın nâzım olduğu mazûme-i düveliyyeye geçmişti.

Daha 1806 Eylül'ün 16'sında, Bâbıâli Boğazları Rus gemilerine karşı kapamış olduğundan, bu hal Türkiye ile Rusya münâsebâtının er geç bir harbe müntehî olacağına alâmet addolunmuş ve Londra Kabinesi, İngiliz satvet-i bahriyyesini doğrudan doğruya İstanbul önünde Türklere ibraz ederek Türkiye'yi kendi menzûmelerine iltihâka mecbur etmeyi düşünmeye başlamıştı. Bu düşüncenin ilk semeresi olmak üzere, 22 Teşrînievvel'de İngiltere Bahriye Nezâreti, Kadis açıklarında dolaşmakta olan Amiral Lord Collingwood *(Fotoğraf 7)*, 3 kıta hatt-ı harp gemisinin Akdeniz Boğazı ve civârını keşfetmek memuriyeti ile ifrâzını emretti. Ve mûmâileyh, Amiral Sir Thomas Louis'i *(Fotoğraf 8)* bu mühim ve nâzik vazîfesinin îfâsına memur eyledi.[69]

Sir Thomas Louis, Teşrînisâni'nin 8'inci günü, kendi sancağını hâmil olan Canopus (80 Top), Thunderer (74 Top) ve Standard (64 Top) Kalyonu ile Active (37 Top) Fırkateyni ve Nautilus (18 Top) Uskunası'ndan müteşekkil filosunu Malta Adası'nın Valletta Limanı'na *(Fotoğraf 9)* demirledi. Su ve yiyecek aldıktan sonra ayın 15'inde buradan kıyâm ederek 21'inde Bozcaada'ya geldi. Burada kılavuz ve cenup rüzgârı beklemek üzere yattı. 28'inci günü kılavuzlar gelmiş ve muvâfık bir cenup rüzgârı esmeye

[69] Mâmâfih, 1808 Şubat'ının on beşinde Bahriye Nezâreti Birinci Lordu Thomas Grenville *(Fotoğraf 13)* -ki Collingwood'a emri veren bu zat olup bilâhare memuriyetinden el çekmişti- Avam Kamarası'ndaki beyânâtı sırasında: "Sir Thomas Louis, Kânunuevvel'in beşine kadar yerinden kımıldamadı. Ve bu sûretle altı hafta vakt-i gâib edildi." Demiştir. James, İngiltere Târih-i Bahriyyesi Cilt 6, sayfa 296

başlamış olduğundan, Sir Thomas Louis demir kaldırdı. Sûret-i dostânede Seddülbahir-Kumkale hattını geçti ve Thunderer ile Standard'ı Nara Kalesi'nin iki mil dışarısında Çanakkale önünde bırakıp kendisi amiral gemisiyle Marmara Denizi'ne girdi.

İngilizler'in keşif filosu, Akdeniz Boğazı'ndan geçerken kaleleri topla selamlamış ve bittabi kendisine mukâbele de olunmuştu. Canopus Teşrînisâni'nin 28'inci günü badezzeval dörtte Sarayburnu ile dahi teâtî-i selâm eyledi. Ve saat beşte mukaddemâ İngiliz Sefîri Sir Arbuthnot'u Dersaâdet'e çıkarıp onun Bâbıâli ile müzâkerâtının netîcesini beklemek üzere Kız Kulesi açığında yatmakta bulunan Endymion (40 Top) Fırkateyni'nin yanına demirlerdi.

General Michelson, *(Fotoğraf 10)* Hotin ve Bender Kaleleri'ne *(Fotoğraf 11-12)* gireli beş gün olmuştu. Yâni Devlet-i Osmâniyye, îlân-ı harp olmaksızın Moskof tecâvüzüne uğramıştı. Şu halde Rusların müttefiki olan bir hükûmet donanmasına mensup iki sefîne-i harbiyyenin Çanakale'de ve diğer ikisinin pâyitaht önünde bulunması Bâbıâlice hoşgörülmemek ve bu vaziyetten şüpheye düşülmek lâzım gelirdi. Livâ Amiral Sir Thomas Louis, iştikşaf vezîfesini bilâ-müşkülât îfâ ediyordu. Hatta pek az kumandana müyessser olmuş bir bahtiyarlık olmak üzere keşfedildiği kalelerden selamlanıyordu! Birkaç hafta sonra ise bu amiral, pâyitaht'ın teslîmini talep etmek için Marmara'ya giren İngiliz donanması kumandanının müşâvir-i hassı olacaktı.

Dostluk ile umûr-ı askeriyye arasında dâima bir hatt-ı fâsıl bulundurmak kitâb-ı basîretin ilk ve en mühim bir kanûn-ı lâyetegayyeridir.

Sir Arbuthnot'un Bâbıâli ile cereyân eden müzâkerâtından, matlûp olan netîce-i hasenenin tevellüdü aslâ me'mul değildi. Bâhusus Türkiye ve Rusya arasında bir harbin infilâkı artık gayr-i kâbil-i içtinap bir hale gelmişti. Bunun için İngiltere Bahriye Nezâreti 22 Teşrînisâni'de, yâni keşif filosunun Bozcaada'ya vusûlü sırasında, hîn-i hâcette Hükûmet-i Osmâniyye'ye karşı bir su-i kasta müheyyâ olmak üzere bir kuvvetin ihzârını Lord Collingwood emretmişti. Bu emirnâme, şu cümlelerle nihâyetleniyordu: "İş'ar edilen vazîfenin ehemmiyeti bunun icrâsına kumanda edecek âmirin pek ziyâde azm u iktidâr sâhibi olmasını istilzam

ettiğinden, vazîfe-i mezkûreyi hasâis-i matlûbeyi hâiz Ferik Amiral Sir John Duckworth'a tevdî ediniz."[70]

Kânunuevvelin 18'inde Royal George Kalyonu, Amiral Sir John Duckworth'un bayrağını hâmil olduğu halde Gibraltar'a uğrayıp Windsor Castle (98 Top) Repulse (74 Top) ile birleştikten sonra 30 Kânûnuevvel'de Valletta Limanı'na demirlediler. Bu üç gemi Collingwood'un emriyle dört aylık mühimmat almışlardı.

Diğer taraftan Rusya'nın İstanbul Sefîri Italinsky *(Fotoğraf 14)* on beş günden beri Dersaâdet'i terk etmek üzere hazırlanmakta olduğundan 25 Kânûnuevvel'de Canopus'a gitmiş ve Sir Thomas Louis üç gün sonra demir kaldırıp Endymion'u îcâbında İngiliz sefîrini almak üzere Sarayburnu'nda bırakarak Çanakkale'ye yelken açmış ve 1807 senesi Kânunusâni'sinin ikisinde Akdeniz Boğazı'ndaki sefâine iltihak etmişti.

Şubat'ın 1'inci günü, Ajax (74 Top) Kalyonu kendisine iltihak etmiş olan Ferik Amiral Sir John Duckworth, Valleta'dan kalktı. Ertesi gün, Pompee (74 Top) Kalyonu'na râkib olduğu halde Sicilya sâhillerinden gelen Livâ Amiral Sir Sidney Smith ile birleşip Adalar Denizi'ne dümen tuttu.

Bütün sefâinin, yekdiğeriyle birleşip Akdeniz Boğazı'nı zorlamak ve Türkiye'nin hayâtına kastetmek gâyesine mâtuf olan harekâtı, Bâbıâlice mâlum değildi. Rus sefîrinin firardan sonra, Sir Arbuthnot Hükûmet-i Seniyye'ye karşı şiddetli muâmelelere girişmişti. Başlıca, General Sebastiani'nin İstanbul'dan tardını, Rusya ile akdedilmiş olan sâbık muâhedenâmenin tecdîdini ve Boğazlar'ın Rus ve İngiliz sefâinine küşâdını teklif ediyordu. Hal bu Rusya Harbi başlamış ve Türkiye'nin Harb-i Umûmî'deki mevkii sûret-i kat'iyyede tâyin eylemiş olduğundan Bâbıâli, müttefik Fransa'nın Sefîri General Sebastiani ile hem efkâr olarak bütün bu teklifleri reddeylemişti. Bunun üzerine Sir Arbuthnot, artık Dersaâdet'te durmayı muvâfık görmeyerek 29 Kânûnusâni'de (20 Zilkâde) Endymion Fırkateyni'ne girdi. Ve aynı zamanda, İstanbul'da bulunan İngilizleri Türklerin katliam edeceği bir mûtad Beyoğlu mahâfilinde işâa edilmiş olduğundan bir çok İngiliz erbâb-ı ticâreti eşyalarını bırakıp bu gemiye şitap etmişlerdi. Nısf-ı leylîden bir saat evvel Endymion, fevkalâde korku ve heyecan ile zincirlerini keserek Sarayburnu'ndan kalktı. Çanakkale'de Sir

[70] James: Cilt 6, Sayfa 298

Thomas Louis'e iltihâk etti. Ve ertesi sabah, yâni 1 Şubat'ta İngiliz keşif filosu Bozcaada açığına demirledi.

10 Şubat'ta Umum Kumandan John Duckworth'un donanması da Bozcaada'ya gelmiş olduğundan şimdi Akdeniz Boğazı'na hücum etmek üzere medhalde şu kuvvet toplanmış oluyordu:

Royal George	Üç ambarlı	100 toplu	Ferik Amiral
Windsor Castle	Üç ambarlı	98 toplu	
Repulse	Kalyon	74 toplu	
Ajax	Kalyon	74 toplu	
Pompee	Kalyon	74 toplu	Livâ Amiral Sir Sidney Smith
Canopus	Üç ambarlı	80 toplu	Livâ Amiral Sir Thomas Louis
Thunderer	Kalyon	74 toplu	
Standard	Kalyon	64 toplu	
Active	Fırkateyn	38 toplu	
Endymion	Fırkateyn	40 toplu	
Nautilus	Korvet	18 toplu	
Lucifer	Humbara gemisi		
Meteor	Humbara gemisi		
		728	

Bâlâdaki cetvel muhteviyâtını tavzih etmek için şunu söylemek lâzımdır ki Kânûnusâni'nin 4'nde Rus Sefîri Ignatiev *(Fotoğraf 15)* fırkateynine geçerek Matya'ya gitmiş ve bu sefîne Şubat'ın 6'ında kuvve-i külliyyeye iltihak eylemişti. Ve kezâlik İngiliz sefîrini hâmil olan Endymion Fırkateyni dahi 31 Kânûnusâni'de rüfekâsıyla birleşmişti.

Duckworth'un *(Fotoğraf 16)* îfâsıyla mükellef olduğu vezâif, kendisine verilmiş olan tâlîmatnâmede, kısmen tâyin olunmuştu:

"Ferik Amiral, gemileri tahşit ettikten sonra, mümkün olan süratle Akdeniz Boğazı'na hareket edecek."

"Marmara Denizi'ne girip, kağıt üzerindeki miktarı 16 kalyon ve 9 fırkateynden ibâret olan Türk Kuvve-i Bahriyyesi'nin teslîminden imtinâ

olunduğu takdirde, İstanbul'u bombardıman ve Türk donanmasını tahrip etmeye müsâit bir mevki tutacak."

"Bütün harekâtında Mister Arbuthnot ile istişâreden ayrılmayacak."

Lord Collingwood, tâlîmâtına ilâve ederek diyor ki:

"Türk Hükûmeti tarafından müzâkerât icrâsı zamanında bir teklif dermeyan edilecek olursa, bu teklif esbâb-ı mukâvemenetlerini tezyit veya sefâin-i harbiyyelerini temin için vakit kazanmak maksadına da mâtuf olabileceğinden, hiç bir vakit müzâkerâtın yarım saatten ziyâde uzatılmamasını tavsiye ederim... Bu işe tahsis edilen kuvvet, esâsen tasmim olunan miktardan ziyâde olup bu da müttefikimiz Rus filosunun teşrik-i harekât edemeyecek bir mevkiide bulunabileceği mülâhazasından tevellüt etmiştir."[71]

Mâhâzâ Collingwood aynı zamanda, sekiz on kalyon ile Akdeniz'de dolaşmakta olan Rus Amirali Senyavin'e *(Fotoğraf 17)* bir mektup yazarak 4 kıta hatt-ı harp gemisi tefrik edip bunları Duckworth'un taht-ı emrine vermesini kendisinden ricâ eylemişti.

John Duckworth donanmasının hedef-i asliyyesi de kemâl-i vuzuh ile tasrih olunuyordu.

"Kat'î mümânaat zuhûrunda şehri bombardıman veya her nerede olursa olsun Türk filosuna hücum edeceksiniz. Şunu hatırdan çıkarmayınız ki maksad-ı aslî, Türk filosunu yed-i tasaffurumuza geçirmek ve bu mümkün olmadığı halde tahrip etmektir."

Şimdi, on dokuzuncu asr-ı mîlâdî başlangıcında kudret ü satvetin en yüksek kademesine çıkan, Hollanda, İspanya, Portekiz ve Fransa kuvâ-yı bahriyyesini birer birer, hattı ikişer ikişer hufre-i perişânîye atarak denizlerin yüzünde devamlı rakipsiz bir hâkimiyetin temellerini kuran büyük bir devlet-i bahriyyenin Duckworth, Sidney Smith, *(Fotoğraf 18)* Thomas Louis gibi şöhret-şiar amiralleri tarafından kumanda edilen 728 toplu mütecânis ve sûret-i mükemmelede mücehhez ve mürettep donanmasını karşılamak mecbûriyetine düşecek Türk esbâb-ı müdâfaasını tahattur etmek sırası gelmiştir.

[71] James, Cilt 6 Sayfa 298

Evvelen- Akdeniz Boğazı'nı zorlamak keyfiyeti mevzûubahis olunca Boğazönü adaları derhâl ihtar-ı mevcûdiyyet eder ki bu Cezayir'in Akdeniz Boğazı müdâfaasında ne kadar hâiz-i ehemmiyyet mevkiiler aldığı, tetkîkat ü hikâyat-ı sâlifeden dahi müsteban olmuştur. Limni, Boğaz'ın uzun ablukaları için hem yelken ve hem de buhar-ı derunda unutulmaz bir üssü'l harekedir. Mâhâzâ kısa müddette kat'î teşebbüslerle Boğaz'ı zorlamak hedefini tâkip eden bir kuvve-i muhâceme nazarında Bozcaada birinci derecede ehemmiyet alır. Bunun içindir ki Sir John Duckworth, İngiliz sefâin-i harbiyyesini oraya toplamış ve oraya istinat ederek ilk adımını atmıştır. Halbuki Limni, Semadirek, İmroz ve Bozca Adalar'dan hiç biri kendisini kuvvetlice bir donanmaya karşı muhâfaza edebilecek kudrette değildi. Limni Adası'nda eski bir kale vardı. Fakat bu kale adayı ve Limni'yi müdâfaa etmekten ziyâde birkaç yüz muhâfız efrâdı düşman eline düşürmeye yarayan bir âletten ibâretti. Bozcaada'nın tahkîmâtı ise zikre bile değmezdi. Diğer adalar istihkâmattan büsbütün hâlî idi.

Sâniyen- Akdeniz Boğazı, bizzat kendisini müdâfaa edebilmek için ne gibi vesâite mâlikti? Bahsettiğimiz târihte İngilizlerin Akdeniz Boğazı ile esbâb-ı müdâfaası hakkındaki mâlûmatları şundan ibâretti: Boğaz, 12 lig (Bir lig takrîben 3 mil bahriyeye muâdildir.) uzunluğundadır. Griko (yâni Hellas) ile Yeniçeri (yâni Kumkale) Burunları arasında medhal 3 mil kadar geniştir. Bir mil girince karşılıklı iki dış kale vardır. Burada Boğaz'ın arzı 2 mile iner. 3 lig kadar yukarıda bir çıkıntı mevcuttur ki bu, Boğaz'ın arzını bir milin dörtte üçüne kadar indirir. İşte bu dar mahalin iki tarafında ağır toplarla mücehhez birer kale vardır. Bu kalelerin yukarısında Boğaz, genişler ve sonra tekrar darlaşarak hemen evvelki darlığa düşer ki burası da karşı karşıya iki kale vâsıtasıyla müdâfaa olunur. Bu noktayı müteâkip bitekrar genişler. Biraz Gelibolu'ya doğru takarrüpten sonra Marmara Denizi'ni açar. Bu küçük denizin mukâbil-i nihâyetinde ve medhalden takrîben 100 mil mesâfede İstanbul Şehri kâindir.

Şu mâlumâtın ahval ü avârız-ı tabiiyyeye âit nikâtındaki noksan ve hataları zikre hâcet yoktur. Vesâit-i müdâfaa kısmına gelince, esas îtibâriyle üç hatt-ı müstahkemin birincisi Seddülbahir-Kumkale, İkincisi Kilitbahir-Çanakkale ve üçüncüsü de Boğalı-Nara'dan ibârettir. Mâmâfih Sir Thomas Louis'in istikşâfına ve Mister Arbuthnot'ın tetkîkâtına gelinceye kadar bu hutut-ı müdâfaanın kudret-i hâzırâsı, İngilizlere meçhul, kalmıştı. Fakat, Sir

John Duckworth, amiral ve sefir ile mülâkat ettikten sonra kemâl-i memnûniyyetle öğrendi ki: "Çanakkale Boğazı, işâa olunduğu derecede kuvvetli bir geçit değildir. Bataryalardan bâzıları harap ve bir takımları da ancak kısmen top ile mücehhezdir. Efrat pek gayr-i kâfidir. Türklerin ana filosu techiz olunamamış bir halde Haliç'te yatmakta ve yalnız, 24 toplu bir kalyon, 4 fırkateyn ve birkaç küçük gemi Nara Limanı'nda bulunmaktadır." Ve yine, İngilizlerin ıttılâatına nazaran Türk donanması kağıt üzerinde 12 kalyon ve 9 fırkateynden mürekkep idi.

Hakîkat hale gelince, Akdeniz Boğaz'ı istihkâmâtı, daha eski devrelerin sefâin-i harbiyyesine karşı inşâ edilmiş oldukları halde gemi inşâsı ve topçuluk fenlerinin zaman zaman iktisap edildiği terakkiyâta göre tecdît olunmamışlardı. Siperler kadırgaların toplarına mukâbil yapılmış olan siperler olup bunlarda yıkılmış ve kıymet-i askeriyyelerini zâyi etmişlerdi. Mücehhez bulundukları eslihanın, bir asırdan beri mevâdisi geçmişti. Evvelâ Rus ve bâdehu İngiliz sefâin-i harbiyyesinin Bozcaada'ya gelmesi üzerine Akdeniz Boğazı'nın bir zorlama teşebbüsüne mukâbil edemeyecek vaziyette bulunduğu nazar-ı îtibâra alınarak Feyzi Efendi, bunların tecdît ü tâmirine memur edildi. Ve biraz sonra da inşaatın tetkik ü tesrîi vazifesiyle bizzat Kaptan Paşa'da Boğaz'a gönderildi. Ne Feyzi Efendi bir iş görüyor ne de Kaptan Paşa'nın tesîri oluyordu. Bu gaflet ü atâlet muvâcehesinde, General Sebastiani'nin Türklere yardım etmek üzere îzam ettiği Fransız mühendislerde mütehayyir kalmışlardı.[72]

[72] Salih Paşa, ikinci mîrâhur idi. Hacı Mehmed Paşa'nın Mısır Seferi'nde adem-i muvaffakiyeti üzerine 1221 Ramazan'ında rütbe-i vezâretle kaptan-ı deryâlığa nasbedilmişti. Metinde zikredildiği vechile azlinden sonra mütekâiden Üsküdar'da oturdu. Ve Alemdar Vak'ası'nda Saray-ı Hümâyun muhâfazasında bulundu. Bâdehu yine mütekâiden Zağferanbolu'da ihtiyâr-ı ikâmet eyledi. 1226'da uhdesine Kostomonu Sancağı tevcih edildi. Ağır, zararsız bir zat idi. Kadı Efendi'ye gelince: Bu, Peksimetçi Ahmed Ağa'nın oğlu idi. Baş muhâsebe kalemine çırağ edildi. Esbak Defterdâr Pepeği Hasan Efendi'nin birâderi Ahmet Efendi'nin âguş terbiyesinde büyümüş, onun vefâtında mutasarrıf olduğu arpa kitâbetini almış, sonra zimmet halifesi, baş muhâsebe kîsedarı, Ziya Paşa'nın Mısır Ordu'su Defterdârı, ve nihâyet Îrâd-ı Cedîd Defterdârı olmuştu. Edirne Vak'ası'nı müteâkip, 1221 Receb'inde azlolunmuş ve Akdeniz Boğazı'na Rus sefâin-i harbiyyesinin gelmesi üzerine, bervech-i bâlâ memûriyet-i mahsûsa ile ve kendisine mühendisler terfik edilerek Boğaz tahkîmâtına gönderilmişti. Fakat bilâhare, bu işte nihâyet ü taksîri tebeyyün ettiğinden, evvelâ Karahisar nefiyine irâde çıktı. Ve müteâkiben îdam edildi. Eyyâm-ı cevânîsinde "Diviti Güzel Feyzi" nâmıyla mâruf idi. Yaşlandıktan sonra "Ekin-iti Feyzi" lakabıyla anılmaya başladı. Ki bu telkibin sebebi, ekin tarlasında gezen kelblerin, gözlerine başak batmasın diye kafalarını kaldırıp yürümesi gibi, kendisinin de kemâ-i kebir ü azametinden nâşî biser bisemâ-i nahvet olarak yürümesi idi. Hakkında nefret-i umûmiyye vardı. (Tarih-i Cevdet ve Asım'dam tahlis)

Boğaz'ın, Marmara'nın ve nihâyet pâyitahtın emr-i müdâfaasında en mühim vazîfeyi deruhte etmesi iktizâ edecek olan Türk donanması ise bervech-i âtî idi:

1	Seddülbahir	Kalyon	Paşa Baştardası	84 Toplu
2	Tevfik Nümâ	Kalyon	Kapudâne-i Hümâyun	84 Toplu
3	Tavus-u Bahrî	Kalyon	Patrona-i Hümâyun	84 Toplu
4	Beşâret-nümâ	Kalyon	Riyâle-i Hümâyun	84 Toplu
5	Selimiye	Kalyon	Üç Ambarlı	84 Toplu
6	Mesudiye	Kalyon	Üç Ambarlı	84 Toplu
7	Fethiye	Kalyon	Üç Ambarlı	84 Toplu
8	Arslan-ı Bahrî	Kalyon	Üç Ambarlı	74 Toplu
9	Heybet-i Endaz	Kalyon	Üç Ambarlı	74 Toplu
10	Kilitbahir	Kalyon	Kapudâne-i Hümâyun	74 Toplu
11	Şehbâz-ı Bahrî	Kalyon		64 Toplu
12	Zîver-i Bahrî	Kalyon		64 Toplu
13	Ejder-i Bahrî	Kalyon		64 Toplu
14	Sayyad-ı Bahrî	Kalyon		64 Toplu
15	Nimet-i Hudâ	Kalyon		64 Toplu
16	Feyz-i Hudâ	Kalyon		64 Toplu
17	Âsâr-ı Nusret	Kalyon		64 Toplu
18	Âyat-ı Hayr	Fırkateyn		40 Toplu
19	Mesken-i Gâzi	Fırkateyn		38 Toplu
20	Nesim-i Fütuh	Fırkateyn		36 Toplu
21	Müverred-i Nusret	Fırkateyn		36 Toplu
22	Süreyyâ	Fırkateyn		36 Toplu
23	Burc-ı Zafer	Korvet		22 Toplu
24	Sâika-bar	Korvet		22 Toplu
25	Zafer-i Güşâ	Korvet		22 Toplu
26	İkbâl-nümâ	Korvet		22 Toplu

Berikler, guletler, şalopalar.[73]

Fakat 17 kalyon yâni hatt-ı harp yelkenlisi, 5 fırkateyn ve 4 korvetten mürekkep olan bu mühim donanmanın fiili hiç bir kıymet-i harbiyyesi yoktu. Bir kısmı, târih-i inşâları îtibâriyle gâyet eski olduklarından, arması bozulmuş ve direkleri alınmış oldukları halde Tersâne-i Âmire önünde kıçtan kara yatıyorlardı. Bir kısmı da son derece batâetle derdest inşâ edilir. Hiç birinin silah ve efratça techîzâtı mükemmel değildi. Hepsinin birden denize kalkması lâzım geldiği takdirde seneler sarf edilse dahi mümkün olmayacak ve kısmen harekete hazırlanmaları dahi aylara tevfik edecekti. Binâberin İngilizlerin miktârı husûsunda nâkıs olan ıttılâları, kudret-i fiiliyye-i harbiyye hakkında tamâmen doğru idi. Yalnız Kaptan Paşa, bir ay teftiş Çanakkale'ye hareket ederken bu gemiler meyânında Âsar-ı Nusret Kalyonu ile dört kıta fırkateyni donanıp beraberinde götürmüştü. İşte o târihte Türk Kuvâ-yı Bahriyyesi'nin faal filosu bu beş sefîne ile ehemmiyeti gayr-i hâiz diğer küçük bâzı gemilerden ibâretti.

Bu donanma, hiç olmazsa yarı yarıya techiz edilerek denize çıkarılmış ve mâhir mürettebat ile muktedir bir kumandanın yed-i ihtimâmına tevdî edilmiş olmasaydı, Boğaz müdâfaasını başka bir tarza dökebilirdi. O donanmanın ki, yalnız kalyonlarının mecmû topu bin iki yüz kıtayı tecâvüz ediyordu.

Mâmâfih bu, 1221 senesi için bir temenni-i mahaldir. Bu yıllar zarfında ne mürettebat ne de kumandan bulmak Hükûmet-i Seniyye için mümkün değildir. Mümkün olsa bile, teceddüt ile kudemâ-perestliğin kemâl-i şiddetle çarpıştığı bir zamanda idâre-i umur eden vükelâ-yı devlet, ayrı ayrı İngiliz ve Fransız dostluğu cereyanlarına tâbidirler. Bu iki zümreden herhangi biri siyâset-i devleti, kendi hedef-i tasavvurâtına sürüklemek için fırsat kollar. Yalnız Moskof düşmanlığı der ki bütün âmâl ü tasavvurât-ı mütezâddeyi mehmâemken bir merkez etrafında cem edebilmiştir.

Sâlisâ- Düşman filolarının Akdeniz Boğazı'na hücûmundan maksat Marmara'ya girmek, İstanbul'u tutmak ve Hükûmet-i Seniyye'yi İngiliz-Fransız-Rus zümre-i düveliyyesiyle beraber yürümeye icbar eylemek idi.

[73] Bahriye mahzen evrâkında mahfuz kaptan defterleri.
Paşa Baştardası=Amiral gemisi. Kapudâne-i Hümâyun=Donanma İkinci Kumandanı Paşa. Patrona-i Hümâyun=Üçüncü Kumandan Paşa. Riyâle-i Hümâyun=Komodor Bey.

Acaba pâyitaht, Boğaz'ın sukutundan sonra kendisini biraz daha müdâfaa edebilecek ikinci bir hatt-ı müstahkeme mâlik miydi?

Bu suâle tereddüt etmeden cevap verebiliriz: Hayır!

Marmara sâhillerinde bir tek top bile mevcut değildi. Birkaç hafta sonra o muazzam u mağrur düşman donanması, pâyitahtımızın sularını terke icbar eden tahkîmat, üç günlük sa'yin mahsulüdür. Marmara Denizi, öteden beri masûniyetini muhâfaza etmiş ve dünyanın hiç bir devlet-i bahriyyesi Boğazları zorlayamamış olduğundan, Marmara veya Prens adalarının[74], yâhut İstanbul veya Üsküdar sâhilerinin tahkîmine lüzûm hissedilmemişti. Binâenaleyh Duckworth'un filoları Boğaz'da muhârebe ederken olduğu gibi Sarayburnu önüne geldiği zaman dahi pâyitaht, kendini müdâfaa edecek bir istihkâma mâlik bulunamıyordu.

Bundan başka, devletin ser-mesâibinde koca bir Rus muhârebesi dolaşmakta bulunduğundan İstanbul'da, bil-îcap kara muhârebesi yapacak miktar-ı kâfi askerde yoktu. Büyük bir eser-i bahtiyardır ki mutaazzım düşman, Bâbıâli'nin derhal serfürû etmesine kalyonlarının toplarını kâfi görmüş ve bu donanmaya birkaç bin kara askerini hâmil bir nakliye filosu terfik etmemişti.

Tarafeyn vaziyet-i askeriyyesi hakkında şu mâlumâtın îtâsından sonra, vukuâtın tahkiyesine devam edebiliriz.

İngilizler, bidâyet-i emirde teşebbüs ettikleri işin hüsn-i sûretle netîceleneceğine o kadar emin idiler ki Duckworth'a, yukarıda yazılmış olan tâlimatnâmenin irsâlinden sonra bu teşebbüsü olmuş bitmiş bir mesele telakkî ettiler. Donanmanın mahâret ü şecâatına karşı halkın ümîdi, âdeta gayr-i mâkul bir dereceye çıkarılmıştı. İngiliz donanması, daha müşkül ve daha muazzam işlere sevk olunsa bile hiç bir kimse müteaccip olmayacaktı. Bir İngiliz filosu tarafından istihsal olunamayacak bir şey olabilir miydi? Herhangi bir maksada ermek için, bunun teminine yalnız bir emir kâfiydi.[75] İngiliz milletinin bu hâlet-i rûhiyyesi, her zaman hükûmetlerini gururun gösterdiği yanlış yollara sevk etmişti.

[74] Ç.n: Prens Adaları 9 adadan oluşmaktadır. Büyükada, Kınalıada, Heybeliada, Burgazada, Yassıada, Sedef Adası, Sivriada, Kaşıkadası ve Tavşanadası'dır.

[75] Livâ Amiral Charles Ennis: Büyük Britanya Muhârebât-ı Bahriyyesi, sayfa 417

Sefâin-i harbiyye, Bozcaada'da tahaşşüdâtını ikmal ederken İngiliz sefîri de bir taraftan, Boğaz'da yayılmak istenilen tahkîmâtı tehir için sarf-ı mesâi ediyordu. Bozcaada'dan gönderdiği tahrîratta kendisinin Havza-i Memâlik-i Osmâniyye'den hârice çıkmadığını ve bu cihetle muhâbere ve mükâlemeye devam edeceğini bildirmişti. Ve Hükûmet-i Seniyye cânibinden bu hususta murahhas tâyin edilen Kaptan Paşa ile Feyzi Efendi'ye mukâbil o da tecümânı Pizâni'yi Çanakkale'ye göndermiş, İngiltere'nin niyet-i hâlisâne ü maslahatasından bahsederek işin sulhen bitireleceğine her iki Türk murahhasını tamâmıyle kandırmış idi. İşte tahkim ameliyâtının ağır yürümesine başlıca bir sebepte bu idi.[76]

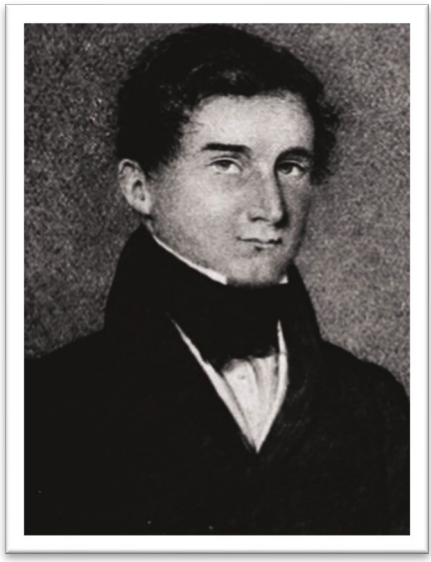
Ali Haydar Emir

[76] Târih-i Cevdet. Cild 8, sayfa ,110

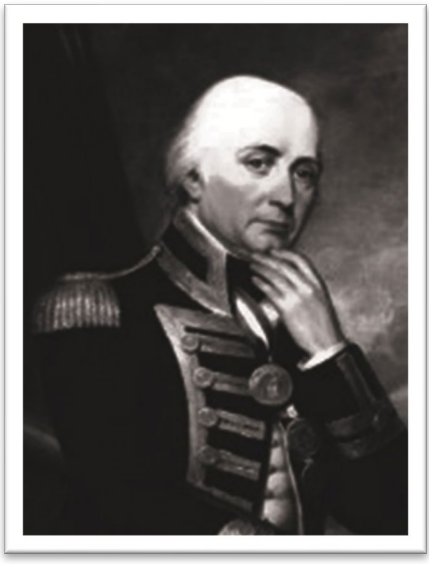
MAKALEDE ADI GEÇEN KİŞİLER

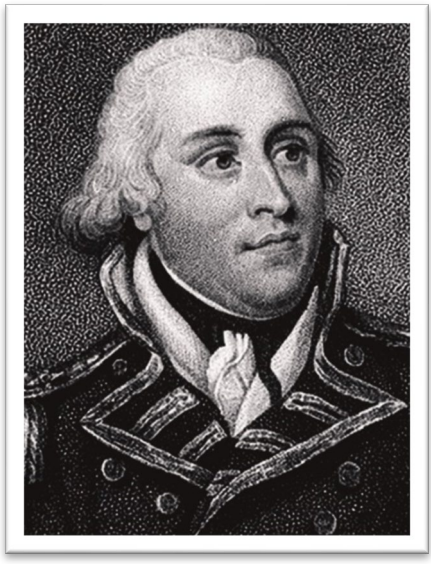
(Fotoğraf 5) **General Sebastiani**[77]

(Fotoğraf 6) **İngiliz Sefiri Sir Arbuthnot**[78]

(Fotoğraf 7) **Amiral Cuthbert Collingwood**[79]

(Fotoğraf 8) **Amiral Sir Thomas Louis**[80]

[77] https://www.frenchempire.net/biographies/sebastiani/

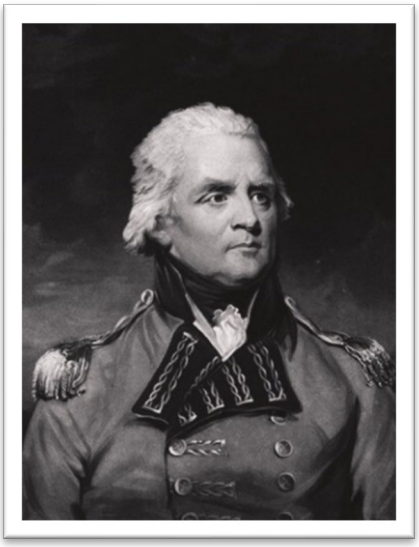
[78] https://www.wikitree.com/photo.php/a/aa/Arbuthnot-521.png

[79] https://www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofBritain/Admiral-Lord-Collingwood/

[80] https://www.rmg.co.uk/collections/objects/rmgc-object-107259

(Fotoğraf 10) **Mihelson Ivan Ivanovich**[81]

(Fotoğraf 13) **Thomas Grenville**[82]

(Fotoğraf 14) **Andrey Italinsky**[83]

(Fotoğraf 15) **Rus Sefiri Nikolay Pavloviç Ignatiev**[84]

[81] https://military-history.fandom.com/wiki/Ivan_Ivanovich_Michelson?file=Mihelson_Ivan_Ivanovich.jpg
[82] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/35/Thomas_Grenville_%281755-1846%29.jpg
[83] https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Andrey_Italinsky.jpg

(Fotoğraf 16) **Amiral Sir John Duckworth**[85]

(Fotoğraf 17) **Rus Amirali Dmitry Senyavin**[86]

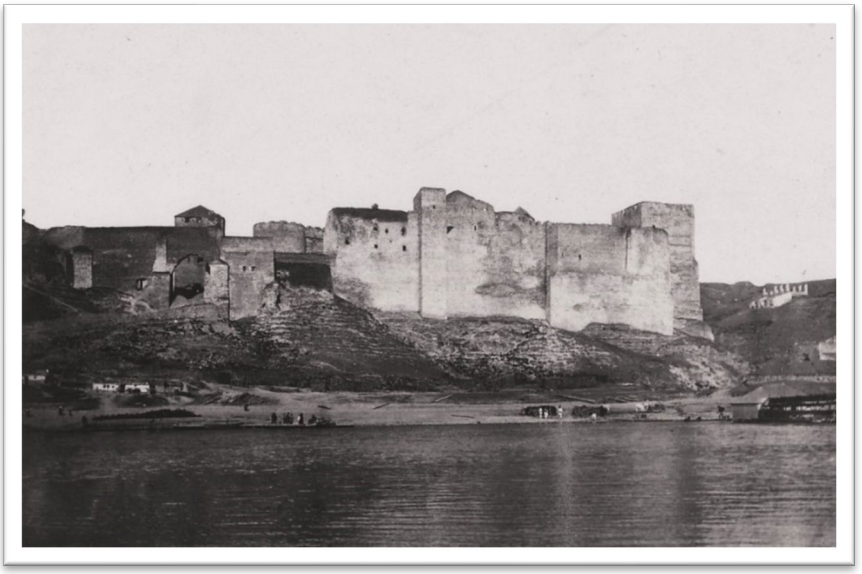
(Fotoğraf 18) **Amiral Sir Sidney Smith**[87]

[84] https://www.britannica.com/biography/Nikolay-Pavlovich-Graf-Ignatyev
[85] http://www.biographi.ca/en/bio/duckworth_john_thomas_5E.html
[86] https://autogear.ru/article/345/225/admiral-senyavin-dmitriy-nikolaevich-biografiya-morskie-srajeniya-nagradyi-pamyat/
[87] http://www.ihp.org.br/26072015/lib_ihp/docs/khll20030811VI.htm

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

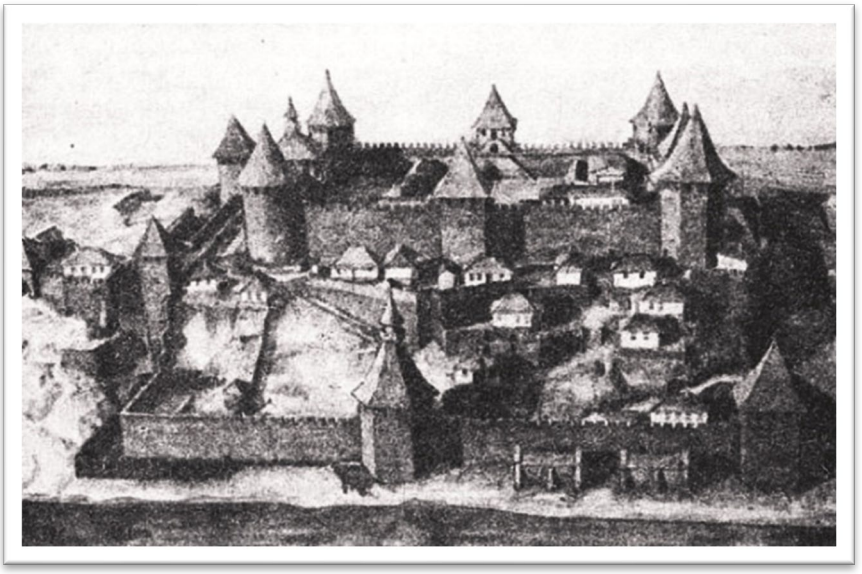
(Fotoğraf 9) **Valletta Limanı - İtalya**[88]

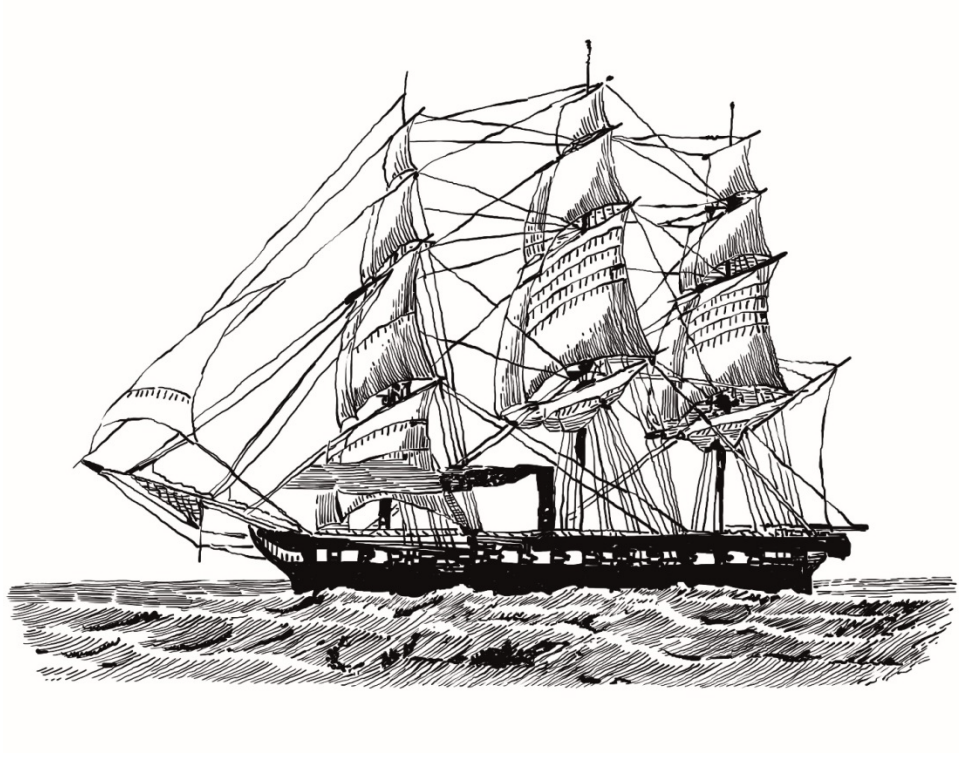
(Fotoğraf 11) **Hotin Kalesi - Ukrayna**[89]

[88] https://cdn-attachments.timesofmalta.com/843198056f68c60797048c55280f866b0e1c6e3b-1573975393-5dd0f561-960x640.jpg

[89] http://www.eskiturkiye.net/4221/hotin-kalesi#lg=0&slide=0

(Fotoğraf 12) **Bender Kalesi - Moldovya**

AKDENİZ BOĞAZI MUHÂREBELERİ[90] - 7 -

İngilizlerin İlk Hücûmu -2

Sir John Duckworth, Şubat'ın 11'inci günü zevâlinden evvel demir kaldırıp Çanakkale Boğazı medhaline teveccüh etti. Lâkin badezzeval birde keşişleme rüzgârı esmeye başladığından forsaya teşebbüs olunamayarak sefâin, Kumkale'ye demirlediler. Şimdi, İngiliz Amirali'nin, yapacağı iş hakkında mütâlaası hayli değişmişti. Kumkale önünde yatmakla geçirdiği günler, onun mağrur dimâğında şâyân-ı tetkik-i tahavvülât husûle getirmişti. 14 Şubat târihiyle Amiral Lord Collingwood yazdığı mektubunda diyor ki:

"...Maksadımızı bu noktaya kadar îzah ettikten sonra, kendi şan ü şeref ve Cenâb-ı Haşmetmeab'a karşı derkâr olan sadâkatim dolayısıyla beyâna mecburum ki sefîrimizin İstanbul'u terkinden beri 16 gün zarfında Fransız mühendisleri Türkler tarafından Çanakkale memerinin her döneminde istihkâmlar vücûda getirmekte istihdam edilmiş bulunduğundan, tâlimatnâmenizde bana tevdî olunan vezîfeler tamâmıyle tebdil etmiş ve teşebbüs edeceğim iş hangi nokta-i nazardan bakılırsa bakılsın şimdiye kadar deruhte edilen vezâifin en şüphelisi ve en ağırı olmuştur. O emir-i aliyyeniz mûcibince sefîrimizin mâlûmat u irşâdatına mürâcaat etmek ve adımlarımı onun vukûf u ıttılâatına göre atmak iktizâ ediyor. İşte bu esâs üzerinedir ki karar, kabul olundu. Zîrâ bugün, milletin şan ü şerefi mevzûubahis oluyor ve bu ise bizim ellerimizde asla şâibedâr olamaz. Bu mühim teşebbüsün mâlî olduğu mehâliki biliyorum. Düşmanlarla muhat bir denize gireceğiz. Kendimizde mevcut olandan başka hiç bir menbaımız yoktur. Avdet-i iktizâ ettiği taktirde ise, **[338]** Boğaz, Türk İmparatorluğu'nun bütün mesâisi ve müttefiki olan Fransa'nın muâvenet ü irşâdıyla müthiş sûrette takviye edilmiş olarak karşımıza çıkacak. Mâruz kalacağımız müşkülâta tamâmen âgah olduğum halde buna iktiham için lâzım gelen her tedbîri ittihâza karar vermiş olduğuma îtimat buyurmanızı ricâ ederim."[91]

Amiralin efkârında husûle gelen meş'um tebeddül, o gece İngiliz filosunun geçirdiği müellim bir felâket ile damgalandı. Zevalden sonra saat dokuzda, Ajax Süvârisi Kaptan Blackwood'un *(Fotoğraf 19)* bir ay istirâhat kamarasına çekildiği bir sırada, nöbetçi zâbit süvârinin kamarasına koşup kıç tarafta büyük bir yangın zuhur ettiğini haber verdi. Derhal imdat işâretleri

---

[90] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 2, Sayı 8, Haziran 1332 [1916], Sayfa 337-356

[91] James, Cild 4, Sayfa 299

yapıldı. Toplarla da tekit edildi. Ateş, kıç kokpitinden çıkmıştı. İtfâsı için sarfedilen mesâiye rağmen on dakîka zarfında duman o kadar kesâfet peydâ etmişti ki, kamer pek parlak olduğu halde, üst güvertede ki efrat ve zâbitan yekdiğerini elleriyle veya sesleriyle fark ediyorlardı. Bunun için botlardan mâadâ hiç bir filika denize atılamadı. Alevler, ana ambarın ağzını kapladığından geminin pruva ciheti kıç tarafından ayrıldı. Süvâri ile takrîben 281 zâbit gemici ve marnel büyük müşkülâtla tahlîs-i can edilebildiler. Bunlarda civaderadan [92] denize atlayarak veya tam zamanında imdâda kavuşmuş olan filikalara can atarak kurtulabilmişlerdi. Hatta Kaptan Blackwood serenden denize atlamış ve yarım saat sularla boğuştuktan sonra Canopus'ın filikası tarafından kurtarılmıştı.

Ajax, sabaha kadar yandı. Ve firişka esen poyraz, tekneyi Bozcaada'ya kadar sürükledi. Orada Şubat'ın 15'inci gün, saat 5'de müthiş bir tarrâka ile berhevâ oldu. Mürettebâtı 633 kişi idi. Esnâ-yı felâkette hepsinin gemide bulunduğu farzedildiği taktirde 250 kişinin helâk olmuş olması lâzımgelir. Gemide, İstanbul'da mukim İngilizlerden tâcirler, kadınlar ve çocuklar da vardı. Her ne kadar süvâri ve kurtulan zabîtânın Divân-ı Harpleri icrâ edildiyse de hepsinin tebriye etmesinden mâadâ bir netîce çıkmadı. İhtimalki kaza, kokpit dâhilinde mevcut kuru ota bir ateş düşmesinden tevellüt etmişti. Kimyâger Mister Parke'ın fikrince: Kömür arasında, bataklıklardan çıkarılmış bir miktar pirit bulunduğu sûrette, kendi kendine ateş zuhûru dâimâ me'muldür.

Nihâyet rüzgâr, 19 Şubat'ta kıble lodosa dirisa ettiğinden, filo zevalden evvel saat 7'de demir aldı ve Boğaz medhaline dümen tuttu. Umûm donanmaya, Arbuthnot ve Thomas Louis'in kıymetdâr irşâdâtından kuvvet alan Sir John Duckworth kumanda ediyordu. Sidney Smith, Pompee Kalyonu'na forsunu çekmiş olduğu halde Thunderer, Standard, Active'den mürekkep bir müfreze filonun kumandasını deruhte etmişti. Vazîfesi Nara önünde yatan Türk filosunu tahrip idi.[93]

Sefâin, tertîbâtı üzere tek pruva nizâmını almıştı. Canopus, Repulse, Royal George, Windsor Castle, Standard (yedeğinde Meteor) Pompee, Thunderer (yedeğinde Lucifer), Endymion, Active.

[92] Ç.n: (Cıvadra- Civadera) Geminin baş tarafında ucu biraz kalkık olarak ileriye doğru uzanan, iki veya tek parça hâlindeki direk (İki parçalı olanların uca takılan parçasına baston denir.) Bkz. www.lugatim.com

[93] Duckworth'un Lord Collingwood'a yazdığı mektup. Ennis: Sayfa, 320

Nâzım gemi olan Canopus, kablezzeval sekizde dış kalelerin önüne vâsıl oldu. Efrencî Şubat'ın 14'ne tesâdüf eden bugün, Zilhicce'nin onu yani îd-i adhânın birinci günü idi. Herkes bayram namazında bulunuyordu. Sedülbahir ve Kumkale'de kalmış olan nöbetçiler, İngiliz sefâini aleyhine zayıf bir ateş açtılar. Fakat an-ı hücûmu büyük bir isâbet-i hâinâne ile intihap etmiş olan Arbuthnot'un tavsiyesi üzerine donanma bu ateşe mukâbele etmedi. Yalnız humbara gemileri birkaç humbara savurdular ki bunlarında kalelere bir zararı olmadı.

Boğaz'ın dâhilinde koca bir İngiliz filosunun zuhûru ile beraber dış kalelerden atılmış olan toplar, bayram namazında bulunanları îkaz ve cevâmi-i şerîfeyi tahliye eylemişti. Bu cihetle rehber gemi Çanakkale-Kilidbahir hattı önüne geldiği vakit kalelerin kudreti nisbetinde bir şiddetle karşılandı. Kumkale önünden Çanakkale pişgâhına Canopus, bir buçuk saatte gelmişti. Ve kalelerin bütün muhârebe hazırlığı işte bu müddet içinde yapılandan ibâret idi.

Kalelerin nişansız ateşine İngiliz gemileri sıra ile mukâbele ettiler. Her halde tarafeynin birbirine icrâ edebildikleri hasar, maksadın azameti ile son derece gayr-i mütenâsipti.

Royal George'un bir sereni, Canopus'un gizi[94] Standard'ın mayestro sereni hasarzede olmuştu. Canopus'ta 3 gemici telef ve 1 küçük zâbit 8 gemici 3 marnel mecruh Repulse'da 1 küçük zâbit 2 gemici mecruh. Royal George'ta 2 gemici 1 marnel telef ve 2 küçük zâbit 22 gemici 5 marnel mecruh. Windsor Castle'da 7 gemici mecruh olmuş ve mütebâkî sefâinde yâni Standard, Meteor (bunda 13 pusluk bir havan patlamıştı.) Pompee, Thunderer, Lucifer, Endymion ve Active'de hiç kimsenin burnu kanamamıştı.[95]

Mir-i Âhur-ı Sânîlik'ten Makâm-ı Kaptâniyye'ye gelmiş olan Salih Paşa, bu muhârebede bizzat bir bataryanın kumanda mevkiinde bulunuyorken, İngiliz donanmasının yağmur gibi salkım sağmasına karşı büyük bir cebânetle terk-i mevki etmiş ve onun hâlet-i rûhiyyesi topçularda sirâyet ederek topların çoğu mürettebatsız kalmıştı.[96] Sir John Duckworth: "Şiddetli mukâbelemiz, kalelerin kudret-i taarruziyyesini pek ziyâde tenkıs

[94] Ç.n: Yan yelkenlerin üst yakalarını bağlamak için direkler üzerine kaldırılan yarım seren. Bkz. www.lugatim.com

[95] James, Cild 4, sayfa 302

[96] Târih-i Cevdet, Cild 8, Sayfa 111

ettiğinden en arkadaki gemilerimiz üzerine bunların tesirâtı hiç mesâbesine indi." Diyor. Filhakîka muhâcim filonun evvelce zikredilen sırasına dikkat olunursa ilk gemilerin hasârat u telefâta uğradığı ve sona doğru bu zâyiâtın gittikçe azalarak nihâyet sıfıra indiği görülür.

Son İngiliz sefînesi de Çanakkale-Kilidbahir hattını geçtiği anda, artık Boğaz'a sûret-i kat'iyyede sukut etmiş denilebilirdi. Çünkü en kuvvetli hatt-ı müdâfaa bu idi ve bunun müddet-i müdâfaası yarım saat sürmüştü.

Şimdi İngiliz filosunun rehgüzar hücûmunda mâni olarak Nara tâbiyesi ile Kaptan Paşa'nın birlikte getirdiği Türk sefâini kalmıştı ve Sefîr Arbuthnot, bu mâniaların kudret-i harbiyyelerine pekâlâ vâkıftı. Tezvîrat u iğfâlâtıyla Feyzi Efendi hâinini tamâmıyle aldatmış olduğundan Nara tâbiyesine vaz'-ı mukarrer olan 54 kıta topun bir kısmı kundak üstünde duruyor ve bir kısmı da hâlâ yerde yatıyordu.[97] Bir kalyon, beş fırkateyn ve bir de berikten müteşekkil müfrez filonun ise kendilerine bervechile hâil olamayacağını Duckworth evvelce kestirmiş ve bu ehemmiyetsiz vazîfe ile tekmil filoyu işgâle lüzum görmeyerek onu Sidney Smith'in kumandasına verdiği dört gemiye havâle etmişti.

İşte, esbâb-ı mezkûre hasabiyle Nara tâbiyesinin müdâfaası gâyet zayıf oldu ve bütün Boğaz muhârebesinin en şedit ve kanlı safhası iki filo arasında cereyan etti:

İngiliz donanmasının ana hat müdâfaayı tecâvüz ettiği filodan görülür görülmez Kapudane [98] gemisinin kaldırdığı işâret üzerine, Tümbekoğlu Mehmed Kaptan'ın süvâr olduğu Berik, hemen zincir keserek Marmara Denizi'ne doğru yol vermişti. Duckworth, haber-i muvaffakiyyetini kemâl-i süratle İstanbul'a îsal eden bu geminin tâkibine tevessül etmedi.

Türk filosu, Nara Burnu'nun dış tarafında demir üzerinde yatıyordu. Muhâcim sefâin, top menziline getirdiği anda kemâl-i şiddetle ateş açtı ve o zaman Sidney Smith, üç kalyon ve bir fırkateyn ile bu hattın ortasına doğru ilerledi ve Duckworth ise diğer sefâinle yoluna devam etti. Sefâin-i Osmâniyye mürettebâtı, bayram namazı dolayısıyla yarından ziyâde eksikti. Ne demir almaya ne de yelken açmaya vakit bulmuşlardı. Çünkü İngilizlerin

[97] Târih-i Cevdet, Cild 8, Sayfa 100

[98] Ç.n: Osmanlı Bahriyesi'nde kaptan-ı deryâdan sonra gelen amirale verilen unvan. Bkz. www.lugatim.com

Kumkale-Seddülbahir hatt-ı hâriciyesinde zuhûru anından îtibâren henüz iki saat geçmişti. Bu zamanın şüphesiz ilk rub'ı tereddüt ü tahayyürle mürur etmiş, düşmanın hatt-ı mezkûru çiğnenip ilerlemesi üzerine büyük bir heyecan ve adem-i intizam vukûa gelerek asker ve ahâli birbirine karışmış idi. Bu umûmî galeyan arasında, Çanakkale Şehri'nin muhtelif camilerine dağılmış olan bahriye asâkirinin bir araya cem'i ve evvelden hazırlanmış vesâit-i serîa ile filoya sevki mümkün olamamıştı. Yüzlerce mürettep, kara tarikiyle Nara'ya koşmuş, gerek oraya vâsıl olanlar ve gerek Çanakkale sâhilerinde kalanlar, gemilere geçecek vâsıta bulmak husûsunda gayr-i kâbil-i iktiham müşkülâta mâruz kalmışlardı. Binâenaleyh Türk filosu, mevcut mürettebâtıyla iş görmek mecbûriyetinde idi.

Duckworth, Türk filosunun önünden geçerken kumandasında bulunan gemilerle bu filoya ateş ederek ilerlerdi ve Nara Burnu'nun üç mil berisinde, Sidney Smith'in harekâtına intizar etmek üzere tevkif etti. Sidney Smith ise doğruca, Âsâr-ı Nusret Kalyonu'yla Âyet-i Hayr Fırkateyni arasına girecek sûrette manevra yapmış ve mevâki-i lâzimeyi alınca demirlemişti.

Kablezzeval onda, filolar arasında mâhî bir mücâdele başladı. Kalyon, eksik olan mürettebâtıyla yarım saat kendisini müdâfaa etti. Ve bu müddet hitâmında zinciri kesilerek karaya gitti. Âyet-i Hayr Fırkateyni bu muhârebede şan ü şerefin mertebe-i kusvâsına yükselmişti. Yetmiş devirdir toplu Pompee ve Thunderer Kalyonları karşısında kemâl-i sebât ile çarpışıyor, bataryalarını tamâmıyle dolduramayan şecî efrâdının ve hamiyetli zâbitanının gayret ü himmeti altında düşmana ateş püskürüyordu. Karaya giden kalyon, gayr-i kâbil-i tasvîr hasârâtına rağmen elan terk olunamamış, kendisine her türlü takarrübü men' edecek sûrette toplarını işletiyor ve diğer küçük sefâin dahi Âyet-i Hayr'ın arkadaşları olduklarını işâret edecek bir sürat ü metânetle muhârebeye devam ediyordu.

Duckworth, müşkül mevkiide kalan Sidney Smith'in yardımına Repulse'ı da göndermeye mecbur olmuştu. Bunun üzerine, Âsar-ı Nusret ile Repulse arasında kısa ve son bir masâria vukûa geldi ve kalyon tahrip edildi.[99]

Âyet-i Hayr, Pompee ile Thunderer Kalyonları'nın mahuf ateşi karşısında gâlibâne bir sûrette sebât ettikten sonra, şimdi zincirlerini kesmiş

[99] Duckworth'ın Lord Collingwood'a mektubu

ve Rum sâhiline doğru harekete başlamıştı. Sidney Smith, bu mecruh şanlı Türk fırkateynini zaptetmek üzere Active'i gönderdi. İki büyük kalyonla çarpışan Âyet-i Hayr için bu, şâyân-ı iltifat bir hâil olamazdı. Nitekim Âyet-i Hayr, Boğalı altında karaya bindirdi. Tahliye olundu ve geminin tahribine gelen Kaptan Moubray'ın nazar-ı telehhüfü karşısında kendi efrâdı tarafından berhevâ edildi.[100]

Mesken-i Gazi ile Nesim-i Fütuh Nara Koyu'nda oturmuşlar ve mürettepleri tarafından tahliye edilmişlerdi. İngilizler, bu muhârebede ibraz ettikleri yegâne muvaffakiyet olmak üzere bu hâlî teknelere yanaşıp onları berhevâ ettiler. Ve filo mâiyetinde istihdam edilen gayr-i müsellah iki boş gemiyi yüzdürüp zaptettiler! Artık Amiral Sidney Smith'in vazîfesi hitâm bulmuştu. Şimdi onlar, muzafferiyetlerini karalara da teşmil ettiler: Nara Burnu'ndaki tâbiyenin bir kaç topu ateşe devam ediyordu. Pompee, humbara ateşi ile buradaki adamları dağıttı. Ve müteâkiben Yüzbaşı Mark Oates kumandasında bir silâh-ı endaz müfrezesini karaya döktü. Aynı zamanda diğer gemiler dahi marnel yüzbaşıları idâresinde olarak sâhile sevkettikleri müfrezelerle tâbiyenin zaptı husûsuna iştirâk ettiler. Yüzbaşı Nicolls, William Finmore, Lestock Francis Boileau, İngiliz filosunun bu târihi (!) sîmâları, insandan hâlî olan tâbiyeye girdiler. Topları iptal ettiler. Ve bu, büyük işi kemâl-i muvaffakiyetle ikmâl ettikten sonra gemilerine döndüler. Toplarının henüz yerlerine konmadığı kendi amirallerince de mâlum bir tâbiyeyi zaptetmiş olan bu kahramanların, sefînelerine avdeti, cidden muhteşem bir levha teşkil etmişti: Bu hizmet için ayrılan filikalar, Yüzbaşı William Fairbrother Carroll tarafından kumanda ediliyordu. Kim bilir ne kadar mühim ü müşkil manevralar yaparak, teşkîlâtlar alarak sâhilden filoya hareket eden bu filakalar armadasının muhtelif filoları, isimleri yukarıda yazılan zâbitlerden başka Yüzbaşı Walter Croker, David Holt, William Lawrie, David Sinclair, Mühendis Thomas Smith, George Parkyns, Edmund Lyons, Norfolk King'in taht-ı idâresinde bulunuyordu.[101] Bu kadar zâbitan mâiyetindeki askerin ne derece mühim bir kuvvet teşkil edeceğini beyâna hâcet yoktur.

Badezzeval beşde, Akdeniz Boğazı'nda artık bir Türk filosu bulunmuyordu. Esir aldıkları iki tekneyi bir silah-ı endaz müfrezesiyle

[100] James, Cild 4, Sayfa, 303 ve Bahriye Mahzen Evrâkı Kuyûdâtı

[101] James , 4, 303

beraber Aktive'in taht-ı muhâfazasına terk ederek orada bıraktılar. Sidney Smith, John Duckworth'a iltihâk etti. Kuvvetli bir kıble kerte lodos ile tekmil filo Boğaz'dan yukarı çıktı. Çardak önünde bir kaç saat âram ile rahnelerini mümkün mertebe kapadılar. Ölüleri denize attılar. Gemileri temizlediler ve ertesi gün İstanbul pişgâhında arz-ı vücût etmek hasebiyle Marmara'ya dâhil oldular.

Gerek sâhil kalelerinde ve gerek filomuzda humbara atar bir top bile bulunmadığından İngiliz gemilerinin insanca zâyiâtı gâyet azdı. Nara tâbiyesi ve Türk filosuyla vukûa gelen muhârebe, James'in resmî raporlarından iktibas ettiği mâlûmâta göre, eski zâyiâta yalnız 4 telef ve 26 mecruh ilâve edebilmişti. Yâni tekmil İngiliz filosunun bu teşebbüsünde 10 telef ve 77 yaralısı vardı. Bu miktârın hakîkate mutâbık ve hatta karib olmasına imkân yoktur. Mâhâzâ miktâr-ı mezkûru ferah ferah on misline iblâğ etsek bile harekâtın devam ve şiddeti karşısında bu miktâr-ı mütezâyit dahi nâçiz kalacaktır. John Duckworth, Collingwood'a yazdığı son mektupların birinde diyor ki:

"...Bu derece az hasârât ile kurtulduğumuzdan dolayı hâsıl olan memnûniyetimizi ketmedemem. Zîra, taş mermilerden biri -ki bâzıları 800 libreyi tecâvüz ediyordu- bordalarımızda açtığı rahneyi su kesimimizde yapmış olsa geminin mutlaka batması îcap ederdi. Yâhut bunlardan biri ana direğinin merkezine isâbet etseydi ikiyi bölebilirdi."[102]

İşte hakîkat buradadır. Bizim sâhil ve gemi toplarımız hep bir sistem olup hepsi mermer gülle atıyordu. Bu mermilerin nüfusca tesîrât yapması nüfûsa isâbet etmesiyle mümkün ü mütenâsip idi. Mermer gülleler, o zaman sefâinin bordalarını deler, direklerini kırar, yelkenlerini parçalardı. Fakat mürettebât üzerinde bir humbara dânesinin îkâ edeceği tesir yüz mermer gülleden ziyâde olurdu.

Bir sefîne-i harbiyyenin borda delici mermilerle batması, târih-i muhârebât-ı bahriyyenin her devrinde, mürettebatca mağlup olarak âtıl kalmasından daha müşkül olagelmiştir. Duckworth'un söylediği vechile, mermer güllenin bir ahşap gemiyi batırması, su kesimine isâbeti ile mümkün olup bu ise, bâhusus nişan alınmayarak atılan kısa menzilli sâhil bataryalarında tâlî ü tesâdüfe tâbî bir iştir.

[102] Ennis, Sayfa 330

İhtirâat-ı cedîdenin kabul ü tatbikinde Hükûmet-i Seniyye'nin an'anevî olarak gösterdiği terâhî, sayısız felâketlerin tahaddüsüne alet-i yegâne olduğu halde, bu gaflet asla izâle edilememiştir. 1221'de yangın yapan mermiler ve mürettebatca meşum zâyiâtı bâis olan humbaralar hayli terakkî ü taammüm etmişken Türkler, mermer gülleden ayrılmışlardı. Fakat aynı hatayı bundan dokuz sene sonra vukûa gelen bir vak'ada, Sinop Muhârebe-i Bahriyyesi'nde de müşâhede ediyoruz!

Ahşap gemilerin bir anda garkı için yalnız su kesimlerine isâbeti kâfî olan 800 librelik taş gülle atar topların sâhil tâbiyelerinde gâyet çok ve sık bir halde bulunması ve müretteplerinin tamam olması lâzımdı. Kezâlik ahşap ve arması galebelik gemilerde yangının felâket-engiz bir tesîri olduğundan harik îkâ edince mermiler atan ve humbara endaht eden toplarla mücehhez bataryalar, burda delici tâbiyelerin lâzım-ı gayr-i mufârıkı olmalıydı.

Tümbekoğlu Mehmed Kaptan, Kurban Bayramı'nın üçüncü günü (21 Şubat), düşmanın Marmara'ya girdiği haber-i mühimmeyle Dersaâdet'e vâsıl oldu. Bu haber, Heyet-i Vükelâ tarafından vakûrane bir îtidâl ü mekânetle karşılandı. Bâbıâli'de akd-i meclis-i meşveret ettiler. Ve Merkez-i Hilâfet-i İslâmiyye'nin dört buçuk düşman gemisine serfürû berde-i inkıyâd olmasını hiç bir kimse hatırına bile getirmeyerek derhal esbâb-ı müdâfaanın ihzârına müttefikan karar verdiler.

İngiliz donanması Marmara'ya girdiği zaman, karşısında Türklüğün sîne-i azm ü metânetini bulacaktı. Zamanın kısalığı, himmetin mâfevkü'l tasavvur bir halde büyümesine sâik olmaktan başka hiç bir tesir yapmayacaktı. İstanbul sevâhilinin tahkîmi uğrunda, Halîfe Hazretleri'nden dümen neferine kadar herkes, kadın, ihtiyar ve çocuk, bütün pâyitaht halkı gecesini gündüzüne fedâ edecek. Bir topun çekilmesi için gelinlerin nişanlıların altın saçlarından halat yapmak lâzım gelse, bir cephâne sandığının bir tepeye çıkması için çocuk bendlerinden merdiven kurmak îcap etse dahi Makarr-ı Saltanat-ı Seniyye'nin selâmeti nâmına bu fedâkarlıkların en mahufu, en sevimli bir hizmet-i milliye ü vataniyye olarak kabul edilecekti.

Kısa bir müzâkereyi müteâkip, pâyitahtın sevâhil-i mücâviresi mıntıkalara ayrıldı. Ve her mıntıkanın tahkim ü techîzine muhtelif memurlar tâyin olundu:

Ahurkapı Mıntıkası'na	Reîsülküttab (Hâriciye Nâzırı)	Galib Efendi
Çatladıkapı Mıntıkası'na	Derterdar (Mâliye Nâzırı)	Osman Efendi
Kumkapı Mıntıkası'na	Sâbık Sadâret Kahyâsı (Müsteşârı)	İbrahim Nesim Efendi
Davutpaşa İskelesi Mıntıkası	Sâbık Tersâne Emini (Bahriye Nâzırı)	Ahmed Aziz Efendi
Samatyakapı Mıntıkası	Esbak Defterdar	Hasan Tahsin Efendi
Yedikule Mıntıkası	Hubûbat Nâzırı	Hacı Mustafa Efendi
Makriköy Baruthâneleri'ne	Baruthâne Nâzırı	Ragıp Efendi ile Çarhacı Ali Paşa
Üsküdar Sâhilleri'ne (Harem İskelesi Kadıköy, Fenerbahçe)	Sadâret Kâimmakamı	Musa Paşa
Topkapı ve Yalıköşkü Mıntıkası'na	Sabık Defterdar	Mustafa Rüştü Efendi

Memur-ı âzam edildi. Aynı zamanda Maltepe'den Üsküdar'a, Üsküdar'dan Anadolu Hisarı'na ve Kurşunlu Mahzen (şimdiki Liman Dâiresi)den Rumeli Hisarı'na kadar top tâbiyesiyle tahkîmâta tevsi-i karargir oldu.

Düşman sefâin-i harbiyyesinin Akdeniz Boğazı'ndan geçmiş ve üç günden beri Marmara Havzası'nda bulunması şâyiâsına inzımam eden bu istihzârat-ı fevkalâde, İstanbul âfâkında büyük bir galeyân uyandırmak tabii idi. Halk, sâhillere dökülmüştü. Herkesin inzârı Marmara Denizi'ne in'itaf etmişti. İkindiden sonra İngiliz filosu Çekmece hizâlarından göründü. Duckworth, badezzeval saat onda pâyitahtın açığından dolaşarak Kızıl Adalar önüne demirledi.

Hayal-i satvet ü azameti zihinlerde âzam edilen ve Marmara'ya girer girmez sâhilleri hûn-i ateşe boyayacağı ve İstanbul'u harâbe-zâra çevireceği beynelumûm zanolunan İngiliz filosnun böyle müterreddit ve korkak adımlarla pâyitahtın on mil uzağında demirlemesi, hükümran olan efkâr u tasavvurâta mâkûs bir cereyan vermişti. Bir taraftan:

"...Acıyı tatmamış ve germ ü serd rüzgârı tecrübe etmemiş çelebiler, ve habbeyi kubbe ve katreyi deryâ ederek âzâm-ı umûr ve mübâlağa-i

nâmahsûra mâil ve yekdiğerine zıdd u muhâlif türlü türlü îtikâd ü efkâra kâil lafazanlar pek çok olduğundan, o makûleler köşebaşlarında küme küme toplanıp ve ağız ağıza verip bir takım karışık rüyalara benzer evhâm u hayâlât ile birbirine tevhiş ederek öyle acâyip bir hâl-i hayret ü dehşete düştüler ki evvel şeb bül'acebde İstanbul'un hâlâ rûz-i kıyâmetten bir numûne idi. Bu sırada bâzıları dahi ketb-i cefriyyeye mürâcaat ile:

-Be canım, âhir vakit olduğu bîşüphedir. Benî asferin galebesi ve mehdinin hurûcu derkârdır. Gâliba evvel vakit-i muntazır geldi!

Derler ve bâzıları dahi:

-Bu madde söz götürmez. Eşrât-ı sâatten olduğu muhakkaktır. Hayfâ ki kıyâmet bizim başımıza koptu!

Diye tessüf ederlerdi."[103]

Fakat İstanbul'da, avâm-pesendâne efkâr ü akâidin fevkine yükselmiş ve koca bir Cihan-ı İslâmiyyet'in makarr-ı hilâfeti'ni, ne pahaya mal olursa olsun, son dem mukâvemete kadar müdâfaaya azmetmiş ashâb-ı hamiyet ve erbâb-ı celâdet de o nisbette çok idi. Onlar ketb-i cefriyyeye mürâcaat etmediler. Eşrât-ı saati hatırlamadılar. Gözlerinin önünde yalnız şân-ı devlet ve nâmus-ı memleket bulundu. Sunuf-ı askeriyye ferd-i gayret ü şecaatle vazîfe başına şitap ettiler. Topçular, toplarına koştu. Yeniçeriler tüfek ve yatağanlarını alıp sâhillere üşüştü. Talebe-i ulûm silahlanıp sokaklara döküldü. Ve bu müessir hamiyet bir anda etrâfa seryân ederek sâir halk dahi silahlanmaya ve hükûmetin göstereceği mahale koşmak üzere sahne-i imtihan u mesâiye atılmaya başladılar. Artık ilk sadme-i âsâbın tevlit ettiği an telaş ü heyecan geçmiş ve yerine Türk milletine mahsus olan bir sekînet ü îtidal-i mehip kâim olmuştu.

O gece, târihî eyyâm-ı mühimmeye bir daha ilâve ederek geçti. Şubat efrencînin yirmi birinci gününün fecri, mûtedil bir keşişleme rüzgârıyla açılmaya başladı. İngiliz filosu zâbitânı, gemilerin demir kaldırıp şehrin karşısına giderek bombardımana hazırlanacağını ümit ediyordu. Halbuki amiral gemisinin direğinde böyle bir işâret asla görülmedi. Yalnız Endymion Fırkateyni hareket ederek saat 11,5'da İstanbul'un dört mil

[103] Tarih-i Cevdet, Cilt, 8 Sayfa, 112

açığına demirledi. Bütün gece Duckworth ile Arbuthnot arasında cereyan eden müzâkerâtın fiilî netîcesi bundan ibâretti.

Endymion, sefîrin takrîrini Bâbıâli'ye îsal için hareket etmişti. Arbuthnot bu takrirde Donanma-yı Hümâyun'un emâneten teslimini ve Rusya ile akd-i sulh olunmayla beraber İngiliz ittifâkına tecdîdini talep ediyor ve diyordu ki:

"...İngiliz filosu, İstanbul'a doğru hareket husûsunda ilk müsâit rüzgârdan istifâde edecektir. Filonun muvâsalatı sizi iknâ etmelidir ki İngiliz zâbitanına bir emir verildi mi artık hiç bir tehlike onları bu emrin icrâsından bir an alıkoyamaz."

Ve takrir, şu vaat ile hitâm buluyordu:

"...Yarın guruba kadar müsâit bir cevap geldiği takdirde bu hasmâne nümâyiş derhal inkıtâa uğrayacaktır."

Aynı gün zarfında Amiral John Duckworth dahi kendi mevcûdiyetini göstermek isteyerek, James'in tâbiri vechile, Türk donanmasına ilk mezeborda ateşini[104] savurdu! Yâni o da Bâbâli'ye bir takrir irsâl etti. Ve bu takrirde "Pâyitahtı ve bütün Sefâin-i Hümâyun'u tahrip etmek yed-i iktidârında bulunduğundan kendisine tertip edecek vazîfenin gâyet sarih ü basit olduğunu" anlattı. Yarım saat mühlet verdi! Akşam üstü Sir Arbuthnot, bir nota gönderip: "Amirallik notasına yarım saat zarfında cevap verilmelidir!" emrini îtâya lüzum gördü...

İngiliz donanması ilk günü top ateşi yerine nota bârânı ile izâa etmekte iken Bâbıâli'de ve Saray-ı Hümâyun'da hayâtî müzâkereler cereyan ediyordu. Hatta bir aralık İngiliz dostluğu taraftârından müterekkip olan zümre, Arbuthnot'un teklifâtını kabul ettirmeye muvaffak olmuş ve İngiliz sefîrinin, tardını talep ettiği General Sebastiani'nin İstanbul'dan çıkmasını sûret-i nâzikânede ihbâr etmek üzere Kurenâ-yı Şehriyâri'den İsmail Bey Sebastiani nezdine gönderilmişti. Mâmâfih bu cereyan, daha bidâyet-i zuhûrunda boğuldu. Beş on gemiye koca bir pâyitahtı teslim ettikten sonra Devlet-i Osmâniyye'nin satvet ü istiklâl sözünü ne vechile lisâna alacağı mülâhaza edilerek, bâhusus donanmada İstanbul'u zaptedecek kara askeri

[104] Ç.n: Geminin bir bordaya ateş edebilen bütün toplarının birden ateşlenmesi süresinde yapılan atış.

bulunmadığı ve sevâhile tâbiye edilmekte olan topların düşman gemilerini İstanbul'a takarrüpten menedebileceği pâyitahtın birkaç mahallesi bombardıman esnâsında yansa bile şehrin daha mahuf yangınlardan her zaman müteessir olageldiği ve bunun da öyle bir yangın farzedilebileceği nazar-ı dikkate alındı. Sebastiani diyordu ki:

"Yanan yerler yeniden yapılabilir. Lâkin nâmus-ı devlet esâsından yıkılırsa tâmiri mümkün değildir."

Ve Huzûr-ı Hümâyun'da akdedilen Meclis-i Umûmî, tereddüt ü teslim fikirlerine sûret-i kat'iyye ü nihâiyyede bir hatt-ı butlân çekti. Bu andan îtibâren sevâhilin tahkîmâtına daha şedit bir faâliyetle çalışılmaya başlandı.

John Duckworth Şubat'ın 22'inci gecesi verdiği notada:

"Bâbıâli'ye verilen mühletin, gemilerin müdâfaaya daha elverişli nikâta nakline, ve sevâhil bunca istihkâmlar inşâsına sarfedilmekte olduğu dürbinlerimizle görülüyor. Binâenaleyh amiralin vazîfesi vakit kaybetmemektir.!" Diyor.

Mâmâfih, amiral vakit kaybetmek husûsunda nihâyete kadar sebât etmişti. Gece ki tehdîdin ertesi gün mutlakâ bir hareketle mevki-i fiile getirileceğini ümit eden sefâin zâbitânı fecirle beraber amiral gemisinin direğinde "Demir almaya hazır olun!" işâretini gördülerse de bunu hiç bir zaman: "Vira!" emri tâkip etmemiştir. Sabahleyin esmeye başlamış olan keşişleme rüzgârı öğleye doğru hayli artmıştı. John Duckworth, Türk pâyitahtına hücum etmek için tam iğneciğinden [105] gelecek bir rüzgâr beklemiyor idiyse, bu hava kendisini hedefine îsal edecek en muvâfık bir fırsat idi. Öğleden sonra rüzgâr, tedrîcen hafiflemeye başlamış ve beşde büsbütün durmuştu. Mâmâfih Anglo-Sakson milletinin azm ü sebâtını göstermek üzere, "Hazır olun!" işâreti hâlâ direkte mevc-i endaz oluyordu!

Ne olmuştu? O kadar yüksek emeller, mutantan maksatlarla hareket ederek Akdeniz Boğazı'nı geçmek fedâkarlığına katlanan, Marmara'ya girdiğinin üçüncü günü İstanbul'un sukut etmiş bulunacağını îlân eden, Poisson, Nil ve Trafalgar kahramanları, Türkün pâyitahtı karşısında niçin

[105] Ç.n: Dümeni rapteden sivri demirler. Şemseddin Sami, (Haz.Raşid Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal) **Kâmûs-ı Türkî**, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2018, s 194

titreşip duruyorlardı? ...En müsâit şerâit altında şehre hücum ederek mevki-i fiile konulamadıktan sonra, o tehditler neye yarardı?

Her halde, ittihaz edilecek karara müteallik olmak üzere sefîr ile amiral arasında pek şiddetli münâkaşalar cereyan etmiş olmalıdır. Çünkü amiralin sulh perverliği Arbuthnot üzerinde pek ziyâde sû-i tesir icrâ etmiş ve gurur u haysiyyetini bu sûretle temelinden yıkılan sefir, hastalanarak meselenin cihet-i siyâsiyyesi de amiralin ahde-i liyâkatına kalmıştır.

Amiralin Sir John Duckworth'un tek diplomaside ibraz eylediği kiyâset askerlikteki mahâretinden az değildir. Sefîrin müdâhalâtından kurtularak serbest kalır kalmaz Türklere öyle bir darbe örmüştür ki, bütün Lordlar Kamarası bilumum İngiliz donanmasını alarak İstanbul'a hücum etseydi ancak bu kadar bir tesir husûle getirebilirdi. Filhakîka Duckworth, hemen bir tahrîrat kaleme almıştır. Ve 23 Şubat (15 Zilhicce) târihini hâvî olan bu tahrîrâtında demiştir ki:

"...Size açıkça söyleyeyim, daha ziyâde vakit ziyâına râzı olamam ve kralım ile kendi şeref-i zâtiyyeme karşı aldatılmayı asla kabul edemem başkalarını bu derece ile ve aşağı görenlerin kendileri böyle bir şüphe altında kalırlar. Sefâin-i harbiyyenizi tahrik ediyorsunuz. Vesâit-i müdâfaanızı tezyit için her çâreye başvuruyorsunuz mâmâfih eğer Bâbıâli, hemen patlamak üzere olan felâket fırtanısından pâyitahtını kurtarmak istiyorsa, yarın sabah erkenden sulh meselesini temin etmek üzere Reis Efendi buraya gönderilmelidir. Pâyitahtınıza felâket getirmek keyfiyetinin lakırtısı bile hissiyât-ı insâniyyemizi rencide etmektedir. Mister Arbuthnot ağır hasta olmasaydı sulh-ı müzâkerâtını idâre etmek üzere bizzat gelecekti. Size son defa beyan ederim ki tâyin ettiğim müddetten ziyâde bir an olsun beni pâyitahtınızdan uzak tutacak hiç bir kuvvet yoktur. Siz, İngiliz tebaanı oldukça bilirsiniz. Hîn-i hâcette bizim tahviften ziyâde icrâat taraftarı olduğumuzu unutmayınız. Maksadımı iyice anlayınız ki o maksat, barışıklık ve dostluktur. Ve bu da sizin elinizdedir."[106]

Bu gibi muhârebat ile geçen günler zarfında ise Hükûmet-i Osmâniyyece, evvelki ihmal ü teseyyübü affettirecek kadar büyük ve âlî himmetler sarfolunarak tedârikât-ı harbiyyede iyice ilerlenmiş idi. Bâbâli tarafından İngiliz donanması nezdinde mükâlemeye memur edilen

[106] James Cilt 4, Sayfa, 403

Dîvanhâne-i Tercümâni Hoca İshak Efendi'nin bütün hedef-i mesâisi, düşmanı oyalayıp Hükûmet-i Seniyye'ye vakit kazandırmaktan ibâret idi. Bu sebepdendir ki Duckworth'un yarım saatten başlayan mühletleri 12, 24, 48 saate doğru çıkıyor ve bu hal, mukaddemâ Pizani vâsıtasıyla Feyzi Efendi'yi aldatmasına bir mukâbele-i cemîle teşkil ediyordu.

Yine muhârebat u müzâkerat esnâsında Donanma-yı Hümâyun'un İngilizlere teslîmi maddesi şerâitnâmeden külliyen tayy edilmişti. Türkiye, Rusya ile akd-i sulh edecek ve İngiliz ittifâkı tecdit olunacak. Rusya tarafından istîlâ edilen vilâyâtın Saltanât-ı Seniyye'ye iâdesini İngiltere temin eyleyecekti. Îcap eden senetlerin tanzim ve teâtîsi hitam buluncaya kadar İngiliz donanması Çanakkale'de duracak ve Sebastiani'nin teb'îdi dahi Büyük Britanya sefîrinin Dersaâdet'e gelmesine bırakılacaktı. Tâdilât-ı sâlife-i mesûde halinde kaleme alındı. İshak Efendi, bu husûsatta son kararın îtâsını Bâbıâli'den istizâne tâlik etti. Birkaç gün daha mühlet aldı.

Tahkimâta gelince ilk gün yâni Zilhicce'nin 13'nde tâyin olunan mevâkiye 300 kıta top konmuştu. Ayın 17'inci günü bu miktar 1200'ü geçti. Bu tedâbir diplomat amiralin sabr u âramını tüketmiş olacak. Zîra Zilhicce'nin 16'sında (24 Şubat): Yalnız Bâbıâli ve İngiltere için değil, bütün dünya için ehemmiyet-i azîmesi olan bu müzâkerâtı bizzat idâre etmeye karar vediğini" beyan ederek selâhiyet-i vâsiaya mâlik bir Türk nâzırının ya Endymion veya Royal George Sefînesi'ne îzâmını talep etmişti. Halbuki Türkler, müzâkere mahali olmak üzere Kadıköy'ü tercih ediyorlar. Bunun üzerine Sir John, diplomasi hususâtını idâre için donanmasını terk etmiş bir amiral, târihte mevcut olmadığını düşünmeye mecbur olarak yerine Amiral Thomas Louis'i göndermek istiyor. Halbuki Louis, laf muhârebesinin değil, bilfiil harbin adamıdır. Binâenaleyh, Duckworth için Bâbıâli nâmına bilâ-tereddüt geminin kamarasına gelip giden Hoca İshak Efendi ile cereyan eden mükâlemat ile iktifâden başka yapacak şeyi yoktur.

Her geçen saat, İngiliz donanmasının etrafında yükselmekte olan sedd-i istihkâma bir top daha ilâve ediyordu. Hazret-i Padişah, milletin cûşiş-i ikdâm u hamiyyetine sahne olan mevâki-i harbiyyeyi sık sık dolaşıyordu. Bir gün Ahırkapı mıntıkasını gezerken Dergâh-ı Âlî Kapıcıbaşılığı'nda bulunan Seydi Ali Reis müsâdif-i enzâr-ı şehriyâri olmuş ve istifsar-ı hümâyuna karşı verdiği: "...Efendimiz bu iş o derece öğrenecek bir şey değildir. Kulunuza birkaç îtâ buyrulursa İngiliz donanmasının

hakkından gelirim." Cevâb-ı cüretkârânesi dilhâh-ı şâhânelerine muvâfık düşerek tersânede mevcut kalyon, fırkateyn ve korvetlerden 20 kıtasının techîziyle mûmâileyhin kumandasına tevdiine irâde-i seniyye-i mülûkâne sâdır olmuştu. Bir iki gün sonra ise Çanakkale'deki mârifetleri Dersaâdet'te tamâmıyle şâyi olan Kaptan-ı Deryâ Salih Paşa İstanbul'a vâsıl olduğundan hemen azlolup yerine Rütbe-i Vüzerât ü Cezayir Eyâleti ilhâkıyla Seydi Ali Reis nasbedilmişti. Tersânede hummâ-âlûd bir faâliyet başlamıştı. Yine bir gün Cenâb-ı Şevket-i Meâb, Yeniçeri Ağası'nı huzur-ı hümâyunlarına celbederek, düşmanın İstanbul'u istemekte olduğunu söylemiş ve Pehlivan Ağa, bir feverân-ı itâatkâr ile: "Şevketli Padişahım, uğur-ı hümâyununda bütün ocaklardan mâadâ amme-i halk-ı münâdim olmadıkça bir taşının düşmana verilmesi ne mümkündür." Diye îlân-ı hissiyât eylemişti. Bunun üzerine derdest-i techîz olan sefâine dalgıç (gönüllü) yazılması ferman buyrulmuş ve bir günde yalnız Yeniçerilerden 7500 dalgıç kaydolunmuştu.

Bahriye mesleğinden yetişme bir kaptan paşaya mâlik olan Tersâne-i Âmire'de derhal bir silah müşâhede olunmuştu. Herşeyden evvel Tersâne Nâzırı ve Defterdârı Seyid Ali Efendi defedilerek yerine Hacı İbrahim Efendi getirilmişti. Ve mukaddemâ civârındaki kazâlar âyanına Dersaâdet'e şitap etmelerini nâtık o emr-i aleyhi gönderilmiş olduğundan ilk kâfilede Şile Serdârı Uzun Hasan, İznik Âyanı Mustafa Bey, Adapazarı Âyanı Kara Osman, Gebze Âyanı Semerci Bayraktar miktâr-ı kâfi efrat ile pâyitahtın müdâfaasına koşmuşlardı. Bunlardan Uzun Hasan takımı Donanma-yı Hümâyun'a memur edildi ve diğerleri Maltepe'ye kadar Anadolu sâhiline yerleştirildi. Bu sûretle Dersaâdet civârına düşmanın takrîbî hemen tamâmıyle müşkül ü müteassir bir hâle gelince, İngiliz donanmasının kaçacağı yegâne tarik olan Akdeniz Boğazı'nın bir kat daha tahkîmi lüzûmu nazar-ı îtinâya alınarak oraya da Çarhçı Ali Paşa'nın riyâseti altında olmak üzere Davud Paşa mevkiine Memur Aziz Efendi, Emtia Gümrüğü Emini Hasan Ağa, Başbâki Kulu Şirinzâde Esad Bey, Yeniçeri Kâtibi Rüşdü Efendi, Karamürsel Âyanı Osman Bey ve bir takım Fransız mühendislerden müteşekkil bir heyet-i mahsûsa âzâm u memer-i mezkûrun gayr-i kâbil-i mürur bir hâle ifrâğına ikdam edildi.

Marmara Denizi'ne girmekle, kendi kendini bir tuzağa atmış olduğunu Duckworth şimdi anlamaya başlamıştı. Sâhillerde yükselen siperler Rumeli'den Ayastefanos'a ve Anadolu'dan Kartal'a doğru

uzanmıştı. Bunların üstünden üç bin kıta topun dehhaş ağzı denize karşı açılmış ve yalılar, eşgâl-i muhtelifede sarıklar ve kavuklar ile örtülmüştü. Bu tuzağın hiç bir tarafından İngiliz donanmasına bir lokma ekmek bir atımlık cephâne verecek dost yüzü gözükmüyordu.

Hatt-ı ricat, gün geçtikçe daha sa'b-ül-mürur bir hâle geliyordu. Anadolu sâhillerinden ufacık kayıklara binerek adalara doğru yayılan Türk bahadırları, İngiliz sefâin-i harbiyyesinin etrafında dolaşmak ve Kınalı'ya gidip gelen filikalara taarruz etmek cesâretini göstermeye başlamışlardı. Hatta bu tecâvüzlerin birinde, Fenerbahçe mıntıkası neferâtından bir miktârı Kınalıada Rumları'ndan me'kûlât almak için gelen birkaç filikaya hücum ederek yedi sekiz İngilizi telef ve Endymion Fırkayetni'ne mensup Mühendis Harvel ile dört neferi esir etmişlerdi. Bu hâdise üzerine Duckworth ile Bâbıâli arasında, esirlerin iâdesi bir mesele-i mühimme oldu. Bir çok muhâberat cereyan etti. Ve Amiral Duckworth, toplarının vazîfe-i tedhîşiyyesini kalemine havâle ederek bir çok tehdit ateşleri savurdu.

İngiliz filikalarına, gemilerinin topları altında iken hücum etmek şecâatini göstermiş olan gâzilerin mükâfât-ı nakdiyye ile taltif edilmesi, sâirelerine vesîle-i teşvik oldu. Artık gönüllüler, sâha-i hareketlerini genişlettiler. Sefâin-i harbiyye etrafında dolaşmaya başlayarak bir gemiden diğer gemiye filika gidip gelmesini menetmek derecesine geldiler.

Zilhiccenin 19'unda (27 Şubat), Kartal subaşısı elli nefer ve iki çakaloz topu ile Kınalıada'ya geçti. Orada birkaç siper kazarak İngilizleri en yakın üssü'l harekelerinden kat'-ı alâka ettirmek tehdidini gösterdi. İngilizler buna tahammül edemediler. Ve demir mahallerinin selâmet ü masûniyyetini iâde için tedâbir-i lâzime ittihâzına şitap ettiler. Tekmil filonun marnelleri, Canopus'dan Miralay R.Kent'in kumandasına verilerek adaya sevke hazırlandı. Lucifer ile Repulse dahi asâkiri hâmil filikaların himâyesine memur edildi. Kızıl Adaları yeni baştan fethetmeye kâfi olan bu kuvvet, donanmadan ayrılırken mezkur iki harp gemisi de adaya doğru hareket eyledi. Nikât-ı lâzimeyi aldılar ve sâhili topa tuttular. Diğer taraftan da marneller bu mermi yağmuru himâyesinde adaya çıkmaya başladılar. Subaşının iki topu, bu gemilerin ateşine bittabi mukâbele edemezdi. Binâenaleyh toplarını -bilâhare ma'a-fâiz ödetmek üzere- terk ederek geriye çekildi. 305 kadem-i irtifâı hâiz olan şark tepesindeki manastıra girdi. R. Kent, mâiyetindeki yüzlerce zâbit ve efrat ile bu elli kişiyi tâkip ediyordu.

Kuvvetler arasındaki fark o kadar azîm idi ki hiç bir İngiliz muzafferiyetinden şüphe edemezdi.

Ve böyle bir zafer, İngiliz marnelleri için o kadar kolay terk olunacak bir fırsat değildi: İki, üç yüz muntazam asker, koca bir donanmanın himâyesinde bulundukları halde elli Türk gönüllüsünü bu manastıra sıkıştırmışlardı. Onları mağlub u esir ederek donanmaya dönecekler ve daha sonra, bu muzafferiyet-i azîmeyi Büyük Britanya'da bütün heyecan İngiliz tafsîlât ü teferruâtıyla nakledeceklerdi.

Zevalden sonra muhârebe başladı. Repulse ile Lucifer muhârebeyi yakından tarassut etmekle beraber, kendi askerlerine isâbet eder korkusuyla cenge iştirak edemiyorlardı. R. Kent toplarını en münâsip gördüğü noktalara yerleştirmişti. Manastır müesseselerinin hiç hatırlamadığı bir fâciâya sahne oluyordu. Her tarafı delik deşik olmuştu. Miralay R. Kent Türklerin İlticâ kâhini îcap ettiği kadar yıktığına ve kuvve-i mâneviyyelerini esâsından sarstığına kâil olduğu zaman hücum kumandasını verdi. Fakat pencerelerden boşanan bir kurşun yağmuru altında, başta kendisi bulunduğu halde bir çok zâbitan ve efrâdın döküldüğü görüldü. Topçularda kurtulamadı. Ve İngilizler manastır civârından kaçmakla beraber donanmadan istimdâda başladılar.

Bu imdât, zâten hazırdı. Royal George, Windsor Castle, Standard Sefîneleri'nden mürettebat teslih olunarak filikalara konmuştu. En tehlikeli zamanda bu kuvvet sahne-i muhârebeye yetişti. Elli Türk gönüllüsü ile gece yarısına kadar uğraştılar ve karanlıktan bilistifâde topları, tüfekleri ve ölüleri bırakarak, yalnız mecruhları alıp gemilere keçtılar.

Kınalıada Manastırı Vak'ası'nın en büyük kurbanı Miralay R. Kent idi. Ondan sonra iki zâbit, ve beş küçük zâbit telef, iki zâbit ve yedi küçük zâbit mecruh olmuştu. Gemici ve marnellerin verdiği zâyiat bu miktar ile kıyas edilebilir.

James, bu hâdise hakında mütâlaayı îrad ediyor:

"İşte bir vak'a ki eğer muvaffakiyetle netîcelense idi bu seferin baştan başa alâmet-i mümeyyizesi olan kararsızlık ve aptallıktan mütevellit fenâlığı biraz telâfi edebilirdi. İngilizler hücum ettiği zaman Kınalıada üzerinde iki mühim şahıs vardı. Yeniçeri Ağası ve General Sebastiani. Bu adamlar filoya getirebilseydi Sir John, hiç olmazsa, bunların fidye-i necâtı

olmak üzere dâima tekrar ettiği (düşmanlarla muhat şu denizden) gerek nefesini ve gerek gemilerini zararsızca kurtarmak müsâadesini alabilirdi."[107]

Kınalıada üzerinde Yeniçeri Ağası ile Fransız sefîrinin bulunmuş olması, sırf İngilizlerin ihtirâ ederek şevk ü şecâatlerini artırmak üzere askerlerine ilkâ eyledikleri bir hülyâdan ibârettir. İngiltere târihinin kendi şahsına verdiği bu ehemmiyet-i fevkalâdeden nâşî Kartal subaşısı iftihar etsin. Hadd-i zâtında gâyet küçük olan bu vak'a, hasmın sa'y ü gayretiyle büyümüş, bayağı bir muhârebe şeklini almıştır.

Elli kişi üzerine 11 geminin bilumûm silah endâzelerini sevk eden John Duckworth, (Kınalıada üzerine maksadı temine gayr-i kâfi bir kuvvet göndermek) ile ittiham olunuyor. Bu, amiralin tâliasızlığı netîcesidir. Duckworth bundan başka ne yapabilirdi? Esâsen donanmanın tekmil silâh endazları, İstanbul'u zaptetmek üzere Büyük Britanya Hükûmeti'nin kendi kumandasına verdiği ordunun tamâmı idi! Binâenaleyh Duckworth, Kınalıada'ya çıkan elli Türk gönüllüsü üzerine -İngiliz aklınca- İstanbul'u zaptetmeye kâfi bir ordu sevk etmişti! Eğer, R. Kent gibi yüksek rütbeli bir zâbitin kumanda ettiği bu kuvvet, manastırı zaptedebilseydi İstanbul'u da zaptedebileceği hakkında perverde edilen efkar u âmâli takviye etmiş olacaktı. Lâkin sevk-i tesâdüfle subaşının şeşhânecileri daha baskın çıktı. Zâten muhârebe, dâimâ bir tâli' oyunu değil midir ?!

Kezâlik Duckworth, marnelleri geriye getirmek üzere ikinci defa olarak sevk ettiği takviye kıtâtına (mehâlike girmekten içtinap etmesi) hakkında tâlîmat verdiği için tahtie olunuyor. Hatta başkumandan, ilk partiyi sevk ederken Amiral Louis'e: "Hiç bir tehlikeye girmemeli, efrâdı mehâlike mâruz kılmaksızın yapılabilirse pekâlâ!" Demiş. James diyor ki: "Her hareket-i askeriyyenin bilâ-muhâtara icrâ olunabileceğini kim ümit eder ? Mâdem ki bu müfrezeler tehlike zuhûrunda maksadı tâkipten sarf-ı nazar edeceklerdi, o halde Sir John, Türkleri adadan sürmek için ihtiyar kadınlardan müteşekkil bir kâfile sevk edebilirdi!" [108] İngiliz amiralini, İngiliz müverrihine karşı müdâfaa etmek için bu sayfalar müsâit değildir. Mâmâfih, şunu söylemekten men-i nefs edemedik ki: James'in bu mütâlaası, kendisinin Türklerle karşı karşıya muhârebe etmemiş ve muhârip nâmına

[107] 4,7.3

[108] 4,8.3

yalnız Amerikalıları görerek onlarda esir olmuş bir adam mütâlaasıdır. John Duckworth tamâmıyle mâzurdur. Ve bu efrat ile İstanbul'a hücum etmemiş olmakla dahi Büyük Britanya Hükûmeti'nin nâmusunu değilse bile hiç olmazsa insan ve gemilerini kurtarmıştır.

İngiliz donanmasının büyük ve bütün cihâna münteşir-i ümit ü gurur ile Marmara'ya duhûlünün onuncu günü (Pazar: 21 Zilhicce, 1 Mart) Royal George'un direğinde vira demir işâreti görüldü. Zevalden evvel 825'de tekmil İngiliz sefâini yelken yapmış oldukları halde bir hatt-ı harp üzerinde duruyorlardı.

Duckworth, kaçıyordu ! "İstanbul'u ziyâretten maksâd-ı aslî yalnız Türk filosunun teslimini talep etmek değil belki Hükûmet-i Osmâniyye'yi Sebastiani'nin temsil ettiği Fransa Hükûmeti'ne havâle-i sem'-i îtibâr etmekten ziyâde İngiliz makâsıd-ı siyâsiyyesine serfürû ettirmek" [109] ten ibâret olduğu halde Duckworth, hiç bir şey yapamadan, bir çok zâyiat vererek, ve yalnız azimkâr Türklerin redd-i kat'î cevâbını hâmil olduğu halde gidiyordu.

Seydi Ali Paşa'nın kumandası altında bulunan Türk filosu, Beşiktaş açığına demirlemişti. İki amiral birbirine mânâları muhtelif nazarlarla bakışıyorlardı. Bütün İstanbul bu hayret verici manzarayı temâşâ ediyordu. Kaptan Paşa, Beşiktaş önüne çıktığı günden beri, İngiliz donanmasına hücum etmek için Bâbıâli'den müsâade almaya çalışıyordu. Hükûmet-i Seniyyece bir muhârebe-i bahriyyenin icrâsına lüzum görülmüyor ve Seydi Ali Paşa güç hâl ile zabt ü tevkif olunuyordu.[110]

Ali Haydar Emir

[109] Charles Ennis, 322

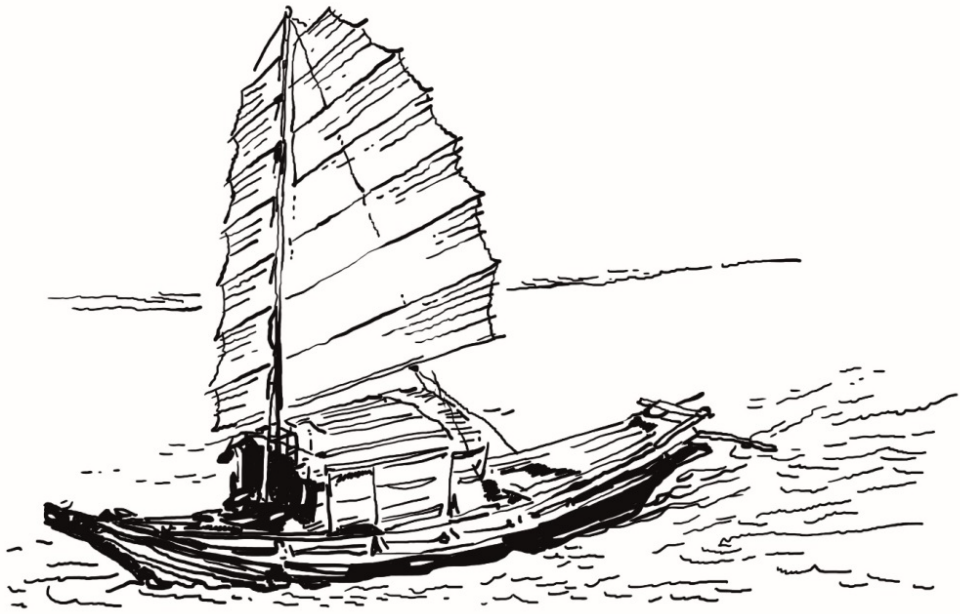
[110] Tarih-i Cevdet, 8, 117

MAKALEDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR

(Fotoğraf 19) **Ajax Süvârisi Kaptan Blackwood**[111]

[111] https://www.1805club.org/img/Blackwood_Honourable_Henry_1.png

AKDENİZ BOĞAZI MUHÂREBELERİ[112] - 8 -

İngilizlerin İlk Hücûmu-3

Sıkı bir poyraz rüzgârı esiyor. Ve Marmara Denizi ılık sîmâsıyla en son kış güneşinin altında parlıyordu. İngiliz donanması, feth ü teshir niyetiyle geldiği bu muhteşem memleketin önünde birkaç volta vurdu ve bu hareketiyle İstanbul'un sertâser top ve siper ile donanmış vaziyet-i merdânesini mürettebâtına daha yakından göstermiş oldu. Üçüncü defa Hayırsız Ada önünden aşağıya döndüğü zaman, Türk donanması da ağır ağır kızakla önünden Marmara'ya açılmaya başlamıştı. Bu donanma, beş kalyon ve mütebâkîsi korvet ve beriklerden ibâret olmak üzere yirmi parça gemiden müteşekkildi. Danimarka Hükûmeti'nin Hind-i Garbî Adaları'nı zaptetmesine mukâbil hamâm[113] nişânının beyaz ve siyah rütbelerine nâil olmuş Sir John Thomas Duckworth gibi mâruf bir İngiliz Amirali'nin, on bir hatt-ı harp gemisiyle, on günde müdâfaaya hâline konulmuş bir şehirden firârı ve bir haftada hazırlanmış beş parça sefîne-i harbiyye tarafından tâkibi, İstanbul için misli görülmedik bir levha teşkil ediyordu.

Ve pâyitaht bu levhayı, İngiliz donanması ufuktan kayıp oluncaya kadar kemal-i fahr u gurur ile seyretti ki o zaman Türk filosu artık tramola[114] etmiş ve Haydarpaşa'ya dönmüş idi.

Duckworth, doğru Ekinlik Adası'na teveccüh etmişti. Marmara Denizi'nde on gün ârâm etmek ve îcâbında İstanbul'a karşı istinâdgah olarak kullanmak üzere Rumlarla meskun olan Kızıl Adaları intihap ettiği gibi, Boğazdan çıkmak için gemilerini ihzâr etmek maksadına dahi yine Rumlarla meskun olan Marmara adalarını muvâfık bulmuştu. Burada Mart'ın üçüne kadar yattı ve o gün (23 Zilhicce), zevalden evvel 7,30'da tekrar demir aldı. 8,15'de tekmil yelkenleri açık olduğu halde firişka poyrazın önüne düşüp yola düzüldü.

İnişleri de çıkışları da tertip üzere idi. Yalnız Ekinlik'te kendilerine iltihak etmiş olan Active, Endymion'un önünde Meteor da Standard yerine bunun yedeğinde bulunuyordu. Nara Kalesi'ne yaklaşırken "İhtimal ki

---

[112] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 2, Sayı 10, Ağustos 1332 [1916], Sayfa 433-448

[113] Ç.n: Güvercin

[114] Ç.n: Rüzgâr üzerine tırmanmaya çalışan bir yelkenlinin rüzgâra karşı ilerleyebilmesi için yapması gereken zorunlu bir manevra dönüşüdür.

Türklerin gazabını teskin-i maksadına binâen on üç topla kaleyi selamladı!"[115] Muhârip bir devlet donanmasının galebe ümîdiyle girdiği bir tuzaktan hâib ü hâsir çıkarken, hasmının bayrağını hâlisâne selamlaması yalnız Jhonların ve Jameslerin akıl erdirebileceği bir eser-i nezâkettir. Türkler, ihtimal ki garb medeniyet-i müşa'şasının bu inceliklerine vâkıf olamadıkları için onun toplarına mermi tûfânıyla muâbelede kusur etmediler ve firar muhârebesi bütün şiddetiyle başladı.

Her kale, düşman gemisi sâha-i tesirine geldikçe vazîfesini îfâ ediyordu. Rehber gemi olan Canopus'ın dümen dolabı uçurulmuştu. Ve taş mermiler teknesini delik deşik etmişlerdi. Kalelerde humbara kullanılmadığı için İngiliz gemilerinin insanca zâyiâtı binnisbe azalıyordu.

Çanakkale'den atılan bir gülle, Repulse'ın kıç kasarasına girerek 2 küçük zâbit, 5 gemici, 3 marnel telef ve 1 yüzbaşı, 2 onbaşı, 2 küçük zâbit ve 4 gayr-i resmî şahıs mecruh etti. Aynı mermi, mizana[116] direğini fenâ halde hasârâta uğrattı. Dümen dolabını da aldı götürdü. Repulse'un diğer hasârâtı da gâyet ciddî ve vahim idi.

Royal George'un çarmıkları kesilmiş, direkleri parçalanmştı. Teknesi hurdahaş olmuş ve bir mermer gülle, tâ (...[117]) saplanıp kalmıştı ki İngiliz müzesi bu mermiyi Duckworth'un Marmara'ya duhûlü hâtırası olmak üzere museumunda saklayabilirdi. Royal George'da 2 gemici ile bir marnel telef ve 2 zâbit, 1 küçük zâbit, 22 gemici ve 2 marnel mecruh olmuştu.

800 librelik bir gülle, Windsor Castle'ın grandisine[118] isâbet ederek dörtte üçünü kesmişti. Ve diğer hasâratından başka 3 gemici ölmüş ve 1 küçük zâbit ile 12 gemici yaralanmıştı.

Kilitbahir Kalesi'nden atılan 770 librelik bir gülle, Standard'ın âlet güvertesine girmiş, orada bulunan 4 gemiciyi öldürdükten sonra bâzı malzemeyi ateş vermişti. Bu ateş bir infilâkı intaç etti. Ve sefîne dâhilinde târifi müşkül bir telaş ve heyecan husûle getirdi. Bir çok efrat, kendilerini

[115] James, 4,309

[116] Ç.n: Geminin baştan üçüncü direği.

[117] Ç.n: İmlâsı (لمیار) olan kelimenin ifade ettiği anlam karşılığı bulunamamıştır.

[118] Ç.n: Gemilerde ortada bulunan ve pruva direğinden sonra gelen büyük direk, ana direk. Bkz. www.lugatim.com

denize attılar. Bunlardan dördü boğuldu. Bundan başka sekiz kişi ölmüş ve 47 kişi vahim sûrette yaralanmıştı.

Pompee, en az hasâra uğrayan bir gemi idi.

Standard, epey gülle yemiş ve bu gemide 2 gemici telef ve 1 yüzbaşı, 1 mühendis, 10 gemici, 2 marnel mecruh olmuştu.

Lucifer, nüfusca zâyiâta uğramamakla berâber arması hayli hasârat almıştı.

Active, 6 kadem 6 pus muhîtinde 800 librelik bir granit gülle yedi. İki kadem daha aşağıya isâbet etseydi, gemi o anda batabilirdi. Mâmâfih uskota[119] değiştirdiği takdirde mutlakâ gark olacaktı. Ayrıca 1 porsun[120] 4 gemici, 3 marnel güverteye serilmişti.

Endymion'da 3 gemici ölmüş, 1 yüzbaşı ile 8 gemici yaralanmıştı.

Meteor, Çanakkale hizâsına gelir gelmez, bir mermi ile yedek halatı kesilmiş ve kendisini çekmekte olan Endymion ise o tehlikeli noktayı bir an evvel geçmek için onu tekrar yedeğine almıştı. Hareketten âtıl kalan humbara gemisi, şimdi müthiş bir mermi yağmuruna tutulmuştu. Gerek Lucifer ve gerek bu sefîne, esâsen ticâret gemisi idi. Alelacele tahvil olunmuşlardı. Cephânelikleri de su gemisinin fevkinde bulunuyordu. Birkaç dakika sonra müthiş tarrâka ile berhevâ oldu.

Zevalden evvel 11,40'da o cehennemî geçitten çıkmışlar ve Yeniçeri Burnu açığına demirlemişlerdi. Orada Rus Amirali Senyavin, 8 kıta harp gemisiyle İngilizlerin mağlûp donanmasına iltihak etti. Ve Duckworth'a, birlikte olarak İstanbul'a tekrar hücum edilmesini teklif eyledi. John Duckworth câhil Rus Amirali'ne şu gâyet meşhur hakîkati öğretmekle sefer-i azîmini tetviç etmiştir:

"Her nerede ki bir İngiliz filosu adem-i muvaffakiyyete uğramıştır, orada başkalarının muvaffak olmak ihtimâli yoktur!"[121]

---

[119] Ç.n: Yelkenleri tutmak ve açmak için alt köşelerine bağlanan halat, zincir ve palangadan ibâret donanım. Bkz. lugatim.com

[120] Çn: Harp gemilerinde sabit ve hareketli armalar ile makara demir zincir yelken işlerinde ve bunlara ait ambarların istiflerinde kullanılan ve arma doldurmak hizmetlerinde çalışan personel.

[121] Brenton, 4, 150

İşte İngilizlerin Çanakkale'ye ilk hücûmu, bunun esbap, cereyan u netâyici bundan ibârettir. Netâyic-i mâneviyyesine gelince, bu kısa bir cümlede icmal edilebilir: Poisson, Nil, Trafalgar gâlipleri, Türk pâyitahtı karşısında mağlup olmuşlar ve Türk filosunun önünden kaçmışlardır. Bu hâdisenin İngiliz ruhuna olan tesîrini düşünmek o derece mühim değildir. Fakat Türk mâneviyâtında husûle getirdiği kuvvet bu vak'adan tam bir asır sonra kendini göstermiş ve İngiliz nüfûzunun Duckworth eliyle kazılan bu mezarına Büyük Britanya'nın bütün satvet ü azameti yine bir İngiliz eliyle müebbeden gömülmüştür.

Boğaz'da İtalyanlar

Bu faslın ihtivâ edeceği harekât, şüphesiz, vukûuyla beraber târih olmuş ise de henüz bütün sarâhatıyla neşredilecek kıdemi kazanmamıştır. Mâhâzâ, Akdeniz Boğazı'nın Türkler tarafından sûret-i kat'iyyede zaptından îtibâren cereyan eden vukûat-ı harbiyyeyi bu noktaya îsal ettikten sonra mevsimsiz olarak kesûb-ı nâtamam bırakmak için, 1327 sene-i hicriyyesi vakâyiine bir nazar-ı serî atfetmek fâidesiz olmayacaktır.

Meslektaşlarımın hatır nişanı olmak gerektir ki 327 filomuz, Suriye seferinden esnâ-yı avdetinde Sakız'a inerken, İtalya Hükûmeti'nin Devlet-i Osmâniyye'ye îlân-ı harp ettiğini haber almış, bunun üzerine kudret-i harbiyyesi İtalya donanmasıyla bir açık deniz muhârebesi icrâ edecek halde olmadığından, pâyitahtın Akdeniz kapısını muhâfaza etmek vazîfesini alarak, kısa bir hazırlıktan sonra Boğaz'a gelip demirlemişti.

Diğer taraftan, hemen îlân-ı harp ile beraber, yâni sene-i mezkûre Eylül'ü içinde İtalya sefâin-i harbiyyesi Adalar Denizi'nde icrâ-yı faâliyete başlayarak Afrika-yı Osmânî ile Rumeli ve Anadolu sevâhili arasındaki münâkale ü muvâsala yollarını kesmek gâyesini istihdaf eden planı mevki-i icrâya koymuşlardı. 22 Eylül'de üç muhrip Rodos civârında bir Osmanlı gemisini taharrî etmiş, ertesi gün Pisa sınıfından bir sefîne-i harbiyye Sakız önlerinde gözükmüş, buğday hamûlesiyle Boğaz'a müteveccihen seyretmekte olan Osmanlı sefîne-i ticâriyyesi iki muhrip tarafından muâyene edilmişti. 30 Eylül'de bir muhribin Midilli'nin Zeytinburnu önünden ve müteaddit düşman sefâin-i harbiyyesinin Sakız sularından geçtiği rapor ediliyordu. 1 Teşrînievvel'de iki harp gemisi Finike Limanı önünde arz-ı vücûd etmişti. İki gün sonra ise büyük, küçük on kadar harp sefâini Megri

Limanı önünde dolaşıyor, aynı zamanda Taşöz suları ve Foça önleri iki sefînenin nezâreti altında bulunuyordu.

İtalyanların bâzı Osmanlı adalarını işgal edeceklerine dâir deveran eden şâyialar Teşrînievvel'de kesb-i kuvvet eylemişti. 4 Teşrînievvel'de Anamur ve ertesi gün Paspargo Feneri önünden bir çok İtalya sefâin-i harbiyyesi geçiyor, Foça önünde diğer bâzı sefâinin flashing [122] ile muhârebâtı fark ediliyordu. Bu ziyâretler, gittikçe Rumeli sevâhiline doğru tevsî ediyordu. 8 Teşrînievvel'de bir zırhlı ile iki muhrip Kesendire'nin beş mil açığında ve daha sonra sekiz gemiden mürekkep bir filo Dedeağaç pişgâhında müşâhede edilmişti. Bilhassa İzmit ve Boğaz medhali, sıkı bir abluka altında tutuluyordu.

Kânûnuevvel'de Kunfuda ve Şubat'ta Beyrut vukuâtı tahaddüs etti. Lâkin bu vukûat İtalya'yı maksadına yaklaştırmak husûsunda semeresiz kaldı. Şimdi Midilli işgâli, İzmir'in bombardımanı, Boğaz'a hücum ve adaların zaptı gibi planlardan bahsolunuyordu.

328 senesine doğru, İtalyanların Boğaz'ı zorlayacakları şâyiası daha kuvvetli deverâna başladı. Mâhâzâ, Mart bidâyetinde, sekizi müstesnâ olmak üzere bütün düşman sefâininin tâmirde bulunduğu ve bu tâmirâtın hitâmından evvel harekât-ı bahriyye icrâsına kıyam edilmek ihtimâli olmadığı rapor edilmişti.

Filhakîka böyle bir teşebbüs İtalya Erkân-ı Harbiyyesince takarrür etmiş ve birinci filonun iki fırkasıyla ikinci filonun kruvazör fırkası, bir kablo gemisi, Abroz Dükası kumandasında bulunan muhrip filotillası ve bir çok muâvin gemilerden müteşekkil bir kuvve-i cesîme bu teşebbüsün icrâsına tahsis olunmuştu. Sefâin-i mezkûre, Astropalya Adası'nda tahaşşüt ediyordu. İctimâ, Nisan evvelinde hitam buldu. Bu esnâda İmroz-Karağaç-Limni-Bozcaada ve Limni-Selânik kabloları da kesilmiş idi.

Nisan'ın beşinci günü zevalden evvel.. saat 50 dakikada Osmanlı filosunun kumandan gemisi olan Barbaros Hayreddin Zırhlısı'ndan şimşekle şu işâret verildi:

"Umûma: üç fırkaya mürettep 27 parça gemiden mürekkep bir düşman donanmasının Bozcaada açıklarında bulunmakta olduğunu şimdi

[122] Ç.n: Çakar.

haber aldım. Müdâfâ-i leyliye tertibâtı almanızı ve efrat ve zâbitân top başında bulunarak gâyet müteyakkız bulunmanızı kemâl-i ehemmiyyetle beyan ederim."

Vâkıa, Astropalya'dan kalkan İtalya donanması Amiral Viale'nin *(Fotoğraf 20)* kumandasında bulunduğu halde önce sabaha kadar Boğaz hâricinde manevra yapmıştı. Zamanına doğru dahi Amiral Presbitero, *(Fotoğraf 21)* birinci filonun ikinci fırkasıyla Boğaz medhaline geldi. Zevalden evvel 7,35'de, tarasutta bulunan Taşöz muhribi, tehlike kürelerini çekmiş olduğu tam süratle gelerek kumandana şu mâlûmâtı verdi:

"Saat 8,15'de üçer bacalı müteaddit sefâin-i harbiyyenin İmroz'un şimal burnundan cenûba doğru geldikleri müşâhede edilmiştir."

Bunun üzerine umûm-ı sefâinin fayrap edilerek bir saate kadar harekete müheyyâ bulunmaları kumandan tarafından emrolundu."Muâvenet-i Milliye Muhribi, *(Fotoğraf 22)* düşman sefâinin harekâtı hakkında telsizle mâlûmat vermek ve bombardıman başlamazdan evvel mevkiini terk etmemek üzere medhale gönderildi. 9,20'den îtibâren Hamidiye *(Fotoğraf 23-24)* ve Mecidiye Kruvazörleri, *(Fotoğraf 25-26-27-28-29)* Mesudiye Zırhlısı, *(Fotoğraf 30)* Berk-i Satvet Torpido Kruvazörü *(Fotoğraf 31)* ve Âsâr-ı Tevfik Zırhlısı, *(Fotoğraf 32)* sırasıyla harekete hazır olduklarını rapor ettiler.

Kahraman müebbet nâm-ı iftihârına bihakkın kesb-i istihkak etmiş olan Muâvenet-i Milliye medhalden çıkarak düşman donanmasına doğru yalnız başına ilerlerken koca İtalya donaması da Kumkale *(Fotoğrafı 33)* ve Seddülbahir *(Fotoğraf 34)* önünde bir hatt-ı harp teşkil eylemişti. Amiral Viale, bu fedâkâr muhribin üzerine Varese *(Fotoğraf 35)* ve Ferruccio Kruvazörleri'ni *(Fotoğraf 36)* sevk etti! Muhrip, bittabi medhale dönerek münâsip bir yerde mevki aldı.

11,27'de düşman donanması on, on üç bin metreden Orhaniye ve Ertuğrul Tabyaları'na *(Fotoğraf 37-38)* ateş açtı. Muâvenet-i Milliye, bunu derhal Barboros'a bildirdi. Lissa kahramanları, batî ve gâyet fenâ endaht ediyorlardı.

11,30'da Türk filosu kumandanı umûm-ı sefâini muhârebeye hazırladı. Beş dakika sonra filotilla planda tâyin edilmiş olan mevâkii aldı. Komodor, forsunu Gayret-i Vataniye Muhribi'ne *(Fotoğraf 39)* çekti.

Muhârebe hattında vazifeleri olmayan Trablus, Tir-i Müjgan *(Fotoğraf 40)* ve Haleb Vapurları'yla Zuhaf Korveti *(Fotoğraf 41)* Gelibolu'ya gönderildi.

Saat 12,15'de Muâvenet-i Milliye, bir düşman fırka-i bahriyyesinin borda ateşiyle bombardımana devam etmekte olduğunu ve diğer fırkanın Muarız Körfezi'ne doğru hareket ettiğini bildirmiş ve vâkî olan istîzah üzerine, bombardımanın evvelâ üç gemi tarafından başladığını, kaleden atılan mermilerin düşmana yakın ve düşman filosu mermiyâtından birinin medhalden içeriye düştüğünü ilâve etmişti. Binâberin Muâvenet-i Milliye, düşman filosunun medhalden girdiğini rapor etmek vazîfesiyle Çanakkale'ye çekildi.

12,55'de Samsun ve İntibah lağım gemileri *(Fotoğraf 42),* vazîfelerini, bilâ-ikmal Maydos'a demirlediler. 2,30'da ise düşman, ateş kesti. Üç saat devam eden bombardıman esnâsında Orhaniye'ye 150, Kumkale'ye 8 Seddülbahir'e 12 mermi atılmıştı. Bir çok mermiyâtın da denize düştüğü görülmüştü. Hasârâta gelince, Orhaniye'de bir kışla münhedim ve bir hayvan mürd olmuş o civarda bulunan projektörün camı kırılmıştı. Kumkale'de bir nefer mecruh, Seddülbahir'de bir nefer enkaz altında kalarak şehit olmuştu. Bütün bombardımana yalnız Orhaniye Tâbiyesi mukâbele etmişti.

İtalya donanmasının aldığı hasârâtın derecesi resmen mâlumumuz olamamış ise de, ateş menzili ve nikât-ı mühimme-i sâire nazar-ı mülâhazaya alındığı sûrette bu zararın bir kışlanın inhidam ve bir hayvanın telefi ile bir neferin mecruhiyeti ve diğer bir neferin şehâdeti uğrunda atılan iki yüzü mütecâviz mermiden ibâret kaldığı kolayca tahmin edilebilir.

Düşman filoları bu muhteşem işin hitâmından sonra Boğaz önünden çekilerek ertesi sabah Mondros Limanı'na demirlediler. Türk filosu ise o gece düşman tarafından bir torpido hücumu icrâsını kaviyyen me'mul ettiğinden bu ihtimâle karşı tedâbir-i âcile ittihaz eylemişti. Lâkin İtalyanlar, 5 Nisan tecrübesinden sonra artık Boğaz'a takarrüp bile etmeyerek Adalar Denizi'nin daha aşağılarında yeni teşebbüsâta girişmişlerdir.

Farzolunabilir ki, Akdeniz Boğazı'nda masraflı, lâkin netîcesiz bir gürültü yapmakla İtalya Hükûmeti, Adalar Denizi'nde dahi muhârebe etmekte tamâmıyle serbest olduğunu o zaman rekâbet-i düveliyyeye ehemmiyet veren Hükûmet-i Seniyye'ye ispat etmek istemişti. Kezâlik, azm ü sebâtın derecesini evvelden takdir için bir mukâyese mevcut olmadığından,

İtalyan Erkân-ı Harbiyesi'nin, Boğaz medhalinde ateşli bir nümâyiş yapmakla hasmını tahvif etmek ümîdine kapıldığı da tasavvur edilebilir.

Bundan başka, Boğaz'da Osmanlı filosunun beklemekte olduğu nazar-ı îtibâra alındığı zaman, İtalya donanmasının filoyu iğzab ile muhârebeye tahrik etmek fikrinde bulunduğu da vârid-i hâtır olur. Ancak Osmanlı filosunun muhtevî olduğu iki zırhlı ile sekiz muhribin fâikiyet-i mutlakâyı hâiz bir düşmana karşı netîcesi muayyen bir musâraayı aslâ kabul edemeyeceği âşikardır. Amiral Viale, evvelemirde yalnız üç sefîne-i harbiyye ile Boğaz pişgâhına gelmekle Osmanlı filosunu aldatamamış binâenaleyh 5 Nisan hücûmu 28-327 harbinin mânâsız teşebbüsleri meyânına karışıp gitmiştir.

Temmuz'dan mukaddem, İtalyanların Boğaz'a bir torpido hücûmu yapacakları şâyi olmuştu. Bu sırada mütemâdiyen lodos rüzgârları esiyor ve medhal hârici kemâfissabık Yâdigar sınıfı muhripler tarafından karakol ediliyordu. Halbuki, 5 Temmuz'da bu vazîfeye Kütahya Torpidobotu *(Fotoğraf 43)* memur edildi. Mâhâzâ lodos denizlerine bu sınıftan bir geminin dayanamayacağı gurubtan evvel tahakkuk etti. Zîra, gündüz tarassutunu îfâ ettikten sonra gurubtan bir saat evvel Hellas Feneri altına gelen Kütahya, denizlerin gittikçe bindirmesine karşı mevkiini muhâfaza edemeyerek Karanlık Liman'a girip demirlemiş idi.

Hulusi, Türk filosunun lehülhamd, yüzlerce emsâline mâlik olduğu bu metin ü fedâkâr zâbit, mini mini Kütahyası'yla Karanlık Liman'da duramıyor, kendisinin vazîfe sâhasının en geniş ve müsâit yerlerinden ayıran bu iri denizlerin âkur hücumlarına karşı büyük, hârikulâde şeyler yapmak, elindeki aletin kifâyesinden çok fazla işlere atılmak emelleriyle yanıyordu. O sırada berrak bir mehtap vardı. Donanma, eski mevkiilerinde yatıyor ve kumandan gemisinin sükût-ı mehâbet-i âlûdundan her gemi hisse-yab-ı ihtişam olmuş görünüyordu.

Rüzgâr, gittikçe kırıldı. Ve nısfü'l-leylî beş gece kamer, gurub etti. Yavaş yavaş kesb-i rükûd eden Boğaz sularını kesif bir zulmet kapladı. Kütahya, tekmil fenerleri sönmüş olduğu halde, Karanlık Liman'da yatıyordu. Medhalde amik bir zulmet hükümran idi. Dış denizin ölü dalgaları, şiddeti kırık savletlerle içeriye kıvrılıyor ve mâmâfih daha iç sular buna rağmen rükûdunu muhâfaza ediyordu. Muntazaman yanmakta olan Seddülbahir taharrî feneri arasıra bu batî dalgaları bir sefûf-ı ziyâdar ile

parlatarak geçiyor ve denizlerin safîrî inkıtâından mâadâ hiç bir ses işitilmiyordu. Bu zulm-i amik içinde bir gomana ilerisini seçebilmek müteassir idi.

Nâgehan Kütahya, bir kürek sesi işitir. Bunun bir torpidobot olmak ihtimâli şimşek süratiyle zihinlerden geçer. Mâhâzâ kalelerin devam eden sükûtu bu zannı ref' eder. Bu sisin, alessabah Boğaz'a girmek üzer medhal hâricinde orsa alabanda[123] yatmakta bulunan bir şilepten hâsıl olduğu zehâbı hâsıl olur.

Fakat bu zehap, çok sürmez. Takrîben on dakika sonra, Seddülbahir projektörü bittesâdüf meçhul bir tekneyi tenvir eder. İlk nazarda, iki bacasıyla kıç tarafı projektörün mahrût-ı münevverine girmiş olan bu meçhul sefîne, Rumeli sâhiline gâyet yakın olmak üzere yukarıya doğru çıkıyor ve şekl-i mer'îsi îtibâriyle Yâdigâr sınıfı Türk muhriplerini andırıyordu. Kalelerin, elan imtidat eden sükûtuna binâen, Kütahya bir lahza bunu dost gemi zannetmek istedi. Fakat projektör ziyâsıyla tâkip edilen meçhul gemi biraz ilerlediği zaman Seddülbahir, iki kuru sıkı ateş ve Kumkale dahi aynı hareketle ona iştirak etmişti. Bu esnâda Kütahya, el flashing vâsıtasıyla bu geminin mâhiyetini işâret istasyonundan soruyor, lâkin cevap alamıyordu. Bu anda Kumkale bir mermi endaht etti.

Hakîkat halde, tenvir edilen gemi, Boğaz'daki donanmaya hücum eden beş torpidobot dizisinin en sonuncusu idi. Enrico Millo'nun *(Fotoğraf 44)* idâresinde bulunan bu gemiler Spica, Pereseo, Centauro, Climene, Astore Botları'ydı. Son gemi Astore Seddülbahir projektörüyle keşfolunduğu vakit Millo, filotillanın süratini yirmi iki mile çıkarmış ve ne Seddülbahir ne de Kumkale müessir ateşe başlamadan Hisarlık Burnu'nu aşmış idi.

Bu burundan sonraki deniz sâhasına artık Seddülbahir projektörü tenvir edemiyordu. Bu sâhaya kumanda edecek olan Baykuş Tepe projektörü de yakılamamıştı. Binâenaleyh Enrico Millo filotillası zulmetlere dalıp Kumkale, Seddülbahir ve Kütahya'nın nazarından kayboldu.

İlk atılan toplar, muhâcimlere bir zarar îras edememekle beraber içeri istihkâmâta karşı bir dikkat işâreti makâmına kâim olabilmişti. Binâenaleyh Soğanlıdere önünde tekmil projektörler sâhaya tenvir etti. Ve

[123] Ç.n: birden bire sola dönmek. Bkz. Şemseddin Sami, (Haz.Raşid Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal) Kâmûs-ı Türkî, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2018, s,158

bütün istihkâmat ateşe başladı. Çanakkale önünde yatan Berk-i Satvet ve rüfekâsı taharrî fenerleri bu sulara nüfuz edemiyordu. Donanma ise yalnız top seslerini duyuyordu. İstihkâmâtın ateşinden tekmil düşman botları az çok hasârat almakla beraber en ziyâde rehber sefîne olan Spica müteessir olmuştu.

Enrico'nun maksadı, Türk filosunu torpidolamak idi. Kumandan, Boğaz'a dökülmüş olan torpillerin sâha-i mehlekesine girmiş ve güyâ güpegündüz kılavuz ile seyrediyormuş gibi memer içinde icrâ-yı hareket eylemişti. Her halde bu beş bottan hiç birinin bir torpile çarpmak felâketine uğramamış olması câlib-i dikkattir. Yalnız sâhil istihkâmâtının mahuf ateşi İtalyanların kuvve-i mâneviyyesini kırmış Enrico Millo, tam Soğanlıdere önünde gemilerine ricat emrini vermiştir.

Kütahya, Boğaz'a duhul eden botun düşman gemisi olduğuna, işittiği top gürültüleri üzerine artık tamâmen kâni olmuştu. Mâhâzâ meşhûdâtına nazaran yalnız bir sefînenin hücum etmiş olduğu kanaâtinde bulunmuş ve atılan topların miktârına göre bunun da batmış olmasına ihtimal vermiş idi. Telsizle mücehhez olması ve buna zamîmeten Seddülbahir İşâret İstasyonu'nun her nedense o sırada muhâbere etmemesi Kütahya'yı âdetâ tecrit etmişti. Ne donanmadan ne de komodordan bir emir alabiliyordu. İstihkâmâtın önünde cereyan eden ahvalden bihaber idi. Cesurâne bir tedbir olmak üzere zincirini keserek medhalin ortasını tutmuş ve duhul veya huruç teşebbüsünde bulunacak herhangi bir düşmana karşı tecâvüze hazırlanmıştı.

Kütahya, zulmetler içinde beklerken bir kürek sesi işitti. Bu esnâda top sesleri kesilmişti. Baykuş Tepe projektörü hâlâ yanmıyordu. Seddülbahir, evvelâ ikisini tenvir etti. Rüyetle beraber Kütahya, bunlara ateş açtı. Ve Seddülbahir'de ateşe iştirak etti. Mâmâfif Kütühya'nın 3,7'lik torpili gâyet serî hareket düşman muhriplerine bir zarar-ı îkâı o derece muhtemel değildi. Torpidosu da üç metre umka göre tanzim edilmişti. Son ve yegâne çâre bu düşmanlardan biriyle müsâdeme etmekti. Bunda muvaffakiyet hâsıl olduğu takdirde düşmanla beraber kendisinin de mehleke bir hasar alacağı şüphesizdi. Mâhâzâ top, torpido ve müsâdeme silahlarından birini kullanmak ve her ihtimâle karşı bu muhâcim filotillayı bir tenezzühden avdet ediyormuş gibi sâlimen iâde etmek lâzımdı. Binâenaleyh, Kütahya, tam yol ile Millo'nun hatt-ı seyrine hücum etti.

Bu dakikalar, heyecanlı ve hayat ile şehâdetin arzuyu hem-âguş telakkî olduğu ulvî dakikalardı. Ufacık torpido, zulmetleri ve mazlum denizleri yararak, köpürerek baştan kıça sarsılarak ilerliyordu. Ve her lahza, bir düşman teknesinin karnına saplanmak muvaffakiyetinden mütehassıl çatırtıya muntazır olan mürettebâtının ruhları kanatlanmış, gemiye yıldırımlar gibi uçurucu bir sürat-i fevk-al mu'tâd vermek üzere hepsi Kütahya'nın pruvasına asılmış gibiydi.

Fakat bütün bu heyecanlar, bu intizarlar, bu müthiş bir ölüme karşı uçarak şitaplara rağmen düşman hattı süratle Kütahya'nın iskelesine doğru kayıyordu. Çünkü onun tekmil sürati 14 mil idi. İlk harekette hedefine nâzımen atıldığı halde dümeni kıra kıra, şimdi hedefinin arkasında kalmıştı. O zaman bu fedâkâr ruhlar, derin bir ye's ü tesirle karardı. O temiz vicdanlar öldürücü bir veca-ı mâtemle sızladı. Ağlaya ağlaya döndüler. Bu, müretteple silah arasındaki nispetsizlikten mütevellit netîce-i fâciânın ibret-i âlud bir sahnesiydi.

Bu sıralarda sabah oluyor Hellespont sularını kaplayan zulmet-i kesîfe yavaş yavaş açılıyordu.

Forsunu Vettor Pisani Zırhlısı'na *(Fotoğraf 45)* çekmiş olan Abruzzo Dukası"nın Erkân-ı Harbiye Reisi Kalyon Kaptanı Enrico Millo'nun, daha doğrusu İtalya Hükûmeti'nin maksadı ne idi? Bu maksada nasıl gidildi? Ne dereceye kadar muvaffakiyet hâsıl oldu?...

1-Şüphe yoktur ki harp, bir muayyen maksat uğrunda ihtiyar edilmişti. Bu da Osmanlı Afrikası idi. Bir hükûmet, maksad-ı harbine muhtelif yollardan gidebilir. Bu muhtelif yollar, fer'î hareketlerle tâkip edilir ki bunların heyet-i mecmûası karışık ve geniş bir harekât-ı harbiyye planı tevlit eder. Her fer'î hareketin kendine mahsus bir gâyesi vardır. Ve bu gâyeler bizâtihi gâye-i harp olmayıp belki harbe vusûlü teshil eder. Boğaz'a hücum, iki şeyden birini veya aynı zamanda her ikisini intaç edebilirdi: (b) Osmanlı sefâin-i harbiyyesi'nden birkaçını batırmak, (c) Hükûmet-i Seniyye'yi Boğaz'ın seddine mecbur etmek.

Hücum fırkası kumandanının zât ü mevkii ile intihap edilen sefâinin o sâfî, bu hareket-i fer'iyyeden mühim netîceler beklediğini işrap eder. Türk donanması, deniz kontrolünü bizzarûre düşmana terk etmiş olduğundan İtalya torpidobotları Türk sefâin-i harbiyyesi'ni tahrip etmekle hâkimiyet-i

bahriyyece bir fâide-i ameliyye temin etmiş olmayacaklardı. Binâenaleyh, bu fer'î hareketin gâyesi mücerred ü mutlak olarak mezkur filonun tahrîbi değildi. Mâmâfih Hükûmet-i Seniyye, filosunu iş görebileceği zamanlara saklamaya ve alelhusus harîm-i ebedîsi olan Marmara'yı ve bunun müntehâsında kâin pâyitahtını müdâfaâya mecbur idi. Bu mecbûriyet, Boğaz'daki memerin tekrar seddini istilzam edecek ve bu sûretle düvel-i muazzamanın ticâret-i bahriyyesi muhtel olarak bâzı müdâhalât ü tazyîkât imkânı husul bulacaktı. Biraz evvel aynı hal vâki olmuştu. Binnetîce Hükûmet-i Seniyye, Boğaz'ın seddiyle menâfi-i ecnebiyyenin muhâfazası gibi iki mütezad-ı mecbûriyyet arasında kalacak ve İtalyanların zu'munca nihâyet ikinci şıkkı tercihe, yâni İtalya'nın Afrika-yı Osmâni üzerindeki âmâlini tasdîke mecbur kalacaktı. İşte maksad-ı hücum!

2-Bu maksada nasıl gidildi?

Torpil memerinin seddine Hükûmet-i Osmâniyye'yi mecbur etmek, mutlaka Türk sefâin-i harbiyyesi'nden birini batırmaya mütevakkıf değildi. Yalnız hücûmu kablelvuku işâa ve müteâkiben buna teşebbüs etmekle matlûp hâsıl olabilirdi. Nitekim netîcesiz bir bombardıman icrâsıyla dahi Hükûmet-i Seniyye memeri muvakkaten sedd ve bu vechile bir çok îtirâzât dâvet etmişti.

Hücum için intihap edilen sefâin, 1905 ile 1908 arasında inşâ edilmiş 25 sefîneden mürekkep bir gruptan ayrılmıştı. Her biri 200 ton hacim istiâbisinde olan bu torpidolar, torpido kovanlarından mâadâ 2-3 kıta 3 librelik topu hâmil ü cereyan-ı cebri ile 25 mil sürati hâiz idiler. Mürettebâtı, en fedâkâr efrat ve zâbitan ile mübâdele edildiği gibi kumanda mevkiine de İtalya bahriyesinin mümtaz ümerâsından olup torpido tensikâtında mühim hizmetleri sebak eden Kalyon Kaptanı Enrico Millo getirildi.

Tâyin edilen gecenin akşamına doğru fedâi filotilla, birinci filoya mensup sefâin-i harbiyye ile beraber Bozcaada civârına kadar getirildi. Millo, kamerin grubuna kadar intizar etikten sonra, kendisi nâzım gemi olan Spica'da bulunduğu halde pruva hattı teşkil ederek medhale doğru yol verdi. Kumkale ve Seddülbahir projektörlerinin mahrut-ı münevverini kemâl-i süratle geçti. Ve Astore Torpidobotu'nun *(Fotoğraf 46)* keşfi esnâsında birinci hatt-ı müdâfaaya atlanmış olduğundan filotilla bu cihetten tehlikeye mâruz kalmadı. Nihâyet Soğanlıdere ağzına kadar geldi ki asıl mühim mesele, buradan ileri geçmek idi. Şimdi tekmil taharrî fenerleri sâhayı tenvir ediyor

ve her taraftan mahuf bir mermi tufânı boşanıyordu. Ricat esnâsında Spica kıç tarafından bir şeye çarparak pervanesi sakatlandı. Her gemi oldukça hasârâtâ uğrayarak medhalden çıkıp açıklarda beklemekte olan birinci filoya iltihak etti.

3-Kemâl-i sühûletle def' edilen bu hücumdan ne netîce hâsıl olmuştu? Ferdâ-yı hücumda dûr ü dirâz müzâkereden sonra Boğaz'daki memerin sedd olunmasına Hükûmet-i Seniyyece karar verilmiş olduğundan, hücum esnâsında sefâin-i Osmâniyye'ye hiç bir zarar îras edemeden, hatt-ı filoya takarrüp bile edemeyen İtalyanlar, bu ümitte dahi hâib ü hâsir kalmışlardır.

Bilâhare, adem-i muvaffakiyyete uğrayan her teşebbüs gibi bu hücumda tevil edildi. Ve bu tevile nazaran harekât-ı harbiyyenin en meşakkatli kısmı muhripler ve torpidolara yüklenmiş olduğu halde elsine-i halk ü matbûatta filotillanın nâmı bile geçmediğinden Hükûmet-i Kraliyye, flotillanın da izzet-i nefsini tatmin etmek ve kendilerinden bahsettirmek üzere onlara hatır-nâk bir fırsat bahşetmek lüzûmunu hissetmiş ve sonra Millo, amiralliğe terfî ve hücûma istirak eden sefâin zâbitânı rütbeler, nişanlarla taltif edildiği gibi harbin sonunda icrâ edilen bahri-i geçit-i resmde Kral Victor Emmanuel, râkip olduğu yatın refâkatine Amiral Millo'nun meşhur botlarını alarak torpido kısmının izzet-i nefsini bilfiil îlâ eylemiştir.

Gerek hücûmun tarz-ı icrâsında ve gerek gösterilen müdâfaada dikkate şâyan bâzı noktalar vardır ki bunlara bir nazar-ı rec'-i atfî, harekât-ı müstakbele nokta-i nazarından, her halde fâideden hâlî değildir. Münâkşaya başlarken her şeyden evvel karakol vazâifi, enzâr-ı tetkîki kendine celbediyor. Filhakîka, filo Nara önünde yatarken Boğaz medhalini tarassut ettirmekten maksat ne idi? Bunun tâyin ü tasrîhi vazîfe-i mezbûreye tahsis edilecek sefînenin intihâbını pek ziyâde teshil edecekti. Maksat-ı tarassut, evvelden tâyin edilmediği için miydi ki lâalattâyin bir bot intihap edilerek, karakol vazîfe-i mühimmesi, âdetâ ittibâ eylemek derekesine indirildi.

Kumkale-Seddülbahir hattında, veya bunun ilerisinde bir göze mâlik olan filo, gündüzün Boğaz hâricindeki teşebbüsâtı kablelvuku anlayarak vazîfe-i muayyenesine hazırlanmak için vakit bölebilir. Geceleyin, icrâsına tasaddî edilen torpido hücûmuna karşı tebdîl-i mevki ederek mahuf bir âkıbetten kendisini tahlis edebilir. Tarassutun fâideleri, medhaldeki gözün sâha-i rüyetinin tevsiiyle tezâyüt edeceğinden ve Kumkale ile Seddülbahir

noktalarının sâha-i rüyeti sâbit ü mahdut olduğundan vazîfe-i tarassutu îfâ edecek gözün, seyyar olması her halde daha kârlıdır. Bu takdirde karakola memur sefîne, medhal hâricinde muayyen bir sâhada icrâ-yı harekât ederek meşhûdâtını ânı ânına filoya ihbar edecek ve buna göre filodan tâlîmat alacaktır. O halde bu sefâinin o saff-ı âtiyeyi hâiz olması lâzım gelir:

1-Sürat; bu sefîne bağteten karşısına çıkabilecek fâik kuvvetlerden kaçmak için sürat-i âliyyeye mâlik olmalıdır. Her hangi bir gemi, âdi süratle seyrederken birdenbire steam kaldırıp sürat-i âliyyeye geçemez.

2-Silah; tarassut sefînesinin karşısına, hasmın aynı vazîfeyi îfâ eden sefâini çıkabilir. O halde bu gemi, tedâbir-i sâirenin tatbîk mümkün olmadığı sûrette, topuna mürâcaat edecektir.

3-Telsiz-telgraf; tarassut gemisinin yalnız görmesi değil, gördüğünü derhal söylemesi lâzımdır. Mühim bir haberin karadaki işâret istasyonu vâsıtasıyla iblâğı, alelekser kıymetdâr vakitlerin geçmesine sebep olur.

Kütahya Botu ise, o esnâda süratce düşkün, telsiz ile gayr-i mücehhez ve en küçük bir topu hâmil 160 tonluk bir sefîne idi. Göremez, söyleyemez, kaçamaz ve hücum edemezdi. O halde tarassut sâhasında bundan ne beklenebilirdi?..

Tetkîke şâyan noktaların ikincisi medhal projektörlerinin, 1327'deki sûret-i tâbiyesidir. Sâhil taharrî fenerlerinin mevkiinin intihâbı bir mesele-i fenniyedir. Bâhusus bir medhalin müdâfaa-i sâbite tertibâtı meyânında büyük vezâif deruhte eden projektörlerin vaz'ında en evvel, mevcut taharrî fenerlerinin yekdiğerine karşı irtibât ü münâsebetlerini düşünmeli ve bunların, sâhil fenerleri gibi tâyin-i mevki için değil, bilakis tenvir-i mevki için istîmal edilecekleri aslâ unutulmamalıdır.

Üçüncü nokta şudur; Kütahya'nın kürek sesini işitmesi, şerâit-i müsâade altında, muhâcimler için bâis-i harâbî olabilirdi. Cebrî cereyânın, sürat-ı aliyye istihsâlinde fâideli bir âmil olacağı âşikar ise de bu gibi hatır-âlud teşebbüslerde, çok sürat, çok selâmete ve bâhusus çok ihtimal-i muvaffakiyyete fedâ edilmelidiler. Bundan başka, Astore Botu'nun kamaralarından bâzılarında dâhilî ziyâların intişârı da Kütahya'dan görülmüştür. Bu hal, sâhil taharrî fenerleri tarafından tenvir ü keşf edilmeseydi bile Astore'un kendini ifşâ etmesi demektir. Dâhilî ziyâlarla

fezâ-yı muzlimde hafif bir sâha-i muzî'e husûle getirilmesine müsâade olunduktan sonra, borda ve silyon fenerlerini söndürmeye ne lüzum kalır?

Dördüncü nokta-i mühimme olarak, Kütahya'nın düşman dümdarı olan Astore'yi kıçtan Yâdigar sistemi bir muhribe benzetmesini zikredebiliriz. Bu da bize, bir hücûma tahsis edilecek sefâinin, mümkün olduğu kadar, düşmanın mâlik olduğu bâzı sefâine benzeyenler meyânından intihâbındaki fevâid-i ameliyyeyi îzah eder.

Şu fasla, parola hakkında da bir mülâhaza dermeyânıyla hitam vereceğim: Mâlum üzere paralo, bu gibi ahvalde, dostu düşmandan tefrik için vaz' olunmuş bir miftahdır. Her gece ve bâzı kere gecede iki defa tebdil edilen parolanın düşman tarafından öğrenilmesi, hasmın büyük istifâdeler temin eylemesine hâdim olur. Alelâde zannediliyor ki, parola bir casus mârifetiyle öğrenilerek hasmına ihbar edilir. Fakat bu sûret-i ıttılâ u tebliğ o kadar uzun bir vakte muhtaçtır ki hasım, bu usûl tahtında, dâima zamanı geçmiş parolaların bir cetvelini öğrenmekten başka hiç bir şey kazanamaz.

Hakîkat halde parola, düşmanla karşı karşıya gelindiği vakit, ona gayr-i ihtiyâri olarak öğretilmektedir. Türk filosunda, bilmem ne zamandan beri meselâ "elf" yâhut "kale" veyâhut "dört" gibi tek kelimenin parola ittihâzı adet olmuş idi. Bir sefîne karaya takarrüp ve yâdigar bir sefîne ile telakkî ederken elektrik veyâ el flashing vâsıtasıyla işbu parola verilir ve muhâtaptan aynı kelimenin tekrarına intizar olunurdu. Halbuki dikkatli bir muhâsım, bu işâreti derhal zapt ve bize tekrar edebilir. Ve o takdirde biz de dost olduğu kanaatini tevlit ederek bilâ-tehlike geçip gider.

Binâenaleyh vaz' edilecek parolanın "Suâl-Cevap" şeklinde olması müreccahtır. Zîra hasım, suâl edilen kelimeyi zaptetse bile cevâben vereceği kelimeyi tâyinde bundan aslâ istifâde edemeyecektir. Veri ile istifsar hüviyetinde dahi aynı kâideyi tatbik etmelidir. Kendi torpidobot ve muhriplerine, faraza bir mâî ziyâ parola tâyin olunan bir zırhlıya düşman torpidobotu veya muhripleri hücum ettiği vakit, zırhlının ateş etmezden evvel veri ile mâî ziya göstermesi ve düşmanın da derhal aynı sûretle mukâbeleye şitap etmesi ve bunun üzerine hiç bir şeyden şüphe etmeyen zırhlının müdâfaaya lüzum görmeyerek gark veya giriftâr-ı hasar edilmesi vukuât-ı nâdireden değildir.

Ali Haydar Emir

MAKALEDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR

(Fotoğraf 20) **Amiral Leone Viale**[124]

(Fotoğraf 21) **Amiral Ernesto Presbitero**[125]

(Fotoğraf 43 **Enrico Millo**[126]

[124] https://www.wikidata.org/wiki/Q3830561#/media/File:M_78_10_amiral_Leone_Viale_min_ Marine.jpg

[125] https://www.wikidata.org/wiki/Q21914915#/media/File:Ernesto_Presbitero.jpg

[126] https://en.wikipedia.org/wiki/Enrico_Millo#/media/File:Enrico_Millo_circa_1915_(cropped).jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN GEMİLER

(Fotoğraf 22) **Muâvenet-i Milliye Muhribi** [127]

(Fotoğraf 23) **Hamidiye Kruvazörü**[128]

[127] https://www.dzkk.tsk.tr/Content/Upload/Images/Muaveneti_Milliye.jpg

[128] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4e/Savuranoglu_hamidiye.jpg

(Fotoğraf 24) **Hamidiye Denize İndirilirken**[129]

[129] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91024---0022.jpg

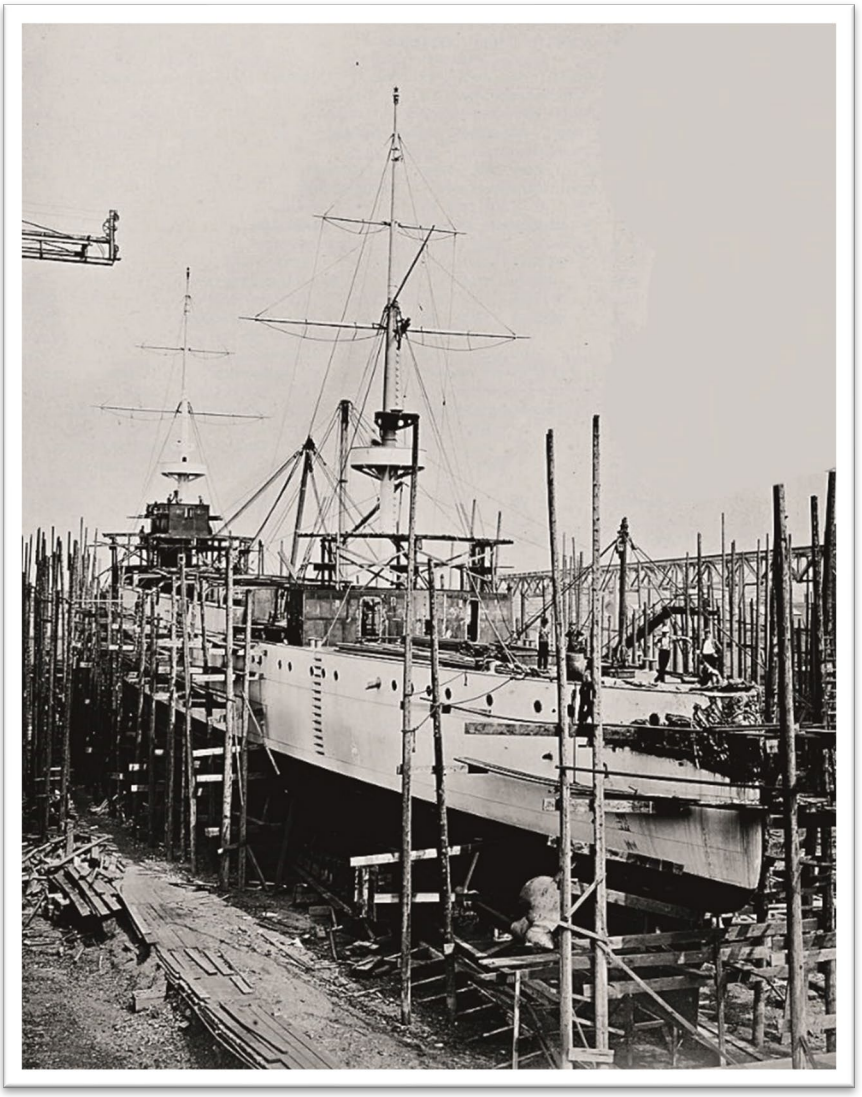
(Fotoğraf 25) **Mecidiye Kruvazörü**[130]

(Fotoğraf 26) **Mecidiye İnşaat Halinde İken**[131]

[130] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91068---0001.jpg

[131] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91068---0007.jpg

(Fotoğraf 27) **Mecidiye Yapım Aşamasında**[132]

[132] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91068---0007.jpg

(Fotoğraf 28) **Mecidiye Kızaktan İnerken**[133]

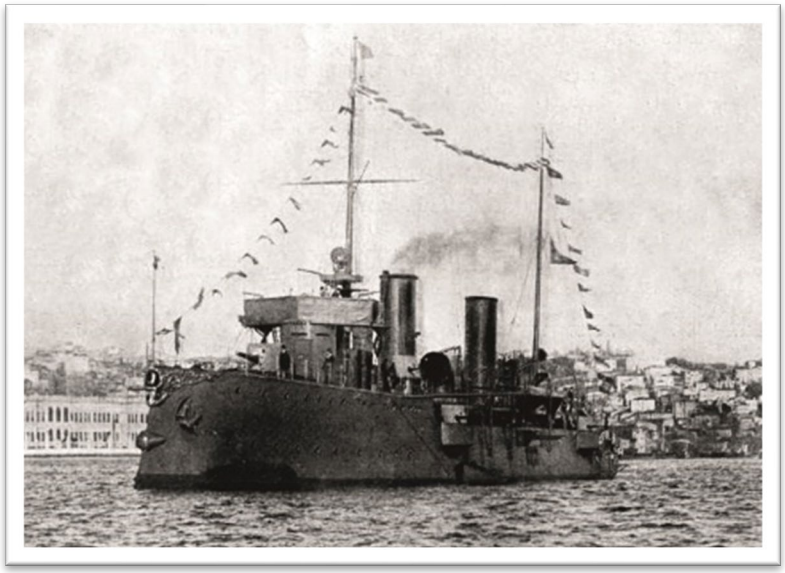
(Fotoğraf 29) **Mecidiye Gemi Topu**[134]

[133] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91068---0012.jpg

[134] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91068---0021.jpg

(Fotoğraf 30) **Mesudiye Zırhlısı**[135]

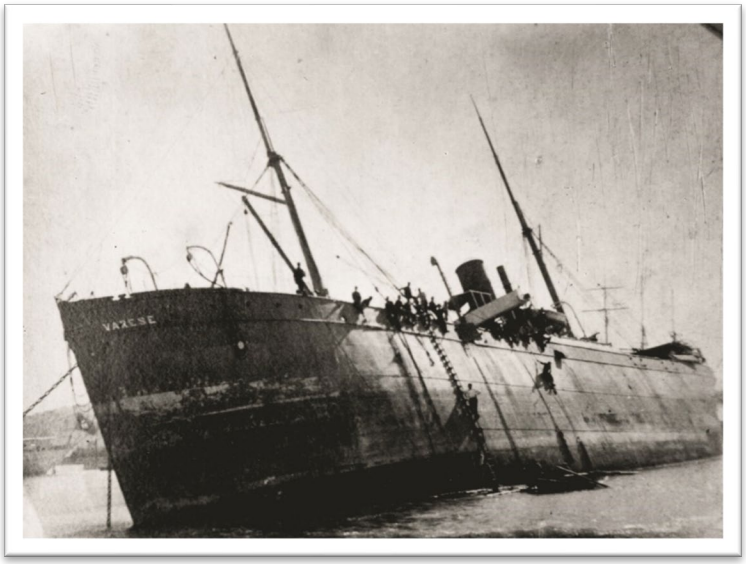
(Fotoğraf 31) **Berk-i Satvet Kruvazörü**[136]

[135] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91242---0002.jpg

[136] https://i.imgur.com/AU6cjrf.jpeg

(Fotoğraf 32) **Âsâr-ı Tevfik Zırhllısı**[137]

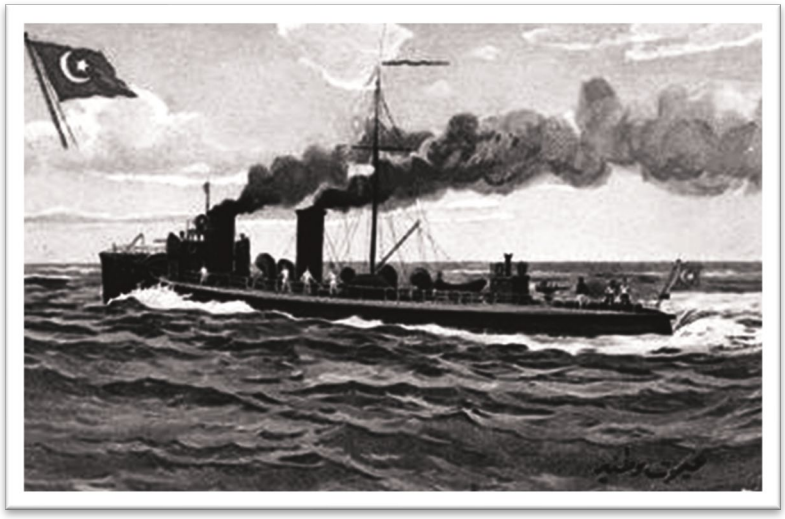
(Fotoğraf 35) **Varese İtalyan Kruvazörü**[138]

[137] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91242---0004.jpg

[138] http://varese.gue-be.be/wp-content/uploads/2015/06/varese-being-repaired-in-Alexandria.jpg

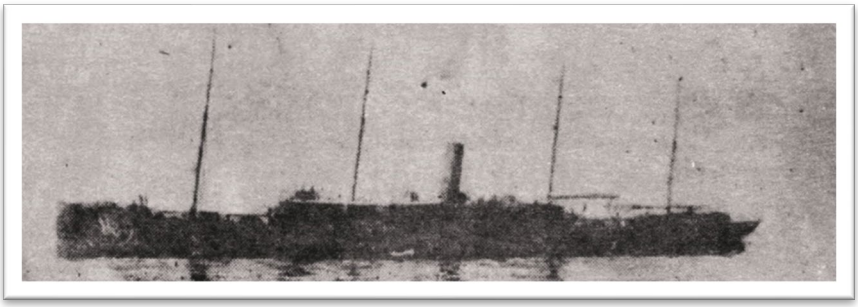
(Fotoğraf 36) **Ferruccio Kruvazörü**[139]

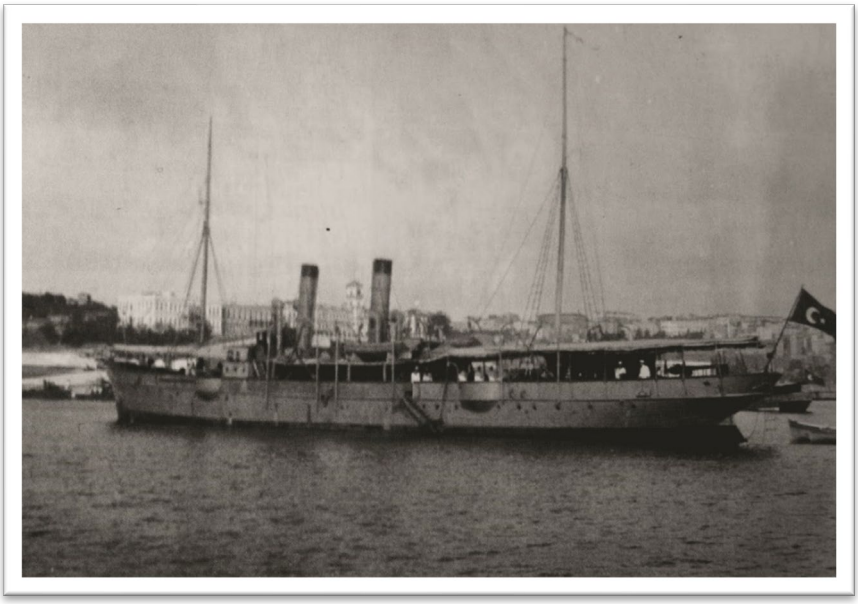
(Fotoğraf 39) **Gayret-i Vataniye Muhribi**[140]

139 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/80/Italian_cruiser_Giuseppe_Garibaldi.jpg

140 http://wowturkey.com/tr67/orhan289_gayretivataniye.jpg

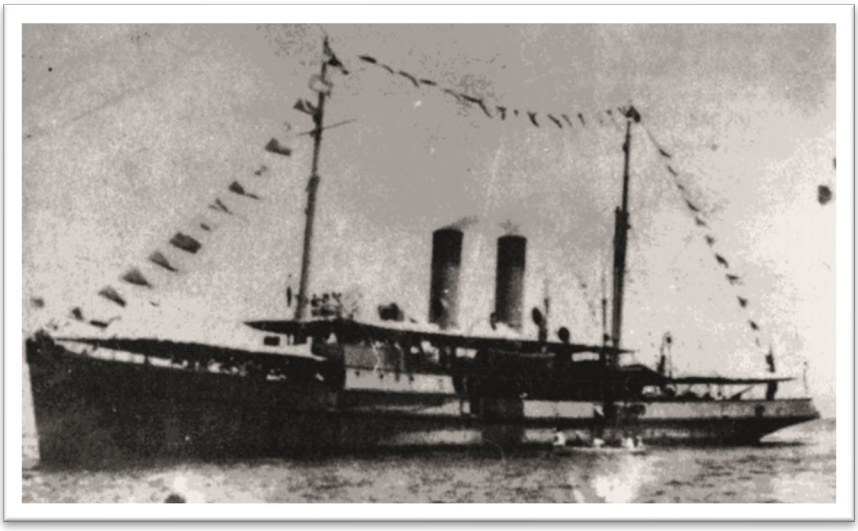
(Fotoğraf 40) **Tir-i Müjgan Mayın Gemisi**[141]

(Fotoğraf 41) **Zuhaf Korveti**[142]

[141] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/76/Tirim%C3%BCjgan.png

[142] İstanbul Deniz Müzesi Fotoğraf Arşivi, Db. No. 4367/15

(Fotoğraf 42) **İntibah Mayın Gemisi**[143]

(Fotoğraf 43) **Kütahya Torpidobotu**[144]

143 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/05/Intibah_may%C4%B1n_gemisi.png

144 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/dd/K%C3%BCtahya_torpedoboat_in_Dardanelles.png

(Fotoğraf 45) **Vettor Pisani Kruvazör**[145]

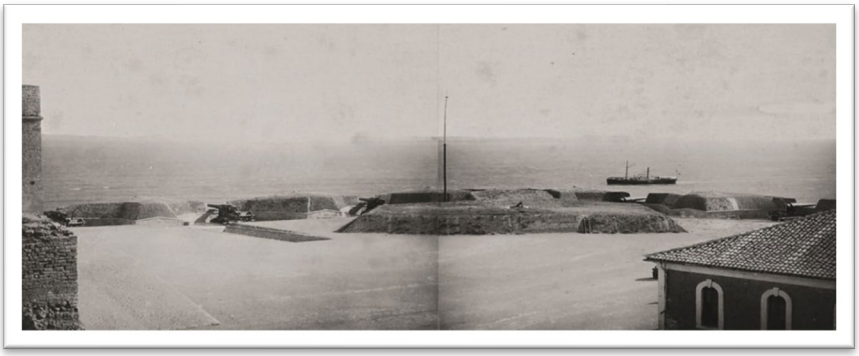
(Fotoğraf 46) **Astore Torbitobotu**[146]

[145]https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4c/0511C_RN_Vettor_Pisani_1895_incrociatore_alla_fonda_1912.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

(Fotoğraf 33) **Kumkale Tabyası - Çanakkale**[147]

(Fotoğraf 34) **Seddülbahir Kalesi - Çanakkale**[148]

(Fotoğraf 34) **Seddülbahir Kalesi Denizden**[149]

---

[146] https://www.history.navy.mil/content/history/nhhc/our-collections/photography/numerical-list-of-images/nhhc-series/nh-series/NH-48000/NH-48947/_jcr_content/mediaitem/image.img.jpg/1434579087991.jpg

[147] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/779-72---0026.jpg

[148] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/779-72---0001.jpg

[149] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/779-72---0025.jpg

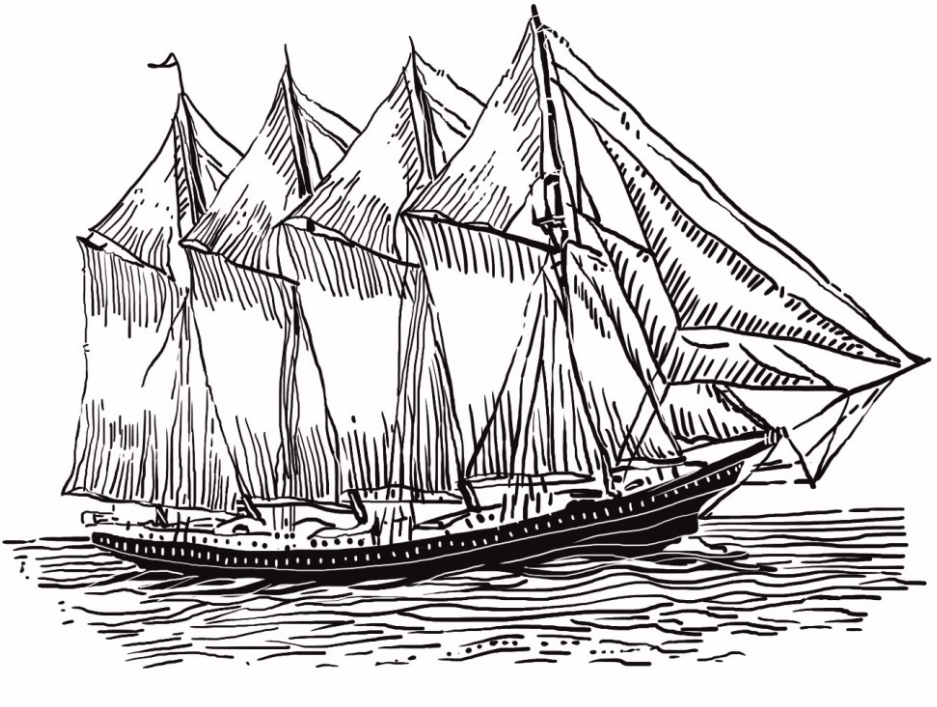
(Fotoğraf 37) **Orhaniye Tabyası - Çanakkale**[150]

(Fotoğraf 38) **Ertuğrul Tabyası - Çanakkale**[151]

[150] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/779-72---0005.jpg

[151] https://kulturenvanteri.com/yer/ertugrul-tabyasi/#16/40.044666/26.181191

GELİBOLU NASIL TAHLİYE EDİLDİ? [152]

Resmî Raporlar

Düvel-i müttefike kuvve-i ihrâciyyesinin Gelibolu Şibhi-i Cezîresi'nden geri çekilmesi esnâsında müttefike donanması tarafından icrâ edilen harekât-ı bahriyyeye hâkî olmak üzere sâbıkan Şarkî Bahr-i Sefîd Müfreze-i Bahriyyesi Kumandanı Ferik Amiral De Robeck ile Ferik Amiral Rosslyn Wemyss'ın Mondros'dan mersule raporlarının sûret-i mütercimesidir:

Suvla ve Anzak

22 Kânûnuevvel 915 târihiyle Rosslyn Wemyss tarafından irsal edilen ilk rapor, Suvla ve Anzak'taki mevâzıın 1915 senesi Kânûnuevvel'inde ne sûretle tahliye edildiğini tasvir eder. Amiral Wemyss *(Fotoğraf 47)* raporuna şöylece başlıyor:

Emr-i tahliye bervech-i âtî üç safhada icrâ edilmiştir:

(a) İlk Safha

Bu safhada bir kış harbine lüzûmu olmayan bilumum efrat, hayvanat ile arabalar nakledildi. Bu hususta tertibât-ı mahsûsaya lüzum messetmediği gibi bu ameliyenin hitâma erdiği 10 Kânûnuevvel'de Suvla ve Anzak'ın tahliye edilmesi için o emr-i kat'iyye alındı.

(b) İkinci Sahfa

Bu safhada, son dakikada düşman tarafından bir hücum vukûu halinde elimizde bulunan mevâzıın müdâfaasına sûret-i kat'iyyede, lüzûmu olmayan bilumum efrat, top ve hayvanat nakledildi. Bu ameliye dahi, her gece fazla miktarda malzeme-i harbiyyenin naklinden mâadâ bir tertibât-ı mahsûsada bulunmaksızın icrâ edildi.

Bu ameliyat Kânûnuevvel'in 17'inci gününü 18'inci gününe îsal eden gecede hitâma erdi. Bu geçen geceler esnâsında sâhillerin hilâf-ı mûtat bombardıman edilmeyişinden, düşmanın bu iş hakkında hiç mâlûmatı olmadığı âşikârdı. Bu müddet zarfında, pek çok miktarda levâzım u mühimmat ile beraber, kırk dört bin efrat, 200 kadar top, mûtat araba, 3,000 hayvan tahliye edildi.

---

[152] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 3, Sayı 8, Haziran 1333 [1917], Sayfa 357-370

(c) Son Safha

Geri kalan bilumum efrat ile akdemce nakledilmemiş bulunan kâffe top ve hayvanların irkâbını dahi şâmil olup otuz altı saat zarfında hitâma ermesi îcap eden bu safhaya âit harekât için sûret-i mahsûsada ve mufassal evâmir verilmek lâzım geliyordu.

Bu üç safha içinde takarrür eden prensip, harekâtın gizli tutulması ve düşmana karşı bir sürpriz yapmaya teşebbüs edilmesinden ibâretti. Harekâtımız düşman tarafından görüldüğü takdirde, bunun bir hücum hazırlığı için hilâf-ı mûtat bir faâliyete hamledilmesi temennî olunuyordu. Bu sebepten bütün bu ameliyat esnâsında deniz kıyılarıyla sâhil açıklarının ve elh. heyet-i mûtatlarıyla muhâfazası için elden gelen gayrette bulunularak bütün irkâb-ı ameliyyeleri leylen icrâ edildi. Sâhillerde kullanılmakta olan motor mavnalar, filikalar vesâire miktârındaki tezâyüt gündüzün imkan dâiresinde gizlenmişti.

Bâis-i Endişe Olan Ahval (1) Hava

Son safha 18/19 Kânûnuevvel gecesi başlayıp 18/19 Kânûnuevvel gecesi hitâma erdi. Bu safha için zaman tâyini mevzû-ı münâkaşa olmuştu. Bir cihetten havanın patlaması endişesinden dolayı ameliyatın elde mevcut bilumum vesâitle ve bilâ-ifâte-i vakt-i icrâ edilmesi son derece şâyân-ı arzu görülmüştü. Diğer cihetten ise ayın 18'inde kamer hemen bedr-i tama yakın bulunuyordu. Mâhâzâ, bizim elde edeceğimiz istifâdenin hasmın kazanacağı bir fâideye tekâbül etmesi ihtimâline mebnî, bu hâlin bir mahzur teşkil etmesi teemmül edildi. Şu kadar var ki, ahval-i havâiyye, tasavvurun fevkinde müsâitti. Tamâmıyle râkit bir deniz, rüzgârsız ve bulutlu bir semâ, sâhilerde yapılacak ameliyata son derece muvâfık ve düşmanın ne olup bitmekte bulunduğuna dâir bir fikir edinmesine mâni olacak derecede donuk geceler vücûda getiriyordu. Son safhanın her iki gecesinde de her sâhilden on binden fazla efrâdın tahliyesi iktizâ ettiği gibi bunun için de tertîbât-ı mahsûsaya lüzum messediyordu. İktihamı îcap eden müşkülât iki idi:

Evvelen, bu mevsimde melhuz olan fenâ hava: sâniyen, hasmın bu ameliyata mümânaatı.

Şiddetli rüzgârlardan sonra, Kânûnuevvel'le beraber havalar güzelleşti, ve ayın on beşindeki kuvvetli bir poyraz müstesnâ olmak üzere, tahliye ameliyâtının ikmâlinden 24 saat sonraya kadar devam etti. Bu

harekâtı bekleyen muvaffakiyet imkânını temin eyleyen, ancak güzel havaların uzun müddet devam etmesiydi. Bu hal hafif iskelelerin kurulmasına ve mevcut iskelelerin de muvakkaten tâmir ü ıslâhına imkan bıraktı. Bu mevsimde herhangi bir zaman esecek olan hatt-ı mûtedil şiddette cenup rüzgârının iskeleleri harap etmesi muhakkak olup bu harekât için tecemmu etmiş olan merâkib-i sagîreye dahi bir hayli hasârı müeddî olacağı gibi irkâb-ı ameliyyesinin açık sâhillerden icrâsını istilzam ederdi. Merâkib-i sagîrenin bu sûretle ziyâ'a uğraması süratle tahliye ameliyesini adem-i muvaffakiyyete uğratacağı gibi müşkülâtı da son derece artırdı. Böyle bir ihtimâle karşı merâkib-i sagîreden %50 nisbetinde elde bulundurulacak bir ihtiyâtın fazla gelmeyeceği âşikârdı. Filhakîka ihtiyâten elde bulundurulan merâkib-i sagîre pek azdı.

(2) Düşman

Sâhillerin humbara ateşine mâruz olmasından ve efrat, merâkib-i sagîre, iskeleler vesâireye ika' edilecek hasârın pek mühim olmak ihtimâlinden nâşî, düşman cephânesini esirgemeyeceğinden düşmanın müdâhalesi pek vahim ahvâli intaç ederdi.

Bu gibi şerâit altında efrattan başka bir şeyin tahliyesine imkân bulunmazdı. Zâyiat dahi ağır olacağı gibi yaralıların nakli de hâric-i ez-sadet kalırdı. Bu sonuncu ihtimâle karşı seyyar hastahânelerini lüzûmu nispetinde heyet-i sıhhiyye ile âli hale bırakmak ve bu sûretle mecruhlarımızın ihtimamsızlıktan müteessir olmalarını temin etmek üzere tertîbatta bulundu ki düşman izhârı mümkün olanca hayırhahlığıyla beraber bunları tedârik etmeye kudret-yab olamazdı. Böyle bir hal vukûunda tahliyenin ferdâsı sabahı yaralılarımızı toplamak ve mümkün olduğu takdirde gemilere nakletmek üzere bir mütâreke icrâsı zımnında müzâkerâta girişilmesi için bir teşebbüste bulunabilmek üzere lâzımgelen tertîbat dahi yapıldı. Bereket versin ki bu iki tehlikeden hiç birisi zuhur etmedi. Fakat bu tehlikelerden birinin veya her ikisinin birden ihtimal zuhûru harekâtın bu safhasını mesele ile alâkadar bulunanlar için pek müziç bir şekle soktu. Bu husus için iktizâ eden sefâin ü merâkibin son defa olmak üzere Cefalu'da taşhîti Kânûnuevvel'in 17'inci günü hitâma erdi. Düşman tayyârelerinin, sefâinin hilâf-ı mûtat fazlalığını müşâhede etmelerine mâni olmak için mezkur tayyâreleri sahne-i harekâta sokmamak üzere havada dâimî sûrette karakollar icrâ edildi. Bu iki gün zarfında düşman tahtelbahirlerinin vücûdu hakkında

raporlar dahi alındı. Karakollar takviye edildi, fakat tahtelbahirler tarafından hiç bir hücum vâki olmadı.

Muvaffakiyet-i Tâmme

Tahliye ameliyesi o emre tevfîkan icrâ edildi. Bu esnâda hiç bir gûnâ te'ahhurât vuku bulmadığı gibi sefâin veya filikalar dahi hiç bir kazaya uğramadı. Kânûnuevvel'in 18'inci gününü 19'uncu gününe îsal eden gecede General Sir William Birdwood *(Fotoğraf 48)* ile birlikte Arno Sefînesi'ne *(Fotoğraf 49)* râkip olduğumuz zaman irkâb-ı ameliyyesi Suvla'da saat 3'de Anzak'da saat 5,30'da hitâma ermiş fecir ile beraber sahillerle mersâlar hâl-i tâbiyelerini almış bulunuyordu. Ferdâsı gecenin donanmaya âit olan harekâtı evvelki gece harekâtından farksız idi. Tamâmıyle aynı program dâhilinde hareket olundu. Ahval-i havâiyye aynı olup maksadımıza bundan daha muvâfık bir hava olamazdı. Bu gece forsumu Chatham Sefînesi'ne *(Fotoğraf 50)* keşîde ettiğim gibi General Sir William Birdwood ile her iki erkân-ı harbiyye heyeti (berrî, bahrî) âzâsı da bana refâkat ediyordu. Son kıtaât-ı askeriyye cephedeki siperleri saat 1,30'da terk etti. Ve saat 4.10'da Anzak'ta saat 5,39'da Suvla'da tahliye-i ameliyyesinin hitam bulduğu işâretini aldım. Saat 3.15'de Avusturalyalılar tarafından bir lağım atıldı. Ve Suvla'da mevcut olup nakledilemeyen ve cesim danalar gibi yığılarak üzerine petrol dökülen kâbil-i ifnâ bütün eşyaya pek uzak mesâfelere kadar etrafında bulunan her şeyi aydınlatan vasi' bir şenlik ateşi vücûda getirmek üzere, ateş verildi. Bütün bunlara rağmen, düşmanın yapılan şeylerden tamâmıyle bihaber olduğu görülüyordu. Saat 2.30'dan biraz sonra gün inficar edince, her iki mevkiinin (Anzak, Suvla) mersâları, -demir mahalleri- geceleyin emir almış olan himâye filoları müstesnâ olmak üzere, her nev' merâkibden âri idi, ve güneş eşyanın fark u temeyyüzüne kiyâfet edecek kadar yükseldiği zaman, geri kalan her şeyin tahrîbi maksadıyla sâhillerin bombardımanına başlandı. Suvla'da bâkâya olarak kalan şeyler ancak bâzı su dubalarıyla dört kıta motor mavnadan ibâretti ki, bunların Teşrînisânî'nin 27'inci günü zuhur eden fırtınada karaya düşerek başlıca vaktin adem-i müsâadesinden nâşî kurtarılamamış bulunduklarını maalesef beyan ederim. Anzak'ta irkâbı mümkünsüz görülen eşyaya ateş verilmesi şâyân-ı arzu görülmediğinden bombardıman burada şiddetli olduğu gibi atılan yangın humbaralarıyla cesim yangınlar zuhur etti. Tamâmıyle kıtaât-ı askeriyyeden ârî bulunan bâzı sâhalar gerek bizim gerekse düşmanın keşif humbara ateşine mâruz kaldığından acâyip bir manzara arz-ı vücut etti.

Bütün bu işin düşmanın maksadımızdan haberi olmaksızın vukûa gelmiş olmasına hükmetmek gayr-i mümkündür. Zîrâ sâhillerle açıkların mümkün olabildiği kadar hâl-i tabîiyyede bulundurulması husûsuna son derece îtinâ edilmiş olmakla beraber gece hizmetinin îfâsı için istimbotlarla kıtaât-ı askeriyye nakline mahsus merâkibin tertib ü ihzârı ve bunların Şibh-i Cezîre'nin bâzı aksâmından görülmesi kat'iyyen gayr-i kâbil-i icrâ bir keyfiyet olduğu sâbit olmuştu.

Sabahki bombardıman pek kısa bir müddet devam etti, zîrâ fazla cephâne sarfı husûsunun mahz-ı israf olacağı fikrinde idim. Bundan başka sahne-i harpte zuhur eden tahtalbahirlerin tevlit ettiği tehlikeyi harekâtın devam ettiği müddetçe düşünmekten aslâ fâriğ olmuyordum. Nihâyet saat 7.35'de müfreze-i bahriyyeye suret-i mahsûsada muhâfazalı iki kruvazörün bu sâhanın muhâfazasına terkiyle Cefalu'ya avdet etmesini emrettim. Mezkur iki kruvazör, bilâhare, düşmanın ganâimi elde etmek üzere sâhile hücum ettikleri zaman, ki buldukları şeyin azim bir hüsrandan ibâret olduğuna iğtimam vardır, kendilerine bir hayli zâyiat verdirdiklerini rapor ettiler.

An'anat-ı Bahriyemiz Muhâfaza Edildi

Bilcümle harekât-ı tertibât-ı mahsûsaya tevfîkan şâyân-ı takdir bir sûrette icrâ edildiği gibi evvelce tanzim edilen cedvel-i evkâta gereği gibi tebaiyyet edildi. Bu raporuma hitam vermezden evvel bu harekâtı bu derece muvvaffakiyetpezir eden âmilin, havanın ve düşmanın lütûfkârlığından başka, ordu ve donanmanın bir sûret-i samimânede tevhid-i mesâî etmeleri olduğunu tekit etmek isterim. Tahliye ameliyyesi, bu son sekiz ay zarfında ordu donanmasının müştereken ibrâz-ı mesâiyyede göstermiş oldukları şekl-i samîmiyyete bir numûne-i fâika teşkil eyler.

Tahliye, ordu için sâhilde hizmet-i nakliyyede istihdam edilen bahriye efrâdının dahi dûçar olabileceği tehlike-i azîmeyi dâî bir ameliye idi. Hassaten ordu için ise oldukça elim bir ameliye idi. Bütün bu vakâyi esnâsında General Sir William Birdwood, General Sir Julian Byng, *(Fotoğraf 51)* General Sir Alexander Godley *(Fotoğraf 52)* ile Erkan-ı Harbiyye heyetlerinin izhar etmiş oldukları nezâket her şeyin fevkinde idi, bu hal bütün ordudan bir numûne idi.

Gemicilik ve hususât-ı fenniyede gösterilen mahâret u vukuf pek yüksek bir dereceye vâsıl olmak sûretiyle, an'anat-ı bahriyyemiz tamâmıyle

muhâfaza edildi. Sefâin-i harbiyye, nakliyeler ve cesîm-i levâzım-ı sefâin süvârilerinden îtibâren sâhillerde istimbot ve filika idâre eden mühendislere varıncaya kadar herkes uhdesine düşen vazîfeyi bihakkın îfâ etti.

Gelibolu Şibh-i Cezîresi'nden Ricat

Amiral De Robeck'in *(Fotoğraf 53)* 26 Kânûnusânî 1916 târihli raporu kuvve-i seferiyyenin Gelibolu Şibh-i Cezîresi'nden çekilmesinden bâhisdir. Müşârünileyh raporunda bervech-i âtî işârette bulunur:

Hellas'daki mevâzıın tahliyesi husûsunun hîn-i tezekküründe Sir Charles Monro, *(Fotoğraf 54)* orduca rehber-i harekât ittihaz edilmek üzere, âtîdeki mevâdı vaz' etti:

(a) Son safhaya âit müddetin bir geceye münhasır bulunmasından, ricatin son derece süratle icrâ edilmesi.

(b) Sâhilin kullanılabilen bir çok nikâtında "W" [153] ve "V" [154] sâhillerindekinden *(Fotoğraf 55-56)* ziyâde vesâit-i erkâbiyyenin tâmir u ıslâhı için her gûnâ sa'y ü gayrette bulunulması.

(c) Âtîdeki eşyadan mümkün olabildiği kadar fazla miktarda tahliye edilebilmek için bezl-i mesâî edilmesi:

İngilizlere âit: 18 fondluk toplar, 4,5 pusluk obüsler, 60 fondluk toplar, 6 pusluk toplar.

Fransızlara ait: 7,5 cm'lik toplar, ağır toplar. Kezâlik topçu cephânesiyle son safha hitâma ermezden evvel sâlimen tahliye edilebilecek olan eslihâ-i hafîfe cephânesi misüllu eşya.

(e) Son safhaya girişilmezden akdem geçecek olan müddetin, iktizâ eden sefâinin cem'i ve fazla efrat ile (c) bendinde zikredilen malzeme-i harbiyyeden mümkün olduğu kadar çok tahliye edilmesi lüzûmuyla beraber sâhilde istihzârat-ı lâzimede bulunmak (sâhiller, yollar ve elh de görülecek işler) için îcap eden zaman, nazar-ı dikkate alınarak tâyin olunması.

(h) Müddet-i mülâhazât-ı ânifeye tevfîkan tâyin edilecek olan ikinci safha esnâsında bu müddeti temdit etmeksizin, irkâp edilebilecek sâir hayvanat, malzeme, erzak ve levâzım misüllu eşyanın dahi tahliye edilmesi.

[153] Ç.n: Tekke Koyu (W Beach)

[154] Ç.n: Ertuğrul Koyu (V Beach)

Tahliye ameliyesinin hitâmından kırk sekiz saat evvel Şibh-i Cezîre'de kalan efrâdın miktârı 22,000'e tenzil etmiş bulunacaktı. Bunun 7,000'i son geceye tekaddüm eden gecede irkâp edilecek 10,000'i de son geceye bırakılacaktı. Ordunun talebi üzerine bu son miktar 17,000'e iblâğ edildi. Son geceye mümkün olduğu kadar az top bırakılacaktı, ve nakli-i mahal görülecek veya bulundukları hâle nazaran nakle değer bulunmayacak olan topların tahrîbi için tertîbatta bulunulacaktı.

Planın Tebdîli

Maksad-ı aslî, son geceye kalan kıtaât-ı askeriyyenin çay ağzıyla "X"[155], "W" ve "V" sâhillerinden irkâbıydı. Bu, düşman toplarının her ikisine dahi mükemmelen hükmettiği "W" ve "V" sâhilerine pek sıhhatli ve kesif bir ateş tevcih edebilmesi imkânından nâşi-i münâsip görüldü. Son kıtâ-i askeriyyeyi teşkil eden 700 kişinin X *(Fotoğraf 57)* sahilinden sarf-ı nazarla çay ağzından irkâbı husûsuna 6 Kânûnusânî'de karar verildi. Planda icrâ edilen bu tâdilat 8'inci Kolordu Kumandanı General Sir Francis Davies *(Fotoğraf 58)* tarafından tavsiye edildi. Müşârünileyhin X sâhiliyle çay ağzı hakkında dermeyan etmiş olduğu îtirazât esbâb-ı âtiyyeye mebnî idi:

(a) Fenâ hava zuhûru ihtimâli. Bu sâhillerden hatta mûtedil kuvvete bir şimal rüzgârı vezan olurken irkâb-ı ameliyyesinin gayr-i kâbil-i icrâ bulunduğu.

(b) X sâhiliyle çay ağzı bir hayli zaman ihraç mahali olarak kullanılmamış olup alargadaki sefâin ve istimbotların harekâtı düşman tarafından görüldüğü takdirde icrâ edilmekte olan harekât hakkında düşmanın şüphesini uyandırması ihtimâli olduğu.

Her şeyin suret-i hafiyyede icrâsı harekâtın ruhunu teşkil ettiğinden bu esbâbın ikincisi, planda icrâ edilecek olan bu tâdilâta 11 saat sonra muvâfakata mecbûriyet hâsıl etti.

İlk safha Kânûnuevvel'in 30'uncu gününü 31'inci gününe îsal eden gecede başlayıp Kânûnusânî'nin sekizinci gecesi hitâma erdi. Bu safhada topların ekserisiyle küllî miktarda hayvanat, erzak vesâire nakledildi. İlk safhadan sonra sâhilde kalan erzağın miktârı ümit edildikten ve istenildiğinden fazla idi. Bu ahval-i havâiyyenin adem-i müsâadesiyle, efrâdın tahliye edilmiş bulunmasından nâşî amele taburlarında husûle gelen

[155] Ç.n: İkiz Koyu (X Beach)

boşluktan ileri geliyordu. Kânûnusânî'nin birinci günü havanın bozulacağına delâlet eder alâim güründü. 2'inci ve 3'üncü günleri bütün gün kuvvetli poyraz esti. 4'üncü günü sabahı hava kesb-i sukûnet ettiyse de saat 7'de tekrar hava patladı ve saat 11'de poyrazdan bir fırtına koparak 5'inci günü akşamına kadar devam etti. 6'ıncı ve 8'inci günleri ahvâl-i havâiyye müsâitti. Bereket versin ki rüzgâr yıldız poyrazda takarrür ederek "V" ve "W" sâhillerinde de işlere devam olunabilmek imkânını bahşetti.

Toplar, hayvanat, erzak vesâirenin alargada yatan transportlarıyla levâzım ve erzak sefâinine nakli bu gibi ahvâl tahtında müşkilât-ı azîmeyi dâî bir keyfiyetti.

Düşmanın Faâliyeti

Bütün bu müddet zarfında "V" ve "W" sâhilleri düşmanın Asya sâhiline tâbiye edilmiş olan bataryalarıyla Aşıbaba'nın şimâlindeki mevâzıından ateş eden topların açmış olduğu kesif ve sıhhatli humbara ateşine mâruz kalıyordu.

Bu topların kâffesi sâhillere sıhhatle endaht yapıyor ve humbara ateşi sık ve gayr-i muayyen fâsılarlarla gece, gündüz devam ediyordu. Bu ateşin insanca îkâ etmiş olduğu zâyiatın pek az olması mûcize kâbilindendir. Sâhil hizmet partileri tamâmıyle açıkta iş görüyor, iskelerlerle deniz kıyıları, üzerlerinde zâbitan ve efrat çalışırken mütemâdiyen humbaralarla dökülüyordu. Mahal-i mahfûzada istirahat edilirken bile düşmanın ateşinden masûniyet temin edilemiyor ve bu şerâit tahtında zâyiât-ı adîde vukû buluyordu.

Sâhilde de işlere bilfiil devam olunuyordu. Gündüzün motor mavnalar vesâire leylen erzak sefâinine nakledilmek üzere erzak vesâire ile lebaleb yükleniyordu. Gece hulûl edince işe daha ziyâde germiyet veriliyordu.

Bu müddet zarfında düşmanın yapılan işten haber alması ihtimâlini menetmek zarûret-i azîmesi mevcuttu. Bu keyfiyet gündüzün görülen işlerdeki müşkülâtı ziyâdesiyle artırıyordu. Düşman sefâin-i havâiyyesi Şibh-i Cezîre'yi sık sık ziyâret ediyordu. Bu ziyaretlerden birinde Taube sistemi tayyâre görünür görünmez, sâhile tekarrüp etmek de bulunan hayvanat ve nakliyeler geriye çevrilerek aksi cihete hareket etirildiği gibi, henüz mavnalara irkâp edilmiş olan bargirlerle erzak, bir ihraç ameliyesi

yapılıyormuş gibi göstermek için sâhile çkarıldı. Ayın yedinci günü zevâlinden sonra düşman ileri mevziilerimizin bâzı aksâmına karşı pek kesif bir topçu ateşi açtı. Bu ihtimal ki Hellas sahne-i harbindeki siperlerimizin bu âna kadar mâruz kaldıkları bombardımanların en şiddetlisi idi. Düşman bu bombardımanı bir piyâde hücûmuyla tâkip etmek teşebbüslerinde bulunduysa da siperlerden çıkan birkaç düşman neferinin derhal avlanmasıyla teşebbüsât-ı mezkûre dûçar-ı akâmet oldu. Bombardıman ve hücum-ı eser tâli ü tesâdüf olarak ileri mevâzıımize takviye kıtaâtı geldiği ve Şibh-i Cezîre üzerinde pek mebzul cephâneleriyle beraber elan altmış kadar topun mevcut bulunduğu bir zamanda vukû buldu.

Sol cenâhı himâye eden sefâin-i harbiyye Türk mevâzıına kesif bir ateş açtı. Grafton Kalyon *(Fotoğraf 59)* Kaptanı Henry E. Grace *(Fotoğraf 60)* kumandasında, Raglan Sefînesi *(Fotoğraf 61)* ile Kalyon Kaptanı Cecil. L. Sen Raikes *(Fotoğraf 62)* kumandasında ve Wolverine Muhribi *(Fotoğraf 63)* Kıdemli Yüzbaşı St. V. Keyes *(Fotoğraf 64)* kumandasında orduyu himâye etmek üzere mevzi alarak îfâ-yı vazîfe etmekte idiler ki sefâin-i mezkûre bilâ-şüphe düşmana zâyiât-ı azîme verdirmek sûretiyle vazîfe-i mevdûalarını son derece liyâkatle îfâ ettiler.

Sefâin-i mezkûre Russell, *(Fotoğraf 65)* Havelock Sefâini *(Fotoğraf 66)* ve Scorpion Muhribi *(Fotoğraf 67)* ile takviye edildiler.

Lüzûmu halinde İmroz'dan bir piyâde livâsıyla Hellas (Seddülbahir)'in takviyesi için tertîbat dahi yapıldı.

Türkler İğfal Edildi

Düşmanın, tahliye ameliyesinin icrâ edildiğini keşfedememesindeki esbâb-ı asliyyenin şunlar olduğu mütâlaasındayım:

(a) Düşmanın, manzarada bir tebdil veyâhut sâhillerde nâmünasip bir faâliyetin farkına varmasına mâni olmak üzere ordu heyeti ve sâhil partileri tarafından tertibât-ı fevkalâde de bulunulması.

(b) Ayın yedinci günü vukû bulan hücumlarında karşılarında gayr-i muntazır bir vakit bulmaları,

Düşmanın Şibh-i Cezîre üzerinde elan kuvvetli bulunduğumuza bu sûretle kanaat hâsıl ederek daha bir müddet tahliye ameliyesi vukû bulmayacağı zehâbında bulunduğunun kabûlü mâkuldür.

(c) Ayın 8'inci günü rüzgârın cenûbunda ve "W" ve "V" sâhillerine doğru vezan olması ve saat 9'da icrâsına teşebbüs edilecek bir tahliye ameliyesini en müşkül ve tehlikeli bir iş haline ifrâğ edecek derecede şiddetli bulunması.

Düşman, sâhilerinden mufârakatımızın zaman-ı vukûu îtibâriyle şüphesiz aldanmıştı, tahliyenin son gecesindeki topçu ateşi de ehemmiyetsizdi. "W" ve "V" sâhillerinden son geceye bırakılan bilumum efrâdın tahliyesi için ayın 6'sında verilen karar, bu sâhillerden 5,000 kadar fazla bir efrat irkâp edileceği için, planların bâzı mertebe yeniden tanzîmini istilzam etti. Müzdahim iskelelerden motor mavnaların kaldırılması ve idâreleri, harekâtı hayliden hayli uzatacağı için, 5,200 askerin iskele tertîbâtıyla mücehhez olup sâhile irtibâtı bulunan rıhtımın sefâininden irkâbında muhriplerin istimâline karar verildi. Bu sûretle tertîbât-ı mevcûdeye mümkün olduğu kadar az dokunulacaktı.

Elde edilen netîce fevkalâde idi. Rıhtım sefâininin bordalarında yatmakta olan muhripler, denizlerin fenâ olmasına rağmen süvârileri tarafından mahâret-i azîme ile idâre edilerek, bu sınıf sefâinin her gûnâ husûsâtında kullanılabilecek kabiliyette olduklarını bir kere daha ispat ettiler.

Evvelce îtâ edilmiş olan o emirde icrâsına lüzum görülen tashîhat yapılabilmek için ayın 7'inci günü sabahında ayrıca o emir ısdar edildi ve verilen mâlûmatın mücmel bulunmasına rağmen 8/9'uncu geceki harekât-ı bahriyye hiç bir gûnâ karşılık ve te'ahhurât vukû bulmaksızın icrâ edildi ki, bu keyfiyet-i alâkadarâninin, hassaseten, planın tebdilinden başlıca müteessir olan sâhil nakliye efrâdının kavî bir îtimâda çespan bulunduklarını gösteren bir hakîkattir.

Son Safha

8 Kânûnusânî'de, rüzgârın cenuptan vezan olması istisnâ edilirse, hava güzeldi. Saat 5'te artıracağına delâlet edecek alâim göstermiyordu. Son safhaya âit harekâtın icrâsı için o emir îtâ edildi. Ayın 8'inci günü bilfiil irkâb-ı ameliyyesine saat 8'de başlandı. Ve en son kalan manganın saat 6,30'da irkâbına başlanacaktı. Saat 9'da rüzgâr elan cenuptan vezan olarak hayli artmıştı. Hafif bir deniz çıkarak ziyâdesiyle rahatsızlığı mûcip oldu.

"W" sâhilinde sabah bir köprü parçalanmaya başladı. Bu keyfiyet son mangayı teşkil eden efrâdın bunları beklemekte olan muhriplere nakli için tertîbat-ı icrâsını istilzam etti.

Çay ağzında ahval daha fenâ idi ve 890 kişilik kuvvetin bir kısmı motor mavnalara bilâ-rikâb Talbot Sefînesi'ne *(Fotoğraf 68)* gönderildikten sonra bu sâhilin kullanılmasında devamın imkânsızlığı anlaşıldı. Bir motor mavna karaya düşmüş duruyordu- bilâhare top ateşiyle tahrip edildi. Çay ağzı partisi bakiyesinin "W" sâhilinden irkâp edilmesi için o emir verildi. Sâhil memurluğu tarafından böyle bir ihtimâle karşı tedâbir-i mahsûsa ittihaz edildiğinden, bu hiç bir gûnâ intizamsızlığa meydan verilmeksizin icrâ edildi. Muvakkat bir sükûnetten sonra rüzgâr tekrar arttı. Saat 3'de "W" sâhiline doğru pek fenâ bir hava vezâna başladı. Ancak sâhil efrâdı tarafından izhar edilen mahâret-i azîme ü şiddet-i azm sâyesinde irkâb-ı ameliyyesi muvaffakiyetle netîcelendi, ve müsâdeme netîcesi hasâra uğrayan bir istimbot müstesnâ olmak üzere merâkib-i sagîrenin kâffesi selâmetle avara[156] ettiler.

Son kıtaât saat 3,45 'de sâhilden mufârakat ediyorlardı ki bunların peşinden sâhil efrâdı irkâp edildi. Liman dâhiline büyük denizlerin muhâcemesinden nâşî son motor dubaları sahilden kaldırırken müşkilât-ı azîmeye tesâdüf edildi. Nakli imkansız görülen ve ihrak edilmek üzere hazırlanmış olan erzak yığınlarının, cephâneye merbut fitillerin olduğu gibi îcap eden vaktinden biraz evvel ateşlenmesi bir eser-i sû-i tâli'dir. Cephâne, bilumum filikalar sâhilden açılmazdan evvel berhevâ olarak sâhilden en son avara eden merâkib arasında bulunan hastahâne nakliye dubası [157] mürettabâtından birinin bâdî-i helâki olduğunu maalesef beyan ederim. Eczâ-yı enkâzı bir çok botların üzerine ve etrâfına düşen bu infilâkın fazla zâyiatı mûcip olması hüsn-i tâli'di.

Hürmet ve Îtibar Müstahâkına İbzal Edilmelidir

Harekâtın muvaffakiyet-pezir olmasında başlıca hâiz-i tesir olan amiller şunlardır:

(a) Erkân-ı harbiyyenin hidemât-ı fevkalâdesi

[156] Ç.n: Filika, istimbot gibi deniz taşıtları için hareket edip yanaştığı yerden veya gemiden ayrılma. Bkz. www.lugatim.com

[157] Ç.n: Ağır yük taşımak için kullanılan, altı düz deniz aracı. Bkz. www.lugatim.com

(b) Sâhil partileri dahi dâhil olduğu halde ordu ve donanmaya mensup zâbitan ve efrâdın göstermiş oldukları taab-nâpezir kudret ü mahâret.

(c) Kıtaâtın tahliyesinde istihdam edilen muhtelif merâkib-i zâbitan ve efrâdının izhar ettikleri gayretle iyi gemicilikleri.

(r) Ordunun, muhtelif sâhillerden irkâp edilecek kıtaâtın mezkur sâhillere vakt ü zamanıyla îsalinde, göstermiş olduğu fevkalâde takayyüd ü ihtimam.

Donanma, her hususta ibraz etmiş oldukları basîretkârlıkla samîmi muâvenetten dolayı General Sir William Birdwood ile General Francis Davies'e bilhassa beyân-ı teşekkür eyler. Erkân-ı harbiyye umûru noksansız olup donanmaya karşı muâvenet-i mahsûsaları sebkat etmiş olan zâbitân-ı berriyyeden bâzılarının esâmesini müsâadenizle zikrediyorum:

Ferik General H. A. Lawrence[158], *(Fotoğraf 69)* Livâ General H.E Street ve Kaymakam A.B Carey.

İşbu zavattan sonuncusu iskelelerin tâmiri ve rıhtım sefâininden süratle irkâb-ı ameliyyesi yapılabilmek için iktizâ eden vesâitin ihzârı sûretiyle son birkaç gün zarfında kıymeti nâkâbil takdir-i hidematta bulunmuştur.

Harekâtın donanmaya âit kısmına müteallik programla planlar son derece mazhar-ı îtimad olan Erkân-ı Harbiyye Reisim Komodor Roger J.B Keyes, Karargah-ı Umûmiyye Memur Kalyon Kaptanı Cecil M. Staveley (Hellas'da Sâhil Ser Memuru) iştirak eden Sefâin Kumandanı F.A Mulock (Kalyon Kaptanı Staveley'nin Muâvin-i Evveli) son derece îtimâda mazhar olan muhâbere teşkîlatı filo telsiz-telgraf memurum Korvet Kaptanı James F. Somerville *(Fotoğraf 70)* ile işâret memurum Yüzbaşı Hugh S. Bowlby taraflarından kemâl-i liyâkatla icrâ edildi.

İçinde Hellas ordusu kumandanı bulunan Triad Sefînesi'ni *(Fotoğraf 71)* Tekeburnu altında demirlenmesinde, ve kendi telsiz-telgraf cihâzını himâye müfrezesi ve elh ile icrâ-yı muhâbere husûsunda serbest bırakmak sûretiyle sâhil telefon manzûmesine iki kablo ile rabt hususunda yapılan tertîbat hassaten mûtena idi.

[158] Ç.n: Sir Herbert Alexander Lawrence

Himâye müfreze-i bahriyyesi, donanmanın Hellas ordusuna top kuvveti îtibâriyle edeceği muâveneti tanzim u ıslâh husûsunda ziyâdesiyle isbât-ı ehliyet etmiş olan Edgar Sefînesi *(Fotoğraf 72)* Süvârisi Kalyon Kaptanı Douglas L. Dent gibi en muktedir bir refîka mâlik olup Hibernia Sefînesi'nde *(Fotoğraf 73)* bulunan Ferik Amiral Sydney R. Fremantle [159] *(Fotoğraf 74)* kumandasında idi. Bu müfrezenin îfâ etmiş olduğu hizmet azîm bir kudretle idâre edildiği gibi her hususta da mûcib-i memnuniyyet bulunmuştu.

Mezkur müfreze, düşmanın sâhillere karşı açtığı top ateşini son derece kontrol altında bulunduruyordu.

Düşman, gece gündüz her ne zaman ateş açtıysa dâima bunlara mukâbelede bulunmak üzere mevzi almış sefâin bulunuyordu ki bu hal esâmîsini zikrettiğim zâbitanın ne mertebe îtimâda şâyan olduklarını gösterir.

Ordu karargâhı, teferruâtın hîn-i tanzîminde bize bitekrar Kaymakam C. F. Aspinall'in [160] *(Fotoğraf 75)* kıymeti takdir edilemez muâvenet ü tecrübesini bahşetti. Bu zâbitan her fırsatta erkân-ı harbiyyeme göstermiş olduğu fevkâlâde muâvenete burada bir ehemmiyet-i mahsûsa atfetmeden geçemeyeceğim.

Her vakit olduğu gibi bu anda dahi Fransız dostlarımızın muâvenet-i sadâkatkarânelerine mazhar olduğumuzu nazar-ı ıttılânıza vaz' etmekle mübâhîyim. Kontr Amiral de Bon *(Fotoğraf 76)* tahliye ameliyesine âit Fransız bahriye programının tatbik ü icrâsına memur olup müşârünileyh mezkur bir programın tatbîkinden sonra evvelki raporlarımdan birinde nazar-ı ıttılâ devletlerine arzetmiş olduğum en muktedir ve cesur bir zâbitin Fırkateyn Kaptanı Breart de Boisanger *(Fotoğraf 77)* kumandasında bulunan sâhil partileriyle her gûnâ muâvenette bulundu.

Tahliye ameliyesinde hidemât-ı memdûhada bulunmuş olan bir çok zâbitan mevcut olup bunların esâmîsi bir zaman-ı münâsipte ayrıca takdim edilecektir.

Birinci Daire İkinci Şube Âzâsından Yüzbaşı Mehmed Tahir

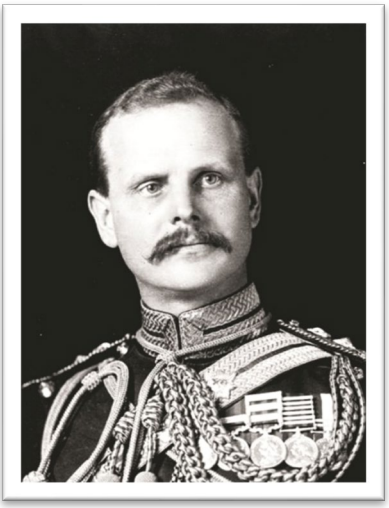
[159] Ç.n: Sir Sydney Robert Fremantle

[160] Ç.n: Cecil Faber Aspinall-Oglander

MAKALEDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR

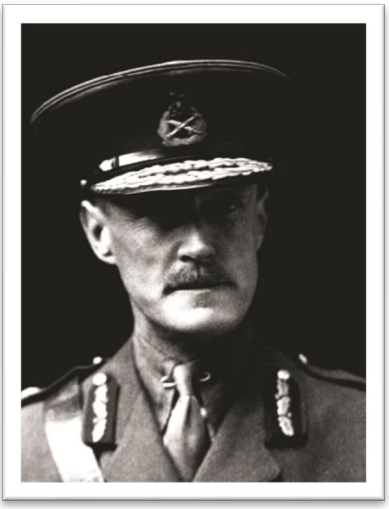
(Fotoğraf 47) **Amiral Rosslyn Wemyss**[161]

(Fotoğraf 48) **General Sir William Birdwood**[162]

(Fotoğraf 51) **General Sir Julian Byng**[163]

(Fotoğraf 52) **General Sir Alexander Godley** [164]

[161] http://www.dreadnoughtproject.org/tfs/images/c/ca/Rosslyn-Erskine-Wemyss-Baron-Wester-Wemyss%2C_NPG_x186077.jpg

[162] https://www.turkishnews.com/tr/content/wp-content/uploads/2021/04/gen-sir-william-birdwood-head-and-shoulders-portrait-facing-slightly.jpg

[163] https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw188030/Julian-Byng-1st-Viscount-Byng-of-Vimy

[164] https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw171046/Sir-Alexander-John-Godley?LinkID=mp56214&search=sas&sText=Sir+Alexander+Godley+&role=sit&rNo=1

(Fotoğraf 53) **Amiral De Robeck** [165]

(Fotoğraf 54) **Sir Charles Monro**[166]

(Fotoğraf 58) **General Sir Francis Davies**[167]

(Fotoğraf 60) **Henry E. Grace**[168]

[165] https://www.britishempire.co.uk/images3/derobeck.jpg

[166] http://www.queensroyalsurreys.org.uk/colonels_and_co/colonels/imgs/036.jpg

[167] https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw96161/Sir-Francis-John-Davies?LinkID=mp79447&role=sit&rNo=0

[168] https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw95973/Henry-Edgar-Grace?LinkID=mp76870&search=sas&sText=Henry++Grace+&OConly=true&role=sit&rNo=0

(Fotoğraf 62) **Cecil Raikes**[169]

(Fotoğraf 64) **Roger J.B Keyes**[170]

(Fotoğraf 69) **General H. A. Lawrence**[171]

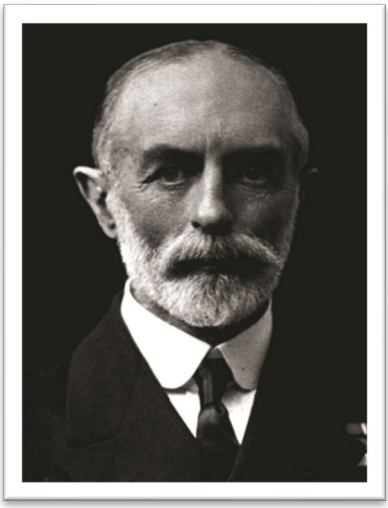
(Fotoğraf 70) **James F. Somerville**[172]

[169] https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/205387480

[170] http://www.hmshood.com/photos/crew/AdmKeyes2.jpg

[171] https://www.westernfrontassociation.com/media/13173/herbert-lawrence.jpg?width=285&height=381

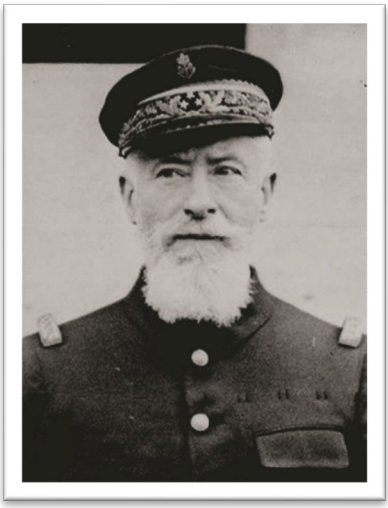
[172]https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/205137975

(Fotoğraf 74) **Sydney R. Fremantle**[173]

(Fotoğraf 75) **Cecil Faber Aspinall Oglander**[174]

(Fotoğraf 76) **Kontr Amiral de Bon** [175]

(Fotoğraf 77) **Breart de Boisanger**[176]

[173] https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw220867/Sir-Sydney-Robert-Fremantle?LinkID=mp80840&role=sit&rNo=0

[174] https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw109165/Cecil-Faber-Aspinall-Oglander?LinkID=mp75578&search=sas&sText=Cecil+Faber+Aspinall-Oglander&role=sit&rNo=0

[175] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a0/Amiral_Ferdinand_De_Bon_en_1917.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN GEMİLER

(Fotoğraf 59) **HMS Grafton**[177]

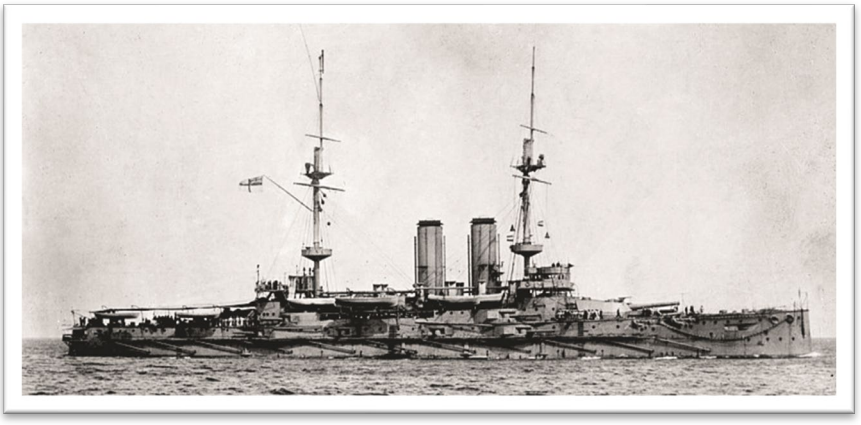
(Fotoğraf 61) **HMS Raglan**[178]

[176] http://ecole.nav.traditions.free.fr/celebres/pierrebreart.jpg

[177] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a9/HMS_Grafton.jpg

(Fotoğraf 63) **HMS Wolverine**[179]

(Fotoğraf 65) **HMS Russell**[180]

[178] http://kaanaltin.com/raglan02.jpg

[179] https://upload.wikimedia.org//wikipedia/en/thumb/9/93/HMSWolverine1910.jpg/1280px-HMSWolverine1910.jpg

[180] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8d/HMS_Russell_LOC_LC-DIG-ggbain-21816.jpg

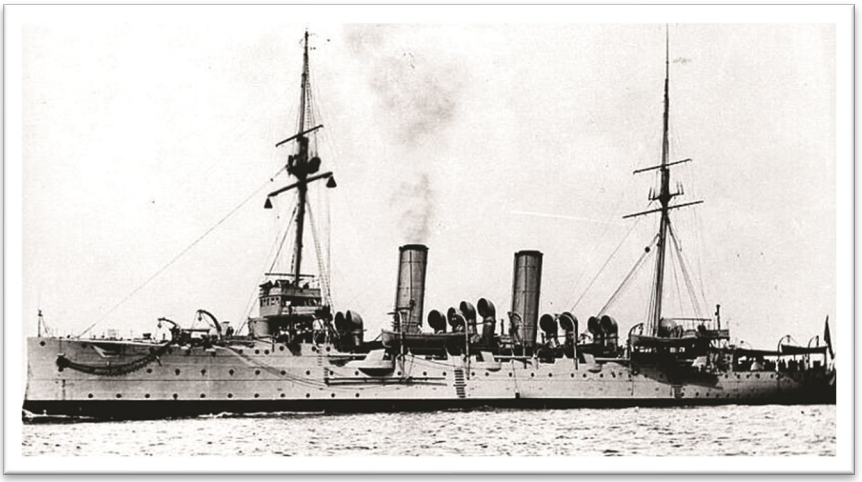
(Fotoğraf 66) **HMS Havelock**[181]

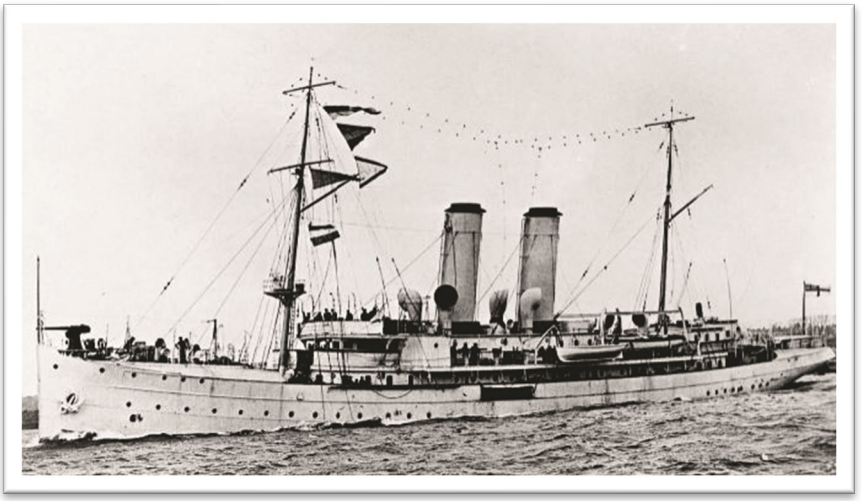
(Fotoğraf 67) **HMS Scorpion**[182]

[181] https://www.naval-history.net/Photo10ddHesperus2NPMikePocock.JPG

[182] http://www.historyofwar.org/Pictures/hms_scorpion_left.jpg

(Fotoğraf 68) **HMS Talbot**[183]

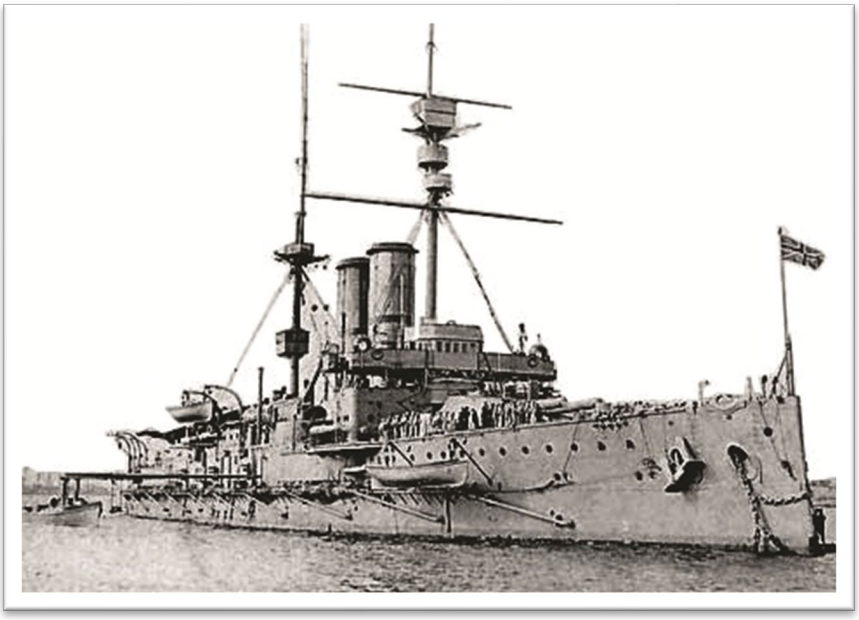
(Fotoğraf 71) **HMS Triad**[184]

[183] https://www.naval-history.net/PhotoWW1-05csTalbot2PS.JPG

[184] https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/205320286

(Fotoğraf 72) **HMS Edgar**[185]

(Fotoğraf 73) **HMS Hibernia**[186]

[185] https://www.britishempire.co.uk/images4/hmsedgar.jpg

[186] http://www.devonportonline.co.uk/historic_devonport/navy-dockyard/ships/hibernia/hibernia05.jpg

(Fotoğraf 49) **HMS Arno**[187]

(Fotoğraf 50) **HMS Chatham**[188]

[187] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/62/HMS_Arno.jpg

[188] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/54/HMS_Chatham_AllanGreen2.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

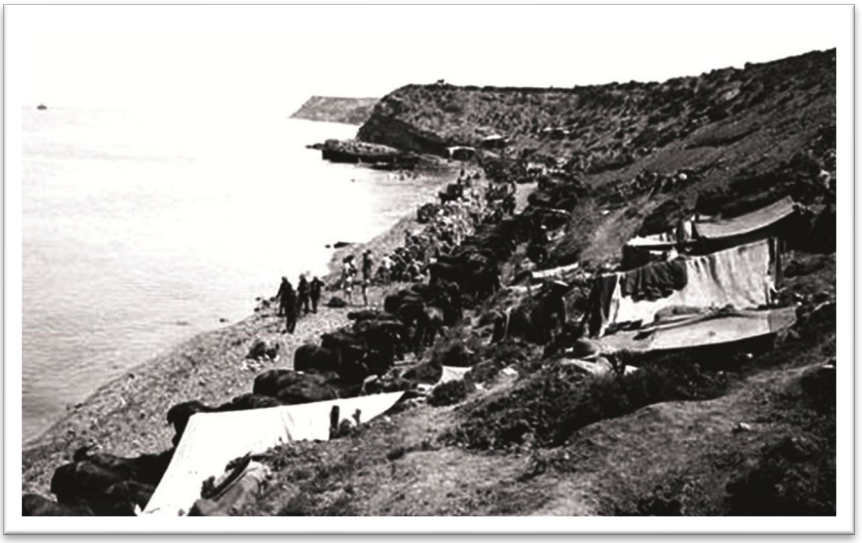
(Fotoğraf 55) **Tekke Koyu (W Beach) - Çanakkale**[189]

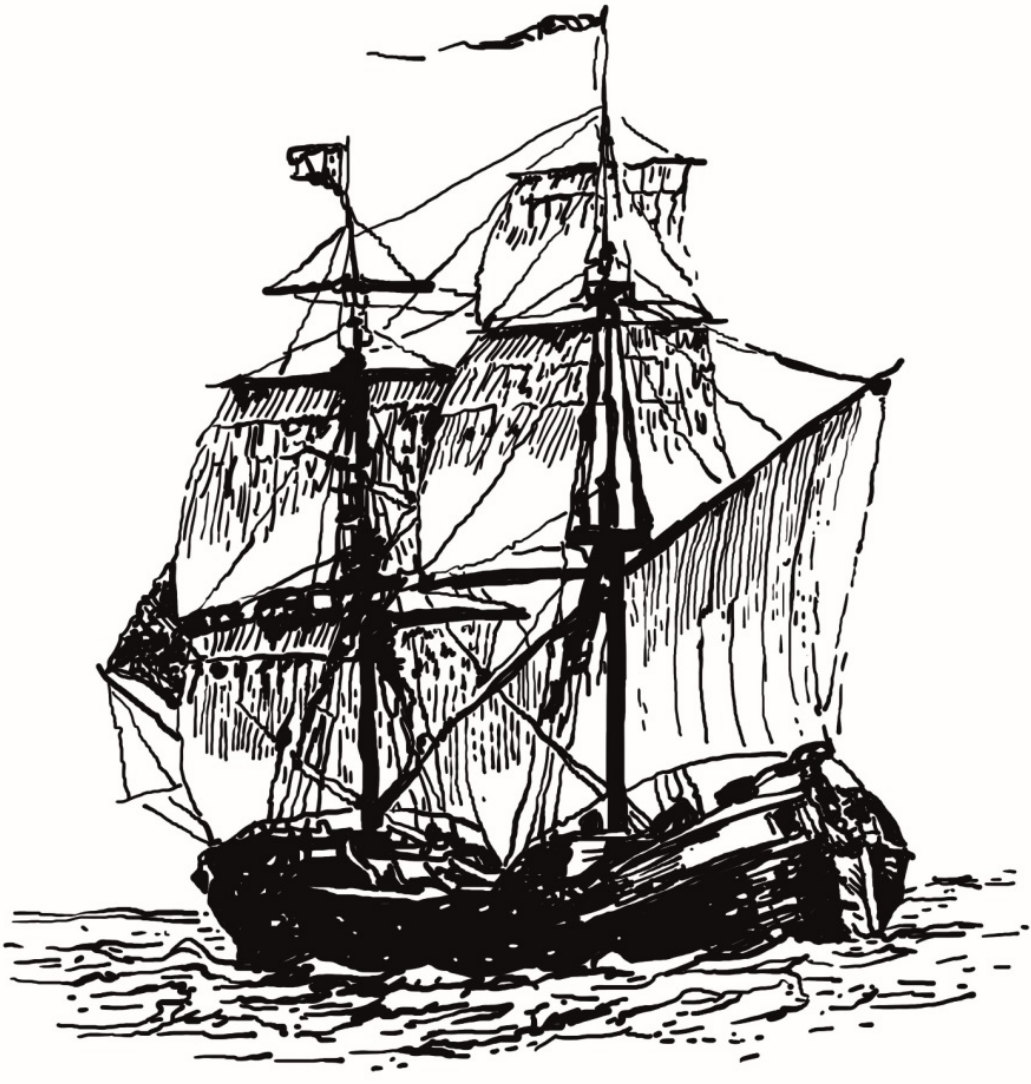
(Fotoğraf 56) **Ertuğrul Koyu (V Beach) - Çanakkale**[190]

[189] https://oldfrontline.files.wordpress.com/2020/04/w-beach-dugouts.jpg?strip=info&w=1500

[190] https://nzhistory.govt.nz/files/styles/fullsize/public/images/stories/gall/gall-006.jpg?itok=tuN_WAP0

(Fotoğraf 57) **İkiz Koyu (X Beach) - Çanakkale**

BOĞAZLAR MESELESİ[191]

İngilizceden tercüme olunmuştur.

Rusya ve Karadeniz Boğazı – Rusya gönüllü filosuna mensup Petersburg *(Fotoğraf 78)* ve Smolensk *(Fotoğraf 79)* Kruvazörleri'nin Bahr-i Ahmer'de akıncılığı.

Husûsi havza-i ebharda sefâinin bilâ-zarara seyr u seferi hakkı -ki bugün umûmen kabul edilmiştir.- Karadeniz Türk gölü hâlinde iken Türkiye tarafından aslâ tanılmamıştı. Büyük Petro, Karadeniz'de bir müddet için bir istinatgâh elde etmeye muktedir olduğu gibi Çanakkale Boğazı için de Sund Boğazı'ndaki vaziyet ü mevkiine mütenâzır bir vaziyet almak için kalben azmeylemiş ise de kendisinin halefleri, on sekizinci asrın ibtidallerinde vukûa gelmiş olan muhârebat dolayısıyla, bu işi başa çıkarmakta muvaffak olamamışlardı. Karadeniz'in Türk gölü halinden çıkması 1774 senesinde akdedilmiş olan Küçük Kaynarca Muâhedesi'nin bir netîcesidir. İşbu muâhede, silahının kuvvetiyle bir çok arâziyi Türkiye'nin yed-i temliğine koyduğu halde Kinburn[192], Yeni Kale, Kerç ve arâzi-i mucâveresiyle birlikte Azak Denizi Rusya'nın elinde kaldı. Kaynarca Muâhedesi'nin on birinci maddesi mûcibince Rus süfün-i ticâriyyesine Karadeniz Boğazı'ndan serbestî-i mürur hakkı bahşedilmekle Büyük Petro'nun siyâset-i kadîmesi mertebe-i hakîkate vüsul bulur gibi görünmeye başladı. Halbuki bu muâhedenâmeden sonra Rusya ve Türkiye Hükûmetleri, memâlik-i sâire-i süfün-i ticâriyyesine karşı mesdud bulunan, Karadeniz'i munhasıran kendilerine mal edinmişlerdi. 1829 senesinde akdedilen Edirne Muâhedesi'nin yedinci maddesi mûcibince Karadeniz'de serbestî-i seyr u sefer hakkı yalnız Rus sefâinine bahşedilmeyip Türkiye ile dost geçinen diğer bilcümle Avrupa Hükûmetleri sefâinini de teşmil edilmiş bulunuyordu. Binâenaleyh Edirne Muâhedesi'nin netîcelendirdiği vaziyet, Karadeniz ile Çanakkale Boğazı mevzûubahis oldukça, Elyevm cârî olan hukuk-ı beynelmilel nokta-i nazarından tetkik edilecek olursa, ahval-i tabiiyyeden ibâret olmayla buraları karasularında mâdut olup sefâin serbestçe seyr u sefer edebildikleri halde diğer devletlerin müsellah sefâinine karşı duhul-i memnû bulunuyordu. Esbâb-ı vâzıhaya binâen der ki; Türkiye, düvel-i

---

[191] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt.4, Sayı 3, Kânûnusânî 1334 [1918], Sayfa 97-116

[192] Bizim haritalar ile müellefât-ı bahriyede "Kılburun" nâmıyla yâd olunur.

ecnebiyye harp sefînelerinin Boğazlardan geçmesine karşı pek şedit bir sûrette mümâniatta bulunmaktadır. Türkiye, Boğazlardan geçmek müsâdesini bahşetmeyi kadimden beri reddederek bu hakkın kendisinde kalmasına son derecede ısrar eylemekte idiyse de Hidiv-i Mısır Mehmed Ali'nin hurûc alessultan vak'ası, Osmanlı İmparatorluğu'nun bekâ ve selâmetini taht-ı tehlikeye ilkâ ettiğinden nâşî Rusya ve Türkiye Hükûmetleri beyninde 1883 târihinde akdedilmiş olan Hünkar İskelesi Muâhedesi mûcibince Rusya Hükûmeti, Türkiye'ye bir ay muâvenet donanma ve ordusunu gönderecek ve Rus donanması da Karadeniz ve Çanakkale Boğazları'ndan sebestçe mürur edecekti. Bu muâhedeye merbut ayrı ve hafî bir madde mûcibince Bâbıâli, diğer devletler süfün-i harbiyyesinin her ne sebep ve bahâne olursa olsun Çanakkale Boğazı'ndan girmesine müsâade etmiyordu. Binâenlayh Avrupa Hükûmeti'nin îtiraz-ı şedîdi karşısında bu madde-i hafiyye pâyidar olamadı. Ve çünkü İngiltere ile Fransa, madde-i hafiyye kendilerince mâlum olur olmaz, protesto da bulundular. Düvel-i Muazzamâ-i Hamse ile Hükûmet-i Osmâniyye beyninde, 13 Temmuz 1841 târihinde, Londra'da akdedilen muâhedenâmede, Boğazların mesdûdiyeti şart-ı asliyyesi ilk defa olarak resmen kabul ü îlân edildi. Bu muâhedenin birinci maddesi mûcibince Zât-ı Hazret-i Şehriyâri, Memâlik-i Şâhâne'nin usûl-i idâresi için vaz' edilmiş olan kuvvetinin istikbalde dahi lâyetegayyer olduğunu yâni Hükûmet-i Osmâniyye hâl-i sulhda bulundukça Karadeniz ve Çanakkale Boğazları'ndan hiç bir ecnebi harb sefînesinin duhûlüne müsâade de bulunamayacağını îlân ediyordu. Diğer taraftan Düvel-i Hamse-i Muazzama dahi Zât-ı Şâhâne'nin bu karârına riâyet-i tâmmede bulunacaklarını sâlif-üz-zikr-i şart-ı aslîyi tasdik ü teyit edeceklerini teklif ediyorlardı.

Londra Muâhedesi'nin ikinci maddesi, Osmanlı İmparatorluğu kuvveteyn-i kadîmesinin nakz ü ihlâlinden beri olduğunu tasdik ü îlân etmekle beraber düvel-i mütehâbbe sefâretlerinin maiyetlerine tahsis kılınmış olan müsellah-ı hafif sefâinin Boğaz'dan mürûru için Zât-ı Şâhâne'nin fermân-ı îtâsına salâhiyetdar bulunduğunu mutazammındı.

Kezâlik bu muâhedenin üçüncü maddesi de Zât-ı Şâhâne'nin, Hükûmet-i Osmâniyye ile dostâne muâmelatta bulunan bilcümle Düvel-i Muazzama'yı işbu muâhede ahkâmından haberdar ve mevadd-ı mündericesi

ahkâmını tamâmi-i icrâya dâvet etmeye salâhiyetdar bulunacağını bildiriyordu.

30 Mart 1856 târihinde Paris'de imza edilen Sulh-i Umûmî Muâhedenâmesi'nin onuncu maddesinde, Karadeniz ve Çanakkale Boğazları'nın kapanmasına âit olmak üzere "Osmanlı İmparatorluğu'nun esâsât-ı kadîmesindendir." Fıkrası mezkurdur. Bundan başka olarak, sâlif-üz-zikr-i sulh-i umûmî muâhedesine merbut olup bir yandan İngiltere Kraliçesi, Avusturya İmparatoru, Fransa İmparatoru, Prusya Kralı, Rusya İmparatoru ile Sardinya Kralı ve diğer taraftan da Zât-i Hümâyun Hazret-i Pâdişâhi tarafından Çanakkale ve Karadeniz Boğazları'na müteallik akdedilen şartnâmede "Zât-ı Şâhâne'nin kalem-rev-i hükümdâiresinde bulunan memâlikin usûl-i idâresi için müesses-i lâyetegayyer esâsâtın istikbâlen de idâmesi tekeffül edilmiş ve bunun netîce-i tabiiyyesi olarak bilcümle düvel-i ecnebiyye süfün-i harbiyyesinin Çanakkale ve Karadeniz Boğazları'ndan duhûlü menolunmuştur. Binâenaleyh Hükûmet-i Osmâniyye hâl-i sulhde bulundukça Zât-i Şânâne, hiç bir ecnebi harp sefînesinin mârru'z-zikr Boğazlara duhûlünü kabul edemez. Büyük Britanya ve İrlanda Müttehide-i Krâliyeti Kraliçesi, Avusturya İmparatoru, Fransa İmparatoru, Prusya Kralı, Umûm Ruslar İmparatoru ile Sardinya Kralı, Zât-ı Şâhâne'nin işbu karârına riâyet etmeyi ve metin-i şartnâmede zikr ü kabul edilen esaslara mutâvaat eylemeği tekeffül eylemişlerdir." Kaydı kullanılmıştır.

Mezkur muâhedenâmenin ikinci maddesi mûcibince "Zât-ı Şâhâne, hükûmat-ı ecnebiyye sefâretlerinin maiyetindeki hafif harp sefâininin Boğaz'dan mürûru için, bir minvâl-i sâbık, fermân-ı îtâsına salâhiyetdar" olduğu gibi üçüncü maddesi dahi "Mezkur muâhedeye vâzi'-ül-imzâ devletlerden her birinin, nehrin serbestîsine âit nizâmâtın tamâmi-i icrâsına nezâret etmek üzere, Tuna Nehri'nin mansıbına ikâme edecekleri hafif sefâin-i harbiyyenin Boğazlardan geçmesine müsâade-i şehriyâri'nin şâyan buyurulacağını ve şu kadar ki sefâin-i mezkûrenin adedi, her devlet için iki kıtaya tecâvüz edemeyeceğini" tasrih eder.

Hükûmet-i Osmâniyye'nin tamâmiyyet-i mülkiyyesini taahhüt eden ve Büyük Britanya, Avusturya ve Fransa beyninde 15 Nisan 1856 târihinde akdedilen muâhedenin ikinci maddesinde "30 Mart 1856 târihli muâhede ahkâmının ihlâli vâzi'-ül-imzâ devletlerce sebeb-i harp addolunur. Hükûmât-ı mezkûre bu bapta icrâsı lâzımgelen husûsât hakkında Bâbıâli ile îtilâf

peydâ edip kuvâ-yı berriyye ü bahriyyelerin sûret ü derece-i istihdâmı için aralarında bilâ-tehir karar verilir." Kaydı vardır.

1871 târihli Londra Şartnâmesi'nin ikinci maddesinde "Kadimden beri tesis etmiş olan Boğazları kapamak esâsı muhâfaza ve idâme edilmiştir." Denilmekle beraber "Zât-ı Şehriyâri, vakt-i sulhde düvel-i mütehabbe ü müttefike sefâin-i harbiyyesine Boğazları açmak kuvvet ü kudretini hâizdir. Şu kadar ki Bâb-âli, 1856 târihli Paris Muâhedenâmesi şerâitinin tamâmi-i icrâsına hükmetmiş ola." Fıkrası da vardır. 1871 târihli Londra Şartnâmesi mûcibince "Rusya ve Türkiye Hükûmetleri'nin her ikisi de Karadeniz sâhillerinde inşaât-ı askeriyye veyâhut tüccâr tersâneleri inşâ etmek hakkına mâlik ve kendi karasuları dâhilinde donanma bulunmaya istihkak kesbetmekle" 1856 târihli Karadeniz Şartnâmesi'ndeki Karadeniz'in bîtaraflığı maddesini fesh ü iptal etmiş oldular.

Türkiye'nin, düvel-i ecnebiyye süfün-i harbiyyesinin Çanakkale ve Karadeniz Boğazları'ndan girip çıkmasını menetmek hakkının "1871 târihli Londra Muâhedenâmesi'yle hayliden hayliye tâdile uğramış bulunduğunu" General Halleck Hukûk-ı Beynelmilel Kitabı'nın birinci cildinin 170'inci sayfasında zikr ü ityan etmektedir. Bu bahse dâir Mister Hol tarafından yürütülen münâkaşa, 1871 târihli Londra Muâhedenâmesi'nin ancak mütâlaat-ı siyâsiyyeden münbais olduğunu tasdik ü teyit eylemektedir. Halbuki mesele, hukuk-ı beynelmilel nokta-i nazarından tetkik edilecek olursa Rusya'nın Karadeniz Şartnâmesi'ni parçalaması meselesinde tamâmıyle tebriye-i zimmet etmemiş olduğu görülür. Rusya'nın 1871 senesindeki faal ü hareketini Lord Granville, ne tahtie etmiş ve ne de tebriye-i zimmet için bir mevzû aramıştır. Diğer taraftan Mister Hol ise sûret-i zâhire de en münâsip görüneni diğer hükûmetlere mensup sefâinin de Boğaz'dan mürûru olduğu zannında bulunmuştur. Binâenaleyh Rusya'nın bu hareketi ne sûretle telakkî edilirse edilsin diğer düvel-i muazzama da, uzun müddet fâsılalar ile, Çanakkale'den Karadeniz'e müteferrik sefâin yollamakla muâhedeyi bilfiil nakz ü ihlâl etmiş oldular. Hakîkat mesele şundan ibârettir ki Rusya Hükûmeti, Karadeniz Şartnâmesi mevzûubahis oldukça, kendi nokta-i nazarında muvaffak olmuş ve Halleck ise 1856 târihli Karadeniz Şartnâmesi'nin 1871 târihli Londra Muâhedenâmesi'yle tâdile uğramış bulunduğu fikrindedir. Fakat Rusya diplomasisi, hakâyık-ı meseleyi beyhûde yere âzam ederek on beş sene zarfında Boğazlardan geçen sekiz kıta sefîneyi

"Tam bir donanmanın geçmesi." Diye târif ü îlân eylemiştir. Bu meselenin almış olduğu son safhaya dâir olmak üzere Wayton, Hukuk-ı Beynelmilel Kitabı'nın 1904 târihli tab'ının 286'ıncı sayfasında 1878 târihli Berlin Muâhedenâmesi'nin 18'inci protokole nazar-ı dikkati celbederek bervech-i zîr mâlûmat îtâ ediyor:

> *Berlin Muâhedesi'nde Çanakkale'ye dâir hiç bir şey zikredilmemiştir. Fakat on sekizinci protokolde, İngiltere Hükûmeti nâmına beyânatta bulunan Lord Salisbury, (Fotoğraf 80) "Zât-ı Hazret-i Pâdişâhi müstakil icrâat oldukça Boğazların kapalı bulunmasını İngiltere Kraliçesi, muâhedât-ı mevcûdenin ruh u metnine tevfikan lilmisâl-i tekeffül edip bundan ileriye varamaz." Sûretinde ifâdatta bulunmuştur. Buna cevâben Rus murahhasları da, Lord Salisbury'nin "Ne demek istediğini tamâmen takdir edemediklerini ve Boğazları kapamak meselesinin bir Avrupa prensibi olduğunu ve uhûd-ı mevcûdanın yalnız Zât-ı Hazret-i Pâdişâhi'yi değil belki vâzi'-ül-imzâ bilcümle Avrupa Devletleri'ni alâkadar eylediğini" beyan eylemiştir. Lord Salisbury'nin beyânâtından maksat, Bâbıâli'nin rızâ ve muvaffakiyetiyle İngiliz süfün-i harbiyyesi'nin Boğazlardan duhûlü için elde bir hak serbestîsi muhâfaza ederek bu vechile bir açık kapı bulundurmaktan ibâret olduğu bedîhî idi.*

Şurası da derhatır olunmalıdır ki, 1878 senesi Şubat'ında, Amiral Hornby *(Fotoğraf 81)* on kıta âhen sefîneden mürekkep bir filo ile, Türkiye'nin protestosuna rağmen, Çanakkale Boğazı'ndan geçmek teşebbüsünde bulunmuş ve fakat protesto dolayısıyla bunda tereddüte düşmüş ise de bilâhare, îcap eden tâlîmat-ı kat'iyyeyi almış olduğu cihetle, bir tek mermi patlamaksızın, Boğaz'dan içeriye girmiştir. Lordlar Kamarası'nda bu meseleye dâir münâkaşa cereyânında Lord Derby *(Fotoğraf 82)* Hükûmet-i Osmâniyye'nin o zamanda, kendi serbestîsine mâlik bir hükûmet olmadığı için İngiltere'nin bu faal ü hareketini tamâmen takdir etmiş olduğunu ve çünkü Grandük Nicholas'ın *(Fotoğraf 83)* kumandasında bulunan Rus ordusunun İstanbul Surları hâricinde bulunduğunu ve istediği zaman İstanbul'a girebileceğini ifâde ü beyan eyledi. Hakîkat-i mesele şundan ibâret idi ki Bâbıâli, Çanakkale geçidinin forsalanmasına dâir olan protestosunu Rus Karagâh-ı Umûmiyyesi'nde bulunan mükâleme

memurlarına iblâğ ederek vaziyet-i hakîkiyyeye dâir mühimce tenvîratta bulunmuştur. Halbuki İngiltere Hükûmetince kabul edilen nokta-i nazar ise, Amiral Hornby filosunun Boğaz'dan geçmesine karşı Türkiye tarafından yapılmış olan protesto "Zât-ı Hazret-i Pâdişâhi'nin müstakil icrâat" olduğu nokta-i nazarından yürütülmüş bulunduğu cihetle keenlemyekün hükmünde tutulduğu cihetindedir. İngiltere'nin Berlin Muâhedenâme'sindeki takrîri mâsebakta cereyan eden vukûattaki hakâyikle kâbil-i tefsîr ü îzah mânâya şâmildi. Bu vechile İngiltere Hükûmeti'nin, Bâbıâli'nin rızâ u muvaffakiyetiyle İngiliz süfün-i harbiyyesi'nin Boğazlardan girmek serbestîsini muhâfaza gibi bir açık kapı bulundurmaktan yegâne maksadı hakk-ı duhûlü Bâbıâli'nin rızâ u muvaffakiyeti bulunsun bulunmasın, bittabi şurut u kuyûda mualleken daha ziyâde tevsî etmekten ibâretti. Nitekim o zamanda Rusya'nın İstanbul Surları hâricinde bulunmasıyla Hükûmet-i Osmâniyye'nin Boğazlar üzerindeki hakk-ı merâkibe ü teftîşi bilfiil zâil bulunmuş olduğu cihetle kendisinden rızâ u muvaffakiyet alınmaya lüzum görülmemişti. Şu cihette zikr ü kayda şâyândır ki Avusturya, Fransa ve İtalya Hükûmetleri de Amiral Hornby filosunun Boğazdan geçtiği zaman Bâbıâli'ye mürâcaatla kendi filolarının da geçmesi için ferman talebinde bulundular. Lord Derby'nin Lordlar Kamarası'ndaki beyânâtında, Bâbıâli'nin talep edilen fermanları bahşettiğine veyâhut vermekten imtinâ edildiğine dâir hiç bir kayıt mevcut değil ise de mevzûubahis olan devletler mürur fermânını istihsal etmiş bile olsalar idi bunun kendi işlerine yaramayacağının adîmü'l-ihtimal olduğunu zikretmiştir. Lord Beaconsfield *(Fotoğraf 84)* bu meseleye dâir bilâhare şöyle de beyânatta bulunmuştur. "İstanbul önüne doğru bir filo göndermekten maksadımız, İstanbul'da mütemekkin tebâmızın can ve malını muhâfaza ve Boğazlar üzerindeki nüfûzumuzu sıyânet etmekti." Bütün bu münâzarat-ı fenniyyeden maksat, o zaman da Türkiye'nin rızâ ve muvaffakiyet verilebilecek bir mevkiide bulunmadığı müsellimdir. Türkiye'nin protestosu karşısında Amiral Hornby filosunun Çanakkale Boğazı'ndan geçmesi muâhedât-ı mevcûdiyyeye karşı tecâvüz addolunduğu hatta teslim dahi edilmiş olsa Berlin Muâhedesi'nin akdinde hazır bulunan Rus murahhaslarının, kendi nokta-i nazarlarınca bu meseleyi tecâvüz addetmedikleri kendi îlân ve takrirlerinden müsteban olmuştur.

Derece-i nihâiyyede mühim bir şart-ı aslî olarak Boğazların bâmuâhede kapalı bulunması keyfiyeti, Temmuz ayı zarfında iki kıta Rus

gönüllü kruvazörünün Karadeniz Boğazı'ndan geçmesiyle mühim bir safhaya dâhil olmuştur. Ve çünkü uhûd-ı mevcûdeye riâyet etmeyi bu vechile nazar-ı dikkatten dûr tutmakla Rusya Hükûmeti, diğer bir filonun kendi mevcûdiyetini îlân etmesine sebep teşkil etmiştir.

Belki bu meselede Rusya'ya tevcih eden mecbûriyet, hukuk-ı beynelmilelin hâkimiyet-i arziyye gibi kat'î bir mevzûu üzerine müesses bir muâhedenin bilcümle kuyud u şurûduna tabiiyyet etmek mecbûriyetinden daha yüksek bir derecede idi. 1870-71 senelerinde Fransa ve Almanya gibi iki kuvvetli hasmın Belçika gibi zayıf bir hükûmetin bîtaraflığına riâyet etmesi her ne kadar lüzum-i askeriyyeden neşet etmiş ve Fransa'nın kendini sıyânet için Belçika'nın bîtaraflığına tecâvüz eylemesi lâzımgelirken bile tecâvüz etmeyişi en kavî hasımların bile zayıf bir hükûmetin bîtaraflığına riâyet etmeyi öğrenmiş olduklarını gösterir bir misaldir.

Halbuki Bâbıâli'nin Çanakkale ile Karadeniz Boğazları üzerinde hâkimiyet-i arziyye icrâ etmekte olduğunu zikretmeye bile hâcet yoktur ve çünkü mezkur Boğazların bir çok mahalleri altı milden dar olup Hükûmet-i Osmâniyye dahi buraların sâhil ve kıyılarında icrâ-yı hâkimiyet eylemektedir.

1841, 1856 ve 1878 muâhedeleriyle îlân olunan "Osmanlı İmparatorluğu'nun "Kavânîn ü esâsat-ı kadîmesi" sâlif-üz-zikr nokta-i nazardan tetkik edilecek olursa görülür ki hukuk-ı beynelmilelin en kadim esâsı olan hâkimiyet-i arziyyenin zikr ü beyânından başka bir şey değildir. Ve çünkü Bâbıâli Boğazlar üzerinde munhasıran icrâ-yı hâkimiyet etmekte olduğu için Hükûmet-i Osmâniyye hâl-i sulhta bulundukça, tarafeyn-i muhâsıminden birine mensup bir devletin kendi sefînelerini Boğaz'dan geçirmesi 1871 senesinde General Colin Chant'ın İsveçre'ye ordusunu geçirerek oranın bîtaraflığına tecâvüz etmesinin aynı olmuş olur ve binnetîce dahi böyle bir kuvve-i müsellahanın silahları alınarak orada tevkif edilmesini îcap eyler. Bu meseleye dâir Mister Hol, kendi Hukuk-ı Beynelmilel'inin beşinci tab'ının 160 ve 161'inci sayfalarında, Schaffhausen Kantonu'ndan geçerek Almanya'nın içinden Rhine Nehri'ne giden böyle bir askerî geçitini, Almanya İmparatorluğu'nun teşkilât ü vaziyeti dolayısıyla, kabul ediyorsa da bunun Avrupa'yı merkezî haritasını tâdil ü ıslâh edebilecek olduğunu hayli meşkuk görmekte bulunduğunu zikr ü beyan ve harp zamanında böyle mümted bir geçitin kulanılmasını münâzaa ü mücâdeleye bir sebeb-i kavî

teşkil edebileceğini kabul ü teslim ediyor. Hükûmet-i Osmâniyye, Rus sefâininin Karadeniz ve Çanakkale Boğazları'ndan geçmesi için müsâadâtta bulunmuş olsa idi aynı vechile münâkaşa-i kalemiyyeye yol açacağı zâhir ü bedîhî idi. Aynı müellif, eğer Rusya Hükûmeti Fransa ile muhârip bulunup da Rus askerlerine Almanya'dan geçmek müsâadesi verilmiş olsa idi Rus Hükûmeti'nin pek büyük va kat'î bir tavaffuk istihsal edebileceğini misal sadedinde zikrediyor. Halbuki Bâbıâli, Rusya'nın Karadeniz ve Çanakkale'den bir donanma geçirmesine muvâfakat göstermiş olsa idi Rusya Hükûmeti'nin bu bapta kazanacağı tefavvuk da ihmal olunamayacak derece de kıymetdardı. Müteveffâ Almanya İmparatoru Büyük Friedrich "Vakt-i harpte bir an bile kat'iyyeti takarrür ettirir." Dediğine nazaran eğer o zaman da Rusya, Baltık Denizi'nden dolaştırarak bir donanma sevkedeceği yerde Karadeniz'den bir filo sevketmiş olsa idi Japonya ile olan muhârebesi pek kolaylıkla kat'î bir şekil iktisap eylemiş bulunurdu. Rusya'nın âtîdeki düşmanlarından hiç biri Rus donanmasının Karadeniz Boğazı'ndan geçmesi için Bâbıâli'nin müsâade de bulunması kayıtsızlıkla telakkî edebilecek bir halde bulunamayacağı pek âşikârdır. Böyle bir müsâadenin îtâsıyla ecnebi ve bîtaraf bir devletin arâzisi üzerinden, bu âna kadar bir misline daha tesâdüf edilemeyen, askerî bir geçit açmak hakkı beyninde esas îtibâriyle bir fark görülememektedir. Mister Hol'un telif etmiş bulunduğu Hukuk-ı Beynemilel Kitabı'nın beşinci tab'ının 155'inci sayfasında mezkur olan "Sâhilleri bir hükûmet veya hükûmetlerin tamâmıyle havza-i hükümrânîları dâhilinde bulunan, altı milden dar, Boğazlar" kâidesinin dahi mücâdele ve münâkaşaya değer bir mahali yoktur. Şöyle ki medhali on yedi mil genişliğinde bulunan Cancale Körfezi'ndeki istiridye yatağı Fransa'nın addolunmuştur. Bâzı muharrirler Commerce Chambers'in, İngiltere'ye âit ve râci olduğu meselesinde el-hâletü hâzihi iddia ettikleri gibi şurâ-yı devletin ahîren ittihaz etmiş olduğu bir karâra göre Newfoundland Kıtası'ndaki Concepcion Körfezi İngiltere'ye âittir ki bunun medhalinin vasatî genişliği on beş mil olup kırk mil kadar kıta-i asliyyeye doğru girmiştir. Concepcion Körfezi'nin husûsî havza-i bahr ittihaz olunmasındaki hak, medhallerinin her ikisi de bir milden dar olan, Marmara Denizi'nin husûsi havza-i bahr ittihaz edilmesinden daha azdır. Hukuk-ı beynelmilel müellifleri, Ortolan ve Daksisi'yi ticâret husûsunda serbest addetmekte az mütemâyil oldukları ve mâhâzâ Zuyderzee Denizi, Marmara Denizi gibi kara ile muhat bir deniz olmadığı halde bile bunu husûsî havza-i bahr addeylemektedirler. Zuyderzee

Denizi'ne, ancak hafif su çeken sefâin, ikiden ziyâde kanal ile dâhil olabilip bunlardan Zuyderzee Denizi'ni Şimal Denizi'ne rapteden Marsdiep ve Vliestroom Kanalları Karadeniz ve Çanakkale Boğazları'nın en dar mahallerinden daha geniştir. Mister Hol'ün kayd u işâret ettiği gibi Müttehide-i Amerika Hükûmeti, Chesapeake ve Delaware Körfezleri'yle diğer koycukları karasularından addetmektedir. Bir serbestî-i seyr u sefer husûsâtına müdâhale olunmak için bir sebep mevcut olmadığından dolayıdır ki körfezler ile boğazları yekdiğerinden tefrik etmekte, esas îtibâriyle, müşkilat mecvuttur. Şurası derhatır olunmalıdır ki Sund Boğazı'nın Zealand ve İsveç arasından Baltık Denizi'ne çıkan sefâinden on beşinci asırda mürûriye resmî alınmakta idi. İşbu mürûriye resmî, 14 Mart 1857 târihinde Danimarka ile Hükûmet-i Bahriye-i Ticâriyye arasında akdedilen muâhede ile ilgâ olunmuştur. Bu muâhede mûcibince Danimarka Hükûmeti'ne 3,386,260 İngiliz lirasından ibâret bir tazmînat-ı nakdiyye -ki bunun 1,125,206 İngiliz lirası İngiltere Hükûmetince tediye kılınmıştı.- Îtâ kılınmış ve buna mukâbil Danimarka Hükûmeti de Sund Boğazı'nın (...) [193] ile Helensburgh beynindeki en dar mahali ancak üç mil genişliğindedir. Büyük Belt, on beş mil genişliğinde ve Küçük Belt'in en dar mahali dahi bir mil üç rub' mil genişliğindedir.

On beş mil genişliğinde bulunan Büyük Belt üzerinde karasuları hakkı pek zorlukla iddia olunabilir. Danimarka'nın, Büyük ve Küçük Belt Boğazları'nın seyr-i sefâin için müşkül ve tehlikeli olması dolayısıyla Sund Boğazı'ndan geçen sefâinden mürûrîye almak hakkı, gayr-i kâbil-i müdâfaa bir keyfiyettir. Eğer mürûrîye resmînin tediyesi behemehal îcap ediyor idiyse bunun İsveç Hükûmeti'yle taksim edilmesi lâzım geldiği halde bütün mürûrîyeyi almak husûsunda Danimarka Hükûmeti iddia edip durmuş ve hatta tahsil dahi etmiştir.

Fakat şurası pek garip bir keyfiyettedir ki Almanya İmparatoru Birinci Wilhelm'ın ahd-ı hükûmetinde, yâni Danimarka'nın Sund mürûrîye resmini tahsil edildiği bir zamandı. San Juan Adası'nın civârında Büyük Belt Boğazı'ndan daha geniş bir Boğaz üzerinde hak hükümrânı iddia olunmuştur.

[193] Ç.n: Makalede (تلزنور) imlâsında olan kelimenin hangi bölge ismi olduğu bulunamamıştır.

Büyük Britanya ve Müttehide-i Amerika Hükûmetleri'nin her ikisi de, Vancouver Adası'nı Karadan tefrik eden Fuca Boğazı üzerinde karasuları hakkını iddiada devam edip durmakta idiler. Hükm-i ittihab olunan imparatorun vereceği karara göre hudûdun tâyini için 1873 senesinde ve Washington'da imzâ edilen protokol mûcibince hudud, San Juan Adası'nı geçtikten sonra otuz beş mil uzunluğunda ve yirmi mil genişliğindeki bir sâha-i bahrî kadar götürülerek Vancouver Adası üzerindeki Bonilla Burnu'yla Amerika sâhilindeki Ditidaht Adası fener dubası arasına kadar îsal edilmişti. Buradaki kanalın genişliği ancak on buçuk milden ibâretti. Hükûmet verdiği hükm-i kat'î, hukûk-ı beynelmileldeki husûsî havza-i ebhar akîdesine eğer muvâfık ise Marmara Denizi'nin bir kısmı da aynı akîdeye herhalde tevâfuk eder. Bir dereceye kadar şâyân-ı hayret bir keyfiyettir ki Mister Hol, Zuyderzee Denizi gibi dar medhaller ile takarrüp olunan Haliç'e vâsi denizi husûsî havza-i ehbar meyânına dâhil ettiği halde Marmara Denizi'ni Türkiye'nin husûsî havza-i bahrî addeylemesini muvâfık görmemektedir. Mûmâileyhin ancak kabul ü kayd edebildiği cihet Paris Muâhedesi mûcibince Karadeniz Boğazı'nın ecnebi süfün-i harbiyyesini mesdûdiyeti kaziyesidir. Mûmâileyh Zuyderzee Denizi'nin husûsî havza-i bahr ittihaz etmesi Hollanda Hükûmeti'nin iddia ve mutâlebatını şâyân-ı kabul görüyor ve bu iddia ve mutâlebâtın, Marmara Denizi hakkında dermeyan edilenlerden daha kavî ü kadim esaslara îtinâ eylemekte bulunduğunu nazar-ı teemmül ve mütâlaada bulunduruyor. Hâl-i hazır toplarının menzillerince vukûa gelmiş olan tezyit dolayısıyla kara ile muhat denizler hudûdunun da tevsii husûsunda görülen meyelânın Karadeniz ve Çanakkale Boğazları'nın mesdûdiyetini nakz ü ihlâlden tamâmıyle beri olduğunu daha kavî ve esaslı bir sûrette meydana koyduğunu Profesör Holland kayd ü işâret eylemektedir.

Marmara Denizi'ni karasularından addetmiş olmakla Boğazların mesdûdiyetini meydana koyan muâhedeler bir istisnâî hal meydana atmış olmazlar ve ancak milletlerin kavânîn-i umûmiyyesini takrir ü beyan ederler. [194] Bu nokta-i nazardan tetkik olununca, Mösyö Martins'in Çanakkale Boğazı'nın süfün-i harbiyyeye kapalı olmasını 1856 târihli Boğazlar Şartnâmesi'ne istinâden "Avrupa Kanûn-ı Umûmiyyesi'nin bir

[194] Wadal diyor ki: Eğer bir denizin, açık bir deniz ile tarik-i muvâsalası ancak o hükûmetin taht-ı temellüğünde bulunan bir kanaldan ibâret ise o deniz, o hükûmetin mülk-i meşrûudur.

esâsı oldu" fikriyle her halde müttefikü'l re'y olmak pek müşküldür. Bilakis bu iş, evvelden beri mevcut olan mevzûattan istidlâl tarîkiyle varılan bir esâsa göre Avrupa Kanûn-ı Umûmiyyesi meselesi değil belli ki bizzat hukûk-ı beynelmilel meselesidir. Binâenalyh Boğazları kapamak meselesi, 1856 Muâhedesi'nden evvel Avrupa kanûn-ı umûmiyyesi meselesi olduğu tasdik ü teyit edilmektedir. 1856 târihli Boğazlar Şartnâmesi'nin birinci maddesi, 1841 târihli Londra Muâhedenâmesi'nin birinci maddesinin, yukarıda görüldüğü üzere, harfi harfine aynıdır.

Şimdi, Rus gönüllü filosuna mensup Smolensk ve Petersburg Kruvazörleri'nin 1904 senesi Temmuz'unda Karadeniz ve Çanakkale Boğazları'ndan geçmesi meselesini nazar-ı dikkate alalım. Bu hâdise, yekdiğerinden külliyen ayrı iki mesele tevlit etmiştir ki bunlardan birincisi, bu iki sefînenin Boğazlardan sevki, 1856 târihli Boğazlar Şartnâmesi'yle Boğazların mesdûdiyetini taahhüt eyleyen muahhir muâhedâta karşı bir tecâvüz teşkil edip etmediği ve ikincisi dahi süfün-i mezkûrenin sevki, 1856 târihiyle Paris'de akdedilip Rusya Hükûmeti'nin de "Korsanlık mülgâdır ve ilelebet de bu halde kalacaktır." Diye imzâsını vaz' eylemiş olduğu ticâret-i bahriyye kânununun birinci maddesini nakz ü ihlâl eyleyip eylemediğidir. İşbu iki nokta-i nazarın tamâmıyle tavazzuh edip takdir olunması için Times Gazetesi 1904 senesi Temmuz ve Eylül ayları zarfında bir silsile-i makâlat neşretmiştir.

Serî ateşli topları hâmil ve on sekizden yirmi mile kadar sürat-i seyre mâlik Smolensk ve Petersburg nâmlarındaki Rus muâvin kruvazörlerinin, aksâ-yı şark için levâzımat-ı harbiyye yüklü oldukları halde sefere âzim olduğu görüldü. Nisan içinde idi ki Karadeniz gönüllü filosunun, kruvazör hidemâtını îfâ için ihzar edilmekte bulunduğu kuvvetle deveran etmeye başladı. Nihâyetü'l-emr Rus gönüllü filosuna mensup sefâinden Petersburg ve Sevastapol Sefîleri'nin *(Fotoğraf 85)* bir semt-i gayr-i mechûle doğru Karadeniz Boğazı'ndan çıktıkları Times Gazetesi'nin 6 Temmuz târihli nüshasındaki neşriyâtıyla tahakkuk etti. Sevastapol Sefînesi, ticâret bandırasının altında salîb-i ahmar bandırasını taşımakta ve teknesi beyaza boyanmış olup hastahâne sefînesi makâmında kullanılacağını işrap eylemekte idi. Ticâret bandırasını hâmil bulunan Petersburg Sefinesi, Karadeniz Boğazı'nın Marmara tarafındaki nihâyet noktasında, evvelce bir ihtar vukû bulmaksızın, kuru sıkı bir top endahtıyla tevkif ve birkaç saatlik

bir tehirden sonra yoluna devâmına müsâade olundu. Ertesi günü Smolensk Sefînesi geçti. 8 Temmuz'da Smolensk Sefînesi'nin, 240 tâifeyi hâmilen, Port Said'de *(Fotoğraf 86)* bulunduğu ihbar edildi. Bu sefînenin vech-i azîmeti Vladivostok ve vazîfesi dahi kömür telefinden ibâretti. Alabama Sefînesi'nin *(Fotoğraf 87)* 1862 senesinde Mersey'den kıyam u hareketi bile Smolensk ve Petersburg Sefîneleri'nin Karadeniz Boğazı'ndan geçmesinden daha hafî bir tarzda icrâ edilmemişti. Bu üç sefînenin üçü de sahte o saff-ı âletinde add ü telakkî olunmuşlar ise de bu sûret-i telâkkînin mâvâkıa mutâbık olmadığı bedîhî idi. İrtikap edilen asıl hîle, sefînelere sahte bir sıfat vermektir. Yoksa harp sefînesinin hâmil olduğu sancağı keşîde etmemek değildir. Vakt-i harpte, bir sefînenin kendi devletinin gayri bir devletin sancağını geçmek kânunu bir hîledir. Şu kadar ki harbe mübâşeret etmezden evvel kendi devletinin sancağı çekilmek şart-ı aslîdir. Fakat Smolensk ile Petersburg Sefîneleri'nin ticâret bandırasını çekmeleri, muhâsım bir harp sefînesinin diğer bir ecnebi devletin sancağını keşîde etmesi kabîlinden bir hîle-i kânûniyye değildir. Alabama Sefînesi Çin Denizi'nde geşt ü güzar ederken Fransız bandırası çekmişti. Fakat harbe girmezden evvel kendi hüviyetini sûret-i dâimede izhar edegelmişti. Binâenalyh Times Gazetesi'nin beyânına göre, gönüllü filosuna mensup sefâinin bandıralarını tebdil eylemesi 1884 senesinden beri Rusya ve Türkiye Hükûmetleri beyninde teâmülen cârî olup düvel-i muazzamaca dahi mâlum bir keyfiyetti. Fakat 1891 senesinde akdedilmiş olan Rus-Türk Muvâfakatnâmesi'nde gönüllü kruvazörlerinin silah ve mühimmât-ı harbiyye taşımayacakları ahden zikredilmiş olup bu sarâhata karşı Smolensk ve Petersburg Sefîneleri'nin Boğaz'dan mürûru bu madde-i ahdiyyeyi nâkız bir mesele idi.

Malacca Vapuru Hâdisesi, kruvazörlerin vaziyetine dâir enzâr-ı dikkati İngiltere'de celbedildi. Peninsular & Oriental Kumpanyası'nın malı olan mutavassıt cesâmetteki bu vapur, Londra'dan Çin ve Japonya'ya yolcu ve hamûle taşıyordu. Hamûlesi meyânında, Hong Kong'daki İngiliz tersânesine âit olmak üzere, sandukalarının üzerinde alâmat-ı fârika bulunan, (...) [195] barutu bulunuyordu. Vapur, Kaptan Street'in kumandası altında olduğu halde 25 Haziran'da aksâ-yı şarka müteveccihen Londra'dan hareket etmişti. Malacca Vapuru, Singapur'a müteveccihen 9 Temmuz'da

[195] Ç.n: Kordayt (Cordite) barutu çift bazlı bir baruttur. Makalede imlâsı (لیدایت) olarak geçen barut bulunamamıştır.

Süveyş'ten hareket eylemişti. Mürettep vakt-i cetveline nazaran 28 Temmuz'da Singapur'a muvâsalat edecekti. Fakat 13 Temmuz'da, Bahr-i Ahmer'in cenûbunda, Manchuria Adası açığında Petersburg Rus gönüllü kruvazörü tarafından tevkif edildi. Malacca Vapuru'na Ruslar tarafından altmış muhâfaza efrâdı konulduğu gibi, Süveyş'e muvâsalatı zamanında da, Kaptan Street'in İngiliz konsolosuyla muhâbere olunmasına mümânaat olundu. Vapurun Süveyş'e muvâsalatı târihi 21 Temmuz'dur. Vapurun yolcularıyla mürettebâtı karaya çıkarıldı ve Kaptan Street'de 25 Temmuz'da Londra'ya vâsıl oldu. Malacca Vapuru, Rus bandırasını hâmil olduğu ve kaptan Schwartz'in kumandasında bulunduğu halde 28 Temmuz'da Cezayir'e muvâsalat eyledi. Sefînenin veche-i azîmetinin Libau olduğunu süvârisi beyan ü ifâde etmiştir. Malacca Vapuru'nun Cezayir'e muvâsalat etmesiyle Rus konsolosuyla İngiliz konsolosunu beyninde vapur derûnunda vukûa gelen mülâkat netîcesinde hamûlenin sıkı bir muâyeneye tâbi tutulması karargir olmuş ve Rus bandırası 28 Temmuz gurub-ı şemsle beraber ariya edilmiştir. Malacca Vapuru 6 Ağustos'da, hakîki seferine devam etmek üzere, Pord Said'e müteveccihen Cezayir'den hareket etmiştir.

Malacca Vapuru'nun tevkîfi zamanında parlamento hâl-i ictimâîde olduğundan o zamanki Hâriciye Nâzırı Lord Percy'ye 19 Temmuz'da ve Başvekil'e de 22 Temmuz'da bu meseleye dâir suâl îrat olundu. General Laurie tarafından Lord Percy'ye îrat edilen meselenin tafsîlâtı mâlum değil ise de o günkü târihiyle intişar eden Times Gazetesi'nde Malacca Vapuru'nun sûret-i zaptı hakkında bir baş makâle münderiçti. Fakat Temmuz'un yirminci günü -ki meselenin etrâfa tamâmıyle şâyi olunmasından yirmi dört saat geçmişti- İngiltere Hükûmeti nâmına Sir Charles Harding tarafından Rusya Hükûmeti'ne bir protestonâme îtâ edilip bunda, Petersburg Sefînesi'nin ahvâl ü vaziyet-i meşkûkesiyle Malacca Vapuru'nun hamûlesi meyânında bulunup zaptedilmiş olan mühimmâtın İngiltere Hükûmeti'nin malı olup Çin sularındaki İngiliz donanmasına âit ve hatt-ı mühimmât-ı mezkûrenin pek ayan sûrette marka edilmiş sandukalar derûnunda bulunduğu hakîkatine Rusya Hükûmeti'nin nazar-ı dikkati celbedilmiş ve vaziyetin pek vahim olduğu ilâve olunmuştur. Malacca Vapuru'nun derhal tahliyesi için Rusya Hükûmeti tarafından derhal evâmir-i lâzıme îtâ kılınmış olduğu ve ahval-i mümâsilenin men-i tekerrürü esbâbına tevessül edildiği, aynı gün zarfında, istihbar kılındı. Malacca Vapuru'nun

hamûlesi muâyeneye tâbi tutulacak ve vukûa getirilen hasârattan nâşî tazminat verilecekti.

Bu hâdise, hukûk-ı beynelmilelce mesâil-i müteaddidenin zuhûruna vesîle oldu. Tarafeyn-i muhâsıminden birinin, bîtaraf devletler sefâinini taharrî eylemek hakkını burada münâkaşa eylemek emelinde değiliz ve çünkü bu madde, mevzûmuzdan hâriçtir. Ancak Malacca Vapuru hâdisesinden zuhur eden mesâil-i müteaddidenin en mühimi, Rus gönüllü kruvazörlerinin Karadeniz Boğazı'ndan geçmesi olduğu için burada bunu tetkik edeceğiz.

Bu meseleye dâir Profesör Holland tarafından Times Gazetesi'ne gönderilen mektupta Malacca Vapuru Hâdisesi'ne dâir nazar-ı dikkati celbedilen hakâyık-ı ikiden ibâret olup onlardan birincisi, zabt ü müsâdereyi icrâ eden sefînenin buna salâhiyetdar bulunmadığı ve ikincisi de müsâdere edilen hamûlenin İngiltere Hükûmeti'ne âit ve râci bulunduğu husûsunda hükûmet-i müşârünileyhânın isbâta hazır ü âmâde olduğu zikrediliyordu. Mektubun muharriri olan zat daha ileriye vararak "O sâf-ı lâzimeyi câmi' bulunmayan bir kruvazör tarafından zabt ü müsâdere olunmak keyfiyetini hâl-i sâbıkın idâmesi ve bu bapta bir de tazmînat îtâsı husûsunda metâlib dermeyan etmeye o kadar vâsi' bir zemin-i müsâit ihzâr etmiştir ki Rusya'yı düşmüş olduğu hatâ-alûd vaziyetten çıkıp kurtulmaya medar olması muhtemel olan ahval istisnâ edilince haddizâtında gayr-i kanûnî olan bir kânunun fesh ü iptâli için bir sebeb-i kâfi vücûda getirmiştir." Diyor. Bundan başka olarak bu mektup, Rus ganâim-i bahriyye kânunlarına dâir kıymetdar mâlûmâtı ihtivâ etmektedir. 1895 târihli Rus Kanûnâme-i Bahriyyesi'nin 54'üncü maddesi mûcibine Ganâim-i Bahriyye Mahkemesi, müsâdere karârını verebilmek için, üçüncü Bahriye Nezâreti'nden ve diğerleri Adliye ile Hâriciye Nezâretleri'nden mensup altı âzâdan mürekkep bulunması îcap eder. Aynı maksat için bir amiral tarafından teşkil edilmiş Ganâim-i Bahriyye Mahkemesi, ancak dört âzâdan mürekkep ve bunların dördü de bahriye zâbitânından müteşekkil olmak îcap eder. Malacca Vapuru'nun sûret-i zaptından mütehaddis vazîyetin vahim olduğu derhal anlaşılmıştır. Bu hâdiseyi Mister Balfour *(Fotoğraf 88)* Avam Kamarası'nda "Pek mühim bir mesele" olmak üzere ifâde ve buna dâir 12 Ağustos'da beyânatta bulunacağını vaat eylemiştir. Lord Lansdowne *(Fotoğraf 89)* bu hâdiseye dâir, 29 Temmuz 1904 târihinde, Lordlar Kamarası'nda bervech-i âti beyânatta

bulunmuştur: "Hâdisenin almış olduğu son safha, hukûk-ı beynelmilel mevzûubahis oldukça Peninsular & Oriental Kumpanyası'na âit Malacca Vapuru'nun zaptıyla ibtidâ eylemiştir zannederim. Derûnunda dört bin ton hamûle - ki bunun yirmi üç tonu mühimmât-ı harbiyye olup Hong Kong ve Singapur tersânelerine sevk edilmek üzere İngiltere Hükûmeti'nin malı idi- bulunduğu halde sefîne bu ayın on üçüncü günü Bahr-i Ahmer'de tevkif ü zapt edilip ancak ikinci kaptanla iki şahıs daha müstesnâ olmak üzere bilcümle yolcularıyla mürettebâtı Pord Said'de karaya çıkarıldı. Vapur, Rus Bandırası'nı hâmil ve derûnun da Rus muhâfaza efrâdı bulunduğu halde Rusya'ya müteveccihen tahrik edildi. Bu vâka dolayısıyla Rusya Hükûmeti nezdinde teşebbüsât-ı şedîdede bulunmak cümle-i vazâifimizdendi. Tevkif ü zaptı yapan sefînenin sınıf ve vaziyet-i sâbıkasını teşebbüsâtımızda başlıca bir nokta olmak üzere gösterdik. Mevzûubahis olan sefîne, yâni Petersburg Sefînesi Rus gönüllü filosuna mensup olup son zamanlarda Çanakkale Boğazı'ndan mürur etmiştir. Ve eğer bu sefîne, Boğazlardan geçtiği anda bir harp sefînesi idiyse, Boğazlardan geçmesi adîmü'l ihtimâl ve'l-imkândı. Yük, harp sefînesi vazîyetinde bulunmuyor idiyse bu kadar cüz'î bir zamanda harp sefînesi hâline ifrağ edilerek Bahr-i Ahmer'deki bîtarafların ticâretine engel olması sabr ü tahammülün fevkinde bir keyfiyettir. Rusya Hükûmeti'ne vermiş olduğumuz protesto da, Malacca Vapuru'nun hamûlesi meyânında bulunmuş olan mühimmat-ı harbiyyenin hükûmetimizin malı olduğunu ve binâenaleyh contraband [196] addedilmeyeceğini, zikr ü ityan eyledik. Teşebbüsâtımızdan hâsıl olan netîce şu merkezde idi: Rusya Hükûmeti'nden almış olduğumuz temînâtın birincisi Malacca Vapuru'nun tahliyesine âit bulunan emir, tevkif edenlerin yedine vâsıl olur olmaz sefînenin tahliye edileceği idi.

Halbuki tahliye emri vâsıl olmazdan evvel mezkur vapur Pord Said'den hareket etmiş ve Cezayir'e muvâsalatına değin hiç bir limana uğramamıştır. Cezayir limanında dün vâsıl olduğunu istihbar eyledik. Vapurun dün akşam tahliye kılınmış olduğunu kemâl-i memnûniyetle arz ederim ve şu zamanda bunun direğinde İngiliz bandırasının temevvüç eylemek de bulunduğunu kaviyyen me'mul eylerim. Teşebbüsâtımızın verdiği netâyiçten ikincisi dahi Rus gönüllü filosuna mensup sefâinin ahvâl-i mümâsile de bulunmasının Rus Hükûmetince menedilmiş olması idi.

[196] Ç.n: Kaçak

Mâhâzâ emr-i mezkur kendi sefînelerine vâsıl oluncaya kadar bu yolda tevkîfat vukû bulacak olursa bunun hükümsüz ve binâenaleyh sû-i tefehhümden neşet eylemiş addolunacağı da sarâhaten bildirildi." Binâenaleyh Malacca Vapuru Hâdisesi bununla kapanmış olmadı. Ve Lord Kamarası'nda bir çok münâkaşâtı mûcip olup Marki Ripon *(Fotoğraf 90)* tarafından Lord Lansdowne'a suâl tevcih edildi. Hükûmet-i Osmâniyye'nin, Rus filosuna mensup diğer sefâinin Çanakkale Boğazı'ndan geçmeye müsaâde de bulunduğu ve fakat süfün-i mezkûrenin bütün seyahatleri müddetince ticâret bandırasını taşıyacakları ve kruvazör hâline ifrağ edilmeyecekleri Rusya Hükûmeti tarafından sûret-i resmiyyede taahhüt edilmiş bulunduğu İngilterece mâlum oldu. Temmuz'un 21, 22, 23'üncü günleri zarfında notalar teâtisinden sonra Rusya Hükûmeti, Simolensk ve Petersburg Sefîneleri'nin kruvazör hâlinde çıkarılması taht-ı karâra alındığı târihle bu karârın süfün-i mezkûre süvârilerine tebliğ kılındığı târih beyninde geçen müddet zarfında işbu iki gönüllü kruvazör tarafından yapılmış olan bilcümle zabt ü müsâderelerin ke-en-lem-yekün addolunacağını İngiltere Hükûmeti'ne iblâğ etti. Smolensk ve Petersburg Sefîneleri 13 Kânûnusâni 1905'de, Rion ve Dnepr isimleri altından ve Amiral Botrovosky'nin taht-ı kumandasında olarak Süveyş cetvelinde bulunuyorlardı. Ve bu vechile de beş aylık bir müddet âtıl kaldıktan sonra diğer namlara bürünerek yine kruvazör vazîfesini görüyorlardı. Mezkur vapurların bürünmüş oldukları yeni namlar, Rusya Hükûmeti tarafından Temmuz'da verilmiş olan vaadi naks ü ihlâl ediyordu. Kuvvetli bir muâvin kruvazör olan cesîm ü sürat-ı âliyyeyi hâiz Smolensk Sefînesi'nin, eğer 6 Temmuz'da Karadeniz'den geçmek için ibraz etmiş olduğu taahhüdâta tamâmıyle riâyetkâr bulunmuş olsa idi Amiral Rozhdestvensky'nin *(Fotoğraf 91)* filosuyla aksâ-yı şark sularına kadar refâket edememesi îcap ediyordu. Ve kruvazör hizmetinden çıkarıldığına dâir 21 Temmuz'da Rusya Hükûmeti tarafından vukû bulan teblîgat üzerine şimdi bu sefînenin Rus-Japon Harbi'ne iştirak eylemesi gayr-i kânûni bir hîle ü hud'adan ibâretti. Bir çok vapur, Smolensk veyâhut Petersburg Sefîneleri tarafından tevkif edilmiş ise de bunların cümlesi bilâhare salıverilmiştir.

Peninsular & Oriental Kumpanyası'nın Formosa Vapuru, *(Fotoğraf 92)* dak dalos fener devriyesinin doksan mil cenûbunda, Smolensk Sefînesi tarafından 27 Temmuz'da zaptedildi. Arga Vapuru da kezâlik Smolensk ve Petersburg Sefîneleri tarafından tevkif olundu. 27 Temmuz'da Alman

vapurlarından Holsatia, *(Fotoğraf 93)* Bahr-i Ahmer'de zaptedildi. Comedian nâmındaki İngiliz Vapuru'nun, East London'un seksen mil şarkında Bashee Nehri'nin mansıbından on mil mesâfede vâki bir mevkiide Smolensk tarafından tevkif olunduğu 27 Temmuz'da istihbar edildi. Bunun netîcesinde tazmînat îtâ edilerek İngilizlerin kalbi tatmin edildi. İki Rus gönüllü kruvazörünün sürat-i âliyyeyi hâiz olmasından ve bunların dâima açık denizlerde beraber dolaşmasından dolayı idi ki süfün-i mezkûrenin kruvazör vazîfesinden çıkarılmış olduğuna dâir Rus Hükûmeti tarafından vukû bulan teblîgâtın, elde bunlar derecesinde serî kruvazörlerin mevcut bulunmasından nâşî Simolensk ve Petersburg gönüllü kruvazörleri süvârilerine icrâ edilemediği tezâhür etmişti.

26 Ağustos idi ki, Rus Hükûmeti İngiltere Hükûmeti'ne mürâcaatla Simolensk ve Petersburg Sefîneleri'nin tevkif edilmesini istirham etmişti. İngiltere Hükûmetince bu hususta kullanılan sefîneler şunlardan ibâretti: Livâ Amiral John Durnford'un sancak gemisi ve Kalyon Kaptanı Napier'in kumandasında bulunan Crescent Kruvazörü. *(Fotoğraf 94)* Kalyon Kaptanı Ashe'in süvar olduğu Pearl Kruvazörü. *(Fotoğraf 95)* Kruvet kaptanı Pearce'in süvar olduğu Odin Korveti. *(Fotoğraf 96)* Kalyon Kaptanı Dundas'ın süvar olduğu Forte Kruvazörü. *(Fotoğraf 97)* Sürat-i âliyyeyi hâiz Simolensk ve Petersburg ticâret muhriblerinin elde edilip Rus Hükûmeti'nin ıstâr etmiş olduğu emri tevdî etmek için on beş günden ziyâde bir müddet mürur etmiştir. 8 Eylül'de, Zanzibar'da bulunan Forte Kruvazörü demirini aldıktan sonra, Suez Adası'ndaki Menai Körfezi'nde iki şüpheli vapurun direklerini gördü. Bunların, Smolensk ve Petersburg olduğu anlaşıldı. Kalyon Kaptanı Dundas Rus Hükûmeti'nin şifreli telgrafını ve Rus kruvazörlerinin bîtarafların ticâretlerini sektedar ettiği cihetle İngiltere Hükûmeti'nin bu baptaki protestosunu Petersburg Sefînesi'nin Süvârisi Skalsky'ye tebliğ etti. Petersburg Sefînesi'nde yedi kıta 5 pusluk toptan mâadâ birkaç da küçük top bulunduğu ve Smolensk Sefînesi'nin dahi muhtelif çapta on kıta topu hâmil olduğu görüldü. İşbu iki kruvazörün refâkatinde, Hamburg-Amerika Kumpanyası'nın Holstein Vapuru da kömür nakletmekte idi. Eğer sefâin-i mezkûre esmekte olan havanın şiddet ü muhâlefetinden nâşî Menai Körfezi'ne ilticâ etmeye icbar edilmemiş olsa idi Forte Kruvazörü'nün elde etmiş olduğu netîce gayr-i muayyen bir sûrette temdit kılınmış olacaktı.

Rus gönüllü filosuna mensup bir kruvazörün korsan sefînesi addedilip edilmeyeceği keyfiyeti bâzı müşkilâtı dâîdir. Meseleyi lâyıkı vechile tetkik etmiş olan Mister Hol, gönüllü filosuna mensup bir sefâin tarafından ticâret bandırasının kullanılmasını pek mühim ihtilâfâta bâdi bir mesele olmak üzere add ü telakkî etmiyor. Bunlar, Rus donanmasına mensup sefâin olup vakt-i sulhta, aksâ-yı şarktaki Rus memâlikine meselâ mücrimleri nakl ü sevk etmek üzere kullanırlardı. Rus gönüllü filosunun vaziyeti bu nokta-i nazardan tetkik edilecek olursa bunların, Fransız posta vapurlarına mensup sefâinden veyâhut bu husus için İngiltere Hükûmetince muâvenet-i nakdiyyede bulunarak tahsis edilen sefâinden küllî bir sûrette fark ettiği görülür ve çünkü Fransız posta vapurlarıyla İngiltere Hükûmeti'nin muâvenet-i nakdiyyede bulunup bu hususta kullandığı vapurlar, vakt-i sulh berdevam oldukça, münhasıran husûsî ve ticârî işler için kullanırlar. Fransız posta vapurlarıyla İngiltere Hükûmetince muâvenet-i nakdiyyede bulunup bu hususta kullanılanlar beynindeki yegâne fark İngiliz sefâini, bittabi vakt-i sulhta, donanma-yı krâlîye mensup zâbitan tarafından kumanda edildiği halde Fransız posta vapurlarının doğrudan doğruya hükûmet-i cumhûriyye-i bahriyye zâbitanı tarafından kumanda edilmesinden ibârettir. Fransız Hükûmeti'nin kendi posta vapurlarını vakt-i harpte kullanmasından veyâhut İngiltere Hükûmeti'nin muâvenet-i nakdiyyede bulunduğu kendi posta vapurlarını kullanmasından Paris Beyannâmesi'nin birinci maddesine karşı bir tecâvüz veyâhut taarruz vukûa gelebileceğini, bu meseleyi tetkik eylemiş olan Mister Hol sûret-i kat'iyyede kestirip atamıyor. Bilakis Mister Hol'ün kavlince bir sefîne vakt-i harpte hükûmetle sıkı bir sûrette temâsa getirildiği ve o hükûmetin kuvve-i bahriyye-i muntazamasıyla da tevhid-i harekât eylediği takdirde öyle olan bir sefînenin aslâ korsan sefînesi telakkî olunmayacağı mutâlaasında ise de Rus gönüllü filosuna mensup sefâinin Büyük Britanya ve Fransız Hükûmetleri tarafından hîn-i hâcette kullanılan sefâin misüllü sıfat-ı kanûniyyeyi hâiz bulunmaları îcap ettiğini ilâveten dermeyan etmektedir. Binâenaleyh mütâlaat-ı mesrûda şu netîceye iktiran ediyor ki Mister Hol'ün kavlince Rus gönüllü filosuna mensup Smolensk ve Petersburg Kruvazörleri korsan sefâininden mâdut değillerdir.

Profesör Holland, Petersburg Sefînesi'ni "Bu işe elverişli bir kruvazör olmadığı" veyâhut "Muhâsımların hukûkunu iktisâba nâmüsâid bir sefîne" diye telakkî etmektedir. Bu mütâlaadan şu netîce istidlâl olunur ki,

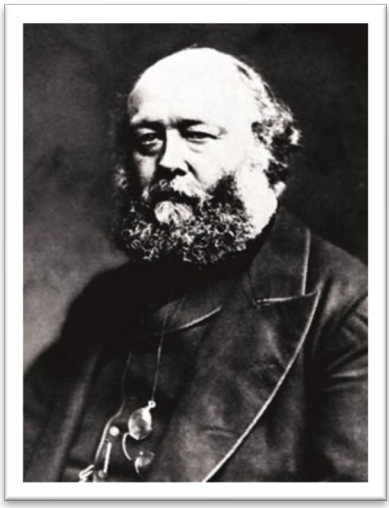
Petersburg Sefînesi Profesörün kavlince bir korsan sefînedir. Hatta Lord Lansdowne'ın nokta-i nazarına iştirâkle eğer mezkur sefîne Boğazlardan geçtiği zaman da harp sefînesi sıfatını hâiz idiyse geçmemesi lâzımgeldiği mütâlaasındadır.

Fakat şurası hakîkat-i bâhire olmak üzere zâhir ü bedîhîdir ki korsanlıktan İngiltere Hükûmetince muvakkaten kat'î alâka edilmiş olduğu bir zamanda Sir Phillimore *(Fotoğraf 98)* tarafından yazılmış olan Hukûk-ı Beynelmilel Kitabı'nın üçüncü cildinin 137'inci sayfasındaki 92'inci maddesinde kullanılmış olan "Ticâret gönüllüsü" tâbiri "korsan" tâbiriyle müterâdif olup bu gibi sefâine korsanlık fermânı îtâ olunur ve fakat efrat muntazama-i bahriyye verilemez mütâlaasındadır. İşi bu nokta-i nazardan tetkik edecek olursak Rus gönüllü kruvazörleri, kendilerini ne adû telakkî ederlerse etsinler, birer korsan sefînesidirler. Mister Hol'ün mütâlaası Sir Phillimore'un nokta-i nazarıyla aslâ bir mebâniyet ibraz ve çünkü Hol'ün bu hususta musırren mîyar-ı ittihaz ettiği esas, hükûmetce muâvenet-i nakdiyyede bulunulan sefâin veyâhut gönüllü kruvazörler ile kuvve-i muntazıma-i bahriyye beynindeki irtibat-ı kavî veyâhut da bunların tâbî bulunduğu bahrî disiplindir. Smolensk ve Petesburg Sefîneleri'nin akıncılık yapmış olduğu müddet 6 Temmuz'dan 8 Eylül 1904 zarfında başlı başlarına hareket edip Rus kuvâ-yı bahriyye-i muntazamasından ne muâvenet olmuş ve ne de onlara muâvenette bulunmuş oldukları nazar-ı dikkate alınacak olursa süfün-i mezkûreyi korsan addeylemek câiz değildir.

Eğer işbu mütâlaat meyânında istinat edecek yegâne bir nokta varsa o da Smolensk ve Petersburg Sefîneleri'nin harekâtı yalnız Boğazların mesdûdiyetine karşı bir tecâvüzden ibâret olmakla kalmayıp 1856 târihli Paris Beyannâmesi'nin birinci maddesine karşı da bir taaruz-ı sarih mâhiyette kalmıştır.

İsmail Rahmi

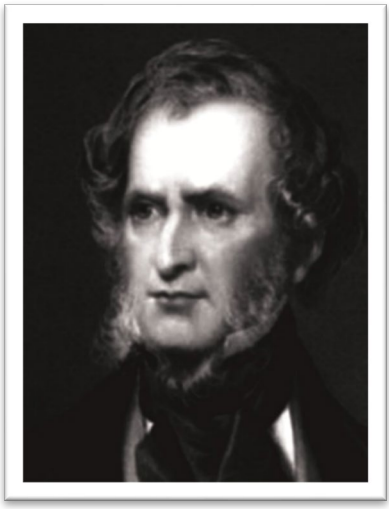
MAKALEDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR

(Fotoğraf 80) **Lord Salisbury**[197]

(Fotoğraf 81) **Admiral Geoffrey Hornby**[198]

(Fotoğraf 82) **Edward Smith-Stanley Lord Derby**[199]

(Fotoğraf 83) **Grand Duke Nicholas Nikolaevich**[200]

[197] https://kids.britannica.com/students/article/Marquess-of-Salisbury/276868/media?assemblyId=160042

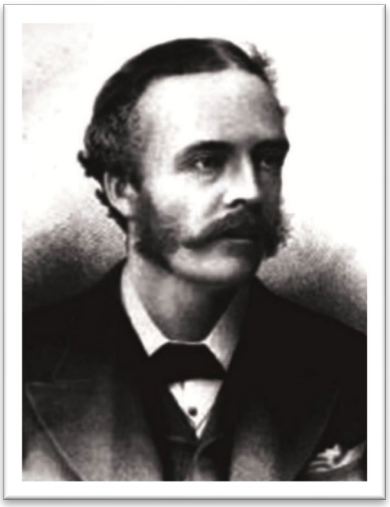
[198] https://www.historicacollectibles.com/it/chronographs/chronograph-thomas-mercer-to-commodore-geoffrey-thomas-phipps-hornby-1864

[199] https://history.blog.gov.uk/wp-content/uploads/sites/2/2016/05/lord-derby.jpg

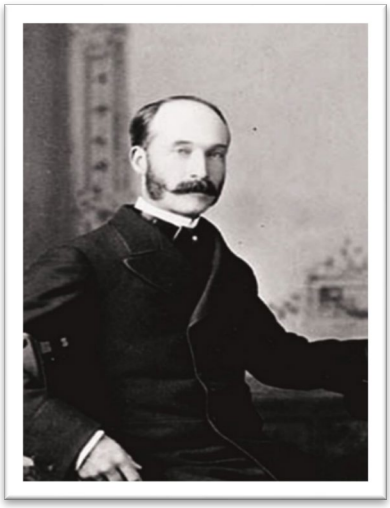
[200] https://www.britannica.com/biography/Nicholas-Russian-grand-duke

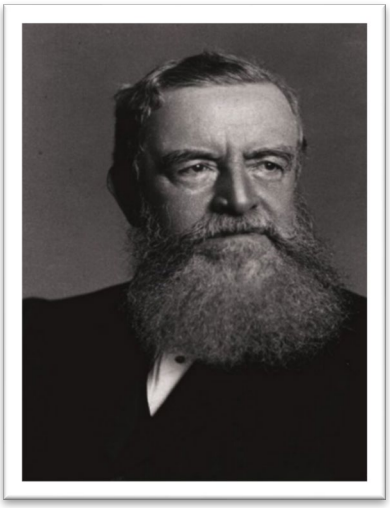
(Fotoğraf 84) **Lord Beaconsfield Benjamin Disraeli**[201]

(Fotoğraf 88) **Arthur Balfour** [202]

(Fotoğraf 89) **Lord Lansdowne**[203]

(Fotoğraf 90) **Marki Ripon George Robinson**[204]

[201] https://www.thefamouspeople.com/profiles/thumbs/benjamin-disraeli-2.jpg

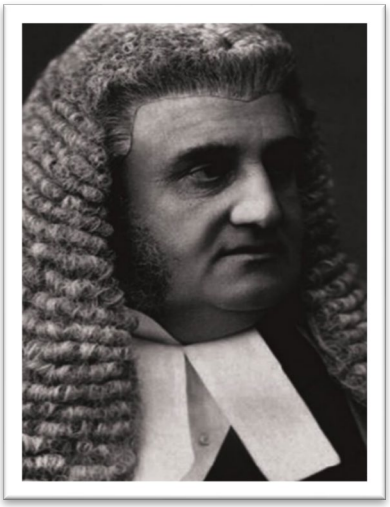
[202] https://www.johngraycentre.org/people/movers-and-shakers/arthur-james-balfour-1848%E2%80%931930/

[203] https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/henry-charles-keith-petty-fitzmaurice-5th-marquess-of-lansdowne#

[204] https://upload.wikimedia.org//wikipedia/commons/thumb/4/4f/Marquess_of_Ripon.jpg/1280px-Marquess_of_Ripon.jpg

(Fotoğraf 91) **Zinovy Rozhdestvensky**[205]

(Fotoğraf 98**) Robert Joseph Phillimore**[206]

[205] https://i2.wp.com/shtorm777.ru/wp-content/uploads/2017/11/admiraly-rozhestvenskij-i-togo.jpg

[206] https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw216013/Sir-Robert-Joseph-Phillimore-1st-Bt?LinkID=mp03540&role=sit&rNo=2

AKALEDE ADI GEÇEN GEMİLER

(Fotoğraf 78) **Petersburg-Dnepr**[207]

(Fotoğraf 79) **Smolensk-Rion**[208]

(Fotoğraf 85) **Sevastopol Rus Savaş Gemisi**[209]

[207] https://www.navypedia.org/storage/images/ships/russia/ru_cm_45.gif

[208] https://www.navypedia.org/storage/images/ships/russia/ru_cm_44.gif

(Fotoğraf 87) **USS Alabama**[210]

(Fotoğraf 92) **Formosa Vapuru**[211]

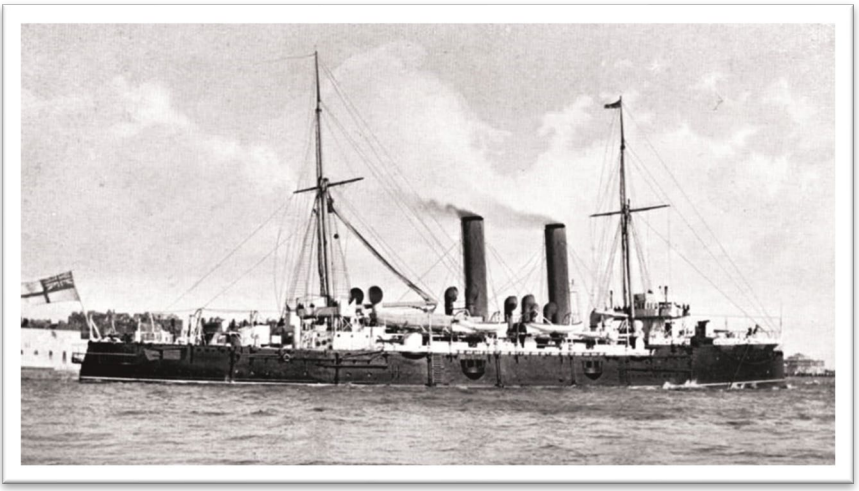
[209] https://combrig-models.com/images/stories/covers/bs70102_Sevastopol.jpg

[210] https://www.history.navy.mil/content/history/nhhc/research/histories/ship-histories/danfs/a/alabama-ii/_jcr_content/body/media_asset_0/image.img.jpg/1395947945335.jpg

[211] http://www.clydeships.co.uk/view.php?ref=21629#v

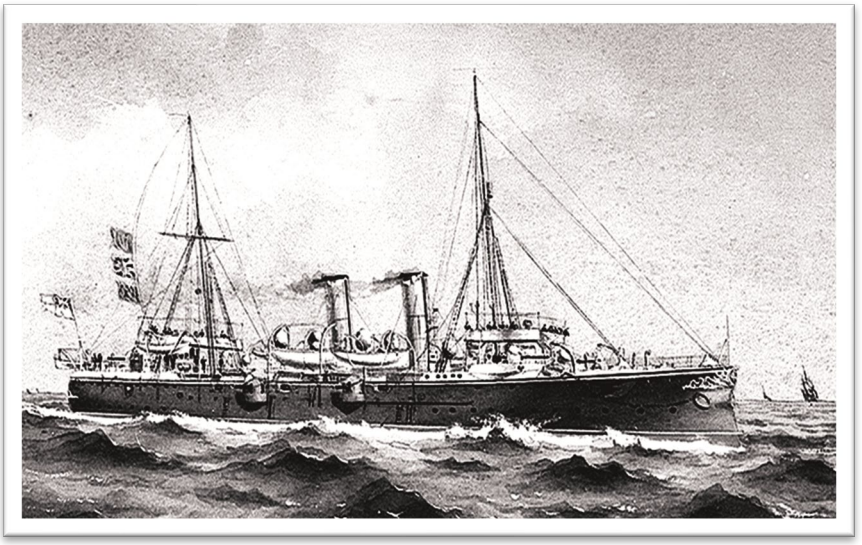
(Fotoğraf 93) **SMS Holstein**[212]

(Fotoğraf 94) **Crescent Kruvazörü**[213]

[212] https://i.redd.it/fu54vcn4dmk31.jpg

[213] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8b/HMS_Crescent_%281892%29.jpg

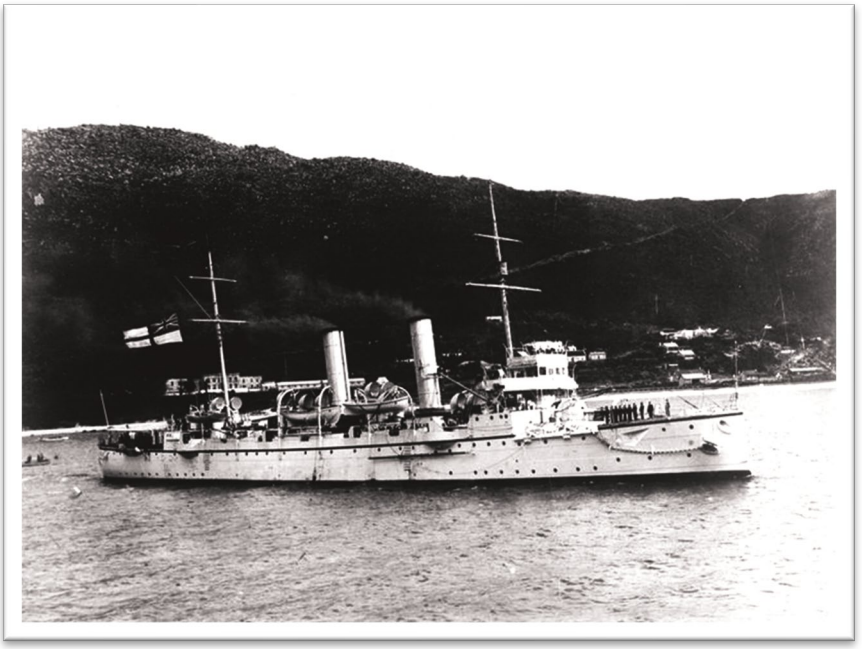
(Fotoğraf 95) **Pearl Kruvazörü**[214]

(Fotoğraf 96) **SMS Odin**[215]

[214] https://en.wikipedia.org/wiki/Pearl-class_cruiser#/media/File:HMS_Pearl_Manoeuvres_-_1893_RMG_PU0314.jpg

[215] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/60/SMS_Odin_NH_47886.jpg/440px-SMS_Odin_NH_47886.jpg

(Fotoğraf 97) **HMS Forte**[216]

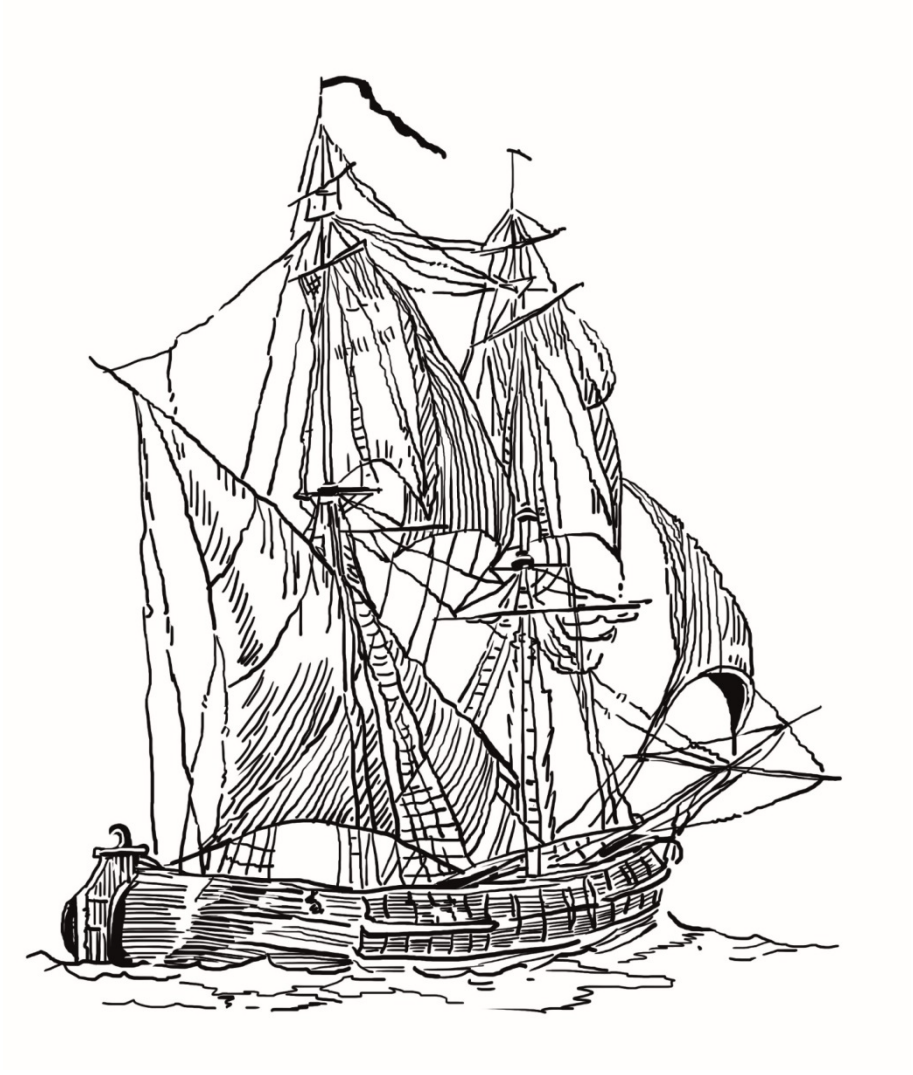
[216] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/71/The_Royal_Navy_1899_-_1902_Q115146.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

(Fotoğraf 86) **Port Said Limanı - Mısır**[217]

[217] http://www.searlecanada.org/hemy/images/portsaid1.jpg

HARP TECRÜBELERİNE NAZARAN SÂHİL İSTİHKÂMLARININ TESLÎHÂTI[218]

Burada mevzûmuz, Cihan Harbi'nin dersleri nazar-ı îtibâra alınarak sâhil müdâfaâsının teslihâtından ibârettir. Yalnız şu ciheti söyleyelim ki: Son senelerin ihtisas-ı edebiyâtı bu maddeye müteallik pek az mâlûmâtı câmî bulunmuş. Bu hususta ancak Amerikan Resâil-i Mevkûte, oldukça müsmir netîceler vermişti. Bunlar olmasıydı topçuluk vâdisinde yapılan ve lâyenkatı yapılmakta bulunan şâmil ü dâim mesâî hakkında bir fikr-i mücmel peydâ etmek imkansız bulunurdu. Bunun için âtîü'z zikr ifâdâtımızı, bir çok kereler, Amerikan menâbiine isnat etmek mecbûriyetinde bulunduk.

Toplar

Ağır Toplar

Topçuluğa müteallik risâlelerde bir çok defalar sâhil istihkâmlarının, başlıca yatık muharrikli veya dik ateşli (mukavves muharrikli) toplardan hangileri ile teslîhi münâsip olacağı meselesi mevki-i münâkaşaya konmuştur. Bâzı müstesnâ ahvalden sarf-ı nazar, bu meselenin sûret-i halli: Bu iki cins toptan herhangi biri, başlı başına bugün bahrî taarruz vesâitinin vâsıl olmuş bulunduğu merhale-i tekâmülün îcap ettirdiği kuvve-i muhârebeyi veremez şeklindedir.

Mamâfih her iki top cinsinin nisbet-i istîmâli, kalenin vaziyet-i mevkîsi, muhâfaza altına alınacak deniz sâhasının tabîatı ve en nihâyet müteârız tarafın, müdâfaaya alınan deniz mıntıkasının cins ü mâhiyetine tâbi bulunan melhuz u muhtemel tur ve hareket-i tabiyyesi gibi ahvale tâbidir.

Bir geminin, mahfuz deniz sâhasını süratle zorlayıp geçmesine mâni olmak için kalenin behemehal yatık muharrikli topu olmalıdır. Diğer cihetten dik ateşli (mukavves muharrikli) toplar, kâbil-i cerh gemi satıhları nazar-ı dikkate alınınca, mesâfe-i baîdede ihtimal-i isâbet îtibâriyle yatık muharrikli toplara muâdil ü müsâvî olmalarından dolayı mütearrız gemi toplarına karşı pek kıymetli teslîhattan mâduttur.

Bunda: dik ateşli top ile cephânesinin ve bu bapta iktizâ eden tesîsat-ı tahkimiyyenin nisbeten az bir masrafla tedâriği fâidesi de vardır.

---

[218] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 4, Sayı 6, Nisan 1334 [1918], Sayfa 254-264
İsveç Topçu Zâbitanından Kaymakam Vedmak'ın Konferansından.

Panama Kanalı tahkîmâtında müstâmel esliha, böyle bir fikr ü telakkînin isâbetine bir misal teşkil eder. Şöyle ki:

Menzili alettakrip 18000 metre olan 1 kıta 16 pusluk (40,64 cm'lik) top.
Menzili alettakrip 16600 metre olan 10 kıta 14 pusluk (35,6 cm'lik) top.
Menzili alettakrip 18000 metre olan 28 kıta 16 pusluk (30,5 cm'lik) obüs.

Bu toplardan yalnız granit istihkâmına âit olup - 3 ada üzerine mevzû bulunanları:

40,64 cm'lik top.
6 kıta 35,6 cm'lik top ve
16 kıta 30,5 cm'lik obüsden ibârettir.

Yatık Muharrikli Ağır Toplar

Ağır sâhil toplarının çapları îtibâriyle vâki olan tezâyüt, gemi toplarındaki tezâyüdâtı tâkip eder. Şimdilerde gemi toplarından daha kuvvetli sâhil topları -karada sıklet endişesi olmamak sebebiyle kolayca mevki-i faale ihraç edebileceği için- istendiği de vâki oluyor.

Hâlen pek büyük menzillere îtibâr edilmektedir. Binnetîce topun tûlû ve sürat-i ibtidâiyyesi de, ömrünün kısalması mahzûruna rağmen, artmaya başlıyor. 1'inci cetvel bugünün gemi toplarına âit menziller hakkında bir fikir verir.

Birinci Cetvel
Hâl-i Hâzırda Gemi Toplarının 15 İrtifâa Mütenâzır Menzilleri.

1	2	3	4	5	6	7
Devlet	**Çap**		**Top Tûli Çap**	**Mermi sıkleti Kilo**	**Sürat-i İbtidâiyye Metre**	**Menzil Metre**
	Pus	**cm**				
Hükûmât-ı Müttehide-i Amerika	12	30,5	45	395	810	20100
			50			21960
	14	35,6	45	635	790	19600
İngiltere	12	30,5	50	386	920	22700
	13,5	34,3	45	567	813	19400
	15	38,1	45	885	700	19400

Harpten mukaddem sâhil eslihası meyânında ağır toplar için en münâsip çap meselesine müteallik-i münâkaşat ü ihtilâfat, son senelerin inkişâfâtına nazaran daha büyük çap lehine halledilmiştir. Büyük Britanya'nın, daha 1913 senesinde Rosyth Donanma Üssü'l Harekesi'nin emr-i müdâfaası için 15-pusluk (38,1 cm'lik) çapa atlamaya başlaması buna bir misaldir. Amerika Hükûmât-ı Müttehidesi dahi sâhil müdâfaası için şimdilerde 16-pusluk (40,64 cm'lik) toplar tasmim etmiştir. Kuvve-i mâliyyesi, yeniden yeniye malzeme-i harbiyye tedârik ederek tekemmülât-ı serîayı tâkip edemeyecek bir halde mahdut bulunan memleketler için mevcut levâzımı daha fazla menziller temin edecek bir yolda ıslâh etmek hâiz-i ehemmiyettir. Bu bapta tevessül edilecek başlıca vesâit bervech-i âtîdir:

1-Topa, daha büyük bir irtifâ verilebilmek üzere kundağın tâdili,

2-Yatık muharrikli toplar için daha hafif bir mermi kabul ü istîmâli ve

3-Sivri uçlu uzun bir mermi kabûlü.

1'inci maddeye müteallik mülâhazat: Husuflu kundaklarda tâdilat, pek fazla mesârife bağlı değildir. Binâenaleyh bu yol umûmiyet üzere kabul edilebilecek bir yoldur.

Amerika Hükûmât-ı Müttehidesi, yedek namluları, 27'lik irtifâa müsâit kundaklara koymak fikrindedir. Ayrıca da mevcut kundakların âzamî irtifâa göre tâdil ü tashîhi derpiş edilmektedir.

2'inci maddeye müteallik mülâhâzat: Hafif bir merminin mahzurları şunlardan ibârettir: zırha nüfuz kudretinin ve imlâ hakkının tenâkusu, intişârın tezâyüdü. Bu gibi mahzurlar. Âtîü'z-zikr fâidelere nazaran daha hafif görülür: Daha düz mermi muharriki, daha büyük mesâfelerde bir mütearrızın ateşine mukâbele imkânı bahşedebilecek daha büyük menzil: Bu cihette vâki olan Amerikan tecâribi netâyic-i âtiyeyi vermiştir.

2'inci Cetvel
30,5 cm'lik Bir Toptan Atılan Hafif Mermilerle Vâki Olan Tecrübeler

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Topun			Mermi Sıkleti Kilo	Femmdeki Sürat Kilo	İrtifâ Derece	Menzil		
Çapı		Tûlî Çap				Metre	Miktâr-ı Tezâyüt Metre	%
Pus	Santimetre							
12	30,5	40	485 363 137	686 792	10°	11360 14400 15500	- 2540 3640	- 21 31

3'üncü maddeye müteallik mülâhazât: Uzun ve sivri uçlu mermiler istîmâliyle menzillerin yüzde kırk nispetine kadar tezyîdine imkan hâsıl olmak îtibâriyle bu mesele, pek ziyâde hâiz-i ehemmiyyet görülmek lâzımdır (Mermi bahsine mürâcaat).

Yukarıda zikredilen üç ihtimalden üçünden de aynı zamanda istifâde edildiği takdirde bugünkü menzillerin hemen hemen zaafına çıkmak mümkündür. Son zamanlarda yatık muharrikli topların zırh delme kudreti artmıştır. Bu husus için takrîbî olarak:

24 santimetre: 30,5 santimetre: 38 santimetre: 40,6 santimetre= 3:4:5:5,5 nisbeti kabul edilebilir. (Femmdeki nüfuz)

Bir Amerikan meâhizine nazaran: 356 santimetrelik 50 çapında yeni bir topun kudret-i nüfûziyyesi, 3'üncü cetvelde hülâsa hâlinde gösterilmiştir:

3'üncü Cetvel
35,6 cm'lik 50 Çapında Bir Topun Kudret-i Nüfûziyyesi
Mermi sıkleti 643 kilo, sürat-i ibtidâiyye 770 metre

1	2	3
Mesâfe Metre	Şâkûlî tesâdümde	20 Derecelik zâviye ile tesâdüme
	Kudret-i Nüfûziyye	
	Milimetre	Milimetre
4500	545	500
19000	445	410
3500	345	314

Bugün muhârebe gemilerinin su kesimlerindeki zırhın -mâlum olabilen- âzamî ebadı nazar-ı îtibâra alındığı takdirde bu rakam, top ve zırh mücâdelesinde hâlen topun mukaddem ü fâik olduğuna delâlet eder.

Ağır gemi toplarının, hâl-i hâzır sâhil istihkâmlarına karşı hâiz olduğu te'sîrat hakkında fiili harp tecrübeleri sebkat etmemiş, Çanakkale Boğaz'ı Muhârebeleri ise ekseriyet üzere kâr-i kadîm istihkâmlara karşı vâki olmuştur. Mart 1916 târihinde Amerika Hükûmât-ı Müttehidesi'nde yapılan tecrübe endahtları bu bapta bir fikir istihsâline elverişlidir.

Morgan istihkâmı karibinde, Hükûmât-ı Müttehide'nin son zamanlara âit sâhil istihkâmlarını taklit edilmiş, betondan bir istihkâm vücûda getirilmişti. Newyork *(Fotoğraf 99)* ve Arkansans[219] *(Fotoğraf 100)* cesîm-i muhârebe sefâininin ağır topları ile, bu taklit istihkâma karşı 60 gülle atılmış (başlıca âlî feveranlı humbara) bu esnâda nokta-i sukut-ı tarassudâtı tayyâreler tarafından yapılmıştı. Burada: Umûmîyet îtibâriyle ancak cüz'î te'sîrat hâsıl edilebilmişti. İstihkâma vâki olan 12 isâbet, hiç bir hasâra bâis olmamış, top efrâdına taklîden tertip edilmiş bulunan şekiller dahi, muhârebeden sâkıt addedilmeyecek mertebelerde cüz'î zarara uğraşmadı. Halbuki buna mukâbil gemi toplarıyla câlib-i dikkat bir sıhhat ü emniyet isâbet temin edildiği anlaşılmıştı.

Dik Ateşli (mukavves muharrikli) Ağır Toplar

Hemen bütün devletlerin sâhil topçusu, 28- ilâ 30- santimetre çapında obüs toplarını ihtivâ eder. Gerek ihtimal-i isâbet gerekse îkâ-i te'sîrat îtibâriyle bu toplar, oldukça mühim netîceler istihsâline elverişli bulunur. Yatık muharrikli ateşin gemi zırhını delemeyeceği mesâfelerde bu obüsler, en zayıf kısmını istihdaf edeceklerinden dolayı gemi için mühliktir. Sâhil obüslerinin tekâmülât-ı ahîresi îtibâriyle -çap tezâyüdünden sarf-ı nazar- zikre şâyan bir cihet-i husûsiyyet yoktur.

Amerika Hükûmet-i Müttehidesi'nin 30,5 cm çapındaki obüs, son zamanların sâhil obüsleri için bir numûnedir. Bunun hakkında elde edebildiğimiz mâlûmat, bervech-i âtîdir:

[219] Newyork'un ağır topları 35,6 santimetrelik 45 çapında 10 ve Arkansans'ın dahi 30,5 santimetrelik 50 çapında 12 toptan ibârettir.

Çap	12 pus (30,5 santimetre)
Mermi sıkleti	318 kilo
Sürat-i ibtidâiyye	549 metre
45 irtifâ ile menzilli	17000 metre

Vasat Çaplı Toplar

Torpido merâkibinin mâ-i mahreci tezâyüt ettiği ve bunlar, daha kuvvetli silahlarla teslih edildiği nispette vasat çaplı toplara ihtiyaç artıyor. Vasat çaplı toplar, çapı ve menzili kâfî mertebede bulunduğu sûrette, muhârebe sefâinine karşı mücâdelede ağır toplar için kıymetli bir müzâheret temin eder.

Harb-i hâzırda limanlara karşı vâki olan bütün harekât, kıymet-i harbiyyesi yüksek olmayan gemilerle yapılmıştır ki: vasat çaplı toplar, bunlara karşı pek müessir olabilir.

Çap cihetiyle görülen gayret, alettahmin 15 santimetreye bâliğ olan müşterek bir çapa (Einhents kaliber) doğru gidiyor.

Panama Kanalı'ndaki tahkîmâtın 4'üncü cetvelde tasrih edilen vasat çaplı topları, buna misal olarak verilmiştir.

4'üncü Cetvel
Panama Kanalı Tahkîmâtının Vasat Çaplı Topları

1	2	3	4	5
Topun cinsi	**Çap**		**Mecmûu**	**Bunlardan kara cephesinde bulunanlar**
	Pus	**Santimetre**		
Husuflu kundaklara mevzû dik ateşli toplar	6	15,2	12	-
Obüsler	6 4,7	15,2 12	32 24	16 **Kısm-ı âzâmı**

Kara Cephesinin Müdâfaâsı

Bir sâhil kalesinin kara cephesini müdâfaa husûsu, artık eskisi gibi kale dâhiline mevzû kara cephesi toplarının işi olamaz, tecârib-i harbiyyeye nazaran: kara cephesi, bu toplardan ziyâde, ileri sürülmüş piyâde muhâfızları

(efrat) ve seyyar topçu ile müdâfaa edilmek lâzımdır. Binâenaleyh eskiden kullanılan (kara cephesi topları) nâmı, hâlen ancak yan himâyesine göre tâbiye edilmiştir. Ve miktarı pek az toplara ilim olmuştur. Mevcut eski toplar bu husus için kullanılabilir.

Harp tecrübelerine nazaran: kara cephesi müdâfaasının seyyar topları meyânında evvelemirde, mütearrız tarafın ağır taarruz vesâitine karşı mukâbeleye elverişli seyyar ve ağır bir obüs topuna ihtiyaç zâhirdir. Bundan mâadâ hafif ve seyyar 12- ve 15- santimetrelik obüslerin takrîben 10 ilâ 15 santimetre çapında yatık muharrikli toplara da lüzum vardır. Bu toplar, menzil îtibâriyle mümkün olabildiği sûrette mütearrız tarafın, kendilerine mütenâzır toplarına fâik bulunacaktır. Tarassut u keşf husûsâtı için kâfî miktarda tayyâre ve sâbit balon istîmâl edilecektir.

Tayyâre Müdâfaası

Havâi bir taarruz, sâhil kalesi için bilhassa mühliktir. Çünkü kale dâhilinde tahrîbâta mâruz olup esbâb-ı iktisâdiyye dolayısıyla zırh altına alınamayan mühim tesîsat bulunur. Tayyârelere karşı bilfiil bu gibi tesîsat tarafından doğrudan doğruya taarruz keyfiyeti -hâlen tayyârelere karşı en mükemmel ve en münâsip sûret-i taarruz, budur- sâhil kalesinde kâbil-i icrâ değildir. Kalenin emrine âmâde bulunan tayyâreler, öyle her zaman hava muhârebesine saldırılamayacak derecede kıymetli keşf ü tarassut vesâitinden mâduttur. Binâenaleyh sâhil kaleleri münâsip müdâfaa topları ile düşman tayyârelerini teb'îd etmek mecbûriyetindedir. Bir sâhil kalesinin bütün hafif topları ile makinalı tüfekleri, tayyâreleri topa tutacak sûrette tertib ü tâyin edilmek ve bu husus için ayrı cephâne almak şâyân-ı tavsiyedir.

Topların Sûret-i Tâbiyesi

Ağır Toplar

Muhârebe gemilerinde ağır topların, çift toplu taretten[220] üç ve dört toplu taretlere kadar vaz' ü tâbiye edilecek sûrette tekâmülünü, ağır sâhil toplarında tatbîke hiç bir sebep yoktur. Çift toplu bir taretin topları, iki tek toplu taret ile müsâvi kıymette değildir. Tek toplu taretler, sâhil istihkâmları

[220] Ç.n: Gemilerde ve kalelerde topu ve topçuları korumak için topun, içine alınıp yalnız namlu kısmının kule üzerindeki mazgaldan dışarıya çıkarıldığı çelikten döner kule. Bkz. www.lugatim.com

için behemehal tercih edilecektir. Çünkü burada: gemide olduğu gibi sıkletin ehemmiyet-i kat'iyyesi yoktur.

Topçuluk nokta-i nazarından yatık muharrikli topların husuflu kundaklara vaz' ü tâbiyesi eslem ü ikmâl-i tarîktir. Mâmâfih bu kundaklar, tayyâre bombalarına karşı temin-i mahfûziyyet için tam şeklinde bir kalkan (siperlik) ile techîz edilmek mutasavverdir. Bütün ağır toplar -ister zırh kulelere, husuflu kundaklara isterse kale bedenlerine açık olarak mevzû bulunan toplar ve obüsler olsun- mütearrızın top tesirâtını tenkis eylemek için bu âna kadar olduğundan daha geniş fâsılalarla tâbiye edilecektir. Kuleler dâhiline mevzû bulunmayan topların, herhangi bir isâbetin mekan îtibâriyle mahdud u mevzî kalması için yekdiğerinden ayrı bulunması iktizâ eder.

Harp derslerine nazaran: bütün topların, mümkün olabildiği mertebelerde seyyar bir hâle vaz'ı cereyanı meydan almıştır. Bu îtibarla Hükûmât-ı Müttehide-i Amerika'nın, demir yollar üzerinde müteharrik ve seyyar bir sâhil müdâfaa manzumesine müteallik planı, pek ziyâde câlib-i dikkattir.

Vasat Çaplı ve Hafif Toplar

Topların kuleler dâhiline vaz' ü tâbiyesi, kulelere -vârid olabilecek taaruzat esnâsında- ağır toplarla mahfûziyet-i kâffeyi temin etmek şartıyla, en mükemmel ve en fâideli bir usûl tahaffuz olur.

Kale bedeni üzerindeki mahfuz yola açık olarak top tâbiyesinde, cephe mevzii için bu âna kadar yapıldığı gibi öyle sâbit kale kundağına vaz' ü tâbiye, bundan böyle câiz değildir. Bu usûl-i tâbiye, ancak mahfuz yan himâye mevzileri için müstâmel bulunacaktır. Esas îtibâriyle sâbit tâbiyeden sarf-ı nazar edilecek toplar, seyyar bir hâle vaz' olunacaktır. Bu bapta münâsip bir tarz u tertip bervech-i âtîdir:

Toplar için üç mevzi mutasavverdir:

1-İstihzar (hazırlık) mevzii.

2-Boğaz (Kehl) mevzii.

3-Cephe mevzii.

1'inci maddeye müteallik mülâhâzat: Hazırlık mevzii, dik (mukavves muharrikli) ateşe karşı temin-i mahfûziyyet etmek lâzımdır. Bu mevziide bulunan toplar, ateş mevkiilerine ilerleyinceye kadar tamâmen masun u mahfuz bulundurulabilmek îcap eder.

2'inci maddeye müteallik mülâhâzat: Boğaz mevzii topları ateşten saklamalı ve mâmâfih buradan doğru liman mânialarını (mayın tarlası) ateş altında tutabilmeye müsâit bulunmalıdır.

3'üncü maddeye müteallik mülâhâzat: Cephe mevzii, geçidin tamâmen ateş altına alınabilmesine elverişli olmalıdır.

Bu üç mevzii arasındaki irtibat ü ittisal, topların süratle hareketine müsâit olmalıdır. Binâenaleyh böyle bir irtibâtın, üzerlerinde arabalı kundaklar (Wagenlafette) dâhilinde bulunan topların hareketine elverişli demiryolu raylarından ibâret olması münâsiptir. Arabalar; toplar, rayların herhangi bir noktasından -evvelce tâyin edilmiş birer noktasından değil- doğru ateş edebilecek sûrette tertip edilecektir.

Bu nev' top tâbiyesinin mahzurları, fazla miktarda topun müessir bir sûrette vaz' ü tâbiyesinde -îcâbât-ı mevkiyye îtibâriyle- müşkülâta tesâdüf etmekten, ameliyât-ı tahkimiyye cihetiyle fazla fazla mesârife meydan açmaktan ve kale sâhasını pek ziyâde işgal eylemekten ibârettir. Kule tâbiyesinin araba usûl-i tâbiyesiyle rabt u ilsâkı, buna bir çâre teşkil eder. Bu halde yalnız mükemmel ateş tesirâtı değil ayrıca mükemmel bir mahfûziyette temin edilmiş olur.

Vasat çaplı dik ateşli toplarda dâhil olmak üzere bütün büyük toplar, bu tarzda istîmal edilecektir.

Mermiler

Cephâne Techîzâtı

Bu âna kadar mûtad olan tarzda cephâne teçhîzâtında tahavvül ü inkılâba sâik olabilecek tecrübeler görmedik. Cephâne techîzâtı, eskiden olduğu gibi aksâm-ı âtîyeden mürekkeptir:

b) Ağır toplar: Bir miktar zırh delici humbara ile beraber nitratlı barutla memlû humbaralar (tahrip dâneleri)

c) Vasat çaplı toplar: Tahrip dânesi ve birkaç şarapnel.

e) Hafif toplar: Tahrip dânesi ve aynı miktarda şarapnel.

Cephâne ikmâli husûsunu basit bir şekle koymak üzere mermi envâını tenkîse mâtuf bulunan gayretten bir netîce çıkmamıştır. Yakın bir zamanda müşterek bir mermi yapılabilmesinede imkan görülmemektedir.

Sâhil topçusunun cephâne teçhîzâtına icrâ-yı tesirden hâli kalmayacak bir tecrübe-i harbiyyede, sahrâ toplarının humbara ve şarapnel cephâne tesbîti îtibâriyle sebkat etmiştir.

Bu nispet:

Yüzde 90 şarapnel

Yüzde 10 humbara

Bu, Aks Edilince

Yüzde 10 şarapnel

Yüzde 90 humbara[221] ki: Sâhil toplarına kâbil-i tatbik bir şekil almış olur. Böyle bir nisbetin, en münâsip bir sûrette tesviye olup olmadığı pek meşkuktur.

Amerika Hükûmât-ı Müttehidesi, elde bulundurulan cephâne miktârı îtibâriyle topların herhangi bir taarruz esnâsında iki saat kadar muhârebede bulunabileceğini esas olarak kabul etmiştir. Buna nazaran mermi adedi şöyle bir nispet alır:

8-Santimetrelik toplar	200 atım
30,5-santimetrelik	40 atım
30,5-santimetrelik obüsler	50 atım

Hafif mermi kabul edilerek obüslerin cephânesi tezyit edilmektedir. Bundan mâadâ Panama Kanalı istihkâmâtının cephâne mukanneni zaafına iblâğ edilmiştir.

30,5-Santimetrelik Obüs Şarapnelleri

Amerika Hükûmât-ı Müttehidesi'nde, 30,5 santimetrelik obüs toplarına mahsus şarapnel îmâl edilmek mutasavverdir. Mâhâzâ daha evvel

[221] Bu tecrübe-i harbiyenin, Amerika Hükûmât-ı Müttehidesi'nde nazar-ı îtibâra alındığı mâlum olmuştur.

münâsip bir sâniyeli tapa[222] îmâlinde, tazyîk-i nesîmiyyedeki tahavvülât ve buna bağlı bulunan gayr-i müsâvi ve gayr-i muntazam ihtirak sürati gibi müşkülât bertaraf edilmek lâzımdır.

Sivri Uçlu Uzun Mermiler

Mülâzım Siyokovist, bir makalesinde sivri uçlu mermiler kullanmakla menzillerin mühim bir sûrette tezâyüt edeceğini göstermiştir. Mülâzım Siyokovist'in istidlâlâtı kısmen tecrübe endahtlarına, kısmen de nazar-ı tedkîkâta istinat etmektedir. Bu netâyiç, 5'inci cetvelde toplanmıştı.

Mahrûtî Kâideli Mermiler:

Amerika Hükûmât-ı Müttehidesi'nde, kâidesi küçültülen mermileri prova etmek üzere 5,7 santimetrelik bir top ile tecrübe endahtları yapılmış, bu tecrübeler, istihdaf ettiği gâyeyi temin edememiştir. Mermilerin tâdilen îmâlinden sonra bu tecrübelere devam edileceği mervîdir.

Burada mahrûtî bir kâidesi olan Fransız fişenklerinin zikri lâzım gelir. (Mâmâfih bu fişenkler, silahın çarçabuk aşınmasına sebebiyet verdiği için terk edilmek mecbûriyeti hâsıl olmuştur.)

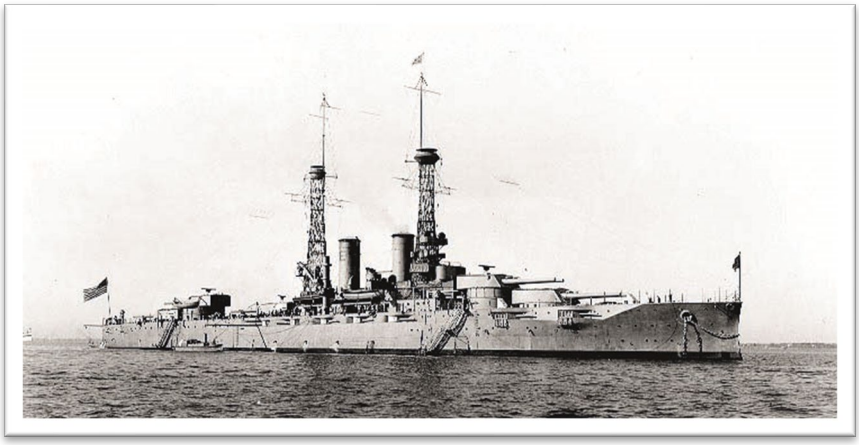
[222] Ç.n: Top mermisinin ağzına vidalanan ve mermi atıldıktan sonra patlamasını sağlayan ayarlı başlık. Bkz. www.lugatim.com

5’inci Cetvel
Sivri Uçlu Mermilere Mahsus Menziller
15’lik Zâviye-i Huruç ile

1	2	3	4	5	6	7	8
Top	Mermi re’sinin nısf-ı kutru						
	2 Çap	3 Çap	4 Çap	5 Çap	6 Çap	7 Çap	8 Çap
Bugünün 30,5 santimetrelik topu: Sürât-i ibtidâiyye= 920 metre Sıklet mermi= 385,6 kilo Menzil..... metre Miktâr-ı tezâyüt.....%	17100 -	18950 11	20350 19	21400 25	22400 31	23200 35	23800 39
Bugünün 15- santimetrelik topu: Sürât-i ibtidâiyye= 850 metre Sıklet mermi= 45,5 kilo, Menzil.....metre Miktâr-ı tezâyüt %	10725 -	11850 10	12700 18	13475 25	14150 32	14700 37	15225 42
Eski 24 santimetrelik top: Sürât-i ibtidâiyye= 685 metre. Sıklet mermi= 215 kilo. Menzil.....Metre Miktâr-ı tezâyüt.....%	11800 -	12800 8,5	13500 14	14050 19	14500 23	14900 26	15300 29

Ahmed İsmail

MAKALEDE ADI GEÇEN GEMİLER

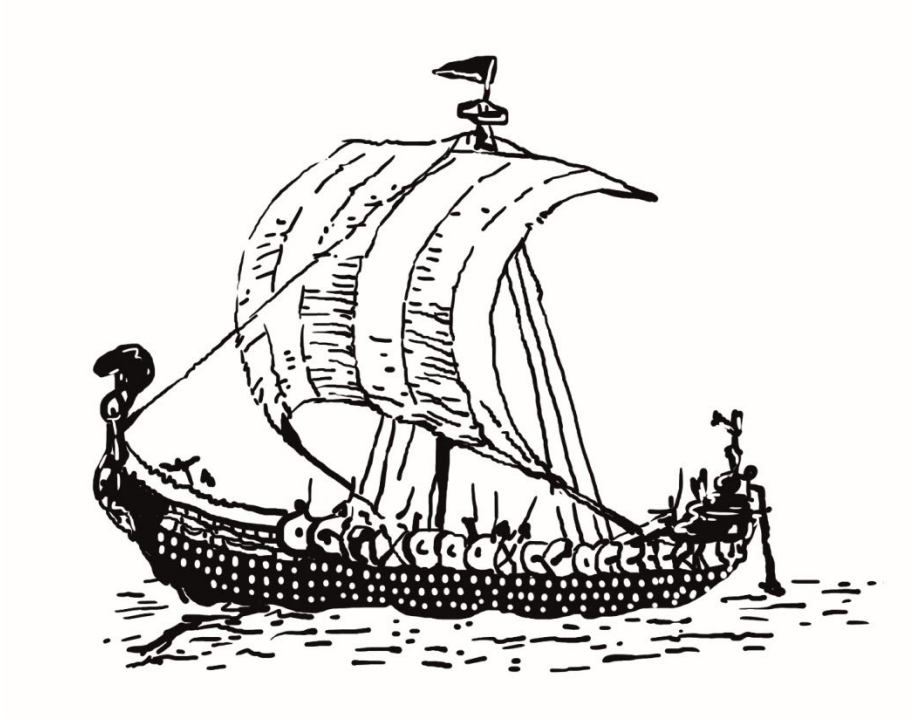
(Fotoğraf 99) **USS Newyork**[223]

(Fotoğraf 100) **USS Arkansas**[224]

[223] https://naval-encyclopedia.com/wp-content/uploads/2020/04/USS_New_York-hamptonroads.jpg

[224] https://www.loc.gov/resource/det.4a16252/

ALMAN DONANMASI ETRÂFINDA[225]

(Bu harp bir buz adasına benzer; biz, bunun ancak sekiz de bir kısmını görürüz.)

Alman donanması, yirminci asrın müthiş bir hâdisesi idi.

Asr-ı hâzır îcâbâtı dâiresinde yaşamak, cidâl-i hayatta muvaffak olmak için cihetce kavî ve müteşebbis bulunmak lüzûmu âşikârdır. Almanya zinde ü tüvânâ bir millet sıfatıyla bu lüzûma şiddetle kâil olarak, bilhassa sâbık Kaiser'in îkâz ü irşâdıyla, hayat ma'rekesine unf ü savletle atılmış, zamanın îcap ettirdiği ilmî ve halkî malzeme ile mücehhez olduğu için yavaş yavaş müsâbakada kazanmaya, kazandıkça hırs u ihtirâsı tezâyüt ederek âleme müstevlî olmak istidâdını göstermeye başlamıştı. İşte bu tevsî ü istîlâ siyâsetinin silâhı, ordudan ziyâde, donanma idi.

Esâsen ticâret-i bahriyyeye atılan, ve binnetîce müstemlekeler edinmeğe çalışan bir millet için donanma, zarûriyât-ı umurdandır. Aksi takdirde ticâret-i bahriyyeye, müstemlekelere dökülen servetler hebâ olmak muhakkaktır. Bir vakitler Fransa, yakın zamanlarda Rusya, bunu acı acı tecrübe etmişlerdir. Hal bu merkezde iken Almanya için donanmanın lüzumsuzluğundan bahsetmek abesle iştigalden bir şey değildi.

Lâkin bu lüzum tahakkuk ettikten sonra zâhir olacak asıl müşkülât noktası, donanmayı terkib ü teşkil ederken birkaç sene evvelini görmekten, zamanın ihtiyaçlarını takdir eylemekten ibârettir.

Kaiser Wilhelm, tahta cülûsunun ferdâsından îtibâren: bir meydan muhârebesinde İngiltere'yi mağlup etmek için zırhlı sefâin inşaâtına germî verdi. Bu maksat, filhakîka evvelce îtiraf edilmemişti. Fakat muhârebe donanması yapıldıkça bu muzmer de zâhir oluyordu. Filhakîka 1888 ve 1889 senelerinde zırhlı gemiler, pek ziyâde hücûma uğruyordu. Bir çok kimseler, daha o vakitlerde kuvve-i bahriyyenin bu şeklini metrûk u battal telakkî ediyorlardı.

1854 sene-i mîlâdiyyesinde mevcut Rus donanmasından bahseden mâruf bir muharrir-i bahrî, "Jurien de La Gravière" *(Fotoğraf 101)* diyor ki:

---

[225] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 5, Sayı 4, Şubat 1335 [1919], Sayfa 721-741

"Gariptir ki: o (Rusya), eski tertip ahvâle karşı hemen hemen körü körüne bir merbûtiyet göstermişse bu hal, mücerred-i tâliânın kendisine -tâbir mâzur görülsün- pek bahriyeli bir imparator bahşetmesinden neşat etmiştir.

İmparator Nikola matmah âmili olan Rus donanmasının gözleri önünde vücut-yâb olmasını istiyordu. O, bunun manevralarında bulunuyor, tâlimlerini pek ziyâde merak ediyordu. İmparator, bu îtibarla, eski zâbitlerin buharlı donanmaya karşı besledikleri bâtıl kanaatlerle bile meşbû bulunuyordu. Harp patladığı zaman, irtikâp etmiş olduğu hatâyı, fakat pek geç, anlamıştı. Târih, buna mümâsil hatâlarla mâlâmaldır. Takdir edilemeyen her terakkî çehre-i âlemi tagayyür ederek ahz-ı sâr eyler."

Kaiser Wilhelm ve Bahriye Nâzırı Tirpitz, *(Fotoğraf 102)* son zamanlara kadar büyük gemi yapmak husûsunda, sâbit bir fikre kapılarak ısrar etmiş, daha harbin mebâdiyesinde Weddigen'in *(Fotoğraf 103)* parlak muvaffakiyetleri, Tirpitz'e Almanya için necat ü halâs yolunu göstermek lâzım gelirken yine büyük gemi inşaâtından tamâmıyle vazgeçilmemişti. Dost ve düşman bütün muharririn taht-ı îtirâfındadır ki: Tahtelbahir Harbi'ne 200-300 tahtelbahirle başlanarak bütün destgâhlarda, tahtelbahir îmâlâtıyla meşgul bulunsaydı İngiltere'nin ablukası faâliyet kesbeder, Almanya'da kâmına nâil olurdu. Bir de bu nokta da biraz (Prince Henry of Prussia)ı, Kaiser'in birâderini dinleyelim:

"Ben, dâima siyâset-i bahriyyemizin ihtiyâcâtıyla kâbil-i telif olmayan dretnotlar inşâsına muârız bulundum. Beni dinlemediler. Ben korsan harbi için zırhlı kruvazörlerden, mayın dökeceği gemilerle tahtelbahirlerden başka bir şey istemiyordum. Şimdi ise dretnotlarımız Kiel'de *(Fotoğraf 104)* Wilhelmshaven'de *(Fotoğraf 105)* yatıyor. Tahtelbahirlerimizin miktârı da hadd-i mâkulden pek dûn bulunuyor..."

Diğer cihetten harbin senelerce devâmı; her ay, hatta hafta anavatan sularında yeni yeni tehlikelerle mücâdele zarûreti, havâyiç-i zarûriyyenin fakdânından mütevellit mahrûmiyetler, zırhlılara mensup iyi zâbitlerin tahtelbahirlere nakli ve zâbitan ve efrat arasındaki sınıf farkı, mürûruzamânla kuvve-i mâneviyyeyi tezelzüle uğratmış, binnetîce o bir sene donanmada isyan emmâreleri görülmüş ve geçen sene sonlarına doğru tahtelbahir mürettebâtının galeyân u tuğyânı, işleri çığrından çıkarmıştı. Git gide meydan alan Bolşevik cereyânı, zarûret-i ahval ile Alman donanmasına

da sârî olarak, aşağıda görüleceği vechile donanmanın harekâtına mâni olmuş ve bu yüzden târihin bu âna kadar kaydetmeyi zelil bir hâdise, Alman donanmasının toptan düşman teslîmi hâdisesi vukûa gelmiştir.

Alman Donanmasının Son Günleri

Alman donanması mürettebâtından birinin ifâdât-ı âtiyesi, isyânın mebâdîsini bir dereceye kadar tenvir etmek îtibâriyle, şâyân-ı nazardır:

Gerek hatt-ı harp gemileri gerekse kruvazörler, son aylar zarfında her gün yeniden yeniye geçitler açmak mecbûriyetinde bulunan mayın taharrî gemilerini setr ü himâye için kıyâm ettikleri seyr ü seferlerle pek meşgul oluyordu. Bu, hem yeknesak hem de müşkül bir iş olmakla beraber hiç bir gemide İspanyol nezlesinin tahrîbâtından masun değildi. Kısm-ı âzâmı îtibâriyle dört seneden beri seferber gemilerde hizmet etmekte bulunan mürettebâtın ahval-i rûhiyyesi, mükemmel olmaktan ziyâde mûcib-i endişe idi. Bir çok kimselerden: berriyye arkadaşlarımız ne fikirdedirler acaba! Suâli işitiliyordu. Filhakîka dört harp senesi zarfında mütemâdiyen envâi müzâhim-i mehâlike mâruz bir vaziyette yaşamak, her tehlikeyi tasavvura müsâit olabilecek kadar zaman elde etmek ve bununla beraber haftalarca sâhil ile, postadan mâadâ hiç bir vâsıta ile irtibatdar bulunmamak hususlarının ne derecelerde üzücü bir mâhiyette bulunduğunu herkes takdir edebilirdi. Bu gibi ahval dâhilinde zâbitan için en birinci vazîfe, gerek limanda gerekse de mürettebâtı lüzumsuz yere zahmet ü meşakkate sokmamaktan ibâretti. Lâkin birkaçı müstesnâ olmak üzere zâbitan, bunun aksine hareket ettiler. Tâlimler, dâima ve dâima tekrar edildi. İstirahat zamanı, ancak kağıt üzerinde kalıyordu. Haksız yere disiplin cezâları, liman izinlerinin tahdîdi gibi bahâneler meydan alıyordu. Sulh zamanındaki yemekleri bulamayacağımızı hepimiz takdir ediyorduk. Lâkin zâbitânın, her gün kızarmış et ve gevrek vesâire, hatta Pazar günleri bunlardan iki takım yemek yemelerini, fazla miktarda meşrûbat u mükeyyifat istîmal etmelerini aklımız almıyordu. Bizim kumandanlarımız olan bu efendiler, vatanın izmihlâlini ve efrâdın iâşe husûsâtında vâki olan şikâyâtını bildikleri halde bu cihetten bize numûne-i imtisal olmak üzere en evvel kendi kendilerine tahmîl-i mahrûmiyyet etmek lâzım gelirken hiç bir gayret göstermediler - bütün bu haller, efrat arasındaki adem-i hoşnûdîyi galeyan u feverâna getirmeye bâis oldu.

31 Teşrînievvel'de, yeni baştan Vosla Limanı'nda, bidâyeten filo hâlinde yatıyorduk: Sabahtan akşama kadar yavaş yavaş gelen gemilerle bütün Alman donanması Jade'de toplanmıştı. Ertesi gün muhârebe tâlimleri yapmak üzere daha geceden deniz hazırlığına kıyam edileceği bildirilmişti. Wilhelmshaven'dan gelen mezun efrattan öğrendiğimize göre: bu sefer, daha evvel yapılmak tasmim edilmiş, veya bu emre adem-i itaat gösterilmişti. Akşam üstü, bütün gemiler mürettebâtı arasında, (nasıl ve kimin vâsıtasıyla olduğu meçhul!) kuvve-i külliyyesiyle Şimal Denizi'nde bulunan İngiliz donanmasına karşı taarruz hareketine kıyam edileceği şâyi oldu. Bunun üzerine zihnimize gelen ilk fikir şu merkezdedir: Bu; bütün gemilerimizin, ve hepimizin, birkaç mutaassıp u muhteris zâbitin teskin ihtirâsı için mahv u tebah olmamızı istemekti. İkinci düşüncede: Başvekil, Reis-i Cumhur Willson ile nota teâti ederken denizde bir hareket-i taarruziyyeye kıyam etmek, notalarla ihdas edilmiş bulunan bütün münâsebât u muhâverâtı derhal inkıtâa uğratmak ve hasmına, yeniden bir vesile-i harp vermek demekti. Bütün bunlar; mürettebat meyânında, bittabi zâbitânı dûçar-ı hayret etmek lâzım gelen büyük bir galeyan u heyecâna bâis olmuştu. Bu hâle nazaran: Bâzı gemiler mürettebâtı tarafından âtîdeki mukarrerat ittihaz edildi:

"İngilizler, bize taarruz edecek olurlarsa her türlü fedâkârlığa katlanarak sâhillerimizi müdâfaa ederiz, lâkin biz kendiliğimizden hücûma kıyam etmeyiz. Heligoland'dan öteye gitmeyiz, yoksa uçakları çekeriz."

Bunun üzerine huruç hareketi kaldı, ve muhtelif filolar, eski demir mahallerini ve ileri karakol noktalarını aldı. 3'üncü filoda, bir ay istirahat Kiel Limanı'na gönderildi. Süvâriler, lüzumsuz yere kimsenin hayâtî tahlikeye atılmayacağını temin edince ekser gemilerde her şey yolunda gidiyordu. Mâmâfih bir gemide tevkîfâta kıyam edilmiş, ve mevkûflar Kiel'de karaya çıkarılmıştı. Bunların tahliyesi için tertip edilen bir nümâyiş alayı, tüfek ateşiyle karşılanarak dağıldı. Bu hâdise, Kiel karışıklıklarına ilk işâret mesâbesinde idi. İlk telefat üzerine galeyân-ı umûmî koptu. Kiel amelesi, bu fırsattan istifâde ederek umûmî tâtil işgâl-i îlân ettiler. Ve amele komiteleri teşkil eylediler. Bilâhare Kiel kıtât-ı bahriyesine mensup askerî komitede bunlara iltihak etti. Bu hareket, derakap bütün bahriyeye sirâyet eyledi.

Alman Donanması Nasıl Teslim Oldu?

Donanmada, bu sûretle başlayan isyan u tuğyan, yavaş yavaş sâhile, müteâkiben dâhile istilâ etmiş, bir iki hafta içinde Almanya, bolşevikliğin cereyânına kapılmıştı. Binâenaleyh cumhûriyet îlân edilmiş, taraf taraf sosyalistliğin tatbîkâtına girişilerek Bahriye Nezâreti'ne de 53'üncü komite nâmıyla mâruf "Bahriye İcraat Meclisi" gelmiş, umûr u masâlih nezâreti kontrol etmeye başlamştı.

Mütâreke ahkâmına göre: Alman Hükûmeti'ni temsil etmek üzere Königsberg *(Fotoğraf 106)* Hafif Kruvazörü'yle İngiltere sularına gitmiş bulunan Amiral Meurer *(Fotoğraf 107)* ile İngiltere'nin büyük Donanma Başkumandanı Amiral Sir David Beatty *(Fotoğraf 108)* arasında şöyle bir mukâvelenâme, karargir olmuştu:

74 Alman harp gemisi, noksan mürettebatla, bilâ-cephâne denize çıkacak; tâyin edilen telakkî noktasında, bunlara karşı gelecek İngiliz gemileri tarafından muâyene edilerek İngiliz efrâd-ı bahriyyesi alacaktı.

İngiliz Kuvâ-yı Bahriyyesi, refâkatinde bir Amerikan filosu ve bir de Fransız fırkası olduğu halde Alman harp gemilerini müstashaben müntahap noktaya götürecekti.

Bu gemiler, orada eslihasından tecrit edilerek mürettebâtı, îtilâfçıların mürâkabesi altında çekilip gideceklerdi.

22 Teşrînisânî:

Geçit-i resmî münâsebetiyle o geniş Roses Limanı'na [226] girmiş bulunan İngiliz, Amerikan ve Fransız harp gemileri, saat üçten îtibâren muhârebeye âmâde bir vaziyet alıyor, çarçabuk kalkıyor ve açık denize çıkmak üzere birer birer geçiti aşıyordu. Cesim muhârebe gemileri ile kruvazörlerin nizâm-ı harp alabilmesi için bir saat kadar zaman geçmişti. Şafak atarken, şimdi etraflarına bir çok muhripler üşüşen bu muazzam seyyar kaleler, muayyen noktaya geliyor ve iki uzun, muhib-i hatt istikâmetince mevzii alıyordu. Arz-ı teslimiyet eden Alman gemileri bu iki sıra arasından geçecekti.

[226] Ç.n: Portorož Limanı - Slovenya

Burada isâbet-i vücûd eden gemiler, 400 parça idi. Bu kadar hârika-engiz bir donanmanın bir araya toplandığı vâki olmamıştı. Yalnız İngiltere, bu mevkib-i satvete 30 muhârebe gemisi ve 11 muhârebe kruvazörü, (dretnot ve dretnot mâfevki sınıfından gemiler) hemen kâffesi Amiral gemisi önünde tahaşşüt etmiş elli kıta kadar hafif kruvazör ile iştirak eylemişti. Burada: İngilizlerin (haş-haş)[227] enmûzeçten Renown, *(Fotoğraf 109)* Repulse *(Fotoğraf 110)* ve Glorious *(Fotoğraf 111)* gibi 6 kıta 15 pusluk top taşıyan ve 35 mil sürat-i seyri hâiz bulunan hafif zırhlı gemilerini bilhassa zikre şâyân görürüz. Buna, kısm-ı âzamî sürat ve top kuvveti îtibâriyle misli nâmesbûk 180 torpidobot muhribini de ilâve ederseniz Almanları karşılamaya çıkan İngiliz gemileri hakkında henüz nâtamam bir fikir hâsıl edeceksiniz.

Lâkin bundan mâadâ şeref ü îtibar mevkiinde Amerika'nın o aksâm-ı fevkâniyyesi vâsi gemileri: Wyoming, *(Fotoğraf 112)* Teksas, *(Fotoğraf 113)* Arkansas, Florida *(Fotoğraf 114)* ve Newyork Zırhlıları'yla, Amiral Grasse kumandasındaki Fransız fırka-i bahriyyesi bulunuyordu.

Burada: vukûuna imkan verilemediği halde yine kâide-i ihtiyattan ayrılmak üzere her türlü takayyüt tedbirleri ittihaz edilmişti. Güverteler, muhârebe hazırlığı hâline ircâ edilmiş; top efrâdı, top başına geçmiş, toplar tûlu olmadığı halde asansörler emre müheyyâ ve mermiler pek yakında bulunmuştu.

Saat 9 kararlarında uzaktan ilk Alman zırhlısının görüldüğünü bildiriliyordu. Alman filosu, üç takıma ayrılmıştı: zırhlıların başında, Amiral gemisi Friedrich der Grosse *(Fotoğraf 115)* bulunuyordu. Bunlar: Kaiser, *(Fotoğraf 116)* Kaiserin, *(Fotoğraf 117)* Prinzregent Luitpold, *(Fotoğraf 118)* König Albert'den *(Fotoğraf 119)* ve Bayern sınıfı bir, König sınıfı dört gemiden ibâretti. Sonra başında Seydlitz, *(Fotoğraf 120)* muhârebe kruvazörleri geliyor ve bunlarda Derfflinger, *(Fotoğraf 121)* Von der Tann, *(Fotoğraf 122)* Moltke, *(Fotoğraf 123)* Hindenburg'dan *(Fotoğraf 124)* mürekkep bulunuyordu. Daha sonra başında Karlsruhe *(Fotoğraf 125)* olmak üzere: Frankfurt, *(Fotoğraf 126)* Emden, *(Fotoğraf 127)* Nürnberg, *(Fotoğraf 128)* Dresden, *(Fotoğraf 129)* Brummer, *(Fotoğraf 130)* Cöln, *(Fotoğraf 131)* Bremen *(Fotoğraf 132)* ve Bremse *(Fotoğraf 133)* geliyordu. Nâgehân, Queen Elizabeth'den *(Fotoğraf 134)* bir işâret kalkıyordu.

[227] Ç.n: Gemi ön adı olarak tipi belirtmek amacı ile harf kodlaması yapılarak geminin sınıfı kastedilmiştir.

İngiliz Amirali, büyük Alman gemilerinin, tek pruva hattında ilerlemesini emrediyordu: evvelemirde muhârebe kruvazörleri, ve sonra hattı harp gemileri, aralarında üçer gomena[228] mesâfe olmak üzere, ilerliyor ve en nihâyetinde de aynı teşkilatla hafif kruvazörler takımı geliyordu. Bu emir, harfiyyen icrâ edilmişti.

Önden giden ilk muhârebe kruvazörü, İngiliz, Amerikan ve Fransız gemilerinden müteşekkil nihâyetsiz iki hat arasından geçmek üzere ilerlediği zaman, Amiral Sinclair *(Fotoğraf 135)* kumandasında bulunan Cardiff Kruvazörü, *(Fotoğraf 136)* kuvve-i külliyeden ayrılarak derin bir sükûn ve sükûnet ortasında düşman hattının başına geçti.

Mağlûpların geçit-i resmî başladı: her gemi geçtikçe bir mücrimin iki jandarma arasına alınması gibi bir alay ile muhat bulunuyor, sonra Firth Körfezi'nde kâin Glasgow[229] Limanı'na *(Fotoğraf 137)* doğru yol alıyordu. Filhakîka, teslim olan gemilerde, burada tahaşşüt ederek evvelden ayrılan İngiliz efrâdını alacaktı. Bu gemilerden her biri de yine burada inceden inceye muâyene edilecekti.

Artık bayrağını indirmiş bulunan Alman donanması, 22 Teşrînisânî'de, müttefikîn donanmasının murâkabesi altında demirli kalmış, vizite bitir bitmez Scapa Flow'a gidip eslihasından tecrit eylemişti.

Gemilerini terk eden ekser zâbitanın hâli sûziş-nâktı. Bir çok süvârilerin hıçkıra hıçkıra ağladıkları görülmüştü!

Journal de Genève Gazetesi'nin Paris muhâbiri, bu münâsebetle diyor ki:

Geçenlerde, bir dostumun evinde, Alman donanmasının teslîmine şâhit olmuş bir İngiliz bahriye zâbitine tesâdüf ettim. Bu zâtın beyânâtını ayniyle naklediyorum:

- Evet, ben de orada idim... Ben de o hazin ü elim temâşâya şâhit oldum, hazin diyorum. Çünkü dâima bahriyeliler arasında, muhârebede bile, dâima gâlibin mağluba râci-i kibr ü nahvetten, veya zillet ü hakâretten her

[228] Ç.n: 100 kulaçlık uzunluk ölçüsü, deniz milinin onda birine eşit mesâfe. Bkz. www.lugatim.com

[229] Ç.n: Metinde geçen (لاغوو) kelimesi ile Glasgow Limanı'nın kastedildiği düşünülmektedir. Firth Körfezi'nde Glasgow Limanı bulunmaktadır.

zaman nefsine hisse çıkartan mesleği bir nev'-i uhuvvet-i müştereke cârîdir ve sonra fıtraten nezih ü necip olan herkes, cesur bir hasmına karşı, mücâdele ettiği halde bile, bir hiss-i hürmet ü takdir beslemekten hâli kalmaz. Mâmâfih karada gasb u gâret, sirkat vesâire ile kavâid-i harbi istihfaf eden ve daha fenâsı tahtelbahircileri eliyle kadınları, ihtiyarları ve çocukları katleyleyen kimseler, şimdi âlemi, bütün bir donanmayı muhârebesiz teslim etmek gibi müttefîkin bahriyelilerinin husûle-i idrâkinden hâriç bir manzara-i zillet arzeyleyeceklerdi. Böyle bir hâdise, hiç bir zaman görülmüş değildi. Ah, hayır! hayır! Alman ihtilâli, müntakim çıkarmadı!

Ruslar, henüz bir millet hâlinde iken donanmalarının Çoşima Felâketi'ne, yâni muhakkak mevte doğru o hârika İngiliz şitâbını derhatır ederseniz, herkes, zâbitan ve efrat, pervânelerin ilk hareketi ânında, felâkete, vehâmete doğru seyir ettiklerini biliyor, ve haritalarla üzerinde, şark denizlerinde izmihlâle tesâdüf edecekleri noktaları arıyorlardı. Rozhestvensky *(Fotoğraf 138)* mağmum u meyus: "Beni nereye gönderiyorlar? Benim ne topum ne de mürettebâtım var!" sûretinde teşekkî ediyordu. Mâmâfih bunlar, "Ümit Burnu" etrâfından dolaşarak haftalarca, aylarca süren bir seyahat esnâsında ihtilâs-ı vakt ettikçe mâruz bulundukları âkıbeti düşüne düşüne, şân ü haysiyeti kurtarmak üzere oraya gittiler! Almanlar, şân ü haysiyeti bile kurtaramadılar! Bu temâşâ karşısında hissettiklerimizi tasvir ü ifâde etmek mümkün değildir...

Âdeta hepimizin haysiyetimiz dûçar-ı inkisâr olmuştu. Biz, son dakikaya kadar bir aksü'l-'amel, bir sürpriz, bir isyan olacağını ümit, ne diyeyim... âdeta arzu etmiştik. Biz, herşeye hazırdık... Evet!... herşeye... ve fakat hiç bir şeyde olmadı.

Biz, muhârebe için yapılmış ve hikmet-i vücûdunu fiilen edâ edememiş o güzel gemilerin, tasvîri nâkabul bir azab u ıztırab ile bu hazin geçit-i resmiyi seyrettik.

Almanların eskiden beri şiâr-ı hareketi olan: "Ben hizmet ediyorum." Düsturu ne oldu? Müthiş bir sarsar, Sâbık Kaiser'in: "İstikbâlimiz denizler üzerindedir.", sözünü kapıp götürdü.

O kadar vahşetten sonra bu mertebe-i zillet, Almanları, muhârebeden ziyâde mağlûbiyette -mümkünse- muhakkar kılar.

Almanya Ne Kaybediyor?

Almanya'nın bahren vâki olan inkıyâd ü teslimiyetinin vüs'at ü şumûlü, düşmana terk ettiği gemilerin, bir donanma sıfatıyla kendisine kalanlarla mukâyeseden pek ayan bir sûrette zâhir olur. Diğer mühim bir cihet de: Alman donanmasının, harpten mukaddem cihânın kuvâ-yı bahriyyesi meyânında hâiz olduğu mevki ile şimdiki halde giriftar olmuş bulunduğu vaziyettir. Bu kuvve-i izâfiyye mukâyesâtına müteallik mâlûmat ü müsellemat, lâyıkıyla tetkik edilince Almanya'nın, bir kuvve-i bahriyye mevkiinden sukutu daha ayan ü âşikâr bir sûrette idrâk ü takdir edilebilir. Teslim edilen büyük gemiler meyânında, son zamanlarda inşâ edilenlerden pek az bulunması bâzı mertebe-i hayret ü taaccübü mûcip olmuştur. Bu hal, harp esnâsında nezâret makâmını işgal eden başka başka fikirler sâhibi ricâlin inşaat husûsunda ittihaz etmiş oldukları muhtelif hatt-ı hareketlerle îzah edilebilir. Büyük Amiral von Tirpitz mevki-i iktidarda iken büyük gemilerin inşaatına devam edildi. Jutland Muhârebesi'ne kadar hal, bu merkezde idi. Bu muhârebeden sonra büyük gemi inşaatı durdu. Buna bedel tahtelbahir îmâlâtına germî verildi. Mütekâid Alman Kalyon Kaptanı Persius'un îtiraf ettiği vechile: Tahtelbahir îmâlâtına muktezî malzemeyi elde etmek üzere eskice bir çok gemilerin, hatta destgâhında bulunan bâzılarının bozulmasına mecbûriyet elvermişti.

Dretnot Filoları

İngilizler tarafından dretnotun inşâsıyla beraber eski enmûzeçte bütün muhârebe sefâinin mevâdisi ve sınıfı geçtiği ve az çok metruk u battal kaldığı mâlûmat-ı umûmiyye kabilindendir. Dretnottan sonra yapılan gemilerde, sınıf îtibâriyle asıl dretnotu geçmiş, lâkin dretnot devrine âit olan gemilerle, bundan evvel denize indirilenler arasındaki fark ü temâyüz zâhir bulunmuştu. Harp başladığı zaman Almanya, dretnot sınıfından -yapılmış veya yapılmakta bulunmuş- 21 hatt-ı harp gemisine sâhip bulunuyor idiyse de bunlardan ancak 19 kıtasının inşaatı hitâma ermiş, bu 19 sefînenin en yenilerinden 10'u şimdiki halde eslihasından tecrit edilmiş, İngiliz limanlarında yatıyor. Bunlardan en sonu.

Bayern

Bu sınıftan dört gemi, 1913-1914 Alman programlarında münderiçti. Bunların takrîben 28000 tonluk mâ-i mahrecleri ve merkez hattı üzerine

mevzû dört taret dâhilinde sekiz kıta 15 pusluk topu hâmil bulunmaları, Queen Elizabeth sınıfı İngiliz muhârebe gemilerinin birer nüsha-i sâniyesi olmak üzere vücûda getirilmiş olmalarına hükmettirebilirdi. Bu gemilerde torpido müdâfaasına mahsus olmak üzere 16 veya 18 kıta 5,9 pusluk bir batarya ile bir kısmı merâkib-i havâiyye müdâfaasında müstâmel bir hayli daha ufak çaplı silahlar vardı. Bayern'in *(Fotoğraf 139)* süratçe Queen Elizabeth'e yetişip yetişmediği meşkûk ise de bunun, herhalde inşaat îtibâriyle kendisinden daha evvelki Alman dretnotlarından daha pek serî olduğu muhakkaktır. Bundan başka ana bataryanın 12- pusluğa bedel 15-pusluk silahlarla teşkîli, Bayern'de borda sıkletini buna takaddüm eden König sınıfı gemilerinkinin bir çok misli tezyit eylemişti. Bayern sınıfından diğer gemiler, anlaşıldığına göre: Baden, *(Fotoğraf 140)* Sachsen *(Fotoğraf 141)* ve Württemberg *(Fotoğraf 142)* isimlerini alacaktı.

Bayern'den bir evvelki sınıftan gemiler, König sınıfı nâmıyla mâruf dört gemiden ibârettir:

König *(Fotoğraf 143)*	Grosser Kurfürst *(Fotoğraf 144)*
Markgraf *(Fotoğraf 145)*	Kronprinz *(Fotoğraf 146)*

Bütün bu dört gemi, bidâyet-i muhâsamatta daha ikmal edilmekte bulunuyor, ve daha sonraları donanmaya iltihak ediyordu. Bunlar, takrîben 26,000 tonalık mâ-i mahrec ile, merkez hattında çifter mürettep 10 kıta 12 pusluk top ve 16 kıta 5,9 pusluk top taşıyor ve torpido müdâfaasına mahsus ufak tefek teslîhâtı hâmil bulunuyordu. Bununla beraber bu gemilerde, tayyârelere karşı mukâbele topları ve deniz altında torpido kovanları vardır. Bunların zırh mahfûziyeti, başa ve kıça doğru 5,9 pus sihanı kadar incelen 13,8 pusluk bir kuşaktan ibârettir. Top taretlerinde de aynı zırh sihanı olup 11 pusluk perdeler ve bataryaya ve kuşak fevkindeki aksam-ı vasatiyyeye kaplanan zırh levhalar ile fazla bir mahfûziyet temin edilmiştir. Zırh kuleler ve ateş idâre mevkiileri de zırhlıdır. Bu gemilerde makinalar tarbin cinsinden olup 20 mili mütecâviz bir sürat için müretteptir. Bunlar; İngilizlerin, König George ve Edinburgh sınıfı dretnotlarıyla muâsır ise de bir çok cihetlerde bunlardan dûndur. Teslim edilecek on geminin diğer beşi, Kaiser sınıfı sefâinden müteşekkildir, şöyle ki:

Kaiser	
Kaiserin	Friedrich der Grosse
König Albert	Prinzregent Luitpold

Kaiser sınıfı gemilerin mâ-i mahreci 24,100 tona olup bunlar. 12-16 pusluk ve 14-5,9 pusluk toplar vesâire ufak tefek silahlar taşır. Büyük toplar, çifter çifter beş taret dâhiline mevzû olup bunlardan ikisi, sefîne vasatından kademeli bir tarzda ve diğer taretlerden biri başta, ikisi kıçta merkez hattı üzerinde müretteptir. Büyük topların hepsi, her iki bordaya ateş eder. Kaiserlerin zırh kuşağı 13,8 pusluk olup bunun için, başa ve kıça doğru 5 pusa kadar iner. Top taretleri ve zırh kule 12 ilâ 14 pusluk zırh ile mahfuzdur. Bu gemiler, tarbin makinalarıyle mücehhezdir. Tecrübelerinde süratleri, 23 mili tecâvüz etmiştir. Bunlar, bu cihette bir dereceye kadar İngiliz muâsırlarının fevâid ü muhassenâtı câmi ise de umûmiyet üzere borda sıkleti îtibâriyle İngilizlerden dûndur. Bütün bu on dretnot, yegân yegân 1,100 zâbit ve efrâdı hâvi bulunmuş ve beheri 2,5 milyon liraya mal olmuştur.

Almanya harpteki zâyiâtından sonra kalan beş muhârebe kruvazöründen, beşi de eslihasından tecrit edilmiştir. Bunlarda bervech-i âtîdir:

Hindenburg	Derfflinger
Moltke	Von der Tann
Seydlitz	

Bu beş gemi, sınıf ve enmuzeç îtibâriyle yekdiğerinden az veya çok mütehâliftir. Bunların en yenisi olan Hindenburg, takrîben 27000 tonalık bir mâ-i mahrec ile 8-12 pusluk top taşımak üzere mürettep ve takrîben 30 millik bir sürat seyri hâiz bulunmuştur. Bunun eşi, Mackensen'in *(Fotoğraf 147)* denize indirildiği rivâyet edildi. İngilizlerin Lion *(Fotoğraf 148)* ve Tiger *(Fotoğraf 149)* sınıflarına karşı Almanların mukâbelesi mesâbesinde bulunan bu gemilerin teçhîzâtınca tahavvülât vukûa getirilmesi muhtemeldir. Mâ-i mahrec 26,000 tona olan Derfflinge ana silah olarak 12 pusluk toplar taşıdığı halde, bundan daha eskice olan Seydlitz, Moltke ve Von der Tann'da 11 pusluk toplar vardır. Hindenburg müstesnâ olmak üzere bütün bu gemiler, İngiliz sefâini ile müteaddit müsâdemelerde bulunmuşlardır. Seydlitz'in Jutland Muhârebesi'nde fenâ halde yaralanmış olduğu bildirilmişti.

Mütârekenâme ahkâmı mûcibince sekiz hafif kruvazör (bu meyanda ikisi mayın gemisidir) de teslim edilecekti. Krüvazörlerin esâmîsi bervech-i âtîdir:

Emden	Dresden
Frankfurt	Nürnberg
Bremen	Brummer
Cöln	Bremse

Bu fihriste dâhil olup da harpte battığı sâbit olan gemilerin isimlerini taşıyanlar, yepyeni cinsindendir. Ve öbürlerinin yerlerine kâim olmuştur. Bu son hafif kruvazörler, 5,000 tona mâ-i mahrecinde olup 27 millik bir sürat-i vasatiyyeyi hâizdirler. Bunlardan bâzıları, ağleb-i ihtimal 5,9 pusluk toplarla müsellahdır. Lâkin umûmiyet üzere teslîhatları, 4,1 pusluklardan müteşekkildir. Bütün son Alman hafif kruvazörleri, mayın dökmek için tertîbat-ı mahsûsa ile mücehhezdir. Ve Brummer ile Bremse'den beheri, 500 mayın taşır.

Torpido Merâkibi

Teslim edilecek 50 muhrip, Almanya'nın elinde bulunan bu sınıf gemilerin nısfî nısf ekmelidir. Bidâyet-i harpte en son Alman muhriblerinin mâ-i mahreci, takrîben 600 ile 700 tona idi. Daha sonraları îmâl edilen botların mâ-i mahrec îtibâriyle öbürlerinin iki misli, teslîhat ü sürat cihetiyle de yine bu nispette tezâyüt gösterdiklerine hükmedilebilir.

Ne kadar tahtelbahir teslim edileceği meşkûkdur. Bir zaman lâakal 100 tahtelbahir olabileceği tahmin edilmişti. Mütekâit Kalyon Kaptanı Persius'un Berliner Tageblatt Gazetesi'nde intişar eden bâzı mülâhazalarına rağmen: bu tahmin, mübâlağalıydı. Bunun dediğine bakılırsa: geçen senenin Şubat'ında Almanya'nın 136 tahtelbahiri vardı. Ve bu miktar, yazın tenâkus etti. Filvâki İngilizler, Almanların yaptıklarından fazla ve süratli tahtelbahir batırıyorlardı. Yine bu zâtın ifâdesine nazaran: tahtelbahirlerin yüzde büyük bir miktârı, tâmirde bulunmakla beraber bunlardan bir haylisi de bundan böyle hizmet-i faaliyyeye elverişli olmayacak bir halde avdet ediyordu.

Almanya'nın Elinde Kalan Gemiler

İngiltere'nin büyük donanmasından şâyi olan bir rivâyete nazaran: Şimal Denizi İstasyonu ve Donanma Komitesi'ni teşkil eden Alman amele ve asker mümessilleri, mükâleme esnâsında, İtilâf Devletleri tarafından Alman donanmasının yalnız kısmen teslîmi talebine beyân-ı esef etmişlerdi. Bu Alman gemicilerinin: "Ne olursa olsun, bizim bundan böyle hiç bir donanmaya ihtiyacımız yok!" dedikleri mervîdir. Bu, ister doğru isterse eğri

olsun; geri kalan donanma enkâzını gözden geçiren bir Alman bahriye askerinin, bunun hiç bir kimseye yaramayacağı mutâlaası belki hakîkaten baid değildir. Bir muhârebe gemisinin ömür miktârı, 20 senedir; lâkin bir donanmanın kıymet-i izâfesi, inşaat îtibâriyle mütemâdiyen vâki olan terakkiyat ü tekâmülât hasebiyle bunun fazla miktarda yeni gemiler ihtivâ etmesine mütevakkıfdır. Ve bu kabil tekâmülat, bittabi, harpten mütevellit tecârib ü metâlib ile tesrî edilmiş olur. Bundan mâadâ, biraz evvel îzah eylediğimiz vechile, dretnotun meydana çıkması, buna tekaddüm eden bütün harp gemilerini sınıftan ve mevaddan düşürdü. Almanya'ya gelince: dretnot devrine âit bâzı eskice muhârebe gemilerini biraz dûn kıymette tutmaya üçüncü bir sebep daha vardır: Nassau *(Fotoğraf 150)* sınıfı dört gemi, kudret-i harbiyye îtibâriyle diğer donanmalardaki muâsırlarının dûnunda idi. Bunun için Almanya'ya kalan muhârebe donanmasının kıymetini tahmin ederken bunun, evvelemirde kısm-ı âzâmı îtibâriyle dretnottan evvelki gemilerden mürekkep olduğunu, ilk Alman dretnotlarının, diğer donanmalardaki emsâlinden dûn bulunduğunu ve bu donanmanın, bir kuvve-i harbiyye sûretinde vücûduna kat'iyyen ihtiyaç görülen yeni muhârebe gemilerinden mahrûmiyetini düşünmek lâzımdır. Almanya'ya kalan dretnot filosundan dört gemi vardır; 1911-1912 senesinde inşaatı ikmal edilen bu gemiler şunlardır:

Thüringen *(Fotoğraf 151)*	Ostfriesland *(Fotoğraf 152)*
Oldenburg *(Fotoğraf 153)*	Helgoland *(Fotoğraf 154)*

Bu gemilerin mâ-i mahreci 22,400 tona; eslihası; 12-12 pusluk, 14-5,9 pusluk 14-3,4 pusluk toplarla altı adet tahtelbahir torpido kovanından ibârettir. Topların altı tarete tevzî edilmiş olması hasabiyle 12 pusluklardan ancak sekizi ve 6,9 pusluklardan yalnız nısfî bir bordaya ateş edebilir. En kalın zırh, taretlerdedir. Bu da: 12 pusa bâliğ olur ve su kesimindeki zırh kuşağın âzamî sihanı da 11 pustur. Bu gemilerin tecrübe sürati 20 mildi

1909-10 senesinde ikmal edilen daha yaşlı dretnotlarda şunlardır:

Westfalen *(Fotoğraf 155)*	Rheinland *(Fotoğraf 156)*
Nassau	Posen *(Fotoğraf 157)*

Bunlar, manzara-i hâriciyye îtibâriyle Ostfriesland sınıfı gemilere pek benzerlerse tûllarında, bunlara nisbetle 70 kadem ve mâ-i mahreclerinde dahi 4,000-5,000 tona tezâyüte nazaran: daha dar ve lâgarttırlar. Eslihâları, altı tarete mevzû 11-12 pusluk toptan ibâret olup bunlardan sekizi, her iki

bordaya takrîben 6,000 librelik demir atar; bu, bilfiil dretnotların ateşinden dûndur. Nassau sınıfı gemiler, sürat ve mahfûziyet îtibâriyle İngiliz enmûzeçinden hiç bir vechile halli değildir.

Biraz evvel ismi geçen gemilerden sekizi, 1914 senesi Ağustos'unda, Alman Açık Deniz Donanması'nın birinci filos'nu, ve Deutschland *(Fotoğraf 158)* ve Braunschweig *(Fotoğraf 159)* sınıflarından sekiz gemi de ikinci filoyu teşkil eylemekte bulunmuştu. Bu sonrakiler, 1904 ve 1908 senelerinde ikmal edilmiş dretnot makaplı gemilerdi. Bunlardan beşi Deutschland ve üçü Braunschweig sınıflarındandı. Bunların esâmisi bervech-i âtîdir:

Deutschland	Schlesien *(Fotoğraf 163)*
Hannover *(Fotoğraf 160)*	Hessen *(Fotoğraf 164)*
Pommern *(Fotoğraf 161)*	Lothringen *(Fotoğraf 165)*
Schleswig-Holstein *(Fotoğraf 162)*	Preussen *(Fotoğraf 166)*

Bu iki sınıfa mensup gemiler arasında teslîhat, sürat ve mâ-i mahrec îtibâriyle pek büyük bir fırka ve tefâvüt mevcut değildir. Lâkin sonraki gemiler, ihtimalki öbürlerinden daha mahfuzdur. Esnâ-yı harpte iki kere Pommern'in garkına dâir haberler şâyi olmuştu. Bunun ilk önce Baltık Denizi'inde torpidolandığı söylendi; bilâhare bu isimde bir geminin, Jutland Muhârebesi'nde tahrip edilmiş olduğu resmen tahakkuk etti.

Mâmâfih bütün bahriyelerde dretnottan evvelki harp gemileri; armalarından, techîzatlarından tecrit edilmişti.

Zırhlı kruvazörler de, amelden sâkıttır. Bunlar, epey zamandır hiç bir tarafta inşâ edilmemektedir. Harp, zırhlı kruvazörleri îtibâriyle bir çok Alman gemilerine malolmuştur. Blücher[230], *(Fotoğraf 167)* Dogger Bank'ta top ateşiyle imhâ edilmiş; Scharnhorst *(Fotoğraf 168)* ve Gneisenau *(Fotoğraf 169)* dahi Falkland Adaları'nda batmıştı. Yorck *(Fotoğraf 170)* Şimal Denizi'nde mayına çarparak Prinz Adalbert *(Fotoğraf 171)* de Baltık Denizi'nde bir İngiliz tahtelbahiri tarafından torpidolanarak batırılmıştı. Herhalde bu sınıftan Almanya'nın elinde kalan, ancak bir iki gemiden ibârettir.

[230] Ç.n: SMS "Blücher"Alman İmparatorluk Donanması'nda inşa edilen son zırhlı kruvazörüdür. "SMS" açılımı "Seiner Majestät Schiff" yani Almancada "Ekselanslarının Gemisi" anlamına gelmektedir. Blücher, Alman istihbaratı tarafından yanlış öğrenilen bilgiler sonucu İngiliz "Invincible" sınıfı kruvazörlerin özelliklerine göre tasarlandığı söylenmektedir.

Merâkib-i Sagîre

Mütârekenâme mûcibince: zikri geçen vâhit harpleri teslim ettikten sonra hafif kruvazör ve torpido merâkibi îtibâriyle Almanya'nın elinde kalan gemilerin pek az bir kıymeti olacağı yukarıdaki ifâdelermizden zâhirdir. Müthiş bir donanmanın, bilâ-muhârebe arz-ı teslimiyyet ederek baştan başa bir manzarâ-i inhilâl arz etmesi, târihte görülmüş bir hâdise değildir. Fakat, Kalyon Kaptanı Persius'un ifâdâtı mukârin-i hakîkat ise, Alman gemicisini teslimiyette icbar eden muhârebe, 1916 senesi Mayıs'ının 31'inci günü Jutland sâhilinde vâki olan musâraadır. Persius'un fikrine göre: bu muhârebeden sonra, hakâyık-ı ahvâle vâkıf olanlarca mâlum olduğu üzere açık deniz donanması, ye's ü nevmidden başka bir sâikle bir daha muhârebe edemezdi. Jutland Muhârebesi netîcesi olarak tahtelbahir harbi hatt-ı efrâda vardırıldı. Ve tahtelbahirlerin iflâsı da donanmada isyan zuhûruna bâdi oldu. Kalyon Kaptanı Persius'un tahtelbahir îmâlâtı için malzeme elde etmek üzere bir çok harp gemileri bozuldu. Dediğine bakılırsa bu kadar da zikri sebkat edenlerden bir kısmının da bu meyâna dâhil olması me'muldür.

Teslim edilen gemilerin kıymet-i naktiyyesini bile tahmin etmek müşküldür. Her halde bunlar, 50 milyon lirayı mütecâviz olmak lâzımdır. Ve fakat bunların doğrudan doğruya inşâsı, müessesât-ı bahriyyenin techiz ü tevsî ve Kiel Kanalı'nın genişletilmesi mesârifi de dâhil hesap edilecek olursa yekûn-i zâiyât daha ziyâde kabarır.

Bir vakit İngiltere'ye sâni bir kuvve-i bahriyye teşkil eden Alman donanmasının kuvve-i mütebâkiyyesini gözden geçirince bunun, şimdiki halde mühmil bir vaziyete düştüğünü ve yalnız malzeme-i harbiyyece beşinci veya altıncı derece bir devlet-i bahriyye menzilesine sukut ettiğini görürüz. Lâkin bir bahriye, gemilerden fazla bir şeyden ibârettir. Ve donanmanın kudret-i harbiyyesini keşf ü takdir etmek için mürettebâtının tâlim ü terbiye-i harbiyyesiyle seciyesini ve zâbitânının meslekî mahâretini nazar-ı îtibâra almak îcap eder. Bu mîyarlara göre hükmedilmek lâzım gelince: bugünkü hakâret-âmiz, bîşan ü şeref-i teslimiyyetten sonra bile, Almanya'nın kuvve-i bahriyyesi istihkâr edilecek bir menzilette olmasa gerektir.

Makâlemizi matbaaya verdikten sonra vâki olan istihbârâtımıza göre: Almanya'nın elinde kalan gemilerde düşmanları tarafından alınmaya karar verilmiş olmayla yukarı ki tahminimizin isâbeti teyit eylemiştir.

Berliner Tageblatt Gazetesi'nde "Nasıl oldu!" sernâmesi altında mâruf bir bahriye muharriri, mütekâid Kalyon Kaptanı Persius imzâsıyla intişar eden mühim bir makâlenin sûret-i mütercemesidir:

"Alman milletinin büyük bir kitlesi, hâlâ, inhidâm-ı askeriyyenin bu kadar ânî olarak vukûa gelebilmesindeki ve idâre-i sâbıkanın izmihlâline bâis olan sadme-i müthişesinin bilhassa nasıl olup da bahriye-i harbiyyeden doğru havâle edilebilmesindeki sır ve hikmeti anlayamamıştır. Bir çoklarımız, son zamanlara kadar, açık deniz donanmamızın ikinci bir Iskajarak Muharebesi'ne kıyam edeceği, ve bu sûretle, evvelce sık sık iddia edildiği vech üzere İngiliz hâkimiyet-i bahriyyesinin encâmına sevk edileceği ve tahtelbahirlerimizin muvaffakiyâtı netîcesi olarak kısa bir müddet zarfında hasmının zânû-be-zemin-i eman olacağı hulyâsıyla mütesellî ve ümidvâr idiler. Bütün mütesellî ve ümidvâr kimseler, berrî ve bahrî kuvâ-yı harbiyyemizin idâre merkezlerince müstâmel başlıca silahlardan biri olan yalan ve dolan ile iğfal edilmişti. Bilhassa Tirpitz ve Capelle *(Fotoğraf 172)* zamanlarında blöf, olanca kudret-i inkişâfına mazhar olmuştu. Hakâyık-ı ahvalden bîhayr olanlar bilmiyorlardı ki: bir seneden beri açık deniz donanmamız hakkında pek mahdut bir mikyasta bahsedilebiliyor. Yine bilmiyorlardı ki: karşılarındaki müşkül vazîfeyi îfâ edecek büyük büyük tahtelbahir kuvvetleri, donanmamızın heyet-i idâre âzâsının ağızlarından başka bir yerde mevcut bulunamıyor; yine bilmiyorlardı ki: Alman bahriye-i harbiyyesinde de müziç bir mertebede hâkim olan Prusya usûlü çoktan zeval bulmuş oluyordu. Mâhasal bunlar, bilmiyorlardı ki: güverte ve makina efrâdı, son derece hulûs-i niyyet sâhibi ve fedâkar olan bu mükemmel malzeme-i insâniyye, yanlış muâmele vesâire yüzünden en nihâyet ye's ü fütûra sevk edilmişti. Bütün bunlara, bir makâlenin dar çerçevesi içinde ancak hulâseten işâret mümkündür. Ahvâle vâkıf olanların, ağızları sansürle kapatılmıştı. Milletlerine karşı perverde ettikleri samimâme muhabbet sevkiyle düşmanlarını küçük görmekten ve kendi kuvvet ü satvetine haddinden fazla ehemmiyet vermekten ihtiraz eden ve bahriyedeki yolsuzluklara nazar-ı dikkati celbetmek isteyen erbâb-ı insaf, türlü şekillerle sükûta icbar edilmişti.

Harp esnâsında donanmamız nasıldı? 1914 senesi Ağustos'unda sefâin-i harbiyye tonamız (Alman), İngilizlerin 2,2 milyonuna mukâbil bir milyonu biraz mütecâvizdi. Alman malzeme-i harbiyyesi, İngilizlerinkinden

aşağı idi. Herr von Tirpitz'in sakim inşaat planları mûcibince: hatt-ı harp gemilerimiz, muhârebe kruvazörlerimiz ve muhâfazalı kruvazörlerimiz, hatta torpidobotlarımız, mâ-i mahrec îtibâriyle İngilizlerinkinden daha ufak, eslihaca daha hafif ve sürat cihetiyle de daha aşağı idi. Reichstag[231], istenilen meblağı vermediği mâzereti külliyen gayr-i vârittir. İngiltere'de aynı miktar para ile, bizdekinden pek fazla şeyler yapılmıştı.

Çünkü İngiltere, büyük mâ-i mahrec, büyük sürat ve büyük top çapı kabûlünde iltizâm-ı sürat ederken Tirpitz, âdeta yerinde sayıyordu. Her iki donanmanın kuvvetini mukâyese ediniz. Ve ayrıca Baltık'da 200,000 tonalık malzeme-i harbiyyesiyle Rus donanmasının da düşman tarafında -Fransız Kuvve-i Bahriyyesi Akdeniz'de Avusturya donanmasıyla meşguldü- bulunduğunu düşününüz, göreceksiniz ki: bizim donanmamız için pek az ihtimâl-i muvaffakiyet vardı. Bu hâle rağmen: donanma mürettebâtımız, bu şerâit tahtında ve noksan malzeme ile mümkün olabilen fevkalâdelikleri gösterdiler. Pek az müstesnâlardan sarf-ı nazar zâbitan ve efrâdın ef'al ü harekâtı, parlaktı. Her yerde, her fırsatta, adem-i muvaffakiyyetten mes'ul yegâne Tirpitz'in mâkus inşaat siyâseti idi. Bi'l-farz Emden ile Sydney'in *(Fotoğraf 173)* 1914 senesi Teşrînisânî'sinin 9'uncu günü vukûa gelen düellosunu derpiş ediniz; bu gemilerden ikisi de bir yaşta ediler; Sydney 15,2 santimetrelik ve Emden'de ancak 10,5 santimetrelik toplarla müsellahtı. Sydney, muhâsımına üçte bir nisbetinde fâik olan top çapı ile, bilâ-tereddüt, daha bunun endaht menzili dâhiline girmeye lüzum görmeden, Emden'i muhârebeden iskâta kudret-yab olabilirdi. Falkland Adaları vesâirede dahi hep aynı hal câriydi. Iskajarak Muharebesi'nde, Amiral Scheer'ın *(Fotoğraf 174)* mâhirâne sevk ü idâresi ve sisli hava ile İngiliz donanmasının da Jellicoe *(Fotoğraf 175)* tarafından fenâ bir tarzda kullanılması sebepleriyle Alman donanması, vahim âkıbetten kurtulmuştu. Burada hava açık olup da karşımızdaki kumandan da müteşebbis ve azimkâr bulunmasaydı netîce, bizim için pek berbat bir şekilde zâhir olacaktı. Bizimkilerden pek fazla menzillerde icrâ-yı tahrîbat eden İngiliz topları, topları daha hafif olan Alman gemilerini kırıp geçirerek denizin dibine yollayacaktı. Donanmamızın zâyiâtı, bize bir çehre-i ibtisam arzeden tâliâa rağmen: müthişti. Ve 1 Haziran 1916'da hakîkate vâkıf olan herkese mâlumdu ki:

[231] Ç.n: Almanya Parlamento Binası

yegâne muhârebemiz, bundan ibâret kalacak, kalmak lâzım gelecekti. Bu cihet, makâm-ı âidince bile alenen îtiraf edilmişti!

Tirpitz, vakâyi-i harbiyyeden hiç bir ders almadı. Torpido ve tahtelbahir bot süvârilerinin daha büyük top için vâki olan mütemâdi mürâcaatları semeresiz kaldı, hava gemileri süvârilerinin, motorların aleddevam bozulduğuna ve bunların yerine daha mükemmellerinin, istîmale daha elverişli olanların kullanılmasına mütedâir raporları, hatâda ısrar edilmekle efrâdın câniyâne mevt-i muhakkaka sevk edildiği tarzında makâm-ı âidine ref' edilen şikâyet âvâzeleri mesmû olmadı. Tirpitz, Weddigen'in U-9 markalı tahtelbahirle yaptığı parlak işlere rağmen bu gibi sözlere kulak tıkadı. Yalnız tahtelbahir îmâl etmek için her taraftan yükselen tehâlük sesleri, onun beyninde bir aks bulmadı. Tirpitz, bu cehti hiç düşünmedi, gerek kendi gerekse halefi Capelle zamanında, 1 Teşrînievvel 1917 senesine kadar, artık harpde kullanılabilmesine imkan kalmayan cesim muhârebe gemileri inşaatı için sayısız kıymetli amele ve pek lüzumlu malzeme istihdam ü istîmal edildi. En nihâyet 1 Teşrînievvel 1917'de "Guten" ve "Schatrowa" gibi Reichstag âzâsı, bunu men etmek üzere Ordu İdâre-i Âliyesi'ne -Bahriye Nezâreti'ne değil- mürâcaat ediyordu. Binnetîce hatt-ı harp gemisi ve muhârebe kruvazörü inşaatı tâtil edildi. Gitgide tahtelbahir îmâlâtına muktezî malzeme o kadar azaldı ki: bunun için eskice hatt-ı harp gemilerinin vesâirenin bozulmasına lüzum görülmüştü. 1918 senesi mebâdîsinde, bu sûretle açık deniz filosundan tefrik edilen gemilerin esâmisi: Schlesien, Schleswig-Holstein, Hannover, Deutschland, (1906'da destgâhından indirilmiş) Lothringen, Preussen, Hessen, Elsass, *(Fotoğraf 176)* Braunschweig, Mecklenburg, *(Fotoğraf 177)* Schwaben, *(Fotoğraf 178)* Zähringen, *(Fotoğraf 179)* Wettin, *(Fotoğraf 180)* Wittelsbach, *(Fotoğraf 181)* Kaiser Barbarossa, *(Fotoğraf 182)* Karl der Grosse, *(Fotoğraf 183)* Wilhelm der Grosse, *(Fotoğraf 184)* Kaiser Wilhelm II, *(Fotoğraf 185)* Friedrich, Brandenburg, *(Fotoğraf 186)* Wörth, *(Fotoğraf 187)* Wörthenburg, Baden hatt-ı harp gemileriyle Ägir *(Fotoğraf 188)* vesâire cinsinden sâhil muhâfazasına mahsus sekiz zırhlı, Roon, *(Fotoğraf 189)* Heinrich, *(Fotoğraf 190)* Bismarck, *(Fotoğraf 191)* Zırhlı Kruvazörleri, Hansa sınıfından beş gemi, Kaiserin Augusta, *(Fotoğraf 192)* Strassburg, *(Fotoğraf 193)* Hafif Kruvazörü (1911 senesi Teşrînievvel'inin 4'üncü günü destgâhından indirilmiş!) ve 15 diğer kruvazör.

Bu sene -1918- büyük gemilerden mürekkep açık deniz donanması, dretnotlardan, Nassau, Helgoland, Kaiser, Markgraf sınıflarından hatt-ı harp gemileriyle birkaç da muhârebe kruvazöründen ibâretti. Bu sûretle zâhire çıkıyor ki: Tirpitz'in 1897'den 1906 senesine kadar imtidat eden hemgâm nezâretinde sayısız milyonlar sarf edilerek vücûda getirilen büyük gemiler, İngiliz sefâin-i harbiyyesiyle boy ölçüşebilecek bir kudreti hâiz değildi.

Şimdi sıra tahtelbahirlere gelir: taltelbahir ticâret harbi ve bilâhare bîeman tahtelbahir harbi îlân edildi. Millete, gerek irâde-i seniyyeler gerekse sur-ı sâire ile çok şeyler hatta bu meyanda İngiltere'nin az bir zaman içinde aç kalarak taleb-i eman edeceği vaad edildi. Lâkin bu tarzda idâre edilen bir harp için muktezî silah, hemen hemen mefkuttu. Bu, harp esnâsında bile Tirpitz tarafından mazhar-ı terviç olmamıştı. Capelle'de pek mahdut miktarda tahtelbahir kurduruyordu. Bunların îmâlâtına germî verilmiş olsa bile -bilhassa büyükleri- 1919 ve 1920 senelerinden evvel seyr u sefere müheyyâ bir hâle getirilmek mümkün değildi 800 tonalık büyük tahtelbahirlerin ikmâl-i îmâlâtı için bidâyette 24, sonraları 30 ve daha ziyâde aylık mesâiye ihtiyaç görülüyordu. 127 ile 267 tonalık tahtelbahirlerde, bâzen 13 ayda bitirilebiliyordu. Makâmât-ı resmiyyeden bildirildiğine göre: elimizde pek fazla miktarda tahtelbahir bulunuyor, ve fevkalâde cüz'i zâyiatta inşaat-ı cedîde ile ferah ferah kapatılıyordu. Halbuki bu sözler, muvâfık-ı hakîkat değildi. Bu iddiamı ispat etmek üzere 1917 senesinin zâyiat ve müceddet inşaâtı ele alacağım:

1917	Yeniden İlhak	Zâyiat
Kânunusâni	6	4
Şubat	3	3
Mart	4	6
Nisan	4	1
Mayıs	6	5
Haziran	8	3
Temmuz	10	4
Ağustos	12	11
Eylül	8	1
Teşrînievvel	12	12
Teşrînisâni	5	7
Kânûnuevvel	5	9

Tahtelbehir mevcûdiyetimiz hakkında bir fikir verilebilmek için şu târihler, esas hizmeti görür:

Nisan	1917	116	Seferber
Haziran		134	Seferber
Ağustos		134	Seferber
Teşrînievvel		136	Seferber
Kânûnuevvel		137	Seferber
Kânûnusâni	1918	133	Seferber
Şubat		136	Seferber
Nisan		128	Seferber
Haziran		113	Seferber

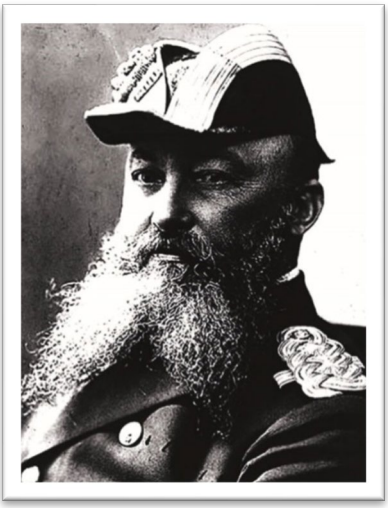
Şu cihete dikkat etmek lâzım îcap eder ki: Seferber tahtelbahirlerden ancak pek cüz'î bir kısmı hâl-i faâliyette bulunmakta idi. 1917 Kânûnusânî'sinde, daha ahval müsâit iken, açık denizde yüzde 12, limanda yüzde 30, tecrübe ve mümârese vesâirede yüzde 38, teslimde yüzde 20 tahtelbahir bulunuyordu. Harp seneleri esnâsında tahtelbahirler, büyük zahmetlere koşulmuştu. Ekseriyet üzere pek kısa bir tâlim ü mümârese devresi geçiren efrat, silahlarına îcap ettiği mertebelerde îtimatkâr değildiler. Son zamanlarda bu tehlikeli iş için pek az temâyül gösterilmesi, bu îtibarla kâbil-i îzahdır. Çünkü cihan hakkında sâhib-i mâlûmat olan bahriyeliler, siyâseten açıktan açığa görüyor ve takdir ediyorlardı ki: bütün fedâkarlıklar, beyhûdeydi. Aynı hal açık deniz donanması hakkında da vâkidi. Bu donanma mürettebâtı, Teşrînisânî bidâyetinde kıyam için emir geldiği zaman eldeki gemilerin azlığı vesâire cihetiyle bu hareketi, muhârebeye tutuşulduğu sûrette bir çok kıymetli hayatın lüzumsuz yere heder edilmesi sûretinde telakkî ederek buna karşı protesto ettiler. Milliyetperverâne cümlelerle iğfal edilmemiş bulunan her fert, bu hareketlerinden dolayı kendilerine müteşekkirdir. Bunlar, bu hareketleriyle 5 Teşrînievvel'de milletlerine pek kıymetli bir hizmet îfâ eylemişlerdir.

Ahmed İsmail

MAKALEDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR

(Fotoğraf 101) **Jurien de La Gravière**[232]

(Fotoğraf 102) **Alfred von Tirpitz**[233]

(Fotoğraf 103) **Otto Weddigen**[234]

(Fotoğraf 107) **Amiral Hugo Meurer**[235]

[232] http://military-photos.com/JURIEN1.jpg

[233] https://www.ecured.cu/Alfred_von_Tirpitz#/media/File:Alfred_von_Tirpitz.jpeg

[234] https://www.britannica.com/biography/Otto-Weddigen

[235] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/48/Hugo-Meurer-1918.jpg

(Fotoğraf 108) **Amiral Sir David Beatty**[236]

(Fotoğraf 135) **Hugh Sinclair**[237]

(*Fotoraf 138)* **Zinovy Rozhestvensky**[238]

(Fotoğraf 172) **Eduard von Capelle**[239]

[236] https://cdn.britannica.com/65/134565-050-109B1A28/David-Beatty.jpg

[237] https://photos.geni.com/p13/51/ac/8e/7d/5344483ff1d85340/96e7e9ac-904d-4050-a137-32c52e48b441_large.jpg

[238] https://i.insider.com/577fa9a188e4a71b008b6aa3?width=300&format=jpeg&auto=webp

[239] https://www.prints-online.com/admiral-eduard-von-capelle-german-naval-officer-7185811.html#openModal

(Fotoğraf 174) **Reinhard Scheer**[240]

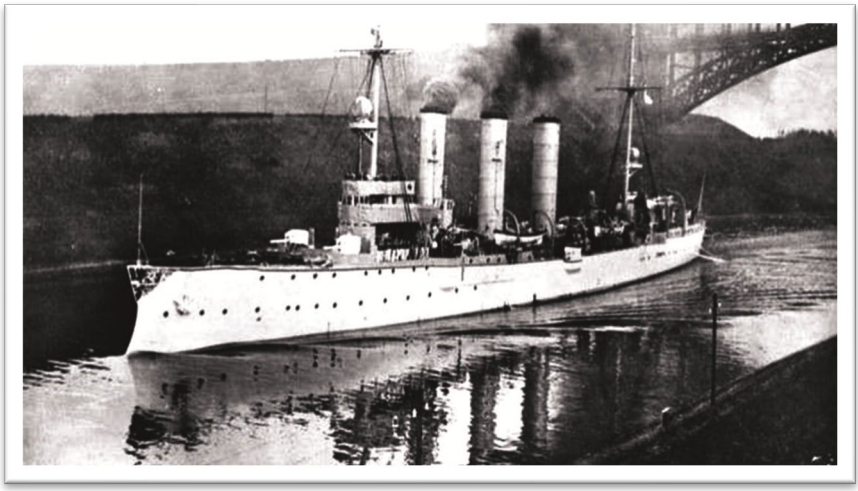

(Fotoğraf 175) **Sir John Rushworth Jellicoe**[241]

[240] https://www.akg-images.co.uk/archive/-2UMDHUV5D0F.html

[241] https://www.findagrave.com/memorial/6206/john-rushworth-jellicoe#

MAKALEDE ADI GEÇEN GEMİLER

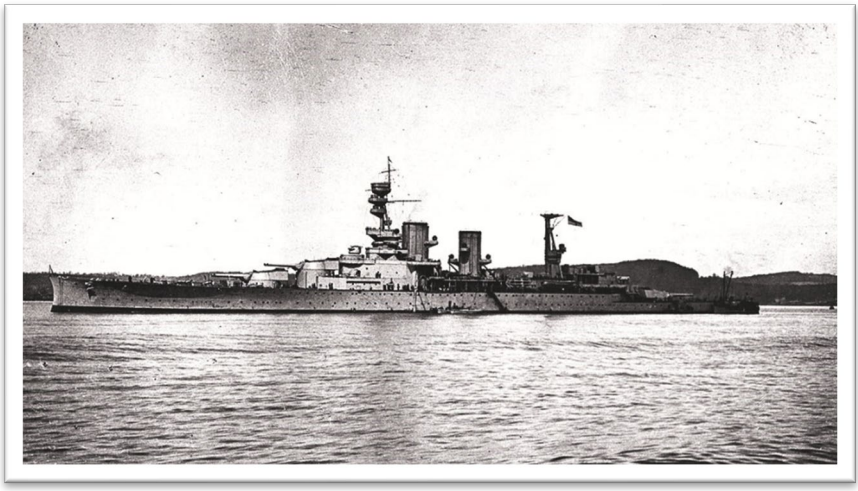
(Fotoğraf 106) **SMS Königsberg**[242]

(Fotoğraf 109) **HMS Renown**[243]

[242] https://wrecksite.eu/imgBrowser.aspx?54085

[243] https://i2.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2018/08/HMS-Renown.jpg

(Fotoğraf 110) **HMS Repulse**[244]

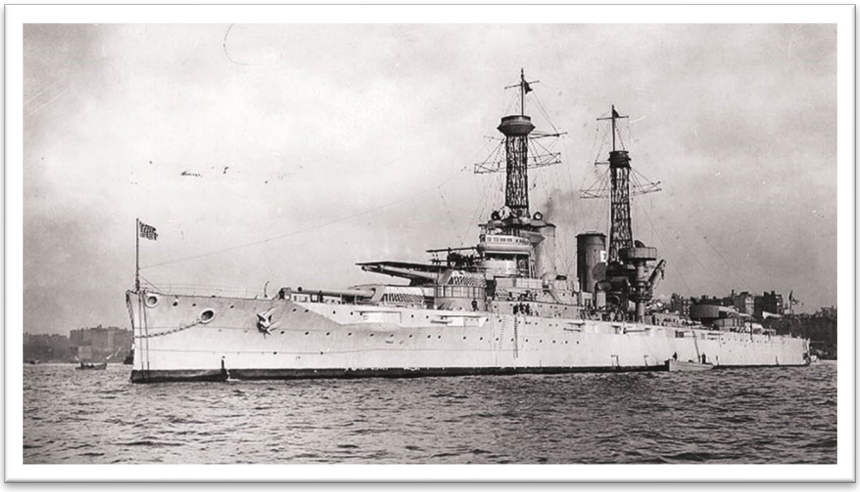
(Fotoğraf 111) **HMS Glorious**[245]

[244] https://i0.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2018/08/HMS-Repulse.jpg

[245] https://i0.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2018/07/HMS-Glorious-2.jpg

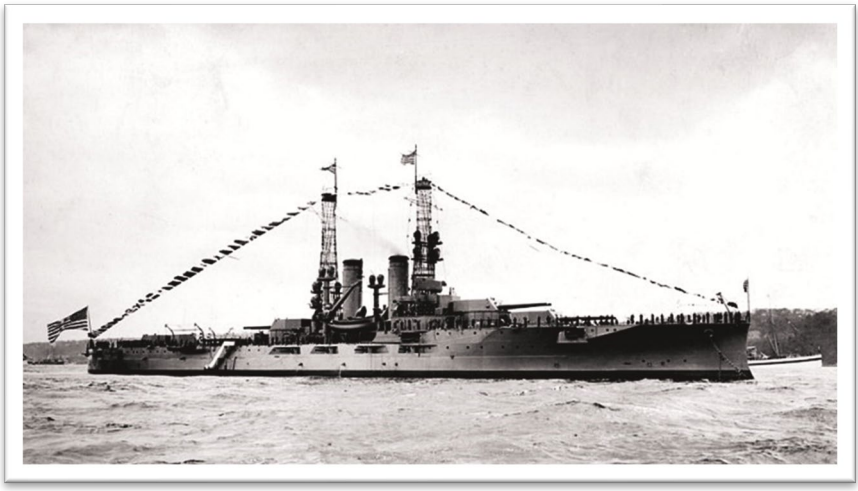
(Fotoğraf 112) **HMS Wyoming**[246]

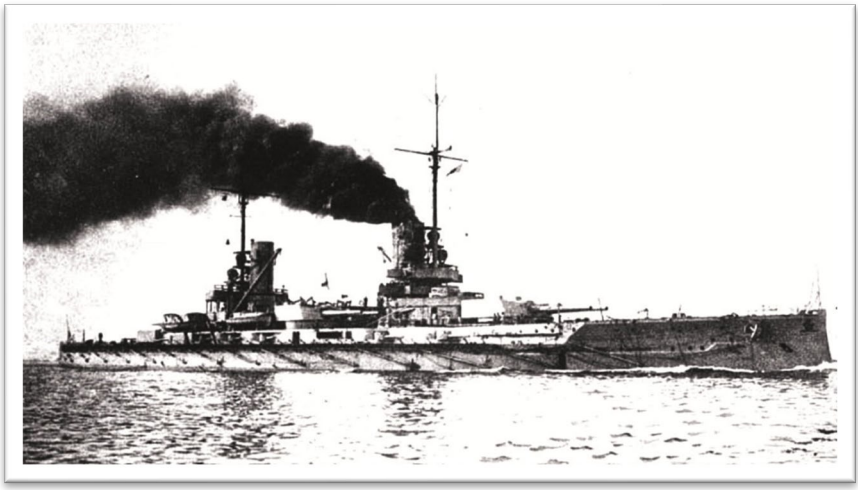
(Fotoğraf 113) **USS Texas**[247]

[246] https://picclick.com/HMS-Wyoming-6th-Battle-Squadron-Grand-Fleet-USS-363455540943.html#&gid=1&pid=1

[247] https://upload.wikimedia.org//wikipedia/commons/thumb/b/b8/USS_Texas-2.jpg/1280px-USS_Texas-2.jpg

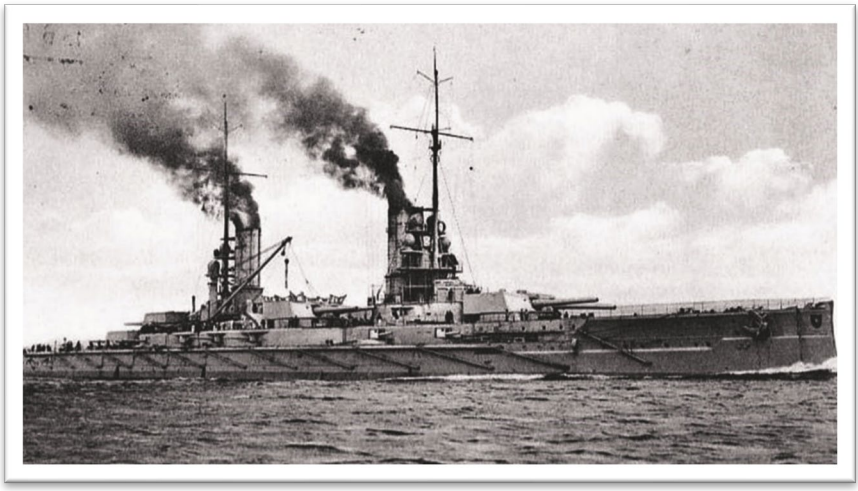
(Fotoğraf 114) **USS Florida**[248]

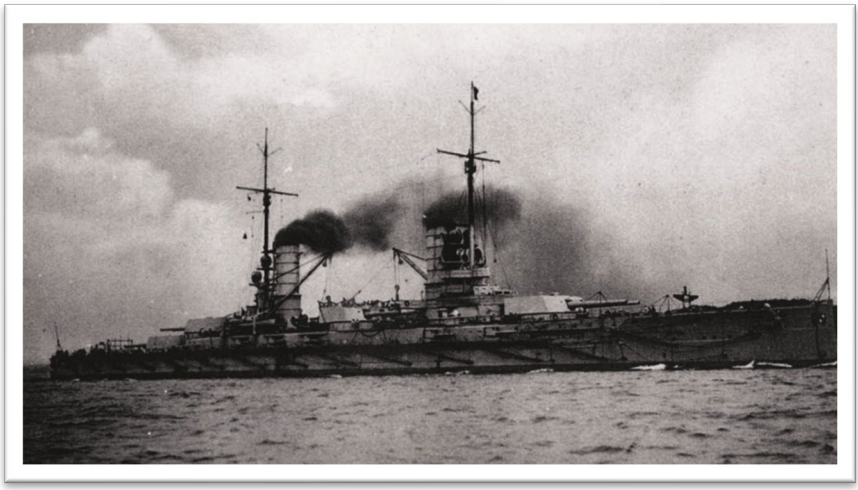
(Fotoğraf 115) **SMS Friedrich der Grosse**[249]

[248] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4b/USS_Florida_%28BB-30%29_-_NH_61261.jpg

[249] https://www.jutland1916.com/wp-content/uploads/Friedrich-der-Grosse1.jpg

(Fotoğraf 116) **SMS Kaiser**[250]

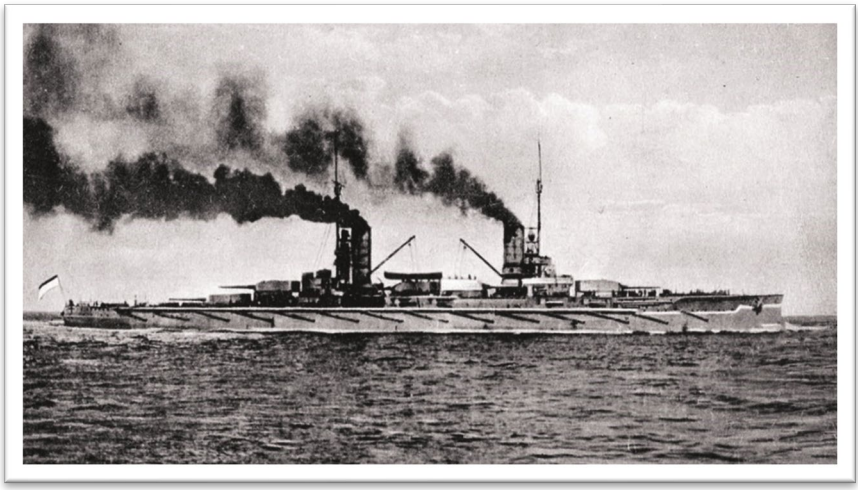
(Fotoğraf 17) **SMS Kaiserin**[251]

[250] https://i0.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/11/Postkarte-Gro%C3%9Flinienschiff-SMS-Kaiser.jpg

[251] https://i1.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/11/SMS-Kaiserin.jpeg

(Fotoğraf 118) **SMS Prinzregent Luitpold**[252]

(*Fotoğraf 119)* SMS König Albert[253]

[252] https://i1.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2018/01/SMS-Prinzregent-Luitpold-2.jpg

[253] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/05/SMS-K%C3%B6nig-Albert.jpg

(Fotoğraf 120) **SMS Seydlitz**[254]

(Fotoğraf 121) **SMS Derfflinger**[255]

[254] https://i1.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2018/01/SMS-Seydlitz-1.jpg

[255] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/05/SMS-Derfflinger.png

(Fotoğraf 122) **SMS Von der Tann**[256]

(Fotoğraf 123) **SMS Moltke**[257]

[256] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/05/SMS-Von-der-Tann.jpg

[257] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/05/SMS-Moltke.jpg

(Fotoğraf 124) **SMS Hindenburg**[258]

(Fotoğraf 125) **SMS Karlsruhe**[259]

[258] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/05/SMS-Hindenburg.jpg

[259] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/05/SMS-Karlsruhe.jpg

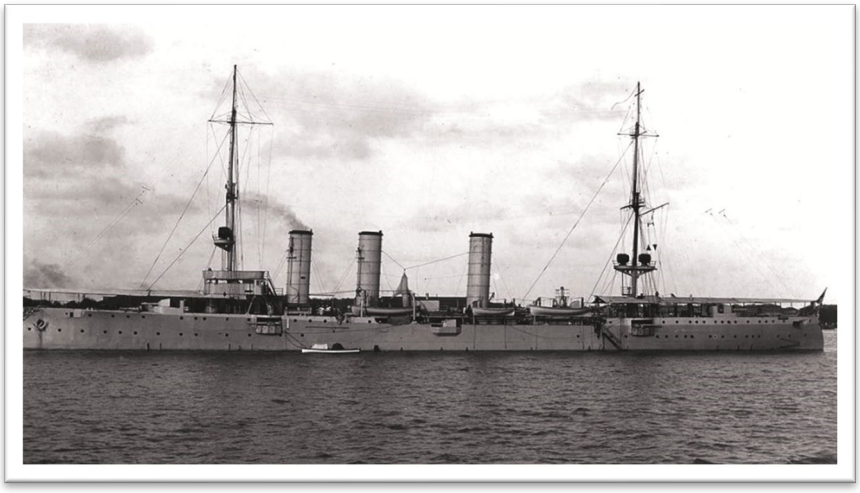
(Fotoğraf 126) **SMS Frankfurt**[260]

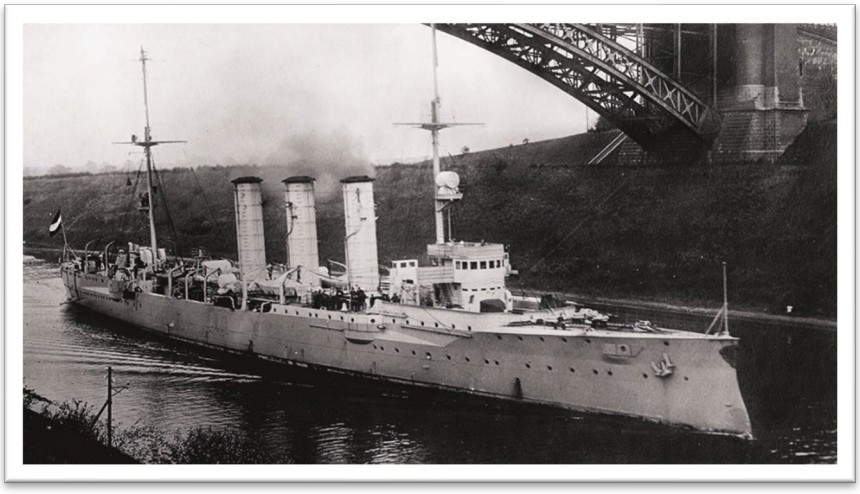
(Fotoğraf 127) **SMS Emden**[261]

[260] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Frankfurt.jpg

[261] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/05/SMS-Emden.jpg

(Fotoğraf 128) **SMS Nürnberg**[262]

(Fotoğraf 129) **SMS Dresden**[263]

[262] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/05/SMS-N%C3%BCrnberg.jpg

[263] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/05/SMS-Dresden.jpg

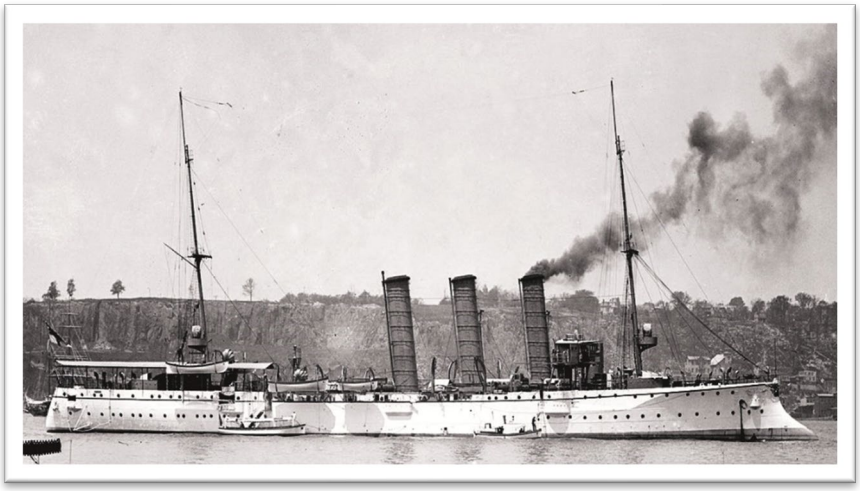
(Fotoğraf 130) **SMS Brummer**[264]

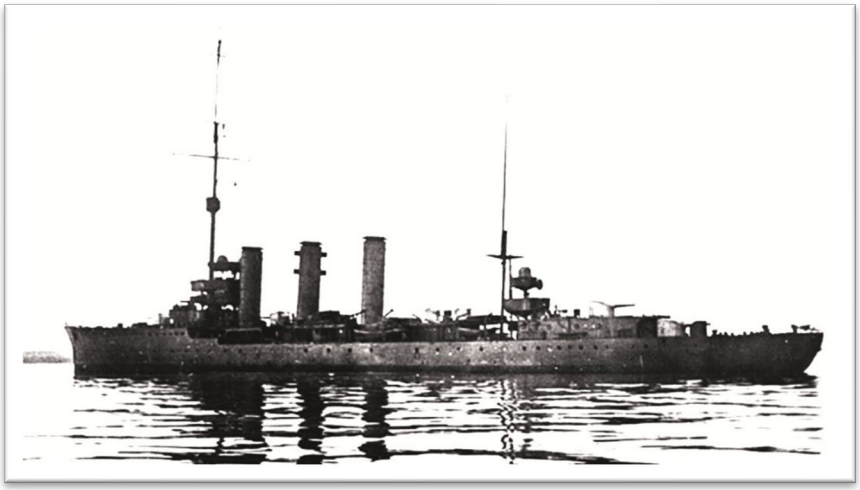
(Fotoğraf 131) **SMS Cöln**[265]

[264] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/05/SMS-Brummer.jpg

[265] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/05/SMS-C%C3%B6ln.jpg

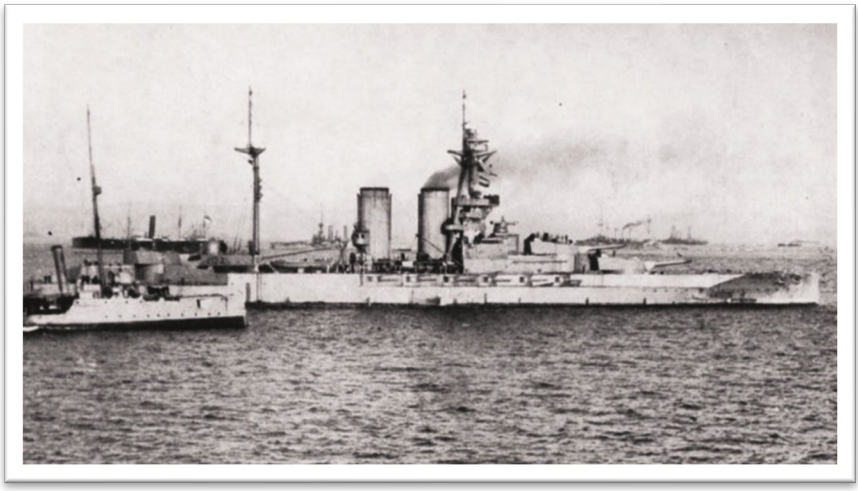
(Fotoğraf 132) **SMS Bremen**[266]

(Fotoğraf 133) **SMS Bremse**[267]

[266] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Bremen.jpg

[267] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/05/SMS-Bremse.jpg

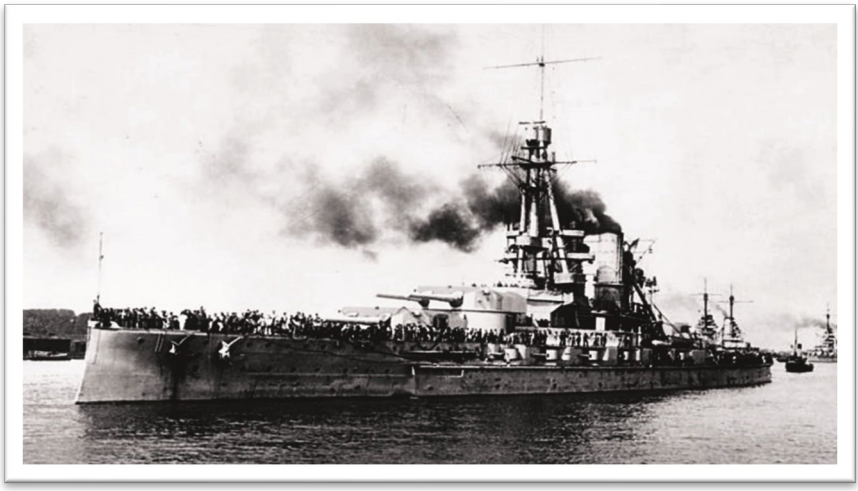
(Fotoğraf 134) **HMS Queen Elizabeth**[268]

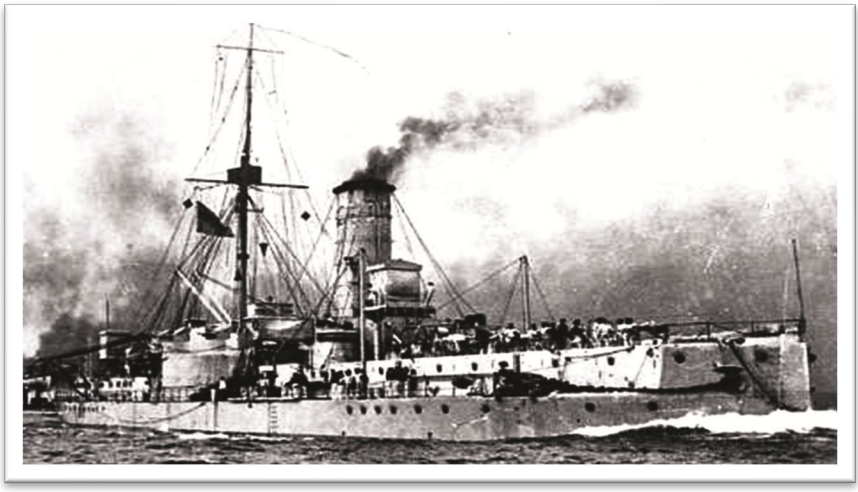
(Fotoğraf 136) **HMS Cardiff**[269]

[268]https://www.maritimequest.com/warship_directory/great_britain/battleships/queen_elizabeth/queen%20elizabeth.jpg

[269] https://www.clydemaritime.co.uk/wp-content/uploads/2011/07/cardiff.jpg

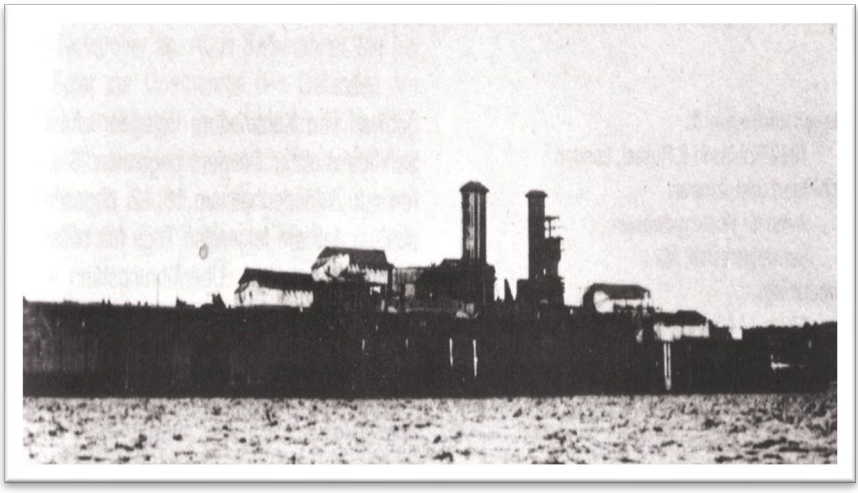
(Fotoğraf 139) **SMS Bayern**[270]

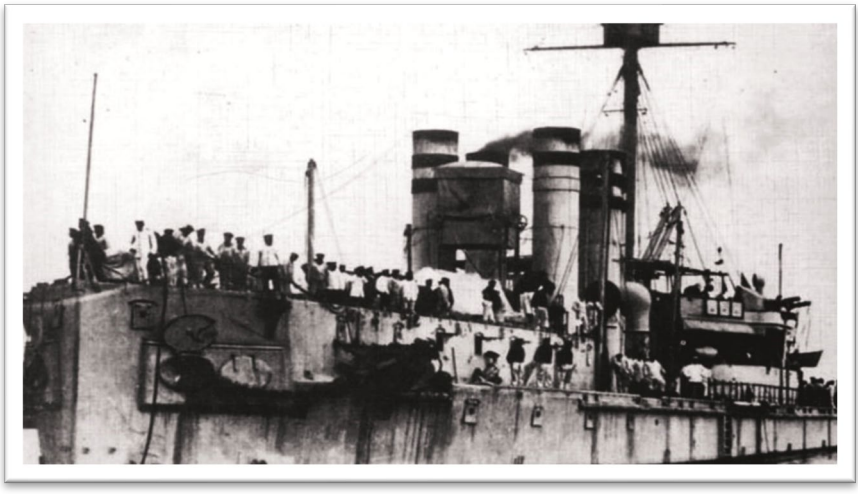
(Fotoğraf 140) **SMS Baden**[271]

[270] https://i0.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Bayern-2.jpg

[271] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Baden.jpg

(Fotoğraf 141) **SMS Sachsen**[272]

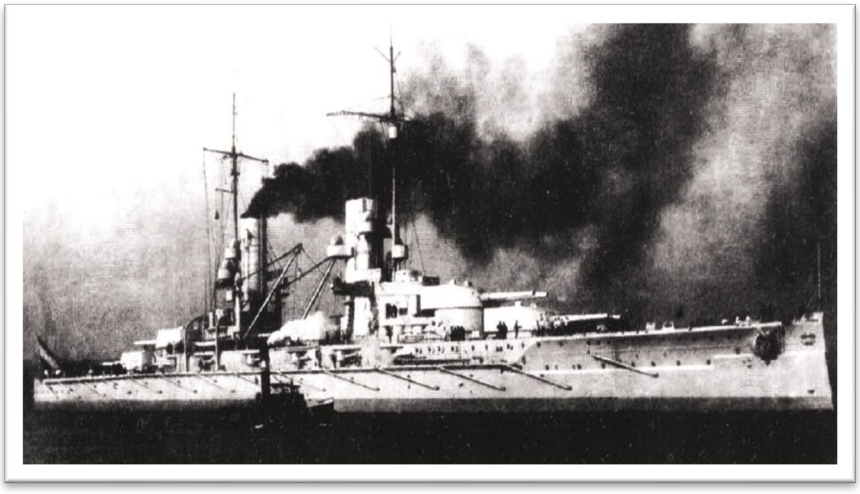
(Fotoğraf 142) **SMS Württemberg**[273]

[272] https://i2.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2018/01/SMS-Sachsen.jpg

[273] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-W%C3%BCrttemberg.jpg

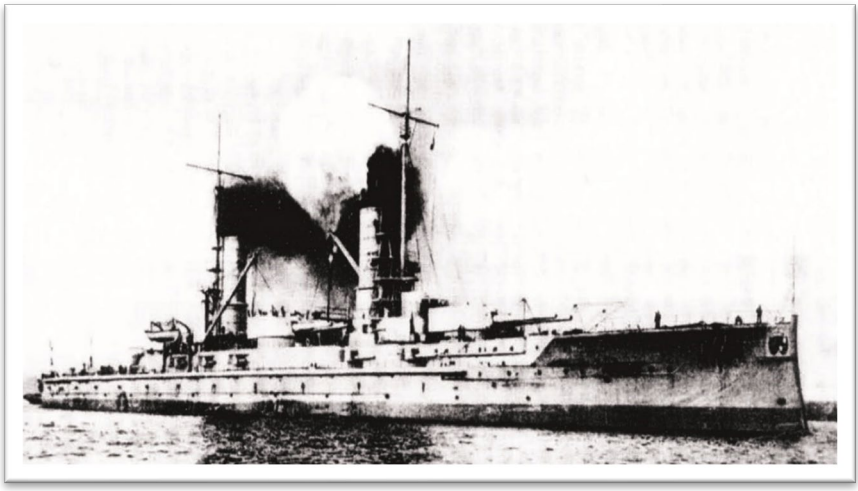
(Fotoğraf **143)** **SMS König**[274]

(Fotoğraf 144) **SMS Grosser Kurfürst**[275]

[274] http://www.wreckdiver.nl/wp-content/uploads/2020/11/smskonig.jpg

[275] https://i0.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/10/SMS-Gro%C3%9Fer-Kurf%C3%BCrst-1.jpg

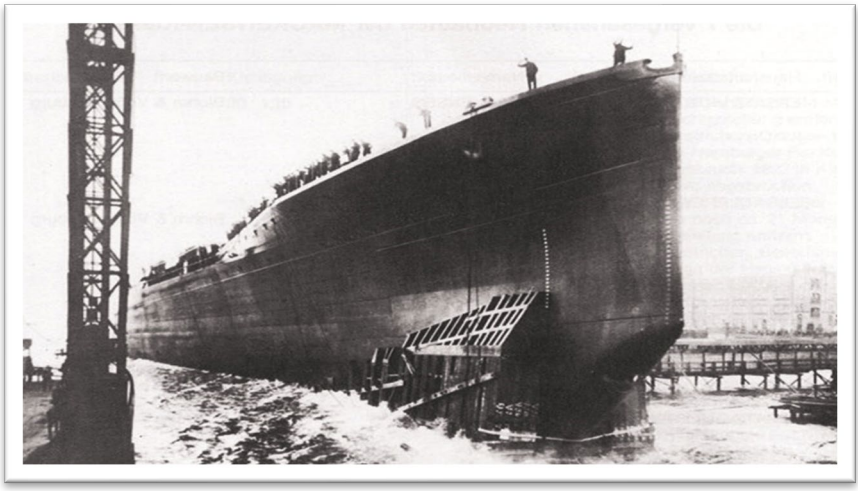
(Fotoğraf 145) **SMS Markgraf**[276]

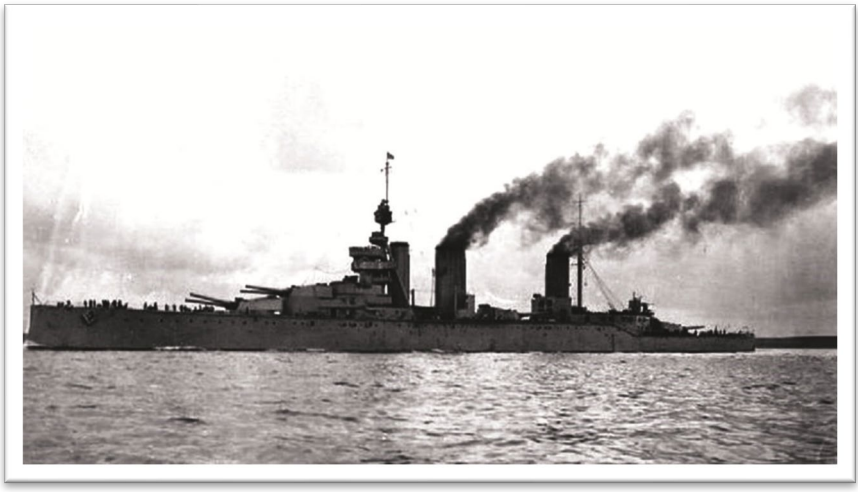
(Fotoğraf 146) **SMS Kronprinz**[277]

[276] https://i2.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/12/SMS-Markgraf.jpg

[277] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Kronprinz-1.jpg

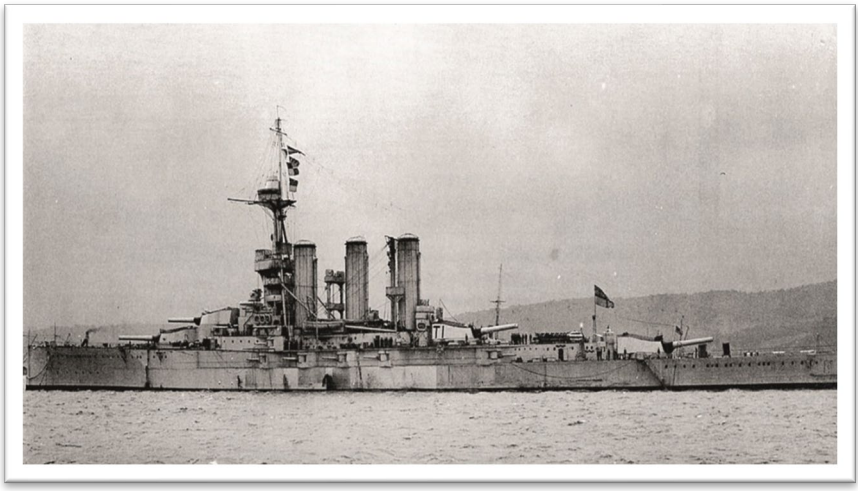
(Fotoğraf 147) **SMS Mackensen**[278]

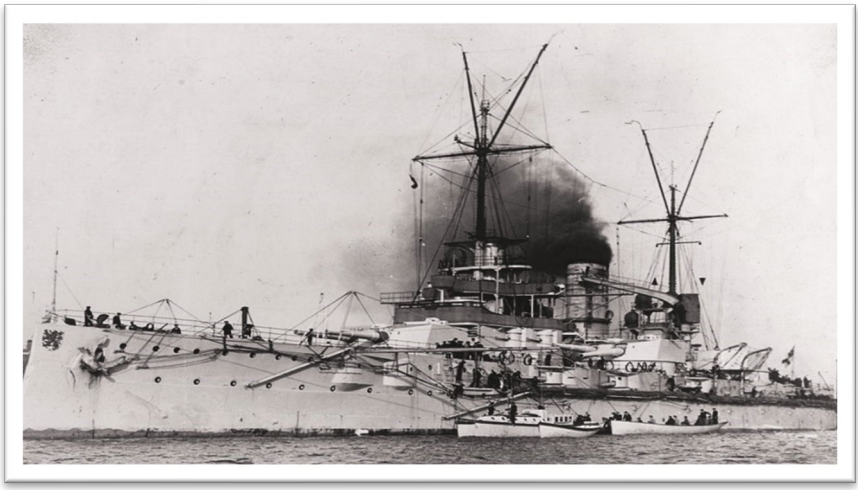
(Fotoğraf 148) **HMS Lion**[279]

[278] https://i0.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/12/SMS-Mackensen.jpg

[279] https://i0.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2018/07/HMS-Lion.jpg

(Fotoğraf 149) **HMS Tiger**[280]

(Fotoğraf 150) **SMS Nassau**[281]

[280] Tiger https://i2.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2018/08/HMS-Tiger.png

[281] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Nassau.jpg

(Fotoğraf 151) **SMS Thüringen**[282]

(Fotoğraf 152) **SMS Ostfrisland**[283]

[282] https://i0.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2018/01/SMS-Th%C3%BCringen.jpg

[283] https://i0.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2018/01/SMS-Ostfriesland.jpg

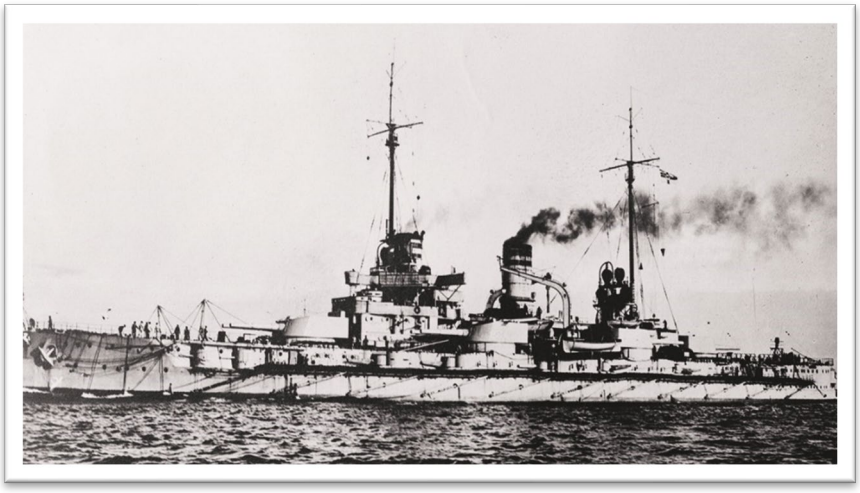
(Fotoğraf 153) **SMS Oldenburg**[284]

(Fotoğraf 154) **SMS Helgoland**[285]

[284] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Oldenburg-1.jpg

[285] https://i2.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/10/SMS-Helgoland.jpg

(Fotoğraf 155) **SMS Westfalen**[286]

(Fotoğraf 156) **SMS Rheinland**[287]

[286]https://i1.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2018/01/SMS-Westfalen.jpg

[287] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Rheinland.jpg

(Fotoğraf 157) **SMS Posen**[288]

(Fotoğraf 158) **SMS Deutschland**[289]

[288] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Posen.jpg

[289] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Deutschland.jpg

(Fotoğraf 159) SMS Braunschweig[290]

(Fotoğraf 160) **SMS Hannover**[291]

[290] https://i1.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/09/SMS-Braunschweig.jpg

[291] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Hannover.jpg

(Fotoğraf 161) **SMS Pommern**[292]

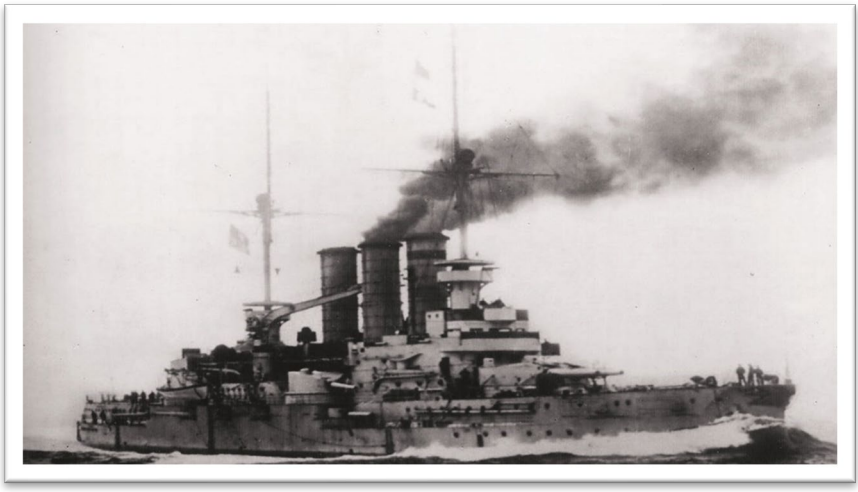
(Fotoğraf 162) **SMS Schleswig Holstein**[293]

[292] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/05/SMS-Pommern.jpg

[293] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Schleswig-Holstein.jpg

(Fotoğraf 163) **SMS Schleisen**[294]

(Fotoğraf 164) **SMS Hessen**[295]

[294] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Schlesien.jpg

[295] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Hessen.jpg

(Fotoğraf 165) **SMS Lothringen**[296]

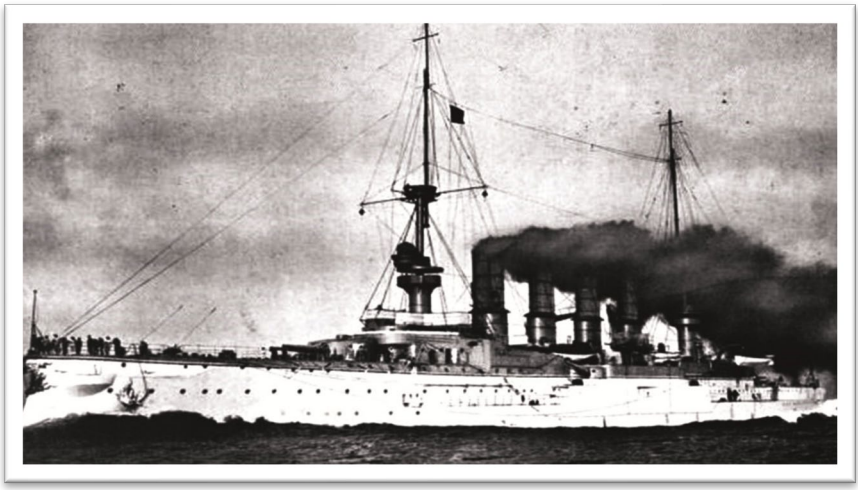
(Fotoğraf 166) **SMS Preussen**[297]

[296] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Lothringen.png

[297] https://i1.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2018/01/SMS-Preu%C3%9Fen.jpg

(Fotoğraf 167) **SMS Blücher**[298]

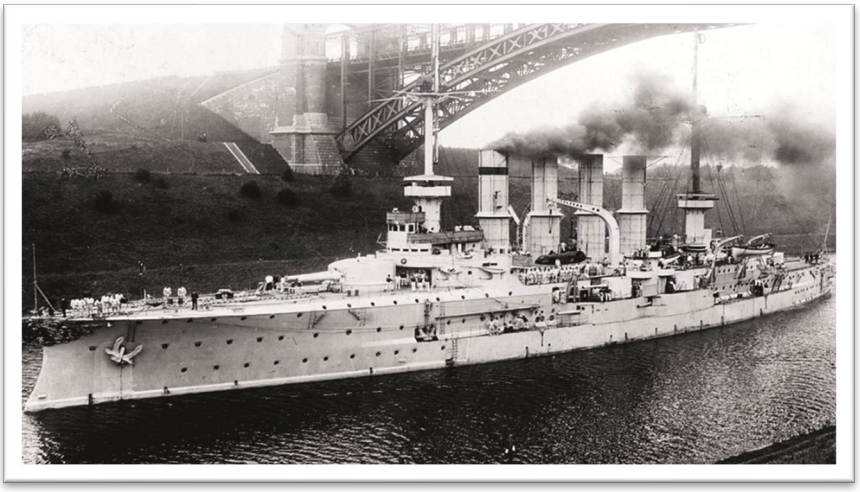
(Fotoğraf 168) **SMS Scharnhorst**[299]

[298] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/05/SMS-Bl%C3%BCcher.jpg

[299] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Scharnhorst.jpg

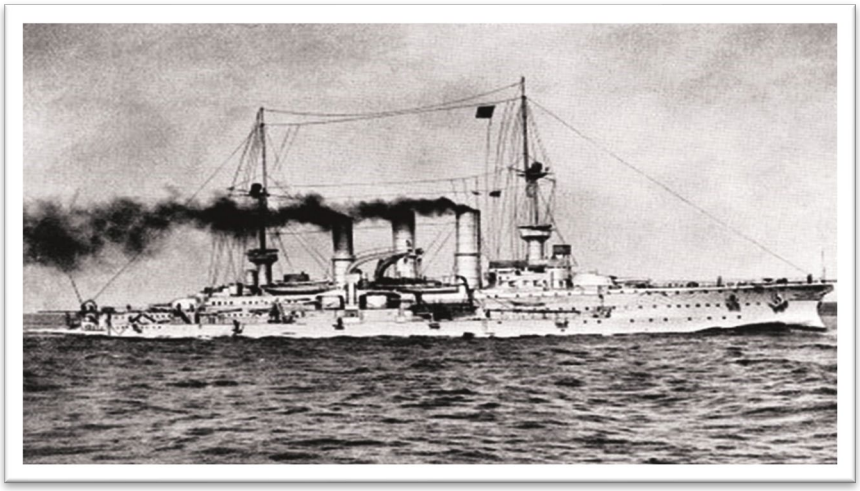
(Fotoğraf 169) **SMS Gneisenau**[300]

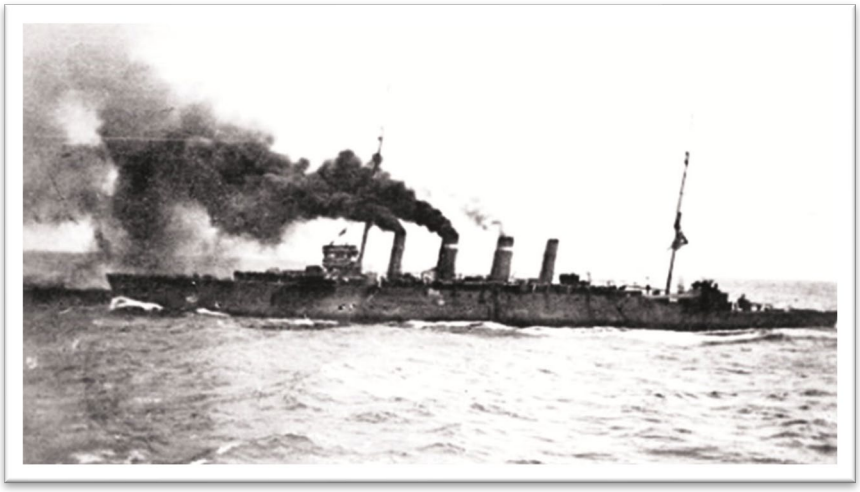
(Fotoğraf 170) **SMS Yorck**[301]

[300] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Gneisenau-1.jpg

[301] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Yorck.jpg

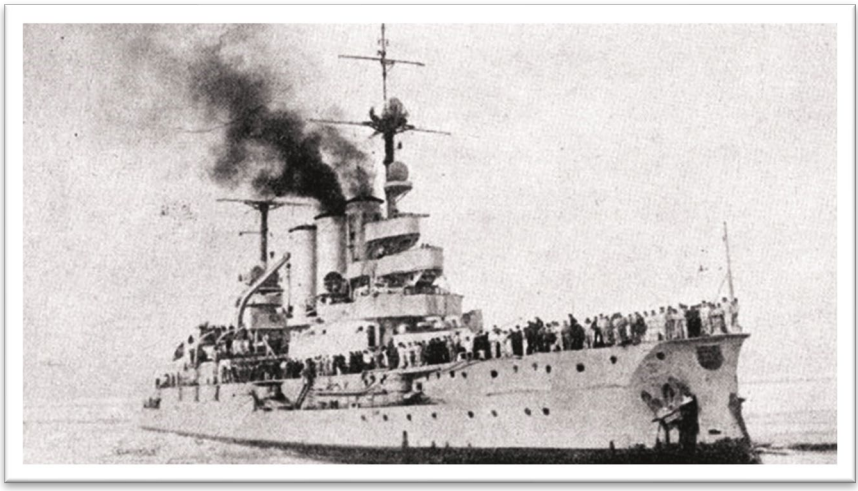
(Fotoğraf 171) **SMS Prinz Adalbert**[302]

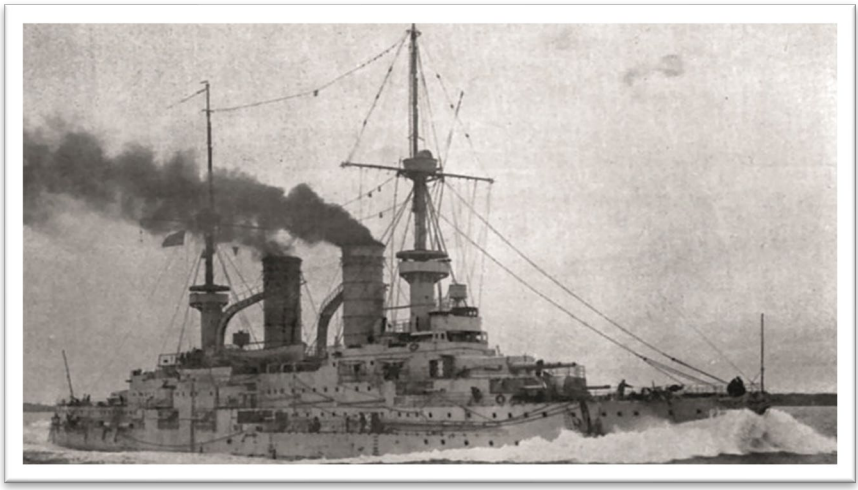
(Fotoğraf 173) **HMAS Sydney**[303]

[302] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/05/SMS-Prinz-Adalbert.jpg

[303] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4a/HMAS_Sydney_1914_AWM_EN0194.jpg

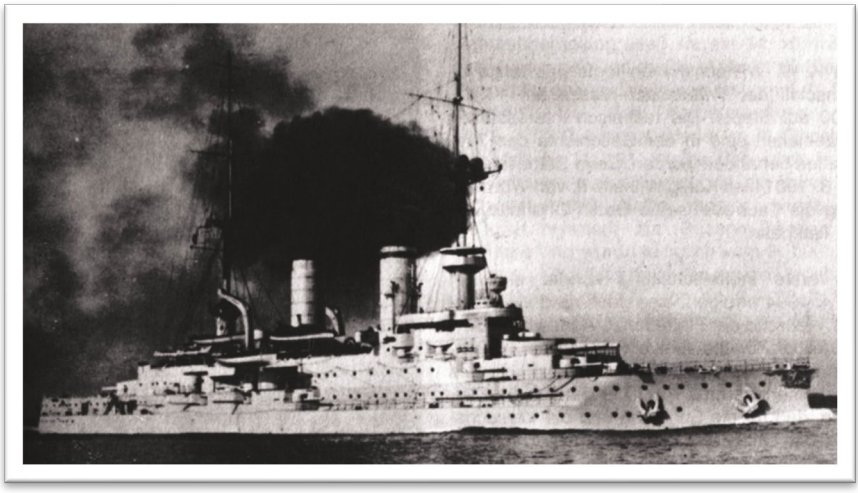
(Fotoğraf 176) **SMS Elsass**[304]

(Fotoğraf 177) **SMS Mecklenburg**[305]

[304] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Elsass.jpg

[305] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Mecklenburg.jpg

(Fotoğraf 178) **SMS Schwaben**[306]

(Fotoğraf 179) **SMS Zähringen**[307]

[306] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Schwaben.jpg

[307] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Z%C3%A4hringen.jpg

(Fotoğraf 180) **SMS Wettin**[308]

(Fotoğraf 181) **SMS Wittelsbach**[309]

[308] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Wettin.jpg

[309] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Wittelsbach.jpg

(Fotoğraf 182) **SMS Kaiser Barbarossa**[310]

(Fotoğraf 183) **SMS Kaiser Karl der Grosse**[311]

[310] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Kaiser-Barbarossa.jpg

[311] https://i1.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/11/SMS-Kaiser-Karl-der-Gro%C3%9Fe.jpg

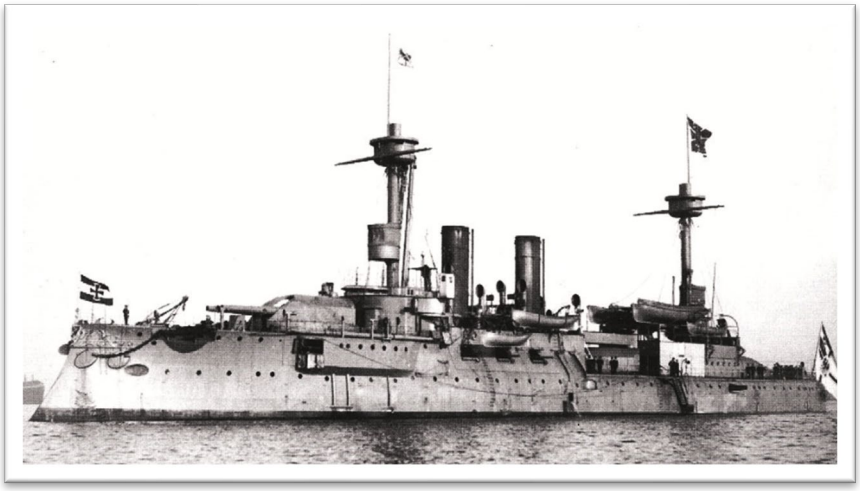
(Fotoğraf 184) **SMS Kaiser Wilhelm der Grosse**[312]

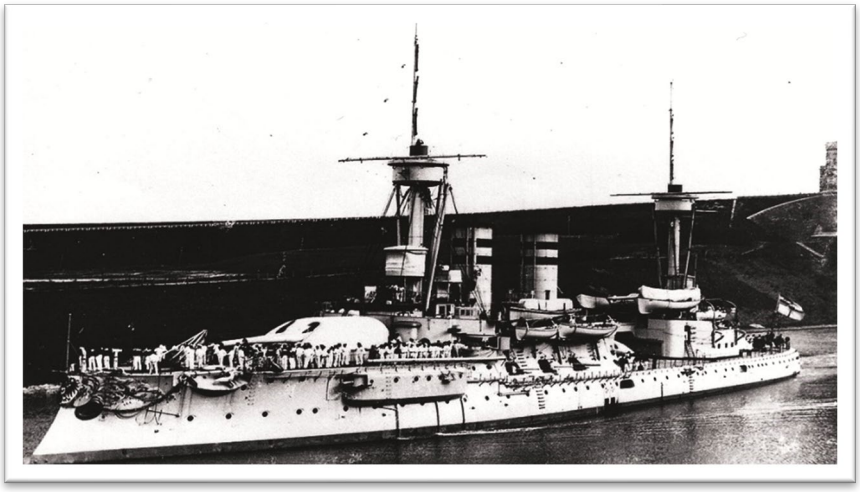
(Fotoğraf 185) **SMS Kaiser Wilhelm II**[313]

[312] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Kaiser-Wilhelm-der-Gro%C3%9Fe.png

[313] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Kaiser-Wilhelm-II..jpg

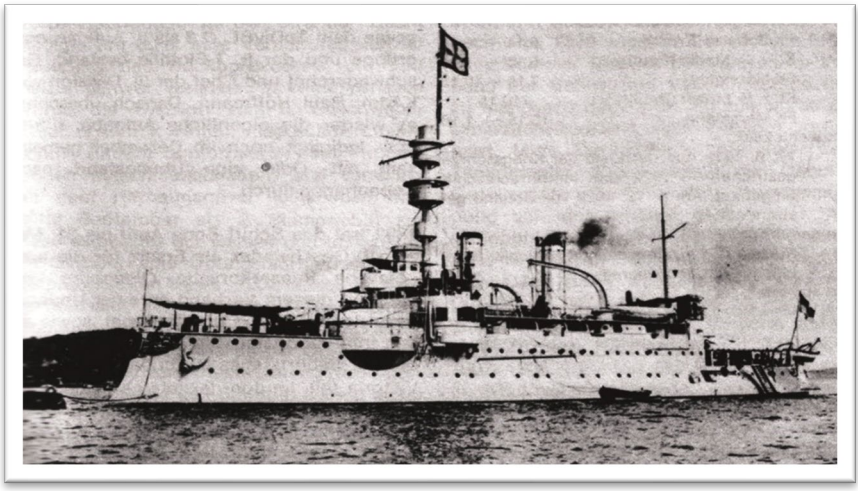
(Fotoğraf 186) **SMS Brandenburg**[314]

(Fotoğraf 187) **SMS Wörth**[315]

[314] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Brandenburg.jpg

[315] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-W%C3%B6rth.jpg

(Fotoğraf 188) **SMS Ägir**[316]

(Fotoğraf 189) **SMS Roon**[317]

[316] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-%C3%84gir.jpg

[317] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Roon.jpg

(Fotoğraf 190) **SMS Prinz Heinrich**[318]

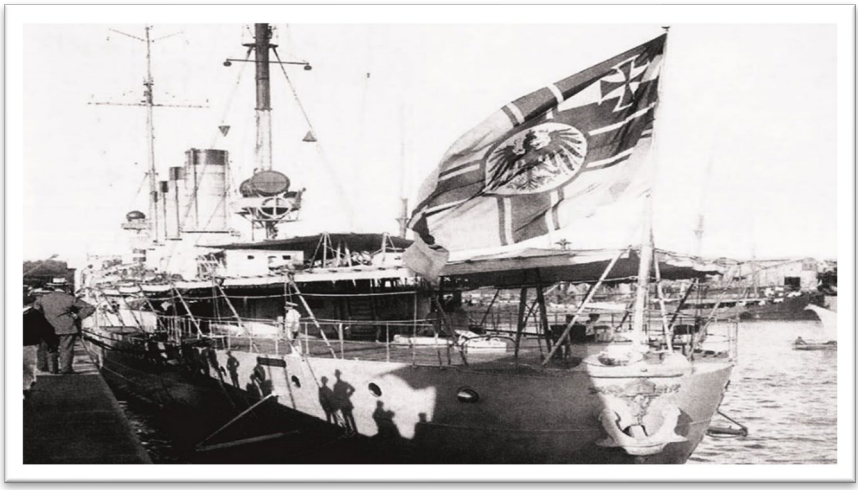
(Fotoğraf 191) **SMS Bismarck**[319]

[318] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Prinz-Heinrich.png

[319] https://en.wikipedia.org/wiki/SMS_Bismarck#/media/File:Bismarck-class_corvette_NH_88763.tiff

(Fotoğraf 192) **SMS Kaiserin Augusta**[320]

(Fotoğraf 193) **SMS Strassburg**[321]

[320] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/08/SMS-Kaiserin-Augusta.jpg

[321] https://i1.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2018/01/Die-SMS-Stra%C3%9Fburg-im-M%C3%A4rz-1914-im-Hafen-von-Buenos-Aires.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

(Fotoğraf 104) **Kiel Limanı - Almanya**[322]

(Fotoğraf 105) **Wilhelmshaven Alman Deniz Üs Komutanlığı**[323]

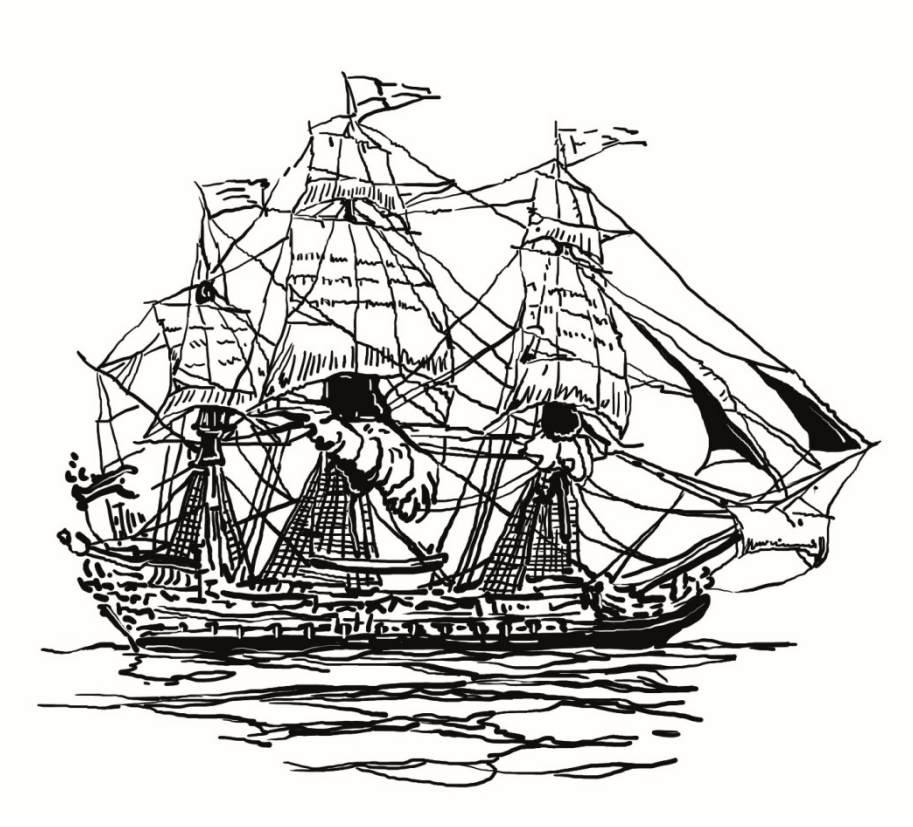
[322] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3e/U-Boote_Kiel_1914.jpg

[323] https://www.ansichtskartenwelt.com/wilhelmshaven-hafenbild-reichskriegshafen-feldpglum-1915-f8664?a=830746&c=16886

(Fotoğraf 137) **Glasgow Limanı - İskoçya**[324]

[324] https://3.bp.blogspot.com/-Z82ygE396F0/VZmWcELB13I/AAAAAAAACRHk/Jcp6LcqfBEM/s1600/Old%2BPhotograph%2BLithgows%2BPort%2BGlasgow%2BScotland.JPG

DENİZ HARBİNDEN ALINAN DERSLERDEN: TORPİDO[325]

İngiliz ve ekser Fransız mahâfil-i bahriyyesinde câri olan fikir ü mütâlaaya nazaran: harbin netâyici ve bilhassa bu âletin tekemmülâtı, torpili fırsat ve tesâdüf silâhı hâlinden nizâmî bir silah menziletine çıkarmıştır. Torpilin menzili birkaç yüz metreyi tecâvüz etmezken bunun istîmâli baskın tarzında faâliyet gösteren küçük gemilere maksur olmak lâzım geliyor gibi görünüyordu. Halbuki bugün torpilin menzili binlerce metreyi bulmuş olduğu için bütün harp gemileri bu silahla teslih edilmiş, düşmanı top mermisinin gidip bulduğu mesâfelere kadar ulaşan torpil, artık saff-ı harbin nizâmı tâbiyesine dâhil olmuştur. Bunun için torpilin 18,000 metrelik fâideli bir menzili bulacağına muhakkak nazarıyla bakılmaktadır.

Torpilin büyük fâidesi, bunu taşıyan gemi ne olursa olsun, birliğinden ibârettir. En küçük gemi en büyük torpili taşıyabilir, öyleki: ufacık bir torpidobot, bu sâyede, en cesim bir harp gemisinin tahripkâr kudretine muâdil bir kuvvet elde etmiş bulunur. Halbuki top, böyle değildir. Top, gerek kendisinin gerekse kundağı ile sâir müştemilâtının sıkleti cihetiyle bunu taşıyacak geminin mâ-i mahreciyle mütenâsip olmalıdır. Her geminin eslihası, cüssesine uygundur. Bir hafif kruvazörde, olsa olsa vasat çaplı toplar bulunur. Büyük çaplı toplar dahi, ancak zırhlılarda bulunabilir. Torpillik tahripkâr kudreti, toptan pek yüksek olduğu da söz götürmez: tek bir torpil, en büyük gemiyi batırmaya kâfidir. En bahtlı bir yaylım ateş, bir zırhlıyı muhârebeden sâkıt kılabilirse de bunu deniz dibine yollayamaz.

Hal bu merkezde iken bu silâhın, bunu istîmal eden gemi ne olursa olsun, aynı kıymeti hâiz olduğuna nazaran: sâdece en küçük ebatta torpidobotlardan gayrı gemi yapmamak lüzûmuna istidlâl edilir. Bu fikir vehleten pek mâkul görülürse de torpil ile topun tesirâtı arasında vahdet ü iştirak olmamak hasebiyle musip değildir. Torpil, bir tahrip silâhından başka bir şey değildir. Halbuki top, hem tahrip silâhı hem de kazanç silâhıdır. Top, bir gemiyi batırmadan bunu teslimiyette icbar edebilir. Yine top, ganîmet elde edebilir. Sâhile karşı vâki olan hücumlarda top, karadaki silahları sükûta icbar ederek limanı ele geçirir. Karaya asker ihrâcâtında, askerin karada ayak basacağı nokta etrâfında ateş perdelerinden müteşekkil bir emniyet mıntıkası tesis eden yine toptur. Halbuki torpil, dâima mağtûs kaldığı için sahillere

[325] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 5, Sayı 5, Şubat 1335 [1919], Sayfa 769-787

karşı hiç bir tesir îkâ edemez. Bu, gemiyi tahrip eder, ele geçiremez. Velhâsıl top, torpil taşıyan gemiye karşı mecbur müdâfaadır, her geminin top taşımak mecbûriyeti de bu yüzdendir.

Torpile mahsus muhârebe tâbiyesi, topunkinden kat'iyyen başkadır. Topun isâbet ihtimâli fazladır. Mermisinin sürati de mühimdir. Son menzilinde vasatî 30 mil sürati olan bir torpil, bi'l-farz 18,500 metreyi tî etmek üzere yirmi dakikaya ihtiyaç gösterir. İbtidâi sürati 900 metre olan bir topun mermisi, yirmi sâniyeden biraz mütecâviz bir zaman etrâfında hedefine, vâsıl olur. Binâenaleyh top mermisi, torpilden altmış defa süratli bir şey demektir. Torpilin tarz-ı istîmâli îtibâriyle toptan bambaşka bir vaziyette bulunması, süratçe böyle bir noksanı sebebiyledir. Topun hedefe tevcîhi doğrudan doğruyadır. Halbuki torpil ile nişan almakta bir çok ihtimâlâtı dâhil hesap etmek mecbûriyeti vardır. Bu hususta şimdiki halde, kat'î mâlûmat alınmak mümkün değilse de tevâlî eden tecrübeler, bahrî kuvvetlerin müsâdemelerinde torpil endahtlarından pek kıymetdâr netîceler elde edebileceğini göstermiştir.

Her iki silâhın leh ve aleyhinde serdettiğimiz bu kısa beyânâtımızdan: bunlardan her ikisinin de fâideli olduğu, geçen tecrübelerin mühim netîceler verdiği, velâkin her iki silâhın, yekdiğerinden bambaşka gâyeleri istihdaf ettiği anlaşılır. Bunlardan biri diğerinin yerine kâim olamaz, binâenaleyh yalnız torpidobotlardan mürekkep bir donanma vücûda gelebileceğine zâhip olmak, vahim bir hatâdır. Nizâmî ü muntazam muhârebeye mahsus olan bütün gemiler torpil taşımalı ve bunların hepsi de toplarla müsellah bulunmalıdır.

Torpilin tâmim-i istîmâli, geminin buna karşı himâyesini îcap eder. Topa karşı zırh ile mukâbele edildiği gibi gemiyi, torpile karşı bir kalkan ile techiz etmek lâzımdır. Bu kalkan, ne olabilir? Epey bir zamandan beri, İngiltere'de ve Fransa'da bu maksatla bir çok tecrübeler yapılmıştır. Fransa'da, bundan yirmi sene evvel Dördüncü Henry Zırhlısı'nı *(Fotoğraf 194)* temsil eden büyük bir sandık "Caisson" üzerinde tecrübeler icrâ edilmişti. Bu husus için Dördüncü Henry'nin yarım parçası îmâl edilerek buna karşı bir torpilin barut hakkına muâdil miktarda pamuk barutu[326] patlatılmıştı.

[326] Ç.n: 1846'da Kimyager Soprero (İtalya), Schönbein (İsveç) ve Böttger (Fransa) "Pamuk Barutu" olarak bilinen nitrogliserin ve nitroselüloz adı verilen barut çeşidini bulmuşlardır. Nitrik esterli olan slülozik maddelerin nemli veya kuru ortamda fünye yardımıyla

Binnetîce sandık battı. Bundan sonra daha yenice gemilerin yarı maktâlarıyla tecrübelere devam edildi. Elde edilen netîceler, pek iyi değildi. İngiltere'de başka bir esas tâkip ediliyordu: gemi, bir torpilin iştiâlinden mütevellit tazyîkin, dâhilinde gevşeyeceği bir hava yatağı ile sarılıyor. Bu hava yatağı, geminin pek sert teknesine tatbik edilen, hâricî cidârı mukâvemetsiz, bir sandıktan müteşekkildir. Fransız tecrübelerinde sandığın muhakkem kısmı, iştial ile doğrudan doğruya müteessir olan hâricî cidar olduğu halde Glorious *(Fotoğraf 195)* veya Renown *(Fotoğraf 196)* enmuzecindeki yeni İngiliz muhârebe kruvazörlerinde tekneye muttasıl olan bu muhakkem kısım, -ancak kuvveti bir dereceye kadar kırıldıktan sonra- iştialden müteessir olur. Bu gemilerin muhâfaza sandıklarıyla (...) [327] tahtelbahirlerinin kiler arasında büyük bir müşâbehet vardır: bunlardan her ikisi de, geminin hayatını tehlikeye ilgâ etmeksizin tahrip edilebilirler. Bunlar, hâricî oldukları için rahnedar olmalarıyla tekneye ziyân gelmez.

Torpile karşı himâye ü mahfûziyet esâsı, yalnız sandukada mündemiç değildir. Bu sonraki, bilfiil teknenin hasarzede olmasına mâni teşkil edebilir. Mâmâfih tekne, hasarzede olsa bile geminin behemehal ziyâı lâzım gelmezdi. Bu sûretle suyun hücûmu, mümkün olabildiği kadar tahdit edilmiş ve tekne dahi, dâhilen müteaddit su geçirmez bölmelere taksim edilmek mecbûriyeti hâsıl olmuştur. Su kesiminden aşağıda bulunan bölme perdelerinde hiç bir kapı açılmamış olduğu için bir bölmeden diğerine geçmek için, ancak âletdeki zırh güvertenin fevkine çıkmak lâzım gelmiştir. Bu hâlin hizmet esnâsında mûcib-i zahmet olmasına nazaran: bu ihtiyâtî tedbir, mübâlâğalı görülemez. Zırh güverte fevkinde de diğer bir bölme taksîmâtı vücûda getirilerek bu sûretle teknede inkisar vukûu takdirinde suyun hücûmuna ikinci bir mânia daha ihdas edilmiştir.

Topa karşı temîn-i mazfûziyyet husûsunda da bu kadar dikkat ü îtinâ gösterilmiş olduğunu zikre hâcet yoktur. Bu tafsîlâta nazaran: torpilin, gemilerin tertîbâtınca tagayyürâta bâis olduğuna istidlâl edilebilir. Bu tagayyürler, yalnız maddî olmayla kalmayacak, ayrıca yeni yeni muhârebe usûlleri de meydan alacaktır. Harp, top ve torpil ile müsellah, mermiye ve iştiâle karşı mahfuz u mukâvim, her iki silahtan en iyi tarzda istifâde için

---

patlatılabileceğinin keşfedilmesi barut yapımında büyük bir aşama kaydedilmesine sebep olmuştur. Jelatin haline getirilen nitroselüloz barut yapımında kullanılmaya başlanmıştır.

[327] Makalede imlâsı (لوبوف) olarak geçen kelime bulunamamıştır.

manevra kâbiliyetini hâiz gemilerden mürekkep yeni bir donanma meydana çıkaracaktır. Lâkin binnetîce ufak torpidobotun ortadan kalkacağına hükmedilmemek lâzımdır. Baskın gemisi, donanma meyânında dâima bir mevkiye sâhiptir. Ve bu, pek yakın tecrübelerle kıymetini ispat eylemiştir: bu harpte son derece küçük, pek büyüğü tahrip etti: bunun pek en yeni misâli motorlu ufak bir İtalyan botunun, Dalmaçya adaları arasında sâbık Avusturya-Macaristan'ın Szent István Dretnotu'nu *(Fotoğraf 197)* batırmasından ve biraz eskice numûnesi de, Muâvenet-i Milliye Muhribimizin *(Fotoğraf 198)* Goliath Zırhlısı'nı *(Fotoğraf 199)* torpilleyip berhevâ etmesinden ibârettir.

Lord Jellicoe ve Büyük Donanması

Lord Jellicoe'nun *(Fotoğraf 200)* büyük donanmanın tekevvünü, tedrîcî tekâmül ve mesâisini nâtık-ı mühim bir kitabı intişâr etmiştir. Henüz elde edemediğimiz bu kitap hakkında bâzı mâlûmat istihsâline medar olacağına kanâatle, Times Gazatesi'nin 12 Şubat 1919 nüshasından, buna dâir kaleme alınmış mühim bir makâleyi tercüme ediyoruz:

"Lord Jellicoe" bugün basılan "Büyük Donanma" adlı kitabının mukaddimesinde Bahriye Nezâreti'nin, bir asırdan mütecâviz bir münâkaşa devresinden sonra "Trafalgar Muharebesi"nin, Nelson'un *(Fotoğraf 201)* ibtidâi niyetleri dâiresinde icrâ edilip edilmediği husûsunu kararlaştırmak üzere bir komisyon tâyin ettiğini hatırlatıyor: Halbuki Jellicoe'nun başkumandan nokta-i nazarından bütün vukûatı an'anesiyle tahkiye etmesinden sonra, "Jutland Muhârebesi" hakkında böyle bir münâkaşaya meydan kalmaz. Bu kitabın muhârebe fasılları, zerre kadar müdâfaa tarzında değildir. Esâsen müdâfaaya lüzum yoktur ki. Bunlar, gemici şîvesinde, pek açık; ve tamâmen mütevâzıâta ve dosdoğru îzâhattan ibârettir. Amiral, yalnız vukûatı hikâye etmekle kalmaz; lâkin, bundan daha pek ziyâde mühim olmak üzere, her buhranlı dakîkada zihninden neler geçtiğini, kararlarından her birine sâik olan muayyen düşünceleri hakkıyla nakleder.

Bu kitap, deniz harbinin diğer büyük safahâtı gibi "Jutland Muhârebesi" hakkında da münâkaşâtı iskât etmeyecek, belki âtiyen vâki olacak mebâhisâtı, hudûd-u mâkûle dâiresinde bulunduracak, ve geçen bir veya iki sene zarfında cârî olmayla başlayan nâkıs mâlûmâta müstenit intikâdâtâ meydan vermeyecektir. Lord Jellicoe'nun, büyük donanmanın teşkilat ü inkişâfâtına müteallik beyânâtı, harbin başlangıcından îtibâren,

İngiltere donanmasının bu âna kadar görülmedik, en muazzam âlet-i harp ü darp olduğuna inanan bir çok kişileri i'cab edecektir. Halbuki büyük donanmanın, tedrîcen tashih ü izâle edilen bir çok kusurları, zayıf noktaları vardı. Bu kabilden olarak hemen hemen son günlere kadar muhrip noksânı devam etmişti. Bu hal, kısmen muhriplerden bir çoklarının başka yerlerde istîmal edilmesinden neşet eylemişti. Epey bir zaman Alman açık deniz donanması mâiyetinde seksen sekiz muhrip varken İngiliz donanmasında bunların mevcûdu kırk iki idi. İngiliz kruvazörleri, keşşaflar için îcap eden süratten mahrum bulunduğu gibi İngiltere bahriyesinde büyük hava gemileri de yoktu. İngiliz muhârebe kruvazörlerinin zırh mahfûziyeti, aynı enmuzeçten Alman gemilerininkinden dûn bulunuyor, çünkü İngiliz zırhı, başta ve kıçta ve su altında kâfi derecede mahfûziyet temin edemiyordu. Harpten evvel resm ü tertip edilmiş bulunan bütün İngiliz muhârebe gemileri, eldeki havuzlama tertîbâtına göre yapılmamıştı. Bizzat Alman Kaiser'inin, Lord Jellicoe'ya dediği gibi: İngiltere, bunlar için îcap eden dok[328] tertîbâtını hazırlamadan gemiler yapmak hatâsında bulundu. Ve bu baptaki intikatlar doğru idi. Amiral, sâdece diyor ki: "Doklar, halkın nazar-ı dikkatini celbetmediği halde çok paraya mal olur."

Babaç gemilerimiz (Capital ships)'den bir çoğu, Audacious *(Fotoğraf 202)* mayına çarptığı zaman, o kadar kusurlar göstermişlerdi ki: binnetîce İngilizlerle Almanlar arasındaki fazla-i kuvvet, nâhoş bir mertebede cüz'î bulunmuş idi. Audacious'ın ziyâ'ı hakkında epey bir zaman muhafazâ-i ketûmiyyet edilmesinin yegâne, hem pek mâkul sebebi bu idi. Almanya'nın en mükemmel muvaffakiyet ihtimâlâtı, harbin ilk aylarında bulunuyor, ve Nisan 1915 târihinden sonra Almanya'nın hal ve mevkii, tedrîcen berbat bir şekle giriyordu. Scapa Flow, îlân-ı harpten evvel hemen hemen müdâfaasızdı. Ve Lord Jellicoe Alman muhrip filotillalarıyla tahtelbahirlerinin taarruz etmesinden dâima mütehayyir bulunmuştu. Diğer cihetten Lord Jellicoe'nun demirli yatan Alman açık deniz donanmasına hücum etmemesi esbâbı da, muhriplerinin noksanıyla beraber Alman gemilerini setr ü himâye eden istihkâmların pek müthiş olmasında mündemiçti. Almanlar, ufak tefek sath-ı bahrî gemileriyle cür'etkârlık eseri göstermediler, ve iki sebeb-i kâfi ilcâsıyla da muhârebe filolarını tedâfüî vaziyette alıkoydular. Bu sebeplerden biri, Alman kuvvetinin hasmı elinde

[328] Ç.n: Gemi inşâ veya tâmirinde kullanılan üstü örtülü havuz. Bkz. www.lugatim.com

ziyâdesiyle hırpalanması takdîrinde İngilizlerin Baltık'da deniz hâkimiyeti kazanacakları ve binnetîce Alman topraklarına bir Rus ordusu (ve ihtimalki diğer îtilâf kıtaâtı) ihraç edilebileceği korkusu idi. İkincisi de Almanların, İngiltere'ye karşı kabul edebilecekleri en mühlik hatt-ı hareketin, tedâfüî siyâset olduğuna kâni olmaları idi. Mâmâfih bu hareket, pek ileriye götürüldüğünden dolayı kendileri için mûcib-i vehâmet oldu. Netîcede bir çok isyanlara, ennihâyet inhidâma müncer oldu. Lord Jellicoe hiç bir kimseye hakkında ittihâmatta bulunmadığı halde Bahriye Nezâreti tarafından pek fenâ bir tarzda müzâheret gördüğü zâhirdir. Zevâhir-i ahvâle nazaran: Bahriye Nezâreti tarafından tertip edilen "Heligoland Muhârebesi"nde, Lord Jellicoe'nun müstâcel takrirleri üzerine birinci muhârebe kruvazör filosu ile Amiral Beatty *(Fotoğraf 203)* sevk edilinceye kadar, İngiliz hafif kruvazörlerini setr ü himâye edecek hiç bir tertîbe tevessül edilmemişti. Bu sûretle muhârebe kruvazörleri, İngiltere'nin satvet ü bahrî haysiyeti nâmına mâruz kaldığı ciddî tehlikeyi bertaraf eylemişlerdi. Bundan başka Bahriye Nezâreti, Jutland Muhârebesi günü Komodor[329] Tyrwhitt *(Fotoğraf 204)* ve Harwich kuvvetini limanda alıkoyuverdi. Halbuki bu kuvvet, 1 Haziran 1916 sabahı muhârebe sahnesinde isbât-ı vücut etseydi kıymet biçilemez hizmetler görebilirdi. Komodor Tyrwhitt'in kalktıktan sonra, tekrar geri çağrılması acaba doğru mudur? Bunun diğer bir misâli de Lord Jellicoe'nun, kendi ifâdesine göre, daha 1914 senesinde Zeebrugge Limanı'nı *(Fotoğraf 205)* kapamak tavsiyesinde bulunması, ve Bahriye Nezâreti'nin, bunu mümkünü'l icrâ telakkî etmesidir.

Diğer taraftan Bahriye Nezâreti, Heligoland Adası'na bilfiil taarruz etmek istiyor. Halbuki bu mecnûnâne telif, donanmanın, bütün sancak zâbitanı tarafından red ile mukâbele görüyor. Lord Jellicoe'nın kitabının en merak-âver fasılları, bir çok yanlış düşünceleri tashih ettiği için, Jutland Muhârebesi'nden bahsedenleridir. Burada: muhârebe donanmalarının telakkîsi, sarf-ı eser-i tesâdüftür. Her iki taraf için de evvelden mürettep değildi. Büyük donanma, düşmanı kendi üzerine doğru celbetmek üzere büyük donanma, kısımlara ayrılmamıştı. Lâkin Jutland'dan sonraya kadar pek sık yapılan tarama hareketlerinden biriyle meşguldü. Almanlar, İngiliz hafif kruvazör filolarını bastırıp tepelemek ümîdinde iken ilk önce Amiral Beatty'nin ve peşinden İngiliz muhârebe donanması pişdârının meydana

[329] Ç.n: Amiral yetkisine sâhip deniz subayı. Bkz. www.lugatim.com

çıkması ile kendileri tuzağa düşmüştü. Biraz evvel îzah edildiği vech üzere, muhârebenin ilk safhasında ağır zâyiâta uğramamızın esâslı bir sebebi, İngiliz muhârebe kruvazörlerinin gayr-i kâfi mahfûziyeti idi. Bütün harp esnâsında (mayın veya torpido ile vurulan babaç İngiliz gemilerinin yaşaması nâdirattandır) lâkin Lord Jellicoe, bundan daha ziyâde şâyân-ı dikkat ifşâatta bulunmaktadır. Almanlar da humbaranın zırh dâhilinde patlamasını temin eden ta'vik tıpasıyla mücehhez pek müessir bir zırh delici mermi vardır. Kovan merminin âni olarak ziyâ'ı, ihtimalki böyle bir mermi sebebiyledir. İhtimalki Invincible'da, *(Fotoğraf 206)* taretlerinden biri dâhilinde patlayan bir humbaranın kordaytı ateşleyerek bu yüzden ateşin cephâneliğe sirâyetiyle mahvolmuştur. Lord Jellicoe'nun pek uzun ve pek mufassal hikâyesini müdekkikâne gözden geçirince kendisinin, Amiral Scheer *(Fotoğraf 207)* ile tamâmen boy ölçüşmeye adem-i muvaffakiyyetinin başlıca, ihtimalki yegâne sebebi, asıl muhârebenin inkişâfında ziyânın sönmeye yüz tutması, vesveselerle dumanların manzarayı karartması idi. Jellicoe, muhârebeye tutuşmadan evvel süratini niçin tenkis ettiğini açıkca îzah ediyor: Amiral Jellicoe, Amiral Beatty'nin ileri geçmesine müsâit davranmak mecbûriyetinde idi, çünkü aksi takdirde kendi ateşinin, muhârebe kruvazörleri tarafından maske edilmek ihtimâli vardı. Ve bu arada mer'iyet, tedrîcen azalıyordu. Amiral, bir gece muhârebesini iltizam etmedi. Çünkü bir gece muhârebesine mütealik Alman teşkilâtının pek yüksek bir mertebede bulunduğuna vâkıftı. Alman projektörleri, İngilizlerinkinden daha iyi, kendi gemilerinden mâadâ her şeyi gösterecek bir mükemmeliyette idi. Yine Almanların nazar-ı dikkate çarpan (ve bu zamanlarda bizce maçhul) yıldızlı humbaraları vardı, yine Almanların (gece muhârebesinde büyük bir ehemmiyeti hâiz olan) ikinci bataryaları için mükemmel (dayrektör) ateş donanımı varken aynı enmuzeçten İngiliz tertîbâtı (îmâlat ve mesâi itibâriyle vâki olan yolsuzluklar sebebiyle) henüz yerlerine konmamıştı. Bundan başka, bir gece muhârebesinden tevakkî ü mücânebete sâik olan bir diğer sebep de Almanların, muhrip îtibâriyle fâikiyeti ve yine bunların daha fazla torpido kovanına mâlikiyeti idi. Şu cihet dikkate şâyandır ki: Amiral Beatty de karanlık saatlerde düşmanın muhârebe donanmasına yaklaşmayı münâsip görmediğini söylemekle aynı netîceye vâsıl olmuştu. Lord Jellicoe, asıl maksadının düşmanla bunun üssü'l harekesi arasında kalmak olduğunu söylüyor. Lâkin şimdi herkesin bildiği vech üzere Amiral Scheer, karanlıkta büyük donanmanın arkasından geçip gitmiş, sâhil selâmeti bulmuştu.

Lord Jellicoe'nun, geceleyin tutmuş olduğu cenûbî rota, ihtimalki cây-ı münâkaşadır. Lâkin şu cihet âşikar ve kendisi tarafından mûterifdir ki: Jellicoe'nun zihni, mütemâdiyen donanma ile meferdane tehlikelere atılmak düşüncesiyle meşgul bulunmuştur. Nelson, Trafalgar Muhârebesi'ni, hem de deniz harbi şerâitinin herkesce mâlum u müsellem bulunduğu bir zamanda (ve elde bulunan İngiliz donanmasının nisbeten küçük bir kısmı ile) icrâ etmişti. Halbuki Lord Jellicoe, babaç gemiler îtibâriyle hemen hemen mevcut bütün İngiliz sefâini ile muhârebeye girmişti. Büyük donanmanın gerisinde ihtiyat kuvvet olarak az bir şey vardı. Aynı zamanda bu büyük donanma, Trafalgar'dan beri ilk defa olarak hem de yepyeni ahval ü şerâit altında donanma muhârebesi yapıyordu. Ortalık karamaya başladığı zamanda, İntizar edilmek bir gece muhârebesinde en cür'etkâr kumandanların bile Amiral Scheer'i muhârebeye icbâra muvaffak olup olamayacağı husûsunda şüphedârız. 31 Mayıs 1916 günü, ikinci Trafalgar için hakîki bir imkan ü ihtimal mevcut değildi. Jutland, netîcesi îtibâriyle, kat'î bir zaferdir. Çünkü Alman donanması, bundan sonra bir daha dışarı çıkamadı. Alman bahriye münekkiti Kaptan Persius'un mütârekeden sonra îtiraf ettiğine nazaran: aklı başında olan herkes Jutland Muhârebesi'nin son muhârebe olmak lâzımgeldiğini ve olduğunu takdir ediyordu. Nispî zâyiattan ziyâde bu mîyâra göre: Lord Jellicoe, iltizam ile vikâyeyi bol bulana müstehaktır.

Jellicoe'nun Kitabından Bâzı İktibaslar:

Donanmanın Hedefi

Kitabın birinci faslı, amirallik, kumandasını deruhte ettiği donanmanın terkîbinden bâhisdir. İkinci faslında dahi, donanmanın işi ve maksûdu münâkaşa ediliyor, ve hikmet ü vücûdunu teşkil eden gâyelerin en mükemmel bir sûrette nasıl istihsal edilebileceği yâni düşmanın müsellah-ı bahriyye kuvvetlerini tahrîbe ne vechile imkan bulunabileceği gözden geçiriliyor. Jellicoe, bahrî düşmanın kuvve-i asliyyesi müstahkem limanlarda kaldıkça bu gâyenin istihsâlindeki müşkülâtı ve bu gibi ahval dâhilinde müterassıdâne bir hatt-ı hareketten mâadâ bir çâre bulunamadığını îzâh ediyor. Böyle bir hatt-ı harekete ne sûretle iktifâ edilmiş olduğu şöyle de tasvir edilmektedir:

"Bütün ahval şerâitin tetkik ü tetebbûu, Bahriye Nezâreti tarafından Orkney Adaları'nda kâin Scapa Flow'un kuvve-i asliyye üssü'l harekesi

olarak kabul edilmesine sâik oldu. Ve Bahriye Nezâreti, Almanya ile harp hâlinde, anavatan sularında büyük donanmanın Şimal Denizi'ni kontrol etmesine, ve Manş Denizi donanmasının da bu suları gözetlemesine müstenit olup bu sûretle düşmanın kuvve-i asliyyesini müştereken el altında bulundurmaya mâtuf bir deniz sevku'l ceyşî ittihaz etmişti.

Bu maksada vusul için asıl muhârebe donanmasının, ahval-i müsâit olduğu mertebelerde, Şimal Denizi'nde sevku'l ceyş îtibâriyle mühim bir mevkii işgal etmesi tasmim edilmiş ve burada: hem düşman gemileri aramak üzere cenûba doğru tarama hareketleri (Sweeps) icrâ eden kruvazör filolarını himâye edebilecek bir vaziyette hem de Alman açık deniz donanması denize açıldığı sûrette bunu muhârebeye getirmeye müsâit bir noktada bulunmuştu.

Bu hatt-ı hareket, donanma tevzîâtında kat'î bir teessürü hâiz bulunan bâzı âmillerle meşruttu. Evvelemirde İngiliz kuvve-i seferiyyesinin Fransa'ya nakli meselesi mevzûubahisti. Sâniyen bir akın veya istilâ teşebbüsü ihtimal dâhilinde idi. Ve üçüncü bir âmildi. İngiltere'nin şark sâhilindeki müdâfaasız şehirlerin bombardıman edilmesi idi. Bu mülâhazalara ilâveten Amiral diyor ki: "Her iki donanmanın kuvvetini mukâyese netîcesinde İngilizlerin muhrip, tahtelbahir, mayın tarayıcı, mayın ve lâyıkıyla müdâfaa altına alınmış liman îtibâriyle noksanı görülür." Bundan mâadâ İngiliz donanmasının mühim bir kısmı, dâima techizde veya tâmirde idi. Lord Jellicoe, hal ve mevkii şu sûretle hülâsâdır:

"Yukarı ki beyânâtımızdan görülecektir ki: düşman, harbin ilk aylarında bahrî nokta-i nazardan pek güzel fırsatlar elde edebilecek bir halde idi, çünkü büyük donanma ile kuvvetçe hemen hemen müsâvâta yakın bir mertebe bulunuyordu ki: bu hal sonraları zâil oldu. Açık deniz donanması bir millik sûrette istîmal edilmek üzere mayın tarlalarını ve tahtelbahirleri ihtivâ eden mükemmel bir tuzak, harbin herhangi bir devresinde bize büyük zâyiat îkâ etmekte pek müessir olabilirdi. Nisan 1915'den sonra hal ü mevkii tedrîcen düşmanın aleyhine dönmeye başlıyordu.

Deniz kuvvetlerinin böyle bir mukâyesesinden alınacak pek mühim ders, âtiyen İngiltere'nin akınlara veya istilâya karşı emniyet ve mahfûziyeti için yalnız donanmaya güvenmesi takdîrinde, muhtemel bir düşman muvâcehesinde, her sınıf gemi îtibâriyle Ağustos 1914'dekinden daha yüksek bir fazla-i fâikiyyete mâlikiyetimiz îcap ettiğinden ibârettir.

Muhârebeye İntizar

Muharrir, üçüncü fasılda da aynı mevzûya devam ederek pek yakın bir zamanda büyük bir donanma muhârebesinin vukûuna taalluk eden intizarlardan bahseyler, şöyle ki:

"Bu, şüphesiz kısmen harbe takaddüm eden zamanlarda Alman bahriye zâbitlerinin tefâhürlerinden, kısmen de hasmının, deniz hâkimiyetimizi müessir bir tarzda ihlâl edebileceği takdirde büyük fedâkârlıklarda bulunacağına vukûfumuzdan neşet ediyordu. Bir çok kimseler, büyük büyük masraflar ihtiyâriyle vücûda getirilmiş, ve düşman tarafından haklı olarak kifâyetli bir harp silâhı telakkî edilmekte bulunmuş olan Alman açık deniz donanmasının, bidâyetinden îtibâren mücerret-i münfailâne, âtılâne bir rol kabul ederek Alman ticâretinin denizlerden sürülüp atılması gibi zarûri bir netîceye boyun eyeceğine kâil olmuyorlardı.

Lâkin iki âmil vardı ki: Yüksek kumanda mevkiinin bu hatt-ı hareketi ihtiyar etmesine sâik oluyordu. Birincisi, büyük donanma ile girişilecek bir muhârebede Alman açık deniz donanmasının, Baltık Denizi hâkimiyetini kaybedecek, ve binnetîce Alman toprağına Rus askerinin ihrâcına meydan verecek mertebelerde, zaafa dûçar olması korkusu vardı. Bu korku, Yedi Sene Harbi'nde Rusya'nın Berlin'i tehdit etmesi sebebiyle Büyük Frederick zamanlarından beri Alman zihninden çıkmamıştır. İkinci nokta da, şüphesiz, Alman kumanda mevkiinin, donanma ile tedâfüî bir rol ihtiyar edildiği sûrette bizim için pek müşkül bir hal ve mevki ihdas edilmiş olacağını takdir etmesinden ibâretti. Bu rol, o yüksekten atıp tutan Alman bahriye zâbitânı için menfur u medhul bile olsa, bilâ-şüphe, bize göre en berbat bir hatt-ı hareketti. Çünkü Alman açık deniz donanması, bir muhârebe kuvveti sıfatıyla hâzır u nâzır bulunurken ve bilhassa harbin ilk devresinde, Almanya'nın tam istediği zamanda fazla-i fâikiyyetimiz o kadar büyük değilken büyük donanmamızı zayıf düşürmeye sebep olabilecek harekâta teşebbüs edemezdik. Bunun Almanlarca başlıca mahzûru, ticâretlerini zâyi etmekten mâadâ, donanma mürettebâtının mâneviyâtını tedrîcen ihlâle bâis olması idi. Ve pek muhtemeldir ki bu sûretle kuvve-i mâneviyyenin bozulması üzerine 1917 ve 1918 senelerinde açık deniz donanmasında bir hayli isyanlar yüz göstermiş, ve bu da: Teşrînisânî 1918'de son felâkete müncer olmuştu. Bana kalırsa tedâfüî rol, burada pek ileri götürülmüştü.

Lord Jellicoe, aynı fasılda kendi erkân-ı harp teşkilâtının tekâmül ü inkişâfından, muhtelif donanma aksâmı kumandanlarına verilen tâlîmattan, muhtelif donanma cüz-i tammlarının imkan dâhilinde bulunan her türlü ahval ü şerâit tahtında tâkip edecekleri usûl-i tâbiyeden bahseder. Jutland Muhârebesi'nin bâzı safhâtına nazaran: şu sözler, pek ziyâde merâkı câliptir:

"Daha iptidâttan şu nokta üzerinde ısrar edilmişti: büyük donanmanın başkumandanı, muhârebe için yapıldıktan sonra hall-i hâzır muhârebesinde amirallik vakt ü zamânıyla vukuattan haberdâr olmasına mâni teşkil ederek muhârebe müşkülâtını artıran baca ve kordayt dumanları ve hattın uzunluğu gibi ahval ü şerâit dâhilinde bu donanmayı terkip eden bütün filoların harekâtını kontrol edemez. Bunun için donanmanın muhârebe için yapılmasından sonra kumandanın vâsi bir adem-i merkeziyyete ihtiyâcı teyit ü te'kid edilmişti. Donanmanın hacmi büyüdükçe bu noktaya daha ziyâde ehemmiyet atfedildi. Filhakîka filolara kumanda eden sancak zâbitanı müstakilen hareket ettikleri takdirde arzularımı hakkıyla anlayabilmek için donanmanın, mûcibince hareket edeceği umûmî fikirle kemâliyle meşbû u melûf bulunduruldu. Filoların, kendilerini benim harekâtıma uydurmaları için başkumandanın harekâtını sıkı sıkıya tarassut etmeleri husûsuna da ehemmiyet verildi. Muhârebeye gireceğim zaman tâkip edeceğim umûmî hatları tâyin ü tespit ettim. Bunlar da: muhârebenin açılacağı menzil, torpido endahtı yüzünden tertip edecek tehlikeler sebebiyle ahval-i âdîyyede asgarî menzil, zarûret elverdiği takdirde bu kâidenin istisnâları gibi hususlardır. Fırsat zuhûrunda bizim torpidolarımızı da serbestçe istîmalde âlî bir lüzum u zarûret olduğuna da ehemmiyet verilmişti."

Bu mühim faslın mütekâbi kısmı, donanmanın yetiştirilmesi, paravâne (mayın tarlalarından geçerken gemilerin önüne açılan cihaz) gibi muhtelif tertîbâtın donanmaya tatbîki işâretciliğindeki tekâmüller, hava merâkibinin ve uçurtma balonlarının istîmâli, topçuluk kifâyetinde, dâire-i kutur ateş manzûmesinin mevcut kontrol usûllerinin tevsî ü teşmîli îtibâriyle terakkiyat, muhârebe meselelerinin mütemâdiyen derpiş edilmesine mahsus (tâbiye levhası= tactical board) tesisi gibi bahisleri ihtivâ etmektedir.

Heligoland Münâkaşası

17 Eylül'de, Loch Ewe'da Bahriye Nezâreti Birinci Lord'u, Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Reisi, diğer zâbitan huzûruyla akdedilen komisyonda

başkumandan da isbât-ı vücut ediyor. Meczûubahis olan madde, Heligoland'ın bombardımanla zaptından ibâret bulunuyordu.

Evvelce böyle hareket hakkında bana bâzı teklifler dermeyan edilmiş, benimle berâber Erkân-ı Harb Reisi Livâ Amiral Charles Madden *(Fotoğraf 208)* ve filo kumandanları tarafından da gözden geçirilmişti; bu zâbitlerin mütâlaaları, bu işte muvaffakiyet ihtimâli olmadığı merkezinde idi. Büyük donanma, bu hususta kuvvet-üz zahr olarak kullanılacaktı. Asıl taarruz meselesi, eskice muhârebe gemileri tarafından başarılmak musammemdi lâkin böyle bir hareketin aleyhine ikâme edilen delâil, pek kuvvetli idi. Deniyordu ki: gemiler, Heligoland'da vücûduna hükmedilmek lâzım gelenler tarzında ağır istihkâmlarla boy ölçüşemez. Yatık muharrikli, âlî süratli toplardan doğrudan doğruya (Direct) açılan ateş, mevkii güzel intihap edilmiş, ağır zırhlarla örtülü mükemmelen gizlenmiş, kara toplarına karşı tesirsiz kalırdı. Bundan başka bir hücum kıtası, karaya ayak basmaya imkan bulucak, hatta adayı zaptedecek bile olsa, adanın Alman üssü'l harekelerine karibeti dolayısıyla elde bulundurulmasına imkan görülemezdi. Çünkü bunu müstahkem bir halde zaptedeydik Almanlar tarafından adanın istihkâmâtını yıkarak istirdâtı pek kolay olurdu. Burası, denizden ve havadan mütemâdî hücum altında bulunur, zaptedildiği takdir de bunu elde tutmaya mâtuf herhangi bir teşebbüs, Büyük donanmanın cenup sularında bulunmasını îcap ederdi ki elde bulunan ufak gemilerin adedine nazaran: buna imkan yoktu. Bu gibi işlerde hizmet ve muâveneti zarûret mertebesinde bulunan merâkib-i havâiyye ile noktalama (Spotting) husûsu, bu zamanda henüz başlangıcındaydı. Bundan mâadâ, bilâhare Belçika sâhilinde fâideli işler gören monitörler tarzında uzun menzilden bombardımanlara elverişli gemilerimiz de yoktu. Sancak zâbitlerinin bulunduğu böyle bir konferanstan sonra bu fikirden vazgeçileceğini zannetmek istedim.

Halbuki emir bir aks oldu. Bilâhare bu mesele, Bahriye Nezâreti'nde, Manş Donanması Kumandanı Ferik Amiral Sir Cecil Burney *(Fotoğraf 209)* ile müzâkere edildi. Bittabi kendisine verilebilecek her türlü o emri ayrıca âmâde olan bu zâtın fikir ü nazarı da, Loch Ewe Konferansı'nda verilen karara mutâbıktı. Epey bir zaman daha bu fikirden vazgeçilemedi. Sir Cecil Burney ile benim mütâlaalarımız birdi kıdemsiz bir sancak zâbiti müstesnâ olmak üzere, diğer zâbitânın efkârı da bu merkezdedir.

Mister Churchill'ın *(Fotoğraf 210)* ziyâreti esnâsında mevzûubahis olan diğer bir mesele de, Baltık'da harekât-ı harbiyyeden ibâretti. Lâkin bu gibi harekât esnâsında Şimal Denizi'nde deniz hâkimiyetini temin etmek üzere müttefik muhârebe gemilerinin muâvenet ü mezâhireti temin edilmeden bu cins büyük bir harekete kıyam edilemeyeceği için bu hususta hiç bir hatve atılamadı."

1914'de Belçika Sâhili

Lord Jellicoe, geçen senenin Saint George gününde başlayan işe, daha Teşrînievvel 1914'de başlanmak fikrinde bulunmuştur. Şöyle ki: Bu esnâlarda Alman kıtaâtı, Belçika sâhillerini işgal etmiştir. Bu işgâlin deniz sevku'l ceyşî üzerine vâki olan tesirâtı, büyük donanmada derpiş edilmiş ve Sir Lewis Bayly *(Fotoğraf 211)* ile aramızda kanal ağzında gemiler batırarak Zeebrugge Limanı'nı kapatmak husûsu münâkaşa edilmiştir. Sir Lewis Bayly bu planı kâbil-i icrâ buldu. Ve bu madde hakkında bana bir rapor verdi. Bunun üzerine ben de Bahriye Nezâreti'ne, böyle bir harekete kıyam edilmek lüzûmunu arz ettim. Bu fikrim, o zaman Bahriye Nezâreti tarafından kâbiliyet-i icrâiyyeyi hâiz görülmedi. Bu meselenin daha 1914 senesinde mevki-i münâkaşaya konmuş olduğuna dikkat etmek îcap eyler.

Bundan iki sene sonra Bahriye Nezâreti Birinci Deniz Lordu memuriyetini aldığım zaman bu meseleyi bir daha mevki-i müzâkereye koydum. Bu daha evvel 1914 ve 1917 seneleri arasında taht-ı müzâkere de bulunmuştu. Amiral Bacon (Duvar Karakol Gemileri Kumandanı) *(Fotoğraf 212)* ile aramızda birkaç plan münâkaşa edildi. Benim tercih ettiğim fikir, esnâ-yı takarrüpte az bir kısmı görülebilecek vechile üst güvertesi kesilmek şartıyla Apollo sınıfından gemileri istîmal etmekti. Bu arada düşmanı Belçika sâhilinden sürüp çıkarmak için başka projeler tatbik edildiğinden dolayı kanalı kapamak işi tâvik edildi. Eylül 1917'de istihdaf edilen gâyenin, bu sene içinde askerî harekât ile istihsâline imkan olmadığı meydana çkınca Erkân-ı Harbiye-i Bahriye'nin Plan Şubesi'ne, Zeebrugge'yi kapamak üzere planlar hazırlanması hakkında tâlîmat verdim. Bu şûbe şimdiki halde Livâ Amiral Roger Keyes *(Fotoğraf 213)* idâresindeydi. Bilâhare Sir Reginald Bacon'un, Mendirek duvarına aborda edilecek monitörlerden çıkarılacak ihraç kıtaları (Landing party) ile dalga kırana hücum etmeye mâtuf teklifini derpiş ederek bu hareketin, dalga kıran üzerine hücum kıtaları ihrâcıyla müşterek olarak başarılmasına karar verdim. Karaya asker çıkarmaktaki

başlıca maksat, mendirek duvarına aborda yattığı mâlum olan düşman muhriplerinin tahrîbinden ibâretti. Ve ben, bu ihraç hareketinin, blok gemilerinin takarrübünü teshil etmeye mâtuf bir nümâyiş hareketi mâhiyeti almasına nazaran pek muvâfık buldum. En nihâyet bu proje, tarafımdan Teşrînisânî 1917'de tasvip edilerek ve hücum kıtasının tâlim ü terbiyesine ve blok gemilerinin intihâbına başlandı."

Tahtelbahirler ve Mayınlar

18 Mart 1915 târihli Otto Weddigen *(Fotoğraf 214)* idâresindeki tahtelbahirin sûret-i tahrîbi tahkiye ediliyor. Bu tahtelbahir ile beraber süvârisinin âkıbeti mektum tutulmuştu. Düşmanı, kendi usûllerinden haberdâr etmemek, ve binnetîce ihtimal ki diğer tahtelbahir mürettebâtının kuvve-i mâneviyyesi üzerine ikâ-ı tesir eylemek îtibâriyle bu tedbir, mâkul görülmek lâzımdır:

Saat 12,30'da 3'üncü muhârebe filosu, mütebâkî muhârebe donanmasının kıç tarafından geçer ve tahtelbahirin görüldüğü noktadan uzak geçmek üzere Ferik Amiral Sir Doveton Sturdee'ye *(Fotoğraf 215)* işâret verilir iken daha hiç bir hareket yapılmadan bu filonun dretnotundan Vardiye Zâbiti Kıdemli Yüzbaşı Persius, bir kerte kadar iskele baş omuzluğunda pek yakın bir periskop gördü. Tahtelbahir, sûret-i zâhirede cenûba doğru zikzak rotalarla seyir ediyordu. Dretnotun süvârisi Miralay Alderson derakap tahtelbahir üzerine rota tebdil ederek tezyîd-i sürat etti. Ve bunu mahmuzladı. Tahtelbahirin baş tarafı sudan dışarı çıktı. Ve markası, açıktan açığa görülüyordu. Tahtelbahir, derhal battı. Bu noktaya pek yakın geçen Blanche *(Fotoğraf 216)* su yüzünde bir çok enkaz, bir elbise, bir hayli yağ ve hava habbeleri görmüş ve hiç bir insana tesâdüf edememişti.

Lord Jellicoe'nun ruznâmesindeki şu kayıt, amele kargaşalıklarının muzır netîcelerine işâret eder: "Temmuz 1915'de donanma harekâtı, Welsh kömür uçaklarında çalışan amelenin tâtil-i işgâl etmesi korkusuyla, hadd-i asgarîsine indirilmiş ve bu korkunun, ayın 18'inci günü tahakkuku üzerine donanma harekâtı îtibâriyle pek büyük endişeye meydan verilmişti.

Kömür buhrânı, kömür yakan büyük gemilerin harekâtını tahdit ederken yağ yakan muhripler de, donanmadan daha fazla faâliyet beklendiği böyle bir zamanın ihtiyâcından aşkın bir mertebede, tahtelbahirlere mukâbele işinde istîmal ediliyordu.

Ağustos esnâsında kömür amelesinin tâtil-i işgâli, donanma harekâtını muayyen bir hadde kadar mütessir etmekte berdevam edildi."

Lord Jellicoe, sonra 1915 senesinde Scapa'da techiz edilen tuzak gemileri (Qboats) usûlünün kabulünden bahsederek ilk tahtelbahirin, ne sûretle tuzağa düşürüldüğünü hikâye eder:

"25 Temmuz 1915'de Amiral Colville'in *(Fotoğraf 217)* Erkân-ı Harbiyesi'nden Yüzbaşı Mark-Wardlaw *(Fotoğraf 218)* kumandasında bulunan Prens Charles, Şimâli Rona Adası civarlarında Louis adlı Danimarka gemisini durmuş bir halde gördü. Bunun yakınında bir tahtelbahir vardı. Tahtelbahir, Prens Charles'ı görür görmez tam süratle bunun üzerine döndü. Ve 5000 yarda mesâfeden ateş açtı. Yüzbaşı Mark-Wardlaw, istoper etti. Ve bu gibi ahvalde mûtat olduğu vech üzere alelacele filikalarını mayna etmeye başladı. U-36 *(Fotoğraf 219)* markasını taşıyan bu tahtelbahir, 500 yardaya kadar yaklaştığı halde hâlâ su yüzünde idi ve bu mesâfede Prens Charles hakîki mâhiyetini göstererek toplarını fora etti. Ve iki 6 fundoluk ve iki de 3 fundoluk silahlarıyla pek isâbetli ateş açtı. U-36 derakap delik deşik oldu. Tarassut kulesinden iki kişi telef edildi. Dalacak hâli kalmamıştı. Ve kıç aşağı batıp gitti. Prens Charles'ı dört zâbit , iki gedikli zâbit ve dokuz asker kurtarmıştı.

Jutland Muhârebesi

Muhârebenin hikâyesi, 7 Temmuz 1916'da neşredilen raporların âdeta aynıdır. Amiral Jellicoe, Sir David Beatty'nin harekâtını, Constance'na doğru devrine ve Invincible'ın ziyâına kadar târif ve tâkip ettikten sonra diyor ki:

Badezzeval saat 6,1'de Lion'u *(Fotoğraf 220)* görür görmez, düşman muhârebe donanmasının mevkiini öğrenmek üzere Sir David Beatty'ye işâret çekildi. Bu işâret, saat 6.10'da tekrar edildi. Ve 6,14'de "Düşmanın muhârebe donanmasını, kıble-i lodos istikâmetinde gördüm." sûretinde cevap geldi. Bu cevap, yayılmak (Deployment) için belli başlı bir harekete kıyam edebilmeye medâr olan haberdi.

Düşman muhârebe donanmasının mevkii hakkında donanma amiral gemisinden alınan ilk kat'î haber, saat 6,14'e kadar tehir etmiş ve verilen mevki, bunun (düşmanın), Iron Duke'ün *(Fotoğraf 221)* sancak kamara istikâmetinde 30 derece ve Marlborough'un *(Fotoğraf 223)* sancak kamara

istikâmetinden 59 derece ilerisinde ve herhalde yakın bir mesâfede olduğuna delâlet ediyordu. Zaman, pek dardı. Çünkü muhârebe donanmasının sancak cenah kolonası, daha yayılma hareketi başlamadan, bütün Alman muhârebe donanmasının taarruzuna hedef olmak gibi âşikar bir tehlikeye mâruzdu. Bu sûretle baddezzeval saat 6,16'da muhârebe donanmasına, keşişleme kerte Constance rotasında iskele cenah kolonası üzerine muhârebe hattı teşkil etmek üzere işâret çekildi. Bu hâle nazaran: düşman rotası, takrîben muhârebe kruvazörlerimizin aynı idi.

Aynı zamanda sürat, muhârebe kruvazörlerimizin, muhârebe donanmasının önüne geçebilmesi için, 15 mile tenkis edildi. Çünkü aksi takdirde muhârebe donanmamızın ateşi, bunlarla maske edilmek tehlikesi vardı.

Iron Duke'ten top sesleri işitilip ilk alevler görüldükten sonra geçen vukuât u hâdisat ile dolu kısa bir müddet-i fâsıla esnâsında benim için en âcil ve en mühim mesele, yayılma istikâmeti ve bunun tarz-ı icrâsı idi.

Düşman muhârebe donanmasının sancak tarafımızda ve fakat Iron Duke'ün kemere[330] istikâmetinden epey ileride bulunduğuna dâir delâil-i terâküm ettikçe benim için karar noktası, muhârebe hattının sancak veya iskele kolonası üzerine teşkîlinden ibâretti. Benim burada tâbi olduğum sevk-i tabii, donanmayı sürat-ı mümküne ile muhârebeye sokmak üzere sancak cenah kolonası üzerine hatt teşkîlini âmirdi. Lâkin hem top seslerinden hem de Lion ve Barham'dan *(Fotoğraf 224)* gelen raporlarından anlaşıldığına göre: Alman açık deniz donanması, böyle bir manevrada, göze çarpacak mahzurlar ihdas edecek derecelerde yakında ve müsâit vaziyette bulunuyordu. Ben Alman muhriblerinin, Alman muhârebe donanmasının ilerisinde bulunacağını hesapladım. Başta hâkim bir vaziyetten doğru hücum eden muhriplerin harekâtı, sis sebebiyle, pek ziyâde sühûlet kesbedeceği âşikardı. Böyle bir yayılma hareketi esnâsında muhârebe donanmasını, muhrip hücûmuna mâruz olabilecek bir mevkiye getirmek intihar mâhiyetinde bir şey olurdu.

Zihneme gelen diğer noktalarda: Eğer Alman gemileri, farz u tasavvur edildiği kadar yakın idiyse, öbür fırkaların hatta girip imdat u

[330] Ç.n: Bir gemi güvertesinde, üzerine döşemelerin döşendiği enine konmuş kirişlerden her biri. Bkz. www.lugatim.com

muâvenete başlamasından evvel, birinci muhârebe filosu ve bilhassa Marlborough fırkası, Alman açık deniz donanmasının mütemerkiz ateşiyle fenâ halde hırpalanmak tehlikesine mâruzdu. Birinci muhârebe filosunda, zırh mahfûziyeti Almanlara nisbeten ehemmiyetsiz olan eski gemilerimizden birkaç tanesi bulunuyor ve her fırkanın, altıncı fırkanın gerisinde hatta dahil olması için lâakal dört dakika geçmek ve topların intihap edilen gemiye tevcih edilerek ateşinin müessir olabilmesi için de birkaç dakika daha mürur etmek îcap eyliyordu. Son bir mahzur da, Alman açık deniz donanmasının mefruz mevkiinden zâhir olduğuna göre: sancak cenah fırkası üzerine hatt teşkil edilecek olsaydı düşman donanmasının, ileri kısmı ile mühim bir takaddüm ü tetâbuk (Overlap) temin etmesinde mündemiçti halbuki iskele cenah kolonası üzerine teşkilde bu mahzur yoktu. Takaddüm ü tetâbuk, sancak cenah fırkasının (T) keşîdesinden kurtulmak için, iskeleye doğru fazla miktarda devrini îcap eder. Ve müteâkiben hatta dâhil olan her fırka, hatt teşkil etmek üzere 8 kertelik bir devirden fazla olarak böyle bir dönüş daha yapmak mecbûriyetinde bulunurdu. Ben de bunun için, birinci yâni iskele cenah fırkası üzerine yayılmaya karar verdim.

Muhârebeden sonra ahvâlin vaziyet-i hakîkiyyesi hakkında edindiğim daha fazla mâlûmat, ihtiyar etmiş olduğum hareketin bu şerâit dâhilinde pek mükemmel olduğunu gösterdi.)

Muhârebenin Netâyici

Amiral, haritalar ve resimlerle âdeta dakîkadan dakîkaya, mütenâzır donanmaların hareketlerini, Almanların İngiliz donanması muvâcehesinde dönüp tebâüd etmeye ve ricatlerini bir muhrip hücûmuyla setr ü himâye eylemeye başladıklarını târif eder. Bu ricat, dumanlar ve sisler sebebiyle, Iron Duke'ten görülemiyor idiyse de Lord Jellicoe bu hususta bir hayli sancak zâbitanı ile süvârilerin raporlarından istifâde etmiş, saat 7,30'da Almanlar gözden kayboluncaya kadar hikâyesine devam eylemiştir. Müteâkiben karanlık bastıktan sonra muhrip taarruzlarına ve amiralin, muhârebe gemileriyle bir gece muhârebesi yapmak üzere donanmaya tertîbat-ı mahsûsa vermesindeki sebeb ü hikmete sıra gelir. Muhârebeye müteallik bâzı düşüncelerinde Lord Jellicoe, bir donanma muhârebesinde zırhlılara karşı torpido hücumları münâsebetiyle meydana çıkan meselelerden, bu madde hakında evvelce hazırlanıp neşredilmiş olan muhârebe emirlerinden bahseder: Jutland Muhârebesi, Rus-Japon Harbi'nde

vukûa gelen bahrî müsâdemelerden sarf-ı nazar edecek olursak, Trafalgar'dan beri ilk donanma muhârebesiydi. Bittabi muhârebe emirlerinde (Battle orders) bâzı tebdîlat yapmak üzere geçen tecrübelerden istifâde edilmişti: Lâkin düşman tâbiyesi îtibâriyle bir yenilik görülmediği için esaslı tahavvülâta lüzum yoktu. Muhârebe donanmasının mücâdelesi esnâsında Erkân-ı Harp Reisi'nin bana söylediği gibi: "Her şey, beklediğimiz gibi oluyor."du. Bu sûretle Alman donanmasının ihtiyar etmesi me'mul bulunan ricat tâbiyesi hakkındaki fikirlerimiz, hakîkat-i hal muvâcehesinde teyit ediyordu.

Muhârebe emirlerinde icrâ edilen başlıca tagayyürat, muhârebenin kızgın zamanında başkumandanın, bütün donanma harekâtını kontrol etmekte tesâdüf edileceği dâima takdir edilen müşkülât sebebiyle, sancak zâbitânına bahş ü temlik edilen ihtiyar ü tasarruf kudretine eskisinden daha fazla bir ehemmiyet atfedilmek cihetinde vâki olduğu gibi torpidoların zırhlı sefâinden veya muhriplerden endaht edilmesine göre torpido hücumlarına mukâbele husûsunda kabul ü iltizam edilecek muhtelif hareketlerin, uzun boylu tâyin ü tasrîhi husûsunda da görüldü.

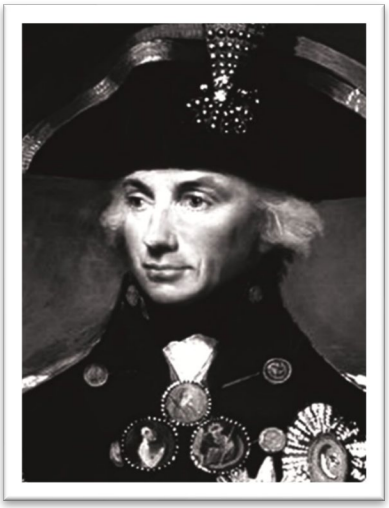
Jutland'da vâki olan Alman hücumları, büyük bir fâide temin etmedi. Ve bunların ehemmiyetleri de istiksar edilmemelidir. İngiliz muhârebe donanmasının devri, mesâfeyi 1,750 yarda kadar açmışsa da düşmanla muhâfazâ-i temas müşkülâtı, bu devir yüzünden tahaddüs etmedi. Bu müşkülât, Alman donanmasının, muhriplerin hücumları zamanında, bir duman perdesi arkasında batıya doğru pek büyük bir devir yapmasından neşet etmiştir. Ne pişdârımız ilerisinde bulunan muhârebe kruvazörlerimiz ne de muhârebe donanmamız, düşmanın ricati sebebiyle badezzeval saat 8,20'ye kadar bununla tekrar hâl-i temâsa gelmeye mufavvak olamamıştı."

Ahmed İsmail

MAKALEDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR

(Fotoğraf 200) **Amiral John Rushworth Jellicoe**[331]

(Fotoğraf 201) **Amiral Horatio Nelson**[332]

(Fotoğraf 203) **Amiral Sir David Beatty**[333]

(Fotoğraf 204) **Amiral Reginald Tyrwhitt**[334]

[331] https://www.findagrave.com/memorial/6206/john-rushworth-jellicoe#

[332]https://britishheritage.com/uploads/article/2006/6/35/article_Nelson__by_Lemuel_Francis_Abbott_National_Wartime_Museum.jpg?t=1601380979

[333] https://cdn.britannica.com/65/134565-050-109B1A28/David-Beatty.jpg

[334] http://harwichanddovercourt.com/the-harwich-force.html

(Fotoğraf 207) **Amiral Reinhard Scheer**[335]

(Fotoğraf 208) **Amiral Charles Madden**[336]

(Fotoğraf 209) **Amiral Cecil Burney**[337]

(Fotoğraf 210) **Winston Churchill**[338]

[335] https://www.akg-images.co.uk/archive/-2UMDHUV5D0F.html

[336]https://www.geni.com/photo/view/6000000027229804005?album_type=photos_of_me&photo_id=6000000027227219580

[337] https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw121602/Sir-Cecil-Burney-1st-Bt?LinkID=mp00661&role=sit&rNo=1

[338]

https://ichef.bbci.co.uk/news/976/cpsprodpb/8EF8/production/_112900663_mediaitem112900662.jpg

(Fotoğraf 211) **Amiral Lewis Bayly**[339]

(Fotoğraf 212) **Amiral Reginald Bacon**[340]

(Fotoğraf 213) **Amiral Roger J.B Keyes**[341]

(Fotoğraf 214) **Otto Weddigen**[342]

[339] https://www.history.navy.mil/content/history/nhhc/research/library/online-reading-room/title-list-alphabetically/b/baylys-navy/_jcr_content/body/image_0.img.jpg/1419255284437.jpg

[340] http://4.bp.blogspot.com/--P8hfAJs-4o/VmddB0QHJuI/AAAAAAAAGrs/LBtEsHhHNe8/s1600/0713_bacon.jpg

[341] http://www.hmshood.com/photos/crew/AdmKeyes2.jpg

[342] https://www.britannica.com/biography/Otto-Weddigen

(Fotoğraf 215) **Amiral Doveton Sturdee**[343]

(Fotoğraf 217) **Amiral Stanley Colville**[344]

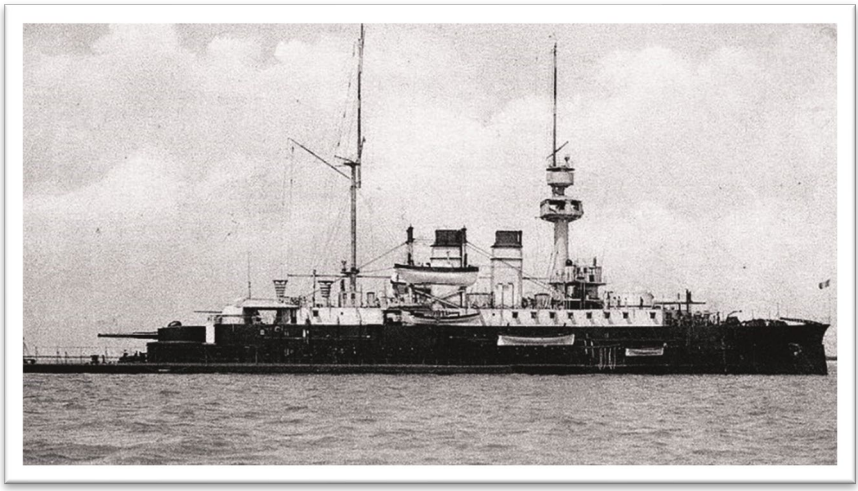
(Fotoğraf 218) **Amiral William Penrose Mark-Wardlaw**[345]

[343] https://www.navalhistoryarchive.org/images/8/86/Vice-admiral-sir-doveton-sturdee.jpg

[344] http://dreadnoughtproject.org/tfs/images/c/ce/Colville%2C_NPG_x166700.jpg

[345] https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw139113/William-Penrose-Mark-Wardlaw?LinkID=mp91448&role=sit&rNo=0

MAKALEDE ADI GEÇEN GEMİLER

(Fotoğraf 194) **Henry IV Fransız Savaş Gemisi**[346]

(Fotoğraf 195) **HMS Glorious**[347]

[346] https://www.naval-history.net/PhotoWW1-01bbFrHenriIV1PS.jpg

[347] https://i0.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2018/07/HMS-Glorious-2.jpg

(Fotoğraf 196) **HMS Renown**[348]

(Fotoğraf 197) **SMS Szent István**[349]

[348] https://i2.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2018/08/HMS-Renown.jpg

[349] https://nzhistory.govt.nz/files/styles/fullsize/public/images/szent-istvan-sinking.jpg?itok=qJnrcvUg

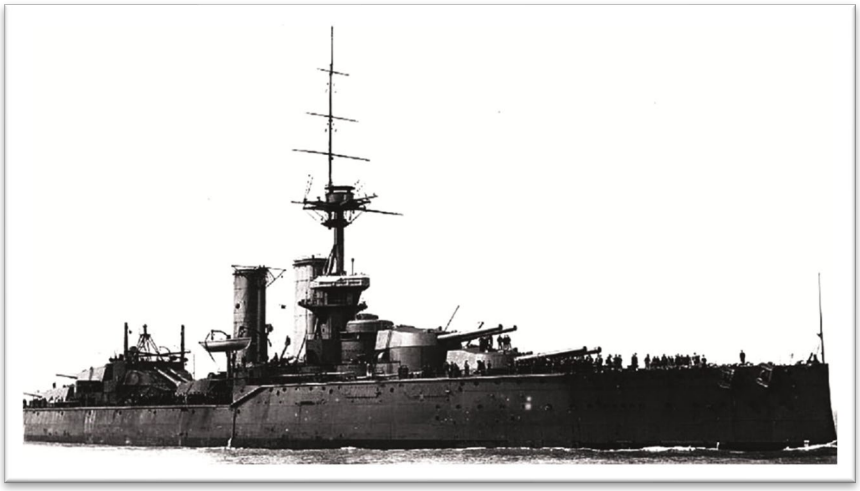
(Fotoğraf 198) **Muâvenet-i Milliye Muhribi**[350]

(Fotoğraf 199) **HMS Goliath**[351]

[350] https://www.dzkk.tsk.tr/Content/Upload/Images/Muaveneti_Milliye.jpg

[351] http://kaanaltin.com/goliath05.jpg

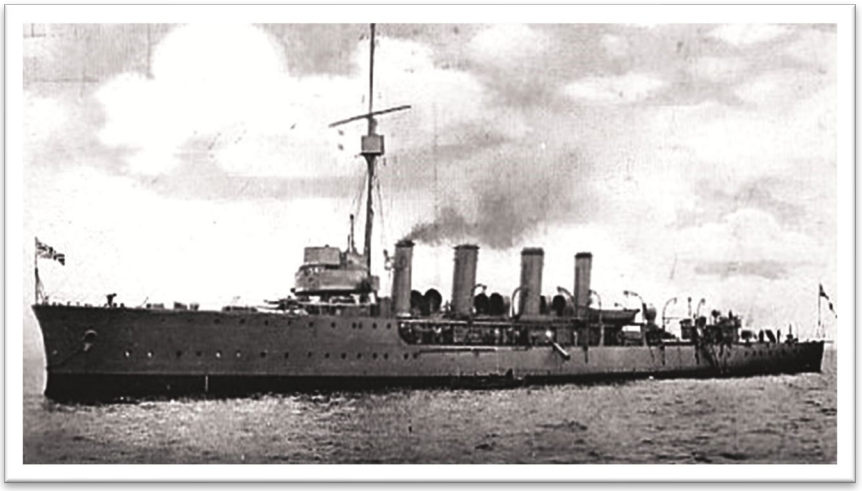
(Fotoğraf 202) **HMS Audacious**[352]

(Fotoğraf 206) **HMS Invincible**[353]

[352] https://coastmonkey.ie/wp-content/uploads/2016/10/HMS-AUDACIOUS-2-1913-1914..jpg

[353] https://news.bournemouth.ac.uk/wp-content/uploads/2014/08/HMS-Invincible-IWM-Q-39273-249x192.jpg

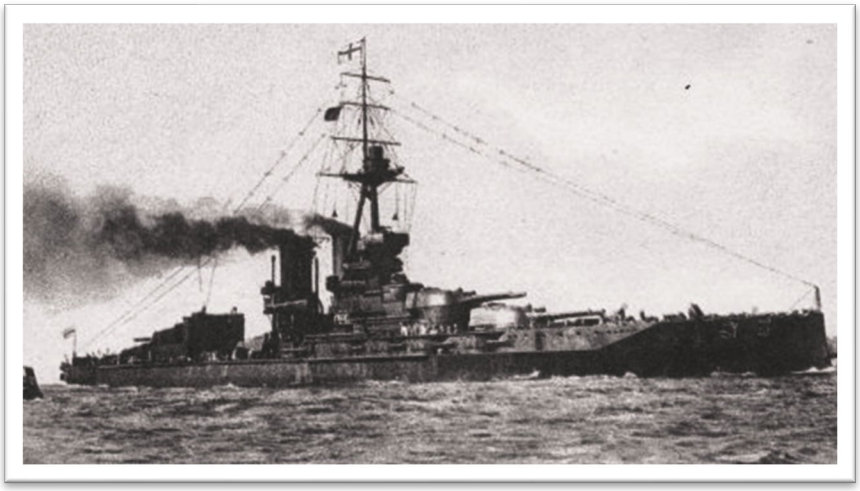
(Fotoğraf 216) **HMS Blanche**[354]

(Fotoğraf 220) **HMS Lion**[355]

[354] http://www.the-weatherings.co.uk/images/pcc/000620.jpg

[355] https://i0.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2018/07/HMS-Lion.jpg

(Fotoğraf 221) **HMS Iron Duke**[356]

(Fotoğraf 223) **HMS Marlborough**[357]

[356] http://www.the-weatherings.co.uk/images/pcc/000255.jpg

[357] https://i2.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2018/07/HMS-Marlborough.jpg

(Fotoğraf 224) **HMS Barham**[358]

[358] https://www.ibiblio.org/hyperwar/OnlineLibrary/photos/images/h50000/h50155.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN DENİZALTILAR

(Fotoğraf 219) **U-36 Alman Denizaltısı**[359]

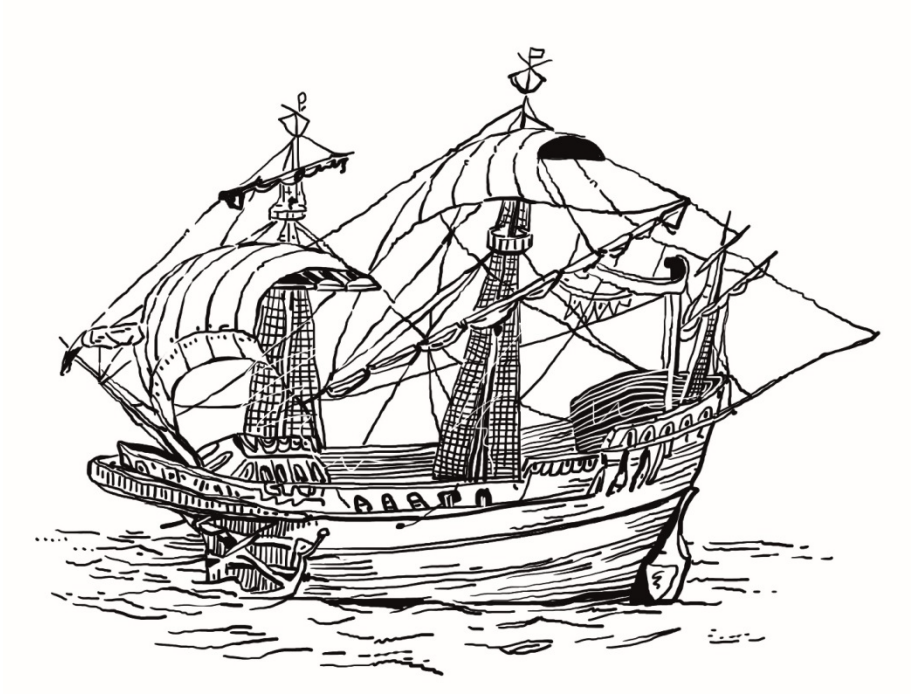
[359] https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/lowres-picturecabinet.com/43/main/5/83665.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

(Fotoğraf 205) **Zeebrugge Limanı - Belçika**[360]

[360] https://dulwichcollege1914-18.co.uk/wp-content/uploads/2018/03/%C2%A9-IWM-Q-67725-465x317.jpg

HARB-İ BAHRÎDEN ALINAN MALÛMÂT-I ESÂSİYYE[361]

Muhârebe-i bahriyye, Almanların kable'l-muhâsâmât hazırlıklı bulunmaktan pek uzak bulundukları ameliyatta temerküz etmiştir. Harp, sefâinin en ufak sınıfındakilerle sevk ü idâre olunarak düşman kuvâ-yı muhârebesini tahrip etmek maksadı asla tâkip edilmedi. Bu, mücerret ticâret-i bahriyyeye karşı bir harp, hukuk-ı düvelin kâffe-i kavâidi ile bilcümle taahüdât-ı siyâsiyyeye rağmen ticârete karşı tevcih edilmiş bir teşebbüs-i tahribkârâne idi. Binâenaleyh şu birkaç sayfa, bu vahşî, sâir fenâlıkları arasında cinâî mücâdeleye ve bâzen ızdırab-engiz olan netâyiç-i meşûmesine, hasredilecektir.

Almanya'nın muazzam istihzârat-ı askeriyyesinde ticâret-i bahriyye aleyhine tahtelbahir harbi için hiç bir hisse tefrik edilmemiş idi. Almanların bu bapta, böyle bir harbi menetmesi iktizâ eden esâsat-ı hukûkiyyeyi, hatta onu tel'in eden vesâyâ-yı insâniyyeyi teemmül eylediklerine hükmetmeye pek tıflâne pek sâfiyâne bir teveccühtür. Bu ancak Almanların velûdiyet iktidarlarındaki noksanlarına munzam olan bir gaflet-i siyâsiyyenin netîce-i zarûriyyesi idi.

Fransa on seneden beri büyük harp sefîneleri meyânında müthiş bir tahtelbahir filosu vücûda getirmiş, İngiltere iki seneden beri pek faâlâne bir sûrette işe girişmiş, Hükûmât-ı Müttehide-i Amerika ile İtalya dahi muhtelif modellerde birkaç tahtelbahire mâlik olmuş bulunuyorlardı ki Almanya, en son gelerek, yeni âletle pek şiddetli iştigal etmeye başladı.

İlk tecrübeleri kendisi için pek az müşevvik-i netâyiç verdi. Destgâhlarından çıkan ilk model tahtelbahiri gayr-i kâbil-i istifâde bir halde idi. Volkan dârüssınâalarına Kübalı bir ecnebi tarafından teslim edilmiş olan planlarımız sâyesindedir ki Alman sanatı hizmete elverişli tahtelbahirler inşâsına muvaffak olabildi.

1914 senesi Ağustos'unda Alman donanması gerek rûy-i deryâya tenzil edilmiş ve gerek henüz destgâhlarda bulunmak üzere 250 ilâ 800 tonluk U-8 *(Fotoğraf 225)* ile U-30 *(Fotoğraf 226)* numaralı yirmi üç tahtelbahir tâdat edebiliyordu.

---

[361] **Risale-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 5, Sayı 9, Temmuz 1335 [1919], Sayfa 945-958

Avusturya ise aynı mâ-i mahrecte olmak üzere U-3 *(Fotoğraf 227)* ile U-14 numaralı *(Fotoğraf 228)* bir düzine tahtelbahire mâlik idi. Bu miktara nazaran Avrupa-yı vasatî devletlerinin ihtirâsât-ı bahriyyelerinin tahtelbahir mücâdelesine müteveccih bulunmadığı anlaşılıyor. Bununla beraber Almanya'nın o yönde ileri sürecek büyük bir sermâyesi âmâde bulunuyordu. Bu da muazzam fabrikalarının on beş seneden beri bilâ-âram îmâl ettikleri ağır petrol istîmâl eden ihtiraklı motorları idi.

Mâmûlât-ı sâlifeye nazaran Almanya'nın kruvazörler vâsıtasıyla sefâin-i ticâriyyeyi zaptedecek yerde açık denizlerde bunları tahrip eylemek için tahtelbahirler istîmâlini evvelce düşünmediği tahakkuk ediyor. Berlin Hükûmeti tarafından bu hususta ittihaz edilen karar kat'î, Büyük Erkân-ı Harbiyesince çoktan beri tekrar etmiş bulunan Belçika'nın istilâsına muahhar idi.

O târihten îtibâren Almanya'nın bütün mesâi-i bahriyyesi tahtelbahir harbine inhisar ederek bidâyetin vesâit-i tedâriki husûsundaki müşkülâttan ve 1916 senesi ilkbaharının birkaç ayı zarfında Reis Wilson *(Fotoğraf 229)* tarafından sarâhaten ve kat'iyyen dermeyan olunan ültimatoma cevap olmak üzere Hükûmat-ı Müttehide'ye karşı muvakkatı cemîlelerden mütevellid-i takyîdât müstesnâ olmak üzere muntazaman tâkip edildi.

Almanya tahtelbahir inşâatına fevkalâde bir germî ü faâliyetle çalıştı. 1917 senesinin nihâyetinde Avrupa'nın bütün denizlerinde posta ve büyük sefâini gözetleyen bu küçük sefâinin adediyle muhâkeme edilir ve yaşayanlara hemen hemen müsâvi olan tahrip edilenlerin adedi ile tahmin edilecek olursa kırk aylık bir harp müttedinde inşâ edilmiş 600 ilâ 800 tahtelbahire vâsıl olunur ki bu miktar Almanların tahtelbahir inşâsı hususundaki derece-i faâliyetlerine dâir bir fikir îtâ edebilir.

Modelleri müteaddittir. Başlıcası iki sınıfa tefrik olunabilir. Basit ve ibtidâi bir şekilde ve kaba bir inşaâtta 300 ilâ 400 tonluk tahtelbahirler ki bunların îmâli gâyet serîdir. Nısf-ı kutur siperleri pek az olan bu tahtelbahirlerin kısm-ı âzâmı mayın dökmek hidemâtında îstîmâl olunuyorlardı. İkncisi zâtü'l hareke torpiller ve toplarla müsellah, 1800 ton mâ-ı mahrece mâlik, sath-ı bahrda en aşağı beş bin mil mesâfe katedebilmeye ve maatteessüf tarik siperlerinde buldukları pek çok şerik cürümleri sâyesinde denizde kırk gün veya daha ziyâde kalmaya müstait ve kâffesi büyük bir dikkat ü ihtimam ile îmâl edilmiş tahtelbahirlerdir.

Hülâsa ticâret-i bahriyye için müthiş bir tehdit yüz göstermiş idi. Öyle bir tehdit ki Almanya Bahriye Nezâreti bunu bîtaraflara dahi tevcih ediyordu. Filhakîka bu tehdit bidâyet-i harpte nâgehânî bir sûrette zuhur etmiş olsa idi İngiltere'yi erzak ve bizi de mahsûlât-ı mâdeniyye husûsunda müthiş bir tehlikeye mâruz bulundurmuş olacak idi. Düşmanlarının tâliaları yâver imiş ki Almanya beklemenin menâfiini teferrüs ve darbesini hadd-ı âzamî tesir ile indirmeden evvel vüs'at ü kudretini ölçmenin sabrını ibraz edemedi.

İki bin Belçikalı mülteciyi hâmil bulunan Admiral Ganteaume Sefînesi'ni gark etmek için icrâ eylediği teşebbüs muvaffakiyet-i nâpezîri insanın tasavvur edemeyeceği buğz u kin hudûdunu tecâvüz etmiş idi. Bu vak'aya inanmakta müşkülpesent olanları iknâ için posta vapurunun içindeki Schwarzkopf Torpili'nin *(Fotoğraf 230)* parçalarını göstermeye lüzum var idi. Almanların bu vechile açılmış olan devre-i fütûhatı evvelen Manş Denizi'nde başladı. Bâdehû tahtelbahirler inşâ edilerek mürettebat yetiştirildikçe tevsî-i dâire eyledi. Birkaç ay sonra Almanya bu harekât-ı harbiyyesinin tarz-ı idâresini daha ziyâde bir intizam altına almak, bâis-i kibr ü gurûru olan dehâ-yı tensiksâzından yeni bir numûne göstermek ihtiyâcını hisseyledi. 1915 senesi Şubat ayının birinde bahriye haritaları üzerinde Büyük Britanya ve Fransa sâhillerini muhit-i indî bir mıntıka irâe ederek Şubat ayının on altısından îtibâren oraya tesâdüfen girecek olan her bir sefîneyi evvelden haberdâr etmeksizin tahrip etmeleri için tahtelbahirlerine selâhiyet vererek mıntıka-i harb îlân eyledi. Alman vicdânı bu vechile tatmin edildikte sefâinin torpillenmesi vakâyi on altı Nisan'dan sonra muntazaman tâkip eylemeye başladı. Vakâyi-i mezbûrenin en ziyâde ve lüle dar olanı, 1915 senesi Mayıs'ının yedisinde badezzeval saat yedide vukû bulup on sekizi Amerikalı ve içlerinde bittabi bir çok kadın ve çocuk olmak üzere 1909 kişinin hayatına hatme çeken Lusitania Vapuru'nun *(Fotoğraf 231)* garkı idi.

Tahtelbahir harbinin ilk iki yüz elli günlük netâyici hakkındaki bir Alman istatistiği 294 İngiliz, 44 Fransız ve 94 bîtaraf olmak üzere cem'an 432 sefîne tahrîbâtı göstermektedir. Binâenaleyh vasatî olarak haftada, İngiltere ve Fransa için dokuz hesabıyla on iki sefîne tahrip edilmiş demektir. Limanlara duhul ve limanlardan huruç dâhil hesap edilmek üzere

sefâin-i ticâriyyenin faâliyet-i üsbûiyyeleri İngiltere için 5000 ilâ 6000 ve Fransa için 1500 ilâ 2000'dir.

1916 senesinde tahtelbahirler tarafından sefâinin tahrip edilmesi vakâyine, ticâret sefâininin mütemâdiyen dolaştıkları bütün sâhillere mayın dökmek maksadıyla tertib ü techiz edilmiş tahtelbahirlerin tahrîbâtı munzam olmuştur. Mayınların tesiri oldukça muntazam ve dâimî olmak îcap ediyordu. Tahtelbahir hücumlarının tesiri ise 1915 senesindekinden pek farklı idi. Zîra Washington'dan gönderilen siyâsi notaların tesiri altında kalıyordu. Tahtelbahirler ve mayınlar tarafından tahrip edilmiş olup Nisan'ın nihâyetinde haftada on sekize bâliğ olmuş olan sefîn-i ticâriyyenin yekûnu 1916 senesi Nisanı'nın yirmisinde Reis Wilson'un beyannâmesini nihâyete erdiren şiddetli ültimatomdan sonra haftada altıya tenzil eylemişti.

Aynı ehemmiyeti hâiz iki şık arasında müteredditkalan tahtelbahir harbi hemen hemen fâidesiz âdî bir barbarlık manzarası ahzediyor ve hayatının mükâfatını kazanmak isteyen Almanya'nın ihtirâsâtını tatmin edemiyordu. 1917 senesinin nihâyetinde Amiral von Tirpitz *(Fotoğraf 232)* siyâsetinin leyte lealle ile oyalandırmaktan ibâret olan münâsebâtıyla kat'î alâka ve bahr-i muhîti artık senesinde sefâin taşıyamamaya mahkum eylemek şartıyla üç ayda muhârebeyi hitâma erdirmeyi vaat eylemiş idi. Alman efkâr-ı umûmiyyesi bu vaate karşı sâfiyâne aldandı. Bunun üzerine 1917 senesi Kânûnusânî'sinde, 1914 senesi Ağustos'unun birinden beri muâhedat ve Îtilâfat-ı Düveliye hakkında yapıldığı gibi bilcümle ihtârat ve ültimatomlara ihâle-i sem-i îtibar edilmemek için karar-ı kat'î verildi. Berlin Bahriye Nezâreti harita üzerinde bîtaraf ve muhârip her türlü sefâine karşı vâsi bir mıntıka-i memnûa işâret eyledi. Bu mıntıkada tahtelbahirler, tesâdüf edecekleri sefâini, hattı bîtaraf bir limandan diğer bir bîtaraf limana giden bîtaraf sefâni, her türlü eslihalarıyla, torpil, top ve bombalarıyla tahrip eylemek için serbestî-i fevkalâdeye mâlik idiler. Bu ise kâffe-i düvel-i bahriyyeye karşı meydan okumak demekti. Hükûmat-ı Müttehide-i Amerika kendisine karşı atılan eldiveni yerden kaldırdı.

Bîaman tahtelbahir harbinin dört ay zarfındaki tesîri, hakîkaten dehşet arz ediyordu. 1917 senesi Mart'ının nihâyetine kadar tahrip edilmiş olan İngiliz sefâininin mecmûu, beheri 1600 tondan daha cesim olmak üzere, haftada on beş sefîneye bâliğ oluyordu. Bu miktar Nisan ayında yirmi altıyı tecâvüz eyliyordu. Yirmi altı Nisan'dan altı Mayıs'a kadar, haftada kırk

tahrîbat kaydolunuyordu. Bu son miktar, terfiin tâbi olduğu aynı süratle bir tenezzül göstermek üzere hadd-i âzamî olmuş idi. Fakat Haziran gâyesinden îtibâren İngiliz bahriyesinin 1600 tondan büyük sefâininden haftada yirmi sefîneden ziyâde zâyi etmesi nâdiren vukû buldu. Eylül'ün birinden îtibâren derece-i tahrîbat haftada on iki ilâ on dört ve bâzen on olmak üzere mıntıkâ-i memnûanın îlânı ile bîaman tahtelbahir harbi kararına takaddüm eden zamandakilere nazaran daha dûn bir miktarda istikrar peydâ edildi. Mâmâfih ticâret aleyhinde tahtelbahir harbi herkes için fevkalâde ciddî bir müzâyakaya sebebiyet verdi.

Tahtelbahir harbinin esbâb-ı iflâsını, 1915 ve 1916 senelerinde iştigal ve 1917 senesiyle 1918 senesi ibtidâsında süratle ikmal edilmiş olan vesâit-i tedâfüiyyenin tekmil ü inkişâfında aramak îcap eder.

Ticâret-i bahriyyeyi himâye etmek usûllerinden en basiti ve en müessiri sefâin-i ticâriyyeyi top ile techîz eylemektir.

Filhakîka kesîrü'l vukû ve aynı zamanda en tehlikeli hücum, sath-ı bahrda 18 ilâ 20 mil süratle seyreden tahtelbahirin hücûmudur. Halbuki aynı tahtelbahir hal-i gatsda ancak on mil sürate mâliktir. Tahtelbahir satıhda seyrederken top istîmal eder. Fakat aynı zamanda kendisi de kâbil-i cerhtir. Tahtelbahir, top ile müsellah bir sefîne-i ticâriyyeye hücum etmekten ihtiraz eder.

1917 senesi Nisan'ının yirmi üçünde Amiral-Pont'u Haziran'ın yirmi üçünde Couronne ertesi günü Ville de France sefînelerine karşı olduğu gibi müddet-i mücâdelenin nısfı tahtelbehirin zarârına mürur eyledi. Torpil endahtıyla hücum ise ancak baskın hâlinde vukûa gelebilir. Torpil hücûmu, ticâret sefînelerinin tâkip eyledikleri tarik üzerinde evvelden pusu kurmayla kâbil-i icrâdır bu hücum tertîbi ise, ekseriya büyük torpidolardan ibâret olan serî-üs seyr-i küşşâf sefâininin himâye ettikleri sefâin-i ticâriyye kâfilesi teşkîli sâyesinde pek müessir bir sûrette ihlâl edilebilir. Kâfile halinde seyirde münferiden seyir etmekten ziyâde selâmet vardır. Periskopların *(Fotoğraf 233)* mevcut olduğunu ve yol değiştirmenin muvâfık bulunduğunu evvelden işâret ile haber veren keşşaflar, tahtelbahirlerin tehlike-i hücûmunu tenkis eyledikleri gibi aynı zamanda top vâsıtasıyla icrâ edilecek hücumları da külliyen defederler.

Gerek münferiden ve gerek kâfile hâlinde seyreden sefâin, engine çıktıkları zaman, düşmanın pususunu şaşırtmak için gayr-i muntazam yollar tâkip etmeye dikkat eylerler. Bu bapta bir mûtad telsiz- telgraf ihbârâtıyla delâlet olunurlar.

Bu muhtelif vesâit-ı tahaffuziyyeye son zamanlarda yeni bir vâsıta daha ilâve edilmiştir. Bu ise, periskopların nazarından firar için sefâinin ihâta olundukları duman perdesidir. Sefîne yolun imtidâdınca teşekkül eden bu perdenin dâhiline girer. Amerika matbûatı bize bu duman hakkında daha müterakkî mâlûmat veriyor. Uzaktan nazar-ı dikkati celbetmek mahzûrunu hâiz olan sun'î siyah bulutların yerine mevzii bir sis manzarasına mâlik beyaz bulutlar kâim olmuştur. Edison'un vatanı, bir dakika fevt etmeksizin, zâten kendisinden beklenilen ihtirâ vergisini tediye eyledi.

Her türlü hücûma karşı fevkalâde vâsıtâ-i müdâfaa düşmanın tahrîbi, yâni aman vermeksizin avlanmasıdır. Bu bapta hiç bir vâsıtâ-i tahrip ihmal edilmemelidir. Mâmâfih hiç bir vâsıtanın ihmal edilmediğini tasdik edebiliriz.

İlk tahrip olunan tahtelbahirler İngiliz ve Fransız torpidolarının topu veya bodoslamasıyla vukûa gelmiş idi. Tahtelbahir top ateşini müteâkip dalıp da denizin sathı üzerinde yağlı bir tabaka bırakırsa bunun ihtiyârî olmadağına hükmedilebilir. Top ateşinin son derece memnûniyet-bahş tesirleri, her sınıftan muhip bir karakol filotillası tesîsini müstelzim oldu. 47 milimetrelik hotchkiss *(Fotoğraf 234)* ve 75 milimetrelik top taşıyabilen her türlü merâkib teslih olundu. Bu karakolların îfâ edecek iki rolü vardı. Faraza Şimal Denizi'nde, İskoçya ile Norveç arasında, Alman ticâret bahriyesine geçiti kapayan hat ile aynı zamanda periskopların mürûrunu gözetleyen hattı teşkil ettiler.

Top veya mahmuza hücum keyfiyetine torpil ile hücum ameliyâtı munzam oluyor. Bu hücum 1917 senesinde İngiliz ve Fransız tahtelbahirleri tarafından icrâ edilmiş idi. Tahtelbahirlerin yekdiğerine karşı muhârebeye girişmek istîdâdında bulunmadıkları hakkında bir zann-ı kavî besleniyordu. Fakat vukûat bu zannın bâtıl olduğunu meydana çıkardı. İşitme cihazlarının mükemmeliyeti sâyesinde bir tahtelbahir, düşmanı görmeye ve ona takarrüp etmeye muvaffak olur. Düşmanın nazar-ı teyakkuzunu celbetmeksizin bir periskop darbesiyle düşmanın mevki-i sahîhini tanırsa, torpilini hedefe isâbet ettirmek pek büyük bir ihtimal dâhilindedir. Bu bapta bir çok misal vardır.

Fakat, zannedildiği vechile, kolay değildir. 1917 senesi Mayıs'unın yirmi dördünde "Circé" *(Fotoğraf 235)* nâmındaki Fransız tahtelbahiri Adriyatik Denizi'nde bir düşman tahtelbahirini bir torpil endahtıyla gark eylemiş idi.

Tayyâre, tahtelbahirin müthiş bir düşmanıdır. Tayyârelerin tahtelbahirleri keşfedip bombardıman etmek kâbiliyetinde bulundukları keyfiyeti muhârebeden evvel dahi mâlum idi. İngiltere Bahriye Nezâreti aeroplanlara *(Fotoğraf 236)* karşı tahaffuz için, birinci defa olarak, tahtelbahirleri hafif bir top ile teslih edildi. Fransa'da ise uzun bir devre-i tereddütü müteâkip bu usûl kabul ü ittihaz edildi. Tayyâredeki rassad, sâkin bir denizde gâyet derinlerde bulunan bir tahtelbahiri teşhis edebilir. Fakat sâha-i rüyet 20 derece açıklıkta bir mahrut içinde tahdit olunur ki bu vasat bahr-i muhitlerde istikşaf icrâsı için azdır. Bundan mâadâ bir tayyâreden bombanın endahtı, tayyâre ile tahtelbahirin süratlerinden dolayı gâyet büyük inhiraflar husûle getirdiğinden emin, isâbet pek sönük görünüyordu. Halbuki bunun da butlânı tezâhür etti. İki sene evvelîsi bir Fransız kılavuzunun idâre ettiği bir tayyârenin derûnunda İngiliz bombacıları tarafından ilk defa olarak bir düşman tahtelbahiri gark edildi.

Açık denizde tahtelbahirleri tahrip etmek için tasavvur edilmiş veya edilecek bilcümle vesâitten daha müesssir olanı, onları engine çıkmaktan menedecek tedâbire tevessül eylemektir. Bu da tahtelbahirlerin inşâ ve tâmir edildikleri ve erzak ve mühimmat tedârik eyledikleri üss-i bahrîleri tahrip ve kendilerine duhul menedilmek îcap eden denizlerin medhallerinde gayr-i kâbil-i mürûr mânialar tesis eylemekten ibârettir.

Tahtelbahirlerin en tehlikeli uğrak limanları Belçika'da idi. Başlıcası Padu Kale[362] civârında bulunan yeni Bruges Limanı'dır. İngiliz donanması Bruges'in tesîsât-ı bahriyyesine karşı yeni monitörleri ile tayyârelerinin bombalarını sarfetmekten geri kalmadı. Orada düşman tahtelbahirlerinin ikâmetini gayr-i kâbil-i tahammül bir raddede iz'aç ediyordu. Weser ve Elbe ve mansıpları ve Brunsbüttel'de Kiel Kanalı'nın medhali ile beraber Heligoland Büyük Alman Üss-i Bahrîsi, projedeki tayyâre sundurmaları ve dalgakıranlarından daha kolay bombardıman edilebilirler. İngiltere Bahriye Nezâreti, Schleswig Sâhili üzerinde bulunan Sylt Adası'ndan, Emden ile Ems mansıbını ihâta etmek üzere, Borkum Adası'na kadar tevsî eden bir

[362] Pas De Calais / Fransa

mânia ile mezkur üss-i bahrîyi abluka etmeye teşebbüs eyledi. O halde Kiel Kanalı vâsıtasıyla Heligoland Üss-ü Bahrîsi'nden Baltık Denizi'ne geçebilen tahtelbahirlere Şimal Denizi'ni kapayarak bu sâyede mezkur denizi tecrit etmek zarûri oluyordu. Mâniânın Kattegat'ın cenûbunda Zealand Adası sâhiline karib, Sound ve Belts'lerin fevkinde, derinliği otuz metreye tecâvüz etmeyen bir mevkiide tesis edilmiş olduğu zanolunuyordu. Bu mâniânın mevcûdiyeti Teşrînisânî'nin bidâyetinde bir Alman karakol ve mayın tarayıcı sefînelerinin teşebbüsü ve bunun netîcesi olarak Coellen önünde vukûa gelen muhârebede meydana çıktı. Düşman sefâin ü merâkibinin kısmı azâmı tahrip ve "Mariya" nâmındaki yardımcı muhâfız kruvazörü İngiliz filotillası tarafından gark edildi.

İlk mâniânın tesîsinden maksat Bruges'tan hareket eden düşman tahtelbahirlerinin Padu Kale'ye mürur etmesini menetmek idi. Teşebbüs-i mezkûreden bir muvaffakiyet-i kâmile istihsal olunamadı. Fakat seyr-i sefâinin faâliyeti, İngiliz ordusunun iâşesine iktizâ eden nakliyâtın ehemmiyeti nazar-ı mütâlaaya alınacak olur ise Manş'ın[363] istifâde etmekten mahrum olmadığı nispî âsâyişten memnun olmamak kâbil değil idi. Padu Kale'nin seddi ise nispeten kolaydır. İtalya donanmasının Otranto Boğazı'ndaki vazîfesi ise daha güçtür. Zîra Boğaz ariz olduğu gibi denizde son derece de amik idi. İtalyan bahriyesinin, Pula ve Cattaro'dan hareketle yalnız tayyârelerin keşfedebilecekleri bir derinlikte seyir etmek sâyesinde kurtulabilen tahtelbahirlere nezâret etmekle iktifâ ettiği müberhendir.

Destgâhlar, tahtelbahirlere karşı mücâdele etmek üzere cesim-i vâhit harpler îmâlini tâdil ederek serîü's-seyr ve mükemmelen müsellah çok miktarda ganbotlar inşâ edildi. Bu hususta eski torpidoların makinaları kullanıldı.

Torpidolar inşaâtı da fevkalade mükemmel idi. Kupa destgâhlarında on altı sene evvelîsi kendilerine torpido inşâ ve îmâlini öğrettiğimiz Japonya'ya dahi sipariş verdik. İnşaât hârikulâde bir sûrette faal idi. Hükûmat-ı Müttehide-i Amerika'nın inşaâtı pek semere-dar idi. Japon torpidoları uzun bir müddet Bahr-i Sefîd'de şâyân-ı şitâyiş hizmetler gördü.

Bütün sâhillerde, bütün denizlerde, tekmil mangalar arkasında îfâ edilecek vezâifin vüs'atına göre torpidolarla ganbotlar kifâyet etmiyorlardı.

[363] Ç.n: Manş Denizi (La Manche)

Heryerde tahtelbahirleri sıkıştırmak, mânialara nezâret etmek ve sefâin-i ticâriyyenin kesretli bulundukları geçitleri muhâfaza eylemek için büyük donanma, motorbotlar, yatlar ve her cinsten merâkib-i husûsiyye istihdam olundu. Bu sefâin-i muhâfazanın adedi dört bin kadar idi. Bahr-i Sefîd'de îfâ u vazîfe eden İngiliz merâkib-i husûsiyyesinden üç bin numarayı hâmil bulunanı haber verildi. Yâni her bir düşman tahtelbahirine karşı yuvarlak hesap ile on sefîne mevcut idi. Tahtelbahirlerin mazhar oldukları sühûlet nazar-ı dikkate alınırsa bu nisbet-i âzam edilmez.

Kaiser hükûmeti tarafından denizde kabul u tatbik edilmiş olan siyâset, onu ticâret donanmasına mâlik her memleket ile gayr-i kâbil-i ihtiraz bir mücâdeleye sevk ediyordu.

Filhakîka Almanya Hükûmeti, İngiltere ve Fransa limanlarını gerek 1854 tarihli beyânnâme ile talep edilen fiilî abluka ve gerek îtibârî ablukaya tâbi kılmak için en ufak bir vâsıtaya mâlik olmadığı halde denizden her iki hükûmetin erzak ve iâşesine mâni olmayı arzu ediyordu. Ren sâhilinin öte tarafındaki düşmanımız, (bîtaraf memleketlerin sefâinini istisnâ ederek) Lahey Îtilâfnâmesi ahkâmına riâyet etmeksizin sefâin-i ticâriyyeyi gark etmek sâyesinde düşmanlarına maddî zararlar îras edebilirdi. Halbuki bu kadarla iktifâ etmekle mühim muvaffakiyet elde edemezdi. Filhakîka harekât-ı bahriyyesini dûçar-ı ikâmet eylemek için bîtaraf sefâinini vesâit-i nakliyye olmak üzere elde etmek kifâyet ederdi. Zîra deniz bîtaraf sefâin için serbest idi. Bunun üzerine Almanya Hükûmeti bîtaraf sefâini de muhâsım gibi telakkî ederek hukûk-ı düvel ahkâmına ettiği tecâvüzün hudûdunu tevsî eyledi.

Üç teşebbüs-i siyâsî vaziyeti tanzim eyledi.

1-1915 senesinin bidâyetinde Büyük Britanya ve Fransa sâhillerini ihâta eden harp mıntıkasının ihdâsı. Tahtelbahirler bu mıntıka dâhilinde muhâsım sefâini tahrip etmek emrini ahzeylemişlerdi. Bîtaraf tüccar sefâinine dahi oraya dâhil olmaları tehlikeden sâlim olmayacağı tebliğ olundu.

2-1917 senesinde mıntıkâ-i memnûanın ihdâsı. Bu mıntıka ise daha indî olmak üzere vâsi bir kısm-ı bahrîyi ihtivâ ediyordu. Tahtelbahirler küre-i arzın bütün memleketlerine âit gerek harp ve gerek ticâret sefâinini tahrip etmek için emir almışlardı.

3-1918 senesi Kânûnusânî'nin ilk haftasında mıntıkâ-i memnûa, Asur Adaları'nın civârına kadar tevsî edildiği gibi Amerika'nın garb sâhili boyunca yeni bir abluka mıntıkası ihdas olundu. Mugâyir-i hukuk olan bu tedâbir-i cedîde Amerika, Cenûbi Afrika ve Avrupa beyninde seyr-i sefâine bir sedd-i mümânaat ihdas maksadıyla ittihaz olunmuş idi.

Tatbîkattaki şiddet Berlin Hükûmeti'nin idrak ü beyânâtının küstahlığına müsâvi oldu.

Misal olmak üzere İskandinavya hükûmetlerini ele alalım. Norveç Hükûmeti bidâyet-i harpten 1917 senesinin nihâyetine kadar İngiltere ve Fransa tarafından aynı müddet zarfında zâyi edilmiş olandan ziyâde olmak üzere ticâret donanmasının mühim bir kısmını kaybetti. Yalnız 1916 senesinde tahrip edilen Norveç sefâini 177'ye bâliğ olmuş idi. Almanya şüphesiz Mormon sâhili vâsıtasıyla Rusya'nın erzak ve iâşesi aleyhinde üssü'l hareke olmak üzere Norveç sâhilindeki dar ve derin körfezlerin kullanılmasına Norveç Hükûmeti'nin mümânatta bulunmasının intikâmını alıyordu.

Danimarka dahi pek mütessir olmuştur. İsveç nispeten daha az zarar görmüştür. İsveç Hükûmeti'ne âit olup buğday yüklü bulunan üç sefînenin garkı keyfiyeti büyük bir gürültüyü mûcip oldu. Bu vâkıa ekseriyet partisinin teveccüh-i umûmiyyeyi kaybetmesine sebep oldu.

1917 senesi Teşrînievvel'in on yedisinde Norveç, İsveç ve Danimarka'ya âit on iki sefîne Alman kruvazörlerinin taarruzuna uğradı. Bu kâfileyi iki İngiliz torpidosu himâye ediyordu. Bu iki torpido kâfileyi tahtelbahirlere karşı müdâfaa edilebilirdi. Fakat kruvazörlerle tutuştukları muhârebede gark oldular. Kâfile dokuz gemi kaybetti. Beşi Norveç'in, biri Danimarka'nın, üçü de İsveç'in idi. Alman kruvazörleri, sefîneleri batırdıktan sonra âdetleri vechile firar eylediler.

İskandinavya hükûmetleri 1917 senesi Şubat'ında mıntıkâ-i memnûanın ihdâsı aleyhine müşterek bir protesto keşîde ettiler. Fakat bu, hiç bir tesir-i icrâ etmeyen bir muâmele-i mâneviyye idi.

Felemenk Hükûmeti ise İsveç'ten daha müessir bir sûrette Almanya'nın iâşesine çalışmış ise de İskandinavya hükûmetlerinden daha iyi bir muâmele görmedi. 1916 senesinde ticâret-i bahriyyesi Alman tahtelbahirleri tarafından dûçar-ı taarruz olmaya başladı. Roterdam'a

müteveccihen denize çıkmış olan Blommersdijk Vapuru *(Fotoğraf 237)* Newyork Limanı'ndan az bir mesâfede meşhur U-53 *(Fotoğraf 238)* numaralı tahtelbahir tarafından garkedildi. Bu torpillenme havâdisi Felemenk'de şiddetli heyecanları mûcip oldu. Kânûnuevvel'in on üçünde bir tahtelbahir ve iki deniz tayyâresi tarafından tevkif edilerek Bruges Limanı'na sevk edilen "Koningin-Regentes" *(Fotoğraf 239)* nâmındaki cesim posta vapurunun zaptı da Felemenk'de aynı şikâyetleri tevlit eyledi. Sefîne-i mezkûre Amerika'dan geliyordu. Derûnunda Almanya'nın Washington Sefîri Kont Bernstorff'un *(Fotoğraf 240)* postası var idi. Felemenk Hükûmeti 1917 senesi Şubat'ının yirmi beşinde Calamus'dan gelip hamûlesinin kısm-ı küllisi Flemenk Hükûmeti tarafından iştirâ edilen erzak ile memlû yedi vapurun tahrîbinden dolayı son derecede mütessir olmuş idi. Vapurların hareketlerinden evvel muhârebât-ı resmiyye icrâ edilmiş idi. Berlin Bahriye Nezâreti Şubat'ın yirmi beşi ile Martı'n on yedisinde mürûrun bilâ-tehlike icrâ edilebileceğini beyan eylemiş idi. Bu teblîgat üzerine dahi sefâinin torpillenmesi Felemenk'te nefret ü istikrah ile karışık bir hiddet hâsıl eyledi.

Şubat'ın yirmi beşinde yapılan muâmelât-ı hasmâne, bîtaraf bir hükûmeti sefâinini toplarla techiz etmeye sâik bir mâhiyette gibi görünüyordu. Lahey Hükûmeti bir an bile düşünmeye lüzum göremedi. Fazla olarak "Müdâfaâ silâhının bir ticâret sefînesini harp sefînesi tahvil eylediğini ve bu sûrette tahtelbahirler tarafından kendisine hücum edilmesini meşrû kıldığı"na dâir Berlin Hükûmeti tarafından tâkip edilen meseleği kabul eyledi. 1917 senesi Mart'ının sekizinde topları hâmil bulunan Prenses Milena Vapuru'na Hoek van Holland Limanı'na *(Fotoğraf 241)* duhul etmesini menederek bu mesleğin tatbîkâtına bile girişti.

Bâzen, faraza İspanya'da olduğu gibi bu mesleğin aleyhinde bâzı galeyanlar vukû buldu. Madrid Hükûmeti yolda torpillenmek korkusuyla Hamburg'da ve Brand'a tevkif edilmiş olan birkaç sefînenin avdetini talep etti. Berlin Hükûmeti Mart ayının nihâyetinde sefân-i mezkûrenin selâmet-i seyrini temin etmek için âtîdeki iki şartı dermeyan eyledi:

Evvelâ- Sefâin-i mezbûre Düvel-i İtilâfiyye nâm ü hesâbına naklîyât icrâ etmeyeceklerdir. Bu bapta temînat makâmında olmak üzere ton başına 510 Mark bir kefâlet akçası yatırılacaktır.

Sâniyen- Madrid Hükûmeti sefâin-i mehâlik-i harbiyyeye karşı sigorta etmeyeceğini taahhüt eyleyecektir.

Kont Romanon teklif-i mezbûreyi reddetti. Aynı nâzır Nisan ayının nihâyetine doğru yekdiğerini tâkip eden torpillenme vukûâtı aleyhine gâyet şedid-ül meal bir protesto keşîde eyledi. Halefi tarafından irsal edilmiş olan notanın da hiç bir tesiri görünmedi. Zîra Şubat'ın on yedisinde Newyork'tan gelen Patricio kömür gemisi *(Fotoğraf 242)* Barcelona Limanı'na vâsıl olmadan torpillendi. Bu torpillenme keyfiyeti Barcelona'da adem-i memnûniyyetle karşılandı.

İspanya bahriyesi daha bir çok sefâinin torpillenmesine şâhit oldu.

Bahr-i Muhit-i Atlasî'yi mürur ettiten sonra Arjantin-Brezilya-Şili grubunu teşkil eden üç büyük cumhuriyete tesâdüf ederiz. Hükûmât-ı Müttehide'nin harbe duhûlüne takaddüm etmiş olan Wilson Beyannâmesi ânında "a-b-ş" grubu hemen muvaffakiyetini îlân eyledi. Şili yalnız tezâhürat ile iktifâ etti. Brezilya hatve-i kat'iyyeyi atarak îlân-ı harp etti. Arjantin dahi Brezilya'nın tuttuğu yolu tâkip eder gibi göründü. Hissiyât-ı umûmiyye, haksız olmayarak, memâlik-i sâireden ziyâde Almanya'nın aleyhinde galeyâna geldi.

Kaiser'in Buenos Aires'deki mümessilinin Stockholm tarikiyle Berlin'e irsal eylediği tahrîrâtın neşri, Bahr-i muhitte irtikap edilen vücûd-ı cürme âit meydanda bir şey bırakmamaya dikkat etmek üzere Arjantin sefâininin torpillenmesinin îlânı, tahtelbahir harbini telkin eden fikrin ifşâsı idi. Gerek muhârip ve gerek bîtaraf hiç bir ferde bu bapta en ufak bir ümit beslemeye meydan kalmamış idi. Başlıca hutûtunu resmettiğimiz harb-i bahrîden alınan tedrîsâtı hülâsâ edelim:

Harp Almanlara fevkalâde bir süratle, birbirinden az farklı bir numûnede olmak üzere bir çok tahtelbahir inşâ etmesini öğretti. Bu tahtelbahirin en iyileri, esliha ciheti müstesnâ, 1914 senesinden evvel inşâ edilmiş olanların aynı gibi bir şeydir.

Harp Düvel-i İtilâfiyyeye gâyet muhtelif, ekseriya mâhirane, kâffesi aşağı yukarı müessir vesâit sâyesinde tahtelbahirlerle harp ederek bunları tahrip etmek sanatını öğretti.

Halbuki 1914 senesinden evvel tahtelbahir, gayr-i kâbil-i hücum u tahrip bir âlet gibi nazar-ı mutâlaâya alınıyordu. Tahtelbahir harbi devamlı netâyiç-i fenniyye îtâ eylemiştir. Şöyleki: mâyi dahilinde muhârebeye âit keşfiyat. Faraza sis esnâsında seyirde bulunan bir sefîne pervânesinin

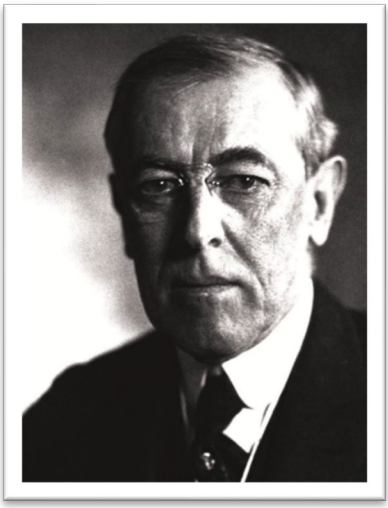
takrîbîni keşfetmek için tecrübe edilmiş olan işitme cihazları ıslâh u ikmal edilmiştir. Topların tarrâkaları munkalib-i sükûn olup bâzı şeyler söylemek mümkün olduğu zaman ifşâ edilecek keşfiyât-ı sâire.

Alman tahtelbahirlerinin tatbik ettikleri şekil-i vahşiyânede harb-i bahrîden alınan dersler, Hükûmat-ı Müttehide-i Amerika'nın azm-i merdânesi üzerine Reis Wilson'un şiddetli protestolarında, Brezilya, Çin Hükûmâtıyla Küçük Amerika Cumhûriyetleri'nin mukarrerâtında, en nihâyet 1914 senesinde gayr-i kâbil-i tedâvi bir Alman muhipliğine dûçar olmuş gibi görünen bîtaraf memâlik-i efkâr-ı umûmiyyesinde husûle gelen tahavvül-i efkârda mündemiçtir.

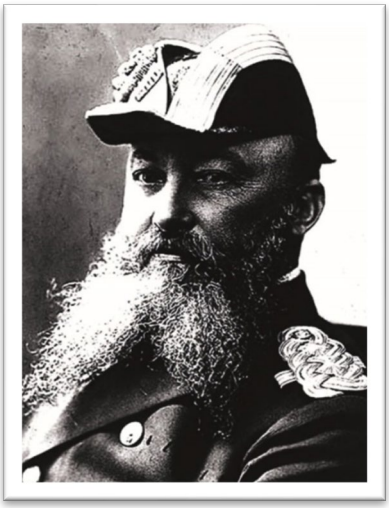
Sulh esnâsında tezâhür edecek olan en büyük ders, siyâsette nâmusun en büyük mahâret olduğu keyfiyettir.

Mustafa Şerif

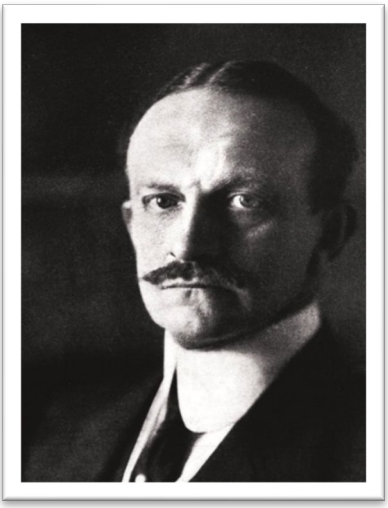
MAKALEDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR

(Fotoğraf 229) **Woodrow Wilson**[364]

(Fotoğraf 232) **Alfred von Tirpitz**[365]

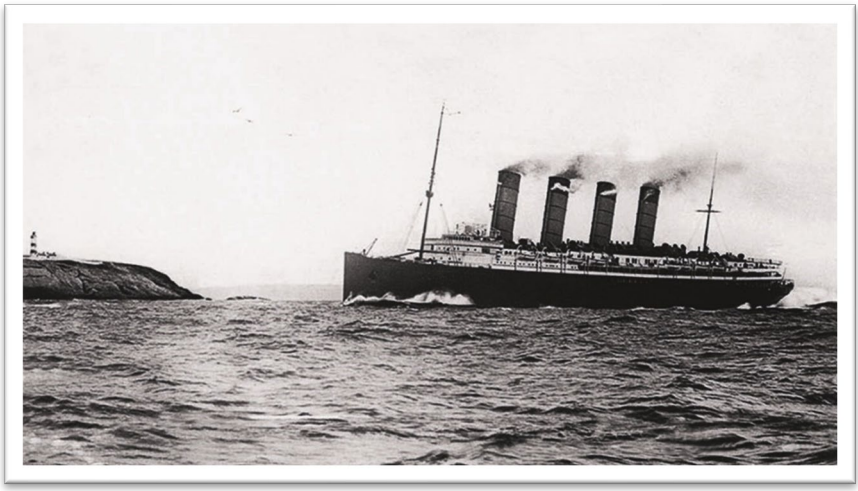
(Fotoğraf 240) **Johann Heinrich von Bernstorff**[366]

[364] https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/01/28_woodrow_wilson.jpg

[365] https://www.ecured.cu/Alfred_von_Tirpitz#/media/File:Alfred_von_Tirpitz.jpeg

[366] https://images.squarespace-cdn.com/content/v1/51e58715e4b063f7d7b736d7/1408310465067-P8XCL5RKR7NLWGM46GY1/Johann+Heinrich+Count+von+Bernstorff?format=1000w

MAKALEDE ADI GEÇEN GEMİLER

(Fotoğraf 231) **RMS Lusitania**[367]

(Fotoğraf 237) **SS Blommersdijk**[368]

[367] http://islandlighthousepublications.com/wp-content/uploads/2020/10/Lusitania.jpg

[368] https://storage.googleapis.com/hippostcard/p/ab76c2d304a5acbfb4c730ecefaa9da0.jpg

(Fotoğraf 239) **HS Koningin-Regentes**[369]

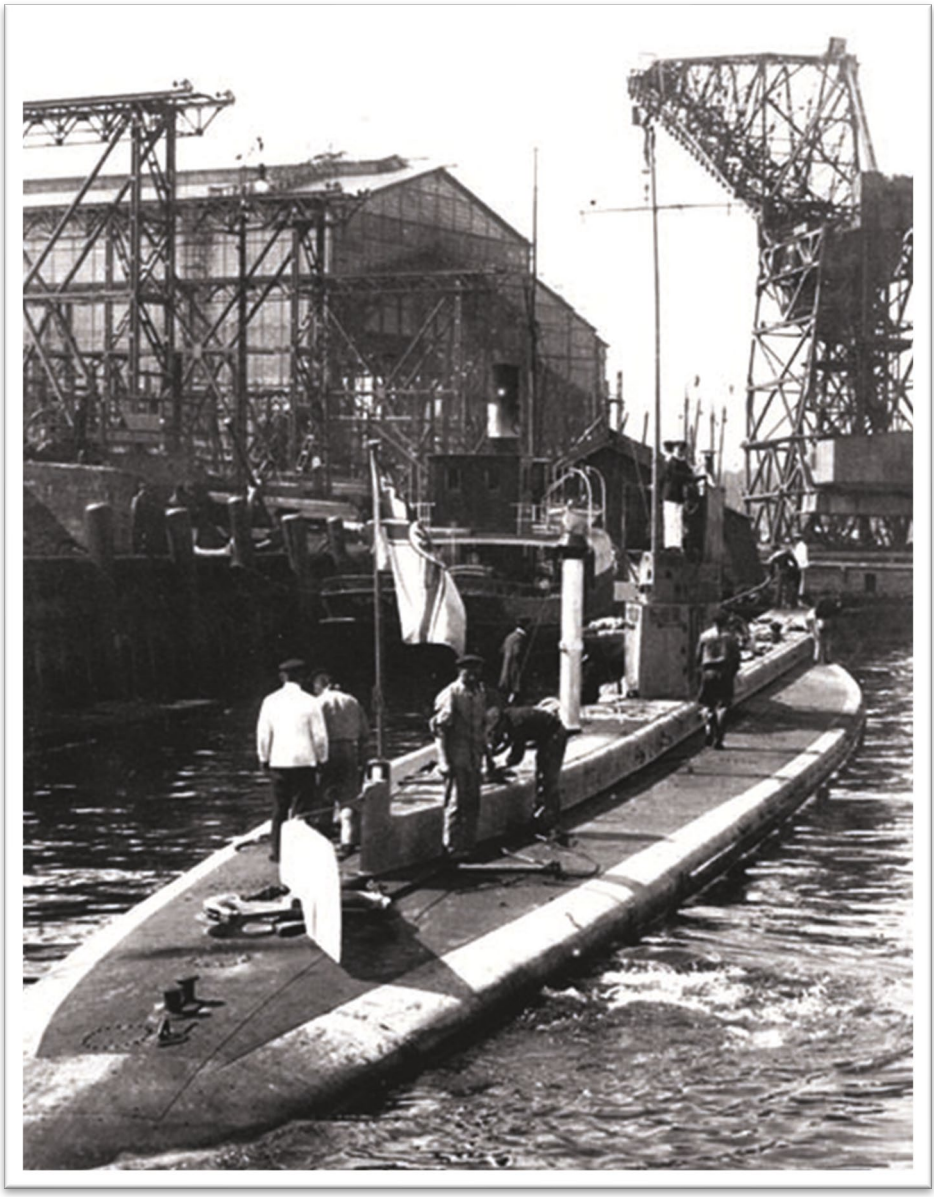

(Fotoğraf 242) **San Patricio Kömür Gemisi**[370]

[369] http://www.stoomvaartmaatschappijnederland.nl/wp-content/uploads/SMN283.jpg

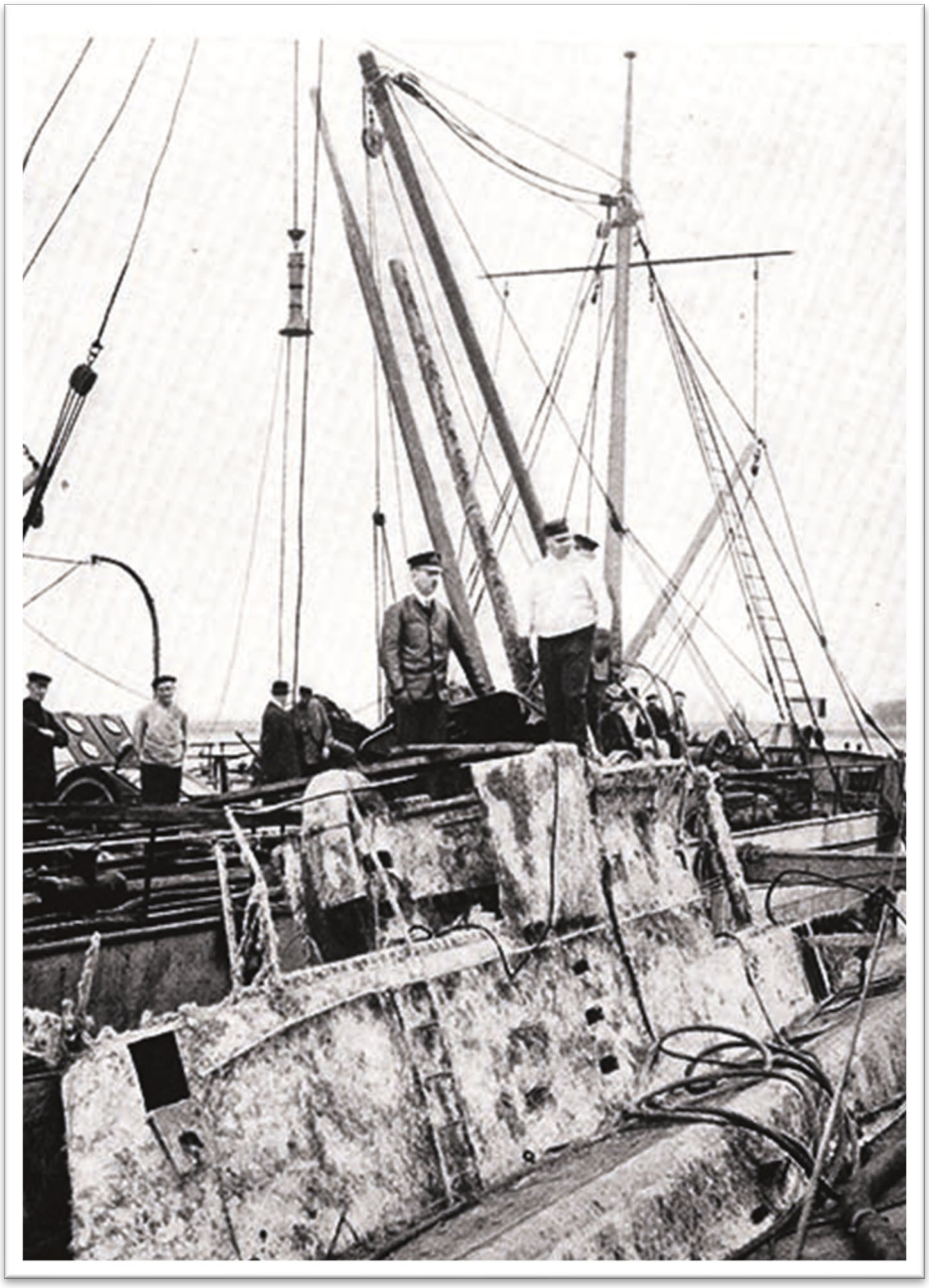
[370] https://www.helderline.com/sites/default/files/helderline-36486-Home-1152_13836_san-patricio-1-3.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN DENİZALTILARI

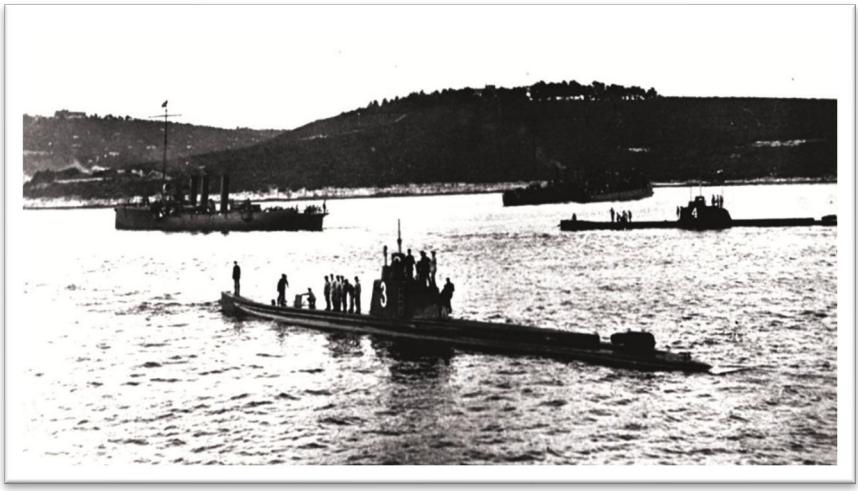
(Fotoğraf 225) **SM U-8 Alman Denizaltısı**[371]

[371]https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b8/Kaiserliche_Marine_Postcard_of_SM_U8_in_harbour_1909-1915.jpg

(Fotoğraf 226) **SM U-30 Alman Denizaltısı**[372]

[372]https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8f/Wrack_von_U_30_in_der_Ems_nach_der_Bergung._Aufnahmedatum_unbekannt.jpg

(Fotoğraf 227) **SM U-3 Austurya-Macaristan Denizaltısı**[373]

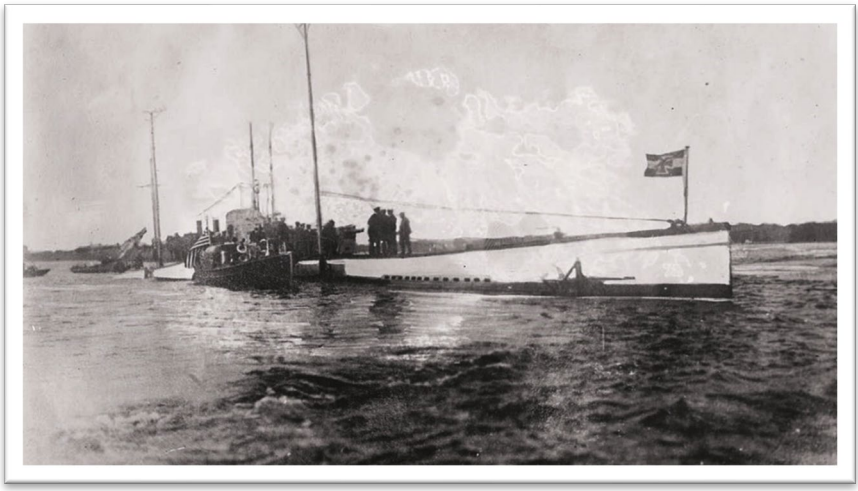
(Fotoğraf 228) **SM U-14 Almanya Denizaltısı**[374]

[373] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/e/ef/SM_U-3_%28Austria-Hungary%29.jpg

[374] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/97/Submarine_U-14_LOC_6358166395.jpg

(Fotoğraf 235) **Circé Fransız Denizaltısı**[375]

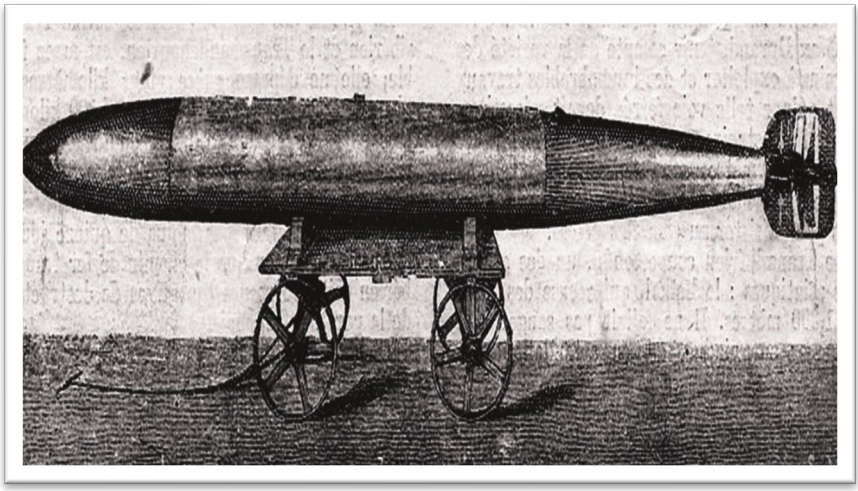

(Fotoğraf 238) **SM U-53 Almanya Denizaltısı**[376]

[375] https://www.worldnavalships.com/images/circe3.jpg

[376] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f9/SM_U-53_in_Newport%2C_Rhode_Island_1916.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN SİLAHLAR

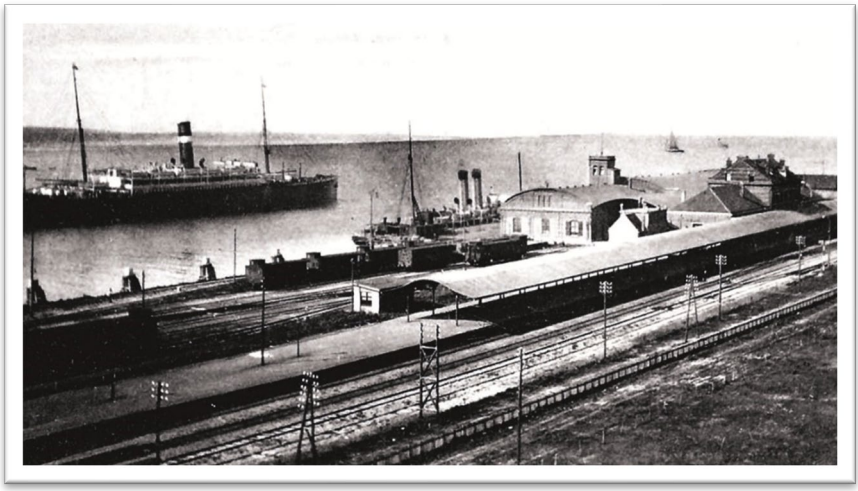
(Fotoğraf 230) **Schwartzkopff Torpili**[377]

(Fotoğraf 234) **Hotchkiss Makinalı Tüfek**

[377] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f4/Torpille_Schwartzkopff.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

(Fotoğraf 241) **Hoek van Holland Limanı - Hollanda**[378]

[378] https://retours.eu/nl/32-Hoek-van-Holland-Harwich-Continent/image/Station-Hoek-van-Holland-1910.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN DİĞER AYRINTILAR

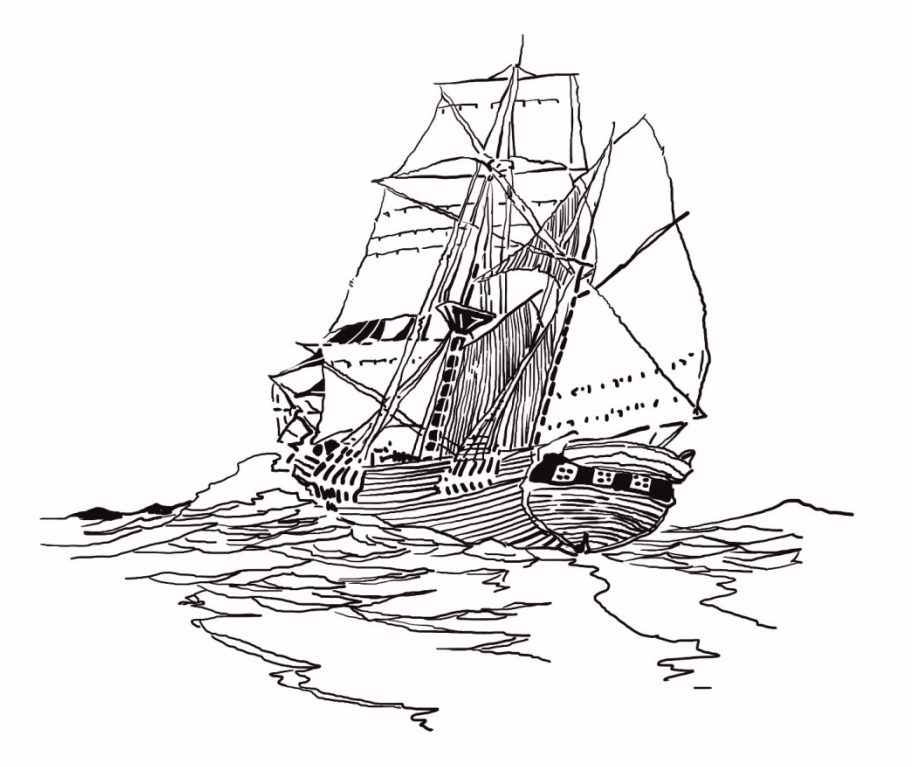
(Fotoğraf 236) **Bir Aeroplan Görseli**[379]

(Fotoğraf 233) **Birinci Dünya Savaşı'nda Tahrîbâta Uğramış Bir Periskop (1915)**[380]

[379] https://www.militaryfactory.com/aircraft/imgs/lrg/gotha-gv.jpg

[380] Risâle-i Mevkûte-i Bahriye Cilt 2, Sayı 3, Sayfa 104

ÇANAKKALE BOĞAZI ÖNLERİNDE[381] - 1 -

12 Nisan – akşamının saat dokuzunda Port Said'e *(Fotoğraf 243)* muvâsalat ettik. Siyah kadife gibi duran bir semânın altından gâyet sıcak bir gün gümrüğün rıhtımına palamar[382] verdik. O anda yüzlerce ufak sandallar bordamıza hücum ettiler. Evvelemirde harp havâdisi sorduk. Bir aydan beri burada üçüncü filo nâmıyla bir filo teşkil edilmiş olup iki fırkayı ihtiva etmektedir. Saint Louis, *(Fotoğraf 244)* D'Entrecasteaux, *(Fotoğraf 245)* Latouche Tréville, *(Fotoğraf 246)* Astrée Sefîneleri Suriye sâhilinin ablukasıyla muvazzaftır. Racoon *(Fotoğraf 247)* ile İsmâiliye'de demirlemiş olan Montcalm, *(Fotoğraf 248)* Desaix Süveyş Kanalı'nın muhâfazası için ikinci fırkayı teşkil etmektedirler. Sefâin-i mezbûrenin kâffesi Pluviôse-Amirallik emri altında olup amiral bayrağı Saint Louis'in direğindedir. Goliath *(Fotoğraf 249)* ile Proserpine *(Fotoğraf 250)* nâmındaki İngiliz sefîneleri Port Said Limanı'nda dâimî sûrette bulunuyor bir Türk fırka-i askeriyyesi El-Ariş ve Birüssebi hattı üzerinde mevki tutuyor. Bu fırka arasıra kanala karşı akınlar icrâ etmektedir. Dün birkaç bedevi El-Kantara karibine bir mayın koydu. Mayın ihraç edilerek mahvedilmiştir. Fakat herkesin efkârı, İskenderiye'de teşekkül eden İngiliz Fransız heyet-i seferiyyesine in'itaf ediyor.

17 Nisan- D'Entrecasteaux Sefînesi limana vürut ederek Saint Louis Sefînesi'nin El-Ariş'e takarrüp ederken kum tepelerinin arkasına ihfâ edilmiş 77 milimetrelik bir bataryanın ateşine mâruz kaldığını haber verdi.

Heyet-i seferiyyenin ilk kademeleri ayın on beşinde İskenderiye'den Limni Adası'na müteveccihen Minerva *(Fotoğraf 251)* İngiliz kruvazörünün himâyesi altında hareket etti.

18 Nisan- Bir Türk torpidosu İzmir'den çıkarak Sakız veya Mykonos Adası'nın arkasına gizlenip kâfilenin reisini teşkil eden sefâine hücum ile hedefe isâbet etmeyen üç torpil endaht etti. Fakat yirmi kişi ürkerek mataforaya asılmış olan filikaya ilticâ ettiler. Mataforanın halatları koptuğundan denize düşüp boğuldular. Minerva şiddetli top ateşiyle tâkip edilen Türk torpidosu alevler içinde Sakız Adası sâhiline atıldı.

---

[381] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 5, Sayı 11,Eylül 1335 [1919], Sayfa 1081-1088
Fernand Darde, Jeanne d'Arc Kruvazörü Kaptanı

[382] Ç.n: Gemileri rıhtım, iskele veya şamandıraya bağlamaya yarayan kalın halat. Bkz. www.lugatim.com

Akşam saat dokuz- Limni'ye müteveccihen hareket etnek üzere İskenderiye Limanı'nda *(Fotoğraf 252)* tahaşşüt etmiş olan yüklü dokuz gemiden mürekkep bir kâfileyi almak için emir aldık. Suriye sâhilinde karakol edecek olan D'Entrecasteaux Sefînesi'yle aynı zamanda hareket ettik.

19- Nisan sabahleyin saat dokuzda baca ve direklerden müteşekkil bir ormanın arkasında beliren alçak ve düz bir sâhil üzerinde kâin İskenderiye'ye muvâsalat eyledik. Nakliye sefâini hazır olup bizi bekliyor. Kendilerine mahsus şapkaları iktisâ etmiş Avusturalya askerleriyle dolu bir kayık bordamız hizâsında dolaşıyor. Bize takarrüp ederek güzel bir Fransızca ile: "Biraz şu Türk mösyölerini görmek istiyoruz. Yarın kalkıyoruz. Otuz bin kişiyiz. Bizden bahsedecekler." Dediler.

Öğleye doğru nakliye sefâini yola düzüldüler. İskelemizden mürur ederken tâifelerimiz askerleri şiddetli hurrâlarla selamlıyorlar. İşte Armand-Bèhic, on beş sene evvelîsi Yeni Kaledonya seyahâtini icrâ eylediğim Australia, *(Fotoğraf 253)* Ganges, *(Fotoğraf 254)* Amiral-Hamelin, Dumbea, *(Fotoğraf 255)* Magellan, 3 numaralı tahtelbahir ve hastahane sefînesi Gascon *(Fotoğraf 256)* enginde iki hat üzerinde sıralanıyorlar. Biz de hareket ederek kâfilenin reisini aldık. Sekiz mil süratle Limni'ye yola koyulduk.

20 Nisan- Kâfilemiz, Şair Yunânî Homer'in meclûbu bulunduğu menekşe renginde deniz üzerinde, Rodos Adası'yla Kerpe Adası beynindeki Boğaz'a doğru güzel bir alay ile ilerliyor. Saat onda Saint Louis Sefînesi'nden gelen bir tebliğ-i resmî üç İngiliz nakliye sefînesine serbestî-i hareket verilmesini emrediyor. Mondros'a askerlerin bir an evvel vusûlünü görmek için istîcal edildiği anlaşılıyor. (Mondros, Çanakkale Boğazı'nın karşısında bulunan Limni Adası'nın büyük bir körfezidir. 1854 senesinde Kırım Seferi için gönderilen İngiliz, Fransız askerleri yine bu adada tahşit edilmişlerdi.)

Büyük Jeanne d'Arc *(Fotoğraf 257)* bu sekiz mil sürate alışkın değildir. Fakat hâmilik vazîfemizi pek ciddî îfâ eyliyoruz. Zinhar Türk torpidolarından biri tekrar engine çıkmak tehlikesini göze almasın!

Akşama doğru Kerpe Adası'nın zirveleri yüz yirmi kilometreden ayan menekşe renginde yalama resim gibi suların ufkunda görülerek geceye kadar devam ediyor.

22 Nisan- Şimal istikâmetinde denize doğru muallak gibi duran bir bulut kümesi süratimizi yedi mile düşüren bir poyraz rüzgârının şiddet-i vezânıyla dağılıyor.

Amorgos Adası hizâsında dikkat ve tecessüs keb-i nezâket eyledi. Kâfileyi geçip muhârebe halinde 14 mil süratle seyir ederek zulmetlerden müteşekkil bir sis ile mestur kayalıklı bir kitle, batîü'l-seyr bir kâfilenin mürûrundan evvelce haberdar cesur bir torpido için fevkalâde bir ihtifâ-gâh olan bir adanın küçük kıyılarını keşfetmeye gidiyoruz.

Sekizden nısfü'l-leyl vardiyasında –Poyraz istikâmetinden esen soğuk frişka bir rüzgâr. İki hat üzere seyir eden kâfilenin reisini tekrar ahzeyledik. Mikonos hizâsında İngiliz kâfilesinin dûçar-ı hücum olduğu mevkiiden geçiyoruz. Terbî-i evvelinde yüksek bir kamer dalgaların müteharrik eşkâlini hârelendiriyor. Büyük bulut kümeleri, nevbet-be-nevbet, suların füshat-i bî-girânını gölgelendirerek ifşâ ediyorlar. Seyrimiz o kadar batî ki tebdil-i mevkî etmiyoruz denilebilir. Bizim gibi fenersiz seyir eden bir kâfile gayr-i mer'îdir. Bâzen daha kesif bir duman arkamızda bir posta vapurunun şeklini hayalmeyal belli ediyor. Gölge ve aydınlık ile alacalanmış bu denizde dolaşan "Inflexible" *(Fotoğraf 258)* nâmındaki İngiliz kruvazörünü arkuruluyoruz.

Tanışma işâretlerini teâti ettikten sonra İngiliz kruvazörü uzaklaşıyor.

22 Nisan- Akşam yedide kâfilemiz bilâ-hasar Mondros Körfezi'ne dâhil oluyor. Deniz kesb-i sükûnet eyledi. Müzehheb bir zirve gibi duran Athos Dağı'nın hâkim olduğu bu sular bize âguşunu açıyor. Gece hulûl ederken binlerce ziyâlarla bineklenmiş olan büyük körfezin medhaline demirliyoruz.

23 Nisan, Mondros Körfezi- çıplak ve taşlıklı tepelerle muhat bir körfezin manzâra-i hâriciyyesi fevkalâde güzeldir. Körfezin içinde tam yüz altmış iki sefîne var.

İlkbahar semâsının revnak-dar semâsı altında posta vapurları, büyük gemileri, her enmûzeçten her yaştan harp sefînelerinin direk ve bacaları garip bir orman teşkil ediyorlar. Ufak bir istimbot sefînemizin süvârisi Amiral Guepratte'ın *(Fotoğraf 259)* bulunduğu Jauréguiberry Zırhlısı'na *(Fotoğraf 260)* götürüyor. Süvâri öğleye doğru avdet ederek kemâl-i tehâlükle

intizar olunan Gelibolu Şibh-i Cezîresi'ne asker ihrâcı ameliyâtının ertesi günü şafakla beraber icrâ edileceğini haber veriyor. Her şeyde ve her yerde olduğu gibi burada da Fransız filosu Jauréguiberry ve Henry Quatr *(Fotoğraf 261)* gibi yalnız iki sefîneden ibâret olduğundan Amiral Guepratte karaya asker ihrâcı için bize muâvenet eyleyecektir. Biz muhârebenin nihâyetine kadar Çanakkale Boğazı'nda kalacağız.

Büyük ihraç ameliyâtına iştirak edeceğimiz havâdisi sefînede işâa edilir edilmez bir alev gibi sefînenin boyunca yayılıyor. Ve şüphesiz ki tavlonda[383] bulunan en sâkin ve halim neferi heyecâna düşürüyor. Saat üçte rüesâ-yi vazâif konferans akdederek o emir-i âtiye kıraât olundu:

Dört ihraç noktası tâyin edildi. Birincisi Maydos hedef olmak üzere Gelibolu Şibh-i Cezîresi'nin garp sâhilindeki Kabatepe zirvelerine karib bir mevkiidir. İkinci ve üçüncü noktalar Şibh-i Cezîre'nin üçünde Seddülbahir ve Hellas'ın garbındadır. Dördüncüsü altıncı müstemlekât fırkasından üç bin kişilik bir Fransız kuvvetiyle birlikte Asya sâhilinde ve Seddülbahir'in karşısında Karadağ sırtında Yenişehir Köyü hedef olmak üzere Kumkale'dir. Bizi en ziyâde işgal eden bu dördüncü noktadır. Zîra bizim de iştirak ettiğimiz dört sefîne-i harbiyye yâni Jauréguiberry, Henri Quatre Rus Kruvazörü Askold *(Fotoğraf 262)* ve Jeanne d'Arc tarafından himâye edilecektir. Bu son noktadaki ihraç ameliyesi İzmir ile Dardanos ve Çanakkale büyük istihkâmlarında tecemmu etmiş olan Türk askerlerini Asya sâhili üzerinde oyalandırmak için yapılan bir nümâyişten mâadâ bir ehemmiyeti hâiz değildir. Esas muhârebe, Fransız ve İngiliz askerlerinin (takrîben altmış bin kişi) Kabatepe ve Hellas Burnu'ndan îtibâren Boğaz'ın anahtarı olan Maydos'a muzafferâne duhul etmeleri îcap eden Gelibolu Şibh-i Cezîresi'nde icrâ edilecektir. Gün ağardığı zaman Asya sâhilinin önünde saff-ı harp nizâmında görünmek, tekmil melceeler, istihkâmlar, nokta-i istinatları yıkmak Meandre Sahrâsı'nı dövmek mecbûriyetindeyiz (Ey kalbin derinliklerinde işitilen uzak çanlar gibi hâtırat!)

Jeanne d'Arc'ın başlıca hedefi Boğaz'ın akan sularına karib ve sahraya hâkim bir tepe üzerinde kâin Yenişehir Köyü'dür. Karaya asker ihraç edilir edilmez şiddetli ve fâsılasız bir mânia ateşi açarak dâhilden Meandre Sahrâsı'nın medhallerini setredeceğiz. En nihâyet askerlerimizi

[383] Ç.n: Geminin alt güvertesinin üzeri. Şemseddin Sami, (Haz.Raşid Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal) **Kâmûs-ı Türkî**, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2018, s,680

karaya çıkaracak olan dört nakliye sefînesi boşalır boşalmaz hareket edecekler ve beşinci torpido muhribi filotillamız ve Jeanne d'Arc ile himâye edildikleri halde Asya sâhilinde bulunan Beşike Körfezi'nin önüne gelerek karaya asker ihraç nümâyişini icrâ eyleyeceklerdir. Bâdehû harekât-ı askeriyyenin icrâ eylediği noktanın merkezine geleceklerdir. Zîra Kumkale ihrâcı iğfâlinden mâadâ bir şeyi olmadığından müstemlekât askerlerimiz birinci veya ikinci günün akşamı sefînelere tekrar irkâp edileceklerdir.

İşte herbirimizin icrâ edecek yüzlerce istihzârâtımız olduğundan kumandan o emri okuyup teşrih ettikten sonra derakap dağılıyoruz. Benim vezîfem nispeten hafiftir.

Fransız askerlerine kumanda eden General d'Amade'ın *(Fotoğraf 263)* Erkân-ı Harbiyyesi'nin müctemî bulunduğu Provence Sefînesi'ne *(Fotoğraf 264)* gittim. Büyük salon zâbitlerle dolu. Bir zâbit alçak sesle ihzar edilen büyük vesâiti îzah ediyor. Fakat Gelibolu Şibh-i Cezîresi'nin cenup müntehâsından hücum edildiğini görmekten mütehassıl hayretime o da iştirak ediyor:

"Bu plan bizim tertip ettiğimiz değildir. Fakat itaat etmek lâzımdır." Dedi. Karaya asker ihrâcı ameliyâtı târihi ayın yirmi beşine tâyin edilmiştir. Bu akşamdan îtibâren ilk İngiliz askerleri grubu, Manş Denizi ablukasında istinatlarımız olan Prens George *(Fotoğraf 265)* ve Euryalus *(Fotoğraf 266)* tarafından himâye edilmiş oldukları halde, hareket ediyorlar. Amiral Wemyss *(Fotoğraf 267)* mürur ederken müştereken dûçar olunmuş bir çok fırtınalı günleri hatıra getirmek üzere şu üç Fransızca kelimeyi işâret ediyor:

"Manş'dan daha rahat!" süvârimizde buna:

"Yanıbaşınızda harp ettiğimizden dolayı bahtiyârız." Cevâbını veriyor. Askerlerimiz İngiliz kruvazörlerini heyecanlı hurralarla selamlıyorlar.

Amiral fevkalâde büyük, güyâ mütemâdi ilhâmat-ı şiiriyye ile müteheyyiç, kendisine isâbet eden vazîfeyi delicesine canlandıran, bahriyede manevracılık meziyyâtı, metânet ü cesâreti ile müşârün-bi'l-benan olan, tâliânın kendisine havâle ettiği emr ü idâre için şâyân-ı hayret derecede ibrâz-ı liyâkat eyleyen Amiral Guepratte her şeyden evvel bir iş adamıdır. Kendisini herkese sevdirmiş olduğundan emirleri her fert tarafından mutâ' olacaktır. İcrâ eyleyecek büyük hareket-i harbiyyeye muâvenet etmek için

tam zamanında yetişmiş olan kruvazörümüzü görmeye geldi. Zâbitleri topladı. Muvaffakiyet husûsundaki itminânını söyledi. Bâdehu güverteye çıkarak bir işâretle, bilemem nasıl bir anda tekmil efrâdı etrafına topladı. "Evlatlarım, artık saklayacak bir şey yok. Yarın değil fakat ertesi günü, güneş doğarken, toplarınız, Türk siperlerine karşı gürleyeceklerdir." Dedi. Ve fazla bir kelime ilâve etmedi. Güvertede, köprü üstlerinde, küpeştelerde grup hâlinde toplanmış olan askerler, gözler parlak yüzleri öne doğru uzamış olduğu halde amirallik nutkunu çılgıncasına alkışlarla fâsıladar ediyorlar. Amiral, heyecan veya hayret, hiç bir kelime ilâve etmeyerek nizam borularının gürültüsünü bastıran bir alkış tûfânı ortasında selamlayarak ayrıldı. Ve bu gürültüler eli serpuşunun üstünde, kıç tarafında ayakta duran torpidosu ile bordamızdan ayrılırken tekrar eyledi.

24 Nisan- Muhârebenin arefesi. Sabahtan beri dağılarak körfezden çıkan bu sefâin mecmuâsı üzerinde müşa'şa bir hava yükseliyor. Jeanne d'Arc akşam saat onda hareket edeceğinden dâima demirli bulunduğumuz geçitin medhalinden bu müdebdep alayı seyrediyorum. Evvelemirde zırhlı sefîne şekline girmiş garibü'l manzara yük sefîneleri çıkarak şarka doğru uzaklaşıyorlar. Bunlardan biri bir gemicinin bile nazarını iğfal edecek vechile 380 milimetrelik sekiz topla mücehhez "Queen Elizabeth" *(Fotoğraf 268)* nâmındaki kuvvetli İngiliz kruvazörünü taklit ediyor. Topları ise tahtadandır. Bizden yalancı bacalarıyla tamâmıyle taklit edilmiş bir askerî direği var. Sefînenin kıç tarafı geniş bir platform ile mücehhezdir. Üç tâne kadar saydığımız bu kabil sefîneler mükemmel ve mudhik bir İngiliz ihtirâıdır. Kum ile dolu, batmaya müheyyâ, idâreleri için içlerinde yalnız azimkâr on iki kişi bulunup hafif filikalarla hemen kaçmaya hazırdırlar. Vazîfeleri boğazlarda Türlerin ateşini üzerlerine celbetmek, filoya yolu kapayan torpil mâniâlarını patlatmak ve bilâfâsıla zırhlıların hakîki manevraları hakkında düşmanı şaşırtmaktır. Diğer bir İngiliz tasavvuru da şudur: Sefâinin pruvalarında su kesimi hizâsında beyaz bir bıyık resmetmek. Bu sâyede düşmanı sefînenin sürat-i asliyyesinde şaşırtmak mümkün olmaktadır.

Müteâkiben ufak bayrakları rüzgâra karşı temevvüç eden süslü İngiliz ağ merâkibinden mürekkep bir sürü, arkalarında ihraç filikalarını cer eden askerlerle dolu yük sefîneleri, harbe müheyyâ vaziyette pruva nizâmında İngiliz zırhlıları, on kıta açık deniz torpidosu, hastahâne gemileri

ve en nihâyet köprü kurmaya yarayan şamandıra, duba cer eden nâ mâdut römorkörlerden müteşekkil bir katar çıkıyor. Bütün resmî geçit devam ettiği halde liman boşalmıyor. Küçük Fransız filosu ancak badezzeval saat on da şu tertipte hareket edecektir: Jauréguiberry, Henri Quatre, Jeanne d'Arc ve Askold on mil sürat verilerek tekmil ziyâlar mestur bir halde Kumkale'nin önünde arz-ı endam edilecek ve şems-i tâliânın ilk şuâları toplarımızın alevini tenvir eyleyecektir.

Jeanne d'Arc kemâl-i dikkatle harp tuvaletini [384] yapıyor, blockhaus[385] *(Fotoğraf 269),* tarassut mevkiileri bir anda bizi öyle setrediliyor. Direklerin tepelerine içlerinde zâbitlerin etrâfı tecessüs edecekleri iki müteharrik çanaklık kaldırılıyor. Zîra karada bulunan bataryaları ve en gizli ricatkâhları keşfetmek lâzımdır. Beşike Körfezi'nde iskat edilmek îcap eden üç kıta 12 santimetrelik ve üç kıta 15,5 santimetrelik topların mevcûdiyeti haber veriliyor. Güvertedeki toplarımız etrafına brandalar asılıyor. Tayyârelere karşı ateş açmak için kıç köprüsü üstüne silahlar birleştiriliyor. Sefînede bir havâ-yı sürûr eserek bütün harekâtımızı teshil eyliyor. Harbe gitmek zevki zannettiğimden daha derin bir his imiş.

Sefâin Mondros Körfezi'nden çıkıyor ve dumanları engine doğru çıplak tepelerin arkasından görünüyor. Dört bin sene fâsıla ile Truva Muhârebeleri'ni, Limni'den hareket edip Meandre sâhillerine çıkan bir ordu tarafından Asya kalesinin tahrîbini tekrar eden bu azîmetten, bu harp başlangıcından bir nizâm u kuvvet intibâatı sudur ediyor.

Akşam – Süvâri zâbitan salonuna gelerek İstanbul'un Latinler tarafından bir defa daha zaptı şerefine şampanya içti.

25 Nisan- Saat ikide vardiya için köprü üstüne çıktığım zaman sert ve soğuk bir rüzgârla karşılaştık. Kaptan köprüsü üstündeki vardasilolar[386] ile tenteler top ateşi için bir ay ihtiyat kaldırılmış olduğundan sefîne süratinin husûle getirdiği rüzgâr merhametsizce çarpıyor. Henri Quatre'ın 400 metre gerisinde olmak üzere pruva hattı siper ediyoruz. Askold gerimizden geliyor. Bozcaada'sı Körfezi'nde bulunan Gadaro Kayası ile bizzat adanın arasındaki

[384] Ç.n: Giyinme, süslenme.

[385] Ç.n: Blok Havuz/Block House, duvarlarında silah atmak için delikler bulunan müstahkem küçük bina.

[386] Ç.n: Güvertenin güneşten korunması için tente vardavelası ile küpeşte veya vardavela telleri arasına dik olarak gerilen tentelere denir.

dar geçite giriyoruz. Kamerin nuru altında Asya sâhili birkaç mil mesâfede rotamızda görünüyor. Denizin üzerinde hiç gürültü yok. Fakat her cihette yanan ve sönen ziyâlar var. Garp cihetinde gece ile karışmış boz renginde beliren tezâhürat, takarrüp eden büyük filodur.

Saat dörtten biraz evvel yolumuzu azaltıyoruz. Boğazların açıklığı gölgede nümâyan oluyor. 4,15'de tevakkuf ediyoruz. Süvâri köprü üstüne geliyor. 4,40'da gece son perdesini örtüyor. Doğan güneş şu manzarayı meydana çıkarıyor: Boğazların medhali, berrak batî bir sûrette sisten sıyrılan iki toprak yığını arasındaki su sabah renginde, henüz biraz karanlık olan garbın girdaplarından çıkan pruvaları boğazlara müteveccih yüzden ziyâde sefîne, Avrupa sâhili önünde İngiliz zırhlılarının yalnız direkleri semânın üzerinde teressüm ediyor. Ansızın şedit ve kısa bir şimşek. Müteâkiben iki. Daha sonra elli tane şimşek. Bitmek istemeyen bir ulumaya müşâbih devamlı bir uğultu ile tâkip edilmiş olduğu halde sâhil boyunca bir gaz dizisi gibi parıldıyor. Ateş açtı. Muhârebe başladı. Bizim filomuzda mevkiini ahzeyledi. Amiral sefînesinin direğinde bir işâret temevvüç ediyor: "Ahval muvâfık olduğu zaman ateş açınız!" Ben de bizzat, hayatımda ilk defa olmak üzere şu kadar gelmelerini telaffuz ediyorum: "Asker silah başına!" Benim yerime süvârinin yanında kalması îcap eden manevra zâbiti geldikten sonra köprü üstünden indiğimde blockhausdan topların doldurulması emrinin geldiğini işittim: "Dökme dâne, siyah barut... doldur."

Mustafa Şerif

MAKALEDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR

(Fotoğraf 259) **Amiral Émile Guépratte**[387]

(Fotoğraf 263) **General Albert d'Amade**[388]

(Fotoğraf 267) **Amiral Rosslyn Wemyss**[389]

[387]https://gmic.co.uk/uploads/monthly_2017_09/59be4adc42a7d_Recueil_Portraits_dmile_Paul_Gupratte__btv1b10336654m.JPEG.2354a0b37f7f8a915f8bb1fd48312b4f.JPEG

[388] http://museedesetoiles.fr/wp-content/uploads/2016/02/GBdAmade1.jpg

[389] http://www.dreadnoughtproject.org/tfs/images/c/ca/Rosslyn-Erskine-Wemyss-Baron-Wester-Wemyss%2C_NPG_x186077.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN GEMİLER

(Fotoğraf 244) **Saint Louis Fransız Savaş Gemisi**[390]

(Fotoğraf 245) **D'Entrecasteaux Fransız Kruvazörü**[391]

[390]https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/58/Battleship_saint-louis_Bougault.jpg

[391]https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/5/5f/Pothuau_NH_74865.jpg/1280px-Pothuau_NH_74865.jpg?1640092324647

(Fotoğraf 246) **Latouche Tréville Fransız Kruvazörü**[392]

(Fotoğraf 247) **HMS Racoon**[393]

[392] https://i1.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2019/06/Panzerkreuzer-Latouche-Tr%C3%A9ville.jpg

[393]http://www.historyofwar.org/Pictures/hms_racoon_left.jpg

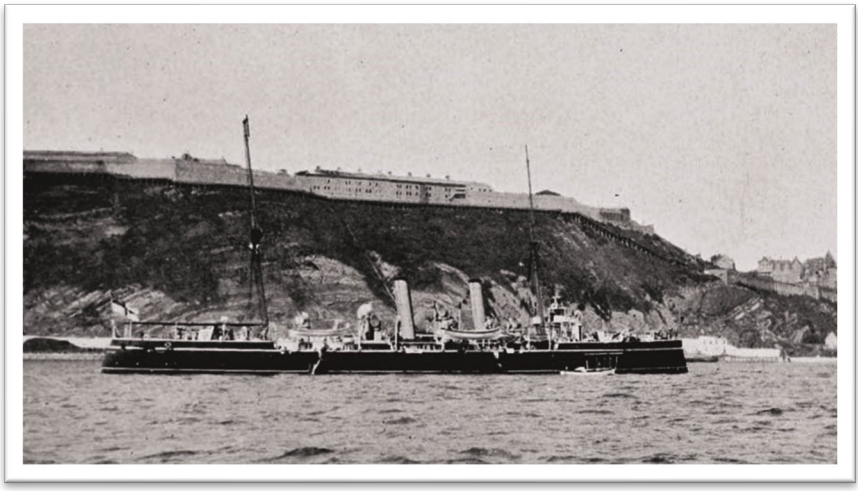
(Fotoğraf 248) **Montcalm Fransız Kruvazörü**[394]

(Fotoğraf 249) **HMS Goliath**[395]

[394]https://en.wikipedia.org/wiki/French_cruiser_Montcalm_(1900)#/media/File:Montcalm_Marius_Bar.jpg

[395] http://kaanaltin.com/goliath05.jpg

(Fotoğraf 250) **HMS Proserpine**[396]

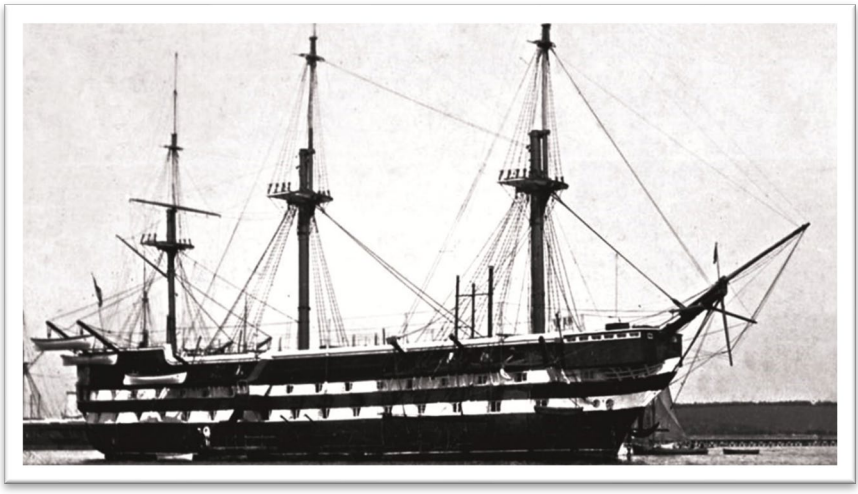
(Fotoğraf 251) **HMS Minerva**[397]

396 https://en.wikipedia.org/wiki/HMS_Proserpine_(1896)#/media/File:HMS_Proserpine_1901_0267.jpg

397 http://www.historyofwar.org/Pictures/HMS_Minerva.jpg

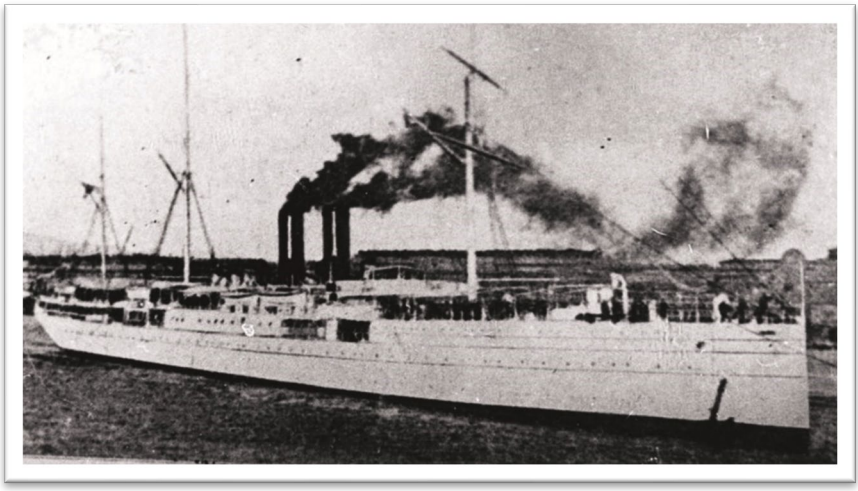
(Fotoğraf 253) **HMAS Australia**[398]

(Fotoğraf 254) **HMS Ganges**[399]

[398] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d0/HMAS_Australia_Feb_1915.jpg

[399] http://harwichanddovercourt.com/hms-ganges.html

(Fotoğraf 255) **Dumbea**[400]

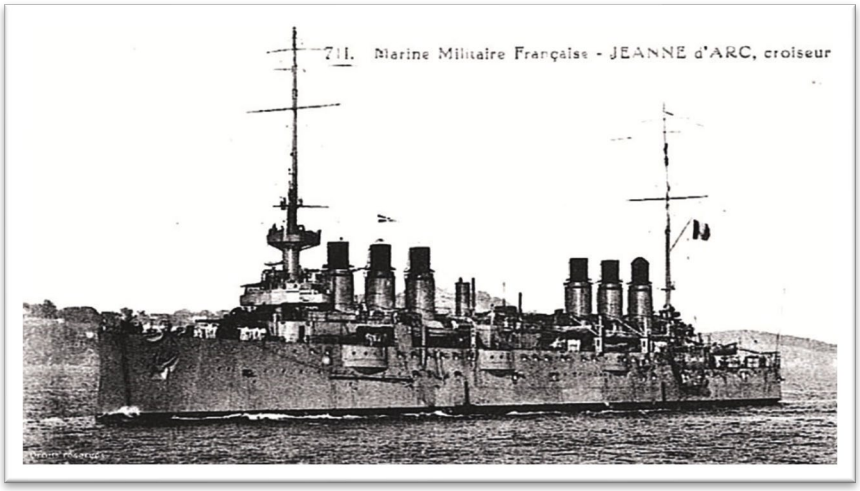

(Fotoğraf 256) **HMHS Gascon Hastane Gemisi**[401]

400

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/68/StateLibQld_1_141499_Dumbea_%28ship%29.jpg

401https://s3.amazonaws.com/gwfattachments/monthly_2020_05/image.jpeg.d8a8286c3c551c585d0592c7ec6a55e3.jpeg

(Fotoğraf 257) **Jeanne d'Arc Kruvazörü**[402]

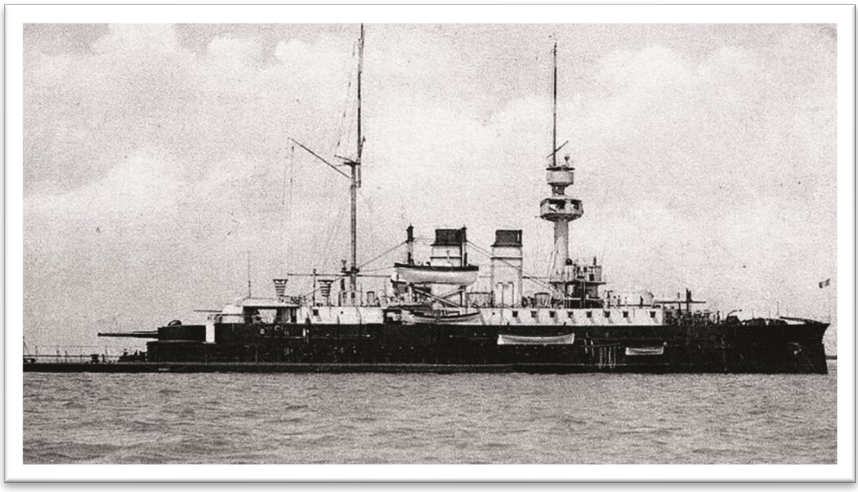
(Fotoğraf 258) **HMS Inflexible**[403]

402 http://www.anciensmarinsjeannedarc.infini.fr/IMG/jpg/Croiseur_cuirasse_Jeanne_d_Arc.jpg

403 https://www.worldnavalships.com/images/hmsinflexiblempl547.jpg

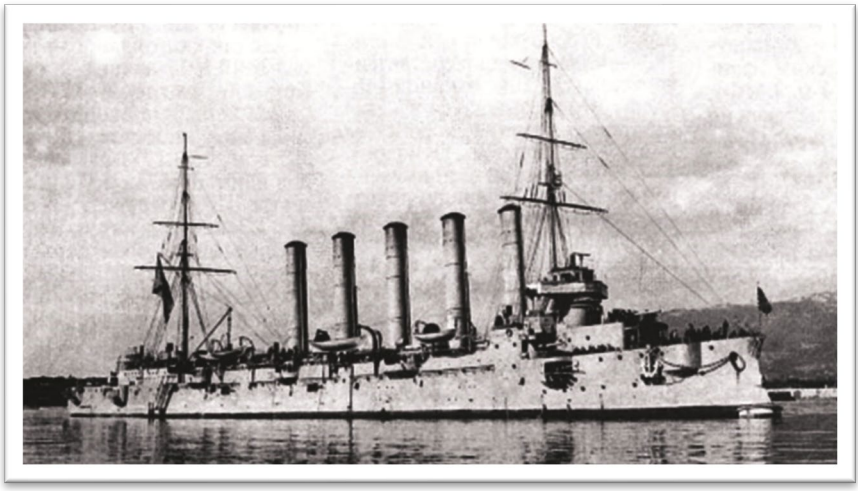
(Fotoğraf 260) **Jauréguiberry Fransız Savaş Gemisi**[404]

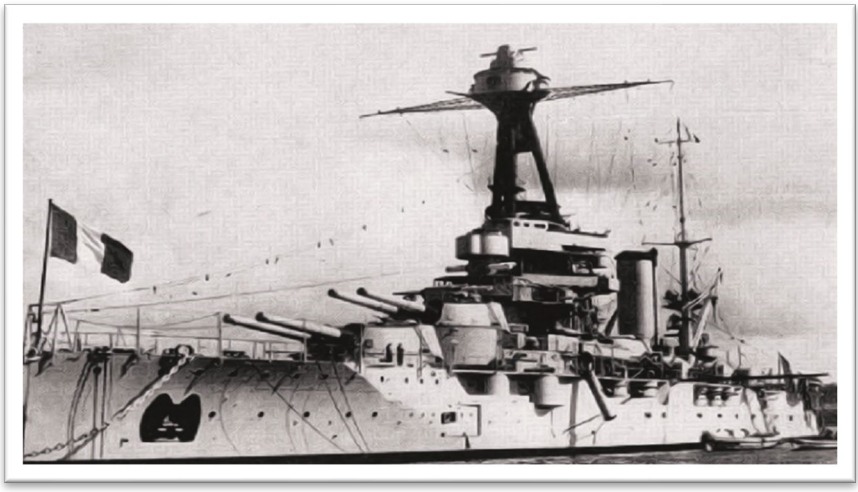
(Fotoğraf 261) **Henry IV Fransız Savaş Gemisi**[405]

[404] https://www.navypedia.org/storage/images/ships/france/fr_bb_124.gif

[405] https://www.naval-history.net/PhotoWW1-01bbFrHenriIV1PS.jpg

(Fotoğraf 262) **Askold Rus Kruvazörü**[406]

(Fotoğraf 264) **Provence Fransız Savaş Gemisi**[407]

[406] https://www.navypedia.org/storage/images/ships/russia/ru_cr_109.gif

[407] https://i1.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2019/04/Schlachtschiff-Provence-1.jpg

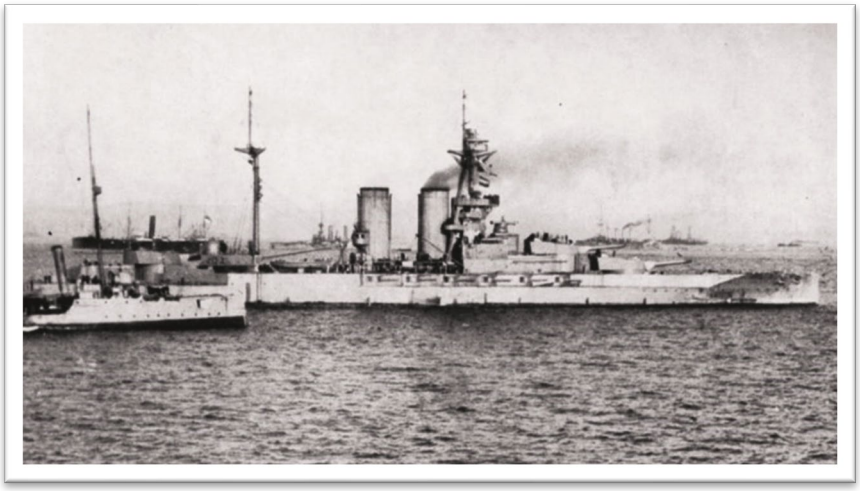
(Fotoğraf 265) **HMS Prens George**[408]

(Fotoğraf 266) **HMS Euryalus**[409]

[408]https://www.maritimequest.com/warship_directory/great_britain/battleships/prince_george/hms_prince_george_r_usher.jpg

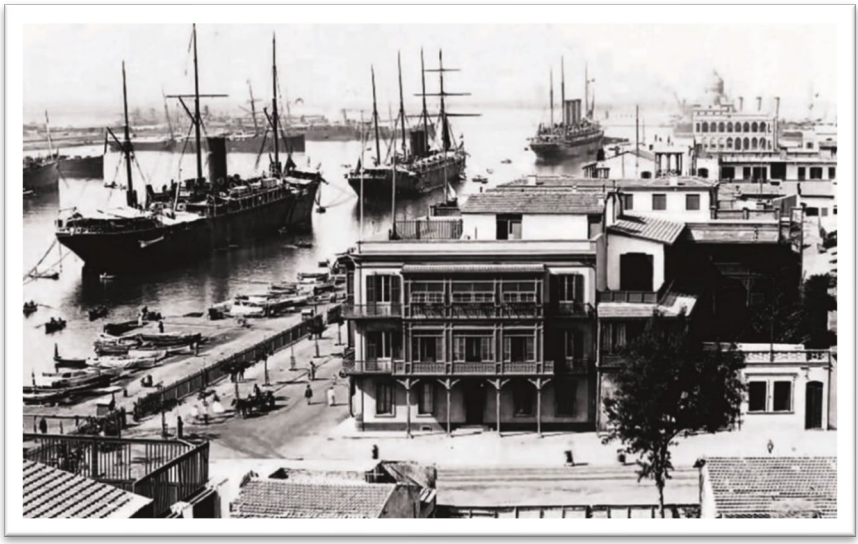
[409] https://i2.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2018/07/HMS-Euryalus.jpg

(Fotoğraf 268) **HMS Queen Elizabeth**[410]

[410]https://www.maritimequest.com/warship_directory/great_britain/battleships/queen_elizabeth/queen%20elizabeth.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

(Fotoğraf 243) **Port Said Limanı - Mısır**[411]

(Fotoğraf 252) **İskenderiye Limanı - Mısır**[412]

[411] http://www.searlecanada.org/hemy/images/portsaid1.jpg

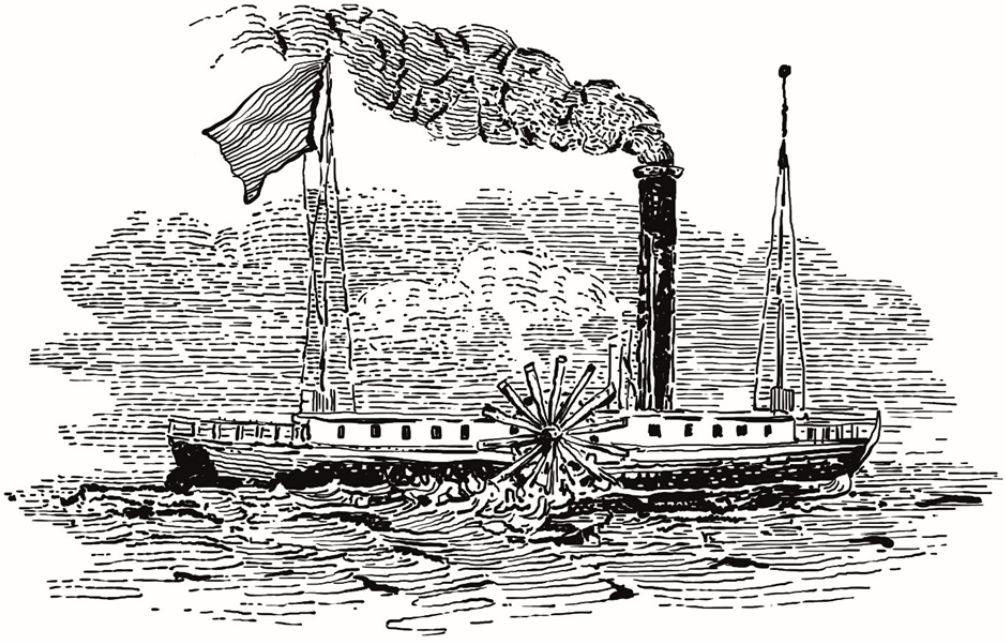
[412] https://oledavyjones.tumblr.com/image/632328285601382400

MAKALEDE ADI GEÇEN DİĞER AYRINTILAR

(Fotoğraf 269) **Blok Havuz/Block House Örnek Görsel**[413]
Duvarlarında silah atmak için delikler bulunan müstahkem küçük bina.

[413] https://www.flickr.com/photos/hilton-t/43972817262/in/photostream/

ÇANAKKALE ÖNLERİNDE[414] - 2 -

İlk ateşi Askold Rus Kruvazörü açtı. Bir borda ateşi Yenişehir Köyü'nü *(Fotoğraf 270)* sardı. Askold köyün şimal kısmını topa tutarak bize cenup cihetini bıraktı. Muhârebe mevkiime sevk eden iskeleye henüz vâsıl olmamış idim ki on dört santimetrelik yedi kıta topumuzun ateşi sefîneyi ihtizaz ettirdi. Garp cihetinden Meandre (Menderes) ovasına, Boğazların cenûbuna ve Anadolu'nun şark sâhiline hâkim olan Yenişehir Köyü'ne altı bin metreden ateş ediyoruz.

Sefînenin pruvasına kumanda ettiğimden 11 numaralı bölmeye karib bir noktada bulunmaklığım îcap ediyor. Zîra burası bu faal arı kovanının yüzlerce hücrelerini yekdiğerine rapteden sadâ borularının merkezidir. Her fert muhârebe mevkiinde bulunuyor. Elektrik ziyâları kesilerek yerlerine muhârebeye mahsus mum fenerler îkad edilmişti. Efrat, muvazzaf bulundukları cihazlara karib sâkinâne oturuyorlar. Top ateşinin tarrakâlarını duyuyorlar. Fakat hiç bir şeyi görmüyorlar. Orada sefînenin teknesinde infilâk edebilecek bir mayının îras edeceği tehlikenin önünü almak için intizar eyliyorlar. Muhârebenin derece-i terakkîsini anlayabilmeleri için arasıra kaportadan başlarını çıkarmaya müsâade ediyorum. Mecruhîn kompartımanı mücâviremizde bulunduğundan sefîne tabîbi ile birlikte bir lomboz [415] açarak sâhili seyreyliyoruz. Güneş, Yenişehir Köyü'nün arkasından yükseldiğinden top darbelerinin tarassutunu eşkâl ediyor. Mâmâfif borda ateşimiz kulakları sağır edercesine tevâlî ve sarı bir duman, içlerinden bâzıları yıkılan evleri ihâta eyliyor. Yüz metre kadar pruvamızda ahz-ı mevki etmiş olan Askold bilâ tevakkuf ateş ediyor. Toplarının sadâsını farkedebiliyorum. Ve aynı zamanda gürleyen iki veya üç yüz adet büyük çapta topların tezâyüt gulgulesi arasında bordasında parlayan alevleri görebiliyorum. Râkit denizin üzerinde güneşin in'ikâsatı sürükleniyor. Lombozdan müthiş bir top ateşinin icrâ edildiği boğazların medhalini göremiyorum. Fakat Kumkale'ye doğru ilerleyen askerle dolu ilk filikaların âmed ü şüdünü müşâhede eyliyorum. Karaya ihraç ameliyâtı başladı.

---

[414] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 5, Sayı 12, Teşrin-i Evvel 1335 [1919] Sayfa 1105-1116
Fernand Darde, Jeanne d'Arc Kruvazörü Kaptanı

[415] Ç.n: Alt güvertelerin ve kamaraların aydınlanması ve havalanması için bordo ve güvertelerde açılan, bronz bir çerçeve içindeki çok kalın camlı, mâdenden ikinci bir kör kapağı bulunan yuvarlak gemi penceresi. Bkz. www.lugatim.com

Sabretache Torpidosu *(Fotoğraf 271)* mukâbil bordamıza gelerek Beşike Körfezi'ne evvelce mutasavver nümâyişin icrâsı için gitmemiz emrini tebliğ eyledi. Bunun üzerine ateşimizi kestik. Ve Topçularımız toplarını süratle uskuncaladıkları[416] halde tam yol ile cenûba doğru hareket ettik. Beşike Körfezi Bozcaada'nın karşısında ve Yenişehir'in beş mil cenûbundadır. Burada derin bir sükûnet hüküm-fermâ! Çanakkale Boğazı'ndaki topların uzaktan uzağa gelen sesleri arasında bir kuş sesi işitiliyor. Burası zeytin ağaçları ve bir kum tabakasının ihâta ettiği bin türlü çiçekle karışmış sert bir ot ile mestur nısf dâire şeklinde bir körfezdir. Karada hiç bir fert görünmüyor. Sabretache sâhile karib mürur eyliyor, gözetliyor, dönüyor ve tekrar avdet eyliyor. Karadan ateş edilmiyor. Nakliye sefîneleriyle tâkip edilmiş olduğumuz halde sâhile 1500 metreye kadar yaklaşıyoruz yine ses yok. Bize evvelce haber verilen 155 milimetrelik toplar nerede? 47 milimetreliklerimiz 1200 metreden körfeze hâkim gibi görünen bir tepenin zirvesi üzerine serî ateş açıyor. Nakliye sefîneleri mefruz siperlere endaht ediyorlar. Ağaçlar arasında bulunan bir ev 14 santimetrelik toplarımızın iyi nişan alınmış iki veya üç borda ateşiyle yıkılıyor. Ve yarı açık lombarlardan burunlarını geçirmiş olan efrat çatının havada dönerek kırmızımsı tuz yağmuru hâlinde dağıldığını görüp ellerini çırpıyorlar. Amiralin bir emri, müşkülâtla icrâ edilen karaya asker ihrâcı ameliyâtına yardım etmek için bizi boğazlara çağırıyor. Sabretache Torpidosu tarafından tâkip edildiğimiz halde on beş mil süratle hareket ediyoruz. Yenişehir Köyü'nün önünden geçiyoruz. Köy harâbe hâlinde, hiç bir evin damı yok kanatları kırılmış değirmenler, ağaç gövdesi gibi duruyor. Asya sâhilinin şimal burnunu dolaşarak boğazlara dâhil oluyoruz.

Manzara azametli ve gayr-i kâbil-i ferâmuştur. Meşhur Meandre Irmağı'nın cereyan ettiği ormanlı cibâl-i baide ile muhat yeşil ovaya Prens Goerge, Henri Quatr, Jauréguiberry ve Askold bilâ-tevakkuf ateş ederek yapraklara boğulmuş küçük duvarları haritalarda biri Aşil ve diğeri Patroklos'ın mezarı diye işâret edilmiş olan mazgallı bir kabristan ile mestur olan tepeciği mermilerle delik deşik eyliyorlar. Sâhilde Kumkale küçük kalesi ve etrâfını muhit olan birkaç ev bile harap olmuşlar. Sâhil ile zırhlıların arkasında gayr-i müteharrik duran nakliye sefâini beyninde

[416] Ç.n: Topun namlu içini temizlemek için birbirine viralı olarak geçen ve bir ucunda tel veya kıl fırçası bulunan gönder.

filikalar durmaksızın gidip geliyorlar. Filikalardan biri battı. Topların mahuf gürültülerine yeni bir çatırtı, tüfek sadâları ve mitralyözlerin "çat çat" ları karışıyor. Müstemleke askerlerimiz kumsallara karınları üstüne yatmış, yıkılmış taş yığınları arkasında, uzun bir hat teşkil ediyorlar.

İlkbahar semâsı rengindeki sular, kartal kuşu yuvaları gibi öteye beriye dağılmış köylerin iyiden iyiye mer'î beyaz lekeler husûle getirdiği çalılarla mestur tepelerin arkasından şarka doğru sokuluyor. İngiliz torpido muhriplerinde müteşekkil bir hat Prens George'un önünde takrîben 800 metrede Boğazı kapamaktadır. Torpido muhripleri Boğazın dâhiline sokuldukları zaman önlerinde büyük su sütunları feveran ediyor.

Torpido muhripleri hep birlikte nısf dâire çizerek cereyanın önünde engine doğru geliyor ve bâdehu hem âhenin bir hareket ile bilâ-tevakkuf nezâret ettikleri Boğaz'ın derinliklerine avdet ediyorlar. Avrupa sâhilinin şimal cihetinde hiç bir kelimenin ifâde edemeyeceği bir top ateşi görülüyor. Bulunduğumuz mevkiinin hizâsına büyük İngiliz Kruvazörü Queen Elizabeth yarı harap Venedik Kale'sinin hâkim olduğu Seddülbahir sarp kayasının üzerine takrîben 1200 metre mesâfeden 370'lik toplarla ateş ediyor. Her dakika kıyıdan büyük bir parçanın denize yuvarlandığı ve bir fırtına bulutuna müşâbih kesif bir dumanın semâya kadar tulumba gibi dönerek yükseldiği müşâhede olunuyor.

Top ateşimizin gürültüsüne rağmen bu büyük topların tarrâka-i hevl-nâkı uzun müddet kulaklarımızı sağır ediyor. Tayyâreler muhârebe eden sefînelerle dolu olan Boğaz'ın üstünde uçuyorlar ve bir noktadan diğer noktaya geçerek her tarafta fart-ı şiddet ile icrâ edilen faâliyet-i harbiyyeye iştirak eyliyorlar.

İngilizler karaya asker ihraç ettiler. Onları büyük Seddülbahir kayasının garp eteğinde sâhilde sık sıra, yere yatmış oldukları halde dürbünle görüyorum. Kum rengine boyanmış "River Clyde" *(Fotoğraf 272)* isminde bir büyük sefînesi karaya oturdu. Bu sefînenin alabandaları açık olup askerler buradan apansızın sâhile çıkacak vechile tertip edilmiştir. Buradada mitralyözler çatırdıyorlar. Dostlarımız, şüphesiz, zırhlarının şedit ateşine rağmen sert bir mukâvemete mâruz kaldılar. Bizim dânelerimiz derin siperlere karşı pek az müessirdirler. Denizden bunların tesirâtı hiç belli olmuyor.

Jeanne d'Arc şimdi sâhildeki kum tepelerinin üzerinde bulunan rassadlarımızın Türk askerlerinin harekâtını işâretle bildirdikleri Yenişehir Köyü'nün cenup sırtları üzerine 900 metreden ateş ediyor. Askold ile Henri Quatr, Aşil ve Patroklos mezarlarının önündeki yeşil ovayı izleyen siperleri dövüyorlar. Kumkale'nin harâbe halinde bulunan son evlerini almak için askerlerimizin harp ettikleri görülüyor. Sâhilden takrîben 800 metre mesâfede bulunuyoruz. Etrafımızda denize düşen, direklerimize çarpan tüfek kurşunlarını işitiyoruz. Ovanın kenarlarını döven kudurmuş top ateşine rağmen Türkler dâhile doğru ancak 200 metre kadar ricat ettiklerinden mâvi elbiseli askerlerimizin taştan taşa atlayarak tevakkuf etiklerini görüyorum. Yazık bâzıları toparağın üstüne garip bir sûrette uzanıyorlar. İhtimal artık hiç kımıldamayacaklardır. Küçük esmer toprak renginde kaputlar, zucret ile tazyik edilmiş olan kalbim, sizin için son olan bu sabahta en son vedâsını îfâ ediyor!..

Kumkale'nin garbında bir bölük asker sâhilin boyunca kaymaya muvaffak oldu. Bir toprak yığınının arkasında denizden beş metre kadar mesâfede kumun içine sokuldular. Aşil Tepesi ile yüksek ovaya ve Yenişehir Köyü'ne, düşmanlarını görmeksizin, ateş ediyorlar. Kurşunlar üzerlerine yağıyor. Arkalarında deniz çatırdıyor. Sâhile mümkün olduğu kadar sokulmuş olan Askold fokslarından Türk siperlerini topa tutuyor. O ana kadar mevkiilerinden kımıldamayan askerlerin kaldıkları, ilerledikleri görüldüğünden ateşin müessir olduğu anlaşıldı. İçlerinden bâzıları iki büklüm bir vaziyette 75 milimetrelik yarım bataryanın karaya çıktığı Kumkale'ye doğru koşuyorlar. Cenup istikâmetinden gelip Meandre Vâdisi'ni tâkip eden yollardan Türk askerlerinin zuhûru işâret ediliyor. Derakap borda ateşimiz bu yollara bilâfâsıla ateş yağdırıyorlar. Patroklos Tepesi'ne sevk eden yoldan dört nala inen bir süvâri bölüğü ortasında bir mermi patladı. Duman sıyrılır sıyrılmaz yolun üzerinde karışık bir demet ve dağınık esmer renkte küçük yığınlar ve tekmil etrafta yolu ihâta eden çayırlı tarlalar artık gitmeyecek olan süvârisiz bargirler göründü.

Vâsi harp meydanına hâkim olan Çanakkale'den havada bir kuş gibi Jeanne d'Arc'ın nârin şeklini, dar güvertesini, şimşekler çakan sancak bordasını, fîrûze renginde denizi, Boğaz'ın sâkit derinliklerini, yeşil sahrâyı görüyor ve hiç bir fert görünmeksizin fâsılâsız devam eden bir tüfek ateşinin çatırtısını işitiyorum.

Askerlerimiz Kumkale'nin tekmiline hâkim bulunuyorlar. Kalenin avlusunda bargirleri tüfekleri dizlerinin üstünde bir bölük asker oturuyor, karaya çıkarılmış olan yetmiş beş milimetrelik batarya mükemmel sûrette nişanladığı bir sipere karşı muttasıl ateş ediyor.

Kuvvetli bir Türk mukâvemetinin merkezi olan Kumkale kabristanını topa tutmak için emir aldık. İyi bir endaht mevkii ahzetmek için Boğaz'ın içine doğru ilerleyerek Bouvet'nın *(Fotoğraf 273)* battığı Erenköy Körfezi'ne (koyuna) giriyoruz. Sâhilleri topa tutan bir çok İngiliz ve Fransız sefînelerinin re'sinde bulunuyoruz... Daha ileriye gitmek, Boğaz'ın dirseğinde bulunan Çanakkale'ye giderek büyük müdâfaa istihkamlarının kâin bulundukları tepelerin arkasından dumanı çıkan sefîneyi görmek için içimde yenilmez bir arzu var.

Kabristanı şedit bir top ateşine tutuyoruz... On dokuz santimetrelik toplarımızın melinitli[417] ağır dâneleri mezar taşlarını havaya fırlatıyorlar. Türkler de bize ateş açtılar. Zîra diğerlerimizin etrâfına bilâ-tevakkuf kurşunlar yağıyor. Güvertemizde efrattan yaralanan bile oldu. Bize karşı açılan ilk top ateşinden birkaç şarapnel bizi himâye eden torpidoya isâbet etti.

Mâmâfih akşam hulûl etti. On iki saat mütemâdiyen 140, 190, 27 milimetrelik toplarımızla ayrı ayrı ve bâzen hep birden ateş ettik. Hiç bir noktada top ateşinin kesildiğini zannetmem. Yalnız mevkiinde gayri müteharrik duran Queen Elizabeth ateş etmiyor. İngiliz askerleri büyük zâyiâta mukâbil Seddülbahir kayasının tepesine varabildiler. Zirveleri takviye eylediklerini ve müzehhep bir semâ üzerinde irtisam eden şatonun harâbelerini tecâvüz eylediklerini görüyorum. Bir İngiliz zırhlısı, Triumph, *(Fotoğraf 274)* bize doğru yaklaşarak geçiyor. Boğazlara dâhil olmak istiyor gibi görünüyor. İşte pruvamızdan bin metre mesâfede kendisini ihâta eden bir su hüzmesine girdi ve yüksek kıyıların eteğinden şimşekler çakmaya başladı. Ah! Medhal pek iyi muhâfaza edilmiş demek!.. Büyük zırhlı, kayıtsız, alabanda ederek gerideki mevkiine avdet etti.

Saat altıda ateş kesmek ve boğazların hemen hemen ortasında, Kumkale istihkâmının arkasında demir atmış bulunan Jauréguiberry'nin gerisine demirlemek için emir aldık.

[417]Ç.n, Asıl maddesi pikrik asit olan patlayıcı madde. Bkz. www.lugatim.com

Büyük top ateşinin kesildiği zannolunuyor. Fakat 47 milimetrelik topların tarrâkalarına karışan tüfek ateşi daha ziyâde şiddet kesbeyliyor.

France Torpidosu re'sde olmak üzere torpidolarımız Kumkale'nin tûlunca dizilerek mecruhları taşıyan filikaları himâye ediyorlar.

Zâbitan salonuna indiğim zaman başımda bir ağırlık, bir sersemlik vardı. Zâbitlerle akşam taâmını müteâkip görüşüyoruz. Tüfek ateşinin yorulmazcasına devam ettiğini hâlâ işitiyor ve bu inanılmaz derecede şedit muhârebe hakkındaki heyecanlarımızı, hislerimizi teâtî eyliyoruz. Zîra Türklerin mukâvemeti düşündüğümüzden daha şiddetli, daha sert olduğundan gerek Seddülbahir ve gerek Kumkale'deki ilerlememiz pek batî olmuş idi.

Sabahleyin saat sekizde güverteye çıktığım zaman birkaç İngiliz zırhlısı hâlâ ateş ediyorlardı. İki sâhil üzerinde patlayan şarapneller hayret-efzâ ziyâlar hâsıl ediyorlar. Tüfek ateşi hiç kesilmiyor.

Filikalarımızın sert dumanları karaya asker ihrâcı ameliyâtının pek zor olduğunu hikâye ediyorlar. Askold'un Vedette'yi *(Fotoğraf 275)* Kumkale önüne yanaşırken batırıldı. Arkasından cer edildiği asker yüklü filikalar Türklerin ateşi altında akıntıya kapıldılar ve içlerinde bulunan askerler maktul veya mecruh düştüler. Bereket versin ufak bir istimbot imdâda yetişerek bunları karaya oturttu. Bizim işkampaviyamız [418] tüfek kurşunundan delik deşik oldu. Saat onda yorgunluktan bîtap yatağıma atıldım.

26 Nisan- sabahleyin saat dörtte nöbete çıktığım zaman tüfek ateşi hâlâ devam ediyor. Türkler kemâl-i savletle hücum ediyorlardı. Dün sabahtan beri bir saat istirâhat etmeyen ve bu sabah dahi Türklerin fevkalâde sert hücûmuyla sıkışmış olan askerlerimizin hâlini düşündükçe kalbimin daraldığını hissediyorum. Saat beşte tekmil fırkamızla Meandre mansıbındaki mevkiimize avdet ediyoruz. Saat altıda düşmanın dâima elinde tuttuğu Kumkale kabristanı üzerine top ateşine başlıyoruz. Hava lâyetegayyer bir sûrette güzel ve ılıktır. Askold ateşini bizim ateşimize iştirak ettirdi. Yenişehir Köyü'ne şark cihetinden hücum ediyoruz. Topçularımız arkalarını güneşe vererek hedeflerini ve mermilerin nokta-i

[418] Ç.n: Savaş gemilerinde personel ve yük taşımakta kullanılan, yelken, kürek veya motorla hareket eden en büyük filika. Bkz. www.lugatim.com

sükutlarını daha iyi görüyorlar. Sonradan iltihak eden Latouche-Tréville köyün eteklerine ateş etmek için bizim yanımızda ahz-ı mevki eyliyor. Prince George Zırhlısı İngiliz filosunun bir kısmının meşgul olduğu ve Avusturalya askerlerinin gâyet kavî bir düşmana karşı hârikalar gösterdiği Kabatepe Harbi'ne iştirak etti.

Türkler ateşimizden tâciz edildiler. Zîra şimdi başımızın üstünde top mermileri tüfek kurşunları sesleri işitiliyor. İşte pruvamızda bir su sütunu dalgalandı. Birkaç sâniye sonra diğer biri kıç tarafımızda feverân etti. Tam süratle hareket ettik. Bize karşı top ateşi, icrâ ediliyor fakat nereden?

İntepe'nin arkasına 155'lik bir batarya'nın tesis edilmiş olduğunu kara istasyonları işâretle bildirdiler. Bu esnâda ateşimizin tarrâkaları arasında sefînede garip bir sadâ-yı hadîdi peydâ oldu. bir anda tavlon[419] güvertesi, her taraftan harik istilâ etmiş gibi, aydınlandı. Baş tarafa doğru koştum. Cephâneliğe sevk eden iskele kaportasından dokuzuncu topun ser topunun düştüğünü gördüm. Güverte, yanan ve sönen şerârelerle mestur idi. Birdenbire medid ü ebkem bir gürültü sefîneyi tekrar sarstı. Harik başlangıcını söndürmek için su manikalarını [420] uzatmayla meşgul olduğumdan bu ikinci gürültüye dikkat ettim. Patlamaksızın yanan ateşlenmiş barut çubukları olan şerârelerin üzerine sel gibi su basmaya başladık. Harik söndükten sonra baş tarafta ızdırap feryatlarını işittiğim mecruhların yanına gittim. Top siperliğinin tam ortasına çarpan 155'lik bir dâne dokuzuncu topun yedi neferini mecruh etti. Ve mermi parçaları da 14'lük üç hartuça[421] isâbet ederek üç kişiyi yaktı.

Kan ile mülemma olan ellerimi yıkamak için kamarama girdim. Aman Ya Rabbi ne olmuş? Yazıhâne parça parça olmuş, ayna yatağın üstüne düşmüş. Alabanda da yirmi beş santimetrelik bir dalyan açılmış! Buraya bittabi bir mermi isâbet etti. Fakat parçaları nerede? Zırh güverte yazıhâne enkâzının altından delinmiş ve tam oraya tesâdüf eden ambardan kamaramın içine kömür girmiş idi. Kamaramdam çıktım. Aşağıdan yukarı çıkan bir

[419] Ç.n: Geminin alt güvertesinin üzeri. Bkz. Şemseddin Sami, (Haz.Raşid Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal) **Kâmûs-ı Türkî**, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2018, s, 680

[420] Ç.n: Gemilerde ambarlar ve makine dâireleri gibi kapalı hacimleri havalandırmak için üst güverteye açılan baca. Bkz. www.lugatim.com

[421] Ç.n: Topa merminin arkasından sürülen kese içine konmuş barut, top fişengi. Bkz. www.lugatim.com

onbaşı: ”Kazan önünde bir mermi var, iki kömür ambarı geçerek patlamaksızın orada kaldı.” Dedi. Görmek için kazan önüne indim. 70 santimetre uzunluğunda idi. Tapası kırılmış ve çemberi düşmüş idi. Ateşçiler kömürlerin üzerinden kayarak indiğini gördüklerinde bir müddet onu bir fare zannetmişler. Mecruhların yanından gelen süvâri: “Bu tehlikeli hayvanı denize atmak lâzımdır.” Bin türlü dikkatle dâne güverteye çıkarıldı. Orada kuvvetli bir topçu neferi, arkadaşları arasında cesâretiyle benam olanı dâneyi iki kuvvetli koları arasına alarak lombardan denize fırlattı.

Yenişehir Köyü mâileleri ile Aşil ve Patroklos tepelerine karşı açtığımız ateş mesut bir netîce verdi. Geri ile muvâsaladan mahrum olan beş yüz Türk askeri Askold ve Henri Quatr’ın ateşiyle siperleri harap olduğundan nâçar teslim oldular. Askerlerimizle muhat oldukları halde Kumkale’ye geldiklerini gördük. Bâdehu torpido muhriplerine irkâp edilerek nakliye sefâinine îsal olundular. Askerlerimiz şimdi süratle ilerliyorlar. Kabristanı zaptediyorlar. Sefâin ile Kumkale istihkâmâtına mahuf bir ateşe devam eden 155’lik Türk bataryasının bulunduğu mevkiiye ateş ediyoruz. Vaziyet-i türâbiyyenin bize tâyin ettiği oldukça mühim bir nokta üzerine endaht icrâ etmek için en iyi mevkiyi araştırırken Kumkale’nin üzerine üç, küçük limana iki mermi düştü. Üçüncüsü istihkâma isâbet ederek korkunç bir gürültü ile beraber siyah bir dalga müthiş bir duman hâsıl eyledi. Eyvah: orada bulunan askerler ne oldu. İşte istihkâmın içinden koşarak çıktıklarını ve beraberlerinde bargirlerini de getirdiklerini görüyoruz.

Duman henüz sıyrılmış idi ki yeniden üç mermi, hortum hâlinde, geldi. Bu defa yalnız bir tânesi denize düştü. Diğer ikisi medid bir çatırtı ile dumanlarını istihkâmın içine döktüler. Bu sefer harapzede duvarların içinde hiç bir ferdin kalmadığına hüküm verdim. Fakat biz on beşlik bataryanın mevki-i muhtemeli üzerine ateş ediyoruz. Fırkamıza mensup sefâinin kâffesi de bize iştirak ediyorlar. Halbuki İntepe’nin gerisinde arkırılaşan[422] nokta-i sukutlarımızdan çıkan dumanlardan mâadâ bir şeyi göremiyoruz. Mermilerin hedefe isâbet edip etmediklerini nereden keşfedelim! Emrimize âmâde bir tayyâremiz bile yok.

Karada askerlerimiz Meandre sâhili üzerinde 800 metre derinliğinde ilerlediler. Bir gün evvelîsi Yenişehir Köyü eteğinde tecrit edilmiş olan

[422] Ç.n: Yanlamasına, çapraz, eğri. Bkz. www.lugatim.com

bölük bir siper zaptederek Kumkale istihkâmıyla irtibat peydâ eyledi. Boğazların üzerine pür-seher ü füsun bir gecenin dumanı inerken top ateşi de tedrîcen azalıyor. Asya sâhili alçalmış güneşin ziyâsı altında daha nâzik renklerle tezyin eyliyor. Nâmâdut mermilerin rüzgârladıkları ağaçlarla çayırlar ufukta birer birer sönen hutut-ı şemsiyyeye doğru çiçeklerle yapraklarını uzatıyorlar. Artık hiç bir nefha yok. Yüz sefîne buruşuksuz suyun üstünde bîhareket duruyorlar. Karadaki manzara latif olduğundan tarlalar otları üstünde yatan ölüler mezarlarına teessüf etmeyeceklerdir.

Saat altıda fırkamız bir gün evvelki demir mahaline avdet etti. Mecruhlarımızı çkarıp Duguay-Trouin Sefînesi'ne *(Fotoğraf 276)* naklediyoruz. İşkampaviya [423] iskeleye yanaşırken kâffesi kıç tarafa birleştirilmişlerdi. Efrat gelerek "Tekrar görüşelim" diye vedâ ettiler. Mecruhlar ise orada, sargılarla örtülü, mumyalar gibi kundaklı idiler. Süvâri onlara cesâret verecek ufak bir nutuk îrad ve müteâkiben birer birer cümlesini derâguş etti. Ve hep birden tebessüm etmeye çalışan bu zavallı çehrelerin önünde eğildik. Doktor bana: "İçlerinde iki kişi var ki ihtimal sefîneden ayrılır ayrılmaz öleceklerdir zîra ciğerleri yandı." Dedi.

Karada ateş şiddetli devam ediyor. Saat sekizde nısfü'l-leyle kadar olan vardiyada şarapnel ziyâlarıyla tenvir edilmiş uzak siper hücumlarına iştirak ediyoruz. O halde biçâre askerlerimiz ne vakit istirâhat ediyorlar! Torpidolarımız saat ona doğru Yenişehir Köyü'nün etiğindeki ateşe iştirak eyliyorlar. Ne oluyor? Gerimizde olan nakliye sefâini ile kara beyninde fâsılasız bir filika âmed ü şüdü devam ediyordu.

27 Nisan- Saat altıda güverteye çıktığım zaman Asya sâhili üzerinde her şeyi fevkalâde bir sükûn ve âsâyiş içinde bulunuyordu. En ufak bir gürültü bile yok. Altıncı müstemleke askerlerimizle muhâfız bataryanın sefînelere irkâp ettiklerini söylediler.

Akşam saat on birde başlamış olan harekât büyük bir zâyiat vermeksisizin sabahın saat üçünde hitâma ermiş idi. Yalnız ricati haber alan İntepe'deki mel'un batarya Kumkale İstihkâmı üzerine ateş açarak otuz kişinin mahvına sebebiyet verdi.

[423] Ç.n: Savaş gemilerinde personel ve yük taşımakta kullanılan, yelken, kürek veya motorla hareket eden en büyük filika. Bkz. www.lugatim.com

Asya sâhilinde düşmanı işgal vazîfemizin pek mesudâne cereyan eylediği görünüyor. Fakat orada neden ibkâ edilmedik? Meandre sahrası nısfen zabt u istilâ edilmiş idi. Düşman oralarını tekrar işgal edeceğinden top bataryalarının Avrupa sâhiline karşı müessir olacağı âşikârdır.

Saat sekizde Bozcada pişgâhına demirleyerek "Drôme" *(Fotoğraf 277)* nakliyesinin getirmiş olduğu mühimmâtı alıyoruz. Ayın 25 ve yirmi altıncı günlerine tesâdüf eden bu iki unutulmaz günde Jeanne d'Arc 19 santimetrelik toplarla 60, 14'lüklerle 2000, 47 milimetreliklerle 1200 ki cem'an 3300 endaht icrâ eylediğinden cephânelikler boşaldı.

Saat dokuz- Biri Kuvâ-yı Bahriye Başkumandanlığı diğeri Bahriye Nezâreti'nden olmak üzere Amiral Guepratte aynı mealde ayrı ayrı şu iki telgraf geldi: Jeanne d'Arc'ı sürat-i mümküne ile İskenderun Körfezine gönderin.

Saint Louis Sefînesinin bulunduğu bu uzak İskenderun Körfezi'nde ne gibi vukûat zuhur etmeli ki bizim orada isbât-ı vücut etmemize bu mertebe lüzum hâsıl oluyor?... Muhârebenin böyle civcivli zamanında Çanakkale'de bulunmamızın bir mevki-i âliyyede hoşa gitmediği anlaşılıyor.

Bilâkis, Latouche-Tréville Sefînesi Amiral Guepratte'ın fırkasında ibkâ edidi. Bir eski Rus kruvazörü, donanmamızın en eski gemisi olan Jauréguiberry, sâhil muhâfızlarının en eskisi bulunan Henri Quatr'dan ibâret olan Fransız fırkâ-i bahriyesinin aynı zamanda hizmetinde bulunan en eski zırhlı kruvazör Latouche-Tréville'ı da ihtivâ eylemesinin mantıkî olduğu âşikârdır. Mâmâfih her cesâmette yetmiş Fransız sefîne-i harbiyyesi Bahr-i Sefîd'de karakol vazîfesini görüyorlar, limanlarında gayr-i müteharrik duran Avusturya donanmasını abluka eyliyorlar. Filhakîka sefâin-i mezbûrenin hiç biri bugünün en büyük, ihtimal harp gemilerimizin top atabilecekleri bu yegâne muhârebede silahlarımızın şerefini muhâfaza etmek için gelmedi.

Bilâhare müverrih bizim burada bildiklerimizin esbâbını yazacaktır. Onun merhametsiz hüküm ü kararı hiç bir ferdi istisnâ etmesin!

Amiral sefînemize gelerek muâvenetimizden dolayı teşekkür ederek bizden ayrıldığına müteessif bulunduğunu beyan eyledi. Fakat tebliğ ettiği o emre itaât etmek husûsunda layetezelzel bir arzu perverde eylediğini de ilâve etti. Top ateşimiz pek müessir idi. Sefâin-i sâireden ziyâde müthiş bir ateşle bilâ-tevakkuf endaht icrâ eden sıçan yollarını, râh-ı mesmurları, siperleri

delik deşik eyleyen Jeanne d'Arc'ın ateşinden kurtulmak için teslim olduklarını Türk zâbitleri söylüyorlardı.

Saat on yediye tâyin edilmiş olan vakt-i hareketi beklemek için Bozcaada Limanı'na *(Fotoğraf 278)* çıktım. Köyün evleri limanı çerçeveleyen tepelerin mâileleri üzerine kat kat dizilmiştir. Limanın cenûbunda üç değirmen, şimâlinde eski bir liman mevcut. Köyün ferahfezâ renklerle pirâyedâr tepesine çıktım. Asmalar yapraklarını bir evden diğer eve temdit ediyorlar. İşte Yunan Kilisesi ile tuğladan çan kulesi, Câmi ile yaldızı silinmiş hilâli koyu mavi semâya doğru yükselen minâresi. Uzaktan top sadâlarının gürültüleri derin derin aksediyor. Bu mevki-i mürtefiadan Çanakkale'ye Boğaz'ı sâhilleri ile terkettiğim muhârebe meydanını nazar-ı harîsâne ile seyrediyordum.

Tâ aşağıda İda Dağı[424] ve o kadar mahuf bir sûrette bombardıman ettiğimiz Yenişehir Köyü görünüyor. Yenişehir Köyü parlak renklerle müzeyyen ve üzerleri kiremitlerle mestur ahşap hânelerden ibâret bir Türk ve Rum köyüdür. Bir gün evvel almış olduğumuz esirler eski hisara yerleştirildiler. Kaldırım taşları arasında sert bir otun neşvünemâ bulduğu eski avluda İngiliz bahriye efrâdı kuvvetli mânia telleri örüyorlar. Adanın karşısında bulunan Beşike Limanı kumluğuna çıkmaya hazırlanan Achilles zamanında bu mevkiinin müzeyyenât-ı menâziri aynı idi. Yel değirmenleri, müşemmes körfez, güneşten yanmış vücutlu insanlar, eğri direkli mülevven kayıklar hepsi aynı idi.

Saat 17- Limni'ye gitmek üzere hareket ediyoruz. Oradan filikalarımızı alarak yakında Toulon'a hareket edecek olan La Foudre Sefînesi'ne *(Fotoğraf 279)* 3000 boş mermi kovanı teslim eyleyeceğiz. Köprü üstünden son nazarlarımız Boğazlar sâhilinden ayrılmak istemiyor.

Mustafa Şerif

[424] Ç.n: Kaz Dağı

MAKALEDE ADI GEÇEN GEMİLER

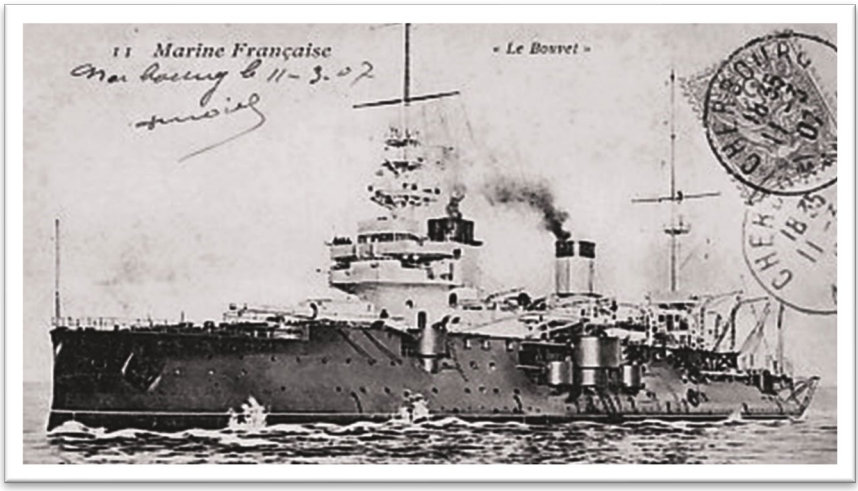
(Fotoğraf 271) **Sabretache Fransız Destroyeri (Muhrip)**[425]

(Fotoğraf 272) **SS River Clyde**[426]

[425] https://www.battleships-cruisers.co.uk/images/sabretache.jpg

[426] https://www.dublin-fusiliers.com/ships/clyde-vBeach-4.jpg

(Fotoğraf 273) **Bouvet Fransız Savaş Gemisi**[427]

(Fotoğraf 274) **HMS Triumph İngiliz Savaş Gemisi**[428]

[427]http://wwitoday.com/images/5822-75-dpi-le-Bouvet.jpg

[428]https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/93/HMS_Triumph_%281903%29_as_completed_January_1904.jpg/500px-HMS_Triumph_%281903%29_as_completed_January_1904.jpg

(Fotoğraf 275) **USS Vedette**[429]

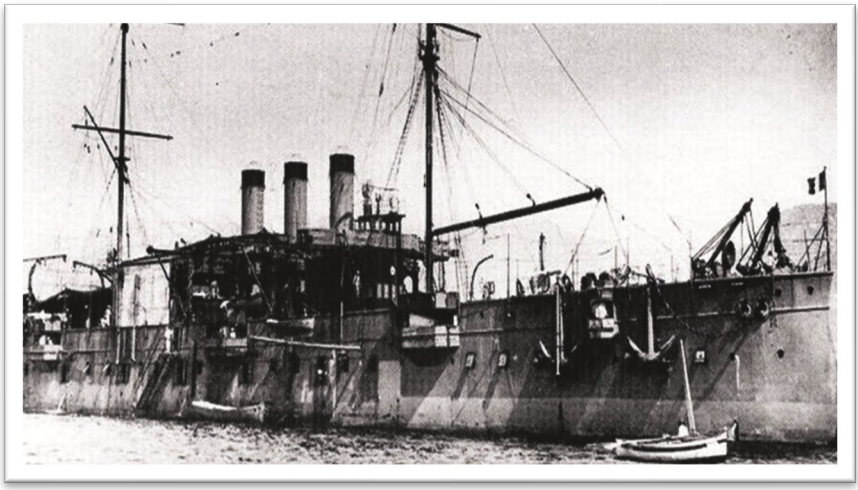
(Fotoğraf 276) **Duguay-Trouin Fransız Kruvazörü**[430]

[429] https://www.ibiblio.org/hyperwar/OnlineLibrary/photos/images/h42000/h42430.jpg

[430] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/b7/Dugay-Trouin-1.jpg/600px-Dugay-Trouin-1.jpg

(Fotoğraf 277) **La Drôme Kargo Gemisi**[431]

(Fotoğraf 279) **La Foudre Fransız Uçak Gemisi**[432]

[431] http://francois.delboca.free.fr/port/drome.jpg

[432] https://naval-encyclopedia.com/wp-content/uploads/2016/07/La_Foudre1914.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

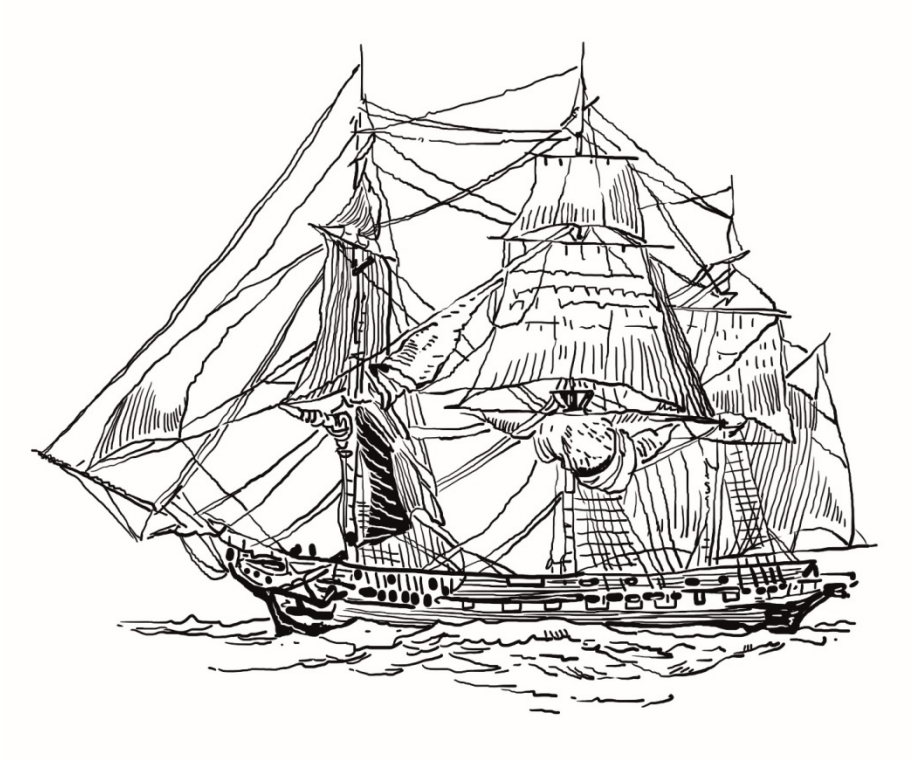
(Fotoğraf 270) **Yenişehir Köyü - Çanakkale**[433]

(Fotoğraf 278) **Bozcaada Limanı**[434]

[433] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/779-72---0016.jpg

[434]http://2.bp.blogspot.com/_HCdqeBQg5LE/TPoU9GVhKzI/AAAAAAAAJv8/EQyoRWs3cyo/s1600/150591_177393202271648_100000029075289_611342_35662_n.jpg

LORD FISHER'IN HÂTIRÂTI[435]

Lord Fisher'in ifşâatından geçen nüshamızda bahsetmiştik. Bu seferde Times Gazatesi'nde intişar eden hâtırâtı hülâsa edeceğiz:

Yalnız şu ciheti kaydedelim ki Fisher, *(Fotoğraf 280)* yaşının geçkinliğine rağmen müthiş bir tecdit-perverdir. Fennin mütevâli terkiyâtı ile hayret-engiz yeni kaşfiyâta doğru sevk edildiğimiz bir zamanda an'ane sıkı sıkıya bağlı kalmak affedilmeyecek bir hata olduğu fikrindedir. Ve bu sâika ile en ziyâde -kendi mütâlaasınca- Bahriye Nezâreti'nin temsil etmiş olduğu ve hâlâ da temsil etmekte bulunduğu mâzîperestliği takbîh ediyor.

Demir Su Yüzünde Kalır mı?

Lord Fisher diyor ki: "Hâlâ ok ve yaya kâil olan eski amirallerimiz var!" Bahriye Kontrolörü (Üçüncü Dâire Reisi) iken Şûrâ-yı Bahriye Âzâsı'ndan biri bana 16 yelkenli gemi inşâsını nâtık bir muhtıra göndermişti. İş, bununla da bitmiyordu. Aynı şûrâ, başka bir münâsebetle tanzim etmiş olduğu bir fezlekede tahtanın su yüzünde kaldığı ve demirin battığı mütâlaa-i hakîmânesi serdediyor! Ve binnetîce demir gemiler îmâlini akâmetli bir iş mâhiyetinde görüyordu! Bu meclisin diğer bir fezlekesinde, buharın meşum ve Britanya'nın deniz hâkimiyeti için vahim bir şey olduğu beyan ediliyordu! Kamplumbağa gibi bâti ü battal gemilerin rüçhan-ı meziyyâtını göstermek üzere mâhirâne makâleler yazan amirallerde görüldü! Sâhib-i irfan bir zat, bir gün bana -fırtınalı havada 100,000 bargir kuvvetiyle seyr u hareket eden serî bir kruvazörün beli kırılmak ihtimâlinden bahsetmişti! Ne garip hikâye! Fakat bunun bütün mizâhî zevkini, alelumum denizi sâhilden seyredenler takdir edemez! Lord Fisher, birçoklarının -en büyük çapta toplarla donanmış serî gemilerin, düşmanla kendi aralarında, toplarının uzun menzilinden istifâdeye medar olabilecek bir mesâfe fâsılası ihdas ederek (süratle müsellah) bulunmasına akılları ermediğinden şikâyet ediyor. Mâmâfih böyle bir fazla-i menzilin nüfuz edilemez bir zırh mesâbesinde bulunduğunu anlayabilmek için pek o kadar zekâ ü irfâna hâcet yoktu. Lâkin yük hayvanını yarış atına tercih ederek (hiç bir işin kaptanın zîrüzeber etmesine imkan bulunmayan) ve beş senede eskidikleri halde yüz sene dayanmak kâbiliyetini hâiz olan batî ü kavî gemiler inşâsını iltizam edenler de vardı!

---

[435] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 6, Sayı 1, Teşrînisânî 1335 [1919] Sayfa 1150-1154

Fisher, Çanakkale teşebbüsünü mevzûubahis etmeye başladığı zaman Lord Kitchener'ın *(Fotoğraf 281)* kısa bir tasvîrini yapıyor: "Kitchener, büyük bir adamdı, mâmâfih herkesin kendisinden intizar ettiği şeylere kudret-yâb olamamak îtibâriyle de inkisâr-ı hayâle bâis olmuştur. Kendisi, bir Napolyon veya Moltke'den ziyâde mükemmel bir levâzım zâbiti olabilirdi. Bir akşam, saat beşte evine gittim. Ve husûsi tezgâhların amelesini ayartmak üzere kendi adamlarının propagandadan sarf-ı nazar etmesi için derakap emir vermediği takdirde yine bu akşam tam saat altıda istifânâmemi vereceğimi söyledim! Bahrî inşaâtımızı son haddine kadar götürmemeklikdeki budalalığı îzah ettim." Kitchener, derhal emir verdi. (bu harekete, daha sonraları da devam edilmiş olsaydı bugün herşeyin asker tâyinâtı gibi almak mecbûriyetine düşmezdik!)

Çanakkale Boğazı

Fisher, uzak memleketlere ve alelhusus Çanakkale Boğazı'na kuvve-i seferiyye âzâmına kat'iyyen muârızdı. Çünkü Sultan Abdülhamid'in dâveti üzerine kale istihkâmâtını re'y-el-ayn görmüş olduğu için bundaki imkansızlığı pek güzel takdir ediyordu: "İngiltere'de silah altına alınan her asker (meğer ki İngiltere'de bir istilâ tehlikesine karşı vâki olsun) yalnız berrî kıtalara sevki için değil, ayrıca da mecruh veya hasta olduğuna nazaran geri getirilmesi ve levâzım, cephâne vesâire nakli için de muayyen bir gemi tonilatosuna ihtiyaç gösterirdi. Devlet hizmetinde bulunan gemilerin de, diğer kömür nakliye vapurlarıyla hareket ü faâliyeti idâme edilmek lâzımdı." Velhâsıl Fisher, anavatandan uzaklara İngiliz orduları sevk etmenin, yanlış ve hatırlı bir hareket olduğu fikrindeydi.

Fisher'in bu hususta yegâne düşüncesi 612 gemi (bunlar, tâbir-i câizse zülmeaşin cinsinden bir sınıf teşkil ediyorlardı) vâsıtasıyla Berlin'in kapıları mesâbesinde olan Pomeranya sâhiline bir milyon mevcutlu bir Rus ordusu dökmekti.

Çanakkale Boğazı Seferi'nde vukûu muhtemel bahrî zâyiat hakkında Lloyd George'un *(Fotoğraf 282)* istîzâhına karşı Lord Fisher: 12 zırhlı kaybedeceğiz: bana kalırsa bunları başka yerde zâyi etsek daha iyi olur.) Sûretinde mukâbele ediyordu. Filhakîka Fisher Belçika'daki İngiliz ordusuyla müştereken Zeebrugge üzerine bahrî bir hücum fikrini ileri sürüyordu. Lâkin amiralin ifâdesine nazaran bu plan Kitchener'ın muhâlefeti yüzünden mühmil kalmıştı. Çünkü Fransızlar, bu havâlide İngilizlerin ileri

harekâtını hoş görmedikleri için Lord Kitchener, Çanakkale Boğazı Kuvve-i Seferiyyesi'ni ihtiyar etmişti. Bu hâdise, Fisher: Kitchener arasında açıktan açığa muhâlefet husûlünden başka bir netîce vermemiş ve Churchill ile beraber bütün Bahriye Nezâreti Erkânı, bilakis bu teşebbüsün imkânına kâil olmuştu. Nelson an'anatına sâdık kalan Fisher: "İnsan, deniz adamı değil, dîvâne olmalı ki denizden istihkâmlara taarruz edebilsin." fikrinde ısrar ediyordu.

Lord Fisher, Queen Elizabeth Dretnotu'nun Çanakkale sularında monitör işlerinde kullanıldığını öğrenince bunun muhakkak ziyâ'a uğrayacağı endişesiyle derakap geri çağrılmadığı takdirde istifa edeceğini bildiriyordu. Tekevvün eden şedit münâkaşalar ve teâti edilen kat'iyy-ül meâl mektuplar üzerine bu büyük geminin İngiltere'ye getirilmesine muvaffakat ediliyordu: Bundan birkaç gün sonra bir Alman tahtelbahiri, Queen Elizabeth'in yerini alan sahte bir gemiyi torpilliyordu! Mâmâfih Fisher, Çanakkale Harekâtı'nın mesûliyetine iştirak etmek istemediği için Meclis-i Harp âzâlığından da istifâ ediyordu.

Fisher'in, tahsil ü terbiye hakkında dört maddeye sıkıştırdığı mütâlaalarını geçen nüshamızda nakletmiştik. Bunun nihâyetinde diyor ki: "Harp, cebr ü şiddetin kemâlidir. Harpte îtidal ü ihtiyat, hamâkattır. İlk önce vurmak, hızlı vurmak, müdeâdiyen vurmak îcap eder."

Generaller ve Amiraller

Fisher, bir gün kır misâfirânesine uğramış, umûmî sofrada yemek yemekle meşguldü. Tanımadığı diğer misafirler, sivil kıyâfette bir nâzır ve birkaç generalden ibâretti. Nâzır, karada veya denizde harbin gerek esâsat gerekse faâliyet îtibâriyle aynı şeyden ibâret olduğunu isbâta çalışıyordu. Fisher, bunun üzerine birdenbire ayağa kalktı. Ve galeyân-ı hiddetle: "Her eşek general olabilir!" sözünü savurdu. Hayretlere düşen sâmiâlarına bir deniz muhârebesiyle kara muhârebesi arasındaki farkı, tasvir etmeye başladı: "General muhârebe hattının gerisindedir, veya oldukça gerisinde kalmak mecbûriyetindedir. General, cephenin teleskop menzilinde, veya daha uzakta Kitchenerları, Ludendorffları vesâire ile muhat bulunur. Halbuki denizde, duman görülmeye başladığı ve daha düşman bacalarının tepesi meydana çıkmadığı bir zamandan îtibâren 20 dakika zarfında muhârebe, kat'î bir şekil alacaktır. Amiralin köprü üstüne çıkması ve vaziyeti ihâta edebilmesi bir zamana mütevakkıf olduğunu düşününüz: gemileri, seyir nizâmından

muhârebe teşkîlâtına almak için de birkaç dakîka geçmek îcap eder. Her donanma, hasmını hazırlıksız yakalayabilmek için bütün süratiyle ileri atılır. Gemilerinizin sayısız dürbinleri, köprü üstünde -ilerleyen düşman donanmasını tarassuta müsâit yüksek bir mevkii alan amirale doğru döner: "Hepsi, gökyüzüne karşı irtisam eden bu yegâne şeklin harekâtını tâkip eder. Burada, müşâvirlerden mürekkep bir erkân-ı harp heyeti için ne mekan ve zaman ve ne de imkan vardır: âsabı bu kadar sarsan bir temâşâ tasavvur edebilir misiniz? Nelson gibi bir amiral, şahsi cevhere sâhip olmalıdır. Bunun için bir eşek olamaz! Bütün donanma, ona bakar, halecanlı bir kalp ile onu tâkip eder. Ve muhârebe teşkilâtının yâni gâlibiyet veya mağlûbiyetin mutavakkıf aleyhi olan emri bekler. Togo, *(Fotoğraf 283)* Çoşima Muhârebesi'ni böyle kazandı: fenni tâbirle (T)ye almak manevrasını muvaffakiyetle yaptı. Bütün toplarının serbestçe endahtına imkan hazırladı. Ve gemilerinin mütemerkiz ateşiyle Rozhestvensky'nin *(Fotoğraf 284)* harp sefâinini birer birer batırdı. Bunu, ne ile yaptı? Süratle. Ve planı da, tek bir kafa çizmiş ve tek bir fikir meydana koymuştu!"

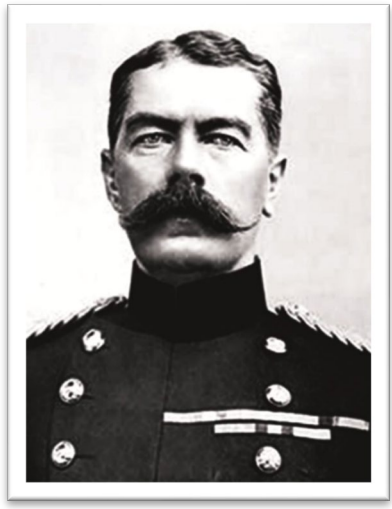
Fisher, daha sonra Haziran esnâsında İngiliz ve Alman donanmalarının yekdiğeri muvâcehesinde alelekser almış oldukları endişe-nak vaziyet-i mütekâbileyi hikâye sadedinde, düşman tahtelbahirlerinin - İngiliz donanması kuvve-i külliyesine melce olan İskapaflo'un karma karışık medhalini keşfettikleri vâhimesiyle meydan alan bir bozgunluk hâlini zikrediyor: Leda *(Fotoğraf 285)* adlı gemi, kıç tarafından bir torpidonun geçtiğini işâretle bildiriyordu. Bilâhare bu torpidonun, bir Alman gemisinden atılmış değil, mücerret bir İngiliz torpido muhribinin güvertesinden denize düşmüş ve düştükten sonra da seyre başlamış olduğu tahakkuk etmişti!

Ahmed İsmail

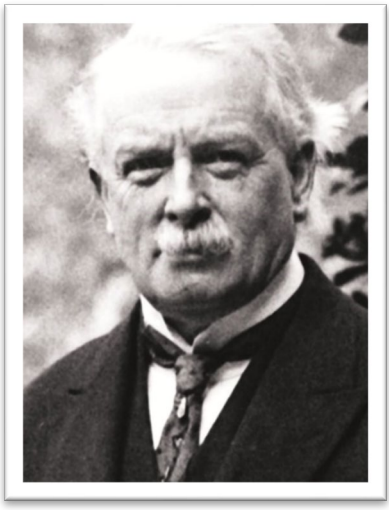
MAKALEDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR

(Fotoğraf 280) **Amiral John Arbuthnot Fisher**[436]

(Fotoğraf 281) **Herbert Kitchener**[437]

(Fotoğraf 282) **Lloyd George**[438]

(Fotoğraf 283 **Togo Heihachiro**[439]

[436] https://www.naval-history.net/WW1Book-Adm_Fisher-Memories097.jpg

[437] https://www.ft.com/__origami/service/image/v2/images/raw/http%3A%2F%2Fcom.ft.imagepublish.upp-prod-eu.s3.amazonaws.com%2F2580f250-6549-11e4-91b1-00144feabdc0?fit=scale-down&source=next&width=250

(Fotoğraf 284) **Zinovy Rozhestvensky**[440]

[438] https://i2-prod.walesonline.co.uk/incoming/article8468598.ece/ALTERNATES/s810/GL477830.jp

[439]https://www.thoughtco.com/thmb/l3pX94QS3ekMg2IAT3X6wkWasKE=/768x0/filters:no_upscale():max_bytes(150000):strip_icc():format(webp)/togo-heihachiro-large-56a61b635f9b58b7d0dff25c.jpg

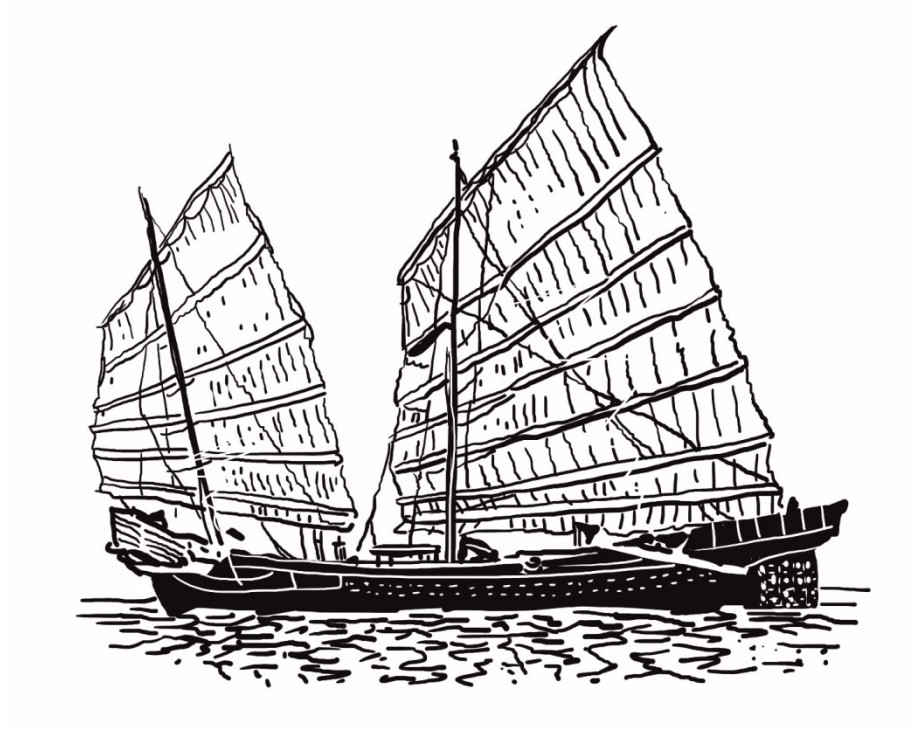
[440] https://i.insider.com/577fa9a188e4a71b008b6aa3?width=300&format=jpeg&auto=webp

MAKALEDE ADI GEÇEN GEMİLER

(Fotoğraf 285) **HMS Leda**[441]

[441] http://www.the-weatherings.co.uk/images/pcc/000569.jpg

YAVUZ'UN ÇANAKKALE'DEN İLK DEFA GEÇİŞİ[442]

Harb-i Umûmî'de:

Bu Harb-i Umûmî'nin bidâyetinden nihâyetine kadar gördüğü işler ve bilhassa bu Harb-i Umûmî'ye bizim de girişimiz ve ondan şekl-i mâlûmeyle çıkışımız dolayısıyla Goeben *(Fotoğraf 286)* Hatt-ı Harp Kruvazörü, pek çok dedikoduya sebep olmuştu.

Herhalde târihimize ve târih-i bahriyyemize geçecek olan bu hatt-ı harp kruvazörünün ne sûretle bizim sularımıza dâhil olduğunu bilmek, bilhassa şu sıralarda etrâfa da bildirmek nokta-i nazarından muvâfıktır zannederim.

Bu îtibarla o zaman Goeben'de bulunan bir Alman zâbitinin, bu hususta ki yazılarını, lüzumsuzlarını terk ile, âtîye naklediyorum. Mâmâfih Goeben daha bizim sulara girmeden evvel arkasına cidden ağır ve mühim bir hâmûle-i mâzi yüklenmişti ki bunu da ehemmiyeti ve bahtımıza taalluku îtibâriyle hülâseten bir mukaddeme olarak yazıyorum:

Goeben, yanında mâruf Breslau *(Fotoğraf 287)* olduğu halde 33 saat Messina'da *(Fotoğraf 288)* kalıp kömür aldıktan sonra İngiliz ablukasını yarmış ve bundan dolayı abluka eden İngiliz sefâini amiralinin dîvân-ı harbe ve binnetîce kumandanlıktan çekilmesine sebep olmakla beraber İngiliz filosunun alnına ilk lekeyi de yapıştırmıştı. Bu iki sefîne, Messina'dan çıktıktan sonra şarka doğru yollanıp Yunan sularına dâhil olunca, kendilerine evvelce verilen "İstanbul'a gidiniz." Emri muvakkaten geri alınmıştı.

Bu da şüphesiz kendileri için münâsebât-ı siyâsiyye tamâmıyle tavazzuh edinceye kadar yâni Çanakkale'ye girmek muvâfık ve imkan dâhilinde görününceye kadar dolaşıp bekleyiniz demekti ki bu emir Goeben'in vaziyetini, abluka edilen Messina'da muvaffakiyetle hurûcu ve mütefevvik bir düşmanın muannit tâkibini üzerinden silkeleyip attğı halde yine oldukça düşünülecek bir hâle sokmuştu.

Bununla beraber birdenbire adadan adaya dolaşan serseri bir ticâret gemisi gibi her gözüken donanmadan sakınarak kaçmak îcap ediyordu. Bu da hakîkaten sıkıntılı ve üzüntülü bir hal.

---

[442] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 6, Sayı 2, Kânûnuevvel 1335 [1919] Sayfa 1192-1200

Bu âna kadar beraber bulunan Goeben ile Breslau'da düşmanlarını aldatmak üzere yekdiğerinden ayrılıyor ve Amiral Souchon *(Fotoğraf 289)* da Berlin Hâriciye Nezâreti'nin Bâbıâli ile giriştiği müzâkerenin netîcesine her an muntazır. Berlin telsiz muhârebesi de artık hemen hemen münselib, mümkün olsa bile düşmanın tedâbir-i müttehazesiyle pek müşkül.

İşte tam böyle bir hengâmda General'e , Santorini'den hareketle İzmir'e gitmesi ve orada İstanbul ile irtibâta gelmesi emrolunuyor ki bu, Goeben için iyi bir pasaparola vaziyetine geçerek arzu edilen dâimî irtibat temin olunuyor.

Goeben ile Breslau her an harbe müheyyâ bir karar gelince tam yol ile hemen Çanakkale'ye gitmek üzere denizde çift sürüp duruyorlar.

Mâmâfih bu hâlin ne kadar devam edeceği meşkûk olduğundan Amiral, her ihtimâle karşı gemilerin kömür almasını emrediyor. Ve Hâriciye Nezâreti'nin Bahriye Nezâreti'yle candan el ele çalışması, sulhde da aynı hâlin devâmı ve teşkîlâtlarının mükemmeliyeti dolayısıyla mevkii ve mevcûdiyetlerinden hemen haberdâr oldukları kömür gemisini istedikleri o hecri kişiyi telsiz ile çağırarak tedâbir-i müttehize altında istedikleri kadar kömür alarak yine tekmil kazanlarda steam tutulması emrolunuyor. Aynı zamanda gelen bir telsiz de Goeben ile Breslau'ı Çanakkale'ye celbediyor. Her iki gemi de vira demirle bulundukları limandan açılarak birbirini tâkip ederek Çanakkale yoluna diziliyorlar.

Ve şimdi Goeben'in Çanakkale'ye girişinin tasvîrini Alman zâbitine bırakıyorum:

"Bahr-i Sefîd Fransız ve İngiliz sefâini ile dolu, bunlar iki Alman kruvazörünü mahv u fenâ için peşinden koşuyorlar.

General'in telsiz-telgrafı da bizi Çanakkale'ye çağırıyor. Mâmâfih bizi oraya sokacaklar mı? İşte bu bizim için şüpheli.

Boğaz'ın tâ medhalinden îtibâren her iki tarafa demirlemiş bataryalar, henüz haberdâr edilmemişler ise, ki bu ihtimal imkan dâhilindedir. Şüphesiz, ellerindeki tâlimâta tevaffuken bir harp sefînesinin böyle gelişi güzel içeriye girişini toplarıyla men'e teşebbüs edeceklerdir. Beklemek ve uzun uzadıya müzâkere etmek bizim için ise gayr-i mümkün.

Programımızda yalnız geçmek, ihtimâlinde cebren veyâhut da hemen dönmek var. Bundan başka hiç bir şey yok.

Vaziyet, amiralimizi mühim ve hâiz-i ehemmiyet bir mesele ve karar karşısında bulunduruyor. Arkadaşlar arasında hepimiz bir kere kendimizi amiralimiz yerine koyarak meseleyi o nokta-i nazardan tetkik ü muhâkeme ederek mebâhisede bulunuyorduk.

Bir ihrâc-ı harbîde nazar-ı dikkate alarak kılıçlarımızı da biledik. Mâmâfih Balkan Muhârebesi'nin en had devresinde, Türkiye'de bulunan Alman tâbiyesinin muhâfazasının îcap ettiği bir hengâmda Goeben ile Çanakkale'den geçip İstanbul'a giden başlıca arkadaşlarımız, meselenin kanlı bir safhaya girmesini nazar-ı dikkate aldıklarından buna hiç lüzum görmüyorlardı.

Bu esnâda telsiz-telgraf zâbiti, bir müddetten beri İngiliz telsiz-telgraf muhârebesinin daha ayan bir sûrette işitilmekte olduğunu rapor etti ki bütün İngiliz sefâinin pek ziyâde takarrüp ettiği, aynı zamanda olmazsa, her halde pek az zaman sonra onların da Çanakkale önlerinde bulunacağı farz u kabul olunabilirdi. Bu halde, tabiatıyla Amiralin hemen kat'î ve lâyetegayyer bir karar vermesini iltizam ettirebiliyordu. Kayzerin emrindeki sözler, amiralin mefkûresinde canlı bir sûrette duruyor. İcrâsının ise son anda tâlil ile sallantı da kalmasına imkan yoktu. Her halde tâciz edilmeden içeriye girebilmek için İngilizlerden evvel Çanakkale'de bulunmamız îcap ediyordu.

Bunun için makina merkezine bir emir, Breslau'a da bir işâret kâfi idi ki bu da yapıldı. Seksen altı bin bargir kuvvetindeki türbinleri olanca kuvvetiyle çalışmaya başladı. Ve Goeben'in o büyük çatısı, o tatlı ihtizâzıyla dağlar içinde gömüle gömüle süzülüp kaymaya başladı. Deniz, dümdüz çarşaf gibiydi. Fakat köprü üstünde durup bakılırsa insan kendisini bulunmaz bir manzara karşısında buluyordu.

Geminin sular içine gömülen başı iki tarafa doğru beyaz köpükler ve dalgalar açıyor, bunlar da kıvrılıyor, yükseliyor, sulardan sütunlar teşkil ederek güverteye serpile serpile dökülüp yıkıyordu.

Bu vechile gideduralım. Diğer tarafta, bacadan çıkan duman da tamâmıyle kıça uçarak yanlamasına yayılıyor ve geriye doğru akan suları alçala alçala kaplıyordu.

İnsan kıça gidip de güverte üzerinde bulunursa orada da başka bir manzara karşısında bulunuyordu.

Basık ve yaygın kıçın altında iskorlar, boğuk boğuk sadâ ile, döndükçe sıkışan deniz suyu köpüre köpüre kıçın etrâfında güverte boyunca fırlıyor. Ve dümen suyu üzerine süt gibi dökülerek akıp gidiyordu...

Böylece rota tamâmıyle şimâle müteveccih olarak yolumuza devam ettik.

Daha zeval olmamıştı. İpsara ve Sakız Adaları arasından geçtik. Ve geleni geçeni çok olan sulara girdik ki artık görünmeden kaçmak mümkün değil. Her halde görünmek imkânı dâhilinde idi. Fakat görülme ile görülmemek ikisi de bizim için bir olduğundan umrumuzda değildi.

Midilli'nin şimâlinde puntomuzu koyduğumuz zaman son saatte akıntının cenûba doğru bize üç millik bir akıntı tebdîli yaptırdığını anladık.

Bozcaada'ya geçerek süratle sâhile doğru yaklaştık. Ve biraz daha ilerleyerek Çanakkale Boğazı'nın medhali önüne geldik. Rumeli'de Seddülbahir, *(Fotoğraf 290)* Asya sâhilinde Kumkale *(Fotoğraf 291)* ve Orhaniye *(Fotoğraf 292)* Kaleleri üzerinde Osmanlı Sancağı temevvüç ediyordu.

Güneş garpta. Saatte beş idi.

Ve şimdi son dakika gelmiş, herşey olup bitmeliydi.

Her tarafta harp borusu çaldı.

Asansörlerin çalıştığı, mermilerle, hartuçların namlulara sürülüp tomarlandığı, mekanizmanın kapandığı böylece topların ateşe hazır olduğunu insan hep işitilen seslerden anlıyordu.

Taretler ve kazamattaki toplar yavaş yavaş dirisa ederek kısmen Seddülbahir, kısmen de Asya sâhilindeki âsar üzerine tevcih olundu.

Hafif akşam rüzgârı esiyor, karşıda sâhilde de siyah noktalar öteye beriye geziniyorlardı. Biz de yavaş yavaş medhale doğru seyre başladık. Karşıdan da iki torpido açılıp yüksek süratle bize doğru gelmeye başladılar. Bu esnâda kara bataryalarındaki topların da yanlama tebdilimizle birlikte cihetlerini değiştirdiği ayan bir sûrette gözüküyordu. Böylece mütemâdiyen gemiler, bize doğru tevcih edilmiş olduğu halde kaldı. Fakat henüz bir eser-i tehditten nişâne yoktu. Mâmâfih onların ateşi, bizden ziyâde kendileri için

fenâ olacaktı. Çünkü tekmil topların ağız tapaları, daha alınmamış, üzerlerinde duruyordu.

Erkân-ı harp zâbiti, üst köprüde bulunan amiral yâverine -bağırarak-: "Bana bir mânia kılavuzu gönderiniz" işâretinin çekimesini söyledi. Akabinde işâretçi neferi bütün çevikliğiyle sıçrayarak flama ve sancakları kendilerine mahsus gözlerden çekerek birbirine bağladı. Ve ânında istenilen cümleyi serenin cundasına çekti.

Köprü üzerindekiler, bize doğru gelmekte olan torpidobotlara dürbünlerini çevirmişler, bakıyorlar, işâretçilerimiz de, gözlerini dikmiş, beyhûde yere bakınıyorlardı.

Erkân-ı harp zâbiti ise, ayakta kâh bir ayağına kuvveti vererek kâh diğerine yaslanarak sabırsızlıkla bekliyor, hepimiz de büyük bir heyecan hükümfermâ. Dört gözle beklediğimiz cevap, şüphesiz, mühim bir karârı getirecekti. Amiral, demir gibi soğuk bir îtidal-i demle sükûneti muhâfaza ediyordu.

Kıça doğru bakılırsa, akşam ufkunda gâyet zayıf u hafif bir duman görünüyordu ki bunun bizi tâkip eden bir sefîne mi, yoksa şafaktan evvel zuhur eden bir sis mi diye insan şüphede kalıyordu.

Birdenbire nöbetçi çavuş:

"Rehber torpidobota işâret var." diye bağırdı.

Ve nazarlar ânında oraya tevcih edildiği zaman üç topuzun gize doğru yükseldiği görüldü. Ve derakap bu topuzlarda çözüldü.

Ve işâret çavuşu;

Nani, gustav, sofi

Diye okumaya başladı. Ve bir kıdemli işâretçi neferi tarafından

Nani, gustav, sofi

Diye tekrarlanarak çabuk çabuk işâret kitabının sayfaları karıştırıldı. Ve yüksek sesle:

"Cevap: gemiyi tâkip ediniz." Diye bağırdı.

Ve işte bu an 10 Ağustos 1914, saat 5.17 idi ki insan gerilen bütün adalâtın birdenbire gevşediğini ve derin derin nefes aldığını işitiyordu.

Torpidobotlar önümüzde beyaz köpükler saçarak dumanlarını alabandaya bastılar. Biz de onların dümen suyuna girdik. Böylece Çanakkale Boğazı'na mevzû mayın mâniası arasından geçmeye başladık. Ve gitgide darlaşan Boğaz'da yol almaya başladık. Havada yavaş yavaş kararmaya başladı.

Kilitbahir *(Fotoğraf 293)* ile Çanakkale arasındaki en dar mevkiide geçildi. Ve ağır yol ile Nara *(Fotoğraf 294)* dili[443] önünden döndük. Fundo edilen demirin zinciri de localardan büyük bir gürültü ile akıp gitti. Bu vech ile kayzerimizin emri icrâ edildi: Çanakkale'den geçtik.

Demirler demirlemez bir motorbot bordamıza geldi. Alman Askerî Heyeti'nden General Weber *(Fotoğraf 295)* pek çok kağıt dosyalarla şeytan çarmıhından güçlükle yukarıya tırmanıp çıktı. Ve amiralimize götürüldü.

Bunun akabinde konsolos da gemiye geldi. Evvelen süvâri ile görüştü. Bâdehu zâbitan salonuna geldi. Zavallı, etrafını almış zâbitânın binlerce suâline cevap vermek mecbûriyetinde idi. Mâmâfih, Türkiye'ye çağrılmaklığımız elan daha muammâ-âmiz bir peçe ile örtülmüş, meçhul bulunuyordu. İstanbul'da efkâr-ı umûmiyye ise elan îtilâf lehinde dostâne idi...

Bu gece biz ise, harp başlayalıdan beri ancak harp nöbeti olmadan geçirdiğimiz ilk gece idi.

Çanakkale'den geçişimiz ise, tam zamanında olmuştu. Dört saat sonra Çanakkale yolunu mutarassıt bir abluka ile kapamak üzere ilk İngiliz gemileri gelmişti.

Sabahleyin daha biz Çanakkale'de yatarken bir İngiliz kruvazörü Türk bataryasından Alman harp sefâininin girip girmediğini sordu, fakat hiç bir cevap alamadı.

Ve İngiliz sefâini içeriye kabul ü idhallerini ve bunun için bir mânia kılavuzunun gönderilmesini ricâ ettiler. Ve fakat bunun kendilerine memnû bulunduğu ifham edildi...

[443] Ç.n: Deniz içine uzanmış uzun, kumluk ve üstü düz ve alçak kara parçası. Bkz. Şemseddin Sami, (Haz.Raşid Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal) Kâmûs-ı Türkî, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2018, s,504

Ertesi sabah, yine biz Çanakkale önünde yatarken birdenbire Alman bandırasını hâmil bir ticâret vapurunun içeriye girdiğini büyük bir hayretle gördük. Bu gemi yaklaştıkça anladık ki bu da bizim eski âşinâlardan Rodosto idi... Bir sene evveli Rodosto, biz Suriye sâhilinde iken, oraya bize Almanya'dan mühimmat ve daha sâir güzel şeyler getirmişti...

Bu defâ da Rodosto Temmuz evâsıtında Hamburg'dan hareket etmiş ve Türkiye için 3 bin ton kömür ve 700 bin ton mühimmat gibi nazar-ı dikkati celp hamûleyi hâmil idi.

Gibraltar Boğazı'ndan geçerken El-Cezire sâhilinde bulunmuş ve orada limana uğrayamamıştı. Ve telsiz-telgraf tertîbâtı olması dolayısıyla ancak Rusya ile münâsebetimizin gerginliğini biliyor, başka bir şeye vâkıf değildi...

Mâmâfih biraz evvel İngilizler tarafından abluka vaz' edilen Hellas Burnu'ndaki abluka hattından nasıl olup da geçtiklerini bir türlü anlayamıyorlardı...

Bundan biraz sonra saat 11'de General'de içeriye girdi. Böyle eski arkadaşlarla tekrar görüşmemizi tesit ettik. Bu gemi de hemen hemen bizimkine benzer sergüzeştçi bir seyri mâzisine yazmıştı.

General İzmir'de iken kararlaşan netîceyi bildiren havâdisi İstanbul'dan aldığı zaman bunu bize de tebşir etmiş ve amiralden kendisine:

"Hemen Çanakkale'ye gidiniz." Emri verilmişti.

Mâmâfih İzmir limanında etrâfı kâmilen İngiliz sefâini ile muhat olduğundan ancak gece limandan çıkmaya mecbur olduğundan kılavuzsuz, Türk mayın sâhası arasından ve körfezden çıkarak gece de hiç bir ışık göstermeden şimâle doğru seyir etmiş ve İngiliz sefâini tarafından hiç bir ârızaya uğramadan Çanakkale'ye girmişti.

İşte bu da 11 Ağustos'da oluyordu ki bizim için Türk sularında bulunduğumuzun birinci günü idi.

Bundan sonra bir gün daha. Her iki gemide top ve makinalar işgal edilmiş ve İngiliz sefâininin içeriye girmesi hâlinde tekmil kuvvetimizle müdâfaaya karar vermiş olduğumuz halde, harbe müheyyâ, Boğaz'da kaldık.

13 Ağustos'da Marmara Denizi'ne doğru hareket ettik.

Tam Gelibolu'yu geçmiştik. Hamburg-Amerika hattında çalışan "Corcovado" nâmındaki Alman gemisi karşımıza çıktı...

Vâziyet-i siyâsiyyenin almakta olduğu şekil, Amiralin de mevcûdiyetini iltizam ettirdiğinden müşârünileyh Corcovado ile İstanbul'a gitmek üzere maiyeti, erkân-ı harbiyesi ile Corcovado'ya geçti.

Biz de, hecra bir köşe olan Marmara Adası'nın cenûbuna düşen Erdek'e gidip yattık. Ve biz harp mülâzımları, terfîmizi tesit için bunu büyük bir fırsat ve tam zamanı telakkî ederek öylece eğlentiye başladık. Fakat akşam saat on bir de vardiyanın silistresi efrâdın yattığı güvertede: "Kalkınız, kömür elbisesiyle manevra teşkilâtında üst güverteye tabura." diye bağırmaya başladı. Biz de o anda tabiatıyla eğlencemizden sarf-ı nazar ettik. Ve daha nısfü'l-leyl olmamıştı. Irmingard'da bordamıza geldi. Ve kömürlüklerimiz doldurulmaya başladı.

Mürettebat, ertesi sabah ve bunu tâkip eden akşamına kadar çalıştı. Bundan sonra da harp vardiyasıyla ertesi gece de geçirildi.

Bilâhare diğer tarafımızda General aborda oldu. İki sınıf harp zâbiti, iki 8,8'lik top ve filika kundaklı makinalı tüfekleriyle ma'a- mürettebat General'e geçti.

General kalktı yerine Rodosto yanaştı. Bundan da mütebâkî kömürümüzü aldık. Ve güverteyede büyük topları iz'aç ve endahtına mâni olmayacak bir sûrette kömür aldıktan sonra postayı öğleye doğru kestik.

Evvelce kazan iştiâli dolayısıyla mecruh düşenlerden ikincisi de, ateşci heylleri, burada dalgalar mezarlığına gömdük. Ve son bir vazîfe-i ihtiramda bulunmak için vazîfelerinden kıç güverteye efrâdın çağrılması dolayısıyla kömür vinçleri de bir müddet için durdular.

Bir üçüncüsü de bilâhare Türk sularında gemici mezarlığına gömüldü.

İşte bu üçü, Goeben'in yarma hareketini kendi hayatlarıyla ödediler.

Böylece 13 Ağustos'da da iki nâ-mağlup Alman kruvazörünün harp bandıraları kıç gönderlerinde temevvüç ettiler. Bundan sonrada Alman bandırası artık kendi gemilerimiz üzerinde temevvüç etmemeye mecbur oldu.

13 Ağustos'da İzmit Körfezi'nin medhalinde kâin Tuzla Körfezi'ne gittik. Ve Türkiye'de bulunan Alman Efrâd-ı Cedîdesi ile ihtiyatları ilk olarak gemiye geldiler.

Akşamına gurub-ı şems ile Alman harp bandırası ariya edildi. Ve bir daha bu bandırayı görmedik. Çünkü: Ertesi sabah Alman bandırası yerine kırmızı zemin üzerinde beyaz ay yıldız keşîde edildi. Ve Goeben, "Yavuz Sultan Selim" ve Breslau da "Midilli" nâmını aldı.

H.Sami

MAKALEDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR

(Fotoğraf 289) **Amiral Wilhelm Souchon**[444]

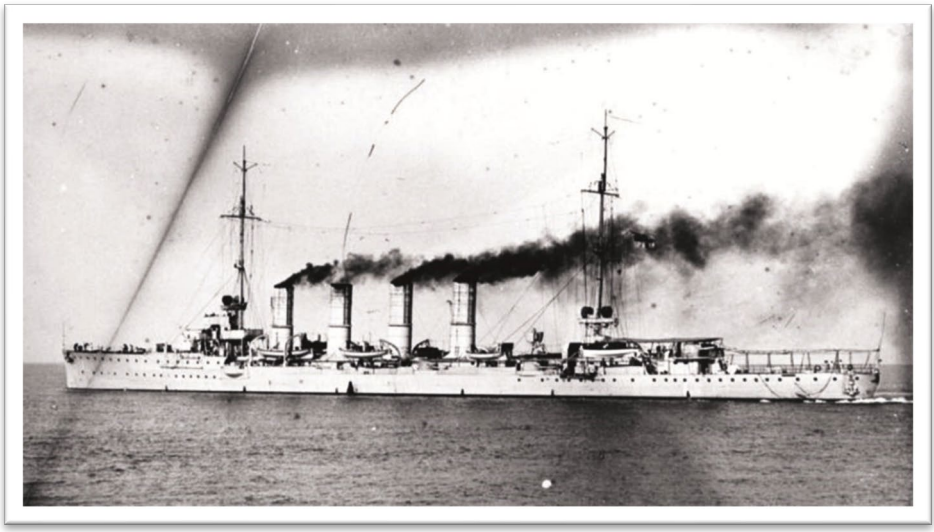

(Fotoğraf 295) **General Erich Weber**[445]

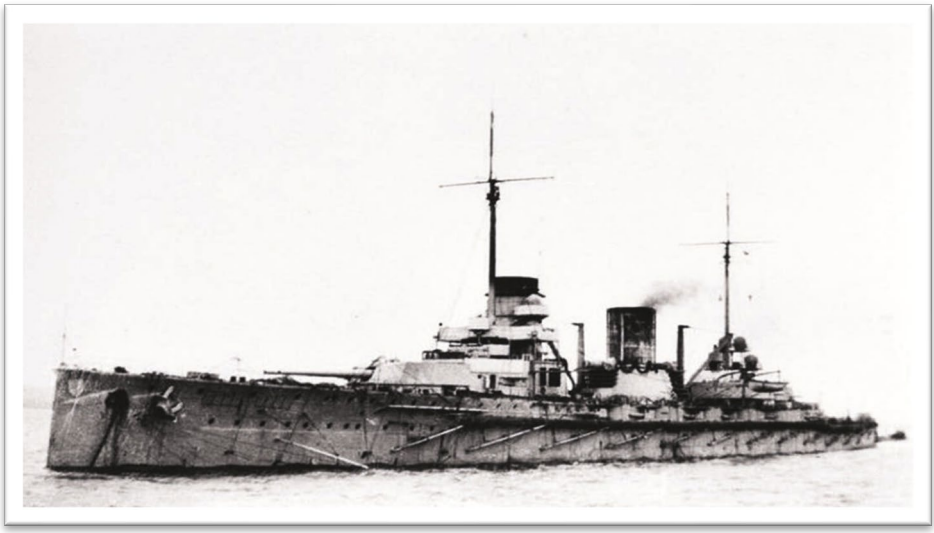
[444] https://topwar.ru/uploads/posts/2014-11/1417016635_goeben_1_450.jpg

[445]https://www.canakkalesehitlik.net/wp-content/uploads/2020/10/Weber-pasa-700x394.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN GEMİLER

(Fotoğraf 286) **SMS Goeben -Yavuz Muhârebe Kruvazörü**[446]

(Fotoğraf 287) **SMS Breslau - Midilli Kruvazörü**[447]

[446] https://i1.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/10/SMS-Goeben-2.jpg

[447] https://i2.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/09/SMS-Breslau-2.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

(Fotoğraf 288) **Messina Limanı - İtalya**[448]

(Fotoğraf 290) **Seddülbahir Kalesi - Çanakkale**[449]

(Fotoğraf 291) **Kumkale Tabyası - Çanakkale**[450]

[448]https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/be/Porto_di_Messina_%281900_ca%29.jpg?1640179539086

[449] http://www.navyingallipoli.com/zdjecia/forty/sedd01.jpg

[450] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/779-72---0026.jpg

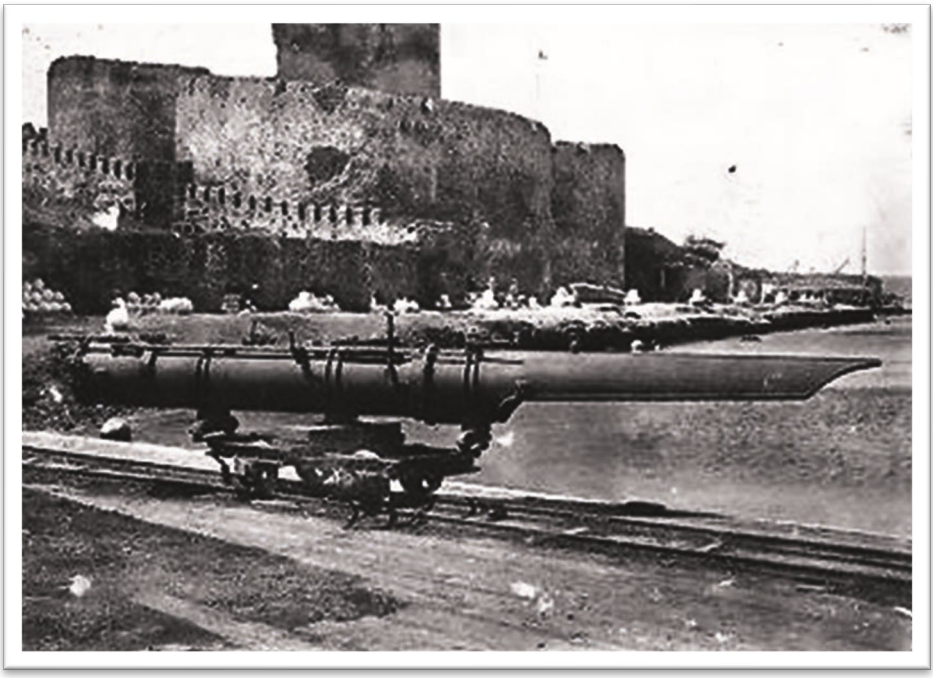
(Fotoğraf 292) **Orhaniye Tabyası - Çanakkale**[451]

(Fotoğraf 293) **Kilitbahir Kalesi - Çanakkale**[452]

[451] http://www.navyingallipoli.com/zdjecia/forty/orhan15.jpg

[452]https://www.prints-online.com/kilid-bahr-fort-opposite-canakkale-turkey-14345345.html#openModal

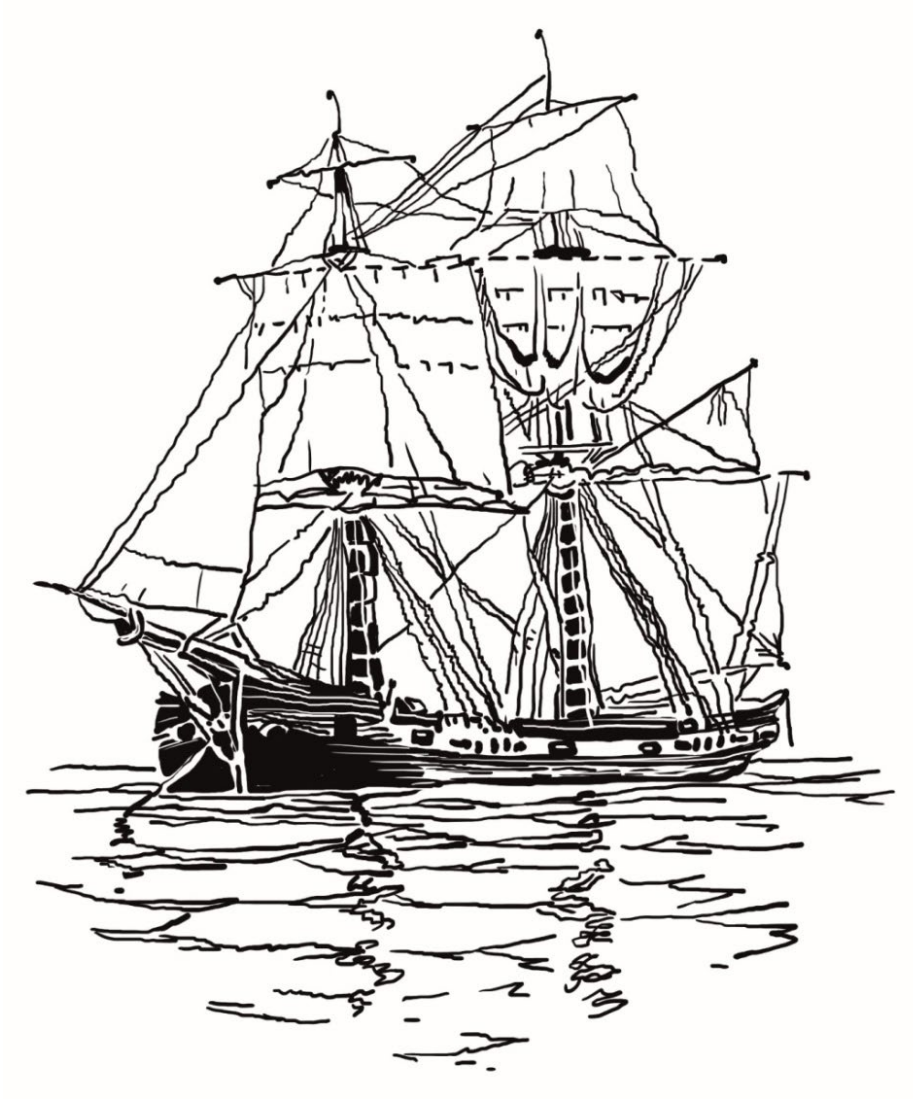

(Fotoğraf 293) **Kilitbahir Kalesi – Çanakkale**

(Fotoğraf 294) **Nara Limanı - Çanakkale**[453]

[453]http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91090---0002.jpg

HARB-İ UMÛMİ'NİN BAHRÎ NOKTA-İ NAZARDAN TÂRİHÇESİ[454]

1914 senesi Haziran'ının yirmi dokuzuncu günü cereyan eden vukûattan müsteban olduğu üzere, Almanya Hükûmeti Avusturya'yı teşvik ile ileri sürerek Rusya ve Fransa beyninde nâire-i harbi iş'al etmek emelinde idi. Halbuki bunu his ile müncer olacağı âkıbeti idrak eyleyen İngiltere o muazzam kuvâ-yı bahriyyesini şehr-i mezkûrede ne kadar kısa bir zamanda toplayarak muntazam ve şâyân-ı takdir bir seferberlik îlânına muvaffak olduğunu zikretmeden geçivermek İngilizlerin asrî ve an'anevî bahriyeciliklerine karşı küfrân-ı nîmet olurdu. İşte âtîdeki birkaç satır işbu ameliye-i mühimmenin tarz-ı icrâsı ve ikmâlini irâe edecektir. 1914 senesi Haziran'ının yirmi üçüncü günü İngiliz Amirali Sir George Warrender *(Fotoğraf 296)* ikinci filoya mensup birinci zırhlı fırkası ve birinci kruvazör fırkasıyla Kiel'e vâsıl olup orada Almanya'nın Açık Deniz Filosu Kumandanı Amiral von Ingenohl *(Fotoğraf 297)* tarafından kabul edildi. Haziran'ın yirmi dördüncü günü Kiel Kanalı'nın tevsî-i ameliyyesinin hitâmına binâen (esâsen 1915 senesi zarfında ikmâli mukarrer iken Almanların mezkur kanalı vakt-i merhûnda mukaddem ve 1914 senesi yazında bitirmek husûsunda gösterdikleri faaliyetleri) İmparator Kaiser Wilhelm bulunduğu halde resm-i küşâdı icrâ edildi. Ertesi gün Alman amirali iâde-i ziyâret için direğine amirallik mevcûdiyeti fiilen forsun keşîde edilmiş bulunduğu Beşinci King George Sefînesi'ne *(Fotoğraf 298)* gitti ise de İngiliz amirali Santorin Zırhlısı'na nakledilmişti?

İngiltere Hükûmetince her sene icrâsı mûtad olan donanma manevraları yerine bu sene bir tecrübe seferberliği icrâsı takarrür ettiğinden Temmuz'un onuncu gününden îtibâren bilumum bahriye mektepleriyle bahrî müessesât kapatıldı. İkinci filoya âit sefâinin tam kadroya göre efrat noksanı Temmuz'un on üç ve on dördüncü, Pazartesi ve Salı günleri muvaffakiyetle icrâ ü ikmal edildi. İkinci filoyu ihtivâ eden sefâininden mürettebâtı noksan bulunup ikmâline lüzum görülenler beşinci ve altıncı fırkaya mensup on üç harp sefînesiyle beşinci kruvazör fırkasına âit beş kruvazör yedi mayın dökücü ve hidemât-ı husûsiyyede müstahdem birkaç tâlim gemisi ile tarassut vazîfesiyle teşkil destroyerlerden ibâret idi. Temmuz'un onuncu Çarşamba

[454] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 6, Sayı 7, Mayıs 1336 [1920] Sayfa 1449-1460

gününün en mühim işi üçüncü filo efrâdını ikmal ve gemilerine sevk etmek oldu. Çünkü sene-i sâbıkına nisbetle daha mühim bir mikyasta icrâ edilmişti. Mart'ın dördüncü günü Mister Churchill'ın beyânâtında "Seferberliğin başlıca âmil ve kıymeti lâzımgelen menâbiadan efrâdı alıp sefâine irkâp ile sefâini en az bir zamanda denize çıkarabilmektir. Üçüncü filoya âit lüzum-ı seferiyye dâima hazır bir halde bulunduğundan ona âit hiç bir ihzâratta bulunmayacaktır." Demiş idi.

İngiltere Bahriye Nezâreti Temmuz'un on sekizinci günü adeden hâl-i hazırda diğer bir numûnesine bir daha tesâdüf edilemeyecek derecede kesir olan kuvâ-yı behriyyesinin Spithead'da *(Fotoğraf 299)* tecemmuları için birinci, ikinci, üçüncü filolarına evâmir-i lâzime verdi. Bu tecemmu sefâin-i mecvûdanın adet ve kuvvetleri îtibâriyle misli nâmesbuk bir şey idi. Resmî plana nazaran demirli bulunan donanma, elli beş hatt-ı harp sefînesi, kırk harp kruvazörü, yirmi zırhlı kruvazör, yedi muhâfazalı kruvazör, yirmi altı hafif kruvazör, yedi mayın dökücü, elli altı muhrip ve beş ganbottan ibâret idi. Bunlara ilâveten birkaç tâmir gemisi o kadar da muâvin-i sefâin var idi.

E, d, c sınıfından bir kısım taltelbahir ile enlere mülhak depo gemilerinden Maidstone *(Fotoğraf 300)* ve Adamant *(Fotoğraf 301)* Portsmouth'dan *(Fotoğraf 302)* Spithead'a müteveccihen hareketleri için o emr-i lâzime telakkî etmişlerse de, adeden pek az olduklarından dolayı kralın huzûrunda yapılan geçit merâsiminde hazır bulunamamışlardır.

Sene-i mezkûre Temmuz'unun on sekizinden yirmisine kadar devam eden donanama tecemmu ve teftişinde ilk defa görülen vekâyi-i târihiyye âdadına ithal edilmeye hakkıyla istihkak kesbeden mühim bir hâdise de yeni tensik-i teşkil edilmiş "Bahriye-i Şâhâne Hidemât-ı Havâiyye" donanmasının mevcûdiyeti idi. O zamana kadar İngiltere'de mevcut beş bahrî tayyâre istasyonundan Calshot İstasyonu *(Fotoğraf 303)* karargâh ittihaz edilerek beş adet bahrî tayyâre gönderildiği gibi East Church'da bulunan sekiz tayyâreden mürekkep bir grupta Portsmouth civârındaki Hills'e sevk edildi. Bunlardan mâadâ dört adet sefîne-i havâiyye kralın Portsmouth'a zaman-ı muvâsalatı olan on sekiz Temmuz'da huzurda müteaddit tayaranlar yaparak îfâ-yı hoş-âmedi eyledi.

Donanmanın Spithead'ı terk ettikten sonra iştigal ettiği tâlimler mahrem tutulduğundan mevki-i icrâsı ile maksat u gâyenin ne olduğu anlaşılamadı. Ancak mâlum bir şey var ise o da donanmanın ayın yirmi iki

ve yirmi üçüncü günleri Dover ve Chatham[455] açıklarında mutelif amirallerin idâresinde müşterek ve münferit ateş ve endaht tâlimleri yapmakta olduğu idi. Keşşaf filotillaların ayn ü vechile Dover açıklarında görünerek kanalın ablukasıyla meşgul oldukları, ana filo meyânındaki müstahberattan idi. Üçüncü filodan altı gemiye ihtiyâcât-ı harbiyye ve kadrolarının gösterdiği lüzum derecesinde tekmil-i muvazzaf ve ihtiyat-ı zâbit ve neferât-ı mevcûdelerinin ikmâli ile mensup oldukları filo kumandanlarının emr ü idâresinde top ve torpido tâlimleriyle daha yakından ve esaslı bir sûrette mümârese-i husûsî emredildi. Bundan maksat üçüncü filonun her an harbe âmâde bir halde bulunmasını temin idi.

Seferberlik, harbin bir tecrübe-i nazariyyesi olduğuna göre ihtiyat-ı sefâine mülhak zâbitanın nasb ü tâyinleri alelâde Bahriye Nezâreti eline bırakılmayıp süfün-i mezkûreye tâyin ü îzamı îcap eden kumandan ve kaptanların alâkadar ve müstakil bir heyet tarafından listeleri tertip edilerek Temmuz'un on altıncı günü tab' ü neşr edildi. Bu esnâda muhtelifü'l cins sefâin-i ticâriyye donanma hizmetine alındığından ihtiyat veya mütekâid zâbitanın pek çoğu gönüllü olarak kendilerini hizmet-i hükûmete takdim ediyorlardı. Bu meyanda bin dokuz yüz on dört senesi Temmuz'unun donanma listesinde isimleri muharrir otuz kadar posta vapuru hizmet-i hükûmete alınarak muâvin kruvazör vazîfesiyle tavzif edildiler. Takrîben on iki kadarı salîb-i ahmere tefrik edildiği gibi adetleri otuz beşe bâliğ olan küçük sefâin hidemât-ı husûsiyyeye tahsis kılındı. Kablelharp balıkçılıkla müştagil kesirü'l miktar balıkçı sefâini Şimal Denizi'nde mayın taharrî ameliyesine tahsis edilerek müsellah iki yattan biri Amiral Sir Alfred Paget *(Fotoğraf 304)* ile Vice Amiral James Startin'in *(Fotoğraf 305)* mâiyetine tefrik ü îzam kılındı.

Amiral James Startin mukaddemâ hizmet-i muvazzafadan çekilmiş olduğu halde vazîfe-i vataniyyesini îfâ husûsunda ihtiyat zâbitliği kıdemli yüzbaşılığı rütbesiyle tekrar hizmete girmiş idi. Bundan mâadâ bir çok yat mürettebâtı ve denizle alâkadar kılıp müdâvimleri sarf-ı şeref sâikasıyla gönüllü ihtiyat zâbiti olarak küçük sefâinde vazîfe deruhte ettiler. Bahriye gönüllü ihtiyatlarının tâlim ü terbiyesi için Bahriye Nezâreti'nde husûs-i mezkur için müteşekkil bir komisyon tarafından motorbot filosu teşkil ü

[455] Ç.n: Makale de geçen imlâ (پنچاتس) şeklindedir. Yer tespit edilememiş olmakla birlikte "Chatham" olduğu düşünülmektedir.

tensik edilerek idâre ve kumandası Amiral Sir Frederick Inglefield'a havâle edildi.

Ağustos'un dördüncü günü sabahleyin Britanya Hükûmeti Almanya'ya bir ültimatom verdi ise de netîce îtibâriyle reddedileceği mâlum olduğundan İngiltere Hâriciye Nezâreti Ağustos'un dördüncü günü badezzeval dörtten îtibâren Büyük Britanya ile Almanya arasında hâl-i harp hâdis olduğunu îlân eyledi.

Ağustos'un dördüncü günü akşamı Amiral Jellicoe'nun Vatan Filosu Kumandanlığı'nı deruhte ettiği resmen neşredildi. Jellicoe kumandanlığa Temmuz'da tâyin edilerek mevkiini Şurâ-yı Bahriyye İkinci Âzâsı Vice Amiral Sir Frederick Hamilton'a *(Fotoğraf 306)* terk etmiş ise de ilcâat-ı ahval dolayısıyla senenin nihâyetine kadar, mevki-i mezkûri fiilen deruhte edemedi.

Amiral Sir George Callaghan *(Fotoğraf 307)* takrîben üç seneden beri emr-i kumanda ve taht-ı terbiyesinde bulunan donanmayı daha genç ve faal bir amirale teslim ile şahsına mahsus amiral forsunu indirerek, senelerce devam eden sa'y ü gayretinin mahsulası olan tecrübe ve içtihattan memleketini daha ziyâde müstefit etmek üzere bahriye nezâretinde erkân-ı harbiyyeye dâhil oldu.

Sir Amiral Madden Amiral Sir John Jellicoe'nun Erkân-ı Harbiyyesi riyâsetine tâyin edildi.

Îlân-ı harpten mukaddem Bahriye Nezâreti İngiltere destgâhlarında inşâ edilmekte olan ecnebi bahriyesine âit sefâinin iştirâsındaki hakkını takarrür ettirdiğinden, harbin ilânı üzerine donanmasına iki büyük hatt-ı harp gemisi iki destroyer üç ganbot daha ilâve eyledi. Bu gemilerden ikisi Reşâdiye *(Fotoğraf 308)* ve Birinci Sultan Osman Zırhlıları *(Fotoğraf 309)* olup İngiliz Donanması'nda Erin ve Agincourt isimlerini aldılar. Süfün-i mezkûre Hükûmet-i Osmâniyye nâm ü hesâbına olarak Barrow Elswick'de *(Fotoğraf 310)* inşâ edilmekte idi. Destroyerler Şili Hükûmeti nâmına Cowes'de Mister White ve Oğulları tarafından emr ü inşâsı deruhte edilmiş olduğu halde İngiltere'nin vaz'-ı yed etmesi üzerine Broke *(Fotoğraf 311)* ve Faulknor *(Fotoğraf 312)* ismiyle İngiltere donanmasına iltihak eylediler. Brezilya Hükûmeti hesâbına Mister Vickers ve Kumpanyası tarafından îmâli deruhte edilen Javary sınıfı ganbotlar Severn, *(Fotoğraf 313)* Humber, *(Fotoğraf 314)*

Mersey *(Fotoğraf 315)* isimlerini alarak Teşrînievvel'de Belçika sâhilindeki harekât-ı bahriyyeye iştirak ile pek nâfi hizmetler görmüşlerdir.

Harekât-ı Harbiye-i Bahriyye

Ağustos'un beşinci günü zevâlinde Hamburg-Amerika hattına seyr u sefer ilen Königin Luise *(Fotoğraf 316)* nâm Alman bandıralı yolcu vapuru üçüncü filotilla tarafından Suffolk Sâhili'nde altmış mil bahrî mesâfede yakalandı. Sefîne-i mezkûre mayın dökücü âletler ile mücehhez olduğu gibi resmî işâata nazaran da Aldeburgh Ridge'den îtibâren 52,1 arz-ı şimâlî ve 2,25 tûl-i şarkî istikâmetine dökülen mayın hattının fâili işbu gemi olduğu zann-ı kavîsini veriyordu.

Königin Luise filotillamız tarafından az bir zaman devam eden tâkipten sonra battı. Ve filotillamızda hiç bir hasar tevlit edemedi.

Binbaşı Kaptan Fox'un *(Fotoğraf 317)* taht-ı kumandasında bulunan filotillaya ana gemilik yapan Amphion *(Fotoğraf 318)* ile Lance *(Fotoğraf 319)* ve Lark *(Fotoğraf 320)* işbu harekât-ı bahriyyeye iştirak eyleyen sefâinden mâdut edilir Königin Luise'in kablel muhâsemat buna lâyık vazîfeyi deruhte ve îfâ olduğunun cezâ-yı mâneviyyesi olarak garkı bahriyeliler arasında pek büyük meserret tevlit etmiş idi. Bu hakîkat altı Ağustos'da Amphion karakolda bulunduğu esnâda mayına çarpmasıyla teeyyüt eyledi. Yâni Königin Luise döktüğü mayınlardan birisine çarpmış olan Amphion vak'a-i infilâktan yirmi dakîka sonra terk edildi ve üç dakîka sonra da baş cephâneliğinde vukûa gelen iştial ile baş kasarası berhevâ olarak mahv ü nâbud oldu. Kaptan Fox ile on altı zâbit ve mürettebattan yüz otuz beş kişi tahlîs olunarak mütebâkî bir zâbit ile yüz otuz iki kişi gemi ile beraber kaynadılar.

Bu vak'a-i fecîa Ağustos'un altıncı günü badezzeval on buçukta cerâid-i yevmiyye tarafından vech-i âtî üzere kısaca îlân edildi:

"Amphion bu sabah mayına çarparak batmıştır. Kaptanı ile on altı zâbit ve mürettebattan yüz otuz beş kişi kurtarılmıştır."

Almanların senelerden beri çalıştıkları ve îtimat eyledikleri fevkü'l bahr ü tahtelbahir torpido ve filotillalarıyla İngiliz ile aralarında zuhur edecek istikbal harbinde me'mulün fevkinde iş göreceklerine kanaatle müftehir oldukları halde Ağustos'un altıncı günü İngilizlerin hafif bir kruvazör filosuna hücum eyleyen Alman tahtelbahirleri muvaffakiyetle hiç

biri göremediler. Bilakis 1911-1912 senelerinde Danzig'deki destgâhtan tenzil edilen ve yirmi üç nefer mürettebâtı bulunan 15-U *(Fotoğraf 321)* Kaptan Duck'un kumandasındaki Birmingham Sefînesi *(Fotoğraf 322)* tarafından batırıldı.

Bu vak'a-i bahriyye İngiliz bahriyonu tarafından fevkalâde alkışlandı. Çünkü cihân târih-i harb-i bahriyyesinde ilk defa olarak bir tahtelbahir ile kruvazör arasında muhârebe vâki olduğu kaydedilecekti.

İşbu vak'a Ağustos'un onuncu Pazar günü kablelzeval birde tebliğ-i resmiyyelerde şu tarzda îlân edilmiş idi.

Ana filoya merbut kruvazör fırkalarımızdan biri dün Alman tahtelbahirlerinin hücûmuna mâruz kaldılar. Kruvazör fırkamızın vazîfe-şinâsâne ü fedâkârâne müdâfaası ile düşman tahtelbahirlerinden 15-U batırıldı.

Aynı günün akşamı Mister Churchill'ın Birmingham'da Lord Mayor'e gönderdiği telgraf vech-i âtî üzere idi:

"Birminghamlılar Cihan Harbi'nde ilk Alman tahtelbahirini Birmingham Sefînesi'nin batırmaya muvaffak olduğu haber-i meserretini tutmakla müftehir olabilirler."

Almanların teşebbüs ettikleri tahtelbahir hücumlarının bu vechile dûçar-ı akâmet olması Şimal Denizi'ne mayın dökerek bir çok mâsum ve bîgünahların kanına girmek sûretiyle irtikâp ettikleri fiil-i meşûmun mânevi mecâzâtı addedilebilirse de gerek dost ve gerekse düşman memleketler tebaasının bir çok maddî ve mânevî zararları müeddî oldu. Nitekim Danimarka bandıralı 5136 tonluk "Maryland" nâm-ı sefîne ile 1679 tonluk İngiliz bandıralı "Runo" nâmı sefâin işbu fiilin kurbanları meyânındadırlar.

Ağustos'un on sekizinci günü badezzeval bir de İngiltere Bahriye Nezâreti şu kısa îlânı neşretti.

Bugün İngiliz ileri karakol sefâini ile, Alman keşşaf kruvazörleri arasında fâsılalı temaslar vukû buldu. Hasar u zâyiat mâlum değildir. Şimal Denizi'nin menâtık-ı cenûbîsinde düşman tarafından favkalâde faâliyet gösterilmektedir.

Alman Kuvâ-yı Bahriyesi'nin Şimal Denizi'nin kısm-ı cenûbîsinde icrâ edilmekte olan harekât-ı bahriyye tedrîcen azalarak yirmi sekiz

Ağustos'da tamâmıyle bir devr-i sükûnet başladı. Ve aynı günün sabahı Bahriye Nezâreti'nin resmî teblîgâtında "Bu sabah mukarrer vechile Heligoland'da Almanlara karşı bir taarruz icrâ edildiğini" ve buna âit tafsîlâtın bilâhare Amiral Beatty'nin raporunun vürûdunda îlân edileceği beyan ediliyordu.

Ağustos'un yirmi yedinci günü Alman kruvazörlerinden Magdeburg *(Fotoğraf 323)* sis sâikasıyla Finland Körfezi'ndeki Odensholm Adası'nda karaya oturup civarda dolaşan Rus fırka-i bahriyesinin hedef-i taarruzu olduğundan cüz-i müdâfaadan sonra sefîne süvârisinin emriyle berhevâ edildi. Bir kısım zâbitan ile mürettebat esir-i harp olarak Ruslar tarafından alındı.

Eylül'ün üçüncü günü İngilizlerin "Speedy" *(Fotoğraf 324)* nâmındaki ganbotu mayına çarparak battı.

Eylül'ün dördüncü günü kablelzeval bir de intişar eden tebliğ-i resmi-i vakâyi vech-i âtî üzere îlân etti.

Speedy Ganbotu süvârisinden alınan rapor muhteviyâtına atfen "Lindsell" ismindeki istimbot bu sabah İngiltere'nin Şark sâhillerinde otuz mil açıkta mayına çarparak battı.

Yarım saat sonra Speedy'de mayın ile bâ-müsâdeme aynı âkıbete dûçar oldu.

Eylül'ün altıncı Pazar günü İngiliz efkâr-ı umûmiyyesi havâdis-i âtî dolayısıyla fenâ halde sarsıldı.

Kaptan Francis Martin Leake *(Fotoğraf 325)* kumandasında bulunan "Pathfinder" *(Fotoğraf 326)* nâm-ı sefîne-i harbiyye bugün badezzeval dört buçukta İngiltere'nin şark sâhillerinden yirmi mil açıkta mayın ile bilmüsâdeme süratle battı. Nüfusca olan zâiyat pek ağır olduğu zannediliyor.

Eylül'ün onuncu günü intişar eden resmî îlânâta nazaran Şimal Denizi Heligoland'a kadar kuvvetli filotillalar himâyesinde tarandı. Alman donanması tarafından bu ameliyeyi sektedar edecek hiç bir harekette bulunulmadı. Eylül'ün on beşinci Salı günü Berlin'den umûma verilen ve Bahriye Nezâreti Erkân-ı Harbiyye Reis Muâvini Binbaşı Bike imzalı resmî telgrafta. Almanların "Hela" *(Fotoğraf 327)* ismindeki küçük bir kruvazörlerinin İngiliz tahtelbahirleri tarafından torpillendiği îlân ediliyordu.

Düşman menâbiiden tereşşuh eden şu resmî teblîgat, Cihan Harbi'nde ilk gemi batırmak şerefini kazanan Kıdemli Yüzbaşı Max Horton'nun *(Fotoğraf 328)* kumandasındaki dokuz numaralı tahtelbahirimiz olduğunu şek ü şüpheye mahal bırakmayacak derecede ispat ediyordu.

Eylül'ün yirmi üçüncü günü badezzevalde İngiltere Bahriye Nezâreti âtîdeki iş'âratta bulundu. Aboukir, *(Fotoğraf 329)* Hogue, *(Fotoğraf 330)* Cressy *(Fotoğraf 331)* nâm-ı sefâin-i harbiyyeleri Şimal Denizi'nde tahtelbahirler tarafından gark edildi.

Hogue ile Cressy, Aboukir felâketi üzerine bir ay muâvenet ü tahlis-i hayat husûsunda felâketzede gemiye takarrüp ettikleri anda torpillendiler. Mağruk sefâin mürettebâtının kısm-ı âzâmı Kaptan Theobald Kennedy'nin kumandasındaki "Lowestoft" *(Fotoğraf 332)* nâm-ı sefîne ile muhripler ve balıkçı sefâini tarafından toplanarak tahlis edildi.

Bu hâdise, İngiliz donanmasında vukûu nâdir bir felâket-i uzmâ oldu. Eylül'ün yirmi beşinci günü intişâr eden teblîgâta nazaran vak'a-i mezkûre hakkındaki tafsîlât şu vechile icmal edilmişti:

Aboukir karakolda iken vazîfe başında düşman taarruzuna uğrayarak battı. Hogue ile Cressy bir ay muâvenet Aboukir'ın mürettebâtının tahlîsine şitap ettikleri sırada batırıldı. Sefâin-i harbiyyenin ileride bu gibi hatâlara düşerek memleketin kitle-i kuvâsında husûlü melhuz boşluğun men'i için sefâin kaptanlarına tâlîmat-ı âtiyenin verilmek mecbûriyeti görüldü. Harpte lüzûmu mübrem olan ihtiyat ü teyakkuzî ihmal ile gerek dosta ve gerekse düşmana karşı muâvenette bulunamayacak tahlis-i hayat için vaziyet-i askeriyye hiç bir zaman tehlikeye konulmayacak. Eylül'ün yirmi altıncı günü İngiltere Bahriye Nezâreti yabancı milletlere âit sefâin-i ticâriyyenin, İngiltere'nin şark sâhillerinde limanlara duhûlünün menedildiğini îlân eyledi. Bu teşebbüsün mâtûfun-aleyh, memleket dâhilinde son vakâyi dolayısıyla hâsıl olan buhrânın ve umum-ı milletin mâneviyeti üzerinde husûle gelen tesirin bîtaraf sefâin vâsıtasıyla düşman memleketlerine sızmasını menetmek idi. Esâsen İngiltere Bahriye Nezâreti on beş gün mukaddem Thames Nehri'nin mansıbı ile civârındaki birkaç kanalın seddini îlân etmiş idi. Eylül'ün on dördüncü günü zevâlinden mûteber olmak üzere buralara muvâsalat eden gerek ecnebi sefâini ve gerekse müstemlekât veya yabancı limanlardan gelen İngiliz bandıralı sefâin, Tonga fener dubasında tesis edilen

kılavuz istasyonuna mürâcaat etmeye veyâhut da mahal-i maksûdelerine vesîkalı kılavuz vâsıtasıyla gitmeye mecbur tutuldu.

Teşrînievvel iki de İngiltere Bahriye Nezâreti, Almanların şimdiye kadar mayın dökmekle devam ettirdikleri harekât-ı bahriyyelerine tahtelbahirlerini de iştirak ettirerek bu vechile hedeflerine vâsıl olmaklığı tasmim etmekte oldukları son zamanlarda germî verdikleri hareketlerinden anlaşılmakla hükûmetin de bunlara mukâbil bâzı gûnâ teşebbüsat ü ihzâratta bulunduğu îlân ediliyordu. Bunlardan biri mayınlarla kapanmış bir sâha tesîsi idi ki bu mıntıka-i mehleke umûm-ı sefâince mâlum u muayyen olmakla beraber Şimal Denizi'nin cenup sâhası da tehlikeden sâlim addedilemezdi. Haftalar geçtikce tedrîcen Alman sefâini denize çıkmaya başladılar ve bunların cüretkerâne hareketleri İngiliz donanmasını gittikçe fenâ bir vaziyete sokuyordu. Mâmâfih işbu vaziyetin şu vehâmetine rağmen İngiliz donanması da boş durmayarak hissesine düşeni vakt-i merhûnunda icrâ ediyordu. Meselâ Teşrînievvelin yedinci gecesi Bahriye Nezâreti, altı Teşrînievvel'de kıdemli Yüzbaşı Max Horton'nun kumandasındaki dokuz numaralı tahtelbahirlerin ikinci muvaffakiyeti olarak Ems Nehri ağzında bir Alman muhribini batırdığını îlân ediyordu. Muhrip S-126 sınıfından 420 ton mâ-i mahrecinde ve 15-1911'de inşâsı hitam bulmuş idi. Muhribin mürettebatca hiç zâyiâtı yok idi. Gayr-i resmî iş'ârata nazaran Borkum civârında iki Alman muhribi karakol vazîfesini îfâ için ağır süratle seyretmekte iken dokuz numaralı tahtelbahir tarafından bunlardan birine altı yüz metreden bir torpido ve müteâkiben ikinci bir torpido daha endaht edilmiş ve hücûma mâruz kalan gemi vasatına isâbet eden torpidonun infilâkıyla iki parça olarak batıp diğeri tam yol ile fürce-yab-ı firar olmuş idi.

Teşrînievvel'in on beşinci Perşembe günü donanmanın diğer bir musîbeti geçirdiği on altıncı günü tebliğ-i resmiyyelerde iş'ar ediliyordu.

Kaptan Hugh Edwar'ın kumandasındaki sefîne-i harbiyye dün badezzeval Şimal Denizi'nin cenup kısmından Alman tahtelbahirlerinin tecâvüzlerine mâruz kaldı ise de muvaffakiyetle kurtulabildi. Kaptan Hugh Williams'ın kumandasındaki "Hawke" *(Fotoğraf 333)* sefîne-i harbiyyesi aynı günde bir tahtelbahir hücûmuna uğrayarak gark oldu.

Vak'adan birkaç günler mürûrunda meserretli haber vürut etmeye başladı. Bunlardan biri mukaddemâ Amphion'un kumandanı Kaptan Fox'un

mühim muvaffakiyeti hakkında Bahriye Nezâreti'nin on yedi Teşrînievvel sabahı berâyâ-yı îlân gazeteler ile neşrettiği bervech-i âtî havâdis idi.

Bugün badezzeval Kaptan Cecil Fox kumandasında bulunan Undaunted *(Fotoğraf 334)* Hafif Kruvazörü'yle, ona refâkat eden Lance, Lennox, *(Fotoğraf 335)* Legion, *(Fotoğraf 336)* Loyal *(Fotoğraf 337)* torpido muhribleri Flemenk sâhilinde dört Alman muhribine tesâdüf ile harben batırılmıştır. İngilizler tarafında zâyiat bir zâbit ile dört neferdir.

Teşrînievvel'in yirminci günü Almanya Bahriye Nezâreti beynelmilel lisân-ı muhâvere ile tekmil kendilerine âit telsiz-telgraf istasyonlarına âtîdeki havâdisi veriyordu:

İngilizlerin 3-U tahtelbahiri Şimal Denizi'ndeki Alman limanlarından birinde batırılmıştır. Hakîkaten mezkur tahtelbahirin üssü'l harekesine dönemediği bu haberi teyit ediyordu. 3-U Harb-i Umûmî'de bilfiil harp netîcesi olarak mermi ile batırılan İngiliz tahtelbahirinden birincisi idi. Vâkıa bundan mukaddem Avusturalya filosuna mensup 1-U tahtelbahiri de batırılmış ise de sebeb-i gark elan meçhul olup ağleb-i ihtimal dâhilî bir ârızadan ileri gidildiği zannedilmektedir.

Teşrînievvel'in yirminci günü Trafalgar'ın sene-i devriyesine müsâdif idi. Bu yevm-i mesud İngiliz donanmasında yeni bir tarz-ı tâbiye kabûlüne mebde oldu. Bu da Bahriye Nezâreti'nin tebliği üzere yevm-i mezkûrda Severn, Humber, Mersey monitörleri Belçika sâhilindeki kara muhârebâtına iştirak etmişler ve Alman ordusunun sağ cenâhını top ateşi altına almışlardı. Süfün-i mezkûre çekildikleri suyun azlığından dolayı sâhile gâyet yakın gelmek üzere sokularak toplarını kemâl-i sıhhat ü emniyetle düşman hatt-ı taarruzlarına tevcih etmişler ve sâhile çıkabilmeye muvaffak oldukları makinalı tüfekler ile Newport'un müdâfaasında pek azîm yararlıklar göstermek üzere orduya kıymetdar muâvenette bulunmuşlardı.

Teşrînievvel'in yirmi dördüncü günü tebligât-ı resmiyyesi Almanların sağ cenâhının bahren bombardımanına devam edildiğine ve Newport'a karşı yapılan Alman taarruzunun def' ile düşman hutut-ı askeriyyesinin yan ateşine alındığı ve kezâlik Ostend sevâhillerinde tutunmak arzusu gösteren düşman üzerine ateş edilmekte devam olunduğu neşrediyordu. Bu sıralarda Alman tahtelbahirleri Belçika sevâhilindeki muhârebâta iştirak eden monitörlerin muhâsım taraf üzerindeki husûle

getirdiği azîm-i zâyiat ve adem-i muvaffakiyyet dolayısıyla süfün-i mezkûreyi hiç olmazsa sâha-i harpten uzaklaştırmak emeliyle müteaddit kereler hücum teşebbüsünde bulundurulsa da netîce adem-i muvaffakiyyetten başka bir şey değildi. Çektikleri suyun azlığından dolayı pek sığ sulara kadar inmeye müstait olduklarından tahtelbahirlerin hücûmuna pek mühim bir mânia teşkil ediyorlar ve hatta tahtelbahirleri pek muhâtaralı mevkiilere celbetmeye muvaffak oluyorlardı farzen Wildfire *(Fotoğraf 338)* ile Myrmidon'na *(Fotoğraf 339)* karşı icrâ edilen torpido endahtları hiç bir netîce vermediği gibi bu esnâda bir İngiliz muhribinin mehcuruna takılan bir Alman tahtelbahiri de ka'r-ı bahrî boyladı. Cihan Harbi'nin ilk senesinde Teşrînievvelî gâyesine kadar Şimal Denizi'ndeki İngiliz harekât-ı bahriyyesi bundan ibâret idi.

Birinci Dâire İkinci Şubesi'nden Mehmed Ali

MAKALEDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR

(Fotoğraf 296) **Amiral George Warrender**[456]

(Fotoğraf 296) **Amiral Friedrich von Ingenohl**[457]

(Fotoğraf 304) **Amiral Alfred Paget**[458]

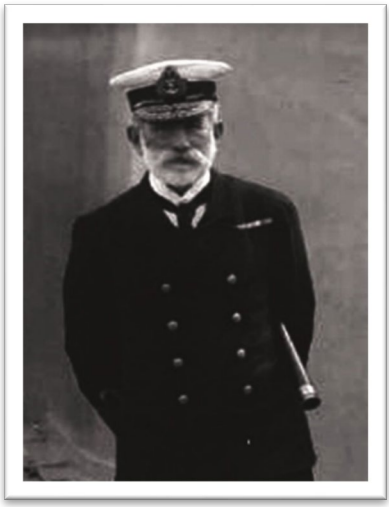
(Fotoğraf 305) **Amiral James Startin**[459]

456

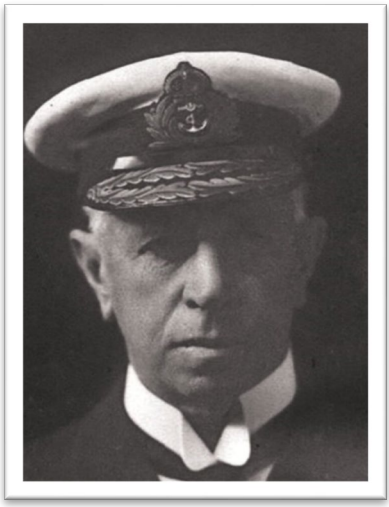
https://photos.geni.com/p13/97/bb/e8/5d/534448440f611999/sir_george_john_scott_warrender_large.jpg

457

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6a/Vizeadmiral_Friedrich_von_Ingenohl%2C_1913.jpg

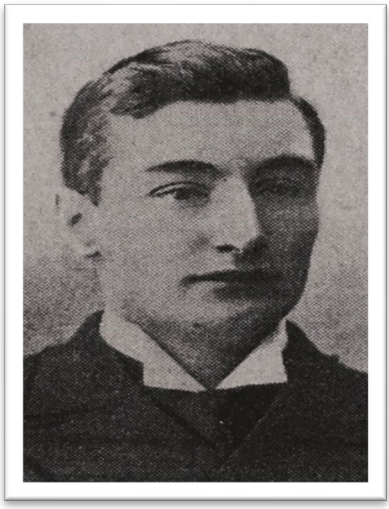
(Fotoğraf 306) **Amiral Frederick Hamilton**[460]

(Fotoğraf 307) **Amiral George Callaghan**[461]

(Fotoğraf 317) **Kaptan Cecil H. Fox**

(Fotoğraf 325) **Kaptan Francis Martin Leake**[462]

---

[458] https://images.findagrave.com/photos/2019/120/74546876_1cc582e5-dc76-4e5c-b0eb-d4aecf8e1b41.jpeg

[459] http://www.dreadnoughtproject.org/tfs/images/4/4d/JamesStartin.jpg

[460] http://www.dreadnoughtproject.org/tfs/images/b/b6/Frederick_Hamilton.jpg

[461] https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw121924/Sir-George-Astley-Callaghan?LinkID=mp79585&role=sit&rNo=0

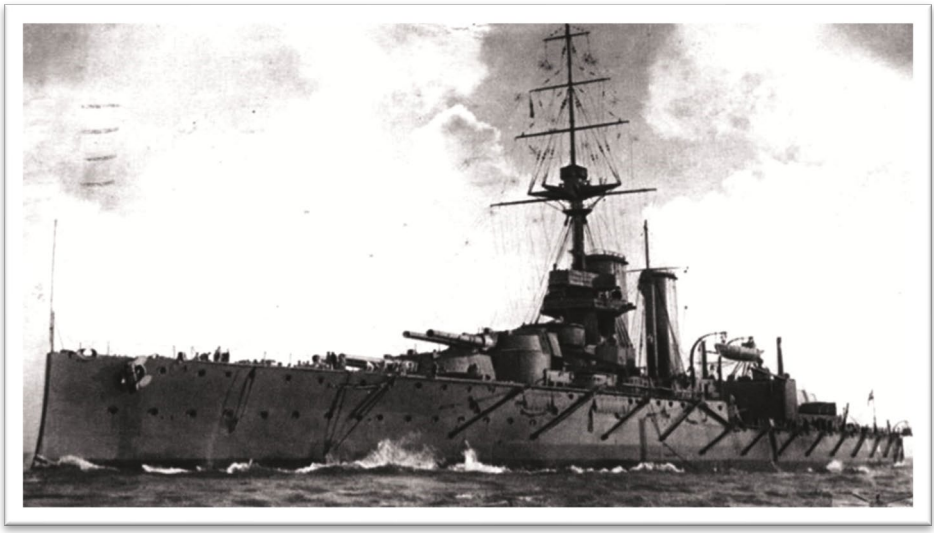

(Fotoğraf 328) **Kıdemli Yüzbaşı Max Horton**[463]

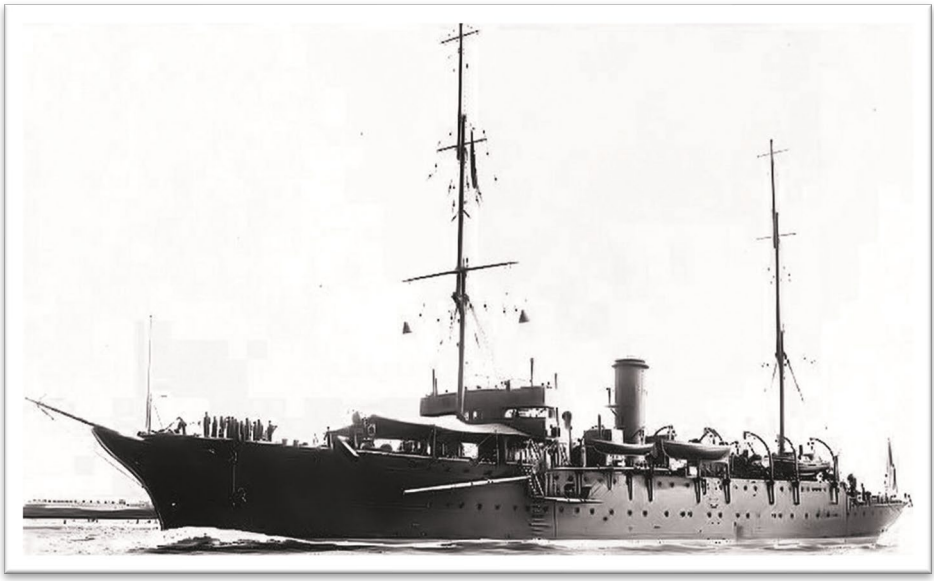
[462] http://historyhubulster.co.uk/wp-content/uploads/2014/09/Leake-Francis-Martin-Captain-RN-HMS-Pathfinder-Unspecified-Wounded-Sept-1914.jpg

[463] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/ab/Horton_Lawrence.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN GEMİLER

(Fotoğraf 298) **HMS King George V**[464]

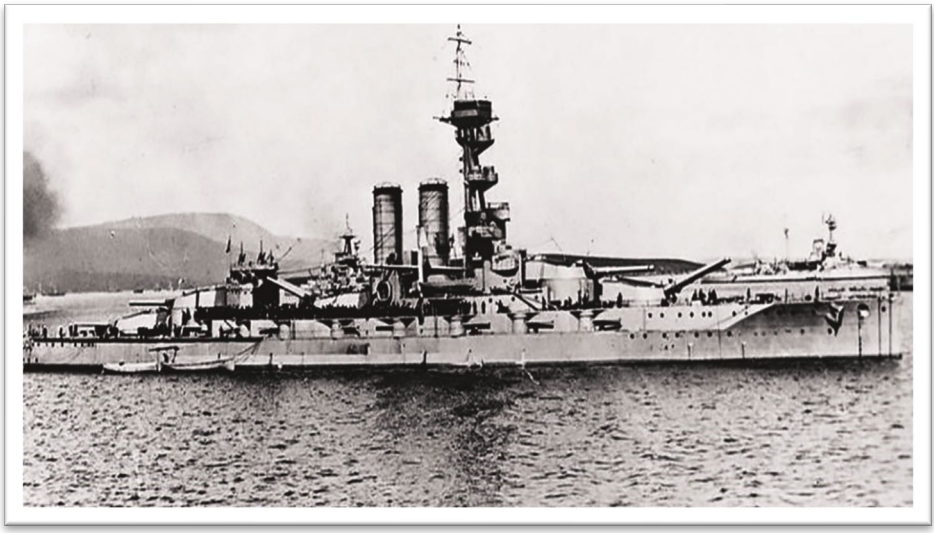

(Fotoğraf 300) **HMS Maidstone**[465]

[464] https://i0.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2018/07/HMS-King-George-V-2.jpg

(Fotoğraf 301) **HMS Adamant**[466]

(Fotoğraf 308) **Reşadiye Zırhlısı - HMS Erin**[467]

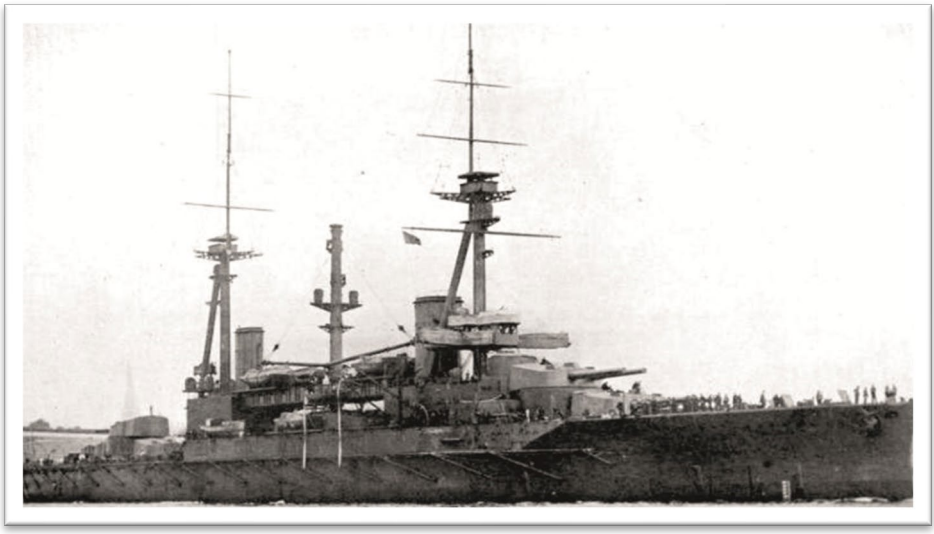
[465]http://rnsubs.co.uk/public/images/boats/734/Submarine%20Depot%20Ship%20HMS%20MAIDSTONE%201912.jpg

[466] https://www.battleships-cruisers.co.uk/images/hmsadament.jpg

[467]https://lh5.googleusercontent.com/JGaHTFyA3tlrhsjqd2AduXwQidsmXb_Z0ylgttcEnm5PB0Rw8TFkx48Rv0nbIV8cTXySJlhm7liEK4VlOPdUGcsbypdrE7YJRbW9tvaxEqbsOHaBMm1wOBm18HKPOqIGy7dqH_1L

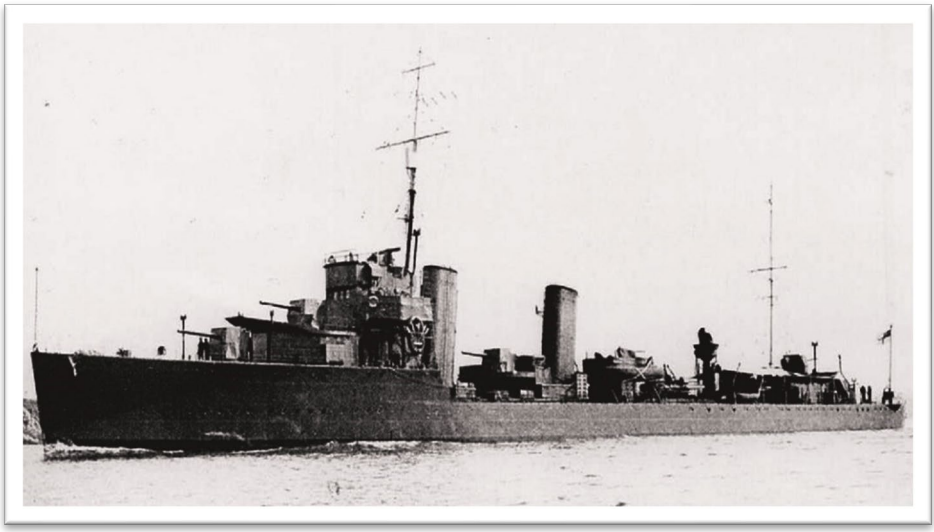
(Fotoğraf 308) **Reşadiye Türk Bayraklı**[468]

(Fotoğraf 309) **Birinci Sultan Osman Zırhlısı - HMS Agincourt**[469]

468 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/09/Launch_of_Re%C5%9Fadiye.png/440px-Launch_of_Re%C5%9Fadiye.png

469 https://i0.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2018/06/HMS-Agincourt.jpg

(Fotoğraf 311) **HMS Broke**[470]

(Fotoğraf 312) **HMS Faulknor**[471]

[470] https://www.naval-history.net/Photo09ddBroke1NP.jpg

[471] http://www.ipernity.com/doc/rogerdodger/31442109

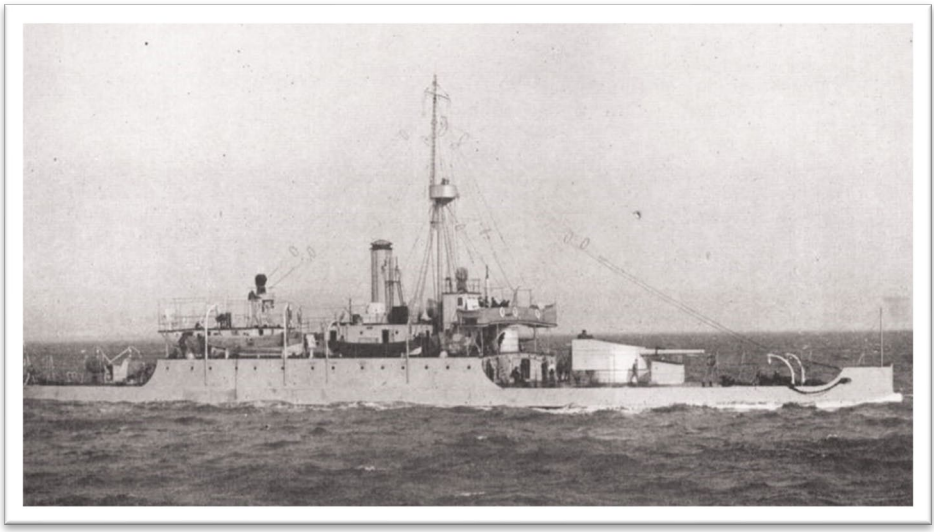
(Fotoğraf 313) **HMS Severn**[472]

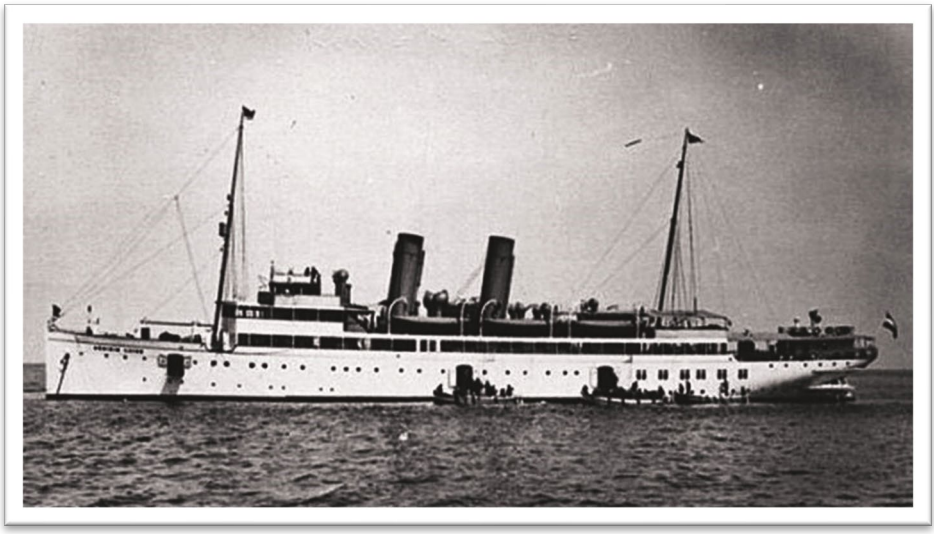
(Fotoğraf 314) **HMS Humber**[473]

[472]http://harwichanddovercourt.com/hms-ships.html

[473] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4b/HMS_Humber_AWM_C04986.jpeg

(Fotoğraf 315) **HMS Mersey**[474]

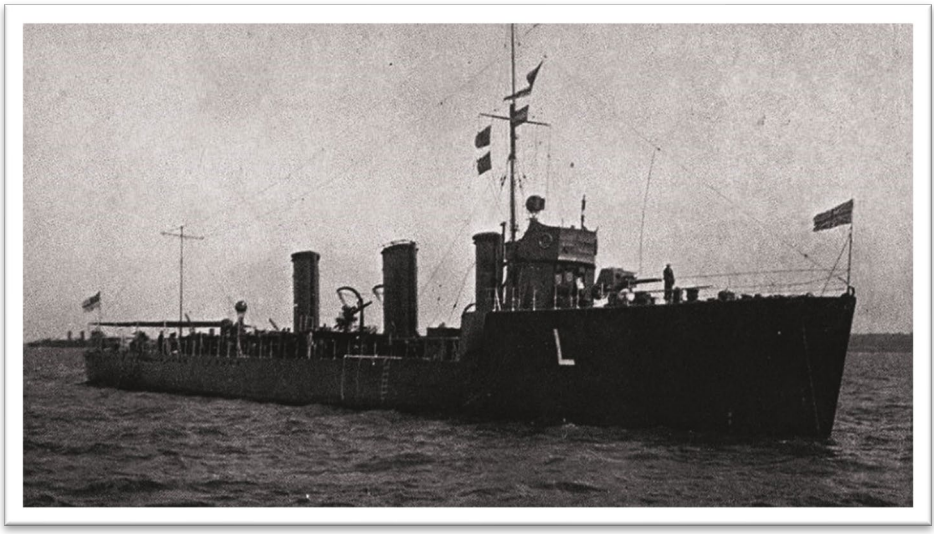
(Fotoğraf 316) **SS Königin Luise**[475]

[474] https://en.wikipedia.org/wiki/HMS_Mersey_(1913)#/media/File:HMSMersey.jpg

[475] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/14/K%C3%B6nigin_Luise_ww1.jpg

(Fotoğraf 318) **HMS Amphion**[476]

(Fotoğraf 319) **HMS Lance**[477]

[476]https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:HMS_Amphion_(ship,_1913)#/media/File:HMS_Amphion_(1911).jpg

[477] http://hmsgangesqld.com/wp-content/uploads/2014/08/Lance-06.jpg

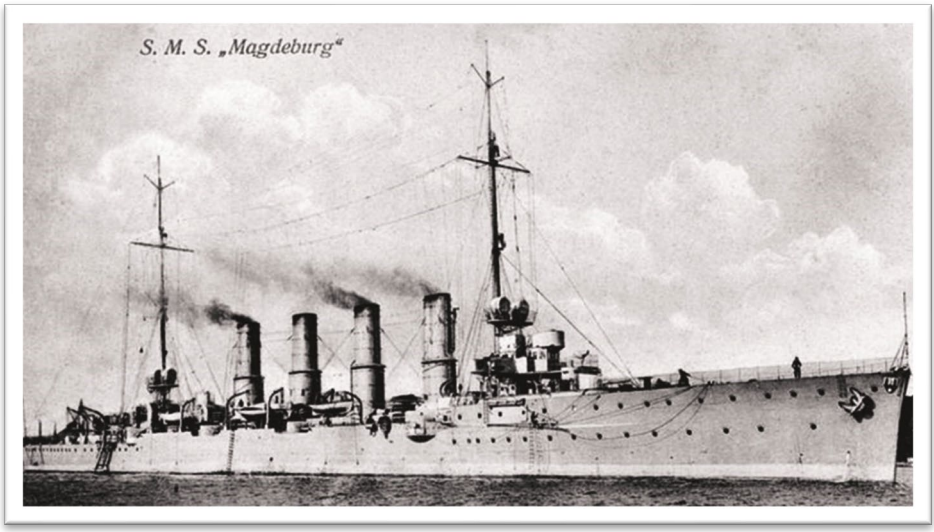
(Fotoğraf 320) **HMS Lark**[478]

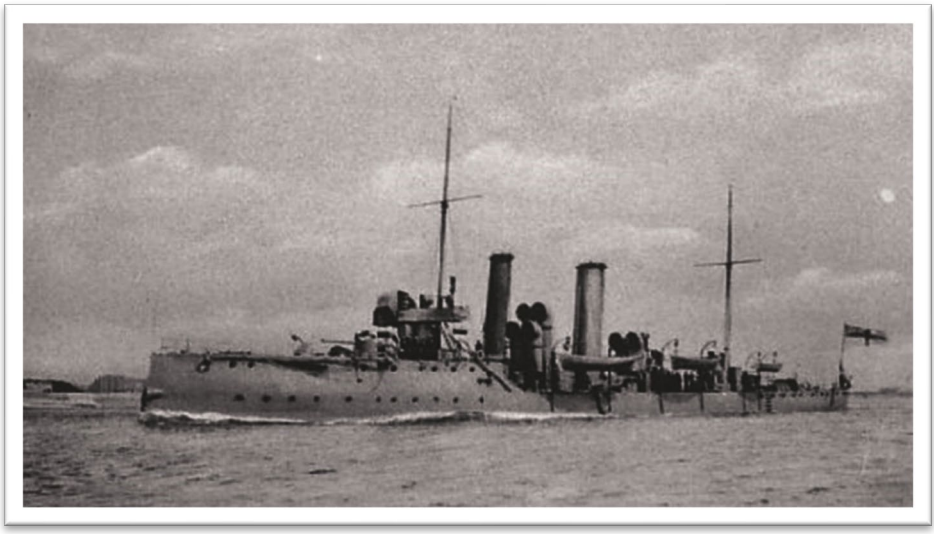
(Fotoğraf 322) **HMS Birmingham**[479]

[478] https://www.naval-history.net/Photo18slLark1NPBobHanley.JPG

[479] http://www.the-weatherings.co.uk/images/pcc/002425.jpg

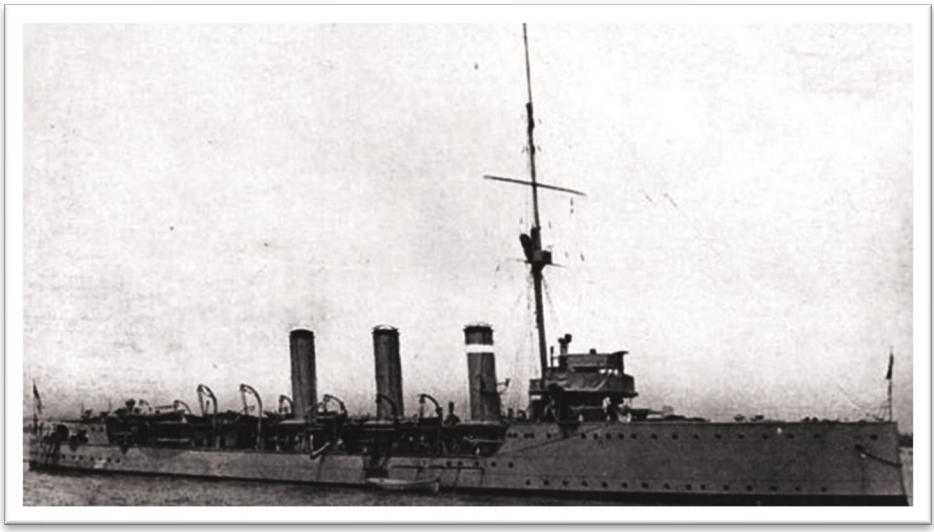
(Fotoğraf 323) **HMS Magdeburg**[480]

(Fotoğraf 324) **HMS Speedy**[481]

[480] https://naval-encyclopedia.com/wp-content/uploads/2016/07/Bundesarchiv_Kleiner_Kreuzer_Magdeburg.jpg

[481] http://www.the-weatherings.co.uk/images/pcc/002085.jpg

(Fotoğraf 326) **HMS Pathfinder**[482]

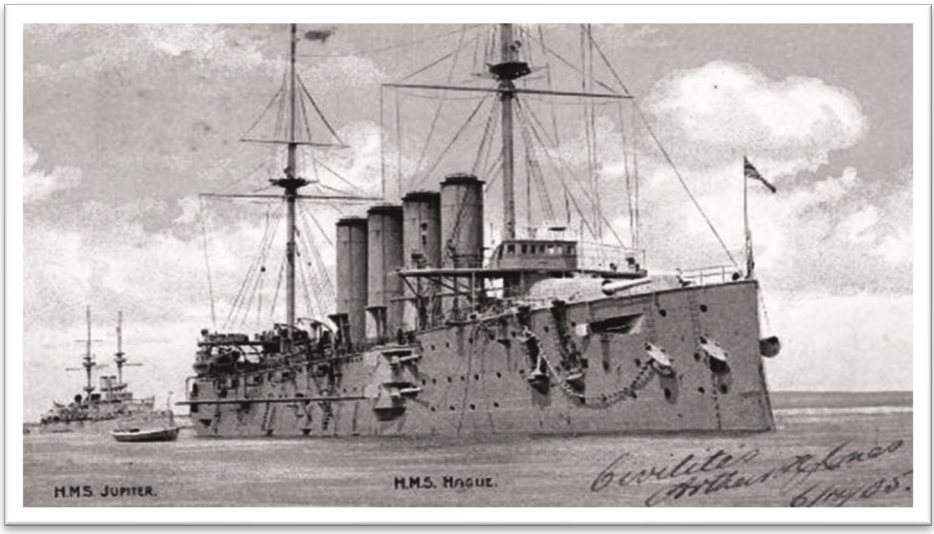
(Fotoğraf 327) **SMS Hela**[483]

[482] http://historyhubulster.co.uk/wp-content/uploads/2014/09/pic-2.jpg

[483] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/83/SMS_Hela.jpg

(Fotoğraf 329) **HMS Aboukir**[484]

(Fotoğraf 330) **HMS Hogue**[485]

[484] https://alchetron.com/cdn/hms-aboukir-1900-f416c383-bd0e-4f1a-89ac-133bdc288ac-resize-750.jpeg

[485] http://www.the-weatherings.co.uk/images/pcc/000046.jpg

(Fotoğraf 331) **HMS Cressy**[486]

(Fotoğraf 332) **HMS Lowestoft**[487]

[486] https://alchetron.com/cdn/hms-cressy-1899-8141be39-0c09-4643-97e6-485668ddf83-resize-750.jpg

[487] https://naval-history.net/PhotoWW1-06clLowestoft1PS.JPG

(Fotoğraf 333) **HMS Hawke**[488]

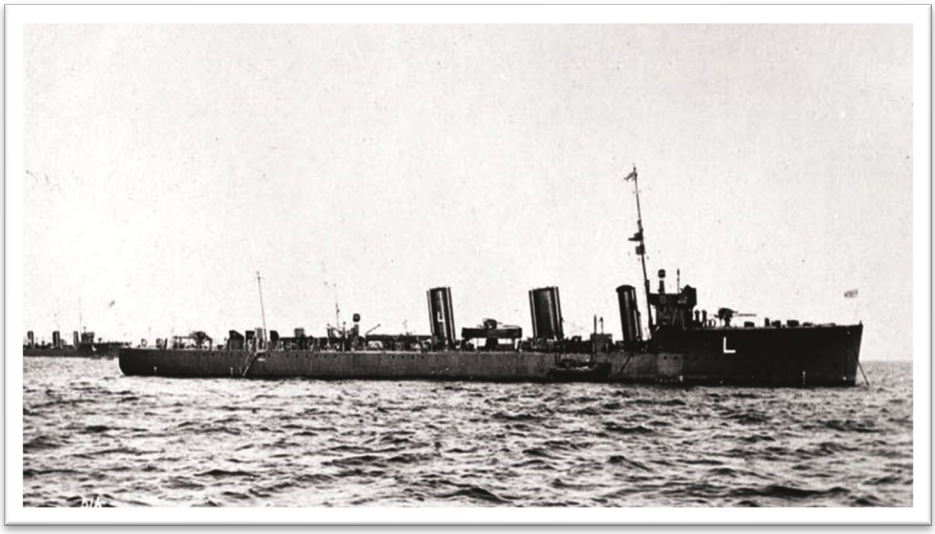
(Fotoğraf 334) **HMS Undaunted**[489]

[488] https://www.encyclopedia-titanica.org/images/special/hms_hawke_500.jpg

[489] http://www.the-weatherings.co.uk/images/pcc/002743.jpg

(Fotoğraf 335) **HMS Lennox**[490]

(Fotoğraf 336) **HMS Legion**[491]

[490] https://en.wikipedia.org/wiki/HMS_Lennox_(1914)#/media/File:HMS_Lennox,_Laforey-class_destroyer_-_IWM_Q_75142.jpg

[491] http://www.historyofwar.org/Pictures/hms_legion_right.jpg

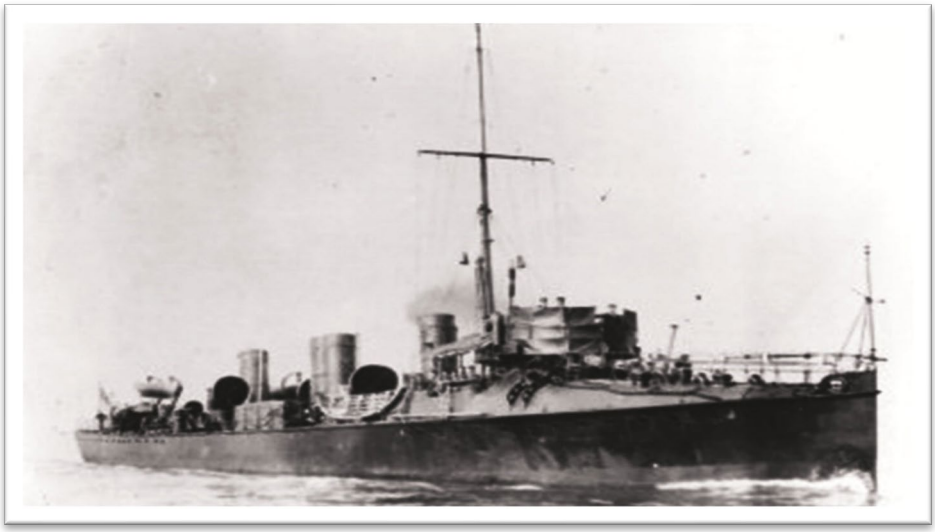
(Fotoğraf 337) **HMS Loyal**[492]

(Fotoğraf 338) **HMS Wildfire**[493]

[492] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c7/HMS_Loyal%2C_Laforey-class_destroyer_-_IWM_Q_75137.jpg

[493] https://www.watfordobserver.co.uk/resources/images/3301828?type=responsive-gallery-fullscreen

(Fotoğraf 339) **HMS Myrmidon**[494]

[494] https://gwfattachments.s3.amazonaws.com/post-19886-1173825862.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN DENİZALTILAR

(Fotoğraf 321) **SM U-15 Almanya**[495]

[495] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/41/SM_U_15_unterwegs.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

(Fotoğraf 299) **Spithead'da Kraliyet Donanması**[496]

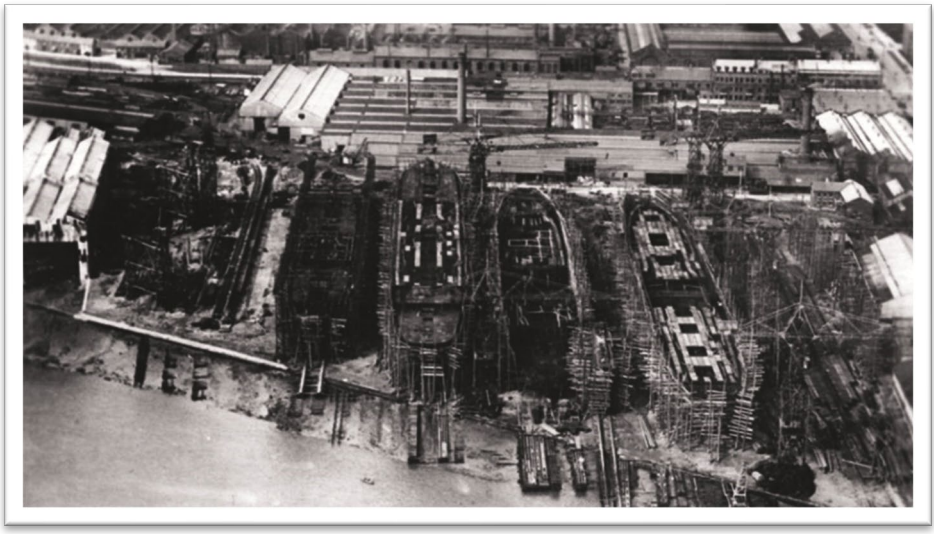
(Fotoğraf 302) **Portsmouth Limanı - İlgiltere**[497]

[496] https://cdn.britannica.com/02/200602-050-CD4859D7/Assembly-Spithead-Royal-Navy-fleet-review-July-1914.jpg

[497]https://www.portsmouth.co.uk/webimg/b25lY21zOjc3YjU5ZTA0LTgxZWYtNDI2MS05NGJlLWU3Mjc5OWNhNmM0YjplMzIwY2JlMC1jNTEzLTQyOTgtOWI1Ny00NjZmYjM5Yjg1MGI=.jpg?width=990

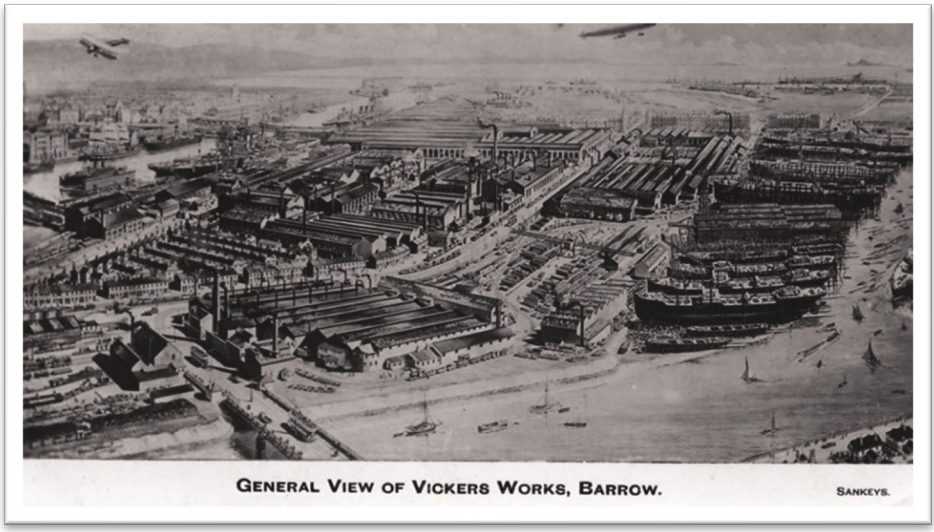
(Fotoğraf 303) **Calshot Deniz Uçağı İstasyonu - İngiltere**[498]

(Fotoğraf 310) **Barrow - Elswick Donanma İnşaat Alanı**[499]

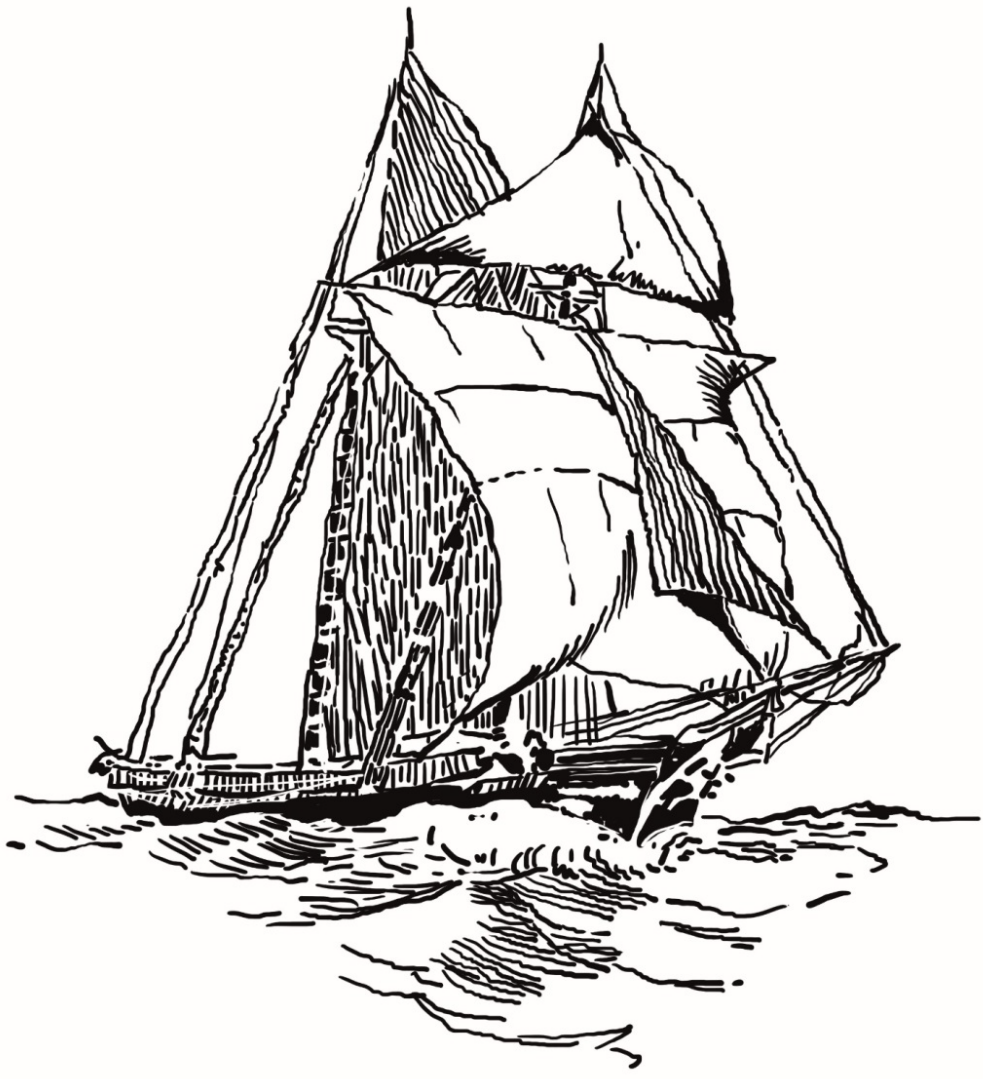
[498] https://www.dailyecho.co.uk/resources/images/12989955/?type=responsive-gallery-fullscreen

[499] http://www.lindal-in-furness.co.uk/History/SlipsAir.JPG

(Fotoğraf 310) **Barrow - Elswick Donanma İnşaat Alanı**[500]

[500] http://www.lindal-in-furness.co.uk/History/VickersGeneralView.JPG

ÇANAKKALE HÜCÛMUNUN SEBEB-İ AKÂMETİ[501] -1-

Çanakkale Boğazı vâsıtasıyla doğrudan doğruya İstanbul'a hücum fikri ve tasavvuru ahvâl-i umûmiyye-i harbiyyeden dolayı son derece de mâkul olup kemâl-i muvaffakiyyetle netîce-pezir olabilir idi. Türkiye'yi bir hamlede hatt-ı faâliyyetten hârice atarak Rusya'ya Bahr-i Sefîd kapısını açacak olan bir hareket, İskenderun tarikiyle Bağdat'a doğru hücum planına fevkalâde müreccah idi. Zîra İskenderun tarikiyle encam-pezir muvaffakiyet olmuş olan bir hücum bile kıymet-i tâliyyeyi hâiz bir ameliyattan mâadâ bir şey olmayacaktı. Böyle bir hücum Türk olmayan Suriye ve Irak'ı tecrit edecek idi ise de bütün Anadolu'yu serbest bırakacak idi. O zaman ise Türk kuvvetleri Toros Dağları'nın müthiş tabii istihkâmlarında tahaşşüt edecek idi. Türkiye bütün menâbi-i askeriyyesini, bilhassa insan husûsundaki kuvvetlerini Asya'dan temin edildiğinden üzülmüş bulunmayacak Rusya'da muhâsara altında kalacak idi. Bu fikre mebnîdir ki bu son plan mevki-i fiile îsal edilmedi.

Doğrudan doğruya İstanbul'a hücum hakkında mâkul olan plan kabul edildiği halde acaba esbâb-ı akâmet ne idi? İttihaz u istîmal edilmiş olan tedâbir ve vesâit-i vâsi bir sûrette kâfi, tahaşşüt eden donanma müthiş, ihraç kuvvetleri fazla ve güzîde askerlerden ibâret idi. Bütün efrat vazîfesini parlak bir sûrette îfâ eyledi. Bahriyeliler, İngiliz, Fransız, müstemlekât, Avusturalya, Yeni Zellanda askerleri kahramanlık, şecâat, mümârese ve şiddet husûsunda rekâbet edercesine çalıştılar. Erzak ve iâşe hidemâtının mükemmeliyeti müstesnâ şerâit dâhilinde idi. Muhârebe sâhasına yakın Mondros ve Bozcaada gibi kıymetdar üssü'l harekelere mâlik idik. Başkumandanlığı daha mâhir ellere tevdî edebilmek pek müşkül idi. İngiliz Generalleri Hunter-Weston *(Fotoğraf 340)* ve Birdwood *(Fotoğraf 341)* dâimî sûrette teşebbüs-i faâliyet îraz ederek büyük bir fikr-i velûda mâlik olduklarını ispat eylediler. General d'Amade *(Fotoğraf 342)* cesur olup ekseriya harekâtında muvaffak oluyor idi. General Guro[502] *(Fotoğraf 343)* mâlûmatdâr, şedit ve mutabassır idi. General Hamilton'a *(Fotoğraf 344)* gelince: târihin vereceği hüküm ne olur ise olsun, tasavvurat ve makâsıdını tâkip eylemek husûsunda ibraz eylemiş olduğu İngilizliğe has azim ü sebat kâbil-i îtiraz olamaz. Üç İngiliz, üç Fransız generali bir çok zâbitlerle beraber askerlerinin

[501] **Risale-i Mevkute-i Bahriye**, Cilt 6, Sayı 8, Haziran 1336 [1920], Sayfa 1509-1516

[502] Ç.n: Fransız General Henri Joseph Étienne Gouraud

başında fedâ-yı can eylediler. Mâmâfih bütün bu vesâit ü fedâkâri en nihâyet mahkûm-ı akâmet oldu. Fikrimize göre adem-i muvaffakiyyetin esbâbını ne hücum fikrinin gayr-i mâkul olmasında ve ne de fevkalâde olan vesâitin intihab u kıymetinde aramamalıdır. Sebep-i akâmeti evvelemirde târih-i mezkûrede umûmiyetle Türkiye'nin vesâit-i askeriyyesini, bilhassa fevkalâde ameliyât-ı husûsiyyeye sahne olan bu sâha-i harp üzerinde mâlik olduğu muhtelif ve husûsî vesâit-i müdâfaanın takdîrinde yanlış hesap yürütülmesinde ve en nihâyet 1915 senesi Kânûnusânî, Şubat ve Mart aylarında umûmi planın tatbîki hakkında Londra'da âşikar bir tereddüt ve Fransızlığın hüküm sürmesinde aramak îcap eylediğini zanneyliyoruz. Bu kararsızlık Düvel-i Îtilâfiyye'ye, seferin muvaffakiyetini temin edecek olan hücum ayının menâfiini zâyi ettirdi. Hareket, sâikavî bir sûrette icrâ edilmek ve aksi takdirde ise hiç teşebbüs edilmemek iktizâ eyler idi. Her halde sâikavî olmadı.

1-Müşâhedât Ve Tahkîkât

Çanakkale Harekât-ı Askeriyyesi'ni biraz dikkatle mütâlaa ve en mühim vakâyiin mütealliki teselsülünü tâkip edecek olanların fikrine yek-nazarda ehemmiyet-i esâsiyyeyi hâiz bir nokta bir bedâhet vuzûhuyla çarpmaktadır. Bu bedâhet, on sekiz Mart'ta Çanakkale Boğazı'nın mücerret-i bahriyye ile zorlanması teşebbüsünden sonra karadan ve denizden müştereken tertip edilecek bir heyet-i seferiyyenin âtîdeki vechile vukû bulması îcap eylemesinde idi: on sekiz Mart'ta gerek Avrupa ve gerek Asya sâhillerinde müttefik donanmaların muzafferâne ilerlemelerine karşı gelen mevâni-i esâsiyyeyi ref' ü imhâ eylemek. Mevâni-i mezbûrenin şunlardan ibâret olduğu tebeyyün eyledi:

1) Her iki sâhil üzerinde muvaffak mevkiilere İstifâde-bahş bir sûrette vaz' edilmiş olan küçük ve büyük müteharrik bir çok bataryaların mevcûdiyetini:

2) Çanak ve Kilitbahir'e kadar her iki sâhilin müntehâsında bulunan münhat arâzide mâhirâne bir sûrette setr ü ihfâ edilmiş yeni sâbit bataryaların mevcûdiyetini:

3) Sâhili işgal etmiş olan Türk müfrezeleri için mayınlara nezâret etmek ve sâhilin muvâfık girintili çıkıntılı mevkiilerinde torpido veya sâbih

torpil endaht eylemekle muvazzaf postalar tesis eylemek husûsundaki sühûlet:

4) Nikât-ı münâsibede bulunan bütün büyük istihkâmlarla telefonla muhâbere eden tarassut mevkiilerinin mevcûdiyeti.

On sekiz Mart gününün vukuâtı hakkında evvele mâlûmat verilmiş olduğundan karada icrâ-yı hareket edecek olan bir heyet-i seferiyyenin mantıkî vazifesi mücerret hedef-i aslîye îsal etmeye yardım etmekten ibâret olan donanmanın vazîfesine göre derece-i sâniyede olmak îcap eyler idi. Donanmanın îfâ edeceği vazîfe Marmara Denizi'ne sevk eden Boğaz'ı açmak idi.

Binâenaleyh Nisan 25 ve 26 ihrâc-ı ameliyyelerini tâkip etmiş olan aylar zarfındaki vukuât tamâmıyle bunun zıddı olarak zuhur eyledi. Yirmi beş Şubat ve on sekiz Mart hücumlarından beri tabii olarak husûle gelmiş olan yeni bir hal ü vaziyetten mütevellit müthiş bir mâniânın, yâni kadrosu tekmil, iyi teslih ve iyi iâşe edilmiş büyük bir Türk ordusunun muvâcehesinde heyet-i seferiyye vazîfesini ikmal etmeye muvaffak olmaksızın büyük muhârebelere girişmeye mecbur olduğundan donanmanın sa'y ü faâliyeti uzun aylar zarfında dar bir sâhada âkıbetü'l-emr, o yolu kaybetmeye mahkum bulunmuş olan, Fransız-İngiliz ordusunu kemâl-i meşakkatle himâye etmeye inhisar eyledi. Esâsında kara ordusu donanmaya yardım etmek için gelmiş idi. Halbuki kara kuvveti, bütün mesâisini sefere ircâ etmesi iktizâ eden yanlış bir mevkii son derece de süratle vaz' ü ikâme edilmiş olduğundan uzun aylar zarfında muâvenet vazîfesi donanmaya düşmüş idi.

Filhakîka evvelemirde dört Mayıs'ta yâni karaya ihraç ameliyâtından ancak dokuz gün sonra Fransız-İngiliz ordusu işgal etmeye muvaffak olması îcap eden arâzinin heyet-i mecmuâsının kısm-ı âzamîsini mahuf zâyiat bahasına zabt u istilâ eylemiş idi. Sâniyen Haziran'ın dördünde yâni altı hafta sonra yeniden bir kilometre ilerleyerek takrîben âzamî kazancını tahakkuk ettirmiş idi. Zîra Haziran'ın dördünden Temmuz'un on dördüne kadar son derece de pahalı olmak üzere 300 metrelik bir mesâfeden başka bir terakkî husûle gelmemiş idi. Bundan sonra ise dâima uzak bir serap

olmak üzere kalmış olan Aşibaba[503] *(Fotoğraf 345)* mevki-i hâkimine doğru her türlü yeni ilerlemeler memnû olmuş idi.

Heyet-i seferiyenin karaya ihrâcından iki ay evvele tesâdüf eden 25 Şubat'ta Seddülbahir, Ertuğrul, Kumkale, Orhaniye namlarındaki denize hâkim dört büyük kalenin bombardımananından sonra gerek Avrupa ve gerek Asya sâhilinde karada ne gibi vukuât cereyan eylemiş idi? Fevkalâde mânîdar olan âtîdeki vak'a husûle gelmiş idi. Bariyeli müfrezelerimiz, sekiz hafta sonra bir çok kan bahasına mâl olan Seddülbahir kumsalı ile Nisan'ın yirmi beşinde hakîki bir muhârebeye tutuşmak îcap eden Kumkale sâhiline bilâ-mukâvemet çıkabilmişlerdi. Bu târihte ne Şibh-i Cezîre'de ve ne de Asya sâhilinde bâzı ufak tefek müfreze-i askeriyyelerle kalelerdeki muhâfızlardan mâadâ, Türk kuvvetleri yok idi.

Binâenaleyh Şubat'ın yirmi beşinde her iki sâhile birkaç fırka piyâde askeri, süvâri, mitralyöz bölükleri ve bir iki batarya sahra topu dökmüş olsa idik Boğaz'ın kara cihetleri birkaç gün zarfında temizlenebilecek, Mart'ın on sekizine kadar devam etmiş olan önündeki mayınların taranma ameliyatı pek ziyâde kesb-i sühûlet eyleyecek ve bu halde de Boğaz'ın zorlanması teşebbüsü ihtimal netîce-pezir muvaffakiyet olacak idi. Fakat bunun için on sekiz Mart günündeki mâlûmâtı beklemeksizin donanmanın teşebbüs-i mütecâsirânesinin tesâdüf etmesi muhtemel bulunan mevânii evvelden düşünmek iktizâ edecek idi.

Bu keşf ü istidlâl ise mümkün idi. Zîra istihbârat-ı anâsır-ı ciddiyesi hatâlı bulunmaktan uzak idi.

2-Hatâlı Takdir ve Kararsızlıklar

İlk bir hatâ, yâhut hiç olmaz ise ilk basîretsizlik 1914 senesi Teşrînisânî'sinin üçündeki netîcesiz nümâyiş idi. Bu ise Türkiye harbe dâhil olduğundan dolayı bir Fransız-İngiliz fırka-i bahriyyesi Kumkale istihkâmâtını topa tutmak ve burada bâzı hasârat îkâ etmekle iktifâ eylemek gibi basit bir hareket olmuş idi. Bundan ziyâde ileri gitmek de mümkün değil idi. Zîra Fransız-İngiliz kuvve-i bahriyyesi ancak dört zırhlıdan ibâret idi. Fenâ mevsim de hulûl ediyordu. Bundan mâadâ bu cihette henüz muayyen matmah-ı nazarlar mevcut değil idi. O halde müdâfaâlarının nokta-i hayâtiyyesine Türklerin nazar-ı dikkatine celbetmekte ne lüzum var idi? Bunu istikbâle ihtiyâten saklamak daha iyi değil miydi? Bu sebepsiz

[503] Ç.n: Alçıtepe

nümâyişin netîcesi olarak Türk-Alman Erkân-ı Harbiyyesi hemen hasârâtı tâmir ettirdiler, ve top darbeleriyle bu sûretle îkaz edildikten sonra Boğazların müdâfaa u himâyesini takviye ü tahkim etmekte kusur etmeyerek her türlü ihtimâlâta karşı hazırlandılar. Kışın uzun dört ayı sükut ile geçti. Bâdehu Londra ve Paris'de ciddî sûrette teşebbüs eylemeğe karar verildiğinden Müttefik Büyük Donanma Şubat'ın on dokuzunda Boğaz medhalindeki deniz cephesinde bulunan dört kaleye hücum eyledi. Fenâ havaların tesiriyle altı gün ameliyâta fâsıla verdikten sonra Şubat'ın yirmi beşinde sûret-i kat'iyyede mezkur kaleleri tahrip eyledi. Bu sûretle Londra'da tanzim edilmiş olan büyük programın birinci maddesini hayyiz-i fi'ile îsal eyledi.

19-25 Şubat târihini hücûma mübâşeret için mebde olarak kabul eylemek ikinci bir hatâ idi. Filhakîka Şubat'ın nihâyetleri bu sâhillerde icrâ-yı harekât için nâmüsâade bir mevsimdir. Zîra havalar ancak Nisan'ın nihâyetine doğru kesb-i sükûnet eyler. Vakâyi dahi bunu ispat eyledi. Binâenaleyh fenâ havaların haylûletiyle iki gün zarfında ikmal edilmek mümkün olan bir iş için altı gün sarfedilmiş oldu. Bu vechile ânî hücûmun bahşeyleyeceği fevâid ü muhsenât bu tehirat yüzünden temin olunamadı. Halbuki bu serî hareket için her türlü fedâkarlığı ihtiyar eylemek lâzım idi. Fransız–İngiliz ordusunun karaya ihraç ameliyâtında havaların oynayacağı mühim rol hakkında General Hamilton'un sözlerini dinleyelim: "Karaya ihraç ameliyâtının da havanın da mühim bir âmil olması iktizâ eyliyor idi. İngiltere'de olduğu gibi bir havaya tesâdüf eylemiş olsa idik teşebbüsü terk etmekten mâadâ kabul edecek diğer bir şık mevcut değil idi.

Akabinde tevakkuf etmek üzere karaya iki veya üç bin asker dökmek ve bunları bir hafta zarfında yüzden ziyâde topa istinat eden 30,000 muntazam Türk askerinin hücûmuna mâruz bırakmak ile harekât-ı askeriyyeye mübâşeret eylemek hakîkatte ehemmiyetsizlikle kabul ü cesâret edilemeyen bir tasavvur u tahmin idi. Her hâlükârda hava dâima meşkûk bir âmil olmak üzere nazar-ı mütâlaaya alınmak îcap ediyordu. Mâmâfih Nisan'ın nihâyetini beklemekle mütevâli bir sûrette devam eden güzel havalara tesâdüf eyleyeceğimizi ümit edebilir idik. (Birinci rapor) karaya ihraç ameliyâtı hakkında düşünülen maddeyi donanmanın harekâtı ile mayınların taranması ameliyâtı için dahi düşünmek doğru idi. Bundan mâadâ Nisan ayı nihâyetinde bizden evvel 34,000 Türk askeri ve yüz sahra topunun âmâde bulunması Şubat'ın on dokuzunda başlamış olup fenâ havaların tesiriyle 25 Şubat'a dûçar-ı tehir olarak Mart'ın on sekizinde tevakkuf eden

hücûma kadar Türklere zaman kazandırmamızdan ileri gelmiş idi. Binâenaleyh Nisan ayının nihâyetine kadar Çanakkale önlerinde her hususta sâkit durmamız İnde'l-îcap hatta sâikavî bir hücum yapmak için başka yerlerde akınlar ve nümâyişler yaparak Türkleri oyalamamız daha mâkul bir hareket olmuş olacaktı.

Fakat hatâ-yı esâsı, Mart'ın on sekizine kadar donanmanın kendi başına Boğazları zorlayıp mürur etmeye muvaffak olabileceğini zanneylemekte idi. Donanma ile müştereken icrâ-yı hareket etmesi iktizâ eden bir kıta-i seferiyyenin âzamî fikr ü tasavvurunun târih-i mezkûrede kabul ü ittihaz edilmiş olduğunu biliyorum. Zîra General Hamilton Mart'ın on üçünde Londra'dan hareket ederek ayın on yedisinde Bozcaada'da General d'Amade ile amirallere mülâkî olmuş ve on sekiz Mart'daki gayr-i müsmir hücumlarda isbât-ı vüdut eylemiş idi. Mamâfih bir kıta-i seferiyyenin iştirak faâliyeti esâsı üzerinde îtilâf-ı efkar hâsıl olmuş idiyse de iktizâ eden tarz-ı hareket tespit edilmemiş idi. Mücerret donanma vâsıtasıyla Çanakkale Boğazı'nı zorlayıp geçmek nazariyesinin bir çok taraftârını bulunduğundan kıta-i seferiyyenin iştirâki meselesine karar vermek için donanmanın kendi başına Boğazları zorlaması teşebbüsünün netîcesine intizar edildiği reviş-i ahvalden tezâhür eyliyor. Filhakîka Müttefik Donanma mürûru muvaffak olmuş olsa idi İngiliz ve Fransız askerlerinin bir kısmı Boğaz'ın nikât-ı mühimmesini işgal ü mütebâkîsi nakliyelere bilâ-irkâb zırhlıları tâkiben İstanbul'u zabt u istilâ edecekler idi.

Donanma Boğazı zorlayıp geçemediği takdirde General Hamilton bir plan tanzim eyleyecekti. Donanmanın kendi başına Boğazı zorlaması netâyicine intizar edildiği keyfiyeti General Hamilton'un ilk raporunun mukaddimesinden istidlâl olunmaktadır: Emr-i tâlimâtınız vechile Mart'ın on üçünde Marsilya için Londra'dan Erkân-ı Harp heyetiyle beraber tren-i mahsusla hareket ettik. Marsilya'dan da Şarkî Bahr-i Sefîd harekât-ı bahriyesi sahnesine gitmek üzere Phaeton Kruvazörü'ne *(Fotoğraf 346)* râkip olduk. Mart'ın on beşinde zevalden biraz sonra Bozcaada'ya muvâsalat eyledik. Vusûlümü müteâkip Şarkî Bahr-i Sefîd Donanması Kumandanı Reis Amiral Robeck *(Fotoğraf 347)* Fransız Şark Kıta-i Seferiyyesi Kumandanı General d'Amade ve Fransız Filosu Kumandanı Kontr Amiral Guépratte *(Fotoğraf 348)* ile konferans akdeyledik. Bu konferans esnâsında bana bir çok müşkülât arz u takrir edilerek ertesi gün için yeni bir teşebbüs haber verildi. Ertesi günü donanma ile Türk istihkâmları beyninde kararsız bir muhârebede bizzat bulunarak derakap zât-ı devletlerine donanmanın Çanakkale'den

mürur edebilmesi için emrime âmâde bulunan bütün kuvvetlerin müştereken icrâ-yı harekât eylemeleri lâbüd olduğu hakkındaki kanaât-i kâmilemi mübin telgrafı keşîde eyledim. (Birinci rapor)

Bundan mâadâ nâzik bir zamanda mevki-i âliyyede tezâhür eden bu tereddüt ve kararsızlık mesele-i esâsiyyesi hakkında İngiliz Parlemanto Komisyonu'nun raporunda biraz vuzuh vardır. "Çanakkale Seferi tekevvün-i siyâsiyyesi" tevsim edilebilen meseleye dâir istifâde-bahş tafsîlât vermektedir.

1914 senesi Teşrînisânî'sinin yirmi beşinde Mister Churchill *(Fotoğraf 349)* dûçâr-ı tehdit olan Mısır'ı müdâfaa etmek için en iyi hareket olmak üzere Asya-yi Suğra sâhilinin bir noktasına hücum etmeyi teklif ederek bu meseleyi herkesten evvel mevzûubahis eyledi. Gelibolu Şibh-i Cezîresi dâhil olduğu halde nikât-ı muhtelife düşünüldüyse de sâir ihtiyâcât-ı askeriyyeye iktizâ eden sefâinin adem-i kifâyetinden dolayı böyle bir plan muvakkaten vakt-i âhire tâlik edilmiş idi.

Bir ay sonra bu mesele tekrar nazar-ı dikkate alındı. 1914 senesi Kânûnuevvel'inin yirmi sekizinde Sir Moris Henri tarafından meclis-i askerî âzâsına bir muhtıra tevdî edildi. Bu muhtırada Garp Cephesi'nde önlerinde hüküm-fermâ olan sükûnet-i nisbiyye açıkta kalan kuvâ-yı askeriyyenin âcilen ve müessir bir sûrette diğer hizmetlerde istîmal edilebileceği ihtimâli üzerine âzânın nazar-ı dikkati celbolunuyordu. Almanya'yı müttefiklerinin ve şahsında bilhassa en ziyâde müstait mağlûbiyet olup Avrupa Devleti olmak kudretine hatme gelecek vechile etrâfına bir ağ örmek mümkün görünen Türkiye'yi ezmek fikri teklif ediliyordu. Bu muhtırayı Lloyd George'un *(Fotoğraf 350)* 1915 senesi Kânûnusânî'nin biri târihli muhtıra tâkip eyledi. Lloyd George bu muhtırasında şarkın hedef-i hakîki olduğunu göstererek Yunan, Sırp ve Romanya'nın sıkı iştirâk faâliyeti ile bilhassa Avusturya ve Türkiye'yi vurmak siyâsetini tâkip eylemek fikrini dermeyan eyliyordu.

En nihâyet 1915 senesi Kânûnusânî'sinin ikisinde Petrograd'da bulunan İngiliz sefîrinin telgrafı vürut eyledi. Bu telgraf münâkaşasının üzerinde bir tesir-i kat'î icrâ edecek mâhiyette idi. Sefir Rusların Kafkas Cephesi'nde son derecede sakındıklarını beyan ederek Rus Hükûmeti nâmına olmak üzere Kafkas ordusunun müşkülâtını tahfif eylemek için Türklere karşı berrî ve bahrî bir nümâyiş-i askerî icrâ edilmesini talep eyliyordu. Lord Kitchener *(Fotoğraf 351)* bu nümâyişi yapmak vazîfisini vaat

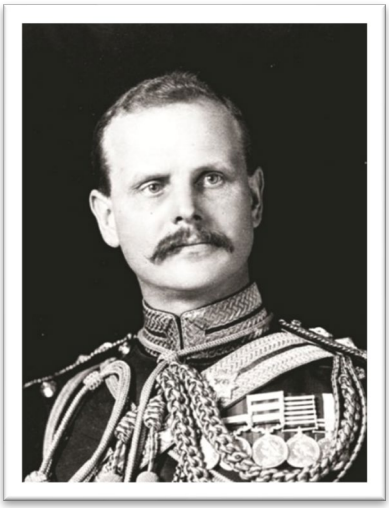
eyledi. Mâmâfih vazîyet-i umûmiyyenin bütün menâzırıda müttefikleri böyle bir harekete teşvik eyliyordu. Sûret-i kat'iyyede muâvenet talep eden Rusya'nın sıkışmasından mâadâ Garp Cephesi'nde sükût hüküm sürüyor, Balkanlar çalkalanıyor, Bulgaristan Almanlar tarafına iltihak eylemek niyetinde bulunuyor ve Mısır'da ciddî sûrette tehdit olunuyordu. Fazla olarak İngiltere'de Hindistan'ın da tehlikede bulunabileceği fikri hüküm sürüyordu.

Mustafa Şerif

MAKALEDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR

(Fotoğraf 340) **General Aylmer Hunter-Weston**[504]

(Fotoğraf 341) **General Sir William Birdwood**[505]

(Fotoğraf 342) **General Albert d'Amade**[506]

(Fotoğraf 343) **General Henri Joseph Étienne Gouraud**[507]

[504] https://www.antipodean.com/pictures/21657.jpg?v=1478558846

[505] https://www.turkishnews.com/tr/content/wp-content/uploads/2021/04/gen-sir-william-birdwood-head-and-shoulders-portrait-facing-slightly.jpg

[506] http://museedesetoiles.fr/wp-content/uploads/2016/02/GBdAmade1.jpg

(Fotoğraf 344) **General Sir Ian Hamilton**[508]

(Fotoğraf 347) **Amiral De Robeck**[509]

(Fotoğraf 348) **Amiral Émile Guépratte**[510]

(Fotoğraf 349) **Winston Churchill**[511]

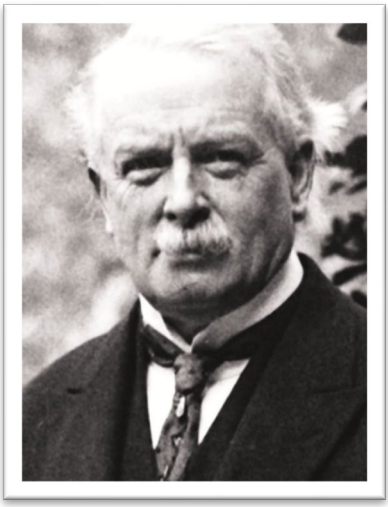
---

[507] https://alchetron.com/cdn/henri-gouraud-general-c0331515-fbfb-4a7a-859f-3b0c2424ec0-resize-750.jpeg

[508] https://tr.wikipedia.org/wiki/Ian_Hamilton#/media/Dosya:Sir_Ian_Hamilton.jpg

[509] https://www.britishempire.co.uk/images3/derobeck.jpg

[510]https://gmic.co.uk/uploads/monthly_2017_09/59be4adc42a7d_Recueil_Portraits_dmile_Paul_Gupratte__btv1b10336654m.JPEG.2354a0b37f7f8a915f8bb1fd48312b4f.JPEG

(Fotoğraf 340) **Lloyd George**[512]

(Fotoğraf 351) **Herbert Kitchener**[513]

511 https://ichef.bbci.co.uk/news/976/cpsprodpb/8EF8/production/_112900663_mediaitem112900662.jpg

512 https://i2-prod.walesonline.co.uk/incoming/article8468598.ece/ALTERNATES/s810/GL477830.jp

513 https://www.ft.com/__origami/service/image/v2/images/raw/http%3A%2F%2Fcom.ft.imagepublish.upp-prod-eu.s3.amazonaws.com%2F2580f250-6549-11e4-91b1-00144feabdc0?fit=scale-down&source=next&width=250

MAKALEDE ADI GEÇEN GEMİLER

(Fotoğraf 346) **HMS Phaeton**[514]

514

https://www.nwemail.co.uk/resources/images/8292813.jpg?display=1&htype=0&type=responsive-gallery

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

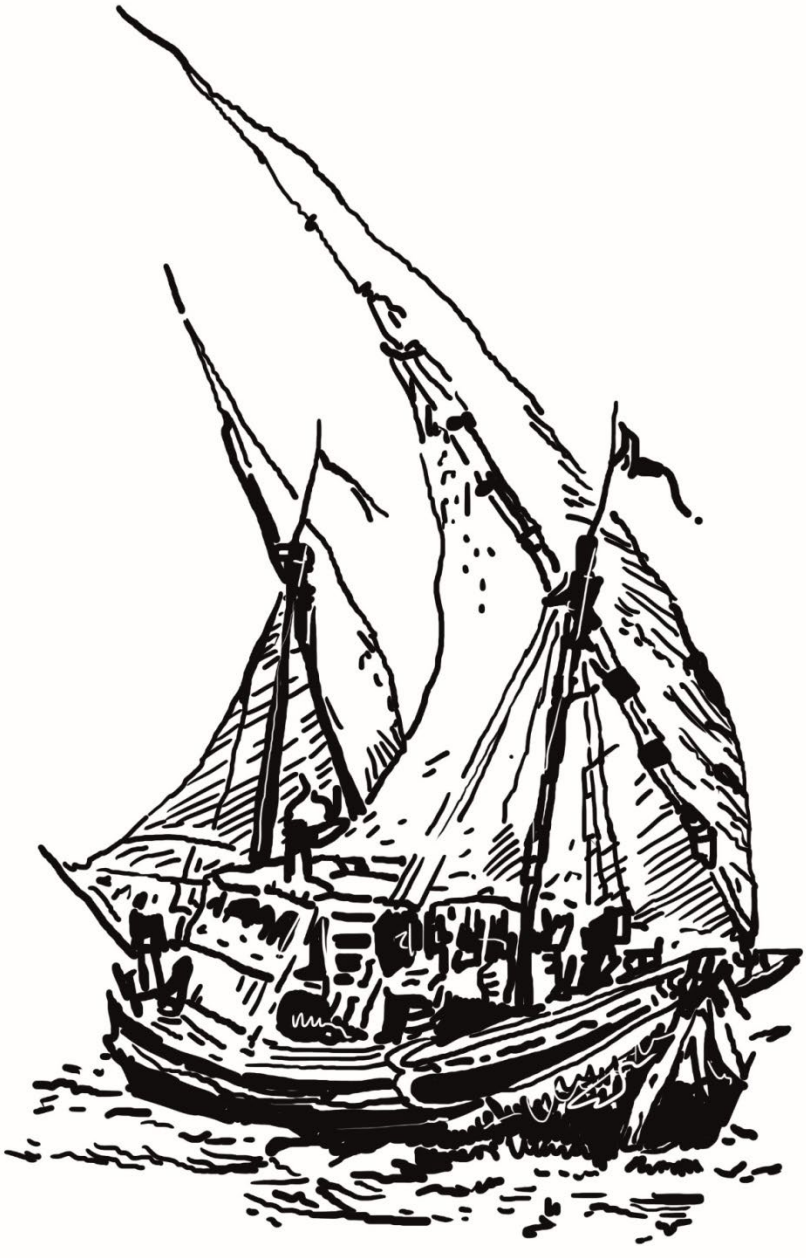
(Fotoğraf 345) **Alçıtepe (Achi Baba=Aşibaba) Çanakkale**[515]

(Fotoğraf 345) **Alçıtepe - Çanakkale**[516]

[515] http://4.bp.blogspot.com/-tLOx-hu9Aw8/U4xy8wZINZI/AAAAAAAACuo/_y3q1jOecDo/s1600/gws_achibaba_01.jpg

[516] https://ngatapuwae.govt.nz/alcitepe

ÇANAKKALE BOĞAZI SEFERİNİN ESBÂB-I AKÂMETİ[517] -2-

Times Gazetesi tarafından neşredilmiş olan komisyon raporunun bize bildirdiği "Tekvîn-i siyâsiyye"ye dâir mâcera bunlardan ibârettir.

Bu bapta verilmiş olan kararlarla deruhte olunan mesûliyetler meselesine gelince komisyonun raporu İngiliz Hükûmeti tarafından raporun neşrinden evvel ısdar edilmiş olan mühim maktûalardan nâşî, kat'î olmak üzere kabul olunamaz.

Mister Churchill'ın bidâyetinde Çanakkale'ye karşı bir hücum siyâsetini müdâfaa eylediği âşikârdır. Esâsında plan bir hareket-i askeriyye ile müşterek bir hücum-ı bahrî idi. Bu plan açıkta bulunan bütün askerlerin garp vesâir cephelerde (bilhassa Mısır) lâzım olduğunu dermeyan eden Lord Kitchener tarafından evvelemirde reddedildi. Petersburg'daki İngiltere sefîrinin 2 Kânûnusânî 1915 târihli telgrafnâmesi vürut eylediği zaman Mister Churchill Amiral Carden'a *(Fotoğraf 352)* âtîdeki telgrafı çekti:

"Çanakkale Boğazı'nı yalnız sefâin ile zorlayıp mürur eylemek mümkün olduğunu zanneyliyor musunuz?" Amiral Carden buna şu cevabı verdi: "Çanakkale Boğazı'nın bir hamlede zorlanıp mürur edilebileceği fikrinde değilim. Fakat küllî miktarda sefâin ile icrâ edilecek imtidatlı harekât ile buna muvaffak olunabileceğini zanneyliyorum."

Telgrafların teâtisinden sonra Amiral Carden muhtelif dört safhayı arzeden bir hücum planı takdim eyledi. Admiralty bâdel-müşavere lâyihayı tasvip eyledi. Be an şart ki, adem-i muvaffakiyyet takdîrinde harekât-ı askeriyyenin herhangi bir ânında tevkif edilebileceği re'yini ileri sürdü.

1915 senesi Kânâunusâni'sinin on üçünde Amiral Carden tekmil planı harp meclisine takdim eyledi. Admiralty vesâitin ihzârını deruhte eylediğinden 28 Kânûnusânî 1915 târihinde harp meclisi karârını verdi. Hücum yalnız donanma ile icrâ edilecek ve hedef İstanbul olacak idi. Lord Kitchener, Admiralty gibi, adem-i muvaffakiyyet takdirinde istenildiği zaman harekâtı tevkif etmekteki fevâidi tekit ederek bu basit hücum-ı bahrî planını kâmilen tasvip eyledi. Lord Fisher bir çok îtirâzatta bulunarak uzun müddet tereddüt eyledi. Fakat 18 Mart adem-i muvaffakiyyetinden üç ay

[517] **Risale-i Mevkute-i Bahriye**, Cilt 6, Sayı 9, Temmuz 1336 [1920], Sayfa 1521-1532

sonra istifâsını verdi. Çanakkale Boğazı'nda bu vechile âtıl kalan donanmanın istihdâmı hakkında başka düşünceleri var idi.

Mâmâfih gün geçtikçe Churchill'ın mürekkep hücûm projesi galebe çalıyor Lord Kitchener serfürû ediyordu. 18-25 Şubat'taki ilk hücûm-ı bahriyyeden iki gün evvel Çanakkale için 50,000 asker istiyorlardı. Bundan mâadâ Şubat'ın yirmi beşinden sonra Amirel Carden kendisini bekleyen müşkilâtı vaktinden evvel anladı. Zîra 18 Mart hücûmundan evvel işten el çekiyor ve Londra'ya şüphelerini bildirmek mecbûriyetinde kalıyordu. Mart'ın on üçünden îtibâren General Hamilton ve d'Amade hareket eylemişlerdi: Kıta-i askeriyyenin îzâmı kararlaştırılmış idi. Fakat on sekiz Mart hücûmunun netâyicine intizar edilecekti. Bu sûretle dört haftalık bir müddet ifâte edildi.

Lord Kitchener'ın müdâfaaları yirmi dokuzuncu fırkanın vakt-i muayyeninden üç veya dört hafta kadar bir tehirle îzâmını keyfiyetinin mücerret muhârebenin diğer sahnelerindeki ihtiyâcât-ı sâikasıyla vukû bulduğunu beyan eylediler.

Komisyonun âzâsı bilakis Lord Kitchener'ın ifrat derecede merkeziyyet-i idâre siyâseti ve yirmi dokuzuncu fırkayı derakap Çanakkale'ye îzam husûnda göstermiş olduğu tereddüt hakkında şiddetli davranırlar.

Kıta-i seferiyye fikr ü tasavvuruna dâir Churchill ve Kitchener'ın nikât-ı nazarında mevcut muhâlefetin karar vermek husûsundaki sürat-i hareketi ihlâl eylediği tebârüz eyliyor. Churchill şark mektebinden olduğu halde Kitchener dâima garp mektebinden idi.

Mâmâfih Çanakkale'ye dâir Lord Kitchener hakkında bilâhare târihin yürüteceği muhâkeme ne olur ise olsun bir hatânın mesûliyetini sühûletle düş tahammülüne almak husûsundaki şeref ve şânı oldukça büyük ve pâyidar olacaktır.

3-Boğazların Müdâfaaları

Filo, Mart'ın on sekizinde, Boğaz'dan mürur etmedi. Zîra maddeten mürûru mümteni idi. Amiral Carden'in netîcesi meşkûk bir işi görüşmekten ise çekilmesini tercih ve halefi Amiral Robeck'in velev tehlikeli olsa bile ileriye gitmeye dâir Londra'dan emr-i ahz eylediği mâlumdur. Filhakîka 19-

25 Şubat târihinde deniz cephesindeki dört kalenin tahrîbi ve boğaz medhalini müdâfaa eden sâbit mayın tarlasının ref'i hakîkatte lâbüd bir ameliyât-ı evveliyeden mâadâ bir şey değil idi. Fakat yapılması iktizâ eden işlere nazaran ikinci derecede kalıyordu. Türkler bize karşı yolu seddetmek için on iki türlü vâsıtaya mâlik bulunuyorlardı. Şöyle ki:

1) Soğandere, Kilitbahir, Dardanos, *(Fotoğraf 353)* Çanakkale Kaleleri'nin büyük bataryaları,

2) Müceddiden tesis edilmiş sâbit sâhil bataryaları,

3) Küçük ve vasat çapta müteaddit müteharrik sahra topları,

4) Torpido endaht kovanlarıyla mücehhez sâhil istasyonları,

5) Sâir bir çok torpido endaht kovanları,

6) Sâbih torpiller,

7) Türk torpidoları,

8) Goeben ve Breslau'la tezyit edilmiş Türk donanmasının topları. Bu dokuz vesâit-i müdâfaaya az bir müddet zarfında

10) Tahtelbahir ve 11) Tayyâreler iltihak eyleyecek idi.

Bu muhtelif vesâit-i müdâfaanın ehemmiyet ü kıymetini mufassalan tetkik edelim.

Sâbit batarya– Çanakkale ve Kilidbahir büyük kaleleriyle Soğandere, Dardanos ve beyaz kayalar (!) da bulunan sâhil bataryalarındaki eslihanın cins ü kıymeti heyet-i umûmiyyesi îtibâriyle bizce bir sır olmadığından bu bapta oldukça sahih mâlûmata mâlik idik. O zaman Kilitbahir'de, Mecidiye, *(Fotoğraf 354)* Namaz *(Fotoğraf 355)* ve Hamidiye Kaleleri'nde iki kıta 356'lık, bir kıta 280'lik, bir kıta 260'lık, 11 kıta 240'lık, 90 kıta 210'luk, 30 kıta 152'lik top mevcut idi.

Kilitbahir bataryalarında bu üç kalenin hâricinde, ayrıca iki kıta 280'lik, dört kıta 240'lık 13 kıta 152'lik, 7 kıta büyük obüs topu tâdat olunuyordu.

Çanakkale'de Anadolu Mecidiye, *(Fotoğraf 356)* Hamidiye *(Fotoğraf 357)* Sultâniye ve Hamidiye *(Fotoğraf 358)* Tabyası Kaleleri'nde: 4 kıta 356'lık,

3 kıta 280'lik, 4 kıta 260'lik, 11 kıta 240'lık, 3 kıta 210'luk, 7 kıta 152'lik, 4 kıta 120'lik var idi.

Soğandere Bataryası'nda iki kıta 150'lik ve müteaddit çapta obüs topu var idi.

Beyaz kayalar ve Dardanos bataryaları 11 kıta 152'lik ve 6 kıta 105'lik obüs topu ile müsellah idi.

Bunlardan mâadâ birkaç tane 105, 87 ve hatta 57 milimetrelik toplarla bir çok koşulmamış sahra topları var idi. Bu bapta söz söylemeyi şimdilik bahriyeli Emil Vedel'e terk edelim:

"Şüphesiz müttefik donanma fevkalâde ziyâde topa mâlik idi: 280 büyük top (134 ve mâfevki) ve 226 küçük top (100 ve 76'lık). Fakat Boğaz'ın vaziyeti kâideli mesâfeden endaht etmek için ancak mahdut bir zırhlı grubuna müsâit bulunuyordu. Hareket-i kat'iyyeye giriştiklerini gördüklerimiz ancak 147 ağır ve 127 hafif topu hâmil olacaklarından ve bunlardan da bir anda yalnız yarısını istîmal edebileceklerinden bu hal düşmanın 102 ağır topuna mukâbil adetlerini 74 ağır ve 150 küçük topuna karşı 114 küçük topa tenzil edecektir.

Binâenaleyh kuvvetler müsâvi olmaktan uzak idi. Tek demir hattı çifte demir üstünde bulunsa bile sefîneyi asla rahat bırakmayan rüzgâr, akıntı ve medd ü cezrin husûle getirdiği dâimî tahrikten dolayı gerek denizden gerek karadan endaht husûsu hakîkatte pek fenâ tanzim ediliyordu. Binâberin kara hedef olmak üzere farzedilir ve sefîne bir endaht platformu gibi nazar-ı mutâlaaya alınırsa karada olduğu gibi sefînede dahi en hafif bir tebdil-i mevkii, ânî ve bil-amel mümteniü'l icrâ nişan tagyîrâtını mûcip olur. Bunun için gerek bir zırhlının güvertesinde ve gerek karada bulunan bir batarya top tarafından icrâ edilen beş yüze kadar endahttan ne birinin ve ne de ötekinin daha fenâ halde bulunmadığını gördük. Fakat bu bapta en büyük mahzur bilhassa muhâcimin zararına oluyordu. Zîra bu mahzur kalelerin tahribinden ibâret olan muhâcimin maksadını kuvveden fiile çıkarmaya mâni oluyordu. Filhakîka tahrîbat icrâsına muvaffak olmak için bu kaleleri dâima aynı mevki-i muvâfıka düşmüş o kadar çok mermilerle ateşe boğmak lâzım idi ki tekmil topları parçalansın. Böyle bir netîce ise tayyârelerin yardımıyla hedef iyice tâyin edildikten sonra ancak sûret-i kat'iyyede sâbit bataryalarla istihsal olunabilirdi. Halbuki hedefe isâbet edip tesâdüfen bir topu iptal

eyleyen birkaç merminin hâricinde müttefikler munhasıran denizden bombardıman devam ettiği müddetçe mevkii gayr-i kâbil muhâfaza kılmaya muvaffak oluyorlardı. İstihkâmlarda bulunanlar ilticâya mecbur olarak mermi tufânı fâsıladar olur olmaz tekrar başlamak için ateşi kesiyorlardı. İstihkâm efrâdı son neferine kadar ölmüş ve mühimmat tükenmiş veya mahvedilmiş olsa bile kale karadan zabt u istilâ edilmedikçe gerek efrâdın ve gerek mühimmâtın tecdîdi sehl oluyordu."

Bilâhare, kuvve-i seferiyyenin ihrâcından sonra Türkler on sekiz Mart'ta zırhlıların kalelerde îkâ eylediği hasarâtı tâmir etmek için fırsat buldular. Goeben'in büyük topları karaya çıkarılarak Asya sâhilindeki mevkiilere birleştirildiler. Bu toplar bize pek büyük fenâlık edebildiler. Sâhil kaleleriyle bataryalarının ciddî bir mâniâ arzeyledikleri tezâhür ediyor. Halbuki biz henüz Kilitbahir ile Çanakkale'ye kadar müdâfaa hattından bahseyledik. Bu iki noktadan ötede Boğaz'ın bütün dar sâhasında sâhil kaleler ve bataryalarla donatılmıştır. (Maydos, Şam Kalesi, (...[518]) Boğalı, Koz Kale, Nara vesâire).

Müteharrik bataryalar- Boğaz'ın müdâfaasını tezyit eylemek için getirilen küçük ve vasat çapta toplardan ibâret olan müteharrik bataryalar fevkalâde kesir ve sühûletle kâbil-i tecdit idi. Bu bataryalar sefâinin top ateşine mâruz kaldıkları zaman derakap tebdil-i mevki ederek az bir müddet zarfında zırhlılar, muhripler ve torpidolara karşı sehlü'l icrâ olan endahtlarına tekrar başlıyorlar ve uzak bir tepenin vaya sırtın arkasına tehlikeden masun bir sûrette ilticâ ediyorlardı. Mart'ın on sekizinde Boğaz'ın her iki sâhiline bu sûretle vaz' u tâbiye edilmiş ve her an tebdîl-i mevkiye âmâde bulunmuş 150 ilâ 200 sahra topu bulunduğu âşikârdır. Fransız filosu Çanakkale istihkâmâtında ilerlerken bu müteharrik bataryaların gittikçe ziyâdeleştiklerini gördü. Bunların tevakkkuf, yeni mevziler ahz ile endahta başladıkları ve müteâkiben tekrar hareket eyledikleri çıplak gözle görülüyordu. Boğaz'da ilerleyen sefâin-i harbiyyeyi tâkip ile tâciz ediyor ve sefâin-i mezbûre istihkâmâtın büyük toplarıyla düello ederken ateş ederek insan telefâtını mûcip oluyorlardı. Her ne kadar ateşleriyle zırhlılara büyük hasârat îkâ edemiyor idiyseler de buna mukâbil

[518] Ç.n: Parantez arasından bulanan kelimenin imlâsı (ده ژه تمان) olarak geçmektedir. Kastedilmekte olan bölge veya yer anlaşılamamıştır. Makale yazarı Mustafa Şerif tarafından da kelime sonuna ünlem işareti konulduğu görülmektedir.

ufak sefînelere bir çok fenâlıklar yaparak bir çok torpillerle tarassut merâkibini gark eyliyorlardı. Bidâyet harekâtta torpil tarama ameliyâtına son derecede mâni oldular.

Boğaz'ın her iki sâhilinde bir çok sahra topunun mevcûdiyeti altı hafta sonra kuvve-i seferiyyenin karaya ihrâcını bekleyen bütün bir Türk ordusunun mevcûdiyeti gibi bir emr-i tabii idi. Zîra bu mıntıkada Türkler için askerlerin iâşesiyle vesâit-i ihtilâtiyye son derece de kolay idi.

Torpido endaht istasyonları- Boğaz'ın muvâfık mevkiilerinde karada bir çok torpido istasyonları mâhirâne bir sûrette tesis ü tanzim edilerek torpido endaht kovanlarıyla techiz edilmiş idi. Boğaz'ın arzı dar olduğundan zırhlıların arzeyledikleri büyük hedefe muvaffakiyetli endahtlar icrâ edebilirlerdi. Çanakkale ve Kilitbahir'e doğru Nara ve Boğalı'ya kadar Boğaz'ın 1200 ilâ 1500 metreden fazla bir genişlik bulunmayan kısmında bu nev' istasyonların ziyâdeleştiği dâire-i ihtimal dâhilindedir. Sâhilin îvicaclı mahallerinde ve kayaların arasında gizlenmiş bulunan bu istasyonlar, sefâinin top ateşinden kolaylıkla tahaffuzu râsıtın gözüne sefîne tekmil dolunca arz-ı vücût eder etmez müteharrik torpidolarını endaht eyleyebilirler idi. En dar geçitin ise üç kilometreden ziyâde tûlü yoktur. Filonun oraya kadar muvâsalat edebileceğini farz u kabul etsek bile son derece hatır-nâk bir mevki önüne gelmiş bulunacağı âşikardır. Kalelerin ve Çanakkale'den Nara'ya kadar imtidat eden sâhil bataryalarının ateşi altında bulunacak olan filo için vahim bir an hulûl etmiş olacaktı.

Mayınlar- Sâbit, tahtelbahir ve sâbih torpilleri yekdiğerinden tefrik etmek lâzımdır. 1914 senesi Ağustos'unun dördünden îtibâren Boğaz kemâl-i dikkatle mayınla techiz edilmiş idi. Târih-i mezbûreden sonra mayın tarlaları bilhassa 19-25 Şubat hücûmundan beri sûret-i ciddiyyede tezyit olunmuş idi. Tayyâreler donanmaya bu bapta bâzı mâlûmat îtâ edebilmişler idi.

Boğaz'ın medhaline vaz' edilmiş olup taranmaları için üç haftadan ziyâde müddet sarf edilmiş olan vâsi mayın tarlasından sonra Amiral Robeck Soğandere'den Asya sâhiline kadar imtidat eden gâyet kesif yeni bir mayın hattının önünde bulunmuş idi. Bu hattan sonra da Çanakkale'ye gelmeden evvel iki hat daha mevcut idi. Herhalde Marmara Denizi'ne karib bir noktada böyle bir mayın hattının mevcûdiyeti dâire-i imkân dâhilinde idi. Binlerce müşkilât altında sâbit mayınları taramaya muvaffakiyet hâsıl olsa

bile 2,5 metreden daha ziyâde bir derinlikte bulunup tamâmıyle gayr-i mer'î bulunan tahtelbahir mayınlara gelince bunları toplamak daha ziyâde müşkül bir ameliyat idi. Boğaz'da büyük sefînelerin aşağı yukarı tâkip etmeleri iktizâ eden tarîkin üzerinde bu âletlerden kemâl-i dikkatle vaz' edilmiş bir çok var idi. Bu mayınların da, sâbit mayınlar gibi müsâdeme ile infilâk etmeleri muhtemel idi. Bunlardan mâadâ mevâki-i münâsibede daha derin suda yatıp sefîne tam üzerinden geçerken elektrikle infilâk eden torpillerde var idi.

En nihâyet sâbih torpilleri nazar-ı dikkate almak îcap eder. Bu kabil torpillerin sâirlerinden daha mühlik olduklarını vukuât ispat eyledi. Merâkib-i husûsiyye vâsıtasıyla Türkler tarafından cereyâna atılan bu sâbih torpillerin tehlikesi dâimî idi. Bahriyenin mâlûmu olduğu üzere Çanakkale Boğazı'nın akıntısı saatte beş mil sürate mâlik olduğundan bu tabii mahmile teslim edilen bu âletler Soğandere-Beyaz kayalardaki sâbit mayın hattının önünde icrâ-yı harekât eden müttefik donanmanın güyâ sâlim mıntıkasına serîan vâsıl oluyorlardı. Mart'ın on sekizinde vukûiyâtına olan zâyiat-ı müthişe bilhassa sâbih torpillerin eseri idi.

Her halde bu muhtelif nev' ü cinsten mayınların kesretli istîmâli hakîkatte Çanakkale Boğazı'nın en müessir müdâfaasını teşkil eylediği bittecrübe sûret-i kat'iyyede tebeyyün etmiş olduğu gayr-i kâbil-i îtirazdır. Zîra donanma için karada bulunan kaleler ile bataryaların bütün toplarından daha ziyâde tehlikeli idiler. Joule Tahtelbehiri'ni *(Fotoğraf 359)* bütün mürettebâtıyla beraber tahrip eden bir mayın idi.

Türk torpidoları- Osmanlı donanması bidâyet-i harpte, efrat ve zâbitanı oldukça iyi tâlim görmüş, takrîben yirmi torpidoya mâlik idi. Tâlianın bir istihzâ-yı zâlimânesi olmak üzere bu mürettebâtı yetiştirmeye sarf-ı mâhasal gayret eden bizzat İngilizler idi. Filhakîka 1914 senesi Ağustos'una kadar Osmanlı bahriyyesinin tâlim ü terbiyesi İngiliz Amiral Limpus'un *(Fotoğraf 360)* riyâsetinde bulunduğu bir heyete tevdî edilmiş idi. 1914 senesi bütüm mevsim-i sayfta, Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında Marmara Denizi'nde torpido filotillasıyla bir çok bahrî manevralar yapılmış idi. Binâenaleyh yeni Alman muallimleri İngilizlerin bırakmış oldukları mirâsa kolayca konmaktan başka ve mürettebâtın evvelce tahsil eylemiş bulundukları fevkalâde tâlimi ikmal etmekten mâadâ bir şey yapmadılar.

Bu torpidoların Boğaz'ın müdâfaası husûsunda büyük hizmetler îfâ etmeleri iktizâ eyliyordu. Filhakîka müteaddit gece hücumları yaparak ekseriya kemâl-i dikkatle sisli havalarda müttefik donanmaların ortasına kadar ilerlediler. Nisan'ın yirmi beşi târihindeki karaya asker ihrâcı ameliyâtından birkaç gün sonra İngiliz Zırhlısı Goliath *(Fotoğraf 361)* bu torpidolardan biri tarafından torpillendi.

Tahtelbahirler- Mart ayında Türklerin henüz hiç bir tahtelbahiri yok idi. Fakat pek az zaman sonra tedârik eylediler. Hellas Burnu önünde torpillenen İngiliz kruvazörleri Majestic *(Fotoğraf 362)* ve Triumph *(Fotoğraf 363)* ve Fransız nakliye sefînesi Carthage *(Fotoğraf 364)* tahtelbahirlerin kurbanı olmuşlardı. Müttefikin donanmaları Boğaz'ın medhalinde fevkalâde enmûzeçte ağlar kurarak tahtelbehirlere karşı mücâdele eylediler ise de bu hal mezkûr donanamaları vaziyet-i müdâfaaya girmekten kurtaramadı.

Bütün bu müdâfaa vesâiti mütenevvi olmayla beraber düşman tarafından kâffesine tevessül edileceği zâten muntazır olduğundan Amiral Carden'in istifa eylemesi, vaziyeti lâyıkıyla takdir etmesinden ileri geldiğini bilâhare tasdik etmeye mecbûriyet hâsıl olmuştur. Amiral Robeck Mart'ın on sekizindeki teşebbüs-i bahriyyede birkaç vâhid-i harp daha ziyânını göze alarak ısrar u devam etmiş olaydı en nihâyet Boğazların zorlanıp mürur edilebileceği ve hedef-i aslî olan İstanbul'un zaptına muvaffak olmak için Marmara Denizi'ne iki veya üç zırhlının mürur eylemesi kifâyet eyleyeceğine dâir söz söylendi. Bu fikr ve iddia vukûatın tetkikiyle hükümden sâkıt olacak derecede çürüktü. Bir veya iki zırhlının felâket-i umûmiyyeyi tevlit edecek kargaşalıktan bilistifâde kurtulup Marmara Denizi'ne duhûle muvaffak olabileceği farz u kabul olsa bile -ki bize göre gayr-i mümkün görünüyor– bunların bir daha avdet eylemeleri dâire-i ihtimalden baid idi. Müttefik donanmaya mensup bir sefîne Boğazı mürur ettikten sonra kendisi için artık tehlikenin sûret-i kati'yyede bertaraf olacağını zannetmek için ne gibi bir esâsa istinat ediliyor? Olsa olsa kalelerin toplarından masun bulunmak, işte bu kadar. Fakat mayınlar ile torpillerden kurtulamazdı. İstanbul'a muvâsalat eylemezden evvel Marmara Denizi'ni geçmek için on saat lâzım idi. İstanbul Şehri'nin önünde bile, cenuptan gelen bir tehlike-i kat'iyyeye mukâvemet etmek için Karadeniz Boğazı'nın bütün menâbi-i müdâfaası bir sa'y-ı âlî ile istîmal edileceklerdi. Bir çok sâbih torpil kümeleri denizin sathında yüzeceklerdi. Şöyle böyle bir itmînan-ı

muvaffakiyyet peydâ eylemek için en aşağı dört veya beş zırhlı veya zırhlı kruvazöründen mürekkep bir grubun Marmara yolunu açması îcap edecekti. Mart'ın on sekizinde Amiral Robeck'in maiyetinde bulunan on sekiz büyük sefîneden yedisi hatt-ı harp hâricine çıkmış buluyordu. Halbuki müttefikin donanması Çanakkale'den dokuz kilometre mesâfeye kadar Boğazlarda ancak ilerlemiş idi.

Binâenaleyh bu teşebbüste ısrar etmek bir nev'-i cennet olacaktı.

4-Türk Menâbi-i Askeriyyesi

On sekiz Mart'ta, teşebbüs-i bahrîyi vakt-i âhire tâlik ederek vazîfesi düşman sâhilini temizlemek ve kaleleri istilâ etmekten ibâret olan kuvve-i sefireyyenin karaya ihrâcını beklemeye karar verildi. Bu plan bir teferrüs-i âkilânenin mahsûlü olmuş ve deniz cephesindeki dört kalenin tahrip edilmiş olduğu Şubat'ın yirmi beşinci gününün ertesi günü Seddülbahir ve Kumkale'ye asker ihrâcıyla berâber âtî bir sûrette icrâ edilmiş ola idi pek muhakkak olarak netîce-pezir muvaffakiyet olur idi. Zîra Gelibolu Şibh-i Cezîresi'nde piyâde askeri bulunmadığından Türkler tamâmıyle baskına mâruz kalacaklardı. Bundan mâadâ 19-25 Şubat hücum-ı nâ-be-hengâmı, iki ay sonra hulûl eden güzel mevsim esnâsında yâni ahir-i Nisan'da vukûa gelmiş ve derakap kemâl-i dikkatle mektum tutulmuş muzâaf bir karaya asker ihrâcı ameliyâtıyla ikmal edilmiş ola idi daha emin bir sûrette muvaffak olmuş olurdu. Ansızın karaya çıkıp ciddî bir mukâvemete tesâdüf etmeyen mühim bir ordunun önünde açılan parlak ümit düşünülsün: Hellas'dan Kilitbahir'e kadar bir günlük, Kumkale'den Çanakkale'ye kadar iki saat ve Kabatepe'den *(Fotoğraf 365)* Maydos'a âzamî üç saatlik mesâfe vardır.

Fakat ihtiyacın tesîri altında geç vakitte düşünülmüş ve mevki-i fiile îsal edilmezden evvel Mısır ve Mondros'da icrâ edilmiş altı haftalık ihzârâtı îcap etmiş olan bu plan gayr-i kâbil-i iktiham bir çok müşkülâta tesâdüf etmeye bilmecbûriye mahkum idi. Zîra Türkler şimdi bir ay oluyordu ki Boğaz tehlikesine karşı müteyakkız davranmaya başlamışlardı.

Filhakîka Şubat'ın on dokuzundaki hücûm-ı bahrîden beri Türk-Alman Erkân-ı Harbiyyesi tasmîmâtımıza vâkıf olduğundan hummâvî bir faâliyetle çalışıyordu. Almanya'dan bir çok mevadd ü âlât-ı harbiyye ve bilhassa mitralyözler, el bombaları ve mânia telleri gönderiliyordu. Diğer

taraftan Bâbıâli dahi bütün ihtiyat kuvvetlerini tahşit ve yeni sınıfları silah altına dâvet eyliyordu.

Çanakkale Boğazı meselesinde İtilâf Devletleri Meclisleri'nin Boğazlarda ki vesâit-i mâniâyı şüphesiz yanlış takdir ettiklerini lüzûmu kadar beyan eyledik. Şimdi Türkiye'nin umûmî kifâyet-i askeriyyesini derecesinden aşağı takdir etmek husûsundaki hatâlarını ispat etmek sırası geldi.

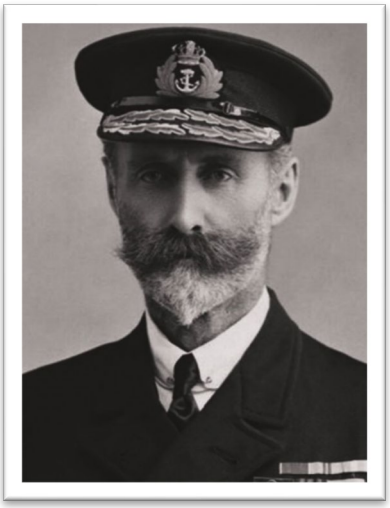
19-25 Şubat hücûmundan sonra, İstanbul'a tevcih etmiş olan enzârımız bütün cihan indinde müsellim olmaya başladığı zaman, İsviçre'de bulunan eski Mâliye Nâzırı Cavid *(Fotoğraf 366)* bîtaraf gazetelerden birine müttefikinin Boğaz'ı asla mürur edemeyeceklerini ve Türkiye'nin yakında 700,000 kişilik bir ordu tahşit edeceği ve inde'l-îcap yükünü bir milyona kadar iblâğ eyleyebileceği hakkında beyânatta bulunmuş idi. Bu beyânâta karşı gazeteler istihzâ-âmiz bir lisân kullanarak bir blöf olduğunu zann ile alay etmişlerdi. Halbuki bu, hakîkatin bir ifâde-i sahîhesi olup Cavid'in keşfi maatteessüf tahakkuk eylemiş idi. Mâmâfih 700,000 kişilik bir ordunun tahşîdi iddiasının son derece de tabii olduğunu bilmemiz iktizâ eylerdi.

Askerliğe alışmış bir memlekette umûmî seferberliğin mikdâr-ı âzamîsi takrîben nüfûs-ı umûmiyyenin yüzde onuna muâdil olduğu kabul olunduğundan sekiz milyonu sırf Türk olmak üzere yirmi milyon nüfûsa mâlik olan Türkiye böyle bir orduyu sühûletle çıkarabilirdi. Binâenaleyh 700,000 kişisi Türk ahalisinin ancak yüzde onunu teşkil edip bunların içinde en mükemmel askerler dâhil olmuş bulunacaktı. Arap ve Kürt gibi Türk olmayan anâsır-ı müslimeden ve hristiyanlardan da askere alındığı halde bu miktârı kolaylıkla bir milyona iblâğ etmek mümkün idi. 300,000 Türk Rusya'ya karşı mukâvemet ediyorlardı. Diğer iki yüz bin asker Mısır ve Irak'a hücum etmek maksadıyla Suriye'de tahşit edilmiş idi. Bu halde İstanbul mıntıkasıyla Boğazlarda 300,000 kişilik bir ordu cem' etmek ümit olunabilirdi. Zâten yapılan da buydu. Nisan'ın yirmi beşinde en aşağı 60,000 mevcutlu bir ileri karakol Şibh-i Cezîre'nin cenup noktasındaki Kabatepe'de ve Asya sâhilinde Kumkale'de tahşit etmiş bulunuyor ve diğer taraftan Gelibolu, Tekfur Dağı, Bolayır hatlarında ve Çanakkale civârında 60,000 kişilik bir kuvvet de toplanıyordu. Asya cihetinde Edremit-Ayvalık-İzmir-Bodrum hattı üzerinde kırk bin kişi bulunacak ve geri kalan kuvvet ise İstanbul, Dedeağaç, Edirne ve İzmit civarlarında birleşecek idi. Turuk-ı

ihtilâtiyyenin bahşettiği büyük sühûletlerden dolayı bu kuvvetlerin tahşit ü iâşesi fevkalâde kolay idi. Gelibolu ve Tekfur Dağı limanları gâyet muvâfık üssü'l harekelerdir. İstanbul bu limanlardan az bir mesâfededir. İzmir'den ve Soma'dan mürur eden şimendifer hattı Marmara Denizi sâhilinde kâin, Bandırma'da nihâyet bulmaktadır. Devlet-i Osmâniyye'nin en münbit arâzisinden geçen bu hat Türk ordusunun erzak husûsundaki ihtiyâcâtını bol bol temin edebilirdi. Diğer cihetten Vasatî Anadolu'nun bütün kuvvâ u menâbii, İstanbul'un karşısında bulunan Haydarpaşa İstasyonu'na *(Fotoğraf 367)* dökülüyordu. Evvelki muhârebelerde, bilhassa Balkan Harbi'nde Türkleri dün bir mevkiide bulunduran madde ne insan mefkûdiyeti ve ne de o saff-ı askeriyyenin noksanı olmayıp mücerret teşkîlat ile mâlûm-ı kâdir ve para-i fıkdâni idi. İstanbul üssü'l harekesini hüsn-i istîmal etmesini bilen iyi teşkîlatlı bir iâşe hizmeti ile birkaç yüz mükemmel zâbit bulunmuş olsa idi Türkler Lüleburgaz Muhârebesi'ni kazanacaklardı. Bu sefer ise kadroları tanzim, parayı mevadd-ı harbiyyeyi tedârik ve idâreyi deruhte edecek olanlar Almanlar olduğundan büyük ve fevkalâde bir ordu meydana getirmek kat'î idi. Türkiye'nin Bütün kuvâ-yı zindesinin Ermenistan seferiyle dûçar-ı zaaf olduğu kanaâtinin hüküm sürdüğü îtilâf meclislerinde bu kadar basit olan bir hakîkati vakt ü zamanıyla anlamak maatteessüf mümkün olamadı. Hakîkatte ve vakâyi ile de mertebe-i sübûta çıktığı üzere, Türkiye umulmaz derecede bir kudret-i askeriyye ibraz eylemek liyâkatine hâiz idi. Bugün dahi şâyân-ı ihmal olmayan bir kemiyet olmak istîdâtındadır.

Mustafa Şerif

MAKALEDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR

(Fotoğraf 352) **Amiral Sackville Carden**[519]

(Fotoğraf 360) **Amiral Arthur Limpus**[520]

(Fotoğraf 366) **Mâliye Nâzırı Mehmed Cavid Bey**[521]

[519] https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw53071/Sir-Sackville-Hamilton-Carden?LinkID=mp56840&role=sit&rNo=0

[520] http://www.dreadnoughtproject.org/tfs/images/0/05/Sir-Arthur-Henry-Limpus%2C_NPG_x168947.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN GEMİLER

(Fotoğraf 361) **HMS Goliath**[522]

(Fotoğraf 362) **HMS Majestic**[523]

---

[521] https://artsandculture.google.com/asset/maliye-naz%C4%B1r%C4%B1-mehmed-cavid-bey/WAGdTLd8zt6rRQ?ms=%7B%22x%22%3A0.5%2C%22y%22%3A0.5%2C%22z%22%3A8.945312572953982%2C%22size%22%3A%7B%22width%22%3A4.324704703161139%2C%22height%22%3A1.2374999999999996%7D%7D

[522] http://kaanaltin.com/goliath05.jpg

[523] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e7/Majestic_Class_Battleships-_HMS_Majestic_Q21478.jpg

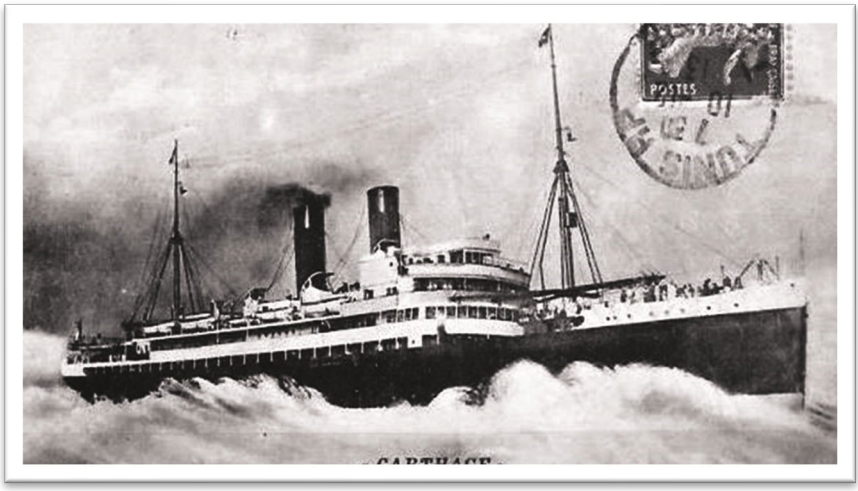
(Fotoğraf 362) **HMS Majestic'in Çanakkale'de Batışını Gösteren bir Görsel**[524]

(Fotoğraf 363) **HMS Triumph**[525]

[524] https://www.kulturportali.gov.tr/medya/fotograf/fotodokuman/6731/h-m-s-majestic%27in-canakkale%27de-batisi

[525]https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/93/HMS_Triumph_%281903%29_as_completed_January_1904.jpg/500px-HMS_Triumph_%281903%29_as_completed_January_1904.jpg

(Fotoğraf 364) **Carthage Gemisi**[526]

[526] http://kaanaltin.com/carthageeng.html

MAKALEDE ADI GEÇEN DENİZALTILAR

(Fotoğraf 359) **Joule Fransız Denizaltısı**[527]

[527] http://kaanaltin.com/jouleeng.html

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

(Fotoğraf 353) **Dardanos Bataryası - Çanakkale**[528]

(Fotoğraf 354) **Rumeli Mecidiye Tabyası**[529]

[528] https://www.canakkaletravel.com/images/author-post/dardanos-bataryasi.jpg

[529]https://i.pinimg.com/originals/3c/89/81/3c8981eb066185ba93667842467d991f.jpg

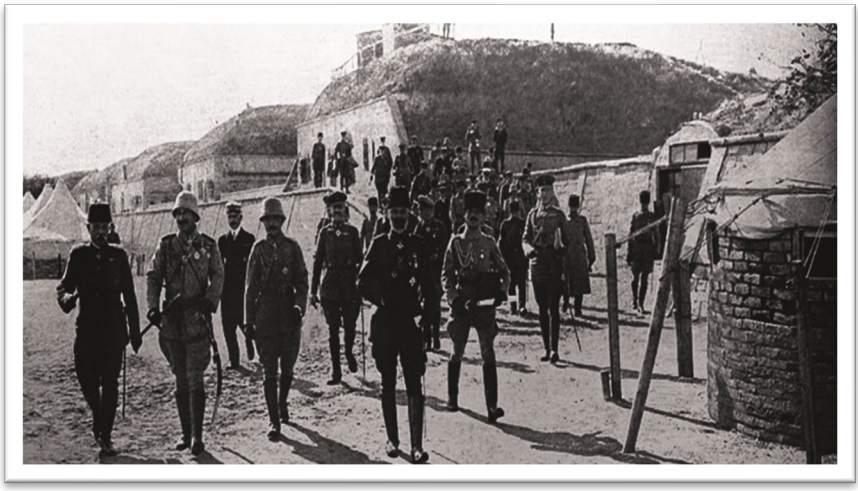
(Fotoğraf 355) **Namazgâh Tabyası - Çanakkale**[530]

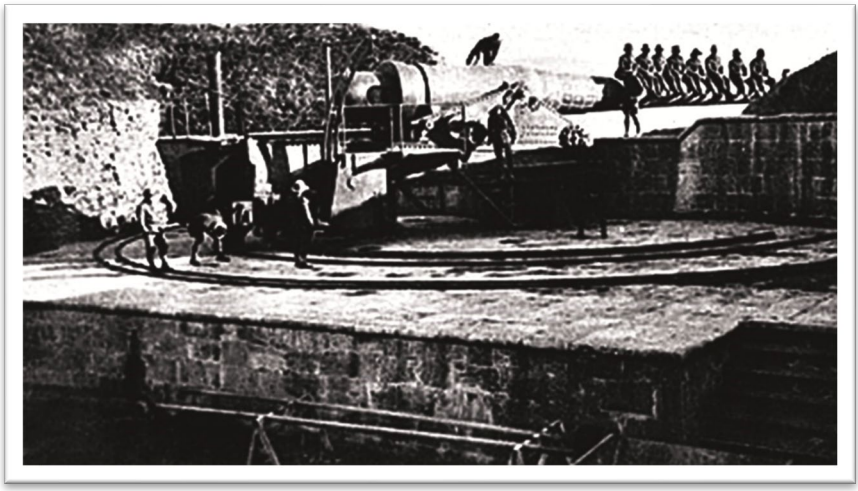
(Fotoğraf 356) **Anadolu Mecidiye Tabyası - Çanakkale**[531]

[530] http://www.navyingallipoli.com/zdjecia/forty/namaz13.jpg

[531] http://www.navyingallipoli.com/zdjecia/forty/am04.jpg

(Fotoğraf 357) **Anadolu Hamidiye Tabyası – Çanakkale**[532]

(Fotoğraf 358) **Rumeli Hamidiye Tabyası - Çanakkale**[533]

[532] http://www.navyingallipoli.com/zdjecia/forty/ah31.jpg

[533] http://www.navyingallipoli.com/zdjecia/forty/rh07.jpg

(Fotoğraf 365) **Kabatepe – Çanakkale**[534]

(Fotoğraf 367) **Haydarpaşa İstasyonu – İstanbul**[535]

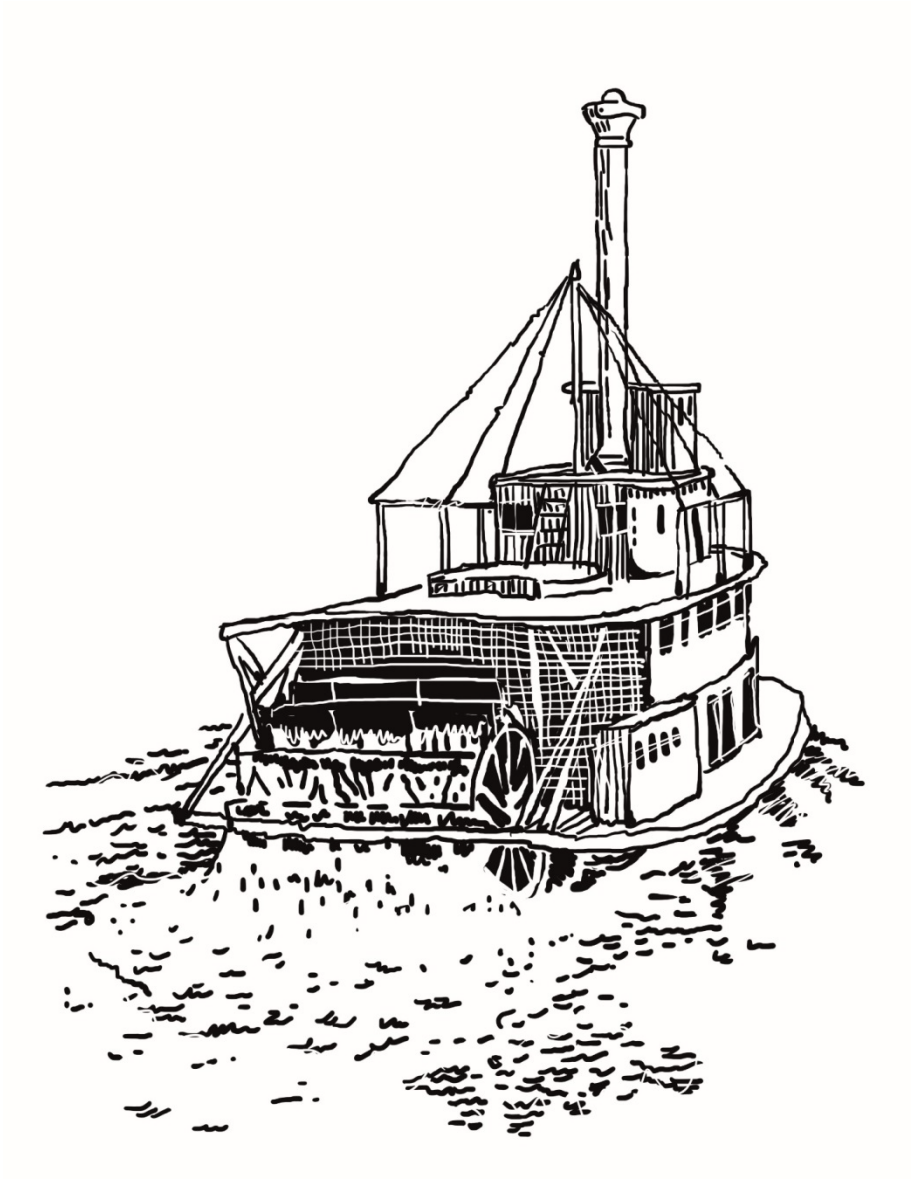
[534] https://s3-ap-southeast-2.amazonaws.com/awm-media/collection/P09114.029/screen/6046588.JPG

[535]http://www.kadikoy.gov.tr/kurumlar/kadikoy.gov.tr/ilcemiz/haydarpasa/haydarpasa1.jpg?mode=resize&width=1200

(Fotoğraf 367) **Haydarpaşa Limanı - İstanbul**[536]

[536] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90533---0002.jpg

ÇANAKALE SEFERİNİN ESBÂB-I AKÂMETİ[537] -3-

5 Mart

Türk-Alman Heyet-i Askeriyyesi tertîbatlarını ikmal ü ihtiyat mevcutlarıyla mevadd ü malzemelerini kemâl-i sühûletle tahşit ve cem' eylerken General Hamilton alelacele bir hücum planı tanzim ederek bilhassa kuvve-i seferiyyenin ilk ihzârâtında hükümfermâ olan kararsızlık ve makâsıd-ı sarîha fakdânından mütevellit bir süreyi müşkilât-ı hal ü fasl etmek zarûretinde bulunuyordu.

General Hamilton evvelemirde bir kruvazörle Gelibolu Şibh-i Cezîre'sinin bütün garp sâhilini dolaşarak istikşâfatta bulundu. Birinci raporunun kırkıncı sayfasında bu bapta şu beyanda bulunuyor: "Bu arada (On Sekiz Mart Muhârebesi'yle 24 Mart beyninde) Bolayır hatt-ı müstahkemiyle kapatılmış olan berzahtan îtibâren Hellas Burnu'nun müntehâ-yı cenûbîsine kadar Gelibolu Şibh-i Cezîre'sinde bir istikşaf-ı ibtidâiyyeye teşebbüs eyledim. Yanlarındaki mesâha uzun süren sarp kayanın içinde hakîkî oyuklar olup daha ilerinin fakdâni hesâbıyla ileride ihraç noktaları olacak olan küçük ve ufuksuz köylerle mücehhez hakîkî bir duvar önünde bulundum."

Bu müddet zarfında asker nakliye sefâini, üssü'l hareke olmak üzere intihap edilmiş olan Limni Adası'ndaki Mondros Limanı'nda *(Fotoğraf 368)* idiler. Hatta adada birkaç ordu kurulmuş idi. Fakat general askerlerini evvelce tasavvur edilmiş olan beş ihraç noktalarında tekrar tahşit etmek mecbûriyetinde kaldı.

Fevkalâde bir limana mâlik olan Limni Adası'nın bir orduya kâfi menâbi arzeylemediği meydana çıktı. Binâenaleyh intihap edilmiş olan noktalardan her biri için ihraç tertîbinde setr ordusu grubunun nâzik ameliyâtına teşebbüs eylemek için Mısır'a gitmeye karar verildi.

General Hamilton ile Amiral d'Amade mümkün olan süratle hareket ederler. Nisan'ın yedisinde bütün askerleri nazar-ı teftîşinden geçirdikten sonra, donanma ile bilittifak planın son tefsîlâtı mevki-i icrâya vaz' eylemek için Mondros'a avdet eylerler. En nihâyet yirmi üç Nisan akşamında ilk setr ordusu askerleri sahne-i harekâta gitmek üzere Mondros'tan hareket ettiler

---

[537] **Risale-i Mevkute-i Bahriye**, Cilt 6, Sayı 10, Ağustos 1336 [1920], Sayfa 1569-1580

(Birinci rapor). Londra ile Paris'in, bidâyette istîmal edilecek vesâit hakında sarih bir fikrin hükümran olması ve donanma ile ihraç kuvvetinin ânî ve aynı zamanda vukû bulacak bir hücum prensibinin açıktan açığa kabul ü ittihaz edilmesinden mütevellit batâetler ile fâsılalardan General Hamilton'u târihin mesul tutamayacağı âşikârdır.

Ortada bulunan ağır mesûliyetleri örtmeye çalışmak gayretine düşmeksizin bu kadar basit ve bu kadar mantıkî bir fikri kabul ettirmek için salâhiyet-i kâfiyyeyi hâiz bir insanın bulunması pek amik bir sûrette şâyân-ı teessüf olduğu keyfiyetini tasdik etmeye müsaâde vardır.

Harpte ilk şart muvaffakiyet ve düşmanın, projelere vukuf peydâ etmesine meydan vermemek ve vâsıl olmak arzu edilen ilk hedef ile vak'anın târih ü vukûu hakkında tahmînî bile olsa gâfil bulunmasına dikkat etmektir. Bu nokta hücum ânının ruh-ı esâsiyyesidir. Düşman müteyakkız bulunur ise hedefi keşf ü ân harekâtı hiss ü teferrüs eylemeğe muktedir olabileceğinden o halde hiç olmaz ise vesâit-i icrâiyyenin cins ü ehemmiyeti hakkında cehl-i mutlakta kalması için hiç bir şeyi ihmal eylememelidir. Çanakkale'ye karşı bir baskın planında sırrın mektum bulundurulması bilhassa kolay idi. Bunun içinde harekât-ı askeriyyeye karar verildikten sonra bu sahne-i harekâta karşı yalandan âlâkasızlık göstermek ve inde'l-îcap başka yerlerde faraza İskenderun sevâhilinde akınlar ve nümâyişler yapmaktan mâadâ bir şey îcap etmez idi. Türk-Almanların Mısır üzerine mâlum projeleri, düşmanın emniyetsizliğini mûcip olmaksızın İskenderiye'de bir ordu tahşidîne müsâit bulunuyordu. On sekiz Mart hücûm-ı bahrîsinden sonra General Hamilton tarafından icrâ edilmiş olan istikşâf-ı sevâhil, ihraç noktalarının intihâbı ve askerlerin nakliyelere irkâbı gibi ameliyât-ı evvelînin son derece de gizli olmak üzere evvelden icrâ edilmiş bulunmaları iktizâ eyliyor idi.

Biz ise evvelemirde niyyât ü maksadımızdan düşmanı haberdâr etmek bâdehu vesâit-i harekâtımız hakkında tamâmıyle mâlûmattar eylemek için hiç bir şeyi ihmal eylemedik. Filhakîka evvelâ 19-25 Şubat ve 18 Mart'ın vakitsiz top darbeleri, sâniyen Fransız ve İngiliz matbûâtı bütün cihâna ve bilhassa düşmanlarımıza bir kuvve-i seferiyyenin Çanakkale'ye ihraç edileceğini îlan ediyordu. Bütün cerâid Mart ayında bu bapta açık olarak mâlûmat veriyorlardı. Türk-Alman câsusları Limni ve bâhusus Mısır'da kesretle bulunduğundan düşmanlarımız için mâlik bulunduğumuz

kuvve-i mecvûdanın ehemmiyeti hakkında mâlûmat istihsal eylemek fevkalâde sehl idi. Bundan mâadâ düşmanın vazîfesi, güyâ kolaylaştırılmak arzu ediliyormuş gibi, Mondros'dan İskenderiye'ye ve bilmukâbele İskenderiye'den Mondros'a nakliye sefâinine mekik dokuttuktan sonra Nisan'ın beşinde Abukır sahrâsında Fransız-İngiliz askerlerinin kâffesine büyük bir resmî geçit icrâ ettirildi.

Düşmanın istihbârat hizmetine yalnız alayları ve numaralarını, toplarımızın adedini tâdat edip kaydeylemek ve Selânik tarikiyle Dersaâdet Erkân-ı Harbiyyesi'ne îsal etmek vazîfesi kalıyordu. Adalar Denizi'nde bulunan Yunan kayıkçılarının, düşmanın istihbârat hizmeti için kıymetli muâvinler oldukları iyiden iyiye mâlum idi. İngiliz-Fransız ordusuyla filolarına odun, sebzevat vesâire tedârik eden bu küçük Yunan kayıkları derinlerinde eşya-yı gayr-i memnûa ile İskenderiye'ye ve Mondros'dan -mâlûmat toplamakla muvazzaf acentelerin bulundurdukları- Selânik'e serbestçe seyr ü sefer eyliyorlardı.

Birkaç kişi îdâm ve tevkif edildi. Fakat bu tedâbir karaya asker ihrâcından uzun bir müddet sonra, yâni fenâlık yapılmış ve artık düşmanın öğrenecek fâideli büyük şeyleri kalmamış olduğu bir zamanda ittihaz edilmiş idi. Her ne ise Fransız-İngiliz ordusunun İskenderiye'den azîmetinden en ziyâde bir hafta sonra yâni Nisan'ın onunda, Türk Ordusu Erkân-ı Harbiyyesi teşkîlat ve kuvvetini ne vechile tertib ü istîmâl eylemek îcap edildiğini tamâmıyle biliyordu. Şibh-i Cezîre'de bulunan Türk askerleri şimdi ona göre takviye ve teslih edilmişlerdi. Binâenaleyh hasbe'l-kader, müthiş bir mümânaata mâruz kalacaktık.

6- Müşkilât

Çanakkale'deki muvaffakiyetsizliğin esbâb-ı esâsiyyesini evvelemirde bu husûsî zemîn-i harekât üzerinde mümkünü'l icrâ müdâfaanın gayr-i sahih bir sûrette takdir edilmesi ve sâniyen Nâgehânî harekât yaparak düşmanı gâfil avlamaya mâni olmuş olan kararsızlığın hüküm sürmesinde aramak îcap edeceğini göstermeye gayret eyledik. Mâmâfih daha umûmî bir mertebede diğer bir sebep daha vardır. Şöyle ki: Fransız cephesinde olduğu gibi Çanakkale cephesinde de müttefîkin orduları, bir çok nikât-ı nazardan, harb-i cedîdenin tecrübelerini yapmak mecbûriyetinde idiler. Ahval gayr-i muntazıra peydâ oluyor ve bir çok istidlâlâtın hilâfı zuhur eyliyordu. Hülâsa-i kelam Fransız-İngiliz ordusu nakliye sefâininin derûnunda bulunacağı

halde Hellas Burnu'nun önüne muvâsalat ettiği zaman şedit bir mukâvemete tesâdüf eyleyeceğini pekâlâ biliyordu. Çünkü ânî bir hücûmun bahşedeceği menfaatten vezgeçmiş idik. Fakat yine işin kolaylıkla encâma ereceği husûsunda da ümitler besleniyordu. Bu seferin, Fransız cephesinin usanç veren siper muhârebesinden tamâmıyle başka bir şekli olacağı ve bir nev'-i müslemleke harbinden ibâret bulunacağı zannediliyordu. Zâten ordu kumandanları bu nev' muhârebelerde sâhib-i tecrübe olanlar meyânından intihap edilmemişler miydi?

Hindistan ve Afrika orduları en mükemmel askerlerini, en parlak zâbitlerini vermişlerdi. Erkân-ı Harbiyye Heyeti meyânında memâlik-i maşgûle için müşâvir-i siyâsiyyeler ve idâriler bile unutulmamış idi.

Binâenaleyh müttefikler müthiş kurbanlar pahasına dâver-i toprak sâhası üzerine ayak basmaya muvaffak oldukları zaman, Türk ordusu her hususta Fransız cephesindekine müşâbih olmak üzere daha şiddetli bir siper muhârebesi açtı. Şark ve garp cihetinde tamâmıyle mahdut cephe darlığı münâsebetiyle (altı veya yedi kilometre) Türkler için geri taraflarında yeni mevziilerden mürekkep gayr-i mahdut hatları evvelden ihzar eylemek son derece de kolay idi. Bundan mâadâ Haziran'ın dördünden sonra ilerlemenin gittikçe güçleşeceği tahakkuk eyledi.

Çanakale'de bir siper muhârebesi için bidâyette tedârikli mi idik? Bu suâle cevap vermekten korkmamalıdır: Hayır! İleriye pek süratle gidilebileceği kanaati ile yola çıkılmış idi. Ağır sahra toplarından uzun 120'lik ile kısa 120'liklerden birkaç bataryamız var idi. Bütün plana hâkim olan fikir, kuvve-i seferiyyenin ağır topları, donanmanın toplarından ibâret olacağı merkezinde idi. Binâenlaeyh bu muâvenetin derece-i tesîri üzerine binâ edilmiş olan ümitler bittecrübe kısmen zıddına zuhur eyledi. Orada dahi harb-i cedîdin gösterdiği tarîki tâkip eylemek îcap etmiş idi. Duvar, zırh kaleler, kazamat vesâire gibi mukâvemet arzeden müstahkem mevzilere sâikavî ve kat'î bir tesiri hâiz bulunan sefâin büyük topları intizârın fevkinde olarak ekseriya siperlerin yumuşak topraktan istihkâmları veya mânia tellerinden müteşekkil şebekelerine karşı aşağı yukarı gayr-i müessir zuhur eylemiş idi. Bu bapta kat'î şâhitler eksik değildir. Faraza Y[538] *(Fotoğraf 369)* noktasına asker ihrâcı hakkında Amiral Robeck'in birinci raporu şu sözleri

[538] Ç.n: (Y Beach) Zığındere

ihtivâ eylemektedir: "Sefân-i harbiyye saat beşte filakalar sâhile takarrüp edinceye kadar imtidat eden şiddetli bir bombardımana başladılar. Maatteessüf bu bombardıman mânia tellerinin kesif şebekeleriyle siperler üzerinde ümit eylemiş olduğumuz tesîri icrâ eylemedi. Askerlerimiz karaya çıktığı zaman son derece de şedit bir tüfek ve mitralyöz ateşiyle istikbâl edildiler. Halbuki limanın tertibât-ı tedâfüiyyesinin dokunulmamış bir halde bulunduğunu gördüler."

W *(Fotoğraf 370)* ve V *(Fotoğraf 371)* koylarının[539] ihrâc ameliyâtından evvel donanma tarafından ilk bombardımanı dahi müdâfaa tertîbâtı üzerinde kâbil-i takdir bir netîce husûle getirmemesi iktizâ eyliyordu. Bu tahkîkâtın netîcesi geç vakitte bütün bir siper ve ağır sahra topları (155 uzun ve 240 kısa çap) mevadd ü malzemesinin getirilmesini mûcip oldu. Bu miktar ise vaziyet-i dûniyyemizi pek bâriz bir derecede bulundurmak için ancak kifâyet edebilecek idi. Hülâsa-i kelam kırk sekiz saat nihâyetinde donanmanın himâyesi altında bir tenezzüh-i askerî tasavvurundan vazgeçilmek îcap eylediği tahakkuk eylemiş idi. Fakat bizi iğfal eden nokta, donanmanın toplarına güvenmek idi. Bundan mâadâ hafif ve ağır sahra toplarının kuvve-i hâsılasını tamâmıyle takdir etmeyi kendi zararımızı öğrenmek iktizâ eyledi. Faraza Haziran'ın dördündeki hücûmumuz dört saat devam eden şiddetli bir bombardıman ile başlamış idi. Halbuki hemen her yerde düşman siperleri bîtemas kaldığından bu siperleri mühlik ve kanlı hücumlar pahasına zaptetmek îcap eylemiş idi. Henüz usûl-i dâiresinde havan toplarının menâfii bilinmiyordu. Bereket versin ki düşmanlarımız da buna vâkıf değillerdi. Yoksa şüphesiz denize dökülmüş olacak idik. Topçuluk umûruna gelince umûmiyet üzere kendimizi istifâdeli bir sûrette müdâfaa ve muvâfık-ı şerâit altında hücum eyleyebilecek bir halde idik. Ancak düşmanın mukâvemetini kırmaya kifâyet edecek kadar kuvvetli değil idik. Her iki taraf aynı seviyede bulunuyorduk. Türkler bize pek çok fenâlıklar yaptılar, biz de mukâbele eyledik. Fakat biz muhâcim olduğumuzdan Boğaz'ı mürur etmekten ibâret olan maksadımıza vâsıl olamadık.

Tayyârecilik ve tahtelbahircilik nokta-i nazarından tarafımızdan icrâ edilmiş parlak akınlara rağmen, her iki tarafın bulunduğu vaziyetin adem-i müsâvâtından nâşi sûret-i kat'iyyede hall-i tedâfüîye geçmeye mecbur kaldık. Zîra son derece de gayr-i müsâit-i şerâit altında mücâdele eyliyor

[539] Ç.n: (W Beach) Tekke Koyu, (V Beach) Ertuğrul Koyu

idik. Triumph, Majestic ve Carthage'ın mütevâliyen torpillenmesini müteâkip donanmayı Mondros Limanı'nda tahaffuz altında bırakmaya ve Boğaz'ın ağzını ağlar vâsıtasıyla kapamaya râzı olmak mecbûriyetinde kaldık. Çanakkale'den uçan tayyâreler aşağı yukarı her gün bizi ziyârete gelerek ordugâhımıza bombalar atıyorlardı. İngiliz husûsî zâtü'l hareke toplar getirdiler. Maateessüf bunlar Şibh-i Cezîre'nin tahliyesinden birkaç gün evvel ancak vürut edebilmişlerdi.

Hal ve mevkiimizin ağır tehlikelerinden biri, âkıbetü'l emr müttefik orduyu geri çekmek için Lord Kitchener'ın karar vermesine sûret-i mahsûsada sâik olan tehlike, düşman toplarının ateşine ön hat siperlerinden daha ziyâde mâruz kalan geri hatlarımız tarafında işgal edilmiş olan hakîkaten gayr-i kâbil-i muhâfaza-i vaziyyet idi. Sahilden 5 ilâ 6 kilometreden ziyâde ilerlemeye muvaffak olamamak husûsu Fransız V ve İngiliz W sâhil tesîsâtımızı, düşmanın cephe toplarıyla Erenköy'ü ve Kumkale'den yan ve geri hatlarını döken Asya sâhili toplarının bombardımanına mâruz bulunduruyordu. Seddülbahir noktası denize doğru tatlı bir mâile halinde inen Konkordiya Meydanı'nın takrîben iki misli büyüklüğünde bulunan bir arâziden ibâret idi. Bu dar sâhada Karargâh-ı Umûmî, Makam u Meclis-i Harp Hidemâtı, Sıhhiye İdâresi, dâima dolu olan diğer Sahra Hastahânesi, otuz bin asker, bir tabur süvâri için bir aylık erzâkı hâvi levâzım hidemâtı, istihkâm malzemeleri, yirmi milyon fişek ve 75000 mermiyi ihtivâ eden mühimmat depoları, telsiz-telgraf istasyonu, bir fırın, bir kasaphâne, topçuluk, silahçılık ve arabacılığa mahsus bütün destgâhlar, her nev' ü cinsten âlât ü edevat depoları bargir ve kısrak, araba vesâire âhurları, hülâsa ilk iki ay zarfında bu işitilmemiş izdiham arasında, 120'lik bir batarya top hesâba almamak şartıyla, vaz' edilmiş idi. Karaya çıkan Fransız askerlerinin kâffesiyle İngiliz askerlerinin bir kısmı V sâhile vürut ediyorlardı. Mecruhlar veya hastaların cümlesi dahi oradan geçiyorlardı.

Binâenaleyh hârikulâde bir izdihamın mevcûdiyeti tasavvur olunsun. Her cihette vesâit-i nakliyye ve eşhâsın hakîki bir galebeliği kaynaşıyordu. Oraya düşman her bir mermi hedefine temas eyliyor, insanları ve bargirleri öldürüyor veya cerh eyliyor, veyâhut eşyadan birini tahrip ediyordu. Buna bir misal olmak üzere Temmuz'un beşinci gününde Türklerin sabahleyin saat dörtten saat sekiz buçuğa kadar 475 şarapnel dânesi attıklarını nakleylemekle iktifâ eyliyorum. İlk mermiler üzerine efrat toprakta

hafredilmiş olan melcelere kaçtılarsa da dört kişi maktul, yirmi kişi mecruh, iki yüz iki bargir telef, iki yüz iki bargir veya katır mecruh, altmış beş hektolitre şarap mahvoldu. Bir çok ton konserve ve mevadd-ı sâire tahrip olundu.

Temmuz'un on dokuzuncu günü sabahleyin saat ikide büyük çapta üç mermi birkaç dakika zarfında on yedi kişiyi öldürerek altmış kişiyi cerh eyledi. Ordugâh her gün bombardıman ediliyor ve her defasında da kurbanlar ile hasarlar husûle geliyordu. Kânûnuevvel'de Erkân-ı Harbiye Dâiresi ile hastahâneler gayr-i kâbil-i ikâmet bir hâlde idiler. Günde on beş bin ekmek pişiren fırın ile levâzım barakaları ve liman hidemâtı tamâmıyle tahrip edilmişlerdi. Büyük ot yığınlarıyla bir çok mağazalar ateşler içinde yanmaya başladılar. İki veya üç hafta kadar daha tahliye ameliyâtı tehir eylemiş olsa idi bir felâketin vukûu melhuz idi. Kumkale ile Erenköy'ün sağ tarafında tesis edilmiş olan 210 ve 240'lık yeni bataryalar gece ve gündüz ateşin ardını kesmiyorlardı. Hücum günlerinde def'aten askerlerin tekrar gemilere erkânı ve yüzlerce mecruhların tahliyesi ameliyâtının müşkülâtı nazar-ı dikkate alınsın. Haziran'ın yirmi birinde iki binden ziyâde mecruh yalnız V mahalinden tahliye edildiler. Yüz elli mecruhun bulunduğu hastahâne salonuna mermiler düşerek içlerinden bir çoklarını öldürdü. Hastabakıcılar Türklerin ateşi altında omuzlarında hastaları taşıyarak hastahâneyi boşattılar.

Bir ay misâl nakleylediğimiz bu vak'alar Kumkale meselesiyle Asya sâhili üzerine bir ihraç ameliyesi farîzasını tetkîke sevk etmektedir. Haritaya atfedilecek basit bir nazar Seddülbahir koyuna nazaran Kumkale'nin mevkiini bize gösterir. Kumkale'nin Seddülbahir'den hissedilecek derecede mürtefi olduğunu da zikredelim. Bilhassa Kumkale ile Erenköy'ün topları V sâhilini terk etmeye bizi icbar etti. Mâmâfih yirmi beş Nisan'da yirmi dört saatlik âdî bir akın bir tarafa bırakılır ise bu mühim noktayı işgal eylemek aslâ mevzûubahis olmamış idi. Yirmi dört saatten az bir müddet zarfında Kâimmakam Roef'un taht-ı idâresinde bulunan 4000 kişiyi ve 75'lik iki batarya top sâhile çıkarılarak esir edilen beş yüz Türk askeri ile birlikte tekrar sefînelere irkâp olundular. Kumkale civârında sağlam bir sûrette birleşmiş ola idik kuvve-i seferiyyenin erzak ve mühimmâtının uzv-ı esâsı ve hayâtisi olan V koyu son derece daha az tehlikeye mâruz bulunmuş ve bu halde daha ziyâde emniyette olacak olan lüzum-ı umûmiyyeyi Seddülbahir'de terk ederek Asya sâhilindeki askerlerin erzak ve mühimmâtı, Kâimmakam Roef'un akının pek serî ve pek mükemmel icrâ edildiği

noktadan tedârik eylemek daha sehil olmuş olacaktı. Kumkale'den ve sağ tarafta bulunup işgalleri yed-i iktidârımızda olan tepelerden Şibh-i Cezîre'deki Türk cephesi üzerine kolaylıkla ateş açmak da mümkün idi. Bu hâl ü kârda Morto Koyu'na *(Fotoğraf 372)* müteveccih Asya cihetinde Kumkale'den Erenköy'e kadar imtidat edecek bütün sâhilde yapılacak metin tesîsâtımız sâyesinde Hellas Burnu'ndaki cephemizin vazîfesi favkalâde teshil edilebilirdi. Kilitbahir ve Çanakkale'ye doğru Boğaz'ın her iki sâhilinde bir anda ilerleyen iki kuvvetin seyr-i müştereği farîzasını kabul ü tatbik etmemekteki maksat ne idi? Nisan'ın yirmi beşinde Kâimmakam Roef'un muvaffakiyetiyle netîcelenmiş akını bir fâl-i hayr değil mi idi? Onun hakîkaten firârı bir ziyâsı belirmemiş mi idi? Mütehaşşid Fransız-İngiliz askerlerinin -manevralar ile hareketleri için- hâl-i tabiiyyede bile yapılmaya muktedir olamadıkları bu dar sâha-i zeminde son derece de daha vâsi bir arâzi ve daha ziyâde-i serbestîye mâlik olmak mümkün olacaktı. 1908 senesinde Çanakkale'den Kumkale'nin arkasında bulunan hisarlıkta kâin Truva Harâbeleri'ne kadar araba ile cevelân yaparak arâzinin Gelibolu Şibh-i Cezîresi'indekinden daha az ârızalı olduğunu ve bâhusus Fransız askerinin ilerlemesine dâima mâni olan Kerevizdere Vadisi uçurumu gibi gayr-i kâbil-i mürur avârız-ı tabiiyyeden külliyen âzâde bulunduğunu derhatır eyliyorum.

Filhakîka Asya sâhilinin dere yatakları son derece de daha az derindir. Halbuki Boğaz'ın suları bir hendek veya bir ârıza gibi nazar-ı temmüle alınacak yerde bilakis bir hatt-ı vusul ve elverişli bir zemîn-i irtibat olmak üzere nazar-ı mülâhazaya alınmak îcap eyler idi. İşte Türkler bu mutâlaaya binâen der ki Çanakkale'de bulunan alaylarını îcâbât-ı ahvâle göre mavnalar dâhilinde bir sâhilden diğer sâhile geçirmek istedikleri zaman denizden büyük istifâdeler temin eylemişlerdir. Boğazlarda bir Avrupa ve bir de Asya ordusu nâmıyla iki ordu tahşit eyledikleri görünüyor. Ancak bir nehri geçer gibi denizden mürur eden tek bir orduları var idi. Bu ise bir kaç römorkör meselesinden mâadâ bir şey değildir. Asya sâhiline ayak basmış olan müttefikîn ordusu önlerinde bilmecbûriyye bütün Türk kuvvetlerinin dikildiğini görmeyecek idi. Halbuki Asya'daki Türk kuvvetlerini Şibh-i Cezîre'de karşımızda bulmuş idik. Kalem-i tenkid ü târih bir gün gelip hakîkat ve selâmetin bu merkezde olup olmadığını veya bilakis böyle bir hareketten ferâgat eylemenin mi mâkul olduğunu meydana çıkaracaktır. Bizzat General Hamilton tarafından îtiraf edilmiş olduğu üzere Suvla ameliyâtının hakîkaten fevkalâde olan tarz-ı cereyânınına gelince kuvve-i

seferiyyenin dûçar-ı âkâmet olmasının esbâb-ı muayyenesinden birini bu ameliyatta görmek îcap eyler mi?

Suvla vâkâyi fevkalâde şâyân-ı teessüf oldu ise de biz bunu iki sebepten dolayı böyle düşünmek istemiyoruz. Evvelen Anzak-Suvla vak'ası heyet-i umûmiyyesiyle tehlikeye evvelce ilkâ edilmiş olan bir ameliyâtı kurtarmayı tecrübe etmek ve müdâfaa husûsunda müükemmel sûrette ihzar edilmiş olup ilerlememize karşı, metînâne tahkim edilmiş hutût-ı tedâfüiyye kolaylıkla tesis edilerek bilâ-inkitâ tecdit olunmuş müthiş bir mânia arzedilebilecek bir kâbiliyette bulunduğu bir anda Şibh-i Cezîre müntehâsının en dar kısmına asker ihrâcından ibâret büyük hatâ-yı ibtidâiyyeyi alâ-kaderi'l-imkân tashih eylemeye hasredilmiş vakitsiz ve pahalıya mal olan bir tebirden mâadâ bir şey değil idi. İkinci sebep Suvla Harekâtı'nın fikr-i sevku'l-ceyşîsi, ciddî bir sûrette tetkik edilirse sûret-i mahsûsada muhâtaralı ve sağlam esastan mahrum gibi görünüyor. Evvelemirde harekât-ı mezkûreyi şâyân-ı merhamet bir sûrette akîm bırakmak için kırk sekiz saatlik bir ziyâ' vakt-i kifâyet eyledi. Bundan mâadâ muhârebede gayr-i ihtiyâri ehemmiyetsiz bir mâniin zuhûru ise dâima muhtemeldir. Binâenaleyh muvaffakiyet, pek az ihtimâle istinat ediyordu. General Birdwood'un planı muvaffakiyetle netîceleniyordu diye farzedelim, şöyle ki: General Stopford'un *(Fotoğraf 373)* kumandası altında bulunan ordunun bir kısmı cenûba doğru süratle ilerliyor, sarı bayrak şark cenâhını ihâta eyliyor ve Türklere Akdeniz'den hücum ederek Azak'a el uzatıyordu. Bu müddet zarfında Kilya Körfezi'ne doğru Boğaz sâhilinde diğer bir fırka asker birleşiyordu. Cenuptaki Türk ordusu, ihtimal zâhiren, ihâta olunmuş gibi görünüyordu. Fakat hakîkatte, müdâfaa için halkedilmiş olan bu zemin üzerinde Türklerin de mukâvemet husûsundaki kâbiliyet-i hârikulâdeleri nazar-ı dikkate alındıkta netîce-i nihâiyyenin bilakis İngilizler için büyük bir felâket olacaktı zanneyliyorum. Bundan mâadâ Türkler hiç olmaz ise 40,000 kişi tahmin olunan cenup ordularıyla iki veya üç gün muannidâne müdâfaa edebilecekler idi.

Binâenaleyh bu kadar bir müddet, körfezden uzak bulunmayan Suvla ordusunu iki veya üç gün tevkif etmeye muktedir olan bu aynı büyük takviye kıtaâtının şimal ve şark cihetinden süratle vürutlarına müsâit bulunmak için kifâyet eder idi. General Stopford Cenup Türk ordusunun hatt-ı ittisâlini kesmekle bizzat kendi geri ve yan cenahlarını son derecede tehdit ettirmiş olacaktı. Bâhusus ki ordunun yayılması, hatt-ı bilmecbûriyye incitecek ve kuvvetlerini dağıtacak idi. Binâberin Türkler kendi

topraklarında, mühim üssü'l harekelere karib bulunmak ve Gelibolu, Tekfur Dağı, Erikli, İstanbul, İzmit, Mudanya, Bandırma, Nara, Çanakkale vesâire gibi birkaç saatlik mesâfeden bilâfâsıla taze askerler ve mühimmat ahzedebilmek istifâdesine mâlik olduklarından General Stopford'un yirmi dört veya kırk sekiz saat zarfında ihâta edilerek en nihâyet bizzat kapana düşeceği pek güzel tahayyül olunabilir. Bu, en nihâyet bizim kanaat-ı şahsiyyemizdir.

Arâzinin şekl-i hâricisiyle kuvve-i seferiyye kumandanlarının mâruz bulundukları ahvâlin netîcesi olan her nev' ü cinsten müşkülâtın sâlifü'l zikr tetkîkâtında ne tifo ve dizanteri gibi zuhur eden sârî hastalıklardan ve ne de 1915 senesi Teşrînisâni'sinde dört gece müddet Fransız-İngiliz ordusunda binlerce efrâdın tutunmasına sebebiyet veren devamlı soğuk gibi gayr-i muvâfık ahval-i havâiyye vukûatından bahseylemiyoruz.

İngiliz Meclis-i Harp tarafından neşredilmiş olup yalnız İngiliz zâyiât-ı berriyyesini gösteren cetvel bervec-i âtîdir:

Maktul Zâbitan	1745
Mecruh Zâbitan	3143
Kayıp Zâbitan	353
Maktul Efrat	26455
Mecruh Efrat	74754
Kayıp Efrat	10901
Hastalıkla Çürüğe Çıkmış	98683
Yekûn	216032

Bu sayfaları mütâlaa ettikten sonra Çanakkale Seferi'nin muvaffakiyetle netîcelenmesine bâis olan esbap hakkında ihtimal biraz daha sarih bir fikir istihsal olunabilecektir. Fakat bizim bilhassa arzu eylediğimiz nokta bu sefere iştirak etmiş olan efrat ile kumandanları hakkında bir hiss-i ihtiramkar perverde edilmesine bu sayfaların yardımı olabilmesidir.

Mustafa Şerif

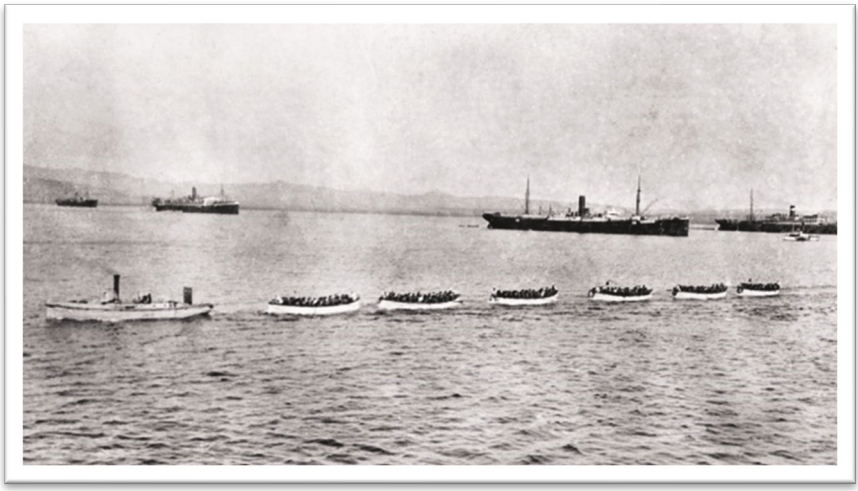
MAKALEDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR

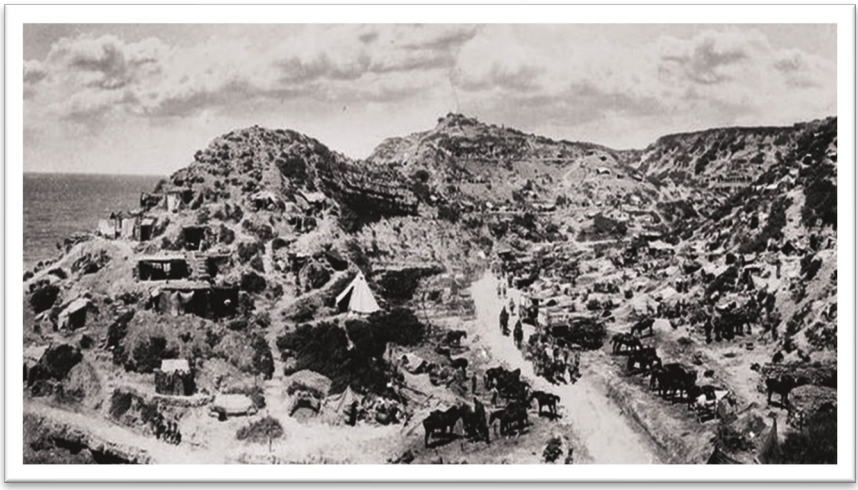
(Fotoğraf 373) **General Frederick William Stopford**[540]

[540] https://www.gallipoli-association.org/media/2002/general-stopford.jpg?width=304&height=457

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

(Fotoğraf 368) **Mondros Limanı**[541]

(Fotoğraf 369) **Zığındere (Y Beach) - Çanakkale**[542]

[541] https://s3-ap-southeast-2.amazonaws.com/awm-media/collection/H16825/screen/4123102.JPG

[542] https://media.iwm.org.uk/loris/21/22/large_000000.jpg/full/865,/0/default.jpg

(Fotoğraf 370) **Tekke Koyu (W Beach) - Çanakkale**[543]

(Fotoğraf 371) **Ertuğrul Koyu (V Beach) - Çanakkale**[544]

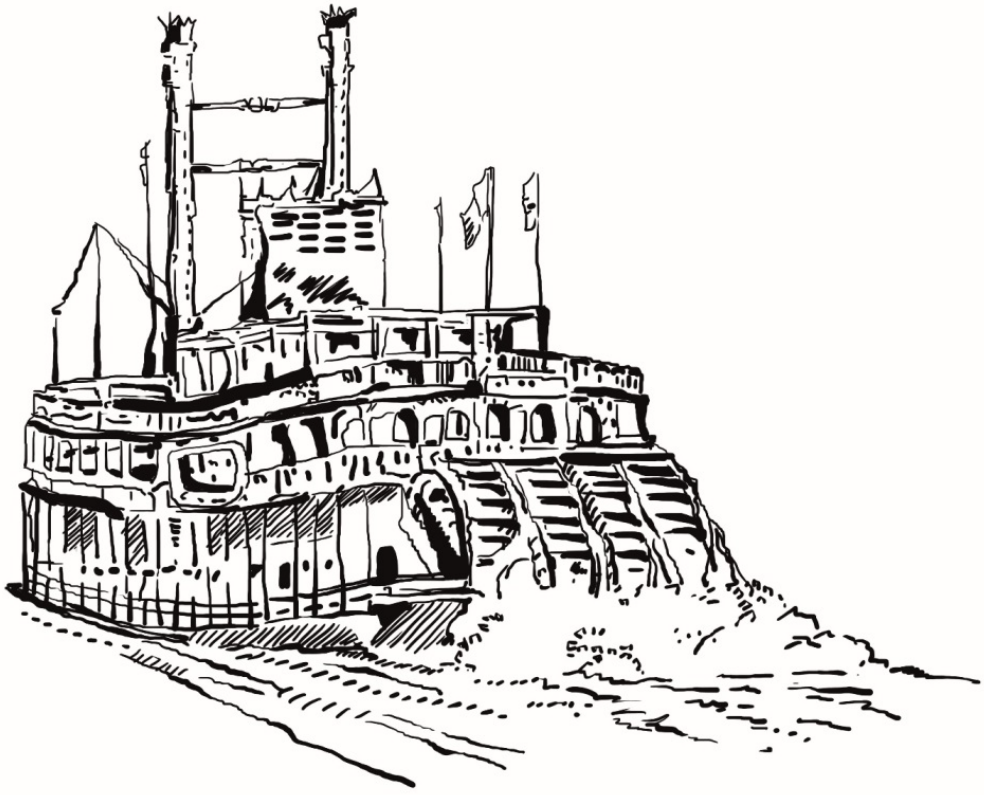
[543] https://oldfrontline.files.wordpress.com/2020/04/w-beach-dugouts.jpg?w=1400&h=

[544] https://www.rmfa92.org/?attachment_id=513

(Fotoğraf 372) **Morto Koyu – Çanakkale**[545]

[545] https://s3-ap-southeast-2.amazonaws.com/awm-media/collection/G00971/screen/6220301.JPG

MÜTTEFİKLER TARAFINDAN ÇANAKKALE ÜZERİNE İCRÂ EDİLEN SEVKU'L CEYŞ-İ BAHRÎ[546]

Mütâlaat-ı İbtidâiyye

Sevku'l ceyş-i bahrî için en muvâfık bir misal aramak lâzım gelirse Çanakkale'ye karşı müttefikin tarafından icrâ edilen harekâttan daha muvâfıkına tesâdüf edilemez. Bâhusus Avrupa ile Asya'yı birbirinden ayıran Boğazlar ile Marmara Denizi ve Bahr-i Siyah sevâhili beynindeki ihtilâtat nokta-i nazarından bu keyfiyet daha ziyâde kesb-i ehemmiyyet eder. Bu ezmine-i kadîmeden beri dünyayı alâkadar eden mesâil-i mühimmedem birisi gibi telakkî edilegelmektedir. Ezmine-i kable't-târîhiyye de belki kable'l mîlâd 1200 senesinde bu anılar Çanakkale'nin sevâhil-i cenûbiyyesinde mebnî olan Truva Şehri'ni teshir için bu havâlide on sene kadar adem-i muvaffakiyyetle uğraştıktan sonra nihâyet târihen mâlum olan hud'a-i harbiyye ile mezkur şehri zapta muvaffak olmuşlardı.

Kable'l mîlâd 493'de Dara, Adalar Denizi tarîkiyle Trakyalılara karşı büyük bir sefer açmıştı. Mehip donanması müthiş fırtınaların tesîriyle perişan olunca bu seferden matlûp olan netâyici tamâmen elde etmeye muvaffak olamadı. Bilâhare oğlu Serhas on sene mütemâdî gayret ü istihzârat ile Çanakkale Boğazı'na kurmuş olduğu iki muazzam köprüden askerlerini karşı yakaya geçirmeye muvaffak olmuştu. Hatta bu köprüler birinci defâsında fırtınaların tesirât-ı müthişesiyle harap olmuşken kat'iyyen gayret ü himmetine fütur getirmeyerek onları tâmir ve bu vechile maksadına nâil olabilmişti. Köprünün birinden levâzım-ı harbiyyesini diğerinden ordularını sevk ediyordu. Şeyhü'l Müverrihin Heredot bu vak'a-i târihiyyeden bahsederken:

"Asya'dan Avrupa'ya akın eden müthiş insan fırtınalarının taht-ı tesîrinde bu iki cesim köprüyü yedi gün yedi gece eklemişti." Der.

Bunların gâyet fedâkârâne olan mukâvemetlerine rağmen Termopylae geçidini geçen bu muazzam ordu Atina Şehri'ni yakmıştı. Bereket versin ki galiplerin Salamis'deki donanmalarının mağlûbiyeti üzerine Yunânîler bunların şerrinden kurtulabilmişlerdi.

---

[546] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 7, Sayı 2, Nisan 1340 [1924], Sayfa 1912-1925
United States Naval Institute Proceedings'in 1923 Temmuz târihli nüshasından.

Donanmasının ânî olarak haber-i mağlûbiyeti üzerine Boğaz üzerine binâ ettirdiği köprülerin tehlikeye mâruz kalmasını mülâhaza eden Serhas'ın büyük ordusu gayr-i muntazam bir sûrette ricate başlamıştı. Bakiyyetü's-Suyûfi'de ertesi sene aynı günde Platea'da, donanması da Mykale'de perişan edilmişti.

Pederi tarafından tertib ü ihzar edilen ordusunu tekrâren ikmal ü tensik eyleyen İskender-i Kebir Çanakkale Boğazı'nı bilmürur Acem ordusunu tenkil ve şark karîbi istilâ edildi. Bu istilâ 1453 târihine kadar devam eylemişti.

İskender-i Kebir'in, o büyük ordusunun bile o kadar muazzam teşkîlat ile gâyesine varamadığı bu istilâ planı acaba zamanımızın yeni yetişmiş Yunan orduları bunca zamanda Türk kuvvetleri ile muhâfaza edilen bu kıtayı teshir ile Avrupa'yı Türklerin vücûdundan tahlîse muvaffak olabilecek midir? Hakîkat şöyle îzâh edebilir ki: elyevm bu vakitte zahîr olan Düvel-i Îtilâfiyye'nin bu muvaffakiyeti ihraz edememesi keyfiyeti ne Türklere karşı beslemiş oldukları muhabbetlerinden ve ne de -İstanbul ve Boğazlara vâki olacak harekât-ı sevku'l ceyşîyi istisgar etmemek şartıyla - adem-i muvaffakiyyet ihtimâlinden ileri gelmeyip belki İstanbul gibi bir mevki-i müstesnâ ve bîpahânın, Türklerin Avrupa'dan ebediyyen tard olunmalarından sonra, hangi ve irâe-i intikal edeceği keyfiyetinin aralarında uyuşulamamasından ileri geldiği içindir.

1871 ve 1879 senelerinde tekrâren tasdik edilen 1841 muâhedesi mûcibince Boğazlardan mürur hakkının yalnız Türk sefâinine bahşedilmesi keyfiyeti ne Türk kuvvetinin azametinden ve ne de Avrupa'nın Türkiye'yi nazar-ı ehemmiyyete almasından ileri gelmeyip belki İngiltere Hükûmeti'nin Mısır ve Hindistan müstemlekelerini Boğazların açık bulunduğu takdir de şimalden gelecek olan Rus tehlikesinden sıyânet maksadıyla kabul edilmişti.

İngiltere o zamanki hatâsını bu sefer müttefiki olan Rusya'nın aç Avrupa'ya müddehar zahîrelerini ihraç edememesi ile ancak anlayabilmiştir.

Çanakkale Boğazı'nın Târifi

Çanakkale Boğazı tabîaten müdâfaaya müsâit bir geçittir. Tahmînen kırk mil imtidâtında olan Boğaz'ın en geniş mevkii beş mil tecüvüz etmediği gibi iki mevkiiden arz-ı âzamisi bir mil tecâvüz etmez. Boğaz'ın vaziyet-i coğrâfîsi şimâl-i şarkîden cenûb-ı garbîye doğru mümted olduğu halde

Çanakkale mevkiinin bulunduğu beş altı millik sâhayı güyâ yed-i kudret bu mevkiye vâki olacak taarruzları def' edebilmek için tam Boğaz'ın medhaline mukâbil olmak üzere şimâle müteveccih bir kıvrıntı ile halk etmiştir ki bu vechile Boğaz'a takarrüp edecek olan sefâini bütün mânâsıyla tam ateş altına almıştır. Bâhusus medhale doğru takarrübe sa'y eden mütearrız bir donanma dâimî sûrette o cihete cereyan eden bir akıntı karşısında bulunur ki mezkur akıntı sâyesinde düşman dâimî sûrette sâbih mayınlar, ateş gemileri ve buna mümâsil vesâit-i muhribe-i harbiyye karşısında bulunmaya mahkumdur. Düşman vaziyetini eşkâl için tabîat bununla da iktifâ etmeyip Boğaz'ın her iki sâhilini dik uçurumlarla tarsin eylemiştir. Bâhusus şimal sâhili bu hassadan daha ziyâde müstefit olmuştur. Sâhile çıkmaya teşebbüs eden herhangi bir düşman müfrezesi birkaç yüz metre ilerlemeden karşısında birkaç yüz metre irtifâında yüksek dağlarla karşılaşır.

Her iki sâhilde arâzi süratle kesb-i irtifâ edip alelhusus cenup sâhilinden 9 mil ilerilerde irtifâ-ı arâzi 4:3 bin kademe kadar yükselir. Şimal sâhilini tâkip eden ve Gelibolu Şibh-i Cezîre'si nâmını alan bu dar Şibh-i Cezîre'nin en geniş noktası 11 mili tecâvüz etmez.

Bu Şibh-i Cezîre, Boğaz'ı şimâle doğru keskin ve dik yarları ile müdâfaa edip Bolayır'da 3:2 mil genişliğinde bir berzah ile sâhile birleşir.

Gelibolu Şibh-i Cezîre'si âdeta bir bel kemiği manzarasını irâe eden bin kadem irtifâından bir silsile-i cibal ile temerküz etmiştir. Bu silsile Boğaz'ın sâhilini o vechile tâkip eder ki bir taraftan Boğaz'ı müdâfaa ettiği diğer taraftan da Boğaz'ın karşı sâhilini taht-ı müdâfaasına alır. Çanakkale Boğazı'na takarrüp eden herhangi bir düşman sefînesinden Boğaz'a nazar-endaz olan bir mütearrız Boğaz'ın vaziyet-i hâkimânesi önünde dûçar-ı hayret olur. Ve General Sir Hamilton'un o zamanki İngiliz Harbiye Nâzırı Lord Kitchener'a gönderdiği 18 Mart 1915 tarihli raporundaki "Çanakkale, kırılması çetin öyle bir cevizdir ki bunu otağınızdaki haritalardan keşf ü takdir edemezsiniz." Kaydını tahattur eder. Şibh-i Cezîre üzerinde kâin olan Alçıtepe Mevkii 709 kadem irtifâında olup bütün sâha-i harbe hâkim gibidir. Hellas Burnu'ndan 13 mil içeride bulunan Kilitbahir mevkii 653 kadem irtifâa mâlikdir ki Boğaz'ın Çanakkale civârındaki en dar mevkiine tamâmen hâkimdir.

Şibh-i Cezîre'nin on dört mil sâhiline doğru Anzak Koyu[547] Mevcut olup mezkur koyun 3 mil şimâl-i şarkîsinde 971 kadem irtifâında Sarıbayır *(Fotoğraf 374)* mevki-i hâkimi vardır. Bu nokta 4 millik bir sâhayı taht-ı hâkimiyetinde bulundurur.

Hellas Burnu'nun on sekiz şimal cihetinde Suvla Körfezi *(Fotoğraf 375)* vardır ki Sarıbayır'dan 5 mil şimâle düşer. Burası tabîaten Boğaz'ı müdâfaaya elverişli bir mevkiidedir. Çanakkale Boğaz'ı vâsıtasıyla İstanbul'a doğru icrâsı tasmim edilen bir hareket-i bahriyye için o kadar azîm-i müşkülât bulunduğu ve bunu iktiham edebilmek için pek büyük bir fedâkârlığa tahammül etmek îcap etiği tafsîlât ü îzâhat-ı ânifeden müsteban olur.

Yakın bir Mâzide Vukûa Gelmiş Harekât

1808 senesinde Amiral Sir John Duckworth Çanakkale Boğazı'ndan oldukça mühim bir mukâvemete mâruz kalarak donanmasını İstanbul civârına sevk etmişti. Zâyiâtı altmış maktul ve mecruh ile bâzı sefâinin cüz'îce hasâra uğramasından ibâretti. Bu kadarcık zâyiat bile amiralin müsâit zaman ve hava elde etmek için Boğaz medhalinde birkaç hafta beklemesine ve bu zaman zarfında Türklere istihzâratta bulunmak fırsatını vermekten ileri gelmişti. Her ne kadar o günlerde Türkler şimdiki gibi Alman muallimlere mâlik değiller idiyse de Fransızlar Türklerin kontrol memurluğunu icrâ ediyorlardı. Amiral az bir zaman İstanbul surları önünde durduktan sonra bataryaların, ganbotların ateşi arasında Fransızların enzâr-ı mütehevvirânesi önünde tehlikeli geçitten donanmasını dışarı atabilmişti. O zaman mürettep bir plana ve ne de mükemmel bir orduya istinat etmeyen donanma büyük korkularla on gün içinde Boğaz'ı terkedebilmişti. Hîn-i mürûrunda gerek efrat ve gerek sefâinde zâyiat ü hasârat fevkalâde idi. Bu boş sefer işte bu vechile hitâma ermişti.

1878'de Amiral Hornby Türk Hükûmeti'nin muvaffakiyetle Dersaâdet önünde bir nümâyiş-i bahrî yaptığı zaman mûmâileyh amiral raporunda Boğaz'dan esnâ-yı mürûrundaki müşkülâtı kaydediyor. 1906'da İngiltere Müdâfâ-i Milliye Komitesi tarafından berren ve bahren müşterek bir taarruz planı tasavvur edilip Erkân-ı Harbiye Riyâseti tarafından bu husûsa dâir bervech-i âtî mütâlaat serdedilmişti.

[547] Kabatepe Burnu'nun şimâline gelen koyu olup İngilizlerce bu nâm ile mâruftur.

"Gelibolu Şibh-i Cezîresi üzerine muvaffakiyetle vâki olabilecek bir teşebbüs-i askerî behemehâl donanmanın kâbiliyetine göre kâbil-i husuldür. Bu da yalnız Türk ateşini iskât ederek bu vechile elde edilecek zamanda bilâistifâde tahaşşüt kuvvetleri hemen karaya ihraç etmeyip belki karaya çıkarılan kuvvetin kendilerine bihakkın lâzım ve istifâdeli olan mevâzıı tutuncaya kadar ileri harekâtında muâvenet etmek ve aynı zamanda mezkur kuvâ-yı askeriyye Boğaz'ın tabiaten taarruza elverişli olan bu yüksek sırtlarına birleştirmektir. İşte bu vechile müşterek bir hareket-i askeriyye icrâsıyla kıymetdar semerât-ı iktitaf edebilecektir."

Harekât-ı Seferiyyeye İbtidâr

Türkiye 31 Teşrînievvel 911'de îlân-ı harp etmişti.

Teşrînisânî'nin 13'üncü günü İngiltere'nin Bahr-i Sefîd filosu Türk kalelerinin sâha-i endahtını tecrübe maksadıyla Boğaz'ın hârici kalelerini on dakika kadar bombardıman eyledi. Bu tecrübe Şûrâ-yı Harb'in kararına iktiran etmeden doğrudan doğruya Bahriye Nezâreti'nin emriyle icrâ edilmişti. Bu vukuâtın pek yanlış ve son derece ihtiyatsız bir hareket olduğu bilâhare meydana çıkmıştır. İşte bundan dolayıdır ki Boğaz hakkında icrâ edilen tedbirsiz ve netîcesiz olan bu hareket düşmanı îkaz ettiği gibi aynı zamanda mukâbil tertîbat almasına da hizmet etmişti. Bahriye Nâzırı Winston Churchill tarafından 25 Teşrînisânî 914 târihinde Çanakkale'ye karşı bir taarruz-ı bahrî icrâsı için Şûra-yı Harb'e bir teklif vâki olmuştu. İstanbul'un zaptını istihdaf eden bu teklifle husûsât-ı âtîye temin edilmiş olacaktı:

1-Kafkaslarda Ruslara karşı icrâ edilen tazyîki dûçar-ı zaaf etmek.

2-Bulgaristan'ı hükûmât-ı merkeziyyeye iltihaktan menetmek.

3-Ruslara deniz cephesinden malzeme-i harbiyye ithâlini temin etmek.

4-Rus zahîresinden istifâde etmek ve buna mukâbil Rusya'ya kredi açmak.

5-Avrupa'da hadedine gelecek müşkülâtı bertaraf etmek.

İşbu mülâhazat tetkik edilirse hakîkaten mûcib-i istifâde bir tarz-ı hareket olduğu görülür. Fakat bir fikr-i siyâsiyyenin temin edeceği menâfi-i

harbiyye mükemmel bir sevku'l-ceyş planıyla kolayca mevki-i icrâya vazedebilir mi?

Churchill'ın nokta-i nazarına göre mâdem ki: Namur, Liege [548] *(Fotoğraf 376,377)* gibi eslihâ-i cedîde ile takviye ü tahkim edilmiş son sistem istihkâmât Almanların kâbil-i sevk ağır toplarına mukâvemet edememiştir. Binâenaleyh nispeten daha az kudret-i harbiyyeye mâlik olan Türk kalelerinin, cesim ü müteharrik filo ateşlerine mukâvemet edemeyerek dûçar-ı perişânî olacakları muhakkak idi. Bâhusus Queen Elizabeth sistemi sefâinin on beş pusluk toplarının isâbet endahtını temin edecek muntazam deniz tayyâreleri ile bir taarruz-ı bahrî mutlaka semere-bahş olacaktı.

Şüpheden âzâdedir ki Churchill Çanakkale'ye hücûmun en har taraftarlarından birisi olup sırf bahrî bir hücum tavsiye ediyordu. Churchill Bahriye Birinci Lord'u Lord Fisher'in îtikâdına muhâlif olarak fenâ düşünülmüş bir tavsiyede bulunuyordu. Henüz Şûra-yı Harb'in Çanakkale Seferi hakkındaki projesinin mevki-i münâkaşada bulunduğu hengâmında mecliste bulunan fennî müşâvirler kendi tasavvurlarını bir türlü îzah edemiyorlardı. Bunların reisleri bizzat şûra-yı mezkûrenin âzâsından bulundukları ve kendi müşâvirlerinin efkârını pekâlâ bildikleri halde açık olarak dermeyan fikredemiyorlardı. Hâsılı taarruz taraftarları ekalliyette kaldıkları halde nüfuzları sâyesinde sözlerini dikteliyorlardı. Meslekten yetişen bir zâtın bu fikre muhâlif olanlarla olmayanları tefrik etmekte müşkülât çekmeyeceği âşikârdır.

Şurâ-yı harbin mün'akid bulunduğu hengâmında Lord Fisher meclisi terk etmesini müteâkip Lord Kitchener'ın mûmâileyhi hareketinden vazgeçirmek için icbarda bulunması keyfiyeti bu husûsa muârız bulunanların olduğunu vâzıhan belli ediyordu.

Ruslar mühim bir tazyîke dûçar olurlarsa İngiliz donanması Türklere karşı bir nümâyiş-i bahrî icrâ edecekti. Fakat mevki tasrih edilmemişti. 8 Kânûnusânî 1915'de inkıyat eden bir şûrâ-yı harpte tecrübe kabilinden Çanakkale'ye vukû bulucak bir taarruz-ı müşterekle oranın zaptı için

[548] I.Dünya Savaşı'nda kullanılan bazı meşhur toplar bulunmaktadır. 1914'de Almanlar'ın Liège ve Namur'daki Belçika Kaleleri'ni yıkmak için kullanmış olduğu 20 milimetrelik "Şişman Bertha (Big Bertha-Grosse Bertha)" adlı obüs bunlardan biridir. 1918 yılında ise Almanlar bu kez Paris'i bombalarken kullandığı "Paris Topu (Kayser Wilhelm Topu)", bir topun ulaşabildiği en uzun menzil olan 120 kilometreye ateş edebilmekteydi.

behemehal 150 bin kişilik bir orduya ihtiyaç görüleceğini Lord Kitchener beyan eylemişti. Lord fikrinde ne kadar isâbet ettiğini son zaman ispat etmiştir.

Şûrâ-yı Harb'in bütün kararları alelumum berrî ve bahrî müşterek bir hücûmun icrâsında temerküz ettiği gibi General Callwell'de: "Kendimizi muazzam bir sevku'l-ceyş-i berriyye atıyoruz." Diyordu.

Bahren Taarruza Karar Verildi

Nihâyetü'l emr 13 Kânûnusânî 1915'de Şûrâ-yı Harb tarafından bervech-i âtî karar ittihaz edildi. Şöyle ki:

Bahriye Nezâreti Şubat'ta bir sefer-i bahriyye hazırlanacak ve binnetîce Çanakkale ve Gelibolu Şibh-i Cezîresi'yle İstanbul ve tevâbii zaptedilecektir.

Hücum her ihtimâle karşı sırf bahrî olacak ve aynı zamanda donanmanın şeref ü haysiyeti münkesir olmayacaktır. Hücum planı 28 Kânûnusânî'de sûret-i kat'iyyede tespit edildi. Ve buna ilâveten bâzı harekât-ı tâliye için de küçük mikyasta berrî müfrezelerin iştirâki kabul edildi.

Bâdehu 16 Şubat'ta donanma Boğaz'ı forsa edip geçtikten sonra müteâkip harekât-ı berriyye için büyük mikyasta orduların ihzârı kararlaştırıldı. İşbu planın mevki-i tatbîke konulması düşünülürken bir taraftan Mısır'da bulunan General Maxwell *(Fotoğraf 378)* ile Birdwood ve diğer taraftan evvelce İstanbul'da Fransa Sefâreti Ateşenavallik vazîfesini gören Miralay Maucorps tarafından Çanakkale Boğazı'nın kuvvet ü metâneti hakkında îcap eden îzâhâtı hâvi kıymetdar mütâlaalar İngiltere'deki ricâlin yedine vâsıl oldu.

Vice Amiral Carden Bahr-i Sefîd filo kumandanı idi. 19 Şubat'ta mûmâileyh Amiral Çanakkale'nin dış istihkâmâtını bombardıman etti.

17 Mart târihli raporundan iktibas edilen zîrdeki fıkrâtta netâyiç hakîkaten pek güzel hülâsa edilmişti:

"19 Şubat târihli icrâ edilen harekât-ı bahriyyemizin netâyici şudur ki: Uzun menzillerden son sistem toprak istihkâmâta tevcih edilen ufkî ateşler pek az müessirdir. 1 ilâ 4 numaralı istihkâmlar 12 pusluk humbara ateşleri ile pek güzel isâbetlere mâruz kaldığı görüldüğü halde sefâin-i

harbiyye ilerledikçe ancak istihkâmâtın dört topu tarafından mukâbele görmüşlerdi. İkinci günü kaleler üzerine mütemâdî ve kısa menzilli muntazam ateş açılmış ve netîce-i tetkîkatta yüzde yetmiş ihtimal isâbet temin edildiği müşâhede edilmiştir."

Aynı zamanda Fransa'da zuhur eden bâzı esbaptan dolayı Lord Kitchener ziyâdesiyle müteheyyiç bulunduğundan Gelibolu'ya 26 Şubat'ta sevki îcap eden kıtaâtın yevm-i hareketini 16 Mart'a kadar tehir etmişti.

11 Mart'ta Churchill telef olan efrâdın yerini doldurmaya kâfi kuvvetin gönderileceğini Amiral Carden'e işâr etmişse de şimdiye kadar görmüş olduğu müteaddit-i tecâripten bâhusus 19 Şubat bombardımanında istihkâmâta îrat edebileceği hasârat-ı harbiyyeden istidlâl eylediği efkâra nazaran bu gibi vaatlere müphem nazarlarla bakan Amiral Carden hastalığını bahâne ederek Mart 16'da istifâ etmekle kendisine halef olmak üzere Amiral De Robeck tâyin edildi.

Bunun üzerine 18 Mart 1915 bombardımanı yapıldı. Çanakkale sevku'l-ceyş-i bahrîsinde en mühim vak'âyı teşkil eden bu hareket-i bahriyyede zâyiat cidden pek ağır ve mühimdir.

Fransız ve İngiliz filolarından tefrik edilen on altı ağır gemi müştereken icrâ-yı hareket eylemişlerdi. Irresistible, *(Fotoğraf 379)* Ocean, *(Fotoğraf 380)* Bouvet *(Fotoğraf 381)* hatt-ı harp sefîneleri battı. Bâhusus Bouvet tekmil mürettebâtını kaybeyledi. *(Fotoğraf 382)* Bundan başka dört kıta sefîne-i harbiyyede havuza muhtaç olacak derecede büyük hasâra uğradı. İşbu üç sefîne-i harbiyyenin sâbih mayınlarla battıkları me'mul koydur.

13 Mart 1915'de General Hamilton Çanakkale Kuvve-i Seferiyye'si Kumandanlığı'na tâyin edildi. Kendisine verilen tâlimât-ı umûmiyye meyânında âtîdekiler zikre şâyandır:

1-Bütün gayret ü teşebbüsâta rağmen donanma muvaffak olamadığı takdirde vâsî miktarda kuvâ-yı berriyye istihdâm etmek.

2-Ciddî harekât-ı umûmiyye icrâsından mukaddem bütün kuvâ-yı tâlîyeyi bir araya toplamak.

3-Hiç bir tehir göstermemek ve kargaşalığa meydan vermemek.

4-Ancak müteaddit tahdîdâta tâbi olmak şartıyla tâlî harekât-ı askeriyye icrâsına müsâade etmek.

General Hamilton mevki-i harbe istihzârat-ı lâzime tamamen icrâ edilmeden gönderilmişti. Bu husûsa dâir belli başlı bir plan da mevcut olmadığı gibi mâlûmat-ı mütemmime ve mükemmel haritalarda mevcut değildi. Su tedâriğine âit teşkîlat yapılmamıştı hatta General'de Erkân-ı Harbiye-i Umûmiyye tarafından neşredilmiş 1906 târihli memorandum bile yoktu.

Eski planlarda üssü'l bahrî olarak Limni Adası kabul edilmişti. Mezkur adanın yegâne limanı Mondros'tur. İmbros Adası'da tâlî bir üssü'l bahrî vazîfesini îfâ ediyordu. Su tedâriği ve liman teshîlâtının adem-i mevcûdiyyetinden dolayı tahmil ü tahliye husûsâtında zuhûra gelen müşkülâttan ana üssü'l bahrî 18 Mart'ta İskenderiye'ye nakledildi. Halbuki İskenderiye kaleden 580 mil uzakta olduğundan Mondros mutavassıtlık vazîfesi îfâ ediyordu. Transportların tahmil ü tahliyesinde umûmî bir plan mevcut olmadığından bir çok müşkülât zuhûra geliyordu.

Evvelen: Tâ birinci sınıf transportlar ordu nakliyâtında istihdam edilmiyor ve bu husus için kıymetsiz ve lüzumsuz sefâin tahsis ediliyordu.

Sâniyen: Bâzı mühim sefâine lüzumsuz vazîfeler tahmil ediliyordu.

Sâlisen: Tahmîlat fenâ bir tarz da idâre olunuyordu.

İskenderiye'de 18 Mart'tan 16 Nisan'a kadar tahmîlâta devam edilmişti. Halbuki 25 Nisan'da ihraç ameliyâtı icrâ edileceği için lüzûmat-ı seferiyyenin bir an evvel ikmâline gayret ve daha ziyâde ciddî teşebbüsatta bulunulmasına himmet edilmesi Çanakkale Komisyonu tarafından ihtar ediliyordu.

General Hamilton Mâiyeti Erkân-ı Harbiyyesi'yle birlikte 17 Mart'ta Mondros'a muvâsalat etmemişse de Erkân-ı Harbiyye'nin idâre işleriyle iştigal eyleyen kısmı İskenderiye'de kalarak ancak 7 Nisan'da Çanakkale'ye muvâsalat eylemişti. Binâenaleyh Erkân-ı Harbiyye'nin bu vechile tefrîkinden nâşî İskenderiye'de kalan heyet musammem icraâta tamâmen vâkıf olamadıklarından dolayı pek çok müşkülâta mâruz kalıyorlardı. Bâhusus umûr-ı sıhhiyye müdîriyetinin vazîfesi daha ziyâde ağırlaşıyordu.

Hamilton, muvâsalat eder etmez bir torpidobota râkiben Çanakkale sâhillerini istikşaf etti. Ve bilâhare Amiral De Robeck tarafından mâlûmat-ı âtiyeye destres oldu.

Binlerce Türk bütün gece siperlerde ve mevzi-i müstahkemede mütemâdiyen çalışmakla meşguldüler. Bunlar her ne kadar gözle görülmüyorsa da sa'y-i mütemâdileri binnetîcesi pek güzel görülmektedir. Çünkü ihraç mevkiileri hâkim siperler ve sahrâ bataryaları ile mükemmelen tahkim edilmiştir. Bu ameliyat deniz tayyârelerinin pek ağır olmalarından dolayı muvaffakiyetle tayaran edemedikleri için iyice keşfedilemiyor.

Husûsiyle Almanlar tarafından mevâki-i muhtelifeye birleştirilen ve iyi râsıtlarla idâre edilen taharrî fenerlerini donanmanın yatık menzilli topları dökemiyorlar.

18 Mart felâket-âmiz bombardımanını müteâkip her iki başkumandan 23 Mart târihli hükûmet-i metbûalarına gönderdikleri raporlarında münferiden icrâ edilen taarruz-ı bahrînin terk edilmesinde müttefikü'l efkâr olduklarını ve ikinci hücum için daha münâsip tertîbat alınması fikrinde bulunduklarını beyan ediyorlardı.

Hamilton âtîü'z-zikr mevâdı zikrediyordu:

1-Bütün kuvâ-yı berriyye müşteriken harekete geçmelidir.

2-Mart ayı harekât-ı askeriyye icrâsı için pek fenâdır. Nisan ayı bu hususta muvâfık olacaktır.

3-Planlar, mahâl-i ictimâlar kemâl-i ihtimam ile tesbit edilmelidir. Bu ise zamana mütevakkıftır.

4-Nakliyat ve menzil hidemâtı için İskenderiye gibi mühim bir üssü'l bahrî olmalıdır.

De Robeck'de bervech-i âtî mevâdı zikr eyliyordu:

1-Ordu 14 Nisan'a kadar istihzârâtını ikmal edemeyecektir.

2-Boğaz istihkâmâtının bilcümle topları mutlaka tahrip edilmelidir. Halbuki şimdiye kadar ancak birkaç top muattal bir hale ifrağ edilebilmiştir.

3-Büyük mukâvemete mâruz kalınması muhtemeldir.

4-Mayın tehlikesi pek büyüktür.

5-Tertîbat-ı mükemmeleyi hâiz olarak gelecek ay zarfında hücum icrâsı tavsiye olunur.

6-Havan toplarının denizden spotin keyfiyeti pek müşküldür.

7-Sefâin-i harbiyye Boğaz'dan geçmeden evvel kuvâ-yı berriyye Gelibolu Şibh-i Cezîresi'ni işgal etmelidir.

Amiral De Robeck tarafından Bahriye Nezâreti'ne takdim edilen 27 Mart târihli raporundan iktibas edilen zîrdeki fıkrât pek şâyân-ı dikkattir.

"Sefâin tarafından Çanakkale'yi forsa etmek için tasvip edilen plan, istihkâmâtın yalnız top ateşiyle tahrip edilebileceği farziyâtına müstenit idi. Âlî süratli ateşle açık istihkâmâta tatbik edilen bu usûl muvaffakiyetle tetviç etmedi.

700:800 yarda mesâfeden bile sâhildeki herhangi bir topa hakkıyla isâbet gayr-i kâbildi. Hatta 4 numaralı istihkâm iki gün mütemâdiyen kısa ve uzun menzilli toplarla bombardıman edildiği halde yine bir topun ateşe hazır bir vaziyette olduğu görüldü."

Bu sebepten 23 Mart'ta taarruz-ı bahrî terk edilerek harekât-ı seferiyye tehir edildi.

Harekât-ı Müştereke Başladı

Nihâyetü'l emr mümkün olabilen istihzârat ikmal edildikten sonra 25 Nisan hücûmuna mübâşeret edildi. Hakîki harekât-ı müştereke icrâsına başlandığını gösteren ve maalesef donanma kendi ateşiyle işi başaramadığını ispat eyleyen bu târih pek mühimdir. Hellas Burnu'na civar müteaddit kumsallıklara icrâ edilen ihraç ameliyesinden maksat Alçıtepe'yi ve kezâ Anzak Koyu'na yapılan ihraçtan maksat da Sarıbayır'ı elde etmek idi.

Esâsen zâbitleri istihdaf olunan mevkiler ele geçer geçmez her iki mevkiye ihraç edilen kuvvetler ileriye hareket edecek ve böylelikle Boğaz'ın en dar geçiti olan Kilitbahir mevkii zaptedilecekti.

Düşmanın kuvvetli ateşi altında mânialarla karşılaşan ve bu yüzden zâyiât-ı azîmeye dûçar olan bu kuvvetler karaya ihraç edildikten sonra ileri harekâtı için tanzim edilen plandan istifâde edemediler.

İngilizler kendilerini hâkim mevkilerde bulunan Türk ateşleriyle mahsur gördüler. De Robeck donanmanın lüzûmu derecede muâvenet husûsundaki adem-i muvaffakiyyetini âtîü'z-zikr raporla beyan etmiştir.

"Donanma ordu için me'mul edilen büyük muâveneti îfâ etmeye muktedir değildir. İşin içine siper ve sahrâ topları karışınca donanmanın

muâveneti pek mahdut bir halde kalıyor ve ordunun olduğu mevkiide tevkif edilmesi de bu âmiller sebebiyle idi."

İşte bu avâmilin tesiriyle sıhhıye idâresi sâhilde hastahâneler tertîbi için ihzar edilen planı tatbîke muvaffak olamayınca yaralıları ateş altında olarak karmakarışık hastahâne gemilerine sevk etmek lâzım geliyordu.

Bu ameliyat son derece müşkülâtla yapılıyor. Bâzen hastahâne ittihaz edilen gemilerde yer kalmayınca yaralılar diğer gemilere sevk ediliyordu. 7 Ağustos târihlerine doğru Anafartaya'da bir ihraç ameliyesi yapılmış ise de bundan da matlûp olan fâide istihsal edilemedi.

Tegâfül olmasın ki adem-i muvaffakiyyetin başlıca âmili zâbitanın kifayetsizliği ve atâleti olmakla beraber asıl müşkülâtı başka sebeplerde aramak lâzımdır. Burada su tedâriğinden hâsıl olan müşkülâtı kaydetmek lâzımdır.

Efrat suyun fakdânından dolayı son derece muztarip olmakla beraber ilerlemesi îcap eden kuvve-i seferiyyenin bu yüzden bir çok kıymetli zamanı zâyi oluyordu. Erkân-ı Harbiyye vazîfesini hakkıyla îfâ edemiyordu. Suyun sâhilde sühûletle tevzî edilememesinden ızdırab-engiz bir hal meşhut oluyordu. Su tedariğini temin için bir çok katırlar, su torbalarına ihtiyaç olduğu halde ordu bunlardan mahrum bulunuyordu. Bunun en fenâ safhası suyu sâhile sevk etmek ile ânî alıp tevzî eylemek mesûliyetleri arasında bir râbıta görülmeyişidir. Herkes bu işi diğerine terk ediyor vaziyette her an atâlet ve intizar hükümran oluyordu.

Nihâyet 15 Teşrînievvel 1915'de General Hamilton Gelibolu Şibh-i Cezîresi'nin tahliyesi hakkında ilk emrini ısdar etti.

Herkes tarafından hayretle meşhut olan bir cihet varsa o da tahliye ameliyesinin takdîrin fevkinde mal ve can pahasına olması keyfiyetidir. Tahliye ameliyesini temin için dört yüz bin kişilik bir İngiliz ordusu istihdam olundu. Otuz bini maktul ve yüz yirmi bin kişi yaralandı.

Muâhezat

Çanakkale Seferi'nin, karadan ve denizden müştereken icrâ edilmesinde bütün mütehassısîn müttefik oldukları halde bunun yalnız bahren icrâsına teşebbüs edilmesi cidden gariptir.

Bu harekât-ı askeriyyede meslekten olmayan bir kimsenin meslekten yetişmiş gemiciler üzerine icrâyı tahakküm etmesi fecî bir misal teşkil eder. Bunu daha nezih bir ifâde ile söylemek lâzım gelirse ferd-i gayretle meşbû bir reisin tecâhül-i fennî ü meslekîsi sefâin-i harbiyyenin bu hususdaki yapacağı tesîri takdir ettiremedi. Eğer Çanakkale Komisyonu'nun raporlarından sâbit olmuştu. İşbu harekât-ı harbiyyenin muntazam bir plan dâhilinde cereyan etmediği ve mükemmel bir erkân-ı harbiyye heyetinin mevcut bulunmadığı iddiâsına inanmak lâzım gelmezdi. Karşılanacak müşkülât takdir edilmekten başka istihzârat-ı lâzime bile gayr-i kâfidi. Harekâta başlanılmazdan akdem mâruz kalınacak müşkülât ve bilâhare efrat ve mühimmat husûsundaki mutâlebât-ı azmiyye evvelce takdir ü tâyin edilecekti. Ve alalhusus bunlardan daha evvel de muayyen ü mukadder olan işbu mutâlebâtın mutasavvır olan harekât-ı harbiyye için mâkul olup olmadığı Erkân-ı Harbiyye Heyeti ile Şûrâ-yı Harb tarafından karar verilmiş bulunacaktı. Vakâyi-i harbiyye ile de sâbit olduğu üzere bunların hiçbirisi evvelden derpiş ü mülâhaza edilmemişti.

Netîce

Esâsât-ı mevzûa-i askeriyyeyi naks ü ihlâl eder bir tarz-ı hareket tâkip edilmekle binnetîce zuhûra gelen mağlûbiyet-i hakâyık-i askeriyyeyi bir kere daha pek bâriz ve fecî sûrette teyit etmiş oldu. Evvelâ hücum-ı bahrî baskın tarzında olmak îcap ederken 1914 Teşrînisânî'de yapılan lüzumsuz bombardımanla Türkler îkaz edilmiş oldu. Bundan sonra da lüzûmu olan ihzârât icrâ edilmeden evvel donanmanın Çanakkale açıklarında icrâ-yı harekât etmesi Türklerin teyakkuzunu teşdit etti.

Sâniyen: Bahriye topları sâhil istihâmâtını iskat edemez. Bu eskiden beri bilinmiş olan hakîkatin bu gün için de merî olduğu tebeyyün etti. Son sistem siperlere ve husuflu top kazamatları üzerine sıhhatle isâbet etirmek zeminden yüksek ve bir hadef teşkil eden eski sistem istihkâmların toprak tâbiyelerine isâbet ettirmekten daha güçtür.

Sâlisen: Mevâkii müstahkemeye karşı bahren icrâ edilecek hücumlar müşterek olmalı yâni donanma ve ordu tevhîd-i harekât etmeli ve yekdiğerinin mütemmimi olmalıdır.

Râbian: Çanakkale Seferi eğer muvaffakiyetle netîcelenmiş olsaydı. Can ve malca ihtiyar olunan azîm fedâkarlığa hakîkaten değerdi.

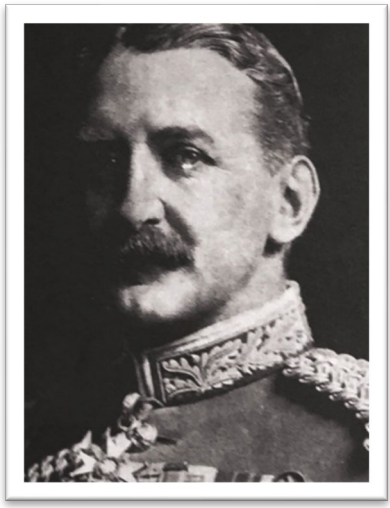
Hâmisen: Matlûp olan malzeme ve efrat evvelden tedârik edilmeden icrâ-yı harekâta başlanılmamak lâzımdı.

Sâdisen: Tesâdüf olunacak müşkülât evvelden takdir olunarak tedâbir-i lâzime ittihaz kılınmış ve bu müddet zarfında ordu ile donanma ihzar edilerek vakt-i merhûnenin de Çanakkale'ye karşı baskın tarzında ve fakat azm ü şiddet ve teyakkuzla müterâdif olmak üzere işbu kuvvet tevhid-i harekât etmiş olsaydı belki bu harekâtın muvaffakiyetle netîceleneceği ümit edilebilirdi. Hülâsa: mâlûmat, planlar, ihzârat, kuvâ-yı kâfiye, baskın, harekât-ı müştereke, kazanılan muvaffakiyetleri tâkip için azimkârâne hareket, velhâsıl vüs'-i beşer dâhilinde tedâbire tevessül edilmiş olsaydı muvaffakiyet temin edilebilir mi idi?

Buna cevâben denilebilir ki: avâmil-i mezkûrenin hiç olmazsa en muvâfık fırsatı bahşedeceği kabul edilmekle beraber harpte kat'iyyetle hükmetmenin de muvâfık olamayacağı şüphesizdir.

Kıdemli Yüzbaşı Muammer

MAKALEDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR

(Fotoğraf 378) General John Maxwell[549]

[549] https://www.rte.ie/centuryireland/images/uploads/article-images/Ed86-Maxwell1.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN GEMİLER

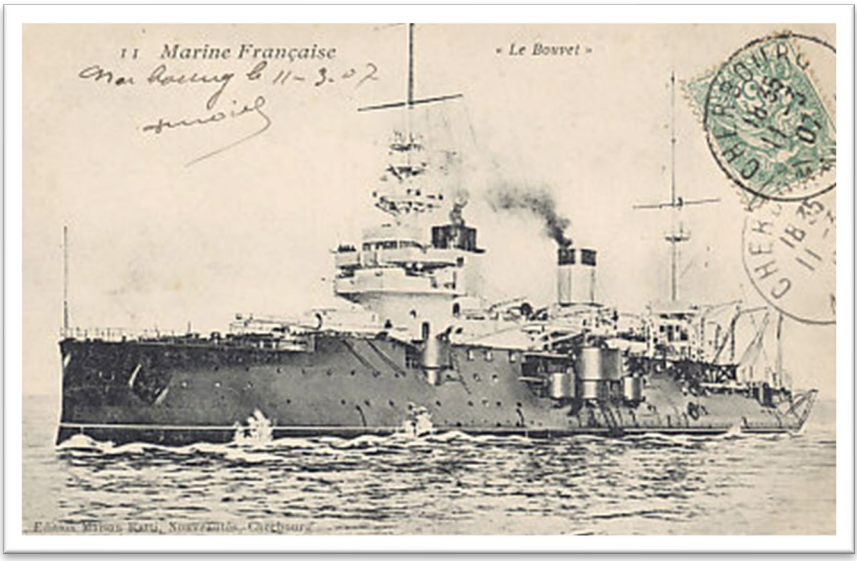
(Fotoğraf 379) HMS Irresistible[550]

(Fotoğraf 380) HMS Ocean[551]

[550]https://www.maritimequest.com/warship_directory/great_britain/battleships/irresistible/1905_09_01_hms_irresistible_at_geneva.jpg

[551] http://www.devonportonline.co.uk/historic_devonport/navy-dockyard/ships/ocean/ocean-1898-a.jpg

(Fotoğraf 381) Bouvet Fransız Savaş Gemisi[552]

[552] http://wwitoday.com/images/5822-75-dpi-le-Bouvet.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

(Fotoğraf 374) Sarıbayır - Çanakkale[553]

(Fotoğraf 375) Suvla - Çanakkale[554]

[553] https://nzhistory.govt.nz/files/styles/fullsize/public/wounded-sari-bair-offensive.jpg?itok=9ZpE0l5x

[554]https://images2.minutemediacdn.com/image/upload/c_fill,g_auto,h_1248,w_2220/f_auto,q_auto,w_1100/v1555426287/shape/mentalfloss/turkish_gun.jpg

(Fotoğraf 375 Suvla Körfezi - Çanakkale[555]

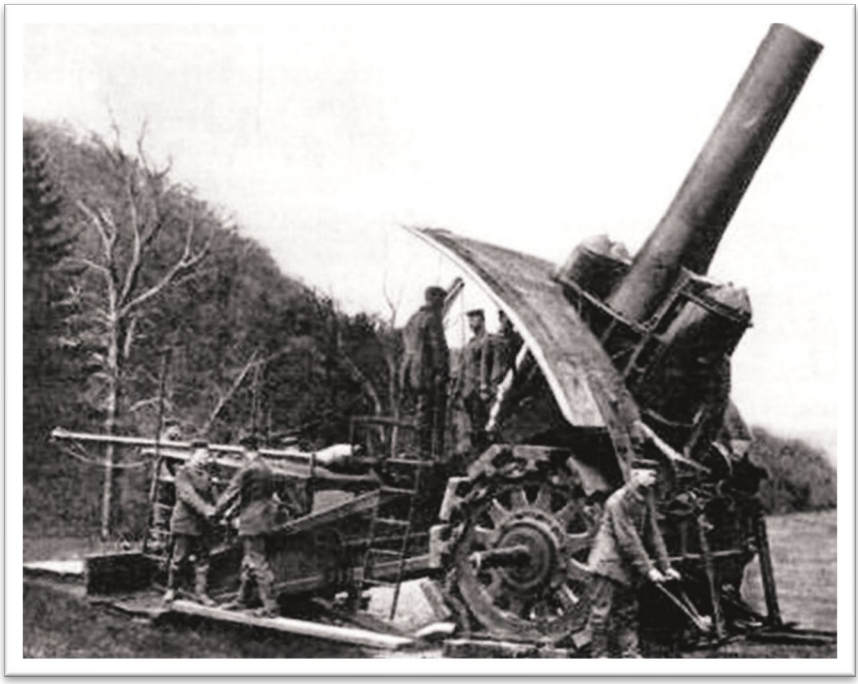

(Fotoğraf 382) Bouvet'i Batıran Topçu Mürettebâtı Rumeli Mecidiye Tabyası[556]

[555] https://ww1blog.osborneink.com/?p=9609

[556]https://tr.wikipedia.org/wiki/Rumeli_Mecidiye_Tabyas%C4%B1#/media/Dosya:Ottoman_artillery_sank_French_battleship_Bouvet.jpg

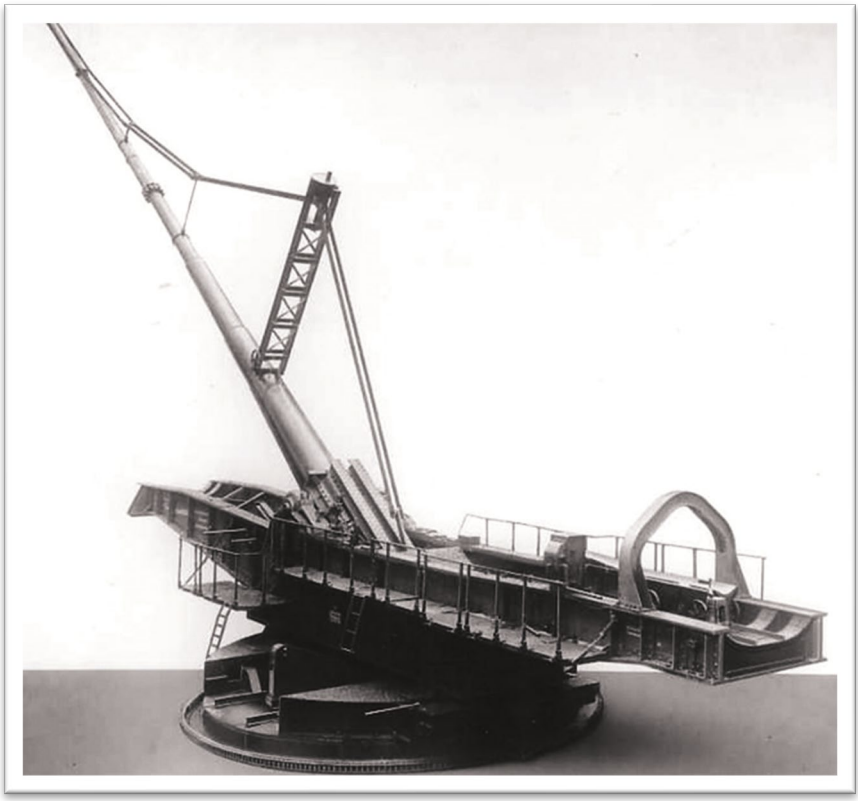
MAKALEDE ADI GEÇEN SİLAHLAR

(Fotoğraf 376) Big Bertha - Şişman Bertha - Grosse Bertha[557]

"Big Bertha" 1914 târihinde Almanların Liège ve Namur'daki Belçika kalelerini yıkmak amacıyla kullandığı 420 milimetrelik obüstür.

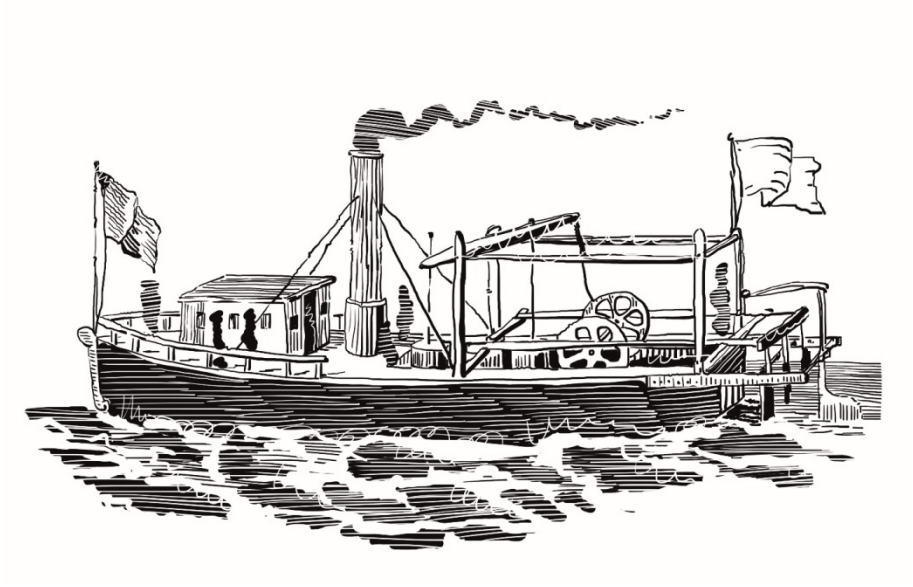
[557] https://geo.img.pmdstatic.net/fit/https.3A.2F.2Fprd-cam-website-statics.2Es3.2Eeu-west-1.2Eamazonaws.2Ecom.2Fcontent.2Fuploads.2F2017.2F10.2Fbertha.2Ejpg/750x422/quality/80/background-color/ffffff/background-alpha/100/focus-point/375%2C212/crop-zone/0%2C0-750x422/bertha.jpg

(Fotoğraf 377) Paris Topu - Kayser Wilhelm Topu[558]

1918 târihinde Almanların Paris'i bombalamak için kullandığı 222 milimetrelik "Paris Topu", bir topun ulaşabildiği en uzun menzil olan 120 km'ye ateş edebilmektedir.

[558] http://www.landships.info/landships/artillery_articles/images/paris_kanone_1.jpg

SÂHİL MÜDÂFAASI[559]

Harb-i Umûmî de hemen bütün sâhil müdâfaâtımız bahriye top ve topçularına tevdî edilmişti. Çanakkale'nin ebedî bir hâle-i şân ü şerefle tetevvüç eden kanlı müdâfaâtında ve nihâyet beş Mart'ta meslektaşlarımızın deruhte ettikleri bu değerli vazîfe, Boğaz'ın sâkin sularında vücûda getirenleri cehennemî ateş, siperlerde dövüşen gâzilerimizin kalbinde çok derin izler bıraktı. Kaç defalar toprak altında kalarak yine demir ve alev kusan kahraman Mesudiye Bataryası'nı, (Fotoğraf 383) Dardanos'u, bütün sâhili tutan diğer bahriye bataryalarını ve topçularını bilvesîle hürmetle yâd edelim.

Âtiyen dahi vatan müdâfaasında yine kıymetli vazîfeler îfâ edecekleri şüphesiz bulunan meslekdaşlarımıza, arasıra, sâhil müdâfaatı hakkında en yeni ve fâideli bahisler yazılmasına delâlet etmeyi mâzîyi mütehattir ve istikbâli tenmiye için bir vecîbe bildim.

Osman Nuri

Gerek esnâ-yı harpte ve gerek harbin me'mul bulunduğu zamanlarda bahrî bir mevkî-i müstahkemin müessir olarak idâre, müdâfaa ü muhâfazası için alınması îcap eden bahrî ve berrî kâffe-i tedâbir-i mahalliyyeye "Sâhil istihkâmâtı ile müdâfaa" tâbir olunur.

Bir mevki-i müstahkemin tertîbât-ı tedâfü-i külliyesi vakt-i hazarda kuvâ-yı bahriyye, berriyye ve havâiyye makâmâtı ile bilmüşâvere hareket eden bir mevki-i müstahkem kumandanın emri altında ihzar olunur. Hâl-i sefer-i berriye de ise kuvâ-yı berriyye, bahriye ve havâiyye kumandanları beyninde sıkı bir temâs-ı temin ü muhâfaza olunup tercîhan cümlesi bir ebniye dâhilinde îfâ-yı vazîfe ederler.

Bir mevki-i müstahkem çok büyük olduğu takdirde gruplara tefrik olunup her biri idâre ettiği gruptan mevki-i müstahkem kumandanına karşı mesul birer grup kumandanı tarafından idâre olunur. Her bir mevki-i

[559] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 7, Sayı 2, Nisan 1340 [1924], Sayfa 1786-1791

müstahkem veya bunun bir grubu, mevki-i mezkûrenin müdâfaasına tahsis olunan müfreze ile beraber ancak kendi sâhası dâhilindeki ateş idâresini ihtivâ eder.

Muhtelif sunuf-ı askeriyye ve idârelerin bir mevki-i müstahkem veya tahkim olunmuş bir limanın müdâfaasında vazîfe-i mesûliyetleri şu sûretledir:

Bahriye, torpido sefâini, tahtelbahirler, karakol merâkibi vesâire ile uzakları (mevki-i müstahkem toplarının menzil hâricini) müdâfaa eder. Torpil, ağ, mânia gönderleri gibi muvakkat veya dâimî mevâni-i bahriyye ihzar eyler.

Topçu, ateş idâresine âit bütün esliha vesâire ve âlet-i harbiyyeden, sefâin-i havâiyyeye karşı müdâfaadan, mevâni-i bahriyyenin topla himâyesinden, projektörün tâmiri olarak idâre ve kontrolünden mesuldür.

Kıtâat-ı fenniye; telefon ve telgraf hutûtunun temin-i idâme ü muhâfazasından, menzil husûsâtında istîmal olunan nakillerden, projektör ve elektrik ziyâlarından, iskân-ı mevâki-i ihzârından, su tedâriğinden, kara mayınlarından ve bu kabil tedâfüî husûsâtından mesuldür.

Piyâde; makinalı tüfek techîz ü istîmâlinden, karaya çıkan düşmanın hücumlarına karşı mevki-i müstahkemi himâyeden, projektör mevâkiinden, mânia gönderlerinin sâhil uçlarından, işâret mevkiilerinden, kabloların karadaki başlarının muhâfazasından mesuldür.

Kuvâ-yı havâiyye; erzak keşfinden, düşman sefâinine torpido ve bomba hücumlarından, düşman sefâin-i havâiyyesine hücumdan yakın keşif ü sâhil bataryalarıyla teşrîk-i hareketten mesuldür.

Toplar

Bir mevki-i müstahkemin tesîsât-ı dâimesinin tersim, tertib ü teşkîli vaz' olunacak topların cins ü nev'iyle berâber, mezkûr mevki-i müstahkemin gerek denizden ve gerek karadan mâruz kalacağı taarruzların derecesine göre ve sâhil hattının topografyasına nazaran harpte temini îcap eden gâye ü şerâite tâbîdir.

Bir mevki-i müstahkemin tesîsât-ı dâimesinin tâdili veya tecdîden teşkil ile vaz' olunacak topların cinsi ü nev'i hakkında düşünülen başlıca esaslar şunlardır:

Ânî bir taarruza karşı taht-ı emniyette olmak

- Muhârip müfreze, münferiden veya müştereken, mümkün olan âzamî sühûletle, müsâit ve müessir olarak harp edebilmek üzere îcap eden esliha, mevânî, vesâit-i lâzıme vesâireyi muhtevî olmak.

- Tevcih olunacak herhangi bir düşman ateşine karşı, müfrezenin top ve levâzımâtına âzamî bir şekl-i muhâfaza temin etmek ve fakat bununla müfrezeye ve vesâit-i harbiyyenin tesirine halel getirmemektir.

Bir ateş idâresinde (fire command) esliha; sâbit, raylı, seyyar ve sahrâ toplarına münkasimdir. Bunların kâffe-i envâi, dirisaları [560] müsâit olduğu takdirde, düşmanın karaya çıkmasına karşı müdâfaaya iştirâkinden gayr-i dirisa zâviyeleri dâhilindeki düşman sefâinin taarruzları esnâsında dahi muâvenete müsâittir.

Sâbit esliha; sâbit kundaklar üzerine mevzû toplar olup şu vechile tasnif olunurlar:

1-Esas îtibâriyle, uzun menzillerde zırhlı veya zırhsız sefâine endaht için tertip edilen ağır toplar.

2-Hafif zırhlı veya zırhsız sefâine, mayın dökümü ve toplayıcı sefâine, tıkama ve torpido sefâinine ve hâil tahribine mahsus sefâine endaht için tertip edilen vasat çaplı toplar.

3-Ağır top ateşinin muhâcim düşman sefâininin zırhlarına karşı gayr-i müessir olduğu menzillerde doğrudan doğruya güvertelerine endaht etmek sûretiyle ağır ve vasat çaplı topların vazîfesini ikmal etmek ve ağır topların ateşiyle setr olunmayan mevâkiiden bombardıman eden sefâine karşı ateş açmak için tertip edilen dik muharrik topları yâni obüsler.

4-Başlıca torpido sefâinine karşı müstâmel hafif toplar.

Raylı esliha; raylı kundaklar üzerine mevzû olup yüksek irtifâ zâviyeleriyle endahta müsâit bulunan toplar ve obüslerdir. Bunlar, evvelemirde gâye-i menzilde bulunan sefâin tarafından bombardıman icrâsına mâni olunmak içindir.

[560] Çn: Bir taraftan bir tarafa dönme, yön değiştirme. Bkz. www.lugatim.com

Seyyar esliha; Raylar üzerine mevzû eslihadan gayr-i seyyar toplardır. Bilhassa istihkâmât ilerisindeki arâzinin müdâfaasına tahsis olunup karaya asker ihrâcına karşı ve sâbit silahlara muâvin olarak tertip olunurlar. Bu toplarla tenvir humabaraları de endaht olunur.

Sahra eslihası; seferberlikte orduya tahsis edilen batarya hâlindeki kâffe-i toplar olup vakt-i hazırda ateş idârelerine tahsis olunurlar.

Bervech-i bâlâ eslihadan ağır toplarla dik muharrikli toplar (raylı veyâ sâbit), düşman sefâininin mezkur topların ateş sâhası dâhiline girmeyerek gâye-i menzilden taarruzlarını mümkün kılmak için bombardımandan muhâfazası derpiş edilen mevâkiin ilerisine olunmalıdırlar. Mezkur toplar düşman bombardımanının sühûletle icrâ olunabileceği deniz sâhasına hâkim olmalı ve toplar, bilhassa dik muharrikler mümkün olduğu kadar denizden görünmemelidirler.

Vasat çaplı toplar, mayın ve tıkama sefâini ve gönder mâniâların tahrîbine mahsus sefâin tecâvüzâtının muhtemel olduğu mevâkia tâbiye olunur.

Bundan başka bilcümle toplar, müdâfaası derpiş edilen sâha üzerine temerküz ateşi muâvenet-i mütekâbele icrâsına müsâit bir sûrette vaz' olunurlar. Yüksek arâzi, uzun menzile o tür nişangâh istîmâlinde pek ziyâde ateş tesîrini mûcip olur.

Hafif serî ateşli toplar, başlıca, torpido sefâinin gece hücumlarına karşı istîmal olunduklarından mütearrız sefâine hâkim olabilecek ve mümkün olduğu kadar kısa bir zaman zarfında müessir bir ateş açılabilecek mevâki-i tâbiye olunup dirisa ve nısf-ı kutur mer'isinin fazla olmasını temînen kazamatlar dâhilinde bulunmazlar.

Bataryayı Marka Etmek

Mevki-i müstahkemde mevcut bataryaların her bir grubu (gruplar, bataryanın aynı cinsten bir veya daha ziyâde bulunan mücâvir toplarını ve bunların efrat ve levâzımâtını ihtivâ eder) birer harfle grubun her bir topu bir rakamla sağdan sola doğru marka olunur. Mezkur hurûfat u erkam her bir topun kuyruğuna, grubun levâzım ü mevâkiine koyu bir zemin üzerine beyaz olarak veya açık bir zemin üzerine koyu olarak a/b elh şeklinde telvin olunur.

Mühimmâtın Vaz' ü İstîfi

Mevâki-i müstahkemede mühimmâtın sûret-i vaz' ü istîfi hacimleri, cinsi ü nev'ileri vesâireye nazaran tehallüf eder.

Mâmâfih, umûmiyet üzere, toplara derakap mühimmat yetiştirilebilmesi için muhâfazalı hartuç ve humbaralıklar mevcut olduğu gibi yine ayrıca topların yakınında cephânelikler ve memlû humbaralıklar mevcut olduğu gibi yine ayrıca topların yakınında cephânelikler ve memlû humbara mahâl-i mahfûzası da tesis olunur.

Mevâki-i müstahkemde, cephânelikler dâima kuru olarak muhâfaza olunmalı ve tecdîd-i havaya tâbi olmalıdır. Cephâneliklerin, müsâit havalarda, uzun müddet açık bulundurulacağına nazaran, râbıt ü yâbis termometreler sabah ve öğleden sonra olmak üzere nazar-ı muâyeneden geçirilir ve işâreti defter-i mahsûsuna kaydolunur. Aynı zamanda cephânelik dâhilinde dahi termometre kaydı tutulup cephâneliğe tâlik olunan mezkur kuyûdat her hafta alâkadar zâbit tarafından imzâ olunur.

Cidarları havâ-yı hâricîye mâruz bulunan cephâneliklerin tecdîd-i havasında havâ-yı hâricînin derece-i harâreti 40°'ı tecâvüz ederse râbıt ü yâbis termometreler beyninde 3° veya daha ziyâde bir fark olmalıdır.

Cidarları havâ-yı hâricîyeye mâruz bulunmayan cephânelikler, cephânelik dâhilindeki termometre işârı hâricindeki râbıt termometre ve işârından daha yüksek olduğu takdirde, bir ay tecdîd-i hava küşat olunur.

Mevâki-i müstahkemede, humbaralar hücreliğe dâima memlû olarak istif olunurlar. Bilcümle ağır ve serî ateşli toplara mahsus memlû humbaraları (sandık ve bu seslere mevzû olanlar müstesnâ) esbâb-ı mevkiye dolayısıyla birbiri üzerlerine istif etmek lüzûmu olmadıkça kâideleri üzerine vaz' olunurlar.

Ağır ve serî ateşli topların sevk çemberleri gaz seddeli olan mermilerinin üzerlerindeki muhâfaza sargıları cephânelikte mermileri üzerinde bulundurulur ve mermilerin istîmâli zamanına kadar fora edilmez.

Kâide tıpalı humbaralar, muvakkaten dahi olsa, birisinin re's ve diğerinin kâidesine gelmek üzere vaz' olunmazlar.

Cephânelikte bulunan mermiler, boyalarının bozulmaması için kaynamış bezir yağı ile tılâ olunurlar. Âlî feveranlı humbaralara tılâ edilen bezir sûret-i mahsûsada îmâl olunur.

Fem şarapnelleri (case shot yâni fem toplara misket hâlinde dağılan mermiler) topların pek yakınında bulundurulur.

Tıpa ve fünyeler ya kendilerine mahsus mevkiilerde veya humbaralıkta muhâfaza olunurlar. Bunların muhâfaza olundukları mevkiiler çok kuru olmalıdır aksi takdirde süratle bozulurlar.

Bir mevki-i müstahkemde mühimmâta memur olanlar âtîü'z-zikr husûsâta bir dikkat-i mahsûsa atf etmelidirler:

Mevadd-ı iştiâliyyenin tasnîfi ve gruplara tefrîki

Cephânelik ahvâl ü şerâiti

Yangına karşı tedâbir.

Tecdîd-i hava ve tenvîrat.

Laboratuvarı ameliyâtı ve ateş almak esbâbı.

Hartuçlar, cephâneliklerde levnlerine nazaran kısımlara tefrîk olunurlar. Bir batarya grubuna âit olan bütün topların aynı dumansız barut levniyle ayarlanması (calibration) mezkur gruptaki toplara aynı tashîhâtın tatbîkini mümkün kılar. Ve bu vechile her bir topa iri iri tashîhât vermek müşkülü zâil olur.

Bâzı ahvalde her bir topa bütün bir levn tahsis olunur ve her bir top yine kendi levniyle ayarlanmış ise bir gûnâ müşkülât zuhûra gelmez.

Humbarlar dahi cinsi ü nevlerine, sevk çemberlerine ve sıkletlerine nazaran üç esas gruba tefrik ve bu sûretle havas-ı balistikiyye tebdilâtı mümkün olduğu kadar tenkis olunur.

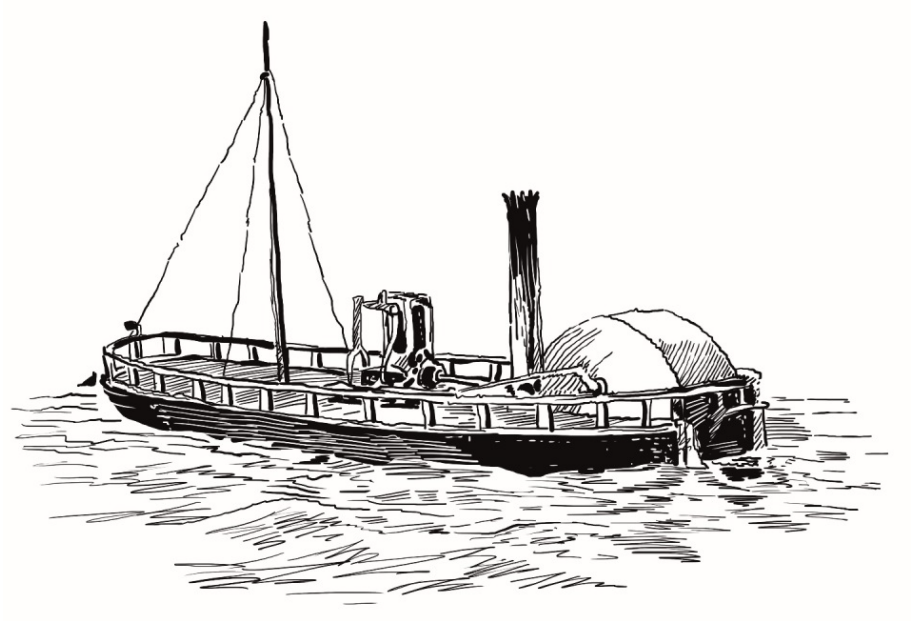
Osman Nuri

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

(Fotoğraf 383) **Mesudiye Bataryası**[561]

[561] http://www.navyingallipoli.com/zdjecia/forty/rmesudiye10.jpg

5-18 MART HÜCÛMU[562]

Ne vakit fikrimi Umûmî Harb'in tasavvura sığmaz hâdisât-ı garâibine sevk ü ircâ etmek istesem herşeyden evvel Çanakkale Boğazı, aylarca ateş ve demir kasırgaları arasında çalkalanan muztarip ve bîkarar sularıyla kanlı bir zafer levhası halinde gözümün önüne gelir. Benliğimin çok derinlerinden doğan hudutsuz bir huşû u hürmetle ben bu levhanın ezelî hayranıyım. Onun hutût u işgâlinde bir mıknatısî kuvvetiyle ruhumu çeken başka bir yakınlık bulur, renk ü mânâsında varlığımı saran başka bir füsun duyarım. Birbiri üstüne yığılan millî fâciaların elemiyle zebun ve hasta düşen gönlüm ilk hayat verici dâvâsını ondan almış, son senelerin nihâyetsiz zulmetinden kararan gözlerim istikbâli seçen ilk nûrûnu ondan iktibas etmişti. Asırlardan beri kaybolmuş zannedilen Türk enmûzecini en canlı kudret ve kâbiliyetleriyle en müşkül bir zamanda birdenbire meydana atıverdiği için, azm ü irâde imtihânının en çetin günlerinde millî timsal ve daha etmezi çeliklerden daha gayr-i kâbil-i nüfuz sînesiyle birdenbire ortaya koyduğu için ben bu levhanın ebediyyen meftûn u hayranı kalacağım. Netîce ne olursa olsun, ben o îtikattayım ki Çanakkale'nin toprak istihkâmlarından ve yalçın tepelerinden Akdeniz'in köpüklerine karışan Türk kanı târihin meş'um cereyânını değiştiren muazzam bir vâkıa oldu. Ve Türk, yenilmez kudretini, erişilmez seciyesini o vâkıanın haşr-engiz demlerinde, akur u müfteris hengâmelerinde buldu.

Binlerce taşıdığımız mihnet ü felâket zincirinin ağırlığıyla kâmetimiz bükülmüş, dermansız düşmüştük zâfiyetimizin kâbusları içinde kıvranıp dururken korkunç bir hakîkat âlemine gözümüzü açtık ve karşımızda ifritler, zebânîler gördük. Kapımıza gelen, silahını tâ kalbimize çeviren ve aczimizle eğlene eğlene bizi ezip bitirmek isteyen yalnız kuvvetli bir düşman değildi. Yirminci asrın zekâ, sanat ve serveti, yirminci asrın ihtiras, gurur ve nahveti aleyhimizde ittifak etmişti. Bütün ihtimallerin unutulduğu, bütün imkânların münselib olduğu en gâfil bir günümüzde en azgın bir medeniyet ve husûmet cihânın ateş ve ölüm makinalarıyla yüz yüze geldik. Her türlü halâs ümîdi silinmiş, her şey bitmiş gibiydi. Ne sığınacak ne dayanacak bir yerimiz vardı. O vakit mâzînin asırlarca evveline âit derin, vakur, tesellîkâr bir ses kulaklarımızda uğuldar gibi oldu. Meçhul, esrârengiz bir ünsiyetle biz bu sese âşinâ çıktık. Kanımızda bir galeyan, damarlarımızda

[562] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 7, Sayı 2, Nisan 1340 [1924], Sayfa 1754-1761

bir kudret, kalbimizde bir metânet duyduk. Taşıdığımız zincirlerin ağırlığı gitmiş, kâmetimiz düzelmişti. Kanımıza güvendik, kalbimize yaslandık, göğsümüze îmandan bir siper taktık bütün mukaddesâtı gönlümüze alarak sarsılmaz bir gövde ile düşmana karşı çıktık. Vuruştuk, boğuştuk, kan döktük ve sonunda muzaffer olduk. Fen ve sanat asrının çelik ve makina asrının henüz îmanlı göğüsleri delecek bir dâne îcad edemediğini ispat etmek vazîfesini tâli yine bize bırakmıştı. Ve vazîfemizi bir Türk gibi yaptık ve târihin en çetin, en şerefli bir sayfasını daha kanımızla yazarak ak alnımızı ve hâle-dar başımızı artık istikbâlin ümit dolu ufuklarına çevirmek için hak kazandık.

Târih, Cihan Harbi'ni nasıl hudutsuz kin ve ihtirasların gizli cehenneminden beşeriyetin zayıf ve çıplak sînesine kızıl alevler döken bir volkan, medeniyet ve insâniyeti çiğneyip bitiren bir âfet diye kaydedecekse, Beş Mart Hâdisesi'ni de onun en kızgın, en kudurmuş hengâmesinde doğan bir garîbe, tecellî eden bir mûcize diye kaydedecektir. Müstakbel nesiller bu mûcizenin nasıl, hangi menbalardan zuhur ettiğini araştırırken Türkün yükseleceği şân ü şeref şâhikasının iki tarafında bâlâ-pervaz müttefiklerin donanma ve ordusu için derinleşen iki uçurum göreceklerdir. O müttefikler ki dünya denizlerinin mutlak hâkimiyetini ele almışlar, Çanakkale'nin vîran kapısına Gelibolu Şibh-i Cezîre'sini kökten söküp atacak bir kuvvette zırhtan kaleler yığmışlardı. O müttefikler ki sanat, mârifet ve servetin burçlarına sığınarak Gelibolu Şibh-i Cezîresi'nin taşını, toprağını aylarca nâr-ı beyzâ halinde bir potaya kalıp ettikleri halde Türkün azmini yakan bir kıvılcım îcat edememişlerdi. O müttefikler ki çelik, ateş ve ölümle çevrilmiş siperler dâhilinde bile canlarının ve kanlarının yetmediğini görünce uzak iklimlere koşmuşlar, bin çeşit vahşi u hunriz mahlûkatı karşımıza dikerek memleketlerinin nâmus ve şerefini onlara tevdî etmişler, onların günahsız kanlarıyla harp maydanını sulamışlardı. O müttefikler ki medeniyetin müdebdep salonlarında dün, küçük bir infial ve hiddete bile vahşet, barbarlık diye bağırırken bugün fâsit davalarının revâcı için vahşi ve barbarlarla el ele verecek kadar küçülmüş, her vâsıtayı mübah görmüş, her çâreye baş vurmuşlardı. Yoksul, maddî harp vâsıtalarından mahrum Türklerin nasıl bir düşmanla, ne şerâit tahtında çarpışarak muzaffer olduğunu düşününce bu zafere mûcize dememek elden gelmez.

Maksadımız, aylarca süren çok çetin ve kahramanca müdâfaalarıyla harp târihinde başlı başına bir hamâset faslı açan Çanakkale sergüzeştini yazmak değildir. Onun akıllara durgunluk veren bitmez tükenmez şanlı menâkıbını böyle birkaç sayfa arasına sıkıştırıvermek hürmetsizlik olur. Maksadımız, o uzun şeref destânının bir günlük sayfasını karıştırmak, bir günlük hâtıralarını tazelemektir. O günkü müttefiklerin azametli donanması Boğazı denizden zorlayıp geçmek için son tecrübesini yapmış, hâsir ü nevmit ricat ederek artık bu emeline vedâ etmek karârını vermişti. İşte o mübarek gün, devr-i senevîsini idrak ederek fahr ile göğsümüzü kabarttığımız 5-18 Mart günüdür.

Harb-i Umûmî'nin îlânından sonra, İngiliz ve Fransız harp sefâininden mürekkep ilk filo 11 Teşrînevvel'de Boğaz'ı ziyâret etmişti. Bu gemiler Boğaz'ın medhal istihkâmlarını 17 dakika bombardıman ettikten sonra çekilip gitmişler ve Şubat'a kadar bir daha görünmemişlerdi. Asıl 6 Şubat'tan sonra Edirne düşmanın faal ve devamlı bir sa'y ile Boğaz'ı zorlayıp geçmek gâyesine doğru yürüdüğü anlaşılmıştır. 5 Mart gününe kadar muhâcim filo kaleleri iskat etmek, Boğaz'ı her türlü müdâfaa vesâitinden tecrit ederek kendine emin bir yol açmak husûsunda elinden geleni yaptı. Bu onun için bir hazırlık devresiydi. Tedrîcen inkişaf u terakkî eden bir hücum planı dâiresinde çalışıyordu. Medhal istihkâmları tahrip edilmiş ve ilk merhalede kendilerini bekleyen torpiller taranmıştı. Şimdi ikinci müdâfaa hattını tahrîbe sıra gelmişti. İşte Beş Mart Hâdise'si planın bu noktasından inbias etmiş ve düşmanın cesâret ve mâneviyeti esâsından kırılarak mâbadının tatbîkine imkân kalmamıştır.

5 Mart sabahı istikşaf maksadıyla uçan bir tayyâremiz Adalar Denizi'ni ve düşman üssü'l-harekelerini tarassut ederek avdet etmiş ve düşmanın mühim bir taarruza delâlet edecek hazırlıkla takarrüp etmekte bulunduğunu rapor etmişti. Saat 11,15'de müttefik filo Boğaz'dan içeri girmiş ve bombardıman vaziyetini almıştı. Bunlar altısı İngiliz ve dördü Fransız olmak üzere on zırhlıdan ibâretti. Yardımcı kuvvet dışarıda Boğaz ağzında bekliyordu. İngiliz gemileri önde ve Fransızlar arkada bulunuyorlardı. Boğaz istihkâm ve bataryalarından her gemiye ayrı ayrı hedefler tâyin edilmişti. Düşmanın asıl müdâfaa hattından mesâfesi 16,000 metre idi. Ve kalelerin kısa menzilli topları bu mesâfeye mermi yetiştiremezlerdi. İlk ateşi Triumph *(Fotoğraf 384)* açtı ve onu müteâkip müthiş

bir bombardıman başladı. Boğaz istihkâmları çâresiz ve elim bir sükût ile mukâbele ediyorlardı. Düşman sefâini bir taraftan bombardımana devam ederken bir taraftan tedrîcen ileri sokuluyor ve mesâfe gittikçe azalıyordu. Mesâfe 14000 metreye inince efradın kuvve-i mâneviyyesini sıyânet maksadıyla istihkâmlara ateş emri verilmişti. Aynı zamanda muhtelif gruplara mensup müteferrik bataryalarda endahte devam ediyorlardı. Fakat bu endahtların hiç biri düşmana ciddî bir hasar îras edecek mâhiyette değildi. Zîra istihkâmlara mevzû ağır toplar hemen umûmiyetle eski sistem, çapı kısa, tesîri az, batî ateşliydi. Bunların mermileri siyah barutlu, tahrip hassasından ve harp gemilerinin kalın zırhlarını delebilmek kâbiliyetinden mahrumdu. Bunlarla sıhhat-i endaht ve sürat-i endaht temin etmek ne kadar müşkülse ara sıra alınan isâbetlerle düşmanı hasâra uğratmak da o kadar imkansızdı. Obüs bataryalarının ve diğer küçük topların isâbetleri ise sefâin-i harbiyyenin ancak fer'î aksamına hasar edebilmekten başka bir şeye yaramazlardı. Zâten büyük ve yeni toplarla bile bir zırhlı sefîneyi batırmak şöyle dursun amelden sâkıt kılarak hatt-ı harp hâricine çıkarmak için bir çok isâbetlerin teminine ihtiyaç vardır. Binâenaleyh istihkâmlarımızdan ve bataryalarımızdan endaht edilen mermiler şüphesiz düşman için müessir bir ateş sayılamazdı. Buna mukâbil zırhlıların ağır taret toplarından saçılan mermi tufânı istihkâmların toprak siperlerini altüst ediyor, tozu dumana katıyordu. Tarafeynin top kuvvetleri arasındaki muvâzenesizlik hiç bir harpte bu kadar elim bir sûrette zâhir olmamıştır. Türk topçuları bir taraftan metin bir yürek, yılmaz bir kahramanlıkla vazifelerini îfâ ediyor, bir taraftan da düşmanın daha ziyâde takarrüp etmesini, ateşlerinin sâha-i tesîrine girmesini bekliyorlardı.

Bir aralık Fransız zırhlıları ikiye ayrılarak bir kısmı İngiliz hatt-ı harbinin üst tarafına, diğer kısmı da Anadolu sâhili cihetinde bulunan alt tarafına iltihak ettiler. Evvelkiler Charlemagne *(Fotoğraf 385)* ve Suffren *(Fotoğraf 386)* diğerleri Bouvet *(Fotoğraf 387)* ve Gaulois *(Fotoğraf 388)* Zırhlıları'ydı. Bombardıman hâlâ eski şiddetiyle devam ediyor ve istihkâmlar büyük bir îtidal ve tevekkülle çok müşkül dakikalar yaşıyordu. Bu esnâda Bouvet ve Gaulois anlaşılmaz bir hâlet-i rûhiyyenin taht-ı tesîrinde hatt-ı harbi terk ederek ileri atıldılar. Gâliba Fransızların sabrı tükenmiş, millî heyecan ve asabiyetleri galeyan etmişti. Gâliba istiyorlardı ki derhal mâniaları yakıp yıksınlar, ezip çiğnesinler ve emsalsiz bir kahraman vaz' u edâsıyla elini kolunu sallıyarak bir an evvel Marmara'ya doğru

süzülüp geçsinler. Belki de vaziyeti artık buna müsâit görüyor, ve rekâbet hissine mağlup olarak önde bulunmak şerefini İngilizlerden kıskanıyorlardı. Maksat ne olursa olsun, bu harekette bir intizamsızlık, bir başı bozukluk sezmemek mümkün değildi. İşlerin kendi hesaplarına pek düzgün gittiği öyle bir zamanda vaziyeti teşviş ve ifsattan başka bir netîce vermeyecek olan bu hareket yalnız müstehak olduğu cezâyı görmekle kalmadı, büyük bir ihtiyat ve basîretle ihzar ve aylardan beri müdebbirâne, azimkârâne tatbik edilen koca hücum planının bir anda akâmete düşmesine, büyük bir aksülamel hâsıl etmesine de sebep oldu. Bouvet bir kısım topların sâha-i tesirinde onlarla mücâdele ederken torpile çarpmış ve içerisine hücum eden sularla batmak tehlikesine düşmüştü. Esâsen saatlerce süren mermi sağanağı altında bitmiş, harap olmuş zannı hâsıl eden istihkâmların en umulmaz dakikalarda vakit vakit canlanıvermesi düşmanı sinirlendiriyordu. Bu da o asabiyete büyük bir telâş, bir şaşkınlık ilâve eden bir hâdise oldu bu sâhada torpil! Lâkin daha bir gün evvel onlar buraları karış karış taramışlar, emniyete almışlardı. Gece gündüz nöbet bekleyen karakol gemilerinin gözü önünde, onlara görünmeden hangi cüretkâr şeytan oraya bir tek torpil atabilirdi? İşini bilen, fırsat kollayan bir fedâkâr denizcinin ufak bir sis hâdisesinden ne büyük istifâdeler çıkarabileceğini kimse düşünmüyordu. Yoksa sâhilde seyyar torpido endahtına mahsus tertîbatı mı vardı? Eğer böyle ise vaziyet büsbütün vehâmet kesbetmiş, gemilerini ve canlarını kurtarmaktan başka çare kalmamıştı. Biraz evvel göğüsleri sıkan heyecan ve endişe, Bouvet'nın ve onun imdâdına koşan diğer sefâinin uğradığı hasar karşısında büyük bir ye's ü nevmîdîye munkalip olmuş ve şüphesiz mâneviyatı fenâ halde sarsmıştı. İşte, Fransızların biraz fazla kahramanlığı müttefik filonun hâlet-i rûhiyyesinde bu aksülamel hâsıl etmiş ve zâten tam olmayan azm u kanaatlerini sıfıra indirmişti. Belki bu hâdise bilâhare yine tekevvün edecekti. Fakat kale toplarının tamâmıyle tahrip ve iskâtından sonra o kadar fazla bir telâşı mûcip olmayacak ve torpillerin yeniden taranmasıyla hasârın vüs'atı tehdit edilebilecekti. Ondan sonra filo, planını ikmâle çalışacak ve hatve hatve Marmara'ya sokulacaktı.

Biraz yukarıda, müttefik donanmanın azm ü kanaatleri tam değildi, dedim. Filhakîka böyle olduğunu ispat eden esbab ü tezâhürat meydandadır. Yoksa mümkün müdür ki, gittikçe savlet ü şiddetini artırarak devam edecek gibi başlayan bu büyük hâdise böyle ehemmiyetsiz bir hasar ile derhal yüz

geri[563] ediversin? Boğaz hücûmu, istinat ettiği mücbir sebepler ve mâkul hesaplarla şüphe yok ki harbin tabiî cereyânından doğmuştu. Rusya gibi muazzam bir müttefikin iktisâdî ve askerî müzâyakasına nihâyet vermek ve Türkiye'yi kendi müttefiklerinden ayırarak safra irca' etmek gibi çok mühim ve hâyâtî bir ihtiyaç, bütün harbin cereyânını bir anda tebdil edebilecek büyük bir menfaat mevzûubahisti. Müessir bir plan ve vâsi bir hazırlık, hücûmu her gün biraz daha muvaffakiyete yaklaştırıyordu. Bununla beraber 5 Mart Harbi'nin safâhatını tetkik edenler, ona tekaddüm eden azimkârâne ve dûr-endişâne hazırlık günlerinin hâsıl ettiği intibâat ile tezat teşkil edecek bir kararsızlık, bir cüretsizlik, bir yılgınlık görürler. İskajarak gibi fâidesiz ve netîcesiz bir harpte oldukça mühim zâyiâtı göze alan İngiliz donanması bu teşebbüsün hayâle sığmaz derecede büyük menfaatleri uğruna birkaç geminin batmasından acaba niçin o kadar ürkmüş ve ricat etmişti? Demek ki kararlarında müteredditidiler. Demek ki hülyâlarını zâyiatsız bir muvaffakiyet üzerine kurmuşlardı. Demek ki işe vâsi ve etraflı bir planla başlanmış, fakat tam bir azm ü îmanla başlanmamıştı. Evet böyle idi. Çünkü İngiltere ve Fransa'da yalnız donanma kuvvetiyle Boğazları zorlamak fikrine lehdar olanlardan ziyâde aleyhdar olanlar vardı. İngilizlerin en büyük bahriye mütehassıslarından en tecrübe-dîde fen adamlarından biri olan Birinci Deniz Lordu Amiral Fisher, kim bilir nasıl bir mütâlaa ve hesap üzerine: "Lâakal yirmi kıta eski gemisini fedâya râzı olan bir devlettir ki böyle bir seferden muvaffakiyet ümîdine düşebilir." Demişti. Fransız Başkomutanı Gouraud da: "Muvaffakiyetli bir netîce elde etmek için bahrî ve berrî harekâtın müştereken icrâsı lâzımdır." Mütâlaasında bulunmuştu. Fikr ü re'yin bu iki muhâlif cereyânı şüphe yok ki donanmada da hüküm sürüyordu. Belki bizzat filoyu idâre eden amiral bile Lord Fisher'in fikrine taraftardı. Bu kararsızlık, elbette tâlianın biraz gayr-i müsâit göründüğü bir noktada derhal aksi tesîrini gösterecekti ve öyle oldu. Bu vâkayı tâkip eden şedit, muannit bir kara seferinin uzayıp giden hunrîzâne safhatı da ispat eder ki düşman, Boğazları zaptetmek ve Rusya'ya Karadeniz'den teneffüs edecek bir menfez açmak hususunda kat'î bir azme sahip, fakat bu emeline hangi yoldan vâsıl olabileceğini tâyinde mütehayyirdi. İşte Bouvet hâdisesi, iki fikir arasında şüpheli duran bir kanaati mıknatıs gibi kendi tarafına çekti ve üç geminin ziyâından yılan müttefikler çok daha müthiş bir kerbveye

[563] Ç.n: "Yüz geri etmek" geri döndürmek anlamında bir deyim.

düşerek Gelibolu Şibh-i Cezîresi'nin daracık sâhası üstünde netîcesiz bir emelle aylarca başlarını taştan taşa çarptılar.

Acaba düşman, küçük bir hasar karşısında yılgınlık göstererek ricat etmeseydi muvaffak olabilecek miydi? Bunun cevâbını bugün münâkaşa etmek bilmem ki ne dereceye kadar fâidebahştır. Fakat ne olursa olsun, meseleyi bir küll olarak tetkik etmek iddia ve kanaatimizin ispâtına hizmet edeceği cihetle mütâlaamızı sonuna îsal etmek lâzımdır. Biz bu muvaffakiyetin öyle bir donanma için dâima mevcut olduğu kanaatindeyiz. Bunu söylerken şüphe yok ki her şeyden evvel Boğaz'ın o vakit ki müdâfaa vesâitini göz önünde tutmak mecburiyetindeyiz. Bir daha tekrar edelim ki Boğaz'ın medhal istihkâmlarını olduğu gibi dâhili istihkâmlarını da uzun menzilli, ağır toplarla tahrip ve iskât etmek mümkündü ve muhâcim donanma bu maksadına kısmen de muvaffak olmuştu. Bu iş bittikten sonra düşmanın teşebbüs edeceği en mühim hareket, bir taraftan torpilleri taramak, bir taraftan da tedrîcen ileri sokularak daha uzakta kalan istihkâmları birer birer ıskat etmekti torpil tarama ameliyâtı mestur küçük bataryaların ve seyyar topların ateşi altında elbette güç olacaktı. Fakat iki taraflı filo ateşinin himâyesinde imkansız değildi. En büyük mânia, Yavuz Dretnotu *(Fotoğraf 389)* başta olmak üzere Barbaros *(Fotoğraf 390)* ve Turgut Zırhlıları'ndan *(Fotoğraf 391)* teşkil olunacak son müdâfaa hattını susturmak, bu çemberi yarıp geçmekti. Bunu için de tabiî düşman, Queen Elizabeth önde olmak üzere en kuvvetli ve en yeni zırhlılardan birkaç hat teşkil edecek ve donanmamızı kesif ve tam isâbetli bir ateş yağmuru altında az zamanda bitirecekti. Bunun için şüphesiz ki kendinden de fedâkârlık lâzımdı. Ve istihsâli matlûp olan gâyenin ehemmiyeti elbette ve elbette bu fedâkârlığa değerdi.

İşte 5 Mart hücûmu, Türklerin toprak siperler içine sokulmuş çelikten kuvvetli azm ü îmanları önünde eriyerek târih, askerimize böyle şanlı bir sayfa yazdı. Çok ibtidâi ve tesirsiz harp vesâitine rağmen mağrur ve müteveffik düşmanları yalnız sebat ü gayretiyle, yalnız yüksek seciye ve hasletlerle makhur u münhezim eden bir milletin âtîsi de elbette mâzisi gibi en büyük şeref ü ihtiram pâyelerine lâyıktır.

H.Tahsin Nuri

MAKALEDE ADI GEÇEN GEMİLER

(Fotoğraf 384) **Triumph İngiliz Savaş Gemisi**[564]

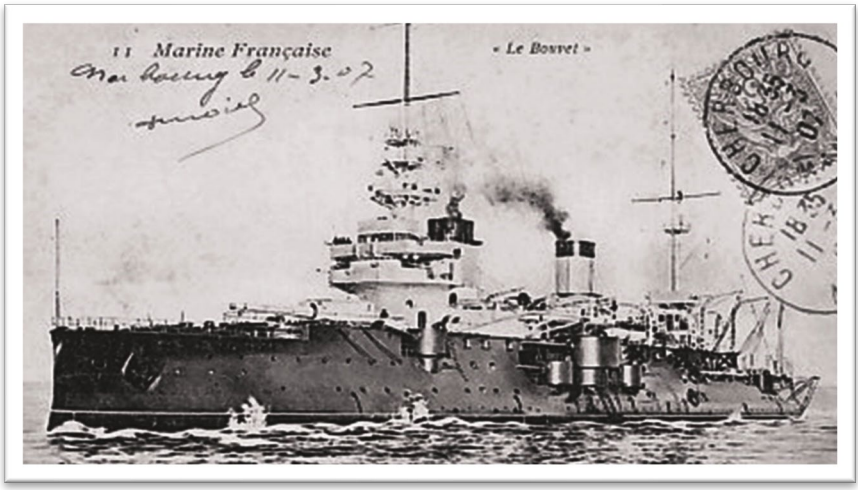
(Fotoğraf 385) **Charlemagne Fransiz Savaş Gemisi**[565]

[564]https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/93/HMS_Triumph_%281903%29_as_completed_January_1904.jpg/500px-HMS_Triumph_%281903%29_as_completed_January_1904.jpg

[565] https://www.naval-history.net/PhotoWW1-01bbFrCharlemagne2PS.jpg

(Fotoğraf 386) **Sufren Fransız Savaş Gemisi**[566]

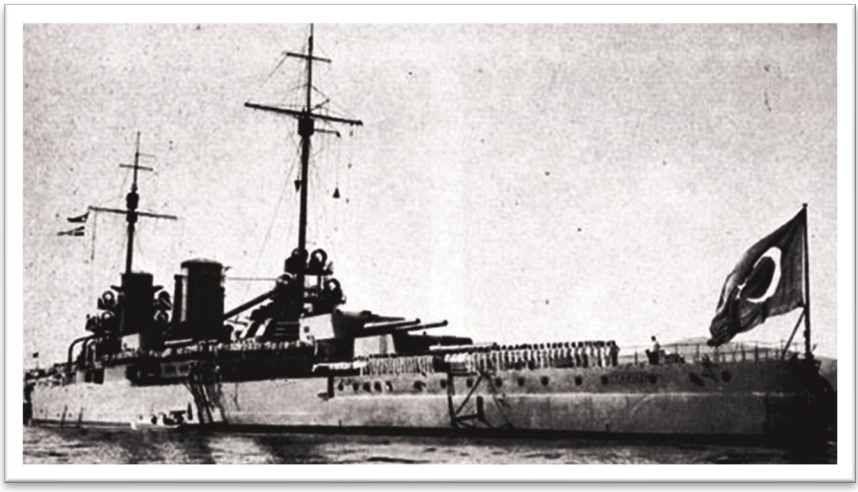
(Fotoğraf 387) **Bouvet Fransız Savaş Gemisi**[567]

[566] https://alchetron.com/cdn/french-battleship-suffren-2100062d-be04-495a-8dd0-2e53632d83c-resize-750.jpeg

[567] http://wwitoday.com/images/5822-75-dpi-le-Bouvet.jpg

(Fotoğraf 388) **Gaulois Fransız Savaş Gemisi**[568]

(Fotoğraf 389) **Yavuz Zırhlısı**[569]

[568] https://i.redd.it/cbligyhcx9g21.jpg

[569] https://i1.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/10/SMS-Goeben-2.jpg

(Fotoğraf 390) **Barbaros Hayreddin Zırhlısı**[570]

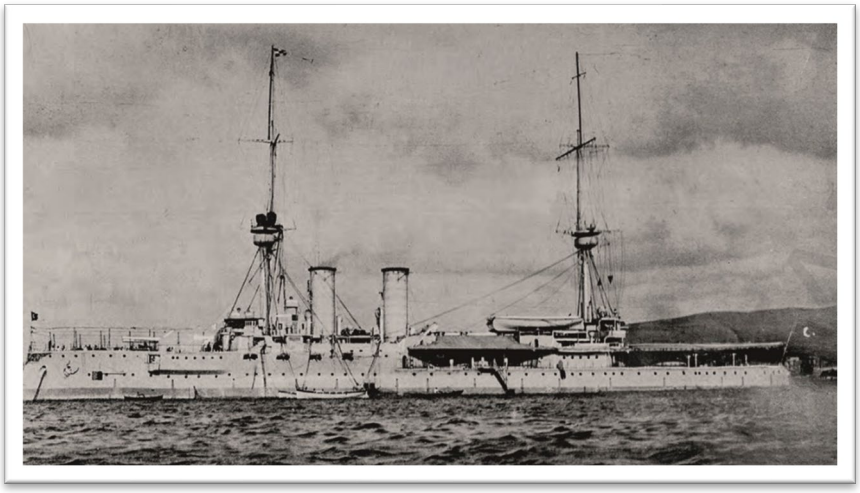
[570] https://laststandonzombieisland.files.wordpress.com/2019/02/otoman-battleships-barbaros-hayreddin-and-turgut-reis-in-thessaloniki-1911.jpg

(Fotoğraf 390) **Barbaros Hayreddin Zırhlısı**

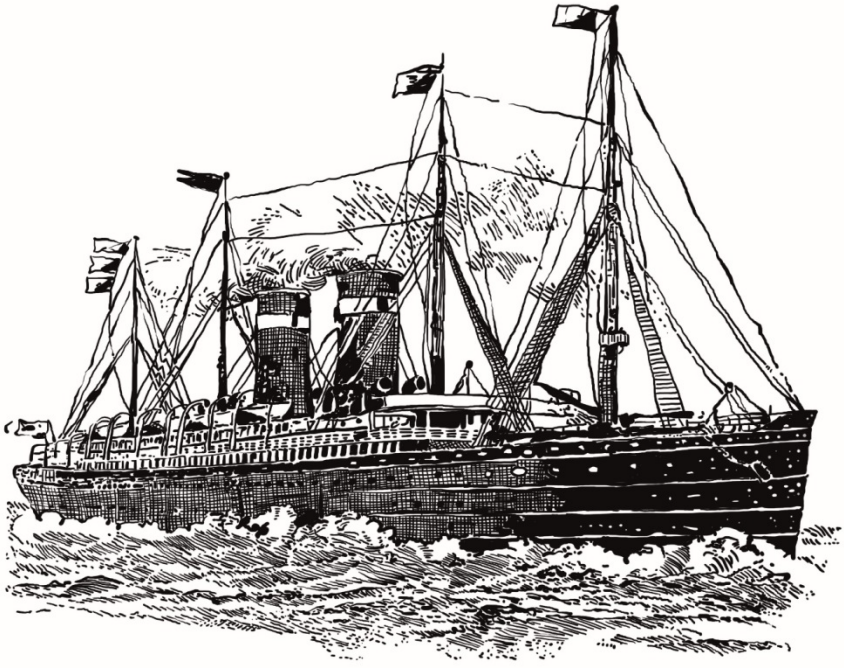
Muhârebât-ı bahriyemizden kıymetdâr muâveneti görülen kuvâ-yı bahriyemize dâir: Barbaros Zırhlısı hey'et-i zâbıtânı Baş Taret topları altında (Resmimizde zincir dolabına kolu dayanmış iskemlede oturan zat Şehid Yüzbaşı Ziya Beydir)[571]

[571] **Şehbal Dergisi,** 15 Şubat 1328 Sayı, 70

(Fotoğraf 391) **Turgut Reis Zırhlısı**[572]

[572] **Şehbal Dergisi**, 15 Eylül 1326 Sayı 27

ÇANAKKALE ZAFERİ'NDE TÜRK BAHRİYESİ[573]

Sâmipaşazâde Sezâi Bey: "Böyle havârık-ı hâdisat kendini yine kendi söyler." Diyor ve devam ediyordu: "Onu târif ü tavsif için îrad ü is'ad edilecek kelimeler, fikirler yükselirken sükût eder. Parlarken söz. Bununla beraber söylememek de nasıl mümkün olur ki. Bugün her Türkün söyleyebilmesi Çanakkale Müdâfaası sâyesindedir." Çanakkale Zaferi'nden üç yıl sonra söylenen bu güzel söz, güzel olduğu kadar haklıydı. Zîra ondan daha efsânevî bir zafer ortaya koymak îcap ettiği zaman Türk, ancak İstiklâl Harbi'ni yaptı. Hayır, İstiklâl Zaferi bir mûcizedir. Halbuki Çanakkale bir zaferdi.

Mart ayı hâfızalara otuz bir beyitli bir destan yazdı. Bir öz ki destan ki rûmîsi de efrencîsi de bizim için en eski ve en yeni dersler, en acı ve en tatlı ibretlerle doludur. 1325 Mart'ının 31'inde ilk inkılâp adımı cehl ü taassup bukağısına vurulurken dokuz Mart'ın şeref ve izzetini henüz öğrenmiştik. 1331 Mart'ının beşi, bu sebeptendir ki bize gün ve yıl rakamları tesâdüfünün şeâmetini getirdi. Bu muhteşem muzafferiyete rağmen İstanbul'un Çanakkale mağlupları tarafından işgâli de Mart'ın 3-16'ıncı günü vukûa gelmiştir. Şimdi kalbimizde tahlil olunmaz bir cûşiş-i fahr olmalı iki mübârek meşhedin hayâlî tûfânındayız: Çanakkale kurbanlarının meşhedi ve İstanbul kurbanlarının meşhedi. Biri yıkılmaya başladı. Biri henüz yapılamadı. İkisinin de, bütün vatan şehitleri gibi en müebbet şehitliği bizim mahzun gönlümüzdür.

Çanakkale öyle bir şeyi demektedir ki eğer İstiklâl Harbi olmasaydı ölçülemez, anlaşılamaz, idrak ü ihâta olunamaz bir şey olup kalacaktı. "Yıl vardır ki asırdan, ay vardır ki seneden, gün vardır ki aydan büyüktür." 1331 senesi, kendisine takdim eden yılların ayrı ayrı hepsinden daha büyük oldu; fakat onun on iki ayı bu sebepten değil, İstiklâl Harbi günlerine ayrı ayrı muâdil olduğu için büyük addolunmuştur. Türk târihi 16 Mart'ta kapansaydı, Çanakkale'yi ihtivâ ettiği için, şan ü şerefle kapanmış sayılabilirdi. Cihan Harbi, semâsında üç büyük yıldız parlayan bir karanlık gece heybetiyle münhedim imparatorluğun üzerine çöktü. Bu üç yıldızdan biri Çanakkale'dir. Biz ona pek yakın yaşadık ve bu cihetle azametini ihâtadan

[573] **Risale-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt.7, Sayı 2, Nisan 1340 [1924], Sayfa 1713-1753

uzak kaldık. Eğer bu kadar uzak kalmasaydık onun bir güneş olduğunu görecektik. Zaman geçtikçe anlaşılıyor ki Türk milleti Çanakkale'de bir müşterek donanmayı ve bir müşterek orduyu değil fazla olarak kendi kara bahtını da mağlûp etti.

Yunus Nâdi Bey'in derin bir isâbetle şerh ettiği gibi: "Umûmî Harp, senelerden ve senelerden beri kendi kendine ve için için hazırlanmakta idi. Kendi kendine ve için için hazırlanan bu dâhiye ilk zamanlarda şekilsiz ve korkunç bir heyûlâ gibi idi. Fransız Cumhuriyeti'nin Rus Çarlığı ile aktettiği ittifak o heyûlâya ilk şeklini vermiş, İngiltere'nin ittifâk-ı müsennâ ile (samîmâne-i îtilâfı) bu şekli daha ziyâde tavzih etmiş idi… Umûmî Harb'in öteden beri âdeta kendi kendine hazırlanmakta olduğu anlaşıldıktan sonra onun hangi vesîle ile ve kimin tarafından sebebiyet verilmek sûretiyle infilâk etmiş olduğu üzerinde uzun boylu tevkîfe lüzum u mahal kalmaz." Osmanlı İmparatorluğu'nun Alman tuzağına nasıl düştüğünü de merhum paşaların münteşir hâtıralarında okuyoruz. Şurası muhakkaktır ki General Liman von Sanders'ın *(Fotoğraf 392)* koca bir heyetle ve daha kocaman bir memûriyetle İstanbul'a gelişi Türkiye'nin kendi kılıcını merkezî devletler kâffesine koyduğuna alenî bir işâret addolundu. Rusya'dan îtirazlar yağdı ve Cihan Harbi'nin infilâkıyla beraber İstanbul'un alacağı vaziyet anlaşıldı.

1914 Temmuz'unun nihâyetinde Avusturya, Sırbistan'a îlân-ı harp ederek Avrupa ihtirâzının kalbgâhındaki cephâneliği ateşledi. Ve on beş gün içinde dünyanın hemen bütün hükûmetleri birer birer İttifâk-ı Müselles'in iki uzvu üzerine atıldı. Onlar Avrupa'nın ortasında yapayalnız kalmışlardı. Manzûmelerinin üçüncü uzvu karârını veremiyordu. Her taraftan kuşatılmış olan iki Alman İmparator gözünü şark-ı cenûbî serhaddine dikmişti. Türkiye'nin kendisine iltihâkıyla merkez zümresi kendi ablukasını yarmış ve çarlığın ablukasını tamamlamış olacaktı. Rusya'nın mü'telifler cephesinde mevki alması Osmanlı İmparatorluğu'na tâkip edeceği hiss-i istikâmeti gösteriyor ve İngiltere'nin muhakkirâne tavrı sinirleri devamlı bir taannütle gerginleştiriyordu. Britanya adası sâhillerinde inşâ, teçhiz veya tecrübe edilmekte bulunan Türk sefâin-i harbiyyesi'nin müsâderesi bütün imparatorluk ufuklarında mâtemli bir hava dolaştırdı. Fransa destgâhlarında yapılanlarla beraber bu sefâin-i harbiyye Türk satvet-i bahriyyesine zemin olacaktı. Üç dretnot, bir çok kruvazör, muhrip ve tahtelbahirden müteşekkil bir donanma ki taksitleri muntazaman veriliyor, nezâret ve tecrübeleri için

mürettep gönderiliyor ve İstanbul'da isimleri mahkûk musanna levhalar hazırlanıyordu. Yalnız Türk bahriyesinin değil, bütün Türk milletinin ümîdi bu yeni ve mehâbetli donanmanın üzerinde idi. Müsâderenin tesîri, işte bunun içindir ki Sarıkamış Fâciası'nın tesirinden daha acı, daha mâtemli oldu. Ve İstanbul'daki harp mürevviçlerine hiç bir hâdise bu kadar şümûl ü kudretle yardım etmedi. İngiliz heyet-i tâlimiyyesinin Türk filosundan ne sûretle ayrıldığı ve Amiral Souchon'un *(Fotoğraf 393)* nasıl bir manevra ile imparatorluğu harbe ithal ettiği bugün vuzuh u kat'iyyetle mâlumdur.

Türk seferberliği daha evvel başlamış bulunuyordu. Selahaddin Âdil Paşa *(Fotoğraf 394)* -ki o zaman miralay rütbesiyle Akdeniz Boğazı Mevki-i Müstahkem Kumandanlığı Erkân-ı Harbiye Riyâseti'nde bulunmuştu.- Matbû konferansında bu meseleden bahsederken mevki-i müstahkemin kısmen seferberlik emrini 3-16 Haziran'da, yâni Cihan Harbi'nin infilâkından bir buçuk ay mukaddem almış olduğunu kayıt ve bu hazırlığın Türk-Yunan ihtilâfına karşı yapıldığını tasrih etmektedir. Mevki-i müstahkeme umûmî seferberlik emri 18-31 Temmuz'da, yâni Avusturya'nın Sırbistan'a îlân-ı harp ettiği gün verilmiştir. Kısmen seferberlik istihzâratına vesîle olan Türk-Yunan ihtilâfı Balkan Harbi'nin Londra'da kapatılamayan karışık hesapları netîcesidir. Ve Akdeniz Boğazı'nı adalarını muâvenetten mahrum etmiştir. 1912'de Yunanistan bu adaları İtalya hâkimiyet-i bahriyyesi sâyesinde hiç zahmet çekmeden ve hiç bir Türk sefîne-i harbiyyesi görmeden işgal edilmişti. 1914 senesi nihâyetlerinde müttefik İngiliz-Fransız filoları aynı adaları bilâ-teklif işgal ederken Londra Konferansı'nda adalar bahsine İngilizlerin niçin büyük bir ehemmiyet vermiş oldukları anlaşıldı. Akdeniz Boğazı müstahkem, lâkin Boğazönü adalarının cihet-i irtibâtı müphem idi. Binâenaleyh Türk tahkîmâtı Ertuğrul-Orhaniye hattında bitiyordu. Ve bu hattın hâricinde icrâ edilen tarassut sâhası Bozcaada-İmroz hattını geçemiyordu. "Hücum ve müdâfaa vesâit-i hâzırasına göre eğer Akdeniz Boğazı tahkim edilecekse Adalar Havzası mevki-i müstahkeme iltihak edilmeli ve şâyet Boğaz'a hâkim olan, Adalar husûsuna hâkim değilse Boğaz tahkîmâtından vazgeçmelidir." Çanakkale Zaferi, bu düsturu kıymetten düşürdü. Mâmâfih bir harika hiç bir zaman makîs-i aleyh olamaz. 1915 müdâfaasında Boğaz mevki-i müstahkemi Adalar Havzası'ndan mahrum olduğu için ikiye bölünmüş bir vaziyette idi. Gelibolu Yarımadası'nın dış sâhili, Ertuğrul-Orhaniye hattı ve Karasi'nin Beşike'ye kadar mümted kenarıyla ayrılan bu iki kısmın şarkta kalan

Türklerin ve garpta kalan Yunanlıların elinde idi. Müdâfaa sâhasının yarısı bu sûretle düşman için muhâceme sâhası olmuştu. Eğer Enez-Limni-Bozcaada- Beşike hattının içi Türk hâkimiyeti altında bulunsa idi düşman, üssü'l harekelerini daha uzaklarda tesis ve evvelemirde bu havzaya hücum etmeye mecbur olacaktı. Lozan Muâhedenâmesi'nin Akdeniz Boğazı'na taalluk eden ahkâmı Boğaz'ın ve adaların tâbiyevî ehemmiyetini ihlâl etmemiştir.

Umûmî seferberlik emri Boğaz'a tebliğ edildikten sonra mevki-i müstahkemin ne gibi hazırlıklara giriştiği ileride zikredilecektir. Şimdilik bu hazırlıkların daha ziyâde bahrî mâhiyette olduğunu söyleyelim, henüz İngiliz heyet-i tâlimiyyesi filomuzda bulunurken Bahriye Nezâreti, mevki-i müstahkemi takviye için elinden geleni yapıyor ve muâvenetlerini daha ileri götürerek kumandanlık emrine dört kıta torpidobottan müteşekkil bir yarım filotilla gönderiyordu. Torpidobotlar esas vazîfeleri olmak üzere Boğaz hâricinde tarassuta memur edilmişti. Ve her ne kadar tarassut sâhası İmroz-Bozcaada hattıyla tahdit edilmiş ise de botlar fırsat buldukça seyr-i nısf katarlarını uzatmaktan çekinmiyorlardı. Ve geceyi kâh denizde kalarak ve kah medhal gerisine sokularak geçiriyorlar, güneşten ve mehtaptan bilâ-istifade Boğaz'ın rüyet-i mahrûtini tevsî ü temdîte çalışıyorlardı. Ufukta hiç bir yapacağı yoktu. Goeben *(Fotoğra 395)* ve Breslau *(Fotoğraf 396)* Kruvazörleri 1914 Ağustos'unun ilk haftasında Garbî Akdeniz cevelânını yapıyor ve müttefik İngiliz ve Fransız filoları onların arkalarından koşuyordu.

Goeben muhârebe kruvazörüyle küçük bir muhâfazalı kruvazör olan Breslau, General nakliyesi refâkatlerinde bulunduğu halde İtalya'nın Brindisi Limanı'nı *(Fotoğraf 397)* Ağustos'un ikinci günü terk etmişlerdi. Messina Boğazı *(Fotoğraf 398)* tarîkiyle Fransa'nın Afrika'ya müstemlekâtı sâhillerine doğru koşuyorlardı. Bone*(Fotoğraf 399)* ve Philippeville Limanları'nda *(Fotoğraf 400)* hiç beklenmeyen Krupp topları görülürken Fransız donanması Toulon *(Fotoğraf 401)* ve Bizerte Limanları'nda *(Fotoğraf 402)* yatmakta ve İngiliz sefâin-i harbiyyesi ise Malta sularında hazırlanmakta idi. Almanların böyle bir akın yapabileceklerini kimse ümit etmemişti. Bu cihetle Goeben ve Breslau'ın Afrika Limanları'nda îkâ eylediği gürültü. Fransa ve İngiltere efkâr-ı umûmiyyesini heyecâna getirdi. Ve Ağustos'un dördünde İngiliz ve ertesi gün Fransız harp gemileri "Alman korsanları"nın tâkip ve imhâsına sevk edildi. Zaten geç kalmış olan Fransızlar ufukta üç

Alman gemisinin dumanını bile göremediler. Lâkin İngilizler kokunun arkasından giden av köpekleri gibi, Akdeniz enginlerinde hasmın izini buldular. Ve Alman müfrezesinin Yunan denizinde yaptığı bir şaşırtma üzerine bir aralık kaybettikleri bu izi sonra yine bularak bir daha bırakmadılar. Vaziyet nazik ve müheyyiç idi. Goeben ve Breslau önde, Inflexible *(Fotoğraf 403)* sistemi iki İngiliz muhârebe kruvazörü arkada, son süratle gidiyorlardı. General nakliyesi, Amiral Souchon'un verdiği husûsi bir rotayı tâkip etmek için harp gemilerinden ayrılmıştı. İngiltere Bahriye Nâzırı Mister Churchill *(Fotoğraf 404)* İngiliz kruvazörleriyle lâyenkatı muhârebe ederek vaziyeti hatve-be-hatve tâkip ve mütemâdiyen kısa emirler îtâ ediyordu. Büyük Britanya Hükûmeti Almanya ile henüz hâl-i harbe girmemiş olduğu için İngiliz kruvazörleri silah kullanamıyor ve mâmâfih her sâniye îlân-ı harp haberine müterakkab bulunarak Alman kruvazörlerini top menzilinden ayırmıyordu. Her iki taraf son süratiyle suları yararak ilerliyordu. Îlân-ı harp İngiliz kruvazörlerine tam vaktinde tebliğ edildi. İki muhârebe kruvazörü derhal harp teşkilâtı alarak büyük toplarıyla ilk ateş salvosunu yolladılar. Goeben, kıçına ateş eden sekiz kıta büyük topuyla onlara cevap verdi. Lâkin iki tarafın arasındaki mesâfe bu andan îtibâren tezâyüte başladı. Mister Churchill hâtırâtında bu heyecanlı sahneden bahsederken Alman gemilerinin resmî süratleri fevkinde bir sürat-i mahremâneye mâlik olduklarını ve bu sâyede İngiliz kruvazörlerinin önünden kaçıp kurtulduklarını söylüyor. Alman bahriyesinin sulh sevku'l-ceyşî hakîkaten (olduğundan daha zayıf görünmek) esâsına müstenit idi. İngilizler kuvvetlerini mübâlağalı göstermek sûretiyle harp ihtimâlini nasıl bertaraf edecekler ise, Almanlar buna tamâmıyle mâkûs bir istikâmet tâkip ederek hakîkî kuvvetlerini muhârebe ânında göstermekten kazanacaklardı. Birbirine lâyık iki hasmın, en son terkiyât-ı fenniyyeye istinâden dövüştüklerini görmek kadar istifâdeli bir temâşâ olamaz. Mâmâfif Mister Churchill'ın iddiası sahih olmaktan uzaktır. Inflexible sistemi üç kruvazörün son sürati 26, halbuki Goeben'in son sürati 28,4 ve Breslau'ın son sürati 28,3 mil olmak üzere resmen îlân edilmişti. Binâenaleyh İngilizler'in muannidâne tâkibinden kurtulmak için Alman gemilerinin mahrem süratinden istifâdeye ihtiyaçları yoktu. İngiltere Bahriye Nâzırı sevku'l hicab ile kendi milletinin efkârını tağlîte sebep olmuştu. 1916 modelli bir geminin tâkibine 1907 modelli iki muhârebe kruvazörünü memur etmek muvaffakiyete ermeyeceği âşikâr bir gaflet eseri idi. Goeben, muakkiplerine karşı hem bir nakliyeyi

kaçırarak hem de bir küçük kruvazörü himâye ederek ilk muvaffakiyetini kazanmış ve iki müfreze arasında irtibâtı muhâfaza vazîfesiyle mükellef olan Weymouth Kruvazörü'nü *(Fotoğraf 405)* de geride bırakarak Şarkî Akdeniz'in mübhemiyetine karışmıştı. İngilizler, onun cihet ve hedef seyrini evvelemirde kestirememişlerdi. Almanya'nın İstanbul Sefîri ise vaziyetten haberdar idi. Osmanlı İmparatorluğu mukadderâtına hâkim olan hükûmet-i rüesâsıyla anlaşmış ve bilhassa Enver Paşa'yı Alman müfreze-i bahriyyesi'nin Marmara'ya girmesi husûsunda iknâya muvaffak olmuştu. Akdeniz Boğazı Mevki-i Müstahkem Kumandanlığı Goeben ve Breslau Kruvazörleri'yle generalin geleceğini biliyordu.

Ağustos'un 10'nun da (27 Temmuz 1330) Alman kruvazörleri Boğaz önünde göründü. Boyaları bozulmuş, bacaları yanmış ve mürettebâtı insan kıyâfetinden çıkmıştı. Bu târihî gemilerde ölümle pençeleşmiş mücâhidlerin o heybetli câzibesi vardı. Klavuzla içeriye alındılar. Ve Türk târihine yeni fasıl yazmak için Çanakkale önüne demirlediler. General Liman von Sanders heyetinin Verdün'den sonra bu hâdise, Osmanlı İmparatorluğu'nun vaziyetini ifşâ eden en büyük bir hâdise idi. Beynelmilel uhûda nazaran Alman kruvazörlerini ya muayyen müddet içinde kara sularımızdan çıkarmak, yâhut silahlarından tecrit etmek lâzım geliyordu. Merhum Cemal Paşa'nın *(Fotoğraf 406)* hâtırâtında bu gemilere nasıl bir muvâzaa ile Türk Bayrağı çekildiğini okuyoruz: "Alman mürettebâtı kırmızı fes giymiş bununla beraber henüz bîtaraf duran Türklerin karasuları dâhilinde muhârip vaziyetini muhâfaza ederek bir takım nâ-becâ hareketlere kıyam eylemişti. Ertesi gün İngilizler Boğaz medhalinde göründüler ve mevki-i müstahkemden Goeben ve Bruslau'ı sordular. Selahaddin Âdil Paşa'nın beyâtına nazaran bu muakkiplere "Akdeniz Boğazı kapalıdır." yolunda bir cevap verildi. Ve sonra hâdisât-ı tevâlîye başladı. İki Alman kruvazörü Türk donanmasına giriyor, Amiral Souchon bu donanmanın kumandanlığına getiriliyor, İngiliz heyet-i tâlimiyyesi filoyu terk ediyor, Marmara ve Karadeniz'de canlı manevralar başlıyor ve nihâyet Karadeniz vak'ası tahaddüs ederek imparatorluk Cihan Harbi'ne sürükleniyordu. Rusların donanmamıza taarruz ettikleri şeklinde îlân edilen Karadeniz vak'asının hakîki safhaları bugün tamâmıyle mâlumdur. Herhalde bu vak'a ile Alman arzusu husul bulmuş ve Türk Devleti 29 Teşrînievvel 1914 (16 Teşrînievvel 1330) târihinden îtibâren îtilâf zümresiyle harbe tutuşmuştur. Lâkin îtilâf hükûmetlerinin hasmâne vaziyet almaları îlân-ı harbe tekaddüm

eder. Alman müfrezesinin Marmara'ya duhûlünden sonra Akdeniz Boğazı hâricine hafif ve ağır resmî bir abluka konulmuştur. Hatta mevki-i müstahkem emrine verilmiş olan yarım filotillaya mensup Akhisar Torpidobotu *(Fotoğraf 407)* İmroz-Bozcaada hattını tarassut erderken İngiliz kruvazörleri tarafından "Boğaz'dan çıkan Türk sefâin-i harbiyyesinin zaptedileceği" tehdîdiyle geriye çevrilmiş ve artık filotillanın tarassutuna bizzarûre hitam verilerek mevki-i müstahkem, kara tarassut postalarıyla iktifâya mecbur olmuştur. Bîtaraf, hatta müsellah bîtaraf bir hükûmetin bu gibi tecâvüzâta uğraması hukûka mugâyirdir. Mâmâfih Cihan Harbi vukûatıyla sûret-i kat'iyyeden anlaşılmıştır ki hukûk-ı beyne'd-düvel, muazzam devletler nazarında hiç bir kıymet-i ameliyyeye hâiz değildir. Fransa'ya daha kolay geçmek için Almanların Belçika'yı Boğaza karşı üssü'l hareke makâmında kullanmak için İngiliz ve Fransızların Boğazönü adalarını, Bulgar ve Türk mukâvemetini en zayıf noktasından kırmak için yine aynı müttefiklerin Selânik hinterlandını bilâ-pervâ çiğnemeleri bu vukûatın yalnız bazılarıdır. Akhisar Torpidobotu'nun gördüğü muâmele mü'teliflerin hatt-ı hareketini tasrih eden bir işârettir ki hakîkat halde Akdeniz Boğazı'nın dikkat-i umûmiyyeyi kendi üzerine celbetmesi bu işâretle başlar.

Boğazın tahkîmâtı 5-18 Mart Zaferi'nden evvel ne kadar yanlış tahminlere meydan vermişse bu muhteşem zaferden sonra da o kadar asılsız ve mubâlağalı kanaatler tevlit etmiştir. Boğaz ne o derece zayıf, ne de o derece kuvvetli idi. Bu tahkîmâta dâir neşriyâtıyla İngiltere ve Amerika'da büyük bir şöhret kazanan "Granville Fortescue" *(Fotoğraf 408)* diyor ki: "Boğaz'ın yakaları, kâmilen top ile doldurabilmiştir. Bunlar, bir sefîne-i harbiyyenin taretlerinden[574] dışarıya uzanan toplar gibi tepelerden dışarıya doğru kendilerini asla göstermezler. Redoubtlar, *(Fotoğraf 409)* emplacementler *(Fotoğraf 410)* ve top hendekleri son derece de bir dikkatle gizlenmiştir. En mâhir nişancılar bile ancak kısa mesâfeden bu muhtefî topların mevkiilerini, alevleri vâsıtasıyla tespit edebilir. Tayyâreciler , bu hususta tamâmen hâib ü hâsir kalmışlardır. Kâbil sevk ü idâre havan bataryalarını hâriç addedecek olursak, derece-i tâliyede olan bu vesâit-i müdâfaa arasında büyük çaplı toplar yoktur. Bu radde, gayr-i mahdut adette

[574] Ç.n: Gemilerde ve kalelerde topu ve topçuları korumak için topun, içine alınıp yalnız namlu kısmının kule üzerindeki mazgaldan dışarıya çıkarıldığı çelikten döner kule. Bkz. www.lugatim.com

sahrâ topuyla makinalı top vardır. Makinalı topla, müdâfaa husûsatında pek büyük rol îfâ ederler. Nasıl ettiklerini târif edeceğim.

Ortaya döküp koymağa uğraştığım cihet, Türk-Alman ihzâratının mertebe-i mükemmeliyetidir. Her bir hâdise-i muhtemele nazar-ı teemmülden geçirilmiş ve buna karşı ihzâratta bulunulmuştur. Boğaz sularının her bir karış yeri bir çok topların ateşi altına konulmuştur. Yalnız top mevziileri tezyit ü ıslâh edilmiş değil belki buna zamîmeten inşaât-ı askeriyyede dahi bulunulmuştur. Yeni yollar yapılmış, daha münâsip ve iyi tarassut mevkiileri tesis olunmuş, sevkiyat ü nakliyât usûlü baştan başa tensik kılınmıştır.

Filhakîka Almanlar ile temâsa gelinmiş olduğunun âsârı her tarafta kendini gösteriyor. Bu ihzârattan bir çoğu, tesâdüfen gençlerin bile nazarına çarpar. Tekmil bu saydıklarım, istihkâm duvarlarının arkalarında bulunanlarca tasavvur u takdir olunabilir bir keyfiyettir. Bittabi bu ihzârat, herkesin nazar-ı teftîşine açık değildir. Naros Mıntıkası'nda bulunmakta olan her bir münferit istihkâmın buradan geçmeye uğraşan sefâin için günden güne ne kadar müthiş bir tehlike teşkil ettiği göze çarpmaktadır. Muhâfaza efrâdı meyânında her gün yeni sîmâlar görünmektedir. Bunlar öyle sîmâlardır ki ne başlarındaki fes ve ne de sarık "tütün" neslinden olduklarını ketmedemez. Alman topçu efrâdını hâmilen gelen süfün-i nakliyyenin ambarları mühimmat ile doludur. Büyük ve ağır cephâne sandıkları mavnalar ile sâhile çıkarılıp istihkâmların kapılarına kadar yuvarlana yuvarlana götürülür. Eğer cephâne sandıklarını evvelce görüp bunlar ile ülfet peydâ etmiş iseniz muhteviyâtının olduğunu derhal anlarsınız."

Bu sözler eğer hakîkâtin tercümânı olsaydı 18 Mart bâhusus Türk için târihî bir gün olmanın bütün şerefini kaybedecekti. Halbuki 18 Mart'ın bütün azameti tahkîmâtın bu mükemmeliyeti ihraz edememesinden ileri gelmiştir. Boğaz'ın iki sâhiline sıra ile top dizilmemiş, dağlar, taşlar îcâbında ateş püskürecek bir vaziyete konulmamış her taraf en yeni muhâbere vesâitiyle birbirine bağlanmamış, Türk limanlarına mühimmat yüklü Alman nakliyeleri gelmemiş, istihkâmat başlarına fes giyen ve sarık saran tütün zâbitleriyle dolmamış, Akdeniz Boğazı sadece Türkler tarafından müdâfaa edilmiştir. Bu hakîkati ispat etmek için fer'î tafsîlâta hâcet yoktur. Akdeniz Boğazı'nın bütün tahkîmâtını yalnız iki nokta-i nazardan kısaca tetebbu eylemek kâfidir:

1-Ana istihkâmlar.

2-Sonradan vücûda getirilen müdâfaa tertîbâtı.

Ana istihkâmlar, medhal ve merkez olmak üzere başlıca iki gruptan ibârettir. Birinci grup medhal hatt-ı müstahkemidir ki Rumeli Yakası'nda Seddülbahir *(Fotoğraf 411)* ve Ertuğrul, *(Fotoğraf 412)* Anadolu Yakası'nda Kumkale *(Fotoğraf 413)* ve Orhaniye Tabyaları'nı *(Fotoğraf 414)* ihtivâ eder. İkinci grup ise Rumeli Yakası'nda Hamidiye, Mecidiye, Namazgâh *(Fotoğraf 415)* ve Değirmen Burnu ve Anadolu Yakası'nda yine Hamidiye *(Fotoğraf 416)* ve Mecidiye *(Fotoğraf 417)* ile Çimenlik *(Fotoğraf 418)* ve Nara Tabyaları'ndan müteşekkildir. Bütün bu tâbiyeler 1914 senesinden çok uzak zamanlara âittir. Hatta Seddülbahir, Çimenlik ve Namazgâh Kaleleri burc ve bârûlarına bakılınca Boğazkesen *(Fotoğraf 419)* ve Güzelce Hisarlar *(Fotoğraf 420)* devrinden kalma olduğu anlaşılır ki bunlar filhakîka (h. 884) târihinde inşâ edilmiş olan Bozcaada Kalesi'nden *(Fotoğraf 421)* mukaddem yapılmıştır. Diğerleri de Birinci Sultan Süleyman, Dördüncü Sultan Mehmed, Üçüncü Sultan Selim ve Sultan Abdülmecid devirlerinde zaman zaman târmir, tecdit, ikmal ü teslih edilmişlerdir. Toplarının cinsi ve tarz ü tâbiyesi gösterir ki inşâlarında gözetilen maksat Boğaz'dan orsa alabanda[575] geçecek yelkenli sefâin-i harbiyyeyi tevkif ü tahrîbinden ibârettir. Silahlarını en mevsuk ve selâhiyetli bir membadan tetkik için yine Selahaddin Âdil Paşa'nın matbû konferansına müzeyyel cetvelleri açalım.

Medhal grubu	
Seddülbahir	2 kıta 22 çapında 28 cm'lik 2 kıta 22 çapında 26 cm, 2 kıta 22 çapında 24 cm'lik.
Ertuğrul	2 kıta 35 çapında 24 cm'lik.
Kumkale	2 kıta 22 çapında 28 cm'lik, 2 kıta 22 çapında 26 cm, 2 kıta 22 çapında 21 cm'lik.
Orhaniye	2 kıta 35 çapında 24 cm'lik ki cem'an 22 çapında 21-28 cm'lik 12 ve 35 çapında 24'cm 4 kıta top eder.

Bu topların hepsi raylar üzerinde palangalarla hareket eden ve en muallem mürettebat ile iki dakîkada bir kere endaht edilen kısa menzilli eski

[575] Ç.n: Gemiyi hızla rüzgârın üzerine çevirme. Bkz. sozluk.gov.tr

silahlardır. Ve kadim kalelerden mâadâ toprak siperlerle muhâfaza altına alınmışlardır. İçlerinden binnisbe en ileri Ertuğrul ve Orhaniye'nin mücehhez olduğu dört toptur ki medhalin bombardımanlarında diğerlerinden daha faal vazîfeyi bunlar ifâ etmiştir. Gerçi daha bâzı mantelli veya âdî krupplarla havan topları da mevcut idiyse de zikirlerinden sarf-ı nazar olunmuştur.

Merkez grubu	
Rumeli Mecidiyesi	2 kıta 22 çapında 28 cm'lik 4 kıta 35 çapında 24 cm'lik.
Rumeli Hamidiyesi	2 kıta 35 çapında 35,5 cm'lik.
Namazgâh	2 kıta 22 çapında 28 cm'lik, 2 kıta 35 çapında ve 7 kıta 22 çapında 24 cm, 5 kıta 22 çapında 21 cm'lik.
Değirmen Burnu	6 kıta 22 çapında 24 cm, 1 kıta 22 çapında 21 cm'lik.
Anadolu Hamidiyesi	2 kıta 35 çapında 35,5 cm'lik. 7 kıta 35 çapında 24 cm'lik.
Çimenlik	1 kıta 35 çapında ve 1 kıta 22 çapında 35,5 cm'lik, 1 kıta 22 çapında 24 cm'lik, 1 kıta 22 çapında 21 cm'lik.
Anadolu Mecidiyesi	22 çapında olmak üzere 2 kıta 28 cm, 3 kıta 24 cm, 3 kıta 26 cm, 1 kıta 21 cm'lik.
Nara	22 çapında olmak üzere 6 kıta 24 cm, 1 kıta 21 cm'lik ki cem'an 35 çapında on sekiz kıta 24-35,5 cm'lik ve kırk iki kıta 22 çapında 21- 28 cm'lik top eder.

Bu grubun tâbiye nokta-i nazarından münakâşası pek ehemmiyetlidir. Her şeyden evvel merkez grubunu teşkil eden sekiz istihkâm İngiliz ve Fransızlara mâlum idi ki: bu nokta merkez grubun esbâb-ı zaafından birincisidir. Akdeniz Boğazı haritası gözden geçirilecek olursa sekiz istihkâmdan Rumeli Mecidiyesi'yle Anadolu Hamidiyesi'nin dışardan birinci hattı, Namazgâh ile Çimenlik ikinci hattı, Değirmen Burnu'yla Anadolu Mecidiyesi'nin üçüncü hattı ve nihâyet Nara ile Maydos Kasabası'nın son hattı teşkil ettiği görülür. Birinci hat ile medhal hattının muntasıf noktaları arasındaki mesâfe hatt-ı müstakim olarak 21,000 metredir. Merkez grubu toplarının cümlesi düşmanı uzaktan dökecek vechile

tâbiye edildiği, farz-ı mahal olarak, tasavvur edilse bile bu topların içinde bu menzili, hatta yarısını aşacak yoktur. İşte bu muhâkeme ana istihkâmların 18 Mart günü üzerinde ne dereceye kadar müessir olduğunu izhar edebilir. Şüphesiz, mevki-i müstahkem kumandanlığı iki grup ile iktifâ ederek karadan ve denizden hiç bir tertîbat almasaydı muhâsım filolar mühimce bir hasâra uğramadan Nara-Maydos hattının şarkına geçeceklerdi. Merkez grubunu teşkil eden sekiz istihkâmdan dördünün müesses bulunduğu cenup sâhil hattı; Anadolu Hamidiyesi'nden başlayarak poyraz, yıldız poyraz; yıldız kerte poyraz ve nihâyet yıldıza doğru kıvrılan 7500 metre tûlunda bir cephedir ki eğer mezkur istihkâmlar medhalinden girecek son sistem harp gemilerini konsantre etmek maksadıyla inşâ ve techiz edilmiş olsaydılar, sâhil hattı topografın vaziyeti îtibâriyle bu maksadın temînine müsâit idi; lâkin, Rumeli Mecidiyesi'nden başlayarak Maydos Kasabası'na müntehî olan 6000 metre tûlundaki şimal sâhil hattı bu kâbiliyetten mahrum idi. Bu muhârip, karşısındaki hasmı mümkünün icrâsına muktedir farz ettiği için İngiliz-Fransız filoları en ziyâde cenup hatt-ı müstahkemiyle uğraştılar. Ve bu cephenin hakîki müdâfaa kâbiliyetini düşünerek onu ihmal etmek hatâsına düşmediler. Kendi mermilerinin düşmana vâsıl olamayışı merkez grubu istihkâmlarının şeref hissesini tenkis edemez; onlar, müthiş gemi toplarının mütemerkiz ateşi altında seslerini bir an bile kesmeyerek ateş püskürdüler. Ve hasımlarını kendilerinden uzak tuttular. Seferberlikten sonra ihzar edilen bütün müdâfaa tertîbâtına bu ana istihkâmlar esas bir kuvvetü'z-zahr olmuşlardı.

Sonradan vücûda getirilen müdâfaa tertîbâtına gelince, mütâlaayı teshil için bunları iki kısma ayırabiliriz: birincisi obüs bataryaları, ikincisi mayın hatlarıyla sed bataryaları.

Obüs bataryaları yine Rumeli ve Anadolu'da bulunmak üzere iki gruptan müteşekkildir. Rumeli grubu, havzalar Yıldız Grubu *(Fotoğraf 422)* nâmıyla mâruftur. Ve mevkii Rumeli Mecidiyesi'yle Soğanlıdere aralarında sâhilden Yıldız Tepesi'ne doğru mütevessidir. Ana silahları 4 kıta 21 cm'lik obüs topu ile 6 kıta 15 cm'lik kızaklı, 12 kıta 12 cm'lik muhâsara , 6 kıta 8,7 cm'lik mantelli ve 2 kıta 6,5 cm'lik cebel topundan ibârettir. Bu grubun merkez kuvvetiyle düşman gemilerinin en ziyâde sokuldukları Kirte-Erenköy hattının mukâbil müntehâsı beynindeki menzil 11,000 metredir. Bu menzilden düşman gemilerine ne dereceye kadar müessir olabildiği, mezkur

topların menzil-i müeesirlerini hatırlamakla takdir olunabilir. Anadolu Grubu, Anadolu Hamidiyesi'yle Kumkale arasında ve ikinciye daha yakın bir noktada bulunan ve Karanlık Liman'a tamâmıyle hâkim olan Erenköy Tepesi'ne tertip edilmiştir; eslihâsı 20 kıta 15 cm' lik obüstür; biraz garpta İntepe üzerine 8 kıta 12 cm'lik muhâsara topu mevcut olup bilâhare Erenköy'den dört kıta obüs de bu bataryaya nakledilmiştir. Muhârebede en müessir ateş bu obüs toplarına nasip olmuştur. Mayın darbesiyle bir tarafa yatan ve sevk ü idâre kâbiliyetini zâyi eden düşman gemileri Erenköy-İntepe grubunun mermileriyle batırılmıştır.

İkinci kısım müdâfaa tertîbâtı ki mayın hatları ile sed bataryalarından teşekkül eder. Doğrudan doğruya Türk bahriyesi târihine parlak bir sahne-i mefharet yazmıştır. Gerek torpilleri döverken ve gerek bu hatları müdâfaa ederken bahriyeliler cidden şâyân-ı hayret bir fedâkârlıkla çalışmış ve Boğaz müdâfaasının bütün ağırlığını kendi o mevziilerine yüklenilmiştir. Bilâ-tereddüt hükmedilebilir ki bahriye toplarının muhâfazası altında düşman omurgalarının çarpmasını bekleyen torpiller olmasaydı medhal grubunu tahrip eden düşman obüs bataryalarının ateş altında merkez istihkâmlarını döke döke Boğaz'a girer ve ağleb-i ihtimal Üçüncü Sultan Selim devrindeki mürûrundan biraz daha fazla zâyiat vermekle beraber Marmara'ya dahil olabilirdi. Geçitlerin limanların ve sâhillerin müdâfaasında, fedâkârâne muhâfaza edilen torpil hatlarının muvaffakiyeti Akdeniz Boğazı'ndaki kat'iyetiyle hiç bir vak'ada âşikâr olmamıştır. Medhal grubunun iskâtıyla son hücum arasında geçen yirmi gün, sed bataryalarıyla muhâsım toplarının geceli ve gündüzlü düellosuna şahit olmuş ve galebe-i müdâfaa bataryalarında kalmıştır; son hücûmun kahramanı da Karanlık Liman'a gizlice dökülen torpillerdir.

İlk torpil hattı harbe girilmesinden evvel, 1914 Ağustos'unun yedisinde, Havzalarla Kepez arasına dökülmüştü. Bu mesâfe 2200 metreye bâliğ olduğu halde o zaman mevki-i müstahkem elinde yalnız 26 torpil vardı. Binâenaleyh seksener metre fâsıla ile yirmi iki torpil dökülmüş ve dört kıtası da sefâin-i ticâriyyenin geçmesi için bırakılan geçiti, îcâbında kapamak maksadıyla ihtiyat alıkonulmuştu. Bu hat dökülürken İstanbul'dan yirmi altı torpil daha geldi. Ve birinci hattın gerisinde yetmişer metre fâsıla ile ikinci hat tesis edildi. Sonra üçüncü, dördüncü velhâsıl Ağustos'un yirmi beşinden medhalin ilk bombardımanına kadar yedinci hattın tesisine muvaffakiyet

hâsıl oldu. Goeben ve Breslau'ın hâmil olduğu torpillerden bir kısmı da mevki-i müstahkeme gönderildiği için dökülmüş ve dökülmek için hazırlanmış torpillerin miktârı 369'a çıktı. İngiliz ve Fransız gemileri 25 Şubat ile 18 Mart arasında işte bu yedi hattın en dışarıda bulunanların imhâsına çalışmış idi. Ne dereceye muvaffak oldukları ve hatların yedisinde de kendilerine bir geçit açmadıkları bizce meçhuldür. Mâmafih Türk bahriyesi hesabına pek kıymetdar bir muvaffakiyet vardır ki o da on sekiz Mart'a tekaddüm eden iki gece içinde hasıma sezdirmeksizin Nusret Mayın Gemisi'nin *(Fotoğraf 423)* Karanlık Liman ve Kerevizdere önlerine, yâni yedi torpil hattının daha dışarısına miktâr-ı kâfi torpil dökmesidir. Hiç bir muhâcim sefine-i harbiyye bu torpillerin vücûdundan şüphe etmemiştir; hatta isimleri mâlum gemiler yüzer kilo dumansız barutun infilâkıyla delinip battıktan sonra Fransa ve İngiltere'de bunların serseri torpillere çarptıkları iddia edilmiştir.

Şimdi bahriye bataryalarının tetkîkine başlayabiliriz; evvelemirde bu bataryaları da Rumeli ve Anadolu mıntıkalarından ibâret iki kısma ayıralım. Rumeli kısmında medhale en yakın olanlar Turgut *(Fotoğraf 424)* ve Barbaros Bataryaları'dır ki birincisi Soğanlıdere mansıbının sağ ve ikincisi de sol tarafında bulunuyordu. Turgut Bataryası, Turgut Zırhlısı'ndan çıkarılmış 4 kıta 8,8 cm'lik serî ateşli topundan mürekkep ve Bahriye Mülâzımı (Elyevm Yavuz Zâbitanından Kıdemli Yüzbaşı) İhsan Bey ile Bahriye Mülâzımı Tevfik Bey'in kumandasında idi. Efrâdı da Turgut'tan alınmıştı. Barboros Bataryası, Barboros Hayreddin Zırhlısı'ndan *(Fotoğraf 425)* çıkarılmış 3 kıta 10,5 cm'lik serî ateşli topu ihtivâ ediyor ve Bahriye Yüzbaşısı Mehmed Bey ile Mülâzım Settar ve Hayreddin Beyler tarafından kumanda ediliyordu. Her iki batarya düşmanın torpil taharrisiyle meşgul olduğu devrede bahriye bataryalarının müdâfaalarından alınan tecrübeler üzerine bilâhare tesis edilmiş ve 18 Mart günü henüz ikmal olunmamış bir halde bulunuyordu.

Rumeli kısmında üçüncü bahriye bataryası, Baykuş Tepe eteğine mevzû Mesudiye Bataryası *(Fotoğraf 426)* idi. Mesudiye Zırhlısı'nın bordasından çıkarılmış 3 kıta 15 cm'lik serî ateşli ve yeke-res topu bu bataryanın ana silâhını teşkil ediyordu. Kumandası, Bahriye Yüzbaşılarından Kemal Bey'e tevdî edilmişti. Torpil hatlarının muhâfazasında ve sonra 18 Mart müdâfaasında en ağır vazîfe Mesudiye Bataryası'nın hissesine düşmüştü. Topları üç kere kum ve toprak altında kalmış ve yine

temizlenerek muhârebeye devam etmişti. Bunun yüz metre kadar şark tarafında Muin-i Zafer Bataryası vardı. Bahriye Mülâzımı Haydar Bey kumandasında bulunan bu bataryanın eslihâsını Muin-i Zafer Korveti'nin *(Fotoğraf 427)* 4 kıta 7,5 cm'lik topundan ibâretti. Mesudiye ve muayyen bataryalarının teşkil ettiği grup Ertuğrul Yatı'ndan *(Fotoğraf 428)* çıkarılmış 4 kıta 5,7 cm'lik top ile takviye edilmiş idi. Takviye tertîbâtı meyânına her ne kadar 4 kıta 8,7 cm'lik mantelli top da mevcut idiyse de menzil ü tesir nokta-i nazarından gemi toplarıyla kâbil-i kıyas olmadıkları için zikirlerinden sarf-ı nazar olunmuştur.

Anadolu cihetindeki bahriye bataryalarından medhale en yakın olan birincisi Berk-i Satvet Bataryası idi; eslihâsını Berk-i Satvet Kruvazörü'nden *(Fotoğraf 429)* alınmış altı kıta 5,7 cm'lik serî ateşli toptan mürekkep olduğu için bataryaya bu isim verilmişti. Bahriye Yüzbaşılarından Mustafa Sadrettin Bey'in kumandasında idi. Akyarlar denilen noktanın şarkında tesis edilmişti; binâenaleyh Kirte-Erenköy hattının ortasından 8000 ve şimal nihâyetinden 11000 metre mesâfede bulunuyordu. Bunun daha şarkında Dardanos mevkiinde Âsâr-ı Tevfik Bataryası vardı; kumandası cihet-i berriyyeye mevdû olan bu bataryanın techîzâtı kısmen mağruk Âsâr-ı Tevfik Zırhlısı'ndan *(Fotoğraf 430)* çıkarılmış ve kısmen Muin-i Zafer Korveti'inden alınmış beş kıta 15 cm'lik serî ateşli toptan ibâretti. 18 Mart Muhârebesi'nde pek iyi iş görmüş ve hatta batarya kumandanı Hasan *(Fotoğraf 431)* ve Tarassut Zâbiti Mevsuf *(Fotoğraf 432)* Beyler'in vazîfe üzerinde şehâdetlerinden dolayı "Hasan Mevsuf Bataryası" ünvânını almıştı. Sâhil hattı şarka doğru gittikçe kıvrılarak Kepez Burnu'nu teşkil ediyordu; Üzerine gemi toplarından müteşekkil bir batarya tesis edilmiştir.

Müşterek iki filonun Boğaz'dan mürûruna mâni olan torpil hatları işte bu uzun menzilli ve serî ateşli bahriye toplarıyla muhâfaza edilmişti. Tenvîrat, pek nâkıs olmayla beraber bahriye zâbitlerinin idâresine verilmişti; medhal grubunda biri Ertuğrul ve diğeri Orhaniye Tabyası'nda iki kıta 90 cm'lik projektör vardı. Barbaros ve Turgut Bataryaları'nın bulunduğu Soğanlıdere ağzıyla Berk-i Satvet Bataryası'nın bulunduğu Akyarlar noktasına kezâlik birer kıta 90 cm'lik projektör bulunuyordu; Rumeli cihetinde Mesudiye ve Muin-i Zafer Bataryaları arasına bir ve Anadolu cihetinde Kepez Burnu'na bir kıta aynı katarda projektör vaz' edilmişti; nihâyet Muin-i Zafer ve Kilitbahir arasında bir ve Anadolu Hamidiyesi

önünde bir kıta 60 cm'lik projektör bulunuyordu. Sekiz elektrik taharrî feneri, bu sûretle dört tenvir hattı teşkil ediyordu. Birincisi Ertuğrul-Orhaniye, ikincisi Soğanlıdere-Akyarlar, üçüncüsü Mesudiye Kepez ve dördüncüsü Muin-i Zafer-Hamidiye hatları önünde -denizin üstüne ziyâdar birer salip çizecek ve bu sâhaları tenvir ederek düşmanı bataryalara göstermeye çalışacak olan bu fenerlerin hiç biri matlûbe-i muvâfık u zaman ile mütenâsip değil idi; çünkü 1915'de sâhillere mevzû projektörlerin katarı 150 cm'ye çıkmıştı. Medhaldeki projektörlerin küçüklüğü pek de mûcib-i tenkid olamaz; muhâsım tarafın Boğaz'a girip torpil taramaya başlaması bu istihkâmların istikâtından sonra başlamıştır. Lâkin ikinci ve üçüncü hatların uzun mesâfeleri tenvir edememesi sed bataryalarının vazîfelerini son derece müşkülleştirdi. Eğer bu fenerler, katarca daha büyük ve adetce daha çok olsaydı düşman torpil hatlarında bir geçit açmış olduğu kanaâtine düşünceye kadar pek ziyâde zâyiata uğrayacaktı. Muhâbere vesâiti de Amerikalı yüzbaşının zu'm ettiği mükemmeliyetten uzaktı; bataryaların birbirine ve tarassut mevkiilerine telefon cihazlarıyla bağlandığı Rumeli-Anadolu arasında irtibat tesis edildiği şüphesiz ise de bu tertîbâtın ibtidâî ve münferit olması muhârebe tertîbâtından me'mul edilen fâideyi azaltmış ve hatta 18 Mart Muhârebesi'nde bir mermi, iki sâhilin telefon râbıtasını kat'a kafi gelmişti. Anadolu Hamidiyesi'ne memur edilmiş olan birkaç Alman zâbitinden mâadâ bütün istihkâm ve bataryalarda tek bir ecnebi yoktu; Hamidiye istihkâmında çalışan Alman zâbitleri ise, hüviyetlerini gizlemek için sarık sarmak ihtiyacını hiç bir vakit duymadılar.

Türk bahriyesinin Boğaz müdâfaasına iştirâki, orada kendi topları ve kendi topçuları ile karşılıklı sekiz batarya tesis etmekten, denize torpil dökmekten ve tenvîrâtı idâre eylemekten ibâret değildir. Türk bahriyesi Boğaz müdâfaasına bütün mevcûdiyetini koymuştur. Lâkin müşterek filoların savleti Boğaz'ın vasatına gelmeden kırıldığı için donanmaya âit projenin tatbîkine hâcet kalmamıştır; mâmâfih bir projeyi zikretmek fâidesiz birşey addedilemez. Tarassut vazîfesiyle mevki-i müstahkem emrine verildiği evvelce kaydolunan Akhisar, Kütahya, *(Fotoğraf 433)* Draç *(Fotoğraf 434)* ve Musûl torpido bataryaları medhal hâricinde tarassut imkânı münselib olduktan sonra İstanbul'a gönderilmişti. Lâkin onların yerine demir hisar sistemi torpidobotlardan birkaçı mevki-i müstahkem emrine verilmişti ki Karanlık Liman ve Kerevizdere önlerine torpil dökmek husûsunda bu küçük torpido ve botlardan biri Nusret Mayın Gemisi'ne şâyân-ı takdir

muâvenetlerde bulundu. Ana istihkâmları takviye için Mesudiye Zırhlısı Boğaz'a getirildi. Ve orada battı. Selahaddin Âdil Paşa, konferensında bu keyfiyeti kaydederek diyor ki "Mesudiye mevki-i müstahkem bataryalarının takviyesi için İstanbul'dan talep edilmişti. Merkez grubunun ateşine yardım maksadıyla 15'lik toplarından istifâde için sâbit batarya halinde Sarı Sığlar'a demirlendi. Düşmanın taarruz zamanında bir kısım topları çıkmış olsa dahi denize müteveccih toplarıyla Dardanos ve diğer bataryalara muâvenet için ateşe iştirak edeceği ve seyyar olması hasebiyle Çanakkale gerisine kalması düşünülmüş olmasına rağmen merkez grubuna yardım esâsı bu tehlikeyi göze aldırdı." Torpillenmese idi yardım edecekti. Lâkin İngiliz tahtelbahiri, yeni toplu, eski bir teknenin sâbit bir istihkâm hâlinde (kullanılamayacağını pek çabuk ispat etti.) Zırhlının baş ve kıç topları, zıvanaları değişmek için, harpten evvel İngiltere'ye gönderilmiş ve taretleri top şeklinde tahta namlular konulmuştu. Merkez bataryasının sancak tarafından üç kıta 15'lik çıkarılmıştı. Sefîne iskele ciheti üzerine devrilerek battı. Ve 6 kıta 15'lik mahvoldu. Yalnız sancak bordasına bâkî kalan üç 15'lik ile küçük toplar bilâhare çıkarılmış ve bunlardan yeni bir batarya vücûda getirilmiştir.

Türkiye-İtalya Harbi'nde filonun Boğaz müdâfaasına iştirâki maksadıyla tertip ü tatbik edilen plan gayr-i mütecânis gemilerin hattan çıkarılması şartıyla yeniden mevki-i tatbika vaz' edilmişti. Bu planın, esâsı Barbaros ve Turgut Zırhlıları'nın Maydos ve Nara arasında mütemâdiyen devretmesinden ibâretti. İki zırhlı medhalin ilk bombardımanından 18 Mart hücûmuna kadar bu vazîfeyi îfâya hazır bulunmak üzere Boğaz sularında nöbet beklemişti. Ve plan Barbaros'un torpillendiği 8 Mayıs 1915 târihine kadar mevki-i tatbikte kalmıştı. Eğer düşman 18 Mart hücûmunda torpil hatlarını geçse veyâhut zırhlıların top menzili dâhiline girseydi Barbaros ve Turgut vazîfelerini yapacak, batıncaya kadar mevkiilerini muhâfaza edeceklerdi. Müşterek filoların Naros hattını geçilebilmesi, bu iki zırhlının enkaz ve mürettebâttını çiğnemekle mümkün olacaktı. Sonra düşman, karşısında Yavuz'u bulacaktı. Filotillanın en kifâyetli uzuvları Marmara'da muhâsım sefâin-i harbiyyeye gündüz veya gece hücûmu icrâsına memur edilmişlerdi. Bunlar Yavuz Muhârebe Kruvazörü'yle beraber İstinye Limanı'nda *(Fotoğraf 435)* bekliyorlardı. Ve 18 Mart günü sabahı cümlesi steam[576] tutmuş. Harekete müheyyâ bir halde emir beklemişti. Filotillanın

[576] Ç.n: Stim-Steam: Buhar

diğer aksamı Naros mıntıkasının gerisinde Rumeli ve Anadolu sâhillerinin münâsip noktalarına dağılacaklar ve Marmara'ya girecek olan muhâcim gemilere münferit torpido hücumları icrâ edeceklerdi. Planın heyet-i umûmiyyesi ya hasmı Marmara Havzası'nda imhâ etmek veya Türk donanmasının bütün uzuvlarını İstanbul'un müdâfaası uğrunda bu bâkir denizin a'mâkına gömmek cümleleriyle hülâsa edilebilir. Halbuki İngiliz ve Fransız filolarını geriye döndürmek ve Boğazı forsa emelinden müebbeden vazgeçirmek için yalnız birkaç bahriye bataryasıyla karbonit torpili kifâyet eylemiştir. Bu torpil tarlasının aşılamamış olması Türk donanmasının Çanakkale müdâfaasında hâiz olduğu fevkalâde ehemmiyeti sekte-dar edemez. Harp gemilerimiz, ölüm ile şerefin her ikisine birden, pek az sahnelerde, bu derece temas eylemiştir. Onu Boğaz müdâfaasında çok müessir bir âmil olmaya sevk eden yara, Akhisar'ın İngilizler tarafından geriye çevrildiği gün kanamaya başladı. Onun kalbi, Akdeniz hasretiyle Türkiye-İtalya Harbi'inden beri tutuşuyordu. Ve bir çok yıl terennümlerini dinlemekten mahrum kaldığı bu sevgili denize henüz 1912 nihâyetlerinde kavuşmuş ve iki yıl sonra tekrar kendi harim ızdırâbına çekilmişti. Türk bahriyesinin Akdeniz aşkı Enis Behiç Bey'in şu mısralarında ne canlı ne tesirli bir mâkes buluyor:

"Bizim gemi Akdeniz'de
Akdeniz'in kalbi bizde
Deniz bizim kalbimizde
Kanımızı siz de biz de
Adamışız dalgalara
Öleceğiz "Akdeniz"de
Göğsümüzde aynı yara"

Düşman kuvve-i muhâcemesinin derecesi harekâtın her safhasında mütehavvil olduğundan Akdeniz Boğazı mevki-i müstahkeminin kuvvetiyle yek-nazarda mukâyese edilmesi mûcib-i menfaat görülemez. Biz hücum günlerinin vakâyiini icmal ettikçe muhâcimlerin o sahnede hâiz bulundukları kuvveti min-hays'ül mecmû işâret ederek erbâb-ı mütâlaaya böyle bir mukâyese imkânını vereceğiz. Türkiye'nin seferberliği 1914 Ağustos bidâyetinde îlân ve Karadeniz vak'ası Teşrînievvel'in 29'unda ihdas edildiği cihetle mevki-i müstahkem harbe hazırlanmak için alettakrip üç ay zaman kazanmış olmak lâzım geliyor. Medhalin ilk bombardımanı ise Teşrînisânî'nin üçünde vukû bulmuştur. Hasmın bu teşebbüsü, Çanakkale

taarruzu silsile-i vukûatının hâricinde kalmaktadır. Zîra o târihte ne Fransa ne de İngiltere Akdeniz Boğazı aleyhine bir sefer icrâsını tasavvur etmemişlerdir. O halde 3 Teşrînisânî bombardımanı teşebbüsüne sâik olan sebep ne idi? Bu sual bir çok ecnebi muharririn-i askeriyyesi tarafından îrad edilmiş ve ortaya bir takım farazîler atılmıştır. Muammâyı hal etmek için elimizde sağlam ve sahteleri müttefekun aleyh malzeme yoktur. Onlar, ilk bombardımanın dört sefine-i harbiyye tarafından yapıldığını ve teşebbüsü ileriye götürmekten kendilerini meneden âmilin Boğaz önündeki zaaflarından ileri geldiğini söylüyorlar. Halbuki 3 Teşrînisânî bombardımanını icrâ etmek üzere medhal grubu açıklarına gelen büyük ve küçük sefâin-i harbiyyenin 28 kıtaya bâliğ olduğunu tarassut postalarımız müşâhede etmiştir. Ve Selahaddin Âdil Paşa'nın beyânâtına nazaran bu kuvvet İngilizlerin Inflexible ve Indefatigable *(Fotoğraf 436)* Muhârebe Kruvazörleri'yle Fransızların Bouvet *(Fotoğraf 437)* ve Republique *(Fotoğraf 438)* Zırhlıları'ndan ve hüviyetleri tâyin edilemeyen diğer iki kruvazörle 6 torpido muhribinden ve iki bacalı diğer bir zırhlısı vesâireden müteşekkildir. Bir açık deniz muhârebesi icrâ etmek lâzım gelseydi böyle bir filonun ilk hatt-ı harbi şüphesiz isimleri takdîmen zikredilen dört sefîne-i harbiyyeden teşekkül edecekti. İhtimalki garp münekkitlerini sâlifü'l-arz-ı mütâlaaya sürükleyen sebep budur. Hakîkat halde ise Seddülbahir ve Kumkale istihkâmlarıyla Ertuğrul ve Orhaniye Tabyaları'nı susturmak için bu kuvvet, hatta lüzûmundan bile fazla idi. Medhal grubunun kısa menzilli on altı ağır topuna karşı yalnız ilk dört sefîne-i harbiyye bir bordada 23 kıta 30,5 ve 9 kıta 15 cm'lik top taşımakta idi. Bundan başka sefâin-i harbiyye hedeflerinin sâbit olmasına mukâbil kendilerinin seyyar ve binnetîce menzilin tanzîmine hâkim olmaları gibi son derece ehemmiyetli bir tâbiye fâikiyyetine mâlik edilir. Düello, 14000 yarda mesâfeden 17 dakika imtidat etti. Bu mesâfe, Türk toplarının gâye-i menzilleri hâricinde idi. Muhâcimlerin, endaht ettikleri mermi adedini bilmiyoruz. Medhal grubundan yalnız Ertuğrul ve Orhaniye Tabyaları dört endaht yaptılar. Ve mermilerinin pek kısa düştüğünü görerek ateş kestiler. Netîcede Seddülbahir Kalesi cephâneliklerinden birinin iştiâliyle kalenin berhevâ olmasından ve bu sûretle 5 zâbit 80 neferin rütbe-i şehâdete ermesinden ibâretti. Tâbiye ve kalelerde bundan başka zâyiat yoktu. Binâenaleyh 3 Teşrînisânî bombardımanının maksatsız olduğu kadar netîcesiz kaldığı ve muhâcimler hesâbına tam bir muvaffakiyetsizlik teşkil ettiği iddia edilebilir. Mevki-i

Müstahkem Erkân-ı Harbiyye Reisi diyor ki: "Bu hal bizi meyus etmedi. Bilakis îkaz etti. Mevki-i Müstahkem Kumandanlığı bataryalarıyla beraber derhal bu bataryaların eski hâline ircâını emretti. Bizzat teftişât neticesinde gerek Kumkale ve gerek Seddülbahir Tabyaları az zaman zarfında eskisinden daha mükemmel bir halde hazırlanmış oldu. Diğer bâzı tâdîlâtta tabyalara ilâve edildi."

Ağustos'un bidâyetinden bugüne kadar Cihan Harbi, umûmî kara ve deniz cephelerinde netice-i kat'iyye üzerine hayli müessir vak'alar arzederek ilerlemişti. Almanya orduları Marne Muhârebesi'nde sendeliyerek durmuştu. Galiçya ve Şarkî Prusya, Rus silindirinin tazyîki altında eziliyordu. Bir Alman filosu Coronel'de[577] İngiliz hâkimiyet-i bahriyyesine şaşırtıcı bir darbe vurduktan sonra Falkland önünde denizin dibine inmişti. İttifâk-ı Müselles'in eski bir uzvu olan İtalya henüz kararını vermemiş, lâkin Fransa şark-ı cenûbî cephesindeki kıtaâtını şimal cephesine sevk ettiği halde Avusturya-Macaristan Hükûmeti'ni İtalya cephesinde bâzı hazırlıklara cebreden vakâyi-i siyâsiyye cereyâna başlamıştı. Karadeniz hâkimiyeti Türk ve Rus donanmaları arasında oynuyordu, her iki taraf birbirinin limanlarını topa tutuyor, nakliyelerini batırıyor, ara sıra kuvve-i külliyeleriyle temâsa gelerek kısa top düellosuna girişiyor, mâmâfih Amiral Souchon kat'î bir muhârebeye tutuşmaktan müçtenip görünüyordu. İstanbul-Trabzon deniz yolu bu emniyetsizlik içinde iken üç Türk nakliyesi kıymetdar hamûlesiyle beraber Ereğli önünde Ruslar tarafından batırılmış ve bu hâdiseden sonra Kafkas Cephesi sevkiyâtı müşkilâta uğramıştı. Diğer tarafında Akdeniz Boğazı önünde düşman tahaşşüdü endişe-bahş bir hal almış ve İngiliz-Fransa filolarına tahtelbahirlerde iltihâka başlamıştı. Bu sırada iki îtilâf devleti gizliden gizliye Çanakkale Seferi'ne hazırlanıyordu.

"1914 senesi Teşrînisânî'nin 25'inde Mister Churchill dûçar-ı tehdit olan Mısır'ı müdâfaa etmek için en iyi hareket olmak üzere Asya-yı Suğrâ sâhilinin bir noktasına hücum etmeyi teklif ederek bu meseleyi herkesten evvel mevzûubahis eyledi." Türkiye harbe gireli henüz bir ay olmamışken Mister Churchill'ı bu kadar telâşa düşüren Mısır tehlikesinin mâhiyeti acaba neden ibâret idi? Bu sualin en doğru cevâbını merhum Cemal Paşa'nın

[577] Ç.n: Coronel Deniz Muharebesi, Kasım 1914'te yaşanan ve kesin Alman zaferiyle sonuçlanan bir deniz muharebesidir. Alman İmparatorluk Donanması ile İngiliz Kraliyet Donanması arasında gerçekleşmiştir. Bu muhârebe ise Falkland Adaları Muhârebesi'ne yol açmıştır.

hâtırâtında buluyoruz: "Hâl-i harbe duhûlümüzden beş on gün sonra Enver Paşa bir gün beni konağına dâvet etmişti. O sırada ayağında çıkan bir çıbandan dolayı Paşa yatakta yatıyordu. Dâvetine hemen icâbet ettim. Vaziyet-i ûmûmiyye hakkında birkaç kelime teâtîsinden sonra dedi ki:

"Azizim Cemal Paşa! Süveyş Kanalı üzerine bir hareket-i taaruziyye tertîbi sûretiyle İngilizleri Mısır'da işgal etmek ve bu sâyede garp cephesine sevk etmekte oldukları bir çok Hind fırkasını Mısır'da alıkoymaya mecbur etmekle beraber Çanakkale'ye bir kuvve-i ihrâciyye sevklerine mâni olmak istiyordum. Bunun için bir iki aydan beri Suriye'de bâzı istihzâratta bulunuyordum. Miralay Mersinli Cemal Bey *(Fotoğraf 439)* kumandasındaki Sekizinci Kolordu'yu bu vazîfeye tahsis ettim. Almanlar böyle bir hareketin icrâsına son derece de ehemmiyet atfettiklerinden heyet-i ıslâhiyyeye memur Erkan-ı Harbiyye Kaymakamı von Kress Bey'de *(Fotoğraf 440)* münhasıran Kanal Seferi istihzârâtıyla meşgul olmak üzere Sekizinci Kolordu Erkan-ı Harbiyye Riyâseti'ne tâyin ve Şam'a îzâm ettim. Bir taraftan da bedevîlerden kuvve-i muâvene vücûda getirmek vazîfesiyle yâverim Süvâri Binbaşısı Mümtaz Bey'i, âyandan Abdurrahman Bey ve Tetkîk-i Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi Reisi Şeyh Esad Şakir Efendi'yi daha sâir arap ekâbarini Suriye'ye gönderdim. Dördüncü Ordu Kumandanı Ferik Zeki Paşa *(Fotoğraf 441)* Hazretleri yalnız Suriye ve Filistin'in müdâfaasıyla ve Sekizinci Kolordu Kumandanı Miralay Cemal Bey kendi kolordusunun seferberliğini itmam ve Kanal Seferi'ni ihzar ile meşgul olacaktı. Fakat Zeki Paşa Hazretleri değil bu seferi icrâ etmek, Suriye'nin bir muhtemel düşman ihrâcına karşı temîn-i müdâfaası için buradan başka kuvvetler gönderilmesini talep etmeye başladı. Suriye'den aldığımız haberler orada ahvâlin pek karışık olduğunu ve arap ihtilâlcilerinin icrâ-yı faâliyete başladığını gösteriyor. Binâenaleyh düşünüyordum ki zât-ı âliniz bir fedâkârlık ihtiyar buyursanız da Dördüncü Ordu Kumandanlığı'nı deruhte etseniz. Hem Kanal Seferi'ni ihzar ü icrâ, hem de Suriye'de âsâyiş ve emniyet-i dâhiliyyeyi temin buyursanız, bilemem, teklife cesâret edeyim mi?" Cemal Paşa bu teklifi kabul ve alelacele hazırlanarak, 1914 Teşrînisânî'nin 21'inci günü Suriye'ye müteveccihen Haydarpaşa'dan hareket etmişti. Şu halde Mister Churchill'ın teklifini dermeyan ettiği esnâda Mısır Seferi'ni deruhte edecek olan Türk Kumandanı yolda ve İngiliz Efkâr-ı Umûmiyyesi'ne vakitsiz bir heyecan veren tehlike henüz kuvvede bulunuyordu. Belki bu hakîkatin derhal tezâhür edildiği içindir ki

Churchill'ın teklifi başka bir zamana tâlik edildi. Mâmâfih Adadolu sâhillerinde bir noktaya asker dökmek nazariyesi, gittikçe nüfuz u şümûlünü artıran bir tasavvur şeklinde zihinlere yerleşti.

Lord Kitchener'ın riyâsetinde icrâ-yı faâliyet eden şûrâ-yı harp, biraz sonra üç yeni teklif karşısında bulundu. Birincisi, Sir Henry Morris'in muhtırasıydı. Bu muhtıra "Garp cephesinde o günlerde hüküm süren nispî sükûn üzerine açıkta kalan kuvâ-yı askeriyyenin âcilen ve müessir bir sûrette diğer hizmetlerde istihdam edilebileceği imkânına âzânın dikkatini celbediyor ve en ziyâde müstaid-i mağlûbiyyet olup Avrupa kıtasındaki hâkimiyetine hitam vermek için etrâfına bir ağ çevirmek mümkün görünen Türkiye'yi ezmek" nazariyesini ileriye sürüyordu. 28 Kânûnuevvel 1914 târihinde serdedilmiş olan bu teklifi 1915 Kânûnusânî'sinin birinde Mister Lloyd Georg'un *(Fotoğraf 442)* teklifi tâkip etti. Büyük Britanya'nın târihi başvekili, muhtırasında "Şarkın hedef-i hakîki olduğunu göstererek Yunan, Sırp ve Romanya'nın sıkı iştirak faâliyeti ile bilhassa Avusturya ve Türkiye'yi vurmak siyâsetini" prensibini müdâfaa eylemişti. Nihâyet ertesi günü Petrograd'daki[578] İngiliz elçisinin telgrafnâmesi geldi. Ve Rusya'nın Kafkas Cephesi'nde pek vahim bir vaziyete girdiğini cihetle yükün tahfif edilmesi için Akdeniz Boğazı'na karadan ve denizden bir hücum nümâyişi icrâsını talep ettiği anlaşıldı. Birbirine inzımam eden bu üç sâikden başka Şûrâ-yı Âlî'nin elinde bir çok sebep daha vardı. Mısır tehlikesi gittikçe büyüyor ve bertaraf edilmesi Türkiye'yi yeni bir cephede meşgul etmekle mümkün görünüyordu. İtalya'nın îtilâf-ı manzumesine girmek ve Bulgaristan'ın merkezî devletlere iltihak emeline sûret-i kat'iyyede vedâ etmek husûsunda karar vermelerini parlak bir nümâyişle tâcil mecbûriyeti baş göstermişti. Bize kalırsa bütün bu muhâkemeler, Çanakkale taarruzlarının iflâsından sonra uydurulmuştur. Müttefiklerin denizde ve karada uğradıkları zâyiat, parlak bir nümâyiş iddiasıyla telif edilemez. İngiltere, Mısır aleyhine icrâ edilen Türk tedârikât-i askeriyyesini biliyor ve Hindistan tehlikesi, efkar-ı umûmiyyeyi yeni fedâkârlıkların kabûlüne hazırlamak için bililtizam işâa ediliyordu. Rus ordularının Kafkas Cephesi'nde sıkıştıkları hikâyesine gelince bu, nasıl kabul edilebilir ki. Çar Hükûmeti Kafkaslar dâhil olduğu halde bütün cephelerden ayırdığı kıtaât-ı askeriyyeyi Odesa mıntıkasına topluyor ve bu sûretle İstanbul'u zapta

[578] Ç.n: St. Petersburg'un Birinci Dünya Savaşı ve öncesi zamanındaki adı.

hazırlanıyordu. İngiltere'yi Akdeniz Boğazı taarruzuna cebreden hakîki sebep; İstanbul ile Karadeniz Boğazı'nın Çar Hükûmeti eline düşmesi ihtimâli idi. Hedefin bundan ibâret olduğu anlaşıldıktan sonra nümâyiş sözlerinin beyhûdeliği tebeyyün eder. Büyük Britanya her türlü fedâkârlığı göze alarak Akdeniz Boğazı'nı zorlamak ve orada birleşerek Rus elinde bir Karadeniz Boğazı'nı harbî ve ticârî bütün ehemmiyetinden iskat eylemek istedi. Hiç kimseye meçhul olmayan bu maksat, Rusların Kafkas Cephesi'ndeki vaziyetini ıslâh etmek, Boğazları açarak büyük müttefikin mahsûlâtını Akdeniz'e ve Fransız ve İngiliz esliha ve mühimmâtı Karadeniz Rus limanlarına dökmek, Mısır ve Hindistan tehlikelerini izâleye çalışmak, İtalya, Romanya, Yunanistan ve Bulgaristan Hükûmetleri'ni hâlâ kurtulamadıkları tereddüt ve intizar vaziyetinden çıkararak kat'î karar vermelerini temin eylemek gibi zemin ve zamana muvaffak bir takım zâhirî sebeplerle örtüldü. Taarruzun akâmetine mahkûmiyetinden sonra da parlak nümâyiş nağmesi ortaya atılarak muhârip ve bîtaraf memleketlerin efkâr-ı umûmiyyesi delâlete düşürüldü. Bundan mâadâ biz, üç Teşrînisânî hücûmun da büsbütün maksatsız veya iki amiralin şahsî arzularından mütevellit bir hâdise-i âdiyye olmadığı kanaatinde biz Akdeniz Boğazı'nı zorlamak tasavvurunun hatta Sir Henry Morris'in teklifinden daha evvel İngiliz mahâfil-i âliyyesinde zihinleri işgal ettiğine şüphe etmiyoruz. Bozcaada, İmroz ve Limni bir bir işgâl-i askerî altına alınarak deniz cephelerinden iktisat edilebilen İngilliz ve Fransız sefâin-i harbiyyesi, Türkiye'nin harbe girmesinden değil, Alman müfreze-i bahriyyesinin Türk donanmasına iltihakından beri Adalar mıntıkasında toplanmaya başlamıştır. Mart ve Nisan müteşebbislerinin 1914 Teşrînisânî'sinden îtibâren icrâsına mâni olan esbap, Avusturya donanmasının Adriyatik Denizi'nde faâliyete geçmesi ve halbuki İtalya donanmasının İngiliz ve Fransız Akdeniz filolarına henüz iltihak etmemiş bulunmasıdır. 1915 Mart'ından evvel İngiltere'nin Cebralta hâricideki filolarından Akdeniz'e kuvvet ayrılamadığını ve Heligoland Muharebesi'nde büyük bir kâbiliyet-i harbiyye gösteren Alman donanmasının bütün İngiliz vatan filolarını Şimal Denizi'nde mütehaşşid bulundurduğunu, müteferrik Alman sefâin-i harbiyyesiyle başa çıkmak için İngiltere'nin müşkilâta uğrayarak hatta Japonya'dan muâvenet istediğini ve nihâyet Fransız filolarının münâkalât-ı bahriyyeyi himâye vazîfesine tahsis edildiğini bu münâsebetle hatırlamak îcap eder. Bütün bu tehlikeler, yeni senenin ayları geçmeden bertaraf edilememiştir.

Muhtelif mahâfilde münâkaşayı mûcip olan diğer bir nokta da Şubat ve Mart hücumlarının harekât-ı bahriyye ile tevhid edilemeyerek münferit bırakılmasıdır. Halbuki asker ihrâcı 5-18 Mart taaruzundan sonra karar-gir olduğu yanlış işâa edilmiş bir meseledir. Üçüncü Sultan Selim devrinde cebren Marmara'ya giren filolarının hiç bir muvaffakiyet kazanmaksızın hâib ü hâsir çekilip gitmesi İngilizlerce unutulmamış ve harekât-ı bahriyyenin bir ihraç hareketiyle takviyesine tam vaktinde karar verilerek General Hamilton *(Fotoğraf 443)* Mart hücûmuna bizzat iştirak eylemiştir. Adem-i muvaffakiyeti mûcip olan hatâ donanma ile ordunun müştereken hareket ettirilmesine değil, bilakis bu iştirak esaslarının yanlış hazırlanmasındadır. Tertip edilen taarruz planına göre donanma evvelâ medhal grubunu tahrip edecek, sâniyen torpilleri tarayıp merkez grubu mıntıkasına dahil olacak, sâlisen bu mıntıkaya hâkim olan istihkâmatı ateş altına alarak aynı zamanda istihkâmların kıtaât-ı askeriyye tarafından işgal ü zapt edilmelerini himâye edecekti. Yâni karaya asker çıkarılacak ve Boğaz istihkâmatı ele geçirilecek, lâkin bu hareket arkadan değil donanmanın ateşi altında denizden, cepheden icrâ edilecekti. Eğer Türk bahriyesi, bütün vesâitiyle Boğaz müdâfaasına iştirak etmemiş ve mevki-i müstahkem yalnız medhal ve merkez gruplarının mâlik olduğu bataryalarla muhârebeyi kabûle mecbur olsaydı müttefikler planlarını şüphesiz muvaffakiyetle tatbik ü intaç edeceklerdi. Onların hesâbını ana istihkâmların merdâne ü şeciâne müdâfaasıyla beraber Türk bahriyesinin bu müdâfaaya iştirâki altüst etti. Akdeniz Boğazı müdâfaasında Rahmet-i Rahmâna kavuşan şühedânın ikinci kâfilesi, merkez garbî istihkâmatını takviye maksadıyla Sarısığlar Koyu'na demirlediğini yukarıda kaydettiğimiz Mesudiye Zırhlısı'na mensup bahriyelilerdir. Türk bahriyesi Çanakkale Muzafferiyeti târihine kendi fedâkârlığını bu şehitlerin al kanıyla yazdı.

Mesudiye, 1873 târihinde İngiltere'de yapılmış bir fırkateyn idi. 1912'de Ansaldo-Armstrong Şirketi mârifetiyle tecdit ettirilmiş ise de demir levhalardan ibâret olan zırhı da değiştirilmişti. Binâenaleyh on altı mil çıkabilen süratine ve 2 kıta 24 ve 12 kıta 15 cm'lik toptan müteşekkil eslihâsına rağmen son sistem toplara ve bâhusus torpidoya karşı mukâvemenetsiz bir sefîne idi. Zırhının demir olmasıyla beraber tecdîdi esnâsında yalnız üç arzânî bölme yapılmış olduğundan su kesimi altında açılacak bir rahne ile derhal batacağı muhakkaktı. 1914'te Akdeniz Boğazı'na getirildiği vakit, yukarıda zikrolunduğu vechile 24 cm'lik topları

yoktu. Ve iskele bataryasından 3 kıta 15 cm'lik top çıkarılmış bulunuyordu. Sancak bordası açığa müteveccih olmak üzere Sarısığlar Koyu'na baştan ve kıçtan demirlenmişti. Bu noktada, torpil hatlarının arasında gayr-i müteharrik duruyordu. 6 kıta 15'lik topuna rağmen ilk top veya torpido isâbetiyle beraber gark olacağı bahriyelilerce şüphesizdi. Mesudiye böyle bir vaziyette mahva mahkum edileceğine Nara'nın arkasında bulundurulsa ve düşman sefâin-i harbiyyesi'nin medhalden girmesi üzerine torpil tarlasından geçirilerek doğrudan doğruya ve canlı bir zırhlı sıfatıyla muhâcimler üzerine atılmaya memur edilseydi, yine batacak, lâkin mert ve kahraman harp gemisi olarak batacaktı. Mürettabâtı için Sarısığlar'da âciz ve çâresiz batmaya bin kere müreccahtı. 11-B markalı *(Fotoğraf 444)* tahtelbahir bir zırhlının sâbit kale hâlinde kullanılamayacağını bu fikri terviç ve müdâfaa edenlere pek çabuk ispat eyledi.

Mesudiye Süvârisi Korvet Kaptanı Arif Bey idi. Lâkin son günlerde Fazıl Bey ona halef olmuştu. Arif Bey zırhlının şıpka vâsıtasıyla muhâfaza altına alınmasına ehemmiyet vermiş, sallar yaptırmış, tersâneden köhne şıpka parçaları getirterek salların kenarına astırmış, tebdîli târihine kadar hiç olmazsa sancak bordasını torpido tehlikesine karşı mahfuz bulundurmak için uğraşmıştı. Şıpka, sefâin-i harbiyyenin bordalarında mürettep mataforalara asılır çelik bir ağ olup baştan demirli harp gemileri rüzgâr veya akıntı tesîriyle muhtelif cihetlere saldıkça gemiyle birlikte hareket ettiğinden dâima kıça doğru kaymağa mütemâyil ve bu mile göre tertibât-ı mahsûsa ile mücehhezdir. Mesudiye ise dört millik ana akıntıya mâil anafor sularının ortasına baştan ve kıçtan demirlenmişti. Ve hiç bir havaya salmayarak gayr-i müteharrik duruyordu. Şıpka mataforları olmadığından birbirine eklenen ağ parçaları uydurma sallara asılmıştı. Ve muhtelif rüzgârlar ile muhtelif cereyanlara mâruz olan bu sallar yerinde duramıyor ve zincirler lâyenkatı dolaşıp kopuyordu. Fâzıl Bey böyle bir tertîbin gemiyi muhâfaza edemeyeceğini takdir ve onu alî hâle terk ederek nazar-ı dikkatini tarassut meselesine çevirdi. Gece ve gündüz bu tarassutlara riâyet etmekle beraber geceleri Kepez Burnu'nda bir müsellah filika bekletmek usûlünü muhâfaza etti. Bu, Türkiye-İtalya Harbi'nde bilâ-netîce tatbik edilmiş basit bir usûldü. Düşman Mesudiye'ye gece değil, gündüzün ortasında taarruz etti. B-11 markalı tahtelbahir, Yüzbaşı Norman Holbrook *(Fotoğraf 445)* kumandasında bulunduğu halde 1914 Kânûnuevvel'in 13'üncü günü fecirle beraber Ertuğrul-Orhaniye hattının hâricinde denize daldı. Periskop göstermeksizin,

yalnız pusulasıyla dört saat seyir etti. Sonra periskopunu çıkararak etrafını gözden geçirince sağ tarafında büyük bir Türk sefine-i bahriyyesi yatmakta olduğunu hayretle gördü. Bu tahtelbahir, Mesudiye'nin 600 yarda yakınına gelebilmek için üç, dört sıra torpil hattının altından geçmişti. Büyük sefâin-i harbiyyenin çarpması için atılmış olan bu torpiller karşıdan karşıya ve takrîben sath-ı bahrin 3-5 metre kalınlığında gayr-i kâbil-i nüfuz bir duvar teşkil etmek lâzım geliyordu. 11-B Botu'nun daha derin sulardan seyir ettiği tabii idi. Bu muvaffakiyet mevki-i müstahkemce tahmin edilememişti. Mesudiye ölüm darbesini 600 yarda mesâfeden sancak kıç omuzluğuna yedi ve sağa doğru yavaş yavaş devrilmeye başladı. Aynı zamanda bu tarafta toplarıyla su üzerinde yüzmekte olan periskop üzerine serî endahtlar icrâ ediliyordu. Pusulasındaki arızadan tahtelbahir hakîkaten bir müddet periskopuyla seyretmiş ve sonra bu küçük altıda aşağıya çekerek yine pusulasının rehberliğiyle yoluna devam ederek badezzeval saat 2'de Boğaz'dan çıkmıştır. Mesudiye şehitleri, maatteessüf kendilerini bilmediğimiz 20 nefer ile Çarhçı Yüzbaşı Ziya ve Çarhçı Mülâzımı Mehmet, Hasan, Mehmet Yaşar, Şükrü Cafer Efendiler'dir. Geminin garkından 36 saat sonra derûnunda adam bulunduğu hissedilmekle karine delinerek üç zâbit çıkarılmış ve bunlardan Çarhçı Mülâzımı Hulusi Efendi tahliyesini müteâkip vefat etmiştir.

Mesudiye'nin batırılması, torpil hatlarının tahtelbahir siperlere hâil olamayacağını müdâfîlere öğretti. Ve netîce îtibâriyle bu ders, hiç olmazsa zırhlının maddî kıymeti derecesinde fâidebahş oldu. Bu vak'ada nüfus zâyiâtından sonra gelen en ehemmiyetli zarar 9 kıta 15'lik topun elden gitmesi idi. Bilâhare iskele bordasında kalan üç kıtası çıkarılmış ve sâhilde yeni bir batarya tesis edilmiştir. Tahtelbahirlerin Marmara'ya geçmeleri mümkün ve hatta kolay bir iş olduğu bu hâdisenin delâletiyle anlaşıldıktan sonra vesâit her sûretle teşdit edildiği gibi Aydın Reis, *(Fotoğraf 446)* Nur-ül Bahir Gambotları'yla münâsip sefâin-i harbiyye Boğaz mıntıkasına celb ü tarassuta memur edildi. Bu sûretle Türk bahriyesi gayr-i mer'î bir unsur-ı taarruzla gâyet müthiş bir mücâdeleye girişti. Ve bizzat torpil hatlarından başka Boğaz bataryaları ve deniz tayyâreleri bu mücâdelede kendisine yardım etti. Kânûnusânî ortalarında Fransızların sagir ve büyük taarruzun arefesinde İngilizlerin E-15 Tahtelbahiri *(Fotoğraf 447)* batırıldı. Taarruzdan ve karaya asker ihrâcından sonra cidal hem Boğaz'da hem de Marmara dâhilinde daha cesurâne bir şiddetle devam etmiş, bir çok düşman

tahtelbahirleri gark edilmesiyle beraber birtakım müessif zâyiâta da uğranılmıştır ki Barbaros Hayrettin Zırhlısı'nın ziyâ'ı bu acı zararlardan biridir.

Medhal grubu aleyhine ikinci taarruz 1915 Şubatı'nın 19'unda ve üçüncü taarruz 25'inde vukû buldu. Her ikisinin hedefi bu istihkâmların tahrîbi idi. Binâenaleyh biri diğerinin mütemmimi oldu. Bu taarruzlar İngiltere ve Fransa'nın o sıralarda Boğaz önünde mütehaşşid bulunan bütün kuvvetleriyle icrâ edilmiştir. İngiliz filosu

Inflexible *(Fotoğraf 408)*	17,500 ton, 8 kıta 30,5 ve 16 kıta 10,5 cm'lik top.
Lord Nelson ve Agamemnon *(Fotoğraf 448-449)*	Her biri: 16,500 ton 4 kıta 30,5 ve 10 kıta 23,4 cm.
Irresistible *(Fotoğraf 450)*	15000 ton 4 kıta 30,5'luk. 12 kıta 15 cm'lik.
Cornwallis *(Fotoğraf 451)*	14,000 ton, 4 kıta 30,5 12 kıta 15 cm'lik.
Vengeance *(Fotoğraf 452)*	12950 ton, 4 kıta 30,5, 12 kıta 15 cm'lik.

Zırhlılarıyla birkaç küçük kruvazör ve bir hayli torpidobot muhribinden, Fransız filosu da

Suffren *(Fotoğraf 453)*	12,750 ton, 4 kıta 30,5, 10 kıta 16 cm'lik.
Bouvet *(Fotoğraf 437)*	12205 ton, 2 kıta 30,5, 2 kıta 28,8 kıta 15 cm'lik.
Charlemagne ve Golva *(Fotoğraf 454)*	Her biri: 11,260 ton, 4 kıta 30,5'lik 10 kıta 15 cm'lik.

Zırhlılarıyla kruvazör ve muhriplerden mürekkepti. Müttehid donanmanın refâkatinde bir çok torpil taharrî vapurlarıyla tahtelbahirlerde vardı.

19 ve 25 Şubat bombardımanlarında medhal grubu, mücehhez olduğu 12 top ile düşmanın bir bordaya ateş eden 44 kıta 30,5 ve 66 kıta 15-24 cm'lik ki min-haysü'l-mecmû yüz on kıta uzun menzilli topa karşı mevkiini müdâfaaya çalıştı. Eğer İngiliz ve Fransız topçuları, sulh

zamanında bütün dünyaya neşredilen kifâyete mâlik olup da lâakal yüzde on nispetinde isâbetli endaht icrâ etseydiler Kumkale istihkâmıyla Orhaniye ve Ertuğrul Tâbiyeleri'nin çelik bir tabaka ile örtülmeleri lâzım gelirdi. Halbuki 19 Şubat bombardımanı netîcesinde bu üç mevkiinin zâyiâtı iki zâbit iki nefer şehit ile on bir nefer mecruhdan ibârettir. Muhârebe saat 9:30'dan saat 12'ye ve saat 2'den saat 7'ye kadar tam 7,5 saat devam ettiği halde bataryalar, birkaç günlük gayretle eski halini bulacak derecede ehemmiyetsiz hasârâta uğramış ve zâbitan ve efrattan hiç biri top başını terk ederek gerideki mahfuz mahallere çekilmek lüzûmunu duymamıştır. Bu muhârebede Agamemnon Zırhlısı, biri diğerine ve diğeri kıç taretine iki isâbet aldı; ateşe istihkâmların menzili hâricinden başlayan muhârebenin ikinci devresinde yaklaşmaya başlamış ve Agamemnon ile Kumkale sâhiline takarrüp etmek isteyen bir Fransız muhribinin yaralanmasıyla medhal hattının henüz sukut etmediğini anlayarak tekrar geriye çekilmiştir.

Çanakkale Harbi'nde Türk mermisine hedef olan ilk düşman zırhlısının Agamemnon olması târihinin garip bir tesâdüfüdür.

Mâlumdur ki Şair Homeros'un İlyada'sı, Agamemnon'un Truva Muhâsaraları'nı idâre eden Mycenae Hükümdârı olduğunu söyler, Agamemnon, efsânevî olmasına rağmen Truva'yı zapta muvaffak olamamış ve kahraman Aşil'in gelmesine lüzum gösterilmiş ve bu sırada şark memâlikinden gelen bir kuvve-i imdâdiyye Truvalılar'la birleşerek muhâsır orduyu mütemâdi felâketlere uğratmıştır. Bu kuvve-i imdâdiyyenin gemilerden ibâret olduğu mutahassısınca hal edilmiş bir keyfiyet değildir. Bâzıları Amozon olduklarını söylemekte bâzıları Asurya'dan geldiklerini dermeyan etmekte ve diğer bir takımları Oğuz Türkleri'nden bir müfreze olmalarına ihtimal vermektedir. Bugün Truvalıların ırkları da henüz taayyün etmemiştir. Bütün hâmâsî efsânelerden ve târihî tetebbulardan çıkan netîce şudur ki Agamemnon Truva'nın Yunanlılar tarafından fethedildiğini görmeden, sâir bir çok muhayyel mabudlar ve nîm mabudlar gibi muhârebede telef olmuş ve sonra Truva'nın zaptı da gâliplere şe'met getirmiştir. 1906 modelli bir sefîne-i harbiyyeye İngilizlerin ne maksatla bu ismi verdikleri bizce meçhuldür. Yalnız Truva Muhârebesi'nden binlerce sene sonra bu mâruf harâbenin yanı başında ondan daha büyük daha efsânevî bir harp başlamış Mycenae Kralı'nın ismini taşıyan İngiliz gemisi, müdâfîlerin ilk yaraladıkları sefîne-i harbiyye olmuştur.

Şubat'ın 19'undan 25'ne kadar devam eden sükûn, İngiliz ve Fransızlar tarafından havaların adem-i müsâadesine atfediliyor. Hakîkâten bu hafta hava bozmuş ve medhal grubunun cüz'î hasârâtını tâmir için müdâfîlere fırsat vermiştir. 25 Şubat 1915 bombardımanı aynı sefâin-i harbiyye tarafından icrâ edilmekle beraber düşman bu taarruzda geçen derslerden mütenebbih ü müstefid olmuş görünüyordu. Ateş saat onda başladı ve bilâfâsıla 7,5 saat devam etti. Netîcede medhal grubu ağır hasârâta uğrayarak 13 şehit verdikten sonra zâbitan ve efrat geriye çekildi. Gece Fransız filosu Kumkale ve İngiliz filosu Seddülbahir cihetine tahrip müfrezeleri çıkardı. Kumkale tarafına çıkanlar zâyiat ile defedildiler. Lâkin diğer müfreze Morto Limanı'na kadar ilerlemeye ve hasardan mâsûn kalmış topları tahrip ve mühimmâtı imhâ etmeye muvaffak oldu. Bu hâdiseden sonra mevki-i müstahkem, medhali yeniden faâliyete getirmek imkânını görememiş ve hasmı Boğaz dâhilinde karşılamaya karar vermiştir.

Şubat'ın yirmi beşiyle Mart'ın on sekizi arasında geçen yirmi gün, yukarıda bilmünâsebe söylendiği vechile, geceli ve gündüzlü ve gâyet çetin mücâdelât ile doludur. Medhal grubunu tahrip ederek planın ilk ameliyesini muvaffakiyetle ikmal eden hasım şimdi ikinci ameliyenin icrâsına başlamıştı. Donanmanın hücûmuna zemin hazırlamak için torpil tarlasını imhâya veya bu hatlarda kâfi bir geçit açmaya çalışıyordu. Mücâdele nöbeti bahriye bataryalarına gelmişti. Hemen her gün birkaç zırhlı Boğaz'a girmiyor ve bahriye bataryalarıyla dövüşmeye başlıyordu. Ve karanlık basar basmaz torpil tarayıcı gemiler geliyor ve anûdâne muhârebeler sabaha kadar devam ediyordu. Mart'ın ikinci haftası nihâyetine kadar kaç torpil imhâ edildiği mâlûmumuz değildir. Ancak büyük taarruz esnâsında muhâcim zırhlılar bu mıntıkaya yaklaşmadan ricate mecbur oldular.

Düşman bir taraftan bu fâsılasız cidal ile meşgul iken diğer taraftan umûmî taarruza hazırlanıyordu. Fransız nakliyeleriyle mütamâdiyen asker geliyor ve General d'Amade *(Fotoğraf 455)* Mart bidâyetinde Amirallere mülâkî oluyordu. General Hamilton ise 1915 Martı'nın 13'ünde Londra'dan hareket ve iki gün sonra Marsilya Limanı'ndan *(Fotoğraf 456)* Phaeton Kruvazörü'ne *(Fotoğraf 457)* râkip olarak Çanakkale Cephesi'ne azîmet etmişti. 17'sinde Bozcaada'ya geldi. Umûmî hücum, Amiral Carden *(Fotoğraf 458)* tarafından bugün için kararlaştırılmıştı. Lâkin her neden ise bir hastalık îcat ederek istifâ ettiği için İkinci Kumandan Amiral De Robeck *(Fotoğraf 459)*

kendisine halef olmuştu. Kumandanlıkta vukûa gelen bu tebdîlin asıl sebebi Amiral Carden'in 16 Mart'ta uydurduğu ve tabip raporuna istinat ettirdiği hastalık değil, İngiltere Bahriye Nâzırı'yla kendi arasında başlayarak gittikçe şiddetlenen ihtilâf-ı nazar idi. Carden, Boğaz'da kademe kademe ilerlemek, Mister Churchill ise ağır fedâkârlığı göze alarak kat'î bir taarruza girişmek fikrinde bulunuyordu. İşte bu ictihat farkıdır ki nihâyet Amiral Carden'in temâruzuyla netîcelendi. Mister Churchill Birinci Deniz Lordu'nun tavsiyesiyle İkinci Kumandan Amiral De Robeck İngiliz filosunun idâresine memur etmezden evvel kendisine "Lord Fisher'den gizli" bir telgrafnâme göndermiş ve iki fikirden hangisine mütemâyil olduğunu sormuştu. Amiral De Robeck Bahriye Nâzırı'yla mutâbık kaldığına dâir temînat-ı cevâbiyye vermesi üzerine tâyin keyfiyeti mevki-i resmiyyete vaz'edildi. Taaruzun akâmetle netîcelenmesi Mister Churchill'ın şu garip mütâlaayı serdetmesine bâis oldu: "Bizim dûçar olduğumuz zâyiat, yüz nüfusu geçmemek üzere elyevm donanmamızda yirmi kadar hem sınıfı bulunan Irresistible ve Ocean'ın *(Fotoğraf 460)* garkından ibâret kaldı. Şâyet bu eski sefîne-i harbiyyemiz Çanakkale önünde harekât-ı bahriyyeye iştirak etmeseydi İngiltere adasının cenup limanlarından birinde fâidesiz ve âtıl bir sûrette duracaktı." Yâni Mister Churchill "İyi ki battı." demek istiyor, on beş on altı bin tonluk o güzel zırhlıların batması İngiltere sâhillerinde âtıl durmalarına müreccah bir hizmet addedildiğine ve bizzat İngiltere Bahriye Nâzırı'nın bu fikirde bulunduğuna nazaran, bütün o sistem gemileri İngiltere sâhillerinde âtıl bir halde bırakıp da Çanakkale Cephesi'ne getirmemiş olmaları cidden affolunmaz bir hatâ sayılmak lâzım gelir.

Munsifâne bir hüküm verebilmek için, Amiral De Robeck'in selefinden daha tâlihli bir kumandan olduğunu kaydetmek îcap ediyor. Çünkü Carden'in kumandası altında İkinci kumandanlığı -İngiltere Bahriye Nezâreti'nin kanaatine göre- pekiyi idâre etmiş olan bu zat iş başına geldiği vakit İngiliz filosu kıymet-i harbiyyece çok yükselmişti. Yeniden iltihak eden sefâin-i harbiyyenin en mühimi Queen Elizabeth *(Fotoğraf 461)* 27,500 ton, 38-8, 16-1,2 cm'lik muhârebe kruvazörü olup başkumandanlık forsu bu gemiye nakledilmiş bulunuyordu. Diğer yeni unsurlar meyânında Majestic *(Fotoğraf 462)* 14,900 ton, 30,5-4, 16-5 cm'lik zırhlısı ile Vincennes sınıfından üç sefîne-i harbiyye ağleb-i ihtimal Albion, *(Fotoğraf 463)* Gaulois, *(Fotoğraf 464)* Ocean- vesâire bulunduğundan İngiliz müfreze-i bahriyyesinin kudret-i taarruziyyesi evvelkine nisbetle iki defa artmıştı. Amiral Carden, kademe

kademe tahrip planını tedrîcen kuvveden fiile getirmek için bu gemilerden istifâde etmişti. Boğazı iki cihetten sıkıştırmayı düşünmüş ve Fransız filosunun hâriçten Bolayır aleyhine icrâ ettikleri bombardımanı merkez grubuna karşı tatbîke başlamıştı. Muârız açığından yapılan bu aşırma endaht, balon ve tayyârelerle tashih edildiğinden, merkez grubunun bâzı istihkâmları için vahim bir mâhiyet alıyordu. O zaman Türk bahriyesi yine sahneye geldi ve Barbaros Hayreddin Zırhlısı Kocaçimen enginine sokularak ve ateşini karadaki rasıdlar vâsıtasıyla spotin[579] ederek aşırma endahtlara başladı. Gerçi Selahaddin Âdil Paşa, Queen Elizabeth'in muârızdan çekilerek bu tahripleri bir daha tekrar etmeyişini matbû konferansında bâzı tâbiye mülâhazalarına atfediyorsa da biz bu kanaatte kendilerine iştirak etmemek mecbûriyetinde bulunuyoruz. Queen Elizabeth, Barbaros'un aşırma endahtları esâasında, bir günde üç isâbet almış ve bu hal Amiral Carden'i teşebbüsünden vazgeçirecek kadar kuvvetli bir sâik olmuştur. Karaya asker ihrâcından sonra London zırhlısına binerek harekât-ı harbiyyeyi tâkip eden meşhur muhâbir "Ashmead Bartlett" diyor ki:

"Sefineye isâbet eden üç mermiden biri mühendis salonunda infilâk etmiş ise de mühendislerin vazîfe başında bulunmalarından dolayı hiçbir kimseye zarar vâki olmamıştır. Diğeri bordanın zırhsız kısmından nüfuz ile içeride infilâk etmişse de hiç bir hasar îka edememiştir. Üçüncüsü dahi zannediyorum ki bacaya isâbet eylemiştir." Barbaros'un aşırma atışından İngilizler'in ne derece telâşa düştüklerini lâyıkıyla anlamak için şu hâdiseyi de ilâve ederek bahsi kapatacağım: İstanbul işgâli üzerine devâir-i resmiyyenin İngiliz, Fransız ve İtalyan heyetleri mürâkabesine girdiği hatırlardadır. Bu esnâda Bahriye Nezâreti muâmelatını kontrol için düyunhâneye gelen ilk İngiliz heyet-i askeriyyesi, Erkan-ı Harbiyye Dâiresi'nden bir takım tahrîri sualler sormuş ve bittabi hiç bir şâfî cevap almamıştı. Harb-i Umûmî'de Türkler tarafından icrâ edilmiş bâzı mühim harekâtın tarz-ı icrâlarını istiknah eden bu suallerin başında "Türk sefâin-i harbiyyesinin Naros mıntıkasının hangi noktasından ve kaç derece irtifâ ile ne sûretle nişan alarak o derece müessir bir aşırma endaht yapabildiği" muharrerdi. Meşhur muhâbirin "Aisne"da tâlillerine gelince, mühendis salonuna giren, geminin zırhsız (?) kısmını delen ve bacaya vuran üç

[579] Ç.n: İngilizce "Spot" kelimesinden askerî terim olarak atış tanzim için gerekli bilgileri vermek, atımların hedefe nazaran inhiraf miktarını gözetleme yaparak tespit etmek.

merminin hiç bir fenâlık yapmadığına inanmak için, Barbaros'un taretlerinden hasma fevt-bıl atıldığını kabul etmek îcap eder. İlk salvolarından îtibâren muvaffak olan bu endahtlar, karaya asker ihrâcından sonralara kadar devam etmiştir.

Türk Erkan-ı Harbiyye-i Umûmiyyesi'nin Târih-i Harp Külliyâtı'ndan "Çanakkale Muhârebatı" ismindeki eser de dâhil olmak üzere tetebbu ettiğimiz muhtelif menbaalar, 18 Mart 1915 hücûmunun müphemiyetlerini tenvir etmiyor. Ve bu umûmî taaruzun hutût-i asliyye ü fer'iyyesini çizerek en hakîki portresini yapmak için Türk, İngiliz ve Fransız ve sâik-i resmiyyesinin intişârını beklemek lâzım geliyor. Taaruzun karanlık noktalarından başlıcaları şunlardır:

1-Başkumandan General Hamilton, Mart'ın 17'sinde Amiral De Robeck ve Guepratt *(Fotoğraf 465)* ile Fransız Kuvâ-yı Askeriyyesi Kumandanı General d'Amade'a mülâkî olduğu zaman Bozcaada, İmroz ve Limni irkâp iskelelerinde mütehaşşid kıtaât-ı berriyyenin miktârı neden ibâretti?

2-O gün yalnız Mondros Limanı'nda otuzdan fazla nakliye bulunduğu ve adalarla Fransız ve İngiliz limanları arasında münâkalât şiddetle devam ettiği yine İngiliz ve Fransız kuyûdattan anlaşılıyor. Eğer muhtelit bir taarruzla Boğaz istihkâmlarının kademe kademe iskat u işgâli matlûp idiyse 18 Mart günü bu kıtalardan ne dereye kadar istifâde edildi?

3-General Hamilton ile General d'Amade, birer harp gemisine binerek hücum filoları refâkatinde Boğaz'a girmiş ve bidâyetinden nihâyetine kadar muhârebeyi en tehlikeli bir noktadan tâkip etmişti. Eğer Boğaz hâricinde işârete muntazır ve asker yüklü nakliyeler yok idiyse iki generalin bu hatır-alûd vaziyeti kabul etmeleri nasıl bir sâikin muktezâsıydı?

4-Hücum icrâ eden donanma ile refâkatindeki filotella, hakîki isimleriyle hangi gemilerden teşekkül etmiş, kaç fırkaya ayrılmış, bunlara ne gibi tâlîmat verilmiş ve verilen bu tâlîmat ne gibi mâlûmat ü farziyâta istinat eylemişti?

5-Batan sefâin-i harbiyyeden mâadâ muhâcimlerin zâyiâtı ne idi ve taarruzu terk etmek kararıyla bu zâyiat arasındaki nisbet neden ibâret bulunuyordu?

6-Eğer tahşit edilen doksan bin kişilik kuvve-i askeriyye, Nisan ayında yapıldığı vechile, Boğaz istihkâmatına arkadan taarruz için Yarımada'nın açık deniz sâhillerine çıkarılacak idiyse, ağır hasarâtı göze alarak 18 Mart taarruz-ı bahriyyesine girişmekle nasıl bir maksat gözetilmişti?

7-General Hamilton'un kumandasına verilen bu ordu, Boğazın donanma vâsıtasıyla cebren küşâdından sonra zaptı mı tahsis edilmişti ve bu takdirden Nisan ihrâcı taarruzun akâmeti üzerine ittihaz olunmuş bir kararın alelacele mevki-i tatbîke konulması mıydı?

General Hamilton bir raporunda diyor ki: "Bozcaada'ya vusûlümü müteakip Şarkî Bahr-i Sefîd Donanması Kumandanı Vis Amiral De Robeck, Fransız Şark Kıta-i Seferiyyesi Kumandanı General d'Amade ve Fransız Filosu Kumandanı Kontr Amiral Guepratte ile konfrerans akteyledik. Bu konferans esnâsında bana bir çok müşkülât arz u takrir edilerek ertesi gün için yeni bir teşebbüs haber verildi. Ertesi günü donanma ile Türk istihkâmları beyninde kararsız bir muhârebede bizzat bulunarak derakap zât-ı devletlerine donanmanın Çanakkale'de mürur edebilmesi için emrime âmâde bulunan bütün kuvvetlerin müştereken icrâ-yı harekât eylemeleri lâbüd olduğu hakkındaki kanaat-i kâmilemi mübeyyen telgrafı keşîde eyledim" Mâmâfih, Hamilton'ın Lord Kitchener ve De Robeck'in Mister Churchill ile birbirinden gizli muhâberelerde bulunduğu, aynı zamanda General d'Amade ve Amiral Guepratte'nin de Fransa makâmâtıyla temâsını muhâfaza ettiği, sonra Paris ve Londra'nın gayr-i mahdut makâmât-ı âliyyesine sıfat-ı resmiyyeyi hâiz olmayan yüksek şahsiyetlerin de karıştığı böyle bir vak'anın teferruâtında teselsül mantıkî aramak ihtimâli ki pek beyhûde bir külfettir.

Onlar kendi aralarında konferanslar akdederek derin münâkaşâta girişirken beri taraftan müdâfîler de boş durmadılar. Atina'dan, Sofya'dan, Bükreş'ten Berlin'e uçurulan ve imparatorun askerî kabinesinde mâhiyet-i resmiyyeye bürünerek İstanbul'a yağdırılan haberler, düşmanın ergeç umûmî bir taarruza kalkacağını îmâ ettiğinden bu taarruzu karşılamak için kendilerini hazırladılar. Yapılan hazırlıkların en müessiri Karanlık Limanı'na torpil dökülmesiydi. Yukarıda kaydedildiği vechile mevki-i müstahkem bu muvaffakiyeti Nusret Torpil Gemisi'yle Sivrihisar Torpidobotu'nun fedâkârlığına medyundur. Halbuki Mevki-i Müstahkem

Erkan-ı Harbiyye Reisi: "Bu hatların tesisinde tâlianın yardımı oldu. Sisli bir hava idi. Sabahleyin bu havadan bilistifâde atılan torpiller tamâmıyle düşmanın nazar-ı dikkatini celpetmekten mâsûn kaldı." Torpillerin döküldüğünü düşmana göstermeyen sis tabakası nasıl bir tesâdüfle Nusret'in ve torpidobotun yedi torpil hattından hiç bir kazaya uğramadan geçmesine ve sâhil boyunca seyir ederek Karanlık ve Kerevizdere önlerine gelmesine ve sonra kerteriz[580] imkansızlığı karşısında gayr-i muntazam torpil dökerek tekrar geriye dönüp mezkur yedi hattın arkasına çekilmesine müsâade etti. Düşmanın ufk-ı rüyetini tehdit eden ve gecenin zulmetiyle daha koyu bir kesâfet alan sis, acaba fedâkâr Türk sefîneleri için düşman topundan daha korkunç bir tehlike menbaı değil miydi? Biz, bahriyemizin en netîceli hizmetlerinden birini böyle havaya, sise vesâireye atfederek kıymetinden düşürürken General Liman von Sanders'da hâtıratında: "18 Mart'tan az zaman evvel Türkiye'deki torpil mütehassısı Mülâzım-ı Evvel Goehl tarafından geceleri çalışmak sûretiyle Erenköy Koyu'na vaz'edilmiş olan torpillerde bu muvaffakiyete hizmeti olmak gerektir." Diyerek Türk gemilerinin şerefini Almanlığa mâletmek istiyor: Mülâzım Goehl'ın bahriyemizce meçhul bir şahsiyet olduğunu hemen kaydetmek lâzımdır. Muvaffakiyetin asıl âmilleri olan Nusret Süvârisi Merhum Hakkı Bey *(Fotoğraf 466)* ile diğer bahriye zâbitimizin kıymetli hâtıralarını bu münâsebetle tâziz edelim.

18 Mart taarruzu mevki-i müstahkem kumandanlağına vukûdan evvel ihbar edildiği halde bu mühim mâlûmatın mevki-i müstahkeme on iki saatlik bir tehirle geldiğini Selahaddin Âdil Paşa'nın beyânâtından öğreniyoruz. Lâkin Merhum Ahmet İsmail Bey'in Alman menbalarından toplayıp bize verdiği mâlûmâta nazaran: "Binbaşı Schneider ve Kıdemli Yüzbaşı Zernov tayyâre ile iştikşaf icrâ etmek üzere emir telakkî etti. Hava sakin, güneşli ve deniz râkit idi. Zernov derakap Çanakkale'den kalktı 1600 metre irtifâ kadar yükseldi. Binbaşı Schneider râsıt mevkiinde bulunuyordu." Tayyâre garba doğru tayarâna devam ediyor. Boğaz medhalinde bir mutad iki İngiliz zırhlısı ve ayrıca borda nizâmında dört muhrip görülüyordu. Biraz sonra İngilizlerin gerilerinden Merkep adalarının garp cihetinden doğru altı büyük ve üç küçük düşman sefîne-i harbiyyesinin pruva nizâmında Boğaz'a

[580] Ç.n: Pusula kertelerine bakarak bir noktanın gemiye göre hangi yönde ve ne kadar mesâfede olduğunu belirleme. Bkz. www.lugatim.com

takarrübü müşâhede ediliyordu. Tayyâre, bunların üzerinde cevelâna başladığı zaman sefâin-i mezkûrenin Queen Elizabeth, Lord Nelson, Agamemnon, Triumph, Inflexible ile üç küçük kruvazörden ibâret olduğu anlaşılıyordu. Sol tarafta, Bozcaada civârında azh-ı mevki etmiş bulunan Fransız amiral gemisinin işâret sireninde rengarenk flama ve sancaklar temevvüç ediyordu. Bu sırada dört Fransız zırhlısı da, demir alarak pruva nizâmına geçiyor, İngilizleri tâkibe kıyam ediyordu. Zernov düşman filosu üzerinden geçti. Altında patlayan şarapnellerin hâsıl ettiği ufak beyaz bulutlar bütün tarik seyrinde tayyâreye refâkat ediyordu. Râsıt düşmanın üssü'l harekesi olan Bozcaada civârında sekiz kıta eski zırhlı daha saydı. Bunlardan mâadâ iki tâmir gemisi, kömür gemileri, hastahâne gemileri, mayın taharrî vapurları, tahtelbahirler ve muhripler, bir donanmanın kuvâ-yı muâvenesi sûretinde burada yatıyordu. Zernov artık Çanakkale'ye dönüyordu. Binbaşı Schneider makineden sıçradı "Düşman geliyor." Haberini verdi. Bu iyi bir istikşâftı. Düşman, kendi istikşâfâtını tayyâreler ve tahtelbahirler vâsıtasıyla hem karadan hem de denizden icrâ etmişti. Tahtelbahirlerin Boğaz dâhilinde yaptıkları keşif harekâtından ne dereceye kadar muvaffakiyet hâsıl olduğunu tahkik etmek bahriyemizin cümle-i vezâifindendir.

18 Mart taarruzunda müşterek donanmanın zevâhire nazaran üç filoya ayrıldığı görülüyor. Birinci filoya diğer tekmil filolar, Queen Elizabeth Muhârebe Kruvazörü'ne râkip olan Amiral De Robeck'in umûmî kumandası altında Fransız filosuna Amiral Guepratte kumanda ediyordu. Üçüncü filoda Kalyon Kaptanı Hayes tarafından sevk ve idâre ediliyordu. Birinci filo'nun Queen Elizabeth, Inflexible, Lord Nelson, Agamemnon Sefîneleri'den mürekkep olduğu muhakkaktır. Zernov'un Boğaz önünde gördüğü iki sefîne-i harbiyye de Birinci filoya iltihak etmiştir ki bunların biri Triumph diğeri Prens George *(Fotoğraf 467)* Zırhlıları idi. İkinci filo, adet ve isimleri müttefekun aleyh olan Suffren, Bouvet, Charlemagne ve Gaulois isimli Fransız Zırhlıları'ndan teşekkül ediyordu. Üçüncü filoda Irresistible, Ocean, Majestic, Vengeance, Albion, Swiftsure *(Fotoğraf 468)* Zırhlıları'nı ihtivâ ediyordu. Birinci filo zevalden saat onda medhalden girmeye başladı. En önde Triumph geliyor ve motorbotlarla muhripler filoya refâkat ediyordu. 25 Şubat'tan îtibâren her girişlerinde yaptığı gibi düşman beş on mermi ile medhal grubunun metruk bataryalarını yokladı. Ve Kumkale berisinde tek pruva nizâmından tek borda nizâmına geçti. Bu istikâmette bir müddet

ilerledikten sonra beşi iskeleye biri sancağa dümen kırdı. Bu manevra netîcesinde Triumph Rumeli ve Majestic Anadolu cihetine sokulmuş, diğer dört sefîne-i harbiyye de vasatta ayrı bir saff-ı harb almış oluyordu. Triumph Zırhlısı'nın saat 11,15'de açtığı ilk ateşle taarruz başladı. Bu ateşe obüs bataryaları mukâbele etti. Zîra filonun merkez grubundan uzaklığı 12,000-13,000 metre, yâni ana istihâmların âzamî top menzillerinden çok fazla idi. Beş on dakika içinde muhârebe inkişaf etti. Prens George Rumeli ve Triumph Anadolu obüs bataryalarının bulunduğu sırtları dövüyor, Queen Elizabeth, Anadolu Hamidiyesi'yle Çimenlik istihkâmını konsantre etmişti. Inflexible, Lord Nelson ve Agamemnon, ateşlerini Rumeli, Mecidiye ve Hamidiyesi'yle Namazgâh istihkâmlarına tevcih ediyordu. Aynı bu sefâin ikinci ve üçüncü bataryalarını, iki sâhile sıralanmış bahriye bataryalarına karşı kullanılmakta ve şiddetli bir mukâbele görmekte idiler. Birinci filonun muhârebeye başlamasından biraz sonra İkinci filoda sahneye çıkmıştı. Bu dört kıta Fransız zırhlısının İngiliz ateşini takviyeye memur edildiği anlaşılıyordu. Zevâle doğru verilen işâret üzerine Suffren ile Charlemagne Rumeli ve Bouvet ile Gaulois Anadolu sâhiline yaklaştılar. İhtimal ki bu hareketten maksat, Triumph ve Majestic Zırhlıları'na muâvenet idi. Bu sırada üçüncü filo medhal hâricinde manevra yapıyordu.

Bu vaziyet muhârebenin birinci devresidir ki zevalden sonra ikiye kadar devam etmiştir. Rumeli istihkâmları fazla hasar almamış, lâkin Çimenlik ve Hamidiye istihkâmları 37 cm'lik müthiş mermilerden müteessir olmuş ve Çanakkale Kasabası birkaç yerinden yanmaya başlamıştır. Şehrin minâreleri sâbit hedef teşkil etmemek için, boyandığı halde Çimenlik istihkâmındaki eski kalenin bembeyaz bir halde bırakılması gariptir. İngiliz muhârebe kruvazörünün böyle güzel bir hedef ne derece istifâde ettiği, atışlarının tesiriyle sâbit oldu. Hatta Çimenlik önünde vazife ânını bekleyen Aydın Reis Gambotu oradan çekilmeye lüzum gördü. Bu hafta, Barbaros Zırhlısı'nın nöbetine tesâdüf etmişti. Ve Turgut, Haydarpaşa önünde bulunuyordu. Mart'ın 17. Günü akşam üstü Çanakkale'ye gitmek emrini aldı. Ve tam süratle hareket ederek 18 Mart'ta sabaha karşı Naros Mıntıkası'na geldi. Ve Barbaros'a iltihak etti. Livâ Amiral Arif Paşa tarafından kumanda edilen bu iki zırhlı mürettep plan mûcibince Nara ve Maydos mıntıkasında muhârebeye âmâde bulundular. Münferit hücumlara memur olan torpidobotlar Gelibolu'dan Kilitbahir'e ve Kemer'den Çanakkale'ye mümted iki sâhilin muayyen noktalarında mevki aldılar.

Amiral Souchon kumandasında bulunan Yavuz ile, muhripler İstinye'de steam üzerinde bekliyorlardı. Mevki-i Müstahkem Kumandanı Cevad Paşa teftiş için Gelibolu Yarımadası'na geçmiş ve Selahaddin Âdil Paşa Anadolu'da yalnız kalmıştı. Vaziyet tedrîcen vahâmetini artırıyordu. Merkez grubu menzilin uzunluğundan dolayı ateşe başlamıştı. Bununla beraber topçular o ezici ateş altında mevkiilerini muhâfaza ediyorlardı. Serî ateşli bahriye topları lâyenkatı işliyordu. Bilhassa Asâr-ı Tevfik, Mesudiye ve Kepez bataryaları müthiş bir sebât ile ateş püskürüyordu. Berk-i Satvet bataryası düşmanın tam karşısında küçük gemilerle dövüşüyor, Muin-i Zafer bataryası, faâliyetini gittikçe artırıyordu.

Obüs bataryaları atışlarına şiddet vererek merkez grubunun yükünü azaltmak emrini almıştı. Fransız filosu, Queen Elizabeth'in çektiği bir işâret üzerine yavaş yavaş ilerliyordu. Hamidiye ile gemiler arasındaki mesâfe gittikçe azalıyordu. Mermi yağmuru altında kaldıkları halde ateş edemeyen merkez grubu topçuları ye's ü ızdırâba düşüyorlardı. Bunların kuvve-i mâneviyyelerini yükseltmek için mesâfe ne olursa olsun istihkâmâtın ateş açmasına müsâade edildi. Ve Anadolu Hamidiyesi, toplarının tesirsiz kaldığı 14,000 metrelik bir menzilden ateşe başladı. Bouvet ve Gaulois Zırhlıları daha ziyâde ilerlemiş, Kepez Burnu'na beş altı kilometre tekarrüp etmişti. Bu noktada Asâr-ı Tevfik, Rumeli Mesudiyesi ve Kepez bataryalarının ateşine hedef oldu. Her iki Hamidiye istihkâmıda endahtını bu gemiler üzerine tesbîte çalışıyordu. Saat ikiye gelmekte idi. İki Fransız zırhlısı Asâr-ı Tevfik bataryasına şiddetli bir salvo yollamış, Hasan ve Mevsuf Beyler şehit olarak batarya ânî bir tevakkufa uğramıştı. Bouvet'in birkaç isâbet alması bu dakikaya tesâdüf etti. Ve lüzûmundan ziyâde ileriye gittiklerini anlayan Fransız zırhlıları geriye çekilmek istediler. Bütün gürültülerin fevkinde bir tarraka işitildi. Bouvet Zırhlısı Karanlık Liman'daki torpillerden birine, yâhut bir çiftine çarpmış ve batmaya başlamıştı. Mürettebâtı kurtarmak için ona yaklaşan bir Fransız muhribi diğer bir torpile çarparak derhal battı. Bu nâgehânî hâdise bütün muhâcim ve müdâfaa silahlara sanki "kes ateş" kumandası vermiş; gemiler, istihkâmlar ve bataryalar ateş keserek bir taraf ye's ü dehşetle diğer taraf sürur u memnuniyetle Bouvet'in batışını temâşâya dalmıştı. Dört beş dakîka süren fâsıla ilk devresine hitam verdiği gibi Türk topçusu düşmanın beht ü hayretinden bilâistifade bataryaları temizlemiş ve evvelce Rumeli Yakası'ndan hareket etmiş olan Mevki-i Müstahkem Kumandanı Cevad Paşa yine bu esnâda Anadolu cihetine ayak basmıştır.

Fransız zırhlısı üç dakika içinde alabora! Oldu. Gaulois, Suffren ve Charlemagne Zırhlıları imdâdına koştular. Lâkin iki üç dakîka içinde Bouvet tamâmıyle battığından yalnız yirmi dokuz zâbit ve yetmiş bir nefer kurtarabildiler. Bezyüz seksen kişi Karanlık Liman'a gömüldü. Refîkinin yardımına koşan Gaulois birdenbire sarsılarak bir tarafa yattı. Amiral Guepratte Boğaz hücûmunda Fransız filosunun vazîfesi hitam bulduğunu anladı. Gaulois, Suffren ve Charlemagne'ın ortasına alınarak ricate başladı. Mâmâfih ricat esnâsında bu zırhlının suyu yitilemediğinden Merkep adalarına oturtuldu.

Birinci İngiliz filosu beş dakîka tevakkuf ettikten sonra yine muhârebeye başlamış ve ikinci devreyi açmıştı. Müdâfîlerin kuvve-i mâneviyyesi o kadar yükselmişti ki üçüncü filonun medhalden girerek Fransızların mevkiini alması, mübârizenin cereyânına müessir olamadı. Vaziyet, ilk devreden daha az tehlikeli olmak üzere saat dörde kadar nezâketini muhâfaza etti. Bu, Türk şecâatiyle İngiliz inadının çarpıştığı bir devre idi. Gerçi netîce taayyün etmişti. Fakat Amiral De Robeck ehemmiyetli bir iş göremeden çekilmek istemiyordu. Evvelce Fransız filosuna vermiş olduğu emri tekrar ederek üçüncü filo aksâmından bir kısmını ileri sürdü. Irresistable, Hamidiye istihkâmına 8000 metre sokuldu. Arkasından Ocean ve diğer bir zırhlı geliyordu. Yirmi dakîka sonra bu fırka hasârat ile çekilmeye mecbur oldu. Karanlık Liman'da Fransızların uğradıkları felâket, Kerevizdere önlerinde üçüncü filonun başına gelmişti. Artık muhârebe bilkuvve hitam bulmuş gibiydi. Amiral De Robeck, birinci filo ile ateşe devam ederken bütün sefâin-i harbiyye istimbot indirerek Irresistable ve Ocean Zırhlıları'nı tahliyeye çalışıyordu. Bu muâvenet pek mahirâne yapıldı. Ve iki zırhlının 1300 mürettebinden yalnız 100 kişi fedâ edilerek diğerleri kurtarıldı. Saat altıdan sonra İngilizler çekiliyordu. Ve kendi haline terk edilen Irresistable ve Ocean suların cereyânına kapılarak medhale doğru sürükleniyordu. Kumandan ve râsıtlarının şehâdeti üzerine kısa bir sükûn devresi geçirmiş ve sonra yine çatallanmış olan Asâr-ı Tevfik, Hasan ve Mevsuf bataryası ile obüs bataryaları bu metruk zırhlıları devre devre batırdılar ve hulûl eden gece bu hâilenin oynadığı sahneye yavaş yavaş indi.

Eğer ertesi gün taarruza devam edilse idi caphâne fıkdânından dolayı mevki-i müstâhkemin fenâ bir vaziyete düşeceğine ve hatta Boğaz'ın

açılması imkânı bile hâsıl olacağına dâir devamlı bir kanaat hüküm sürmektedir. Merkez grubunun mühimmat îtibâriyle müşkül bir mevkiide bulunduğu doğrudur. Lâkin torpillerin çoğu henüz yerinde duruyor ve bahriye bataryaları kudret-i harbiyyece evvelki halinde bulunuyordu. Düşman ise 19 Mart'ta değil daha bir çok haftalar içinde taarruza kalkamayacak sûrette tahrip edilmişti. Birinci filodan Inflexible top veya torpil isâbetiyle büyük birer rahne almış ve batmaktan pek zor kurtulmuştu. Lord Nelson ve Agamemnon ricat ederken duman ve alev içinde idi. Bu filoya refâkat eden filotilla da bir muhribin batması ve diğerlerinin yaralanması yüzünden kifâyetini zâyi etmişti. İkinci filo uzun müddet için yalnız iki mecruh zırhlıdan ibâret kalmıştı. Üçüncü filo kıymet-i harbiyyece birinci filoya nispetle zâten zayıf iken Irresistable ve Ocean Zırhlıları'nın garkı ve diğerlerinin ve alelhusus Triumph ile Cornwallis'in ağır rahneler alması hasabiyle daha ziyâde zayıflamıştı. Sapasağlam bir donanma ile taarruz ettiği halde muvaffak olamayan İngiliz amirali, bu donanma maddî ve mânevî o kadar rahnedar olduktan sonra yapılacak bir hücumdam muvaffakiyet bekleyebilir miydi? İkinci bir nokta da 18 Mart günü Yarımada'nın muhâfız kıtalarından mahrûmiyeti ve şâyet taarruz-ı bahrî ile beraber karaya birkaç tabur asker dökülseydi, Sedülbahir'den Bolayır'a bütün nikât-ı müstahkemenin ele geçirileceği meselesidir. Güyâ taarruz günü istikşaf için karaya çıkarılan bir İngiliz müfrezesi Kirte Köyü'nden meyve almış ve Maydos tepelerine kadar kimseye görünmeden ilerleyerek tahkîkat ü tetkîkat yaptıktan sonra bilâ-müşkilat avdet etmişti. Bu müfrezenin rivâyet edilen muvaffakiyeti tamâmıyle mevhum idi. Bouvet'in garkı esnâsında Anadolu tarafına geçen Cevad Paşa, Yarımada muhâfızlarının siperlerinde icrâ ettiği seyahatten geliyordu. Düşman karaya çıksaydı bir ordu bulmayacaktı. Fakat öyle bir kumandanın karşısında bulunacaktı ki bu büyük kumandan bizzat bir çok ordulara muâdil olan Gazi Mustafa Kemal Paşa *(Fotoğraf 469)* Hazretleri'dir. Çanakkale kahramanlıklarını tesciyeye hasrettiği bir makâlede Darülfünun Târih Felsefe Müderrisi Mehmed Emin Bey der ki: " Fertte kahramanlık dediğimiz bu ruh nasıl vücâda geliyor. Nasıl Anafartalarda karadan ve denizden gelen ateş ve bomba yağmuru altında askerimiz hayatı istihkar ederek düşmanlarına galebe edinceye kadar sebât edebiliyor. Beşerî iktidârın fevkinde görülen bu tükenmez kudret nereden geliyor. Bâzıları bunu tesîrât-ı ırkiyye ile birdenbire zuhur eden bir hal zannediyorlar. Fakat bu yüksek hamâsetin menşei basit değildir.

Kahramanların rûhu tetkik edilirse her dakika yeniden faâliyete sevk eden mutlak bir mefkûrenin bütün irâdelerine hâkimiyeti görülür. Bu mefkûre onların zihnî bütün tasavvurlarını bütün hareketlerini kendi etrafına toplamıştır." Mefkûrelerin en yükseği vatan mefkûresidir. Ve büyük kumandanlar gönüllerini tutuşturan bu mukaddes ateşle kıtalarının derûnunda bir yangın îkâ etmesini bilirler. Ruşen Eşref Bey Gazi Paşa Hazretleri'nden Arıburnu Muzafferiyeti'nin sırrını sormuş ve şu ulvî cevâbı almıştır: "Bu öyle alelâde bir taarruz değil, herkesin muvaffak olmak ve ölmek azmiyle harekete teşne olduğu taarruzdur. Hatta ben kumandanlara şifâhen verdiğim emirlerde şunu ilâve etmişimdir:

"Size ben taarruz emretmiyorum, ölmeği emrediyorum. Bize ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar kâim olabilir"

1915 Nisan'nın 25'nden Kânûnuevvel'in 19'na kadar Gelibolu Yarımadası'nda cereyân eden vukûata harp demek haksızdır. Yedi ay yirmi dört gün orada bir ölüm makinası işledi. Türk, İngiliz ve Fransız gençliğinin büyük bir kısmı bu meşum makinanın dişlerine takılarak mahvoldu. Erkan-ı Harbiyye-i Umûmiyye'nin Târih-i Harp Külliyâtı'ndan "Çanakkale Muhârebatı" isimli resmî kitapta, Çanakkale'deki zâyiâtımızdır; 55,127'si şehit, 100,177'si mecruh, 10,067'sı kayıp, 21,498'si emrâz-ı muhtelifeden vefat, 64,440 zuafâ olmak üzere iki yüz elli bir bin üçyüz dokuz tahmin ve bu tahminin hakîkâte karib olduğu kayıt edilmektedir. Düşman zâyiâtı mecmûu ise telef, mecruh, esir, kayıplarla beraber üçyüz otuz bir bin kişiye bâliğ olmuştur. Bu rakamaların ifâde ettiği mânâ müthiştir. Çanakkale Zaferi'nin bütün haşmet ü azameti de istihsâlinin güçlüğünden gelir.

Kara muhârebeleri esnâsında Türk bahriyesinin deruhte ettiği vazîfede her türlü tahminin fevkinde müşküldü. Münâkalât deniz tarikiyle icrâ ediliyor ve halbuki deniz, düşman tahtelbahirleriyle dolmuş bulunuyordu. Sevkiyat için kullanılan vesâit, seyr ü sefâinin, Şirket-i Hayriyye'nin, hatta Haliç İdâresi'nin büyük küçük vapurlarıyla romörklerinden ve mavnalarından ibâretti. Büyük vapurlardan mâadâsında harita, hedefeli pusula, iskandil ve parekete gibi en lüzumlu seyir âletleri mevcut değildi. Halbuki Marmara Denizi'nde bütün deniz fenerleri sönmüş, tahtelbahir korkusuyla tekmil iskele ve limanlarla sefâinde ışık yakmak menedilmişti. Sivil kaptanlar bu şerâit altında sefer mesûliyetini kabul

etmediklerinden büyük küçük bilumum sefâin-i nakliyye, bahriye zâbitlerinin idâre ve mesûliyetine verilmişti. Seyr ü sefer sâhil boyunca ve dâima karanlık gecelerde icrâ ediliyordu. Acele ile lüzûmundan ziyâde cephâne, esliha ve hayvanat vesâire eşya-yı askeriyye yükletildikten sonra hınca hınç asker ve zâbitle doldurulan pervaneli ve yandan çarklı küçük vapurlar ekseriya Marmara'nın fenâ havalarına uğruyor ve ağır denizlerin hücûmuyla batmak tehlikeleri geçiriyordu. Ya sâhilde, yâhut enginde tahtelbehir hücûmuyla batıp çıkamayan bahriye zâbiti kalmamış gibiydi. Sefâin-i harbiyyede bulunanlar da, münâkalât-ı münâsip duruyordu ve gambotlarla konvoy edildiği cihetle sefâin-i nakliyyede çalışanlar kadar batmak tehlikesine mâruz idilir. Bahriye zâbitlerini müsâdeme etmek, karaya gitmek fırtınaya tutulmak, bir düşman tahtelbahirinin topuna veya torpidosuna hedef olmak sûretiyle batmaktan korkmaları, kendi hayatlarını değil râkip oldukları geminin selâmetini temin etmek endişesinden idi. Zîra bir gemi süvârisinin boğulması demek kumanda ettiği geminin bütün mürettebâtı ve bütün hamûlesiyle gark u tabut olması demekti. Bu nakliyat esnâsında kazâya uğrayan muhârebe ve nakliye gemilerimizin esâmesi uzun bir liste teşkil eder. Binâenaleyh Türk bahriyesinin kara harbine îfâ eylediği hizmeti, resmî târih-i harbin "Hîn-i müdâfaada cihet-i bahriyye ve berriyyenin bir kumanda altında tevhid-i mesâi etmesi elzemdi. Bu noktanın nazar-ı dikkate alınmasından dolayıdır ki bidâyetten nihâyete kadar cihet-i bahriyye kendisinden beklenilen âzamî muâveneti cihet-i berriyyeye gösteremedi." Cümle-i tenkidesiyle ifâde etmesi dikkate şâyândır. Yukarıdan beri îzâha çalıştığımız fedâkârlıklarına zamîme olarak Goliath'ı *(Fotoğraf 470)* batıran, küçük bir torpido botuyla hudut-ı muhâcemesini Adalar Denizi'ne kadar tevsî eden, Marmara sevkiyâtını idâre ve himâyeye muvaffak olan ve aynı zamanda koca bir Rus donanmasını mağlûp vaziyetine düşürerek Kafkas Cephesi'nin nakliyâtını da kahraman omuzlarına yüklenen Türk bahriyesi daha ne yapabilirdi?

Ali Haydar Emir

MAKALEDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR

(Fotoğraf 469) **Mustafa Kemal (Atatürk)**[581]

(Fotoğraf 392) **General Otto Liman von Sanders**[582]

(Fotoğraf 493) **Amiral Wilhelm Souchon**[583]

(Fotoğraf 394) **Selahaddin Âdil Paşa**[584]

[581] https://isteataturk.com/gorseller/1576094889_ataturk.jpg

[582] https://mirrorspectator.com/wp-content/uploads/2017/01/General-Liman-von-Sanders-e1491278818187.jpg

[583]https://topwar.ru/uploads/posts/2014-11/1417016635_goeben_1_450.jpg

(Fotoğraf 404) **Winston Churchill**[585]

(Fotoğraf 406) **Cemal Paşa**[586]

(Fotoğraf 431) **Ağır Obüs Topçu Tabur Komutanı Mülâzım-ı Evvel Hasan Hulusi Efendi**[587]

(Fotoğraf 432) **Mülâzım-ı Sânî: Mehmed Mevsuf Efendi**

---

[584] https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/selahattin-adil-pasa-1882-1961/

[585] https://ichef.bbci.co.uk/news/976/cpsprodpb/8EF8/production/_112900663_mediaitem112900662.jpg

[586]https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ec/Ahmed_Djemal_portrait_Project_Gutenberg_eText_10338.png

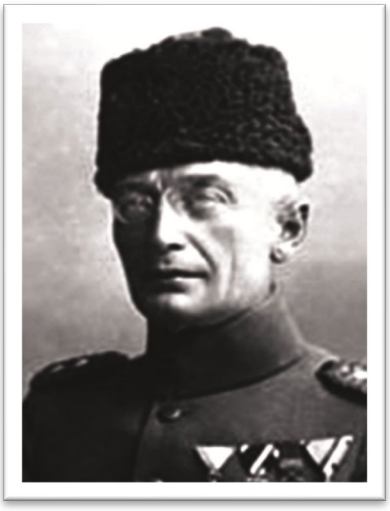
[587] Dardanos bataryasında şehit düşen Hasan Hulusi Efendi ve Mehmed Mevsuf Efendi. https://csatt.org/wp-content/uploads/2020/05/6-810x398.jpg

(Fotoğraf 438) **Granville Roland Fortescue**[588]

(Fotoğraf 439 **Mersinli Cemal Bey**[589]

(Fotoğraf 440) **Kress von Kressenstein**[590]

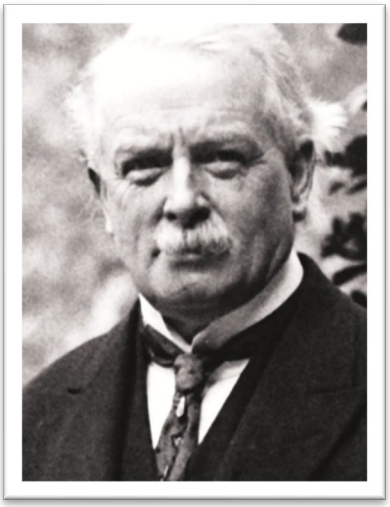
(Fotoğraf 441) **Ferik Zeki Paşa**[591]

[588]https://upload.wikimedia.org//wikipedia/commons/thumb/f/f4/Granville_R_Fortescue.png/220px-Granville_R_Fortescue.png

[589] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3c/Mersinli_Cemal.jpg

[590] http://prussianmachine.com/aka/mediaaka/kress.jpg

[591] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/22/Zeki_Pasha.jpg

(Fotoğraf 442 **Lloyd George**[592]

(Fotoğraf 443) **Ian Hamilton**[593]

(Fotoğraf 445) **Norman Douglas Holbrook**[594]

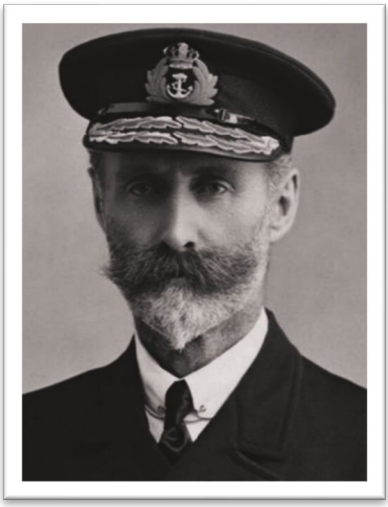
(Fotoğraf 455) **General Albert d'Amade**[595]

[592] https://i2-prod.walesonline.co.uk/incoming/article8468598.ece/ALTERNATES/s810/GL477830.jp

[593] https://tr.wikipedia.org/wiki/Ian_Hamilton#/media/Dosya:Sir_Ian_Hamilton.jpg

[594] https://www.findagrave.com/memorial/10721299/norman-douglas-holbrook#

[595]http://museedesetoiles.fr/wp-content/uploads/2016/02/GBdAmade1.jpg

(Fotoğraf 458) **Amiral Sackville Carden**[596]

(Fotoğraf 459) **Amiral De Robeck**[597]

(Fotoğraf 465) **Amiral Émile Guépratte**[598]

(Fotoğraf 466) **Nusret Mayın Gemisi Kaptanı**

[596] https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw53071/Sir-Sackville-Hamilton-Carden?LinkID=mp56840&role=sit&rNo=0

[597] https://www.britishempire.co.uk/images3/derobeck.jpg

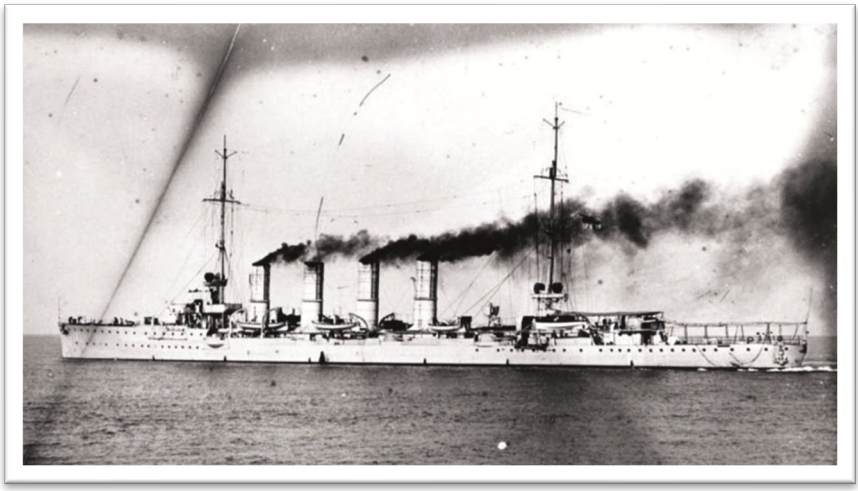
[598]https://gmic.co.uk/uploads/monthly_2017_09/59be4adc42a7d_Recueil_Portraits_dmile_Paul_Gupratte__btv1b10336654m.JPEG.2354a0b37f7f8a915f8bb1fd48312b4f.JPEG

Yüzbaşı ismail Hakkı Bey

(Fotoğraf 466) **Nusret Mayın Gemisi Kaptanı İsmail Hakkı Bey**

MAKALEDE ADI GEÇEN GEMİLER

(Fotoğraf 395) **Yavuz Kruvazörü - SMS Goeben**[599]

(Fotoğraf 396) **Midilli Kruvazörü --SMS Breslau**[600]

[599] https://i1.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/10/SMS-Goeben-2.jpg

[600] https://i2.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/09/SMS-Breslau-2.jpg

(Fotoğraf 403) **HMS Inflexible**[601]

(Fotoğraf 405) **HMS Weymouth**[602]

[601] https://www.worldnavalships.com/images/hmsinflexiblempl547.jpg

[602] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e8/Cruiser_HMS_Weymouth._-_IWM_Q_75372.jpg

*(Fotoğraf 407)***Akhisar Torpidobotu**[603]

(Fotoğraf 423) **Nusret Mayın Gemisi**[604]

603 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9c/Akhisar_torpedoboat_in_Istanbul.png

604 https://www.dzkk.tsk.tr/Content/Upload/Images/Nusret_Mayin.jpg

(Fotoğraf 427) **Muin-i Zafer Korveti**[605]

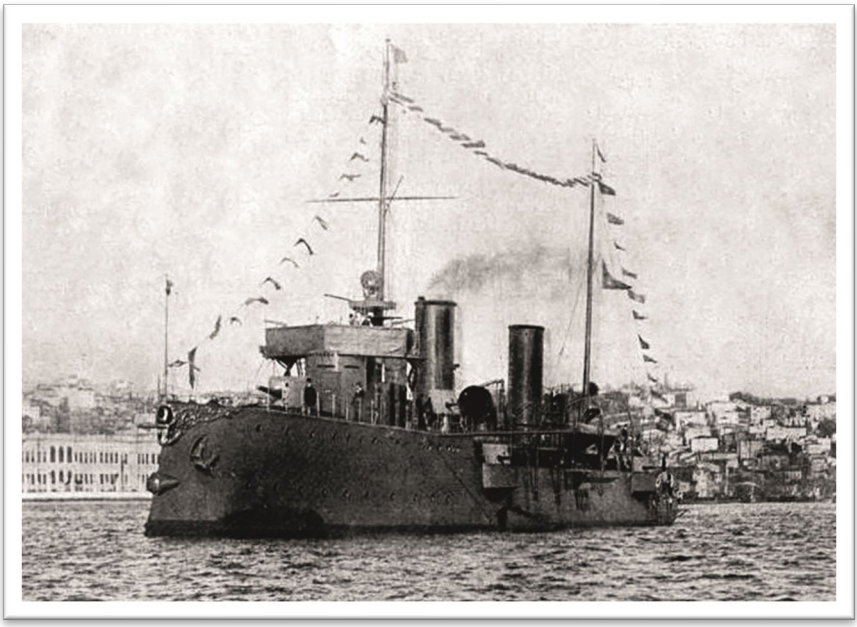

(Fotoğraf 425) **Barbaros Hayreddin Zırhlısı**[606]

[605] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91242---0010.jpg

(Fotoğraf 428) **Ertuğrul Yatı**[607]

(Fotoğraf 429) **Berk-i Satvet Kruvazörü**[608]

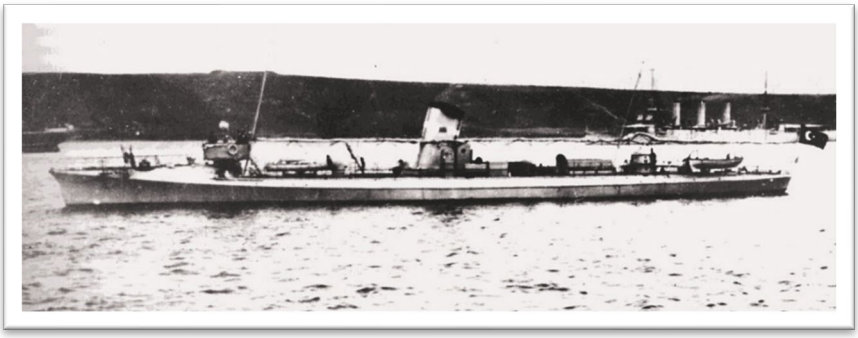
[606] https://laststandonzombieisland.files.wordpress.com/2019/02/otoman-battleships-barbaros-hayreddin-and-turgut-reis-in-thessaloniki-1911.jpg

[607] https://yachtlifetravel.com/saltanitin-son-cumhuriyetin-ilk-yati-ertugrul/

[608] https://i.imgur.com/AU6cjrf.jpeg

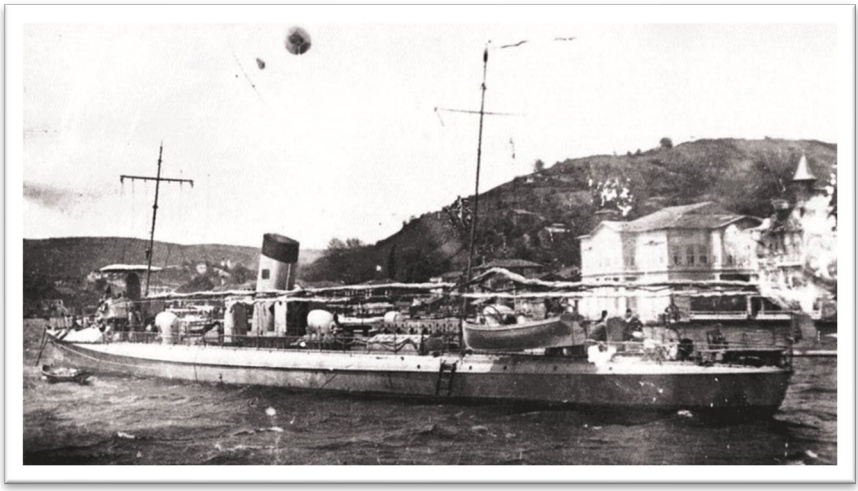
(Fotoğraf 430) **Âsâr-ı Tevfik Zırhlı Savaş Gemisi**[609]

(Fotoğraf 433) **Kütahya Torpidobotu**[610]

[609] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91242---0004.jpg

[610] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/dd/K%C3%BCtahya_torpedoboat_in_Dardanelles.png

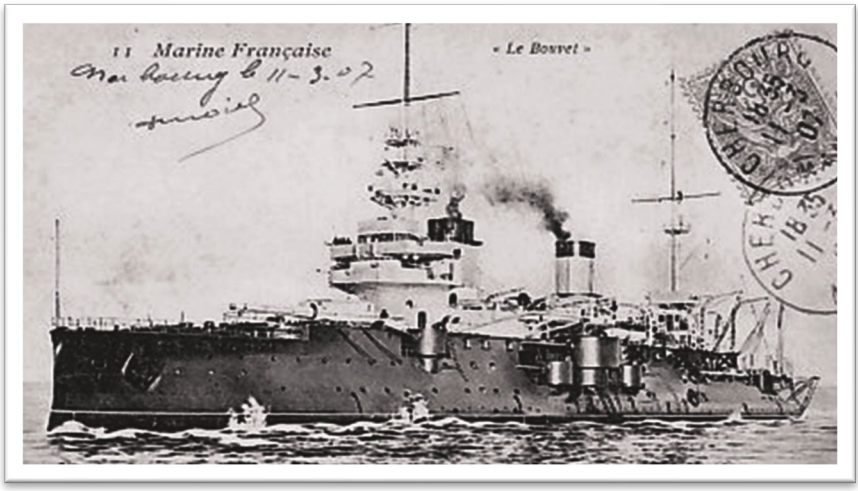
(Fotoğraf 434) **Draç Torpidobotu**[611]

(Fotoğraf 436) **HMS Indefatigable**[612]

[611] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/30/Dra%C3%A7.png

[612] https://alchetron.com/cdn/hms-indefatigable-1909-d74c55b4-a1cd-4c9b-a0e0-ea7968e51d9-resize-750.jpg

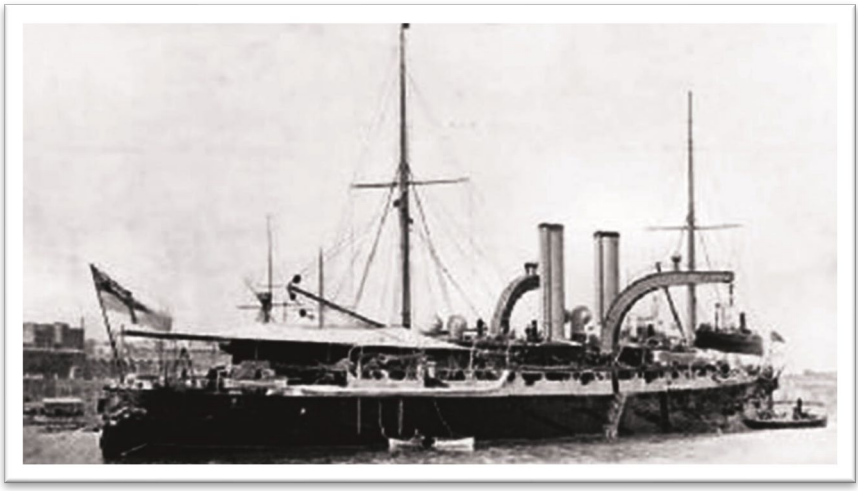
(Fotoğraf 437) **Bouvet Fransız Savaş Gemisi**[613]

(Fotoğraf 438) **Republique Fransız Savaş Gemisi**[614]

[613] http://wwitoday.com/images/5822-75-dpi-le-Bouvet.jpg

[614] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b1/French-battleship-Republique-in-Toulon-1914-352129004762.jpg

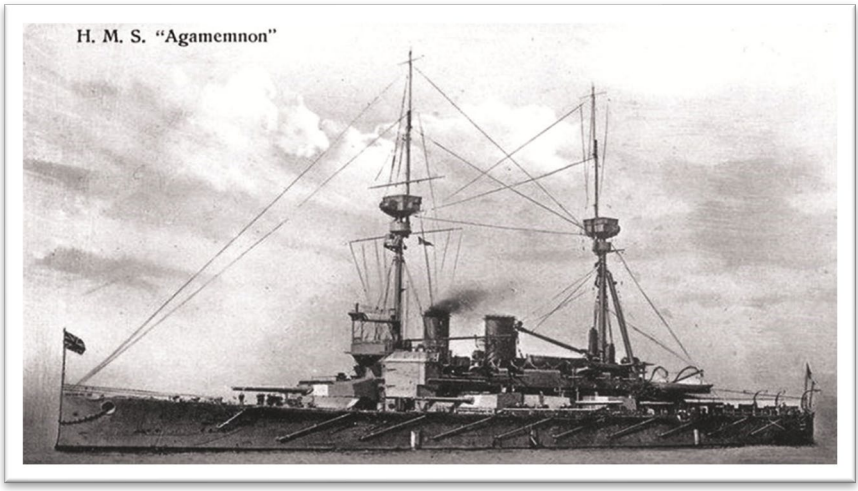
(Fotoğraf 446) **Aydın Reis Gambotu**[615]

(Fotoğraf 448) **HMS Lord Nelson**[616]

615
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/39/Ayd%C4%B1n_Reis_gambotu_%281917%29.jpg

616 http://www.the-weatherings.co.uk/images/pcc/000418.jpg

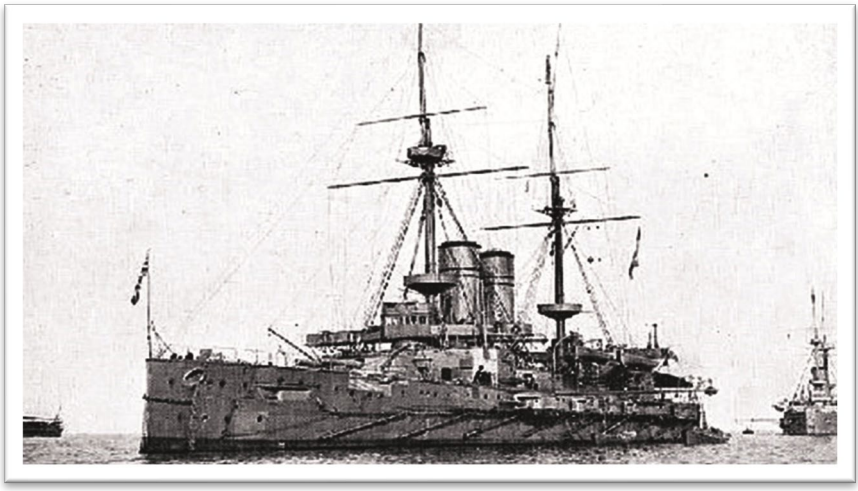
(Fotoğraf 449) **HMS Agamemnon**[617]

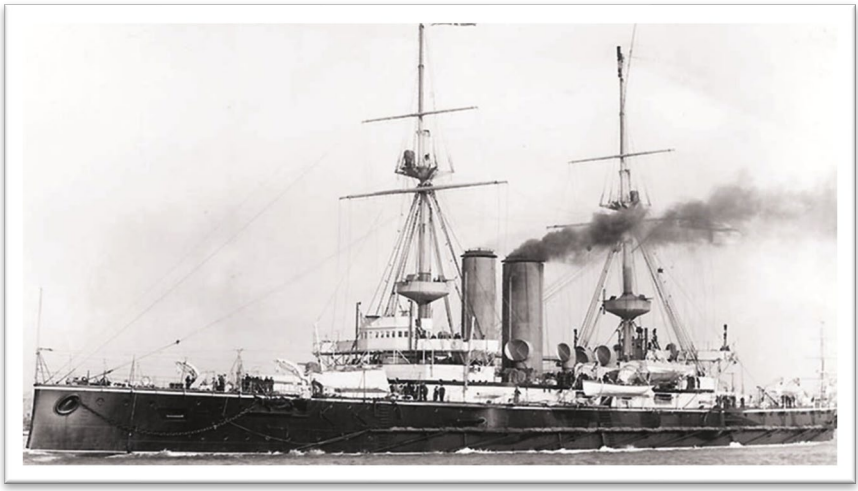
(Fotoğraf 450) **HMS Irresistible**[618]

[617] https://alchetron.com/cdn/hms-agamemnon-1906-43e3522f-9ac4-4a56-a35a-0ce90971f21-resize-750.jpeg

[618]https://www.maritimequest.com/warship_directory/great_britain/battleships/irresistible/1905_09_01_hms_irresistible_at_geneva.jpg

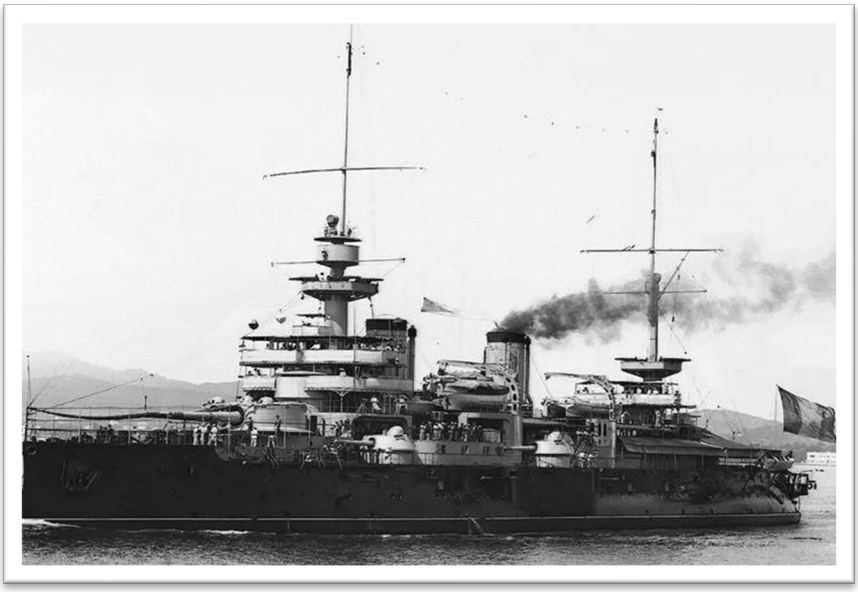
(Fotoğraf 451) **HMS Cornwallis**[619]

(Fotoğraf 452) **HMS Vengeance**[620]

[619] http://www.the-weatherings.co.uk/images/pcc/002002.jpg

[620] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b8/HMS_Vengeance_h52622.jpg

(Fotoğraf 453) **Suffren Fransız Savaş Gemisi**[621]

(Fotoğraf 454) **Charlemagne Fransız Savaş Gemisi**[622]

[621] https://alchetron.com/cdn/french-battleship-suffren-2100062d-be04-495a-8dd0-2e53632d83c-resize-750.jpeg

[622] https://www.naval-history.net/PhotoWW1-01bbFrCharlemagne2PS.jpg

(Fotoğraf 457) **HMS Phaeton**[623]

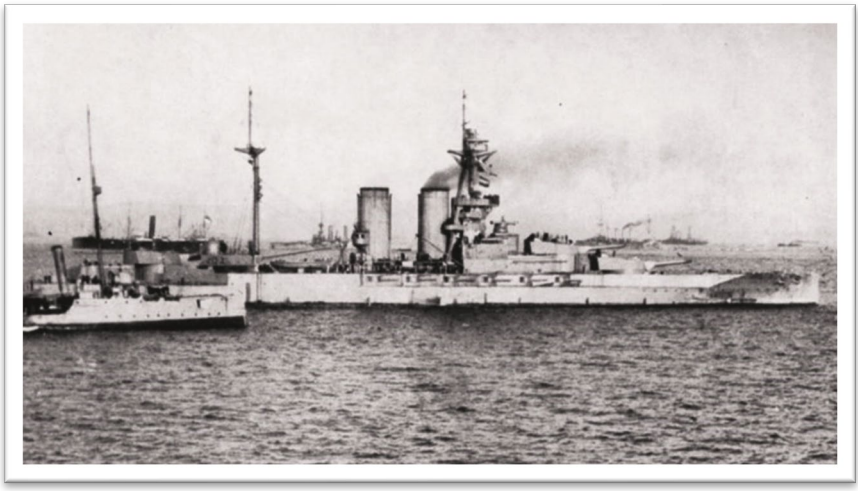

(Fotoğraf 460) **HMS Ocean**[624]

623

https://www.nwemail.co.uk/resources/images/8292813.jpg?display=1&htype=0&type=responsive-gallery

624http://www.devonportonline.co.uk/historic_devonport/navy-dockyard/ships/ocean/ocean-1898-a.jpg

(Fotoğraf 461) **HMS Queen Elizabeth**[625]

(Fotoğraf 462) **HMS Majestic**[626]

[625]https://www.maritimequest.com/warship_directory/great_britain/battleships/queen_elizabeth/queen%20elizabeth.jpg

[626] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e7/Majestic_Class_Battleships-_HMS_Majestic_Q21478.jpg

(Fotoğraf 463) **HMS Albion**[627]

(Fotoğraf 464) **HMS Gaulois**[628]

[627]http://www.the-weatherings.co.uk/images/pcc/002758.jpg

[628] https://i.redd.it/cbligyhcx9g21.jpg

(Fotoğraf 467) **HMS Prens George**[629]

(Fotoğraf 468) **HMS Swiftsure**[630]

[629]https://www.maritimequest.com/warship_directory/great_britain/battleships/prince_george/hms_prince_george_r_usher.jpg

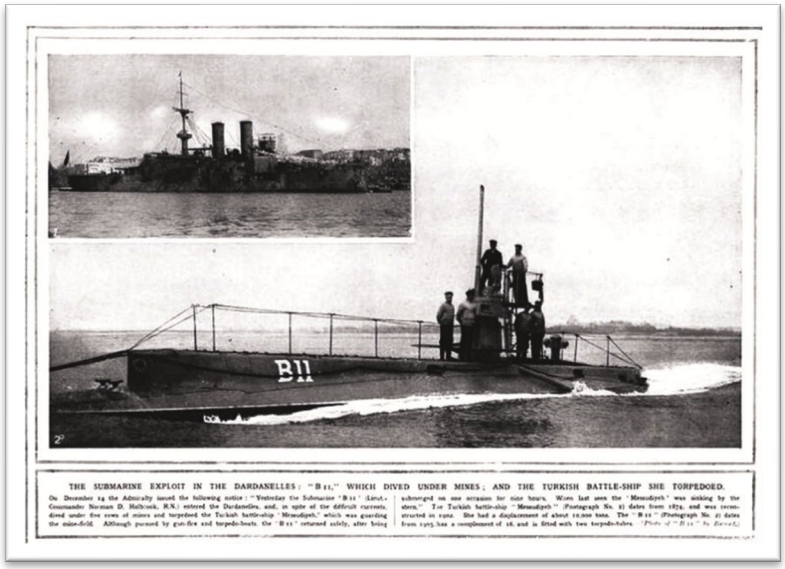
[630] https://s3-ap-southeast-2.amazonaws.com/awm-media/collection/G01392/screen/3936402.JPG

(Fotoğraf 470) **HMS Goliath**[631]

[631] http://kaanaltin.com/goliath05.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN DENİZALTILAR

(Fotoğraf 444) **HMS B-11 Ingiliz Denizaltısı**[632]

(Fotoğraf 447 **HMS E-15**[633]

[632] **The Illustrated War News**, 16 December 1914

[633]https://static.wixstatic.com/media/7ec77c_f1b22a9024534e5fa49afb028640aeda~mv2.jpg/v1/fill/w_415,h_308,al_c,q_90/7ec77c_f1b22a9024534e5fa49afb028640aeda~mv2.webp

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

(Fotoğraf 397) **Birindisi Limanı – İtalya**[634]

[634]https://2.bp.blogspot.com/-NuIaZS4kU5k/WNA47yyCW5I/AAAAAAAABitA/kG5c_J5rk0YhQBp2uZ6mRmlNhG63o7K8QCLcB/s1600/Brindisi%2Bharbor.jpg

(Fotoğraf 398) **Messina Limanı - İtalya**[635]

(Fotoğraf 399) **Bone Limanı - Cezayir**[636]

635
https://upload.wikimedia.org//wikipedia/commons/thumb/b/be/Porto_di_Messina_(1900_ca).jpg/1280px-Porto_di_Messina_(1900_ca).jpg

636 https://www.vitaminedz.com/photos/47/47048-bone-port-1890-1900.jpg

(Fotoğraf 400) **Philippeville Limanı - Cezayir**[637]

(Fotoğraf 401) **Toulon Limanı - Fransa**[638]

[637] https://www.pieds-noirs.stir.ac.uk/wp-content/uploads/2018/10/Port-de-Philippeville-3.jpg

[638] https://www.cpa-bastille91.com/carte-postale-de-toulon-le-quai-cronstadt-en-1900/

(Fotoğraf 402) **Bizerte Limanı - Tunus**[639]

(Fotoğraf 411) **Sedddülbahir Kalesi – Çanakkale**[640]

(Fotoğraf 412) **Ertuğrul Tabyası – Çanakkale**[641]

[639] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/41/Bizerte_-_Le_vieux_port.jpg

[640] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/779-72---0025.jpg

(Fotoğraf 413) **Kumkale Tabyası – Çanakkale**[642]

(Fotoğraf 414) **Orhaniye Tabyası – Çanakkale**[643]

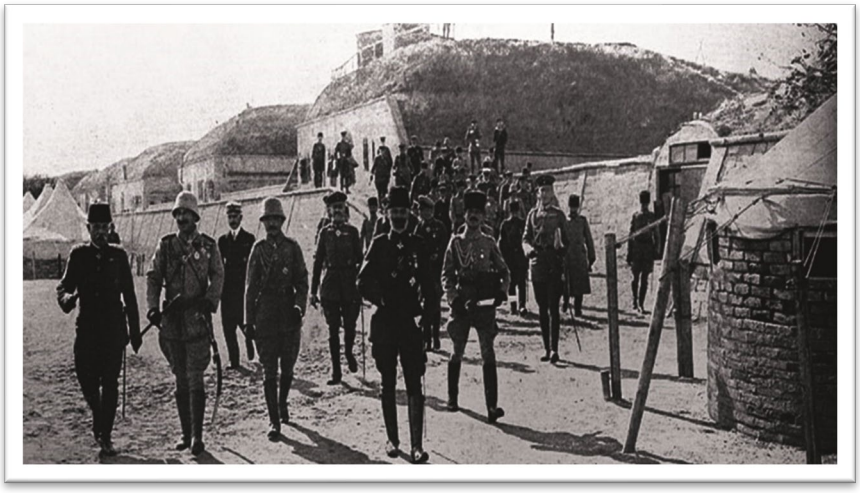
(Fotoğraf 415) **Namazgâh Tabyası**[644]

[641] https://kulturenvanteri.com/yer/ertugrul-tabyasi/#16/40.044666/26.181191

[642] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/779-72---0026.jpg

[643] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/779-72---0005.jpg

[644] http://www.navyingallipoli.com/zdjecia/forty/namaz13.jpg

(Fotoğraf 416) **Anadolu Hamidiye Tabyası - Çanakkale**[645]

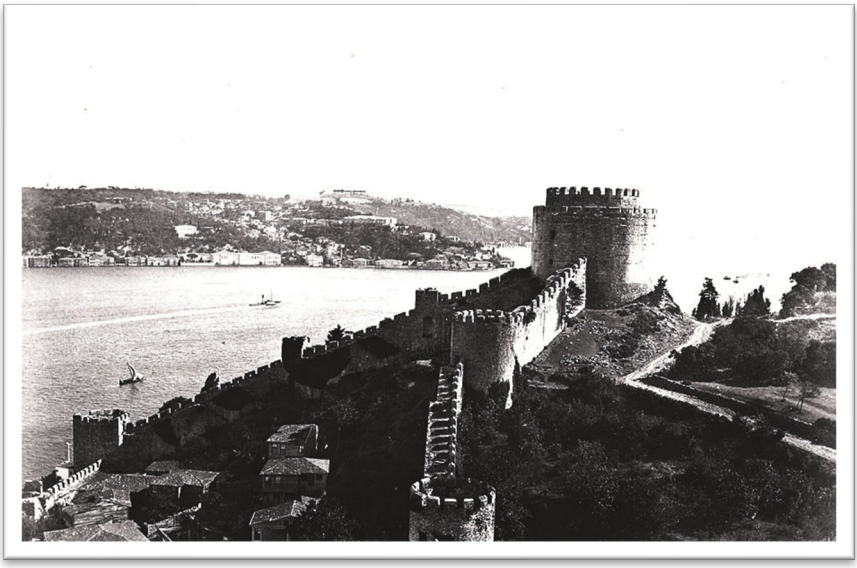
(Fotoğraf 417) **Anadolu Mecidiye Tabyası – Çanakkale**[646]

[645] http://www.navyingallipoli.com/zdjecia/forty/ah31.jpg

[646] https://kulturenvanteri.com/yer/anadolu-mecidiye-tabyasi/#16/40.163296/26.404762

(Fotoğraf 418) **Çimenlik Tabyası - Çanakkale**[647]

(Fotoğraf 419) **Rumeli Hisarı / Boğazkesen – İstanbul**[648]

[647] http://www.navyingallipoli.com/zdjecia/forty/cimen04.jpg

[648] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/779-17---0009.jpg

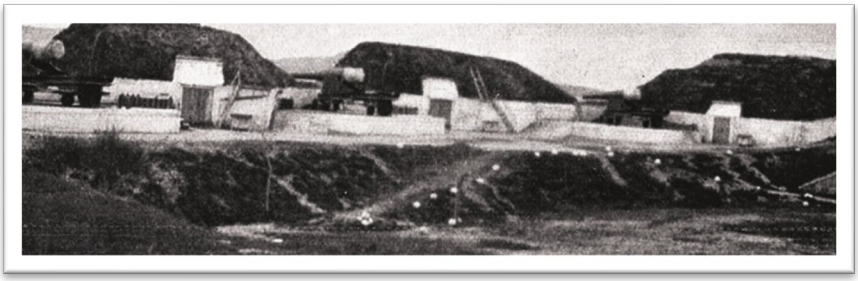
(Fotoğraf 420) **Anadolu Hisarı / Güzelce Hisar – İstanbul**[649]

(Fotoğraf 421) **Bozcaada Kalesi**[650]

[649] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90813---0010.jpg

[650] http://www.eskiturkiye.net/3336/bozcaada-1916#lg=0&slide=0

(Fotoğraf 422) **Yıldız Grubu - Çanakkale**[651]

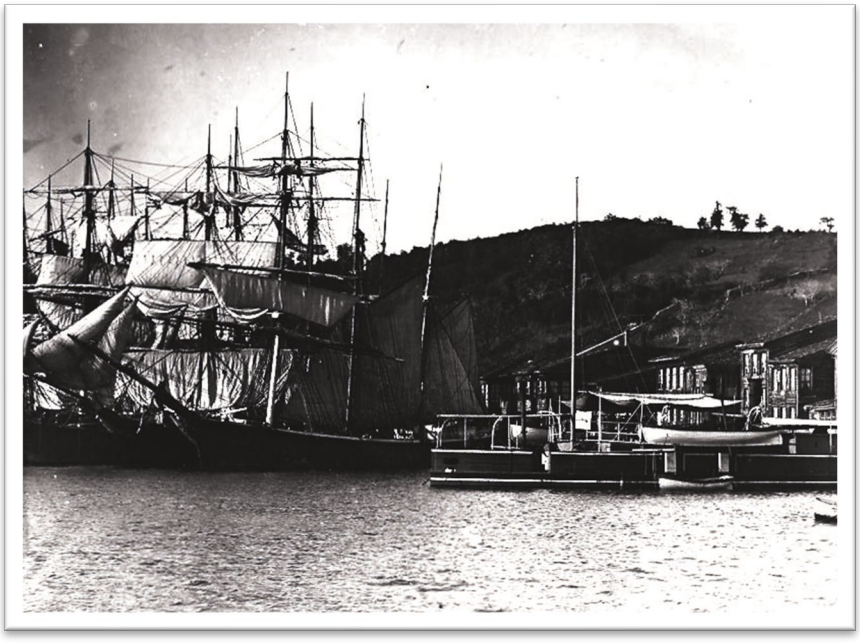
(Fotoğraf 424) **Turgut Reis Tabyası – Çanakkale**[652]

[651] http://www.navyingallipoli.com/zdjecia/forty/yildiz9_01.jpg

[652] https://fsgfort.com/fortfinder/wp-content/uploads/sites/14/2019/04/Turgut-Reis.jpg

(Fotoğraf 426) **Mesudiye Bataryası – Çanakkale**[653]

(Fotoğraf 435) **İstinye Limanı**[654]

[653] http://www.navyingallipoli.com/zdjecia/forty/rmesudiye10.jpg

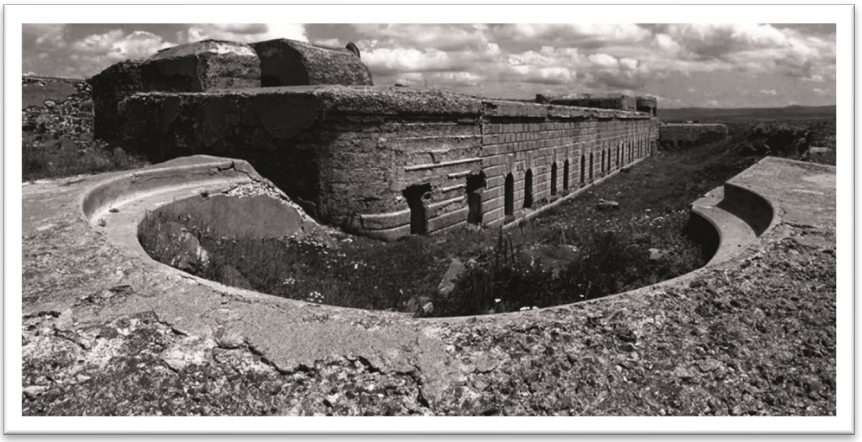
[654] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/779-55---0070.jpg

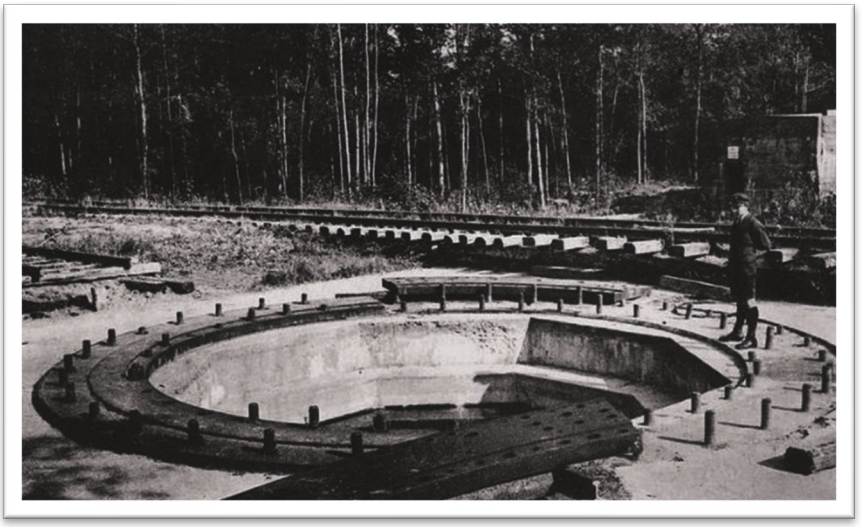
(Fotoğraf 456) **Marsilya Limanı – Fransa**[655]

[655] http://imageretro.free.fr/marseille_leport1900.htm

MAKALEDEKİ DİĞER AYRINTILAR

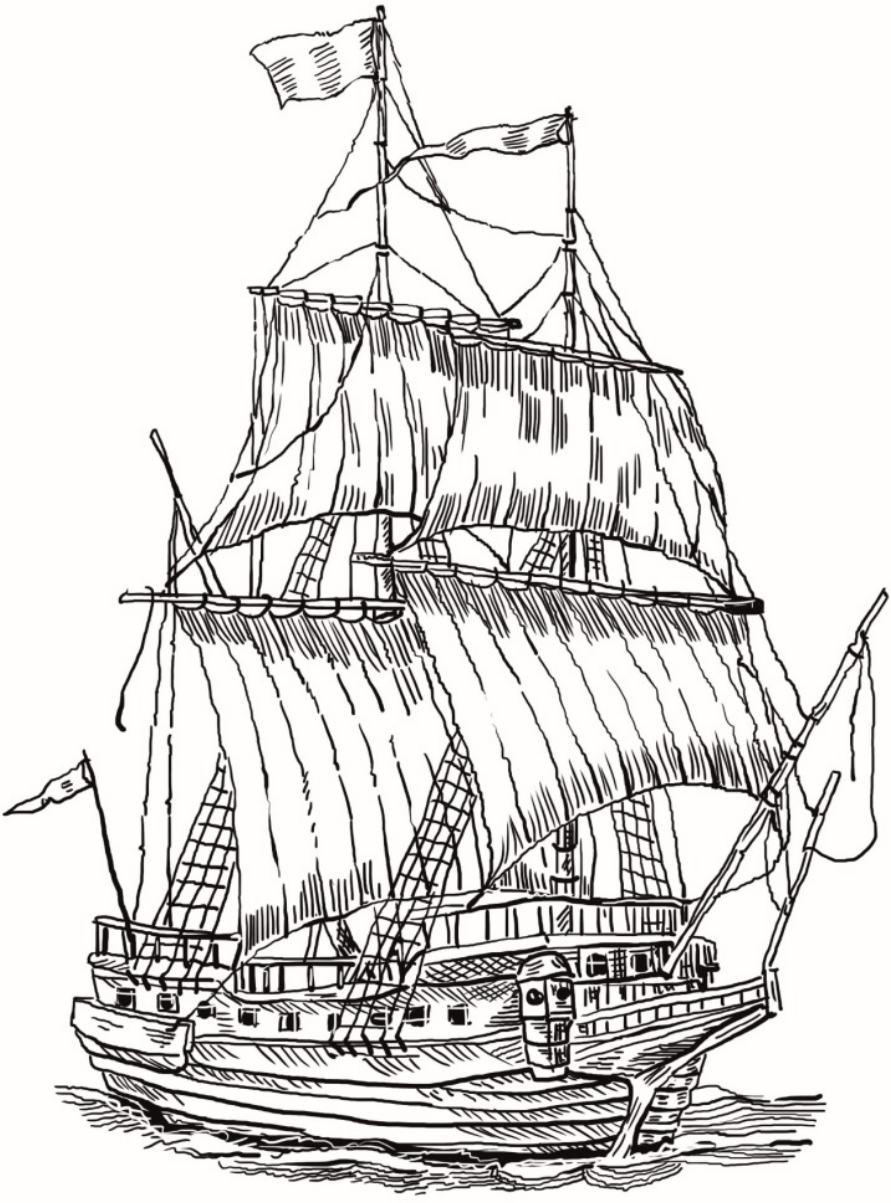
(Fotoğraf 409) **Redoubt / Tabya**[656]

(Fotoğraf 410) **Emplacement / İstihkâmda top yeri, topa mahsus platfor, tabya**[657]

[656]https://www.kulturportali.gov.tr/contents/images/Arap%20Tabya%20%20Y_%20Y%c4%b1ld%c4%b1r%c4%b1m%20%c3%96zt%c3%bcrkkan.JPG?format=jpg&quality=50&width=1200

[657] https://www.flickr.com/photos/87343585@N08/15923489420

SAHİL MÜDÂFAASI[658]

Sâhilleri müdâfaa için ilk düşünülecek esas, düşman donanamasını sâhillere yanaştırmamaktır. Bunun için de donanmanın açık denizlerde düşman donanması ile boy ölçecek kâbiliyette veyâhut düşman donanmasını memleketin kara sularına yanaştırmayacak kudrette olması iktizâ eder. Donanması zayıf olan hükûmetler ancak sâhillerini müdâfaa ile iktifâya mecburdurlar. Oldukça mühim teşkîlât-ı askeriyyeye ve vesâit-i müdâfaaya mâlik olan hükûmetlerin sahillerine tevcih edilecek harekât, hasmâne müşkülâta çarparsa da düşmana daha evvel denizden îkâ-ı müşülât etmek dahi zarûrîdir. Donanma pek zayıf dahi olsa sâhil müdâfaasında esas, yine düşman donanmasını mümkün olduğu kadar tahrip ve sağlam kalan kısmının da faâliyetini tahdit etmektir. Muazzam bahrî kuvvet vücûda getirmek imkânı göremeyen hükûmetler sâhillerini müdâfaa için fırsat düştüğünde tecâvüz edecek ve lüzûmunda seyyar istihkâm gibi kullanılacak ağır toplu gemiler, torpiller, tahtelbahirler ve tayyâreler lâzımdır.

Sâhil müdâfaasında tahtelbahirlerle kuvâ-yı havâiyyenin büyük ehemmiyetleri vardır. Bu ehemmiyeti bilmek için harp netâyicini anlamak lâzımdır. Filhakîka 4 Ağustos 1914'de İngilizler Almanlara îlân-ı harp ettikleri zaman 600 kıta yâni 2,5 milyon ton sefâin-i harbiyyeye mâlik idiler. Bu miktârın ancak 55'i tahtelbahir idi.

Almanların ise 240 harp sefîneleri yâni 1,060,000 ton mevcut ve bu miktârın otuz kadarı tahtelbahir idi. Harb-i Umûmî'de günler geçtikçe tahtelbahir adedi de arttı. Alman tahtelbahirlerinin faâliyet ü harekâtı birbirinden ayrı ayrı şu iki hedefe tevcih edilmiş idi.

1-Sefâin-i harbiyyeye taarruz etmek ve onları torpillemek.

2-Sefâin-i ticâriyyeyi torpillemek.

Îtilâf Devletleri tahtelbâhir ve torpil tesirâtıyla bervech-i âtî miktarda sefâin-i harbiyye zâyi eylediler.

---

[658] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 8, Sayı 2, Haziran 1341 [1925], Sayfa 2265-2269

	Zâyiat Ton	Mevcut Ton
İngiltere	400 Bin	2,500,000
Fransa	105 Bin	820,000
İtalya	76 Bin	380,000
Japonya	50 Bin	598,000
Amerika	17 Bin	1,020,000
Yekûn	**635 Bin**	

Rus zâyiâtına dâir elde sahih mâlûmat olmadığından bu hesâba dâhil değildir.

Ticâret gemilerine gelince bütün harp müddetinde zâyiat şundan ibârettir.

Tahtelbahirleriyle 5380 gemi 11,430,000 ton batırıldı.

Torpil tesiriyle 539 gemi 1,062,000 ton battı.

Zâyiat yekûnu 5919 gemi 12,492,000 ton battı.

Netîce: Günde 4 gemi 8416 ton batırılmıştır.

Bu zâyiat dünyada mevcut ticâret gemilerine nispet edilirse tahtelbahir ve torpil tahribâtının yüz de otuz nisbetinde olduğu anlaşılır.

Açık denizde torpil tesirâtı şüphesiz azdır. Fakat düşman sefâin-i harbiyyesinin zorlayıp geçeceği mıntıkalarda dökülen torpillerin tesîrâtının pek tahripkar olduğu şüphesidir. Harb-i Umûmî'de tahtelbahir tesîrâtı ilk saflarda ziyâde idi. Almanya dâhilinden ihtilâl kokuları gelmeye; Alman garp cephesi sökülmeye başladığı andan îtibâren tahtelbahir tahribâtı da şiddetini kaybetti. Îtilâf Hükûmetleri tarafından tahrip edilen Alman tahtelahirleri bervech-i âtîdir:

Sene	Tahrip Edilen Tahtelbahir Miktârı
1914	5
1915	24
1916	26
1917	27
1918	64[659]
Yekûn	203

[659] Bu 64 tahtelbehirden on dördü Avusturya Hükûmeti'nin muhârebeden çekilmesi üzerine kendi mürettebâtı tarafından batırılmıştır.

Bu 203 tahtelbahirin ne sûretle tahrip edildiğini tetkik edelim.

Tahtelbahir	
38	Torpile çarptı berhevâ oldu.
36	Mermi isâbetiyle tahrip edildi.
21	Müsâdeme netîcesinde battı.
19	İtilâf tahtelbahirleri tarafından torpillendi.
11	Karakol gemileri tarafından batırıldı.
7	Muhârebeden sonra tâkipte topla batırıldı.
63	Karaya oturdu ve battı.
5	Tayyârelerden bırakılan bombalarla batırıldı.
5	Teknesi içinde mevâdd-ı infilâkiyye patladı paralandı.
2	Ağa takıldı.
2	Suya dalarken infilâk vukûuyla battı.
1	Yanlışlıkla kendilerini torpillediler.
32	Bunların ziyâ'ı esrârengiz bir halde kaldı fakat torpille berhevâ olmaları en kuvvetli ihtimâlattandır.

Tahrip edilen bu 203 tahtelbahire mütârekede teslim olunan 180 ve daha bir miktar tahtelbahir ilâve edilirse Harb-i Umûmî son safhalarında Almanların takrîben 400 tahtelbahirleri olduğu meydana çıkar.

Harbe girerken 30 kadar tahtelbahiri var iken bu miktar harpten çıkarken 400'e kadar çıkarılmıştır.

Almanlar tahtelbahirleri 15 santimetreliğe kadar toplar da koymuşlar ve bâzı hedeflere toplarla dahi ateş etmişlerdi.

Tahtelbahir teşkîlâtı için ilk esas düşman sefâin-i harbiyyesini sâhillere yanaştırmamaktır. Bunlar küçük mikyasta taarruz vezâifi dahi yapabilirler. Sayısız filolar hâlinde gelecek büyük hava kuvvetleri bombalar yağdırarak, gazlar atarak ve sis tayyâreleri himâyesinde denize doğru inip torpiller bırakarak düşman donanmasını birkaç dakîka içinde tahrip etmeye kadar bir hâle gelinceye kadar tahtelbahirler düşman filolarına karşı kâbiliyet-i tahribiyyelerini yine muhâfaza edeceklerdir.

Tahtelbahirlere karşı müdâfaa için kullanılan vesâit şunlardır.

1-Torpilleri muhtelif irtifâda dökmek

2-Çelik ve seyyar ağlar germek.

3-Dinleme âletleri ile tahtelbahir faâliyetini tâkip etmek ve taarruz grupları ile üzerlerine atılarak imhâ eylemek.

4- Serîü's-seyr motorbotlar ve torpido muhripleri ve tahtelbahirler ile tâkip ü tahrip etmek.

5-Deniz ve kara tayyâreleri ile ve kâbil-i sevk balonlarla tarassut, tâkip ü tahrip etmek.

6-Balıkçı gemileri ile ticâret gemilerine toplar koymak.

Tayyârlere gelince: *(Fotoğraf 471)*

Kara tayyâreleri: tahtelbahirleri uzun boylu tâkibe muktedir değildir. Benzini bitmeden inmek için bir meydan aramak daha doğrusu uçuş meydanına dönmek zarûrîdir. İşte bu hal kara tayyârlerinin tahtelbahirlere karşı faâliyetlerini tahdit etmektedir.

Deniz tayyâreleri ise böyle değildir.

Harb-i Umûmî'de bir Alman tahtelbahirini tâkip eden bir Fransız deniz tayyâresi herhangi bir ârıza netîcesinde denize inmiş dalgalar içinde tam on bir gün kalmış ve batmıştır.

Maa-zâlik sâhillerini müdâfaa ile iktifâ edecekler için artık kara ve deniz tayyârelerinin görecekleri işler hemen hemen birbirine muâdildir. Karadaki orduya muzâheret meselesi düşünülürse belkide kara tayyârelerinin ziyâde olması tercih edilebilir.

Bilhassa şu sıralarda tayyârelerin kendi gövdeleri üzerinde yüzebilmesi ve karaya uçuş meydanına inmek meselesi emniyetle inkişaf ü tekmil ettirilebilirse artık deniz ve kara tayyâresi diye ayırmaya da lüzum kalmayacak...

Herhangi bir tayyâre hem karaya hem de denize inebilecektir.

Kâbil-i sevk balonlar: *(Fotoğraf 472)*

Düşman tahtelbahirlerini uzun zaman tâkip edebilirler. Ve onların üzerine mütemâdiyen bomba bırakarak tahrip etmeleri de mümkündür.

Havâî kuvvetler bir tahtelbahirin eserini bulmakla takrîben beş metre genişliğinde ve su içinde olan bu hedefe bombalar isâbet ettirmek zordur.

Tam isâbetle tahrip etmek pek nâdir vâkî olabilirse de tahtelbahirin cihâzından her hangi biri cüz'i hasâra uğratılabilirse tahtelbahir faaliyetten kalır.

Geceleyin:

Tahtelbahirlerin torpido atarak tayyârelerin bomba ve zırhlı gazlar endaht ederek sâhil müdâfaasında yalnız denizden ve havadan yapılacak faâlâne müdâfaa maksada kâfi değildir.

Çünkü düşman kuvâ-yı bahriyyesini tevkif etmek lâzım gelmekle berâber aynı zamanda tard ü imhâ etmek de lâzımdır.

Bu sebeple işi daha şümullü düşünmek sâbit müdâfaa tertîbâtı (yâni sâhil bataryaları ve istihkâmat) dahi yapmak îcap eder.

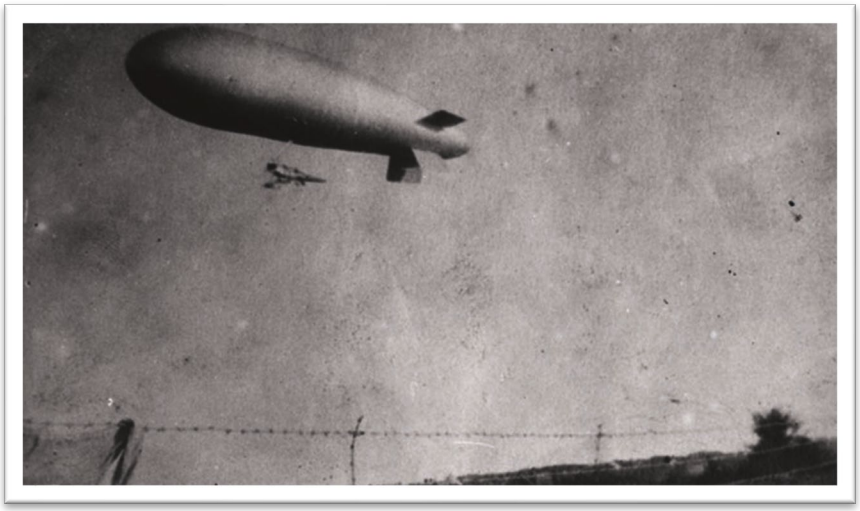
Bu sâhil bataryalarından mâadâ seyyar topçu kuvvetleri bulundurmak da elzemdir. Bunun içinde, sâhillerin mühim mıntıkalarına derhal yetiştirilebilmek maksadıyla sâhile yakın, münâsip mıntıkalarda motorlu toplar ile traktörle çekilen toplar bulundurulması ve mıntıkanın derece-i ehemmiyetine göre demir yollarda hareket eden zırhlı bataryalar olması ve bu sûretle nikât-ı mühimmeye karşı düşman teşebbüsâtını tevkif ü tard edebilmek maksadıyla istenilen bir mıntıkada karada dahi mühim ü müessir ateş kuvvetlerinin teksîfi imkânının elde edilmiş olması memleketin müdâfaası nokta-i nazarından pek mühimdir. Binâberin, sâhillerin böyle mühim mıntıkalarına giden istikâmetlerde düşman tesîrâtından mümkün olduğu kadar masun muntazam yollar ve demiryolları yapılması lüzûmu derkârdır.

Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Cebecioğlu Remzi

MAKALEDE ADI GEÇEN HAVA ARAÇLARI

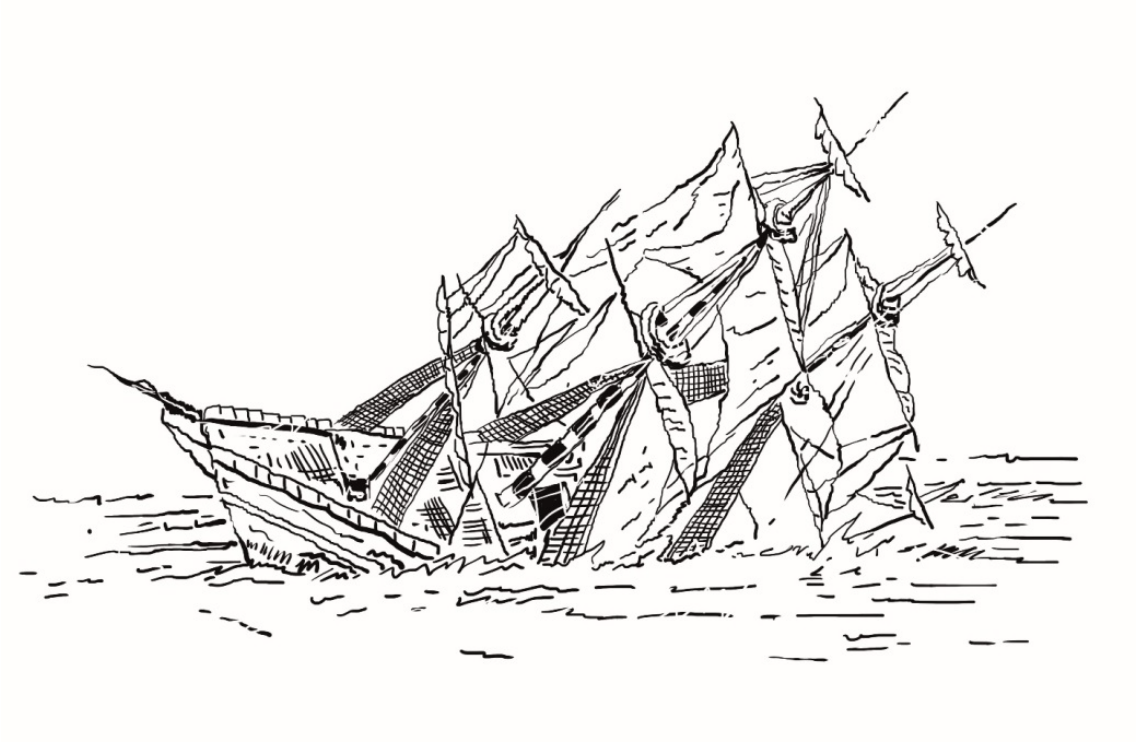
(Fotoğraf 471) **Çanakkale Savaşı'nda Bir Uçak Görseli**[660]

(Fotoğraf 472) **Savaş Sürecinde Çanakkale Semalarında Bir Zeplin / Balon**[661]

660 https://canakkale.tubitak.gov.tr/sites/default/files/styles/portfolio_detail/public/6_0.jpg?itok=vHJv-h9R

661 https://s3-ap-southeast-2.amazonaws.com/awm-media/collection/P00649.009/screen/4089361.JPG

BAHR-İ SEFÎD'DE YAVUZ VE MİDİLLİ[662]

Muharriri: Ferik Amiral Wilhelm Souchon *(Fotoğraf 473)*

Harb-i Umûmî'nin zuhûrunda Almanya'nın Bahr-i Sefîd'de bulunan kuvveti, Kalyon Kaptanı Ackermann'ın *(Fotoğraf 474)* kumandasında bulunan Goeben *(Fotoğraf 475)* Sancak Gemisi'yle, Fırkateyn Kaptanı Kettner *(Fotoğraf 476)* kumandasındaki Breslau Hafif Kruvazörü, *(Fotoğraf 477)* İşkodra'da Binbaşı Schneider'ın taht-ı emrinde bir kısım bahriye piyâdesi, Boğaz içinde Kıdemli Yüzbaşı Humann'ın *(Fotoğraf 478)* kumandasında stasyoner vazîfesini gören Loreley Sefînesi *(Fotoğraf 479)* ve bunlara ilâveten diğer ecnebi limanlarında bulunup bilâhare ziyâa uğrayan Dresden *(Fotoğraf 480)* ve Strassburg *(Fotoğraf 481)* Hafif Kruvazörleri'nden ibâretti.

Goeben 1911'de Hamburg'da denize indirilmiş *(Fotoğraf 482)* 23,000 ton ton mâ-i mahrecinde ve 52,000 bargir kuvvetinde makinalara mâlik olup 29 mil sürati hâiz ve 10 adet yirmi santimetrelik ağır topla mücehhez Breslau ise kezâ 1911'de denize indirilmiş 4550 ton mâ-i mahrecinde 25,500 bargir kuvvetinde makinalara mâlik 27 mil süratinde ve 12 adet 10,5 santimetrelik topları hâmil idi.

O zaman söylediği gibi Goeben Bahr-i Sefîd'de en kuvvetli ve en serî bir harp gemisi idiyse de 1914 senesi mevsim-i sayfında bu son tevaffukunu kaybetmiş bulunuyor idi. Çünkü kazan borularının harâbiyeti yüzünden kâfi derecede buhar tazyîki istihsal edilemiyor ve binnetîce süratinde pek ziyâde kaybediyordu.

Bu sebepten Teşrînievvel'in dördünde Gibralta garbında bulunan El-Cezîre'de vazifesini Moltke *(Fotoğraf 483)* Harp Sefînesi'ne tevdî ederek bir ay tâmire Almanya'ya gidecek idi.

İngiliz Bahr-i Sefîd filosu ise yedi adet büyük harp kruvazörü ile (Üç adedi 30,5 santimetrelik sopaları hâmil hatt-ı harp gemisi) dört hafif kruvazörden ve Fransız filosu da 30,5 santimetrelik topları hâmil 17 parça muhârebe gemisi ve altı adet büyük kruvazörden mürekkepti. Bunlara ilâveten de pek çok adette torpido muhripleri tahtelbahirler mevcut bulunuyordu. **[2250]** 1913 senesi Eylül'ünün yirmi üçünde Trieste'de *(Fotoğraf 484)* Goeben'e forsumu keşîde ettim. Burası, yalnız hutût-u

[662] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt.8, Sayı 2, Haziran 1341 [1925], Sayfa 2249-2264

bahriyyenin nokta-i iltisâkı ve her türlü ihtiyâcâtı tatmine muktezî menâbi-i câmi bir mahal olmasıyla değil, bana bir çok sevk ü idâre adımlarıyla tesis-i münâsebet etmekliğim imkânını bahşetmesiyle de ben de pek kıymetdar iz bırakmıştır. Bu zevattan bir kısmı ile îlân-ı harpten sonra muhâsım vaziyetinde ve bir kısmı ile de silah arkadaşı olarak bulundum. Böylece Sardinya ve Sicilya limanlarını, sâhil sularını, sâhil tarassut istasyonlarını, İtalyan harp limanlarını ve tersânelerini ziyâret ettim.

Roma'da İtalya Bahriye ve Harbiye Nâzırları ve Erkân-ı Harbiyye-i Bahriyye Reisi'yle Spezia'da da İtalyan filosu kumandanıyla tesis-i râbıta eyledim. Kezâ Sicilya sâhilerinde Fransız amiral sefînesinin muhteşem ve rengin salonunda gayr-i mûnis bir sîmâya mâlikiyetinden dolayı kendi efrâdı tarafından deniz ayısı tesmiye edilen Amiral de la Perière *(Fotoğraf 485)* ve ben de eski bir saray adamı tesiri bırakan İkinci Kumandan Livâ Amiral Lacaze *(Fotoğraf 486)* ile ve bilâhare İtalyan Donanması Kumandanlığı'na tâyin edilen filo kumandanı, zarif, cest ü çalak, Dük d'Abruzzi *(Fotoğraf 487)* ile de samimâne-i maârife peydâ ettim.

Trieste ve Pula'daki Avusturya amiralleriyle de maârifelerim pek samîmi oldu.

İngilizlerden hiç kimse ile tanışmak fırsatı elvermedi. Buna harbin beklenilmeyen bir zamanda zuhûrunun da tesîri oldu. Ve evvelce gördüğüm, Malta'nın başlıca harp limanı olan La Valletta'yı da henüz ziyâret edememiştim. Esâsen İngilizler de ecnebi limanlarında Alman filosuyla birlikte bulunmamak usûlünü pek dikkatle muhâfaza ediyorlardı. Mâmâfih İngiliz amirali bizim ziyâret ettiğimiz limanları müteâkiben pek çok miktarda sefâin ile ziyâret etmek yolunu buluyor ve bıraktığımız tesirleri izâleye gayretle çalışıyordu. John Bull, dâima olduğu gibi istifâdeyi tamâmen kendine hasretmek an'anesine riâyet ediyordu. İngiliz amiraliyle râbıtam ancak telsiz-telgrafla arkadaşlık raddesinden ileri geçmedi.

İngilizlerin âdi telgraftan kendi lehlerine istifâde yolunu tamâmen kapamak için muhâberemi telsiz ile îfâ ediyordum. Gerek siyâsî gerek askerî telsiz muhâberâtımın tanzim ve muvaffakiyetiyle ahz ü irsâlinde Erkân-ı Harbiyye Reisim Korvet Kaptanı Busse *(Fotoğraf 488)* ile telsiz memurlarımın çok yüksek kâbiliyet ve muvaffakiyetleri meşhut oldu.

Mart'ın yirmi yedinci günü Hayfa'da Almanya Konsoloshâne'sinde, latif Miramar Kasrı'nda akşam üzeri bâzı zevat ile musâhabet ve tavus kuşlarının nazan süzülüşleriyle enzârımızı ve latif kokulu çilek şuruplarıyla da damağımızı telziz ederken Avusturya velîahtı ve zevcesinin katli haberini aldım. Bu müessif vâkanın Almanya için bir harp tehlikesini tevlit edebileceğini ve bu halde amiral gemisinin noksan süratiyle matlûp sûrette îfâ-yı vazîfeye ne dereceye kadar muktedir olacağını düşündüm.

Mümkün olan âzamî miktarda kazan borularıyla sâhib-i ihtisas amelenin sürat-i mümküne ile Pula'ya gönderilmesini Alman Bahriye Nezâreti'ne telsiz ile derhal iş'ar ettim ve birkaç gün sonra da bunlara Pula'da mülâkî oldum.

Temmuz'un boğucu sıcak günlerinde ve geceleri dâhil olmak üzere çalışmak sûretiyle kazan borularının kısm-ı âzâmı Messina'ya *(Fotoğraf 489)* muvâsalat ettiğimiz târihe, Ağustos'un ikinci gününe kadar tebdil edildi. Ve sefîne ancak on sekiz mil ile seyir ederken Ağustos'un dördünde sürat 24 mile kadar çıktı. Bu hususta sefîne çarhçı zâbitânının ve hassaten Çarhçıbaşı Korvet Çarhçısı Breuer'in bütün memuriyetim esnâsındaki gayret ve faâliyetlerini memnuniyetle zikrederim. Bütün bu zevâtın gerek tâmirat esnâsında, gerek sâir zamanlarda yorulmak bilmez bir gayret ü faâliyet ibraz etmişlerdi.

Breslau, bu esnâda Arnavutluk sâhilinde, Arnavutluk Prensi'nin emrinde bulunuyordu. Temmuz'un sekizinci günü Korfu'da şifâhen bu sefîne süvârisine vaziyeti anlattım ve sefînenin harp için muktezî bütün levâzımını itmam ile bana iltihâkını emreyledim.

Breslau, Arnavutluk sâhilindeki son harp stasyonerimiz oldu. Ve burada harpten sonra ilk muhâsımı olan İngiliz Golchester Hafif Kruvazörü *(Fotoğraf 490)* ile iyi bir arkadaşlık yapmıştı.

Goeben'in Pula'da *(Fotoğraf 491)* on üç günlük tâmiratı esnâsında Avusturya-Macaristan donanma kumandanı olan ve esnâ-yı harpte vefat eden Amiral Haus *(Fotoğraf 492)* ile bir çok defa görüştüm. Mûmâileyhin ahvâl-i sıhhiyyesi, pek de yerinde olmadığı daha o zaman görünüyordu. Bu zat, hâdisatın alacağı müstakbel şekil hakkında bâzı mutâlaat dermeyan ediyordu. Ve maiyet-i zâbitânından bir çoğu da henüz bir harp zuhûruna ihtimal vermiyorlardı. Mâmâfih bu ihtimal yakın bir âtîde harbin zuhûruna

mâni olmadı. Temmuz'un yirmi üçünde bana bir hâtıra olmak üzere "vedâ bardağı" hediye ettiler. Ve yirmi altı Temmuz'da Avusturya Hükûmeti seferberliğini îlân etti.

Bence mühim olan keyfiyet, Temmuz'un otuzuncu günü İtalyan Erkân-ı Harbiyye-i Bahriyye Reisi'yle mülâkat edebilmek idi. Kendisine Rimini'de bir mülâkat teklif ettim. Vaziyeti bütün ciddiyetiyle idrâk eden Ateşenaval mûmâileyhin Ağustos'un üçünde Roma karibinde Alatri'da bir randevu verdiğini iş'ar etti.

Ağustos'un ikisine müsâdif olan seferberliğin ilk günü Goeben ve Brealau Messina Limanı'na dâhil oldu. Esnâ-yı seyirde dalgalardan seferberlik kokusunu istişmam ediyorduk. Nâmütenahi bir vazife bizi bekliyor…Kazan boruları ameliyatı da hitam buldu.

Salona Erkân-ı Harbiyye Reisimi çağırdım ve kendisiyle istişâre ettim. Artık fatura muhteviyâtını tesviye zamanı hulûl etti. İhtimal karşımızda Fransızları ve İngilizleri bulacağız.

Ahvalde bir vuzûha, Avusturya veya İtalya limanlarında mı, yoksa bîtaraflığı münâsebetiyle İspanya veyâ Yunan limanlarında mı intizar etmeli idim. Şakk-ı evvel daha emin ü sâlim görülürse de îcâbında Şimal Denizi'nde ana filoya iltihak lüzûmu takdîrinde bizim için pek ağır müsait bir vaziyet hâsıl olacaktı. Ve bu esnâda Goeben'in kazan borularının tekrar hasarzede de olması çok muhtemeldi. Düşüncelerimde bana Bahr-i Sefîd'de düşmana âzamî hasar îkâ'ı yolunu gösteriyordu.

Mâmâfih daha ne harp ve ne de bîtaraflık îlân edildi. Vakâyiin intişârına Pula'da intizar etmek fikrinden sarf-ı nazar ettim. Vakit hulûl etti. "Düşmana hücum, işi tâlia bırakmak, bugün durmak ve yarın da eğer îcap eder ise şerefle ölmek. Fakat bilinmez geceler neler doğurur…"

Geceleyin gemide müdâfaa-i leyliye tertîbâtı alındı. Fırtına şiddetle hükmünü icrâ ediyor ve köprüyü üzerinde gamseleleri[663] altında zâbitan ve efrat muntazaman vazifelerine devam ediyorlar… Bakalım Messina'da ahval ne gösterecek.

Yâverim elinde bir telsiz şifre ile ufak sır kamarama geldi. "Harp tehlikesi…" Ve biraz sonra da "Seferberlik emredilmiştir…" emirlerini

[663] Ç.n: Su geçirmez yağmurluk. Bkz. www.lugatim.com

getirdi. Kendisine mürettabâtın vaziyetten haberdar edilmesini ve sefâin-i ticâriyyenin bîtaraf limanlara sevki için muktezî emirleri verdim.

Makinaya kaç kazanın muattal olduğunu sordurdum…"Akşam vardiyasında iki ve şimdi bir tane daha.." Cevâbını aldım. Kaiser ve millet, büyük vaktin hulûl ettiğini söylüyor… İnsan altındaki böyle bir tekne ile vazifeye elbette şevk ile şitâban olur.

Allah'a şükür ki düşman vaziyetten haberdar değil. Goeben, hâlâ Bahr-i Sefîd'in *(Fotoğraf 493)* en serî teknesi… Ancak bir tâliasızlık bunu ifşâ eder. Su, kömür, cephâne son damlası, son adedi sarf edilinceye kadar makinalar ve mürettebat âzamî gayretle çalışacak. Bakalım, Deniz Ayısı, Nelson'un ahfadı ve ben …., hangimiz galebe çalacağız! Her halde yaz ve kış, gece ve gündüz, siste ve fırtınada, menâtık-ı şimâliyyede buzlar arasında ve cenup denizlerinde nöbet ateşi gibi sıcaklarda, fabrika ve gemilerde direk şapkalarından tâ sintinelere[664] kadar güverte ve makinada, top ve torpido da, köprü üstünde veya masa başında hiç bir millet Tirpitz *(Fotoğraf 494)* ve Koester *(Fotoğraf 495)* gibi mâlumlar elinde otuz senedir bu kadar büyük bir gayretle muhârip olmaya çalışmamıştır. Bütün bu sa'y boş yere değil, yaşadığımız müddetçe harbe hazır bulunmak içindi. Çok düşman çok şeref verir.

Goeben'de amiral salonu üst güverte de ve kıç bacaya muttasıl ve sefinenin hemen vasatındadır. Kamaramın lombozundan[665] ufku görüyorum fecr başlıyor... Altın renkli ışıklar ortalığı kaplamak üzere… Kumandan güvertede efrâda seferberlik emrini tebliğ ediyor. Kaiser için, vatan için üç defa hurra nidâsı ortalığı çınlattı. Kumandan ve zâbitandan müteşekkil bir grup beni de kamaramdan aldı. Efrâda şunu söyledim:

"Harp başlıyor. İlk ateş bizden…" Hurra nidâları tekrar ortalığı kapladı. Ve sonra da Prusya Marşı ruhlara bir şevk verdi.

Messina'ya muvâsalatımızda İtalyanlar tıynetlerini ibraz için ne güzel bir fırsat ve ne iyi bir zaman elde ettiler. Bu en nâzik zamanda, müttefikimizden âzamî teshîlat yerine mümkün olabilen müşkülâta mâruz

[664] Ç.n: Gemilerde dışarıdan giren suların toplandığı, biraz çukurca olan en alt kısım. Bkz. www.lugatim.com

[665] Ç.n: Alt güvertelerin ve kamaraların aydınlanması ve havalanması için bordo ve güvertelerde açılan, bronz bir çerçeve içindeki çok kalın camlı, mâdenden ikinci bir kör kapağı bulunan yuvarlak gemi penceresi. Bkz. www.lugatim.com

kaldık. Ne bir dirhem su ve ne de kömür vermediler…! Bütün yardımı ancak kendimizden görebilecektik. Limanda bulunan ve kömür tertîbatı olmayan tüccar sefâininden kömürümüzü itmâma çalıştık. Ben, müşkül şerâit altında kömür almak ameliyesini bir çok kereler bilfiil tecrübe etmiştim. İlk birinci zâbitliğim esnâsında, denizli havada ve seyir esnâsında bile kömür almıştım, fakat bu seferki kadar müşkül bir ameliye idi. Tekmil zâbitan ve mühendisler kömürlüklerde ve kömür kayıklarında çalıştılar. Bu şimdiye kadar tesâdüf edilen müşkülâtın hadd-i gâyesi idi. Vesâitin en küçüğünden bile istifâde etmek yolunu arıyor ve istî'âb edebileceğimiz kadar kömür almaya çalışıyor idik. Güneşin bütün şiddetiyle tesir eden harâreti altında kürekler işliyor, kollar işliyor, vesâit işliyordu. Kömürler hiç de matlûbe muvâfık değildi. Goeben gibi bir harp gemisinin tazyik-i âliyeli ve ince su borulu kazanları için kâfi derecede kuvve-i harûriyye temin edemeyecekti. Fakat hiç yoktan da elbet iyi idi. Yalnız General Vapuru'ndan alınan matlûbe biraz muvafık idi. Yolcu ve emtia nakline mahsus olan Alman Şarkî Afrika Kumpanyası'nın bu güzel vapuru Darusselam'da küşat edilecek sergiye emtia ve yolcu naklediyordu. Bu vapuru telsiz-telgrafla geriden geri çevirmiş idim. Maksadım da depo gemisi olarak refâkatimde bulundurmaktı. Goeben ve Breslau'la aynı zamanda Messina'ya muvâsalat etti. Derhal gemiye gittim ve yolcuların ihrâcı emrini verdim. Bu zevâtın hemen kâffesi buranın yabancısı olduklarından tabiî burada da krediye malik değildiler. Napoli'ye kadar tren ücretlerini filo kasasından tesviye ettim. Reggio'ya hareketlerinde bize samîmi vedâ selamları yolladılar.

Sefînede bulunması pek de elzem olmayan levâzımâtı, bilcümle yedek eşyâyı, ihtiyat kumanyanın bir miktârını hep bu gemiye naklettirdim. Ve Sefîne Süvârisi Fiedler İstanbul'a gidinceye kadar ve orada da bütün harp müddetince bizi idâre eden en lüzumlu şeyleri tedârik etti.

Benim harekât planım artık tespit edilmişti. Evvelemirde Cezayir sâhillerinde başlıca irkâp mahalleri ve müstahkem olan Bone *(Fotoğraf 499)* ve Philippeville *(Fotoğraf 497)* limanlarını bombardıman edecek ve Fransa'ya, cephe-i harbe nakledilmek üzere oralarda bulunan 19'uncu Fransız Kolordusu'nun nakline mümkün olduğu kadar mümânaat edecek idim.

Ağustos'un dördüncü günü fecr vakti Cezayir sâhillerine muvâsalat edebilmek üzere Goeben ve Brealau Ağustos'un üçünde gece saat bir de

Messina Limanı'nı gizlice terk ettiler. Sardinya Telsiz İstasyonu bize Fransa'ya karşı îlân-ı harp haberini tam vaktinde vermiş idi.

Bombardımandan iki saat evvel telsizle, "Herşeyin tercîhen ve derhal İstanbul'a azîmet" emrini aldım. Hedefe bu kadar yaklaşmış iken ve sabahın ruha bir zevk veren ışıkları arasında henüz görebildiğim bu güzel sâhillere bir hediye vermeden rota değiştirmek ne kadar da güçtü. Tesbit ettiğim plan mûcibince ilk Alman mermilerini Bone ve Philippeville'in irkâp iskelelerine, nakliye sefâinine gönderdim. Bu sûretle Fransız toprağına nakledilmek üzere oraya toplanmış olan efrat ve eslihânın bir kısmını olsun orada bırakabildim.

Doğru Çanakkale'ye gidebilmek için kömürümü ya Brindisi'de *(Fotoğraf 498)* veya Messina'da ikmal îcap ediyordu. Yine Alman gemilerinde istifâde edebilmek üzere Messina'ya rota verdim. Bu öyle bir zaman idi ki hayat ile ölüm tamâmen mütevazin bulunuyordu...

Goeben ve Breslau Fransız sâhil toplarını iskât vazifesini hakkıyla îfâ etmişler, fakat sâhil telsiz istasyonları ise bilakis yaygaraya başlamışlardı. Vukûatı şifresiz olarak etrafa işâa ediyorlar, bizim de îfâ-yı vazîfeden mütevellit inşirâhımızı kesre uğraşıyorlardı.

Artık izimizi kaybetmeliydik. Çünkü tâli müsâit olmayabilirdi ve işi de tâlia bırakmak hiç de muvâfık değildi. Belki karşımıza Fransız ve İngilizler birlikte çıkardı.

Kablezzeval saat onda iskele baş omuzluğumuzdan iki büyük harp gemisi görüldü. Bunlar âli süratle tamâmen mukâbil rotamıza seyir ediyorlardı. Top başına emri verilerek ateşe müheyyâ bir halde seyre devam edildi. Bakalım neler olacak…

Goeben, Alman sanat-ı endahtını ve Alman mate royalini gösterecek ise de zavallı, inci gibi küçük Breslau'ın âkıbeti ne olacak...

Gemiler yaklaştı. Bunlar yüksek bordalı Fransız sefâini değil, üç ayak direkli Indomitable *(Fotoğraf 499)* sınıfından idiler. Âsap ne kadar gergin idi. 9000 metreden mürurlarını seyrettik. Bize ateş için hiç bir hareket yok. Ben İngilizlerin henüz îlân-ı harp ettiklerine dâir bir haber alamadığım için tabiî ateş açamazdım. Fakat İngilizlerin ekseriyetle sulhün en derin ve ümit edilen zamanlarında yaptıkları gibi îlân-ı harp haberini top mermisine

terdîfen gönderilmeleri an'anesine bu defa adem-i riâyetlerine elan mütehayyirim.

İngiliz kruvazörleri yalnız telsiz râbıtamı ihlal husûsundaki mesâilerine müntazıman devam ediyorlardı. Şimdi kazanlarımızın zayıflığını nazar-ı dikkate almak ve bunu düşmana hissettirmemek mecburiyetinde idik. Tâli müsâit oldu da kazanları sarsmak mecbûriyeti hasıl olmadan, İngilizlerin birinci sınıf makinistleri ile yarış etmeden, gemiler akşama doğru ufuktan kayboldular. Fakat İngilizlerin 25-26 millik son sistem kruvazörlerinden daha bir çok mevcut olduğunu nazar-ı dikkatten dûr tutmak îcap ediyordu. Goeben'in üç kazanı istîmalden muvakkaten sâkıt idi. Süratten bunun için oldukça kaybediyor idik. Ve ancak zaman zaman 23 mil seyir edebiliyorduk. Bu 27 ve 29 millik Alman gemileri tam makina mürettebâtına mâlik değildiler. Ve uzun zamandan beri de havuzlanmamışlardı. Goeben havuza *(Fotoğraf 500)* girmeyeli 10 ay olmuştu. Birinci sınıf ve tam makina mürettebâtına mâlik bulunan İngiliz gemileri de ancak 22 mil seyir edebiliyorlardı. İngilizler gâliba harita üzerinde biraz kalem ve pergel yürütmek zahmetini ihtiyar etmemişlerdi. Bizim noksanımızı pek kolaylıkla anlayabilirlerdi.

Indomitable sınıfı bu her iki gemiyi pupamızda bırakarak seyre devam ettik. Ve akşamın dokuzuna doğru arkadaki gemiyi bütün bütün nazardan kaybettik…

Bir saat henüz geçmiş idi, Cavallo Telsiz İstasyonu, "Ağustos'un üçünde İngiltere'nin îlân-ı harp etmesi melhuz olduğunu" bildiriyordu. Bugün Ağustos'un dördü idi. Ve ertesi gün yâni beşinde sabahleyin Vittoria Telsiz İstasyonu'ndan da şu haberi aldık. "Ağustos'un dördünde İngiltere, Almanya'ya îlân-ı harp etti…."

Sicilya sâhillerine muvâsalatımız esnâsında bir torpido filotillasına tesâdüf ettik. Mehtap bize İtalyan filotillasını tam vaktinde tanıtmak fırsatını verdi de ateş etmedik.

Gemiler Messina'ya bîtab bir halde vürut etti. Efrat tamâmen harp mevkiilerinde bulunduklarından hiç de uyumamışlardı. Ve bir genç nefer tâkatsizliğinden kömürlükte vefat etmiş bulundu.

Fikir yürütmekle vakit kaybedecek halde değil idik. Müddet-i ikâmetimiz, mümkün olabildiği kadar çok kısa olacaktı. Kömür almaya hazırlandı. Yine ne kadar müşkülâtla kömür alacak idik...

Müttefiğimiz olan Avusturya Donanma Kumandanı Amiral Haus'a pek az bir ümit ile bir telsiz verdim. Filosuyla muâvenetini ricâ ettim. İngiltere'nin îlân-ı harbinin hurûca mâni ve bu sebepten gelmeye muktedir olmadığı cevâbını verdi. Bir müddet sonra da ikinci bir telsizle bu hususta tekrar îtiraz ve Alman sefâininin Fransız ve İngiliz sefâini tarafından muhâsara edildiğinden âkıbetin ümitsiz bulunduğunu bildirdi...

Atina'da bulunan memurumdam telsizle, sekiz yüz ton kömür yüklü bir geminin Yunanistan'ın cenup noktası olan Maleas Burnu'na gönderilmesini ricâ ettim. Bir telsiz de İstanbul'da bulunan memurumuza vererek Siklat Adası cenûbunda bulunan Santorin'e aynı miktar kömür göndermesini iş'ar ettim.

Kömür almak için Messina'da lüzûmu olan yerlere mürâcaat ettik. Roma'da Ateşenavalimiz bu bapta pek büyük gayret sarf ve Hâriciye ve Bahriye Nezâretleri Rüesâsıyla dâimî temasta bulunarak bu hususta mümkün olabilen yardımı esirgememelerini temine çalışıyordu. Nihâyet Hugo Stinnes'in Roma'daki asabî ve çolak vekilinden sonuncu defa olmak üzere kömür alınmak husûsunda müsâade istihsal eylediği bildirildi. Kömür depolarına artık iyi kömür tahmil edebilecektik. Limandaki Alman sefâininden hiç birisi diğerinden geri kalmak istemiyordu. Kömür ve daha bize lüzumu olabilecek olan bütün levâzımâtı vermek husûsunda âdeta müsâbaka ediyorlardı. Hepsi de oldukça iyi kömüre mâliktiler. Ve yapabilecekleri şey de ancak bu kömür ile levâzımâtı verebilmekti. Kömür tedâriği husûsunda en büyük hizmeti Erkân-ı Harbiyye Reisim Korvet Kaptanı Busse îfâ etti. Mûmâileyh bir İngiliz gemisinden 2000 ton miktarında âlâ kömür tedârikine çâre buldu. Bir masada hep birlikte içki içerek hiçbirimizin yapmayacağı bu işi teklif ettiği zaman kaptanın aldığı tavr-ı mütehayyirâne cidden görülmeye lâyık idi. Bu andan îtibâren kömür postası hitam buluncaya kadar mûmâileyh âdeta manyetizma edilmişti. Öyle tahmin ediyorum ki bu zat bu işi elan bir efsane addetmekte ve vukûuna ihtimal vermemektedir.

Akşam üzeri vâlinin bir mektubunu hâmil dört İtalyan zâbiti nezdime geldiler. Ve benim bîtaraf olan limanda 24 saatten fazla

kalamayacağımı ihtar ettiler. Kendilerini sükûnetle temin ettim. Kömür almaklığım bu müddeti aslâ tecâvüz etmeyecekti.

Kömür almak için İtalya Hükûmeti'nin müsâadesinin tebliği zamanı bu yirmi dört saat için mebde olması takarrür etti. Şu sûretle hukuk-ı beynelmilelin bahşettiği yirmi dört saati üç misline iblâğ edebiliyordum...

Ağustos'un şiddetli sıcağı, tâkat-fersâ yorgunluk, gece gündüz devam eden vezâif, efrat tarafından görülen iş miktârını saat be saat azaltıyordu. Ne müzikanın ruhu okşayan bâzen sert, bâzen hazin gûyâ çıkışan ve yalvaran nağmeleri, ne fevkalâde taam, ne zâbitanın şevk ü gayret nidâları, ne birlikte çalışmaları ve ne de benim latîfelerim. Hiç biri efrâdı bacakları üzerinde sallanmadan durdurabilecek kadar bir kuvvet teminine medar olamıyordu!

General Vapuru'nun yolcu dâirelerine bir kısım efrâdı gönderdim. Biraz uyku, banyo ve soğuk içecek ile iktisâb-ı kuvvet edebilmelerine çalıştım. Fakat bunların hepsinin de tesîri pek az oldu.

Ağustos'un altıncı günü zevalde kalbim büyük bir tazyik ile ezildi. Dışarıya baktım daha alınacak çok miktarda kömür vardı. Kömür postasını tâtil emrini verdim. Saat beşte limandan hareket etmek istiyordum. Dışarıda düşmanda bizi intizarda idi. Efrat artık sefînenin diğer vezâifiyle meşgul olmalı idiler. Bu arada Berlin'den, Roma'dan ve Yanya'dan ve bâzı müşkülâtla da Messina'dan düşmana dâir haberler almakta idim. İntizârım vechile düşman, Messina Boğazı'nın her iki mahrecini de tarassut ediyordu. Ve cenup mahrecini tarassut eden İngiliz kruvazörünü, güçlük çekmeden göz ile de görebiliyorduk. Milazzo'da Konsolos Vekili olan gayur Konsolosumuz Jacobs, Lipari Adaları'nın şimal mehrecinde büyük sefâinden mürekkep bir filonun mevcûdiyeti haberini bizzat getirmişti. Bu muhterem ihtiyar bana toplayıp verebildiği tekmil mâlûmata ilâveten İtalyan sâhil istihkâmatı zâbitanından intişar eden bir havâdise göre de Taormina'dan, kuvvetli bir filonun göründüğünü bildiriyor ve vaziyetimizin hiç de ümit-bahş olmadığından dolayı fevkalâde müteessir oluyordu. Bu zâta göre gemilerimizin artık su üzerinde bir daha görülebilmesi imkânı yoktu. Batmak muhakkak idi. Ben bütün bu havâdise teşekkürle beraber bu bapta başka hiç bir kimseye şakk-ı şefe etmememisini ricâ ettim. Gemilerimizin çok sanatkarâne inşâ edildiklerini, tertîbât-ı dâhiliyyelerinin fevkalâde

mükemmel ve sağlam olduğunu, batmak kelimesinin bizim için yeri olmayacağını söyleyerek mûmâileyh tatmin ettim.

Efrâdın harbe olan şevk ü gayreti her türlü sitâyişe lâyıktı. Ve daha fazlası istenemezdi. Fazla eşyanın gemiden uzaklaştırılması zamanı hulûl etmiş idi. Bir taraftan kömür postası devam ediyorken diğer taraftan lüzûmu olmayacak ve gemide yangın îkâ edebilecek aksam çıkarılıyordu. Yalnız zâbitan kamaraları levâzımâtı ve efrâdın lüzumlu eşyalarını gemiden çıkartmadım. Bunları, zırha güverte altında münâsip mahallere istif ettirdim. Sefîne dâhilinde bu faâliyet lâyenkatı devam edip dururken hâriçten haris ü müziç bir sûrette sokulgan Sicilyalılar, gece gündüz yüzlerce sandal ile gayretlerine kesl vermeyerek geminin etrâfını alıyorlardı. Bu çapkın güruh içerisinde meyve, tatlılar, mahallî manzara kartları ve bir çok yerli mâmûlâtı hâtıra eşyaları satanlar, mandolin çalarak teselli edenler, karabinyerler,[666] sokak kadınları, râhibler, askerler, hasta bakıcılar ve tek tük de iyi telebbüs etmiş kimseler göze çarpıyor ve bizim yorgun, kömür ve terden yüz ve gözleri siyah bir çamur ile sıvanmış efrâdımızdan kendilerince bu ölüme mahkum kimselerden hâtıra olmak üzere pantolon düğmesinden kömür küreklerine varıncaya kadar hatıra gelebilen herşeyden bir parça koparmak için uğraşıyorlardı!

Kürek şakırtılarına, rüzgâr uğultularına kırılıp parçalanan, dökülüp yayılan eşya gürültülerine, tuz ve rutûbet, yağ ve ter kokularına gazete ve nüsha-i fevkalâde satıcılarının "Ölüm Tehlikesinde", "Son Seyahat", "Cinâyet veya Ölüm", "Şan ve Şerefin Zirvesi", gibi şâyân-ı dikkat serlevhaları haykıran nidâları karışıyordu.

Arasıra tek tük efrat bir an için kuytu bir köşeye çekiliyor, ebeveyninin hânesinden yanında yegâne bulundurduğu hâtırayı öpüp koklayarak onlara birkaç vedâ kelimesi karalıyor, yâhut nişanlısının bir resmine son nazarlarını atfederek tekrar vazîfesine devam etmek üzere ya kömür gemisinde veya güvertenin altında kayboluyordu. Bu cesur ve genç efrâdın hiç biri elbette benim kadar ızdırap çekmiyorlardı. Bütün bunların hayat ü memat meselesi, vazîfe ü mesuliyet, bütün şiddetiyle tamâmen benim omuzlarıma yüklenmiş bulunuyordu.

[666] Ç.n: İtalyan jandarması. Bkz. www.lugatim.com

Goeben ve Breslau'da bulunan imparatoriçenin resimlerinin sefâin efrâdı tarafından dest-i tevkir de olarak Alman Konsoloshânesi'ne nakledildikleri keyfiyeti tamâmen yalan idi. Karada, ancak vazîfeten gönderimiş birkaç neferden başka hiç kimse yoktu. Ve kezâ benim kamaramda ne bir resim ve ne de diğer eşya çıkarılmamış idi. Emir erlerim Schinke ve Bormann her ikisi de bütün eşyamı ve resimlerin kâffesini zırh güverte altındaki mahal-i mahsûsa muntazaman taşımışlar ve Boğaziçi'ne vusûlümüzde tekrar yerli yerine koymuşlardı. İmparatorumuz ve müşfik enzarıyla bize dâima tebessüm eden İmparatoriçemiz taraflarından 1914 senesi Nisan'ında bizzat ihdâ edilmiş olan fotoğrafları elan önümde mevki-i ihtiramda duruyorlar.

Kömür almak ve ağaç askâmı çıkarmak husûsâtından başka daha gemide görülecek bir çok işler vardı. Ticâret sâhasından harpdeki vazîfesine koşanların miktârı yükselmekte idi. Limanda yatan Alman sefâininden berrî ve bahrî ihtiyat efrâdı, redifler, gönüllüler, birlikte hareket için mürâcaat ediyorlardı. Bunların bir çoklarının yanında evrakı mevcut değildi. Sefîne süvârilerinin verdikleri vesîka ve kendi ifâdelerine ve vücutlarının kuvve-i tahammüllerine göre vazifeye ayrılıyorlardı. Pek az zamanda gemici, garson, kolonist olmak üzere daha 405'i mütecâviz efrat birikmişti. Bunların hepsi de vazife almak istiyorlardı. Avusturya tebaasından, hatta ecnebilerden, İsviçrelilerden ve Amerikalılardan bile mürâcaat edenler vardı. Bizim Çinli çamaşırcılarımız, harp vakti için kontrat edilmedikleri halde gemiden çıkmak istemediler. Ve İstanbul'a kadar bizimle bulundular. Ve orada sefîneyi terk ettiler. Eşyası, diğer yolcu eşyalarıyla birlikte Napoli'ye gönderilen General Vapuru'nun tabip vekili altmışlık bir ihtiyar olan Magdeburglu doktor bile eşya nâmına, yalnız, hasır şapkasıyla gelip vazifeye tâlip olmuştu.

15 yaşında bir gemici genci, herhangi bir vazîfe ile olur ise olsun, tavzif edilmesini o kadar musırrâne ricâ etti ve o kadar ağladı ki nihâyet arzusuna muvâfakat edildi.

Bu bîçâre genç, Çanakkale Harbi'nde filonun makinalı tüfek müfrezesinde hizmet esnâsında bir çok amcaları gibi vatanını göremeden ebediyete kavuştu gitti.

Ağustos'un altıncı günü badezzeval her yer temizlendi, intizâma konuldu ve harp istasyonları da tamâmen mükemmel bir halde işlemekle ihzar edildiler.

Kablezzeval 11'de Erkân-ı Harbiyye-i Bahriyye Riyâseti'nden aldığım bir telgraf esbâb-ı siyâsiyyeden nâşî şimdilik İstanbul'a dahil olmanın gayr-i mümkün olduğu bildiriyordu.

Roma'daki Ateşenavalin Kezâ Erkân-ı Harbiyye'den aldığı tavsiyeye göre Adriyatik'e gitmekliğin daha muvâfik olacağı hakkındaki beyânâtı da benim Çanakkale'ye duhul hakkındaki nokta-i nazarımı tâdil edemedi. Bahr-i Sefîd'deki düşman kuvveti bana çok fâik idi ve benim ihtiyâcâtımı temine kâfi menâbi artık hemen hemen mevcut değildi. Ve gemileri hiç bir yerde taht-ı emniyette göremezdim. Avusturya limanlarına gittiğim takdirde iş görülebilecek sâha benim için pek mahdut idi. Türklerin arzusuna rağmen Boğaz'dan mürur edebilirsem harp sâhasını Bahr-i Siyah'a da nakledebilirdim. Zâten yegâne ümidim de Türkleri, ezelî düşmanları olan Moskoflar üzerine atmaktı.

Messina'dan huruç ederek Çanakkale'ye duhul edinceye kadar geçecek zamanı hesap ediyordum. Düşman, kazanlarımızın hâlini, elde ettiğimiz buhar tazyîkini, süratimizi ve nihâyet hedef seyahatimizi bilmiyordu. -Bu zamanda en ziyâde anlayıştan ziyâde hissiyât-ı icrâyı hükmediyordu.- İngiliz amiraline, bütün kuvvetini toplamak fırsatını vermek benim için muvâfıktı. Fakat buna mukâbil ben de kendisine tesâdüf etmek fırsatını vermeli idim. Fransızları hesâba dâhil etmek hatrıma bile gelmiyordu. Mehtap kemalde idi ve etraf geceleyin pek güzel görülebiliyordu. Bunun için İngiliz filotillasının gece hücûmundan korkmuyordum. Artık diğer mütâlaatı bertaraf ettim. Buradan İngilizlerin arasından atlayıp geçecek ve izimi kaybederek telâkî noktasında kömürü aldıktan sonra hedefe gidecek idim.

Benim harekât planım oldukça sâde idi. Goeben badezzeval beşte on yedi mil süratle hareket edecek ve Breslau'da beş mil mesâfe ile tâkip edecekti. Maksadım düşmanı Adriyatik'e gideceğime iknâ ettikten sonra geceleyin birdenbire sancağa dümen kıracak ve sürat-i âliye ile Matapan Burnu'na seyir edecektim.

Limandan hareket; emir mûcibince icrâ edildi. Sefâin ve sandallardan, her taraftan takdir âvâzeleri yükseliyordu. Gündüzleri her iki mahreç önünde görülebilen tarassut kruvazörlerini yanıltmak ve kendilerini intizar etmedikleri bir vaziyet ile karşılaştırmak îcap ediyordu.

Masal bütün letâfetiyle buradan başlar…Gemilerin hurûcunu mızıka sesi ile örtmek istedim. Bir duba üzerine bir kısım musika efrâdı koyarak Boğazın şimal mahrecine doğru "Alman Millî Marşı"nı çaldırarak sevk ettim. Konser, gemiler diğer mahrecten çıkıncaya kadar devam etti. Ve bu tatlı masalın bir hatırası olmak üzere Rhine Mûsikî Cemiyeti tarafından gümüş işlemeli bir değnek ihdâ edildi. Cenup mahrecinde tarassutta bulunan Gloucester Hafif Kruvazörü hurucumuzun farkına vardı. Ve kezâ hava mehtaplı ve sâkin bulunduğundan badezzeval 10,45'de sancağa dümen kırdığımızı da hissetti. Bu vakitten îtibâren bir saat mütemâdiyen telsiz-telgraf muhâberâtını inkıtâya uğrattım. Düşman kuvve-i külliyesi tebdil rota haberini mümkün olabildiği kadar geç haber almalı ve biz de bu zamandan âzamî istifâde edebilmeli idik. Gloucester bizi ertesi günü zevâle kadar tâkip ve kısa bir muhârebeyi müteâkip vedâ eyledi. Bu harp esnâsında Breslau'ın bordasına ehemmiyetsiz bir isâbet vâki oldu.

Her ne kadar Goeben ve Breslau sancağa dümen kırdıktan sonra 18 mil süratle seyir etmişler ise de bu noktaya kadar ve bundan daha biraz zaman sonra bile İngilizler büyük sefâini veya torpidoları ile bir hücum icrâsına hazırlanamamışlardı. Vâkıa biz de pek memnuniyet gösterecek bir vaziyette değildik, düşman yine her an önümüze çıkabilir, rotamızı, süratimizi anlar ve Çanakkale'ye gitmemizi temin edecek kömürü almaya mâni olabilirdi. Ve Çanakkale'de hal ne olcak idi, düşman yine kuvve-i külliyesi Gloucester'den ne kadar mesâfede bulunuyordu. Bunların hepsi bizim için meçhûlattan idi. En iyisi şarka doğru daha yol almak ve görünsek bile izimizi tekrar kaybetmekti.

Erkân-ı harbiyyenin vakt-i hazardaki sa'y semerâtı iktitaf edilmeye başlandı. Tam zamanında ve arzum vechile ihzar edilen kömür gemisi Matapan Burnu'na gelip demirlemişti. Badelzeval saat 4:00'de önünden geçerken demirli olarak kalmasını ve intizarda bulunmasını işâretle bildirdim. Breslau kömürünü geceleyin ikmal eyleyecek idi. Bînihâye yorgunluğa, uzun sabır ve tahamüle muhtaç Erkân-ı harbiyye vezâifinin, harp tehlikesine karşı âzamî sa'y ü gayret ve büyük bir dikkat ile kağıt üzerinde yaptığı teşkîlat ü tertîbatın fiiliyata bu kadar intizam ile tahvîline karşı hiss-i takdîri şu anda bizim kadar kimse gösteremez. Biz gemiyi tam istediğimiz zamanda ve noktada bulmuştuk. Bu erkân-ı harbiyye'nin vakt-i hazardaki sa'yinin ilk en iyi semeresi idi. Memâlik-i ecnebiyyeye gönderilen

memurların hiss-i intihâbı bir mesele-i mühimmedir. Çünkü bunların en ufak bir tekâsülü belki oradaki resmî memurumuzu büyük bir müşkülâta dûçar edebilir. von Hindenburg hâtıratında erkan-ı harbiyye hizmetine lâyık olduğu ehemmiyeti vermektedir. Deniz harbinin muhtaç olduğu vesâit ise Karadeniz'den elbette çok vâsidir. Memâlik-i ecnebiyyede kruvazörlerimiz bulundukça bu husûsu daima nazar-ı dikkatte tutmak mecbûriyetindeyiz.

Ağustos'un sekizinci günü karadan görülemeyecek bir mesâfede kömürü aldım ve İzmir'e sevk ettiğim General Vapuru vâsıtasıyla İstanbul ile muhâberemi tesis ve Bahriye Menzil Kumandanı Kıdemli Yüzbaşı Humann'a "Boğazlardan mürûruma muktezî müsâadeyi istihsal için mümkün olabilen her şeyi yapınız" meâlinde bir telsiz verdim.

Ağustos'un dokuzuncu günü sabaha karşı Goeben ve birkaç saat sonra da Breslau ve zevalden sonra da kömür gemisi dâimî hutut-ı bahriyyenin henüz hâricinde bulunan Donoussa Adası önüne demirlediler.

Bahriye İhtiyat Mülâzım-ı Sânî olup Çanakkale Harbi'nde vefat eden Oscar Hildebrand kumandasındaki Alman şark ticâret filosuna mensup olan Bagador Vapuru nâmını Polimitis'e ve efrat da şerpuşlarındaki şeritleri Rumcaya tahvil etmişlerdi. Gemi küllî miktarda kömür, yağ, yağ mahrukunu hâmil olup kâffesi de her iki taraftan gösterilen bir gayretle nakle başlandı. Adaya çıkarılan tarassut nöbetçisi etrafı kemal-i dikkatle tarassut etmekte idi. Geceleyin kömür postasına devam edildi.

Ağustos'un onuncu günü fecr vakti 18 mil ile Çanakkale'ye hareket ettim. Etrafta düşmandan eser görülmüyordu. Telsiz muhâberâtı da yoktu. Şimdi yalnız iki ihtimal var idi, düşmanın Seddülbahir önünde olup olmadığı ve Türk kalelerinin mümânaat edip etmeyeceği. Sefîneler tamâmen harbe müheyyâ bir halde idiler. Ve mayın tehlikesine karşı da her türlü emniyet tertibâtı alınmıştı. Kıymetli yavrum Mülâzım-ı Evvel Wichelhausen Türkiye-İtalya Harbi esnâsında Loreley'de bulunduğundan o zaman dökülen mayın tarlasını biliyor ve şimdi yine aynı sâhanın tehlike mıntıkası olacağını kuvvetle tahmin ettiğiden kılavuzluğu deruhte ediyordu. Biz Boğaz'ın Avrupa sâhiline mümkün olduğu kadar yakın geçecektik.

Boğaz'a duhul beni pek düşündürüyordu. General Vapuru'da bu esnâda İzmir'den şifreli bir telsizle ve nâtamam şu telgrafı verdi. "?...., istihkâmâtı teslim-i silaha dâvet…."

Badezzeval dörtte Bozcaada ve İmroz daha sonra da Seddülbahir meydana çıktılar.

"Boğaz'a dâhil oluyoruz, harbe hazır ol" emrini verdim. Ateşe müheyyâ birhalde Seddülbahir İşâret İstasyonu'na, bana bir kılavuz gönderiniz işâretini çektim. Bu ne kadar halecanlı bir an idi. Medhalden, direğinde "Beni takip ediniz." sevimli işâreti temevvüc eden bir Türk torpidosu görüldü. İçerisinde bana elini sallayarak beyân-ı hoş-âmedi eden ve Almancaya âşinâ bulunan Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Kerâmeddîn Bey'i selamladım ve Çarhçıbaşı Breuer'i bütün kalbimle der-âğuş ettim. Gemilerimiz karanlık basmadan evvel Çanakkale önüne demirlemişti ve dışarıda da ecnebi harp gemileri görülüyordu…

Messina Muhâsarası hitam bulmuştu... Herkes kendisinden beklenilen vazîfeyi hakkıyla îfâ etti. Almanya'nın Bahr-i Sefîd filosu şimdi tekrar Alman vatanı için yaşamaya ve harp etmeye hazır idi.

Goeben ve Breslau'ın Boğaz'a duhûlünden birkaç gün sonra Alman filo kumandanı Goeben ve Breslau'ın isimlerini Yavuz ve Midilli'ye tahvil ile Türk donanmasının da kumandanlığını deruhte ve Çanakkale'deki topları Alman bahriye topçuları işgal[667] ve Alman-Türk donanması da Sevastopol'ü bombardıman ettiler.

Nizamettin Süleyman Güverte Kıdemli Yüzbaşısı

[667] İfade tamamen Alman Amirali'ne aittir.

MAKALEDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR

(Fotoğraf 473) **Amiral Wilhelm Souchon**[668]

(Fotoğraf 474) **Yavuz Kruvazörü Kaptanı Richard Ackermann**[669]

(Fotoğraf 476) **Midilli Kruvazörü Kaptanı Paul Kettner**[670]

(Fotoğraf 478) **Askerî Ataşe Hans Humann**[671]

[668] https://topwar.ru/uploads/posts/2014-11/1417016635_goeben_1_450.jpg

[669] http://www.turkeyswar.com/wp-content/uploads/2018/07/n068-copy.jpg

[670] http://www.turkeyswar.com/wp-content/uploads/2018/07/image-9.png

[671] https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/humann_hans

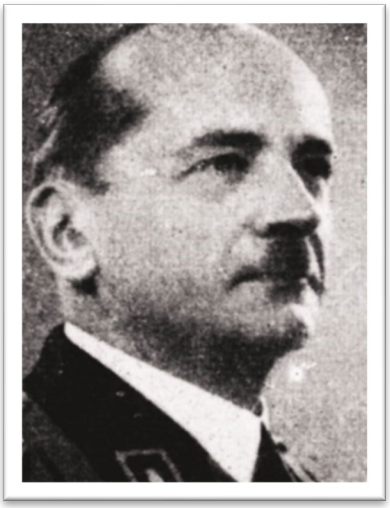
(Fotoğraf 485) **Amiral de la Perière**[672]

(Fotoğraf 486) **Amiral Marie-Jean-Lucien Lacaze**[673]

(Fotoğraf 487) **Dük d'Abruzzi Prens Luigi Amedeo**[674]

(Fotoğraf 488) **Kaptan Wilhelm Busse**[675]

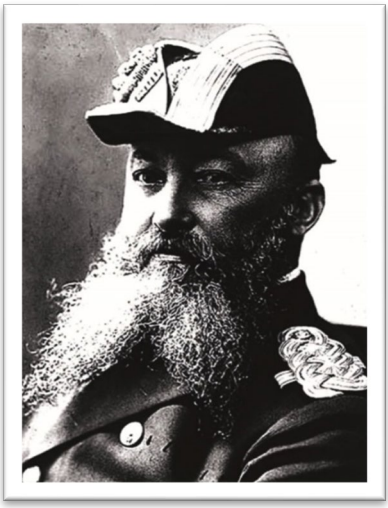
[672] https://alchetron.com/cdn/lothar-von-arnauld-de-la-perire-0111f4e1-7fc0-413d-861d-f2066b69913-resize-750.jpg

[673] https://www.academie-francaise.fr/sites/academie-francaise.fr/files/styles/academie_immortal/public/lacaze.jpg?itok=dpurQhKL

[674] https://cdn.britannica.com/41/117041-050-2421F09C/Luigi-Amedeo-Giuseppe-Maria-Ferdinando-Francesco-dAbruzzi.jpg

(Fotoğraf 492) **Amiral Anton Haus**[676]

(Fotoğraf 494) **Amiral Alfred von Tirpitz**[677]

(Fotoğraf 495) **Hans von Koester**[678]

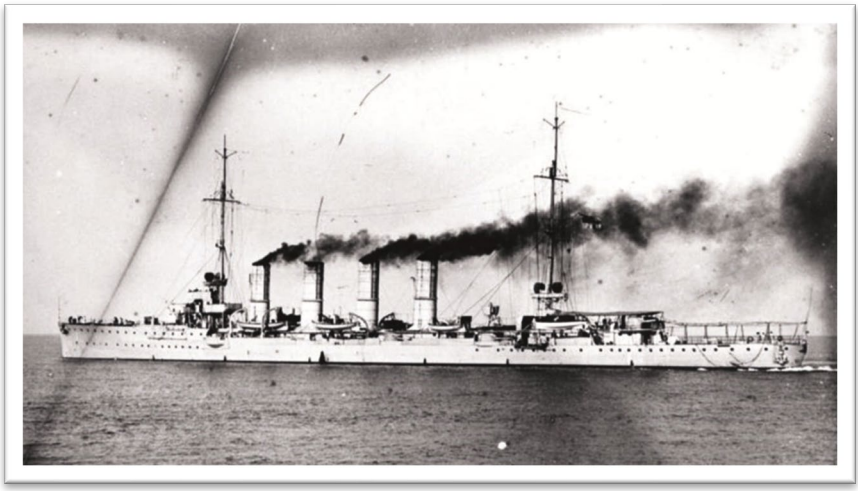
[675] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/de/a/a6/Bu%C3%9FeWilhelm1943.jpg

[676] https://alchetron.com/cdn/anton-haus-7da5dd0b-6f80-43c8-938f-60e62fc5586-resize-750.jpg

[677] https://www.ecured.cu/Alfred_von_Tirpitz#/media/File:Alfred_von_Tirpitz.jpeg

[678]https://gmic.co.uk/uploads/monthly_2017_11/5a0f223cc14d6_HansvonKoester800.JPG.4bc0cd2664e62e3eb6ab8eb79ac3b5df.JPG

MAKALEDE ADI GEÇEN GEMİLER

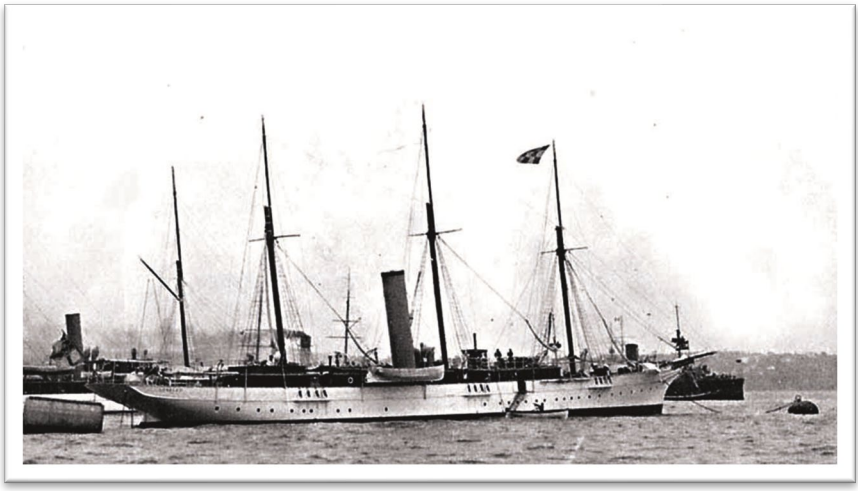
(Fotoğraf 475) **SMS Goeben – Yavuz Kruvazörü**[679]

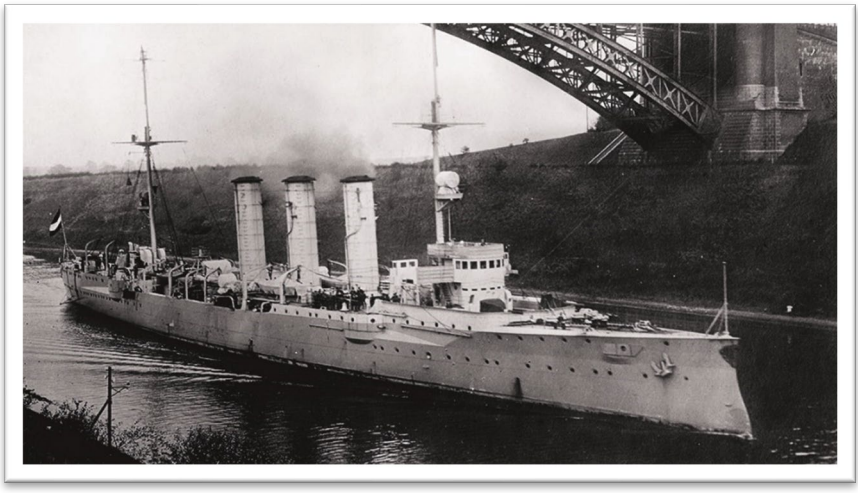
(Fotoğraf 477) **SMS Breslau – Midilli Kruvazörü**[680]

[679] https://i1.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/10/SMS-Goeben-2.jpg

[680] https://i2.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/09/SMS-Breslau-2.jpg

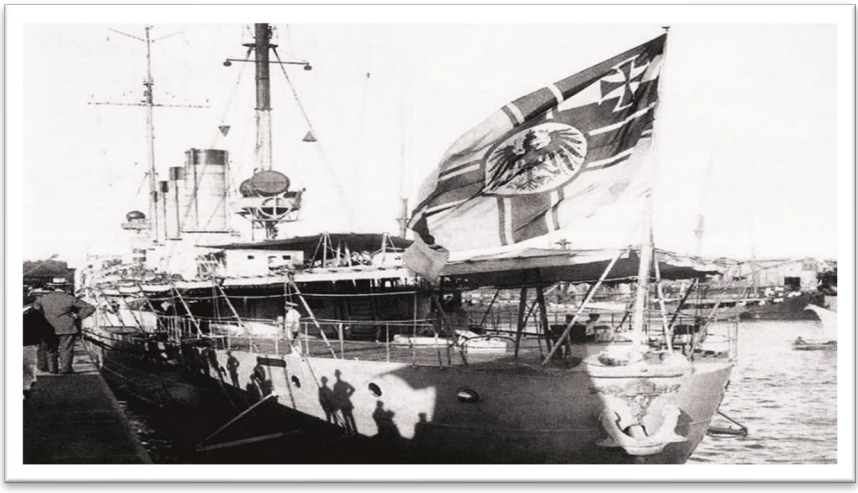
(Fotoğraf 479) **SMS Loreley**[681]

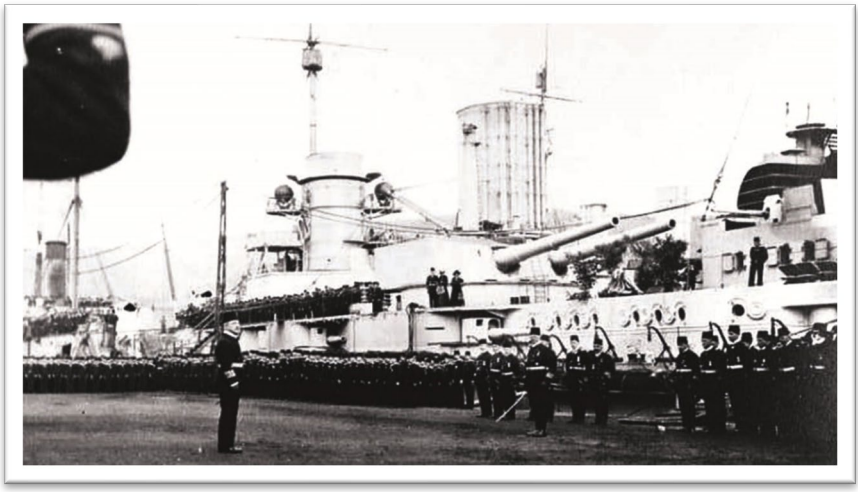
(Fotoğraf 480) **SMS Dresden**[682]

[681] https://www.arbeitskreis-historischer-schiffbau.de/zope06/akschiffsbau/content/e328/e443/e14995/e14999/photo15021/800-b1g.jpg

[682] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/05/SMS-Dresden.jpg

(Fotoğraf 481) **SMS Strassburg**[683]

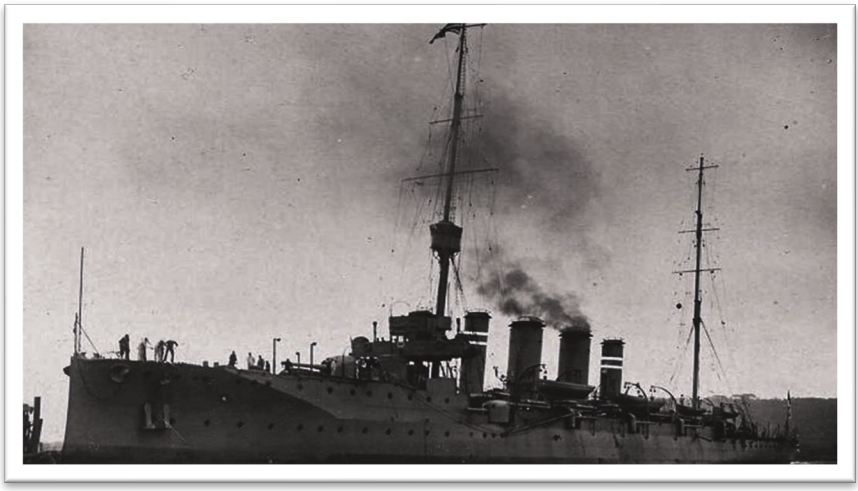
(Fotoğraf 482) **Amiral Souchon ve Kaptan Ackermann (Elinde kılıç tutan) SMS Goeben Kruvazörü Önünde**[684]

[683] https://i1.wp.com/www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2018/01/Die-SMS-Stra%C3%9Fburg-im-M%C3%A4rz-1914-im-Hafen-von-Buenos-Aires.jpg

[684] http://gmic.co.uk/uploads/monthly_05_2007/post-160-1179592774.jpg

(Fotoğraf 483) **SMS Moltke**[685]

(Fotoğraf 490) **HMS Gloucester**[686]

[685] https://www.militaer-wissen.de/wp-content/uploads/2017/05/SMS-Moltke.jpg

[686] https://www.naval-history.net/PhotoWW1-06clGloucester1CHTerryPhillips.JPG

(Fotoğraf 493) **Goeben Boğaz'da Karadeniz'e Doğru İlerlerken**[687]

(Fotoğraf 499) **HMS Indomitable**[688]

[687] http://gmic.co.uk/uploads/monthly_05_2007/post-160-1179605710.jpg

[688] http://www.the-weatherings.co.uk/images/pcc/000163.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

(Fotoğraf 484) **Trieste – İtalya**[689]

(Fotoğraf 489) **Messina Limanı - İtalya**[690]

[689] https://www.lagrandetrieste.it/mostra-lagrandetrieste/fotografi/immagini-della-grande-trieste/

[690] http://www.studiolum.com/wang/italia/messina/2/05.jpg

(Fotoğraf 491) **Pula Limanı - Hırvatistan**[691]

(Fotoğraf 496) **Bone Limanı – Cezayir**[692]

[691] https://images.squarespace-cdn.com/content/v1/50eb1522e4b0e6a1b5e52655/1382241533671-7Z5QOG7DH7CWTORMPGAE/Pola+Marina+1900.jpg?format=1500w

(Fotoğraf 497) **Philippeville Limanı – Cezayir**[693]

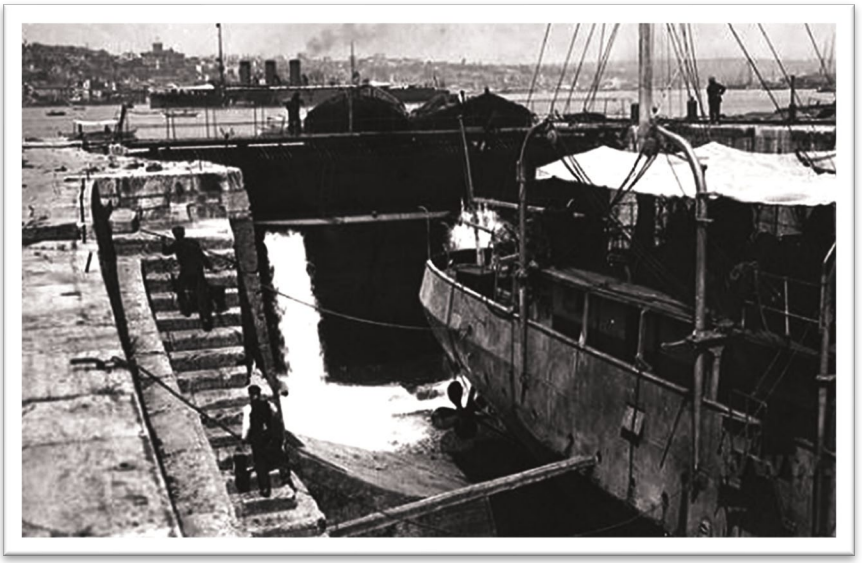
(Fotoğraf 498) **Birindisi Limanı – İtalya**

[692] https://www.vitaminedz.com/photos/47/47048-bone-port-1890-1900.jpg

[693] https://www.pieds-noirs.stir.ac.uk/wp-content/uploads/2018/10/Port-de-Philippeville-3.jpg

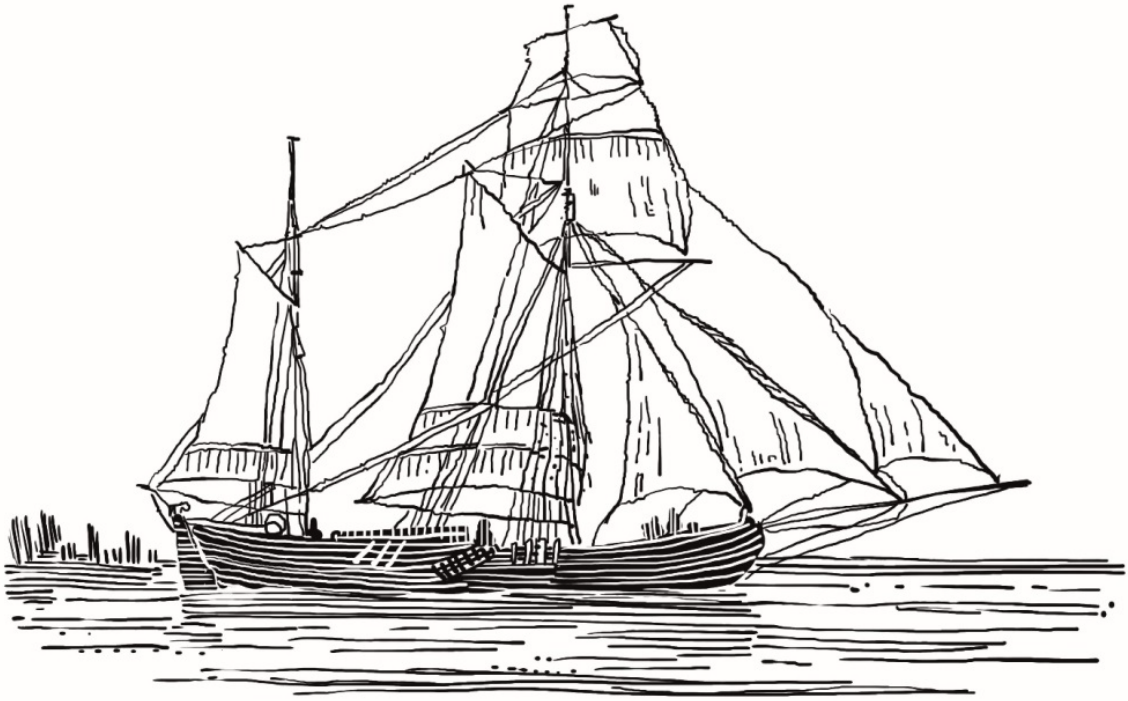
(Fotoğraf 500) **Gemi Havuzu Görseli – Tersâne-i Âmire - İstanbul**[694]

(Fotoğraf 500) **Gemi Havuzu Görseli – Tersâne-i Âmire – İstanbul**[695]

[694] https://www.sehirhatlari.istanbul/Uploads/resim/4.jpg

[695] https://www.sehirhatlari.istanbul/Uploads/resim/5.jpg

MİDİLLİ'NİN TÜRK SULARINDAKİ MENÂKİBİNDEN[696]

Tekrar Karadeniz'e çıktığımız zaman tâlim seyirlerinden artık bahsolunmuyor ve bütün dünyaya telsiz ile Alman ve Avusturya-Maceristan'ın Türklerle müttefik oldukları îlân edilmiş bulunuyordu.

Şafakla beraber 5,30'da Haydarpaşa'dan *(Fotoğraf 501)* hareket edildi. Hamidiye, Berk-i Satvet *(Fotoğraf 502)* ve Peyk-i Şevket *(Fotoğraf 503)* Kruvazörleri de Boğaz içine doğru bizi tâkip ediyor ve yarım saat sonra da Boğaz'da mayın tarlası geçiliyordu. Türk filosunun diğer sefâini medhalde muhtelif tâlimlerle meşgul oluyordu. Zevâle doğru açıkta Boğaz medhalinin karibinde telsiz-telgraf eçhizesini hâvî bir Rus gemisi rüyet edildi. Ve bize takarrüp ettikten sonra tebdîl-i rota ederek geriye döndü. Projektör işâreti ile bu hâdise derhal Boğaz önünde bulunan Yavuz'a *(Fotoğraf 504)* bildirildi. Ve birkaç torpidobot bu şüpheli zâirin yakınına gitmek üzere emir aldı.

Badezzeval filo, demirli bulunan Amiral gemisinin yakınında tecemmü ettiği ve bütün sefâin süvârileri bir ay müzâkere amiral tarafından çağrıldığından Yavuz'a gidip bir saat sonra da avdet ettiler. Midilli, *(Fotoğraf 505)* Hamidiye ve Berk-i Satvet'ten mürekkep küçük kruvazör filosu vira demir ederek Anadolu sâhiline yukarıya doğru seyre başladı.

Amiral kendisinden "Türkiye'nin ateşi için mümkün olabilen her şeyi yapınız" işâreti verildi.

Karanlık basar basmaz müdâfaa-i leyliyye tertîbâtı alınarak müteyakkız ve dikkatli bulunuyordu. Hamidiye dümen suyumuzda ve Berk'te sancağımızda olduğu halde emniyet tertîbâtı alarak seyre devam ediyorduk. Gece bilâ-vukûat ve rahat geçti.

Hava yâbis ü latif. Badezzeval saat bir de artık kruvazör filosu sefâini yekdiğerinden ayrılıyordu. Hamidiye *(Fotoğraf 506)* tebdîl-i rota ederek Kırım'ın mühim ticâret limanı olan Theodosia[697]'ya, *(Fotoğraf 507)* Berk'te ilk icraâtımızı müteâkip kendisine iltihak etmek üzere Novorossiysk'ye ve biz de rotamızı muhâfaza ederek seyre devam ediyorduk. Akşama doğru, şimdiye kadar devam eden hafif rüzgâr ve deniz ziyâdeleşmeye ve arasıra yağmur damlaları düşmeye başladı. Soğuk ve nâhoş bir gece. "Arma

[696] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt 8, Sayı 3, Eylül 1341 [1925], Sayfa 2365-2371

[697] Ç.n: Feodosia Limanı

Brandevick" Berlinli bir kara adamı olan sefîne emini kendine mahsus şivesiyle bunu söyledi. Bereket versin yalnız vasat vardiyadakiler müstesnâ, diğerleri yorgunluğu gidermek üzere birkaç fincan kahve içebildiler. Nihâyet sabahın saat dördünde vardiya değiştirdim. Ve biraz kestirmek üzere somyalı brandama kavuşmak üzere iken yeni bir emir, bu latif düşünceyi silip süpürdü.

Saat 5,00'da Körfez sâhili rüyete başlanıldı. "Herkes harp mevkiine!" emri verildi. Uzaktan iki geminin geldiği görülüyor ve tebdîl-i rota ediyorduk. Makina telgrafları çınladı. 18 mil süratle Novorossiysk'ye doğru seyre başlanıldı. Ruslara ikinci kahvaltılarını top selâmıyla tattırmak arzusunda idik. Sağanak devam ediyor. Hedefe takarrüple berâber yağmurla karışık fırtına da bize aksilik ediyor ve zaman zaman sâhili rüyete mâni oluyordu. Saat ona doğru Novorossiysk Körfezi'ne muvâsalâtımızda semâ tekrar güzelleşti. Bir saat sonra şehirde vukû bulacak korku ve sefâleti düşündükçe insanın gayr-i ihtiyârî merhamet ü şefkat hisleri uyanıyordu.

Fakat bu yalnız pek kısa süren bir za'f-ı kalp idi. Çünkü Rusların bizim o güzel Şarkî Prusya'daki katliamlarını, ihrak ü tahrip havâdisini memleketimizden alıyorduk. Şu halde mukâbele-i bi'l-misl. Göze göz, dişe diş. İşte şimdi bizler için hesap sorma zamanı olduğundan insan her türlü histen tecrit etmek lâzımdı.

Berk-i Satvet bizi burada bekliyor, limanda Rus gemilerinin bulunduğunu ve bunlar arasında da rıhtımda bir İngiliz ve bir Flemenk gemisinin yatmakta olduğunu bildiriyordu. Tâliâsızlık baş gösterdi. Bu vaziyet karşısında bîtaraf Flemenk gemisine hasar vermeksizin maattessüf lolom selâmını göndermeyecektik.

Berk, bizden verilen emirle derhal ateş açtı ve telsiz-telgraf istasyonunu tahrip ettikten sonra körfezin önünde düşmanı tarassut ve körfezden hurûcunu müteâkip şehrin cenup tarafında bulunan istihkâmı bombardıman etti, ki buradakiler müdâfaa lüzumunu hissetmeksizin hemen mevki-i mezkûru tahliye ile firar ettiler.

Bu esnâda biz de Mendirek'in yakınına kadar takarrüp ve makinaları istoper ederek bombardımana başladık.

Birinci hedefimiz şehrin sağ tarafında ve oldukça yüksek bulunan gaz tankları idi.

"Hedef sağda bulunan üç tank! Birinci top...ateş!" Topçu zâbitanın verdiği bu kumanda ortalığı çınlattı.

Gemiden, dürbün ile karadaki tanklara isâbetler lâyıkıyla görülebiliyordu. Sancaktan ikinci ve üçüncü toplar da endahta iştirak ederek salvolar her mevkiide görülüyor ve isâbet ediyordu.

Sâhilde müthiş bir infilâk vukû buldu. Ve büyük beyaz bir sütun havaya savrularak tekrar düştüğü lâyıkıyla müşâhede olundu.

Tekrar, "Hedef daha sağdaki kırmızı tank!" sadâsı duyuldu. Endahtımızın tesîrini bildirmek üzere mermi demetleri bu sefer de o tarafa takdim edildi.

Sâhildekiler ölülerden ve tahrîbattan dolayı tam bir galeyanda iken biz de gemiden, yeni hedefleri tecessüs ediyorduk. Sâhilde petrol tankları, buğday ve odun ambarları ve limanda gemiler vardı.

Bu hâlin devamınca sokakta adamların ve arabaların süratle şuraya buraya gittikleri görülüyordu. Nereye kaçıyorlar? Gelecek salvo nereye isâbet edecek? Bittabi bunlardan bîhaber idiler.

Rıhtımda yatan iki gemiye gönderilen salvonun azîm hasar îkâ ettiği görülüyordu. Gaz tanklarından alevlerin ve kırmızı bulutcukların hurûcu, zannedildiğinden fazla müthiş bir tesir ü tahrîbat vukûa geldiğini gösteriyordu.

Tahrîbat lüzûmu kadar îkâ edilmişti. İki petrol deposu ve müessesâtı, buğday ve odun ambarları, maçuna, çimento fabrikası, rıhtım müessesâtı ve bir çok gemiler alevler içinde idi.

Limanı ağır ağır terkedip de döndüğümüz zaman ufka yakın bulut kütleleri üzerinden kan renginde, hilâli hâvi Türk Sancağı bütün güzelliğiyle görünüyor Novorossiysk'deki yangın ziyâsı semâyı tenvir ediyordu.

Saat 10,00'da Berk'te bizi tâkiben körfezden dışarı çıktı. Ve biraz sonra Kilyos'ta kömürünü itmam etmek üzere bizden ayrıldı...Tarik üzerinde seyir ediyoruz. Şimdiye kadar aramızda emniyetle telsiz muhâberâtı cereyan edemeyen Hamidiye'ye tesâdüf etmek ümidîyle tarassutta bulunduk. Hava pek latif, hafif frişka keşişleme rüzgârı vezan olmakta idi. M... açığında Hamidiye'yi göremeyince yalnız olarak sâhile takarrüp etmek üzere rotamızı tebdil edip düşman sefâininin ilticâ köşeleri olan girintili ve çıkıntılı mevâkii

tarassut ederek seyrimize devam ediyorduk. Badezevval tesâdüf ettiğimiz küçük bir Rus yelkenlisine hiç bir zarar vermeksizin yollarına devamlarına müsâade ettiğimiz zaman Rus gemicileri çok ferahladılar.

Gece pek rahat olarak geçti. Ertesi günü saat 11'de Sinop Burnu'nu geçiyorduk. Deniz tamâmıyle râkit idi kamerin tulûuna yakın semâ siyah bulutlarla kaplandı. Gece zifiri bir karanlık. Tekmil vasat vardiya esnâsında şimşek çakıyor ve gök gürlüyor ve yağmur herkesi sırılsıklam bırakıyordu.

Bu esnâda kumandan gemisinden telsizle Kilyos'a giderek orada kömürümüzün ikmâli emri verildi. Derhal tebdîl-i rota ederek Berk-i Satvet'in olduğu yere geldik ve Irmingard gemisinin serbest olan tarafına aborda[698] olarak siyah elmas parçalarını almaya başladık. Emniyet tertîbâtı ihmal edilmemişti. Nâgehânî bir Rus taarruzuna karşı hazır bulunmak îcap ediyordu. Bu aralık sancak gemisiyle aramızda muhâberât cereyan ediyordu.

Takrîben 700 mayını hâvi bir Rus mayın gemisinin tehlikeli yumurtalarını Boğaz'a dökmek ihtimâli olduğu bildiriliyordu. Bittabi bu âşikar harekât hasmâne gemileri batırmak ve onların mürettebâtını esir almak ve bir tesir yapabilmek gâyesine mâtuf idi. Bu haber alındıktan sonra şehrin sivil halkı denize doğru olan sırtlara ve adacıklara gözcü olarak yayılmışlar ve kayıkları da birer direk donatarak üzerinden etrâfı tarassut ediyorlardı. Gemide sâhile ikâme edilen ve orada bandıralar delâletiyle tarassudât temin edilmiş ve bu sûretle emniyet tertîbâtı alınmıştı. Bir bot vâsıtasıyla limanın nikât-ı lâzımesini serî bir huruç ihtimâline karşı iskandil[699] ettirdik. Muhtemel bir ânî bir taarruza karşı mümkün olabildiği kadar hazırlıkta bulunduk.

Saat 4,00'e doğru kömür postasının hitâmı üzerine Berk ile birlikte limanı terk ettik. Kömür gemisi de Boğaz civârında sâhile yakın bir mahale demirledi. Semâ açılıncaya kadar açık denizde imrâr-ı vakit ettik. Zevâle doğru şimdiye kadar kuvvetli bulutlarla mestur olan semâ tamâmıyle açıldı. Anadolu Rumeli Fenerleri ve sonra da Boğaz'ın yakınında Barbaros *(Fotoğraf 508)* ve Turgut *(Fotoğraf 509)* göründüler. Boğaz'dan mürûrumuzda sâhilerden ve istihkâmattaki efrat tarafından mendille, sancakla el ile harâretle

[698] Ç.n: Bir deniz teknesinin iskele, rıhtım veya başka bir tekneye yanını vererek tamâmen yanaşması. Bkz. www.lugatim.com

[699] Ç.n: Bir denizin derinliğini ölçme. Bkz. www.lugatim.com

selamlanıyorduk. Haydarpaşa'da müsâdere ettiği gemi yakında bulunan büyük birâderimiz Yavuz'un yanından geçerek alkışlar arasında mevkiimize fundo[700] demir ettik. Bu sûretle Türk-Rus Muhârebesi'nin birinci seyahati bu sûretle ikmal edildi.

Poti'nin Bombardımanı

"Küçük Mecidiye Kruvozörü *(Fotoğraf 510)* donanmaya iltihak etmiştir... Körfezinde iki Rus gemisi mayına çarparak gark olmuştur." Takrîben bu mealde intişar eden 2 Teşrînisânî 1914 târihli havâdis kıç tarafında bulunan o emir tahtasına yazılmıştır. İşte iki şâyân-ı memnûniyet haber: "Düşman tarafından ziyân. Bizim tarafımızdan kazanç." Derhal verilen emirle kömür, cephâne ve kumanyamızı ikmal ederek ertesi akşam Anadolu sâhilinden şarka doğru seyre başladık. Muhtelif sâhil mevkiilerinde irkâba nezâret ve bir nakliye sefâinini Trabzon'a kadar konvoy edecekti. Kerempe'yi, İnebolu ve İnce Burnu geçerek 5 Teşrînisânî badezzeval Ordu'ya fundo demir ettik. Bu küçük şehrin menzara-i tabiiyyesi hakîkaten bir resim kadar güzeldi. Tâ ufukta gözüken yüksek dağların zirveleri tâze ve temiz karayla örtülmüş idi. Münhat kısmında ise hava sıcak olup ancak guruptan biraz serinliyordu. Burada hiç nakliye gemisi yoktu. Fakat herhangi bir müfrezenin lâzım gelen teçhîzat ve eşyasını yükleyebilecek birkaç büyük merâkib vardı. Demirledikten sonra her türlü meyve, yumurta, sigara ve yüklü kayıklardan, efrat uzun bir pazarlık sûretiyle meyve ve yumurta mubâyaatında bulunuyordu. Esnafın gemiye çıkmaları menedildiğinden bunlar erzak çantaları, fesler ve şapkalarla alınıyordu. Efrâdın bir çoğu bu usâreli[701] meyveler yüzünden midelerini bozmuş idi. Tam bu sırada tarassut mevkiindeki nöbetçi ufukta iki duman gördüğünü dikkatle tarassuttan sonra bunun şarka doğru seyreden bir transport ile ona refâkat eden Hamidiye olduğu anlaşıldı. Akşam olunca süvâri geceyi Ordu'da geçirmeye karar verdi. Ve harp nöbeti alınmaya başlandı. Diğer efrat zırh güvertede altında soyunmadan oldukları yere yattılar. Bu gece rahat bir uyku uyumak mümkün olmadı. Çünkü bir çok kereler tehlike çanları çaldı. Ve herkes harp mevkiine koştu. Bir balıkçı gemisi vesâir merâkib-i sagîre olduğu anlaşılınca nöbetçi vardiyadan gayrısı paydos ediyordu.

[700] Ç.n: "Demir at" kumandası. Bkz. www.lugatim.com

[701] Ç.n: Usâresi olan, usâresi çıkarılan (bitki): "Limon, portakal usâreli meyvelerdir." Bkz. www.lugatim.com

Alelsabah vira demir ederek 24 mil süratle sâhili tâkîben Giresun'a hareket ve fundo demir edildi. Demirledikten biraz sonra Hamidiye'nin şafakla beraber transport ile birlikte şarka doğru limanı terk ettiğini rapor ettiler. Limana duhûlümüzde sâhilde ve yüksek nikâtta büyük bir kalabalık Türklerin bu yeni gemisine memnûniyetle bakıyorlardı. Şimdiye kadar böyle güzel, zarif ve hatta dört bacalı bir Türk gemisi görmedikleri için Midilli onların pek hoşuna gitti. Ve alkışladılar, mendil salladılar 20 kadar büyük kayık ile geminin etrâfını sardılar.

Trabzon'a doğru seyre devamda kezâ Tirebolu'da *(Fotoğraf* 511) da bizi yelkenli kayıklar alkışlarla, heyecanla karşıladılar. Karadeniz'de şu sûretle kırmızı sancağın zuhûru halk üzerinde pek fazla bir sevinç ve sürûru tevlit ettiği gibi büyük îtimatta bahşediyordu. Bizim için muayyen olan mevkiimize takarrüpte Hamidiye ile transporta tesâdüf ederek badezzeval geç vakit üç gemi birden Trabzon'a fundo demir ettik. Burada bulunduğumuzun ikinci gecesi Yavuz'dan telsiz-telgraf ile "Altı zırhlı ve on üç torpidobottan mürekkep Rus filosu Boğaz'ın takrîben 120 mil şark tarafında Zonguldak Şehri'ni bombardıman etti. Siz de mukâbele-i bi'l-misl olmak üzere hemen denize çıkarak Poti'yi bombardıman ediniz." Emri verildi. Hemen virâ demir ve son süratle yeni hedefe müteveccihen hareket ettik. Tekrar top mukâbelesine başlıyacaktık. Sabahleyin saat dörtte Batum açıklarında bulunduğumuzdan projektörlerle denizi taharrî ediyor ve birkaç saat sonra Poti Şehri'nin önünde bulunuyorduk. İki uzun yüksek mendireğin arkasında birkaç büyük binâ ve zavallı iki kuvvetli maçuna mevcut olup şehir hemen hemen gayr-i meskun bir çöl gibi gözüküyordu. Hava soğuk, hafif yağan yağmur şehri lâyıkıyla rüyet edebilmek imkânını müşkülleştiriyordu. İstihkâm, şehrin sağ tarafında ve sâhilde idi. Şehre takarrüp ettikçe alettedriç dürbün ile sâhil rüyet edilebiliyordu. Makinalar istoper. Mayın tehlikesine karşı daha fazla takarrüp edildi. Birkaç dakika içinde hedefler tâyin edilmiş ve toplara tevzî edilmişti. İstihkâm ile kıç top anlaşacaktı!

"Mesâfe- 1900 metre birinci ve ikinci top ateş için hazır ol!"

"Hazır-Ateş!" muzâaf bir alevi kuvvetli mermi vızlamaları tâkip etti.

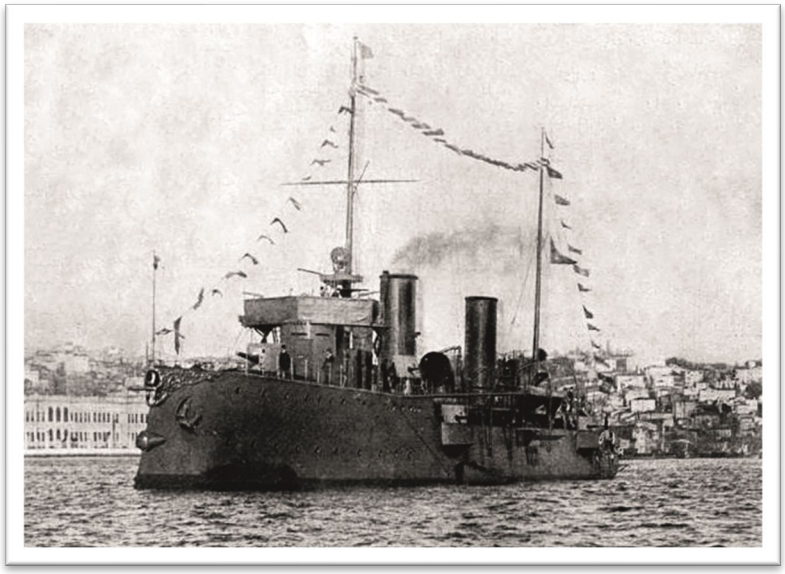
Hep isâbeti görmek ve işitmek isteyen göz ve kulaklar pek kısa bir zaman sonra maçunanın hemen yakınında bir iştial sesini ve sarımtırak bir duman bulutunun yükseldiğini gördüler. Mesâfe ve inhiraf tashîhatını

müteâkip bir salvo daha görüldü. Salvoları müteâkip bir infilâk, onu müteâkip alev sütunu yükseldi. Cephâne deposuna isâbet vâki olmuştu. Sâhilden nâgehânî bir makinalı tüfek gürültüsü başladı. Mermiler takrîben gemiden 100 metre ileride sukut etti. Ve derhal gemiden makinalı tüfek ve 10,5 cm'lik top ile mukâbele edildi. Maatteessüf yüksek mendireğin arkasında bulunan gemilerin yalnız direklerinden başka bir şeyleri görülemediğinden onlara pek az zarar îras edebildik. Tarassut nöbetçileri sâhilden endaht için hazırlık görüldüğünü bildirdiler. Ve birkaç sâniye sonra takrîben gemiden 70 metre mesâfede yüksek bir su sütunu yükseldi. Âkıbet Ruslar korku ve telaşlarını bir derece tahfif ile müdâfaaya başladılar. Fakat biraz sonra endahtlar artık gemiden uzağa düşüyor, mermi parçaları güverte üzerinde uğulduyor ve ıslık çalıyordu. Hatta bir saçıntı parçası sancağı deldi. Devam eden yağmurun ziyâdeleşmesine rağmen biz dâima hedefimizi mutazarrır ediyorduk.

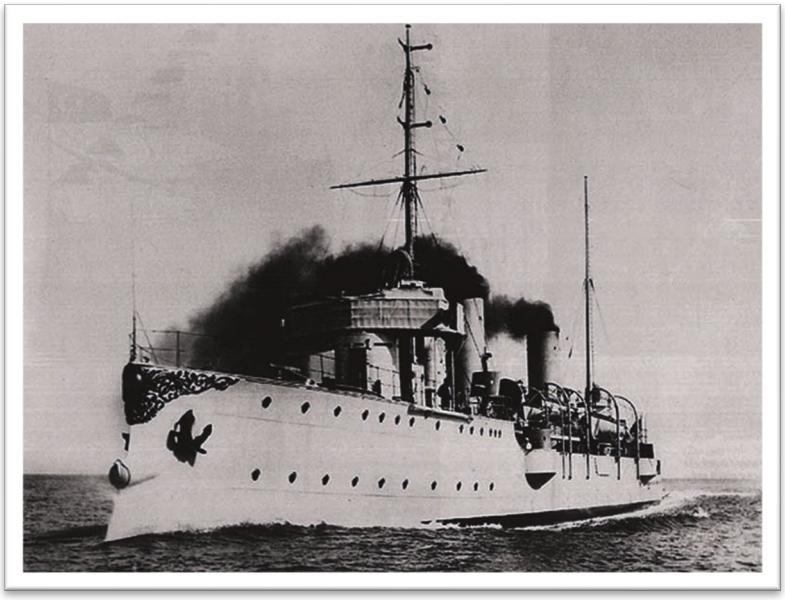
Karayel rotasıyla Poti'den ayrılarak Rus sâhilinden yukarı doğru seyre başladık. Gece, yeni bir emirde Ordu'ya avdetimiz ve transportlara nezâretimiz bildiridi. Ve ertesi sabah Ordu'ya fundo demir edildi.

Sivrihisar Süvâri-i sânisi Yüzbaşı Sabri

MAKALEDE ADI GEÇEN GEMİLER

(Fotoğraf 502) **Berk-i Satvet Kruvazörü**[702]

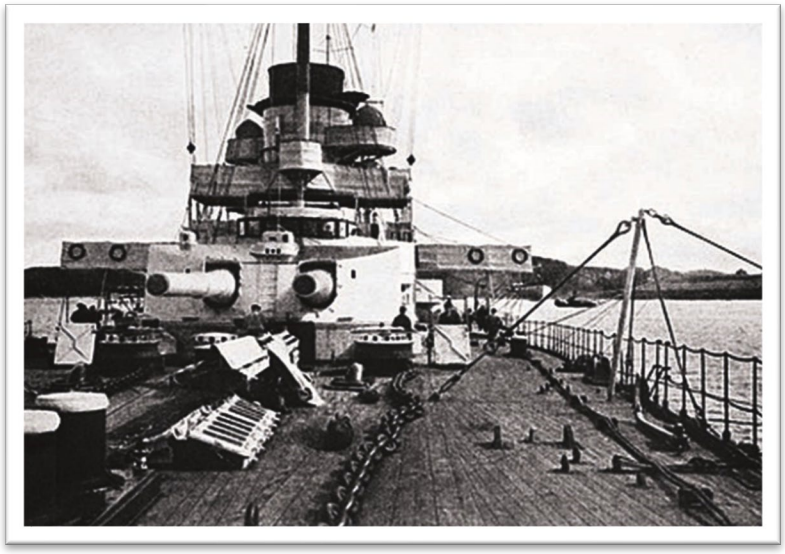
(Fotoğraf 503) **Peyk-i Şevket Kruvazörü**[703]

[702] https://i.imgur.com/AU6cjrf.jpeg

[703] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9d/Peyk-i_%C5%9Eevket_1907_Kiel.jpg

(Fotoğraf 504) **Yavuz Kruvazörü İstinye Limanında**[704]

(Fotoğraf 504) **Yavuz Kruvazörü İleri Ana Bataryası**[705]

[704] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/31/Bundesarchiv_Bild_134-B0024%2C_Stenia%2C_Bosporus%2C_Kreuzer_Goeben.jpg/440px-Bundesarchiv_Bild_134-B0024%2C_Stenia%2C_Bosporus%2C_Kreuzer_Goeben.jpg

[705] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/f9/SMS_Goeben%2C_in-_Germany%27s_fighting_machine%3B_her_army%2C_her_navy%2C_her_air-ships%2C_and_why_she_arrayed_them_against_the_allied_powers_of_Europe_%281914%29_%2814777782304%29.jpg/440px-thumbnail.jpg

(Fotoğraf 505) **Midilli Kruvazörü**[706]

(Fotoğraf 506) **Hamidiye Kuruvazörü Theodosia Limanında**[707]

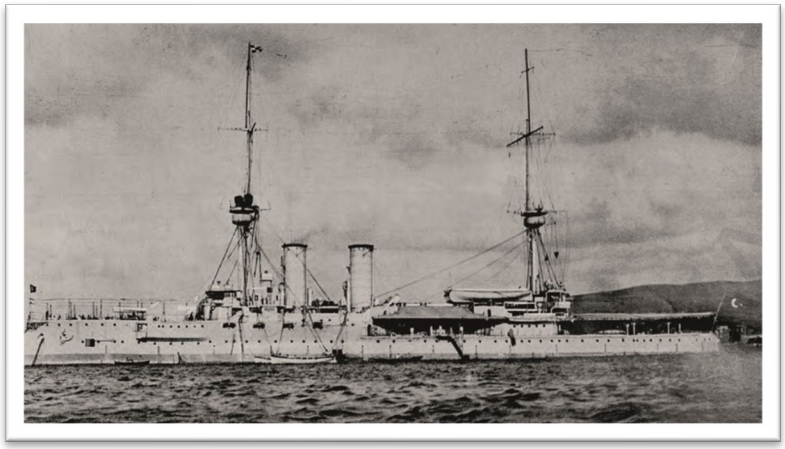
[706] İBB Atatürk Kitaplığı

[707] https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b6932471r.r=Theodosia%20port?rk=42918;4

(Fotoğraf 508) **Barbaros Hayreddin Zırhlısı**[708]

[708] https://laststandonzombieisland.files.wordpress.com/2019/02/otoman-battleships-barbaros-hayreddin-and-turgut-reis-in-thessaloniki-1911.jpg

(Fotoğraf 509) **Turgut Reis Zırhlısı**[709]

(Fotoğraf 510) **Mecidiye Kruvazörü**[710]

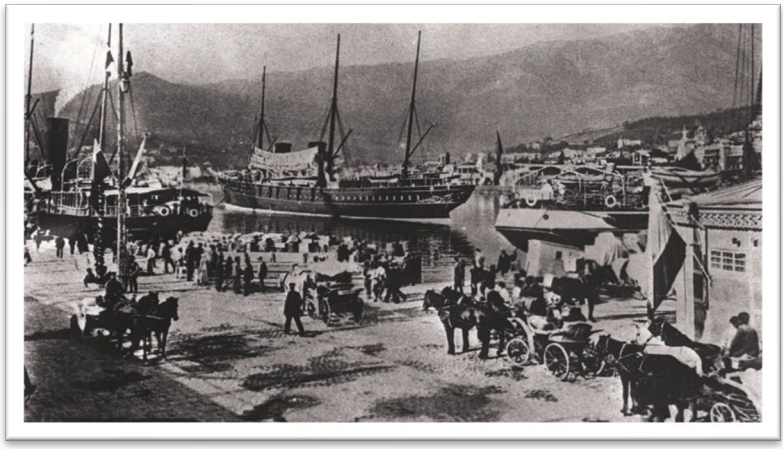
[709] Şehbal Dergisi 15 Eylül 1326 Sayı 27

[710] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91068---0001.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

(Fotoğraf 501) **Haydarpaşa Rıhtımı – İstanbul**[711]

(Fotoğraf 507) **Theodosia Limanı – Kırım**[712]

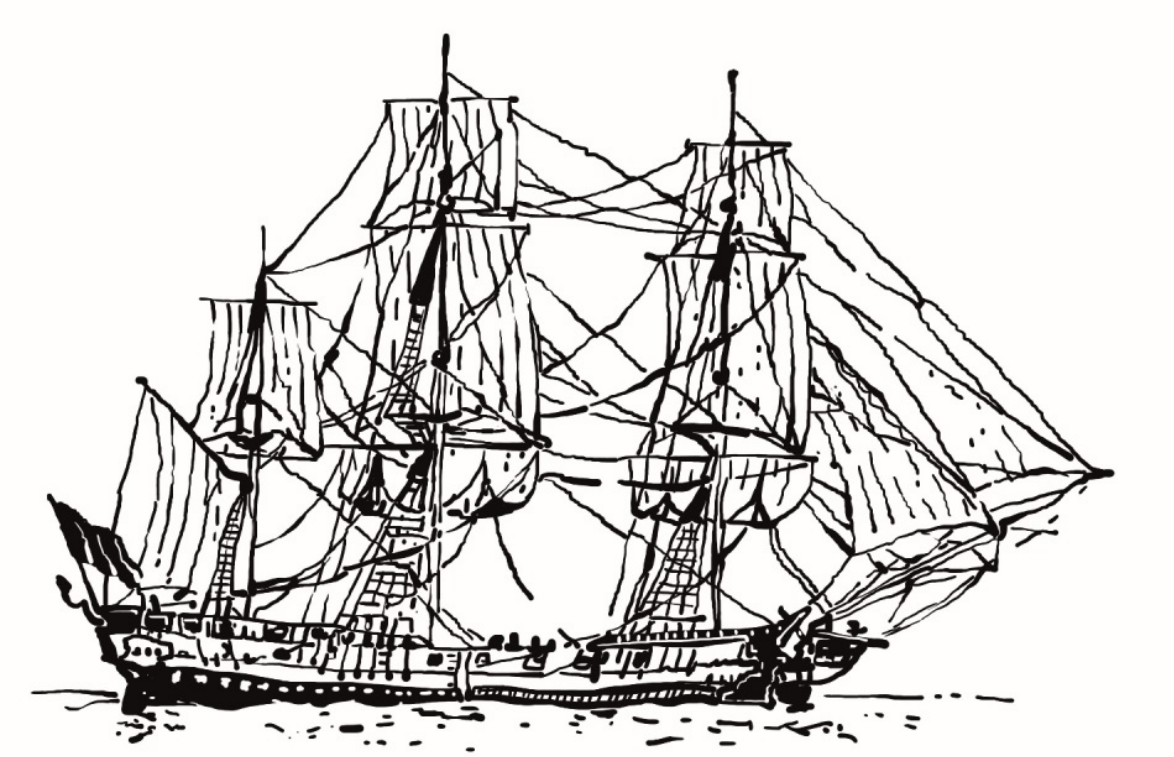
[711] http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90533---0001.jpg

[712] https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b6932470b.r=Theodosia%20port?rk=64378;0

(Fotoğraf 511) **Tirebolu Limanı - Giresun**[713]

[713] https://tirebolu.bel.tr/dosya/sayfa/730x411/tarihce.jpg

ÇANAKKALE'DE ALMAN BAHRİYESİ[714]

-Korvet Kaptanı Schneider'in hâtırâtından-

1915 Şubat'ı evâilinde Büyük Çanakkale Taarruzu izhar edildiği zaman, Boğaz'ın emr-i müdâfaası mesûliyetini deruhte eden makam, düşmanın azimkâr bir sevk ü idâre ile kat'î netîce istihsâlini tasmim ettiğini biliyordu. Fakat düşmanın 1809 senesinde Walcheren'de yaptığı büyük mukâyesedeki ihraç hareketin de olduğu gibi Çanakkale'deki ihraç hareketinde de yine İngiliz sevk ü idâresi adem-i muvaffakiyyetle netîcelenmiştir.

Yarım tedbircilik siyâseti, korkaklık, cüretsizlik bu adem-i muvaffakiyetin mühim sâikleridir.

Almanya'nın düvel-i garbiyye ile Rusya arasındaki râbıtanın ref'i hususunda, Türkiye'deki faâliyetinin Türkiye'nin vaziyet-i coğrâfîsi îtibâriyle ehemmiyet-i sevku'l-ceyşiyyesi bidâyet-i harpte henüz anlaşılamamıştı. Bu cihettendir ki Fransa, Türkiye tarafından Boğaz'a yeni toplar tâbiyesinden ve kuvvetlerin takviyesinden mukaddem düvel-i garbiyyenin Çanakkale Boğazı'na karşı icrâ edeceği hücum teşebbüsüne adem-i iştirak dolayısıyla büyük bir hatâ irtikâp etmişti.

İngiltere; Fransa gibi merkezî hükûmet düşüncelerinden ve endişelerinden muarrâ idi. İhtimal Churchill 1915 Teşrînisânisî'nde Türklerin Süveyş Kanalı'na karşı harekât-ı askeriyyesi esnâsında Çanakkale hücûmuna karar vermişti. Fakat kâfî miktarda kuvve-i bahriyyeye mâlik değildi. Coronel Harbi'nin aks-i tesîrâtı İngiltere Bahriye Nezâreti'ni, tekmil mevcut kuvvetlerini kruvazör fırkalarını tâkip için ayırtmıştı.

İngilizlerin Inflexible Zırhlı Kruvazörü 3 Teşrînisânî'de Türklerin hârici istihkâmâtına karşı yapılmış olan nümâyiş-i bahrîye iştirak ettikten birkaç gün sonra Falkland Muhârebesi için gönderilmiş bulunuyordu. Bir defa bu harp kazanıldıktan ve Graf Spee'nin[715] *(Fotoğraf 512)* temevvüç eden forsu denizlerde nihân olduktan sonra İngiltere, Rusların sol cenâhının

---

[714] **Risale-i Mevkute-i Bahriye**, Cilt 9, Sayı 4, Mayıs 1926, Sayfa 218-240

[715] Ç.n: Maximilian Reichsgraf von Spee'nin anısına isimlendirilen Alman ağır kruvazörüdür. Amiral Graf Spee I. Dünya Savaşı sırasında Falkland Adaları Muharebesi'nde iki oğlu ile hayatını kaybetmiştir. Bu amiralin ismi verilen ikinci bir zırhlı da 1934 yılında denize indirilmiştir.

yükünü tahfif etmek ve Rusya ile münâkâlat-ı bahriyyeyi küşad etmek üzere kâfî miktarda kuvvetli sefâin ifraz ederek Türkiye'ye karşı harp için göndermişti. Eğer muhârebe şiddetli ve tehirsiz bir sûrette cereyan etmiş olsaydı Çanakkale engeli ortadan kaldırılmış olacaktı.

Çanakkale'deki istihkâmât hiç bir vechile hal-i hazır harbi için ihzar edilmemişti. Çünkü Türkiye bir defa Krupp-Schneider, *(Fotoğraf 513)* Creusot ve Vickers ve Mahdûmu Fabrikaları ve güllelerinin îtâ ettileri topları, sistem, çap vesâirelerini nazar-ı îtibâra almaksızın istihkâmâta toplanmıştı. Bu münâsip olmayan hal evvelâ topların mütecânis olmamasından dolayı topçuluk kavâidi nokta-i nazarından ateş idâresini işgal ettiği gibi esâsen kıymet-i harbiyyeleri az olan bu topların cephâne ve yedek aksâmından yekdiğerinin istifâde edememelerini mûcip oluyordu ki bu hal büsbütün kuvve-i harbiyyelerini tenkis ediyordu. Siperleri traversler üzerinde yükselen açık toprak istihkâmât iyi bir dürbün ile uzak mesâfelerden bile kolaylıkla fark edilebiliyordu. Tarz-ı tâbiyelerine nazaran mermi saçıntılarına karşı tahaffuz temin etmeyen bu topların ateş kavisleri de mahdut idi. Ağır toplar pek çok mürettebat istihdâmını mûcip idi. Gemi toplarının hydraulic[716] ile tahrîkâtına ve kuvvetli teleskop eçhizesine mukâbil bu toplar yalnız el vâsıtasıyla tahrik edilmek sûretiyle nişancının, göz ve arpacığı bir hizâya getirmesi mümkün olabiliyordu. Bittabi bu hal ekseriyetle nişan hatâsını mûcip oluyordu. Alelhusus İngiliz kumanda heyeti hücum için her vakit ziyâın kendisine müsâit bulunduğu ânî intihâbı temin ediyor ve aynı zamanda cephâne sarfiyâtı hiç bir sûretle tahdit etmiyorlardı. Buna mukâbil biz, pek az olan cephânemizi âzamî iktisatla sarfetmeye mecbur idik. Düşman sefâin-i harbiyyesinde cephâne, tertîbat-ı mekaniyye ile sevk ü idâre edilirken biz, el donanımıyla sevk ediyorduk ki bu şüphesiz sürat endahta mühim tesir-i icrâ ediyordu. İngiliz ve Fransız topçu zâbitânının emr-i idâresinde en güzel mesâfe aletleri ve toplara emr-i nakl edeceği tertîbat mevcut idi. Halbuki Türk batarya kumandanları ateşi (sadâ ile tahmin-i mesâfe) usûlüyle idâre etmek mecbûriyetinde idilir. Bu sebepten toplara verilen mütevâlî emirlerin pasaparolası, gürültüler esnâsında işitilemiyordu. Düşman sefâin-i harbiyyesinin her biri topçuluk nokta-i nazarından hâiz-i rüçhan mevâki-i ahz etmiş idiler. Onlar Türk bataryalarını ateşleriyle bir demir çember içine alarak boğmak iktidârında idiler. Aynı zamanda

[716] Ç.n: Hidrolik. Su ya da diğer akışkanlarIa ve özellikle yağ ile hareket sağlamak.

Çanakkale için tahsis edilen sefâinin en kuvvetlisi olan Queen Elizabeth'in *(Fotoğraf 514)* hâmil olduğu topların yalnız bir atımlık mermilerinin sıkleti-7442 kilo idi ve kezâ Türk istihkâmâtının en kuvvetlisi olan Hamidiye'nin bir defa ateşine mukâbil altı salvo icrâ edilebiliyordu. Âlî feveranlı bir mermisi takrîben bir adam boyu irtifâında ve 800 kilo sıkletinde idi.

Aynı derecede kâbil-i istifâde olan istihkâmlar, Anadolu kısmında Hamidiye ve Mecidiye ve Rumeli tarafında da Hamidiye istihkâmı ile hâricî Orhâniye ve Ertuğrul istihkâmâtı olup techîzatları ise 80 senelik 14 kilometre menzilli 24 cm'lik tel sargılı Krupp topları idi. Yalnız mukâbil Hamidiye istihkâmâtının her birine 18 kilometre menzilli 35 cm'lik beş top daha ilâve edilmişti. Yüksek tâbiye edilen Ertuğrul ve Orhaniye hâric istihkâmâtı kısa mesâfelerde kendileri hiç bir mermi endaht etmeksizin yakınındaki bataryalarla cenahlarını taht-ı muhâfazada bulundurabiliyorlardı. Aynı vechile Hamidiye ve Mecidiye istihkâmâtı da kendi top menzilleri hâricinde bulunan uzun menzilli gemi toplarına karşı münhat ü mestur idiler. İstihkâmât-ı sâirenin ise hiç bir sûretle kuvve-i harbiyyeleri yoktu. Ve Boğaz'ın en dar olan mahaline pek uzak idiler. Menzilleri ancak 7 kilometre olduğundan yalnız bu mesâfe dâhilinde kısmen icrâ-yı tesir edebiliyordu. Bunlar bilâhare sökülerek Gelibolu'daki karstik[717] ovasına, dağ eteklerine, İntepe ile Erenköy mevâki-i mürtefiâsına tâyin edildiler. Bu mevâkiiden, menzilleri Boğaz'ı ateş altında bulundurmaya kifâyet ediyordu. Sâhile mâil istikâmette gizli ve dar olan mahallere tâbiye edilmiş olan bu toplar yan ateşlerine karşı mestur edilir. Bu topların ateş menzillerinin kifâyeti dâhiline torpil vaz' etmekle orada bir tevhid-i kuvâ tesis edilebilirdi. Evvelâ Çanakkale hücûmunun icrâsı, Türkiye'nin vesâit-i lâzıme tedârik etmesi ve tâbiye için geçen zaman işbu tedbîri tabiatıyla imkansız bırakmıştı. Buraya seyyar obüslerin ve hafif topların nakli husûsundaki faâliyetimizi de tenkîse mecbur olmuştuk.

Kâbil-i istifâde olan mayınlardan bir kısmını düşman bize kendisi terketmişti. Rusların Trabzon sâhiline döktükleri mayınları bir avuç cesur Türk bahriye zâbıtan ve efrâdı oradan toplayarak Karadeniz'in 500 mil uzak mahalinden bir motorbotla İstanbul'a getirmişlerdi. Husûsîyle İzmir limanından toplanan Fransız mayınlarıyla son bir harpte düşmandan müsâdere edilen Bulgar mayınları tekrar kâbil-i istîmal bir hale getirildi.

[717] Ç.n: "Karsthochfläche von Gallipoli"

Müteâkip harpler dolayısıyla kuvveti tenâkus eden Türkiye, filosunun levâzımâtını ikmal edememişti. Binâenaleyh Türkiye'nin, Almanya ile olan irtibâtını temin etmek için hemen Tuna ve Sırbistan yolunun küşad edilmesi lâzımdı. Mayın, cephâne, malzeme ve tahtelbahir mâniası tesis etmek üzere ağ vesâirenin hâricten tedâriki zarûri idi. Alman Erkân-ı Harbiyesi'nin Romanya tarikiyle levâzımat-ı harbiyye irsâline teşebbüs etmesi beyhûde idi. Çünkü beceriksizlik yüzünden bira fıçıları ile oyulmuş kalaslar içinde vagonların kaplamaları arasında gizli olarak gönderilen malzeme hedefine vâsıl olamamıştı.

Mukaddemâ olduğu vechile Türkiye'nin kendi kendisini idâre etmesi îcap ediyordu. Bu şerâit dâhilinde ihtirâ kâbiliyeti sarfetmek lâzımdı. Kalyon Kaptanı Pieper *(Fotoğraf 515)* karada taht-ı idâresine aldığı elektrik ve demir yolları fabrikalarında cephâne îmâlâtını yola koymaya çalışıyordu. Dâhilde îmâl edilen cephâne her ne kadar tamâmıyle gayr-i kâbil-i îtiraz bir halde değilse de bize, ilk müşkül ayı savuşturmuştu. İşe yarayan eski tel halatlar vesâireden tahtelbahir mâniası îmâl edilerek Boğaz'a vaz' edilebilmişti.[718] Mayınların fünye ve müsâdeme topları vesâire küçük alet-i nâzike (kurye) çantaları derûnunda olarak Romanya tarikiyle veyâhut küçük tahtelbahirler vâsıtasıyla getirtiliyordu. Goeben ve Breslau'un 8,8 ve 15 cm'lik serî ateşli topları, pek eski harplere âit olup mevzilerde duran top tekerlekleriyle seyyar bir hâle getirilmişti. Evvelce İngilizler ve Amerikalılar tarafından ve ihraç edilen reçelleri hâvi küçük tekne kutular bu defa kendilerine el bombası olarak iâde ediliyordu. Hülâsa herşey kâbil-i istifâde bir hâle getirilmişti. Yedek levâzım bulunmadığı zamanlarda bu noksanı, kumanda heyet-i âliyyesinin mütehallî olduğu azm ü irâde kuvveti ve düşmanı doğru olarak takdir etmekteki ferâseti telâfi ediyordu. İstihkâmâtın ağır toplarından beherine ancak on iki adet âli feveranlı mermi tahsis edilebilmişti ki bu mevcut, nazarî olarak nihâyet yarım saatlik sıkı bir harbe kifâyet edebilirdi. Muhârebât-ı kat'iyyenin her halde Çanakkale'de takarrür edeceğinin âşikâr olması ve Rus usûl-i harbinin doğru olarak takdir edilmesi Amiral von Usedom'u, *(Fotoğraf 516)* Karadeniz Boğazı'ndaki bilumum ağır top mermiyâtını Çanakkale'ye tahsîse mecbur kalmıştı. Yapılan bu ilâve pek büyük olmakla beraber buhranlı dakîkaları geçiştirmişti. Burada bu kararı

[718] Mezkur mânia tamâmen Türk zâbitan ve askerleri tarafından tertib ve vaz' edilmiştir. Neşriyât Şubesi.

vermek kolay idi. Fakat bu hususta kumanda heyetine tahmil olunan mesûliyet pek ağır idi. Aynı zamanda müdâfaa kuvvetinin dûçar olduğu zaafın düşman tarafından hissedilmesi keyfiyeti endişesi îkâından hâlî kalmıyordu. Türkiye'nin seferberliğe hazırlandığı bir sırada İngiliz Amirali Limpus *(Fotoğraf 517)* mâiyetiyle beraber İstanbul'da bulunuyor ve ayrı ayrı ve bütün istihkâmâtın kuvvetlerini biliyordu.

İstihkam topçuları ile mayın grubu efrâdı şâyân-ı takdir bir sûrette îfâ-yı vazîfe ediyorlardı.

Türk nezâretleri ve makâmat-ı sâiresiyle teâti edilen muhârbât u tahrîrat hep Türkçe olduğundan bize gelen vapurların ve tahrîrâtın Almancaya tercüme ettirilmesi iktizâ ediyordu. Bu cihetten mûtat defâlar yanlışlıklar zuhûra gelmekte idi. Mühim tahrîrâtın birkaç defa nazar-ı tetkikten geçirilmesine lüzum görülüyordu ki tercüman olarak istihdam edilen zâbitânın bilhassa ateş altında dâimâ bu işle iştigal etmeleri pek kolay değildi.

Evvelemirde, bir bahriye kumanda heyeti tesisinin siyâseten muvâfık-ı maslahat olacağını teemmül ettik.

Rusya, düvel-i müttefike ile harp etmek için Fransa tarafından verilen milyonları kâfî addettiği takdirde, 1914 senesi Şubat'ında Petersburg'ta akdedeceği meclis-i vükelâda Boğazlara karşı muktezî tedâbiri tezekkür edecekti. Eğer Türkiye tesîrât-ı hâriciyyeden dolayı Boğazları kapamak sûretiyle bîtaraflığını muhâfazada ısrar edecek olursa Çar, Boğazların cebren açtırılması lüzûmuna karar verecekti. Zâten asırlardan beri Rusya İstanbul'u işgal arzusunu beslemekte idi. İngiltere, Rusya'nın İstanbul'a karşı her defâ ki ileri teşebbüse -silah arkadaşlığına rağmen- âtîde Gelibolu'yu ikinci bir Gibraltar yapmak emeliyle Türkiye'nin Boğazlardaki hâkimiyetinin muhâfazasına tekmil mevcûdiyetiyle yardım etmişti.

Türkiye mevcûdiyetini muhâfaza etmek için istemeyerek düvel-i müttefike ile birlikte hareket etmek mecbûriyetinde idi.

Türkiye'nin, o zamanki Heyet-i Vükelâsı'ndan bir kısmının bilhassa bunların en nâfizlerinden olan Enver Paşa'nın Düvel-i Müttefike ile birlikte hareket etmek husûsundaki nokta-i nazarı, Alman Sefîri von Wangenheim'ın *(Fotoğraf 518)* esâsen Türkiye'yi Düvel-i Müttefike tarafına sürüklemek için gösterdiği sa'y ü gayreti ve dermeyan ettiği tekâlifiyle tevâfuk etti.

Boğazların vaziyeti, Almanya için de ehemmiyet-i kat'iyyeye hâiz bulunuyordu. Bunlar açık bulunsaydı Harb-i Umûmî askerî nokta-i nazarından Almanya için gayr-i müsâit bir cereyan tâkip edecekti.

Kuvvetli bir hükûmet olan Rusya, silah ve cephânesi tezyid ü takviye etmek ihtiyacında idi. O zaman Murman hattı henüz derdest-i inşâ bulunuyordu. Alman donanması ise Baltık Denizi'ndeki münâkalâtı kat' eylemiş, hatta İsveç bile kendi memleketinden transport sûretiyle hiç bir şeyi geçmesine müsâade etmiyordu. Binâenaleyh Rusya, nakliyâtın Sibirya tarikiyle temin etmek mecbûriyetinde idi ki bu yol pek uzun olduğundan buradan vukû bulan nakliyat ihtiyacı temine gayr-i kâfî idi. Rusya'nın 1915 senesinde Almanya'ya karşı icrâ etmiş olduğu taarruzların, düşmanın makhûriyetini mûcip olabilmesi için en serî bir sûretle malzeme-i harbiyye yetiştirilmesi îcap ediyordu ki, bu da ancak Çanakkale vâsıtasıyla temin edilebilirdi.

1914 senesinin Ağustos'unun üçünde Alman Sefîri Wangenheim, Türkiye ile akd-ı ittifak edildiğini tebliğ etti. O zaman ki Türk nâzırları arasında Düvel-i îtilâfiyye tarafını iltizam edenler ve onlara meyil gösterenler de mevcut idi. Bu sebepten bunların tesirâtıyla İstanbul'da, Düvel-i Îtilâfiyye lehinde bâzı hâdisât-ı siyâsiyyesinin vukûu melhuzdu. Bunu nazar-ı dikkate alan von Tirpitz o zaman ki Akdeniz Fırkası Kumandanı bulunan Ferik Amiral Souchon'a *(Fotoğraf 519)* şu emri tebliğ etti: "Goeben ve Breslau ile Çanakkale'den geçip İstanbul'a giriniz!" *(Fotoğraf 520)*

Bu emrin muvâsalâtından evvel Souchon karar-ı zâtisiyle 4 Ağustos sabahı Bone ve Philippeville'i bombardıman ederek El Cezire'den Fransa'ya yapılan sevkiyâta mahsus bir derecede tesîr-i icrâ etmiş fakat pek çok müşkülât tahtında Messina'da tekrar kömür almak ihtiyâcında kalarak kıymetli vakitlerini heder etmek mecbûriyetinde kalmıştı.

Goeben'in kazanlarında husûle gelen bir ârıza dolayısıyla süratle tâmirine şitap edildiği bir sırada Amiral Milne'nin *(Fotoğraf 521)* taht-ı kumandasındaki İngiliz filosunun dışarıda mevcûdiyeti rapor edildi. Bunun üzerine Souchon Avusturya filosunun muâvenetini talep etti. Halbuki Avusturya Amirali Haus, *(Fotoğraf 522)* mesâfenin uzaklığından ve filosunun ihzârâtının henüz ikmal edilemediğinden bahisle işbu talebi reddetmek mecbûriyetinde olduğunu bildirdi.

Bu münâsebetle Sicilya'da intişar eden yevmî gazeteler: "Ölüm Pençesinde", "Son Sefer", "Namus veya Ölüm!", "Zirve-i Zaferden Ölüme" levhalarıyla makaleler neşrediyorlardı ki bu şerâit altında mürettebâtın îtidâl ü sükûneti muhâfaza edebilmek için çelik gibi âsâba ihtiyaç vardı.

6 Ağustos saat 11'de Alman Erkân-ı Harbiye-i Bahriyesi'nden şu telgraf vürûd etti: (Esbâb-ı siyâsiyyeden nâşî şimdilik İstanbul'a duhul mümkün değildir.)

Siyâsi ve askerî nikât-i nazardan gemilerin bulundukları yerde de kalmaları mümkün olmadığından Avusturya'nın hiç bir muâvenete lüzum görmeden kendi kendilerine harekete karar verdiler. İstanbul'a girmelerine Türkiye mümânaat ettiği takdirde, buna mukâvemet edecek kadar kudret hissediyorlardı.

Badezzeval 5'de gemiler kesif bir kalabalığın bağrışmaları arasında Messina Limanı'ndan çıktılar. Bu huruç hareketinin geceye tesâdüf etmesine rağmen düşmanın hissiyâtı sarsılmıştı. Amiral Milne, Souchon'un tâkip edeceği yoldan 300 kilometre mesâfede Otranto Boğazı önünde Alman gemilerini harbe icbar ve onları mahvetmek üzere beyhûde yere bekledi. Bunu nazar-ı dikkate alan Bahriye Erkân-ı Harbiyyesi Akdeniz fırkasının kömürünü dâimî bir sûrette temin etmek için Bahr-i Sefîd'in muhtelif nikâtında kömür şilepleri hazır bulundurmak mecbûriyetini hissetmiş idiler. Maleas Burnu ve oradaki kömür gemileri görüldü. Ve bordalandığı zamanda şu emir verildi: "Mevkiinde kal!" Gece Breslau kendilerine iltihak ile kömürünü alacaktı. Gemilere tekrar telsiz ile korkunç bir suâl soruldu. "Türk istihkâmâtının taht-ı himâyesine ilticâ etmek üzere Milne'nin önünden kaçabilecek misiniz?" Havf ü dehşet içinde sarfedilen gayret netîcesi gemiler, nihâyet 10 Ağustos badezzeval 4'de Bozcaada ve İmroz Adaları'na gelebildiler. Boğaz'a girmek artık müyessir oldu. Bu duhul Almanya ile Türkiye'yi zincirleme yekdiğerine raptedecekti. Askerî nokta-i nazardan büyük bir kıymeti olan bu şâyân-ı memnûniyet-i netîce uzun bir didişme ve gayret ile elde edilebildi.

Türk Heyet-i Vükelâsı karârını vermek için pek müşkül mevkiide idi. Düvel-i İtilâfiyye süferâsı gemilerin ya silahtan tecrit edilmelerini veyâhut mevkiilerinde daha fazla kalmaya icbar edilmelerinde ısrar ediyorlardı. Bunlardan her iki şık da münâsebât-ı siyâsiyyenin kat'ı demek olacağından hükûmet vaziyete aldanmayarak karârını biraz tâlik etti. Mâhâzâ

kat'-ı münâsebet ihtimâli uzun uzadıya nazar-ı dikkate alan Heyet-i Vükelâ ufaktan harp ihzârâtı için kat'iyyetle çalışmakta mutâbık kaldılar. Bu cihetle Alman Sefîri von Wangenheim Heyet-i Vükelâ'nın muvâfakiyetle aynı gecede zâhirî terk-i teslîhat yapılması zamanında sahte bir mürâcaatta bulunacaktı. Fakat Wangenheim bir defa vaziyeti tetkik etmek üzere işbu mürâcaattan vazgeçti. Bahriye Nâzırı Cemal Paşa *(Fotoğraf 523)* vaziyetin kurtarılması zımnında gemilerin içeriye alınmasından mukaddem Almanya ile bir alım-satım mukâvelesi akdetmeyi teklif etti. Ve bu mukâveleye ilâveten sûret-i istihdamları için de dostâne bir formül buldu. Hemen o gece Almanya Hükûmeti Amiral Souchon'un Osmanlı İmparatorluğu'nun emri altında vazîfe görmesi şartıyla işbu teklife râzı oldu. Ertesi sabah gemiler Dolmabahçe önünde demirlemiş bulunuyorlardı. Bu îtibârî satışın mânâsı yalnız sancak tebdîlinden ibâretti. Bu andan îtibâren onlar Türkiye'nin Alsancağı altından harp edecekler ve Türk'ün kırmızı fesini taşıyacaklardı. Goeben "Yavuz Selim" *(Fotoğraf 524,525,526,527)* ve küçük Breslau Kruvazörü'de "Midilli" *(Fotoğraf 528)* tesmiye edildi. Bu gemi, 1918 Kânâunusânî'sinde Çanakkale'den icrâ edilen huruç hareketinde torpillenerek gark olmuştur.

Sancakların tebdîli Amiral Souchon'u bir mütehassıs sıfatıyla Türk sefâin-i harbiyyesini süratle yeniden tanzim ü tensîke icbar etti.

Souchon'un teklifi mûcibince Türkiye, donanmasını, şef olarak bir Alman amiralinin ve Boğazların müdâfaası da için de Alman sâhil topçularının emr ü kumandasına tevdî-i tensib etti. Bu karârın vücut bulması için Alman Erkân-ı Harbiyyesi faâliyete geçti. Çanakkale ve Karadeniz Boğazları Başkumandanı sıfatıyla Amiral von Usedom mâiyetinde yirmi altı zâbit ve 432 efrat olduğu halde 1914 senesi Ağustos'unda Berlin'den celbedildi. Sırf Çanakkale istihkâmâtına âmir olarak da Ferik Amiral Merten *(Fotoğraf 529)* gönderilmişti.

Bu heyetin Romanya tarikiyle sevk edilmesi çok müşkül idi. Zâbitan ve efrat Türkiye tarafından talep edilen işçi ve makinist sıfatıyla ve o sûretle giyinmiş oldukları halde vapura irkâp edilmişlerdi. Onları hâmil olan vapur gecenin karanlığında Zeytinburnu'na vâsıl olmak üzere Çanakkale'ye dâhil oldu. Düşman hükûmetleriyle olan münâsebât-ı siyâsiyye henüz munkatı olmadığından bunun mahrem tutulması emredildi. Türk Ricâl-i Hükûmeti mümkün olduğu kadar münâsabâtın adem-i inkıtâına çalışıyorlardı. Hatta

Çanakkale ve Karadeniz Boğazı'nda bulunan Alman mürettebâtı hâriçten nazar-ı dikkati celbetmek için Türk elbisesi giyinceye kadar istihkâmat dâhilinden hârice çıkamıyorlardı. Onlar: Mavi yakalı ve üzerinde ağır topçu alâmeti olan patlamış mermi mevzû hâkî renkte Türk üniforması giyeceklerdi.

Bu âna kadar tâlim ü terbiye husûsâtında pek az iştigâl edildiğinden hemen Korvet Kaptanı Wossidlo Türk zâbitan ve efrâdı için topçuluk küresi küşâd ü endaht tâlimleri icrâsını deruhte etti. Aynı zamanda Alman kamacıları[719] tarafından da, ıskarta edilen topların kâffesi kâbil-i istîmâl bir hâle getirilecekti. Bunlar, gemi toplarında olduğu gibi mekaniği fazla tertîbâtı câmî olmayıp sâde bulundukları cihetle mürettebât için ayrıca muhassenâtı mevcuttu.

Alman torpil mürettebâtı ise yılmaz bir azim ile çalışan Yüzbaşı Kiel kumandasında bulunuyordu. 145 adet mayının muhtelif mevâkiiden toplanarak bir çok vesâitsizliğe rağmen nevâkısı ikmâl edilip yeniden atılması oldukça mühim bir ameliyedir. Mâmâfih ihtiyâcât-ı azîme karşısında bu miktârın ne ehemmiyeti olabilirdi.

Hafif topların dâhilî istihkâmâta yakın mevâkia tâbiye edilmeleri dolayısıyla mayın hattıyla hafif topçu müdâfaâsını tevhit etmek mebûriyetinde idik. Yalnız sâhile yakın bir mesâfede beynelmilel sefâinin mürur u ubûru için dar bir geçit bırakılmıştı. Boğaz'ın en dar mahali olan ve mukâbil sâhile 1350 metre mesâfesi bulunan Kilitbahir'e tâbiye edilmek üzere Türk sefâin-i harbiyyesi'nden torpido topu ve hutut mayını tenvir etmek için de projektör verilmişti.

1362 senesinde Fatih Sultan Mehmed yüksek dehâsının tulûatıyla granit ve mermerden bu metin ve müteselsil kaleleri inşâ ettirmişti. Etrafı siyah servilerden müteşekkil duvarla tahdit edilmiş olan latif bir Türk köycüğünün arkasından yükselen tepecik 15 cm'lik bir batarya ile tetviç edildi. Yekdiğerine mütenâzır olan Kilitbahir ile Çanakkale eş tepeler Asya-yı Suğrâ'nın mürtefi yaylasından keskin ve sivri birer kale gibi yükselmişti. Sarsılmaz bir metâneti hâiz olan işbu heykeller 1915 senesi Mart ve Şubat aylarındaki şâyân-ı tezkâr fırtınalardan müteessir olmamışlardı. Hatta Queen

[719] Ç.n: Top tâmir eden usta. Bkz. www.lugatim.com

Elizabeth'in muazzam toplarının mermileri bile onun metin duvarlarını titretememişti.

İstihkâmâtın yanında Çanakkale Şehri kâindir. Ve burası işbu nâmı tâ Selçuklar zamanında beri îmâl edilen meşhur avanos ile beraber taşımaktadır. Şehrin denizden manzarası gayet güzel bir şehbenderlik köşkü, elvân-ı muhtelifede ahşap Türk evcikleri ve bir çok köprüler renkli bir tablo gibi latif idi. Burada bulunan Türk kayıkları kendine mahsus bir manzara arz ediyordu. Bu kayıkların baş ve kıç taraflarından yükselen bodoslamaları meşhur Yunan Şâiri "Homer" devrinden kalmıştı. Boğaz'ın mevâkî-i sâiresinde olduğu gibi Çanakkale'de de ekseriyeti Rumlar teşkil ediyordu. Harbin başlangıcından evvel Türk olmayan halk Anadolu'ya sevkedildi. Bu tedbirin ittihâzı askerî nokta-i nazardan zarûri idi. Harbin imtidâdınca şehir kâmilen mahv u harap oldu. Mûcize kabilinden olarak yalnız sâhil kısmı masun kalabildi. Marmara'dan gelirken şehrin sâhil boyunun manzarası sulh devrini andırıyor ve tahrip edilen kısım ile burası bir tezad-ı tam teşkil ediyordu.

Çanakkale'nin arkasından arâzi irtifâ kesbediyordu. İnsan yüksek mevkiiden Nara'ya 2000 metre arzında bir nehir manzarası taşıyan dar mahali iyice temâşâ edebilir.

Buranın akıntısı az ve demir mevkii Çanakkale'ye nazaran daha emin olduğundan tel mânia *(Fotoğraf 530)* kaldırıldı. Mâniânın kaldırılması ameliyesi azîm-i müşkülâtı bâdi oldu. Çünkü eski tellerden kendi îmâlimizden olan bu ağ kuvvetli akıntı ve fırtınaların tesîriyle harap olmuş, şamandıra demirleri taramış, birbirine dolaşmıştı. Bunları tekrar istîmâl etmek üzere çıkarmak ve bilhassa bu iş için vâsıta bulmakta nihâyetsiz müşkülâta tesâdüf edildi.

1915 senesi Eylül'ünün 4'üncü günü 7 İngiliz tahtelbahiri ağ mâniâmızın altından geçmeye teşebbüs etmişse de kendisini ağların içinde bulmuştur. Şamandıraların hareketinden derinden icrâ edilen ileri hareketlerin kâffesini Nara istihkâmından pek iyi tarassut edebiliyorduk. Tahtelbahir, ağın kilidine yakalandığını ihsas etmiş idi. Kurtulmak için hafif tornistan[720] etti. Halbuki mânia şamandıraları da kendisini tâkip etmişti ki artık kurtulmak imkânı olmadığından esâreti muhakkaktı. Süvârisi müfrit

[720] Ç.n: Pervâneyi ters çevirme, geri gitme. Bkz. www.lugatim.com

cesâretinin cezâsını çekti. Tekrar tekrar ileri, geri işleterek keskin bir zâviye teşkil eden re'siyle ağı parçalamış, hatta şamandıralardan bir kısmının demir tellerini koparark bunların sath-ı bahre çıkmasına sebep olmuştu. Bir çok yorgunluk ve meşakkati mûcip olan her tecrübeye tevessül etmesi ve bu sûretle bizi iğfal ederek fırâra teşebbüs eylemesi beyhûde idi. Şamandıralar, artık sükûnette bulunuyorlardı ki bundan, 50 metre umkundaki korkunç hayattan hiç bir emmâre hissedilmiyordu.

Pula'da müçtemi bulunan Alman tahtelbahirlerinden bir ceviz kabuğu mâhiyetinde olan küçük bir tânesi zevalde dâhil oldu. Bununla seyre çıkmak mürettebâtının büyük fedâkarlığını müstelzimdi. Küçük tahtelbahirlerin kuvve-i muharrikesini teşkil eden bir tânecik motoru vardı ki onda husûle gelecek bir ârıza teknenin ziyâını mûcip olabilirdi. Nitekim süvârisi Yüzbaşı von Hamburg, iki gün mukaddem hatt-ı seyrinde tesâdüf ettiği bir İngiliz ağına düştüğü zaman tıpkı E-7 *(Fotoğraf 531)* İngiliz tahtelbahiri ki ağları parçalanıp fevkalâde bir kudret ve mütemâdi bir sa'y ü gayret sarfetmişti. Bu korkunç dakikalarda E-7 süvârisinin geçirmiş olduğu buhran pîş-i tefekküründe şimşeklendi. Yegâne motoruyla mümkün olan tekmil tecrübelere tevessül ederek bu muazzam u müthiş umkdan ve ağın demir pençesinden kurtularak sath-ı bahre çıkmaya muvaffak oldu. Ve nihâyetine kadar hedefe vusul için azmetmişti. Hakîkaten İngiliz fabrikaları mâmûlâtının en iyi tel halatlarından bulunan ağı yırtmaya muvaffak olması hârikulâde bir muvaffakiyet demekti.

Şimdi biz onunla kendi kendimize soruyoruz. Bizim Çanakkale'deki zavallı zayıf ağlarımız, Hamburg'un tahtelbahirinden büyük ve yirmi misli daha kuvvetli olan E-7 İngiliz tahtelbahiriyle nasıl başa çıkacak ve ona mukâvemet edebilecek? Gün geçtiği halde kendisinde bir eser-i hareket yoktu. Pek âşikar idi ki İngiliz süvârisi bizi gaflete düşürüp gece sath-ı bahre çıkmak ve bu sûretle kurtulmak ümîdinde idi. Halbuki insafsız ve açık göz Türk sefâini onun üzerinde toplandılar. Hamburg'dan infilâk bombası almıştık. Evvelâ bu bomba ile 40 metre umkdaki E-7'yi selamladık. İnfilâkı müteâkip husûle gelen gürültü sath-ı bahre doğru kuvvetle aksetti. Ve müteâkiben tedrîci bir sûrette dalgalar hâl-i sukûnete geçti. Elan tekneden eser yoktu. Bir bomba daha endaht edildi. Akşam hulûle başlamıştı. Loşluk

içinde sath-ı bahirde kahverengi bir kule saçıldı. "Projektörü aç, ateş!"[721] 37 mm'lik serî ateşli top, projektör ziyâsının müteveccih olduğu noktaya ateşe başladı. Ve akabinde tesîri görüldü.

Tahtelbahirin kule kapağı yerinden fırladı. Bunun açılmasıyla tazyik gören korkak mürettebat teslim olmak üzere her iki ellerini yukarı kaldırdılar. Solgun benizler projektör ziyâsı altında garip bir tarzda parlıyordu. Bu esnâda tahtelbahirin etrafında dâirenmâdar sath-ı bahride su kabarcıkları ve kaynaşma hâsıl oldu. Onun cesur süvârisi gatsya sarnıcının kapağını açtı ve son defa dalan gemilerinden çıkmaya ve bu sûretle kurtulmaya muvaffak oldular. Çetin bir hâdise atlatılmış bulunuyordu.

1914 Eylül'ü nihâyetinde, Amiral Merten Çanakkale harp raporunu artık verebilecekti. Henüz beynelmilel tüccar sefâininin mürur u ubûru için Boğazlarda medhal açıktı. Uzun müddet bu yol seddedilmiş olduğundan istihkâmât ve hatta İstanbul Bozcaada'da müçtemi bulunan İngiliz Kuvâ-yı Bahriyyesi tarafından hiç bir istihzârât-ı harbiyyeye meydan kalmadan hücûma mâruz bir vaziyette bulunuyordu. Buna rağmen Türk Şurâ-yı Âlî-i Askerîsi, Amiral Merten tarafından işbu geçit mahallerinin seddedilmesi hakkındaki teklife muvâfakat edemedi. Tâli yardım etti. Boğaz hâricinde bulunan bir İngiliz muhribi, istihkâmâta âit bir torpidobotu tevkif ederek İngiltere Hükûmeti nâmına şu notayı tebliğ etti. "Boğazlardan çıkacak olan herhangi bir Türk sefîne-i harbiyye ve ticâriyyesi düşman muâmelesi görecektir!"

Bu ihtar, Amiral Merten ile İstihkâmât Kumandanı Cevad Paşa, *(Fotoğraf 532)* (Türk Şûrâ-yı Âlî-i Askeriyyesi'ne de mâlûmât verilmek şartıyla) Boğazların derhal mayınla seddi için fırsat bahşetti. Atılan bu adım, Türkiye'nin Harb-i Umûmî içindeki temâdî-i mahfûziyyetine vesîle oldu.

Alman kumanda heyeti, harpten içtinap u istikrah eden ve düşman süferâsı tarafından el üstünde tutulan bâzı Türk ricâli sarfından îkâı muhtemel aks-i tesirâtın, esas cepheyi teşkil eden orduya sirâyetini hesâba katmak mecbûriyetinde idi. Bu sebepten Türkiye'nin istihzârât-ı harbiyyesinin itmam edilememiş olmasına rağmen düşman hükûmetleri ile

[721] Ç.n: Projektörler, torpidobotların saldırılarına yardımcı olmak üzere saldırıya uğrayan gemideki silahlı askerin gözlerini kamaştırarak saldırıya yardımcı olmak amacı ile kullanılmıştır. Bir diğer kullanım alanı ise yer belirlemedir. Gece vuku bulan muhârebelerde kullanılmak üzere de kıyı topçu bataryalarına yerleştirilmiştir.

olan münâsebâtın sürat-i mümküne ile kat' edilmesi lâzımdı. Bu mesele her tarafta gergenliği tahrik etti. Ezcümle Amiral Souchon Karadeniz Boğazı ilerisinde, Rus Kuvâ-yı Bahriyyesi'ni ikiye tefrik ve bu sûretle muhâsım bir vaziyet ihdâs etmek üzere süratle mevki aldı. Ve bir Rus mayın gemisini topa tutarak batırdı. Artık 28 Teşrînievvel'de harp bir emr-i vâki olmuştu!

Türkiye'nin harbe dâhil olması, Alman cephelerinin yükünü binnisbe tahfif etti. Lâkin Türkiye, esas kuvvet ü ehemmiyeti Çanakkale'nin seddine tahsis etti. Çanakkale'nin seddi husûsunda verilen ehemmiyet, İngiltere, Fransa ve Rusya'yı 1914 senesi Kânûnusânî'sinde Karadeniz Boğazı'na karşı icrâ edilecek taarruzî harekât nümâyiş-kârânenin müştereken îfâsı husûsunda birleştirdi. Kezâ aynı ay zarfında garp hükûmetlerine âit olup Amiral Carden'in taht-ı kumandasına tevdî edilen esas filo ile hücum icrâsına teşebbüs edildi. Artık tedâbir-i harbiyyenin ehemmiyetle derpiş edilmesi iktizâ ediyordu.

13 Kânûnusânî'de bir İngiliz tahtelbahiri mayın mânia hatlarını bilmürur, sabah bir batarya olarak Hamidiye İstihkâmı'nın yakınında demirli bulunan eski Mesudiye Zırhlısı'nı *(Fotoğraf 533)* batırdı. Bu vak'ayı müteâkip iki ay sükûnet-i tâmme içinde geçti. İngiltere tarafından nokta-i istinat olmak üzere işgal edilen ve Yunanistan'a âit olan Bozcaada, İmroz ve Lemnos Adaları'nı Eylül ayı zarfında müteaddit takviye sefâini vürut ettiği rapor edildi. Buna ihtimal vermeyen Merten, işbu haberin hakîkat olup olmadığını tayyâreler vâsıtasıyla tahkik ettirdi. Yalnız Bozcaada'da büyük, küçük birkaç gemi bulunduğu Seddülbahir'den *(Fotoğraf 534)* dürbünle tefrik edilebiliyordu. Garip bir hücum için hiç bir âlâim görülmüyordu. Fakat bu sükûnetin muvakkat ve aldatıcı olduğu da zâhirdi.

19 Şubat'ta Harbiye Nâzırı Enver Paşa ile Amiral von Usedom Çanakkale'ye muvâsalat ettiler. Râkip olduğumuz torpidobot bizi Kumkale'ye getirir getirmez ansızın Kumkale ve Orhaniye üzerinde mermiler infilâk ederek siyah ve sarı dumanlar neşretmeye ve top sisleri kulaklarımızı çınlatmaya başladı. İnfilâk eden mermi parçaları bir bâran-ı bilâ-kesbi üzerimize yağıyordu.

Taarruz başladı. Üzerimizi kâmilen ihâtâ eden tayyâreler, İngiliz ve Fransız sefâininin ölüm sâhasında bulunan bataryalara karşı ateşlerini, top menzili dâhilindeki yakın mesâfelerden idâre ediyorlardı. Agamemnon'un *(Fotoğraf 535)* mermileri Truva'nın klasik zemînini tarıyordu.

Şimalde bâzı gemiler kendilerini gösterdi. Bunlar, ateşlerini Gelibolu'nun cenup kısmındaki bataryalara tevcih ettiler. Gelibolu'daki eski sarayın duvarlarının bir kısmı isâbet eden mermilerin tesiriyle çökmüş ve bir yığın enkaz hâlini almıştı. Sağlam kalelere vâki olan isâbetler ise büyük fethalar açmış ve duvarlarını çatlatmıştı. Akşam oldu. Toplarda artık sükût etmişti. Carden'in *(Fotoğraf 536)* gemileri hiç bir netîce temin edemeden avdet ettiler.

İnsan ve malzeme îtibâriyle zâyiâtımız pek azdı. Kânûnusânî ayı zarfında Orhaniye'deki Alman mürettebâtından Bahriye Mülâzımı Hans Woermann *(Fotoğraf 537)* maktül düştü. Ertesi günü Türk sancağı altında ve bir İmam Efendi tarafından merâsim-i dîniyye îfâ edilerek toprak Aşil Kulesi'nin civârına defnedildi.

Müteâkip günlerde denizde husûle gelen yüksek ve çoşkun dalgalar, Semadirek Adası'ndan sanki makarrından bu cidâl-i beşeriyyete iştirak etmek istiyor gibi idi. İda Dağı'nın üzeri, kesif bulut tabakalarıyla örtülmüştü. Amiral Carden ikinci taarruz için ancak 25 Şubat'ta harekete geldi. Zevalde, intizar edilen taarruz kat'iyyetle tezâhür etti. O günlerde toplar tekrar çarpışıyor ve ağır endahtlarla husûle gelen ihtizazdan Seddülbahir ve Kumkale arâzisi tekrar sarsılıyor idi. İngiliz sefâini bir maksad-ı mahsusla hücûmu yine bu cepheye tevcih etmişti. Lâkin netîce elde etmek imkânı yoktu. Çünkü Türklerle Almanlar kısmen harap olmuş olan cephede tekrar top başına atılarak mukâbele etmeye başladılar ve hatta isâbet bile temin edildiğini müftehirâne rapor ettiler. Güneş Limni'nin arkasından vedâ ziyâlarını yollarken hârici istihkâmat artık sükût etmişti. Denizlerin kilidi olan Seddülbahir fazla tahammül gösteremedi. İstanbul'un emniyeti, artık yalnız Çanakkale Havzası'na münhasır kaldı. Bu şerâit dâhilinde düşman, ya şiddetli hücumlar icrâ ederek bunu da iskat edecek veyâhut Türk mayın mânia hatları ile muhat dâhilî esas istihkâmât ile sistematik bir muhârebeyi kabul edecekti.

Şubat'ın son günü şu mâlûmâta destres olundu. Amiral Carden ve müttefiki olan Fransız Amiral Guepratte *(Fotoğraf 538)* ikinci şıkkı kabûle karar verdiler. Hatta Boğaz'dan ilk olarak geçmesi tensip edilen Majestic Zırhlısı, güvertesinde mûsiki çalınarak mağrurâne bir sûrette girecekti. Kumkale'ye bir bölük asker ihrâcına da teşebbüs ettilerse de kâbil-i istîmâl olan toplarla püskürtüldü. Muzafferiyet haberleri Londra'da süratle şüyû

buldu!? Muzaffer filonun! Hemen İstanbul'a muvâsalâtına intizarda bulunan İstanbul'daki Amerika Sefîri Morgenthau'un *(Fotoğraf 539)* zevcesi, İngiliz Seferathânesi'nin camlarını temizlettirdi. "Beyoğlu dedikoduları."

Lâkin biz düşmanın hedefine vâsıl olamayacağını biliyorduk. Düşman, Çanakkale'nin eski vaziyetini muhâfaza ettiğine kâil idi. Halbuki Miralay Wehrle *(Fotoğraf 540)* İntepe'nin münhat kısımlarına, Erenköy'e ve Tenker'e 15 cm'lik obüs toplarıyla Bulgarlardan iğtinam edilmiş olan topları mükemmelen tâbiye ettiği gibi, Limpus zamanında çıkarılan 15 cm'lik serî ateşli topları da Dardanos Kalesi'ne vaz' etmişti. Düşmanın mayın gemileri bile zayıf olan Türk mayın hatt-ı müdâfaasını kolaylıkla imhâ edebileceklerini zannediyorlardı. Halbuki gizli mahallere yeniden tâbiye edilen bataryaların ateşi, bunları ricata icbar etmişti. Gerek mayın gemilerinin ve gerekse onları himâyelerinde bulunduran torpidobot ve kruvazörlerin verdikleri zâyiat o kadar ağır idi ki bunlara gönüllü efrat tahsis mecbûriyeti hâsıl oldu.

Obüslerle, Dardanos Bataryası Tenker ve Erenköy Havzası'na, sefâinin rahatça gemilerine mâni oldukları gibi dâhili istihkâmât ile icrâ edilecek sistematik harbi de işgal ediyorlardı. Bunun üzerine düşman, balon vâsıtasıyla aşırma ateşine teşebbüs etti. Kezâ bu teşebbüste mukâbele gördü. Barbaros Hayreddin Zırhlısı, *(Fotoğraf 541)* Gelibolu'nun yüksek tepesinden icrâ edilen tarassutla yaptığı aşırma endahtlarla düşmanı ircâ ü gayr-i muntazam bir sûrette dağılmaya icbar etti. Eğer düşman hedefe iyi tevcih edilen endahtlar icrâ etseydi istihkamlar her halde sukût ederdi.

Carden'in plansız harekâtıyla kıymetli zamanlar adem-i muvaffakiyyetle geçmişti. Hamidiye İstihkâmı Kumandanı Wehrle'nin icrâ ettirdiği endahtlar, düşman mayın taharrî gemilerini, kruvazör ve torpidobotlarla zırhlıları ağır sûrette hasâra uğratmıştı. Bir taraftan da Ruslar duhûl karârının intihâbı husûsunda müttefiklerini tazyik ediyorlardı. Macar geçitlerine karşı icrâ edilecek son taarruz için muktezî top ve cephâneyi Sevastopol'e getirmek mecbûriyetinde olan büyük nakliye sefâini, hamûleleriyle beraber Bahr-i Sefîd limanlarında kaldılar. Churchill, kat'î bir hareket ittihâzı zımnında Londra'ya gitti. Bu sıralarda Amiral Carden tebdil edilerek yerine Amiral De Robeck *(Fotoğraf 542)* getirildi.

17 Mart'ta Meclis-i Harp Bozcaada'da bulunuyordu. Londra'dan gönderilen tâlîmat vechile ertesi günü tekmil ihtiyat sefâininin de iştirâkiyle

istihkâmâta karşı tekrar şiddetli bir hücum icrâ edilecekti. 18 Mart sabahı henüz tulû eden şemsin tâze şuâatı rengarenk çiçekleri uyandırıyor ve kâinâta yeni bir hayat bahşediyor ve yalnız Asya-yı Suğrâ'ya mahsus bu latif ilkbahar manzarası kendini gösteriyordu. Bizim henüz düşmanın tasavvuru hakkında hiç bir mâlûmâtımız yoktu. Kezâ düşmanın esas kuvveti hakkında da haber alamamıştık. Nihâyet bir akşam evvel, karanlıkta Gota Fabrikası mâmulâtından eski ve kuvvetsiz bir tayyâre Romanya üzerinden geçerek Çanakkale'ye vâsıl oldu. Bunun vusûlü bizi îkâz ederek derhal hazırlanmamıza vesile oldu. tayyârelerimizle vaziyet-i hakîkiyyeyi öğrenmek için artık fevtedecek zaman kalmamıştı.

Her sabah fecr esnâsında, bu sûretle keşif yapmak mecbûriyetinde idik. Altımızdan Çanakkale arâzisi uzaklaşıyor ve gizli derinliklerdeki mestur kaleleri Kilitbahir üzerinden görüyorduk.

Seyrek ağaçların altından Gelibolu'ya doğru uzanan ve çakıl taşıyla döşenmiş olan yol, parlaklık irâe ediyor ve altımızdan yükseliyor gibi görünüyordu. 1600 metre irtifâa kadar yükselmiştik. Fakat daha fazlasına motorumuz mütehammil değildi. Bozcaada'da 40 parça geminin demirli olduğunu iyice fark ediyorduk. Her cins sefâin mevcut idi. Dretnotlar ve hafif kruvazörlerin yanında transportlar ve tayyâre ana gemileri de bulunuyordu. Tam altımızda, denizin sathında bir tahtelbahir gölgesinin uzandığını gördük. Dümen suyunda altı İngiliz dretnotu seyrediyordu Inflexible Zırhlı Kruvazörü Amiral De Robeck'ın forsunu taşıyordu. Bordasında mûtat yaralar farkediliyordu ki bunlar, Falkland Muhârebesi hatıraları idi. Ve bu gemiyi Queen Elizabeth, Lord Nelson *(Fotoğraf 543)* ve Agamemnon tâkip ediyorlardı. Majestic ile Triumph'da Qingdao istihkâmâtıyla icrâ ettikleri harplere âit emmâreler mevcut idi. Hepsi İngiliz bahriyesinin kıymetli gemilerinden idi. Direklerinde beyaza bürünmüş mağrur İngiliz bandırması temevvüç ediyordu. Ânî olarak bize karşı şarapnel endaht edildi. Fransız dretnotu Bouvet *(Fotoğraf 544)* bununla bize selam gönderiyordu. Tayyâremizin bomba atıcı tertîbâtı olmadığından maatteessüf selâmına mukâbele etmek nezâketinde bulunamadık. Fransız kumandan gemisinin direğine şu işâret kaldırıldı: "Demir alınız ve İngiliz kumandanını tâkip ediniz!" Demir kaldırıldı ve tekmil Fransız sefâini üç renkli bandıralarını gize çekerek ağır yol ile seyre başladılar. Bandıraların kıvrımları rüzgârdan açılıyor ve büyük bir harp gününü îlân ediyorlardı ki,

netîcenin tarz-ı tecellîsi mukadderâtı tâbidi. Artık vazîfemiz hemen avdet edip ihbar etmekti.

Tekmil bataryalarda mürettebat, trampet ve boru ile top başına çağrıldı. Emsâli görülmeyen muazzam bir kuvvet saat 11'de patlayan ilk topla mücâdeleye başlamış oluyordu. Ağır toplarının müthiş uğultuları arasına vasat ve hafif topların mangır gibi sadâları karışarak kulaklarda garip bir aks-i tevlit ediyordu. On adet İngiliz ve Fransız sefâini ateşlerini, Erenköy'le Tenker arasına tevcih ettiler. İstihkâmâtın 18 ağır topuna mukâbil 58 serî ateşli ağır topun neşrettikleri siyah ve kesif duman ve toprağa saplanan mermilerin çıkardıkları kesif toz tabakalarının tekmil Türk bataryalarını ihâtâ etmiş olduğu tayyâreden görülüyordu. Wehrle bu tayyâreye tâ istihkâmâtın kalbine kadar gitmesini emretmişti.

Badezzeval saat ikide, De Robeck tekmil ihtiyat sefâinini de ileri aldı. Sefâin-i harbiyye ile sâhil bataryaları arasındaki mücâdele ve harp gürültüleri müthiş sûrette kesb-i iştidat etti. Bu esnâda 18 parça İngiliz ve Fransız gemileri muhârebeye iştirak etmiş bulunuyordu. Kilitbahir ile Çanakkale yanmaya başladı. Uzun müddet Türk istihkâmâtı sükut etti. İstihkâmât ile tarassut mevkii arasındaki telefon irtibâtı munkatı olmuştu. Hamidiye üzerinden görülen alevler geride bulunan baraka ve çadırların muhterik olduğunu gösteriyordu. Dâirenmâdar siperlerin üzeri isâbet eden mermilerin tesîriyle âdetâ yanardağ menfezi hâlini almıştı. Burada hayattan eser yok idi. Amiral Guepratte kendi gemileriyle dâhili istihkâmâta takarrüp ederek "Muazzam ve mağrur İngiliz terbiye ve nezâketi îcâbı olarak" muzafferiyet gününü tetviç için emir almıştı. Bouvet ile Goliath *(Fotoğraf 545)* Hamidiye ve Mecidiye istihkâmlarının ateşi altına girdiler. Toz, toprak ve siyah duman tabakası arasından beyaz duman halkacıkları intişar ediyordu. Ve bataryalarda iyi müessir ateşleriyle cevap veriyorlardı. Hatta bu ağır şerâit dâhilinde Wossidlo, Bouvet'ye[722] bir salvo isâbet ettirmişti. Bouvet'in bordasının yakınından semâya doğru bir su sütunu yükseldi. 35 cm'lik bir merminin geminin üzerinde patlamasıyla[723] cephâneliğinde infilâk husûle geldi. Ve gemi bir tarafına yatarak akabinde devrildi. Dört dakikadan daha

[722] İngiliz Târih-i Harbi sefîne-i mezkûrenin en çok Mesûdiye Bataryası'ndan müteessir olduğunu zikretmektedir.

[723] Sefînenin battığı mahal nazar-ı dikkate alınacak olur ise 8 Mart'ta Nusret Mayın Sefînesi tarafından taarruzî maksatla vaz' edilen torpillerden birinin tesâdümüyle battığı anlaşılır. Bu İngiliz Târih-i Harb'inde de teyit olunmaktadır. (Neşriyat Şubesi)

az bir zamanda Çanakkale'nin hûn-âlûd dağları onu, mezarına kadar teşyî ediyorlardı. Mürettebâtından pek azı kurtulabilmişti.

Pruvasından ağır sûrette yaralanarak başaşağı batmak tehlikesinde bulunan Goliath derhal Boğaz'dan çıkmaya savaştı. Aynı zamanda Queen Elizabeth, Lord Nelson, Inflexible Zırhlıları da Wehrle'den 15 cm'lik mermilerden hisselerini almışlardı. Menzilleri azaldığından kâimen yalnız güvertelerine isâbet etmiş ise de ateş tertîbâtıyla geminin emir ve kumanda tertîbâtını müessir bir sûrette tahrip etmekten hâli kalmamış, hatta gemileri dâhili istihkâmattan mübâide icbar etmişti.

Son tecrübe haftalarından sonra gemiler bombardıman mevkiilerini tekrar ahzetmeden ve henüz silah patlamadan evvel sabahın fark edilemeyecek kadar karanlığında tarafımızdan, düşman sâhasına mayın vaz' ettirilmişti. Badezzeval saat 4,15'de muhârebenin fevkalâde şiddet kesbettiği bir sırada İngilizlerin Irresistible *(Fotoğraf 546)* Zırhlısı da müthiş bir sûrette sancak tarafına yatmış ve ateşini kesmiş idi. Bu vaziyet gösteriyordu ki, mayına çarpmış ve batmak tehlikesine mâruzdu. Torpidobotlarla Ocean *(Fotoğraf 547)* Zırhlısı, mürettebâtının tahliyesi için yardıma şitap etmiş idiler. Wehrle'nin obüsleriyle Dardanos bataryaları arada ateşe devam etmekte idiler. Muhârebe tekrar şiddetlendi. Bir çok sefâinin müttehid ü mütekâsif ateşi altında Dardanos Bataryası Kumandanı Hasan şehit düştü. Onun bataryası sanki müthiş bir demir çemberi içinde boğulmuş gibi idi. Erenköy Kal'ası'da alevler içinde yanıyordu.

Bu esnâda Ocean Zırhlısı'nın da bir tarafına yattığını gören Inflexible *(Fotoğraf 548)* pruva direğine bir işâret çekerek mezkur sefînenin derhal Boğazı terk etmesini bildirdi. Ocean ağır ağır akıntı ile beraber hârice doğru yollandı. Irresistible hurda bir halde tekrar Dardanos açıklarına geldi. Batarya mukâbeleye başlayarak Triumph, Goliath, Vengeance *(Fotoğraf 549)* ve Lord Nelson'a isâbetler temin etti. Erenköy tepeleri tekrar toz ve duman içinde kaldı. Bu arada Mecidiye Kalesi birkaç topunu tekrar ihzar ederek hulûle başlayan karanlığa rağmen Irresistible'ın endahtlarına ağır fakat devamlı bir sûrette mukâbele etmeye başladı. Beyhûde cephâne israf edilmemek için küçük projektörümüzle bataryalara ateşin temerküz edilmesi emri pasaparola edildi.

Mücâdele gürültüleri kesildi. Barakaların alevler içinde yanıp tutuştuğunu görünce bargirle Hamidiye'ye geldik. 18 Mart 1915 artık târihe

karıştı. Lâkin bunun hâtırâtı kalplerimizde yaşayacaktır. Düşmanın savlet-i kahhârânesine karşı Türk silah arkadaşlarımıza muâvin olarak omuz omuza harp ve düşmanı kahkarî bir ricate dûçar eyledik.

Kumanda heyeti düşmanın derece-i hezîmetine tamâmıyle vâkıf olamadı. Amiral von Usedom, Merten ve Cevad Paşa ertesi sabaha kadar harbin mâbadına intizar ettiklerinden her yerde emniyet tertibâtı almakla meşgul oldular. Dünkü günün, artık harbin sonunu ifâde ettiğine kâni olmadılar. Irresistible ve Ocean Zırhlıları'nın battıkları ve Inflexible ile Goliath'ın da bir çok aylar hatt-ı harp hârici kalacak kadar hasârat-ı azîmeye giriftâr oldukları henüz anlaşılamamıştı. Dûçar olduğumuz hasârın miktârını da daha tespit edememiştik. Bilhassa cephâne sarfiyâtını tespit etmek pek güçtü. Wossidlo ağır toplardan beherinin ancak sekizer atım cephânesi kaldığını ihbar etti.

Kezâ Erenköy'deki mayın hattı mâniâsını dahi takviye için kâfî miktarda mayın yoktu. Bu hattı tamâmen terk etmeği de göze alamazdık.

Zâten İngilizler gözleri önünde burada bir mayın hattı tesîsini gayr-i mümkün addettiklerinden başlıca zâyiatlarını da serseri mayınlara atfediyorlardı.

Vaziyet-i askeriyyemiz kuvvetli idi. İstihkâmattaki ruh-ı askerî mükemmel ve kumandanlarımızda basîretkâr bulunuyorlardı.

Amiral De Robeck, kat'î bir icraât olmak üzere şâyân-ı tezkâr olan 18 Mart hücûmundan tamâmen başka bir tarzda istihkâmâtı iskât etmek isteyerek mayın hattı üzerinde kendi mânia gemilerinden birini gark etmek sûretiyle bir yol açmaya teşebbüs etmişti.

Mûmâileyhin maksadı, o yönü kazanmak için sefâin-i harbiyye ile Boğaz'a demirden tohum ekmek sûretiyle Hamidiye istihkâmâtını süratli savletlerle boğup her ne pahasına olursa olsun Kilitbahir ile Çanakkale arasından geçmek idi. Bilâhare, Kilyos'taki bataryaları elde etmek için onları gerisinden taht-ı muhâsaraya almak üzere Limni'de General Sir Ian Hamilton *(Fotoğraf 550)* 25000 kişilik ordusuyla bekliyordu. Aynı gecede bunları Çanakkale ve Kilitbahir'e ihraç edebileceklerini ümit ediyorlardı. Filhakîka bu miktar istihkâmâtın, evvelce bulunan hafif piyade kıtaâtını ezmeye kâfi idi. De Robeck artık tehlikesizce buradan geçecek gemilerle İstanbul Boğazı İstihkâmâtını Tarabya Koyu gerisinden aşırma endahtları

sâyesinde iskat edip Rus filosuyla birleşecekti. Acaba De Robeck'ın âsâbını tahrik edecek hiç bir şeyi yok mudur? Yoksa Londra'dan gelen tâlîmât mı buna mânî idi? Her an 18 Mart hezîmeti aklından çıkmıyor ve tekrar taarruz icrâsını tahayyül ediyordu. İstihkâmâtın cephâne noksanını biliyordu. Bu düşüncelerini hemen Londra'ya telsizle iş'ar etti. Sir Ian Hamilton evvelâ donanmanın yeni vâhit harplerle takviyesi lâzım geldiğini söyledi. Aynı zamanda İngiliz Deniz Lordu Albion'un kıymet-i harbiyyesinin sarsıldığını görüyordu. Tekrar denizden hücûma kalkışmak yeniden fedâkarlığı müstelzimdi. Zâten mâruz kaldıkları azîm zâyiat, onların soğukkanlılıklarını ve azimlerini kesretmişti. Bu sebepten yalnız denizden taarruz ettiği muvâfık bulmayarak hem karadan ve hem denizden olmak üzere iki taraflı hücûm icrâ etmeyi kararlaştırdılar. Harbin merkez sıkletinin karaya inhisar edeceği âşikâr idi. O halde bundan böyle hükm ü karar Türk kıtaâtına teveccüh ediyordu. Türklerin ise buradaki âlemşümul muvaffakiyât hudâ-pesendânesini târif ü tasvir edecek bir kelime bulunamaz. Binâenaleyh bu muhayyir-i ukûl hâdisâtı kısa kesmek mecbûriyetindeyim. Şunu da ilâve etmek isterim ki per-i şeref ü şân muvaffakiyâtta gerek Türk bahriyesinin ve gerekse istihkâmâtın müşterek hassaları vardır.

25 Nisan 915'de düşmanın Gelibolu'ya icrâ ettiği ihraç hareketi netîcelenmişti. Kumkale, Seddülbahir, Arıburnu ve Kabatepe'ye dretnotların himâyesi altında İngiliz ve Fransız kıtaâtı ihraç edildi. Sir Ian Hamilton bizi biliğfal oradaki Türk kuvvetlerini muhâsara etmek üzere Saros Körfezi'nden bir taarruz icrâ etti. Lâkin Mareşal von Sanders *(Fotoğraf 551)* gâfil bulunup vaziyeti gâyet çabuk kavradı. Ve tekmil ihtiyat kuvvetlerini Arıburnu Cephesi'ne tahşit etti. Bu sûretle düşmanı orada tevkîfe mecbur ettikten sonra Maydos ile Çanakkale'deki istihzârâtını itmâma muvaffak oldu.

Henüz mukâbeleden âciz olduğumuzdan Kumkale ve Seddülbahir'den icrâ edilen harekâtı Hamidiye'den seyretmek mecbûriyetinde idik. Arıburnu'ndaki tekmil vukuattan da bîhaber idik.

Wehrle 12 cm'lik birkaç topla İntepe'den, yalnız bu noktadaki ihraç ve tarama harekâtını tâciz ediyordu.

Amiral von Usedom ihraç ameliyâtının icrâ edildiği hafta zarfında Kerevizdere'deki Fransız siperlerini, Teke Burnu'nun tahliye edilen kısmını ve Morto Limanı'nı elde etmek için istihkâmâtın eski 24 cm'lik toplarıyla Goeben'in 15 cm'lik serî ateşli toplarını vesâir Türk sefâin-i harbiyyesine âit

hafif topları İntepe'ye tâbiye ettirmişti. Hafif serî ateşli gemi topları müstâcilen eski tekerleklerle seyyar bir hâle ifrağ edilerek derhal İntepe'ye gönderildi. İngiliz tebliğleri kendileri için pek nâhoş olan bu yan ateşinden pek şikâyetkar bir lisanla bahsediyorlardı.

Arıburnu'ndaki Türk kıtaâtını himâye etmek üzere Barbaros ve Turgut Reis Zırhlıları en yüksek tepe olan Koca Çimen'in üzerinden bir Alman zâbiti tarafından icrâ edilen spotin endahtı icrâ ediyorlardı. Bu esnâda gemiler hem bir tahtelbahir hücûmundan kurtulmak hem de Queen Elizabeth'in aşırma endahtına hedef olmamak için seyyar bir vaziyette bulunuyorlardı. İngilizler tarafından atılan 38 cm'lik mermilerin çıkardıkları su sütunlarının tamâmen ortasında kalan gemilerin vaziyeti garib ü müheyyiç bir manzara arzediyor fakat düşman bunları göremiyordu. Barbaros Zırhlısı 1915 senesinin Ağustos ayı zarfında bir tahtelbahir hücûmuna mâruz kalarak gark olmuştu.

Karanlık bir gecede Muâvenet-i Milliye Torpidosu Seddülbahir'e kadar ilerliyerek Morto Körfezi'nde yatan ve toplarıyla Türk ordusunu döven Goliath Zırhlısı'nı batırdı. *(Fotoğraf 552)*

Bombardımanla tahrip edilmiş olan Yenişehir'deki tarassut mevkiinden keskin bir gemici gözüyle dâima denizin üzeri tarassut ediliyor ve düşman sefâininin harekâtı hakkında raporlar veriliyordu. Bu raporlara göre Alman tahtelbahirlerinin hareketleri tanzim ediliyordu. 1915 senesi Mayıs'ının bidâyetinde Kıdemli Yüzbaşı Hersing'in *(Fotoğraf 553)* kumandasındaki U-21 *(Fotoğraf 554)* Tahtelbahiri ilk defa olarak Çanakkale Boğazı'na vâsıl oldu. uzun seyirlerle geçen haftalar kumandan mürettebâta pek müziç ü müşkül geldi. Anavatandan pek uzak olan mesâfelerde emniyetle seyahatlerini idâme ettirmeleri ve bilhassa Akdeniz'de düşmandan kendilerini sıyânet edebilmeleri Alman tahtelbahirinin kâbiliyet ü istîdâdına delil addolunabilir.

Tahtelbahirin ilk torpillemeye muvaffak olduğu gemi, İngilizlerin büyük zırhlılarından Triumph *(Fotoğraf 555)* idi ki bu gemi torpil ağlarını bordasına donatarak büyük bir emniyetle Arıburnu'ndaki Türk mevâkiini topa tutuyordu. Hersing, torpidosunu ona isâbet ettirerek bordasından tahrip etmişti. Bundan birkaç gün sonra Majestic *(Fotoğraf 556)* beraberinde birkaç transport olduğu halde Seddülbahir'e gelerek bilâfütur demirledi. Yekdiğerine pek yakın olarak yatan transportların arasındaki dar mahale

girmeye muvaffak olan U-21 bunları da torpilledi. Bu zâyiât De Robeck'ı tekmil büyük gemilerini Mondros ve İmroz'a çekmeye mecbur etmişti ki bu sûretle Türk kıtaâtının yükü mahsus derecede tahfif edilmiş oldu.

Çanakkale'ye Pula'dan U-21 ile beraber küçük bir Alman tahtelbahiri daha gelerek Gelibolu Şibh-i Cezîresi'ne asker ve levâzım sevk eden bâzı vapurları batırmıştı. Diğer bir küçük Alman nakliye tahtelbahiri de İstanbul'a makinalı tüfek ve İngiliz ağlarını atmak için bomba getirmişti.

Çanakkale'deki harekât, 10 Kânûnusâni 926'da Gelibolu şâhikalarında yükselen Türk zaferi ile nihâyet buldu. Kemâl-i iftiharla söyleyebiliriz ki deniz hücumlarına karşı dâima muzafferâne müdâfaa ü mukâbele edilmesi kumanda heyet-i âliyyesinin sevk ü idâredeki kâbiliyetiyle Türk topçularının yılmaz azm ü metânetlerinden ileri gelmiştir.

Tahtehbhirlerimizin İngiliz zırhlılarına karşı tehditkâr bir vaziyet almanları Türk kıtaâtının işbu sefâine karşı olan müdâfaalarını kolaylaştırmıştır. En müşkül zamanlarda bile tahtelbahirlerimiz mümkün olan herşeyi yapmışlar ve muvaffakiyetle seyir ü seferlerini idâme etmişlerdi. Bunanla beraber istihkâmât ve Türk sefâin-i harbiyyesi ve zaferlerini fevkalâde bir besâletle îfâ ederek ağır vazîfe tahmil edilen liman kıtaâtının yükünü tahfif etmişler ve bu muaazzam netîcede mühim hassalar kazanmışlardır.

İngilizlerle Fransızlar çekildikten sonra istihkâmâtın harpten mütevellit tahavvülat ve karışıklığı çok sürmedi. Müsâit zaman avdet etmişti. 1914 senesinde vaz' edilen mayınlar kaldırıldı. Ve hatlar yeniden tesis edildi. Fakat bu o kadar güç ve tehlikeli bir iş idi ki bahriye ve istihkâmâta âit muhtelif kimselerin ifnâ-yı hayatını mûcip olabilirdi. Çünkü bunlar mukaddemâ, ilcâat zamanla yekdiğeriyle irtibâtı olmaksızın alelacele atılmıştı. Halbuki taranmaları da irtibat telleriyle kapladı. Şimdi bunlar ancak serseri düşman mayınları gibi taranabilecekti. Yeni vaz' edilecek olan mayın hutut mâniâsı İlmü'l Bahr Müderrisi Profesör Mertes'in Boğaz'ın vaziyet-i tâbiyesi hakkında arîz ü amik tedkîkâtı netîcesi Berlin'de ihzar ettiği plan mûcibince olacaktı.

Sâhile gâyet mestur olarak yeni toplar tâbiye edilmişti. Bunlar pek çok defalar düşman motorlarıyla çarpışmıştı. Aynı zamanda tayyârelerimiz de, istihkâmatta harbin sonuna kadar kalmışlardı. Bunlar Kıdemli Yüzbaşı

Liebmann, Langfeld ve bilâhare Korvet Kaptanı olan Goltz idârelerinde olarak Limni ve Bozcaada'daki düşman üssü'l harekelerine karşı dâimâ hücumlar icrâ etmiştiler. Bir Alman harp tayyâresini idâre eden ve bîpâyan muzafferiyetler ihraz edildiğinden dolayı kendisine "Avcı Şahini" unvânı verilen Yüzbaşı Buddecke *(Fotoğraf 557)* deniz tayyârelerimizi kuvvetli bir sûrette himâyeye mazhar kılmıştı.

İstihkâmat 1915 Mart'ında olduğu gibi yeni bir taarruz ihtimâline karşı, öyle silahsız değildi. Almanya ile olan irtibâtın temîni ve zamanın müsâadesi istihkâmâtın kıymet-i harbiyyesini o derece yükseltmişti ki bilâ-muhâfaza taarruza kıyam eden bir kuvvetin bunların karşısında behemehal serfürû edeceği kanaâti vardı. Nitekim harbin ilk senesinde Çanakkale'ye vâki olan bütün taarruzların muzafferâne bir sûrette püskürtülmesi sâir cephelerde de cereyan eden hâdisâta pek serî bir sûrette tesir etmiş ve Rusya'nın izmihlâlini intâcından sonra garp devletlerinin Boğazları süratle elde etmekteki emellerini zaafa uğratmıştı.

1918 senesi Teşrînievvel'inin nihâyetinde Alman Bahriye Heyeti Türkiye'yi terkettiler.

Bizim burada en müşkül zamanlarda geçirdiğimiz hayat ve Türk silah arkadaşlığının yaşayan hâtırâtı bana şu kanaati bahşetmiştir ki: levâzımât-ı harbiyyenin fıkdânına rağmen elde edilen parlak netîce, îtimâd-ı nefs, azm ü sebat, şecâat ü kâbiliyyet sâyesinde mümkün olmuştur.

Türkiye'nin, harpten sonra gâyet müşkül ve nâzik bir zamanda yeniden ihraz ettiği askerî ve siyâsî muvaffakiyât, bu fikrimizin isâbetini teyit etmektedir. Türkiye'nin işbu muvaffakiyeti bize gösterdi ki nâmus u haysiyeti nazar-ı îtibâra almaksızın bilâ-pervâ bir memlekete ayak basan düşmana karşı her türlü müşkülâta rağmen gurur-ı millîyi tahrik ederek yürüyeceği hedefi iyi bilen bir kumandan ihraz-ı galebe edebilir. Şâhit olduğumuz yüksek ve mûcizevî muvaffakiyâtı temin eden işte bu ruhtur.

Bu ruhun bizim halkımızda da tekrar canlanması zarûridir.

Erkân-ı Harbiye Riyâseti Emir Zâbiti Yüzbaşı Mehmed İzzet

MAKALEDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR

(Fotoğraf 512) **Amiral Maximilian von Spee**[724]

(Fotoğraf 515) **Kalyon Kaptanı Pieper**

(Fotoğraf 516) **Amiral Guido von Usedom**[725]

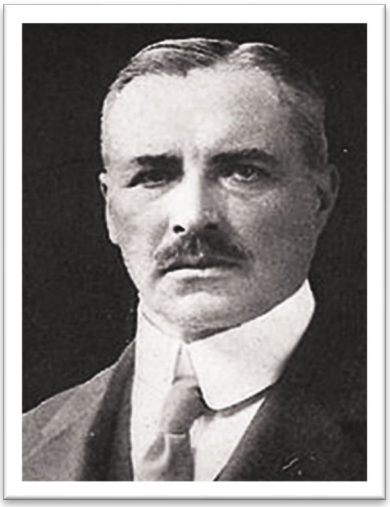

(Fotoğraf 517) **Amiral Arthur Limpus**[726]

[724] https://en-academic.com/pictures/enwiki/86/Vonspee1.JPG

[725] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d4/Admiral_v_Usedom.jpg

[726] http://www.dreadnoughtproject.org/tfs/images/0/05/Sir-Arthur-Henry-Limpus%2C_NPG_x168947.jpg

(Fotoğraf 518) **Alman Sefîri Hans von Wangenheim**[727]

(Fotoğraf 519) **Amiral Wilhelm Souchon**[728]

(Fotoğraf 521) **Amiral Berkeley Milne**[729]

(Fotoğraf 522) **Amiral Anton Haus**[730]

[727] https://alchetron.com/cdn/hans-freiherr-von-wangenheim-8056cc57-7e35-4e9d-abfc-eadd39127bf-resize-750.jpg

[728] https://topwar.ru/uploads/posts/2014-11/1417016635_goeben_1_450.jpg

[729] http://lafayette.org.uk/dream/4586.jpg

[730] https://alchetron.com/cdn/anton-haus-7da5dd0b-6f80-43c8-938f-60e62fc5586-resize-750.jpg

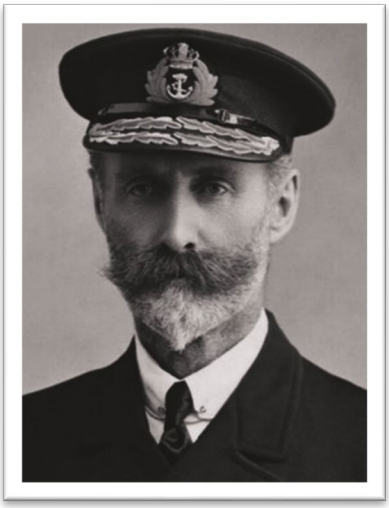
(Fotoğraf 523) **Bahriye Nâzırı Cemal Paşa**[731]

(Fotoğraf 529) **Amiral Johannes Merten**[732]

(Fotoğraf 532) **Çanakkale Mevki-i Müstakem Sackville Carden**[733]

(Fotoğraf 536) **Amiral Kumandanı Cevad Paşa**[734]

[731]https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ec/Ahmed_Djemal_portrait_Project_Gutenberg_eText_10338.png

[732] https://gmic.co.uk/uploads/monthly_2020_07/Admiral_Merten.jpg.c3319fb8f3aa3cc26b57907674af1c5a.jpg

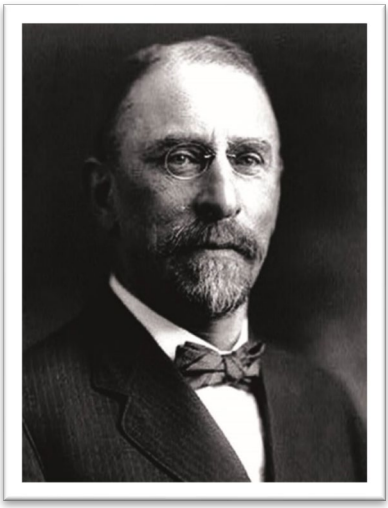
[733] https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw53071/Sir-Sackville-Hamilton-Carden?LinkID=mp56840&role=sit&rNo=0

(Fotoğraf 537) **Bahriye Mülâzımı Hans Woermann**[735]

(Fotoğraf 538) **Amiral Émile Guépratte**[736]

(Fotoğraf 539) **Amerika Sefîri Morgenthau**[737]

(Fotoğraf 540) **Heinrich Wehrle**[738]

---

[734] İBB Atatürk Kİtaplığı

[735] https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/role_of_german_officers_in_the_gallipoli_campaign

[736]https://gmic.co.uk/uploads/monthly_2017_09/59be4adc42a7d_Recueil_Portraits_dmile_Paul_Gupratte__btv1b10336654m.JPEG.2354a0b37f7f8a915f8bb1fd48312b4f.JPEG

[737] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5c/Henry_Morgenthau_crop.jpg

(Fotoğraf 542) **Amiral De Robeck**[739]

(Fotoğraf 550) **Sir Ian Hamilton**[740]

(Fotoğraf 551) **General Otto Liman von Sanders**[741]

(Fotoğraf 553) **Otto Hersing**[742]

---

[738] https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/role_of_german_officers_in_the_gallipoli_campaign

[739] https://www.britishempire.co.uk/images3/derobeck.jpg

[740] https://tr.wikipedia.org/wiki/Ian_Hamilton#/media/Dosya:Sir_Ian_Hamilton.jpg

[741] https://mirrorspectator.com/wp-content/uploads/2017/01/General-Liman-von-Sanders-e1491278818187.jpg

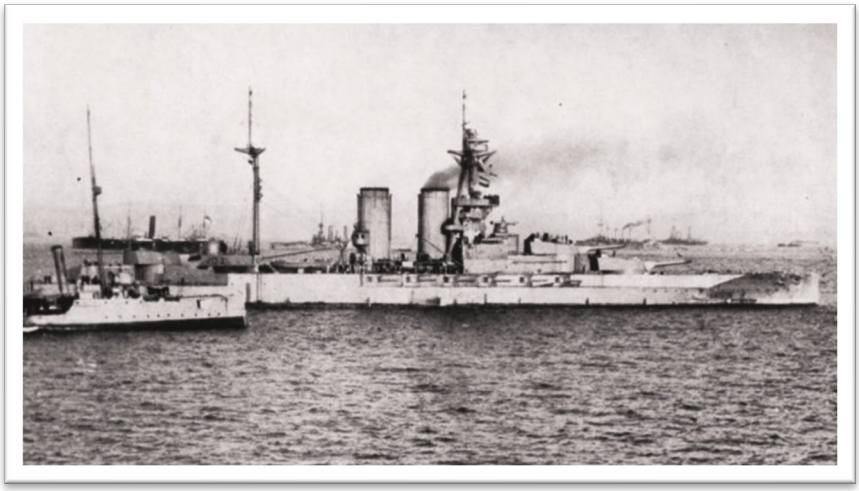
[742] https://uboat.net/media/wwi/men/commanders/hersing_otto.jpg

(Fotoğraf 557) **Hans-Joachim Buddecke**[743]

[743] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3a/Hauptmann_Hans-Joachim_Buddecke%2C_1916.jpg

MAKALEDE ADI GEÇEN GEMİLER

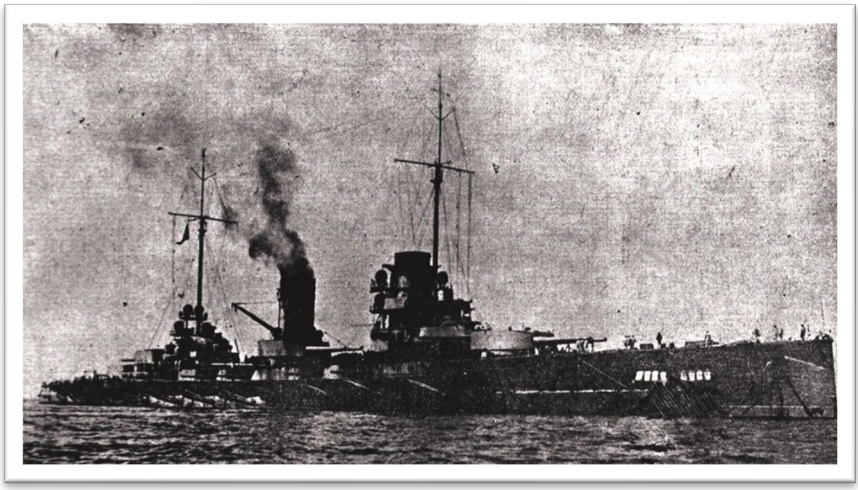
(Fotoğraf 514) **HMS Queen Elizabeth**[744]

(Fotoğraf 520) **Breslau İstanbul'da**[745]

[744]https://www.maritimequest.com/warship_directory/great_britain/battleships/queen_elizabeth/queen%20elizabeth.jpg

[745] **New York Tribune Gazetesi**, 22 Mart 1915, Sayfa 2

(Fotoğraf 524) **Yavuz Zırhlısı**[746]

(Fotoğraf 525) **Devlet-i Osmâniye Tarafından Satın Alındıktan Sonra Bahriye Nâzırı Cemal Paşa'nın Yavuz'u Ziyareti**[747]

[746] **Donanma Dergisi**, Cilt 9, Sayı 115, Sayfa 1842

[747] **Donanma Dergisi**, 8. Cilt Sayı 108 Sayfa 1728

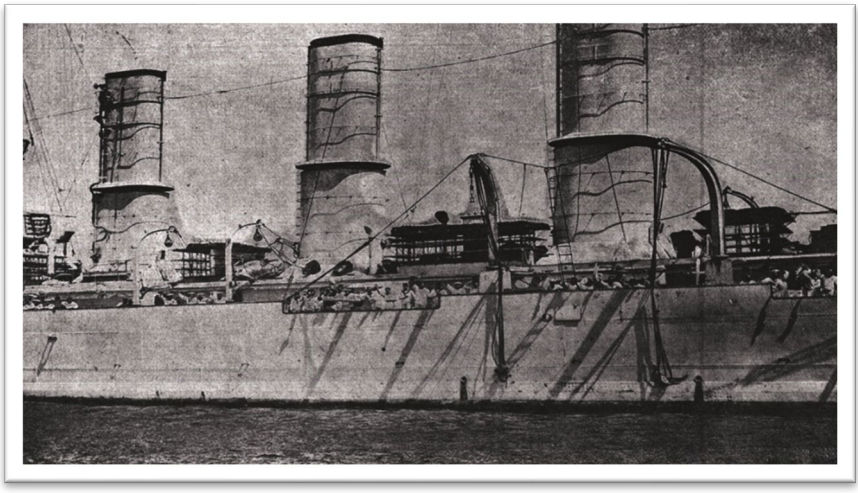
(Fotoğraf 526) **Yavuz Zırhlısı**[748]

[748] **Cumhuriyet Gazetesi**, 22 Mart 1937, Sayfa 7

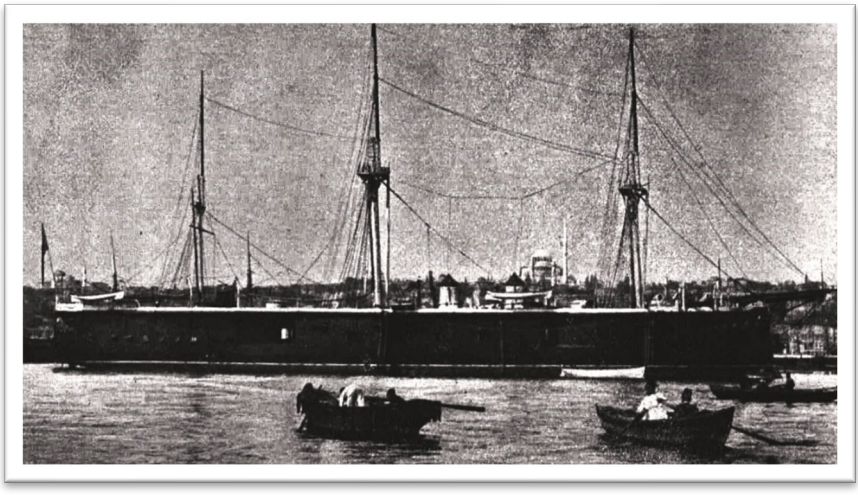

(Fotoğraf 527) **"Kahraman Yavuz" - "Kahraman Midilli"**[749]

[749] **Donanma Dergisi**, 8. Cilt, Sayı 108, Sayfa 1728

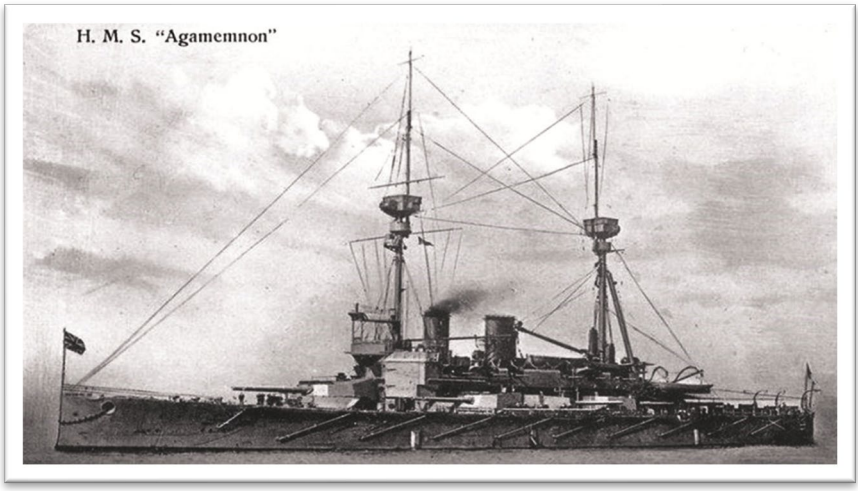
(Fotoğraf 528) **Kahraman Midilli'den Bir Hatıra**[750]

(Fotoğraf 533) **Mesudiye Zırhlısı**[751]

[750] **Donanma Dergisi** 9. Cilt Sayı 111 Sayfa 1774

[751] **Servet-i Fünun** 13. Cilt Sayı No 313

(Fotoğraf 535) **HMS Agamemnon**[752]

(Fotoğraf 541) **Barbaros Hayreddin Zırhlısı**[753]

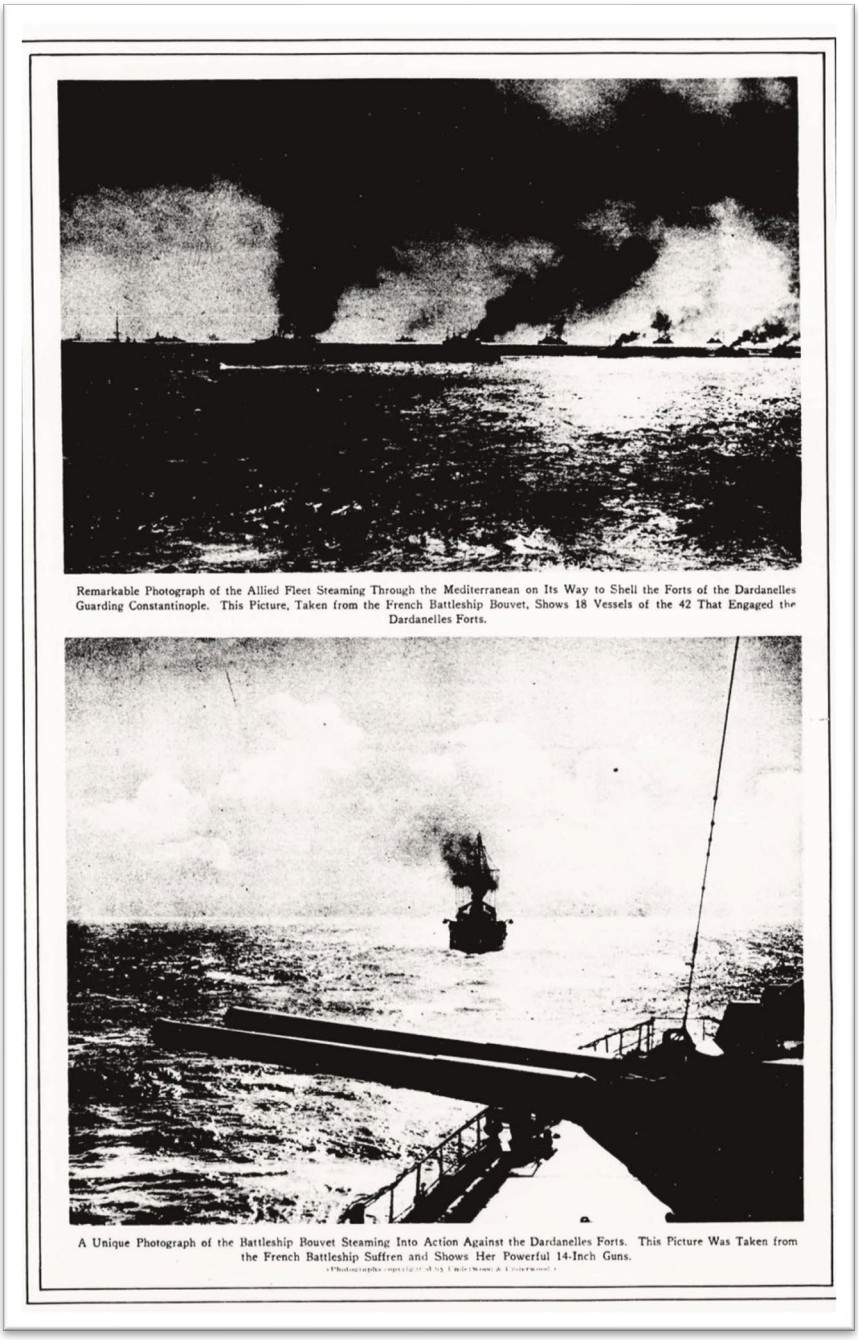
[752] https://alchetron.com/cdn/hms-agamemnon-1906-43e3522f-9ac4-4a56-a35a-0ce90971f21-resize-750.jpeg

[753] https://laststandonzombieisland.files.wordpress.com/2019/02/otoman-battleships-barbaros-hayreddin-and-turgut-reis-in-thessaloniki-1911.jpg

(Fotoğraf 543) **HMS Lord Nelson**[754]

[754] http://www.the-weatherings.co.uk/images/pcc/000418.jpg

Remarkable Photograph of the Allied Fleet Steaming Through the Mediterranean on Its Way to Shell the Forts of the Dardanelles Guarding Constantinople. This Picture, Taken from the French Battleship Bouvet, Shows 18 Vessels of the 42 That Engaged the Dardanelles Forts.

A Unique Photograph of the Battleship Bouvet Steaming Into Action Against the Dardanelles Forts. This Picture Was Taken from the French Battleship Suffren and Shows Her Powerful 14-Inch Guns.

(Fotoğraf 544) **Bouvet Fransız Savaş Gemisi Çanakkale Sularında**[755]

[755] **Evening Star Gazetesi** 25 Mart 1915 Sayfa 35

(Fotoğraf 545) **HMS Goliath**[756]

(Fotoğraf 546) **HMS Irresistible**[757]

[756] http://kaanaltin.com/goliath05.jpg

[757]https://www.maritimequest.com/warship_directory/great_britain/battleships/irresistible/1905_09_01_hms_irresistible_at_geneva.jpg

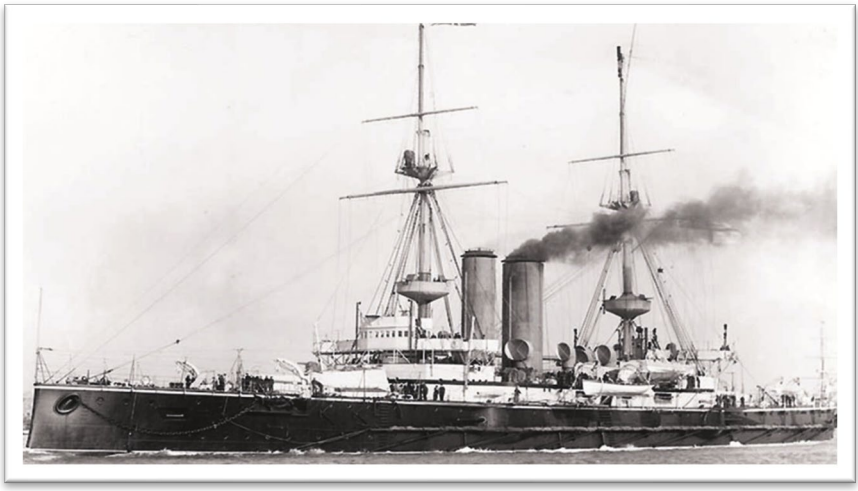
(Fotoğraf 547) **HMS Ocean**[758]

(Fotoğraf 548) **5-18 Mart'ta Hasara Uğrayan İngiliz Gemilerinde: Inflexible Dretnot Kruvazörü**[759]

[758] http://www.devonportonline.co.uk/historic_devonport/navy-dockyard/ships/ocean/ocean-1898-a.jpg

[759] **Donanma Dergisi** Cilt 8. Sayı No 109-110

(Fotoğraf 549) **HMS Vengeance**[760]

(Fotoğraf 522) **Çanakkale'de İngiltere'nin Goliath Zırhlısı'nı Batıran Kahraman Muâvenet-i Milliye Muhribimiz**[761]

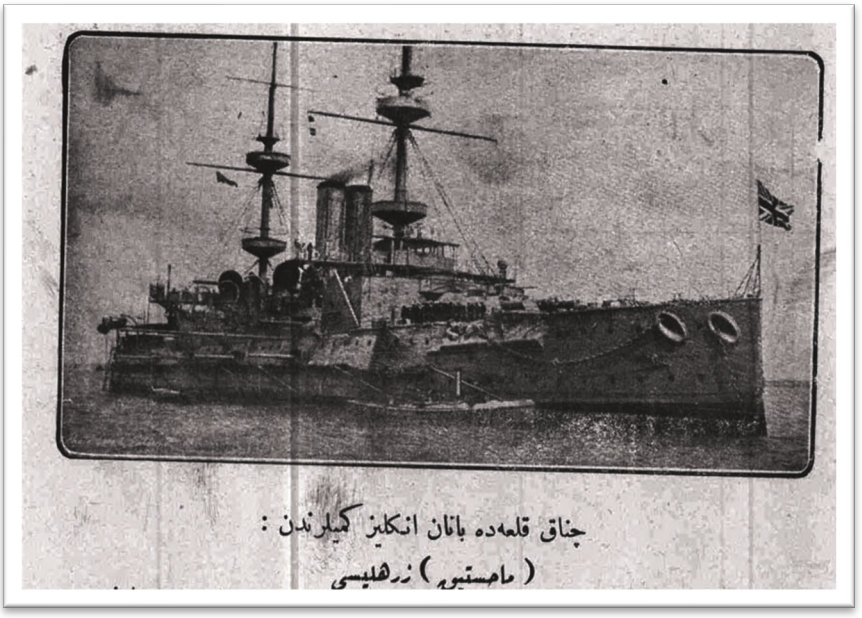
[760] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b8/HMS_Vengeance_h52622.jpg

[761] **Donanma Dergisi** Cilt 8. Sayı No, 109-110

(Fotoğraf 555) **Çanakkale'de Batan İngiliz Gemilerinden: Triumph Zırhlısı**[762]

[762] **Donanma Dergisi** Cilt 8. Sayı No, 109-110

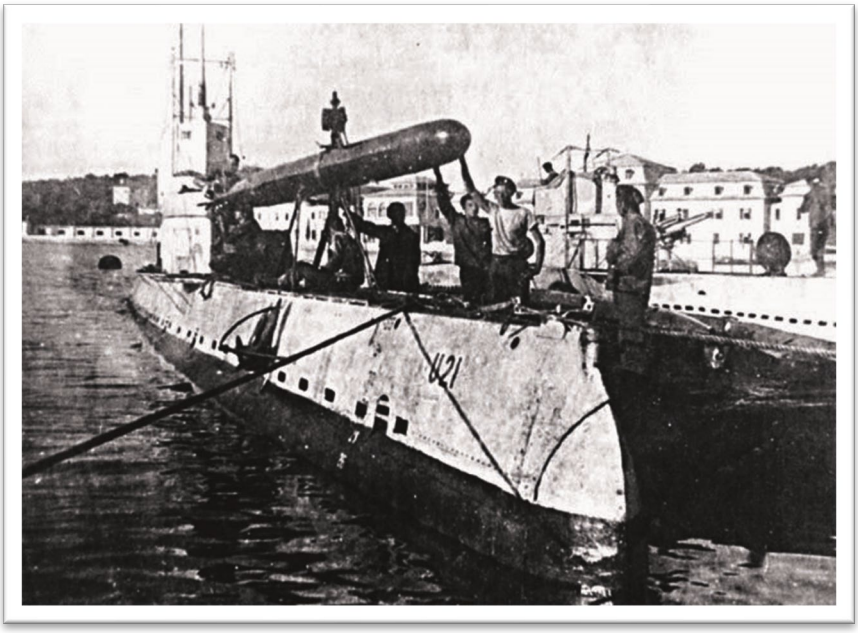
(Fotoğraf 556) **Çanakkale'de Batan İngiliz Gemilerinden: Majestic Zırhlısı**[763]

[763] **Donanma Dergisi** Cilt 8. Sayı No 109-110

MAKALEDE ADI GEÇEN DENİZALTILAR

(Fotoğraf 531) **HMS E-7 İngiliz Denizaltısı**[764]

(Fotoğraf 554) **SM U-21 Alman Denizaltısı**

[764] http://kaanaltin.com/e-7subeng.html

MAKALEDE ADI GEÇEN MEVKİİLER

(Fotoğraf 513) **Krupp-Schneider Fabrikası Birinci Dünya Savaşı Sırasında**[765]

(Fotoğraf 513) **Krupp-Schneider Fabrikası İşçiler Çalışırken**[766]

765

https://upload.wikimedia.org//wikipedia/commons/thumb/f/fb/Krupp_Factory_WWI.jpg/1280px-Krupp_Factory_WWI.jpg

766 https://upload.wikimedia.org//wikipedia/commons/thumb/2/2c/Krupp_WOrks_Germany_-_war_machine_in_1905.jpg/1280px-Krupp_WOrks_Germany_-_war_machine_in_1905.jpg

(Fotoğraf 534) **Seddülbahir – Çanakkale**[767]

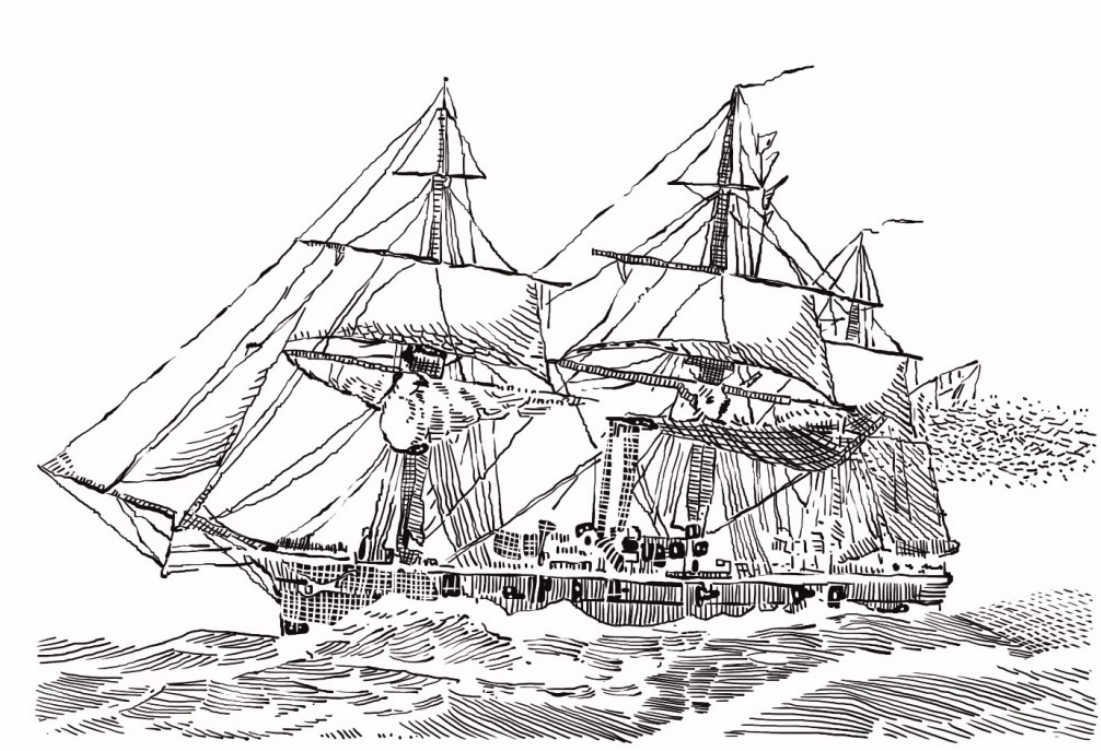
[767] https://weaponsandwarfare.files.wordpress.com/2020/08/ukuyuiky.jpg?w=584

MAKALEDE ADI GEÇEN DİĞER AYRINTILAR

(Fotoğraf 530) **Birinci Dünya Savaşı'nda Tel Mania - Dikenli Tel**[768]

[768]https://cdn1.ntv.com.tr/gorsel/b_MLPURLWU6rQq29JI2JIA.jpg?width=1000&mode=both&scale=both&v=1425996695428

ÇANAKKALE'DE TÜRK BAHRİYESİ[769]

Çanakkale Muhârebâtı'nın safhât-ı muhtelifesinden bâhis olmak üzere Harb-i Umûmi'den beri memâlik-i ecnebiyyede yüzlerce eser neşredilmiştir. Karaya asker ihrâcı ve bu ihraç harekâtına karşı müdâfaa nokta-i nazarından sevku'l-ceyşî ve tâbiyevî bu derece ehemmiyeti hâiz târihi bir vak'a geçmemiştir.

Bahrî ve berrî harp mekteplerinde Çanakkale Muhârebatı'nın ehemmiyetle tedris edilmekte olduğunu da kezâ muhtelif neşriyattan istidlâl etmekteyiz. Bilhassa bu meyanda Amerika'da pek yeni olarak neşredilen "The Dardanelles Expedition" nâm-ı resmî esere nazar-ı dikkati celbetmek istiyoruz.

İşbu eser, Amerika ordu ve donanmasına mensup zâbitan tarafından yapılan ve bu muhârebe-i muazzamaya dâir olan tenkitkâr bir tetkik ve tetebbuun mahsülüdür. Sonra, İngiliz Bahriye Nezâreti'nin, Türk Erkân-ı Harbiye-i Umûmîyyesi'nin ve Avusturalya ordusunun resmî kayıtlarına ve İngiliz Parlemantosu raporlarına, General Hamilton, von Sanders'in, Amiral Wemyss'ın ve Winston Churchill'ın nîm-i resmî mâhiyette olan kuyûdâtına da mürâcaat edilmiştir. Amerika Bahrî Harp Mektebi muallimlerinden bâzı zevat dahi aynı mevzû üzerinde vermiş oldukları konferanslarla bu dikkati tevsî etmişlerdir.

Velhâsıl Çanakkale Muhârebâtı hakkında memâlik-i ecnebiyyede intişâr etmiş bulunan mühim eserlere yenileri inzimam ederken biz de henüz resmî mâlumâtımızla muazzam bir eser meydana getirmeye muvaffak olunamamıştır. Herhalde Berrî ve Bahrî Târih-i Harp Şubeleri'nin büyük bir mesâi sarfı ile mâlûmat-ı cem'ine devam ettikleri muhakkaktır. Fakat bir taraftan vukû bulan bu mesâiye rağmen Çanakkale Harbi'ne iştirak etmiş olan zâbitânımızın bu bapta çok istifâdeli olacağı şüphesiz bulunan kendi hâtırat ü mâlûmatlarını yazmak husûsunda çok ihmalkâr davrandıkları da kezâ bir hakîkattir.

Tarih-i Bahrî Şubesi'nin muhtelif târihlerde bu husus hakkında alâkadar zâbitânımıza mürâcaâtı müspet bir netîce vermemiştir. Halbuki memâlik-i ecnebiyyede yüzlerce zâbitan kendi harp hâtıralarını ufak, büyük

[769] **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye**, Cilt.9, Sayı 5, Haziran 1926, Sayfa 318-321

eserler hâlinde neşretmişlerdir. Bunların ise târihçilere çok fâidesi olmuştur. Geçen nüshamızda Türkçesi intişar eden Alman Bahriye Binbaşısı von Schneider'in "Çanakkale'de Alman Bahriyesi" nâm eserciği bunlara bir misaldir.

[319] Çanakkale Muhârebâtı'nda Türk bahriyesinin pek kıymetdâr hizmetler îfâ ettiği herkesce de takdir olunmaktadır. Fakat bu hizmetler nelerden ibârettir. Bunları hâlen etraflıca bilen bahriye zâbitânının adedî pek mahduttur. Târih-i Bahrî Şubesi'nin elinde bulunan vesâikin mufassal bir târih meydana getirecek derecede şümullü olmadığı zannedilmektedir.

Yavuz ve Midilli'nin Çanakkale'ye duhûlünden ve Akhisar Torpidobotumuzun harbin arefesinde Çanakkale medhalinde İngiliz muhripleri tarafından teb'idinden îtibâren İstiklâl Harbi'nin nihâyetine kadar, münferit ve müctemi-i bahrî vakâyi-i müheyyice ü muhârebat-ı mühimme cereyan etmiştir.

Ezcümle mayın hatlarının mayın gemilerimiz tarafından alelacele tesisi ve bâzı hatların toplanarak tekrar vaz' olunması o zamanki şerâite nazaran çok mühimdir. Binâenaleyh o zaman mayın gemilerimizde îfâ-yı hizmet etmiş bulunan zâbitânımızın bu bapta ki hâtırat ü mâlûmatlarını yazmaları çok fâidelidir.

18 Mart Taarruz-ı Bahrîsi'nde Bouvet, Ocean ve Irresistible Zırhlıları'nın garkını ve Gaulois ve Inflexible Zırhlıları'nın âletlerinde büyük yaraların açılması mûcip olan Erenköy pişgâhındaki tecâvüzü, mayın hattını bin mehâlike göğüs gererek vaz' eden Nusret Mayın Sefîne'sinin hâtırâtını bilmemek büyük bir mahrûmiyettir.

Kendi mayın hatlarımızın kenarlarından binbir tehlike ile efrencî Mart'ın 8'inde zifîri karanlık bir gecede geçtikten sonra fenerlerini söndürerek dolaşan düşmanın muhrip ve tarayıcı gemileri arasında bu hattı döşemekliğinde ki mahâret ve muvaffakiyetin hikâyesini her Türk kârîi büyük bir lezzetle ve göğsü her zaman iftiharla dolarak okuyacaktır. Halbuki diğer ecnebi memleketlerde olduğu gibi müessesât-ı bahriyyemizden birisinin bahçesine rekz edilmesi şâyân-ı arzu olan bir sütun üzerinde isimleri mahkûk olacak kahramanlarımız meyânında birinci derecede bulunan Nusret Mayın Gemisi'nin o zaman ki süvârisinin ismini kaç bahriye zâbitimiz bilir. Merhum Kıdemli Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi'yi

tanıyanlardan ve ezcümle mezkur gemide ifâ-yı hizmet eden diğer zâbitandan bu hâtırâtı bir an evvel göndermelerini ricâ ederiz.

Nara ve telli tâbiyedeki mânia hatlarını Boğaz'ın müthiş akıntılarına rağmen vaz' etmeye muvaffak olan ve Nara'daki mânia hattının mûtat düşman tahtelbahirleri ile geçen mâcerâlarına şâhit bulunan zâbitânımızın mâlûmat ve hâtıratları dahi çok kıymetdardır.

nafartalar ve Arıburnu Muârebâtı'na aşırma endahtları ile iştirak eden ve Boğaz'ın son hatt-ı müdâfaasını teşkil etmek üzere Nara arkasında sığ sularda müstahzar mevâkiide icâbında mevki alacak olan ve teyyâre ve tahtelbahirlerle müteaddit musâdemeleri cereyan etmiş bulunan ve düşmanın Muarız Körfezi'ndeki[770] dretnotları ile aşırma endaht sûretiyle muhârebeler yapan Barboros ve Turgut Reis'in târihçe-i harpleri ne kadar müheyyic vakâyi'le doludur. Ezcümle Muarız Körfezi'nde demirleyerek en mühim istihkâmlarımızı ve hasseten Hamidiye istihkâmını aşırma endahtı ile müessir bir sûrette bombardımana başlayan Queen Elizabeth Dretnotu'nu, kezâ aşırma endahtı ile üç mühim isâbet temin ederek demirini bıraktırıp kaçırtmaklıktaki bu gemilerin hizmeti o zaman kuvvetli ve hârr gemilerle mevki-i müstahkem kumandanlığınca takdir ve teslim edilmişti. (Aşırma endahtaki bu muvaffakiyetin sırrını öğrenmek için mütâreke devresinde İngiliz bahriye zâbitlerinin İstanbul'daki mülgâ bahriye nezâretinde çok mesâî sarfettikleri duyulmuştur. Alman Bahriye Binbaşısı Roda'nın tertip ettiği aşırma endahtındaki usûl, evvelce bilinen diğer usûllerden tamâmen başka türlü idi.)

Kezâ düşmanın bir nakliye gemisinin yanmasına ve büyük toplarının şarapnel ateşi ile Arıburnu ve Anafartalar'daki düşman hutûtu gerilerindeki mühim zâyiâta kezâ bu iki gemimiz sebebiyet vermişti. Bu gemiler tam dört defa düşman tahtelbahirlerinin torpidosundan manevra sâyesinde kendilerini kurtarmışlar ve Boğalı ve Galata'da karaya çıkan bu torpidoları İstanbul'a göndermişlerdi. Başlarından bunun gibi bir çok vakâyi-i mühimme geçen sefâin-i mezkûre zâbitanı her halde hâtırat ve mâlumatlarını yazmakta kusur etmemelidirler.

Kepez'de sığ suda sâbit bir istihkâm gibi kullanılmak istenilen ve düşman taltelbahirinin attığı torpido ile delinerek alabora olan Mesudiye'ye

[770] Ç.n: Saros Körfezi

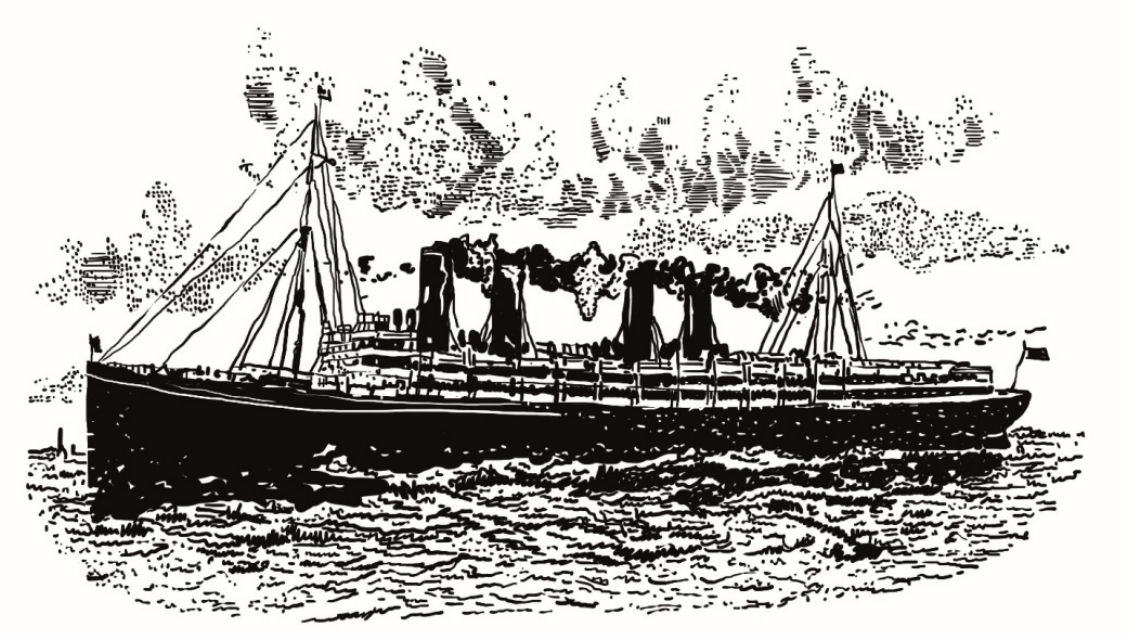
âit hâtırat ve bu vak'adan sonra düşman tayyârelerinin iz'âcâtına rağmen suların altından harp şerâiti tahtında mezkur sefînenin toplarının ne sûretle çıkarıldığının hikâyesi dahi mûcib-i istifâdedir.

Çanakkale'de, Marmara'da ve Karadeniz Boğazı'nda düşman tahtelbahirleri ile mücâdele eden ve mayın taramak ile uğraşan veya nakliye sefâini konvoy eden muhrip ve torpidobotlarımız ile Şirket-i Hayriyye, Rüsumat ve Reji Vapurları'ndan muhavvil karakol gemilerimizin ve hasseten Muâvenet-i Milliye ile Sultan Hisar ve Demir Hisar Torpidobotları'nın başından ne meraklı vakâyi geçmiştir. Bu gemilerde bulunmuş olan zâbitan arkadaşlarımızın hâtırâtını yazıp göndermelerini ricâ ederiz.

Karadeniz'de Rusya sevâhiline ve limanlarına karşı icrâ-yı harekât etmiş olan süfün-i harbiyyemizde, Çanakkale ve Karadeniz Boğazları'nda bahriyeden gönderilen toplarla tesis edilen bataryalarda, Irak'ta Fırat ve Dicle Nehirleri üzerinde mayıncılık gibi umûr-ı mühimmede ve ezcümle bir vakit İngilizlerden iğtinam edilen nehir monitörlerinde, karaya oturan Yavuz'un tekrar yüzderilmesinde istihdam edilen sefâinde ifâ-yı hizmet eden arkadaşlarımız arzu ettikleri takdirde bize pek kıymetli hâtıralar yazılabilir.

İstiklâl ve Balkan Harpleri'ne âit mâlûmat ve hâtıralar dahi çok kıymetdardırlar. Binâenaleyh bu gibi hâtırat ve târihçilerin muvâfık bir şekle bâdettahvil Risâle-i Mevkûte-i Bahriye'de neşrî zımnında şûbemize irsâli sûretiyle mesleğimize ve târih-i bahriyyemize büyük hizmetler îfâ edilmiş olacağını kemâl-i ehemmiyetle enzâr-ı dikkate arz ederiz.

Müdevvenat ve Neşriyat Şûbesi Müdîriyeti

SÖZLÜK

-A-

Abes : Boş, anlamsız saçma (şey)

Abluka : Bir şehri denizden kuşatarak etrafla her türlü ilgisini kesme, kuşatma

Acente : Nakliyat şirketleri, banka vb. kuruluşların temsilcilikleri, başka şehirlerdeki şûbeleri.

Âciz : Gücü yetmeme durumu

Adalât : Adaleler, kaslar

Adû : Düşman

Ağleb : Çok üstün, çok kuvvetli

Âguş : Kucak, himâye, koruma

Ağyar : dost olmayanlar, düşmanlar, başkaları

Ahâli : Bir memleket, şehir veya semtte oturanların, yaşayanların hepsi

Âhenin : Demirden yapılmış, demir gibi sağlam, güçlü, kuvvetli

Ahfad : Gelecek nesiller

Akâmet : Verimsizlik, sonuca varamama

Akdem : Çok eski, daha önce, en önce olan, en başta gelen

Âkıbet : Son, nihâyet

Akim : Verimsiz, semeresiz

Âlâ : Daha yüksek, en yüksek, pek yüce

Alabanda : Gemi kaplamalarının teknenin iç kısmında kalan tarafı, Gemi dümenini sağa veya sola doğru sonuna kadar çevirme.

Alelacele : Acele ile, çarçabuk

Alelekser : Çoğunlukla, ekseriyetle

Alelgafle : Dalgınlığa getirerek. Dalgınlığa gelerek, boş bulunarak

Alelhusus : Özellikle, bilhassa

Âlem : Yerde ve gökte yaratılmış olan şeylerin bütünü, kâinat, evren

Alessabah : Sabahleyin, sabah vaktinde, sabah erkenden

Alettahmin : Aşağı yukarı, tahminen

Aleyhdar : Aleyhte olan, bir fikre, bir işe karşı bulunan, muhâlif

Ambar : İçine erzak ve eşyâ konan büyük yerli sandık veya bir binânın bu işe ayrılan bölümü

Amîk : Derin

Âmil : Bir şeyin meydana gelmesine sebep olan, tesir eden şey, etken, müessir, faktör

An'anat : Gelenekler, an'aneler, âdetler, örfler

Anâsır : Unsurlar, bir bütünü meydana getiren parçalar

Âram : Durma, dinlenme

Armada : Büyük savaş filosu

Asabiyet : Sinirlilik, öfke, hiddet

Asâkir : Askerler

Asâlet : Asillik, soyluluk

Âsar : Bir şeyin varlığını gösteren belirtiler, alâmetler

Âsâyiş : Umûmî emniyet, güvenlik

Âşikar : Açık, meydanda, gözle görülebilen

Aslî : Bir şeyin ana unsurunu teşkil eden

Ateşenaval : Deniz ataşesi

Atf etmek : Bir şeyin oluşunu diğer bir şeye bağlamak, ona yormak

Âtî : Gelecek zaman, istikbal

Âtıfet : Karşılık beklemeden verme

Âtıl : İşlemeyen, işlevini yerine getiremeyen

Âtîü'z zikr : Aşağıda bildirilecek, bahsedilecek olan

Avâmil : Âmiller, sebepler

Avârız : Ârızalar, engeller

Avdet : Dönüş, geri geliş, gidilen yerden dönme

Âyan : Bir şehrin ileri gelenleri, eşraf

Âzâde : Hür, serbest

Âzam : Büyük

Azamet : Büyüklük, ululuk, yücelik

Azap : Yaniçeriler zamanında gerektikçe sancaklardaki gençlerden toplanıp ordu ve donanmaya katılan asker

Azim : Bir işi yapmaya kesin karar verme, bir şeyi yapmak husûsunda büyük bir kararlılıkla gayret gösterme

Azîme : Büyük ve fevkalâde iş, çok önemli mesele

Azîmet : Gitme, gidiş, yola çıkma

Azimkâr : Gayretli, kararlı, irâdeli

Azimkârâne : Azimkâr olan kimseye yakışır tarzda

Azl : Görevine son verme, işinden çıkarma

-B-

Bâdehu : Ondan sonra, daha sonra

Bâhis : Karşılıklı konuşma, söz, sohbet, lakırdı

Bahrî : Denizle ilgili, denize âit

Bahriye : Bir devletin deniz kuvvetleri teşkîlâtının bütünü

Bahşetmek : Vermek, bağışlamak, ihsan etmek

Bâhusus : Husûsiyle, bilhassa, özellikle

Baid : Uzak, ırak

Bâis : Sebep olan şey, sebep

Bâkî : Ebedî, ölümsüz, kalımlı

Bakıye : Geri kalan, artan kısım, artık

Bâliğ : Ulaşan, vâsıl olan, erişen

Balistik : Mermi vb.nin hareketini inceleyen bilim dalı

Bandıra : Bir geminin hangi devlete âit olduğunu gösteren bayrak

Bargir : Beygir

Batâet : Ağır hareket etme, yavaşlık

Batarya : Savaş gemilerinin güvertelerindeki iki sıra top, gemilerin güverte toplarının raptedildiği yer

Batî : Yavaş, ağır

Bedîhî : İspat gerektirmeyecek kadar açık, belli, âşikâr

Beher : Her bir

Bekâ : Ölümsüzlük, ebediyet, geleceğe doğru varlığını koruyarak devam etme, devamlılık

Bekâyâ : Artan, geriye kalan şeyler, kalıntılar

Beliğ : Etkili, güzel ve yerinde söylenmiş

Benî : Oğullar

Berhevâ : Patlayıcı bir madde ile havaya uçurmak

Berrî : Karaya (toprağa) âit, karayla ilgili

Bertaraf etmek : Bir yana itip saf dışı bırakmak, ortadan kaldırmak

Bervech : Olduğu üzere, olduğu gibi, olarak

Bervech-i âtî : Aşağıda olduğu gibi, aşağıda görüleceği üzere

Berzah : Dar geçit

Beşer : İnsan

Beyânat : Yetkili bir kimsenin belli bir konuda yayın yoluyle yaptığı açıklama

Beyhûde : Boş, gereksiz, faydasız

Beynelmilel : Milletler arası, uluslar arası

Bidâyet : Başlangıç, başlama

Bihakkın : Hakkıyle, tam mânâsıyle

Bilâfâsıla : Aralıksız, hiç ara vermeden

Bilâhare : Sonra, daha sonra

Bilâ-hasar : Hazarsız

Bilâ-ihtiyar : Elinde olmayarak, kendiliğinden

Bilakis : Tam aksine, tersine

Bilâ-şüphe : Şüphesiz

Bilâ-teklif : Teklifsiz

Bilcümle : Bütün, hep

Bilfiil : Fiilen, gerçekten

Bilumum : Bütün, hep, bilcümle

Bilmecbûriye : İster istemez, çâresiz olarak

Binâberin : Bundan dolayı, bunun üzerine, bu sebepten

Binâenaleyh : Bundan dolayı, bunun üzerine

Binnetîce : Sonuçta, sonuç olarak

Binnisbe : Bir dereceye kadar

Bîpâyan : Sonsuz

Bi't-tahsîs : Ayrıca, ayırarak

Bîtaraf : Taraf tutmayan

Bittabi : Tabiatiyle, tabiî olarak, elbette

Bîzar : Bıkmış, usanmış, bezmiş

Blöf : Karşısındakini yanıltıp yıldırmak için kuvvetli olduğu zannını uyandıracak şekilde yüksekten atarak aslı olmayan şeyleri söyleme ve bu yolda davranma

Borda : Geminin su üstünde kalan kısmının dış yan tarafı

-C-

Câlip : Celbeden, üzerine çeken

Cânip : Yan, taraf, yön

Cârî : Yürürlükte olan, geçerli

Cebânet : Korkaklık

Cebren : Zorla, cebir kullanarak

Cedîde : Yeni, kullanılmamış

Celâdet : Boyun eğilmemesi gereken yerde gösterilen şuurlu cesâret, yüreklilik, yiğitlik

Celb : Kendine doğru çekme, getirtme, getirtilme, çağırtma

Cenah : Merkez durumunda olan bir şeyin iki yanında bulunan kısım veya gruplardan her biri

Cenk : Silâhlı çatışma, savaş, harp, muhârebe

Cenûbî : Güney tarafında bulunan

Cephâne : Ateşli silâhlarla atılmak üzere hazırlanan çeşitli maddeler, mermiler

Cereyan : Bir yönden bir yöne doğru akma, akış

Cerh : Yaralama, bir iddia, fikir ve düşünceyi çürütme, reddetme, kabul etmeme

Cesim : İri, kocaman

Cevelân : Dolaşma, gidip gelme, gezinme, deveran

Cidar : Bir şeyin yan tarafını meydana getiren veya etrâfını çevreleyen iç taraftaki yüzü, çeper, duvar

Ciddî : Ağır başlı, temkinli, önemli, üzerinde durulması gereken

Cihet : Yön, taraf, istikâmet

Civar : Yakın yer, çevre, yöre, etraf

Cûşiş : Coşkunluk, coşma

Cünud : Askerler, ordular

Cüret : Çekinmeden ortaya atılma, kendini bilmezlik

Cüz'î : Cüze âit, bir şeyin bütünüyle değil bir parçası ile ilgili

-Ç-

Çakaloz : İşe yaramaz, beceriksiz kimse

Çarhçı : Bir vapurun makinesini veya diğer bir makineyi idare edip işleten adam

Çektiri : Yelkenleri olmakla birlikte kürekle de yol alan eski zaman gemisi

-D-

Dâhiyâne : Dâhîce

Dâimî : Sürekli, devamlı

Dâne : Mermi, kurşun, gülle

Def'aten : Bir defada, birden

Dehhaş : Çok korkunç, aşırı derecede korku veren

Delâil : Deliller

Delâlet : Yol gösterme, kılavuzluk, rehberlik, aracılık

Derakap : Hemen, hemen arkasından, arkası sıra

Derhal : O anda, hemen, hiç vakit geçirmeksizin

Derkâr : Belli, âşikâr, işte, işin içinde olan

Dermeyan etmek : Ortaya koymak, ileri sürmek, bildirmek, açıklamak

Deruhte : Üzerine alma, üstlenme, yüklenme

Derun : İç, iç taraf, dâhil

Destgâh : Tezgâh

Dest-res : Eli eren, yetişmiş olan, ermiş, ulaşmış

Dikte : Söyleyerek yazdırma

Dıl' : Bir şekli sınırlayan çizgilerden her biri, kenar

Dimağ : Beyin, şuur, bilinç, akıl

Dirisa : Bir taraftan bir tarafa dönme, yön değiştirme

Dretnot : Zırhlı bir savaş gemisi tipi

Dûçar : Uğramış, tutulmuş, yakalanmış

Dûn : Aşağı

Düello : Karşılıklı çatışma

Dümdar : Yürüyüş hâlindeki ordu birliklerinin güvenliğini sağlamak için geriden gelen kuvvet

Düstur : Ana kural, temel kâide

Düvel : Devletler

-E-

Ebediyet : Ebedîlik, sonsuzluk, ölümsüzlük

Eçhize : Cihaz

Ecnebi : Yabancı

Edvâr : Devirler, çağlar, zamanlar

Efkâr : Fikirler, düşünceler

Efrat : Fertler, kişiler, kimseler

Efrencî : Frenk, Avrupalı

Ehemmiyet : Önem

Ekser : Çok fazla, en çok, birçok

Eksериya : Çok defa, çok zaman, çoğunlukla

Elan : Şimdi, şu anda

Elhâsıl : Sözün kısası

Emraz : Hastalıklar, illetler, marazlar

Emsal : Eş, benzer, benzer olanlar, örnek, nümûne

Emval : Mallar, mülkler, satın alınan şeyler

Endaht : Atma, silâh atma

Endaz : Atan, atıcı mânâsında son ek.

Enmûzeç : Örnek, numûne, misal

Esas : Bir şeyi meydana getiren ana unsur, asıl yapı, temel

Esâsen : Esâsında, gerçekte, aslında, zâten

Esbap : Sebepler

Esbak : Öncekinden önce olan, daha eski, bir makamda bir evvelkinden önce bulunmuş olan

Esef-engiz : Esef verici, esef etmeye sebep olan

Esliha : Silâhlar

Esnâ : Bir işin yapıldığı veya olduğu zaman, sıra, an

Evham : Vehimler, kuruntular, kuşkular, sebepsiz zan ve korkular

Evrak : Bir konu üzerinde muâmele görmüş kâğıtlar

Evsaf : Nitelikler, vasıflar

Eyâlet : Yönetim bakımından bir çeşit bağımsızlığı olan, vâlîler tarafından yönetilen büyük il

Ezelî : Başlangıcı olmayan, kadîm

Ezmine : Zamanlar

-F-

Faal : Çok hareketli, çok çalışkan, pek gayretli, etkin, aktif

Fâcia : Çok acıklı olay, musîbet, âfet

Fâide : İşe yarama, işe yaramanın meydana getirdiği iyi durum

Fâidebahş : Yararlı, faydalı

Fâik : Daha üstün, tercih edilecek üstünlükte

Fâikiyet : Üstünlük

Fıkdan : Yokluk, bulunmama, eksiklik

Farîza : Meşrû bir mâzeret olmadıkça terki düşünülmeyen ve mutlaka yapılması gereken iş ve görev, farz

Fart : Haddinden fazla olma, aşırılık, ifrat

Fasıl : Ayırma, ayrılma, bölüm, kısım; devre

Fâsıla : İki oluş arasındaki zaman aralığı

Fedâi : Her türlü tehlikeyi göze alarak birini veya bir yeri korumayı üstüne alan kimse, muhâfız

Fenn-i harp : Harp ilmi, harp sanatı, savaş tekniği

Fer' : Parlaklık, aydınlık, nur

Fer'î : İkinci derecede olan

Ferdâ : Ertesi gün, yarın, gelecek, gelecek zaman

Fert : İnsanlardan her biri

Fesat : Kargaşalık, karışıklık, fenâlık

Fesh : Bozma, hükümsüz bırakma

Fetret : İki pâdişah dönemi arasında geçen pâdişahsız süre, iki olay arasındaki zaman

Fevâid : Faydalar, menfaatler, kârlar

Feveran : Fışkırma, kaynama

Fevk : Üst, üst taraf, yukarı

Fevkalâde : Her zaman görülen, yapılan veya süregelmekte olandan başka, alışılmışın dışında, olağanüstü

Fezâhat : Rezillik, edepsizlik

Fezleke : Bir konuyu ayrıntıya girmeden ana hatları ile veren ifâde, özet

Fırka : İnsan topluluğu, bölük, cemâat, tâife

Fıtrat : Yaratılış, hilkat, halk

Filhakîka : Gerçekten, hakîkatte

Filika : Gemilerin kürek veya yelkenle yürütülen değişik tip ve büyüklükteki sandallarına verilen isim

Filotilla : Dörtten fazla muhrip veya daha küçük savaş gemilerinden ve denizaltılardan meydana gelen filo

Filvâki : Gerçekte, gerçekten, doğrusu

Firar : Kaçma, kaçış

Fişenk : Tabanca, tüfek gibi silâhlarda kullanılan, içi barut dolu bir kovanla ucunda bir çekirdekten meydana gelen cephâne, kurşun

Fora : "Aç, açıl" kumandası

Frenk : Avrupalı

Frişka : Yelkeni doldurmayacak kadar hafif esen rüzgar

Fundo : "Demir at" kumandası

Fünye : Topları ateşlemeye yarayan kapsül

Fürce-yab olmak : Fırsat bulmak

Füshat : Genişlik, açıklık

Fütûhat : Fetihler, zaferler

-G-

Gâfil : Çevresinden ve gerçeklerden habersiz olan, dalgın, dikkatsiz ve düşüncesiz

Gâfilâne : Gâfil olanın davranacağı tarzda, gâfilcesine

Gâib : Göz önünde olmayan, hazır bulunmayan

Galebe : Dövüşte ve savaşta yenme, gâlip gelme, gâlibiyet

Galeyan : Kaynama

Gâlibâne : Gâlip olana yakışır tarzda

Gâlip : Üstün gelen, yenen, galebe çalan

Gambot : Grandi ile mizana direklerinde serenleri bulunmayan bir cins eski savaş gemisi

Garbî : Garba âit olan, garpla ilgili, batı tarafında bulunan

Gâret : Düşman toprağına yağma için yapılan hücum, akın

Garîbe : İşitilmemiş, görülmemiş, hayret edilecek şey veya durum

Gark : Suya batma, suya batırma, suda boğulma

Garp : Dört ana yönden güneşin battığı yön, batı, mağrip

Gâye : Erişilmek istenen hedef, amaç

Gayr-i kâbil : İmkânsız, mümkün olmayan

Gayr-i kânûni : Kanuni olmayan, kanunsuz

Gayur : Çok gayretli, çok çalışkan

Germî : Çabukluk, sürat

Girdap : Suyun kendi etrâfında fırdolayı burgu gibi dönmesi ve döndüğü yer, su çevrintisi, çevrinti, burgaç

Giriftar : Tutulmuş, yakalanmış

Gûnâ : Tür, nevi, çeşit, tarz

-H-

Habbe : Küçük tâne, buğday, en ufak şey, zerre

Habs : Dışarı çıkmasına izin vermemek üzere bir yere kapatma

Hâcet : Gerek duyulan, muhtaç olunan şey

Hadid : Keskin, şiddetli, sert

Hâdim : Hizmet eden, yardımcı olan kimse

Hâdis : Meydana çıkan, zuhur eden

Hafî : Gizli

Hâil : Bir şeyin önünü kapayan, ileriyi görmeye veya ileriye geçmeye engel olan şey, engel, mânia

Hâiz : Sâhip, mâlik, taşıyan

Hakîkat : Asıl olan durum ve şekil, gerçek

Hâkimâne : Hükmeder tarzda

Halâs : Kurtulma, kurtuluş

Hâle-dar : Etrâfı hâle ile sarılmış

Hâlî : Boş

Hâmil : Kendinde bulunduran, sâhip olan, yüklenmiş olan

Hamiyet : Milletinin, yurdunun, yakınlarının şerefini koruma gayreti, millî şeref ve haysiyet

Hamûle : Yük

Harekat : Hareketler, davranışlar

Hâriç : Bir şeyin sınırları dışında kalan yer, dış, dışarı

Harik : Yangın

Hârikulâde : Âdetin, alışılmışın üstünde, eşi görülmemiş, olağanüstü

Harp : Devletlerin birbirleriyle diplomatik münâsebetlerini keserek yaptıkları silâhlı çarpışma, savaş, cenk

Hartuç : Topa merminin arkasından sürülen kese içine konmuş barut, top fişengi Top arabasının arkasındaki fişek ve gülle koymaya mahsus sandık.

Hasbe'l-kader : Kader gereğince, kader îcâbı

Hâsıl : Husûle gelen, olan, meydana çıkan

Hasım : Düşman

Hasmâne : Düşmanca

Hassa : Bir şeye veya bir kimseye mahsus olan, yalnız onda bulunan hal

Hassaten : Bilhassa, husûsî olarak, özellikle

Hâtırat : Yaşanmış olayların zihinde bıraktığı izler, hâtıralar

Hatt-ı harp : Savaş hattı, düşmanla savaş yapılan alan

Havâle : Bir işi, bir şeyi başkasına devretme, başkasının sorumluluğuna bırakma

Havâli : Çevre, civar

Havârık : Âdetin ve alışılmışın dışındaki şaşırtıcı

Havas : Nitelikler, keyfiyetler, hassalar

Havâyiç : İhtiyaçlar, gerekli şeyler

Havf : Korku

Havza : Suları aynı deniz, göl veya nehre akan, dağ veya tepelerle sınırlanmış kara parçası, bölge, mıntıka

Hayret-efzâ : Hayret uyandıran

Haysiyet : Şeref, onur, îtibar

Helâk : Ölme, mahvolma, yok olma

Hengâm : Vakit, zaman, mevsim

Heybet : İnsanda korku ve saygı duygusu uyandıran etkili görünüş

Hezîmet : Büyük ve kesin mağlûbiyet, bozgun, yenilgi

Hidemat : İşler, hizmetler

Hilâf : Ters, aykırı

Himâye : Koruma, esirgeme, sâhip çıkma

Hîn : Zaman, vakit

Hiras : Korku, korkma, ürkme

Hisar : Bir yerin korunması için yapılan yüksek duvarlı, kuleli, bâzan etrâfı hendeklerle çevrili küçük kale

Hisse-yab : Hissesi bulunan, payı olan

Hitam : Son, nihâyet, bitim

Hizâ : Doğru bir çizgi üzerinde yan yana, karşı karşıya veya aynı seviyede bulunma durumu

Hoş-âmed : Hoş geldi, safâ geldi

Hud'a : Hîle, düzen, oyun, aldatma

Hud'a-kâr : Düzenbaz, hîlekâr, hîleci

Hulûl : Bir şeyin içine işleme, girme, nüfuz etme

Hudud : Bir devletin topraklarını diğer komşu devletlerden ayıran çizgi, sınır

Humbara : Yuvarlak ve içi boş olarak demir veya tunçtan yapılan, içine patlayıcı maddeler doldurulup havan topu veya elle düşmana atılan savaş âleti

Hummâ : Şiddetli arzu, ihtiras

Hurdahaş : Paramparça, kırık dökük, iler tutar yeri kalmamış

Huruç : Dışarı çıkma, çıkış

Hurûfat : Harfler

Husuf : Ay tutulması

Husul : Hâsıl olma, peydâ olma, vücûda gelme

Husus : Konu, iş, keyfiyet

Hutut : Hatlar, çizgiler

Hücum : Üstüne yürüme, saldırma, saldırı

Hükûmet-i seniyye : Yüce hükûmet

Hükümfermâ : Hüküm süren

Hükümran : Hüküm süren, hâkim olan kimse

Hülâsa : Bir sözün veya yazının özünü belirten kısaltılmış şekli

Hümâyun : Kutlu, mübârek, saâdetli

-I-

Isdar : Çıkarma

Islâh : İyi duruma koyma, düzeltme, iyileştirme

Ittılâ : Bilme, öğrenme, haberdar olma

Izrar : Zarara sokma, zarar verme

Iztırar : Çâresiz kalma, çâresizlik

-İ-

İ'cab : Hayrete düşürme, şaşkınlık verme

İâde : Alınan bir şeyi geri verme

İâne : Yardım

İâşe : Yedirip içirme, yiyip içmesini sağlayıp geçindirme

İb'ad : Uzaklaştırma, kovma, tardetme

İbâret : Sâdece -den meydana gelmiş, -den oluşmuş, başka bir şey değil, ancak bu

İber : İbretler

İbkâ : Sürekli ve dâimî kılma

İblâğ : İstenen yere veya kimseye ulaştırma, eriştirme, Bir şeyin miktârını belli bir ölçüye çıkarma

İbraz : Ortaya koyma, gösterme

Îcab : Gerek, lüzum

İcâbet : Kabul etme, muvâfakat etme, uyma

Îcat : Yeni bir şey bulma, ortaya koyma, varlığı bilinmeyen bir şeyi meydana getirme

İcbar : Zorlama, cebretme

İcrâ : Bir şeyi fiil hâline getirme, yapma, yürütme, uygulama

İctimâ : Bir araya gelme, toplanma, toplantı

İçtinap : Kaçınma, sakınma, çekinme

İdâdına : Sayılanlar arasına, sırasına

İdâme : Sürdürme, devam ettirme

İdâre : Gerektiği gibi yürümesi için bir işin başında bulunup düzene sokma, yönetme

İdrak : Anlama yeteneği, anlayış

İfâte : Elden kaçırma, kaybetme

İfham : Anlatma, bildirme

İfrağ : Bir şekilden başka bir şekle sokmak

İfrat : Aşırı gitme, ölçüyü aşma, gereğinden fazla ileri gitme

İğmaz : Göz yumma, görmezlikten gelme

İğzap : Çok kızdırma, gazaba getirme

İhâta : Bir şeyin etrâfını çevirme, çevreleme, kuşatma

İhbar : Haber verme, bildirme

İhdâ : Hediye verme, hediye gönderme

İhdas : Yeni bir şey ortaya koyma, ortaya çıkarma

İhfâ : Gizleme, saklama

İhlâl : Bozma, sakatlama, halel getirme

İhmal : Üstüne düşeni zamânında yapmama, gereken ilgiyi göstermeme

İhrak : Yakma

İhraz : Kazanma, elde etme

İhsan : Bağışlama, bağışta bulunma

İhsas : Üstü kapalı olarak anlatma, sezdirme, duyurma

İhtifâ-gâh : Gizlenme yeri

İhtikâr : Gerekli maddeleri kâr amacıyla toplayıp ihtiyaç arttığı, fiyat pahalılandığı anda yüksek fiyata satma

İhtilâf : Anlaşmazlık, uyuşmazlık

İhtimal : Mümkün olma, imkân dahilinde bulunma, olasılık

İhtimâlat : İhtimaller

İhtirâ : Daha önce benzeri olmayan bir şey îcat etme

İhtiram : Saygı, hürmet

İhtişam : İnsanı etkisi altına alan gösterişli görünüş

İhtisas : Bir ilim, fen, sanat hakkında veya belli bir hususta derinleşme, o konuda geniş bilgi ve tecrübe sâhibi olma

İhtivâ : İçine alma, içinde bulundurma

İhtiyat : Olabilecek şeyleri hesâba katarak tedbirli ve ölçülü davranma, sakınma

İhtizaz : Hafif hafif titreme, titreşim

İhzar : Hazır etme, hazır bulundurma, hazırlama

Îkâ : Meydana getirme, yapma, yaptırma

Îkaz : Uyandırma, uyarma, dikkatini çekme

İkmal : Eksikliklerini tamamlayıp tam hâle getirme, tamamlama

İknâ : İnandırma, inanmasını sağlama

İktifâ : Olduğu kadarını yeterli bulma, kâfi görme

İktiham : Göğüs germe, karşı durma, dayanma, tahammül etme

İktisap : Kazanma, edinme, edinim

İktitaf : Bir çalışma ve gayretin sonucundan faydalanma, karşılığını görme

İktizâ : Gerekme, gerektirme

İlânihâye : Sonuna kadar, sonsuza kadar

İlticâ : Sığınma, himâyesi altına girmeyi isteme

İltifat : Bir kimseye gönlünü alacak şekilde davranma, güler yüz gösterme

İltihak : Katılma, eklenme, ilâve olma

İm'an : İnceden inceye, dikkatle araştırma

Îmâ : Açıkça söylemeden üstü kapalı olarak anlatma

Îman : Allah'a inanma, dînî inanç

İmdâdiye : Eskiden savaş zamânında masrafları karşılamak, barış zamânında bütçe açığını kapatmak üzere halktan alınan ve miktârı ihtiyâca göre değişen örfî vergi

İmsak : Nefsine hâkim olup bir şeyden el çekme

İmtidat : Uzama, uzanma, uzayıp gitme, uzun sürme

İmtinâ : Çekinme, kaçınma, geri durma

İn'itaf : Bir tarafa dönme, bir yöne meyletme, yönelme

İnficar : Ağarma, şafak sökme

İnfilâk : Şiddetli bir şekilde patlama

İnhidam : Çökme, yıkılma, harap ve vîran olma

İnhizam : Yenilme, bozulma, hezîmete uğrama

İnkişaf : Meydana çıkmak, âşikâr olmak

İnkısam : Bölünme, kısımlara ayrılma, parçalanma

İnkıtâ : Bir düziye devam etmeyip kesilme, araya bir engel girip devam etmeme, kesinti.

İntaç : Sonuçlandırma, sonunu alma, bitirme

İntibah : Uyanma, uyanış

İntihap : Seçme, seçilme

İntikat : Edebî tenkit, eleştiri

İntikal : Bir yerden başka bir yere, bir durumdan başka bir duruma

İntişar : Yayımlanma, neşredilme

İntizam : Düzgünlük, düzen, tertip

İntizar : Bekleme, bekleyiş

İnzar : Korkutma, ihtar edip çekindirme, sakındırma

İrâde : Bir şeyi yapıp yapmama husûsunda karar verebilme ve bunu uygulama gücü

İrâe : Gösterme, bildirme

Îras : Sebebiyet verme, meydana getirme

İrcâ : Çevirme

İrkâb : Bindirme, bindirilme

İrsal : Gönderme, yollama

İrtibat : Bağlı oluş, bağlanma

İrtifâ : Yükseklik

İs'ad : Yukarı çıkarma, kaldırma, yükseltme, yüceltme

İs'af : Birinin isteğini kabul edip yerine getirme, yapma

İsâbet : Rast gelme, yerini bulma

Îsal : Ulaştırma, ulaştırılma, eriştirme

İşgal : Kuvvetine dayanarak ele geçirme, hükmü altına alma

İskân : Sürekli oturmak üzere bir yere yerleştirme, yerleştirilme

İskat : Düşürme, düşürülme

İsnat : Bir düşünceyi, bir konuyu bir kimse veya sebebe yükleme, ona bağlama

İspat : Tanık ve delil göstererek bir şeyin doğruluğunu şüpheye yer bırakmayacak, reddedilemeyecek şekilde ortaya koyma

İstîab : Kaplama, yayılıp zaptetme

İstîcal : Acele etme, sabırsızlanma

İstîcar : Kirâ ile tutma, kiralama

İstîdat : Herhangi bir şeye karşı doğuştan gelen yatkınlık, yetenek, kâbiliyet

İstidlâl : Bir delîle dayanarak bir husus hakkında hükme varma, bir sonuç çıkarma, dolayısıyle anlama

İstif : Düzgün bir şekilde üst üste koyma, dizip yerleştirme, sıralama

İstifâde : Fayda sağlama, faydalanma, yararlanma

İstifsar : Bir şey hakkında ayrıntılı bilgi öğrenmek isteme, açıklama isteme, sorma, araştırma

İstihbar : Haber alma, duyma

İstihdaf : Hedef tutma, amaç hâline getirme

İstihfaf : Küçük görme, hafif bulma, küçümseme, hor görme

İstihkak : Hakkı olma, hak etme, liyâkat kazanma, lâyık olma

İstihkâm : Düşmana karşı savunmak için yapılan yer, savunma amacıyle arâzi üzerinde yapılan her türlü inşaat ve siper

İstihkâmat : İstihkâmlar, siperler

İstihlâf : Birini kendi yerine bırakma, yerine geçirme; birinin yerine geçme

İstihraç : Sonuç çıkarma, anlam çıkarma

İstihsal : Meydana getirme, hâsıl etme, üretme, üretim

İstihzar : Hazırlama, hazırlanma, hazır etme, hazır edilme

İstihzârat : Hazırlıklar

İstikbal : Gelecek, gelecek zaman

İstikşaf : Keşfetmeye çalışma, ayrıntısını, ne olup bittiğini anlamak için araştırma, yoklama

İstîlâ : Bir yeri kuvvet kullanarak ele geçirme

İstilzam : Gerekme, gerektirme

İstîmal : Kullanma

İstimâlet : Tesellî etme, vaatlerle avutma

İstimdat : Yardım isteme, imdâda çağırma

İstinatgâh : Dayanacak, güvenecek yer, dayanak

İstinat : Bir şeye dayanma

İstirâhat : Dinlenme

İstirak : Çalma

İştirak : Ortak olma, birlikte bulunma, ortaklık

İstîsal : Kökünü kazıma, söküp atma, sökülüp atılma

İstişâre : Fikir sorma, bir husus hakkında başkalarının görüşünü alma, danışma

İstishap : Birlikte götürme, yanına alma

İstîzah : Bir husus hakkında açıklama isteme

İşâa : Yayıp herkese duyurma

İş'ar : Bildirme

İşrap : Bir maksadı kapalı olarak îmâ yoluyle anlatma

İştial : Tutuşma, alev alma, parlama

İştigal : Uğraşma, meşgul olma

İştihar : Meşhur olma, ünü yayılma, nam kazanma, şöhret, nam

Îtâ : Verme, verilme

İtfâ : Söndürme, söndürülme

İthal : İçeri koyma, içeri sokma, dâhil etme

Îtibar : Saygı görme, saygı gösterme, değer verme

Îtilâf : Uyuşma, anlaşmaya varma

Îtimat : Güvenme, emniyet etme, güven, emniyet

Îtiyat : Alışmaktan dolayı âdet edinme, alışkanlık

İtmam : Bitirme, tamamlama

İttihaz : Kabul etme, öyle sayma, düşünme, kurma, alma

İttisal : Bitişme, ulaşma, yakınlık

İz'aç : Rahatsız etme, tedirgin edip bunaltma, can sıkma

İz'af : Zayıflatma, kuvvetini azaltma, iki katına çıkarma

İzâa : Kaybetme, zâyi etme

İzâfe : Mâletme, bağlama, nispet etme

Îzah : Bir şeyi anlaşılacak şekilde anlatma, açıklama

İzâle : Giderme, yok etme, ortadan kaldırma

İzhar : Açığa vurma, meydana çıkarma, gösterme

İzmihlâl : Yok olma, mahvolma, yok olup bitme, yıkılma, çökme

-K-

Kâbil : Kabul eden, alan, alıcı, olabilir, mümkün

Kablelzeval : Ögleden önce

Kadem : Yardanın üçte biri kadar olan, 30, 48 santim veya 12 parmağa eşit İngiliz uzunluk ölçüsü

Kademe : Birbirini tâkip ederek sıra ile yükselen derecelerden her biri, basamak

Kadim : Geçmişi uzun zamâna dayanan, eski

Kadırga : Hem yelken hem kürekle giden, hızlı, idâresi kolay, 25 oturaklı eski bir savaş gemisi çeşidi

Kâffe : Hep, bütün, cümle

Kâfi : Yeten, yetişen, elveren, yeterli

Kâide : Davranışlara yön veren ve uyulması önceden kabul edilen esaslardan her biri, usûl, kural

Kâil : Râzı olmuş, boyun eğmiş

Kâim : Başka birinin veya başka bir şeyin yerine geçen, onun yerini tutan.

Kâimmakam : Yarbay

Kâin : Olan, bulunan, var olan, mevcut olan

Kamer : Ay

Kâmilen : Tamâmen, tam olarak, noksansız

Kanaat : Elindekinden hoşnut olup fazlasını istememe, kısmetine, kendisine verilene râzı olma

Kapudane : Osmanlı bahriyesinde kaptanıderyâdan sonra gelen amirale verilen unvan

Karargir : Karâra bağlanmış, kararlaşmış

Karib : Yakın

Kat' : Kesme, kesilme, devam etmeyecek şekilde bitirme, son verme

Kat'î : Şüphe ve tereddüte yer bırakmayan, kesin

Kat'iyen : Hiçbir zaman, asla, kat'î olarak, kesinlikle

Kavâid : Kurallar, kâideler

Kavî : Güçlü, kuvvetli, sağlam, güvenilir

Kavmiyet : Bir kimsenin şu veya bu kavimden olması durumu

Kaziye : İleri sürülen iddiâ, dâvâ, mesele, husus

Kemâfissabık : Eskisi gibi, eskiden olduğu gibi

Kemiyet : Bir şeyin azalıp çoğalabilen ve sayı ile ifâde edilebilen durumu, nicelik, miktar, adet

Kesâfet : Koyuluk, koyu olma durumu, yoğunluk

Keşîde : Çekme, çekilme, düzenleme, tertip etme

Kesif : Koyu, yoğun

Keşişleme : Güneydoğudan esen ılık rüzgâr

Keşşaf : Keşfeden, bilinmeyen şeyleri meydana çıkaran kimse

Keyfiyet : Bir şeyin taşıdığı şu veya bu hal, nasıl ve ne türlü olduğu, varlıklar arasındaki farkları meydana getiren durum, vasıf, nitelik

Kezâlik : Bu da öyle, yine öyle

Kısm-ı âzam : En büyük kısım

Kifâyet : Yeter miktarda olma, yetişme, elverme, kâfi olma

Kolona : Rıhtımlarda palamarları bağlamaya yarayan, taştan ağaçtan ya da demirden

Köhne : Eskimiş, yıpranmış, eski

Korvet : Firkateyn ile brik arasında hem yelkenli hem çarklı savaş gemisi Konvoylara refâkat için kullanılan, denizaltılara karşı özel olarak silâhlandırılmış 1000 tonluk savaş gemisi.

Kruvazör : Denizlerde keşif yapmak, kol gezmek, hava ve deniz filolarına kılavuzluk etmek, onları saldırıdan korumak amacıyle toplarla donatılmış hızlı savaş gemisi

Kudemâ : Eskiden yaşamış olanlar, eski insanların ileri gelenleri, eskiler

Kudret : Kuvvet, güç, tâkat, iktidar

Kumpanya : Şirket, ortaklık

Kuvâ : Kuvvetler

Kuyûdat : Resmî defterlerdeki kayıtlar

Kuyut : Kayıtlar

Küffar : Kâfirler

Küfran : Yapılan iyiliği unutma, iyilik bilmeme, nankörlük

Küllî : Bütüne âit, bütünle ilgili, bütünü kapsayan

Külliyen : Bütünüyle, tamâmen

-L-

Lâakal : En azından, asgarî

Lâcerem : Şüphesiz, besbelli

Lahza : Zamânın göz açıp kapayıncaya kadar geçen en kısa parçası, an:

Lâkin : Ama, ancak, fakat

Lakırtı : Söz, laf

Latif : Zevk ve ruh okşayıcı ince bir güzelliğe sâhip olan, hoş, nâzik, yumuşak

Lâyenkatı : Durmadan, devamlı olarak

Lâyetegayyer : Değişmez

Lâzıme : Gerekli olan şey, vecîbe

Levâzım : Silâhlı kuvvetlerin cephâne ve silâh dışında kalan yiyecek, giyecek maddeleri, çeşitli âlet ve araç gibi ihtiyaçları

Libre : Yarım kilogramlık ağırlık ölçüsü birimi

Livâ : Osmanlı mülkî teşkîlâtında bir mutasarrıf tarafından yönetilen, vilâyetle kazâ arasındaki idârî bölüm Osmanlı ordusunda iki alaydan meydana gelen askerî birlik, tugay Bu askerî birliğinin kumandanı, mirlivâ, tuğgeneral

Liyâkat : Lâyık olma, uygunluk

Lombar : Gemi borda ve küpeştelerine açılan, kamara ve bataryaların havalandırılmasına, savaş gemilerinde top namlularının geçmesine yarayan ve topun ağzının tam karşısına gelen dikdörtgen biçiminde delik.

-M-

Mâadâ : –den başka, –den gayri

Maatteessüf : Üzülerek belirteyim ki, esefle ifâde edeyim ki

Mâber : Geçilecek yer, geçit, köprü

Mâfevk : Üst taraf, üst

Mağlûbâne : Mağlûp olan bir kimseye yakışır tarzda

Mağlup : Yenik düşmüş, yenilmiş

Mağruk : Suya batmış, suda boğulmuş, garkolmuş

Mağrur : Kibirli, gururlu

Mahal : Yer, mekân, mevki

Mahâret : Bir işteki ustalık, beceriklilik, mârifet

Mâhâzâ : Bununla birlikte, bununla berâber

Mahâzir : Sakınılacak, korkulacak, hazer edilecek şeyler, mahzurlar

Mahdut : Sınırları belirlenmiş, sınırlı, hudutlu

Mahfuz : Saklanmış, gizlenmiş

Mâhir : Usta, becerikli

Mâhiyet : Bir şeyin ne olduğunu belirleyen asıl unsur, nitelik

Mahreç : Dışarı çıkılacak, huruç edilecek yer

Mahrem : Başkalarından saklanan, başkaları tarafından görülmesi, bilinmesi, duyulması istenmeyen, gizli

Mahrut : Üstü sivri, altı dâire biçiminde olan geometrik şekil, koni

Mahsul : Buğday, arpa, tütün, meyve vb. topraktan elde edilen şey, ürün

Mahsur : Etrâfı kuşatılmış, muhâsara altına alınmış

Mahzâ : Yalnız, ancak, sâdece, sırf

Mahzen : Yer altı deposu, depo, ambar

Mahzun : Üzüntülü, gamlı

Mâiyet : Bir âmirin emri altında olma, emrinde çalışma

Makâlât : Gazete, mecmua vb.inde yayımlanan yazılar, makâleler

Maksat : İstenilen, kastedilen şey, niyet

Maksut : Söylenilmek, belirtilmek istenilen, kastedilen

Mâkul : Akla uygun, akla yatkın gelen

Mâkûs : Tersine dönmüş, baş aşağı çevrilmiş

Mâlik : Bir şeye sâhip olan kimse

Mâliye : Devletin gelir ve giderlerini düzenleyen kuralların bütünü

Mâlûl : Hasta, sakat

Mâlûm : Herkes tarafından bilinen

Mâlûmat : Bilgi

Mâmâfih : Bununla berâber, durum böyle iken

Mâmelek : Bir kimsenin sâhip olduğu her şey

Mâmûlât : Elde veya makinede yapılmış, işlenmiş, îmal edilmiş şeyler

Mâneviyat : Madde ve cisimle alâkası bulunmayan, mânevî şeyler

Manevra : Bir yere yanaşmak, bir yerden çıkmak, hat değiştirmek vb. bir sebeple yaptırılan hareketler

Mâni : Engel

Mânia : Engel, hâil, zorluk, güçlük

Mantıkî : Mantığa uygun

Marnel : Yelkenli gemilerde çalışan ve acemi tayfaları yetiştirmekle görevli olan tecrübeli denizci

Mâruf : Bilinen, belli, mâlûm

Mâruz : Arzedilmiş, sunulmuş olan

Masâri' : Mısrâlar

Masruf : Sarfedilmiş, harcanmış

Matbûat : Matbaada basılmış, tab'edilmiş şeyler

Materyal : Malzeme, gereç

Matlûp : İstenilen, aranılan

Mâtuf : Bir tarafa doğru yönelmiş

Mayna : Yelken için "İndir" kumandası

Mazhar : Bir şeyin görünür duruma geldiği, göründüğü, açığa çıktığı, zâhir olduğu yer veya kimse

Me'mul : Umulan, beklenen, ümit edilen

Me'yus : Ümîdi kalmamış, ümitsizliğe düşmüş

Meâhiz : Bir şeyin alındığı, çıktığı yerler

Mebde : Başlangıç

Meçhul : Bilinmeyen, tanınmayan, belli olmayan

Meclis-i Vükelâ : Vekiller heyeti, bakanlar kurulu

Mecruh : Yaralanmış, yaralı

Medar : Dönme, dönüş

Medhal : Giriş yeri, giriş

Meftun : Vurgun olan

Mehâbet : Büyük ve heybetli kimseler veya şeyler karşısında duyulan çekinme ve korku hissiyle karışık saygı

Mehâlik : Tehlikeli yerler, zararlı, tehlikeli işler

Mehmâemken : Mümkün olduğu kadar

Mel'un : Allah'ın lânetine uğramış

Melce : Sığınacak, ilticâ edecek yer

Melhuz : Olabileceği düşünülen, umulan

Memâlik : Memleketler, ülkeler

Memat : Ölüm, mevt

Memba : Herhangi bir şeyin ortaya çıktığı, meydana geldiği, zuhur ettiği yer

Memlû : Dolmuş, dolu

Memnû : Menedilmiş, yasaklanmış

Memnûiyet : Yasaklanma, yasak

Memorandum : Bir devletin başka bir devlete veya devletlere verdiği diplomatik nota, muhtıra

Me'mul : Umulan, beklenen

Menâbi : Kaynaklar, membalar

Menâfi : Yararlar, faydalar

Mensup : Bir kimse, bir görüş veya şeyle ilgisi, bağı bulunan

Menzil : Yolcuların konakladıkları yer, konak yeri

Mer'iyet : Yürürlükte bulunma durumu, yürürlük

Merâkib : Hayvan, araba vb. binilecek şeyler, binekler

Merbut : Bağlı, bağlanmış

Merbûtiyet : Merbut olma durumu, bağlılık

Merhale : Değeri ve önemi bakımından kademe kademe yükselen mevki ve derecelerden her biri, aşama, mertebe

Mersâ : Gemilerin demir atmalarına ve demir üzerinde güvenle yatmalarına elverişli, çok sığ veya çok derin olmayan, dibi iyi demir tutan yer, demir yeri, liman

Mertebe : Kademe, derece, basamak

Mervî : Ağızdan ağıza söylenip gelen, nakil ve rivâyet edilen

Mesâbe : Derece, değer, ölçü

Mesâil : Meseleler

Meşakkat : Güçlük, zorluk, sıkıntı, eziyet

Mesârif : Harcanan, sarfedilen paralar, giderler, masraflar

Mesdud : Önüne çekilen bir setle kapanmış, kapalı

Mesdûdiyet : Mesut olma durumu, mutluluk, bahtiyarlık

Meserret : Sevinç

Meşhûdat : Gözle görülen şeyler

Meşhur : Herkesçe bilinen, adı sanı her tarafa yayılmış, ünlü

Meşkûk : Şüphe edilen, hakkında şüpheye düşülen

Meskûn : İçinde oturulan, ikāmet edilen

Mesnet : Dayanılan, güç ve destek alınan şey, dayanak

Mestur : Örtülü, kapalı, gizli

Mesûliyet : Mesul olma durumu, sorumluluk

Meşum : Uğursuz, şom

Mesut : Saâdete ermiş, saâdetli, mutlu

Metâlib : İstenen şeyler, istekler, talepler

Metânet : Dayanma, sağlam, güçlü ve metin olma

Mevad : Elle tutulup gözle görülebilen, uzayda yer kaplayan, bölünebilen, ağırlığı olan nesneler, maddeler

Mevâki : Mevkiler, yerler

Mevâni : Bir şeyin olmasını veya yapılmasını önleyen şeyler

Mevâzı : Mevziler

Mevcut : Var olan, bulunan

Mevki : Askerî birlik veya birliklerin bulunduğu yer, askerî bölge

Mevzi : Savaş sırasında bir askerî birliğin savunma tedbirleri alarak yerleştiği yer

Mevzûubahis : Üzerinde durulan, söz konusu olan

Meyan : Ara, mâbeyn

Meyus : Ümîdi kalmamış, ümitsizliğe düşmüş

Mezc : İki veya daha fazla şeyi birbirine katıp karıştırma

Mezkûr : Az önce adı geçen, sözü edilen, yukarıda anılan, zikrolunan

Mıntıka : İklim, bitki örtüsü, idâre tarzı vb. hususlardaki farklılıkları dikkate alınarak bilirlenmiş toprak parçası

Mikyas : Bir şeyi ölçmeye yarayan âlet, ölçü âleti

Milis : Savaş sırasında orduyu desteklemek için sivil halktan toplanan yarı askerî kuvvet

Minval : Biçim, şekil, yol

Misal : Örnek

Mîyar : Bir kimseyi veya bir kavramı değerlendirebilmek yâhut hakkında doğru hükme varabilmek için başvurulan, herkes tarafından kabul edilmiş, yerleşmiş prensip, ölçü, kıstas, kriter

Muâhede : Devletler arasında imzâlanan yazılı anlaşma, antlaşma

Muâmele : Başkasına karşı olan davranış, davranış biçimi, tutum

Muammâ : Anlaşılmaz, halledilmez şekilde güç, halli müşkül iş veya şey

Muârız : Birine veya bir fikre karşı olan, karşı çıkan, muhâlefet eden

Muarrâ : Temizlenmiş, arınmış

Muattal : Bırakılmış, terkedilmiş, kullanılmaz, iş görmez veya işe yaramaz duruma gelmiş

Muâvenet : Yardım

Muâvin : Yardım eden, yardımda bulunan, yardımcı

Muayyen : Belli, belirli

Muazzam : Çok büyük

Mûcip : Sebep olan, gerektiren

Mufassal : Ayrıntılara girilerek geniş biçimde anlatılan, ayrıntılı, tafsîlatlı

Muhâcim : Hücum eden, saldıran

Muhâfız : Kale, kasaba, şehir vb. yerlerin iç güvenliğinden ve düşmana karşı korunmasından birinci derecede sorumlu olan askerî kumandan

Muhârebe : İki devlet veya devletler arasında yapılan savaş, harp, Bir savaş boyunca farklı yer ve zamanlarda yapılan çarpışmalardan her biri, çarpışma

Muhârip : Savaşa katılan, savaşan, harbeden

Muharrik : Hareket ettiren, harekete geçiren

Muharrir : Yazar

Muhâsara : Kale, şehir, kasaba vb. bir yerin yâhut bir birliğin etrâfını askerle çevirip giriş çıkış ve ikmal yollarını kesme, kuşatma

Muhâsım : Aralarında kavga ve düşmanlık bulunanlardan her biri

Muhat : Çevresi kuşatılmış, etrâfı sarılmış

Muhâtara : Tehlikeli durum, tehlike

Muhrip : Yıkıp dağıtan, harap ve perîşan duruma getiren, tahrip eden

Muhtel : İyi ve değerli niteliklerini kaybetmiş duruma gelen, bozulan, bozuk

Muhtelif : Farklı, çeşitli, çeşit çeşit, türlü

Muhteviyat : Bir nesnenin içinde bulunan şeyler

Mukâbil : Bir şeyin tam karşısına gelen, karşısında bulunan, karşı karşıya olan, karşılık

Mukaddem : Önde olan, zaman bakımından daha eski olan, öncelik verilen

Mukadderat : Ezelde Allah tarafından belirlenip takdir edildiği için meydana gelmesi kaçınılmaz ve karşı konulmaz olan şeyler

Mukâvemet : Karşı koyma, dayanma, direnme, direniş

Mukâvim : Dayanıklı, dirençli, güçlü

Mukavves : Yay şeklinde olan, yay gibi bükülmüş, kemerli, kavisli

Mukâyese : Karşılaştırma, kıyaslama

Mukkaddemâ : Önce, evvelce, eskiden, bundan evvel

Muktedir : Bir işe gücü yeten, o işi yapacak veya yaptıracak güce, bilgi ve yeteneğe sâhip olan

Muktezî : Gerekli olan, gerekli, lüzumlu şey

Mûmâileyh : Adı geçen, sözü edilen

Muntazam : Düzgün

Muntazır : Bekleyen, gözleyen, intizar eden

Munkalib : Başka bir duruma veya şekle girmiş, dönüşmüş

Murahhas : Yetkili olarak bir yere veya birinin katına gönderilen kimse, delege

Musâlaha : Kavga ve savaşı bırakıp barış için anlaşma, uzlaşma, barış yapma

Musammem : Kesin biçimde kararlaştırılmış, kesin karâra bağlanmış, hakkında kesin karar alınmış

Musâraa : Mücâdele, didişme, savaşma

Mûşikâ : Bir meseleyi kılı kırk yararcasına büyük bir dikkatle inceleyen, araştıran

Mutâ' : Emrine uyulan, önünde boyun eğilen, sözü dinlenen

Mûtad : Alışkanlık hâline gelmiş, âdet edinilmiş, alışılmış, her zamanki

Mutantan : Gösterişli, görkemli

Mutazammın : İçine alan, içeren, kapsayan

Muttasıl : Aralıksız ve yan yana olan, bitişmiş durumda bulunan, bitişik

Muvâcehe : Yüz yüze gelme, yüzleşme, ön, karşı

Muvaffak : Başarı kazanmış, başarmış, başarılı

Muvaffakiyet : Başarılı olma, başarı

Muvâfık : Uygun, münâsip

Muvakkat : Belirli bir zamâna mahsus olan, az süren, sürekli ve devamlı olmayan, geçici

Muvâsalat : Bir yere ulaşma, varma, varış

Muvâzaa : Danışıklı iş

Muvazzaf : Kendisine bir görev verilmiş, bir hizmetle görevlendirilmiş

Muzaffer : Savaşta zafer kazanmış, bir mücâdelede başarı, üstünlük elde etmiş, gâlip

Muzafferiyet : Zafer kazanma, üstün gelme

Muzır : Zarar veren, zararlı

Muzlim : Karanlık

Muztarip : Maddî mânevî bir sıkıntısı, üzüntüsü veya rahatsızlığı olan, acı çeken, ıztırap içinde kıvranan

Mübâdele : Bir şeyi başka bir şeyle değişme, değiş tokuş

Mübâhî : Övünen, iftihar eden

Mübâriz : Herhangi bir konuda muhâlifiyle mücâdele eden

Mübeccel : Yüceltilmiş, ululanmış

Mübeyyen : Açıkça ortaya konan, açıkça bildirilen

Mücâdele : Çatışma, vuruşma, savaş, bir mesele üzerinde karşılıklı tartışma

Müceddit : Yenileyen, yenileştiren

Mücehhez : Yapacağı iş için gerekli her türlü malzeme ile donanmış, hazır duruma getirilmiş, donatılmış, techiz edilmiş

Mücerret : Madde ve cisim hâlinde olmayan

Mücmel : Kısaltılmış, özetlenmiş

Müdâfi : Müdâfaa eden, savunan kimse

Müddeî : İstek ve iddiâsında inatla direnen

Müdebbirâne : Müdebbir bir kimseye yakışır tarzda, gerekli tedbirleri alarak

Müdebdep : Debdebeli, gösterişli

Müeddî : Meydana gelmesine sebep olan

Müellefat : Yazılmış, telif edilmiş eserler, kitaplar

Müessir : Tesir eden, tesirli, etkili

Müesses : Kurulu, kurulmuş, tesis edilmiş

Müessif : Üzüntü veren, esef veren, üzücü

Müfreze : Büyük bir birlikten ayrılıp geçici olarak meydana getirilen askerî kol

Müftehir : Övünen, iftihar eden

Müheyyâ : Hazır, âmâde

Müheyyiç : Heyecan veren

Mühim : Ehemmiyetli, önemli

Mühimmat : Savaş için gerekli olan cephâne vb. şeyler

Mühimme : Önemli, ehemmiyetli ve gerekli şey

Mühib : Heybetli, azametli

Mühlet : Bir işin yapılması veya bir borcun ödenmesi için verilen belirli süre

Mühlik : Öldürücü, helâk edici

Mülâkat : Bir yerde buluşmak sûretiyle karşılıklı konuşma

Mülâkî : Buluşan, kavuşan, görüşen

Mülemma : Bulaşmış, bulanmış, sıvanmış

Mümânaat : Karşı çıkma, engelleme, mâni olma

Mümârese : Bir iş ve sanatla devamlı meşgul olmanın kazandırdığı alışıklık, ustalık, mahâret

Mümteni : Olması veya gerçekleşmesi imkânsız, mümkün olmayan, gayrimümkün

Münâdim : Arkadaşlık eden kimse, dost

Münâferet : Birbirinden nefret etme

Münâkalât : Ulaşım ve ulaştırma işleri, ulaştırma

Münâkaşa : Bir konu veya mesele üzerinde yapılan tartışma

Münâsebet : Yakınlık, ilgi, ilişki, alâka

Münâzaunfih : Üzerinde ihtilâf edilen, tartışılan şey

Münevver : Aydınlatılmış, aydınlık

Münferit : Başka kimse veya şeylerden ayrı olan, tek, yalnız

Münhasır : Yalnız bir kimseye, bir şeye mahsus olan, başkasıyle ilgisi bulunmayan

Münhat : Çukur, alçak (arâzi)

Münhedim : Yıkılmış, harap olmuş

Münhezim : Bozguna, hezîmete uğramış, yenilmiş

Münselib : Ortadan kalkmış, kalmamış, kaçmış

Müntehâ : Bir şeyin varabileceği son nokta, son, nihâyet

Müntahap : Seçilmiş, seçkin

Müntehî : Bir yere, bir şeye varıp ulaşan, son bulan

Müreccah : Tercih edilen, üstün tutulan

Mürekkep : Birden fazla şeyin bir araya gelmesinden meydana gelmiş, birleşik

Mürettebat : Gemi, uçak vb.nde görevli olan personelin tamâmı

Mürettep : Sıralanmış, sıralı, tertipli, muntazam

Mürtefi : Yükselmiş, yüksek

Mürur : Geçme, geçiş

Mürûriye : Bâzı yol, köprü, iskele vb. yerlerden geçilirken insan, hayvan ve eşyâlardan alınan vergi, geçiş akçesi, geçit resmi, selâmet akçesi, geçmelik

Mürûruzaman : Zaman aşımı

Müsâbaka : Yarışarak ileri geçmeye, üstünlük sağlamaya çalışma, yarış

Müşâbehet : Benzerlik, benzeyiş

Müşâbih : Benzeyen, benzer

Müsâdeme : Silâhlı çatışma, çarpışma, muhârebe

Müsâdere : Kānûnen kaçak veya yasak olan bir şeye resmen el koyma, zor alım

Müsahhar : Ele geçirilmiş, zaptedilmiş

Müsâit : Elverişli, uygun

Müsâraat : Bir işe vakit geçirmeden süratle başlama

Müşâvere : Danışma, istişâre

Müsâvî : Birbirinden ne fazla ne eksik olan, eşit

Müşâvir : Bilgisinden ve fikrinden faydalanılan

Müsellah : Silâhlanmış, silâhlı

Müşkül : Zor, güç, çetin

Müşkülât : Zorluklar, güçlükler, engeller

Müstâcil : Acele eden, bir işin çabuk yapılmasını isteyen, sabırsız

Müstahkem : Çevresine siper kazılmak, kale, tabya vb. yapılmak sûretiyle düşmana karşı korunmuş, emniyet altına alınmış

Müstait : Bir işi veya şeyi yapabilme yeteneğine sâhip olan

Müstakil : Bağımsız

Müstefit : Yararlanan, faydalanan

Müstelzim : Gerekli kılan, gerektiren

Müstemleke : Sömürge

Müstenit : Dayanan, yaslanan, bir şey üzerine kurulmuş olan

Müştereken : Ortaklaşa, birlikte, el birliğiyle

Müstesnâ : Dışında, hâriç

Mütâlaat : Mütâlaalar, tetkikler, düşünceler

Mütâreke : Savaşan tarafların aralarında anlaşıp karşılıklı olarak ateş kesmesi, çarpışmaya ara vermesi, ateşkes

Müteaddit : Çok sayıda, birçok

Müteâkiben : Sonra, hemen sonra, arkasından

Müteâkip : Birbiri ardınca gelen, birbirini tâkip eden

Müteallik : Âit, dâir, ilgili, alâkalı

Mütearrız : Taarruz eden, saldıran, mütecâviz

Müteassir : Zor, güç, zahmetli

Müteazzım : Kendini büyük gören, büyüklenen

Mütebâkî : Geriye kalan, artan

Mütegallip : Zorla hüküm süren, baskıyle hükmü altına alan, zorbalık eden

Mütehaddis : Sonradan ortaya çıkan, meydana gelen

Mütehammil : Tahammül eden, katlanan

Müteharrik : Hareket eden, hareket hâlinde olan

Mütehaşşid : Bir yerde toplanan, bir araya gelen

Mütehassıs : Uzman

Mütehavvil : Değişip başka bir hal almış, değişmiş

Mütehayyir : Şaşmış, şaşırmış, hayrete düşmüş

Müteheyyiç : Heyecana gelmiş, heyecanlanmış, heyecanlı

Mütekebbir : Büyüklük taslayan, kendini beğenmiş

Mütemâdiyen : Ara vermeden, durmadan, sürekli olarak, devamlı

Mütemâyil : Bir tarafa eğilen, meyleden

Mütemeddin : Medenîleşmiş, medenî, uygar

Mütemmim : Tamamlayan, tamamlayıcı

Mütenâzır : Birbirine bakan, karşı karşıya, yüz yüze olan, karşılıklı

Mütenezzil : Kendisine yakışmayacak işler yapan, alçalan, değer ve seviye kaybeden

Mütercim : Bir metni bir dilden başka bir dile çeviren, tercüme eden kimse

Müterеddit : Bir türlü karar veremeyen, kararsız

Müteşebbis : Bir işe girişen, kalkışan, teşebbüs eden

Müteşekkil : Şekil ve sûret kazanan, şekillenen, teşekkül eden

Mütesellî : Acısını, kederini, derdini unutur gibi olan, avunan, tesellî bulan

Mütevakkıf : İlerlemeyen, olduğu yerde duran, olması, gerçekleşmesi bir şeye bağlı olan, bağlı

Müteveccihen : Yönelerek, bir yere doğru gitmek üzere niyetlenerek veya yola çıkarak

Mütevellit : - den doğmuş, ileri gelmiş, hâsıl olmuş

Mütevessi : Genişleyen, genişlemiş, geniş

Mütezad : Birbirine zıt olan, aralarında zıtlık bulunan

Müttefik : Aralarında anlaşma yapmış, birbiriyle ittifak etmiş, birleşmiş kimselerden her biri:

Müttehit : Birleşmiş, birlik olmuş, birleşik

Müttekâ : Dayanacak şey, destek, dayanak

Müzâheret : Arka çıkma, destek olma, yardım etme

Müzâhim : Sıkıntı ve zahmet veren

Müzâkerat : Müzâkereler

Müzâkere : Bir konu üzerinde karşılıklı görüşme, fikir alış verişinde bulunma

Müzâyaka : Darlık, sıkıntı, müşkülât

Müzâyede : Açık arttırma

Müzeyyen : Süslenmiş, bezenmiş, süslü

-N-

Nâbud : Perîşan, müflis, mahvolmuş

Nâgehâni : Birdenbire ortaya çıkan, ansızın olan

Nâil olmak : Erişmek, elde etmek, ulaşmak

Nakil : Bir yerden başka bir yere götürme, taşıma, aktarma

Nâkıs : Tam olmayan, eksik, noksan

Nakliyat : İnsan, mal vb.ni taşıma işleri, taşımacılık

Nakliye : Taşıma işi

Nakz-i ahd : Anlaşmayı bozma, muâhede hükümlerini bozma. Verilen sözde durmama

Nam : İsim, ad, ün, şöhret, şan

Nâmağlûp : Mağlup olmamış, hiçbir yenilgi almamış, yenilgisiz

Nârin : İnce, nâzik, zarif

Nâyab : Bulunmaz, yok

Nazar : Bakış, bakma, göz atma

Nazaran : Göre, bakılırsa

Nazarî : Bilgi hâlinde, nazariye niteliğinde olan, iş hâline geçmemiş, uygulama alanına çıkmamış olan, teorik

Nazar-ı dikkat : Dikkatle bakış

Nâzik : Hareketleri karşısındakinde hoşnutluk uyandıracak şekilde ince, zarif, ölçülü

Necât : Kurtulma, kurtuluş

Nefer : Rütbesi olmayan asker, er

Nehib : Dehşet, şiddet

Neşet etmek : Çıkmak, ileri gelmek, kaynaklanmak

Neşîde : Şiir, manzûme

Netâyiç : Netîceler, sonuçlar

Netîce : Bir olay veya durumun sonunda meydana çıkan olay veya durum, sonuç

Netîce-pezir : Sona eren, son bulan, sonuçlanan

Nev' : Yeni

Nezâket : Terbiye, edep, kibarlık, zarâfet

Nezâret : Denetim, gözetim, kontrol, murâkabe, bakanlık

Nısf : Yarı, yarım

Nısf-ı kutr : Yarıçap

Nispî : Karşılaştırmaya, kıyaslamaya dayanan, mutlak olmayan, bağıntılı, göreli, Önceki duruma göre, evvelkine nispetle

Nidâ : Seslenme, çağırma, bağırma

Nifak : İnsanlar arasında anlaşmazlıktan gelen ayrılık, ara bozukluğu

Nihâyet : Son, sonunda, en sonunda

Nikât : Noktalar

Nîmet : Lutuf eseri olan iyilik, ihsan, bağış

Nişâne : İşâret, alâmet, belirti

Nizam : Kâinatta ve her türlü kuruluşta, o şeyin varlığının gerektirdiği şekilde mevcut olan ve devâmını sağlayan yasa ve kural, düzen, sıra, dizi, tertip

Nokta-i nazar : Bakış açısı

Numûne : Nitelikleri hakkında bir fikir vermek üzere bir bütünden alınan parça, örnek

Nüfuz : İçine geçme, içe işleme, sözü geçme, sözünü geçirme gücü

Nükte : İnce bir anlam taşıyan, zekâ eseri olduğu için hoşa giden zarif ve düşündürücü söz

Nükûl etmek : Vazgeçmek, caymak

Nümâyan : Görünen, meydanda olan, ayan, âşikâr

Nümâyiş : Gösteri

Nüsha : Bir yazıdan çıkarılan sûret, yazılı bir şeyin benzeri, eşi, tıpkısı

-O-

Obüs : Namlusu diğer toplarınkinden kısa, havanınkinden uzun, yüksekten ve alçaktan mermi atabilen, orta menzilli bir cins top, obüs topu

Ordugâh : Ordunun konakladığı yer

-P-

Pâbercâ : Yerinde, duran, ayakta duran

Palanga : Bir mil üzerine yerleştirilmiş iki ayrı makara grubu ile bunların oluklarında dolaştırılan bir halattan meydana gelen ve ağır yükleri küçük bir kuvvetle kaldırmaya, sağa sola hareket ettirmeye yarayan düzenek

Pâyidar : Kalıcı, devamlı, sâbit

Pâyimal : Ayaklar altına alınmış, çiğnenmiş, hakir duruma düşürülmüş, perîşan edilmiş

Perişânî : Perîşanlık

Perverde : Beslenmiş, büyütülmüş, yetiştirilmiş

Perveriş : Besleme, beslenme, yetiştirme, yetiştirilme

Peydâ etmek : Edinmek, elde etmek

Peyderpey : Birbiri ardınca, art arda

Pîş : Ön, ön taraf

Pişgâh : Ön, huzur

Piyâde : Yaya savaşan asker sınıfı

Pruva : Geminin baş tarafı

Pruva hattı : Gemilerin birbiri ardı sıra gitmek üzere aldıkları durum

Pupa : Geminin kıç tarafı, arkası

Pus : Parmak, inç

-R-

Râbıta : İki şeyi birbirine bağlayan nesne, bağ

Radde : Derece, mertebe, kerte

Râkip : Binen kimse, binici

Râkit : Durgun, hareketsiz, kıpırtısız

Rampa : Bir geminin yanaşacağı yere değecek şekilde yanaşması

Raptetmek : Bir şeyi bir yere bağlamak

Râsıt : Gözetleyen, gözleyen kimse

Re's : Baş, kafa, tepe, uç

Reâyâ : Bir hükümdarın yönetimi altında bulunan ve vergi veren halk

Ref' : Yukarı kaldırma, yükseltme

Refâkat : Birinin berâberinde olma, arkadaşlık, yoldaşlık

Resâil : Risâleler

Resmî : Devletle ilgili veya devlet adına olan

Revnak : Göz alıcı güzellik, parlaklık, tâzelik, letâfet

Riâyet : Saygı, sayma, îtibar, uyma itât etme

Rical : Büyük mevkilerde bulunanlar, ileri gelen devlet adamları

Ricat : Geri çekilme, geriye doğru kaçma

Rivâyet : Bir haberi, söz veya olayı nakletme, anlatma

Römorkör : Başka taşıtları yedeğinde çekmek üzere yapılmış taşıt

Rota : Bir gemi veya uçağın izlediği yol, seyir yolu

Rub' : Dörtte bir, çeyrek

Rüfekâ : Refikler, arkadaşlar, dostlar

Rükûd : Durgun olma, râkit olma, durgunluk

Rüyet : Görme, bakış, görüş

-S-

Sa'y : Çalışma, çalışıp çabalama, emek sarfetme

Sâbih : Yüzen, yüzücü

Sâbık : Bir iş, memûriyet veya makamda şimdikinden daha önce bulunmuş olan, eski

Sâbit : Yerinde duran, yer değiştirmeyen

Sadâ : Ses, yankı

Sadâkat : Kendisine iyilik edene, lutufta bulunup koruyana minnet ve şükran duyguları ile bağlanma

Sadet : Üzerinde konuşulan konu, asıl mevzû

Sahih : Gerçek, doğru

Sâik : Sevkeden, gönderen, götüren

Sâir : Diğer, öteki

Salâhiyetdar : Yetki sâhibi, yetkili

Sâlimen : Sağ ve sağlıklı olarak, emniyet içinde

Sâlisen : Üçüncü olarak

Sarf-ı nazar : Bir şeyden vazgeçme, cayma, görmezlikten gelmek

Sarih : Açık, belirgin

Satvet : Karşı konulmaz derecede zorlu ve ezici kuvvet, sindirici, boyun eğdirici güç

Savlet : Bütün gücüyle saldırma, şiddetli hücum, saldırı

Sayf : Yaz mevsimi

Sebat : Karârından ve sözünden dönmeme, bir iş veya davranışta azim ve kararlılık gösterme

Sebk : Önceden olma, geçme, evvelce geçme

Sebük-bar : Yükü hafif

Seciye : Yaratılış, tabiat, karakter

Sedd-i rah : Yolu kapama, yola set çekme

Sefâin : Gemiler, sefîneler

Sefâin-i harbiye : Harp gemileri

Sefîne : Gemi

Sefir : Elçi

Sehl : Kolay

Selef : Bir mevkide daha önce bulunan ve yerine geçilen kimse

Sem' : Duyma, işitme

Semerat : Osmanlı Devleti'nin mülk, akar, toprak ve mukātaalardan elde ettiği gelir, hâsılat

Semere : Verim

Serbestî : Serbestlik, özgürlük

Serd etmek : İleri sürmek, önermek

Seren : Yelkenli gemilerde üzerine yelken çekilmek üzere direklere haçvâri takılan gönder

Serfürû : Baş eğmek, itâat etmek

Sergüzeşt : Mâcerâ, serüven

Serî : Hızlı, çabuk, sür'atli

Serlevha : Bir yazının başlığı, başlık

Sernigûn : Ters dönmüş, baş aşağı, tepetaklak

Setr : Gizleme, örtme, kapama

Sevâhil : Kıyılar, sâhiller

Sevk : Önüne katıp bir yöne, bir yere doğru sürme, sürüp götürme

Şevk : Şiddetli arzu, istek, aşırı heves

Sevkiyat : Askerî birliklerin ve bu birlikler için gerekli olan personel, erzak, mühimmat vb. şeylerin bir yerden başka bir yere gönderilmesi işi

Sevku'l-ceyş : Askerî birlikleri sevk ve idâre etme

Seyir : Gidiş, bulunduğu yer üzerinde hareket etme, ilerleme

Seyyar : İstenilen yere götürülebilir, taşınabilir olan, portatif

Sıklet : Ağırlık, yük

Sıyânet : Koruma, muhâfaza, himâye

Sîmâ : Yüz, çehre

Sînin : Yıllar, seneler

Sitâyiş : Övme, övgü, medih

Suğrâ : Çok küçük

Sukut : Düşme

Sulh : Savaştan sonra barışma, barış

Sunuf : Sınıflar

Sûret : Gözün ilk bakışta gördüğü şey, dış görünüş

Süferâ : Sefirler, elçiler

Sühûlet : Kolaylık

Sükûn : Gürültü ve patırtıdan uzak olma, sessizlik

Sükûnet : Durgunluk, hareketsizlik, sâkinlik

Sürat : Çabukluk, hızlılık, hız

Süvâri : Gemi kaptanı

-Ş-

Şâibe : Kusur, noksan, eksiklik

Şakûlî : Yer çekimi doğrultusunda olan, düşey

Şâmil : İçine alan, kaplayan, kapsayan

Şarapnel : Patladığı zaman içindeki misketler etrâfa saçılan top mermisi

Şark : Doğu

Şartnâme : İşleri gerçekleştirmek isteyen tarafın düzenlediği, her iki tarafın da uymayı üstlendikleri şartların tespit edildiği resmî belge

Şâşaadar : Parıltılı, gösterişli

Şâyan : Lâyık, değer, yakışır

Şâyi : Herkesçe duyulmuş, yayılmış, bilinmiş, halkın diline düşmüş

Şâyia : Herkesin duyduğu söylenti, her tarafa yayılmış olan söz

Şecâat : Yiğitlik, yüreklilik, cesâret

Şedit : Şiddetli

Şehâdet : Allah yolunda, millî ve mânevî değerler uğrunda ölme, canını fedâ edip şehit olma

Şehriyar : Hükümdar, pâdişah

Şekâvet : Eşkiyâlık, yol kesicilik, haydutluk

Şerâit : Şartlar, koşullar

Şetâret : Sevinç, neşe, şenlik

Şibh-i cezîre : Yarımada

Şifâhen : Sözle, ağızdan, söyleyerek

Şimal : Kuzey

Şimâlî : Kuzeyle ilgili, kuzeye âit

Şîrâze : Nizam, düzen, temel, esas

Şiryan : Atar damar

Şitap : Çabukluk, acele

Şitâban : Koşan, acele ile giden

Şive : Aksan

Şûr : Karışıklık, gürültü, kavga

Şûrâ : Bir konuyu görüşmek için yapılan toplantı

Şurut : Şartlar

Şümul : İçine alma, kaplama, kapsama

Şümullü : Etkisi veya anlamı birçok şeyi içine alacak şekilde yaygın olan

-T-

Ta'vik : Geciktirme, geriye bırakma, alıkoyma

Taaffün : Çürüme sonucu kokma, bozulma

Taam : Yemek

Taammüm : Genel bir durum alma, herkese yaygın duruma gelme

Taarruz : Askerî kuvvetlerin düşman üzerine yaptığı hücum, saldırı

Tab' : Huy, mizaç, karakter, kitap, dergi vb. basma

Tâbiye : Savaşın gerektirdiği şekilde askerî birlikleri düşmana karşı yerleştirme, kullanma ve yönetme sanatı, taktik

Tâcir : Ticâretle uğraşan kimse, tüccar

Tâdat : Sayma

Tâdil : Değiştirme, değişiklik

Tâdîlât : Değişiklikler

Tafsîlât : Bir şey hakkındaki etraflı bilgi, uzun uzun açıklamalar

Tagayyür : Değişme, başkalaşma

Tahaddüs : Sonradan ortaya çıkma, meydana gelme, zuhur etme

Tahakkuk : Gerçekleşme

Tahammül : Zor şeylere dayanma gücü, ses çıkarmadan katlanma

Taharrî : Arama, aranma, araştırılma, bir şeyi bulmaya çalışma

Tahassun : Korunmak için kale ve hisara kapanma, sarp bir yere sığınma

Tahaşşüt : Birikme, yığılma, toplanma

Tahattur : Hatırlama

Tahavvül : Değişme, bir halden başka bir hâle geçme

Tahdit : Sınırlama, hudut koyma

Tahfif : Hafifletme

Tahkik : Bir şeyin ne olduğunu, doğru olup olmadığını anlamak için yapılan araştırma, soruşturma

Tahkim : Kuvvetlendirme, sağlamlaştırma

Tahkîmat : Bir yeri düşman saldırısına karşı koyabilecek şekilde sağlamlaştırmak için yapılan hendek, siper vb. çeşitli savunma ve haberleşme tesislerine verilen isim

Tahlis : Kurtarma, kurtarılma

Tahliye : Boşaltma, boşaltılma, boş bırakma, bırakılma

Tahrîbat : Tahripler, harap etmeler

Tahrik : Kışkırtma, provokasyon, harekete getirmek, hareket ettirmek

Tahrîkat : Tahrikler, kışkırtmalar

Tahripkâr : Yıkıp harap eden, yıkıcı

Tahrîrat : Resmî dâirelerce yapılan yazışma, yazışmalar

Tahsildar : Vergi ve alacakları toplamakla görevli kimse

Tahsis : Ayırma

Tahşit : Bir noktaya veya bir merkeze toplama

Tahtelbahir : Denizaltı

Taht-ı hâkimiyet : Hakimiyeti altında

Tahtie : Yanlışını çıkarma, hatâsını bulup söyleme

Tahvil : Değiştirme, bir durumdan başka bir duruma çevirme

Tâife : Grup hâlindeki insan topluluğu, bölük, fırka

Takaddüm : İleri geçme

Takarrüp : Yaklaşma, yakına gelme

Takarrür : Karar verilme, kararlaştırılma

Takayyüt : Dikkatli davranma, üstüne düşme

Takrîben : Yaklaşık olarak, aşağı yukarı

Takrîbî : Yaklaşık, aşağı yukarı

Takrir : Önerge, siyâsî nota

Taksim : Parçalara ayırıp bölme, bölüştürme

Tâli : Baht, tâlih

Tâlia : Keşif için önden giden asker, keşif kolu, öncü, pişdar

Tâlih : İnsanın başına gelmesi takdir edilen iyi veya kötü durumlar

Tâlim : Orduda askerî idman uygulama, öğrenim ve eğitim

Tâlîmat : Hizmetlerin başarı ile yürütülebilmesi için o hizmetle ilgili sorumlulukları ve ilkeleri içine alan emirler

Tâlîmatnâme : Yönetmelik

Tâlip : İsteyen, talep eden, istekli olan kimse

Taltif : Rütbe, nişan, madalya vb. ile ödüllendirme

Tâmik : Bir meseleyi iyice, esâsını anlayacak şekilde inceleme, araştırma

Tanzim : Düzenleme, nizâma koyma

Tarab : Sevinmekten gelen coşkunluk, sevinç ve şenlik

Tarafeyn : Her iki taraf

Tarassut : Gözetleme, gözleme

Tard : Sürme, uzaklaştırma

Taret : Gemilerde ve kalelerde topu ve topçuları korumak için topun, içine alınıp yalnız namlu kısmının kule üzerindeki mazgaldan dışarıya çıkarıldığı çelikten döner kule

Tarik : Yol

Tarrâka : Gümbürtü

Tasaddî : Bir işe girişme, teşebbüs etme

Tasavvur : Zihinde canlandırma, tahayyül etme

Tasdik : Gerçek olduğunu söyleme, doğru olduğunu bildirme, doğrulama

Tashih : Düzeltme, yanlışı doğru hâle getirme

Tasmim : Kesin olarak kararlaştırma, kat'î olarak niyet etme

Tasrih : Açık açık anlatma, şüpheye yer bırakmayacak şekilde açıklama

Tasvib : Doğru bulma, onama

Tasvir : Bir şeyi resim gibi göz önüne gelecek şekilde ayrıntıları ile anlatma

Tatbik : Uygulama

Tâtil : Faâliyetine ara verme, durdurma

Tavazzuh : Açıklığa kavuşma, açık duruma gelme

Tavsif : Vasıflarını, niteliklerini sayma

Tavzih : Vazîfelendirme, bir görev verme

Tayaran : Uçma, uçuş

Tâyin : Bir göreve yerleştirme, atama

Tayyâre : Uçak

Tazmînat : Zarar ve ziyânı karşılamak üzere ödenen para

Tazyik : Zorlama, baskı

Te'dib : Terbiye etme, edeplendirme

Te'ahhur : Geriye kalma

Teâli : Yükselme, yücelme, âlî olma

Teâti : Alıp verme, karşılıklı alma ve verme

Teb'id : Uzaklaştırma, kovma

Tebaa : Bir devletin idâresi altında bulunanların bütünü, uyruk

Tebaiyet : Uyma, tâbi olma

Tebdil : Değiştirme, değiştirilme

Tebeyyün : Belli olma, meydana çıkma, görülüp anlaşılma

Teblîgat : Resmî olarak yapılan yazılı bildirim

Tecdit : Yenileme, yenilenme

Techiz : Gerekli olan şeylerle donatma

Techîzat : Bir şey için gerekli âlet, malzeme ve teferruâtın bütünü

Tecrit : Ayrı tutma, ayırma

Tecrübe : Deneme

Tecrübe-dîde : Tecrübeli, tecrübe sâhibi

Tedâbir : Tedbirler

Tedâfüî : Savunma, kendini koruma ile ilgili

Tedârik : Edinme, sağlama, hazır etme, hazır bulundurma, araştırıp elde etme

Tedrîcen : Yavaş yavaş

Tedris : Ders verme, ders öğretme

Teemmül : İyice, etraflıca düşünme

Tefekkür : Düşünme

Teffürüat : Tefekkürler, düşünmeler

Tefrik : Ayırma, ayrılma

Teftişât : Teftişler

Tegâfül : Anlamazlıktan, bilmezlikten gelme, bilmiyor görünme

Tehir : Erteleme, sonraya bırakma

Tekâbül : Karşılık olma, karşılama, yerini tutma

Tekaddüm : İleri geçme, öncee gelme, önce davranma

Tekâmül : Olgunlaşma, olgunluk, zaman içinde meydana gelen gelişme

Tekeffül : Sorumluluğunu üstüne alma

Tekellüf : Güçlüğe, zahmetli bir işe katlanma

Tekerrür : Bir daha olma, tekrarlanma

Tekevvün : Vücut bulma, vücûda gelme, var olma

Tekit : Sağlamlaştırma

Tekmil : Tamamlama, bitirme

Tekvin : Var etme

Telâkî : Buluşma, kavuşma

Telakkî etmek : Saymak, öyle kabul etmek, öyle anlamak

Telef : Yok etme, mahvetme, öldürme

Temas : İlişki, münâsebet

Temâşâ : Bakıp seyretme, zevkle, hayranlıkla seyretme, izleme

Temdit etmek : Uzatmak, sürdürmek

Temerküz : Toplanma, bir yerde birikme

Temin etmek : Sağlamak

Tenezzüh : Eğlenmek için gezip dolaşma, gezinti

Tenezzül : Gönül alçaklığı, kibirsizlik

Tenkil : Kovma, uzaklaştırma

Tensip : Uygun bulma

Tensik : Düzenleme, düzene sokma, yoluna koyma, tanzim etme

Tenvir : Işıklandırma, aydınlatma

Tenvîrat : Aydınlatmalar, ışıklandırmalar

Tenzil : Aşağı indirme

Terakkî : İleri gitme, ilerleme, gelişme

Terakkiyat : Terakkîler, ilerlemeler, gelişmeler

Tercîhan : Tercih ederek, tercih hakkını kullanarak

Terdîfen : Arkasından yürüyerek, tâkip ederek

Tereddüt : Karar verememe, kararsızlık

Terennüm : Nağme ile söyleme, güzel ve tatlı bir sesle hafif hafif şarkı söyleme

Terfî : Bir üst rütbeye yükseltme, rütbesini bir derece arttırma

Terkip : Birkaç şey birleşip yeni bir şey meydana getirme

Termim : Onarma, tâmir etme

Tertîbat : Birbiriyle bağlantılı kılınan birkaç âletten meydana getirilen takım, düzenek, ön hazırlıklar, önlemler

Tesâdüf : Rastlantı, rast geliş

Teşdit : Şiddetlendirme, şiddetini arttırma

Teşebbüs : Bir işi yapmaya davranma, girişme, girişim

Teşebbüsat : Teşebbüsler

Teseyyüp : İhmalkârlık, kayıtsızlık

Teshir : Ele geçirme, emri altına alma, kendine tâbi kılma, zaptetme

Te'sîrat : Tesirler

Teşkil : Vücûda getirme, meydana getirme, ortaya çıkarma, oluşturma

Teşkîlât : Düzenleme, tertip etmeyle ilgili işler, organizasyon, örgüt

Teslîhat : Silâhlandırmalar

Teşne : Susamış

Tesrî : Hızlandırma, çabuklaştırma

Teşvik : Bir kimseyi bir şeyi yapma husûsunda cesâretlendirme, gayrete getirme

Teşviş : Karıştırma, karma karışık etme

Tetâbuk : Uyma, uygun düşme

Tetebbu : Etraflıca inceleyip araştırma

Tetkik : İnceleme

Tetviç : Taçlandırma, yüceltme

Tevaffuk : Başarı elde etme

Tevâli : Arkası kesilmeden devam etme, birbiri ardından gelme

Tevâzu : Alçak gönüllülük

Tevcih : Belli bir yöne çevirme, yöneltme

Tevdî : Teslim etme, emânet etme

Teveccüh : Bir tarafa doğru yönelme, doğrulma

Tevfîkan : Uygun olarak

Tevhiş : Ürkütme

Tevil : Bir söz veya davranışa bilinen anlamından başka bir anlam verme, başka bir mânâ ile yorumlama

Tevkif : Tutuklama, durdurma, durdurulma, alıkoyma

Tevkîfat : Tevkifler, tutuklamalar

Tevlit : Meydana getirme, sebep olma, yol açma, doğurma

Tevsî : Genişletme, genişletilme, yayma

Tevzî : Dağıtma, âit olduğu yerlere verme, dağıtım

Teyit : Doğru olduğunu ortaya koyma, doğrulama

Tezâhür : Ortaya çıkma, görünme, belirti

Tezat : Zıtlık, karşıtlık

Tezâyüt : Artma, çoğalma

Tezkâr : Hatırlama, anma

Tezvir : Yalan söyleme, yalan dolan

Tezyit : Çoğaltma, arttırma

Tezyin : Süsleme

Tıflâne : Çocukça

Timar : Osmanlı Devleti'nde ve Anadolu Selçukluları'nda belirli bir hizmet karşılığında şahıslara tahsis edilen toprak parçası

Tomar : Topların içini silmek için kullanılan ucu fırçalı çubuk

Torpido : Torpil atmakta kullanılan ve çok hızlı giden küçük savaş gemisi, baş tarafında patlayıcı madde bulunan ve atıldığı hedefi deniz içinden süratle gidip vuran savaş silâhı, torpil

Torpidobot : Hafif silâhlarla donatılmış, torpil atabilen, çok hızlı hareket eden küçük savaş gemisi

Tûfan : Çok şiddetli yağmur ve fırtına

Tul : Uzunluk, boy

Tüvânâ : Güçlü, kuvvetli, dinç

-U-

Ukud : Akitler, taraflarca kabul edilen sözleşmeler

Ulûfe : Osmanlı Devleti'nde kapı kulu askerlerine, sipâhîlere, bir kısım devlet mensuplarına ve ilmiye ricâline üç ayda bir verilen maaş

Ulvî : Yüce, yüksek

Umran : Bayındırlık, mâmurluk

Umûmî : Umûma âit olan, genel

Umur : İşler

Unf : Şiddet, sertlik, kabalık

Usûl : Bir amaca erişmek için tâkip edilen yol, yöntem

Uzmâ : Büyük, çok büyük, çok yüce

-Ü-

Üftâdegan : Düşkünler, düşmüş kimseler

Ümera : Emirler, beyler, sancak beyleri

Üserâ : Esirler

Üssü'l-hareke : Bir askerî harekâtın yönetim merkezi

-V-

Vaat : Söz verme, üstüne alma, taahhüt etme

Vahdet : Birlik, bütünlük

Vahim : Çok tehlikeli, tehlikeli sonuç doğuracak nitelikte olan

Vâkî : Olan, vukū bulan

Vâkıf : Bilici, bilen, haberdar

Vârid : Gelen, ulaşan, vâsıl olan, olması mümkün olan

Vasat : Orta

Vasatî : Ortalama olarak

Vâsi : Geniş

Vâsıl : Ulaşma

Vâsıta : Bir işin gerçekleşmesi için gerekli olan şey, kullanılan nesne, âlet

Vatanperver : Vatanını seven

Vaz' : Koyma, konulma

Vazîfe : Bir kimsenin yapmak zorunda bulunduğu iş, görev

Vaziyet : Durum, hal

Vedâ : Ayrılık

Vehâmet : Güç ve tehlikeli olma durumu, tehlike

Vehn : Zaaf, zayıflık, çöküntü

Velhâsıl : Sonuç olarak, sözün kısası

Velûdiyet : Velût olma durumu, doğurganlık

Vesâik : Vesîkalar, belgeler

Vesâit : Vâsıtalar, araçlar

Vezan : Esen, esici

Vikâye : Koruma, gözetme, himâye etme, sâhip çıkma

Vukû : Olma, meydana gelme, husûle gelme

Vukûat : Meydana gelen olaylar, vak'alar

Vuzuh : Açık ve belli olma, açıklık

Vürut : Gelme, erişme, ulaşma, varma

-Y-

Yâd : Yabancı

Yağma : Zor kullanarak karşısına çıkan şeyleri alıp kaçma

Yatağan : İki yanı da keskin, kabzasından ucuna kadar hafif bir kavis yapan, Türkler'e has uzun ve dar savaş bıçağı

Yâver : Devlet ve hükûmet başkanlarının, kumandanların yanında bulunan, emirlerini yazmak ve yerine ulaşmasını sağlamakla görevli subay, emir subayı

Yegâne : Tek, biricik

Yekdiğeri : Birbiri

Yekûn : Toplama işleminin sonucu, toplam

Yevmî : Günlük, gündelik

-Z-

Zaaf : İrâde zayıflığı, zayıflık

Zâbit : Eskiden orduda rütbesi teğmenden binbaşıya kadar olan subay

Zâhir : Meydanda olan, görünen, açık ve belli olan

Zahîre : Gerektiğinde kullanılmak üzere saklanan hubûbat, erzak

Zâhirî : Görünen, meydanda olan

Zarûret : Mecbûriyet, zorunluluk

Zây : Kayıp, yok olmuş, elden çıkmış

Zâyiat : Kayıplar, zarar ve ziyan

Zeâmet : Osmanlı Devleti'nde fetih sırasında elde edilen ve arâzi-i emîriyye denen yerlerden savaşanlara, bir kısım devlet ve saray erkânına kılıç hakkı ve dirlik olarak verilen beytülmal hissesi, tımarın büyüğü

Zehap : Gitme, gidiş

Zeval : Yok olma, yok edilme, ortadan kalkma

Ziyâ : Işık

Ziyâde : Fazla, çok

Zu'm : Zan, boş inanç

Zuhur : Meydana çıkma, baş gösterme, görünme

Zübde : Bir şeyin en seçkin, en değerli kısmı

Zümre : Topluluk, grup, câmia

Züyuf akçe : Kalp veya ayarı düşük mâdenî para

KAYNAKÇA

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 1, Sayı 8, Haziran 1331 [1915], Sayfa 337-352

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 1, Sayı 10, Ağustos 1331 [1915], Sayfa 433-448

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 1, Sayı 12, Teşrînievvel 1331 [1915], Sayfa 529-544

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 2, Sayı 2, Kânûnuevvel 1331 [1915], Sayfa 49-64

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 2, Sayı 4, Şubat 1331 [1915], Sayfa 145-146

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 2, Sayı 4, Şubat 1331 [1916], Sayfa 147-160

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 2, Sayı 6, Nisan 1332 [1916], Sayfa 241-252

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 2, Sayı 8, Haziran 1332 [1916], Sayfa 337-356

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 2, Sayı 10, Ağustos 1332 [1916], Sayfa 433-448

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 3, Sayı 8, Haziran 1333 [1917], Sayfa 357-370

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 4, Sayı 3, Kânûnusânî 1334 [1918], Sayfa 97-116

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 4, Sayı 6, Nisan 1334 [1918], Sayfa 254-264

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 5, Sayı 4, Şubat 1335 [1919], Sayfa 721-741

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 5, Sayı 5, Şubat 1335 [1919], Sayfa 769-787

Risale-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 5, Sayı 9, Temmuz 1335 [1919], Sayfa 945-958

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 5, Sayı 11,Eylül 1335 [1919], Sayfa 1081-1088

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 5, Sayı 12, Teşrin-i Evvel 1335 [1919] Sayfa 1105-1116

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 6, Sayı 1, Teşrînisânî 1335 [1919] Sayfa 1150-1154

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 6, Sayı 2, Kânûnuevvel 1335 [1919] Sayfa 1192-1200

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 6, Sayı 7, Mayıs 1336 [1920] Sayfa 1449-1460

Risale-i Mevkute-i Bahriye, Cilt 6, Sayı 8, Haziran 1336 [1920], Sayfa 1509-1516

Risale-i Mevkute-i Bahriye, Cilt 6, Sayı 9, Temmuz 1336 [1920], Sayfa 1521-1532

Risale-i Mevkute-i Bahriye, Cilt 6, Sayı 10, Ağustos 1336 [1920], Sayfa 1569-1580

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 7, Sayı 2, Nisan 1340 [1924], Sayfa 1912-1925

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 7, Sayı 2, Nisan 1340 [1924], Sayfa 1786-1791

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 7, Sayı 2, Nisan 1340 [1924], Sayfa 1754-1761

Risale-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt.7, Sayı 2, Nisan 1340 [1924], Sayfa 1713-1753

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 8, Sayı 2, Haziran 1341 [1925], Sayfa 2265-2269

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt.8, Sayı 2, Haziran 1341 [1925], Sayfa 2249-2264

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 8, Sayı 3, Eylül 1341 [1925], Sayfa 2365-2371

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt 9, Sayı 4, Mayıs 1926, Sayfa 218-240

Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt.9, Sayı 5, Haziran 1926, Sayfa 318-321

KİTAPLAR

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi V. Cilt Çanakkale Cephesi Harekâtı 1. 2. ve 3. Kitapların Özetlenmiş Tarihi (Haziran 1914-9 Ocak 1916) Genelkurmay Askerî Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1997

Donanma Dergisi, Süleyman Nutki, "Bahriye Müze ve Kütüphanesi**"**, 13 Eylül 1912, Cilt 3, Sayı 31

İdare Mecmuâsı, Yıl 1, Teşrînisâni 1928, Sayı 8

Hammer, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1992

Howard, Michael, **War And The Nation State**, Clarendon Press, Oxford, 1978

Karaca, Mehmet, **İstanbul Teknik Üniversitesi ve Mühendislik Tarihimiz**, Haz. Mustafa Kaçar, Tuncay Zorlu, Burak Barutçu,Atilla Bir, C. Ozan Ceyhan, Aras Neftçi, İstanbul, 2012

Karal, Ziya Enver, **Osmanlı Tarihi İkinci Meşrutiyet Ve Birinci Dünya Savaşı 1908-1918**, Cilt 9, TTK Yayınları, Ankara,1999

Mirliva Sedat, "Coğrafya Ve Tarih Nokta-i Nazarından Boğazlar", **Askerî Mecmua Tarih Kısmı**, Mart 1927

Mülmann Carl, "Büyük Harpte Türkiye'nin Almanya'ya Muâveneti", **Mecmuâ-i Askerî**, Sayı 68, İstanbul Yıl:1928 Sayı: 68

Sami, Şemseddin, (Haz.Raşid Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal) **Kâmûs-ı Türkî**, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2018

TDV İslam Ansiklopedisi, İdris Bostan, "İzn-i Sefîne" Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt.23, İstanbul, 2001

TDV İslam Ansiklopedisi, Metin Tuncel, **"**Çanakkale Boğazı" Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 8, Ankara, 1993

TDV İslam Ansiklopedisi, Semavi Eyice, "Kilitbahir Kalesi" Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 26, Ankara, 2002

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, III. Cilt, 3. Kısım Eki T.C Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları, Ankara, 1977

"Türkiye'nin Harb-i Umûmiye Girmesi Tarihinin Onuncu Sene-i Devriyesi" (Çev. Feridun Dirimtekin), **Mecmuâ-i Askerî**, 1925 Cilt.5 Sayı. 56

Kubbealtı Lugati www.lugatim.com

Türk Dil Kurumu sozluk.gov.tr

DİZİN

1

11-B, 572, 573
15-U, 422
1-U, 426

3

3-U, 426

A

Abdülmelik, XIII
Abdurrahman Paşa, 55
Abidos, XII, XIII
Aboukir, 424, 441
Abroz Dükası, 133
Abukir Muhârebe-i Bahriyesi, 89
Ackermann, 635, 651, 656
Active, 90, 93, 108, 109, 112, 129, 131
Adalar Denizi, 4, 92, 132, 135, 491, 505, 537, 588
Adamant, 418, 432
Admiral Ganteaume, 329
Adriyatik, 19, 46, 333, 570, 647
Adriyatik Denizi, 19, 333, 570
Ağakapısı, 60
Agamemnon, 574, 575, 582, 586, 604, 693, 696, 715
Agincourt, 420, 433
Ägir, 246, 289
Ahırkapı, 120
Ahmed Aziz Efendi, 115
Ahmed İsmail, 226, 248, 312, 396
Ahmed Paşa, 28, 29, 40, 41, 47, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 60, 73, 74, 84, 86, 89
Ahurkapı, 115
Ajax, 92, 93, 107, 108, 126
Akdeniz, XI, XVII, 1, 2, 3, 4, 7, 11, 12, 13, 14, 15, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 32, 39, 42, 44, 49, 52, 55, 66, 68, 74, 84, 85, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 112, 115, 118, 121, 132, 135, 245, 497, 535, 551, 552, 553, 554, 556, 558, 560, 565, 567, 569, 571, 686, 687, 701
Akdeniz Boğazı, XI, 1, 2, 3, 4, 7, 11, 12, 13, 14, 15, 19, 21, 22, 23, 25, 28, 39, 42, 44, 49, 52, 55, 66, 68, 74, 84, 85, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 98, 112, 115, 118, 121, 132, 135, 551, 554, 556, 558, 560, 565, 567, 569, 571
Akhisar Torpidobotu, 555, 597
Akka, 89
Aktive, 113
Akyarlar, 562
Alabama, 196, 208
Albion, 577, 582, 609, 700
Alçıtepe, 456, 465, 507, 515
Alderson, 308
Aleksandria Troas, XIII
Alexander Godley, 163, 172
Alfred Paget, 419, 428
Ali Haydar Emir, 16, 32, 53, 70, 85, 100, 125, 143, 588
Ali Paşa, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 74, 84, 115, 121, 125
Alman İmparatorluk Donanması, XXI, 242, 567
Alman Sefîri von Wangenheim, 685, 688
Almanya, XXVII, XXVIII, XXIX, 191, 193, 229, 230, 233, 237, 239, 240, 241, 242, 243, 245, 292, 299, 303, 304, 327, 328, 329, 330, 335, 336, 338, 345, 346, 407, 417, 420, 426, 447, 459, 475, 553, 567, 628,

635, 637, 642, 650, 681, 684, 686, 687, 688, 703
Altın Kartal, 63
Amerika, 47, 193, 194, 201, 216, 217, 219, 222, 224, 225, 234, 327, 330, 332, 334, 336, 337, 339, 408, 421, 555, 628, 695, 707, 729
Amiral de la Perière, 636, 652
Amiral Alfred von Tirpitz, XXVII, 653
Amiral Arif Paşa, 583
Amiral Beatty, 300, 423
Amiral Bichi, 74, 75, 76, 79, 85
Amiral Boris, 75
Amiral Carden, 467, 468, 474, 511, 512, 576, 577, 693, 694, 695
Amiral Charles Madden, 306, 314
Amiral Colville, 309
Amiral de Bon, 171, 175
Amiral De Robeck, 577, 585
Amiral Giuseppe Dolphin, 62
Amiral Grasse, 234
Amiral Guepratte, 353, 355, 384, 580, 582, 585, 694, 697
Amiral Guépratte, 458
Amiral Haus, 637, 643
Amiral Hornby, 189, 508
Amiral Karafa, 75
Amiral Lacaze, 636
Amiral Lord Collingwood, 90
Amiral Madden, 420
Amiral Merten, 688, 692
Amiral Meurer, 233
Amiral Milne, 686, 687
Amiral Presbitero, 134
Amiral Rameau, 45
Amiral Robeck, 458, 468, 472, 474, 492
Amiral Scheer, 245, 301
Amiral Sinclair, 235
Amiral Sir Sidney Smith, 92, 93, 103
Amiral Sir Thomas Louis, 90, 91, 93, 101
Amiral Viale, 134, 136
Amiral von Ingenohl, 417
Amiral von Usedom, 684, 688, 693, 699, 700
Amiral Wemyss, 159, 355, 729
Amiral-Hamelin, 352
Amiral-Pont, 331
Amorgos Adası, 353
Amphion, 421, 425, 437
Anadolu, X, XIII, XIV, XV, XVII, 5, 6, 7, 8, 11, 26, 40, 41, 42, 43, 48, 51, 53, 55, 58, 62, 65, 67, 76, 79, 115, 121, 122, 132, 375, 453, 469, 477, 484, 485, 538, 557, 558, 559, 561, 562, 565, 583, 584, 586, 618, 620, 665, 668, 669, 683, 690, 785
Anadolu Hamidiyesi, 558, 560, 562, 583, 584
Anadolu Mecidiyesi, 558
Anafartalar, 731
Anamur, 133
Anapoli, 42, 43, 67
Anglo-Sakson, 118
Anibal, 45
Ankara, II
Ankara Muhârbesi, 5
Ansaldo-Armstrong Şirketi, 571
Antalya, 20, 23
Antigonos, XIII
Antonio Barbaro, 68
Anzak, 159, 162, 497, 508, 515
Apokoron, 46
Aquila Coronata, 78
Arbuthnot, 92, 101, 108, 109, 110, 117, 119, 397
Arga Vapuru, 200
Arıburnu, 587, 700, 701, 731

Arıburnu Cephesi, 700
Arıburnu Muzafferiyeti, 587
Arjantin, 338
Arkadia, 22
Arkansans, 219
Arkansas, 227, 234
Arno, 162, 181
Arşipal, 78
Arşipel, 4, 24
Arşipel Adaları, 4
Arslan-ı Bahrî, 97
Asaf Paşa, XIX
Âsar-ı Nusret, 98, 111
Âsâr-ı Nusret, 97, 111
Asâr-ı Tevfik, 584, 585
Âsâr-ı Tevfik, 134, 151, 562, 600
Âsâr-ı Tevfik Zırhlısı, 134, 562
Ashe, 201
Ashmead Bartlett, 578
Asia Eyaleti, XIII
Aşibaba, 456, 465
Aşıbaba, 166
Askold, 354, 357, 368, 375, 376, 378, 380, 382
Astore, 137, 140, 142, 143, 155
Astrée, 351
Astropalya Adası, 133
Asur Adaları, 336
Asya, X, XII, 1, 9, 13, 49, 73, 166, 354, 355, 357, 358, 376, 383, 384, 404, 453, 454, 456, 459, 471, 472, 476, 494, 495, 496, 505, 567, 689, 696
At Meydanı, 60
Athos Dağı, 353
Atina, 22, 505, 580, 643
Audacious, 299, 320
Augusta, 246, 291
Australia, 352, 364
Avrupa, X, XII, XXVII, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 21, 89, 185, 189, 191, 194, 328, 336, 358, 377, 384, 454, 456, 459, 496, 505, 506, 509, 550, 569, 649
Avustralya-Avustralya Kraliyet Donanması, XXI
Avusturya, XXVII, XXVIII, XXIX, 187, 190, 245, 298, 328, 384, 417, 459, 550, 551, 567, 569, 628, 636, 637, 638, 643, 646, 647, 665, 686, 687
Ayastefanos, 14, 21, 121
Âyat-ı Hayr, 97
Aydın Reis, 573, 583, 603
Aydınoğulları, XIV
Ayestafenos, 11, 12
Ayestafenos Muhârebesi, 12
Âyet-i Hayr, 111
Azak, 185, 497
Azak Denizi, 185
Aziz Efendi, 121

B

Bâbıâli, 89, 90, 91, 92, 99, 114, 117, 118, 119, 120, 122, 125, 186, 187, 189, 191, 402, 476
Bacon, 307, 315
Baden, 238, 246, 266
Badoer Barbaro, 70
Bagador Vapuru, 649
Bağdat, 60, 453
Bağdat Fethi, 60
Bahr-i Ahmer, 185, 197, 199, 201
Bahr-i Muhit-i Atlasî, 338
Bahr-i Sefîd, 3, 10, 12, 13, 15, 22, 23, 25, 32, 49, 159, 334, 335, 384, 402, 453, 458, 509, 511, 580, 635, 638, 639, 647, 650, 687, 695
Bahr-i Siyah, 1, 11, 505, 647
Bahriye Mülâzımı Haydar Bey, 562
Bahriye Nezâreti, 90, 91, 198, 233, 246, 298, 300, 302, 305, 306, 307, 329, 330, 333, 337, 384, 393, 395, 402, 418, 419,

420, 422, 423, 424, 425, 426, 509, 511, 515, 552, 577, 578, 637, 681, 729
Bahriye Vekâleti, VI
Balat, 10
Balçık, 8
Balfour, 198, 205
Balkan Muhârebesi, 403
Balkan Savaşları, XXVII
Baltaoğlu, XVII, 6, 9, 11, 13, 14, 27
Baltaoğlu Süleyman, XVII, 27
Baltık, 192, 242, 245, 300, 304, 307, 334, 686
Baltık Denizi, 192, 242, 304, 334, 686
Barbaros, 133, 541, 545, 546, 561, 562, 564, 574, 578, 583, 598, 668, 675, 695, 701, 715
Barbaros Hayreddin Zırhlısı, 133, 545, 546, 578, 598, 675, 695, 715
Barbaros Zırhlısı, 546, 583, 701
Barboros, 134, 561, 731
Barboros Hayreddin Zırhlısı, 561
Barcelona Limanı, 338
Barrow Elswick, 420
Bashee Nehri, 201
baştarda, 53
Battaglia, 78
Battista Grimani, 42, 43, 44
Batum, 670
Bayern, 234, 237, 238, 266
Bayezid-i Evvel, 5
Baykuş, X, 137, 138, 561
Belçika, XXVIII, 191, 306, 307, 325, 328, 333, 394, 421, 426, 510, 524, 555
Bender, 91, 105
Bergama Krallığı, XIII
Berik, 110
Berk-i Satvet, 134, 138, 150, 562, 584, 599, 665, 666, 668, 672
Berk-i Satvet Kruvazörü, 562, 599, 672
Berlin Muâhedenâmesi, 189
Berliner Tageblatt Gazetesi, 240, 244
Beşâret-nümâ, 97
Beşike, 29, 52, 355, 357, 376, 385, 551
Beşiktepe, XII
Beyoğlu, 92, 695
Beyrut, 133
Biagio Giuliani, 28
Bichi, 75, 76, 79, 80, 81, 83
Biga Yarımadası, X
Bigados, 19
Birdwood, 162, 453, 497, 511
Birinci Dünya Savaşı, XXVII, XXVIII, 349, 569, 724, 726, 791
Birinci Edward, 2
Birinci Sultan Osman, 420, 433
Birinci Sultan Süleyman, 557
Birleşik Devletler-Birleşik Devletler Donanması, XXI
Birleşik Krallık-Kraliyet Donanması, XXI
Birmingham Sefînesi, 422
Birüssebi, 351
Bismarck, 246, 290
Bitlice, X
Bıyıklı Mustafa Paşa, 55
Bizans, 1, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 21, 59, 74
Bizans Hükûmeti, 1, 9
Bizerte, 552, 616
Blackwood, 107, 126
Blanche, 308, 321
blockhaus, 357
Blommersdijk Vapuru, 337
Blücher, 242, 280
Boğalı, 95, 112, 471, 472, 731
Boğaz, X, XI, XII, XIII, XIV, XVII, XIX, 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9,

11, 12, 13, 15, 20, 23, 27, 28, 29, 32, 39, 43, 44, 46, 49, 52, 55, 56, 59, 60, 61, 62, 66, 67, 68, 69, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 83, 84, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 107, 108, 109, 110, 113, 132, 133,134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 186, 187, 188, 189, 191, 193, 196, 219, 222, 223, 334, 352, 354, 377, 378, 379, 385, 402, 406, 407, 455, 456, 457, 458, 468, 470, 471, 472, 474, 475, 476, 493, 494, 496, 497, 506, 507, 508, 509, 511, 514, 515, 527, 537, 540, 541, 551, 552, 554, 555, 556, 557, 560, 562, 563, 564, 566, 571, 573, 574, 576, 577, 579, 580, 581, 582, 585, 635, 647, 649, 650, 658, 665, 668, 670, 681, 683, 684, 687, 689, 690, 692, 694, 698, 699, 702, 731
Boğaz Muhâfızlığı, XIV, 2
Boğazkesen, 557, 619
Boğazönü adaları, 25, 95
Bolayır, XV, 476, 489, 507, 578, 586
Bonapart, 58, 89, 90
Bonaventura, 63
Bone, 552, 614, 640, 641, 660, 686
Bonilla Burnu, 194
Borkum Adası, 333
Bormann, 646
Bosna, XXVII
Botrovosky, 200
Bouvet, 379, 387, 512, 521, 523, 538, 540, 543, 544, 566, 574, 582, 584, 585, 586, 602, 696, 697, 717, 730
Bozcaada, 3, 12, 20, 21, 25, 28, 29, 32, 44, 52, 62, 63, 65, 66, 67, 70, 74, 75, 78, 83, 84, 90, 91, 93, 95, 96, 100, 108, 133, 140, 357, 376, 385, 390, 404, 453, 458, 551, 552, 555, 557, 570, 576, 579, 580, 582, 620, 650, 687, 692, 693, 695, 696, 703
Bozcaadalı Hasan Hüsnü Paşa, V
Brand, 337
Braunschweig, 242, 246, 276
Breart de Boisanger, 171, 175
Bremen, 234, 240, 264
Bremse, 234, 240, 264
Breslau, XXIX, 401, 402, 403, 409, 411, 469, 552, 561, 595, 635, 637, 640, 641, 646, 647, 648, 649, 650, 654, 684, 686, 687, 688, 710
Breuer, 637, 650
Brezilya, 338, 339, 420
Brindisi, 552, 613, 641
Brindisi Limanı, 552
Britanya İmparatorluğu, XIX
Broke, 420, 434
Bruges, 333, 334, 337
Bruges Limanı, 333, 337
Brummer, 234, 240, 263
Brunsbüttel, 333
Budin, 56
Burak Adası, 25, 47
Burc-ı Zafer, 97
Bursa, 5, 19
Busse, 636, 643, 652
Büyük Belt, 193
Büyük Frederick, 304
Büyük Friedrich, 192
Büyük İskerder, XII
Büyük Petro, 185
Büyük Piyale, 65
Büyük Sen George, 63
Büyükada, 13, 99

C

C. F. Aspinall, 171

Çaka Bey, XIV
Calamus, 337
Çalı Bey, XIV, 3, 4, 6
Callaghan, 420, 429
Calshot İstasyonu, 418
Çanak Kale, 21, 75
Çanakkale, VII, VIII, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XXIX, 3, 4, 11, 12, 14, 17, 32, 33, 46, 62, 91, 92, 95, 98, 100, 107, 109, 110, 111, 120, 121, 130, 131, 132, 135, 138, 156, 157, 182, 183, 185, 187, 188, 189, 191, 192, 194, 195, 199, 200, 219, 352, 354, 376, 378, 379, 384, 385, 390, 394, 395, 401, 402, 403, 404, 406, 407, 412, 413, 414, 453, 454, 458, 459, 465, 467, 468, 469, 471, 472, 473, 475, 476, 480, 483, 484, 485, 486, 490, 491, 494, 496, 498, 500, 501, 502, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 515, 516, 517, 518, 522, 523, 527, 535, 536, 537, 549, 551, 554, 564, 565, 567, 568, 569, 571, 575, 576, 579, 580, 581, 583, 586, 587, 616, 617, 618, 619, 621, 622, 632, 641, 646, 647, 648, 649, 650, 681, 682, 683, 684, 686, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 699, 700, 701, 702, 703, 706, 717, 720, 721, 722, 725, 729, 730, 732, 791, 792
Çanakkale Boğazı, VIII, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVII, XVIII, XIX, 4, 46, 96, 107, 185, 189, 194, 199, 200, 352, 354, 376, 394, 404, 406, 453, 454, 458, 467, 468, 473, 476, 505, 506, 507, 508, 511, 535, 681, 701, 792
Çanakkale Deniz Savaşları, VII, VIII
Çanakkale Zaferi, XXIX, 549, 551, 587
Cancale Körfezi, 192
Çankaya burnu, X
Canopus, 90, 91, 92, 93, 108, 109, 122, 130
Capelle, 244, 246, 247, 250
Capitana, 80
Çardak, XIV, 2, 3, 113
Çardak Kulesi, 2, 3
Carden, 468, 478, 512, 577, 593, 694, 695, 706
Cardiff, 235, 265
Carey, 170
Çarhçı Mülâzımı Hulusi Efendi, 573
Carthage, 474, 481, 494
Çatalca, 13
Çatladıkapı, 115
Cavallo Telsiz İstasyonu, 642
Çavuşoğlu Mehmed Paşa, 60
Cecil Fox, 426
Cecil M. Staveley, 170
Cecil. L. Sen Raikes, 167
Cefalu, 161, 163
Çektiri, 740
Cemal Paşa, VI, 554, 567, 568, 590, 688, 706, 711
Ceneviz, 1, 6, 7, 9, 12, 14, 19
Cenova, XIII
Centauro, 137
Cerîde-i Bahriye, V
Çeşme, XVIII, 27, 42, 43
Çeşme Vakası, XVIII
Cevad Paşa, 584, 586, 692, 699, 706
Cezayir, 19, 28, 42, 51, 65, 68, 95, 121, 197, 199, 614, 615, 640, 660, 661

Charlemagne, 538, 542, 574, 582, 585, 606
Charles Harding, 197
Charles Monro, 164, 173
Chatham, 162, 181, 419
Chesapeake, 193
Churchill, 307, 314, 395, 418, 422, 459, 462, 467, 468, 509, 510, 512, 553, 567, 568, 577, 580, 590, 681, 695, 729
Cihan Harbi, 215, 422, 424, 427, 536, 549, 550, 551, 554, 567
Çimenlik, XV, 21, 557, 558, 583, 619
Çimenlik Kalesi, XV
Çimpe Kalesi, XIV
Ciorolamo Morosini, 28
Circé, 333, 346
Civitavecchia, 74
Climene, 137
Coellen, 334
Cöln, 234, 240, 263
Comedian, 201
Commerce Chambers, 192
Concepcion Körfezi, 192
Constance, 309, 310
Corcovado, 408
Cornwallis, 574, 586, 605
Coronel, 567, 681
Çoşima, 236, 396
Couronne, 331
Cowes, 420
Crescent, 201, 209
Cressy, 424, 442
Creusot ve Vickers, 682
Çuha Adası, 27

D

D'Entrecasteaux, 351, 352, 360
d'Abruzzi, 636, 652
Dalmaçya, 298
d'Amade, 355, 359, 453, 458, 461, 468, 489, 576, 579, 580, 592
Daniel Morosini, 63
Danimarka, 129, 193, 309, 336, 422
Dardanelles, XI, 154, 600, 729
Dardanos, XII, 354, 469, 470, 483, 527, 562, 564, 591, 695, 698
Dardanos Bataryası, 483, 695, 698
Darusselam, 640
David Beatty, 233, 250, 309, 313
David Goliath, 67
David Holt, 112
David Sinclair, 112
Davud Paşa, 121
Davutpaşa, 115
De Robeck, 159, 164, 173, 462, 512, 513, 514, 515, 576, 577, 579, 580, 582, 585, 593, 695, 696, 697, 699, 702, 708
Dedeağaç, 133, 476
Değirmen Burnu, 557, 558
Değirmenlik, 65
Delaware, 193
Demir Hisar, 732
Deniz Kuvvetleri Dergisi, VII
Deniz Mecmuası, VII
der Grosse, 246, 286, 287
Derfflinge, 239
Derfflinger, 234, 239, 258
Dersaâdet, 41, 89, 91, 92, 114, 120, 121, 491, 508
Derterdar, 115
Derviş Mehmed Paşa, 60
Derviş Paşa, 61
Desaix, 351
Deutschland, 242, 246, 275
Devlet-i Osmâniyye, 5, 89, 91, 117, 132, 477
Divân-ı Âlî, 57
Dnepr, 200, 207
Dogger Bank, 242
Doğu Roma İmparatorluğu, XIII
Domuzdere, XI

Donanma Dergisi, V, VII, 711, 713, 714, 719, 720, 721, 722, 791
Donanma-yı Hümâyun, 117, 120, 121
Donoussa Adası, 649
Dördüncü Sultan Mehmed, 557
Douglas L. Dent, 171
Doveton Sturdee, 308, 316
Draç, 563, 601
Dresden, 234, 240, 262, 635, 655
dretnot, 234, 237, 239, 241, 242, 550
Drôme, 384, 389
Duckworth, 93, 94, 99, 108, 110, 111, 113, 115, 117, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 129, 130, 131, 132
Duguay-Trouin, 383, 388
Dumbea, 352, 365
Dundas, 201
Düvel-i Îtilâfiyye, 337, 454, 506, 686, 687
Düvel-i Müttefike, 685

E

E-15, 573, 612
E-7, 691, 723
Ece Halil Bey, XIV
Edgar, 171, 173, 180
Edinburgh, 238
Edirne, 8, 19, 96, 185, 476, 537
Edison, 332
Edmund Lyons, 112
Eflâk Seferi, 20
Ege Denizi, X
Eğriboz Adası, 4
Ejder-i Bahrî, 97
Ekinlik Adası, 129
El-Ariş, 351
Elbe, 333
El-Cezire, 407
Emden, 234, 240, 245, 261, 333
Emevî, XIII
Emil Vedel, 470
Ems, 333, 344, 425
Endymion, 91, 92, 93, 108, 109, 116, 117, 120, 122, 129, 131
Enez, 20, 27, 552
Enis Behiç, 565
Enrico Millo, 137, 138, 139, 140, 144
Enver Paşa, 554, 568, 685, 693
Epidamnus, 22
Epi-Paleolitik, XII
Ereğli, 12, 567
Erenköy, X, 379, 494, 495, 559, 562, 581, 683, 695, 697, 698, 699, 730
Erin, 420, 432
Ertuğrul, XIX, 134, 157, 164, 182, 456, 493, 501, 551, 557, 558, 562, 566, 572, 575, 599, 616, 683
Ertuğrul Tabyası, XIX, 157, 616
Erzurum, 67
Eskihisarlık burnu, XI
Euryalus, 355, 369

F

Falkland, 242, 245, 567, 681, 696
Falkland Adaları, 242, 245, 567, 681
Fâsıla-i Saltanat, 5
Fatih Sultan Mehmed, XV, XVII, 689
Faulknor, 420, 434
Fazlı Paşa, 43, 44
Ferhad Paşa, 82
Ferik Zeki Paşa, 568, 591
Ferruccio, 134, 152
Fethiye, 97
Feyzi Efendi, 96, 100, 110, 120
Feyz-i Hudâ, 97
Fiedler, 640
Finike, 132
Finland Körfezi, 423
Firth Körfezi, 235

Flemenk, 337, 426, 666
Florida, 234, 255
Foça, 52, 53, 55, 58, 65, 133
Formosa, 200, 208
Forte Kruvazörü, 201
France Torpidosu, 380
Francesco Erizzo, 26
Francesco Gondolmieri, 7
Francesco Molino, 26
Francesko Morosini, 63
Francis Davies, 170
Francis Martin Leake, 423, 429
François Baron de Tott, XVIII
François Kauffer, XVIII
Frankfurt, 234, 240, 261
Fransa, XIX, XXVII, XXVIII, 2, 12, 17, 25, 89, 90, 92, 94, 107, 125, 186, 187, 190, 191, 192, 229, 296, 303, 327, 329, 333, 335, 336, 417, 511, 512, 540, 550, 552, 555, 561, 566, 567, 574, 580, 615, 623, 628, 640, 641, 681, 685, 686, 693
Fransuva Ferdinand, XXVII
Frederick Hamilton, 420, 429
Frederick Inglefield, 420
Friedrich der Grosse, 234, 238, 255
Friedrich, Brandenburg, 246
Fuca Boğazı, 194

G

Galata, 1, 14, 731
Galatlar, XIII
Galib Efendi, 115
Galiçya, 567
Ganges, 352, 364
Gascon, 352, 365
Gaulois, 538, 544, 577, 582, 584, 585, 609, 730
Gayret-i Vataniye, 134, 152
Gelibolu, X, XIII, XIV, XV, XVI, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 14, 16, 17, 20, 21, 27, 29, 76, 95, 135, 159, 164, 354, 355, 408, 459, 475, 476, 489, 496, 498, 507, 509, 511, 512, 515, 516, 536, 541, 551, 583, 587, 683, 685, 694, 695, 696, 700, 702
Gelibolu Muhâfızlığı, 3
Gelibolu Şibh-i Cezîresi, 164, 354, 355, 459, 475, 496, 509, 511, 515, 516, 536, 541, 702
Gelibolu Yarımadası, X, 551, 584, 587
General Callwell, 511
General Guro, 453
General Hamilton, 453, 457, 458, 468, 489, 490, 496, 512, 513, 516, 571, 576, 579, 580, 729
General Laurie, 197
General Maxwell, 511
General Michelson, 91
General Sebastiani, 89, 92, 96, 101, 117, 123
General Sir Ian Hamilton, 462, 699
General Stopford, 497
General Vapuru, 640, 644, 646, 649
General Weber, 406
George, 44, 64, 109, 112, 130, 205, 238, 307, 355, 369, 377, 381, 394, 397, 417, 420, 428, 429, 431, 459, 463, 582, 592, 610
George Morosini, 44
George Parkyns, 112
Giacomo Rameau, 45
Gibralta, 635
Gibraltar, 92, 407, 685
Giovanni Capello, 42
Giovanni Marcello, 70
Giovanni Soranzo, 27
Girit, XVII, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 34, 36, 39, 42, 43, 44, 45, 46, 51, 53, 55, 56, 58, 59,

60, 65, 67, 68, 69, 74, 77, 84, 85
Girit Seferi, 25, 34
Girit Seferleri, XVII, 28, 32, 39, 44, 45, 59, 84, 85
Girolamo Priuli, 78
Giuseppe Morosini, 68
Giuseppe Morosini, 68
Glasgow, 235, 293
Glorious, 234, 253, 297, 317
Gloucester Hafif Kruvazörü, 648
Gneisenau, 242, 281
Goeben, XXIX, 401, 402, 403, 408, 409, 411, 469, 471, 545, 552, 554, 561, 595, 635, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 646, 647, 648, 649, 650, 654, 656, 658, 673, 684, 686, 688, 700
Goehl, 581
Golchester Hafif Kruvazörü, 637
Goliath, 298, 319, 351, 362, 474, 479, 588, 611, 697, 698, 699, 701, 718, 720
Goltz, 703
Gouraud, 453, 461, 540
Graf Spee, 681
Grafton, 167, 176
Grakinos Meydan Savaşı, XIII
Grandük Nicholas, 189
Granville Fortescue, 555
Griko, 95
Grosser Kurfürst, 238, 268
Guepratt, 579
Güzelce Hisarlar, 557

H

Hacı Mustafa Efendi, 115
Haçlı Seferleri, XIII
Hakkı Bey, 581, 594
Haliç, 10, 11, 13, 14, 96, 194, 587
Halil Kaptan, 78
Hamburg, 201, 337, 407, 408, 421, 635, 691
Hamidiye, XIX, 134, 145, 146, 469, 485, 557, 563, 583, 584, 585, 618, 665, 667, 669, 670, 674, 683, 693, 695, 697, 698, 699, 700, 731
Hamidiye Tabyası, XIX, 485, 618
Hamza Bey, 2, 6, 20
Hamza Paşa, 20, 21
Hannover, 242, 246, 276
Hans Woermann, 694, 707
Hanya, XVII, 27, 28, 30, 31, 32, 35, 46
Harb-i Umûmi, 89, 729
Harb-i Umûmî, 92, 401, 426, 527, 537, 578, 627, 628, 629, 630, 635, 686, 692
hartuç, 531
Harvel, 122
Harwich, 300, 348
Hasan Ağa, 121
Hasan Hüsnü Paşa, V
Hasan Mevsuf Bataryası, 562
Hasan Paşa, 31
Hasan Tahsin Efendi, 115
Haus, 653, 686, 705
Havelock, 167, 178
Hawke, 425, 443
Haydaroğlu Mehmed Ağa, 40
Haydarpaşa, 129, 477, 486, 568, 583, 665, 669, 677
Hayes, 582
Hayırsız Ada, 129
Heinrich, 246, 290, 340, 707
Helensburgh, 193
Helgoland, 241, 247, 273
Heligoland, 232, 300, 305, 306, 333, 423, 570
Hellas, 3, 29, 95, 136, 164, 167, 170, 171, 354, 407, 474, 475, 489, 492, 496, 507, 508, 515
Hellas Burnu, 3, 354, 407, 474, 489, 492, 496, 507, 508, 515
Helle, XI

Hellen, XII
Hellespont, 139
Hellespontos, XI
Henri Quatre, 354, 357
Henry, 126, 167, 173, 230, 296, 317, 354, 367, 478, 569, 704, 707
Henry E. Grace, 167, 173
Heredot, XI, 505
Herodotos, XII
Hessen, 242, 246, 278
Heybet-i Endaz, 97
Heyet-i Vükelâ, 114, 688
Hibernia, 171, 180
Himaroğlu Mehmed Ağa, 44
Hindenburg, 234, 239, 260, 649
Hisarlık Burnu, 137
Hitit İmparatorluğu, XII
Hoek van Holland Limanı, 337, 348
Hogue, 424, 441
Hollanda, XXVII, 94, 194, 348
Holsatia, 201
Holstein Vapuru, 201
Homer, 352, 690
Hong Kong, 196, 199
hotchkiss, 332
Hotin, 91, 104
Howard, XXVII, 791
Hugh Edwar, 425
Hugh S. Bowlby, 170
Hugh Williams, 425
Hugo Stinnes, 643
Hükûmet-i Seniyye, 24, 25, 26, 47, 92, 98, 100, 114, 120, 135, 139, 140
Humber, 420, 426, 435
Hünkar İskelesi Muâhedesi, 186
Hunter-Weston, 453, 461
Hüsam Beyzâde Ali Paşa, 56
Hüseyin Paşa, 31, 45, 55, 62
Hüsnü Ağa, 41

I

I. Dünya Savaşı, XIX, 681
I.Dünya Savaşı, VI, XIX, XXVII, XXVIII, XXIX, 510
I.Iustinianos, XIII
I.Marne Muharebesi, XXVIII
İbrahim Efendi, 121
İbrahim Nesim Efendi, 115
İda Dağı, 385, 694
Ignatiev, 93, 102
İhsan Bey, 561
II. Abdülhamid, V
II. Murad, XIV
II. Wilhelm, XXVII
II.Abdülhamid, XIX
III.Antiokhos, XIII
III.Mustafa, XVIII
III.Selim, XVIII
İkbâl-nümâ, 97
İmbros Adası, 513
İmroz, 20, 21, 22, 65, 76, 77, 79, 95, 133, 134, 167, 551, 552, 555, 570, 579, 650, 687, 693, 702
Indefatigable, 566, 601
Indomitable, 641, 642, 658
İnebolu, 669
Inflexible, 353, 366, 553, 566, 574, 582, 586, 596, 681, 696, 698, 699, 719, 730
İngiltere, XXVII, XXVIII, 2, 32, 89, 90, 91, 100, 120, 124, 186, 187, 189, 192, 196, 197, 198, 200, 201, 202, 203, 216, 229, 230, 233, 234, 240, 243, 245, 247, 296, 299, 300, 303, 327, 329, 333, 335, 336, 394, 395, 417, 418, 420, 422, 423, 424, 425, 449, 457, 460, 467, 506, 508, 509, 511, 540, 550, 552, 555, 561, 564, 566, 569, 571, 574, 577, 628, 642, 643, 681, 685, 692, 693, 720

İntepe, 381, 382, 383, 560, 683, 695, 700, 701
İntibah, 135, 154, 752
Invincible, 242, 301, 309, 320
İpsala, 20
İpsara, 44, 404
İpşir Paşa, 66
İpsos Savaşı, XIII
Irmingard, 408, 668
Iron Duke, 309, 310, 311, 322
Irresistable, 585, 586
Irresistible, 512, 520, 574, 577, 582, 604, 698, 699, 718, 730
İshak Efendi, 120
Iskajarak Muharebesi, 244, 245
İskandinavya, 336
İskenderiye, 58, 351, 352, 371, 490, 491, 513, 514
İskenderiyeli Mehmed Kaptan, 63
İskenderun, 384, 453, 490
İskenderun Körfezi, 384
İskoçya, 2, 293, 332
İşkodra, 24, 635
İslam donanması, XIII
İslâmiyet, 7
İsmail Hakkı Efendi, 730
İspanya, 12, 25, 30, 94, 337, 338, 638
İspanyol, 231
İstanbul, XIII, XV, XVII, XVIII, XIX, XXVIII, XXIX, 1, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 19, 20, 21, 22, 25, 27, 28, 29, 30, 40, 41, 42, 43, 46, 51, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 65, 66, 67, 68, 73, 74, 76, 83, 90, 92, 94, 95, 98, 99, 107, 108, 110, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 124, 125, 129, 131, 137, 153, 189, 354, 357, 381, 401, 402, 403, 406, 407, 408, 453, 458, 467, 474, 476, 486, 498, 506, 508, 509, 511, 549, 550, 551, 554, 560, 563, 565, 567, 569, 578, 580, 619, 620, 640, 641, 643, 646, 647, 649, 662, 677, 683, 685, 686, 687, 692, 694, 695, 699, 702, 710, 731, 791, 792
İstanbul Boğazı, XIII, 699
İstendil Adası, 65
İstiklâl Harbi, 549, 730
İstinye Limanı, 564, 622
İsveç, 193, 215, 296, 336, 686
Italinsky, 92, 102
İtalya, 32, 84, 104, 132, 133, 134, 135, 136, 139, 140, 190, 296, 327, 334, 412, 551, 552, 564, 567, 569, 572, 613, 614, 628, 636, 638, 644, 649, 659, 662
İtilaf Devletleri, XIX, XXVIII
İtilâf Devletleri, 240, 476, 627
İttifâk-ı Müselles, 550, 567
IV. Mehmed, XVII
İzladi derbendi, XV
İzmir, 23, 24, 133, 351, 354, 402, 407, 476, 649, 683
İzmit, 133, 409, 476, 498
İzn-i Sefîne, XV, 792

J

Jade, 232
Jak Loredano, 22
James F. Somerville, 170, 174
James Startin, 419, 428
János Hunyadi, XIV
Japonya, 192, 196, 334, 570, 628
Jauréguiberry, 353, 354, 357, 367, 376, 379, 384
Jeanne d'Arc, 351, 352, 354, 356, 357, 366, 375, 378, 384, 385
Jellicoe, 245, 251, 298, 299, 300, 302, 303, 305, 307, 308, 309, 311, 313, 420
John Bull, 636
John Duckworth, 92, 93, 94, 96, 113, 117, 118, 124, 125, 131

John Durnford, 201
Joseph Gabriel Monnier, XVIII
Joule Tahtelbehiri, 473
Journal de Genève Gazetesi, 235
Julian Byng, 163, 172
Jurien de La Gravière, 229, 249
Jutland Muhârebesi, 237, 239, 242, 243, 298, 300, 302, 305, 309, 311

K

Kabatepe, 354, 381, 475, 476, 486, 508, 700
Kadıköy, 1, 115, 120
Kadırga, 22, 27, 28, 29, 30, 43, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 58, 59, 61, 62, 65, 66, 68, 70, 74, 77, 78, 79, 80
Kafkas Cephesi, 459, 567, 569, 588
Kâimmakam Roef, 495
Kaiser, 229, 230, 234, 236, 238, 239, 246, 247, 256, 286, 287, 299, 335, 338, 417, 639
Kaiser Wilhelm II, 246, 287
Kaiserin, 234, 238, 246, 256, 291
Kal'a-i Hâkâniyye, XVII
Kal'a-i Sultâniyye, XV, XVII
Kalkolitik, XII
Kalyon, 50, 53, 61, 68, 78, 93, 97, 111, 139, 140, 167, 170, 171, 201, 237, 240, 243, 244, 582, 635, 684, 704
Kamçik Nehri, 8
Kandiye, 42, 43, 45, 46, 84, 86
Kanuni Sultan Süleyman, XVI
Kaptan Duck, 422
Kaptan Foscari, 78
Kaptan Fox, 421, 425
Kaptan Paşa, 30, 31, 43, 52, 53, 55, 56, 58, 59, 60, 77, 78, 83, 96, 98, 100, 110, 125
Kaptan Street, 197
Kara Mehmed, 82
Kara Murad Paşa, XVII
Kara Mustafa Paşa, 28, 40
Karaçavuş, 47
Karadağ, 354
Karadeniz, V, VII, XIX, 1, 7, 8, 10, 11, 13, 19, 43, 185, 187, 188, 191, 192, 194, 195, 198, 200, 474, 540, 554, 565, 567, 570, 649, 658, 665, 670, 683, 684, 688, 689, 693, 732
Karafa, 79, 80, 81
Karaman, 23, 25
Karanlık Liman, 32, 52, 68, 84, 136, 560, 561, 563, 584, 585
Karesi Beyliği, XIV
Karikos, 23
Karlsruhe, 234, 260
Kartaca, 45
Katerina, 21
Katırcıoğlu Kalyonu, 67
Kattegat, 334
Kavarna, 8
Kavimler Göçü, XIII
Kaynarca, 185
Kaynarca Muâhedesi, 185
Keltler, XIII
Kemal Reis, 25, 47
Kenan Paşa, 57, 68, 69, 73
Kepez, X, 55, 69, 77, 78, 79, 560, 562, 572, 584, 731
Kepez burnu, X
Kerâmeddîn Bey, 650
Kerç, 185
Kerevizdere, XI, 496, 561, 563, 581, 585, 700
Kerpe Adası, 352
Kesendire, 133
Kettner, 635, 651
Kıbrıs, 25, 49
Kiel, 230, 232, 243, 292, 333, 417, 672, 689
Kiel Kanalı, 243, 333, 417

Kilitbahir, X, XV, XVI, XVII, XIX, 3, 11, 21, 32, 33, 59, 95, 97, 130, 406, 413, 414, 454, 469, 471, 472, 475, 496, 507, 515, 562, 583, 689, 696, 697, 699, 792
Kilya Körfezi, 497
Kilyos, 667, 668, 699
Kınalıada, 99, 122, 123, 124
Kinburn, 185
King George Sefînesi, 417
Kırım, 19, 352, 665, 677
Kirte, 52, 559, 562, 586
Kisamo, 46
Kız Kulesi, 91
Kladiso, 46
Koca Çimen, 701
Kocaçimen, 578
Koester, 639, 653
Komodor, 98, 134, 170, 300
König, 234, 238, 257, 268
König Albert, 234, 238, 257
Königin Luise, 421, 436
Königsberg, 233, 252
Koningin-Regentes, 337, 342
Kont Bernstorff, 337
Kont Romanon, 338
Konya, 23, 24, 25
Köprülü Mahmed Paşa, XVII
Korfu, 637
Kortios, XII
korvet, 129
Kösem Sultan, 26, 28, 47, 57, 60
Kral Athamas, XI
Kral Victor Emmanuel, 141
Kral Vladislas, 8
Kritovulos Historia, XV
Kronprinz, 238, 269
Krupp topları, 552, 683
Kserkses, XII
Kubbealtı, 60, 792
Küçük Belt, 193
Küçük Mehmed, 61, 78, 82
Kudret Paşa, 84
Kumburnu, 82
Kumkale, X, XVII, XVIII, 79, 84, 91, 95, 107, 109, 111, 134, 135, 137, 140, 141, 156, 354, 355, 357, 375, 376, 378, 379, 380, 382, 383, 404, 412, 456, 475, 476, 494, 495, 557, 560, 566, 575, 576, 582, 617, 693, 694, 700
Kumkapı, 115
Kumtepe, XII
Kurşunlu Mahzen, 115
Kurtuluş Savaşı, XXIX
Kütahya Torpidobotu, 136, 154, 600
Kuvve-i Seferiyye Kumandanlığı, 84

L

La Foudre Sefînesi, 385
La Petite Fortune, 78
La Valletta, 636
Lahey Îtilâfnâmesi, 335
Lampsakos, XII
Lance, 421, 426, 437
Langfeld, 703
Lansdowne, 198, 200, 203, 205
Lark, 421, 438
Latin İmparatorluğu, XIV
Latouche Tréville, 351, 361
Latouche-Tréville, 381, 384
Lawrence, 170, 174, 430
Lazzaro Moçenigo, 67, 68, 73, 75
Leda, 396, 399
Legion, 426, 444
Lennox, 426, 444
Lepanto, 46, 48, 65
Lepantoi, 46
Lestock Francis Boileau, 112
Lewis Bayly, 307, 315
Liman von Sanders, 550, 554, 581, 589, 708

Limni, 5, 20, 21, 24, 25, 28, 32, 70, 84, 95, 133, 351, 352, 357, 385, 489, 490, 513, 552, 570, 579, 694, 699, 703
Limni Adası, 5, 95, 351, 352, 489, 513
Limpus, 473, 478, 685, 695, 704
Lindsell, 423
Lion, 239, 270, 309, 310, 321
Lipari Adaları, 644
Lloyd Georg, 569
Loch Ewe Konferansı, 306
Londra Konferansı, 551
Londra Muâhedesi, 186
Londra Şartnâmesi, 188
Lord Beaconsfield, 190, 205
Lord Collingwood, 91, 94, 107, 108, 111
Lord Derby, 189, 204
Lord Fisher, 393, 394, 395, 467, 510, 540, 577
Lord Granville, 188
Lord Kitchener, 394, 395, 459, 467, 468, 494, 507, 510, 511, 512, 569, 580
Lord Mayor, 422
Lord Nelson, 583
Lord Percy, 197
Loreley, 635, 649, 655
Loreley Sefînesi, 635
Lorenzo Marcello, 69, 70, 75
Lothringen, 242, 246, 279
Lowestoft, 424, 442
Loyal, 426, 445
Lozan Muâhedenâmesi, 552
Lucifer, 93, 108, 109, 122, 123, 131
Ludovico, 30
Luiçi Loredano, 21, 22
Lüleburgaz Muhârebesi, 477
Lusitania Vapuru, 329
Lydia Krallığı, XII

M

Macar, XIV, 8, 695
Macaristan, XXVII, XXVIII, XXIX, 7, 298, 345, 567, 637
Mackensen, 239, 270
Magdeburg, 423, 439
Magellan, 352
Mağrib, 83
Mahmud Paşa, 22
Maidstone, 418, 431
Majestic, 474, 479, 480, 494, 577, 582, 608, 694, 696, 701, 722
Makedonya, XIII
Makriköy Baruthâneleri, 115
Malacca Vapuru, 196, 197, 198, 200
Maleas Burnu, 643, 687
Mâliye Nâzırı Cavid, 476
Malta, 27, 30, 68, 74, 75, 76, 79, 90, 552, 636
Maltepe, 115, 121
Manchuria Adası, 197
Manisa, 7
Manş Denizi, 303, 329, 334, 355
Mareşal von Sanders, 700
Margarita, 63
Marin Capello, 27, 30
Mark Oates, 112
Markgraf, 238, 247, 269
Marki Ripon, 200, 205
Mark-Wardlaw, 309, 316
Marlborough, 309, 311, 322
Marmara, X, XX, 1, 4, 5, 6, 7, 9, 11, 13, 14, 19, 22, 25, 28, 43, 73, 91, 93, 95, 97, 98, 99, 110, 113, 114, 115, 118, 121, 125, 129, 130, 140, 192, 194, 195, 407, 408, 455, 472, 473, 474, 477, 505, 538, 554, 560, 564, 571, 573, 587, 690, 732
Marmara Denizi, X, 1, 7, 19, 91, 93, 95, 99, 110, 115, 121, 129,

192, 194, 407, 455, 472, 473, 474, 477, 505, 587
Marmaris, 32
Marne Muhârebesi, 567
Marsdiep, 193
Marsilya Limanı, 576, 623
Maryland, 422
Maslahaddin, 47
Matapan Burnu, 647
Mavna, 30, 47, 49, 52, 53, 58, 65, 66, 68, 70, 74, 77, 78, 79, 169
Max Horton, 424, 425, 430
Maydos, 135, 354, 471, 475, 558, 564, 583, 586, 700
Maydos Kasabası, 558
Mecidiye, XIX, 134, 147, 148, 149, 469, 483, 484, 523, 557, 583, 618, 669, 676, 683, 697, 698
Meclis-i Harp, 44, 395, 494, 498, 695
Meclis-i Meşveret, 73
Meclis-i Umûmî, 118
Mecmûa-i Fünûn-u Bahriye, V
Med hadiseleri, XII
Meğri, 23
Megri Limanı, 133
Mehmed Ağa, 61
Mehmed Ali, 186, 427
Mehmed Emin Bey, 586
Mehmed Paşa, XVII, 29, 51, 52, 55, 58, 59, 60, 73, 74, 79, 83, 84, 85, 96
Mehmed Tahir, 171
Mehmed-i Evvel, 3, 5, 16
Melik İshak, XIV
Memâlik-i Osmâniyye, 6, 9, 100
Menai Körfezi, 201
Menekşe Adası, 67
Mersey, 196, 421, 426, 436
Mersinli Cemal Bey, 568, 591
Mesken-i Gazi, 112
Mesken-i Gâzi, 97
Messina, 75, 401, 412, 552, 614, 637, 638, 639, 641, 642, 643, 644, 647, 650, 659, 686, 687
Mesudiye, 97, 134, 150, 527, 533, 561, 562, 564, 571, 572, 573, 584, 622, 693, 714, 731
Mesudiye Bataryası, 527, 533, 561, 622
Meteor, 93, 108, 109, 129, 131
Mezolitik, XII
Midilli, 20, 22, 23, 65, 75, 132, 133, 404, 409, 411, 595, 650, 651, 654, 665, 670, 674, 688, 713, 714, 730
Midilli Adası, 20
Mikonos, 353
Milazzo, 644
Militarizm, XXVII
Minerva, 351, 363
Minotto, 30
Miralay Maucorps, 511
Miralay Wehrle, 695
Miramar Kasrı, 637
Mısır, 26, 62, 63, 68, 75, 96, 186, 212, 371, 459, 460, 467, 475, 476, 489, 490, 506, 511, 567, 568, 569
Mister Arbuthnot, 94, 95, 119
Mister Parke, 108
Moçenigo, 23, 58, 67, 68, 69, 70, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84
Moldovya, 90, 105
Moltke, 234, 239, 259, 394, 635, 657
Mondros, 84, 135, 159, 352, 353, 357, 453, 475, 489, 491, 494, 500, 513, 579, 702
Mondros Limanı, 135, 489, 494, 500, 579
Montcalm, 351, 362
Montrö Boğazlar Sözleşmesi, XIX

Mora, 22, 60, 61
Morgenthau, 695, 707
Moris Henri, 459
Morto Körfezi, 701
Morto Koyu, 496, 502
Morto Limanı, 52, 84, 576, 700
Moubray, 112
Muarız Körfezi, 135, 731
Muâvenet-i Milliye, 134, 135, 145, 298, 319, 701, 720, 732
Müftü Mesud Efendi, 67
Muin-i Zafer bataryası, 584
Muin-i Zafer Bataryası, 562
Muin-i Zafer Korveti, 562, 598
mukavves muharrikli, 215, 219, 223
Mulock, 170
Murad Ağa, 31, 47
Murad Paşa, 56, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 74
Murad-ı Sâni, 5, 6, 7, 8, 9, 16
Musa Paşa, 31, 39, 40, 41, 42, 43, 60, 115
Mustafa Çelebi, 5, 6, 8
Mustafa Kemal, XXIX, 586, 589
Mustafa Kemal Paşa, XXIX, 586
Mustafa Rüştü Efendi, 115
Mustafa Sadrettin Bey, 562
Mustafa Şerif, 339, 358, 385, 460, 471, 477, 498
Musûl, 563
Müverred-i Nusret, 97
Mycenae Hükümdârı, 575
Mykonos Adası, 351
Myrmidon, 427, 446

N

Nakşa Adaları, 58
Namazgâh, XVIII, 484, 557, 558, 583, 617
Namazgâh Tabyası, XVIII, 484, 617
Napier, 201
Napoli, 23, 640, 646
Napolyon, 42, 89, 394
Nara, X, XIV, XVIII, 91, 95, 108, 110, 111, 112, 113, 129, 141, 406, 414, 471, 472, 498, 557, 558, 564, 572, 583, 690, 731
Nara Burnu, XIV, 110, 111, 112
Naros Mıntıkası, 556, 583
Nassau, 241, 242, 247, 271
Nautilus, 90, 93
Navaciero, 28
Navarin, 27, 32, 46
Nelson, 298, 302, 313, 395, 396, 574, 582, 586, 603, 639, 696, 698, 716
Nesim-i Fütuh, 97, 112
Newfoundland, 192
Newport, 346, 426
Newyork, 219, 227, 234, 337, 338
Nicolls, 112
Nikola, 23, 230
Nikola Katala, 23
Nil, 118, 132
Nimet-i Hudâ, 97
Niş, XIV
Nizameddin Süleyman, VII
Norfolk King, 112
Norman Holbrook, 572
Norveç, 332, 336
Novorossiysk, 665, 666, 667
Nürnberg, 234, 240, 262
Nur-ül Bahir, 573
Nusret Mayın Gemisi, 561, 563, 593, 594, 597, 730

O

Ocean, 512, 520, 577, 582, 585, 586, 607, 698, 699, 719, 730
Odensholm Adası, 423
Odin Korveti, 201
Oğuz Türkleri, 575
Okmeydanı, 13
Oldenburg, 241, 273
Ömer Kaptan, 78
Orhan Bey, XIV

Orhaniye, XIX, 134, 135, 157, 404, 413, 456, 551, 557, 558, 562, 566, 572, 575, 617, 683, 693, 694
Orhaniye Tabyası, XIX, 157, 413, 562, 617
Oscar Hildebrand, 649
Osman Bey, 121
Osman Efendi, 115
Osmanlı, V, VIII, XIV, XVII, XVIII, XXVIII, 1, 3, 4, 5, 7, 8, 12, 16, 22, 25, 29, 39, 46, 47, 77, 110, 132, 133, 136, 139, 186, 187, 191, 404, 473, 550, 554, 688, 756, 758, 776, 785, 788, 791
Osmanlı-Rus Savaşı, V, XVIII
Ostfriesland, 241, 272
Otranto Boğazı, 334, 687

P

Padu Kale, 333, 334
Paleolitik, XII
Panama Kanalı, 216, 220, 224
Papa IV.Eugenius, XIV
Paris, 187, 188, 194, 195, 202, 203, 235, 457, 490, 510, 525, 580
Paspargo, 133
Pathfinder, 423, 430, 440
Patricio kömür gemisi, 338
pâyitaht, 1, 49, 51, 91, 99, 114, 129
Pearce, 201
Pearl Kruvazörü, 201, 210
Peninsular & Oriental Kumpanyası, 196, 199, 200
Pereseo, 137
Pergamon, XIII
Pergamon Krallığı, XIII
Periskop, 349, 572
Pers, XII, XIII
Pers İmparatorluğu, XII
Persius, 237, 240, 243, 244, 302, 308
Peter Loredano, 3
Petersburg, 185, 195, 197, 199, 200, 201, 202, 203, 207, 467, 569, 685
Petro Contarino, 68
Peyk-i Şevket, 665, 672
Phaeton Kruvazörü, 458, 576
Philippeville, 552, 615, 640, 641, 661, 686
Phillimore, 203, 206
Pieper, 684, 704
Pietro Moçenigo, 23
Piza, XIII
Pizâni, 100
Podesta, 6
Poisson, 118, 132
Pomeranya, 394
Pommern, 242, 277
Pompee, 92, 93, 108, 109, 111, 112, 131
Pön Seferleri, 45
Port Said, 196, 212, 351, 371
Portekiz, XXVII, 94
Portsmouth, 418, 448
Posen, 241, 275
Poti, 669, 670, 671
Prens Charles, 309
Prenses Milena Vapuru, 337
Preussen, 242, 246, 279
Preveze, 46
Prinz Adalbert, 242, 282
Prinzregent Luitpold, 234, 238, 257
Proserpine, 351, 363
Provence Sefînesi, 355
Prusya, 187, 244, 567, 639, 666
Psara Adası, 44
Pula, 334, 636, 637, 638, 660, 691, 702

Q

Quatr, 354, 376, 378, 382, 384

Queen Elizabeth, 234, 238, 265, 356, 370, 377, 379, 395, 510, 541, 577, 582, 584, 608, 683, 690, 696, 698, 701, 710, 731
Quesnay Kalesi, 2, 17

R

R.Kent, 122
Racoon, 351, 361
Rados, 23, 60
Ragıp Efendi, 115
Raglan, 167, 176
Ragoz, 1
Reale, 80
Redoubtlar, 555
Reginald Bacon, 307
Reichstag, 245, 246
Reîsülküttab, 115
Reji, 732
Renown, 234, 252, 297, 318
Republique, 566, 602
Repulse, 92, 93, 108, 109, 111, 122, 123, 130, 234, 253
Reşâdiye, 420
Resmo, 31, 36, 46
Rheinland, 241, 274
Rhine Mûsikî Cemiyeti, 648
Rhine Nehri, 191
Rion, 200, 207
Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, VI, VII, 1, 19, 39, 55, 69, 73, 89, 107, 129, 159, 185, 215, 229, 295, 351, 375, 393, 401, 417, 505, 527, 535, 627, 635, 665, 729, 732, 789, 790, 791
River Clyde, 377, 386
Rodos, 32, 58, 74, 132, 352
Rodosto, 407, 408
Roger J.B Keyes, 170, 174, 315
Roger Keyes, 307
Roma, XIII, XIV, XV, 10, 15, 45, 83, 636, 638, 643, 644, 647
Roma İmparatorluğu, XIII, XIV, XV
Rona Adası, 309
Roon, 246, 289
Roses Limanı, 233
Rosslyn Wemyss, 159, 172, 359
Rosyth, 217
Roterdam, 336
Royal George, 92, 93, 108, 109, 120, 123, 125, 130
Rozhdestvensky, 200, 206
Rozhestvensky, 236, 250, 396, 398
Rumeli, XV, XVII, XIX, 1, 2, 5, 6, 7, 8, 11, 15, 27, 42, 43, 51, 52, 55, 62, 64, 65, 66, 76, 78, 80, 81, 115, 121, 132, 133, 137, 404, 483, 485, 523, 557, 558, 559, 561, 562, 565, 583, 584, 619, 668, 683
Rumeli Hisarı, XV, 2, 51, 115, 619
Rumeli Mecidiye Tabyası, XIX, 483, 523
Rumeli Mecidiyesi, 558, 559
Rumeli Yakası, 557, 584
Rumeli Yıldız Tabyası, XIX
Runo, 422
Rüşdü Efendi, 121
Ruşen Eşref Bey, 587
Rus-Japon Harbi, 200, 311
Russell, 167, 177
Rüsumat, 732
Rusya, XIX, XXVII, XXVIII, XXIX, 1, 21, 89, 90, 91, 92, 117, 120, 185, 187, 188, 190, 191, 192, 195, 196, 197, 198, 200, 229, 230, 304, 336, 407, 417, 453, 460, 476, 506, 509, 540, 550, 569, 681, 682, 685, 686, 693, 703, 732
Rusya Harbi, 92

S

Sabretache, 376, 386
Sachsen, 238, 267

Sadrâzam, 29, 47, 51, 52, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 73
Sâika-bar, 97
Saint Louis, 351, 352, 360, 384
Sakız, 20, 25, 42, 43, 52, 53, 56, 58, 59, 65, 66, 67, 74, 77, 78, 132, 351, 404
Sakız Adası, 20, 351
Salih Paşa, 40, 96, 109, 121
Salisbury, 189, 204
Samatyakapı, 115
Sâmipaşazâde Sezâi Bey, 549
Samotras, XII
Samsun, 135
San Juan Adası, 193, 194
San Teodoro Adası, 28
Santorin, 58, 417, 643
Santorin Adaları, 58
Santorin Zırhlısı, 417
Santorini, 402
Saraybosna, XXVII
Sarayburnu, 10, 62, 91, 92, 99
Sardinya, 187, 636, 641
Sarı Kenan Paşa, XVII, 68, 73, 85
Sarıbayır, 508, 515, 522
Sarıca Paşa, 2, 3, 20
Sarıkamış, 551
Saros Körfezi, 700, 731
Saruhanoğlu, XIV
Sayyad-ı Bahrî, 97
Scapa Flow, 235, 299, 302
Schaffhausen Kantonu, 191
Scharnhorst, 242, 280
Schinke, 646
Schlesien, 242, 246, 278
Schleswig Sâhili, 333
Schleswig-Holstein, 242, 246, 277
Schlieffen Planı, XXVIII
Schneider, 581, 635, 681, 682, 724, 730
Schwartz, 197
Schwarzkopf Torpili, 329
Scorpion, 167, 178
Sebastiano Molino, 63
Seddülbahir, X, XI, XVII, 11, 21, 33, 84, 91, 95, 97, 111, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 141, 156, 167, 354, 377, 379, 380, 404, 412, 456, 475, 494, 495, 557, 566, 576, 649, 650, 693, 694, 700, 701, 725
Segedin Antlaşması, XV
Şehbâz-ı Bahrî, 97
Selahaddin Âdil Paşa, 551, 554, 557, 564, 566, 578, 581, 584, 589
Selânik, XIV, 27, 65, 133, 491, 555
Selçuklu Devleti, XIV
Seleukos Krallığı, XIII
Selimiye, 97
Semadirek, 20, 21, 22, 25, 95, 694
Şemsi Paşa, 74, 78
Sen Mark Muhâfızlığı, 26
Senyavin, 94, 103, 131
Sestos, XII
Sevastapol, 195
Sevastopol, 207, 208, 650, 695
Severn, 420, 426, 435
Sevr Antlaşması, VI
Seydi Ali Reis, 120
Seydlitz, 234, 239, 258
Sibirya, 686
Sicilya, 92, 636, 642, 687
Sidney Smith, 94, 108, 110, 111, 112, 113
Siklat Adası, 643
Silahdâr Yusuf Paşa, 27
Şili, 338, 420
Silifke, 23
Silistre, 68
Silivri, 12, 19, 73
Simolensk, 200, 201
Sine, 8
Singapur, 196, 199
Sinop Burnu, 668

Sinop Muhârebe-i Bahriyyesi, 114
Sir Arbuthnot, 89, 91, 92, 101, 117
Sir Cecil Burney, 306
Sir Francis Davies, 165, 173
Sir Henry Morris, 569
Sir John Duckworth, 92, 95, 103, 107, 108, 109, 119, 508
Sir Thomas Louis, 90, 92, 93, 95
Sırbistan, XXVIII, 550, 551, 684
Şirinzâde Esad Bey, 121
Şirket-i Hayriyye, 587, 732
Sivrihisar Torpidobotu, 580
Skalsky, 201
Smolensk, 185, 195, 200, 201, 202, 203, 207
Sofya, XIV, 580
Soğandere, 469, 470, 472, 473
Soğanlı, XI
Soğanlıdere, 55, 75, 77, 137, 138, 140, 559, 561, 562
Sömürgecilik, XXVII
Sophie, XXVII
Souchon, 402, 410, 551, 553, 554, 567, 584, 589, 635, 651, 656, 686, 687, 688, 693, 705
Sound ve Belts, 334
Speedy, 423, 439
Spezia, 636
Spica, 137, 138, 140
Spithead, 418, 448
St. V. Keyes, 167
Standard, 90, 93, 108, 109, 123, 129, 130, 131
Staveley, 170
Stirling, 2
Stockholm, 338
Strabon, XI
Strassburg, 246, 291, 635, 656
Street, 170, 196
Suda, 27, 28, 30, 31, 32, 53, 55
Suffolk Sâhili, 421
Suffren, 538, 574, 582, 585, 606
Süleyman Kaptan, 78
Süleyman Nutki Bey, V
Süleyman Paşa, XIV, 1, 3, 9
Sultan Abdülhamid, 394
Sultan Abdülmecid, 557
Sultan Hisar, 732
Sultan I. Murad, XIV
Sultan İbrahim, 27, 29, 40, 46, 47, 62
Sultan Yıldırım Bayezid, XIV
Sund Boğazı, 185, 193
Süreyyâ, 97
Suriye, 132, 351, 352, 407, 453, 476, 568
Süveyş Kanalı, 351, 568, 681
Suvla, 159, 162, 496, 497, 508, 522, 523
Swiftsure, 582, 610
Sydney, 171, 175, 245, 282
Sydney R. Fremantle, 171, 175
Sylt Adası, 333
Szent István, 298, 318

T

Tabur cengi, XV
tahtelbahir, 230, 237, 240, 241, 243, 244, 246, 247, 248, 303, 308, 309, 327, 328, 330, 331, 332, 337, 338, 352, 421, 422, 425, 472, 473, 572, 573, 587, 627, 628, 629, 630, 631, 684, 696, 701
Talbot, 169, 179
Taormina, 644
Taşöz, 20, 21, 22, 25, 65, 133, 134
Tavus-u Bahrî, 97
Teke Burnu, 700
Tekeburnu, 170
Tekfur Dağı, 476, 498
Teksas,, 234
Temmuz Ültimatomu, XXVIII
Tenerus, 22
Tenger, XI

Tengerderesi, X
Termopylae, 505
Tersâne-i Âmire, 41, 59, 68, 98, 121, 662
Tevfik Bey, 561
Tevfik Nümâ, 97
Thames Nehri, 424
Theobald Kennedy, 424
Theodosia, 665, 674, 677
Thomas Morosini, 28, 29
Thomas Smith, 112
Thunderer, 90, 93, 108, 109, 111
Thüringen, 241, 272
Tiger, 239, 271
Timar, 66, 785
Times Gazetesi, 195, 197, 198, 467
Tirebolu, 670, 678
Tir-i Müjgan, 135, 153
Tirpitz, 230, 237, 244, 245, 246, 247, 249, 330, 340, 639, 653, 686
Todori Adası, 30
Todori Limanı, 31
Togo,, 396
Tommaso Morosini, 42, 52
Topkapı, 115
Torpido, 134, 220, 240, 246, 377, 469, 472, 785
Toskana, 30
Toulon, 385, 552, 602, 615
Trablus, 51, 61, 63, 68, 135
Trabzon, 19, 567, 669, 670, 683
Trafalgar, 89, 118, 132, 298, 302, 312, 426
Triad, 170, 179
Trieste, 635, 636, 659
Triumph, 379, 387, 474, 480, 494, 537, 542, 582, 586, 696, 698, 701, 721
Truva, XII, 56, 357, 496, 505, 575, 693
Tümbekoğlu Mehmed Kaptan, 110, 114
Tuna, 19, 187, 684
Tunus, 42, 51, 65, 68, 616
Turgut, 541, 547, 561, 562, 564, 583, 621, 668, 676, 701, 731
Turhan Sultan, 47, 55, 84
Türk donanması, 29, 61, 65, 68, 96, 97, 129, 139, 650
Türk Donanması, XXI
Türk Kuvve-i Bahriyyesi, 93
Türkiye, XIX, XXI, XXVIII, XXIX, 15, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 39, 46, 51, 85, 89, 90, 91, 92, 120, 185, 188, 189, 194, 196, 403, 406, 407, 409, 453, 454, 456, 459, 476, 506, 509, 540, 550, 564, 565, 567, 569, 572, 581, 649, 665, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 692, 693, 703
Türkiye Cumhuriyeti, XIX, XXI
Türkmen Beyleri, XIV
Türk-Rus Muhârebesi, 669
Tursun Bey, XV
Tuzla Körfezi, 409
Tyrwhitt, 300, 313

U

U-14, 328, 345
U-21, 701, 702, 723
U-3, 328, 345
U-30, 327, 344
U-36, 309, 324
U-53, 337, 346
U-8, 327, 343
U-9, 246
Üçüncü Edward, 2
Üçüncü Sultan Selim, 557, 560, 571
Ulahlar, XIV
Ulubat Muhârebesi, 6
Ümit Burnu, 236
Umur Bey, XIV

Undaunted, 426, 443
Ursula, 63
Üsküdar, 73, 96, 99, 115
Uzun Hasan, 23, 25, 121
V
Valleta, 92
Valletta Limanı, 90, 92, 104
Vancouver Adası, 194
Varese, 134, 151
Varna, 8
Varne Muhârebesi, 9
Vedette, 380, 388
Venedik, XIII, XIV, XVII, 1, 3, 4, 12, 13, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 39, 42, 43, 44, 45, 46, 51, 52, 53, 55, 58, 59, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 73, 75, 76, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 377
Vengeance, 574, 582, 605, 698, 720
Verdün, 554
Vettor Pisani, 139, 155
Victor Capello, 22
Ville de France, 331
Vincennes, 577
Vittoria Telsiz İstasyonu, 642
Vladislas, 8
Vladivostok, 196
Vliestroom, 193
Von der Tann, 234, 239, 259
von Kress, 568
von Sanders, 729
Vosla Limanı, 232
W
Walcheren, 681
Walter Croker, 112
Warrender, 417, 428
Washington, 194, 330, 337
Weddigen, 230, 246, 249, 308, 315
Weser, 333
Westfalen, 241, 274
Weymouth Kruvazörü, 554
Wichelhausen, 649
Wildfire, 427, 445
Wilhelm, 193, 229, 230, 246, 287, 410, 417, 510, 525, 589, 635, 651, 652, 705
Wilhelmshaven, 230, 232, 292
William Birdwood, 162, 163, 170, 172, 461
William Fairbrother Carroll, 112
William Finmore, 112
William Lawrie, 112
Willson, 232
Wilson, 328, 330, 338, 339, 340
Windsor Castle, 92, 93, 108, 109, 123, 130
Wolverine, 167, 177
Wörth, 246, 288
Wossidlo, 689, 697, 699
Württemberg, 238, 267
Wyoming, 234, 254
Y
Yâkub Bey, XV
Yalıköşkü, 115
Yanya, 644
yatık muharrikli, 215, 218, 221, 222
Yavuz Dretnotu, 541
Yedikule, 10, 115
Yeni Kale, 185
Yeniçeri, 6, 28, 47, 55, 57, 58, 59, 60, 69, 95, 121, 123, 124, 131
Yenişehir, 354, 375, 376, 378, 380, 382, 383, 385, 390, 701
Yenişehir Köyü, 354, 375, 376, 378, 380, 382, 383, 385, 390
Yıldız Grubu, 559, 621
Yorck, 242, 281
Yunanistan, XII, 551, 570, 643, 693
Yunus Nâdi Bey, 550
Yusuf Ağa, 82
Yusuf Paşa, 27, 28, 30, 32

Yüzbaşı Buddecke, 703
Yüzbaşı Hersing, 701
Yüzbaşı Humann, 635, 649
Yüzbaşı Liebmann, 703
Z
Zafer-i Güşâ, 97
Zanzibar, 201
Zealand, 193, 334
zeâmet, 51, 66
Zeebrugge, 300, 307, 325, 394
Zeebrugge Limanı, 300, 307, 325
Zernov, 581, 582
Zeytinburnu, 132, 688
Zîver-i Bahrî, 97
Zonguldak, 670
Zuhaf Korveti, 135, 153
Zurnacı Mustafa Paşa, 66
Zuyderzee, 192, 194
Zuyderzee Denizi, 192, 194

HAFSA BOYNUKALIN

İstanbul Üniversitesi / Tarih Bölümü mezunudur.

Askerî Tarih ve üniformoloji alanlarında araştırmacı olarak çalışmaktadır. Ulusal dergilerde yayınlanmış makaleleri bulunmaktadır.

Ressamdır. Uluslararası üç önemli sanat ödülünün sahibidir. İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti görsel sanat çalışmaları ile ülkemizi uluslararası arenada temsil etmiştir. Sanat alanındaki çalışmaları sebebiyle T.C Kültür Bakanlığı tarafından takdir belgesine layık görülmüştür. Eserleri üniversite ve müze koleksiyonlarına kabul edilmiştir. Resimleri İspanya, Bosna ve Hersek, Meksika, ABD ve İtalya sanat müzelerinde sergilenmektedir.

Tarihimizde askerî kurumlar, yeniliklere açık ve öncü kuruluşlar olarak her alanda yaptıkları çalışmalar gibi askerî yayınlar konusunda da nitelikli çalışmalara imza atmıştır. Bahriye Nâzırı Hasan Hüsnü Paşa, görevi sırasında kendileri ve Fen Komisyonu üyesi olan Binbaşı Süleyman Nutki Bey'in gayretleri ile 26 Haziran 1890 (26 Şevval 1306) tarihinde "Cerîde-i Bahriye" ve "Mecmûa-i Fünûn-u Bahriye" adlı dergiler yayın hayatına başlamıştır.

Bu dergiler, dünyanın yaşamakta olduğu denizcilik hususundaki teknolojik değişimlerden bihaber kalmamak, denizcilik ve gemicilik konularındaki gelişmeleri takip etmek amacını taşımaktadır. Devrin deniz subayları için meslekî gelişimlerinde bir eğitim vazifesi de görmüştür. 1903 yılında dergilerin yayınlarına son verilmiş, ancak II. Meşrûtiyet'in ilânı ve Şûrâ-yı Bahrî kararı ile 26 Ağustos 1908 tarihinden itibaren tekrar yayımlanmaya başlamıştır.28 Ekim 1914 tarihli Nizamnameye kadar 214 sayı yayınlanmıştır. Bu tarihten sonra derginin adı Risâle-i Mevkûte-i Bahriye olarak değişmiştir. Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Erkân-ı Harbiye 3. Şubesi tarafından çıkarılmış, çıkış tarihi 1914, son sayı tarihi 1928'dir.

Bu kitap, Risâle-i Mevkûte-i Bahriye'de 1914-1928 tarihleri arasında yayınlanan, "Çanakkale Deniz Savaşları" konusunu ihtiva eden makaleleri, arşivlerde bırakmayıp transkripsiyonu yapılarak bu değerli çalışmaları gün yüzüne çıkarmak ve literatüre katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Risâle-i Mevkûte-i Bahriye'nin 11 cildi itina ile taranmış, yapılan tetkikler sonucunda "Çanakkale Deniz Savaşları" konusunda 32 adet makale tespit edilmiş olup bu makalelerden sadece bir makaleye ulaşılamamıştır. Risâle-i Mevkûte-i Bahriye'deki transkripsiyonu yapılan 31 makaleden 10 makalenin uluslararası yayınlardan tercüme edildiği görülmektedir. Çevirisi yapılan makaleler incelendiğinde Çanakkale Boğazı'nda gerçekleşen deniz muharebeleri tarihsel bir süreç olarak takip edilebilmektedir. Ayrıca sahil müdafaasında silahlanma, top çeşitleri, torpido konuları gibi askerî teknik bilgilendirme makaleleri de mevcuttur.

ISBN: 978-975-17-6100-2
9 789751 761002

Genel Ağ Sayfası: www.atam.gov.tr
e-mağaza: e-magaza@atam.gov.tr